DİJİTAL KÜTÜPHANE KANALI

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

https://rantey.org

Yedek ve Duyuru Kanallarımız
Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

• Telegram: https://t.me/birkitapbir

• WhatsApp Kanalımız : https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4IvMoc0Y

2. BASIM

100 150 YILIN OYUNCUSU

Atillâ Dorsay

Remzi Kitabevi

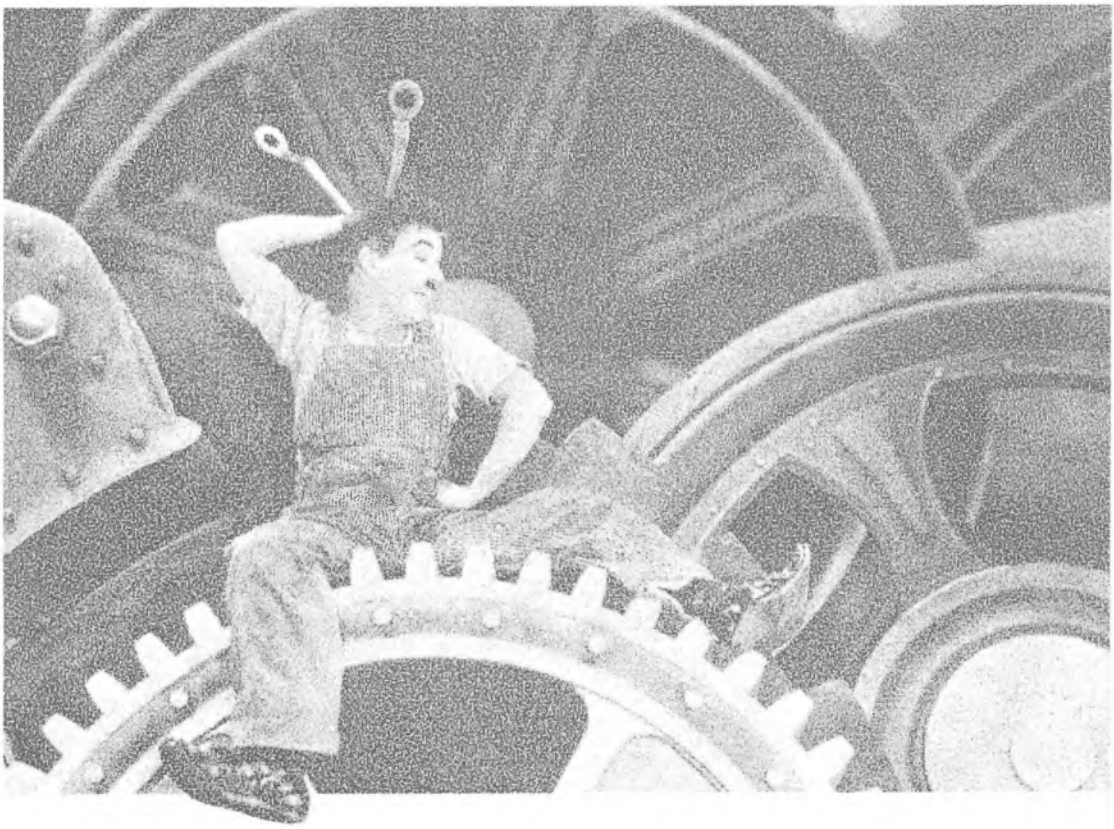
Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

100 150 YILIN OYUNCUSU

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

100 150 YILIN OYUNCUSU

Atillâ Dorsay

Remzi Kitabevi

2. Basım

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

100 YILIN 150 OYUNCUSU / Atillâ Dorsay

ISBN 975-14-0690-0

BİRİNCİ BASIM: 1999
İKİNCİ BASIM: 1999

Remzi Kitabevi AŞ., Selvili Mescit Sok. 3, Cağaloğlu 34440, İstanbul.
Tel (212) 513 9424-25, 513 9474-75, Faks (212) 522 9055
WEB: http://www.remzi.com.tr E-POSTA: post@remzi.com.tr

Remzi Kitabevi A.Ş. tesislerinde basılmıştır.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

İçindekiler

ÖNSÖZ, 9

John BARRYMORE (1882-1942), 17

Emil JANNINGS (1882-1950), 20

Lon CHANEY (1883-1930), 22

Douglas FAIRBANKS (1883-1939), 24

Marx Kardeşler, 27
- *Chico MARX (1886-1961)*
- *Harpo MARX (1888-1964)*
- *Groucho MARX (1890-1977)*

Boris KARLOFF (1887-1969), 31

Maurice CHEVALIER (1888-1972), 34

Charlie CHAPLIN (1889-1977), 38

Claude RAINS (1889-1967), 42

Laurel ve Hardy, 45
- *Stan LAUREL (1890-1962)*
- *Oliver HARDY (1892-1957)*

William POWELL (1892-1984), 50

Mae WEST (1892-1980), 53

Harold LLOYD (1893-1971), 56

Edward G. ROBINSON (1893-1973), 59

Buster KEATON (1895-1966), 62

Michel SIMON (1895-1975), 64

Rudolph VALENTINO (1895-1926), 67

Lillian GISH (1896-1993), 71

ARLETTY (1898-1992), 73

TOTO (1898-1967), 76

Fred ASTAIRE (1899-1987), 79

Humphrey BOGART (1899-1957), 83

James CAGNEY (1899-1986), 87

Charles LAUGHTON (1899-1962), 90

Spencer TRACY (1900-1967), 93

Gary COOPER (1901-1961), 98

Marlene DIETRICH (1901-1992), 101

Clark GABLE (1901-1960), 105

Bing CROSBY (1903-1977), 109

FERNANDEL (1903-1971), 112

Bob HOPE (1903-), 114

Joan CRAWFORD (1904-1977), 117

Jean GABIN (1904-1976), 121

Cary GRANT (1904-1986), 124

Claudette COLBERT (1905-1996), 128

Henry FONDA (1905-1982), 130

Greta GARBO (1905-1990), 133

Katharine HEPBURN (1907-), 138

Anna MAGNANI (1907-1973), 143

Laurence OLIVIER (1907-1989), 145

Barbara STANWYCK (1907-1990), 149

John WAYNE (1907-1979), 152

Bette DAVIS (1908-1989), 157

Greer GARSON (1908-1996), 162

James STEWART (1908-1997), 165

Errol FLYNN (1909-1959), 168

James MASON (1909-1984), 173

David NIVEN (1909-1983), 176

Gene KELLY (1912-1996), 180

Danny KAYE (1913-1987), 183

Burt LANCASTER (1913-1994), 186

Vivien LEIGH (1913-1967), 190

Tyrone POWER (1913-1958), 193

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Alec GUINESS (1914-), 196
Ingrid BERGMAN (1915-1982), 199
Yul BRYNNER (1915-1985), 204
Anthony QUINN (1915-), 207
Frank SINATRA (1915-1998), 211
Olivia DE HAVILLAND (1916-), 217
Kirk DOUGLAS (1916-), 222
Gregory PECK (1916-), 226
Joan FONTAINE (1917-), 229
Dean MARTIN (1917-1996), 233
Robert MITCHUM (1917-1997), 236
Susan HAYWARD (1918-1975), 239
Rita HAYWORTH (1918-1987), 244
William HOLDEN (1918-1981), 247
Jennifer JONES (1919-), 251
Alberto SORDI (1919-), 254
Montgomery CLIFT (1920-1966), 257
Michèle MORGAN (1920-), 261
Lana TURNER (1920-1995), 264
Dirk BOGARDE (1921-1999), 268
Yves MONTAND (1921-1991), 272
Simone SIGNORET (1921-1985), 276
Ava GARDNER (1922-1990), 279
Judy GARLAND (1922-1969), 284
Gérard PHILIPE (1922-1959), 289
Marcello MASTROIANNI (1923-1996), 291
Melina MERCOURI (1923-1994), 296
Marlon BRANDO (1924-), 298
Doris DAY (1924-), 304
Charlton HESTON (1924-), 307
Lee MARVIN (1924-1987), 311
Sidney POITIER (1924-), 314
Richard BURTON (1925-1984), 316
Rock HUDSON (1925-1985), 321
Jack LEMMON (1925-), 326
Paul NEWMAN (1925-), 329
Michel PICCOLI (1925-), 333
Peter SELLERS (1925-1980), 337
Jerry LEWIS (1926-), 340
Marilyn MONROE (1926-1962), 344
Jeanne MOREAU (1928-), 348
Shirley TEMPLE (1928-), 352
Audrey HEPBURN (1929-1993), 355
Grace KELLY (1929-1982), 358
Sean CONNERY (1930-), 361
Clint EASTWOOD (1930-), 365
Steve MCQUEEN (1930-1980), 369
James DEAN (1931-1955), 373
Gene HACKMAN (1931-), 377
Philippe NOIRET (1931-), 380
Monica VITTI (1931-), 383
Peter O'TOOLE (1932-), 386
Anthony PERKINS (1932-1992), 389
Elizabeth TAYLOR (1932-), 392
Jean-Paul BELMONDO (1933-), 398
Kim NOVAK (1933-), 401
Brigitte BARDOT (1934-), 405
Sophia LOREN (1934-), 409
Shirley MCLAINE (1934-), 413
Julie ANDREWS (1935-), 416
Alain DELON (1935-), 419
Glenda JACKSON (1936-), 424
Warren BEATTY (1937-), 426
Jane FONDA (1937-), 430
Dustin HOFFMAN (1937-), 433
Anthony HOPKINS (1937-), 437
Jack NICHOLSON (1937-), 440
Robert REDFORD (1937-), 444

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Vanessa REDGRAVE (1937-), 448
Romy SCHNEIDER (1938-1982), 451
Jean SEBERG (1938-1979), 455
Natalie WOOD (1938-1981), 459
Al PACINO (1940-), 462
Faye DUNAWAY (1941-), 465
Harrison FORD (1942-), 469
Robert DE NIRO (1943-), 473
Catherine DENEUVE (1943-), 477
Hanna SCHYGULLA (1943-), 481
Michael DOUGLAS (1944-), 484
Susan SARANDON (1946-), 488
Sylvester STALLONE (1946-), 491
Arnold SCHWARZENEGGER (1947-), 495
Gérard DEPARDIEU (1948-), 499
Jeremy IRONS (1948-), 502
Richard GERE (1949-), 505
Meryl STREEP (1949-), 509
Sigourney WEAVER (1949-), 512
Robin WILLIAMS (1951-), 515
John TRAVOLTA (1954-), 519
Isabelle ADJANI (1955-), 523
Bruce WILLIS (1955-), 527
Mel GIBSON (1956-), 531
Tom HANKS (1956-), 534
Jodie FOSTER (1962-), 538
Brad PITT (1963-), 541
Nicolas CAGE (1964-), 544
Julia ROBERTS (1967-), 548

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Önsöz

İŞTE BÖYLECE 1995 yılında okurlarıma ve kamuoyuna verdiğim söz yerine geliyor ve sinemanın yüz yılına ya da 20. yüzyılda sinema sanatına benim bir sinema yazarı ve tarihçisi olarak kişisel bakışım, bu kez oyunculara eğilen bir üçüncü kitapla bütünleşmiş oluyor. Ve söz verdiğim 'yüzyıl üçlemesi' tümüyle okur önüne çıkmış oluyor. Ama sanırım açıklamam gereken kimi noktalar var.

Öncelikle bu 150 sayısı... Nerden çıktı bu? Baştan beri, sinemanın yüzüncü yılının getirdiği bir 100 sayısı vardı. Bu sayının kısıtlayıcılığından yakındığımı diğer kitapların önsözlerinden hatırlarsınız. Yönetmenlerde bir şey yapamamış, ama filmlerde kendi kendime hiç olmazsa beş filmlik bir tolerans tanımış ve vicdanımı rahat ettirmiştim.

Oyunculardaysa 100 sayısına bağlı kalmanın benim açımdan mümkün olmadığı, kısa zamanda ortaya çıktı. Yoksa yazacağım kitap, öncelikle benim açımdan büyük bir tatminsizlik duygusuna yol açacaktı. Sinema tarihinde çeşitli nedenlerden önemsenen, anılarımıza ve yüreğimize yerleşmiş sayısız oyuncu vardı ve hangi kriterlerle yaklaşırsanız yaklaşın, oyuncu sayısını 100'e indirgemek hemen hemen imkânsız gözüküyordu.

Kadın-erkek dengesi

Niçin olduğunu şöyle bir örnekle açıklamaya çalışayım. Örneğin 'Casablanca' filmini 100 filminize, yönetmeni Michael Curtiz'i de 100 yönetmeninize dahil ettiniz diyelim. Benim yapageldiğim gibi... Ama bu filmde en azından Humphrey Bogart ve Ingrid Bergman'ın sinema tarihine geçmiş oyuncular olduğu gerçeği yadsınabilir mi? Ayrıca, bana kalırsa, yalnızca bu filmden böyle bir toplama dahil edilmesi düşünülebilecek yarım düzine oyuncu daha vardır. (Ki onlardan Claude Rains de bu toplam-kitaba girmiş bulunuyor.)

Bu nedenle, 100 sayısı üzerinde çeşitli öneriler, tasarılar ve varsayımlar yaptık. 100 Kadın-100 Erkek oyuncu olmak üzere iki ayrı kitap önerildi bir ara...Ama baktım, hanım okurların hoşgörüsüne sığınarak, sinema tarihine daha çok erkek oyuncular damga vurmuş. 100 erkek oyuncu iyi de, 100 kadın oyuncu için biraz hoşgörülü davranmak gerek. (Nitekim bu kitaba giren 150 oyuncudan sadece 53 tanesi kadın, gerisi erkek!) O zaman da denge bozuluyor, ölçütler neyse onlar aşılmış oluyor.

150 sayısına ulaşmak...

Cinsiyet ayrımı yapmadan, toptan 200 oyuncu fazla gözüktü. Arada bir sayı aradık. Böyle toplamlar var: örneğin benim "100 Yılın 100 Yönetmeni" kitabım

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

için yararlandığım bir Fransız kaynağı "140 Grands Réalisateurs – 140 Büyük Yönetmen" adını taşıyordu. Yazarı 140 sayısını rahatlatıcı bulmuş ve o sayıyı benimsemişti.

Ben de bu ve benzeri örneklerden cesaretlenerek, sonunda 150 sayısında karar kıldım. Bu üçlemeye ilgi gösterip alanların, son kitapta oyuncuların sayısının 100 değil de 150 olmasından ciddi bir yakınmaları olacağını ve kitabı iade etmeye kalkışacaklarını sanmıyorum!... Olan bana oldu, çabam yüzde elli artmış oldu.

Starlar ve 'iyi' oyuncular

Bu isimler hangi kriterlere göre seçildi? Diğer kitapların önsözlerinde açıklamış olduğum ve onlar için de olduğu gibi, tek bir ölçüt olmadı. Nasıl, diyelim ki filmlerde, sinema sanatının en has örnekleri kadar son derece popüler olmalarıyla ün yapmış filmler de toplama girdiyse, oyunculardaki da yalnızca star oyuncu, yalnızca 'iyi oyuncu', baş oyuncu ve karakter oyuncusu gibi ayrımlara pek gitmedim. Elbette starlık tek başına bir olguydu: starlar olmasa sinema bugünkü muazzam kitle sanatı ve görkemli iletişim aracı olabilir miydi? Hangi nedenlerle olursa olsun star olan ve bunu uzun bir süre devam ettirerek sinema tarihinin ölümsüz figürleri, giderek mitosları arasına giren kişilere karşı, okurlarım bilir, hiçbir önyargım olmamıştır, tersine onlara sempatiyle bakarım. Demek ki, bu toplamda, oyunculukları tartışmalı olsa da birçok star yer alıyor.

Ama iyi oyuncular da önemli. Onlarsız sinema sanatı en azından tiyatro sanatı kadar inandırıcı, saygın, her konuyu ve öyküyü anlatmaya uygun bir çağdaş drama alanı olarak gelişebilir miydi? Böylece, starlıkları tartışmalı olsa da, diyelim ki Michel Simon'dan Alec Guinness'e, Claude Rains'den Charles Laughton'a, Laurence Olivier'den Gene Hackman'a, Glenda Jackson'dan Vanessa Redgrave'e birçok değerli oyuncu da bu kitapta yer aldılar.

Kuşkusuz ki bir oyuncunun böyle bir toplama girmesi için birçok özelliği kendinde toplaması gerekiyor. Starlık, devam etmiş ve unutulmamış bir starlık olgusu elbette önemli: Greta Garbo, Marlene Dietrich, Arletty, Lana Turner, Rita Hayworth veya Melina Mercouri'nin iyi oyuncu olup olmamaları artık önemli mi? Yarattıkları imaj yıllar boyu kuşakları etkilemişse ve hâlâ gözlerimizin önünde, adeta referans oluşturan bir imajsa, hâlâ kimi genç oyuncular veya çevremizdeki kadınlar onları anan benzetmelere konu olabiliyorsa? Aynı biçimde, birkaçını yukarda örneklediğim aslında iyi oyuncu olan isimler de, kendi alanlarında nerdeyse bir star statüsüne erişmişler, kitleleri ayağa kaldırmadıysalar da çok uzun süren bir saygınlık döneminin taçsız prens ve prensesleri olmuşlardır. Çünkü sinema bir bütündür, bir muazzam ve sonsuz alandır: güzellik, 'glamour', karizma ve yetenek dediğimiz şeylerin her birine, hepsine ihtiyaç duyan ve çok farklı kimliklerin ve kişiliklerin oluşturduğu bir büyük özel yüzler ve kişiler ordusudur...

Tartışılacak isimler

Elbette kimi adlar tartışma açabilir. Ama onlar zaten biraz da tartışma açsın diye seçilip konmuştur!... Örneğin Claude Rains'i, hele çok iyi tanımayan genç ku-

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

şaklar, bu 'karakter oyuncusu' bu kitaba girmeli miydi diyebilirler. Ama bırakınız Claude Rains'in birçok filmde baş rol de oynamış son derece yetenekli bir oyuncu olduğunu... O, bu kitaba biraz da hep hakkı yenmiş olan o karakter oyuncuları kategorisinin temsilcisi olarak girmiştir: Peter Lorre'den Sidney Greenstreet'e, Walter Brennan'dan Agnes Moorehead'e, Jason Robards'tan Max von Sydow'a, Ernest Borgnine'dan Lee van Cleef'e, Robert Ryan'dan Dennis Hopper'a, Rod Steiger'den Harvey Keitel'e, Sessue Hayakawa'dan Katina Paxinou'ya, Klaus Kinski'den Maximilian Schell'e, Vittorio Gassman'dan Gian Maria Volonté'ye, o yıllar yılı sayısız filmde çoğu zaman biraz geri planda kalsalar da, filme ve hikâyeye katkısı büyük olmuş sinemanın unutulmaz yüzleri... Ama bir yerde seçmek gerekliyse, dışarda kalanlar hep üzüntü vesilesi olmuş değil midir?

Birçok ismin daha bu kitaba girebilmesini isterdim aslında... Daha sessiz sinemadan bir Mary Pickford, Gloria Swanson, Theda Bara ya da 'gerçek kovboy' Tom Mix düşünülebilirdi. 1930-40'ların o çok ünlü Amerikan oyuncularından Myrna Loy, Sylvia Sidney, Carole Lombard, Jean Harlow, Irene Dunne, Merle Oberon, Jean Arthur, Ida Lupino, Anne Baxter, Loretta Young, Jane Wyman veya Lauren Bacall... Ya da erkeklerden Ronald Colman, Wallace Beery, Ray Milland, Melvyn Douglas, Fredric March, Leslie Howard, Paul Muni ya da George Raft da akla gelmiyor değildi. Ama bu oyuncular zamanında ne denli ünlü olsalar da, bugün onlardan çok şey kaldığı söylenebilir mi? Zaman elbette insafsız ve yıldızların zamanlarının ötesine kalmaları da baştan belli olmayan çok şeye bağlı ve sürprizler içeren bir olgu.

Çok özel kişilikler

Elbette çok özel oyuncular vardı: ne iyi oyuncu, ne de star olan, ama belli ve çok özel bir yanlarıyla sinema tarihine geçmiş... Ki kitapta onlardan kimi örnekler var. Ama ayrıca diyelim ki Tarzan'ı ölmezleştiren Johnny Weismüller, 'sarong kraliçesi' Dorothy Lamour, korku filmleri uzmanı Vincent Price, denizden çıkmayan yüzme kraliçesi Esther Williams, sinemanın en güzel bacaklarına sahip (Marlene Dietrich duymasın!) Cyd Charisse, bülbül sesli Deanna Durbin, ikinci savaşın 'pin-up' kraliçesi Betty Grable, muzlu şapkalarıyla ünlü Carmen Miranda, koca burunlu komik W. C. Fields, 'Ginger and Fred'in yarısı Ginger Rogers, göğüs rekortmeni Jane Russell vb. sanatçılar... Ya da, bana göre dünyanın en güzel kadınları arasında gelip geçen Hedy Lamarr ve Gene Tierney de doğrusu düşünüldü. Ayrıca yaşamları, birçok şeye öncü olmaları, zamanlarında değişik açılardan büyük ilgi uyandırmaları ve kimi zaman erken ölümleriyle gündeme gelmiş olan efsane-oyuncular vardır. En tipik örneği, olağanüstü yaşam öyküsü nedeniye bu kitaba aldığımız Jean Seberg olan...Ama aynı biçimde bir Louise Brooks, Maria Montez, Pier Angeli veya Bruce Lee'yi de düşündüm. Ancak olmadı.

Başka kimler girebilirdi?

Elbette başkaları da akla gelecektir. Sophia Loren'in yanı sıra Silvana Mangano, Gina Lollobrigida ve Clauda Cardinale niçin yok denebilecektir. Ama Sophia'nın

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

hepsinden daha önemli ve kalıcı olduğu da sanırım yadsınamaz. Fransa'dan diyelim ki bir Danielle Darrieux, Anouk Aimée, Leslie Caron, Annie Girardot veya Isabelle Huppert'ın olmaması da sorgulanabilir. Aynı biçimde, bir dönemin nerdeyse star isimlerinden Cornel Wilde, Richard Widmark, Glenn Ford, Stewart Granger, Charles Bronson, James Coburn veya Tony Curtis, hep iyi oyuncu olarak anılmış Sterling Hayden, George C. Scott, Walter Matthau, Donald Sutherland, Jon Voight, Michael Caine, Willam Hurt, John Malkovich, Tim Robbins, hatta Danny deVito ya da günümüzün yetenekli kadınlarından Liza Minnelli, Glenn Close, Holly Hunter, Geena Davis, Whoopi Goldberg ya da 'son star' Sharon Stone da ciddi adaylarım arasındaydı. Ayrıca gerçek bir oyuncu hazinesi olan İngiliz sinemasından gelen Deborah Kerr, Jean Simmons, Rex Harrison, Peter Ustinov, Albert Finney veya Terence Stamp da kitap için dikkate alınan oyuncular arasında sayılabilir.

Kimi sanatçılar, bilinir, çok yönlüdürler. Aktörlüğü ünlüyken yönetmenlikte de başarılı olanlar veya tersi... Bunlardan "100 Yılın 100 Yönetmeni" kitabımıza girmiş olan Erich von Stroheim, Orson Welles, Vittorio De Sica, John Huston, Woody Allen gibi sanatçılar, ayrıca bu kitaba alınmadı. Kimi zaman unutulmaz karakterler yaratmış olsalar da... Bunun tek istisnası elbette büyük Chaplin'dir ve sanırım ki nedeni sorulmaz bile...

Bir ölçü: Evrensellik...

Bu kitabı olabildiğince evrensel kılmak ve tüm ulusların oyuncularına açmak istedim. Ama bir noktaya kadar... O nokta da sanatçıların gerçekten uluslararası düzeyde tanınmış olmaları ve kaynaklarda yeterince yer almalarıydı. Bu nedenle, çok istememe karşın diyelim ki Japonya'dan Toshiro Mifune, Hindistan'dan Raj Rapoor, Meksika'dan Maria Felix ya da Mısır'dan Ömer Şerif'i veya bizden herhangi bir oyuncuyu alamadım. Buna karşılık, kimi kaynaklarda yeterince önemsenmemiş olmasına, hatta hiç yer almamasına karşın, Alberto Sordi (Leonard Maltin'de gözükmüyor bile!), Philippe Noiret, Monica Vitti, Melina Mercouri veya Hanna Schygulla gibi adlara ya da Fernandel, Toto gibi büyük ulusal komedi sanatçılarına yer verdim: hem farklı bir kültürü çok iyi temsil etmeleri, hem de hangi kaynakta ne denirse densin, bana göre çok özgün ve kişisel niteliklere sahip önemli sanatçılar oldukları için...

Günümüzün oyuncuları

Kitap, 150 oyuncuya dek uzanmanın da verdiği görece rahatlıkla, günümüzün oyuncularına da yeterince yer verdi. Ama mutlaka belli bir yere gelip kendini kanıtlamış oyunculara, yoksa şu andaki şöhretleri ne olursa olsun daha çok yeni sayılabilecek Leonardo DiCaprio ve benzerlerine değil, henüz değil!... Günümüz sinemasında ün denen şey öylesine iniş-çıkışlı ki... 1999 başlarında ortaya çıkacak olması, kitaba elbette biraz da yüzyılın oyuncuları niteliği kazandırdı. Eğer tam sinemanın 100. yılı olan 1995'te yazılsaydı, son dönem oyuncuları biraz değişik olabilir, örneğin o dönemin en parlak yıldızları olarak gözüken Kevin Costner ve Tom

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Cruise toplama girebilir, hatta Johnny Depp, Keanu Reeves, Daniel Day-Lewis veya Denzel Washington'un da şansı olabilirdi. Ama bu oyuncuların son birkaç yılı çok iyi geçirmediklerini düşünüyorum, kendi adıma...Ve sinema tarihinde nasıl bir yer edinip edinemeyeceklerini asıl önümüzdeki birkaç yılın saptayacağına inanıyorum. Bu da şimdilik onların yerine Tom Hanks, Brad Pitt veya Nicolas Cage'in ön plana geçmelerine yol açtı. Her alanda olduğu gibi, sinemada da boşluklar hemen doldurulur!...

Kimi ölçütler üzerine

Oyuncuların seçimi konusunda son bir şey daha eklemek istiyorum. Ölçütlerin tek veya kesin olmadığını söylemiştim. Örneğin film sayısı... Hollywood'un parlak döneminde, o 'stüdyolar dönemi' denen altın çağda, oyuncular çok sayıda film çekerdi. Bu açıdan onların sayılarına ulaşmak, modern çağ sanatçıları için mümkün de değil, muhtemel de (Öztürkçe söylersek, olası da değil, olanaklı da). Bu nedenle günümüzde kimse, diyelim ki bir Gary Cooper, Bette Davis veya John Wayne kadar film yapamaz, yapması da gerekmiyor. Ama ayrıca bu alanda alt veya üst sınır da pek yok. Bakınız: John Wayne'in 250 film çevirdiği söyleniyor. Buna karşılık, James Dean (birkaç figüranlığı dışta tutulursa) sadece üç filmiyle sinema tarihine geçmiş ve bu kitaba da girmiştir. Demek ki bu da tek başına bir ölçü değil!... Elbette Oscar ödülü önemli: onun için her biyografide, Oscar aldığı filmler özenle belirtilmiştir. Ama bu da tek başına bir neden değil!... Oscar'a asla aday bile olmamış sayısız oyuncu bugün sinema tarihinin temel malzemesini oluştururken, 1936'larda üstüste iki Oscar alan Luise Rainer, birkaç yıl içinde sinemayı bırakmak ve köşesine çekilip yaşamak zorunda kalmıştır: 1998 yılında Karoly Makk'ın *Kumarbaz* filmindeki büyükanne rolüyle dönüşüne dek!... Daha yakın bir örnek, 1980'lerin yıldızı Sally Field'dir. 1979 ve 1984 yıllarında iki Oscar almasına karşın, onu sinemanın en büyüklerinden sayabilir misiniz? İyi oyuncudur, ama zirve için bir şeyleri eksiktir: bir karizması, bir farklılığı, onu çok özel yapan bir şeyler...

Yazılı kaynaklar ve Internet

Bu kitabın yazılması için, adları sondaki Kaynakça'da yer alan sayısız kaynak yoğun bir çalışmayla taranıp gerekli notlar ve bilgiler alınmıştır. Ancak, kendimi övmek gibi olacak ama, tüm bu bilgilerin sinemaya adanmış, bıkıp usanmadan adanmış bir ömrün getirdiği o geniş ve tutarlı bilgi, izlenim ve deneyim tabanına oturtulduğunu ve, izin verilirse, böyle bir kitabın ancak öyle bir temele oturtularak ortaya çıkabileceğini düşünüyorum... Tüm o yazılı kaynakların ötesinde, internet'ten de yararlandım. Klasik dönem oyuncuları için ınternet kaynağında pek işe yarar bilgi bulamadım: benim yazılı kaynaklarım ve belleğim daha iyi iş gördü. Ama belli bir dönemden sonra (kabaca son 30 oyuncu için) internet'ten yararlandım. Temel amacım şuydu: ulaşabileceğim her türlü bilgiye ulaşmak ve gereken sentezi hepsiyle yapmak... Böylece, özellikle internet'i artık her an elinin altında bulunduran genç kuşak sinemaseverlerin gözünde kimi bilgilerin eksik gözükmesi veya günün gerisinde kalması gibi bir görünüme de engel olmak istedim...

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Sıralama ve filmografi

Kitapta yer alan oyuncular, doğum tarihine göre sıralanmıştır. Yönetmenlerde doğum tarihi yerine ilk filmlerini çekim, dolayısıyla sinemaya fiilen başlama tarihlerini sıralama temeli olarak almış ve böylece sinema tarihinin kronolojik bir yansımasını sağlamak istemiştim. Ancak oyunculardа ilk rol alınan film, kimi zaman bir kısa veya orta uzunlukta film ya da bir TV yapımı veya dizisi olarak değişebiliyor. Bu kargaşaya saplanmaktansa, doğum tarihleri esas alındı. Üstelik oyuncular genelde sinemaya aynı yaşlarda başlıyorlar: 20-25 yaş arası. (Elbette 40'ından sonra başlayanlar da var: tam 44 yaşında ilk filmini çeviren Claude Rains gibi. Ama bu gerçekten bir istisna.) Aynı yıl doğan oyuncular ise soyadlarının alfabetik sırasına göre kondular.

Uluslararası dilde 'filmografi' denen film dökümleri de genelde en önemli filmler seçilerek oluşturuldu. Her İngilizce adın Türkçesi verilmedi: okurumuzun genel bilgi düzeyi göz önüne alınarak... Ancak ülkemizde gösterildiği isim biliniyorsa (genelde sinemalarda, ama kimi örneklerde ilk kez gösterildikleri TV kanalının verdiği isim), o da eklendi. Kimi çok önemli ya da az film yapmış oyunculardа da filmlerinin tümü verildi. (Başlıkta belirtilerek.)

Gerçek insanların dünyası

Bu kitabı yazarken elbette çok yoruldum: yine yoğun ve hızlı bir çalışma oldu. Ama öte yandan inanılmaz bir keyif aldım: öteki kitaplarımdan daha da fazla... Çünkü ele aldığım 150 oyuncunun her biri için yeni baştan yazılmış bu özgün yazıları oluştururken, onların hepsini yeniden tanıdım. Bu oyuncuların her biri, ünlerinin ve efsanelerinin ötesine geçen birer insandılar: kusurları, zaafları, mutluluk ve kederleri, karşılaştıkları çeşitli felaketler veya saadetlerle... Sanki Türkân Şoray kitabımı yazarken edindiğim deneyimi 10 misli büyüğüyle yeniden yaşadım: gerçek insanların dünyasına dalmak ve bir yazı boyunca onların gizlerine ve özelliklerine yaklaşmak...

Böylece neler, neler öğrendim... John Barrymore, Richard Burton, Dean Martin veya Peter O'Toole'un hayatlarını mahveden içki tutkusundan Valentino'nun kadınlardan nasıl korktuğuna, Errol Flynn, Montgomery Clift veya Anthony Perkins'in gizli eşcinselliğinden Steve McQueen'in gizli huzursuzluğuna, Clark Gable'in ölüm halinde son filmini çekerken etrafına 'size nasıl yaşanacağını öğreteceğim' demesinden Bogart veya Sinatra'nın kelleşme korkusuna, Tyrone Power'ın yüzünün güzelliğinden nasıl nefret ettiğinden Ava Gardner'in güzelliğini kaybetmekten nasıl mutsuz olduğuna... Joan Fontaine-Olivia de Havilland kardeşlerin veya Dean Martin-Jerry Lewis ikilisinin birbirleriyle rekabet duygularının nasıl nefrete dönüştüğü, Lana Turner'ın sevgilisini öz kızının nasıl öldürdüğü, Jennifer Jones'un ilk kocasının nasıl ölümüne neden olduğu, Melina Mercouri veya Glenda Jackson'ın yaşamları politikayla biterken, Valentino'dan James Dean'e, Marilyn'den Rita'ya, Vivien Leigh'den Susan Hayward'a, Monty Clift'ten Judy Garland'a, Grace Kelly'den William Holden'e sayısız oyuncunun kaza, hastalık, çöküş ve keder içinde sona eren yaşamları... Ve, genelde, hemen her oyuncunun ya-

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

şamını süsleyen ve rol aldıkları filmlerdeki hayal ürünü senaryoların çok ötesine geçen binbir olay, anekdot, fıkra veya söylence...

İlginç akrabalıklar

Kimi ilginç akrabalıklar çıktı karşıma... Ünlü Barrymore kardeşlerden John Barrymore, bu kitapta tüm kardeşleri temsil ediyordu biraz da: Ethel ve Lionel'ı da... Marx Kardeşler ise üçü birden hazırdılar: kitaptaki tek erkek kardeşler olarak... Joan Fontaine-Olivia de Havilland kız kardeşlerin tek örneğini verirken, Shirley Mac Laine ve Warren Beatty tek abla-erkek kardeş örneği oldular. Kirk Douglas-Michael Douglas kitaba onur veren tek baba-oğul, Henry ve Jane Fonda ise tek baba-kız oldular. Ya da kimi ilginç raslantılar... Örneğin 1938 yılının sinema oyuncuları açısından uğursuzluğu: o yıl doğmuş, demek ki kitaba art arda giren üç (hanım) oyuncu da erken yaşta ve trajik biçimde ölmüşlerdi: Romy Schneider, Jean Seberg ve Natalie Wood... Ya da iki irikıyım oyuncunun, çağımızın Bay Adale'si unvanında birbirlerine rakip olan Sylvester Stallone ve Arnold Schwarzenegger'in doğum tarihleri nedeniyle yine art arda gelmeleri...

Böylece, 1882'de doğmuş John Barrymore'la kitaba giren en genç oyuncu olan 1967 doğumlu Julia Roberts'ın arasında kalan 150 oyuncu, bu kitapta kendi hikâyeleri, bize sayısız film boyunca yansımış olan beyazperde kişilikleri ve özel hayatlarının birçok bilinen veya bilinmeyen yanlarıyla, karşınızda tam bir geçit yapacaklar. Ve eminim ki bu kitap, diğer iki kitabımla da birleşerek, meraklılarına bir yüzyılın sineması konusunda kaynak oluşturma konumunu iyice pekiştirmiş olacak.

Atillâ Dorsay
Ekim 1998

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

John Barrymore
(1882-1942)

PERDENİN gelmiş-geçmiş en güzel erkeklerinden, 'profil' lakabıyla anılan Hamlet ve Don Juan... Aynı zamanda beyazperdede kendi kendilerini tahrip mekanizmasını inatla yürüten oyuncuların ilki ve en ünlülerinden biri...

Barrymore'lar, sinema tarihinin en ünlü oyuncu ailelerinden biriydi: belki de yıllar sonrasının Fonda'larıyla kıyaslanabilecek... Ailenin ünü aslında tiyatroda başlamış ve sürmüştü: New York tiyatro yaşamının bir dönemdeki en ünlü çifti sayılan Maurice Barrymore ve Georgiana Drew, sanatçının ana-babası idiler. Ağabey Lionel Barrymore (1878-1954) ve abla Ethel Barrymore (1879-1959) daha çocuk yaşta kendilerini sahnede bulmuşlar ve Amerikan tiyatrosunda bir Barrymore geleneğini sürdürmüşlerdi. Ancak geleneğin bir efsaneye dönüşmesi ve Barrymore adının dönemi (ve de sonrası) için gerçekten de yüreklere dokunan bir nitelik alması, John Barrymore sayesinde mümkün olacaktı.

Böylesine ünlü bir aileden gelmenin tepkilerine her çocuk gibi sahip olan, tam adıyla John Sidney Blythe Barrymore, önce tiyatrodan uzak kalmayı denedi, çizgiroman ve karikatür ressamlığı yaptı. Ama 1903 yılında kendisini sahnede buldu: ne olsa kan çekiyordu... Uzun boylu, dik duruşlu, kartal profilli, gerçekten güzel bir adamdı, üstelik olağanüstü bir sesi vardı. Özellikle bir Shakespeare aktörüydü: "Hamlet" ve "3. Richard"ı birkaç kuşak boyunca kulaktan kulağa anlatıldı. Sinemanın ona ilgi duymaması düşünülemezdi ve genç John, 1909'da ağabeyi Lionel Barrymore'un sinemayı denemesinden dört yıl sonra, kendisini kamera önünde buldu: *An American Citizen.* Ardından filmler akın etti ve John, hep gerçek ve hayal ürünü çok ünlü kişilikleri canlandırmaya koyuldu: *Raffles; Dr. Jekyll and Mr. Hyde* (bu filmde kendi isteğiyle hiç makyaj yapmadan, sadece ışıkları kullanarak ve oyun gücüne sığınarak bir kişilikten öbürüne geçişi hâlâ etkileyicidir), *Sherlock Holmes; Beau Brummel.* Herman Melville'in ünlü "Moby Dick" romanının uyarlaması olan *The Sea Beast*'te, yıllar sonra Gregory Peck'in canlandıracağı kaptan Ahab kişiliğine ilk büyük sinemasal karşılığını verdi. Sonra bir *Don Juan* çekti: bu filmde ilk kez önceden kaydedilmiş müzik ve doğal seslerin kullanımı, sessiz sinemanın sonlarında seyircide gerçek bir şok etkisi yaratıyordu.

John Barrymore, Carole Lombard'la Twentieth Century *filminde*

Sesli filmin gelişi, Barrymore'lara sinemada yeni kapılar açtı. Çünkü, söylemeye gerek yok, tiyatrodan geliyorlardı, sesleri mükemmel, diksiyonları kusur-

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

suzdu. (Sessiz dönemin birçok oyuncusu için kolay söylenemeyecek bir şey!). John Barrymore da artık sesli filmlerde o şahane ses tonunu ve Shakespeare oyuncusu aksanını öykünün hizmetine vermeye koyuldu. Ağabeyi Lionel'in yıllardır çalıştığı MGM'e geçişi, filmlerinin düzeyini de yükseltti: *Grand Hotel*'de Greta Garbo, Joan Crawford, Wallace Beery gibi oyuncularla oynadı, unutulmaz bir 'Arsene Lupin' oldu. *Rasputin and the Empress*'de üç ünlü kardeş ilk ve son kez bir araya geldiler ve anlatılana göre sette çılgınlar gibi eğlendiler!... Yine kalabalık kadrolu bir George Cukor klasiği olan *Dinner at Eight*'te en çok o dikkat çekiyordu. Katharine Hepburn'ün ilk filmi olan *A Bill of Divorcement – Bir Boşanma Faturası* veya daha sonra *Romeo and Juliet*'teki Mercurio rolü, büyük oyunculuk başarıları sayıldı.

Ama John Barrymore, tüm bu parlak dönemde bile deliler gibi içiyordu. New York bohem yaşamında alıştığı içki bir daha yakasını bırakmamıştı. Bu nedenle zamanından önce yaşlanmaya başladı, sette sözlerini unutur ve olay çıkarır oldu. Yine de öylesine iyi ve sağlam bir oyuncuydu ki, rol aldığı filmlere bir boyut katıyor, onun gözüktüğü sahnelerde sanki bir ışık ortalığı aydınlatıyordu. Üstelik kendi kırgın, sorunlu ve her şeye meydan okuyan kişiliğini de rollerine katıyor ve çizdiği portreler eşsiz bir lezzet kazanıyordu. 1937'lerden başlayarak yavaş yavaş ikinci sınıf filmlere kayıyor, ama o saçma-sapan konulara bile bir soyluluk getiren karakterler yaratmayı hâlâ beceriyordu. İyi bir senaryoya düştüğü zaman ise eski klasını gösteriyordu: Mitchell Leisen'in ünlü *Midnight – Geceyarısı* filmindeki gibi...

Son dönemi ise oldukça hazindi. Artık setlerde veya özel hayatında bir Barrymore karikatürü, her şeye boşvermiş bir palyaçoydu sanki... Başta kendisi her şeyle dalga geçiyor, ikinci-üçüncü sınıf filmlerde adını ve kimliğini bozuk para gibi harcıyordu. Nihayet 1942 yılında, 60 yaşında hayata veda etti. Leonard Maltin şöyle diyor: "Ölümü için nerdeyse iyi ki demek gerekiyor, çünkü kariyerindeki düşüş onu sonunda Monogram veya PRC gibi ucuz şirketlere mahkûm edecekti."

John Barrymore'un öyküsü, şöhretlerini bir tür kendi kendilerini yok etme mekanizmasına gerekçe gibi kullanan sayısız ünlünün ilk örneklerinden biriydi. Bu öykünün bir bölümünü bizzat kendisi "Confessions of an Actor" adlı bir kitabında anlatmıştı (1926). Ölümü üzerine bir hayranı, Gene Fowler, "Good Night, Sweet Prince" adlı kitabı yazdı (1944). Ağabeyi Lionel, ondan daha düzenli biçimde sinemaya bağlandı, sayısız filme kişiliğini ve adını verdi. Ömrünün son 15 yılında ise hastalığı onu tekerlekli sandalyeye mahkûm ettiğinde, bu pozisyonda yaşlı adam rolleri alarak oyunculuğunu son güne dek sürdürdü. Abla Ethel'in gönlü hep tiyatroda kaldı ve az sayıda filmden sonra uzun süre (12 yıl) sinemaya ara verdi. 1944'te *None but the Lonely Hearts – Yalnız Kalpler*'le döndüğünde bir yardımcı oyuncu Oscar'ı kazandı. Bu onu sinemaya bağladı ve ölümüne dek yaşlı kadın rollerinin aranan bir oyuncusu oldu.

John Barrymore'un üç evliliği olmuştu. Kızı Diana Barrymore da (1921-1960) babasının yolundan giderek alkole teslim oldu. Onun babası üzerine yazdığı "Too Much, Too Soon" adlı kitap 1958'de filme alındı, başrolü Barrymore'un bir dönemdeki içki arkadaşı, kendisi de hayatını alkolde tüketen Errol Flynn yük-

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Mitchell Leisen'in Midnight *filminde (soldan sağa) John Barrymore, Don Ameche, Claudette Colbert ve Mary Astor*

lendi. Daha sonra W. C. Fields'in hayatını anlatan *W. C. Fields and Me* filminde de sanatçıyı Jack Cassidy canlandırdı. Sanatçının oğlu John Barrymore Jr. da (1932-) kısa ömürlü bir sinema yaşamı geçirdi. Ancak aile adı sürüyor: John Barrymore Jr.'un kızı Drew Barrymore (1975-) çocuk yaşta *E.T.* filmiyle ün yaptı, sonra ailedeki intihar eğilimlerinin etkisiyle kendisini (daha o yaşta!) uyuşturucuya verdi. Ama o, bu çıkmaz sokaktan kurtulmuş gözüküyor ve yeniden günümüzün ünlü bir oyuncusu, 'Fabulous Barrymores' denen efsanevi ailesinin son kuşak bireyi ve 'profil' John Barrymore'un torunu olarak, bu işi sürdüreceğe benziyor...

Barrymore üzerine sayısız fıkra, anekdot ve deyiş vardır. Bunlardan birine göre, onu zengin bir partide kadınlar tuvaletinde çişini yaparken gören bir yapımcının karısı şöyle der: "Ama burası kadınlar için, bayım." Barrymore önüne bakarak yanıtlar: "Bu da öyle, madam!" Kendisine Hamlet'in Ofelya ile yatıp yatmadığını soran genç bir kadına şöyle der: "Bilmem, ama Chicago'daki temsillerde yattığını söyleyebilirim!" Kendi yaşamı için şöyle der: "Her şeyi üç kez yaptım. Artık dördüncü kez yapmak sıkıcı geliyor." Ve hayat üzerine şöyle der: "İyiler erken ölür. Çünkü iyi kalarak yaşamanın ne zor olduğunu fark ederler." Ünlü İngiliz Shakespeare aktörü Nicol Williamson ise onun için şöyle demişti: "Bu her şeyi görüp yaşamış bir adamın öyküsüdür: vodville başlamış, şarkı söyleyip dans etmiş, klasik tiyatroyu görüp büyük Amerikan Hamlet'i olmuş, sessiz sinemayı aşıp seslide de işini sürdürmüş... Hiç kimse böyle bir deneyim yaşamamıştır."

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

BAŞLICA FİLMLERİ:

"An American Citizen" (1913 – ilk), "Raffles" (17), "Dr. Jekyll and Mr. Hyde" (20), "Sherlock Holmes" (22), "Beau Brummel" (24), "The Sea Beast" (26), "Don Juan" (26), "Tempest" (28), "Show of Shows" (29 – ilk sesli filmi), "Moby Dick" (30), "Svengali" (31), "Arsene Lupin" (32), "Grand Hotel" (32), "Rasputin and the Empress" (32), "A Bill of Divorcement – Bir Boşanma Faturası" (32), "Dinner at Eight" (33), "Counsellor at Law" (33), "Twentieth Century" (34), "Romeo and Juliet" (36), "Maytime" (37), "Marie Antoinette" (38), "The Great Man Votes" (39), "Midnight – Gece Yarısı" (39), "Invisible Woman" (40).

Emil Jannings
(1882-1950)

'MAVİ MELEK'te kabare şarkıcısı Lola-Lola'ya mesleğini, onurunu ve yaşamını teslim eden, sinema tarihinin en ünlü 'kadın kuklası'...

Emil Jannings, bir dönemin en iyi oyuncusuydu. Lionel Collier, 1929 yılında şöyle yazıyordu: "On kişiye günümüzün en büyük sinema oyuncusu kimdir diye sorsanız, dokuzu Emil Jannings diyecektir."

Asıl adıyla Theodor Friedrich Emil Janenz, daha 10 yaşında sahneye çıktı. O yıllarda Almanya'da oyunculuğa meraklı hemen herkes gibi, o da artık efsaneleşmiş olan tiyatro adamı Max Reinhardt'ın grubuna katıldı ve ilk savaş yılları öncesinin Berlin'inde aranan bir genç oyuncu oldu. Oldukça iriyarı, gösterişli bir adamdı ve bu hali sanki baştan onu otoriter, güçlü ve genelde sevimsiz kişiliklere mahkûm etmiş gibiydi. İlk filmini 1914'te çevirdi, ancak 1910'ların sonlarına dek aldığı roller, onu hiçbir yere getirecek gibi değildi. O yılların ünlü yönetmeni Ernst Lubitsch'le olan dostluğu, yavaş yavaş daha iyi rollere kaymasını sağladı ve 1919'daki *Madame Du Barry*'de canlandırdığı 14. Louis rolü, Jannings'in gerçek oyun gücünü gösteren ilk rol oldu.

Emil Jannings
Der Letzte Mann
– Son Adam
filminde

1920'li yılların yükselen ve dünyada hemen hemen bir numara olan Alman sineması, Jannings'e parlak fırsatlar getirecekti. Çeşitli filmlerde üst üste önemli kahramanlar canlandırdı, gerçek veya düş ürünü: 8. Henry, Dimitri Karamozov, Deli Petro, Othello, Neron, Mefisto, vs. oldu. Bu filmlerde özellikle iki önemli yönetmenin, Ernst Lubitsch ve Buchowetzky'nin yönetimi altında, genelde oldukça kaba çizgili, dışavurumcu, ama kimi zaman bir bakışı, bir mimiği, bir

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

yüz ifadesiyle günümüz oyun tarzına yaklaşan psikolojik ağırlıklı bir oyun tarzı tutturdu. Ama özellikle iki önemli filmdeki kompozisyonları, o zaman için ulaşılmış en yüksek oyun gücünü simgeliyordu: dahi yönetmen Murnau'nun *Der Letzte Mann/The Last Laugh – Son Adam* filminde, görevinden alınıp tuvalet bekçiliğine verilen bir büyük otel kapıcısı rolü, yıllarca etkisini sürdürdü. Hemen ardından yine sessiz Alman klasiklerinden E. Dupont imzalı *Varyete*'de, ihanete uğrayan ve intikam peşinde koşan yaşlı koca rolünü başarıyla oynadı.

Emil Jannings

Bu filmlerde geliştirdiği oyun tarzı oldukça irdelenmiştir. Jannings, yüzünü çok iyi kullanır, kimi zaman o yüze mâsum, acınası, komik, ürkütücü ya da şeytani ifadeler yüklemeyi başarır. Ama o yalnızca yüzüyle değil, tüm bedeniyle de oynar, bir yerde dendiği gibi, kameraya arkası dönükken bile sırtını bir oyun ögesi gibi kullanır. Bu tüm bedeniyle oynama ve perdeyi yalnızca yüzü ve mimikleriyle değil, tüm vücudu ve jestleriyle doldurabilme yeteneği, onu biraz da sonraki yılların ünlü The Actor's Studio yöntemine ve özellikle de o yöntemin bir numaralı temsilcisi Marlon Brando'ya yaklaştırır: Jannings belki de erken gelmiş bir Brando'dur...

Bu iki filmdeki başarısı, önünde daha da geniş ufuklar açar. Üst üste iki Murnau başyapıtında daha oynar: Molière'den uyarlanan neşeli bir *Tartuffe* ve Goethe'den uyarlanan parlak bir *Faust*. İlkindeki Tartuffe ve ikincisindeki Mefisto kompozisyonları, temelde çok farklı kimliklere aktörün nasıl girebildiğinin parlak göstergesidirler. Dil engelinin olmadığı o yıllarda, Janinngs Hollywood'dan davet alır, Paramount şirketiyle anlaşır ve ABD'ye giderek Victor Fleming'in *The Way of All Flesh – Şehvet Kurbanı* filminde oynar. Tüm dünyayı etkileyen bu filmin etkisi bize dek gelmiş ve Muhsin Ertuğrul, zaten hayranı olduğu sanatçıyı mimiklerine dek taklit ettiği bir yerli *Şehvet Kurbanı* çekmiştir. Ardından gelen *The Last Command*'daki Rus generali rolü de hayranlık çeker ve Jannings, ilk kez 1928 yılında verilen Oscar ödüllerinde heykeli alan ilk erkek oyuncu olur.

Hemen ertesinde gelen sesli film, ağır Cermen aksanı nedeniyle aktörü Hollywood'dan koparır. Ama ülkesine döndüğünde, meslek hayatının en büyük başarısı onu beklemektedir: Hollywood'da çalışan ve bu film için ükesine dönen vatandaşı Josef von Sternberg'in yönettiği *Der Blau Angel – Mavi Melek*'teki Profesör Unrat rolü, ona eldiven gibi uyacaktır. Hem İngilizce hem de Almanca iki kopya olarak çekilen filmde, aktör tüm gücünü gösterir, Lola-Lola yüzünden her şeyini yitiren ve kabarede palyaçoluğa dek düşen öğretmene, acınasılığı içinde soyluluk, saygınlığı içinde hüzün kazandıran bir kişilik yaratır. Özellikle kabare sahibinin isteği üzerine horoz gibi öttüğü sahne ve sonundaki 'çıldırması', sinemanın unutul-

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

maz anları arasındadır. Film, Von Sternberg ve Marlene Dietrich'e geleceğin kapılarını açar. 46 yaşındaki Jannings içinse bu, nerdeyse kuğunun şarkısıdır.

Gerçi birkaç ilginç film daha çevirir. Ama 1933'te Hitler'in iktidara gelişi işlerin gidişini değiştirir. Jannings, birçok sanatçı vatandaşının aksine, ülkeyi terk etmeyi düşünmez. Kalır ve propaganda bakanı Göbbels'in rejimin resmi sanatçılarından biri olma önerisini kabul eder. O andan başlayarak, çoğu Nazi-yandaşı, Yahudi-düşmanı filmlerde oynayacaktır: Veit Harlan ve Steinhoff gibi rejim yönetmenlerinin imzalarını taşıyan... Son filmi *Wo ist Herr Belling?*'i çekerken hastalanır, filmi yarıda bırakır. Hemen ertesinde savaş biter, Hitler rejimi yargılanır. Jannings ise hiç affedilmez ve hiçbir yönetmen, hiçbir yapımcı, bir daha kapısını çalmaz. O, tarihin kritik bir ânında yaptığı kişisel seçimin bedelini ödemek zorunda kalan sanatçılardan biridir. Avusturya'daki malikânesine kapanır, anılarını yazar ve savaşın bitiminden beş yıl sonra da, 66 yaşında, kanserden ölür.

BAŞLICA FİLMLERİ:

"Im Banne der Leidenschaft" (1914 – ilk), "Madame du Barry" (19), "Anne Boleyn" (19), "Danton" (21), "The Wife of the Pharaoah" (21), "Othello" (23), "Quo Vadis" (24), "Der Letze Mann/The Last Laugh – Son Adam" (24), "Tartuffe" (25), "Faust" (26), "Variete" (26), "The Way of All Flesh – Şehvet Kurbanı" (27), "The Last Command" (28), "The Patriot" (28), "Der Blau Angel/The Blue Angel – Mavi Melek" (30), "The Tempest" (31), "The Old and the Young King" (35), "Traumulus" (35), "Die Entlassing" (42).

Lon Chaney
(1883-1930)

LON CHANEY, ya da korku sinemasının bin bir yüzünü en iyi canlandırmış ve adı hep bir ürperişle birlikte anılmış ve anılan oyuncu...

Asıl adıyla Alonso Chaney, sağır-dilsiz bir ana-babadan dünyaya geldi. Bu nedenle ailesiyle anlaşabilmek için çok küçük yaştan itibaren yüzüyle ve bedeniyle konuşmasını öğrenmek zorunda kaldı: bir felaketin veya doğal bir eksikliğin bir insana kazandırabilecekleri konusunda çok iyi bir örnek!... Küçük yaşta okulu bırararak ailesine yardım için çeşitli işlerde çalışmak zorunda kaldı. Kardeşi bir küçük tiyatronun sahibiydi, birlikte yazdıkları bir oyunu tüm ABD'yi dolaşarak sahnelediler. Sonra Hollywood'a geldi ve filmlerde figüranlık yapmaya koyuldu. Özellikle o yıllarda üst üste çevrilen küçük western filmlerinde, genellikle kötü adamları canlandırmakta ustalaştı.

Chaney'e şans 1919 yılında güldü. O yıl, tanınmış korku-gerilim filmleri yönetmeni Tod Browning'in *The Wicked Darling* filminde rol aldı ve yönetmenin gözüne girdi. Hemen ardından *The Miracle Man* adlı filmde ürkünç görünümlü bir dilenci rolüyle birden ön plana çıktı. Yüzünü çok iyi kullandığı kadar, bedenini de kullanıyor ve gerektiğinde akrobatik hareketleri rahatlıkla yapabiliyordu.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Chaney, Universal şirketinde kısa zamanda bir yıldız oldu. Yoksulluktan geldiği için şansını sonuna dek kullanmaya, sert fiziği, gelişmiş mimikleri ve kıvrak bedeniyle kendisinden istenen her şeyi, hatta daha fazlasını yapmaya hazırdı. Sinemanın yeni yeni eğildiği korku filmlerinin efsanevi kahramanlarına birbiri ardına yüzünü vermeye başladı. Bunun için gereken her şeye sahipti: bunların arasında her sabah erkenden stüdyoya gelip yeni kimliği için bazen saatlerce makyaj masasında oturmak da vardı. Çok ağır ve zor makyajlarda kısa zamanda usta olup çıktı ve makyajını kendisi yapmaya başladı. (Bu alanda edindiği ustalık nedeniyle o yıllarda "Enyclopedia Brittanica"nın 'Makyaj' maddesini o yazacaktır.) Böylece her filmde farklı bir yüz, farklı bir beden ve farklı hareketlerle seyircinin karşısına çıkıyor ve asıl fiziğini asla ele vermiyordu. Bu yüzden adı kısa zamanda 'bin yüzlü adam'a çıktı. Ve Hollywood'da şöyle bir espri yayıldı: "Aman şu örümceğe basmayın, Lon Chaney olabilir!"

Lon Chaney

1919-20'lerden başlayarak *Define Adası; Daredevil Jack; The Penalty; A Blind Bargain* gibi filmlerde birbirinden ürkünç kimliklere büründü. Özellikle *The Penalty*'de yarım vücutlu gangster rolü, seyirciyi nerdeyse çığlık çığlığa bırakıyordu. *Oliwer Twist*'te şaşırtıcı bir Fagin oldu çıktı. Wallace Worsley'in *Notre Dame'ın Kamburu*'ndaki Quasimodo rolü, yıllar sonra bugün bile ürkütücü gözüküyor. Bu rolde bedenine gerçekten de kambur görünümü vermek için tam 60 kiloluk bir ağırlığın altında rol yaptığı yazılır. Ardından gelen Rupert Julian'ın ünlü *Operadaki Hayalet*'inde hem ürkütücü, hem de dokunaklı bir 'canavar' çizdi. Oyunu elbette bugünün ölçütleriyle yargılanması zor bir oyun tarzıydı. Buna gerçekçi denemezdi. Ama fantastik sinemanın kendi kalıpları ve sessiz sinemanın yakın planlara ve aşırı mimiklere dayalı oyun tarzı içinde, o bir zirveydi. Kaba bir taklitçi veya bir sirk göstericisi değil, ince ruhlu, şair yaradılışlı bir adamdı. Üstlendiği çoğu edebi kökenli kişilikleri özenle inceliyor, sesten yoksun bir anlatım içinde onların temel özelliklerini sadece yüzü ve bedeniyle vermeye çalışıyor ve ağır makyajının altından bunu başarıyordu. O sanki Alman dışavurumcu oyun biçimini, Amerika'da kendi özelliklerini de katarak, yeniden yaratmıştı.

Chaney, daha sonra MGM şirketine geçti. Orada kişilikli yönetmen Tod Browning'le parlak bir işbirliği yaptı. Birlikte çevirdikleri filmler arasında özellikle *The Unholy Three; The Black Bird; The Road to Mandalay; Tell it to the Marines; London after Midnight* çok başarılı oldu. İkisi de korku düşkünü iki sanatçı, akıllarını hep ürkünç hikâyelere çalıştırıyorlar ve bu alanda kitleyi fazla ürkütüp kaçırmayacak bir düzeyde kalmaya kendilerini zorluyorlardı. Bu arada, iki sirk melodramında da yüreğe dokunan daha sade oyunlar verdi: ünlü İsveçli yönetmen Victor Sjöström'ün yönettiği *He who gets Slapped* ve daha sonra H. Brenon'un yönettiği *Laugh Clown, Laugh – Gül Palyaço, Gül. West of Zanzibar; The*

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Lon Chaney
Operadaki Hayalet
filminde

Thunder gibi filmlerini de büyük kitleye ulaştırmayı bildi.

O arada sesli film çıkageldi. Bu, Chaney için yeni bir dönemin başlangıcı olabilir, oyununu sesle de destekleyerek daha da etkili olmayı başarabilirdi. Nitekim ilk sesli filmi, eski bir süksenin yeniden çevrimi olan *The Unholy Three*'de bunu kanıtlar gibi oldu. Hemen ardından yönetmen Browning, yeni çekeceği *Dracula*'yı birlikte yapacaklarını açıkladı. Ama kader, ona bu fırsatı tanımadı. Aniden tutulduğu gırtlak kanseri, onun önce sesini aldı. Kısa zamanda da onu öldürdü. Yaşasaydı belki sesle birlikte yeni bir ivme kazanan korku filmlerinde yıldızlığını sürdürecek, 'Frankenstein', 'Dracula' veya 'Görünmez Adam'ları o yaratacaktı. Ölümü sinema için büyük bir kayıp oldu, ama kuşkusuz Boris Karloff veya Bela Lugosi gibi isimlere de yer açtı.

Chaney ölümünden sonra yıllarca unutulmadı. Eski filmleri elden geçirilerek yeniden gösterime çıkıyor ve hâlâ etkili oluyor. Nitekim *Operadaki Hayalet*'in TRT tarafından gösterilen müziklendirilmiş bir kopyası, yakın zamanda hayranlıkla izlenmişti. Oğlu Lon Chaney Jr. da (1906-1973) aktör oldu ve uzun yıllar Chaney adını yaşattı. Onu anlatan 1957 tarihli *1000 Yüzlü Adam* filminde ise sanatçıyı bir diğer büyük oyuncu, James Cagney canlandırdı.

BAŞLICA FİLMLERİ:

"Where the Forest Ends" (1914 – ilk), "The Kaiser, Beast of Berlin" (18), "The Miracle Man" (19), "The Penalty" (21), "A Blind Bargain" (22), "Oliver Twist" (22), "The Hunchback of Notre Dame – Notre Dame'ın Kamburu" (23), "The Phantom of the Opera – Operedaki Hayalet" (25), "The Unholy Three – Uğursuz Üçler" (25), "The Black Bird" (26), "The Road to Mandalay" (26), "London After Midnight" (27), "Laugh Clown, Laugh – Gül Palyaço, Gül" (28), "The Unholy Three" (30 – tek sesli filmi).

Douglas Fairbanks
(1883-1939)

SİNEMANIN ilk büyük aksiyon kahramanı, seyircinin hâlâ çocuk olduğu bir çağda onlara inanılmaz güzellikte masallar sunan, iyiliğin, neşenin ve iyimserliğin hep galip geleceğini vaat eden sanatçı... Ve Türkçede yıllar yılı geçerli olan 'Douglas bıyık' deyiminin sahibi...

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Sessiz sinemanın en ünlü bir avuç aktöründen biri olan Douglas Fairbanks, Douglas Elton Ullman adıyla dünyaya geldi, ancak annesinin ikinci kocası Mousian Fairbanks'in soyadını kullandı. Kısa boyuna karşın müthiş bir enerjisi ve kendini gösterme arzusu vardı. Daha 16 yaşında sahneye çıkması bununla açıklanabilir. Ünlü bir tiyatro oyuncusu olduktan sonra, 1915'te, demek ki 32 yaşında ilk filmini çevirdi. Ertesi yıl bir düzineye yakın filmde rol alarak Amerika'nın bu yeni ve gözde sanat alanında varlığını ortaya koyacaktı. Yönetmen olarak ilk filmlerinde John Emerson, daha sonraları Allan Dwan'la işbirliği yapacaktı. Ama o dönemden başlayarak filmlerinin üzerinde söz sahibi olmayı seçecekti: senaryoya katılacak, yapımcılığı yüklenecek, bir türlü yerine getiremedeği yönetmenlik tutkusunu filmlerine son biçimini vererek giderecekti.

Fairbanks, 1917-1919 arası Paramount'ta çalıştıktan sonra, tam o tarihte yeni evlendiği eşi, ünlü yıldız, o yıllarda "Amerika'nın sevgilisi" diye anılan Mary Pickford'la birlikte bir film şirketi kurmaya karar verdi. Yönetmen D. W. Griffith ve oyuncu Charlie Chaplin'i de alarak United Artists adlı şirketi kurdular. Fairbanks, o tarihten başlayarak tüm filmlerini kendi firmasına çekti. Emerson ve Dwan'a eklenen Victor Fleming, Raoul Walsh, Edmond Goulding, Albert Parker gibi yönetmenlerle çekilen ve Fairbanks'in hep sıkı biçimde denetlediği bu filmler, 1920'de Fred Niblo yönetiminde çekilen *The Mark of Zorro – Zoro'nun İşareti* ile yeni bir dönemece girdi. Aksiyonla mizahın, serüvenle duygusallığın uygun dozda birbirine karıştığı bu filmde, tarihsel dekorlara ve kostümlere büyük özen gösterilmişti. Fairbanks ise akrobatik ve atletik yeteneklerini sonuna dek kullanarak son derece sevimli, baştan çıkarıcı bir kahramanı ustaca canlandırmıştı. Sonraları, değişik dönemlerde Tyrone Power, Alain Delon, Antonio Banderas gibi oyuncuların yeniden hayat vereceği bir fantezi kişilik...

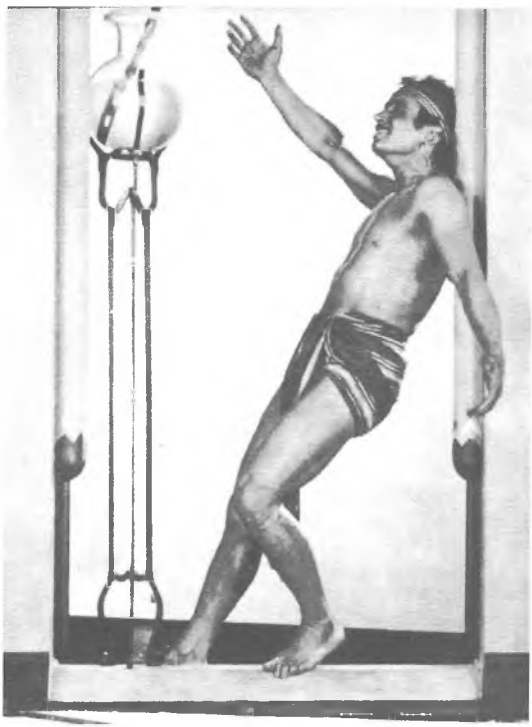

Douglas Fairbanks

Zoro, Fairbanks'in ideal oyuncu kimliğini saptamıştı. Ardından hep aynı tarz filmler geldi: *Üç Silahşörler; Robin Hood; Bağdat Hırsızı; Zoro'nun Oğlu; Kara Korsan; Demir Maskeli Adam*... Özellikle bir Doğu masalından alınan ve usta yönetmen Raoul Walsh'ın inanılmaz bir canlılık ve fantezi havası kazandırdığı, sonradan müziklendirilmiş kopyası da yapılan *Bağdat Hırsızı*, sessiz dönemin başyapıtlarından biri ve Fairbanks'in en ünlü filmi sayıldı. Sinemanın serüvenleri günümüze dek gelen, her biri bir süre unutulsa da belli bir dönem sonunda yeniden ortaya çıkan bu ölümsüz kahramanları, tarihle fantezinin, gerçekle söylencenin birbirine karıştığı, kimileri gerçekten yaşamış, kimileriyse ünlü yazarların hayal gücünden fırlamış bu kişilikler, beyazperdede ilk kez Fairbanks'in kimliğinde canlandılar. 1920'lerin sinema seyircileri, bu kişilikleri ilk kez Douglas Fairbanks'le tanıdı. Onun atletik

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

bedeni, yanık teni, beyaz dişleri, dayanılmaz tebessümü, dur-durak bilmez enerjisi, ustaca kılıç kullanması, hep iyilerin yanında yer alıp onların davalarını savunması, o yılları aşıp beyazperdenin kimi temel kurallarıyla âdeta ölümsüz bir uyum sağladı. Ve Fairbanks adı serüven ve aksiyon sinemasıyla âdeta özdeşleşti. Bu arada, dönemin çok parlak yıldızı, 'Amerika'nın nişanlısı' Mary Pickford'la yaptığı (ve 15 yıla yakın süren) evliliği de onun popülerliğini artırdı. Sanatçının kısa kesilmiş bıyıkları ise dünya çapında moda oldu ve bu bıyıklar bizde de uzun yıllar kullanılan, halk deyişiyle 'daglıs bıyık' deyimini yarattı.

Douglas Fairbanks Bağdat Hırsızı *filminde*

Sanatçının parlak dönemi, sesli sinemanın gelişiyle sona erdi. Aslında tiyatrodan geldiği için bir ses veya aksan sorunu yoktu. Ama yepyeni bir çağa uyamayacak kadar yaşlanmış hissediyordu kendisini... Belki 15 yılda, özellikle de tüm 20'ler boyunca öylesine aktif olmak onu yormuştu. İlk ve son kez Mary Pickford'la birlikte oynadıkları *The Taming of the Shrew – Hırçın Kız*, başarılı olmadı. Daha alçakgönüllü, artık atletik numaralar yapmadığı birkaç film çevirdi: *Reaching the Moon; Around the World in 80 Minutes*, kimi kanallarımızda sık sık gösterilen *Mr. Robinson Crusoe*. Son filminde ise, artık yaşlanmış bir kahramanın tüm hüznünü perdeye yansıtmayı başardı. Özellikle son filmlerinde varolan o acılık ve hüzün duygusu, bu filmle doruğuna çıktı: *Don Juan'ın Özel Yaşamı*.

Sonra, ölümüne dek, yeni eşi, İngiliz soylusu Lady Sylvia Ashley'le sessiz biçimde yaşayacağı malikânesine çekildi. 1939 yılının Oscar törenlerinde Amerikan Sinema Sanatları Akademisi ona 'sinema sanatının evrensel gelişimine olan eşsiz katkısı' nedeniyle bir özel Oscar heykelciği verdiğinde, Fairbanks artık yaşamıyordu. Ama dünya üzerindeki milyonlarca seyirciye filmleri aracılığıyla verdiği iyimserlik ve mutluluk mesajı, daha yıllarca yaşadı.

Ayrıca Fairbanks adını oğlu, sinema ve TV oyuncusu (bir aralar Atatürk rolünü oynaması da söz konusu olan) Douglas Fairbanks Jr. (1909-1997) uzun yıllar boyu sürdürdü.

BAŞLICA FİLMLERİ:

"The Lamb" (1915 – ilk), "The Good Bad Man" (16), "The Half Breed" (16), "Down to Earth" (17), "A Modern Musketeer" (18), "Arizona" (18 – tek yönetmenliği), "His Majesty the American" (19), "The Mark of Zorro – Zoro'nun İşareti" (20), "The Three Musketeers – Üç Silahşörler" (21), "Robin Hood" (21), "The Thief of Baghdad – Bağdat Hırsızı" (23), "Don Q – Son of

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Zorro – Zoro'nun Oğlu" (25), "The Black Pirate – Kara Korsan" (26), "The Iron Mask – Demir Maske" (29), "The Taming of the Shrew – Hırçın Kız" (29), "Mr. Robinson Crusoe – Bay Robinson Cruseoe" (32), "The Private Life of Don Juan – Don Juan'ın Özel Yaşamı" (34).

Marx Kardeşler

Chico Marx (1886-1961)
Harpo Marx (1888-1964)
Groucho Marx (1890-1977)

ASLINDA BEŞ KARDEŞTİLER, ama dünya onları üç kardeşler diye hatırlıyor. Sözün bir silah, sessizliğin bir sanat, absürdün kendi başına bir mantık ve yıkıcılığın bir ince meslek olduğunu onlardan öğrendi herkes... Ve öğrenmeye de devam edecek...

Üçlünün espri makinesi ve beyni Groucho Marx'ı ömrünün son yıllarında da olsa bizzat tanımış olmaktan mutluyum. 1972 Cannes şenliğiydi ve sekreterinin yardımıyla sahneye güçlükle çıkan yorgun ve yaşlı adam, salonu dolduran gazeteci kalabalığına mikrofondan zayıf ve titrek bir sesle, belirgin fiziksel güçsüzlüğüyle seslenirken, yine de espri gücünden ve zekâsının keskinliğinden bir şey yitirmemişe benziyordu. O yıl Cannes'da 82. yaşını kutladı, Groucho Marx. Ve beş yıl sonra ölümüyle de bir efsane sona erdi.

Babaları 'Misfit Marx' (tedirgin, dengesiz Marx) diye tanınan Alsace kökenli başarısız terzi Sam Marx, anneleri ise, kardeşi Al Shean'in ünlü bir Broadway komiği olması nedeniyle sahneyle ilişkisi olan Alman kökenli Minnie Schoenberg'di. Ve oğullarını sahneye iten de Minnie olmuştu. Kardeşlerden biri olan Gummo lakaplı Milton, sahneyle hiç ilgilenmedi. Öbür dördü, yani yaş sırasına göre Chico diye tanınan Leonard, Harpo diye tanınan Arthur, Groucho diye tanınan Julius Henry ve Zeppo diye tanınan Herbert, 1912'den başlayarak kendilerini Broadway'e attılar ve vodvil tiyatrolarında oynamaya başladılar. O yılların Broadway'inde çeşitli etkiler altındaki bir güldürü geleneği sürmekte ve gelişmekteydi. Bu güldürüde, bir ölçüde İtalyan Commedia dell'arte'sindeki gibi harekete dayalı numaralar, bir ölçüde Amerikan burlesk (savruklama) tarzı, bir nebze de kökeni İngiliz olan bir 'lufok', yani saçmaya (absürd'e) dayalı komedi etkileri vardı. Marx kardeşler, uzun süren sahne deneyleri sırasında bu etkileri iyice özümlediler, kendi kişiliklerinde yoğurdular.

Marx kardeşler

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Kardeşlerin bu yıllardaki sahne deneyi, büyük ölçüde tıpkı bizim ortaoyunu geleneğinde olduğu gibi, tuluat'a dayalıydı. Kardeşlerle daha sahnedeyken işbirliği yapan, sonra da birçok filmlerinde görülen Margaret Dumont'un ilginç bir anısı var bu konuda... Dumont, oldukça iriyarı, cüsseli bir kadındır ve filmlerde genellikle Groucho Marx'ın maddi nedenlerle ilgisini çeken zengin, varlıklı, sanat düşkünü, ama aptal kadınları oynar. Sonradan filme de alınan "Cocoanuts – Hindistan Cevizi" oyununun Broadway'deki temsillerinden birinde, Dumont sahne sırasını beklemektedir. Ama bir türlü giriş işareti gelmez. Çünkü biraderler, sık sık olduğu gibi oyunu filan unutmuşlar, tuluata dalmışlardır. Sinirlenen Dumont sahneye giriverir. Öfkelendiğini sezen Chico ve Harpo, bir pundunu bulup sahneden sıvışırlar. Groucho vartayı nasıl atlatacağını düşünür bir saniye, sonra kadına dönüp: "Oh, bayan Ritterhouse. Ne sürpriz!... Şöyle yere uzanıverir misiniz?" der. Ne yapacağını düşünme sırası bayan Dumont'tadır...

Kardeşler, 1914'ten 1920'lerin sonuna dek sahne yaşamlarını sürdürürler. Özellikle 1925-26'larda rol aldıkları "Cocoanuts" ve "Animal Crackers" komedileri büyük başarı kazanır. Ve 1929'da ilki, 1930'da da ikincisinin filme alınmasıyla Marx kardeşlerin Hollywood serüveni başlamış olur. İlk filmlerinde, komedi bölümleri, araya serpiştirilen romantik sekanslar ve şarkılarla sürekli bölünmekte ve seyircide tam bir doygunluk duygusu yaratamamaktadır. 1935 yılında, aslında komedi yeteneği olmayan ve sözü edilen romantik sekansların değişmez jönünü oynayan Zeppo'nun ekipten ayrılması, belki de sadece komediye ve güldürmeye yönelmiş katıksız başyapıtların ortaya çıkması için hayırlı bir değişiklik olur. Ve 1930-35 arası, art arda ünlü filmleri ortaya çıkmaya başlar. *Monkey Business – Maymun İşi; Horse Feathers; Duck Soup – Ördek Çorbası; A Night at the Opera – Üç Ahbap Çavuşlar Operada; A Day at the Races – Üç Ahbap Çavuşlar At Yarışlarında*, vs...

Marx kardeşlerin yarattığı güldürü, hiçbir geçerli mantık kuralı tanımayan, gerçeküstücü esinler taşıyan bir güldürüdür. Bu nedenle, daha ilk filmlerinden başlayarak Avrupa'da filizlenen Gerçeküstücü eylemin önde gelen sanatçıları, onlarda kendi felsefelerinden yansımalar bulmuş ve kardeşler Avrupa'da büyük saygınlık kazanmışlardır. Örneğin Andre Breton, *Animal Crackers* için "bir kara mizah başyapıtı" demiş, Antonin Artaud ise "materyalist bir komedi tarzı"ndan söz etmiştir. Bu komedi, ne mantığa, ne estetik kurallara, ne de o dönemde geçerli sansür koşullarına uyar. Sinemaya geçtikleri yıllarla birlikte, Amerikan toplumunu sarsan ünlü Büyük Bunalım içinde, biraderler sanki topluma bir şok tedavisi uygular: seyirciyi anarşiye varan bir güldürü anlayışı içinde gündelik sorunlarından uzaklaştırmaya ve finalde tam bir yıkıcılığa, tahribe varan güldürü anlayışlarıyla, insanları, parçalanmış Amerikan Rüya'sının enkazından alıp götürmeye çalışır.

Onların komiği, güldürünün Amerika'daki zengin geleneği üzerine inşa edilmiştir. Sessiz dönemin Mack Sennett komiği ve Charlie Chaplin'den Harry Langdon'a büyük ustaları, kardeşleri etkilemiştir. Ama onlar, tüm bunlara açık bir mantık-dışılığı ve durumlardan söz oyunlarına absürd'e olan açık hayranlıklarını eklerler. Bu arada, kardeşlerin her biri kendine özgü bir kişiliği geliştirir. Grubu erkenden terk edip giden Zeppo, iyi niyetli, ama beceriksiz bir genç

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

(Soldan sağa) Groucho, Chico ve Harpo Marx

adamdır. Harpo, grubun dilsizidir: içlerinde en saf ve şair karakterlisi odur. Sarışın bir peruğun altında kaybolan kafası bin bir fikirle doludur. Bunların başında kadınlara olan ve cinsel saplantı düzeyine varan hayranlığı gelir: o kızların elleri yerine bacaklarına sarılıp öper!... Cebinde sürekli garip ve ürkünç aletler taşır ve onları her fırsatta düşürür. Harp çalarak kızışan ortalığı yatıştırır, hele ortalıkta birkaç çocuk görünce... Ama şairliği ve müzisyenliği, ekibin en tahripkârı olmasını engellemez: onun yıkma arzusundan kurtulabilen şeyler sayılıdır...

Chico, İtalyan şivesiyle ABD'deki azınlıkların sözcüsüdür. O tam bir üçkâğıtçıdır: bir Napolili kadar küfürbazdır (sansürün elverdiği ölçüde elbette!), kumar oynar ve hep hile yapar. Aslında grubun temel özelliklerinden biri olan maddiyatçılık, para ve servet düşkünlüğü, her durumda kazanç sağlamak ve bunun için bilinen tüm erdemleri ayak altına almak siyasetinin açık uygulayıcısıdır o... (Marx kardeşleri – en azından bizim dışımızdaki dünyada – günümüzde de öylesine popüler kılan şey, bu çağımızın 'yükselen değerler'ine olan yakınlıkları ve uyumları mıdır, araştırmaya değer!)

Groucho ise, bu farklı 'marksizm'in beynidir, motorudur... Keskin ve alaycı bir sözlü mizahın Amerikan vodvil ve radyo geleneğinden gelen en ünlü iz sürücüsüdür. Son derece hazırcevaptır: ama soruları kendisi sorup yanıtlarını hemen vererek, bu hazırcevaplığa alabildiğine benmerkezcilik ekler. Purosunu ağzından ancak espri yapmak için çıkarır ve ünlü siyah bıyığı, ince çerçeveli gözlükleriyle birlikte yüzünün değişmez aksesuarını oluşturur. Bir yazarın deyişiyle "konuş-

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

masıyla hiçbir fikrin bir yerlere ulaşmamasına, ulaşırsa da bunun insanlık için olabildiğince önemsiz bir yer olmasına" dikkat eder. Bir filminde şöyle der: "Pijamalarımı giymiş bir fili öldürdüm. Pijamamın içine nasıl girdi, hiç anlamadım!" Bir diğerinde, "Dışarda siyah bıyıklı bir adam var," sözüne şöyle yanıt verir: "Söyleyin ona, bıyık istemiyorum, benim zaten var." Ve bir filminde değil, ama özel hayatında yaptığı bir espri de çok ünlüdür. Bir özel kulübe alınmak için başvurur, başvurusu kabul edilir, ama o şöyle yazar: "Beni üye kabul edebilen bir kulübe girmek için hiçbir arzu duymadığımı bilmenizi isterim!"

Groucho, grubun sahip olduğu para hırsının ve servet avcılığının en açık göstergesidir. Sürekli zengin bir kadın ve yüklü bir drahoma peşindedir. Çünkü, bir filmdeki deyişiyle, "Sıfırdan başlayarak aşırı yoksulluğa erişmiştir"... Bu nedenle, çoğu zaman Margaret Dumont'dan başkası olmayan o zengin, ama saf zevce adayının peşinde koşar, ama bu kadına sürekli hakaret etmesini engellemez: "Tanıdığım en güzel kadınsınız. Ama tanıdığım kadınları düşünüyorum da, bu hiç de kompliman sayılmaz." Ya da, "Benimle evlen... Başka hiçbir ata bakmayacağıma söz veriyorum."... Onun Dumont'la sürekli uğraşması, aslında erişmek istediği sınıfı temsil eden kadına sürekli hakaretleri, geniş halk kesimlerinin sınıfsal özlemleri açısından bir terapi yerine geçer. Ama erkeklere de hakaret eder: "Müşterim bir enayi gibi gibi görünüyor. Ama görünüşe aldanmayın: o gerçekten bir enayidir!"... Filmleri veya ünlü yıldızları da acımasız biçimde eleştirmeyi unutmaz: "O kadar zamandır bu meslekteyim ki, Doris Day'in bâkire olmadan önceki dönemini bile hatırlıyorum!" Ya da, iriyarı Victor Mature'ün başrolünü oynadığı *Samson ve Dalila*'yı gördükten sonra: "Erkek oyuncunun göğüslerinin kadın oyuncununkilerden daha büyük olduğu ilk film!"...

Filmleri uzun zaman geniş kitleleri çok güldürmüştür. Çeşitli aletler ya da araçlar, garip biçimde kullanılır: cepten çıkan, üstelik yanık biçimde çıkan bir kaynak makinesi, bir öfke krizi sırasında kemirilip mideye indirilen bir telefon, her gelenin içine girdiği ve sonunda herkesin isyan edip kırılan kapıdan dışarı fırladığı minicik vapur kamerası, *Go West*'de inşa edilen bölümleri yakılarak trenin gitmesi sağlanan demiryolu... *Hindistan Cevizleri*'nin ilk gösterisinde 95 dakika içinde tam 400 kahkaha saymıştır, stüdyo izleyicileri... Burlesk'le lufok arası gelişen güldürü anlayışları, *Duck Soup* ve *A Night at the Opera* ile doruğuna çıkar. Ama bundan sonra, iniş başlar. MGM'e geçişleri ve şirketin onlara daha büyük bütçeler ayırması, işleri çözümlemez. *Go West; The Big Store; Love Happy* ciddi başarısızlıklar olur. Belki son iyi filmleri, *Casablanca* filminin bir tür parodisini yapmayı deneyen, ama çok iyi bir başlangıçtan sonra biraz tökezleyen *A Night in Casablanca* olur. Tam 1950'deki *Love Happy*'den sonra (bu filmde Groucho şöyle bir gelip geçen Marilyn Monroe'nun arkasından ilgiyle bakar!) üçlü ayrılır. 20 yıllık efsane sona ermiştir.

Bundan sonra Groucho Marx, tek başına kimi filmlerde oynar. *Copacabana; Mr. Music; Double Dynamite; A Girl in Every Port* gibi... Belli ölçüde yaşlanmanın dışında, Groucho yine aynı Groucho'dur, ama artık değişen dünya ve komedi anlayışı içinde pek bir önemi kalmamıştır. Kardeşler, sadece 1957'deki *The Story of Mankind* filminde bir araya gelirler, ama bu skeçli filmin ayrı bölümlerinde ayrı ayrı oynamak biçiminde... Groucho ise 1950'lerde hızla artan TV ya-

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

yınlarında rol alır ve esprilerini tüm Amerika'ya küçük ekrandan yağdırmayı sürdürür. Ayrıca kitap yazar: 1959-67 arası "Groucho and Me – Groucho ve Ben", "Memoirs of a Mangy Lover – Sünepe Bir Âşığın Anıları", "The Groucho Letters – Groucho'dan Mektuplar" kitaplarını yayınlar. 1968'de Fransa'da ayaklanan gençlerin dillerine doladıkları bir slogan, onu memnun etmiş olmalıdır: "Marx'ın izindeyiz... Ama Karl değil, Groucho Marx!"... Bizde ise, bugün anlışanlı kanallarımız rağbet edip göstermeseler de, vaktiyle üçlünün komedileri çok tutulmuştur. Bunda, bizde bir dönemden itibaren Üç Ahbap Çavuşlar diye tanınan üçlüyü (Harpo konuşmadığına göre, ikisini) seslendiren rahmetli Ferdi Tayfur'un büyük katkısı yadsınamaz. Hele onun, o yıllarda yakıştırılan ve hâlâ anımsanan Arşak Palabıyıkyan adıyla tanınan Groucho'nun esprilerine kattığı yerli ve bizden yorumlar...

BAŞLICA FİLMLERİ:

Dört kardeş: "The Cocoanuts – Hindistan Cevizi" (ilk – 1929), "Animal Crackers" (30), "Monkey Business – Maymun İşi" (31), "Horse Feathers" (32), "Duck Soup – Ördek Çorbası" (33).

Zeppo dışında üç kardeş: "A Night at the Opera – Üç Ahbap Çavuşlar Operada" (35), "A Day at the Races – Üç Ahbap Çavuşlar At Yarışlarında" (37), "Room Service – Oda Servisi" (38), "At the Circus – Üç Ahbap Çavuşlar Sirkte" (39), "Go West – Üç Ahbap Çavuşlar Altın Peşinde" (40), "The Big Store – Üç Ahbap Çavuşlar Mağazada" (41), "A Night in Casablanca – Üç Ahbap Çavuşlar Kazablanka'da" (46), "Love Happy – Üç Ahbap Çavuşlar Elmas Peşinde" (50), "The Story of Mankind – İnsanlığın Öyküsü" (57).

Groucho tek başına: "Copacabana" (47), "Mr. Music" (50), "Double Dynamite – Çifte Dinamit" (51), "A Girl in Every Port – Her Limanda Bir Kız" (52), "Skidoo" (68). Ayrıca 1956-61 arası TV dizisi: "You Bet Your Life."

Boris Karloff

(1887-1969)

PERDENİN gelmiş-geçmiş en ünlü korku filmleri aktörü, Frankenstein'la özdeşleşmiş ve tıpkı onun gibi, hep bir canavar sanıldığı halde aslında bir kurban olan eşsiz sinema efsanesi...

Rus çağrışımları yapan adına rağmen, Boris Karloff İngiliz kökenliydi. Ve asıl adı William Henry Pratt'tı. Özel hayatında dünyanın en nazik ve yumuşak insanlarından biri olduğunu bilmek şaşırtıcı olabilir: onun gibi 50 yıl boyunca, çoğu korku filmi olan 150 filmde her türden canavarlar, manyaklar, deli doktorlar, çılgın kâşifler, şeytani ruhlar, sihirbazlar, büyücüler, kan emiciler, mezar kazıcıları, ölü diriltenler ve başka sevimli yaratıklara kişiliğini vermiş birisi için...

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Londra banliyösünde doğmuştu, sekizi erkek dokuz kardeşin en sonuncusuydu. Kardeşlerinin hemen hepsi, babalarının yolundan giderek uslu-akıllı birer devlet memuru oldular. Ama William'ın kanında tiyatrocu olmak vardı. Çok küçük yaşta sahneye çıktı. Şöyle diyor: "Daha dokuz yaşında Cinderella'da 'şeytan kral' rolüne çıktım ve bu benim uzun ve mutlu canavarlık hayatımın başlangıcı oldu!" Sonra serüven tutkusu onu Kanada'ya attı. Yıl 1909'du. Seattle'de bir tiyatro trupuna kabul edildiğinde, adını anne tarafından Rus atalarından esinlenerek Boris Karloff'a çevirdi.

Karloff, çeşitli işlere girip çıktıktan sonra, 1919'da Douglas Fairbanks filmlerinde figüranlıkla sinemaya başladı. Tüm 20'ler boyunca hep küçük rollerde harcandı, ancak ayakta duracak kadar para kazandı. Sesli sinemayla birlikte sesinin ve aksanının avantajlarını kullanmaya başladı. 1931-32 yıllarında toplam 33 filmde oynadı: her ay bir filmden fazla... Ama *Frankenstein* çıkıp gelmeseydi, belki hiçbir zaman gerçek bir üne ulaşamayacaktı.

Peki, bu rol nasıl gelip onu buldu? Sinema tarihinin malıdır artık bu hikâye. Universal şirketi ve ünlü patronu Carl Laemmle, o yıllarda ucuza çıkacak korku filmleri çekmek ve kimileri sessiz sinemada ele alınmış ünlü korku-dehşet hikâyelerini ve türlü-çeşitli canavarları perdede yeniden yaratmak kararındaydı. İlk örnek *Dracula* olmuş ve yönetmeni Todd Browning'le baş oyuncusu Bela Lugosi'yi bir anda büyük üne kavuşturmuştu. Sıra, Mary Shelley'in ünlü romanı "Frankenstein"da idi. Başlangıçta filmi Robert Florey çekecek, canavarı da Bela Lugosi oynayacaktı. Ama, söylenceye göre, Lugosi ağır makyajı altında 'hayranlarının kendisini tanımayacakları' düşüncesiyle filme yanaşmamıştı. Florey de çekimler başlamadan başka bir filme (Lugosi'yle birlikte *Morg Sokağı Cinayetleri*'ne) transfer edilmiş, yerini İngiliz kökenli gizemli yönetmen James Whale almıştı.

Boris Karloff'un sayısız yüzlerinden biri...

Karloff'a birkaç aktörle birlikte deneme filmleri çektirildi. Whale şöyle diyor: "Karloff'un yüzüyle büyülenmiştim. Düşündüğüm kadar iriyarı değildi. Ama müthiş bir kişiliği vardı ve küçük değişikliklerle, tam istediğim gibi olacaktı." Karloff, daha sonra ünlü makyaj ustası Jack Pierce'le birlikte haftalarca çalıştı. Sonuçta çekilen deneme filmi, patron Laemmle'nin onayından geçti: "Gözlerine bayılmıştım. Sözden yoksul olan talihsiz yaratığın çirkin görünüşü ve ürkünç kuvvetiyle zıt olan tüm ıstırabını vermeyi başarıyorlardı." Karloff ise başarıyı hep Jack Pierce'e bağlamıştır: "İyi bakıldığında, Frankenstein'ın asıl yaratıcısı Jack Pierce'dir. Ben sadece bir kılığı ve kimliği harekete geçirdim."

Çekimler aktör için son derece zor biçimde geçmişti. Her gün sabah beş buçukta geliyor, tam üç buçuk saat makyajı yapılıyor ve çok canı yanıyordu. Büyük

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

bölümde bir masaya uzanmış olarak kaldı: "Hiç kımıldamadan yatmam gerekiyordu. Üstümde bir sürü teknisyen kaynıyor, habire çakan şimşekleri vermek için dev makasları birbirine çarpıyorlardı. Ben bir kaza olmaması için dua ediyordum!"

Sonuç müthiş oldu. Gerçi afişlerde adı nerdeyse yoktu, galaya davet edilmesi bile unutulmuştu. Ama film gösterime çıkınca, halkın asıl ilgisini onun çektiği anlaşıldı ve Universal'dan parlak bir kontrat önerisi aldı. Şöyle dedi: "20 yıllık çabadan sonra, nihayet ilk kez yarınki yemeğimi ödeyebileceğimi biliyorum." Ancak *Frankenstein*, Karloff'un hem şansı, hem şanssızlığı oldu. 44 yaşında son derece hak edilmiş bir üne kavuşmuştu, ama kariyeri artık hep canavarın ipoteği altında olacaktı. Yaklaşık 50 dehşet-korku filminde rol aldı. Bunların arasında birkaçı çok iyiydi, bir düzine kadarı idare ederdi, çoğu ise – çöp dememek için – önemsizdi. Ama Karloff, en kötü filmlerdeki en önemsiz rollerine bile belli bir seçkinlik getirmeyi başardı. 'Canavarın maskesi' altında, gerçekten de iyi, çok iyi bir oyuncu vardı.

Boris Karloff Frankenstein *makyajıyla...*

Karloff'un düzeyli korku filmleri arasında, başta ünlü Frankenstein üçlemesini saymak gerekir: *Frankenstein; The Bride of Frankenstein – F.'ın Gelini* ve *Son of Frankenstein – F.'ın Oğlu.* Bu üç film, klasik Frankenstein üçlemesi olarak bilinir. Gerçi Karloff, yıllar sonra başka Frankenstein'larda da oynamıştır: *The House of Frankenstein – F.'ın Evi* (1944) ve *Frankenstein 70* (1958). Ama 1930'ların o ünlü üçlemesindeki düzeye ulaşamamıştır, bu filmler... Karloff, arada kılıktan kılığa girer: *The Old Dark House*'da dilsiz bir kâhya, *The Mummy – Ölmeyen Mumya*'da Mısırlı bir mumyanın yüzyıllarca sonra canlanan bedeni, *The Mask of Fu Manchu*'da Çinli acımasız doktor Fu Manchu, Edgar Allan Poe'den uyarlanan filmlerden *The Black Cat – Kara Kedi*'de şeytana adanmış bir mezhebin müridi, *The Raven – Kuzgun*'da ise evine çeşitli işkence aletleri yerleştiren bir doktor, *The Black Room*'da bir şatonun kötü ruhlu sahibi, *The Walking Dead*'de elektrikli sandalyede can verdikten sonra hayata geri döndürülen bir mahkûm, *Tower of London – Londra Kulesi*'nde bir cellat olur. Sayısız filmde garip, tehlikeli ve cüretkâr deneyler yapan 'doktorları', yarım düzine filmde de Asyalı detektif Mr. Wong'u oynar. Yüzünü makyajla değiştirmesi ve kılıktan kılığa girmesi inanılmazdır. Lon Chaney'den sonra '1000 Yüzlü Adam' unvanını o hak etmiştir.

1940 ortalarında, Universal'le anlaşması sona erince, RKO'ya geçer ve orda efsaneleşmiş psikolojik gerilimlerin yapımcısı Wal Lewton'la üç film çevirir: *The Bodysnatcher – Yeraltı Canavarı; The Isle of Death – Ölüm Adası* ve *Bedlam – Tımarhane.* Bu filmler biraz farklı bir atmosfer taşır ve ona kompozisyon olanakları getirirler. Daha sonra çok çeşitli filmlerde oynar: Danny Kaye veya Abbott-Costello gibi komiklerin filmlerinde kendi parodisini yapar veya Cecil B. de Mil-

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

le'in *Unconquered – Mağlup Edilemeyenler*'inde şaşırtıcı bir kızılderili şef olur. Yaşlandığı halde, inatla rol kabul eder, eski başarılarının ve kişiliklerinin silik bir gölgesi olan kompozisyonlar çizer. Belki son iyi rolü, Peter Bogdanovich'in *Targets – Hedefler* filminde oynadığı eski korku filmleri yıldızı rolüdür: çılgın bir genç katilin yakalanmasına yardımcı olur!... Bu film vesilesiyle verdiği bir konuşmada şöyle der: "Bu film tam zamanında geliyor. Bu ülkede egemen olan şiddet dehşet verici. Atalarımızın yaşadıkları orman kanunu uzakta değil. Bunu unutmak olmaz." Hayatı dehşet filmleriyle geçmiş, ama en sevdiği şeyin evinde kriket oynamak olduğunu söyleyen bir yıldızın 1968 yılında şiddet olayına bu bakışı, elbette ilginçtir!...

Karloff, 20. yüzyılda sinemanın kolektif bilincimize armağan ettiği sayısız korku ve dehşet karakterinin perdedeki yüzüdür. Ve sanırım geçen yüzyılın en önemli oyuncularından biridir. Çokluk bu tür rolleri oynamaktan o da yakınmış ve şöyle demiştir: "Ben şanslıydım. Bir oyuncuya bir imaj vermek için bir servet harcanıyor. Ben bir gecede, bir filmle kendi imajımı yarattım. Ve çok da ucuza çıktı. Bana kalsa, duygusal filmlerde oynardım: örneğin çok iyi bir Küçük Lord Fauntleroy olacağıma hep inandım. Ama bunu görmek için kim para verirdi?" Ekleyecek bir şey var mı?

Karloff üzerine çeşitli biyografiler var. Peter Underwood, Denis Gifford ve Richard Bojarski/Kenneth Beale ikilisinin çalışmaları öncelikle hatırlanabilir.

BAŞLICA FİLMLERİ:

"His Majesty the American" (1919 – ilk), "Two Arabian Nights" (27), "The Criminal Code" (30), "Graft" (31), "Frankenstein" (31), "Scarface" (32), "The Old Dark House" (32), "The Mask of Fu Manchu" (32), "The Mummy – Ölmeyen Mumya" (32), "The Black Cat – Kara Kedi" (34), "The Bride of Frankenstein" (35), "The Raven" (35), "Charlie Chan at the Opera" (37), "Mr. Wong Detective" (38), "Tower of London" (39), "Son of Frankenstein – Frankenstein'ın Oğlu" (44), "The Body Snatcher – Yeraltı Canavarı" (45), "Bedlam – Tımarhane" (46), "The Secret Life of Walter Mitty – Rüyalar Peşinde" (47), "Unconquered – Mağlup Edilemeyenler" (47), "Abbott and Costello Meet the Killer" (49), "The Black Castle – Kara Şato" (52), "Frankenstein 70" (58), "Targets – Hedefler" (68), "The Fear Chamber" (70).

Maurice Chevalier
(1888-1972)

SİNEMADAKİ ezeli ve ebedi Fransız kişiliği: her türlü keyfe düşkün, şarap, yemek ve güzel kadın meraklısı, epiküryen, romantik ve çocuksu âşık, hasır şapkalı 'Minilmontantlı genç adam'...

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Bu kitaba giren birçok yıldız gibi onun da birbirinden çok farklı dönemleri olmuştu. Leslie Halliwell şöyle diyor: "Birbirinden fersah fersah uzak iki ayrı kuşağı eğlendirmesini bildi." Annesi Belçika kökenliydi. Çok küçük yaşta ucuz eğlence yerlerinde sahneye çıkmış, daha 12 yaşında Casino de Tourelles'de 'günde 12 franka' çalışmaya başlamıştı. Başkente gitmesi kaçınılmazdı: Paris onu bekliyordu. Orda, ışık kentinde, yağız ve saf köylü genci, gazino komiğine dönüşecekti. Cafe-concert'lerde kaptığı yüzeysel ve kaba güldürü anlayışından, ne yazık ki ömür boyu kurtulamayacaktı. Ama bunu uluslararası bir kariyerin özelliklerinden biri haline getirerek... 1909 yılında ünlü Folies-Bérgère'e kabul edilecekti: ayda 1800 frank karşılığında... Yükselme başlamıştı.

1911'de efsanevi Mistinguett'in partöneri olacaktı. "Başdöndüren Vals" rövüsünde bir halının içinde yuvarlanmaları gerekiyordu. Ama bir türlü halının içinden çıkamadılar: genç taşralı, görmüş-geçirmiş şarkıcı ve dansözün gönlünü çalmıştı. Ondan çok şey öğrenecekti Chevalier... 1923'te ilk uzun filmini çekecek (daha önce kısa filmlerde oynayacaktı), ama tiyatronun o cafcaflı döneminde sahneden ayrılmayı asla düşünmeyecekti. Ancak sessiz sinemanın parlak yılları da gelmiş çatmıştı. Paramount şirketinin yıldız avcıları, Paris'i birbirine katan yetenekli genç adamı Hollywood'a çağırdılar. Gidiş uzun süreli oldu: sinema başkentinde 1928'den 1936'ya dek kaldı. Gidişiyle birlikte, sesli sinemanın getirdiği büyük devrime tanık oldu. Ve ilk filmi *Innocents of Paris*'i hem İngilizce, hem Fransızca iki versiyon olarak çekti. Bu yöntemi uzun yıllar koruyacak, o ünlü müzikal filmlerini iki ayrı dilde yapacaktı. (O dönemde gerek Avrupa'da, gerekse Amerika'da çekilen birçok iddialı filmde olduğu gibi.)

Maurice Chevalier, Jeanette MacDonald'la One Hour with You *filminde*

Chevalier, kendisini 'The King – Kral' diye isimlendiren Broadway yapımcılarının yüzünü kara çıkarmadı. 20 yıllık sahne birikimini Hollywood'da çok iyi kullandı. Evet, temsil ettiği Fransız kimliği biraz karikatüre benziyordu, saman alevi veya kartondan dekor gibiydi. Fransa'nın kendi kendisine sokaktaki adamın naif bakışıyla bakışıydı. Ki bu bakışı, başta Amerikalılar tüm dünya benimsemişti ve uzun zaman da vazgeçecek değildi. Chevalier, bu tuzağa düşer gibi gözüktü, ama aslında düşmedi. Amerikalıların istediği Fransız veya kibar Avrupalı tipini çizerken, o tipin gerçek olmadığını çok iyi biliyordu. Ama madem yığınlar öyle istiyordu, o da onlara tam istediklerini verdi. Asıl şansı, kuşkusuz çok iyi yönetmenlere düşmesi oldu. Robert Florey'le başlamıştı, Ernst Lubitsch'le devam etti. *The Love Parade – Aşk Resmigeçidi; Smiling Lieutenant – Gülümseyen Teğmen* ve *One Hour with You – Seninle Bir Saat,* tüm dünyayı hayran bıraktı. Rouben Mamoulian'ın *Love me Tonight – Bu Gece Sev Beni*'si ise daha da ötelere gitti. Bugün izlendiğinde bile hafifliği ve akıcılığıyla insanı hayran bırakan bu 1932 yapımı film için, John Baxter (1968'de) şöyle yazıyordu: "Neşeli, büyüleyici, zeki: sanki Lubitsch

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

müzikallerinin olması gerekip de olamadığı her şey." "Photoplay" dergisi o yıllarda şöyle demişti: "Ne film!... Önce Chevalier var ve sonra yine Chevalier var." Peter Cowie ise 1970'te şöyle yazacaktı: "Amerikan müzikalinin en iyi örneklerinin sahip olduğu o âdeta bulaşıcı kendiliğindenliğe (spontaneity) sahip bir film."

Chevalier, bu filmlerde ünlü şarkıcı Jeanette MacDonald'la eşsiz bir ikili oluşturdu. 30'lu yılların son derece popüler şarkıcı-yıldızı Jeanette MacDonald, sonradan tenor Nelson Eddy'le ünlü bir şarkıcı ikilisi oluşturacaktı. Ama onlar, MacDonald'la Chevalier'nin perdedeki kimyasal uyumunu sağlayamadılar. Cinselliğin perdede imâ dahi edilemediği bir dönemde, Paris bıçkını Chevalier, MacDonald'ın ebedi bâkireliğine bir nebze gerçeklik, arzu, giderek şehvet dozu katıyordu. Biraz üçkâğıtçı, biraz sonradan görme, biraz sokak çocuğu özellikleri vardı onda... Dördüncü kez bir araya geldiği Ernst Lubitsch'in *Şen Dul* filmindeki prens Danilo rolü, bu açıdan perdede o dönemdeki kişiliğinin belki doruk noktası oldu. Tam Amerikalıların hayal ettiği biçimde abartılı Fransız aksanıyla konuşulmuş İngilizcesi, sokak çocuğu tarzı çapkın bakışları, kabalığı sonradan edinilmiş görgünün duvarı altında saklama yeteneği, özellikle kadınları müthiş etkiliyordu. Gereğinde şarkı söylüyor, hatta Folies-Bérgère deneyimiyle dans da ediyordu. O tam bir profesyoneldi ve Hollywood'daki parlak yıllarında bundan çok yararlandı. Başarısını da şöyle tanımlıyordu: "Doğal olmaktan başka hiçbir yöntemim yok!"...

Sonra rüya bitti. Chevalier vatanına döndü. Yakında ellisine basacak olan bu ezeli baştan çıkarıcı kimliğini ne yapacağını, nasıl kullanacağını çok iyi bilemedi, Fransız sineması... Chevalier, 'Prosper', 'Valentine', 'Ma Pomme' gibi şarkılarını art arda dizerken, sinemada yılda ortalama bir film temposuyla çalıştı. Duvivier, Clair, Maurice Tourneur, Siodmak gibi önemli isimlere karşın, filmleri pek yankı yapmadı. Savaşla birlikte sinemayı bıraktı ve uzun yıllar stüdyoların kapısından içeri adım atmadı. Chevalier efsanesi sanki bitmişti.

Ama öyle olmadı. 1947'de René Clair'in *Le Silence est d'Or – Sükût Altındır* adlı yeni filminde, artık 60'ını aşmış yaşlı bir adamı oynamanın o efsanevi neşesine, tebessümüne ve iyimserliğine engel olmadığını dünyaya gösterdi. Birkaç önemsiz filmden sonra, Hollywood 20 yıl önceki starının yaşlı haliyle ilgilenmeye başladı. Önce Billy Wilder'ın *Love in the Afternoon – Öğleden Sonra Aşk*'ında, ardından Vincente Minnelli'nin *Gigi* müzikalinde hemen hemen aynı tipi canlandırdı: 'ömrü sevdalarla geçmiş', ama gönlü ihtiyarlamamış, yaşam ve keyif düşkünü yaşlı, olgun adam... Böylece *Öğleden Sonra Aşk*'ta Audrey Hepburn, *Gigi*'de Louis Jourdan, aşkın ve seksin nimetlerini o yaşlı büyükbabanın ağzından öğrendiler.

Chevalier, bu yeni kimliği sonuna dek kullandı. Filmler iyi olmasa da onun kişiliği hep ilginçti. Böylece, Negulesco'nun *Count Your Blessings – Dikenli Yıllar*'ından Walter Lang'ın *Can-Can*'ına, Curtiz'in *A Breath of Scandal*'ından Joshua Logan'ın *Fanny*'sine (bu Amerikan gözüyle görülmüş Marcel Pagnol uyarlamasında oynadığı Panisse rolü, özellikle Fransızlar tarafından ağır biçimde eleştirilecektir), George Sidney'in *Pepe*'sinden Robert Stevenson'un *In Search of Castaways – Kaptan Grant'ın Çocukları*'na, hep yaşlı, sevimli, iyimser kişiliklere büründü. Tek kişilik show'unu sayısız başkentte oynadı. 1946'dan başlayarak hayatını "Ma

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Route et Mes Chansons – Benim Yolum, Benim Şarkılarım" adını verdiği 10 cildi bulan anılarında anlattı. Tam 80'inci yaşında 'büyük üzüntü duyarak' sahneyi bıraktığını açıkladı. Ömrünün son dört yılını Marnes-la-Coquette'deki görkemli malikânesinde geçirdi. Ve 84 yaşında hayata vedâ etti. Hakkında yazılmış bir biyografi kitabı, onun *Gigi*'de o taklit edilemez şivesiyle söylediği şarkılardan birinin adını taşıyordu: "Thanks Heaven for Little Girls – Küçük Kızları Yarattığı İçin Tanrı'ya Şükürler Olsun!"

Jean Cocteau, 1947 yılında Chevalier'yi şöyle tanımlıyordu: "Gözünün üstüne inen hasır şapkasıyla girer. Bu şapka ve yürüyüşü, ona kimseyi uyandırmadan evine girmeye çalışan ürkek bir gece adamı görünümü verir. Ve içeri girdiğinde, tüm aileyi büyük salondaki görkemli avize altında toplanmış bulur. Yapacağı tek şey vardır: cazibesini kullanmak... Mösyö Chevalier, bunu iyi becerir. Masmavi gözleri, kırmızı suratı, sırıtan çenesi sanki bunun için yaratılmıştır. Sempatik olmak için gereken her şeyi vardır: sistemi, gizemi, duygusal ışın saçmayı bilir. Gülüşü o küçük aynalar gibidir: hani küçük çocukların ceplerinden çıkarıp güneşe tuttukları ve sonra penceredeki insanların yüzüne ışık düşürdükleri aynalar..."

Maurice Chevalier Şen Dul filminde

Mike Connelly, şöyle diyordu: "70 yaşındaki gencecik Chevalier, çocuklar ve hayvanlarla birlikte filmlerde 'sahne çalıp' seyircinin tüm dikkatini toplayan kişilerin başında geliyor." Chevalier'nin kendisi ise uzun yıllar süren başarısının sırrını şöyle özetlemişti: "Bu meslekte seyirciyi anan gibi seveceksin!"...

BAŞLICA FİLMLERİ:

"Trop Crédule" (1908, kısa film, ilk), "Le Mauvais Garçon" (1923 – ilk uzun film), "Innocents of Paris" (28), "The Love Parade – Aşk Resmigeçidi" (29), "Playboy of Paris" (30), "The Smiling Lieutenant-Gülümseyen Teğmen" (31), "One Hour with You – Seninle Bir Saat" (32), "Love Me Tonight – Bu Gece Sev Beni" (32), "The Merry Widow – Şen Dul" (34), "Folies-Bérgère" (35), "L"Homme du Jour – Günün Adamı" (37), "Fausses Nouvelles – Yanlış Haberler" (38), "Piéges – Tuzak" (39), "Le Silence est d'Or – Sükût Altındır" (47), "Ma Pomme – Serseri Milyarder" (50), "Love in the Afternoon – Öğleden Sonra Aşk" (57), "Gigi" (58), Can-Can" (60), "A Breath of Scandal" (60), "Pepe" (60), "Fanny" (61), "Jessica – Şahane Dul" (62), "In Search of Castaways – Kaptan Grant'ın Çocukları" (62), "A New Kind of Love" (63).

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Charlie Chaplin
(1889-1977)

ESKİMEYEN, modası geçmeyen küçük serseri, dünyayı bol pantolonu, melon şapkası ve kıvrık bastonunun ucunda taşımayı başaran yüzyılın en popüler komiği, belki de – tüm alanlar dahil – en popüler kişiliği...

Charlie Chaplin, "100 Yılın 100 Yönetmeni" adlı kitabıma girdiği halde, ayrıca bu kitaba da giren tek isim. Oysa yönetmen olduğu kadar oyunculuğu da önemli birçok isim var. Ama Chaplin, tek başına öylesine bir anıt-sanatçı ve önemi öylesine büyük ki, diğerlerinin tersine, ondan iki kere söz etmenin kaçınılmaz olduğunu düşündük. Bu yazıda, söz konusu kitabımızdaki yazıdan farklı biçimde Chaplin'in değişik yönlerine yaklaşmaya çalışacağız.

Efsaneye göre, 1910 yılında bir Eylül akşamı, New York'a ilk ayak bastığı gün, Chaplin dev kentin tiyatro semtinde yürüyor, ışıklara, kalabalığa ve dur-durak bilmeyen harekete bakıyor. Ve şöyle diyor: "İşte ben buraya aitim." Kastettiği, Amerika değil. Nitekim hiçbir zaman Amerikan vatandaşlığına geçmiyor. Kastettiği, tiyatro ve show dünyası ve onun dünyadaki merkezlerinden biri olan Broadway. Hollywood demiyorum, çünkü o tarihlerde Hollywood henüz mevcut bile değil!...

TIME dergisi, 8 Haziran 1998 sayısında Chaplin'i yüzyılın komedyeni statüsüne yerleştiren yazısında anımsatıyor: 1910 sonları-20'lerde tüm ABD'yi saran sinemaların kapısında, iki-üç haftada bir, kartondan kesilmiş dev bir Chaplin figürü gözükür ve altında şöyle yazardı: "Ben bugün burdayım." Bu sesleniş, bütün ülkedeki milyonlarca çalışan, işsiz veya orta sınıftan insana mutluluğun çağrısı gibi gözükürdü. Karanlık bir salona girip yarım saat (o yıllarda filmler kısaydı) bir Chaplin güldürüsü izlemek, yaşanabilecek en büyük mutluluk, yaşamın acı gerçeklerinden en iyi uzaklaşma yoluydu. Ve bu tüm dünyada böyleydi ve bu yıllar boyu devam etti. Yüzyıl sonlarına yaklaştığımız şu günlerde, dünyada birçok ülkede televizyonlar hâlâ Chaplin'in sessiz kısa filmlerini yayınlıyor, sabah saatlerinde... Ya da sesli dönemden ünlü klasikleri ekrana geliyor. Dünya, nerdeyse yüzyıl sonra hâlâ ona gülüyor, onu seviyor. 1995'te sinema eleştirmenleri arasında dünya çapında yapılan bir soruşturmada, yüzyılın en ünlü oyuncusu seçiliyor. Mack Sennett onun 'dünyaya gelmiş en iyi oyuncu' olduğunu düşünüyor. Erken dönem hayranları arasında Sigmund Freud, Bernard Shaw, Marcel Proust da var. Freud şöyle diyor: "O hep aynı kişiliği oynuyor. Kederle örülü ilk gençliğindeki halini."

Chaplin'in 1914'ten itibaren ünlü 'tramp – serseri' kişiliğini yaratmasıyla birlikte, onu kısa zamanda tüm dünyanın sevgilisi haline getiren özellikleri neydi, hangi kökenlerden geliyordu? André Bazin şöyle diyor: "Şarlo, karıştığı tüm olaylara hükmeden bir efsane kahramanıdır. Başka uygarlıklar için Odysseus veya Korkusuz Roland ne ifade ediyorsa, o da dünyadaki yüz milyonlarca insan için aynı anlamı taşır. Şu farkla ki, günümüzde antik kahramanları tamamlanmış, se-

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

rüvenleri ve olayları nihai olarak belirlenmiş edebi eserlerden tanımaktayız. Şarlo ise her an yeni bir filme konu olma özgürlüğüne sahiptir. Chaplin, Şarlo tiplemesinin yaratıcısı ve kefili olmayı hep sürdürecektir."

Chaplin'in ülkelerin bugünkü refahtan uzak bir düzeyde hâlâ yoksulluk, işsizlik ve açlıkla boğuştukları bir çağda, kitleleri yalnızca çok iyi ayarlanmış dakik, planlı ve insancıl bir komik anlayışla kavramakla kalmadı. O, oynadığı kimliği ve yaşadığı olayları çok iyi bildiğini de seyirciye hep duyumsattı. François Truffaut şöyle diyor: "Anılarında yazdığı gibi, alkolik babası tarafından terk edilen ve annesinin tımarhaneye götürüleceği kaygısıyla yaşayan Charlie, Kensington Road duvarlarının dibinde yaşamını sürdüren dokuz yaşlarında bir küçük dilencidir artık... Art arda birçok filmini çekeceği Keystone'a girdiğinde, müzikholdeki diğer meslektaşlarından çok daha kısa sürede ilerlemiştir. Açlığı anlatan başka sinemacılar da vardır, ama o açlığı gerçekten yaşamış olan tek sinemacıdır. Ve tüm dünya seyircileri de bunu hissetmişlerdir."

Böylece, tüm ilk dönem Chaplin filmlerinin dünyadaki yüz milyonlarca insanla oluşturduğu o inanılmaz ve kolay açıklanamaz bağın niteliği sanırım daha iyi anlaşılıyor. Chaplin *Altına Hücum*'da açlığı anlatırken, bir mumu sosis niyetine kemirir, postalını pişirir ve bağcıklarını spagetti niyetine yutarken veya açlıktan gözü dönmüş arkadaşı Jim'in gözüne besili bir piliç gibi gözükürken, komiğin içindeki trajiği de yakalamaktadır. Bu, Chaplin komiğinin değişmez bir özel-

Charlie Chaplin Modern Zamanlar'da

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

liği olacaktır: yaşamın iki yüzünü, komedi ve trajediyi oyunuyla, gag'larıyla ve yarattığı kimliklerle birlikte göstermek, işlemek... Aynı filmin çok ünlü bir sahnesinde, rüyasında görkemli bir masadaki küçük ekmekleri dans ederken görme sahnesi üzerine André Bazin şöyle der: "Çevresindeki nesneler, Şarlo'ya ancak toplumun onlara verdiği anlam dışında yardımı kabul ederler. Buna en güzel örnek, küçük ekmeklerin o ünlü dansında, basit bir koreografi içinde ortaya serilen, nesnenin olaya katılmasıdır."

Yıllar boyu Şarlo – küçük serseri tipini – hatta *Şehir Işıkları* ve *Modern Zamanlar* adlı ilk sesli – uzun filmlerinde de – sürdüren Charlie Chaplin, daha sonra *Büyük Diktatör* veya *Monsieur Verdoux* filmlerinde bambaşka kişiliklere döndü. Ve ağır biçimde eleştiri aldı. Eleştiriler aslında *Modern Zamanlar*'la başlamıştı. "Palyaçoların insan ve toplum üzerine felsefe yapma isteğinin hatalı olduğu konusunda süregelen yakınmalar bu filmle başlamıştı," diyor André Bazin ve ekliyor: "Film kapitalizme karşı kullanılabileceği gibi, Sovyet Stakhanovizmine karşı da kullanılabilir. Nitekim söylendiğine göre Moskova'da belli bir soğuklukla karşılanmıştır."

Ne var ki palyaço büyümüştü. Dünya üzerinde 20 yıldır güldürdüğü seyircisiyle birlikte olgunlaşmıştı, yaşlanmıştı. O, iki yandan da gelen eleştirilerin zıddına, palyaçoların da dünyamız üzerine söz sahibi olduklarını göstermeye kalkışacaktı. *Büyük Diktatör*'deki Hinkel-Hitler kişiliği veya en anlaşılmayan filmi olarak kalan *Monsieur Verdoux*'daki kadın katili kimliği, başlangıçtaki Şarlo'dan ne denli uzaktı!... Ama gerçekten o denli uzak mıydı? Aslında Serseri Şarlo da içinde birçok çelişkiyi barındıran, çok-yanlı, karmaşık ve gizemli bir yaratık değil midir? Palyaçosunun ağzına fazla laf yakıştırmayan, onu – sesli sinemadan sonra bile – sessiz bırakmayı seçen Chaplin, artık sözün gücüne karşı çıkamaz. Hitler'in zaten Şarlo'dan çaldığı küçük bıyığı *Büyük Diktatör*'de yalnızca Hitler'i değil tüm diktatörleri ebediyete kadar gülünç kılacak biçimde geri aldıktan sonra, finalde o ünlü – ve çok eleştirilmiş – insancıl mesajını vermekten kaçınamaz. Bu filmlerin eleştirilmesi karşısında, André Bazin onu Molière'le kıyaslar, Molière'in de zamanında en küçük bir farklılık içeren bir oyun yazdığında nasıl yerden yere vurulduğunu hatırlatır. Ve şöyle der: "Bazı eleştirmenlerin diş bilemesi, Molière ve Chaplin'in meslek yaşamlarındaki tek ortak nokta değildir."

Chaplin, böylece sinemada 40 yılı katettikten sonra, belki de başyapıtı olan *Sahne Işıkları*'nı verir. Bu filmde artık yaşlı, yorgun bir Chaplin vardır. Palyaço yaşlanmıştır, bunu da saklamak niyetinde değildir. André Bazin, bu filmi Molière'in "Don Juan"ı ve Goethe'nin "Faust"u ile kıyaslıyor. Bu filmin yalnızca 'Şarlo maskesi'nin değil, Chaplin'in gençliğinin de sonu olduğunu belirtiyor: "Bu filmde ilk kez tümüyle makyajsız yüzüyle bize gözükür Chaplin. Şarlo'nun ve onun bitmeyen gençliğinin çifte mitosundan vazgeçiştir bu. Şarlo, Verdoux sahte kimliği altında giyotinle ölmüştü. Chaplin'in yaşlılığı ise *Sahne Işıkları*'nın sonunda, palyaço Calvero'yla birlikte ölür. Yeni Chaplin, işte bu çifte kıyımdan doğmuştur. Yaşlı bir adamın yüzünü sahiplenme ve ona başka maskeler takma hakkını elde eden üstün bir aktör."

Artık tüm maskeler, tüm Şarlo aksesuarları geride kalmıştır. Charlie Chaplin, *Sahne Işıkları* ile gerçek, komple, üstün bir oyuncu olduğunu kanıtlamıştır. Çok

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

popüler kitle idolü efsanesini, ölümsüz Şarlo'yu kendi elleriyle gömerek... Elbette bu, onun sonraki filmlerinin birer başyapıt olmasını sağlayacak değildir. Tersine, *New York'ta Bir Kral* ve *Hong Kong'lu Kontes* ciddi biçimde eleştirilir. Ama, kısa bir kompozisyonda gözüktüğü sonuncusu bir yana bırakılırsa, tüm o son filmleri, Chaplin'in artık bir kompozisyon-karakter oyuncusu olduğunu kanıtlarlar. Şarlo ölümsüzdür gerçi, küçük serseri tipi hiç unutulmayacaktır: 1950'lerde Beat kuşağı onu ilah belleyecek, Jack Kerouac 'onun gibi bir serseri olmak için' yollara düşecek, yüzyılın sonuna dek her yerde, sinema deyince o anılacak, onun taklidi yapılacak, onun görüntüsü duvarları, panoları veya ekranları süsleyecektir. IBM, tüm 1980'ler boyunca onu PC'lerinin tanıtımında logo olarak kullanacaktır. Serseri hep, her zaman aramızdadır, ölümsüzlüğe kavuşmuştur.

Charlie Chaplin, Claire Bloom'la birlikte Sahne Işıkları *'nda*

Ama öte yandan, Chaplin gerçek bir aktör olduğunu da nihayet kanıtlamıştır. Belki yaratıcılığının enginliği ve etki gücünün büyüklüğü, onun Molière, Goethe, Shakespeare gibi yaratıcılarla aynı düzeyde ele alınmasını getirmiştir. Ama küçük serserinin gönlünde yatan temel arzu, belki de buydu: gerçek bir oyuncu olduğunu kanıtlamak... Chaplin, yarım yüzyıllık bir sinema serüveni sonunda, bunu kesinlikle hak etti. Küçük adam, belki gelecek yüzyılda da sinema denince akla gelen ilk figür ve anılan ilk sanatçı olma onurunu taşıyacak.

BAŞLICA FİLMLERİ:

Oyuncu olarak: "Making a Living" (1914 – ilk), "Kid Auto Races in Venice" (14 – Şarlo kılığına ilk kez büründüğü film), "Mabel's Strange Predicament" (14), "Tango Tangles" (14), "20 Minutes of Love" (14), vs.

Oyuncu-yönetmen olarak: kısa filmler

"Caught in the Rain" (14), "Laughing Gas" (14), "The Rounders" (14), "The New Janitor" (14), "Tillie's Punctured Romance" (14), "The Tramp – Şarlo Serseri" (15), "A Woman" (15), "Easy Street – Şarlo Polis" (17), "The Immigrant – Şarlo Göçmen" (17), "A Dog's Life – Köpek Hayatı" (18), "Shoulder Arms – Şarlo Asker" (18), "Sunnyside – Şarlo Kırlarda" (18), "A Day's Pleasure – Keyifli bir Gün" (19), "Payday – Maaş Günü" (22).

Oyuncu-yönetmen olarak: uzun filmler

"The Kid – Yumurcak" (21), "The Pilgrim – Şarlo Göçmen" (23), "A Woman of Paris – Paris'li Kadın" (23 – kendi oynamadığı tek film), "The Gold

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Rush – Altına Hücum" (25), "The Circus – Sirk" (28), "City Lights – Şehir Işıkları" (31), "Modern Times – Asri Zamanlar/Modern Zamanlar" (36), "The Great Dictator – Büyük Diktatör" (40), "Monsieur Verdoux" (47), "Limelight – Sahne Işıkları" (52), "A King in New York – New York'ta Bir Kral" (57), "A Countess from Hong Kong – Hong Kong'lu Kontes" (67).

Claude Rains

(1889-1967)

ÖNCE SESİYLE, sonra görüntüsüyle sinemaya yerleşen unutulmaz klasik dönem oyuncusu... Evet, evet: *Casablanca*'daki polis müfettişi, *Aşktan da Üstün*'deki Nazi örgüt şefi, *Görünmeyen Adam*'daki görünmeyen adam... Hepsi o idi.

Claude Rains'in bu kitaba ve bu toplama girmesi, kimileri için şaşırtıcı olabilir. Gerçekten de, zaten çok zor yapılmış ve 150 sayısında karar kılmış bir kitaba, çok büyük bir isim olmayan, kitlenin belleğine yerleşmemiş, hiçbir zaman bir star olmamış bir aktörün girmesi tuhaf karşılanabilir. Ama bir yandan, bu çok kişisel bir seçimdir: Claude Rains, tüm sinema tarihi içinde beni en çok etkileyen birçok rolün, birçok sinemasal kimliğin sahibi olmuştur. Öte yandan, belki biraz bilinçaltı, ama galiba daha çok açık biçimde, onu biraz da bir simge olarak seçtim: kabaca karakter oyuncusu dediğimiz, ama aslında baş oyuncular kadar önemli olan ve zaten birçok filmde ya açık biçimde, ya da çaktırmadan ön plana çıkarak filme damgasını vuran kişilerden biridir o... Ve bu kitapta belki de toplama girmeyen, giremeyen tüm o oyuncuları temsil etmektedir.

Claude Rains, yine bu kitaptaki birçok değerli İngiliz oyuncusundan biridir. Ama ününü baştan itibaren Hollywood'da yapmıştır ve bu ünün gerçekleşmesi de oldukça tuhaf bir öyküdür. Daha 11 yaşında sahneye çıkmış ve 1926 yılında, demek ki 37 yaşındayken, tümüyle ABD'ye yerleşmiştir. Amerika'da aranan, saygın bir tiyatro oyuncusu olarak çalışmış ve kendine Broadway'de önemli bir isim edinmiştir. 1933 yılı geldiğinde, İngiliz kökenli, gizemli ve çok yetenekli yönetmen James Whale, o yıllarda birden moda olan korku-dehşet filmleri akımına yeni bir örnek olarak, H. G. Wells'in ünlü romanı *Görünmeyen Adam*'ı filme almaya karar verir. Bu rol için, yeni ve tanınmamış bir oyuncu aranır. Sesi çok önemlidir: çünkü film boyunca görülmeyecek ve seyirciyi hemen yalnızca sesiyle kendine bağlayacaktır. Bu bakımdan, Broadway sahnelerinde sesi ve karizmasıyla ilgi çeken bu İngiliz oyuncusu başrol için seçilir.

Böylece Rains, sondaki bir-iki dakika dışında hiç görülmediği bu filmle bir yıldız olur!... Sinema tarihinde tekil bir olay... Sesini öyle iyi kullanmıştır ve birkaç dakikalık görünmesini öyle iyi değerlendirmiştir ki... Bir eleştirmen şöyle der: "İster teknik bir alıştırma, isterse Frankenstein öyküsünün derin biçimde duygulandırıcı bir yeni çeşitlemesi olarak alınsın, son dönemin en ilgiye değer filmlerinden biri." Ve filmde Rains'in sinema tarihine geçen şu sözleri: "Birkaç

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

cinayetle işe başlayacağız. Küçük adamlar, büyük adamlar. Bir ayrım gözetmediğimizi göstermek için!"...

Rains'in parlak dönemi başlamıştır. Sesine eklediği kibar, zarif dünya adamı görüntüsüyle ve yaşının avantajlarını da çok iyi kullanarak, birden üst üste iyi filmlerde oynamaya başlar. 44 yaşında başladığı sinema serüvenini alabildiğine iyi değerlendirmek ister gibidir. Bir eleştirmen şöyle diyor: "O günlerde oynadığı filmler arasında kötü bir tanesini bulmak imkânsız gibidir." Böylece, Ben Hecht'in *Crime Without Passion*'ında cinayete sürüklenen avukat, Edward Ludwig'in *Başını İsteyen Adam*'ında beynini çaldığından şüphelendiği yayıncısından intikam almaya çalışan deli bir yazar, Maurice Elvey'in *The Clairvoyant*'ında felâketleri haber veren kâhin gibi roller yüklenir.

Ancak sadece fantastik sinema örneklerine mahkûm olmak için fazla iyi bir oyuncudur Rains... Gerçi bu türe zaman zaman dönüş yapar. *Here Comes Mr. Jordan*'da Cennet'in yüksek sorumlusunu oynar. (Bu kimliği beş yıl sonra, 1945'te çevireceği *Angel on my Shoulder – Omuzumdaki Melek*'te de yineleyecektir). *Phantom of the Opera – Operadaki Hayalet*'lerin belki en ünlüsü olan 1943 Arthur Lubin yapımı çevrimde, hayaleti oynar. Bu kez de yüzü hemen tüm film boyunca bir maske altındadır, gerisi sesine ve gözlerine kalmıştır. Bir felâketle ruhu ve kimi zaman bedeni sarsılmış, parçalanmış trajik kahramanlara müthiş

Casablanca*'nın havaalanındaki final sahnesi: (sağdan sola) Ingrid Bergman, Humphrey Bogart, Paul Henreid ve Claude Rains*

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

bir soyluluk verir o... Ve *Unsuspected*'de katil bir radyo yapımcısını, *Lisbon*'da küçük kuşları tenis topu gibi kullanan bir sadisti oynar.

Ama o her tür rolün altından kalkabilir. Bette Davis'in ateşli kişiliği, kimi zaman kötülüğüyle boy ölçüşebilen sayılı erkek oyunculardandır: *Now Voyager – Aşk Yolcuları*'ndaki ruh doktoru, *Mr. Skeffington*'daki affetmeyen koca veya *Deception – Aldanış*'taki egosantrik âşık rolleri gibi... Sonuncu filmde, öfkeli bir Bette Davis tüm kinini kusarken, onun soğukkanlılıkla gazetedeki resimli romanları okuması sahnesi, kolay hatırdan çıkmaz. Sempatik rolleri de çoktur, hem de sayılamayacak kadar: *Four Daughters – Dört Genç Kız*'daki baba, *Cesar ve Kleopatra*'da Kleopatra'nın kaprislerinden yorgun düşmüş Sezar veya *This Earth is Mine – Bu Toprak Benimdir*'deki büyükbaba rolleri akla gelebilir.

Claude Rains'i asıl unutulmaz kılan ise, aslında filmin kötü kişisi olan kimliklere getirdiği o son derece ayrıntılı, nüanslı yorumlardır. Öyle ki, bu ikincil kişilikleri canlandırması, tam bir rol çalmaya dönüşür. Onun olduğu sahnelerde başkasına bakamaz olduğunuz gibi, filmlerden de en çok onun canlandırdığı karakterler akılda kalır. En ünlü filmlerinden sayılan *Casablanca*'da, elbette çok zengin bir oyuncu kadrosu içinde bu kolay kolay söylenemez. Ama Rains'in canlandırdığı, Almanlarla işbirlikçi Vichy hükümetinin Fas'taki adamı Fransız polis müfettişi Louis Renault, diğerlerinin önüne çıkmazsa da onların yanında ezilmez ve filmin unutulmazlar galerisi içinde ayrı bir yer alır. Onun filmde söylediği "ben sadece küçük ve yozlaşmış bir memurum" sözlerine pek inanmaz seyirci: bunu söylerken öylesine bıyık altından güler ki, insanda işin yozlaşmışlık yanını unutup adamı bağrına basma arzusu uyandırır. Zaten *Casablanca* daha tasarı halindeyken ve ortada belirlenmiş hiçbir oyuncu yokken, Claude Rains'in ilk seçilen oyuncu olması, daha da ötesi senaryo yazarlarının Louis Renault rolünü onu düşünerek yazdıklarını açıklamış olmaları, bu oyuncunun önemini gösterir.

Bir diğer ünlü filmi olan Alfred Hitchcock'un *Notorious – Aşktan da Üstün* filminde, Rains, Ingrid Bergman'ı zehirleyerek öldüren Nazi şefi Sebastian'ı oynar. Ama seyirci, Ingrid Bergman'a olan tüm sempatisine karşın, Sebastian'dan nefret etmeyi başaramaz. Çünkü onu bu maceraya sürükleyen, kadına karşı olan büyük aşkı, onulmaz tutkusudur. Ve o aşkın bir ihanetle karşılandığını görmek, üstelik otoriter annesinin ve örgütün diğer kaşarlanmış Nazi'lerinin elinde oyuncak olan Sebastian için başka seçenek bırakmamıştır. Bir Nazi liderini, hem de filmin kahramanını zehirleyen bir Nazi liderini, en azından insancıl kılmak yoluyla sempatik göstermek, Claude Rains'in oyun gücünün tam bir göstergesidir.

Rains, tüm filmlerinde hep bir kentli, giderek kentsoylu olarak kalır. En zor, en dramatik, en ürkünç durumlarda bile etkileyici sesiyle gerekli esprileri yapmaktan, olaya bakışına mizahın sağladığı belli bir mesafeyi yerleştirmekten, seyircisini rahatlatmaktan kaçınamaz. Tarihsel filmlerde bile sezilir, ondaki kentsoyluluk: *Anthony Adverse – Yıllar Sonra*'daki kötü İspanyol soylusu ya da Michael Curtiz'in ünlü *The Adventures of Robin Hood – Vatan Kurtaran Aslan*'ındaki prens John rolleri gibi... *Edwin Drood'un Esrarı*'nda bir Charles Dickens, *Çalınan Taç*'ta bir Mark Twain, *Trenleri Seyreden Adam*'da bir Georges Simenon kahramanını, *Arabistanlı Lawrence*'de İngiliz valisini, son filmi olarak kalan *Dünyanın En Büyük Hikâyesi*'nde bir İncil kahramanını canlandırır. Ve geç baş-

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

lamış ve tam 30 yıl sürmüş bir oyunculuk serüveni sonunda, sinemanın 'küçük-büyük' (ya da 'büyük-küçük') oyuncuları arasına girmeyi başarır. Elbette ki *Casablanca*'nın finalinde, Humphrey Bogart, Gestapo şefi Conrad Veidt'ı vurarak Paul Henreid-Ingrid Bergman çiftinin 'hür dünyayı kurtarmak için' Lizbon'a uçmasına olanak verdikten sonra, koşup gelen polislere, "Kentteki bilinen şüphelileri arayın," emrini veren, son sahnede ise Bogart'ın: "Sanırım ki bu, iyi bir dostluğun başlangıcı olacak," sözlerine muhatap olan bir oyuncuyu bilmemek veya unutmak, zaten hiçbir sinemasevere yakışmaz!...

BAŞLICA FİLMLERİ:

"The Invisible Man – Görünmez Adam" (1933 – ilk), "Crime Without Passion – Tutkusuz Cinayet" (34), "The Mystery of Edwin Drood – E.D.'nin Esrarı" (35), "Anthony Adverse – Yıllar Sonra" (36), "Stolen Holiday – Çalınmış Tatil" (36), "The Prince and the Pauper – Çalınan Taç" (37), "They Won't Forget – Unutmayacaklar" (37), "The Adventures of Robin Hood – Vatan Kurtaran Aslan" (38), "Four Daughters – Dört Genç Kız" (38), "Juarez" (39), "Mr. Smith Goes to Washington – Bay Smith Washington'a Gidiyor" (39), "The Sea Hawk – Deniz Şahini" (40), "Here Comes Mr. Jordan" (41), "The Wolf Man – Kurt Adam" (41), "King's Row – Acı Günler" (41), "Now Voyager – Aşk Yolcuları" (42), "Casablanca" (42), "Phantom of the Opera – Operadaki Hayalet" (43), "Passage to Marseilles – Marsilya Geçidi" (44), "Mr. Skeffington" (44), "Caesar and Cleopatra – Sezar ve Kleopatra" (45), "Angel on My Shoulder – Omuzumdaki Melek" (46), "Notorious – Aşktan da Üstün" (46), "Unsuspected" (47), "Passionate Friends – Seven Kalpler" (47), "Rope of Sand – Memnu Mıntıka" (49), "Lisbon" (56), "Lawrence of Arabia – Arabistanlı Lawrence" (62), "The Greatest Story ever Told" (65).

Laurel ve Hardy

Stan Laurel (1890-1965)
Oliver Hardy (1892-1957)

YÜZYILIN en ünlü komik ikilisi, komedi var oldukça ve insanı hayvandan ayıran başlıca özellik olarak kaldıkça (ama belki bir gün hayvanlar da gülebilir!), bizleri her koşulda güldürecek olan bilinçsiz dâhiler...

Bilinçsiz diyorum, çünkü kendi sanatlarına bakışları son derece alçakgönüllüydü. İkilinin beyni, birçok gag'ın asıl yaratıcısı ve kimi filmlerin perde ardındaki asıl yönetmeni zayıf Stan Laurel, bir kez şöyle demişti: "Çok basit bir şey yapıyorduk, kimi insanları güldürmeyi deniyorduk. Tek arzumuz buydu." Şişman Oliver ise daha da mütevazıydı: "Yaratıcılık bölümünde gerçekten de pek çaba harcama-

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

dım." Ama bu alçakgönüllülük, Amerikan sinemasının, giderek tüm sinemanın, özellikle bir dönemde sürekli çalışmış olan profesyonellerine özgü bir şeydir. (Bakınız: John Ford'un kendi sineması üzerine sözleri.)

Laurel-Hardy ikilisi

Stan Laurel, İngiltere doğumluydu. Asıl adı Arthur Stanley Jefferson olan sanatçı, daha altı yaşında sahneye çıktı. Fred Karno'nun trupuyla ABD'ye gitti, orda gelişen tiyatro ve sinema sanayiinin imkânlarını görünce, o ülkede kaldı. Vodvilde kazandığı başarı, onu Hollywood'a getirdi. O yıllarda iki bobinlik komik filmlerin kralı olarak tanınan Hal Roach'ın yanına girdi. Oliver Hardy ise ABD'nin güney yörelerindendi. Çocuk yaşta sahneye çıkıp şarkı söylemişti (tombul bir bebek olmalıydı!), sonra askeri koleje gitmiş, yarıda bırakarak sinemayı denemek istemişti.

İkili, ilk kez 1917 yılında *Lucky Day* adlı filmde bir araya geldi. Ama bu film onlara şans getirmedi. Aslında Hal Roach'a göre neden başkaydı. Ünlü yapımcı, 1980 yılında, doksanına yaklaştığı sıralarda kendisiyle yapılan bir konuşmada şöyle diyor: "Önce Oliver, ya da taktığımız adla Babe Hardy vardı. Komedilerde sevimli veya kötü şişmanı oynuyordu. Biri bana Main Street'teki tiyatroda çok komik bir İngiliz olduğunu söyledi. Kalktım gittim, beğendim, yedi yıllık bir kontratla Stan Laurel'i kendime bağladım. Ama çok açık yeşil gözleri vardı ve o dönemin nitratlı filmlerinde kör gibi duruyordu. Böylece bizimle gag-man olarak kaldı. Sonra, pankromatik denen yeni bir film bulundu. Onunla denedik: gayet iyiydi. Sonra ikisi birlikte bir film yaptılar, âdeta raslantısal olarak... Birlikte öyle iyiydiler ki, birkaç önemsiz film daha çektiler. Sonunda saygın yönetmenimiz Leo MacCarey onları aldı, *Putting Pants on Philip*'te bir arada oynattı. Çok komik bir film oldu ve sonra hiç ayrılmadılar."

Laurel ve Hardy, tüm komik ikililerde olduğu gibi, ilk bakışta oldukça zıt birer kimliğe sahiptirler. Ama aslında sanki aynı elmanın iki yarısı gibidirler. Zıtlıkları aslında birbirlerini tamamlar, bütünler. Roland Barthes, onlar için "kusursuz, ama aynı zamanda geçici," diyor. Amerikan alt-orta sınıflarının bu iki tipik temsilcisi, büyük kentten çok kasabayı, belli ölçüde modernleşmiş veya modernliğe aç olan yarı-taşrayı temsil ederler. Sonradan resmi seçen bir dönemin tanınmış sinema yazarı Manny Farber, resim yaparken Laurel-Hardy aklına geldiğinde tablosuna ne çizmek istediğini belirtiyor: dominolar. Evet, dominolar. Çünkü her şeyin domino taşları gibi birbirine yaslanarak durduğu bir düzende, ikili sahneye girer girmez beceriksizlikler başlar, potlar kırılır, kazalar başgösterir, evler yıkılır, arabalar parçalanır, tüm düzen ve mekanizma bozulur. Onların sanatı, Fritz Göttler'in dediği gibi "yanlış anlamaya dayalıdır, yanlış giden şeylere dayalı-

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

dır." Şişman Hardy, hep zayıf Laurel'in telkinlerine, önerilerine uyar. Önce değil: "Bir daha söyle bakayım." Ama Oliver, dostlarının dediği gibi Ollie, çabuk ikna olur: "İyi bir fikre benziyor bu." Ancak sonra kıyamet kopar ve Ollie hep enkazın altında kalır. Ya merdivenden düşer, ya eşyalar kafasına yığılır, ya Stan'ın başladığı işi bitireyim derken bir arabayı, bir binayı veya bir makineyi tümüyle tahrip eder: "Yine beni belanın içine soktun!" Aslında zayıf taraf Stan gibi gözükür. İnceciktir, sürekli kızıl saçlarını karıştırır, kafasını kaşır, hep ürkek ve korkak gibi durur, sonunda sıkıştığında da resmen ağlar... Ama nedense okka altına giden hep Ollie'dir: şişmanlığıyla belayı çeker gibidir... Çokluk kafasına düşenler nedeniyle Ollie hastaneye yatırılır, sevgili dostu elbette ziyaretine gelir: "Sana haşlanmış yumurta ve fındık-fıstık getirdim." Ama biraz sonra, cebinden çıkardığı tuzbiberi ekerek yumurtaları yiyecek olan, yine Stan'dır!...

İkilinin cinsellikleri hiç yoktur, ama güzel kızların peşinden ıslık çalmayı severler. Hele şişman Ollie, öylesine utangaçtır ki... İlk tanıştığı kadınlara söyleyecek söz bulamaz: "Havalar da son zamanlarda hep iyi gidiyordu!" Genelde zaten evlidirler ve eşleri de çılgın maceralarının içinde yer alır. Kadınlara karşı tavırları, komedilerinin özünü oluşturan çocukluk-çocuksuluktan kaynaklanır. Tüm filmlerinde ikili, birer oyun oynayan çocuklar gibidir. Sanki büyüklerin ne yaptığına bakar ve onları taklit etmeye kalkarlar, ama elbette ki her şeyi yüzlerine-gözlerine bulaştırmaları kaçınılmazdır. Bu saflıkları, sessiz filmlerinden birindeki şu ara yazıyla sanki belirlenir: "Ne bay Hardy, ne de bay Laurel, aslında kötü bir şey yapmayı düşünmüyorlardı. Zaten aslında onlar hiçbir zaman hiçbir şey düşünmezler ki!" Bir filmlerinin açılışında ise şöyle yazar: "Bay Hardy, bir adamın her zaman karısına tüm gerçeği anlatması gereğine inanırdı. Aslında bay Laurel de ondan daha az deli değildi!"

Laurel ve Hardy, sessiz dönemde 1926'dan başlayarak 60'ı aşkın kısa filmde oynarlar. Sessiz dönemde sanatları doruğuna erişmiştir, ama birçok ünlü komedyenin aksine, sesli sinemanın gelişi de onları rahatsız etmez. Sesleri sanki harekete dayalı komedilerine bir unsur daha ekler gibidir. Üstelik genelde Ollie'nin başına gelen kazalar, ses ögesiyle daha da desteklenir: örneğin bir düşmenin, bir yıkılmanın veya bir tahribatin sadece başlangıcı gösterilir, gerisi ise arkadan gelen korkunç şangırtılar-gümbürtülerle çözümlenir. Felâketin etkisi daha da artmıştır!... Slapstick (düşüp kalkma güldürüsü) kralıdır onlar... William K. Everson, onlarınkine 'matematik slapstick' diyor: her şeyin dakik biçimde hesaplanmış olması açısından... Petr Kral, 'ölçülü dozlarda şaşırtma ve hesaplı felâket' kavramlarından söz ediyor. Birçok sinema tarihçisi, Amerikan komedisine 1920'lerde, sessiz dönemin son 10 yılı boyunca egemen olan slapstick'teki anarşik mâsumiyete ağıt yakmışlar, bunun kaybının gerçek komedinin kaybı olduğunu ileri sürmüşlerdir. Ancak Laurel-Hardy'nin komedilerinin özü ve asıl gücü, sesli dönemde de sürmüştür. Hiç eksilmeden, belki de artarak.

Nitekim 1930 sonrası filmlerinden bazıları unutulmazdır: *Pardon Us; Fra Diavolo; Sons of the Desert; Babes in Toyland; The Bohemian Girl; Blockheads; The Flying Deuces; Chump at Oxford; Saps at Sea...* Tüm 30'lu yıllarda, hızla değişen bir dünyaya karşın, ikilinin filmleri hep popüler ve etkili olmayı başarır. Ve bu yıllarda, uzun filmlerin kesin egemenliğine karşın, emektar Hal Roach, eski bir

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Laurel ve Hardy:
Our Relations
filminde

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

geleneği sürdürerek ikiliyi yine sayısız kısa filmde oynatır ve bunlardan biri olan *The Music Box*'la bir Oscar ödülü bile alırlar (1932). 40'lı yıllarda ise kısa filmler bitecek, uzun filmler azalmakla birlikte sürecektir (benim kuşağım, onları bu son dönem filmleriyle tanıdı: yine Ferdi Tayfur'un eşsiz seslendirmesiyle). Ama savaşın sonuyla birlikte, efsane artık tarihe karışacaktır. Tam 20 yıl insanları böylesine güldürmek yeterlidir. İkili, ancak 1950'de Fransa'da bir araya gelir ve *Atoll K* adlı filmi çevirirler. Ama bu ne yazık ki tam bir fiyasko olur.

Laurel ve Hardy ikilisinin sonu, eski dönemin ünlü yıldızlarından farklı olmaz. Ollie sahneyi önce terk eder, 1957'de ölür. Stan sekiz yıl daha dayanır, 1960 yılında 'komedi sineması alanındaki yaratıcı öncülüğü' için bir özel Oscar alır, ama bu onun unutulmuşluk, giderek sefalet içinde hayata veda etmesine engel olmaz. İnsanlık kendisini güldürenlere karşı pek minnettar davranmamıştır ve sayısız komedi ustası, yoksulluk içinde ölüp gitmiştir. Ama onların komedileri, sanırım daha uzun zaman büyük keyifle izlenecek ve de ciddi, bilimsel araştırmalara konu edilecek. Fritz Göttler'in dediği gibi, belki de onlar sahiden "Amerikan komedisinin ilk ve gerçek yapısalcıları idiler. Biçimlerle, onları gerçek anlamlarından boşaltıncaya dek oynamasını onlar kadar iyi bilen yoktu."

BAŞLICA FİLMLERİ:

Kısa filmler:

"Outwitting Dad" (1914 – Oliver Hardy'nin yalnız başına ilk filmi), "Lucky Day" (17 – birlikte ilk filmleri), "Putting Pants on Philip" (27), "The Battle of the Century" (27), "Two Tars" (28), "Big Business" (29), "Double Whopee" (29), "The Perfect Day" (29), "Come Clean" (31), "The Music Box" (32), "Scram" (32), "Busy Bodies" (33), "Tit for Tat" (35), vs.

Uzun filmler:

"The Rogue Song" (1930 – ilk), "Pardon Us" (31), "Fra Diavolo" (33), "Sons of Desert – Lorel Hardi Çölde" (33), "Babes in Toyland – L. H. Periler Diyarında" (34), "Bonnie Scotland – L. H. İskoçyalı" (35), "The Bohemian Girl – L. H. Kaçırılan Kız" (36), "Our Relations – L. H. ve İkizleri" (36), "Way West – L. H. Batıya Gidiyor" (36), "Swiss Miss – L.H. İsviçre'de" (38), "Blockheads – L. H. Taş Kafalılar" (38), "The Flying Deuces – L. H. Uçan Şeytanlar" (39), "A Chump at Oxford – L. H. Mektepte" (40), "Saps at Sea – L. H. Denizde" (40), "Great Guns – L. H. Gönüllü" (41), "A Haunting we Will Go – L. H. Hokkabaz" (42), "Air Raid Wardens – L. H. Pasif Korunma Memuru" (43), "Jitterbugs – L. H. Çalgıcı" (43), "The Dancing Masters – L. H. Dans Öğretmeni" (43), "The Big Noise – L. H. Kuru Gürültü" (44), "Nothing But Trouble – L. H. Baş Belası" (44), "The Bullfighters – L. H. Boğa Güreşçisi" (45), "Atoll K – L. H. Vergi Düşmanı" (50).

Ayrıca ikilinin filmleri birçok derleme-filmin içinde yer alıyor. Bunların başlıcaları: "The Golden Age of Comedy" (1958), "When Comedy was King" (60), "MGM's Big Parade of Comedy" (65), "Laurel and Hardy's Laughing Twenties" (65), 'The Crazy World of Laurel and Hardy" (66), 'The Best of Laurel and Hardy" (74).

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

William Powell
(1892-1984)

BUGÜN unutulmuş da olsa sinemanın en karizmatik kişiliklerinden... 100 film çevirmiş, ama en çok Dashiel Hammett'ın zeki, kentsoylu, sofistike detektifi Nick Charles olarak hatırlanacak...

William Powell, bir dönemde Amerikan sinemasının en sevilen birkaç oyuncusundan biri, hatta birkaç yıl için olasılıkla birincisiydi. Pennysylvania'nın Pittsburgh kentinde iyi bir ailede dünyaya gelmiş, iyi bir eğitim görmüş ve 1912'den başlayarak sahneye çıkmıştı. Bundan tam 10 yıl sonra, 1922'de, tam 30 yaşındaki genç adam, büyük yıldız John Barrymore'un *Sherlock Holmes* filmindeki küçük bir rolle sinemaya adımlarını atacaktı.

Powell, şanslı oldu. O yıllardaki hemen tüm filmleri, iyi yönetmenlerin çektiği önemli filmlerdi. Ama bu filmlerdeki genelde küçük rolleri, Powell'ın ün yapmasına yetmedi. Ancak 1928'de Alman ustası Josef Von Sternberg'in ona *The Last Command* filminde kendini beğenmiş bir yönetmen rolü vermesiyle, işler değişti. Büyük Alman oyuncusu Emil Jannings'e Oscar kazandıran (sinemanın ilk Oscar'larıydı) bu filmde, Powell onun hemen yanıbaşında hiç ezilmeden oynadı ve dikkatleri çekti.

Bu yakışıklı, ince bıyıklı, son derece kibar tavırlı erkek, tam o yılların erkek güzelliği anlayışına uygundu. Sesli sinemayla birlikte o benzersiz sesi de işin içine katılınca, önü açıldı. Dram, komedi veya esrar, onun için fark etmiyordu. Her tür rolde çok iyiydi. Ama özellikle iki roman kişiliği, ünlü yazarların kaleminden çıkma iki detektif kişiliği, ona büyük ün kazandırdı. Bunlardan biri, Amerikalı yazar S. S. Van Dine'ın yarattığı Philo Vance adlı bir detektifti. Vance, hali-vakti yerinde, açıkçası zengin bir adamdı ve kimi gizemleri çözmek, onun için bir eğlence gibiydi. İngiliz usulü detektif romanlarının bu Amerikan şubesi, özelikle Büyük Bunalım'ı yaşayan bir toplumda insanları fazla düşünmeden eğlendiriyor, üstelik zengin bir adamın sıradan, açlıktan nefesi kokan bir detektif gibi cinayet ve suç gizemlerini çözmesi, olasılıkla sokaktaki adamın pek hoşuna gidiyordu. Powell, tam dört Philo Vance serüveninde rol aldı. *The Canary Murder Case*'den *The Kennel Murder Case*'e uzanan bu dört film, onun sinemadaki yeni ve kesin imajını oluşturdu. Sonraları aynı rolü oynayan Basil Rathbone, Paul Lukas, Alan Curtis gibi oyuncular, Powell'ı unutturamadılar.

Daha sonra Powell kimlikten kimliğe uzandı. John Cromwell'in *Street of Chance*'ında acımasız bir gangster veya *For the Defense*'inde bir cinayet avukatını oynadı. *Man of the World; Ladies' Man; The Road to Singapore; High Pressure* gibi önemli olmayan filmlerde, hep aynı kişiliği geliştirdi: yasak işlere karışan, ama sevimliliği ve yaşamı bilir tavırlarıyla yine de herkesin, özellikle kadınların hoşuna giden tip, bir tür Amerikan Arsen Lüpen'i... Tay Garnett'in *One Way Passage*'ında ömür boyu hapis cezasını çekmek üzere hapishaneye giderken ağır hasta bir kızla tanışan, sonunda kaçtığı halde yakalanmak pahasına ona geri dönen ya-

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

sadışı adamı ya da W. S. Van Dyke'ın *Manhattan Melodrama*'sında, en yakın arkadaşını ölüme göndermek zorunda kalan bir hukuk adamını oynadığında, bütün Amerika gözyaşlarına boğuluyordu.

Bunların hemen ardından da, ünlü *The Thin Man – Hayal Adam* serisi geldi. Bu kez, detektif romanlarının ünlü ve yetenekli yazarı Dashiel Hammett'ın bir roman kahramanı, amatör detektif Nick Charles söz konusuydu. New York'ta güzel bir dairede karısı ve köpeğiyle yaşayan Charles, biraz amatör bir ruhla karıştığı bu öyküde, gizemli biçimde öldürülen egzantrik bir mucidin ölümündeki gizi ortaya çıkarıyordu. Film, komedi, toplumsal yaşam gözlemi ve gerilimin tam ve kusursuz bir bireşimiydi. Otis Ferguson şöyle diyordu: "Gerilim, nükte ve duygusallığın garip bir karışımı. Ancak yapıldığı şirketten (MGM'den) gelebilecek özeliklerle süslenmiş ve bunlar, böyle bir filme üzerinde durabileceği eşsiz bir temel oluşturmuş." Film, Powell'a da, tıpkı onun gibi sessiz sinemadan gelen ve kendisine yeni bir imaj arayan MGM'in önemli yıldızlarından Myrna Loy'a da yeni bir dönemin kapılarını açtı. Seyircinin büyük ilgisi üzerine, Powell-Loy ikilisi tam altı kez Nick Charles ve eşi kimliğine büründüler. Ve tüm 30'lu yılların unutulmaz film kahramanları arasına yerleştiler. Bir karı-kocanın gündelik işler ve espri yağmuru arasında bir esrarı çözümlemeleri ise, sinemada sayısız kez yinelenen bir izlek oldu çıktı.

William Powell, Myrna Loy ve köpekleri Astra, 1930'ların çok sevilen serisinin ilk filmi The Thin Man*'de*

Powell, daha birçok filmde unutulmaz kişilikler yarattı. *The Great Ziegfeld – Büyük Ziegfeld* filminde, Broadway'de bol güzel kızlı, çıplak, ama zengin ve estetik rövülerin kurucusu olan ünlü iş adamı Ziegfeld'i görkemli biçimde canlandırdı, 1936 yılının en iyi filmi seçilen bu uzun yapımın başarısında büyük rol oynadı. Gregory LaCava'nın komedi klasiği *My Man Godfrey – Bulunmaz Uşak*'ta keyif için uşaklık yapan zengin ve eksantrik milyoner rolü, tüm dünyada kahkaha fırtınaları yarattı. Çeşitli ilginç roller arasında, tatlı tatlı yaşlanırken, Myrna Loy'la birlikte zaman zaman Nick Charles ve eşi olmayı da savsaklamıyorlardı: sonuncu kez 1947'de bir araya geldiler (ilkinden tam 13 yıl sonra). 1945'te Minnelli'nin *Ziegfeld Follies* müzikalinde yeniden bay Ziegfeld'i oynadı. Nispeten bozulan sağlığı, 45'lerden sonra etkinliğini azaltmasına yol açtı. Son unutulmaz rolü, belki de 1947'de çevirdiği *Life with Father – Baba Evinde Hayat* filmindeki baba rolüydü. Bu filmdeki yıllar sonra vaftiz olmak zorunda kalan öfkeli baba kompozisyonu ve o ünlü "Allah kahretsin... Vaftiz olmam gerekiyor," deyişi unutulmaz.

Son filmlerinde çok sevimli yaşlı adam portreleri çizdi. *The Senator was Indiscreet – Büyüklük Deliliği*'nde başkan olmaya kararlı çılgın bir politikacıyı, *Mr. Peabody and the Mermaid – Denizkızı*'nda bir denizkızıyla ilişki yaşadığını hayal

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

eden bunalmış bir kocayı, *Dancing in the Dark – Şahane Dans*'ta yıllar sonra yönetmen olarak dönüş yapan ünlü bir sessiz film yıldızını oynadı. *The Girl who Had Everything – Şımarık Kız*'da Elizabeth Taylor'un avukat babasını, *How To Marry a Millionaire – Milyoner Avcıları*'nda Marilyn Monroe'nun yaşlı milyoner 'daddy'sini canlandırdı. Amerikalılar onu öylesine seviyorlardı ki, çoğu önemli olmayan bu filmlerdeki varlığı ile seyirci çekiyordu. Ama sağlığının giderek bozulması, artık çalışmasına imkân bırakmadı. 1955 yılında, John Ford'un hatırı için katıldığı *Mr. Roberts – Belalı Kaptan* filminde, bir savaş gemisinin doktorunu oynadı. Öylesine sıcak ve insancıl bir oyun verdi ki, onca ünlü oyuncuya karşın, film onsuz olmaz gibi durdu. Bu filmden sonra, 1984'te 92 yaşında ölümüne dek sinemadan uzak yaşayacağı köşesine çekildi.

William Powell, Lillian Gish'le Romola *filminde*

Powell, üç kez baş oyuncu Oscar'ına aday oldu: *Hayal Adam; Bulunmaz Uşak* ve *Baba Evinde Hayat* filmleriyle. Ama ödülü alamadı. 1930'ların iki unutulmaz sarışınıyla ilişkisi olmuştu: Carole Lombard'la evlenip ayrılmış, Jean Harlow'la ise erken ölümünün eşiğinde evleneceğini açıklamıştı. 1984 yılında ölümünden hemen önce yayınlanan biyografisi "William Powell, Centilmen" adını taşıyordu. Nitekim sinema tarihçisi Leslie Halliwell de ona olan sempatisinin nedenini şöyle açıklıyor: "Kibar yakışıklılığını tüm 30'lu yıllara yaydığı ve bir smokinin içinde bile son derece rahat durabildiği için."

BAŞLICA FİLMLERİ:

"Sherlock Holmes" (1922 – ilk), "Romola" (24), "Beau Geste" (26), "The Last Command" (28), "The Canary Murder Case" (29), "The Four Feathers" (29), "The Benson Murder Case" (30), "Street of Chance" (30), "Man of the World" (31), "One Way Passage" (32), "The Kennel Murder Case" (33), "Manhattan Melodrama" (34), "The Thin Man – Hayal Adam" (34), "Rendezvous" (35), "The Great Ziegfeld – Büyük Ziegfeld" (36), "My Man Godfrey – Bulunmaz Uşak" (36), "After the Thin Man – Hayal Adamın Peşinde" (36), "Shadow of the Thin Man – Hayal Adamın Gölgesi" (41), "Ziegfeld Follies" (45), "Life with Father – Baba Evinde Hayat" (47), "The Senator was Indiscreet – Büyüklük Deliliği" (47), "Mr. Peabody and the Mermaid – Denizkızı" (48), "Dancing in the Dark – Şahane Dans" (49), "How to Marry A Millionaire – Milyoner Avcıları" (53), "Mr. Roberts – Belalı Kaptan" (55).

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Mae West
(1892-1980)

BİR ZAMANLAR, seks yasak bir meyve, sinema yalnızca aileye açık bir umumi mekân ve cinsellik çeşitli yönleriyle tam bir tabu iken, hemen her şeyi en açık biçimde söyleyip göstermeye cüret eden perdenin eşsiz seks ve skandal kraliçesi, 'utanmaz sarışın' tipinin en ölümsüz örneği...

Mae West, zamanında ahlak denen, burjuvazinin en sağlam tabusu ve en fethedilmez kalesine en büyük saldırılarda bulunmuş ve bu saldırıların getirdiği tüm tepkiyi de yüreklilikle göğüslemiş bir kadındı. Günümüzde ahlak sözcüğü en azından bir ölçüde ikiyüzlülük sözcüğüyle eşanlamlı değilse, doğanın buyruğundan kaynaklananın çirkin, ayıp ve 'günah' olduğu düşüncesi, dinlerin ve özellikle bağnaz Hıristiyanlığın yüzyıllar boyu telkin ettiğinin tersine, o denli rağbet bulmuyorsa ve 1970'lerde başlayan bir cinsel devrim dünyamızın üzerinden silindir gibi geçmiş ve eski alışkanlıkları ciddi biçimde değiştirmişse, bunda bu çağdaş ahlak Jeanne d'Arc'ının, Mae West'in de bir parça katkısı vardır kuşkusuz...

Mae West, o dönemin ünlü komikleri Charlie Chaplin, Marx kardeşler veya W. C. Fields gibi müzikholden gelmeydi. Daha beş yaşında sahneye çıktı, bir süre sonra da ona 'The Baby Vamp' adı takıldı!... Yıllar boyu vodvil, burlesk ve rövü dünyasında çalıştı. Birinci Dünya Savaşı öncesi ve sırasında müzikhollerin tanınmış bir yıldızıydı artık... Ama o yıllardaki sarışın, tombul ve seksi genç kız, bedeninin yanı sıra kafasında da bir şeyler olduğunu kanıtlamaya başladı: kısa skeçler, sonra oyunlar yazarak... Bunlardan ilki olan "Sex", tam 1926'da sahnelendi ve West, kendisini 10 gün kalacağı bir hapishanede buldu!... Ama ardından gelen "Diamond Lil" büyük bir başarı oldu. "The Drag" ya da birkaç yıl sonra yazıp sahneleyeceği "The Pleasure Man", tümüyle travestilerin oynadığı oyunlardı. Tüm dünyada eşcinsel ve travestilerin Mae West'e olan zaman-ötesi hayranlıklarının kökeninde yatan, özellikle budur.

Mae West

Bu güldürülerde, seks yaşamın en doğal ve basit bir olayı gibi ele alınıyor, özellikle vodvil'den yetişme hemen tüm oyunculardaolduğu gibi, sözcük oyunlarına, çift-anlamlı deyişlere, edepsizce benzetmelere sık sık yer veriliyordu. Kendi yazdığı bu oyunların çoğunda başrolü de üstleniyordu Mae West. West, kuşkusuz ki klasik deyimiyle bir 'seks sembolü' idi. Ama aynı zamanda kendi kendisini, gelmiş-geçmiş tüm seks sembollerini, giderek seks sembolü kavramını alaya aldığı da açıktı. Cinsel imâlar hiçbir zaman böylesine mizah dozuyla verilmemişti, cinselliğin ardında masumiyet hiçbir zaman bu denli

açık biçimde yer almamıştı. Bu oyunlardaki kendi oynadığı kadın kimliği, şen şakrak, davranış ve konuşmalarında serbest, kimilerinin kolayca 'bayağı' diye niteleyeceği bir kimlikti. Ama, Ado Kyrou "Sinema, Aşk ve Erotizm" adlı ünlü yapıtında, bunu 'ince, zarif, nerdeyse soylu bir bayağılık' diye niteliyor. Onun bayağılığı, bilinçli, hesaplı, 'zekice' bir bayağılıktı. Amacı, açık-saçık konuşan, seks üstüne espriler yapıp fıkralar anlatan, bir erkeğe olan hayranlığını, bir erkekle yatma isteğini fütursuzca ortaya koyan bir kadının niye 'bayağı' olduğunu tartışma konusu yapmaktı. Aynı şeyleri yapan bir erkek bayağı sayılmıyordu, seks yapmak gibi doğanın en normal isteğini dışavuran bir erkek, bu amaçla bir kadına tatlı sözler söyleyen, 'kompliman yapan' bir erkek normal karşılanıyor, nerdeyse takdir görüyordu. Ama aynı şeyleri bir kadın yapınca, 'âdi' oluyordu, 'bayağı' oluyordu, 'orospu' oluyordu. İşte Mae West temelde bu eşitsizliği hedef alıyor, ona karşı çıkıyordu. Diğer bir deyimle, bir kadına da 'çapkın olma' hakkı istiyordu.

West'in oyunları, 1920'lerin Amerika'sında bir bölüm seyirciyi hayran bırakır ve onaylanırken, bir diğer bölüm seyirciyi ise şaşkınlığa ve protestoya itiyordu. 'Rezalet!' çığlıkları yükseliyordu her yerden, ve bu nedenle, West'in ülke çapında artan ününden sinemada yararlanmak isteyenler, bir türlü buna cesaret edemiyorlardı. Sonunda Paramount bu cüreti buldu. Ve Mae West, dönemin sert adamı, ancak kendisinden oldukça kısa boylu olan George Raft'la karşı karşıya oynadı, *Night After Night* filminde... Filmdeki ilk karşılaşmaları, artık sinema tarihinin malıdır: parlak giysisi içinde, baştan ayağa elmaslara bürünmüş bir West içeri girer. Raft, şaşkın, "Tanrım... Ne elmaslar!" der. West çapkınca göz kırparak yanıtlar: "Bunları edinmemde Tanrı'nın pek az yardımı oldu, şekerim!"... Raft, sonradan onun için şöyle diyecektir: "Kameranın gözdesiydi o. Hoşgörüsüz bir çağda, tabulara karşı kendine özgü yollar geliştirdi. Hem de dekoltesini bile fazla açmadan."

İlk üç filminde, Mae West, bu tabulara karşı direnen cinsellik simgesi sarışın kişiliğini alabildiğine kullandı. Bu filmlerdeki birçok repliği sinema tarihine geçti. "Diamond Lil"in uyarlaması olan *She Done Him Wrong* ve *I'm No Angel* filmlerinin senaryolarını tümüyle West yazdı ve iki filmde de yeni-yetme bir Cary Grant'la parlak bir ikili oluşturdu. Bu filmler, sinemada o zaman dek görülmemiş bir cinsellik güldürüsü tarzı yaratmışlardı. *I'm No Angel* için "Views and Reviews" dergisi şöyle yazıyordu: "Ancak en iyi filmlerde görülen bir denge ve orantı kalitesi kuran ayrıksı bir film."

Ancak bu filmler, o dönemin sansür kurumunu harekete geçirdi. Amerikan sinemasının ünlü bir kişisi, 1922'den 1945'e Amerikan Film Yapımcıları ve Dağıtımcıları Birliği'nin (The Motion Pictures Producers and Distributors Association) başkanı olan Will H. Hays'in 1930'da yasallaştırdığı ünlü Production Code – Yapım Yasası, özellikle Mae West filmlerine karşı tüm yetkisini kullandı. Ünlü basın tröstü patronu Hearst'ün de desteğiyle, 1933 yılında The National Legion of Decency adı altında bir eylem başladı, yeni bir yönetmelik çıkarıldı. O yıllarda Amerikan sineması üzerinde gerçek bir Damokles kılıcı gibi duran bu yasa, West'in sonraki filmlerine daha senaryo aşamasında müdahale etti. West ve filmlerin yönetmenleri, ancak kurtarabildiklerini kurtardılar. Sivri dili törpülenen West, yine de *Belle of the Nineties; Klondike Annie; My Little Chickadee* gibi film-

Mae West, W. C. Fields'le My Little Chickadee *filminde*

lere belli bir lezzet katmasını bildi. Filmlerinin üçü dışında tümünün senaryosunu yazdı, o üç filmde de kendi repliklerine çok şey ekledi. Kendi kendisine özgün bir dünya yaratmıştı. Bu dünyada, püriten ahlakın kalıpları boş bir çuval gibi silkeleniyor, seks olayı, uygulanması kadar üzerinde konuşulması da doğal bir olgu olarak görülüyor, erkeğin değil kadının dünyanın merkezi olduğu ve erkeği bir nesne haline indirgediği bir yaşam öneriliyordu. Ama mizah da hep ve sürekli vardı. Son derece kendine özgü komik W. C. Fields'le senaryosunu birlikte yazdıkları ve oynadıkları *My Little Chickadee* filmi, buna örnekti. Filmin sayısız esprilerinden biri şöyleydi: W. C. Fields, Mae West'in nedense bir keçiyi de aldığı yatağına giriyor ve etrafı kokladıktan sonra soruyor: "Sevgilim, parfümünü mü değiştirdin?"

Amerikan yeraltı sinemasının ünlü adı Kenneth Anger, "Hollywood Babylone" adlı kitabında, West'i şöyle tanımlıyor. "Olgun, açıksözlü ve dünya gerçeklerinden haberdar bir Venüs'tü o... Ne istediğini ve onu nasıl elde edeceğini çok iyi biliyordu Mae West ve aşkı her şeyden önce bir spor gibi algılıyordu." Ne var ki burjuva toplumu ve konvansiyonel ahlak direnmeyi sürdürdü. West'in filmlerini yapmak da, piyasaya sürmek de bir sorun haline geldi. Sanatçı da fazla direnemedi ve 1943'teki bir filmden sonra sinemayı bıraktı. Soranlara, "Seyircim de, ben de, yaşlanmış bir Mae West görmek istemiyoruz," dedi. Ama asıl neden, bir yazarın deyimiyle 'sinemayı Greta Garbo kadar etkilemiş bir kadın'ın temelde püriten ve tutucu bir toplumda icra-yı sanat etmesinin önlenmiş olmasıydı.

Ancak West unutulmadı. Özellikle feminist eylemlerin gelişmesiyle birlikte onun öncülüğü hatırlandı. Önce bir TV dizisinde oynadı, sonra, 1959'da, "Tanrı'nın Pek Az Yardımı Oldu" adıyla anılarını yayınladı. Daha sonra, 1970 ve 77'de iki film daha çevirdi. İlkinde, Amerikalı skandal kitaplar yazarı Gore Vidal'ın kadın olan bir erkeğin öyküsünü anlattığı "Myra Breckinridge" romanının uyarlamasında, Raquel Welch'le birlikte oynadı. Tam 78 yaşındaydı ve daracık, pırıl pırıl giysileri, bir dolu mücevheri ve barok şapkalarıyla bir avuç genç, yakışıklı erkeğin arasında esprilerini patlatırken, nerdeyse Raquel Welch'den daha seksi olmayı başarıyordu. 1977'de ise, bu kez 85 yaşında, Ken Hughes'in *Sextet* filminde oynadı. İşin tuhaf yanı, bu filmin, Mae West'in hemen hemen yarım yüzyıl önce yazdığı bir oyuna dayanmasıydı. West, gerçekten de dayanıklı çıkmış ve feminist savaşımını nerdeyse tüm bir yüzyıla yaymasını bilmişti.

Mae West'ten özdeyişler:

"Hayatımdaki erkekler değil, erkeklerimdeki hayat önemlidir benim için."

"İyi olduğumda çok iyiyimdir, ama kötü olduğumda daha da iyiyimdir."

"İki kötülük arasında duraksadığım zaman, daha önce denememiş olduğumu seçerim."

Rakibesi saydığı bir oyuncudan söz ederken: "Bence en güzellerinden biri... Tanıdığım sokak kadınları arasında..."

Genç bir delikanlıyla konuşurken: "Boyun kaç oğlum?"/"2 metre 20 santim."/ "2 metreye boşver de şu 20 santimden söz et!"

Bir filmde bürosuna geldiği zaman yarım düzine genç ve yakışıklı erkek tarafından karşılandığında: "Bugün biraz yorgunum, çocuklar. Birinizin uslu uslu eve dönmesi gerekecek!"

Broadway'de kostümlü bir oyunda, belinde taşıdığı bıçak yan cebine girmiş bir oyuncuya: "Bıçağın mı o, yoksa beni görmekten pek mi hoşlandın?"

Yatak odasında tavandaki aynayı birine gösterirken: "Her zaman ne yaptığımı iyi bilmek isterim, şekerim!"

BAŞLICA FİLMLERİ:

"Night after Night" (1932 – ilk), "She Done him Wrong" (33), "I'm No Angel" (33), "Going to Town" (34), "Belle of the Nineties" (34), "Klondike Annie" (36), "Go West, Young Man" (37), "Everyday's A Holiday" (37), "My Little Chickadee" (39), "The Heat's On" (43), "Myra Breckinridge" (70), "Sextet" (77).

Harold Lloyd

(1893-1971)

KURULU DÜZENE, bu arada fiziğin yasalarına meydan okumak doğalarının gereği olan tüm komikler içinde, komediyi gerçek akrobasiyle birleştiren ve başı yalnız makinelerle değil, binalarla da derde giren tek örnek...

Harold Lloyd tipik film sahnelerinden birinde

Harold Lloyd'un en ünlü filmlerinden birinin adı *Safety Last – En Sonra Güven* adını taşır. Ünlü 'Safety First – Önce Güven' denen, trafiğin ve taşımacılığın altın sloganını tümüyle tersine çevirip uygulayan bu anlayış, Lloyd komiğinin de özünü belirler. Lloyd güldürüsü, emniyet-güven duygusuna ve bunun asgari gereklerine ters düşen bir dizi durumun birbirini izlemesiyle oluşur.

Lloyd, 1910 sonları-20'ler Hollywood'unun komiklere olağanüstü verimli bir zemin hazırlayan havasının ürünüdür. Önce doğum yeri Nebraska'da çeşitli truplarla sahneye çıkmış, sonra San Diego'da tiyatro okumuştur. Edison'un kısa filmlerinde figüranlıktan sonra, dönemin ünlü kısa komediler yaratıcısı Hal Roach'un yanına girmiştir. Bu şirkette, önce Willie Work, sonra da geniş biçimde Charlie Chaplin etkisini taşıyan Lucky Luke kimliklerini yaratmıştır. Bu filmlerde güzel Bebe Daniels ve komik Harry Pollard'la birlikte rol almıştır. Hal Roach, yine 1980'de yapılan söyleşide anlatıyor: "Onunla iyi arkadaştık. Daha ilk filmimde ona rol vermiştim. Pathe ile anlaşma yaptığımda, Charlie Chaplin'inkini çok andıran bir kılık içinde Lucky Luke karakterini oynadı. Öylesine iyi bir aktördü ki, doğru-dürüst roller de alabilirdi. Komik olmak için illa da bir palyaço kılığına gereksinmesi yoktu. Bir gün, bir filmde bir sarhoş rolü oynadı. İçinde camları olmayan koyu çerçeveli bir gözlük takmıştı. Öyle komikti ki, bu gözlük-

leri hep takmasına karar verdik. Camlar ışığı yansıttığından, gözlüklerin camsız olması gerekiyordu. Hep öyle kaldı. Bence o Chaplin'den sonraki en büyüktü."

Lloyd, bu gözlüklerin yanı sıra, yelekli kusursuz bir kostüm, Chaplin'inkinin tersine üzerine iyi oturan bir pantolon ve koyu rübanlı bir hasır şapka da giyiyordu. Böylece, düzgün çizgileri, şıklığı ve zarafetiyle Chaplin'in sallapatiliğinden ayrılıyordu. Orta sınıf Amerikalıydı o ve bu kılık, gençliğiyle birleşerek ona tipik bir kolejli havası veriyordu. Bu toplumsal güvenceye karşın, başı sık sık, hatta sürekli olarak derde giriyordu: spor ve sporcularla, iş adamlarıyla, şarlatan doktorlarla, azgın dişilerle...

Ama Lloyd'un başının asıl belası, makinelerdi: her türde makine ve mekanik nesneler, trenler, lunapark araçları, vs. 'Uygarlık gereği' olan makinelere düşmanlığı, giderek uygarlığın bir diğer dışavurumu olan binalara, özellikle de yüksek binalara kayıyordu. Binalar ve onların ayrılmaz parçaları olan asansörler, yangın merdivenleri, bina cephelerini temizlemek için kurulan mobil iskeleler, vb... Bu tür şeylerle bir türlü anlaşamıyor, uyum sağlayamıyordu: kendisini kâh hızla gelen bir tramvayın rayları üzerinde, kâh bir tren vagonunun tepesinde, kâh bilmem kaç katlı bir gökdelenin çatısında, kâh dünyaya tepeden bakan bir saatin akrep-yelkovanında asılı buluyordu. Hep bir insanın katiyen olmaması gereken yerlerde, 'güvensiz' durumlarda seyircinin karşısına geliyor ve onun yüreğini ağzına getiriyordu. Lloyd'un ya da o dönemde bizde ve Fransa'da popüler olduğu isimle Lui'nin temel sorunu, 'düşmek veya düşmemek' idi. Tüm denge kurallarına, yerçekimi yasalarına meydan okuyor ve sonunda – tahmin edileceği gibi – düşmemeyi başarıyordu.

Lui'nin başı, tüm komiklerde olduğu gibi, yasayı ve düzeni temsil eden kişi ve kurumlarla da dertteydi kuşkusuz... Polis sürekli olarak onu yasadışı sanıyor ve izliyordu. Ama becerikli Lui, şansının da yardımıyla, peşinde bir birlik bile olsa kaçmayı ve polisleri birbirlerine düşürmeyi başarıyordu. Sevdiği kızın genelde boksör veya beyzbolcu olan iriyarı nişanlısını veya öfkesi burnunda babasını da aynı biçimde etkisiz hale getiriyordu. Perdedeki kimliği, Chaplin veya Keaton kadar güçlü değildi, çok daha sıradandı. Ama o, bunu bir tür avantaj olarak kullanmayı başarmıştı. Sıradanlığı, sıradan seyircinin kendisiyle özdeşleşmesini kolaylaştırıyordu. Bir entelektüel aksesuarı olan gözlükleri bile bunu engellemiyordu. Nitekim 1920-30 arası, filmleri Chaplin ve diğerlerinin filmlerinden daha çok iş yapmıştı. Chaplin'in filmlerinde hep varolan duygusallık, onda yerini sürekli bir heyecana ve gerilime bırakıyordu: Düşecek mi, düşmeyecek mi? İriyarı adamı alt edecek mi, dayağı yiyecek mi?

Lui, en iyi filmlerini 1920'lerde verdi. *Grandma's Boy* ilk büyük başarısı oldu. Bu filmlerde senaryo ve oyun, yönetimden daha önemliydi. Örneğin başyapıtı sayılan *Safety Last*'in senaryosunda Harold Lloyd, Sam Taylor, Tim Whelan ve Hal Roach'un isimleri görülüyordu. Yönetmen olarak ise adı-sanı bilinmeyen Sam Taylor-Fred Newmeyer ikilisi. *Why Worry?; The Freshman – Lui Kolejde; The Kid Brother*, yine çok başarılı oldu. Onun akrobatik dengeleri kadar, Amerikalının tipik iyimserlik ve naifliğini yansıtan komedisi, kendi içinde tek sözcükle kusursuzdu. Diğer komiklerin tersine, sesli filme de başarılı bir geçiş yaptı. Ünlü *Feet First – Ayaklara Dikkat; Movie Crazy – Sinema Delisi* ve de *The Milky Way –*

Lui Sütçü, çok başarı kazandı. Ancak modasının geçtiğini hisseden ve de çok zengin olan Lui, sonunda sinemayı bırakmayı seçti. 10 yıl kadar sonra, *Mad Wednesday – Çılgın Çarşamba* ile bir kereliğine dönüş yaptı. Ama kameranın ardında Preston Sturges gibi bir güldürü dehasının yer almasına karşın, bu film başarı kazanmadı. Yine de, *The Freshman*'den bölümlerle başlayan ve oyuncularından biri bir aslan olan filmin çok büyük bir tarihsel değeri olduğu biliniyor.

Lloyd, daha sonra filmlerinden yapılan seçmeleri bizzat hazırladı. Daha 1928'de hayat hikâyesini yazmıştı: "An American Comedy". Bu kitapta şöyle der: "Komedi içten gelmelidir. Oyuncunun yüzünden, bedeninden." Ve ekler: "Halkın konuşan güldürüler izlemek istediğini sanmıyorum. Film denen şey ve konuşmaya dayalı sanatlar, bence iki ayrı türdür." 1952'de aldığı özel Oscar ödülünün gerekçesi şöyleydi: "Bir komedi ustası ve iyi bir yurttaş olduğu için!"... 1976'da Richard Schickel'in, 1983'te Tom Dardis'in yazdıkları Lloyd biyografileri yayınlandı. Son olarak, yazar-eleştirmen James Agee'nin görüşünü verelim: "Harold Lloyd, en ünlü komedyenler arasında bile, bir gag'ı hazırlamak, tırmandırmak, yavaşça bırakmak ve bir sonrakine geçmek açısından benzersizdi."

BAŞLICA FİLMLERİ:

Kısa filmler:
1916'dan başlayarak, iki yüz kadar iki bobinlik kısa filmde oynadı: "Over the Fence" (17), "Bumping in Broadway" (20), "A Sailor Made – Man" (21), vs.

Uzun filmler:
"Grandma's Boy" (22), "Dr. Jack" (22), "Safety Last" (23), "Why Worry?" (23), "Girl Shy" (24), "Hot Water" (24), "The Freshman – Lui Kolejde" (25), "For Heaven's Sake" (26), "The Kid Brother" (27), "Speedy" (28), "Welcome Danger" (29), "Feet First – Ayaklara Dikkat" (30), "Movie Crazy – Lui Sinema Delisi" (32), "The Catspaw" (34), "The Milky Way – Lui Sütçü" (36), "Professor Beware" (38), "Mad Wednesday" (47).

Edward G. Robinson
(1893-1973)

EDWARD G. ROBINSON, ya da çirkinliğin yakışıklılık, kısa boyluluğun uzun boyluluk, kötülüğün iyilik ve oyunculuk kumaşının seksapel üzerindeki beklenmedik galibiyetlerinin bir özeti...

Onun hikâyesi, belki o dönem Hollywood'unda, belki de her zaman için, beklenen, istenen ve olmazsa olmaz varsayılan kimi niteliklere sahip olmayan, üstelik tam tersi özelliklere sahip bir oyuncunun inanılmaz ve akıl almaz başarısının öyküsü olarak anlatılacak. *Little Caesar – Küçük Sezar*'la başlayan bir kariyerin, gangster filmine de, gangster tiplemesine de artık değişmeyecek biçimde damga-

sını basmasıyla kazandığı 'kötü adam' ünü, aslında doğru olmayabilir. Çevirdiği 80 filmin sadece dörtte birinde gangster oynamış olması, bir o kadar da kanun adamı kişiliğine bürünmüş olması, beş kez birlikte olduğu Humphrey Bogart'ın karşısında, bunların dördünde iyi adamı canlandırması, pek bir şeyi değiştirmez: o, ömür boyu, hatta daha sonra bile, hep bir gangster prototipidir. Çünkü, ABD'nin gangsterliğe teslim olduğu yıllarda, perdenin Al Capone'den açıkça esinlenmiş ilk büyük gangster kimliğini canlandırmıştır. Filmin çok önemli olmaması da bir şeyi değiştirmez: o, küçücük boyu, sert bakışları ve sürekli tehdit duyumsatan davranışlarıyla, öylesine mükemmeldir ki... Filmin sonundaki ünlü "Mother of mercy... Is this the end of Rico? – Merhametli Meryem... Rico'nun sonu mu geldi?" sözleri boşuna değildir. Seyirci hemen kavramıştır: Rico'nun sonu gelmez. Gelse de, ardından yenileri gelecektir: Joe Krozac, Remy Marco, Little John Sarto, Johnny Rocco, Vincent Canelli, Leo Smooth... Hepsi de Robinson'ın unutulmaz gangsterler galerisinin sinema tarihine geçmiş tabloları...

Kuşkusuz tüm bunlar olmayacaktı: eğer Romanyalı Morris ve Sarah Goldenberg ailesi, 1893 sonlarında, ülkelerindeki çalışma koşullarından ve dinsel bağnazlıktan yakınıp şanslarını ABD'de aramaya karar vermiş olmasalardı... Altı erkek çocuğun beşincisi olan Bükreş doğumlu Emanuel Goldenberg, böylece ailesini izleyerek dokuz yaşında Amerika'ya geldi. Ailenin taktığı adla Manny, Bronx'ta büyüdü. Tiyatro eğitimi aldı ve adını o sıralarda Edward G. Robinson'a çevirdi. İlk rolünü, Almanca ve Fransızca bilmesi sayesinde elde etti. Broadway'e adımlarını attığında yıl 1913'tü. Bu semtte uzun yıllar geçirecek ve 16 yılda tam 30 oyunda rol alacaktı.

Tiyatroda çok başarılı oldu Robinson, hep iyi eleştiriler aldı. 1923'te ilk kez bir filmde oynadı, ama sonra, sesli döneme kadar ara verdi. Warner Brothers'la kontrat imzaladığında, yıl 1929'du. Kısık, ama çok etkili sesi, yeni dönemde işine çok yarayacak ve 1930'larla birlikte, Robinson yeni dönemin starlarından biri olacaktı. *Little Caesar*'la gelen başarı inanılmazdı. Robinson, her yerde Rico diye karşılanıyor, insanlar onu gördüklerinde sanki histeri krizi geçiriyorlardı. Ardından aynı tip rolleri canlandırdığı sayısız filmde oynadı: *Smart Money; Silver Dollar; The Whole Town's Talking; Barbary Coast; Kid Galahad; A Slight Case of Murder*... Gangster, müfettiş, salon sahibi, kumarbaz, gazeteci veya nüfuzlu iş adamı, fark etmiyordu. Robinson, hep güçlü, etkileyici, her şeyi güzellikle veya zorla elde eden, bunun için hiçbir şeyden kaçınmayan kişilikti. Tam bir buldog (ya da Moğol) suratı, kısacık bir boyu vardı. Ama karizması ve âdeta manyetik kişiliği çok güçlüydü. Şöyle diyor: "Kimilerinin gençliği, kimilerinin güzelliği, benimse tehdit etme yeteneğim vardı." Peki, fiziğinden memnun muydu? "Biraz daha uzun boylu, biraz daha sevimli olsaydım, belki başka roller de kapabilirdim. Belli bir handikapım vardı, doğru. Ama belki de bu benim işime daha çok asılmamı sağladı. Bazı rolleri alamadım, ama bu, başkalarının da benim rollerimi almasını engelledi. Böylece, işler dengelendi."

Robinson, nankör fiziğiyle çok çeşitli rollere uzandı. Bunların arasında o yıllarda moda olan biyografik filmler de vardı: *Dr. Ehrlich's Magic Bullet; Dispatch from Reuters*, vs. Ama seyircinin ondan asıl beklediği, gangster kişilikleriydi: *The Amazing Dr. Clitterhouse – Cinayet Doktoru; Blackmail – Şantaj* ya da *Brother*

Orchid – Orkide Kardeş. Ancak çevirdiği filmler gangster filmi olmasa da, o çoğu zaman güçlü ve acımasız kişiliklere hayat veriyordu: Jack London'dan uyarlanan *The Sea Wolf – Deniz Kurdu*'ndaki ürkünç kaptan Wolf Larsen gibi... Raoul Walsh'ın *Manpower*'ında George Raft ve Marlene Dietrich, Julien Duvivier'nin *Flesh and Fantasy*'sinde Charles Boyer ve Barbara Stanwyck, Billy Wilder'ın *Double Indemnity – Çifte Tazminat*'ında Barbara Stanwyck ve Fred MacMurray'la oynadı, kusursuz kompozisyonlar çizdi.

Edward G. Robinson

Zaten 1940'lar, genel olarak Robinson'a mesleğinin en karmaşık ve unutulmaz rollerini getirecekti. Büyük usta Fritz Lang'ın art arda çektiği iki görkemli melodramda, *The Woman in the Window – Penceredeki Kadın* ve *Scarlett Street – Kırmızı Fener*'de, bu kez cellat değil, kurban oldu: kendisinden daha genç, güzel ve fettan bir kadına (iki filmde de Joan Bennett) tutulmanın ağır bedelini ödeyen orta yaşlı adam. Sonraları, Orson Welles'in barok politik gerilimi *The Stranger – Yabancı*, Arthur Miller'den uyarlanan *All My Sons – Bütün Oğullarım*, John Huston'un tiyatrovari polisiyesi *Key Largo*'da birbirinden etkili kompozisyonlar çizdi. 1950'lerin başında, ünlü Amerikan Karşıtı Etkinlikleri Araştırma Komisyonu, Robinson'a hayatının en zor günlerini yaşattı. Gerek Hollywood'un ilk anti-Nazi filmi olan *Confessions of a Nazi Spy – Bir Nazi Casususunun İtirafları*'nı (1939) çevirmiş olması, gerek savaş sırasında İngiltere'den tam dokuz dilde, müttefiklere cesaret veren radyo yayınlarında görev almış olması, başka şeylerle de birleşerek onun adını solcuya çıkardığından, komitenin önünde tam üç kez ifade vermeye çağrıldı. Her şeyini Amerika'ya borçlu olan bu Romen Yahudisi göçmeni için, bu çok ağır bir cezaydı. Ve sonunda şöyle dedi: "Yalnız iyi bir Amerikan vatandaşı değil, çok, çok iyi bir Amerikan vatandaşı olduğumu düşünüyorum. En az sizler kadar bu ülkeye hizmetim dokundu." Aklandı, ama adı ortalarda fazla dolaşmıştı. İki yıl Hollywood'da iş bulamayacak, İngiltere'de film çekmeye gidecekti. Ancak böylesine büyük bir oyuncudan kimse vazgeçecek değildi. Robinson, toplumsal histeri geçer geçmez, 1955'ten itibaren yine ve yoğun biçimde stüdyoların yolunu tuttu.

Robinson, 1950'lerin ikinci yarısında birçok film çevirdi, ama aralarında önemli olanları pek yoktu. Yeni bir Hollywood'da artık unutulmuş muydu, modası geçmiş miydi? 1960'lar öyle olmadığını gösterdi. Frank Capra'nın *A Hole in the Head – Miami Macerası*, Vincente Minnelli'nin *Two Weeks in Another Town – Roma'da İki Hafta*, John Ford'un *Cheyenne Autumn – Baharda Hücum*, Norman Jewison'un *The Cincinatti Kid – Kumarbazlar Kralı* gibi filmlerinde unutulmaz karakter rolleri

oynadı. En son rolü, Richard Fleischer'in ilginç bilim-kurgusu *Soylent Green – Açlık* filmindeydi. (Bu talihsiz filmi ülkemizde bir türlü göremedik: vaktiyle sansür yasaklamıştı, ben oynatacakken de TRT denetimi engelledi.) Perdenin gelmiş-geçmiş en büyük oyuncularından biri olan Robinson, inanılmaz şey ama tek bir kez bile Oscar'a aday olmadı. 1972'de özel bir Oscar'la onurlandırıldı, ama öylesine hastaydı ki yatağından kalkıp törene gelemedi. 1973'te yayınladığı biyografisine "All My Yesterdays" adını vermişti. Aynı yıl, tam 80 yaşında hayata veda etti.

BAŞLICA FİLMLERİ:

"The Bright Shawl" (1923 – ilk), "Night Ride" (30), "Little Caesar – Küçük Sezar" (30), "Five Star Final" (31), "The Whole Town's Talking" (34), "Barbary Coast" (35), "Kid Galahad" (37), "The Amazing Dr. Clitterhouse – Cinayet Doktoru" (38), "Confessions of a Nazi Spy – Bir Nazi Casusunun İtirafları" (39), "Dr. Ehrlich's Magic Bullet" (40), "Brother Orchid – Orkide Kardeş" (40), "The Sea Wolf – Deniz Kurdu" (41), "Manpower" (41), "Tales of Manhattan – Bir Frakın Romanı" (42), "Double Indemnity – Çifte Tazminat" (44), "The Woman in the Window – Penceredeki Kadın" (44), "Scarlet Street – Kırmızı Fener" (45), "The Stranger – Yabancı" (46), "The Red House – Kızıl Ev" (47), "All My Sons – Bütün Oğullarım" (48), "Key Largo – Ölüm Gemisi" (48), "House of Strangers – Günahkâr Kardeşler" (49), "Illegal – Kanunsuz Yol" (55), "The Ten Commandments – 10 Emir" (56), "A Hole in the Head – Miami Macerası" (59), "My Geisha – Sevgili Geyşam" (62), "Two Weeks in Another Town – Roma'da İki Hafta" (62), "Sammy Going South – Cenup Yolu" (62), "Cheyenne Autumn – Baharda Hücum" (64), "The Cincinnati Kid – Kumarbazlar Kralı" (65), "MacKenna's Gold – MacKenna'nın Altınları" (68), "Soylent Green – Açlık" (73).

Buster Keaton
(1895-1966)

TEK ARZUSU insanları güldürmek olduğu, bunu başardığı, bunu başardığını bildiği halde, kendisi hiç gülmeyen, hatta hiç konuşmayan, hiçbir şey ifade etmeyen adam; bir maske haline getirdiği yüzüyle güldürmeyi başaran, komedi dünyasının en sofistike yaratıcısı...

Uzun, çok uzun bir süre (nerdeyse 30 yıl) unutulmuşluktan sonra, 1960'larda yeniden keşfedildiğinde, herkes şaşırdı: onun komiğinin büyüklüğü, modernliği ve ölümsüzlüğü karşısında... Ailesinin kurduğu The Three Keatons'ın en genç bireyi olan, asıl adıyla Joseph Francis Keaton'a Buster takma adı, aile dostları ünlü sihirbaz Houdini tarafından verilmişti: daha altı aylıkken!... Üç yaşında sahneye çıkan genç Keaton, komedideki zamanlama ögesinin önemini çocuk yaştan öğrenmiş olmalıydı. Onların sahne numaraları sırasında hiç gülmemeyi de bir aile öğretisi olarak almıştı. Altı yaşında tanınmaya başlayan Keaton, Hollywood'a ge-

lerek komedilerde oynamakta gecikmedi. 1917'den başlayarak, zamanın çok ünlü, ama sonradan unutulmuş (ve yeniden keşfedilmemiş) şişman oyuncusu Fatty Arbuckle'dan davet aldı, onun filmlerinde birlikte oynamaya başladılar. Savaşın son yılında Fransa'daki Amerikan askerlerini eğlendirmek için bir turneye çıktı, savaştan sonra ise Joseph Schenk'in yapımcılığı altında, kendi yazıp yönettiği iki bobinlik kısa filmleri gerçekleştirmeye koyuldu.

Buster Keaton, tüm o dönem komikleri içinde en yakışıklısıydı. Uzun, ince, hülyalı bir yüzü, hep dalgın bakışları vardı. Yaradılışı biraz farklı olsaydı, kuşkusuz dönemin jönlerinden biri olup bol bol aşk filmi çevirebilirdi. Bizde (Fransa'daki gibi) Malek adıyla tanınan Keaton, tam bir yaratıcıydı: filmlerinin senaryosuna her zaman katılarak o sonuçta gerçeküstücü ya da düşsel havayı sağlıyor, başrolü üstleniyor, o ünlü akrobatik numaraların hepsinin koreografisini yapıyor, yönetimi paylaşıyor, kimi zaman başkalarına bıraksa bile filmin genel havasını hep denetim altında tutuyordu. Chaplin'in duygusallığı, Langdon'un çaresizliği veya Lloyd'un naifliğinin karşısında, Keaton'ın dakik biçimde düzenlediği bale-akrobasi karışımı ve son derece fiziksel komedi sahneleri, ayrıca başka boyutlar da içeriyordu: bir tür derin acı, giderilemeyen bir doyumsuzluk ve bunun yarattığı hüzün duygusu... Mimiğin komedinin temel ögelerinden biri olduğu bir çağda, Malek, yüzünü tam anlamıyla anlamsız, ifadesiz tutmayı başarıyor ve bunda ısrar ediyordu. Bu nedenle, ona 'The Great Stone Face – Büyük Taştan Yüz' adı bile takıldı. En belalı olaylarla, örneğin bir trenle, bir gemiyle, bir kamerayla veya bir balonla uğraşırken bile, Buster'ın yüzünde sanki hep uzaklarda, filmin konusu dışında başka bir yerlerde olma ifadesi vardı. Belki biraz da bu yüzden, ona sinemanın şair komedyeni lakabı yakıştırıldı: "O dünya halk kültür mirasına, en üst düzeydeki palyaço ozan olarak geçecek." (David Robinson)

İlk filmleri, iki bobinlik kısa filmlerdi. Ancak bunların başarısı üzerine daha uzun filmlere geçti. Diğer komedyenlerin tersine, anlattığı komik hikâyeyi ve içindeki numaraları tek başlarına değil, belli bir doğal ve gerçek fonla birlikte ele alıyor ve bu açıdan filmleri çok daha sinemasal olup çıkıyordu. 1920'lerle birlikte, Keaton'ın bugün her biri küçük birer başyapıt sayılan filmleri üst üste gelmeye başladı: *The Playhouse; The Boat; The Paleface; Balloonatic; Our Hospitality; Sherlock Junior; The Navigator; Go West*; başyapıtı sayılan *The General.* Hepsi görece olarak kısa bir zamanda planlanan, hazırlanan, koreografisi yapılan ve çekilen filmlerdi bunlar... Keaton, genelde Clyde Bruckman'la işbirliği yapıyor, yönetimi onunla birlikte paylaşıyor, böylece kendisi daha çok kendi kişisel sahnelerine yoğunlaşmak imkânını buluyordu. Sinema hilelerine başvurmuyor, en zor sahneleri dublör kullanmadan oynuyor, bir sahnenin bütününü planlıyor ve modern bir yaklaşımla, sahneyi mümkün olduğu kadar az plana bölüyordu. Yüzleri, bedenleri, hareketleri çok iyi kullanıyor, nehirler, çayırlar, vadiler,

Buster Keaton

bir gemi, bir tren gibi temel dekorların hikâyeyle tam uyumuna dikkat ediyordu. Onun sayesinde burlesk denen ve küçük görülen güldürü tarzı, büyük sanat katına yükseliyordu.

Ne yazık ki mucize uzun sürmedi. 1930 yılında Joseph Schenk'in Keaton'la birlikte kurduğu şirketi MGM'e satması, sanatçının filmerindeki denetimini hemen tümüyle kaldırdı. MGM denen büyük şirketteki çalışma ve üretme temposuna uyamadı Keaton... Filmleri sıradanlaştı, komik güçlerini ve taptaze mizah duygularını yitirdiler. Sanatçı, Hollywood'dan ve MGM'den uzaklaşmayı denedi, Fransa, İngiltere, Meksika'da filmler yaptı. Ama eski düzeyini yakalayamadı. Buna özel yaşamındaki dramlar da eklenince, alkol baş dostu haline geldi. 1940'larda hemen tümüye unutulmuş ve sorunlarının içinde kaybolup gitmişti. Ancak, 1950'de Wilder'ın *Sunset Bulvarı*'nda, iki yıl sonra da Chaplin'in *Sahne Işıkları*'nda rol alması, onu yeniden anımsattı. 50'lerin ikinci yarısında bir Buster Keaton modası başladı: filmleri, özellikle sessiz olanlar yeniden izleniyor, tez konusu yapılıyor, üniversitelerden sürekli çağrı alıyordu. 1957'de hayatı filme alınırken çağrıldı, kendisini canlandıran Donald O'Connor'a danışmanlık yaptı. 1959'da özel bir Oscar aldı: 'perdeye ölümsüz komediler getiren eşsiz yeteneği için'... 1960'ta biyografisini yazdı: "My Wonderful World of Slapstick". Ayrıca 1966, 1969 ve 1989'da sırasıyla Rudi Blesh, David Robinson ve Tom Dardis'in biyografileri çıktı. 1966'da katıldığı Venedik şenliğinde ayakta alkışlandı. Bu son başarılar, günbatımına denk gelen bu küçük mutluluklar onu ne denli etkilemişti, bilinmez. Ama aynı yıl, 1966'da kanserden öldüğünde, belki de yüzünde ilk kez gerçek bir gülümseme vardı.

BAŞLICA FİLMLERİ:

1917'den başlayarak birçok iki bobinlik kısa filmde oynadı. "One Week" (20), "The Playhouse" (22), "The Boat" (22), "Paleface" (22), "Cops" (22), "Baloonatic" (22), "Our Hospitality" (23), "Sherlock Junior" (24), "The Navigator" (24), "Go West" (25), "The General" (27), "College" (27), "The Cameraman" (28), "Free and Easy" (30), "Parlor, Bedroom and Bath" (31), "Forever and A Day" (43), "San Diego, I Love You" (44), "In The Good Old Summertime – Yeni Sevdalar" (50), "Sunset Boulevard – Sunset Bulvarı" (50), "Limelight – Sahne Işıkları" (52), "It's A Mad, Mad, Mad World – Çılgın Dünya" (63), "Railrodder" (65), "A Funny Thing Happened on the Way to the Forum – Aptallar Şehri" (66).

Michel Simon
(1895-1975)

PERDENİN yine insanı şaşırtacak kadar çirkin bir yüzü. Ama o yüzün ardında, içine tüm dünyayı alabilecek genişlikte bir yürek, bir çocuk kimliği, bir şair yaradılışı ve gerçek anlamda bir oyuncu kişiliği...

Michel Simon, (solda) Louis Jouvet'yle birlikte Drole de Drame *filminde*

Michel Simon, İsviçre'de, Cenevre gölüne bakan bir evde doğdu. Kalvinist eğitimi veren bir okulda o, öğretmenlerine ve öğretilenlere karşı isyanıyla dikkat çekti. Sekiz yaşında evden kaçarak bir sirke girdi. Çok genç yaşta Paris'e geldi, akrobatik dansörlük, fotoğrafçılık, boksörlük yaptı. 1915 yılında Georges Pitoeff'in trupundan Hedda Gabler'i seyretmesi, hayatını değiştirdi. Pitoeff'in tiyatrosuna girdi: önce sanatçıların portrelerini çeken fotoğrafçı olarak... 1920'de ilk kez sahneye çıktı, 1922'de tiyatronun aktör kadrosuna girdi. Şöyle diyordu: "O zamana dek hep bana 'tuhaflık yapma, aptallık etme' diyen insanlar çıkıyordu. Oysa tiyatroda tam tersine bunları isteyen, bekleyen bir hava vardı." İlk kez Marcel Achard'ın "Jean de la Lune" oyunundaki Cloclo rolüyle dikkatleri çekti. 1931'de bu oyunun filme alınışında aynı rolü oynadı. O artık tiyatro kadar sinemanın da adamı, Fransızların benzersiz, kendine özgü ve çok karizmatik kişiliklere yakıştırdığı ünlü deyimle, yeni 'kutsal canavar'ıydı.

Simon'un gerçekten garip bir suratı vardı. Paul Grunth şöyle diyor: "O sanki tarih-öncesi kayıp bir türün son kalıntısı gibiydi. Sanki çekiç darbeleriyle oluşmuş çenesi yüzünün ortasına dek çıkıyor ve sözcüklerle menteşelerinden oynuyordu. Yanakları iki etten balon gibi şişiyor ve ara yerde ağıza zor yer bırakıyordu. Kırık boksör burnunun üzerinde, o inanılmaz gözleri vardı: kusursuz bir kahverengi renkte, deri pancurlar gibi işlev gören gözkapaklarının ardında komiği,

dehşeti veya şaşkınlığı eşsiz biçimde ifade eden gözler." Oyun yazarı Marcel Achard şöyle diyordu: "Evet, o çirkin. Ama ona bir Don Juan rolü yazmak için çıldıran en azından bir yazar tanıyorum!" Charles Plume'ün yaklaşımı şöyleydi: "Quasimodo, Aziz François, Saint-Just, Don Kişot, Marki de Sade ve Candide'in fantastik bir karışımı." Jean Cocteau ise onu, bir şairin sözcükleriyle şöyle anlatıyordu: "O rüyaların ipek astarı üzerinde yürür ve tıpkı kaynaklar, yaprak yığınları veya gizli bir güçle dönen masalar gibi, anlaşılmaz sözcüklerin musikisini mırıldanır. Hem orda olup hem olmamayı, hem sözlerin ağzına yapışmasını hem de onları sular gibi akıtmasını, hem naif hem de son derece soylu olmayı, hiç silikleşmeyen bir çizgi üzerinde sonsuz, sayısız ve fıkır fıkır kalmayı nasıl becerir? Hem çok belirsiz hem çok net, hem çok aydınlık ve çok gecevari, hem çok açık ve çok şüpheli olmayı nasıl başarır? Bize hep bilmeceler sunan bu sanatçının kendisi bir bilmecedir ve asıl büyüklüğü de, bana sorarsanız, bu bilmeceyi ne kendisinin, ne de başkalarının asla çözemeyeceği gerçeğinden kaynaklanır."

Simon, üst üste unutulmaz kimlikler canlandırdı. 1930'lu yıllarda Fransız sinemasının aslarından biriydi. Hem mesleğin büyükleri ve eleştirmenlerce beğeniliyordu, hem de son derece popülerdi. Daha sessiz sinemada, örneğin Dreyer'in ünlü *Jeanne d'Arc'ın Tutkusu*'nda yargıçlardan birini oynayarak başlamış olan sinemaya yakınlığı, en ünlü yönetmenlerle sürdü. Jean Renoir'ın *La Chienne – Dişi Köpek*'inde fettan bir kadına âşık olarak hayatını mahveden adamı (bu filmin yıllar sonra Fritz Lang tarafından *Kırmızı Fener* adıyla çevrilişinde, bir başka 'buldog suratlı', Edward G. Robinson oynayacaktır), yine Renoir'ın *Boudu Sauvé Des Eaux – Boğulmaktan Kurtarılan Adam* filminde tüm kötü huylara sahip ahlaksız, tecavüzcü ve sömürücü bir serseriyi, belki en ünlü filmi olan Jean Vigo'nun *L'Atalante*'ında tüm bedeni dövme kaplı sarhoş ve ürkütücü gemiciyi, Marcel Carné'nin *Drole de drame – Tuhaf Bir Dram*'ında eksantrik Felix Chapel'i, yine Carné'nin *Quai des Brumes – Sisler Rıhtımı*'nda Michele Morgan'ın koruyucusu Zabel'i oynadı. Bu önemli filmlerdeki rollerinin her biri olay yaratıyordu. *Dişi Köpek*'in Chaplin'in en sevdiği filmlerden biri olduğu ve filmin özellikle edindiği bir kopyasını konuklarına gösterirken, Simon'dan 'dünyanın en iyi aktörü' diye söz ettiği bilinir. *Boğulmaktan Kurtarılan Adam*, içerdiği kimi 'toplum düşmanı' sahneler yüzünden polisle takıştı, filme el kondu... *Tuhaf Bir Dram*'da usta oyuncu Louis Jouvet ile olan konuşmaları, sinema tarihine geçti: "Bizarre... Vous avez dit bizarre? C'est bizarre.../Garip... Garip mi dediniz? Gerçekten garip!"

Ve Carné'nin filmlerinin değişmez senaryo yazarı, ozan Jacques Prévert, onu şöyle anlatır: "Michel Simon'un etiketi yoktur, onu kategorilere sokamaz ve denetleyemezsiniz. O bir senyördür, yıldızlı bir sokak serserisi, kusursuz bir İngiliz lordu, dâhi bir vodvil budalası, müthiş bir Thomas de Quincey katilidir. O Oscar'lı filmlerden oluşan bir ormanda kaybolmuş Kral Lear, hem Güzel ve Canavar, hem de o masalın gizli prensidir. O perdede görünüp de rolünü bir maymunu veya bir çocuğu tutar gibi kollarında tuttu mu, seyirci hem güler, hem de biraz korkar. O Michel Simon'dur ve tarifi imkânsızdır."

Simon, üst üste film çekiyordu. İyi, kötü demeden... Aralarında Marc Allégret'nin *Lac aux Dames – Kadınlı Göl*, Marcel l'Herbier'nin *Le Bonheur – Mutluluk*, Sacha Guitry'nin *Faisons un Reve – Düş Görelim*, Duvivier'nin *Fin de*

Jour – Günün Sonu gibi önemli yapıtlar vardı. 1940'ları yine etkin biçimde, ama daha önemsiz filmlerle geçirdi. Ancak 1950'de René Clair'in *La Beaute du Diable – Şeytanın Güzelliği*'ndeki şeytan/Faust rolü (Gérard Philipe'le birlikte bu rolleri değişerek oynuyorlardı), mesleğine yeni bir ivme kazandırdı. Kimi Amerikan veya İtalyan filmlerinde, uluslararası yapımlarda da rol aldı. 1960'larda da çalışmayı sürdürdü ve 1966'da oynadığı Claude Berri'nin *Le Vieil Homme et l'Enfant – İhtiyar Adam ve Çocuk* filmiyle büyük ilgi topladı, Berlin şenliğinde en iyi oyuncu seçildi. Çalışmalarını, ileri yaşında 1970'lere dek taşıdı ve Walerian Borowczyk (unutulmaz 'Blanche'), Ettore Scola, Jerome Savary, Jean-Pierre Mocky gibi yeni kuşağın farklı yönetmenleriyle çalıştı. Böylece tam elli yıl oyunculuk yapan sayılı aktörlerden biri olup çıktı.

Simon, tüm yaşamınca huysuz, insanlardan kaçan, basına ters davranan bir eksantrik ve yalnız adam görüntüsü verdi. Ama aslında yüreği sevgi doluydu. Özellikle hayvan ve çocuk sevgisi ünlüydü. Evinde maymun besliyordu, onların terasa kolayca çıkabilmeleri için özel bir asansör yaptırmıştı. Hayvan hakları için kampanyalara katılıyor, para bağışlıyordu. Öldükten sonra, geniş bir bahçe içindeki malikânesi satıldı, inşaatçıların eline geçti, evi yıkıldı, çok değer verdiği kitapları kapanın elinde kaldı. İnşaatçılar, geniş araziye yapacakları evlere de isim buldular: Michel Simon sitesi!...

BAŞLICA FİLMLERİ:

"La Vocation d'André Carrel" (1925 – ilk), "Feu Mathias Pascal" (26), "La Passion de Jeanne d'Arc – Jeanne d'Arc'ın Tutkusu" (28), "Jean de la Lune" (31), "On Purge Bébé" (31), "Boudu Sauvé des Eaux – Boğulmaktan Kurtarılan Adam" (32), "L'Atalante – Atalante" (34), "La Lac aux Dames – Kadınlı Göl" (34), "Faisons un Reve – Düş Görelim" (37), "Drole de Drame – Tuhaf Bir Dram" (37), "Quai des Brumes – Sisler Rıhtımı" (38), "La Fin du Jour – Günün Sonu" (39), "La Tosca" (41), "Panique – Panik" (47), "La Beauté du Diable – Şeytanın Güzelliği" (50), "La Poison – Zehir" (51), "Le Marchand de Venise – Venedik Taciri" (53), "Austerlitz" (60), "Candide" (61), "Le Bateau d'Emile – Emile'in Teknesi" (61), "The Train – Tren" (64), "Le Vieil Homme et l'Enfant – İhtiyar Adam ve Çocuk" (66), "Blanche" (71), "La Plus Belle Soirée de ma Vie – Hayatımın En Güzel Gecesi" (72).

Rudolph Valentino
(1895-1926)

PERDENİN ilk gerçek ve büyük starı, starlığın kendine özgü koşullarına tabi olmanın ötesinde, onları yaratan ve alanında öncülük yapan gizemli isim...

Sinema, efsanelerden örülüdür. Bu sanata gerçeği olduğu gibi saptayıp yansıtmak gibi kimilerine çok soylu gözüken bir işlev ne denli yakıştırılagelmişse de,

sinemanın özü düştür, hayaldir, fantezidir. Hayatı bir kameranın çerçevesinden yakalayıp saptamak ve ebedi kılmak gibi bir temel işlev belki vardır, bundan söz edilebilir. Ama bir yüzyıldır tüm sinemacılar birer Dziga Vertov tavrıyla yalnızca bunu yapsalar ve arşivler yalnızca 'cinema-verite' örnekleriyle dolu olsa, insanlık belki çok belge kazanırdı, ama hemen hiç sanat eseri kazanmazdı. Sanat hayal gücüne dayanır, hayal gücünü mitoslar, masallar ve efsaneler besler. Sinemanın bunu en iyi yansıttığı alanlardan biriyse, yıldızlar ve onların kişi, stüdyo, medya düzeyinde yaratılan, koza gibi dikkatle, özenle örülen kimlikleridir. Yıldızlar kadar sinemayı besleyen, ona gizem ve ölümsüzlük kazandıran başka bir çaba yoktur dense... Belki ancak birazcık abartılmış olunur.

Valentino, sinemanın ilk büyük efsanesidir. Bu adamın yakışıklılığı bugün için kolay kavranamaz: yıllar önce bir yazımda belirttiğim gibi, 'güzelliği' bugün artık demode olmuştur. Baygın bakışları, kaş kaldırmaları, çarpık gülümseyişi, kadınları o sert biçimde kavrayışı, vs. Ama yine de bu filmlere dikkatli bir bakış, bu 'dönem stilizasyonu' denebilecek şeyin altında gerçekten güzel ve soylu bir erkeğin varlığını sezmeye yetecektir. Her filminde, sessiz sinema oyun tarzının elverdiği ölçüde belli bir doğal olma çabasıyla, sanki kendiliğinden bir zarafetin bireşimi sezilir.

Asıl ve tam adıyla Rodolfo Alfonzo Raffaele Pierre Philibert Guglielmi, İtalya-Castellanata doğumludur. Babasının İtalyan, annesinin ise bir Fransız olduğu söylenir. Genç yaşında Cenova'da askeri bir liseye girmiş, sonra bir tarım okulunda okumuş, 1912'de Paris'e, bir yıl sonra da ABD'ye gelmiştir. Dansa olan doğal merakı, bir profesyonel dansçı olmasıyla sonuçlanmış, bir rövüde, sonraki yılların tanınmış oyuncusu Clifton Webb işi bırakınca, onun yerine kadroya dahil edilmiştir. 1914'te ilk kez bir filmde gözükmüş, 1917'de sayısız serüvenci genç adam gibi yeni kurulan Hollywood'a gelmiş, orda üç yıl boyunca küçük roller, özellikle de Lâtin âşık tipleri canlandırmıştır. Hayatında hep önemli rol oynayan kadınlardan biri, MGM'in o yıllardaki saygın yazarlarından June Mathis, âşık olduğu genç adamın yeni çekilecek olan Blasco Ibanez uyarlaması *The Four Horsemen of Apocalypse – Mahşerin Dört Atlısı* filmindeki başrolü alması için tüm nüfuzunu kullanınca, Valentino'ya birden gülmüştür talih... Bu filmde, yeni ve şaşırtıcı cazibesi ve özellikle tango sahnelerindeki kıvraklığıyla birden, bir anda ve bir filmle yıldız olmuştur. Alice Terry'le yaptığı tangoda, yıllardan süzülüp gelen dans yeteneklerinin yanı sıra, tüm cinselliğini ve zarafetini de kullanarak bir anda tüm dünya kadınlarının gözdesi olmayı başarmıştır. Ardından gelen birkaç orta karar filmden sonra, *The Sheik – Şeyh*, şöhretini perçinlemiştir.

Valentino, perdede o yılların tam erkek cazibesini ve cinselliğini temsil eder. Yüzü kadar bedenini de kullanır ve gösterir: her filminde en az bir giyinme ya da soyunma sahnesi vardır. O, sinemada ilk kez kadınların da erkekler kadar, hatta onlardan çok filmlerin kaderini belirleyici olduğunu göstermiştir: tüm dünyada seyircisi özellikle kadınlar olmuştur. Her yıldızın toplumsal açıdan belli bir statüsü ve lakabı olduğu yıllarda, nasıl Mary Pickford 'Amerika'nın nişanlısı' veya Chaplin 'sokaktaki adamın temsilcisi' ise, Valentino da 'tüm dünya kadınlarının âşığı' unvanını elde etmiştir. Yakışıklı, cinselliği belirgin, tutkulu ve her kadına sevdalı Latin âşık tipi, onunla birden şahikasına çıkmış, ardından gelenler – Ra-

mon Novarro, Gilbert Roland, Antonio Moreno, vs – ancak onun soluk birer kopyası olabilmişlerdir.

Kimi filmlerinde, sessiz sinemanın gerçek plastik ustalarının eline düşmesi de şansını artırmıştır. D. W. Griffith, Rex Ingram, Sam Wood, Fred Niblo, Clarence Brown, George Fitzmaurice gibi ustalar, onun filmlerine birer görsel şölen niteliği kazandırmışlardır. Niblo'nun *Blood and Sand – Kanlı Meydan*, Sidney Olcott'un *Monsieur Beaucaire*, Clarence Brown'un *The Eagle – Kara Kartal* gibi filmleri, Valentino efsanesinin taşlarını birer birer örmüşlerdir.

Rudolph Valentino

Valentino, ne yazık ki özel hayatında şanslı olmadı. Büyük cazibesine karşın hep kendisinden güçlü, kendisine hâkim olan kadınları seçmesi, zaten ayrı bir merak konusuydu. (Bu arada, eşçinsel olduğuna ve erkek âşıklarına değgin dedikodular da asla eksik olmadı.) Sonradan evlendiği ikinci eşi, sıradan bir Amerikalı olduğu halde kendisine bir Rus soylusu unvanı ve adı vermiş olan Natacha Rambova, kaprisleri, şımarıklığı, har vurup harman savurması ve mesleğini yanlış biçimde yönlendirmesiyle onu mahvetti. Sonunda Rambova'dan ayrıldı, birçok filmini çektiği Paramount'u da bırakarak United Artists'e geçti. Yeni şirketinde çevirdiği film, *Son of the Sheik – Şeyhin Oğlu*, efsanenin tüm ögelerini görkemli biçimde yeniden kuruyordu: güçlü ve gizemli, kadınlara alabildiğine sert davranan Doğulu erkek tipi, bu filmde doruğuna çıkıyordu.

Ama masal birden sona erdi. Valentino bir bağırsak düğümlenmesiyle hastaneye kaldırıldı ve orda can verdi. Henüz 31 yaşındaydı. Çok kısa bir süre önce şöyle demişti: "Kadınlar bana değil, benim perdedeki görüntüme âşıklar. Ben, onların üzerine düşlerini döşedikleri bir kanaviçeden başka bir şey değilim." Yine aynı konuşmada şöyle dert yanmıştı: "Bir adam hayatını denetleyebilmelidir. Oysa benim hayatım beni denetliyor." Amerika ve ardından dünya, onun ölüm haberiyle tam bir şoka girdi. Chaplin, "Bu, sinema sanayiinin en büyük trajedilerinden biri," dedi. Ve kadınlar, onun hem mutluluğunu, hem de mutsuzluğunu yaratan kadınlar, bu olayla gerçek bir mateme gömüldüler. ABD'de polise en azından bir düzine intihar haberi yansıdı. New York'ta tam bir hafta sonra yapılan cenazesi, tam anlamıyla bir olay oldu. Hafta boyu tabutunun önünden geçerek ağlayıp dövünen kadınlar, cenazeyi de tam bir matem gösterisi haline getirdiler. Bir gazeteye göre 40 bin, bir diğerine göre nerdeyse 100 bin kişi katıldı cenazeye... Ve bir söylenceye göre, yıllar, yıllar boyu, her ölüm yıldönümünde, yüzü peçeli bir kadın geldi ve mezarına bir adet kırmızı gül bıraktı. Belki hâlâ da bırakıyor...

Rudolph Valentino, Doris Kenyon'la Monsieur Beaucaire *filminde*

Valentino, bu efsanenin dışında, birçok kaynağa göre incelikleri olan, her filme uzun uzun hazırlanan, kendisini hep yenilemeye çalışan iyi bir aktördü. Özellikle Natasha Rambova'nın etkisiyle, bol makyajlı, pudralı, boyalı bir biçimde ortalarda gözükmesi, efemine kılıklara girmesi bir dönemde çok eleştirildi. Örneğin "Chicago Tribune" gazetesi, ondan 'güzel bahçıvan çocuk' diye söz ettikten sonra, şöyle diyordu: "Amerika'nın yeni yetme gençleri, onun gibiler yüzünden tıraş bıçağının yerine kıl sökme aletlerini, atalarının mağara adamı özelliklerinin yerine de kozmetik, mücevher veya daracık giysileri geçirdiler." Valentino, son büyük aşkını ise sessiz dönemin ünlü oyuncusu Pola Negri ile yaşadı. Negri'nin anılarında onunla ilk kez karşılaşıp dans ettiği an üzerine anlattıkları, efsanenin de kimi özelliklerini açığa çıkartıyor: "Beni kavramıştı. Yüzüne bile bakamıyordum. Öylesine güzeldi. Tangodan yayılan ilkel ve vahşi ritimle, sanki salonun duvarları gitgide benden uzaklaşıyor ve kendimi bir ormanda sanıyordum. Ondan bir cinsellik yayılıyor ve sanki beni işgal ediyordu!" Negri ile evlenmek için Rambova'dan ayrıldı Valentino. Ne yazık ki ölüm bunu engelleyecekti. Ve Negri şöyle yazdı: "Tüm yaşamım içinde beni en çok etkileyen, beni sanki dönüştürüp başka bir kişi haline getiren tek olay, bu oldu. Ve aylarca, yıllarca kendime gelemedim."

Valentino üzerine sayısız kitap yayınlandı. 1926'da Natasha Rambova "Rudy" adlı bir kitapta onu kendince anlattı. Ayrıca George S, Ullman, Alan Arnold, Robert Oberfirst, Irving Shulman, Noel Botham/Peter Donnelly'nin biyografileri de var. Hayatı en azından üç filme konu oldu: 1951'de *Valentino – Siyah Peçeli Kadın*'da Anthony Dexter, 1977'de Ken Russell'ın *Valentino*'sunda Rudolf Nureyev, 1975'te *The Legend of Valentino – Valentino Efsanesi* adlı bir TV filminde ise Franco Nero onu canlandırdı.

BAŞLICA FİLMLERİ:

"My Official Wife" (1914 – ilk), "All Night" (18), "Virtous Sinners" (19), "The Cheater" (20), "The Four Horsemen of Apocalypse – Mahşerin Dört Atlısı" (21), "Unchained Seas" (21), "Camille" (21), "The Sheik – Şeyh" (21), "The Young Rajah – Genç Raja" (22), "Blood and Sand – Kanlı Meydan" (22), "Monsieur Beaucaire" (24), "Cobra" (24), "The Eagle – Kara Kartal" (25), "Son of the Sheik – Şeyhin Oğlu" (26).

Lillian Gish

(1896-1993)

SİNEMANIN 'kırık goncası'... En uzun ömürlü (nerdeyse 100 yaşına dek yaşamış!) ve en uzun kariyeri olan oyuncusu: tam 75 yıl... "Bir sanat onun gözlerinin önünde doğdu." Ve o, kendince belki aynı sanatın ölümünü de gördü...

Lillian Gish, sinema sanatına büyük öncü David Wark Griffith'in bir anısı ve bir emanetiydi. Düşününüz ki bu anı, daha yakın yıllara, 1990'lara dek aramızdaydı. Doğum tarihi hep tartışmalıdır: kaynaklarda 1893, 1896 veya 1899 tarihleri verilir. (Biz ortadakini aldık). Eğer – eskaza – 1893 tarihi doğruysa, Gish tam 100 yıl yaşamış demektir. Sinemanın 100. yılında 100 yıl yaşamış bir oyuncu. İlginç değil mi?

Lillian ve Dorothy Gish (1898-1968) kardeşler, babalarının ölümüyle yalnız kalan annelerine yardım etmek için daha nerdeyse yürümeye başladıklarında sahneye çıktılar. Lillian, daha beş yaşında Mary Pickford'un da içinde bulunduğu bir çocuk tiyatrosunun oyuncuları arasındaydı. İki 'harika çocuk', turnelerle Amerika'yı dolaştılar. Lillian'ın son derece saf, temiz bir güzelliği vardı: sanki 19. yüzyıldan kalma, Victoria-tarzı bir güzellik. Bu güzel yüzde uzun saçlar, küçücük 'hokka' bir ağız, hemen iniveren uzun kirpikler, sanki hep erdeme ve bekârete mahkûm bir kişiliği haberliyordu. Nitekim, Griffith'in filmlerinde, özellikle melodramlarında bu kişilik çok iyi belirecekti. Ama Gish, yalnızca bu sınırlı kimlikle, sonraki yıllarda gülünç kaçabilecek olan bu 19. yüzyıl kimliğiyle kalmadı. Oyunculuğuna sonradan çok şey kattı.

Kardeşleri, Griffith'e Mary Pickord tanıştırdı. O yıllarda ABD'nin en ünlü yıldızı olmaya aday olan Pickford, sonradan Griffith'le United Artists şirketinin ku-

rucuları arasında yer alacaktı. Gish'ler 1912'de ilk filmlerini çevirdiler. O zamanki lakabıyla 'baby Lillian', sonra ustanın hemen tüm filmlerinde yer aldı. *Bir Ulusun Doğuşu*'nda zengin Güneyli Austin Stoneman'in kızı Elsie'yi oynadı: bir kız arkadaşıyla birlikte zenciler tarafından kaçırılıyorlar, tam başlarına bir şey gelmek üzereyken Klu-Klux-Klan örgütü imdatlarına yetişiyordu!... *Intolerance – Hoşgörüsüzlük*'te dört bölümün arasında 'tarihin beşiği'ni sallayan anne oydu. Bu büyük ve iddialı filmlerden sonra, özellikle *Hoşgörüsüzlük*'ün görkemli ticari fiyaskosundan sonra Griffith daha alçakgönüllü filmler yapmaya âdeta mahkûm olduğunda, kardeşleri, özellikle de Lillian'ı yanında buldu. Ve o ünlü melodramlar dönemi başladı. Adları *Hearts of the World – Dünyanın Kalpleri; Broken Blossoms – Kırık Goncalar* (Fransızlar bu filme *Le Lys Brise – Kırık Zambak* diyorlar); *Way Down East – Doğu Yolu; Orphans of the Storm – Fırtına Öksüzleri*, vs. olan bu soylu dramlarda, Gish olağanüstü oyunlar veriyordu. Griffith, sanki yakın planı bu gözde oyuncusuna daha iyi yaklaşmak, onun güzelliğini, gözlerindeki kederi, belirsiz gülümseyişini seyirciye daha iyi göstermek için icat etmişti.

Lillian Gish

Dünyanın Kalpleri'nde annesinin cesedine kapanarak ağlayan genç kız, *Fırtına Öksüzleri*'nde siyah bir fon önünde saptanan yüzüyle sanki ebedi güzelliğin ve ıstıraba mahkûm masum ruhların perdedeki simgesi haline geliyordu.

Gish, daha kompleks roller de oynadı. Tam 1920'de kardeşi Dorothy'yi yönettiği *Remodeling Your Husband*, ilk ve son yönetmenlik deneyimi oldu: ondan pek beklenmedik bir 'monden' güldürü!... İsveçli dâhi yönetmen Victor Sjöström'ün Hollywood'daki kısa ve mutsuz döneminde, onun bugün başyapıt sayılan iki filminde oynadı: *The Scarlet Letter* (bu klasik Nathaniel Hawthorne romanının yeni bir versiyonunu 1995 yılında Roland Joffe çekti ve Gish'in rolünü Demi Moore oynadı) ve de *The Wind – Rüzgâr*. Bu filmdeki rolü, bir yazara göre "sessiz sinemadaki oyunculuğun doruğuydu". Sesli sinemayla birlikte Gish, mesleğini bıraktı. Hocası, ustası Griffith'in de sanayi tarafından bir kenara atılışını protesto eder gibiydi. Ama oyunculuktan uzaklaşmadı: 1928'den 1944'e tiyatro yaptı. 1946'da King Vidor'un *Duel in the Sun – Kanlı Aşk* filmindeki büyükanne rolüyle büyük ilgi gördü, Oscar adayı oldu. Sonra, çok seçerek, kimi önemli filmlerde yaşlı kadın rolleri üstlendi. Charles Laughton'ın kendine özgü başyapıtı *The Night of the Hunter – Caniler Avcısı*'nda çocukların koruyucusu yaşlı kadın kompozisyonu olağanüstüydü: son derece çağdaş ve âdeta zaman-üstü bir oyun... John Huston westerni *Unforgiven – Affedilmeyen*, Peter Glenville filmi *The Comedians – Ölüm Oyuncu-*

ları, sonraki yıllarda Robert Altman filmi *A Wedding – Bir Düğün*, diğer rolleri arasında sayılabilir.

Lillian Gish, etkinliğini hiç azaltmadı. Yıllar boyu üniversitelerde konuşmalar yaptı, sessiz filmlerin onarımı için kampanya açtı, Griffith'le olan anılarını anlattı. Ayrıca 1969 yılında bunları bir kitapta da topladı: "The Movies, Mr. Griffith and Me". Yıllar tuhaf biçimde onun yüzündeki o masum ve tertemiz ifadeyi hiç silemedi: 90 yaşında bile çok güzeldi!... En son, 1987 yılında, demek ki en azından 92 yaşındayken, *The Whales of August – Ağustos Balinaları* filminde iki eski oyuncu, Bette Davis ve Ann Sothern'le bir araya geldi. Bu film onun için sinemadaki kuğunun şarkısı oldu. Bu unutulmaz oyuncunun kimi ilginç özdeyişleri var:

"Sinemaya başladığımda, Lionel Barrymore'la bir film çektim: benim büyükbabam rolündeydi. Sonra babamı, daha sonra da kocamı oynadı. Eğer yaşasaydı, herhalde ben onun annesini oynardım. Hollywood'da böyle: erkekler gençleşir, kadınlar yaşlanır!"

"Hayranlarım hâlâ mektup yazıp sorarlar: niçin filmlerinizde daha çok gülmediniz diye... Bir kez yaptım bunu: *Annie Laurie*'de. Ama bana pek bir faydası olduğunu hatırlamıyorum."

"Oyunculuk yapmadığım hiçbir dönem olmadı. Eğer bırakırsam, ne yaparım bilmiyorum."

"Modern filmlere gitmiyorum: hep araba çarpışmaları, yakın plandan gösterilen koca ayaklar, böyle şeyler!"

"Hiçbir zaman moda olmadım. Onun için demode olmam tehlikesi de yok."

BAŞLICA FİLMLERİ:

"An Unseen Enemy" (1912 – ilk), "Birth of A Nation – Bir Ulusun Doğuşu" (14), "Intolerance – Hoşgörüsüzlük" (15), "Broken Blossoms – Kırık Goncalar" (18), "Way Down East – Doğu Yolu" (20), "Orphans of the Storm – Fırtına Öksüzleri" (22), "The Scarlet Letter" (26), "The Wind – Rüzgâr" (28), "Duel in the Sun – Kanlı Aşk" (46), "Portrait of Jennie – Hayal Kadın" (48), "Night of the Hunter – Caniler Avcısı" (55), "The Unforgiven – Affedilmeyen" (59), "The Comedians – Ölüm Oyuncuları" (67), "Whales of August – Ağustos Balinaları" (87).

Arletty
(1898-1992)

FRANSIZ SİNEMASININ 'grande dame'ı, *Cennetin Çocukları*'nda ölmez kıldığı Garance kişiliğinin söylediği gibi: "Ben aslında güzel değilim. Ama canlıyım. Bir küçük ışık gibi..."

Arletty sinemadan bir küçük değil, büyük ışık gibi geçti. Tüm bir yüzyıla tanıklık etti o... Paris'in Courbevoie semtinde çamaşırcılık yapan bir ana ve tramvay

makinisti olan bir babadan dünyaya geldi, Leonie Bathiat adıyla... Ağır bir dinsel eğitim gördü, bu da kaçımlmaz biçimde onu inançsız kıldı!... Fabrika işçiliği, sekreterlik, mankenlik yaptı, Rip adlı bir yazarın o yıllarda büyük sükse yapan rövülerinde oynadı. Paul Guillaume adlı ünlü bir tablo koleksiyoncusu ona Arlette adını verdi, Capucines tiyatrosu müdürü Berthez de bir 'y' ekleyerek bunu Arletty'ye dönüştürdü. İlk dünya savaşının sonlarında, 20 yaşındaki genç ve güzel kadının önünde tüm ufuklar açılmıştı. Kisling, Matisse veya Braque gibi ünlü ressamlara çıplak poz verdi, sevilen bir tiyatro oyuncusu oldu.

Arletty, 1930 yılında sinemaya başladı. Çevirdiği 60 kadar filmden ilk baştakiler, bugün çoktan unutulmuş hafif bulvar komedileridir. Daha sonra Sacha Guitry'nin gözdesi oldu: art arda onun üç filminde rol aldı. Ama gerçek anlamda onu tanıtan ilk filmleri, Jacques Feyder'in *Pension Mimozas* ve Marcel Carné'nin *Hotel du Nord – Kuzey Oteli* oldu. Sonuncu filmde, ünlü aktör Louis Jouvet'ye söylediği bir cümle, Fransız sinemasının simge olmuş diyaloglarındandır. 'Atmosfer' kelimesini bilmediği için bir tür küfür sanan Madame Raymonde, şöyle bağırır: "Atmosfer, atmosfer... Bende atmosfere benzer bir surat var mı?"... Daha sonraki Carné filmi, ilk kara-film örneklerinden *Le Jour se Lève – Gün Doğuyor*'da, kendisini genç emekçi Jean Gabin'e kısa bir süre için bedeni ve ruhuyla veren fahişe rolü, onun perdedeki kimliğinin habercisi sayılabilir. Kimi zaman 'kötü yola düşmüş', Tanrı'ya olduğu kadar erkeklere de inancını yitirmiş, ama fırsat geldiğinde ne denli geniş bir yüreği olduğunu ve insancıllığını hiç yitirmediğini gösteren görmüş-geçirmiş, hayatı her yönüyle tanımış kadın...

Arletty, Jean Gabin'le Gün Doğuyor *filminde*

Böylece yönetmen Marcel Carné ve yazar-ozan Jacques Prévert'le tanışmış ve onların dünyasına adım atmış oluyordu Arletty... 40 yaşını geçmiş, hayatı gerçekten de her yönüyle tanımış bu tipik ve küçük Parisli, onların filmlerine esin veriyordu, kimi kişilikleri onun için yazıyorlardı. Marcel Carné anılarında şöyle diyecekti: "Arletty her şeydi: hem bir Paris dalgacısı, hem komiklik, duygusallık ve anlayış, hayata hem duygularla, hem de kahkahalarla bakma yeteneği." Prévert ise onu şöyle tanımlayacaktı: "Arletty deniz gibidir: sâkin, hareketli, taze, baştan çıkarıcı."... Prévert-Carné, *Les Visiteurs du Soir – Gece Ziyaretçileri* filmindeki cinsiyetsiz gözüken, ama şeytani gücünün etkileriyle insanların yaşamını altüst eden olan çifte-kişilikli ve kışkırtıcı Dominique karakterini, onu düşünerek yarattılar. Aynı biçimde, *Les Enfants du Paradis – Cennetin Çocukları*'ndaki Garance da Arletty'ye çok şey borçludur.

Sanatçı, Garance rolünü gerçekten de Fransız sinemasının en unutulmaz figürlerinden biri haline getirdi. Paris'in tiyatro semtinde, sanatçılar ve zenginler arasında elden ele geçen, ama tek ve asıl aşkı mim Baptiste'e olan duygularının

ne denli umutsuz olduğunu da bilen görmüş-geçirmiş Garance... Çevresi aşkla çevrili, ama tek gerçek aşkının bir hayal olduğunu bilecek kadar akıllı Garance... Hayatın tüm gerçekliğini simgeleyen, ama düşleri de kafasından eksik etmeyen, arılığının ardında boyutlu bir insan karakteri.

Arletty, özel yaşamında Jean-Pierre Dubost adlı bir politikacıyla büyük bir aşk yaşayacak, ondan koptuktan sonra, Hans Soering adlı kendisinden genç bir Alman subayıyla ilişki kuracaktır. Savaşın bitiminde, bir işgalci düşmanla aşk yaşaması yüzünden ağır biçimde eleştirildiğinde, kendisine yakıştırılan şu sözleri söyler: "Benim kalbim vatanıma aittir. Bedenimi ise istediğime veririm."(Burada bedenim yerine 'mon cul' deyimini kullandığını belirteyim!). Bir başka kaynağa göre ise, aslında şöyle demiş: "Ne yapalım, Almanları içeri bırakmasaydınız!" Ne olursa olsun, bu nedenle bir süre taşrada zorunlu ikamete mecbur edilir sanatçı. Bu dönemi 'pansiyon yıllarım' diye anacaktır. Ama 1947'den itibaren yeniden tiyatroya ve sinemaya döner. 1949'da Paris'te oynadığı Tennessee Williams'ın *İhtiras Tramvayı*'nı izlemek için Marlon Brando Amerika'dan kalkıp gelir ve iki sanatçı dost olurlar. Ne yazık ki, bundan sonraki filmleri pek önemli olmaz. Bunların arasında, son bir Marcel Carné filmi, *L'Air de Paris – Paris Havası*, Robert Siodmak'ın *Le Grand Jeu – Yanık Kalpler* (ünlü bir Jacques Feyder filminin bu yeniden çevriminde, vaktiyle Françoise Rosay'nin oynadığı rolü oynar ve filmin tek seyre değer ögesi olur), Jacqueline Audry'nin Jean-Paul Sartre uyarlaması *Huis Clos – Gizli Oturum* gibi birkaç film, özellikle anılabilir.

Arletty, 1940'larda vücudunu göstermekten çekinmiyordu...

Arletty, 1962'de zaten sorunlu olduğu gözlerine yanlış ilaç damlatması nedeniyle görüşünü hemen tümüyle yitirir. O tarihten sonra tüm sanatsal etkinliklerine son verir. Ancak toplumdan kopmaz. Telefon numarası, diğer ünlülerin tersine, rehberde hep kalır: "Başka körlerin de bana telefon edip konuşabilmesi için." 65 yaşında kör olmak onu hayattan nefret ettirmiş midir? Şöyle der: "Hayata kızgın değilim. Önceleri bana her şeyi verdi. Hayat asla kusursuz değildir. Kimi zaman yanılır. Olan oldu, ağlamanın yararı yok. Ne pişmanım, ne de kızgın. Bu yüzden hâlâ gülümseyebiliyorum." Sürekli ziyaretçi akımına uğraması karşısında şöyle diyecektir: "Kör olduğumdan beri, hayatımda görmediğim kadar insan gördüm!" Fransa'nın ulusal bir sanatçısı olarak asla bir Legion d'Honneur almamış olmasına da kızgın değildir, alayla şöyle der: "Herhalde başvurmamı beklediler, ben de bunu yapmayı hiç düşünmedim." Ama doğduğu semtte bir sokağa adının verilmesine sevinir: "Bunu özellikle çok yoksul bir hayat süren ailem adına kabul ettim." En çok hayran olduğu kişi Walt Disney'dir: "Yalnızca ondan imza istedim. Çünkü o benim çocuk yanıma sesleniyordu." Son günlere dek belleğini ve zekâsını koruyan sanatçı-

nın ileri yaşındaki konuşmalarından birkaç seçme vermek istiyorum: "Yaşını saklamak, anılarını yok saymak demektir."/"Burjuva sınıfı yoktur, her sınıfın içinde burjuvalar vardır."/"Belleğimiz sürekli bir sinematektir. Kilometrelerce film saklar ve onları, isteğimize göre, siyah-beyaz veya renkli olarak yansıtır."/"Ben eksik bir insanım. Eksik yanım, nefret denen duyguyu bilmememdir."

BAŞLICA FİLMLERİ:

"Un Chien qui Rapporte" (1931 – ilk), "Pension Mimozas" (35), "La Garçonne" (36), "Faisons un Reve – Düş Görelim" (37), "Les Perles de la Couronne – Tâcın İncileri" (37), "Desire" (37), "Hotel du Nord – Kuzey Oteli" (38), "Le Jour se Léve – Gün Doğuyor" (39), "Fric Frac" (39), "Madame Sans – Gene" (41), "Les Visiteurs du Soir – Gece Ziyaretçileri" (42), "Les Enfants du Paradis – Cennetin Çocukları" (44), "Portrait d'un Assassin – Bir Katilin Portresi" (49), "Le Grand Jeu – Yanık Kalpler" (54), "L'Air de Paris – Paris Havası" (55), "Huis Clos – Gizli Oturum" (55), "Maxime" (59), "The Longest Day – En Uzun Gün" (62).

Toto

(1898-1967)

BEYAZPERDENİN, giderek insanlık tarihinin en garip yüzlü adamlarından biri; ünlü lakabıyla bir 'lastik surat'... Sinema tarihinde kökenlerini Bizans'a dayandıran tek oyuncu ve bir büyük, çok büyük popüler komedyen...

Tam adıyla Antonio Furst de Curtis Gagliardi Ducas Comneno di Bisanzio (!), kendi deyişiyle iflas etmiş bir Marki'nin ve evlenmemiş bir emekçi kadının çocukları olarak dünyaya geldi. Çok küçük yaşta varyete oyunculuğuna başladı. Çok özel bir fiziği vardı: uzun-upuzun bir yüz, özellikle uzun bir çene, fıldır fıldır gözler, çeşitli geometrik şekiller çizebilen kaşlar, uzun yüzü büsbütün uzun gösteren haşmetli ve keskin çizgili bir burun... Tüm bunların üzerine giydiği çok geniş bir siyah ceket, çok uzun ve yerlere dökülen bir pantolon, düz tabanlı siyah ayakkabılar, kravat yerine sarkan bir deri kemer, eski bir melon şapka... İşte Toto'nun klasik sahne kıyafetinin ana ögeleri...

İlk savaş sırasında yavaş yavaş ün edinmeye başlayan sanatçı, özellikle 1918'lerden sonra hızla tanındı. O yıllarda 'kauçuk adam' veya 'lastik surat' diye anılmaya başlamıştı. 30'lu yıllarda artık kendi trupunu kurdu ve tüm ülkede turnelere çıkmaya başladı. Özellikle sinemalarda, 'avanspettacoli' denen ve filmlerden önce varyete yapmaya dayalı numaralar sunuyorlardı.

Sahne hayatını sinemaya geçtikten sonra bile bırakmadı ve 1956'lara dek sürdürdü. Ünlü ve kendine özgü 'macchietti'leriyle tiyatro eleştirmenleri tarafından İtalyan komedi tiyatrosunun en büyük adı Ettore Petrolini'yle kıyaslanıyor ve Toto'yu daha çok beğenenler bile çıkıyordu. 1937'de sinemada ilk rolünü aldı-

ğında tam 39 yaşındaydı. Ama bu rötarı çabucak kapatacak gibi çalışmaya koyuldu. İkinci filmi olan *Animali Pazzi – Çılgın Hayvanlar*, kabalığa ulaşan etkileyici ve absürd bir komedi anlayışı içeriyordu. Ardından *Toto Apostolo e Martiro – Toto, Havari ve Şehit; L'Allegro Fantasma – Neşeli Hayalet; Il Ratto delle Sabine* gibi filmler geldi. Toto bu filmlerde biraz 'commedia dell'arte' geleneğinden, biraz o günlerin varyete tiyatrosundan, biraz da kendi özel kişiliğinden gelen ögeleri harman ederek kaba, ama etkili bir komedi kıvamına ulaşıyor ve bu kıvam İtalyan halkına çok hoş geliyordu.

Toto son filmi Toto Canavar'*da*

Yine de asıl ününe ulaşması için 1947 yılı ve sonrasını beklemesi gerekecekti. Mario Mattoli'nin *I Due Orfanelli – İki Öksüz* adlı filmi, klasik bir melodramın tüm klişelerini kaba, ama son derece etkili bir parodiye dönüştürerek kullanırken, sanki yıllar sonra bir Mel Brooks'un ustalaşacağı 'tür parodisi' çabasının ve de bizzat Toto'nun gelecekteki filmlerinin temellerini atıyordu. *Fifa e Arena; Toto al Giro d'Italia – Toto İtalya'yı Geziyor; I Pompieri di Viggiu – Viggiu İtfaiyecileri* gibi filmleri, başta mizah yazarı Marcello Marchesi olmak üzere bir ekip oluşturan senaryo yazarları grubunun katkısıyla âdeta gerçeküstücü espriler ve gag'lar içeren bir kıvama ulaşıyor ve Toto'yu tüm ülkede müthiş popüler kılıyordu.

1949'da Steno ve Mario Monicelli'nin birlikte yönettikleri *Toto Cerca Casa – Toto Ev Arıyor* filmi, sanatçının daha sosyal bir arayışın içine girdiğini gösterdi. Ardından en başarılı yılları olan 50'ler geldi. Toto 10 yıl içinde 50 kadar filmde oynadı. Aralarında, ilk dönemde *Toto Cerca Moglie – Toto Eş Arıyor; Toto Tarzan; Guardie e Ladri – Jandarmalar ve Hırsızlar; Toto e il Re di Roma – Toto ve Roma Kralı* gibileri anımsanabilir. 1952'de ilk renkli İtalyan filmi olan *Toto a Colori – Renkli Toto*'yu çevirdi, aynı yıl Roberto Rossellini'nin *Dove è la Liberta – Özgürlük Nerede?*'sinde oynadı, Vittorio de Sica'nın *L'Oro di Napoli – Napoli Altını* filmindeki skeçlerden birinde rol aldı. Steno, Monicelli, Mattoli, Mastrocinque, Bolognini, bu yıllarda onu yöneten diğer ilginç yönetmenlerdi. 1958'de rol aldığı Steno-Monicelli ikilisinin yönettiği *I Soliti Ignoti – Toto Gangster*, onun meslek yaşamının olduğu kadar, İtalyan komedisinin de en parlak filmlerinden biri sayılır. Yine bu yıllarda, bizde de gitgide popüler olmaya başlayacaktır. Ve bunda, kendi ifadesiyle "Yahudi dostlarının şivelerine dikkat edip onları andıracak bir lehçe yaratan," Toto tipinin yıllarca emek veren seslendiricisi Necdet Mahfi Ayral ustanın da büyük katkısı olacaktır.

Toto, 1960'larda filmlerinin sayısını 35'e düşürmeyi başardı!... Bu kadar çok film, kaçınılmaz biçimde tekrarı ve ucuzluğu getiriyordu. Yine de her filminde gerçekten görülmeye değer birkaç sahne mutlaka vardı. Lastik suratın enerjisi, güldürme arzusu ve yeteneği tükenecek gibi değildi. Yine 60'lı yıllarda kimi büyük ustaların filmlerinde oynadı ve bu ustalar, onu hem en tipik ögelerine ihanet

etmeden, hem de bir anlamda yenileyerek kullandılar. Rossellini ve De Sica'dan sonra Monicelli'nin *Risota di Gioia – Sevinç Gözyaşları*, Alberto Lattuada'nın *Il Mandragore*, Dino Risi'nin *Operazione San Gennaro – San Gennaro Hazinesi*, Pier Paolo Pasolini'nin *Uccellacci e Uccellini – İyi Kuşlar, Kötü Kuşlar* gibi filmlerinde oynadı. Özellikle Pasolini'nin kendine özgü karamsar mizah başyapıtına Toto'nun katkısı çok büyüktü.

Toto, yıllar boyu moda olan her akıma, üzerinde konuşulan her filme bir alternatif getirdi, onunla ve temel ögeleriyle alay etti. *Pepe-le-Moko* mu konuşuluyor, hemen *Toto-le-Moko*'yu çevirdi. Tarzan filmleri yeniden moda mı oluyor, yanıtı *Toto Tarzan*'dı. Aya yolculuk mu tartışılıyor, *Toto nella Luna – Toto Ayda* filmi hazırdı. *Caroline* serisi veya *Cleopatra* filmleri mi kıyametler koparıyor, Toto yeni filminde bu güzel ve ünlü kadınlarla hemen karşı karşıya geliyordu... Kendi polisiye, gangster filmi, kara film, tarihsel film, Roma tarihi ve bilimkurgularını kotardı ve seyirciyi her şey üzerinde bol bol güldürdü. Filmlerine kimi gag'ların dışında gerçek anlamda bir yaratıcı katkısı pek yoktu, o tempo içinde olması pek mümkün de değildi. Ama o, senaryo ne olursa olsun ve yönetmeni kim olursa olsun, her şeyin çevresinde döndüğü o çok özel komedi yıldızlarından biriydi: Laurel-Hardy, W. C. Fields, Marx kardeşler gibi... Hayatı boyunca eski ve soylu ailesinden söz etti, Bizans imparatorluğundan ve adından anlaşılabileceği gibi, onun Komnenos'lar sülalesinden geldiğini savundu. Ama bu pek ciddiye alınmadı!... Zaten Türkleri ayrıca severdi ve *Il Turco di Napoli – Napolili Türk* adlı filminin bize dek gelmesi elbette çok ilginç olurdu...

Toto

Ama Bizans hikâyesi bir yana, eleştirmenler uzun zaman onun oyunculuğunu ve komedi sanatını da bilmezlikten geldiler ve küçümsediler. Kendi ülkesinde bile ciddi bir yaklaşımın ve eleştiri çabasının konusu olmadı. Ama 70'li yıllardan başlayarak, demek ki ancak ölümünden sonra ciddiye alındı ve güldürme sanatı gizleri üzerinde durulmaya başlandı. O, yüzyılımızı güldüren, ulusallıktan yola çıkıp evrenselliğe ulaşan az sayıdaki çok popüler kitle sanatçısından biri ve İtalya'nın ulusal gururuydu.

BAŞLICA FİLMLERİ:

"Fermo con le Mani" (1937 – ilk), "Animali Pazzi – Çılgın Hayvanlar" (39), "Toto, Apostolo e Martiro – Toto, Havari ve Şehit" (40), "L'Allegro Fantasma – Neşeli Hayalet" (41), "I Due Orfanelli – İki Öksüz" (47), "Toto al Giro d'Italia – Toto İtalya'yı Geziyor" (49), "Toto Cerca Casa – Toto Ev Arıyor" (49), "Toto-le-Moko" (50), "Toto Tarzan" (51), "Guardie e Ladri –

Jandarmalar ve Hırsızlar" (51), "Toto e Il Re di Roma – Toto ve Roma Kralı" (52), "Toto a Colori – Renkli Toto" (52), "Tempi Nostri – Modern Zamanlar" (53), "Dove e la Liberta – Özgürlük Nerede?" (53), "L'Oro di Napoli – Napoli Altını" (54), "Toto e Carolina – Toto ve Karolin" (55), "Siamo Uomini o Caporali – Biz İnsan mıyız, Asker mi?" (55), "Toto all'Inferno – Toto Cehennemde" (55), "Il Legge e il Legge – Kanun Kanundur" (58), "I Soliti Ignoti – Toto Gangster" (58), "Toto nella Luna – Toto Ayda" (59), "Risota di Gioia – Sevinç Gözyaşları" (60), "Toto Diabolico – Toto Şeytan" (62), "I Due Colonelli – İki Albay" (63), "La Mandragola" (65), "Operazione San Gennaro – San Gennaro Hazinesi" (66), "Uccellacci e Uccellini – İyi Kuşlar, Kötü Kuşlar" (66), "Il Mostro della Domenica – Toto Canavar" (68).

Fred Astaire
(1899-1987)

ZARAFETİN somutlaşmış biçimi. Perdede her şeyi, ama her şeyi dans ederek anlatabilen, arzudan sevgiye, korkudan nefrete, duraksamadan kararlılığa her türlü duyguyu dansla ortaya koyabilen sinemanın unutulmaz bacakları...

Fred Astaire'le ilişkili en hoş anekdot, 1930 başlarında Hollywood'a geldiğinde bir deneme filmi çektiği stüdyonun raporundaki sözler olmalı: "Rol yapamıyor. Şarkı söyleyemiyor. Kafası hafif kel. Birazcık dans edebiliyor!" 'Birazcık' dans edebilen dünyanın en ünlü dansçısı, bu yeteneğini kuşkusuz biraz da annesine borçluydu: daha dört yaşında onu bir dans okuluna yazdıran annesine... Ablası Adele'le birlikte yedi yaşındayken bir dans ikilisi oluşturan sanatçı, New York ve Londra'da kimi rövülerde ve show'larda sahneye çıktı. Dansları, dönem gereği, çabucak vodvile dönüşen, ağırlığı ve dramatik gücü olmayan çabalardı. 1932'de Adele'in evlenerek mesleği bırakması üzerine, Fred yalnız kaldı. Tek başına oynadığı bir müzikal iyi eleştiriler almayınca, o da şansını Hollywood'da denemeye karar verdi.

İlk filmi *Dancing Lady*'de Joan Crawford'a bir-iki sahnede dans partönerliği etmekten öteye gitmeyen Astaire'in, ikinci filminde, o da Hollywood'a yeni gelmiş olan Ginger Rogers (1911-1995) ile bir araya gelip dans etmesi, büyük şanslarından biri oldu. *Flying Down to Rio – Rio'ya Uçuş* adlı bu filmde, iki sanatçı tümüyle ikinci, hatta üçüncü derecede rollerdeydiler. Filmdeki orkestranın üyeleri olarak fonu dolduruyorlardı. Ama arada Astaire filmin yıldızı Dolores del Rio'yla birlikte o nefis "Orchids in the Moonlight" parçasıyla tango yapıyor, bir yerde de Ginger Rogers'ı piste çekerek "Carioca" adlı parçayla dans ediyorlardı. Ve işte kıyamet bu sahneyle koptu. Seyirci bu sahneye bayıldı. "Variety" şöyle yazdı: "Filmin en önemli yanı, Fred Astaire'in umut veren sinema başlangıcı. Başka her şey onun yanında arka planda kalıyor." "Carioca" parçası, o yıl Oscar'a aday oldu. Ve RKO şirketi, hemen Astaire-Rogers çiftini kontratla kendisine bağladı.

Fred Astaire

Fred Astaire'in uzun meslek yaşamının ilk ve belki en önemli bölümü, RKO'da geçti. Rogers'la birlikte tam 10 film çevirdiler. Tüm 1930'lar, Warner Bros'taki Busby Berkeley imzalı çılgın koreografilerin dışında ve ünlü MGM müzikalleri henüz ufukta yokken, Astaire-Rogers çiftinin egemenliğiyle geçti. Filmlerin konuları, Büyük Bunalım yıllarının baskısı altındaydı: yani sadece seyirciyi oyalamaya yönelik, oldukça basit, giderek aptalca hikâyeler... Astaire'in kimliği pek az değişiyordu: genelde bir dans-ve-şarkı adamıydı, müzikaller ve show'larla uğraşan... Rogers'la tanışıyorlar, genç kadının çekingenliği, işi veya başka bir erkek aralarına giriyor, utangaç Astaire duygularını açıklayamıyor, daha doğrusu ancak dans ve şarkıyla açıklayabiliyordu. Astaire'in ince, uzun, sanki başka bir dünyadan gelen, saydam ve gerçek-dışı duran kimliğine (Graham Greene buna 'insancıl bir Miki Fare'ye herhalde en yakın olan kişi' diyordu!), Ginger Rogers'ın biraz daha canlı, çok hafif bayağı, ayakları yerde ve belli bir cinselliği olan kimliği çok iyi yakışıyor, birbirlerini çok iyi tamamlıyorlardı. Bir eleştirmen şöyle diyor: "Astaire Ginger'a soyluluk verdi, Ginger ise ona cinsellik."

Ve böylece sinemanın efsane çifti doğmuş oldu. Filmlerinin hikâyeleri gerçekten de iki cümleyle anlatılabilecek – hatta anlatılamayacak – kadar sade ve sudandı. Ama hikâyeler, müzikal bölümler için bir bahaneydi. Sırası geldiğinde (bu sıra da çok çabuk ve kolay geliyordu: örneğin Astaire, *Top Hat*'da "Every once in a while, I suddenly find myself dancing — Kimi zaman birden kendimi dans ederken buluyorum," diyordu), Astaire Rogers'ın ince belini kavrayıp sahneye sürüklüyor, her nerede bulunurlarsa bulunsunlar orası hemen ideal bir dans pistine dönüşüyor ve şölen başlıyordu. Amerikan hafif müziğinin zirvede olduğu bir dönemde, George Gershwin, Cole Porter, Irving Berlin, Rodgers ve Hart ikilisi gibi bestecilerin şarkıları fonda çalıyor, genelde Astaire – çok nadir olarak Rogers –bu şarkıları söylüyor ve aynı zamanda/ya da hemen sonra, dansa geçiliyordu. Danslar filmden filme çeşitlilik gösteriyordu. Her ne kadar tüm bu filmlerde koreograf olarak Hermes Pan'ın adı gözükse de, herkes biliyordu ki gerçek koreograf bizzat Astaire'di. O, Gene Kelly'nin deyişiyle "seyirciye yürürken bile keyif verebilirdi". Ama yürümekle yetinmiyor, her seferinde, ya Ginger, ya ilginç bir dekor, ya bir aksesuar, ya da bir müzik aletinden yola çıkarak, görülmedik adımlar gerçekleştiriyordu. Astaire, bunu yaparken bir dansı, en zoru bile olsa, hemen tümüyle tek bir kerede gerçekleştireceği uzun planları yeğliyordu. Tüm hayatı boyunca uyduğu bu ilke, çekimleri elbette zorlaştırıyor, hazırlık dönemini çoğaltıyordu. Genelde son derece alçakgönüllü olan ve biyografisinde "Dansla hiçbir şeyi kanıtlamaya kalkmadım. Onu kendimi ifade etmek veya bir mesaj vermek için de kullanmadım. Sadece dans ettim," diyen sanatçı, bu konuda yine de bir itirafta bulunuyordu: "Sanıyorum ki dansı kolay gösterdim, ama Tanrım, ne kadar çok çabaya ve çalışmaya mal oldu bu!"

Ginger Rogers'ta gerçekten de ideal bir eş bulmuştu. Cinselliğin dışarı buyur edildiği o dönem sinemasında, hele müzikal filmde, seyirci onların ne zaman seviştiklerini, ne zaman âşık olup seks yaptıklarını ancak danslar aracılığıyla anlıyordu: dans, her şeyi, ama her şeyi anlatabilecek bir düzeye gelmişti. Birlikte çevirdikleri filmlerden özellikle *Top Hat – Silindir Şapka* bir başyapıt sayılıyor. En çok birlikte çalıştıkları yönetmen olan Mark Sandrich'in filmi, her açıdan mükemmele yaklaşan bir yapımdı. Ayrıca George Stevens'in *Swing Time* ve yine Sandrich'in *Shall we Dance?*'i hatırlanır. Bu filmlerin birçoğunda onlara eşlik etmiş olan komedi-karakter oyuncuları Edward Everett Horton ve Helen Broderick ikilisini de nostaljiyle anmak gerekir.

Filmlerinden birinin, *Carefree – Kaygısız*'ın sanki özetlediği bu dönem ve bu filmler, Ginger Rogers'ın artık 'sıkılması' ve gerçek bir aktris olduğunu kanıtlamak arzusuyla sona erdi. Gerçek şu ki, 9 filmden sonra seyirci de artık sıkılmıştı. Rogers'ın düşüncesi yanlış çıkmadı: sanatçı kendi başına iyi bir kariyer sürdürdü, hatta ayrılmasından hemen sonra bir Oscar bile aldı, *Kitty Foyle* filmiyle (1940). Ama çok kimse ona bu ödülün Astaire'le olan filmlerinde kazandığı sempati nedeniyle verildiği kanısındadır. Astaire önce biraz bocaladı, sonra Columbia'da Rita Hayworth'la son derece dinamik bir ikili oluşturduğu iki ünlü filmini çekti: *You'll Never Get Rich – Asla Zengin Olmayacaksın* ve *You Were Never Lovelier – Çok Güzelsin.* Dansözlükten gelen Hayworth, Ginger Rogers'ı da aşan cinselliğiyle, arada Joan Fontaine, Paulette Goddard gibi dansla ilişkisi olmayan hanımlarla çevirdiği filmlerden sonra Astaire'e ilaç gibi gelmiş olmalıydı. İki yıllık bir işsizlik döneminden sonra ve artık yeni dönem müzikalinde işinin kalmadığı düşünüldüğü bir sırada, MGM'in önerisiyle karşılaştı ve müzikallerin anavatanı şirkete geçti. Bu yeni dönemi eskisinden de parlak oldu ve Astaire'i müzikalin en büyük yıldızı haline getirdi.

Fred Astaire ve Ginger Rogers: Perdede zerafetin doruğu...

MGM'de Astaire, Vincente Minnelli, Stanley Donen, Charles Walters gibi türün deha düzeyindeki yönetmenleriyle, Arthur Freed gibi bir yapımcıyla, Michael Kidd veya B. Loring gibi koreografларla karşılaştı. Bu sanki bir meydan okumaydı. Üstelik artık ciddi bir rakibi de vardı: Gene Kelly. Onun dansör dehasını harekete geçirdi bunlar... İnanılmaz güzellikte şeyler yapmaya başladı. Judy Garland'la oynadığı *Easter Parade – Eğlenceler Perisi*'nde harika sololar yaptı, Jane Powell'la oynadığı *The Royal Wedding – Zaferden Zafere* filminde yaptığı duvarlarda ve tavanda dansın teknik açıklaması bugün bile yapılamıyor!... "The Belle of New York'ta uzun zamandır ilk kez kendisine yakışan bir dans partöneri bulur gibi oldu: Vera Ellen. Ve birlikte güzel danslar yaptılar. Daha sonra, Gene Kelly'yle birlikte yaptığı filmlerle parlayan, o döneme kadar dans ettiği partönerlerin en gizemlisi, çekicisi ve dişisi olan Cyd Charisse'le bir araya geldi. Sanki ayrı dünyalardan gelen bu iki sanatçının karşılaşması nasıl bitecek, herkes meraktaydı. Ama *The Band Wagon – Asri Âşıklar* adlı Minnelli başyapıtı, tüm umutları aştı ve her ögesiyle kusursuz bir müzikal, belki Astaire'in başyapıtı oldu. Bu arada MGM'de yeniden bir filmi için Ginger Rogers'la birleşti. *The Barkleys of Broadway – Aşk Oyunları*'nda 10 yıl sonra ve ilk kez renkli bir filmde bir araya gelen çift, en büyük filmleri kadar değilse de yine ilginç bir yapımda yeniden dans ettiler. Ve müzikal seyircileri nefeslerini tuttu.

60'ına yaklaşan Astaire, artık istememesine karşın, şirketin ve yönetmenlerin bastırmasıyla son birkaç filmde daha dans etti: Audrey Hepburn'le Stanley Donen'in *Funny Face – Şahane Macera*, Leslie Caron'la Jean Negulesco'nun *Daddy Long Legs – Sihirli Bacaklar* (Roland Petit'nin koreografisiyle), yeniden Cyd Charisse'le Rouben Mamoulian'm *Silk Stockings – İpek Çoraplar* filminde bir araya geldiler. Mamoulian anılarında Astaire'in yaşlanma korkusuyla bu filmden nasıl kaçmak istediğini, kendisinin onu nasıl zorla ikna ettiğini anlatır. Yine olağanüstü danslarla bezeli bu film, onun son gerçek müzikali oldu. 1959'da Stanley Kramer'in şaşırtıcı bir önerisiyle, onun atom savaşı-sonrası dünya üzerine ünlü ve öncü bilim-kurgusu *On the Beach – Kumsalda*'da dramatik bir rol oynadı. Öyle başarılı oldu ki, yönetmenler peşine düştüler. Ve birçok filmde küçük-büyük, ama anlamlı roller aldı, hatta felaket filmi klasiği *The Towering Inferno – Yangın Kulesi*'nde Oscar adayı bile oldu. Son filmi, kendisi gibi yaşlı oyuncularla, Melvyn Douglas ve Douglas Fairbanks Jr.'la birlikte oynadığı *Ghost Story – Hayalet Hikâyesi* oldu. (Üç oyuncu da bu filmden bir süre sonra öldüler.)

Gene Kelly, onun için şöyle demişti: "Ben dansın Marlon Brando'suysam, o da Cary Grant'ıdır." Astaire, 1949 yılında 'sinema tekniğine olan olağanüstü katkısı ve eşsiz sanatıyla' özel bir Oscar ödülü aldı. 1959'da da biyografisini yayınladı: "Steps in Time – Zaman İçinde Adımlar".

BAŞLICA FİLMLERİ:

"Dancing Lady" (1931 – ilk), "Flying Down to Rio – Rio'ya Uçuş" (33), "Gay Divorcee – Şen Dul" (34), "Roberta" (35), "Top Hat – Silindir Şapka" (35), "Swing Time – Dans Zamanı" (36), "Shall We Dance? – Dans Edelim mi?" (37), "Carefree – Kaygısız" (38), "The Story of Vernon and Irene Cast-

le – Castle Kardeşlerin Öyküsü" (39), "You Were Never Lovelier – Çok Güzelsin" (42), "Ziegfeld Follies" (46), "Easter Parade – Eğlenceler Perisi" (48), "Royal Wedding – Zaferden Zafere" (51), "The Belle of New York – New York Güzeli" (52), "The Band Wagon – Asri Âşıklar" (53), "Daddy Long Legs – Sihirli Bacaklar" (55), "Funny Face – Şahane Macera" (57), "Silk Stockings – İpek Çoraplar" (57), "On the Beach – Kumsalda" (59), "Finian's Rainbow" (68), "That's Entertainment – İşte Eğlence" (74), "The Towering Inferno – Yangın Kulesi" (75), "Le Taxi Mauve – Mor Taksi" (77), "Ghost Story – Hayalet Hikâyesi" (81).

Humphrey Bogart
(1899-1957)

TRENÇKOTU VE ŞAPKAYI 1940'ların değişmez erkek aksesuarı haline getiren oyuncu, eylem adamının aynı zamanda düşünebileceğini ilk kez gösteren beyazperde efsanesi...

Humphrey Bogart görece olarak erken öldü: 58 yaşında... Her zaman unutmaya hazır sinema, onu da geçmiş hazineleri arasına almakta gecikmedi. Ancak 1960'lı yılların ikinci yarısından itibaren, Amerikan üniversitelerinin öncülüğünü yaptığı bir akım belirdi: Bogart hayranlığı. Sanatçı, haşin konuşması, ikianlamlı sözleri ve bakışları, yaralı bir duygusallığı saklayan güçlü görünümüyle geri gelmişti. O gün bugündür de gitmedi...

Humphrey Bogart

Humphrey Bogart, Humphrey Deforest Bogart adıyla iyi bir New Yorklu ailede dünyaya geldi. Annesi dergi ressamı, babası ise operatör doktordu. Phillips Askeri Akademisi'nden bir söylentiye göre kovuldu, bahriyede görev aldı (üst dudağını zedeleyen ve ona sert bir görünüm veren kaza bu sırada oldu), bir tiyatroya girdi ve önce yönetici, sonra oyuncu olarak çalışmaya başladı. İrili-ufaklı rollerden sonra, 1929 yılında, tam 30 yaşında, FOX şirketinden bir öneri aldı ve bir deneme anlaşması imzaladı. Çeşitli küçük roller oynadı, diğer şirketlere geçti, ama gerçek bir başarı kazanamadı. Alışılmış olmayan, yakışıklı sayılamayacak fiziği ve haşin, kendine güvenli tavırları işi kolaylaştırmıyordu. Yeniden tiyatroya döndü, 1935'te Robert Sherwood'un "The Petrified Forest – Taşlaşmış Orman" oyununda, acımasız bir gangster rolünde ilk kez başarı kazandı. Warner Bros oyunu filme alacağı zaman, baş oyuncu Leslie Howard, Bogart'ın aynı rolü oynaması şartını koştu. Böylece, 37 yaşında ve bu kez kesin olarak sinemaya dönüş yaptı. Ve filmdeki gangster Duke Mantee, gerçekten de belleklere yerleşti.

Bogart, ününe gerçekten çok zor ve geç ulaşmış oyunculardan biridir. Şöhretini ve statüsünü dişleriyle kazıyarak elde etmiştir dense, yeridir. Yılda yarım düzine filmde, çokluk dönemin ve Warner'in starları Edward G. Robinson, James Cagney veya George Raft'ın gölgesinde, hemen hepsi olumsuz, yasadışı kişilikler olan sayısız rol canlandırdı. 1937'den itibaren, aralarında Sylvia Sidney, Bette Davis, Ann Sheridan, Ida Lupino da bulunan ünlü kadın starlarla karşı karşıya oynaması sayesinde, yavaş yavaş da olsa dikkati çekiyordu: *Marked Woman – Damgalı Kadın; Dead End – Çıkmaz Sokak; Angels with Dirty Faces – Kirli Yüzlü Melekler; The Amazing Dr. Clitterhouse – Cinayet Doktoru.* Ama gerçekten fark edilmesi için biraz kaderin ya da raslantının yardımı gerekecekti: artık sonunda öldüğü filmlerden bıktığı için, George Raft'ın *High Sierra* filminde oynamayı reddetmesi, Raoul Walsh'ın bu ünlü gangster filminde Bogart'a unutulmaz bir 'loser – kaybeden' rolü getirdi. Kötülüğü içinde son kerte insancıl olan yaşlılığın eşiğindeki haydut Roy Earle'e inanılmaz bir gerçeklik duygusu kattı Bogart... Ve finaldeki kaçınılmaz ölümünü trajik bir duyguya çevirmesini bildi.

Arkasının gelmesi gecikmedi. Yine George Raft'ın yardımıyla: Dashiel Hammett'ın üçüncü kez sinemaya uyarlanacak romanı "The Maltese Falcon – Malta Şahini" için ilk başta düşünülen Raft, bu kez de 'yepyeni bir yönetmene' (John Huston'a!) güvenmediği için rolü istemedi. Bogart, özel detektif Sam Spade'e Hammett'ın tüm hayal ettiğini veren, hatta ötesine geçen bir canlılık getirdi. O, perdenin bu yeni önemli kişiliğinin, özel detektifin en modern ve çağdaş görünümü idi. Acılaşmış, para düşkünü, feleğin tüm çemberlerinden geçmiş, ama ilk başta sanıldığının tersine duygularını ve insanlığını tümüyle yitirmemiş bir kişilik. Alaycı, ama sevecen... Sert, ama kadife yumuşaklığında... Yani Bogart'ın perdedeki kişiliği... Filmin bir yerinde "Sandıkları kadar üçkâğıtçı olduğumdan emin olma," diyordu. Gerçekten de o her türlü sürprizi yapabilirdi.

Malta Şahini Bogart'ı birden yıldız yaptı. Nerdeyse 15 yıllık uğraşmasından sonra, bunu hak etmişti. Film üstüne film çeviriyordu: Huston'la *Across the Pasific – Pasifik Macerası* (ünlü "tokadı yediğinde kabulleneceksin, hatta hoşuna bile gidecek," sözünü bu filmde söylemişti), *Treasure of Sierra Madre – Altın Hazineleri; Key Largo – Ölüm Gemisi; Beat the Devil – Sarışın Şeytan* gibi birbirinden ilginç filmler çekti. Ama talihin ona yeniden ve artık kesin biçimde gülmesi için, bir başka mucize gerekecekti: *Casablanca* mucizesi. Çekim öyküsü bile bir film olabilecek kadar karışık olan bu yapımda, başroller önce Ronald Reagan ve Ann Sheridan için düşünülmüştü. Bir başka söylenti de rolün yine George Raft için hazırlandığıydı. Nitekim Raft'ın adı Jack Warner'ın bir notunda geçiyor.

Rol nasıl olup da Bogart'a geldi? Bunun için, önce Ilsa rolünün Ingrid Bergman'a gelmesi gerekliydi. Çünkü şirket, bu rol için, başta Ann Sheridan, sayısız oyuncuyu düşünmüştü: Ilsa'nın bir Avrupalı olmasına karar verildiği andan itibaren, Çek Hedy Lamarr, Rus Tamara Toumanova, Fransız Edwige Feuillere ve Michele Morgan... Ama sonunda en doğru seçim yapıldı ve rol İsveçli eşsiz Ingrid Bergman'a gitti. Filmin Macar kökenli yönetmeni Michael Curtiz, Bogart'ı istiyordu. Yine Hollywood'un gizli ve küçük tarihine göre, yapımcı Jack Warner Bogart'ın adı geçtiğinde şöyle demişti: "Onu o yarık dudağıyla kim öpmek ister?" Ve yine rivayete göre, odada bulunan Bergman: "Ben isterim," diye atılmış, karar

Humphrey Bogart, Lauren Bacall'la Büyük Uyku*'da*

böyle verilmişti!... Gerçek payı ne olursa olsun, film başladı, çekildi ve gösterime girdi. Başarı tamdı. Bogart, yüklendiği sinik, bıkkın, hayata ilgisiz bar sahibi Rick rolünde kusursuzdu. Filmin her sahnesi, Rick'in her sözü, Ilsa'yla olan ilişkileri, tüm havaalanı bölümü, artık unutulmazlar arasına girmişti. Bir efsane film ve bir efsane oyuncu doğmuştu. Yazar Olivier Eyquem'in deyişiyle "yönetmen Raoul Walsh Bogart'a insancıllığını, Huston ahlaki tavrını, Curtiz ise romantik hâlesini vermişti."

Bogart, daha sonra *Action in North Atlantic – Kuzey Atlantik Harekâtı; Sahara; Passage to Marseilles – Marsilya Geçidi* gibi ikinci dünya savaşı serüvenleri çekti. Daha savaş bitmeden, Howard Hawks yönetiminde bir Hemingway uyarlaması olan *To Have and To Have Not*'ı çevirdi. Bu filmle hem en güzel rollerinden birini, hem de dördüncü ve son eşi olacak Lauren Bacall'ı kazandı. Savaş sonrasında yine Howard Hawks ve Lauren Bacall'la bir araya gelerek, yeni bir özel detektif kimliğine sıvanacaktı: bu kez Raymond Chandler'in yarattığı Phillip Marlowe tipini canlandırdığı *The Big Sleep – Büyük Uyku* filminde... Yine Huston'la bir araya gelerek Afrika'da çektiği *The African Queen – Afrika Kraliçesi*'nde ise bambaşka bir kişiliğe büründü Bogart: içkiyle yumuşamış, serseri, pasaklı, küfürbaz bir kaptan rolü. Afrika'da çok zor koşullarda çekilmişti film... Herkes hasta olmuştu. Yalnızca Huston ve Bogart dışında: söylentiye göre bol viski içtikleri için sıyırmışlardı!... Bogart bu filmle ilk kez bir Oscar ödülü alacaktı. 1950'lerde bozulan sağlığı, kaybettiği saçları için duyduğu kaygı (son filmlerini

hep bir perukla oynayacaktı), ona zor günler yaşattı. *The Caine Mutiny – Denizde İsyan*'da câni bir kaptanı büyük bir ustalıkla canlandırarak, bir starın çok ötesinde iyi bir oyuncu olduğunu bir kez daha kanıtlayacak ve üçüncü kez Oscar adayı olacaktı. Son filmleri, tür sinemasının düzeyli, ama çok önemli olmayan örnekleriydi. Sonunda eşi Lauren Bacall'ın kollarında, evinde ve uykusunda can verecekti: ilerleyen bir boğaz kanseri nedeniyle...

(Soldan sağa) Lauren Bacall, Humphrey Bogart ve Marilyn Monroe

Bir kaynak şöyle yazıyor: "Mutlaka Hollywood tarafından imal edilmiş bir Bogart mitosu vardı. Ama o, mitosunu tam olarak hayatına da uyguluyordu: kötü zamanlar, kötü kadınlar görmüş, içki âlemlerinden kurtulmuş, sinikliği duygusallığını yok etmemiş biri. Esprileri, hayata alaycı bakışı, deniz ve tekne tutkusu ve ömrünün sonunda yaşadığı büyük aşk, stüdyo imalatı şeyler değildi. Ve asıl bunlar onu bir kült-sanatçı yaptı." Bogart, bir dönemde oyunculuğunu eleştirenlere şöyle demişti: "Ben Laurence Olivier ekolünden değilim. Tek bildiğim, içimden geldiği gibi oynamaktır." 30 yıl boyunca öyle yaptı sanatçı. Onu anlatan çok sayıda kitap var. En ünlüleri arasında Nathaniel Benchley, Jonah Ruddy, Clifford McCarthy ve Ezra Goodman'ınkiler anılabilir.

BAŞLICA FİLMLERİ:

"A Devil with Women" (1930 – ilk), "Bad Sister" (30), "The Petrified Forest – Taşlaşmış Orman" (35), "Marked Woman – Damgalı Kadın" (37), "Kid Galahad" (37), "Dead End – Çıkmaz Sokak" (37), "Angels with Dirty Faces – Kirli Yüzlü Melekler" (38), "Dark Victory – Ölene Kadar" (39), "The Roaring Twenties" (39), "High Sierra – Yüksek Sierralar" (41), "The Maltese Falcon – Malta Şahini" (41), "Across the Pasific – Pasifik Macerası" (42), "Casablanca" (42), "Sahara" (43), "To Have and Have Not – Malik Olmak veya Olmamak" (43), "Passage to Marseilles – Marsilya Geçidi" (44), "The Big Sleep – Birleşen Kalpler/Büyük Uyku" (46), "Dark Passage – Karanlık Geçit" (47), "The Treasure of Sierra Madre – Altın Hazineleri" (47), "Key Largo – Ölüm Gemisi" (48), "Knock on Any Door – Cinayet Mahkemesi" (49), "In A Lonely Place – Tehlike İşareti" (50), "The Enforcer – Öldürülecek Kadın" (51), "The African Queen – Afrika Kraliçesi" (52), "Deadline USA – Gazeteciler Savaşı" (52), "Beat the Devil – Sarışın Şeytan" (54), "The Caine Mutiny – Denizde İsyan" (54), "Sabrina" (54), "The Barefoot Countessa – Çıplak Ayaklı Kontes" (54), "The Desperate Hours – Umutsuz Saatler" (55), "The Harder they Fall – Şöhretin Sonu" (56).

James Cagney
(1899-1986)

PERDENİN İDEAL GANGSTERİ, enerji deposu, en dinamik ve ateşli oyuncusu... Bir kadının yüzüne kahve attığı zaman da, şarkı söyleyip dans ettiği zaman da aynı enerjiyi dışavuran olağanüstü kişilik...

1930'ların bir avuç ünlü oyuncusu gibi, James Cagney de ününü gangsterlere borçluydu. Onlarla ilişki kurup yardım aldığı için değil!... Ancak gangsterlerin Amerikan toplumsal yaşamında birden etkili biçimde ortaya çıkarak toplumu allak-bullak etmeleri ve bu olayın sinemada da sıcağı sıcağına ele alınması, nasıl *Little Caesar*'la Edward G. Robinson'u, *Scarface*'le de Paul Muni'yi birer yıldız yaptıysa, *The Public Enemy* ile James Cagney'i yıldız yaptı. James Francis Cagney Jr. aslında Norveç kanı taşıyan annesi ve İrlanda kanı taşıyan babasının dört oğlundan biriydi. Değişik fiziğinin bir özelliği olan ve bir dönemde 'red – kızıl' diye anılmasına neden olan kızıl saçlarını, olasılıkla annesine borçluydu. New York'un o dönemde yoksul semti Lower East Side'da büyümüş, çocukluğu sokaklarda geçmiş, gençliğinde garsonluktan havuz cankurtaranlığına çeşitli işler yapmıştı. Columbia Üniversitesi'ne girmesine karşın bitirmedi, Broadway'e gelerek koro ve rövülerde kendisine şans aramaya başladı. 1920'de başlayan sahne hayatı, bir ara onu ABD boyunca turneye çıkardı. Sonradan ciddi tiyatro rolleri geldi. 1920'lerin sonlarında Joan Blondell'le birlikte aranan bir sahne ikilisi oluşturdular. Ve 1930'da sinemaya geçti.

James Cagney

Cagney, sinemada ilk birkaç filminden sonra, *The Public Enemy – Halk Düşmanı* ile, klasik deyimiyle bir gecede yıldız oldu. İçki yasağı döneminde Chicagolu kaçakçı Tom Druggan'ın gerçek öyküsünden esinlenerek sıcağı sıcağına yazılmış bir senaryoydu bu... Artık sinema tarihinin malı olan bilgilere göre, filmde Cagney, hikâyenin iyi kahramanı Matt Doyle'u, Eddie Woods adlı bir aktör ise kötü çocuk olan Tom Powers'ı oynayacaktı. Ama, artık talihin cilvesi mi, Cagney'in ısrarı mı, yönetmen William Wellman'ın sezgileri mi, nedendir bilinmez, çekimlerden birkaç gün önce roller değişti. Ve Cagney, gerçekten de insanın tüylerini kaldıran sinirli, hırçın, manyak bir gangster kompozisyonu çizdi. Hele bir yerde, sabah kahvaltı ederken bir greyfurtu alıp kadın oyuncu Mae Clarke'ın yüzünde sıktığı sahne, müthiş etki yaptı. Kadınlar ve kadın dernekleri ayağa kalktı. Ve Cagney bundan ancak yararlandı.

James Cagney, bundan sonra art arda aynı tür filmler çevirdi. Gangster ve polisiye filmlerde kimi zaman iyi, kimi zaman kötü adam oluyordu. Ama enerjisi,

bu filmlere kattığı gerilim, o girer girmez perdede yaratılan elektrik, olayı değişmiyordu. TIME dergisi şöyle yazıyordu: "Bir telefon alıcısını yerine korken bile sahneye bir kıvılcım eklemeden yapamıyor!" Daha 1932 yılında bir eleştirmen şöyle diyordu: "Cagney'in çok iyi bir zamanlama duygusu, kendini beğenmiş bir tavrı, bedenini çok iyi denetlemekten gelen bir gururu ve özgüveni var. Ki bunlar, bugünkü Amerikan sineması çölünde çok nadir şeyler!" Graham Greene şöyle yazmıştı: "Seyre değer olmayan hiçbir şey yapmaz o." Ve Cagney'in kendisi de daha 1931'de şöyle demişti: "Silah taşımaktan ve kadın dövmekten bıktım!" Ne var ki dönem gangsterler dönemiydi ve halk perdede onları görmek istiyordu. Böylece filmler art arda geldi. *Lady Killer – Kadın Katili; Jimmy the Gent – Centilmen Jimmy; The Frisco Kid – San Fransisco Çocuğu; Angels with Dirty Faces – Kirli Yüzlü Melekler; Each Dawn I Die – Her Şafakta Ölürüm; The Roaring Twenties – Kükreyen Yirmiler; City for Conquest – Fetih Şehri.* İyi adamı da oynasa kötüyü de, sonuç olarak seyirci onu çokluk dengesiz, hırçın, aşırı enerjik, egosantrik kişilerde görmekten hoşlanıyordu. Ama bu karakterlerin içinde yer aldığı hikâyeler, sertlikleri kadar içerdikleri gangster romantizmi ile de dikkat çekiyorlardı. *Kirli Yüzlü Melekler*'deki gangster Rocky Sullivan, elektrikli sandalyeye gitmeden önce, semt papazının önerisini dinliyor ve mahallenin çocuklar üzerindeki efsanevi etkisini sıfıra indirmek için korkmuş gibi davranıyordu. *Kükreyen Yirmiler*'in finalinde, filmin kahramanı gangster bir kilisenin önünde ve sevdiği kadının kollarında polis tarafından vurulmuş olarak yatıyordu. Gangster veya haydut, denetim yasalarına göre kötüler, filmin sonunda mutlaka cezalarını bulmalıydılar. Ama bunu da duygusal ve romantik biçimde yapmasını çok iyi biliyordu Hollywood...

Öte yandan, Cagney filmlerinde Broadway deneyimlerinden gelen şarkı ve dans yeteneğini de kullandı. Daha ilk filminden başlayarak, özellikle *Footlight Parade; Here Comes the Navy* ve de ünlü *Yankee Doodle Dandy* filminde Amerikan müzik ve sahne kişiliği George M. Cohan'ı canlandırırken bol bol dans etti, bu sonuncu filmle bir Oscar ödülü aldı (1942). *Strawberry Blonde – Çilek Güzeli* veya Bette Davis'le oynadığı *The Bride Came C.O.D. – Kaçak Gelin* gibi filmlerde komedi yeteneğini gösterdi. *Johnny Came Lately – Geç Kalan Adam* ya da *Blood in the Sun – Güneşteki Kan*'da gazeteci oldu. 1940 sonları/50 başlarında gangster filmleri yeniden gözde olunca, o da türe dönüş yaptı. *White Heat – Cehennem Alevi,* en etkileyici filmlerinden biri oldu. "Time Out"a göre "*Scarface ve Pyscho*'nun bireşimi idi" bu... Ve finalde Cagney'in canlandırdığı psikopat gangster Cody Jarrett, sığındığı binanın tepesinde kendisini havaya uçurmadan önce aşağıdaki kalabalığa şöyle bağırıyordu: "Başardım anne... Bak, dünyanın tepesindeyim anne!"

Öte yandan Cagney gerçekten çok iyi ve incelikli bir aktördü. Shakespeare'in *Bir Yaz Gecesi Rüyası*'nın Max Reinhardt tarafından yapılan ünlü uyarlamasındaki Bottom kompozisyonundan, Lon Chaney'in hayatını canlandırdığı *Bin Yüzlü Adam*'daki oyununa, Doris Day'in karşısında yine gerçek bir gangster olan Martin Snyder'ı canlandırdığı *Love Me or Leave Me – Öldüren Aşk*'tan, Billy Wilder güldürüsü *Bir, İki, Üç*'e kadar, oyun galerisi hayli zengindi. 1961'deki *Bir, İki, Üç*'ten sonra sinemayı bırakarak yıllardır hayal ettiği çiftlik yaşamına başlamış,

James Cagney, Virginia Mayo'yla Cehennem Alevi *filminde*

sakin bir yaşam sürmüştü. Ancak tam 20 yıl sonra, yönetmen Milos Forman'ın ısrarıyla dönüş yapmış ve onun *Ragtime* filminde yaşlı komiser Waldo'yu oynamıştı. Nedeni, ona göre, "Biraz hareket etmesi gerektiğini söyleyen doktorunun öğüdü!" idi.

Cagney, bir kez yönetmenliğe heves etti: *Short Cut to Hell* (1957). *Kirli Yüzlü Melekler; Yankee Doodle Dandy* ve *Öldüren Aşk*'la üç kez Oscar adayı olmuş, ödülü ikinci filmle almıştı. Ayrıca American Film Institute'ün 1974'te verdiği Yaşam Boyu Başarı ödülünü almış, yapılan törende Amerikan halkına "kendi filmlerini unutup Cagney'in filmlerini izlemelerini" tavsiye eden California valisi Ronald Reagan'ı bol bol alkışlamış ve sonra yaptığı Cary Grant taklidiyle ortalığı kırıp geçirmişti. Oyunculuk üzerine şöyle demişti: "Söylenecek çok şey yok. Ancak belki şu: asla boş verme. Kendini kapıp koyverme. Ve söylediğin her sözcüğü benimse." Robert Redford, şöyle demişti: "Ona özellikle tam zamanında çekilmesini bildiği için hayranım." Sanatçı özyaşamını 1976 yılında yayınlamıştı: "Cagney on Cagney".

BAŞLICA FİLMLERİ:

"Sinner's Holiday" (1930 – ilk), "The Public Enemy – Halk Düşmanı" (31), "Smart Money" (31), "The Crowd Roars" (32), "Footlight Parade" (33),

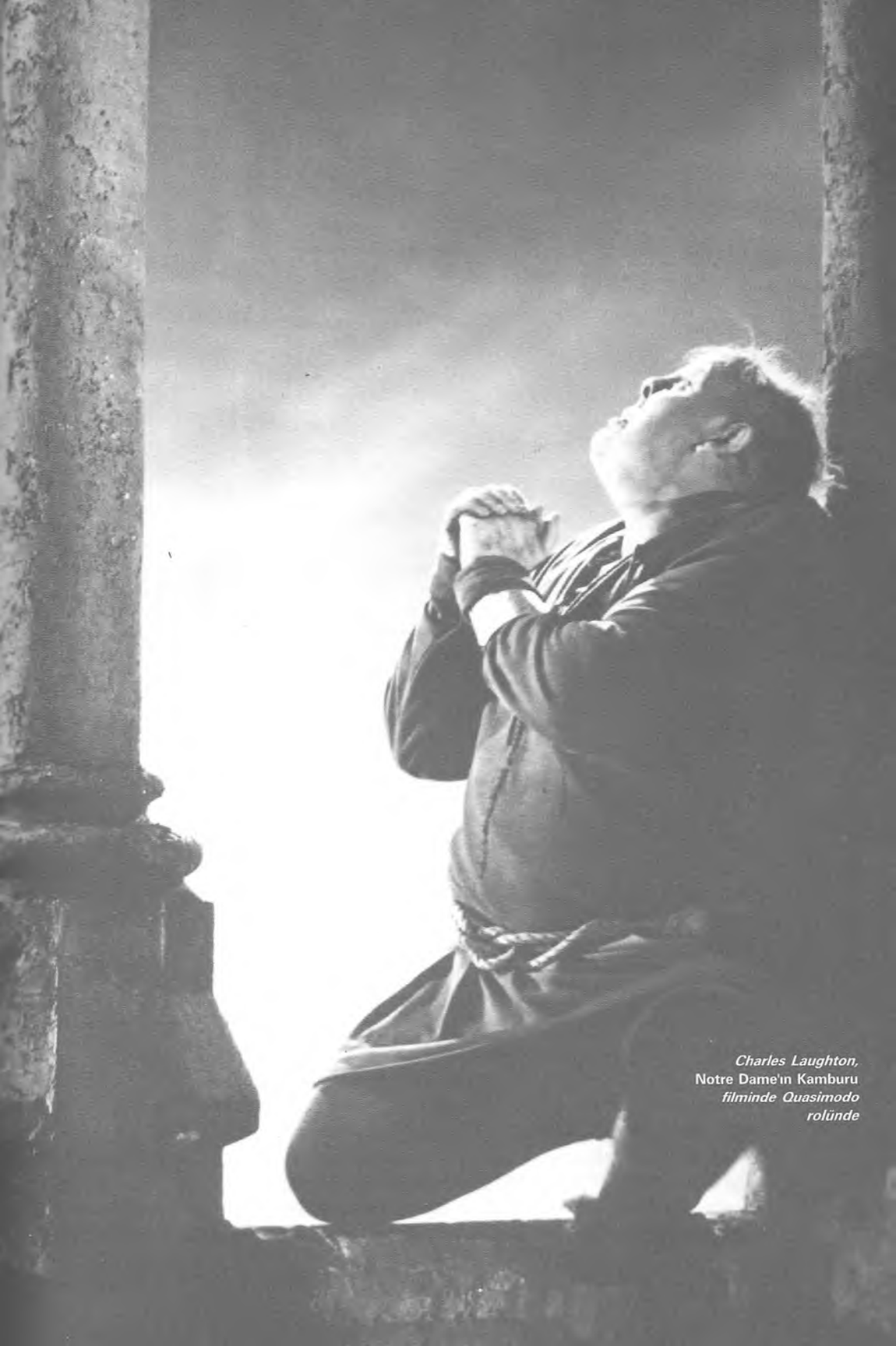
"The Lady Killer – Kadın Katili" (33), "A Midsummer Night's Dream – Bir Yaz Gecesi Rüyası" (35), "The Frisco Kid – San Fransisco Çocuğu" (35), "Angels with Dirty Faces – Kirli Yüzlü Melekler" (38), "Each Dawn I Die – Her Şafakta Ölürüm" (39), "The Roaring Twenties – Kükreyen Yirmiler" (39), "Strawberry Blonde – Çilek Güzeli" (41), "Yankee Doodle Dandy" (42), "Blood on the Sun – Güneşteki Kan" (45), "White Heat – Cehennem Alevi" (49), "Kiss Tomorrow Goodbye – Yarına Veda" (50), "Run for Cover – Kanlı İntikam" (55), "Love me or Leave Me – Öldüren Aşk" (55), "Mister Roberts – Belalı Kaptan" (55), "Man of A Thousand Faces – Bin Yüzlü Adam" (57), "One Two Three – Bir, İki, Üç" (61), "Ragtime" (81).

Charles Laughton
(1899-1962)

KENDİ DEYİŞİYLE 'fil poposu gibi' bir surata sahip olan, perdenin Quasimodo'su. Ama ne oyuncu!... Hitchcock şöyle demişti: "Bir Laughton filmini yönetemezsiniz. En iyi olasılıkla, hakemlik yapabilirsiniz!"

İngiliz sanatçısı, Stonyhurst kolejinde eğitimini aldı. İlk savaşta incinen ses tellerini harekete geçirmek için oyunculuğa başladığını söylerdi. 1920'li yıllarda tiyatroda ün yaptı, Shakespeare, Çehov, Bernard Shaw oyunlarında parladı. 1928'de H. G. Wells'den uyarlanan iki kısa filmde gözüktü. Bu ara tanıştığı aktris Elsa Lanchester'le evlendi ve ömrünün sonuna dek bu evliliği sürdürdü. 1929'da gerçek anlamda sinemaya geçti. 1931'den itibaren Hollywood'la ülkesi İngiltere arasında mekik dokuyarak, sonuçta 50'yi bulan filmlerinde birbirinden ilginç kompozisyonlar çizmeye başladı.

Laughton'ın Hollywod'daki ilk başarıları, *The Old Dark House* adlı korku filmi, Cecil B. de Mille'in *The Sign of the Cross* filminde oynadığı Neron, korku filmi *Island of the Lost Souls – Kayıp Ruhlar Adası*'nda oynadığı (ve sonradan Burt Lancaster ve Marlon Brando'nun yeni yorumlarının unutturamadığı) çılgın bilim adamı Doktor Moreau, *The Barrets of Wimpole Street – Acı Aşk*'taki öz kızına âşık yazar Moulton-Barrett, *Les Miserables – Sefiller*'in ünlü bir çevrimindeki müfettiş Javert rolleri oldu. Her rolüne müthiş bir kişisel yorum katıyordu: belli bir İngiliz kökenli mizahla belli bir sinizmin (dobra dobra ve acı biçimde konuşmanın) benzersiz karışımı... Ama Oscar'ını ona vatanında çevirdiği o ünlü biyografik film getirdi: *The Private Life of Henry VIII – 8. Henry'nin Özel Yaşamı* (1933). İngiliz tarihinin bu ünlü monarkı ve kadın düşmanının unutulmaz lezzette bir portresini çizdi. Filmin bir yerinde şöyle diyordu: "Bugünlerde incelik kalmadı. Kimse başkalarına saygı duymuyor. Zarafet geçmişin malı oldu!" *Mutiny on the Bounty – Denizde İsyan*'daki zalim kaptan Bligh rolüyle yeniden Oscar'a aday oldu ve Clark Gable'ın karşısında oynadığı bu rol, onu tüm dünyaya iyice tanıttı. Öyle ki, o sıralarda şöyle demişti: "Artık ne zaman bir lokantaya gitsem, çorbayla birlikte masama bir kaptan Bligh taklidi de geliyor!"

Charles Laughton,
Notre Dame'ın Kamburu
filminde Quasimodo
rolünde

Charles Laughton, (solda) Clark Gable'le Denizde İsyan *filminde*

Laughton portreler galerisini sürdürdü: *Rembrandt*'da ünlü ressamı, yarıda kalan, ama eldeki parçalara göre kayıp bir başyapıt sayılan *I, Claudius*'ta Roma kralı Claudius'ü, *Captain Kidd*'de ünlü korsanı oynadı. William Dieterle'in *Notre Dame'ın Kamburu*'nda perdenin en ünlü Quasimodo'su olmayı başardı. 1939'da Alfred Hitchcock'la ilk kez birlikte çalıştılar: Daphne du Maurier uyarlaması *Jamaica Inn – Kanlı Meyhane* filminde... Fiziksel olarak birbirlerine benzeyen iki İngiliz, bir 10 yıl sonra, ustanın ünlü mahkeme filmi *The Paradine Case – Celse Açılıyor*'da da bir araya geleceklerdi. 1940'lardaki filmleri genelde o denli önemli değil. Ama filmler en olursa olsun, onu izlemek her zaman bir keyif, nerdeyse bir ayrıcalıktı. Jean Renoir'in Nazi karşıtı barışçı filmi *This Land is Mine – Bu Ülke Benimdir*'de vatansever bir Fransız öğretmenini etkili biçimde oynadı. Erich Maria Remarque uyarlaması *Arch of Triumph – Zafer Abidesi* veya Georges Simenon uyarlaması *The Man on the Eiffel Tower – Eyfel Kulesindeki Adam* da (komiser Maigret rolü) ilginç filmleri arasındadır.

Laughton, 1950'lerde sinemadaki rollerini azalttı. Yine de, O'Henry'nin hikâyelerinden uyarlanan *O'Henry's Full House – Son Yaprak; Salome* (kral Herod rolü), David Lean'in *Hobson's Choice – Zor Seçim* veya Billy Wilder'in Agatha Christie uyarlaması *Witness for the Prosecution – Beklenmeyen Şahit* (avukat rolü) unutulmaz. (Sonuncu film vaktiyle bizde de çok sevilmişti.) Ama Laughton'ın o yıllardaki asıl şaşırtıcı başarısı, ilk ve tek yönetmenlik denemesi olarak kalan ünlü *The Night of the Hunter – Caniler Avcısı* filmidir. David Grubb'un bir

romanının James Agee tarafından yapılan uyarlamasına dayalı bu film, sinema yazarları ve seyircilerini o gün olduğu gibi bugün de şaşırtan, ayrıksı, kendine özgü, şiir yüklü bir kara film denemesidir. Robert Mitchum, Shelley Winters ve Lillian Gish'in oyunlarıyla değerlenen... Eleştirmen Robert Benayoun'a göre "gündelik yaşamdaki fantastiğin derinlerine dalan, yer yer en ölümsüz söylencelere uzanan, hem kolay okunur hem karmaşık, hem tipik Amerikan hem evrensel bir öz içeren, kısacası bir ada ve bir aşama, hem kaza eseri hem kaçınılmaz bir yapıt, bir sıradanlık ve meydan okuma filmi."

Bu film, Laughton'ın derinliğine ışık tutar. Belki tüm yaşamı boyunca çirkin bir adam olmaktan derinden derine üzüntü duyan ve kimi zaman şakayla karışık da olsa bunu dışavuran sanatçı, bu garip filmle kendine özgü derin duygularını ve içine gömülü şiiri ortaya koymuştu. Ama filmin ticari başarısızlığı, ona bu yolu kapattı. Yeniden oyunculuğa döndü ve Kubrick'in *Spartacus* ve Preminger'in *Advise and Consent – Washington'da Fırtına* filmlerinde yine unutulmaz roller oynadı. Sonuncusu onun perdedeki son rolü oldu.

Yapımcı Alexander Korda şöyle demişti: "Bir rol onun için doğum gibi bir şeydi. Asıl ihtiyacı olan, bir yönetmen değil, bir ebeydi!" Alva Johnson'un yargısı ise şuydu: "Kaza eseri oyuncu olmuş bir büyük adam." Anılarını yazmadı Laughton, ama eşi Elsa Lanchester onu çok iyi anlattı: "Charles Laughton and I". Ayrıca Kurt Singer, Charles Higham, Simon Callow'un da kitapları var.

BAŞLICA FİLMLERİ:

"Wolves" (1927 – kısa film – ilk), "Picadilly" (29 – ilk uzun film), "The Old Dark House" (32), "The Sign of the Cross" (32), "Island of Lost Souls – Kayıp Ruhlar Adası" (32), "The Private Life of Henry VIII – 8. Henry'nin Özel Yaşamı" (33), "The Barrets of Wimpole Street – Acı Aşk" (34), "Les Misérables – Sefiller" (35), "Mutiny on the Bounty – Denizde İsyan" (35), "Rembrandt" (36), "Jamaica Inn – Kanlı Meyhane" (39), "The Hunchback of Notre Dame – Notre Dame'ın Kamburu" (39), "Tales of Manhattan – Bir Frakın Romanı" (42), "This Land is Mine – Bu Ülke Benimdir" (43), "The Suspect – Şüpheli Adam" (44), "Captain Kidd – Kaptan Kidd" (45), "The Paradine Case – Celse Açılıyor" (48), "Arch of Triumph – Zafer Abidesi" (48), "Salome" (53), "Witness for the Prosecution – Beklenmeyen Şahit" (57), "Spartacus" (60), "Advise and Consent – Washington'da Fırtına" (62).

Spencer Tracy
(1900-1967)

BEYAZPERDENİN belki gelmiş-geçmiş en 'baba' oyuncusu... Sükûnet, güvenilirlik, karakter olgunluğu, galiba onun hem hem özel, hem de sinemasal kişiliğinin temel özelliği. Katharine Hepburn'ün dediği gibi, "O yaşlı bir söğüt ağacıdır sanki.

Yaz mevsimi ya da rüzgâr gibi. Ve erkeklerin gerçekten erkek olduğu bir çağa ait."

Spencer Tracy ile bu kitapta ilk kez, geçen yüzyılda doğmuş sanatçılardan 20. yüzyılda doğmuş bir sanatçıya geçiyoruz. Aynı zamanda, o uğurlu 1930 yılında sinemaya başlayan büyük oyunculardan biri, o da: tıpkı Edward G. Robinson, Humphrey Bogart veya James Cagney gibi... Wisconsin eyaletinde Milwaukee doğumlu Spencer'ın babası, koyu katolik bir kamyon satıcısıydı. Ripon College'da oyunculuğa karşı ilgisini keşfetti ve New York Dramatik Sanatlar Akademisi'ne girdi. 1922'de başlayarak Broadway'de ilgi çeken bir kariyer yaptı. Ve tam 1930 yılında Warner Bros'la anlaşma imzalayarak sinemaya başladı.

Tracy bu şirkette birkaç yıl boyunca iyi kalpli kişiler canlandırdığı yardımcı rollerde gözüktü. Ancak 1932'de yaptığı birkaç filmle ilgi çekmeye başladı: *Twenty Thousand Years in Sing Sing – Sing Sing'de 20.000 Yıl* ve *The Power and the Glory – Güç ve Zafer.* Ancak şirketin politikasından memnun olmadığı için, 1935'te MGM'e geçti. Tracy'nin oyunculuk tarihi MGM'deki filmleriyle öylesine bağlantılıdır ki, insan onun başka bir şirkette ne yapabileceğini merak ediyor... Gerçekten de üst üste çok iyi roller buldu: *Dante's Inferno – Dante'nin Cehennemi,* Fritz Lang'ın ünlü *Fury – Öfke,* perdenin ilk felâket filmlerinden *San Fransisco.* Daha sonra oynadığı iki unutulmaz filmle, Hollywood'da ilk kez iki yıl üst üste Oscar alan oyuncu olacaktı (ve Tom Hanks bunu yenileyinceye kadar da bu ayrıcalığı koruyacaktı). Filmlerin ilki *Captains' Courageous – Cesur Kaptanlar,* ikincisi ise *Boys' Town – Yarının Gençliği* idi. İlkindeki Portekizli balıkçı, ikincisindeki kendisini serseri gençlerin eğitimine adamış rahip Flanagan rolleri, dönemin beğenisine son derece uygun ve iyi oynanmış rollerdi.

Spencer Tracy

Bu iki Oscar'la birlikte, Spencer Tracy'nin ölümüne dek süren o büyük saygınlığı başladı. Hollywood'en en güvenilir aktörlerinin başında geliyordu, bir kaynağın dediği gibi,"olasılıkla herkesin kafasındaki en büyük Amerikan oyuncusu." (En azından Marlon Brando'nun gelişine kadar.) Oyunculuk üzerine şöyle diyordu: "İyi bir oyun, aktörün o role ne getirdiğine bağlı. Ben, role Spencer Tracy'yi getiriyorum." Gerçekten de, son derece rahat ve doğal oynuyor, hiçbir abartmaya gitmiyor, sanki hiç çaba sarfetmeden olanca rahatlığıyla canlandırıyordu, her kimliği... O dönemde bile oyunculuğunun son derece modern olduğu söylenebilirdi. Gerçi şöyle demişti: "Şu vesikalık fotoğrafım bir ambar kapısı kadar anlamsız. İnsanlar niye bunun için para ödesin, anlamıyorum!" Ama o 'ambar kapısı' surat, belki

çok geniş kesimlerin kendilerini buldukları için rahatladıkları bir sıradanlığa sahipti. Humphrey Bogart şöyle demişti: "O en iyisidir. Çünkü onda mekanizmanın çalıştığını, tekerleklerin döndüğünü fark bile etmezsiniz." Joan Crawford'un yargısı şuydu: "O rolüne son derece sade biçimde yaklaşır, doğallık ve mizahı hiç yitirmez. Sete sokakta yürüdüğü gibi gelir ve her şeyi kolaylaştırır." Oyuncunun her çekimden sora kameramana dönüp, "Bir şeyler çekebildin mi Sam?" diye sorduğu da biliniyor.

İşte bu rahat oyun tarzı, onun simgesi oldu. Üst üste MGM'in Jean Harlow, Joan Crawford, Myrna Loy, Hedy Lamarr, Ingrid Bergman, Lana Turner gibi en ünlü kadınlarıyla oynamaya başladı. *Stanley and Livingstone*'da ünlü gazeteci Henry Stanley'i, *Edison the Man*'da Edison'u, *Dr. Jekyll and Mr. Hyde – İki Ruhlu Adam*'da bu ürkünç çifte-kişiliği başarıyla oynadı. 1942'de George Stevens'ın *Woman of the Year – Yılın Kadını* filminde ilk kez Katharine Hepburn'le bir araya geldi. Aynı gazetede biri spor yazarı, öbürü toplum haberleri yazan iki gazetecinin mesleki rekabet içinde başlayarak aşka yürüyen ilişkilerini anlatan bu kent komedisi öyle bir ilgi gördü ki, iki oyuncu yeniden bir araya geldiler: toplam 10 kez!... Perdenin en sürekli ve etkili ikililerinden biri, aynı zamanda Hollywood'un en uzun süreli aşklarından biri doğmuştu. Ancak daha 1923'te Louise Treadwell adlı bir sahne oyuncusuyla evlenen Tracy, sonraları ondan ayrı yaşamaya başlamasına karşın, ailesinden gelen katolik inanç nedeniyle asla boşanmadı. Ve 1930'ların başında Loretta Young'la, sonra da Katharine Hepburn'le olan gönül ilişkileri, evliliğe ulaşmadan sürdü.

Tracy ve Hepburn ilişkisi, Hollywood'un en ilginç ilişkilerinden biriydi. 1941'de *Yılın Kadını*'nın setinde başlamış ve Tracy'nin 1967'deki ölümüne dek sürmüştü. Birlikte yaşamasalar da tam bir gönül ve kafa birliği kurmuştu, iki sanatçı... Beraberlikleri yıllar boyu, 10 filmin yanı sıra, gizli ve umuma açık yerlerdeki çeşitli espriler, imalar, alay ve kinayeler, gönderme ve iğnelemeler, mektup ve beyanatlarla sürmüştü. İki zeki, hazırcevap ve kültürlü insanın klasik magazin basını ilişkilerine hiç benzemeyen dostluğu idi bu... Tanınmış yazar Garson Kanin, bu ilişkiyi bir kitap haline getirdi: "Tracy and Hepburn" adıyla... Kanin, bu kitabın önsözünde şöyle diyor: "Spencer yıllarla birlikte yaşlanmadı, büyüdü. Kate de öyle. Onlar birbirlerini sandıklarından da daha çok etkilediler. Ve birbirlerindeki en iyi yanları, perdede ve yaşamda, ortaya çıkardılar." Yazar Irving Wallace da bu kitap üzerine şöyle diyor: "Eğer bu olağanüstü aşk hikâyesi yüzyıllar önce yaşanmış olsaydı, bugün en büyük romantik efsanelerimizden biri olurdu."

Çok yaygın bir efsaneye göre, Tracy ve Hepburn *Yılın Kadını*'nın setinde ilk karşılaştıklarında, Kate onu süzüp şöyle demiş: "Korkarım ki sizin için fazla uzun boyluyum, bay Tracy." Aktör bakmış ve şöyle yanıt vermiş: "Merak etmeyin, bayan Hepburn. Kısa zamanda sizi kendi boyuma indiririm." Kitapta ise bu sözleri Tracy'nin değil, orda hazır bulunan filmin yapımcısı Joseph Mankiewicz'in ettiği yazılıyor: "Merak etme tatlım, o seni kendi boyuna getirir..." Her ne olursa olsun, bir büyük kafa ve gönül birliği doğdu, bu filmle... Sonraki filmleri arasında özellikle Frank Capra imzalı *State of the Union – Aday*, George Cukor imzalı *Pat and Mike* ve de özellikle *Adam's Rib – İki Ateş Arasında* çok iyiydi. Bu kent komedileri, çağdaş Amerikan toplumundaki aydın ya da üst-orta kesim kadın-

Spencer Tracy ve Katharine Hepburn

erkek ilişkileri üzerine birer değerli belgesel gibi de izlenebilir!... Hepburn, Tracy'nin oyunculuğu üzerine de alayla şöyle demiştir: "Sanırım ki Spencer her zaman oyunculuğun bir erkeğin ekmeğini kazanması için aptalca bir yol olduğunu düşünmüştür!"

Tracy'nin perdede sayısız unutulmaz rolleri oldu. Steinbeck uyarlaması *Tortilla Flat – Yukarı Mahalle*, Anna Seghers uyarlaması *The Seventh Cross – Yedinci Haç*, Hemingway uyarlaması *The Old Man and the Sea – İhtiyar Balıkçı* gibi filmlerde olağanüstü kompozisyonlar çizdi. 1950 başlarında, artık yaşını kabul ederek Vincente Minnelli'nin *Father of the Bride – Gelinin Babası* ve devam filmi olan *Father's Little Dividend – Temel Taşı* filmlerindeki çok sevimli baba kompozisyonu, onu yeni kuşaklar için de popüler kıldı. Edward Dmytryk'in *Broken Lance – Kırık Mızrak*, John Sturges'in *Bad Day at Black Rock – Zafer Madalyası* gibi modern westernlerinde de çok başarılıydı. Özellikle sonuncusunda, bir kasabaya gelerek orda örgütlenen yasadışı kaba güce karşı tek başına savaş veren bir kolu sakat yaşlı adam rolü, MacCarthy fırtınasını yeni atlatmış bir Amerika'da bireysel sorumluluğun önemi ve toplumsal anlamı üzerine bir yurttaşlık dersi düzeyinde önemli bir yapımdı.

Tracy'nin sağlığı 1960'larda gitgide bozulmaya başladı. Ciğerlerinden biri tümüyle iflasa doğru gidiyordu. O yıllarda çok seçici oldu ve az sayıda iyi filmde oynadı. Yapımcı-yönetmen Stanley Kramer'le başladığı işbirliği, *Inherit the Wind – Rüzgârın Mirası; Judgment at Nuremberg – Nürnberg Duruşmaları; It's A Mad, Mad, Mad World – Çılgın Dünya* ve de *Guess Who's Coming to Dinner – Beklenmeyen Misafir* filmleriyle sonuçlandı. 1963-64'lerde *Cheyenne Autumn; The Cin-*

cinnati Kid gibi önemli filmler için önerilen rolleri, sağlığı nedeniyle kabul edemedi. Hepburn'le paylaştığı demokrat, ilerici ve çağdaş düşüncelere uygun olan ve ABD'deki ırk ayrımına son vermek açısından büyük yarar sağlayan *Beklenmeyen Misafir* sırasında durumu ağırlaştı. Filmden hemen sonra hastaneye kalktı. Kate sürekli başucundaydı. Ancak kurtulamadı ve iki hafta sonra hayata veda etti.

Tracy, tüm meslek yaşamı boyunca tam bir insan, güvenilir bir dost, yardımsever bir star kaldı. *A Guy Named Joe* adlı filmi çekerken (bu film yıllar sonrasının *Ghost – Hayalet* filminin ilk çevrimiydi), hastalanan genç oyuncu Van Johnson'un yerine başkasının alınmaması için ağırlığını koydu ve çekimleri bir süre erteletti. Yıllar sonra, *Nürnberg Duruşmaları*'nı çekerken, çok hasta olan Montgomery Clift'e büyük destek verdi, sinirsel denetimini yitiren ve tekstini bile unutan oyuncuyu sürekli himayesi altına aldı. O, dünyamıza gelmiş bir güven ve onur anıtı idi sanki... Bu yanları, oyunculuğu ve Katharine Hepburn'le tam 26 yıl süren ve 'ancak ölümün ayırdığı' büyük aşkla birleşince, onun çevresinde bir efsane havası yarattı.

Clark Gable şöyle demişti: "Adam çok iyi. Meslekte kimse ona dokunamaz ve bunu deneyen delidir. O serseri de bunu biliyor, onun için sakın deneme!" Katharine Hepburn onu şöyle tanımlamıştı: "O çok zeki bir adam. Ama İrlandalıların çoğu gibi, duygusallığı öylesine güçlü ki, zekâsına hükmediyor. Duygusallık derken de, bunun içine yüreğini, bedenini ve cesaretini de katıyorum." Tracy meslek yaşamında tam 10 kez Oscar'a aday oldu. 1970'te Larry Swindell'in, 1973'te ise sözünü ettiğim Garson Kanin'in kitapları yayınlandı...

BAŞLICA FİLMLERİ:

"Up the River (1930 – ilk), "Me and My Girl" (32), "Twenty Thousand Years in Sing Sing – Sing Sing'de 20.000 Yıl" (32), "The Power and the Glory – Güç ve Zafer" (33), "Dante's Inferno" (35), "Fury – Öfke" (36), "San Fransisco" (36), "Libeled Lady" (36), "Captains Courageous – Cesur Kaptanlar" (37), "Mannequin – Manken" (38), "Test Pilot – Deneme Pilotu" (38), "Boys' Town – Yarının Gençleri" (38), "Stanley and Livingstone" (39), "Northwest Passage – Kuzeybatı Geçidi" (40), "Edison the Man – Edison" (40), "Boom Town – Petrolcüler" (40), "Dr. Jekyll and Mr. Hyde – İki Ruhlu Adam" (41), "Woman of the Year – Yılın Kadını" (42), "Tortilla Flat – Yukarı Mahalle" (42), "The Seventh Cross – Yedinci Haç" (44), "State of the Union – Aday" (48), "Adam's Rib – İki Ateş Arasında" (49), "Father of the Bride – Gelinin Babası" (51), "Broken Lance – Kırık Mızrak" (54), "Bad Day at Black Rock – Zafer Madalyası" (55), "The Desk Set – Bürodaki Sevgili" (57), "The Old Man and the Sea – İhtiyar Balıkçı" (58), "Inherit the Wind – Rüzgârın Mirası" (60), "Judgment at Nuremberg – Nürnberg Duruşmaları" (61), "Guess Who's Coming to Dinner – Beklenmeyen Misafir" (67).

Gary Cooper
(1901-1961)

SİNEMANIN uzun boylu, mahçup ve efendi adamı, tam anlamıyla Amerikalı tipinin ve Amerikan değerlerinin açıkyürekli, gıllığışsız, içtenlikli savunucusu, giderek temsilcisi... Perdede hiç 'kötü adam' oynamamış belki tek oyuncu. Ve de, elbette ölümsüz 'yalnız kovboy'...

Gary Cooper, Frank James Cooper adıyla Montana yöresinde, ikisi de İngiliz kökenli bir ana-babadan doğdu. İyi bir eğitim gördü ve kolejdeyken özellikle çizgi-roman ressamı olma arzusu besledi. Los Angeles'e geldiğinde de aklında çizgiromancılık vardı. Ama kovboy filmlerinde 'günde 10 dolara' figüranlık yapan arkadaşları, onun da aklını çeldiler: o günler için iyi paraydı!... Birkaç filmden sonra, tanıştığı ve kendisine yardım eden bir kadın artist ajanı, adını değiştirmesini önerdi: piyasada birkaç tane Frank Cooper vardı. Ve kendi kasabası olan Gary adını önerdi. Cooper, sonradan şöyle şaka ederdi: "İyi ki Poughkeepsie kasabasından gelmiyordum!"

1926'da çektiği *The Winning of Barbara Worth*, asıl oyuncuları Ronald Colman ve Vilma Banky'ye karşın, Gary'ye yaradı: herkes bu çok uzun ve olağanüstü yakışıklı genci merak etmişti. Paramount'la anlaşma imzaladı: artık 1940'lara kadar o şirkette kalacaktı. Ardından özellikle western türünde sayısız film geldi: Cooper, perdenin en ünlü ve sadık western starlarından biriydi. Sesli sinemayla birlikte, yine bol western çekti: *The Virginian; Only the Brave The Texan.* Dönemin moda türü gangsterlik filmlerine hemen hiç bulaşmadı. O baştan beri, az ve sözcüklerini arayarak konuşması, değişmez sakin tavırlarıyla tam ve tipik Amerikalıydı: "İnsanlar bana nasıl olup da bu kadar zamandır ortalarda olduğumu soruyorlar. Basit: hep Bay Sıradan Joe American'ı oynayarak!"... Yine de asla sanıldığı kadar sıradan ve sığ bir adam değildi. Nitekim ilk ününü de kovboy filmlerinin dışındaki filmlerle yaptı. 1930'da *Morocco – Fas Sevdalıları* filminde sakin ve açık erkekliğiyle Marlene Dietrich'e mükemmel bir kontr' puan oluştururken, *A Farewell to Arms – Silahlara Veda* ile Ernest Hemingway'in de gönlünü kazandı, iyi dost oldular. Öyle ki yıllar sonra *Çanlar Kimin için Çalıyor* filme alınacağında, Hemingway'in tercihi Gary Cooper oldu. Ernst Lubitsch'in *Design for Living; Desire* ya da *Bluebeard's Eight Wife – Mavisakalın Sekizinci Karısı* filmlerinde beklenmedik bir komedi yeteneği gösterirken, Henry Hathaway'in ünlü gerçeküstücü aşk filmi *Peter Ibbetson*'da perdeden yaydığı romantizmle seyircisini etkiledi. 1930'lu yıllarda, her

Gary Cooper

Gary Cooper (sağda) ve Laraine Day

türde filmleri arasında, ilginç serüvenler ve westernler (*The Lives of a Bengal Lancer – Bengal'in Üç Süvarisi; The General Died at Dawn – General Şafakta Öldü; The Plainsman – Ovalar Kahramanı; Beau Geste – Gönüllü Kahramanlar; The Westerner – Batıya Gelen Adam*, vs.), kimi komediler ve bu arada iki sevimli ve tipik Frank Capra yapıtı vardı: *Mr. Deeds Goes to Town – Kente Dönüş* ve *Meet John Doe – Cihan Hâkimi.* Cooper'ın tipik Amerikalılığı, genelde toplumdaki çıkarcı, düzenbaz ve hırslı örgütlenmelere karşı saf ve idealist bireyin karşı çıkışını anlatan Capra masallarına çok iyi uyuyordu.

Cooper, oyunculuğunu çok geniş bir alana yaymıştı. Bunu, bir Cecil B. de Mille serüveninde de (diyelim ki *Northwest Mounted Police – Kuzey Atlı Polisi; The Story of Dr. Wassell – Kahraman Doktor Wassell* ya da *Unconquered – Mağlup Edilemeyenler*), bir Hawks veya MacCarey güldürüsünde de (*Ball of Fire – Ateş Topu; Good Sam – Sam Amca*), bir Fritz Lang geriliminde de (*Cloak and Dagger – Zafer Yaratan Casus*) gösterebiliyordu. Birlikte çalıştığı yönetmenlerden Henry Hathaway, "Çalıştığım oyuncular arasında değeri en az bilineni," derken, Fred Zinnemann şöyle diyordu: "Onda bir büyü var. Başının derde girdiği tek durum, gerçekten oynamak istediği zaman!" Yazar Clifford Odets'e göre, "O gerçeğin ozanı idi." King Vidor ise biraz alaycıydı: "Sadece bir sonraki sözlerini

hatırlamaya çalışırken, büyük oyuncu diye anılmaya başladı!" Ama Cooper'ın açıklaması daha basitti: "Halkın hoşuna gitmek için, bir tür onun ideali olmak gerekiyor. Yani, beyaz atında giden yakışıklı bir şövalye değil, ama dürüst adam denince akla gelen birisi." O da sonuç olarak en büyük başarılarını, hatta iki Oscar'ını bu ilkeyle kazandı: 1941'de çektiği Howard Hawks filmi *Sergeant York – Aslan Yürekli Çavuş* ve 10 yıl sonra çektiği Fred Zinnemann filmi *High Noon – Kahraman Şerif.* İlk filmde dinsel inançları yüzünden birinci dünya savaşına katılıp savaşmayı reddeden bir kırsal kesim Amerikalısını oynuyordu. 10 yıl sonra ise, dünya değişmişti, Amerika cadı avının ve komünizmle savaş bahanesi altında aydın düşmanlığının tam içindeydi. Gerçi iyi bir Amerikalı olarak Cooper da komünizmi sevmiyordu: "İşittiklerime göre, komünizmi sevmiyorum. Çünkü pek matah bir şey değil!" Buna karşın, *Kahraman Şerif*'te 'şeriflerin en yalnızı'nı oynarken, o farkında olmasa da, tüm bir ülkeyi baskı, şantaj ve terör havasıyla aynı biçimde düşünmeye zorlayan bir büyük politik tezgâhın karşısına tek başına dikilen bir adamı simgeliyor ve bu rolüyle bir ikinci Oscar daha alıyordu.

Cooper, oyunculuk yelpazesinde sıradan ve saf Amerikalı'yı çok aşan roller oynadı. King Vidor'un *The Fountainhead – Yaratılan Dünya*'sındaki megaloman ve çılgın mimar, Robert Aldrich'in *Vera Cruz – İstiklal Kahramanları*'ndaki kibar, ama içinden pazarlıklı Güneyli centilmen ya da Philip Dunne'ın *Ten North Frederic – Hayat Cilveleri*'ndeki genç bir kadına tutulan yaşlı politikacı rolleri gibi... Kadınların tutkusu ve hırsı karşısında çoğu zaman yenik düştü: *The Bright Leaf – Şahane İntikam*'da Patricia Neal ya da *Blowing Wild – Müthiş Mücadele*'de Barbara Stanwyck karşısında olduğu gibi... Son yıllarında, özellikle 1955'lerden sonra hastalığın (kanser olmuştu) yavaş yavaş hırpaladığı yüzüyle, kimi filmlerinde yaşlı ve yüreğe dokunan patetik kişilikler canlandırdı: William Wyler'ın *Friendly Persuasion – Kan Dökmeyeceksin*'inde Anthony Perkins'in babası, Billy Wilder'ın *Love in the Afternoon – Öğleden Sonra Aşk*'ında Audrey Hepburn'ün sevgilisi (bu rolde gerçekten de çok yaşlı durduğu söylendi), Anthony Mann'in *Man of the West – Batılı Adam* ya da Delmer Daves'in *The Hanging Tree – Vahşi Aşk* gibi modern westernlerinde son kez yalnız ve sorunlu Vahşi Batı adamlarını oynadı. 1961'de İngiltere'de çektiği son filmi *The Naked Edge – Korkunç Şüphe*'yi bitirdikten kısa süre sonra, 60'ıncı yaş gününden altı gün sonra öldü.

Cooper, ölümünün yaklaştığını hisseden Akademi tarafından 1960 yılında bir de özel Oscar'a layık görülmüştü: 'Birçok unutulmaz beyazperde kişiliği ve bir insan olarak film sanayii adına tüm dünyada sağladığı sempati' için... Cooper, 1933'te tanışıp evlendiği Veronica Balfe'den hiç ayrılmadı. Buna karşın, Hollywood'un gizli defterleri, onun adını en azından bir düzine akrisle birlikte andılar. Ki aralarında Clara Bow, Evelyn Brent, Fay Wray ve Patricia Neal de vardı.

BAŞLICA FİLMLERİ:

"The Thundering Herd" (25 – ilk), "Wings" (27), "Lilac Time – Leylak Zamanı" (28), "The Virginian" (29), "Morocco – Fas Sevdalıları" (30), "A Farewell to Arms – Silahlara Veda" (32), "City Street" (32), "Design for Living" (34), "Peter Ibbetson" (34), "Lives of A Bengal Lancer – Bengal'in Üç

Süvarisi" (35), "Desire – Arzu" (36), "Mr. Deeds Goes to Town – Kente Dönüş" (36), "The General Died at Dawn – General Şafakta Öldü" (36), "The Adventures of Marco Polo – Marco Polo'nun Maceraları" (38), "Bluebeard's Eight Wife – Mavisakalın Sekizinci Karısı" (38), "Beau Geste – Gönüllü Kahramanlar" (39), "The Westerner – Batıya Gelen Adam" (40), "Meet John Doe – Cihan Hâkimi" (41), "Sergeant York – Aslan Yürekli Çavuş" (41), "Ball of Fire – Ateş Topu" (41), "For Whom the Bells Toll – Çanlar Kimin için Çalıyor" (43), "Saratoga Trunk – Saratoga Güzeli" (44), "Cloak and Dagger – Zafer Yaratan Casus" (46), "Unconquered – Mağlup Edilemeyenler" (47), "Good Sam – Sam Amca" (48), "The Fountainhead – Yaratılan Dünya" (49), "Bright Leaf – Şahane İntikam" (50), "Dallas" (50), "High Noon – Kahraman Şerif" (52), "Blowing Wild – Müthiş Mücadele" (53), "Garden of Evil – Şeytanın Bahçeleri" (54), "Vera Cruz – İstiklâl Kahramanları" (54), "Friendly Persuasion – Kan Dökmeyeceksin" (56), "Love in the Afternoon – Öğleden Sonra Aşk" (56), "Man of the West – Batıdan Gelen Adam" (58), "They Came to Cordura – Cordura Kahramanları" (59), "The Hanging Tree – Vahşi Aşk" (59), "The Naked Edge – Korkunç Şüphe" (61).

Marlene Dietrich

(1901-1992)

20. YÜZYILIN en belirleyici kadınlarından biri, kadın güzelliğini, modayı ve cinselliği yıllar boyu tayin etmiş oyuncu. Ve her nekadar o, "Bacaklarım o denli güzel değil. Sadece onları nasıl kullanacağımı biliyorum," dese de, yine de dünyanın en güzel (ve büyükanne olduğunda bile hâlâ güzel) bir çift bacağı...

Marlene Dietrich, 91 yaşına dek yaşamasının da katkısıyla, yüzyılı hemen tümüyle kateden ve onunla organik biçimde birleşen oyunculardan biriydi. Bir dönemde ince bedeni ipekler, satenler, danteller, kürkler ve elmaslarla âdeta saklı bir gizem ve cinsellik tanrıçası olarak görüldü. Kimi başka dönemlerde çok iyi bir oyuncu, çok akıllı ve esprili bir kadın, Hitler'e ve faşizme kafa tutan yürekli bir demokrat, mükemmel bir sahne ve show kadını, duyarlı bir şarkıcı, evinde yemek pişirmeye bayılan iyi bir anne, Greta Garbo'vari kalabalıktan ve medyadan nefret eden bir yalnızlar kraliçesi gibi farklı görünümleri de oldu. İşin tuhafı, tüm bunlar doğruydu: hepsi onun karmaşık ve yoğun kişiliğinin ögeleri ve kişisel tarihinin çeşitli aşamalarında takındığı maskelerdi. O, 20. yüzyılda kadın denen o karmaşık ve gizemli yaratığın en parlak izdüşümlerinden birini vermiş, gündelikle erişilmez olmanın bireşimini yaşamış, birçok kuşağın belleğine şu veya bu yanıyla kazınmıştı.

Ömrünün sonlarında – 20 yıl boyunca – Paris'te Avenue Foch'taki lüks dairesine kapanıp gözlerden ırak yaşaması bile bu durumu değiştirmemişti. Kimse

onu görmüyor, güncelliğin sahnesinde artık izlenmiyordu. Ama orda, yüzyılın görkemli bir hazinesi olarak varolduğunu bilmek, garip ve hoş bir duyguydu.

Doğum tarihi tartışmalı olmakla birlikte, genelllikle 1901 yılında doğduğuna inanılır. Berlin'de küçük burjuva bir aileden dünyaya geldi. Babasının Prusyalı bir polis komiseri olduğu bilinir. Asıl adıyla Maria Magdalena Dietrich, müziğe ve sinemaya karşı ilgi duyarak büyüdü. Ünlü tiyatrocu Max Reinhardt'la tanıştığında adını Marlene Dietrich'e çevirdi. Jean Cocteau, bu ad üzerine şöyle diyecektir: "Adınız önce bir okşamanın sesi gibi, sonraysa bir kamçı şaklaması oluyor!"

Dietrich önce vodvillerde gözüktü, sonra 1923'ten başlayarak sinemada küçük roller aldı. Sonra bir gün, Josef von Sternberg denen bir adam, sinemanın gördüğü en büyük estetlerden ve atmosfer ustalarından biri, çevireceği Heinrich Mann uyarlaması *Mavi Melek* filmi için öngörülen, *Metropolis*'in yıldızı Brigitte Helm yerine birden onu seçti. Şöyle demişti sanatçı: "Marlene'i gördüğüm andan itibaren onun 'mavi melek' olmasını istedim. Onda 'monden' bir incelikle kültürün garip bir karışımı vardı. Çevresine karşı tümüyle ilgisiz duruyor, bu da ona karşı duyulan ilgiyi artırıyordu." Gerçek şuydu ki Marlene daha ilk görüşte genç adamın aklını başından almıştı. Ve böylece sinema tarihinin en görkemli Pygmalion öykülerinden biri, belki de birincisi başladı.

Gerçi *Mavi Melek* Dietrich'i bir anda star yapmıştı. Ve filmin bugün için de yadsınamaz nitelikleri var. Yine de Marlene'in filmde canlandırdığı şarkıcı Lola-Lola, bugünün ve de o günün ölçülerine göre biraz ham, hafiften kaba-saba bir kadındı. Marlene'in bildiğimiz Marlene olması için, Von Sternberg kadar bir başka öge de işin içine karışacaktı: Hollywood'ün rüya sanayii... Yeni başlayan sesli sinemayla birlikte eski yıldızların çoğu ortalardan silinir ve büyük şirketler tüm dünyada yıldız ve yetenek avına çıkarken, Marlene Paramount'tan parlak bir öneri aldı. İkili bavullarını toplayıp Amerika'ya hareket ettiler. Marlene, ülkesini, dostlarını, 1924 yılında evlendiği ve kendisine bir kız çocuğu veren eşi Rudolf Sieber'i geride bırakıyordu. Çok uzun zaman Almanya'ya dönmeyecek, ayrıca bir daha hiç evlenmeyecekti.

Marlene, ABD'de oldukça değişti. Ya da değiştirildi. Birlikte Amerika'daki ilk filmleri olan *Morocco – Fas Sevdalıları* için tam 15 kilo verdi, gözlerinin parlaklığını ortaya çıkaran, avurtlarını çökük göstererek olağanüstü yüz fiziğini belirleyen, uzun kirpiklerle gizemini artıran bir makyaj uygulandı. Ortaya çıkan tam bir düşler kadınıydı: egzotik, gizemli, yabancı, yapay, uzak, kışkırtıcı ve ölümcül... O filmde giydiği ve özel hayatında da giymeyi sevdiği erkek giysileriyle (pantolonu bir kadın giysisi hali-

Marlene Dietrich,
Mavi Melek *filminde*

ne getiren ilk sinema starıydı), cinselliğini de çift-yönlü hale getiren ve filmlerindeki kimi dans sahnelerinin de altını çizdiği bir kadın-kadına ilişkiyi de olanaksız kılmayan... (Ki bunun sonucu, belli bir dönemde yürütülen lezbiyenlik suçlaması olacaktı). Ünlü bacaklarını olduğu kadar, kısık, erkeksi ve güzel olmaktan çok anlamlı sesini de birer enstrüman gibi kullanıyordu Marlene... John Barrymore'un deyişiyle: "Bedenini bir Stradivarius kemanı gibi kullanan bir kadın. Cilası ne olursa olsun, altında bir şaheser yattığı hemen anlaşılıyor."

Von Sternberg-Dietrich çifti, birlikte tam yedi film yaptılar. *Şangay Ekspresi*'nden *Sarışın Venüs*'e, *Şerefsiz*'den *Kızıl İmparatoriçe*'ye tüm bu filmler, tarihin hangi dönemini ve hangi kahramanları anlatırlarsa anlatsınlar, sonuç olarak hep ince ayrıntılarla örülmüş, son derece estetik, entrikanın hep atmosferin gerisinde kaldığı, ışığı bir düş âlemi yaratırcasına kullanan, Marlene'in ise hep kendi kendisini oynadığı filmlerdi. Kişiliğin Şangay Lili, ilk savaş casusu, Rus imparatoriçesi Katerina ya da sadist bir baştan çıkarıcı olması pek bir şeyi değiştirmiyordu: Marlene her gerçek star gibi, hep kendisiydi. Yine de tüm bu kişiliklere 'ebedi ve ezeli' kadının özelliklerini kazandırdı, onları tarihsel kontekstlerinden alıp gönlümüzde ve belleğimizde hâlâ yaşayan görsel, sinemasal anılara dönüştürdü. Giysileri o 'kitsch' ve aşırılık yıllarında bile kimsenin giymeye cesaret edemeyeceği şeylerdi. Ünlü kostüm tasarımcısı Edith Head şöyle demişti: "Marlene'e giysi yapılmaz. Onun için giysi yaratılır." Sesi içinse sayısız komplimanlar var. Örneğin yakın dostu Ernest Hemingway'inki: "Yalnızca sesini kullanarak bile sizi büyüleyebilir. Ama o buna şahane bedenini ve yüzünün yaş-ötesi güzelliğini de katıyor."

Ancak sonunda Von Sternberg'le yolları kaçınılmaz biçimde ayrıldı. Yönetmen şöyle demişti: "Artık işbirliğimizin ikimize de yararı kalmadı. Sürdürürsek, ikimize de zarar gelecek." Böylece Pygmalion, yarattığı kadını serbest bıraktı. Ve Marlene, çok hoşlandığını söylediği bir bağımsızlık dönemine girdi. Bu dönemin özelliklerinden biri ve de ilki, Marlene'deki fantezi yanı ortaya çıkarması oldu. Marlene, koruyucusunun ağır, törensel, estetik ve Cermen-Dışavurumcu ağırlıklı sinemasından kurtulunca, üst üste *Desire; Angel* gibi hafif komedilerde veya egzotik güzelliğini ilk kez Technicolor renklerle gösterdiği *Allahın Bahçesi*'nde oynadı. Tüm bu filmler ve onun birden değişen imajı, gerçi seyirciyi çok fazla çekmedi. Ancak 1930'ların sonunda birden kendisini George Marshall'ın ünlü western komedisinde buldu Marlene: *Destry Rides Again.* Bu filmde, genç ve sıkılgan kovboy James Stewart'ın karşısında, görmüş-geçirmiş salon şarkıcısı Frenchy'yi oynuyor ve ünlü (ve çok-anlamlı) "See What the Boys in the Back Room will Have – Bak bakalım, arka odadaki çocuklar ne istiyor!" şarkısını söylüyordu. Film büyük başarı kazandı ve Marlene'in alabildiğine neşeli ve boşanmış komedi kompozisyonu, hele Una Merkel'le saçsaça-başbaşa ettiği 'kadın kavgası' gibi sahneleri unutulmadı. Dietrich'in önünde yeni bir dönem açılmıştı.

Sanatçı 1940'larda bu tarz filmlerin yanı sıra, kimi filmlerde farklı kişiliklere de büründü. *Kısmet*'te Doğulu bir 1001 gece masalları dilberini, *Altın Küpeler*'de bir çingeneyi, Billy Wilder imzalı *A Foreign Affair – Günahsız Melek*'te Berlinli bir fahişeyi, Alfred Hitchcock imzalı *Stage Fright – Sahne Korkusu*'nda cinayetle suçlanan bir şarkıcıyı oynadı. Bu rollerde artık Von Sternberg'in ona yakıştırdığı gizemden sıyrılmış, farklı ve yaşayan kadın kimliklerine bürünen gerçek bir

oyunculuk serüvenini başlatmıştı. 1940'lardaki en hatırlanan etkinliği ise, savaşta Amerikan cephesini dolaşarak askerlere verdiği moral konserleri ve kısık sesiyle söylediği "Lili Marleen" şarkısıyla, savaşın arka tarihi içinde yerini almasıydı. Kendi deyişiyle, "varlığını dünyanın savaşan tüm askerlerine adamak" istiyordu. Belki yıllar süren erişilmezlik statüsünden artık kesin olarak ayrıldığını ve halka, orduya, insanlara inen sıradan bir oyuncu-şarkıcı olduğunu göstermek istiyordu. Bu yeteneğini geliştirerek, 1950-60'larda çok iyi bir sahne sanatçısı olacak ve sayısız konser verecekti. Kendi adıma, 1961 yılında Paris'te Olympia'da verdiği konserlerde onu izleyebilmiş olmaktan çok mutluyum. Marlene o yıllarda sayısız plak yaptı, birkaç dilde şarkılar söyledi. 1948'de torun sahibi olduğunda gazetelerin attığı 'dünyanın en güzel büyükannesi' unvanını uzun yıllar taşıdı. Bu arada Jean Gabin'den Erich Maria Remarque'a, Orson Welles'den Ernest Hemingway'e sayısız ünlüyle aşk ilişkileri yaşadığı da yazıldı, çizildi.

Marlene Dietrich

Ancak o yılarda sinemayı da tümüyle boşlamadı. 1950'lerde çok az filmde de olsa unutulmaz birkaç kişilik yarattı: Fritz Lang westerni *Rancho Notorious – Yaylaların Fahişesi/Kulübe*, Orson Welles'in *Touch of Evil – Bitmeyen Balayı*, özellikle de Billy Wilder'ın *Witness for Prosecution – Beklenmeyen Şahit.* İki ayrı kişiliği ustaca canlandırdığı bu sonuncu filmle herkesi şaşırttı. 1960'larda sadece iki, 70'lerde ise, tam 78 yaşında, son bir film çevirerek sinema yaşamını noktaladı. Ülkesi Almanya'yla ilişkileri hep kısıtlı ve sorunlu oldu Marlene'in... Savaş öncesinde onu Almanya'ya dönmeye çağıran ve bir onur ve ödül yağmuru vaat eden Hitler'e yanıt bile vermedi. Daha sonra, yaşamında gerçek anlamda nefret ettiği tek kişinin Hitler olduğunu söyleyecekti. Ve 1960'larda Nazizmin ve Hitler'in gerçek yüzünü ortaya koyan *The Black Fox – Kara Tilki* adlı belgesele sesini verecekti.

Marlene tam bir yüzyıl kadınıydı. Yüzyılı kimliğiyle olduğu kadar, toplumsal-siyasal olaylar karşısındaki tavrıyla da etkilemişti. En büyük onurlara kavuşmuştu: 1947'de ABD'nin sivillere verilen en büyük nişan olan ünlü Özgürlük Madalyası, 1951'de Legion d'Honneur. 1960'larda, yıllar sonra ilk kez ülkesine dönüp konserler verdiğinde, hayranlık kadar Almanların nefretiyle de karşılandı. Ve bir daha Berlin'e ayak basmadı. Son yıllarında Paris'teki dairesinden hiç çıkmıyor, beyanat verip resim çektirmiyordu. Güzelliğinin insanların kafasında eskiden olduğu gibi kalmasını yeğliyordu. Maximilian Schell'in hakkında yaptığı "Marlene" adlı belgesele bile yalnızca sesini verdi. Ancak öldüğünde, Berlin'de gömülme isteğinde olduğu anlaşıldı. Ve yine kimi protesto gösterilerine ve karşı çıkışlara rağmen, bu gerçekleşti. Şimdilerde, tam 2000 yılında açılacak olan Kreuzberg'deki yeni kültür semtinde oluşturulan bir meydan, Marlene Dietrich mey-

danı adını taşıyor. Ve vatandaşlarının ve hemşerilerinin yıllar sonra nihayet kendisini anladıklarını ve affettiklerini insana düşündürüyor.

Marlene'den kimi deyişler:

Sanat: Icığı-cıcığı çıkmış bir sözcük.

Bekârlık: İnsan hayatında kutsanmış bir dönem. Ancak yaşlanmaya başlayınca değil!...

Kamera: Beni en iyi anlayan dost.

Araba: Bir erkeğin en iyi oyuncağı.

Kredi kartı: Bir Amerikan trajedisi.

Seks: Amerika'da bir saplantı. Dünyanın diğer yerlerinde bir olgu.

Aptallık: Beni çileden çıkaran tek kusur.

Josef von Sternberg: Hayatta hoşuna gitmek için en çok uğraştığım erkek.

Gençlik: İyimserlik ve güven dönemi.

Politika: Küçük oğlanların "sen seninkini göster, ben benimkini" diye oynamalarına benzeyen bir oyun!...

BAŞLICA FİLMLERİ:

"Der Mensche am Wege" (1923 – ilk), "Joyless Streets – Neşesiz Sokak" (25), "The Blue Angel – Mavi Melek" (30), "Morocco – Fas Sevdalıları" (30), "Dishonoured – Şerefsiz" (31), "Shanghai Express – Şangay Ekspresi" (32), "Blonde Venus – Sarışın Venüs" (32), "The Scarlett Empress – Kızıl İmparatoriçe" (34), "The Devil is a Woman – Kadın ve Kuklası" (35), "Desire – Arzu" (36), "The Garden of Allah – Allahın Bahçesi" (36), "Angel" (37), "Destry Rides Again – Destry" (39), "The Flame of New Orleans – New Orleans Ateşi" (41), "Manpower" (41), "Pittsburgh" (42), "Kismet" (44), "Martin Roumagnac" (46), "Golden Earrings – Altın Küpeler" (47), "A Foreign Affair – Günahsız Melek" (48), "Stage Fright – Sahne Korkusu" (50), "Rancho Notorious – Yaylaların Fahişesi/Kulübe" (52), "Witness for the Prosecution – Beklenmeyen Şahit" (57), "Touch of Evil – Bitmeyen Balayı" (58), "Judgment at Nuremberg – Nürnberg Duruşmaları" (61), "Just A Jigolo" (78).

Clark Gable

(1901-1960)

SİNEMANIN KRALI, erkekçe bir cinselliğin temsilcisi, *Rüzgâr Gibi Geçti*'deki Rhett Butler rolüyle beyazperdede maço imajının en görkemli tiplemesini veren yelken kulaklı aktör... Ve Türkçede bir zamanlar yaygın olan 'Clark çekmek' deyiminin sahibi: yani bir kadına, ancak onun yapabildiği gibi, çapkınca kaş çatarak sarkmak!...

Clark Gable, mesleğinin belli bir döneminde kısaca 'kral' unvanını aldı ve ölümüne dek bırakmadı. İnsanın nerdeyse ölümünden sonra da diyesi geliyor, çünkü onun ölümüne denk gelen biçimde, zaten krallık da yok olduğundan, yeni krallara yer kalmadı. Onun üzerine bir kitaba yazdığı önsözde, sinema yazarı ve tarihçisi Charles Champlin şöyle diyor: "O utanmasız erkeklikti, oysa dünya ünisekse doğru ilerliyor. O dış mekânların adamıydı, oysa günümüzde dış mekânlar kaldırımlara indirgeniyor. O eylem ve içgüdü adamlarını oynardı, oysa günümüzde sayılar, kurallar, maliyetler ve kısır hesaplarla elimiz-kolumuz bağlı. Gable'ı düşünmek, artık geriye dönüşü olmayan bir nostalji: yalnızca onun atılgan ve sert kişiliği için değil, ama aynı zamanda içinde yaşadığı sağlam ve açıksözlü dönem için de. Gable'ın olduğu türden kahramanlar, bugün için arzu edilmez değil, ama gerçekleşemez kişilikler." Joan Crawford'un, onun ölümünden yedi yıl sonra dediği de ilginç: "Adına Hollywood denen bir imparatorluğun kralıydı o. O imparatorluk artık eskisi gibi değil. Ama kral, ölümünden sonra bile tahttan inmiş veya indirilmiş gözükmüyor."

Clark Gable

'Kral' Gable, William Clark Gable adıyla Ohio'nun Kadiz kentinde, ikisi de Alman kökenli bir anababanın tek çocukları olarak dünyaya geldi. Türlüçeşitli işlere girdi çıktı, sonunda oyunculuğu seçti ve Josephine Dillon'un tiyatrosuna girdi, kendisinden hayli yaşlı Josephine'le de evlendi. 1924'lerden itibaren birçok filmde küçük roller aldı, ama tiyatroyu sürdürdü. Bir aralar Darryl F. Zanuck'a deneme filmi çekti, ama 'bir maymun kadar çirkin olduğu' (!) gerekçesiyle reddedildi. Şansı ancak 1930'lardan sonra güldü. Art arda çevirdiği *A Free Soul; Susan Lenox; Possessed* gibi filmlerde MGM'in ünlü kadınlarını kollarında tuttu: Norma Shearer, Greta Garbo, Jean Harlow, Joan Crawford, Myrna Loy... 1932'de Harlow'la çevirdiği *Red Dust* bir oyuncu ve bir çift yarattı: sarışın bomba Harlow, belki ham dişiliği, utanmasız cinselliği ve erkekler dünyasında kendine bir yer edinmek uğrundaki girişkenliğiyle, Gable'ın dişi karşılığıydı. Tüm bu filmlerde, yavaş yavaş, kısa zamanda tüm çizgileriyle belirecek olan perdedeki ve özel hayatındaki çok farklı olmayan kişiliğini ortaya koyuyordu. Bu kişiliğin ilginçliği nedeniyledir ki, ünlü yönetmen Frank Capra, Columbia adına çekeceği *It Happened One Night – Bir Gecede Oldu* filmi için Gable'ı istedi ve MGM'den özel bir anlaşmayla aldı. Milyarder kızını ABD boyunca yaptıkları bir otobüs yolculuğunda tavlayan bıçkın gazeteci tipi, tam Gable'lıktı. Bu tipik Büyük Bunalım güldürüsü, Gable ve Claudette Colbert dahil hemen herkese Oscar getirdi. Bir sahnede gömleğini çıkardığında içinde fanila olmadığının görülmesi, ABD'deki fanila satışlarını birden düşürdüğü gibi, delişmen genç kızlar benzer bir serüven yaşamak için birden otobüs yolculuklarına merak sardılar!...

Gable MGM'e geri döndüğünde artık daha ciddiye alınan bir oyuncuydu. Art arda *Mutiny on the Bounty – Denizde İsyan* (bu filmde ünlü bıyıklarını kesmesi

olay oldu), *Wife Versus Secretary; San Fransisco; Test Pilot – Deneme Pilotu* gibi parlak filmlerde oynadı. Halk onu öylesine seviyordu ki, her filmi olay oluyordu. "New York Times" şöyle yazıyordu: "O güneşin doğması kadar güvenebileceğiniz biri, ısrarla ve inatla tam bir erkek." Kocaman kulakları da espri konusu oluyordu: örneğin Howard Hughes şöyle demişti: "Kulakları onu iki kapısı da açık bir taksi gibi gösteriyor!" Komedyen Milton Berle ise ünlü *The Best Years of Our Lives – Hayatımızın En Güzel Yılları* filminden esinlenerek şöyle diyordu: "The Best Ears of Our Lives – Hayatımızın En Güzel Kulakları!"... MGM'in reklam sorumlusu şöyle demişti: "Tüm yaşamı boyunca her gittiği yerde insanlar onun çevresinde toplanıp hayran hayran baktılar." Ama kendisi alçakgönüllüydü: "Beni görmeye gelmelerinin tek nedeni şu: yaşamayı çok seviyorum ve bunu da biliyorlar." Ayrıca şöyle diyordu: "Ben bir aktör değilim, hiç de olmadım. Perdede gördüğünüz, benim... Bu krallık numarası da uydurma. Ben de herkes gibi yiyip içip tuvalete gidiyorum. Ben sadece gereken anda gereken yerde olma talihine erişmiş Ohiolu bir serseriyim."

Ama kendisi ne derse desin, efsane hep çalıştı. Yapımcı David O'Selznick Margaret Mitchell'ın çok-satan romanı *Rüzgâr Gibi Geçti*'yi filme alacağında, Rhett Butler'ın Clark Gable'dan başkası olmayacağına yalnızca o değil, sanki tüm Amerika karar vermişti. Ancak MGM'le kontratı nedeniyle, Selznick şirkete 25 milyon dolar ödemek zorunda kaldı. Bu paranın beş kuruşu bile Gable'ın cebine girmedi üstelik: o filmi sadece haftada 4500 dolar olan ücretiyle çekmek zorunda kaldı. Bir zamanlar Hollywood böyleydi: en ünlü starlar bile memur gibiydiler!... Ama Selznick sonradan şöyle dedi: "Verdiğim o paranın kuruşu bile yerine gitti. Perdede başka bir Rhett olamazdı."

Rüzgâr Gibi Geçti, Hollywood tarihinin çeşitli standartlar açısından en başarılı filmi oldu. Gable hariç herkes Oscar'ını kucakladı: Akademi onun birkaç yıl önce bu ödülü aldığını ve bunun yeterli olacağını düşünmüştü. Perdede şımarık ve kaprisli Scarlet O'Hara'ya, "Frankly, my dear, I don't give a damn," demesi olay oldu: bir filmde ilk kez böyle bir küfür ediliyordu!... Daha sonraki filmleri pek önemli değilse de, büyük gişe başarılarını sürdürdüler: *Strange Cargo – Esrarengiz Gemi; Boom Town – Petrolcüler; Comrade X; Honky Tonk.* O dönemde en iyi partönerleri, Joan Crawford, Myrna Loy ve Lana Turner'dı. İlk iki evliliğini kendisinden büyük ve çirkin denebilecek kadınlarla yapmış olan Kral, özel hayatında gerçekten âşık olmuştu: sarışın yıldız Carole Lombard'la ilişkisi büyük bir aşka dönüşmüş ve iki sanatçı, 1939'da gizlice evlenmişlerdi. Ama bu aşk dramatik biçimde sonuçlandı: Lombard 1942 yılında uçağının düşmesi sonucu öldü. Tıpkı bir dönemdeki sarışın partöneri Jean Harlow'unki gibi, bu erken ölüm de Gable'ı çok sarstı. O tarihten sonra, yavaş yavaş da olsa inişe geçtiğini, bir daha o eski neşesini ve hayata gamsız bakışını bulamadığını söyleyenler olacaktı.

Gable, belki biraz bu nedenle savaşa katılmayı istedi. Katıldı ve savaştı: Almanya üzerinde beş bombardımana katıldı. Üç yıl sonra döndüğünde, seyirci onu unutmamıştı: Greer Garson'la çevirdiği dönüş filmi *Adventure* bir gişe başarısı oldu. Afişlerde 'Gable is back and Garson got him' yazıyordu. 1950'leri belli bir yaşlanma süreci içinde geçirdi. Filmleri artık pek önemli değildi, çok iş de yapmıyordu. Sanki eski günlerinin hayaliyle yaşıyor ve film çeviriyordu. Ava

Gardner ve Grace Kelly gibi iki muhteşem kadınla yaptığı John Ford filmi *Mogambo; The Red Dust*'ın yeniden çevrimi, Yvonne de Carlo'yla yaptığı Raoul Walsh filmi *Band of Angels – Melekler Alayı* ise *Rüzgâr Gibi Geçti*'nin soluk bir kopyasıydı. MGM ile olan anlaşması 1954'te bitti, iki taraf da yenileme arzusu göstermedi. Hızla değişen bir Hollywood'da o hâlâ kraldı, ama artık yorgun bir kral... Jane Russell, Eleanor Parker, Susan Hayward gibi farklı güzellerle çevirdiği filmlere, Paramount'ta yaptığı ve eski, güzel günlerin komedilerini anımsatan üç film eklenebilir: Doris Day'la *Teacher's Pet – Öğretmenin Sevgilisi*, Caroll Baker'la *But Not for Me* ve Sophia Loren'le *It Started in Naples – Macera Böyle Başladı.*

Clark Gable, Vivien Leigh'le Rüzgâr Gibi Geçti*'de*

1960 yılında önüne gelen özgün Arthur Miller senaryosu *The Misfits*'i ilgiyle okudu. "Bu son zamanlarda bana önerilen en güzel senaryo," diyordu. Bir avuç mutsuz, her zaman her şeyi kaybetmiş doyumsuz insanın çağdaş eğlence kasabası Reno'daki birkaç gününü anlatan bu 'varoluşçu' senaryo, ona gerçekten olağanüstü bir rol getirdi. Yaşlanmış, ama sürekli çevresine "Size nasıl yaşanacağını öğreteceğim," diyen eski serüvenci ve at yetiştiricisi rolüne sonuna dek asıldı Gable... En zor sahnelerde bizzat oynadı, dublör kullanmayı reddetti. Filmin çekimleri sürerken, beşinci eşi Kay'den bir oğlan çocuğu beklediğini öğrenmişti, çok sevinçliydi. Ama bebeği göremedi: filmin bitiminden iki gün sonra hastalandı, hastanede öldü. Tuhaftır, *Uygunsuzlar* Marilyn Monroe'nun da son filmi olacaktı.

Clark Gable'la bir dönem kapandı Hollywood'da... Zaten kapanıyordu, zaten çok şey değişiyordu. Ama onun ölümü bunun sanki bir simgesi oldu. David O'Selznick'in, "Evet, düşmanları var, ama onlar bile Gable'ı seviyor," dediği sanatçı, bir efsaneyi fazla çaba harcamadan, sadece kendisi olarak ve öyle olmayı sürdürerek yaratmış ve çok uzun yıllar boyu yürütmüş nadir kişiliklerden biriydi.

BAŞLICA FİLMLERİ:

"Forbidden Paradise" (1924 – ilk), "The Merry Widow" (25), "The Painted Desert – Boyalı Çöl" (30), "Dance Fools, Dance" (31), "A Free Soul" (31), "Susan Lenox" (32), "Possessed" (32), "Red Dust" (32), "Hold Your Man" (33), "It Happened One Night – Bir Gecede Oldu" (34), "Manhattan Melodrama" (34), "Mutiny on the Bounty – Denizde İsyan" (35), "China Seas – Çin Denizleri" (35), "San Fransisco" (36), "Saratoga" (37), "Test Pilot –

Deneme Pilotu" (38), "Gone With the Wind – Rüzgâr Gibi Geçti" (39), "Boom Town – Petrolcüler" (40), "Honky Tonk" (41), "Adventure – Macera" (45), "The Hucksters" (47), "Homecoming – Eve Dönüş" (48), "Any Number Can Play – Hileli Zar" (49), "Across the Wide Missouri – Kunduz Avcıları" (51), "Lone Star – Tek Yıldız" (52), "Mogambo" (53), "Betrayed – Casus Aşkı" (54), "Soldier of Fortune – Maceralar Beldesi" (55), "Band of Angels – Melekler Alayı" (57), "Teacher's Pet – Öğretmenin Sevgilisi" (58), "Run Silent, Run Deep – Sessiz ve Derinden Git" (58), "It Started in Naples – Macera Böyle Başladı" (59), "Misfits – Uygunsuzlar" (61).

Bing Crosby
(1903-1977)

ROCK'N ROLL ÇIKIP 'müziğin namusu bozulmadan' herkesin gözde şarkıcısı, 'her eve lazım' balad uzmanı, 'crooner'lerin şahı, Frank Sinatra'dan Dean Martin'e hepsinin ustası... Ama, aynı zamanda, iyi bir aktör, yadsınamaz bir sahne, radyo, TV ve perde kişiliği: hem de tam 50 yıl boyunca...

Bir açıdan Bing Crosby de, sözünü ettiğimiz veya edeceğimiz Gary Cooper, Clark Gable, Henry Fonda veya James Stewart kadar 'Mr. America' idi. Amerikalı'nın ve tüm dünyanın gözünde... O da yıllar boyu kendi tarzında, yani şarkı, müzik, espri ve komediyle Amerikan Rüyası'nı tanıttı, Amerikan idealine hizmet etti. Ama, hangi açıdan bakılırsa bakılsın, hatta bu açı son derece politik bile olsa, kendi alanlarında böylesine yücelmiş bu kişilere duyduğumuz hayranlığı elbette ona karşı da duyacağız, duyuyoruz.

Asıl adı Harry Lillis Crosby idi: Bing adını o yıllarda moda olan bir çizgiromandan aldı!... Üniversitede okurken okul orkestrası kurdu, davul çalarak şarkı söylemeye koyuldu. Sonra The Rhythm Boys adıyla bir vokal grup kurdu, daha sonra da Paul Whiteman'm ülke çapında ünlü orkestrasına katıldı. ABD'de ve her yerde radyo yıllarıydı ve o da ilk ününe radyo aracılığıyla kavuştu. 1930'da, ilk sesli müzikallerden biri olan ve büyük tarihsel değer sahibi bulunan *The King of Jazz – Caz Kralı* adlı müzikalde oynadı. Bu hafif siklet, ince, uzun ve sevimli genç adam, o yıllarda moda olan yumuşak, baygın bir sese sahipti. Bu özellikleriyle, Mack Sennett'in kimi kısa komedi filmlerinden uzun filmlere terfi etti. Paramount'la yaptığı anlaşma, onu 25 yıl boyunca bu şirketin simgelerinden biri haline getirecekti.

Crosby'nin rahat, serbest, yumuşak bir şarkı söyleme stili vardı. Amerikalıların o dönemde 'crooner' dedikleri bu tarz şarkıcıların en iyi temsilcisi oldu, kısa zamanda... Ünü bir süre sonra 1920'lerin efsane şarkıcısı Al Jolson'u bile aşacaktı. Aynı rahatlığı, oyun tarzında ve beyazperdedeki kişiliklerinde de canlandırdı: orta sınıflardan, hali-vakti yerinde, ağzı laf yapan, Amerikan usulü esprileri olduğu kadar, şarkıları da yeri geldiğinde hemen servise koyan kentli-kentsoylu kahraman... Her zaman bir centilmen, her zaman şakası hazır, iyi yaşamayı, yemeyi-

Bing Crosby, (solda) Oscar aldığı Benim Yolum *filminde Barry Fitzgerald'la*

içmeyi ve güzel kızları seven epiküryen Amerikan burjuvası... Bu kimliği sayısız filmde taşıdı, bir yazarın alayla dediği gibi birçok kötü filmi en azından izlenir hale getirdi ve bir düzine de gerçekten iyi filme önemli katkıda bulundu.

Crosby, 1930'larda sayısız müzikalde oynadı. 1932'deki Frant Tuttle imzalı *The Big Broadcast*'den başlayarak, bu filmlerin yıldızı oldu. Bunların arasında, E. A. Sutherland imzalı *Mississippi*, Lewis Milestone imzalı *Anything Goes*, Norman Z. McLeod imzalı *Pennies from Heaven*, Wesley Ruggles imzalı *Sing You Sinners* gibi ilginç örnekler vardı. Tam 1940 yılında, yine Paramount'un o yıllardaki çok popüler komedi starı Bob Hope'la bir araya gelerek *Road to Singapore – Singapur Yolu* adlı filmi çekti. İki playboyun kadınları paylaşma kavgası yaparken, bir Doğulu dilbere tutulmalarını anlatan bu film, temelde tipik bir romantik güldürüydü. Daha önce Fred MacMurray-Jack Oakie ikilisi için düşünülmüş, sonra George Burns-Gracie Allen komedi çiftine transfer olmuş, en sonunda hiçbiri olmayınca Crosby ve Hope'un birlikte denenmesi düşünülmüştü. İkilinin arasına, 1930 sonlarında Paramount'ta çevirdiği Pasifik adalarında geçen uydurma aşk ve serüven filmleri ve bu filmlerde giydiği yerli kıyafeti 'sarong'la ün yapan esmer güzeli Dorothy Lamour da (1914-1996) katıldı. Bu filmin tutması üzerine, 'yollu filmler' tam yediye ulaşıncaya kadar çekilmeye devam edecekti. Her filmde senaryo gitgide daha çılgın ve absürd esprilere kayacak, Crosby yer yer şarkı söylerken, Hope sözlü espriler patlatacak ve ikili Dorothy Lamour'un ilgisine mazhar olmak için savaşıp duracaktı.

'Yol' dizisinin esprileri, kimi zaman gerçekten hoştu. Yazarları Don Hartman-Frank Butler veya Norman Panama-Melvin Frank ikililerinden biri olsa da, bu esprilere kimi zaman bizzat Hope veya Crosby tarafından katkıda bulunulduğu söylenir. Örneğin Jeanine Basinger'in "American Cinema-100 Years of Filmmaking" adlı dev kitabında, bu esprilerden biri, sinemanın zaman içinde sıçrama ve istediğini gösterip istediğini saklama özelliklerine örnek diye gösteriliyor: *Fas Yolu*'nda çöl korsanları tarafından yakalanıp iki çuvala konarak kızgın çöle bırakılan Hope ve Crosby, o durumda bile çeşitli espriler yaptıktan sonra, bir sonraki planda serbest kalmış biçimde yürürken gösteriliyor. Hope birden diyor ki: "Söylesene, seyirci o çuvallardan nasıl çıktığımızı merak etmez mi?/Sanırım eder./ Peki, ne yapacağız?/Onlara söylemeyiz, olur biter!"...

Crosby 1940'larda ününün doruğuna çıktı. *Yol* serisi tüm hızıyla sürerken, *Holiday Inn – Eğlenceler Oteli* gibi düzeyli bir müzikal ve de Amerikan tarzı komedinin büyük ustası Leo MacCarey'in *Going My Way – Benim Yolum* filmlerinde oynadı. Şarkı söyleyerek kilisesini yöneten bir rahibi oynadığı sonuncu film çok sevildi ve Crosby, pek beklenmedik biçimde, sayısız ciddi oyuncunun peşinde olduğu bir Oscar'ı kucaklayıverdi. Ardından devamı olan *The Bells of Saint Mary's*'de Ingrid Bergman'la birlikte oynadı. Billy Wilder'ın *The Emporor Waltz – Şahane Vals* ve iki Frank Capra filmi, *Riding High* ve *Here Comes the Groom – Damat Geliyor* filmlerinin yanı sıra, *Holiday Inn*'i yıllar sonra *White Christmas* adıyla yeniden çevirdi. Ki ilk filmden gelen aynı adlı şarkı, Amerikan müzik tarihinin (hem de 78'lik plak döneminde) en çok satan plağı olmuştu. 1954'te George Seaton'un bir oyundan uyarladığı *The Country Girl – Taşra Kızı*'nda beklenmedik yoğunlukta bir dramatik oyun sergiledi, üçüncü kez Oscar adayı oldu. Ama ödülü, bu filmde oynayan Grace Kelly aldı. Dramatik bir rolde oynadığı *Little Boy Lost – Kayıp Çocuk*, klasik müzikalin yeniden çevrimi *Anything Goes*; *The Philadelphia Story*'nin yeni çevrimi *High Society – Yüksek Sosyete; Stagecoach – Cehenemden Dönüş/Posta Arabası* western klasiğinin aynı adlı yeniden çevrimi, 1950 sonları-60'lardaki son filmleri arasında sivrilir. 1966'da çevirdiği sonuncusu, onun son sinema filmi oldu. Sonra 1977'deki ölümüne dek köşesine çekildi. Ve ölüm onu, sevgili dostu Bob Hope'la birlikte en büyük ortak keyifleri olan golf oynarken yakaladı.

Crosby belki önemli bir oyuncu değildi. Ama kendini eğittiği, öğrendiği ve son filmlerinde kolay unutulmayacak kompozisyonlar verdiği söylenebilir. Ama yine de hep alçakgönüllü kaldı. Şöyle diyordu: "Öylesine ince bir yeteneğim var ki, şeffaf bile denebilir!" Mezartaşına ise şöyle yazılmasını istemişti: "O bir şarkıyı sonuna dek söyleyebilen sıradan bir insandı!"

BAŞLICA FİLMLERİ:

"King of Jazz" (1930 – ilk), "The Big Broadcast" (30), "Going Hollywood" (33), "Mississippi" (35), "Anything Goes" (36), "Sing You Sinners" (38), "East Side of Heaven – Cennet Köşesi" (39), "Road to Singapore – Singapur Yolu" (40), "Holiday Inn – Eğlenceler Oteli" (42), "Road to Morocco – Fas Yolu" (42), "Dixie" (43), "Going My Way – Benim Yolum" (44), "The Bells of Saint Mary's" (45), "Blue Skies" (46), "Road to Rio – Rio Yolu" (47),

"The Emperor Waltz – Şahane Vals" (48), "A Connecticut Yankee in King Arthur's Court – Kral Arthur'un Sarayında" (49), "Mr. Music" (50), "Here Comes the Groom – Damat Geliyor" (51), "Road to Bali – Bali Yolu" (52), "White Christmas – Eğlenceler Oteli" (54), "The Country Girl – Taşra Kızı" (54), "Anything Goes" (56), "High Society – Yüksek Sosyete" (56), "Pepe" (60), "Robin and the Seven Hoods – Yedi Küçük Yaramaz" (64), "Stagecoach – Posta Arabası" (66).

Fernandel
(1903-1971)

İNSANLARIN atlardan geldiğine değgin bir kuram olsaydı, herhalde kanıtlamak için onu gösterirlerdi!... 150'yi aşkın filmle çok çalışmış, özellikle Fransızları çok güldürmüş bir komedyen, Fransa'nın ulusal hazinelerinden biri...

Asıl adıyla Fernand Joseph Desiré Constantin, Marsilya'da alçakgönüllü bir banka memurunun oğlu olarak dünyaya geldi. Babası Denis, hafta sonlarında 'cafe-concert'lerde Sined (adının tersten okunuşu!) adıyla tek kişilik komedi gösterileri yapan bir sahne âşığıydı. Küçük Fernand, beş yaşından itibaren babasıyla sahneye çıktı, onun küçük turnelerine katıldı. Ağabeyi Marcel'le birlikte bir ikili kurdular, Polin komedi kumpanyasında sahneye çıktılar. 1925'te Henriette Manse'la evlendi ve kaynanasının onu "Fernand d'elle – onun Fernand'ı" diye çağırması sayesinde adı Fernandel olup çıktı!...

Fernandel, tiyatro aşkı yüzünden bankadaki görevini bıraktı, çeşitli truplara katıldı. 1928 yılında Paris onu Bobino ve Concert Mayol'daki rövülerde keşfetti. Keşfedenlerin arasında, yönetmen Marc Allégret de vardı ve ona Sacha Guitry'den uyarladığı *Le Blanc et le Noir – Beyaz ve Siyah* adlı filmde küçük bir rol verdi. Fernandel'in sonunda 150 filmi aşan şaşırtıcı kariyeri başlamıştı.

Fernandel doğuştan bir komikti, insana hemen gülme arzusu veren bir yüzü vardı. 'At suratı', kazma dişleri, yüzünün yarısını kaplayan koca tebessümü, onu zaten avantajlı kılıyordu. Bu doğal avantajlarını, başlarda kaba, ama giderek gelişen bir oyunculuk yeteneğiyle birleştirince, birkaç kuşak boyu Fransa'yı güldüren ve ünü zamanla ülkesinin sınırlarını aşan bir büyük komedi ustası oldu. İlk filmlerinden birini yöneten Carlo Rim şöyle diyordu: "O gözlemde bulunmayı, öze indirgemeyi, yorumlamayı, nakletmeyi, en büyük etkiyi yapacak bir sözü, bir hareketi hemen kavramayı bilir." 1932'de Bernard Deschamps yönetiminde çektiği *Le Rosier de Madame Husson – Madame Husson'un Gül Bahçesi* filminde ilk kez kapsamlı bir rol alarak büyük ilgi gören Fernandel, sonraki yıllarda kimi önemli yönetmenlerle de çalıştı. Jean Renoir (usta bulvar yazarı Georges Feydeau'dan uyarlanan *On Purge Bébé*), Maurice Tourneur (*Les Gaités de l'Escadron – Birliğin Neşesi*), Christian-Jaque (*Un de la Legion – Lejyondan Biri; François I er – Birinci François* ya da *Ernest le Rebelle – Âsi Ernest*), Julien Duvivier (*Un Carnet de Bal –*

Balo Defteri). Ama o yıllardaki asıl ünü, yazar-yönetmen Marcel Pagnol'un filmleriyle geldi. *Angèle*'deki Saturnin, *Regain*'deki Gedemus, *Le Schpountz*'daki Schpountz rolleri, ona ciddi bir komedyen ünü getirdi. Savaşta yine sürekli çalıştı, ama askerliğini yapmayı da ihmal etmedi. Ancak ciddi görevlere getirilmedi, hatta nöbete bile çıkarılmadığı söylenir: çünkü onu görenler öylesine bir gülme krizine tutuluyorlardı ki, tüm disiplin aksıyordu!...

Fernandel, Marcel Pagnol'dan uyarlanan filmde Angèle *rolünde*

Fernandel, savaş sonrasında seyircinin karşısına biraz daha olgunlaşmış bir kimlikle çıktı ve daha önemli karakter rolleri oynadı. Özellikle 50'lerden sonra Sacha Guitry'nin *Tu m'as Sauvé la Vie – Hayatımı Kurtardın*, Pagnol'un *Topaze* ve *La Fille du Puisatier – Kuyucunun Kızı*, Claude Autant-Lara'nın *L'Auberge Rouge – Kızıl Han*, Jacques Becker'in *Ali Baba ve 40 Haramiler*, John Berry'nin *Don Juan* gibi filmleri anımsanabilir. 1952'de ilk kez, Julien Duvivier yönetiminde, İtalyan yazarı Giovanni Guareschi'nin kitabından yola çıkan *Don Camillo'nun Küçük Dünyası* filminde küçük bir İtalyan kasabasındaki komünist başkanla sürekli çekişen rahip rolüyle tüm dünyada büyük ilgi topladı. Öyle ki, İtalyan aktörü Gino Cervi ile birlikte daha üç Don Camillo serisinde kamera karşısına geçtiler. Henri Verneuil de o yıllarda onun gözde yönetmenlerinden oldu, birlikte *Le Fruit Defendu – Yasak Meyve; Le Mouton a Cinq Pattes – Beş Ayaklı Koyun; Le Grand Chef – Büyük Şef; La Vache et le Prisonnier – İnek ve Ben* gibi filmler çektiler. Fernandel, 1942-51 arasında üç filmini de bizzat yönetti.

Sanatçı, 1960'larda artık uluslararası bir şöhrete sahipti. Michael Anderson, Gerd Oswald, Mario Soldati, Jean Giono, Vittorio de Sica, Luigi Comencini gibi ilginç yönetmenlerle çalıştı, ortak-yapımlarda Toto veya Bob Hope gibi uluslararası komedi ustalarıyla birlikte oldu. 1970' teki son filmi, Henri Colpi imzalı *Heureux qui Comme Ulysse – Ulis Gibi Mutlu...*, ona çok hoş bir kompozisyon fırsatı getirdi. Bir yıl sonra da hayata veda etti. Onu muazzam popülerliği açısından İtalyanlar'ın Toto'su veya bizim Kemal Sunal'ımızla kıyaslamak çok yanlış olmaz. Taşra kökenlerine hep bağlı kalan, hep çok sade bir yaşam süren sanatçı, unutulmaz romanlarından alınan filmlerde kendisini çok iyi kullanan Marcel Pagnol'un bir tanımlamasına tıpatıp uyuyor: "Komedyenler, hayatta ağlamak için onca nedene sahip olan insanları güldürmek için gereklidirler."

BAŞLICA FİLMLERİ:

"La Meilleure Bobonne" (1930 – kısa film – ilk), "Le Blanc et le Noir – Beyaz ve Siyah" (1931 – ilk uzun film), "On Purge Bébé" (31), "Le Rosier de Madame Husson – Madame Husson'un Gül Bahçesi" (32), "Angèle" (34), "Un de

la Légion – Lejyondan Biri" (36), "Josette" (36), "Regain" (36), "Ignace" (37), "Un Carnet de Bal – Balo Defteri" (37), "Fric-Frac" (39), "La Fille du Puisatier – Kuyucunun Kızı" (40), "Petrus" (45), "Topaze" (50), "L'Auberge Rouge – Kızıl Han" (51), "Le Petit Monde de Don Camillo – Don Camillo'nun Küçük Dünyası" (52), "Coiffeur Pour Dames – Kadın Berberi" (52), "Le Fruit Defendu – Yasak Meyve" (52), "Le Retour de Don Camillo – Don Camillo Dönüyor" (53), "Le Mouton a Cinq Pattes – Beş Ayaklı Koyun" (54), "Ali Baba et les 40 Voleurs – Ali Baba ve 40 Haramiler" (54), "Don Juan" (56), "Paris Holiday – Hepimiz Paris'te" (58), "La Vache et le Prisonnier – İnek ve Ben" (59), "Crisus" (60), "Don Camillo Monseigneur" (61), "L'Age Ingrat – Nankör Çağ" (64), "Heureux qui Comme Ulysse – Ulis gibi Mutlu" (70).

Bob Hope

(1903-)

FIRILDAK GÖZLÜ, sivri burunlu, laf ebesi bir Amerikan ulusal kurumu, Dorothy Lamour'u her zaman Bing Crosby'ye kaptıran adam, korkaklığı gerçek bir komedi ögesi haline getiren popüler kişilik...

Bob Hope da kimi ünlü Amerikan komedi sanatçıları gibi İngiliz kökenliydi. Londra'nın güneyindeki Eltham semtinden kalkıp ABD'ye, Ohio yöresindeki Cleveland'a gelip yerleştiklerinde, küçük Leslie Townes Hope sadece dört yaşındaydı. Yedi çocuklu bir ailede büyüdü, okulda 'tap' dansı öğrendi, on yaşında bir Charlie Chaplin'i taklit yarışmasında birinci geldi. Show dünyasında küçük işlerden sonra, kendisini sessiz sinema komiği Fatty Arbuckle'ın sahne gösterisinde buldu. Birlikte dans ettiği partöneriyle bozuşunca, Hope tek başına 'stand-up' komedyenliğini denedi. Ve çeşitli numaralardan oluşan "Roberta" ya da "Ziegfeld Follies" gibi gösterilerde küçük bölümler kapmaya başladı. Öyle hızlı espri yapıyordu ki, ona 'Rapid Robert – Hızlı Robert' adını verdiler. Sahnede büyük bir rahatlığı, laf yetiştirme yeteneği ve özellikle ABD'nin toplumsal-siyasal olaylarını rahatça eleştirme özelliği vardı. Broadway'da sahneye çıkmaya başladığında ve yine o yıllarda radyoda düzenli bir programı sunmaya başladığında, dikkat çekti. Rolleri gitgide büyüdü ve sonunda Hollywood'dan aldığı öneriyi değerlendirerek, *The Big Broadcast of 1938* filmiyle sinemaya adım attı. Bu filmde Shirley Ross'la karşılıklı söyledikleri "Thanks for the Memory" şarkısı, onun yıllar boyu değişmeyen simge-şarkısı olarak kaldı.

Hope, hemen tüm meslek yaşamını geçirdiği Paramount stüdyolarında, 1930 sonlarından başlayarak art arda çok popüler filmler çekti. *Thanks for the Memory; The Cat and the Canary; The Ghost Breakers*, özellikle o yıllardaki gözde korku türünü komediyle karıştıran filmlerdi. Son ikisinde Paulette Goddard'la birlikte oynadı sanatçı. Ve yıllar boyu çeşitli ülkelerde sayısız komedyen tarafın-

dan taklit edilecek olan durumları, esprileri ve komedi unsurlarını başarıyla kullandı. Esprileri genelde çevirisi zor İngilizce oyunlarına ve de ABD'nin politik gelişmelerine dayanıyordu. *Kedi ve Kanarya*'dan yine de iki espriyi çevirmeyi deneyelim: "İnsanların öldükten sonra yeniden dirileceklerine inanır mısın?/Yani Cumhuriyetçiler gibi mi?" Ya da "Büyük bomboş evler seni korkutur mu?/ Hayır, ben tiyatrocuyum!"...

Hemen o sırada Bing Crosby'yle giriştikleri 'yol serisi' geldi. Tüm bu filmlerde Hope'un kimliği şuydu: hazırcevap, tembel, kent hayatına ve onun tüm konforuna alışmış, ama kendisini olmadık ülkelerde ve durumlarda bulan, alabildiğine korkak ve genelde her şeyi Crosby'nin üzerine yıkıp ortadan sıvışmaya hazır kişilik... Korkaklığı incelikle işleyerek nerdeyse bir erdem haline getiriyor, bir yaşama biçimi, bir düşünme tarzı yapıyor, ama durumlar gerçekten belalı olduğundan, bu içgüdüsel tutumu kitle tarafından anlaşılıyor, giderek onaylanıyordu. Onun yol göstericisi erdem ve soyluluk değil, hayatta kalmak içgüdüsü, kurnazlık ve beceri idi. Partönerleri, 'yol serisi'nde Dorothy Lamour (ve yıllar sonra Joan Collins) diğer filmlerinde ise Goddard'dan sonra Hedy Lamarr, Virginia Mayo, Marilyn Maxwell, Lucille Ball, Jane Russell gibi dişi ve güzel kadınlardı.

Hope'un 40'lardaki filmleri, kendi adıma çocukluğumun kimi en güzel sinemasal anılarını içerir. Frank Tashlin gibi bir komedi dehası yazar-yönetmenin

Bob Hope

katkısıyla yaratılan *The Paleface – Korkak Kahraman* ve devam filmi *The Son of Paleface – Korkak Kahramının Oğlu*, gerçekten düzeylidir ve (yakın zamandaki TV gösterimlerinin de kanıtladığı gibi) bugün için de komiktir. Komikleri, dişiliği çok belirgin 'vamp' kadınlarla eşleştirme ilkesi, bu filmlerdeki Hope-Jane Russel beraberliğinde çok iyi kullanılır ve ikili, "Buttons and Bows" adlı Oscar alan ünlü şarkıyı söylerler. Virginia Mayo'lu, kostümlü ve şık *Prenses ve Korsan*, büyük kadın komedyen Lucille Ball'la karşılıklı döktürdükleri *Fancy Pants – Sahte Şövalye*, Damon Runyon'un öykülerinden uyarlanan *The Lemon Drop Kid – Zoraki Gangster*, Hedy Lamarr'lı ve egzotik çağrışımlı *My Favorite Spy – Sevgili Casusum*, Mickey Rooney'le karşılıklı tuluat yaptıkları *Off Limits – Aslan Çavuş*, Joan Fontaine'li ve büyük bütçeli *Casanova's Big Night – Kazanova'nın Maceraları*, Katharine Hepburn'lü demir perde komedisi, bir modern zamanlar *Ninotchka* denemesi *The Iron Petticoat – Zorlu Pilot*, gerçek bir kişiliği canlandırdığı ve ciddi bir dramatik kompozisyon çizdiği *Seven Little Foys – Yedi Küçük Yaramaz* en iyi Bob Hope filmleri arasındadır.

Bu arada sanatçı, Amerikan kamu hayatında vazgeçilmez bir kişilik olur çıkar. Sayısız hayır işine katılır, İkinci Dünya savaşından Körfez savaşına Amerikan ordusunu tam yedi ayrı savaşta eğlendirip moral verir, 1950'den başlayarak NBC'de dört kuşak boyu süren özel program yapar, yıllar boyu Oscar törenlerinin değişmez sunucusu olur ("O binaya girebilmek için, parola Bob Hope'tur!"), Akademi'den de tam dört kez özel ödül alır. Ayrıca kitap yazar: 1958-1977 arası tam dört mizah yüklü özyaşamsal anılar kitabı... Buna karşılık, sinemadaki filmleri, 1950 sonlarından başlayarak ciddi bir kalite düşüklüğü gösterir. 1960'lar civarındaki *Facts of Life – Hayat Cilveleri* ya da *A Bachelor in Paradise – Cennette Bir Bekâr* gibi birkaç filmden sonra hemen tüm çevirdikleri, Lana Turner, Elke Sommer, Gina Lollobrigida gibi yeni güzellerin desteğine karşın başarılı olmaz. Hope ta 70 başlarında sinemayı tümüyle bırakır.

Bugün (bu kitabın yazıldığı sıralarda), 95 yaşını aşmış, tam bir emeklilik yaşamı süren Hope, bu konuda da şöyle diyor: "Eğer yaş pastanız için aldığınız mumlar pastadan daha pahalıya geliyorsa, artık emekliliğiniz çoktan gelmiş demektir!" Onun yıllar boyu bu kadar çok espriyi nerden bulup çıkardığı gerçekten meraka değer. Leonard Maltin onun için, "Batı uygarlığı tarihinde en popüler olmuş komik," diyor. Bilmiyorum, bu abartılı mı? Ama Hope'un kimileri tarafından hafife alınan kimliğinin, 20. yüzyılın popüler ikonları arasında önemli bir yer tuttuğu kesinlikle söylenebilir.

BAŞLICA FİLMLERİ:

"The Big Broadcast of 1938" (1938 – ilk), "Thanks for the Memory" (38), "The Cat and the Canary – Kedi ve Kanarya" (39), "The Road to Singapore – Singapur Yolu" (40), "The Ghost Breakers – Hayalet Avcıları" (40), "The Road to Zanzibar – Zengibar Yolu" (41), "My Favorite Blonde – Sevgili Sarışınım" (42), "Road to Morocco – Fas Yolu" (42), "The Princess and the Pirate – Prenses ve Korsan" (44), "My Favorite Brunette – Sevgili Esmerim" (47), "The Paleface – Korkak Kahraman" (48), "Fancy Pants – Sahte Şöval-

ye" (50), "The Lemon Drop Kid – Zoraki Gangster" (51), "My Favorite Spy – Sevgili Casusum" (51), "Son of Paleface – Korkak Kahramanın Oğlu" (52), "Road to Bali – Bali Yolu" (52), "Casanova's Big Night – Kazanova'nın Maceraları" (54), "The Iron Petticoat – Zorlu Pilot" (56), "Paris Holiday – Hepimiz Paris'te" (58), "The Facts of Life – Hayat Cilveleri" (60), "Bachelor in Paradise – Cennette Bir Bekâr" (61), "Road to Hong Kong – Hong Kong Yolu" (62), "The Oscar" (66), "Cancel my Reservation" (72).

Joan Crawford
(1904-1977)

YÜZÜ İNANILMAZ irilikte ağzına ve gözlerine teslim olmuş, kendisi ise önce 'başarı, ne pahasına olursa olsun başarı' diyen, daha sonraki yıllarda ise 'erkek, ne pahasına olursa olsun erkek' diyen bir kadının, giderek kadın tutkusu denen şeyin perdedeki en iyi temsilcisi olmuş bir oyuncu...

Joan Crawford, 45 yıllık bir sürede çevirdiği 80 filmle Hollywood'un altın kitabına adını yazdırmış bir oyuncudur. Perdede çok çeşitli kişilikler canlandırmıştır, ama kariyerinde kabaca üç dönemdeki üç imajı söz konusu edilebilir: ilk dönemde, genelde alçakgönüllü, hatta düşük bir sosyal çevreden gelip ne pahasına olursa olsun yükselmek isteyen hırslı bir genç kızdır. Bir ikinci dönemde, istediklerini elde etmiş, özgür, bağımsız ve aklına eseni yapan modern kadındır. Bir üçüncüsünde ise artık yaşını-başını almış, hali-vakti yerinde, ama aşka doymamış bir kadındır ve bu nedenle, hep kendisinden genç erkeklerle, çoğu zaman felaketin, giderek ölümün kıyısına yaklaştığı ölümcül ilişkiler yaşar.

Texas'ın San Antonio kentinde Lucille LeSueur gibi Fransız kökenli bir isimle doğan sanatçı, babasını hiç tanımadı: annesi ve babası, o bebekken boşanmışlardı ve adam çekip gitmişti. Ağabeyi Hal'la birlikte hayatta tutunacak bir dal arayan Lucille, annesinin yeni kocalarına alışmaya çalışırken (kadın iki kez daha evlenmişti), eğitimini bitirmeyi denedi. Ama çok başarılı olamayınca, tezgâhtarlık yaptı. Dinamik ve hırslı genç kadın, daha sonra asıl hevesinin dans olduğuna karar verdi ve dersler aldı. 16 yaşında sahneye çıktı, aynı yıl MGM'in bir artist avcısının gözüne takıldı ve şirketle bir kontrat yaptı. İlk yaptığı, dönemin ünlü yıldızı, MGM'in taçsız kraliçesi (çünkü şirketin iki patronundan birinin,

Joan Crawford, Oscar aldığı Ömre Bedel Kadın *filminde*

Irving Thalberg'in eşiydi) Norma Shearer'in filmlerinde dublörlük oldu. Bu arada adını da patronların isteğine uyarak Joan Crawford'a çevirdi. Gece kulüplerinde dönemin gözde dansları Charleston ve Black Bottom'u geliştiriyor ve caz çağı çılgınlığı içinde bunları gösteren sessiz filmlerde oynuyordu. İlk filmini 1925'te çevirdi, ama asıl üne üç yıl sonra çevirdiği *Our Dancing Daughters*'la kavuştu. Hemen ardından sesli filmler geldi ve Crawford'un tınlamalı, dolgun sesi, bu alanda da bir avantaj oldu.

Crawford, 1930'ların başında MGM'in en umut veren genç yıldızıydı.

Günün modasına uygun müzikli dramlar ve komedilerde oynuyordu: *Dance Fools Dance; Laughing Sinners; This Modern Age; Dancing Lady.* Clark Gable'la yıllar sürecek bir çift oluşturmuşlardı. Birçok ünlü oyuncunun rol aldığı *Grand Hotel*'de Garbo, John Barrymore ve Wallace Beery gibi devlerin yanında ezilmiyor, Somerset Maugham'dan uyarlanan *Rain – Yağmur*'da Gloria Swanson'dan sonra ve Rita Hayworth'tan önce, bu Pasifik adalarına düşmüş fahişe rolüne büyük bir canlılık getiriyordu. MGM'in ünlü terzisi Adrian, bir yazarın dediği gibi "ağzı çok geniş, omuzları bir erkek gibi, yüzüyse anlam açısından son derece sınırlı" olan kadına uygun giysiler hazırlıyor, onun her filmini bir moda gösterisine dönüştürüyordu. Radie Harris şöyle yazacaktı: "Bir star olmak için sıkı bir perhizle fazla kilolarını attı, sesinin tonunu birkaç ölçü alçalttı, Adrian'ın giyim-kuşam ve Douglas Fairbanks Jr.'ın bir odaya nasıl girileceği konusundaki derslerini dikkatle dinledi. Ve kendi kendisini mükemmelleştirme çabasından hiç vazgeçmedi." Zaten o yıllardan başlayarak, asıl seyircisi kadınlar olacak ve onu hiç bırakmayacaklardı. Crawford, MGM'de aynı yıllarda Bette Davis'in Warner Bros'ta verdiğine yakın bir mücadele veriyor, şirketten ve bizzat büyük patron Louis B. Mayer'den hep daha iyi roller istiyordu. Senaryoları dikkatle okuyor, beğenmediklerini reddediyor, kendisi kitaplar, konular öneriyordu. Mesleği boyunca her filmine bu anlamda katılacak, kariyerini adım adım, tuğla tuğla kendisi inşa edecekti. Şöyle diyordu: "Herkes büyük ağzımı, siyah göz boyalarımı taklit ediyor. Bense kimseyi kopya etmezdim. Kendim olmayacaksam, hiç kimse olmayayım, daha iyi."

Arada iyi filmlerde rol alıyordu: *The Georgeous Hussy; Mannequin – Manken; The Women – Kadınlar* gibi. Ama o yıllardaki filmlerinin çoğu, birbirine benzeyen ve günümüzdeki TV dizilerini anımsatan suyu çıkmış pembe öykülerdi. 1938'den başlayarak filmleri iş yapmamaya başladı, bir kısım basın tarafından 'box-office poison' ilan edildi. Ama Mayer onu seviyor ve tutuyordu. Yine de, 1940 başlarındaki birkaç fiyaskodan sonra, MGM, anlaşmasına son verdi. Crawford şöyle diyor: "Burası yıllardır benim yuvam olmuştu. İnanamıyor ve sürekli ağlıyordum. Stüdyoyu arka kapısından terk ettim. Bir daha geri gelmeye de hiç niyetim yoktu."

İki yıl işsiz kaldı sanatçı. Ve şöyle dedi: "Hareketsizlik en kötü şey. Çalışma gereksinmesi hep içimde, kıpır kıpır duruyor." Daha önce iki ünlü oyuncuyla, Douglas Fairbanks Jr. ve Franchot Tone'la olan evliliklerinden sonra, o zor döneminde Phillip Terry adlı üçüncü sınıf genç bir aktörle evlendi. Sonradan şöyle diyecekti: "Bu evliliği çok yalnız olduğum için yaptım. Ve elbette yanlıştı. Size tavsiyem: sakın yalnızlıktan kurtulmak için evlenmeyin." Sadık seyircisi kadınlar bu öneriyi dinlediler mi, bilinmez. Ama o dinlemedi. En azından perdede: çünkü

Joan Crawford, 1930-40'larda iyi bir ikili oluşturduğu Clark Gable'la

bundan sonraki hemen tüm filmlerinde, yalnızlık korkusuyla genç erkeklerle ilişki kuran olgun kadınları oynayacaktı.

Kurtuluşu Warner Bros'tan geldi ve MGM'deki ücretinin üçte birine, bu öneriyi kabul etti. İlk rolü, *Mildred Pierce* adlı bir senaryoydu. Crawford, âşık olduğu erkeği öz kızına kaptıran anne rolüne bayıldı. Bizde *Ömre Bedel Kadın* adıyla bilinen bu film, sanatçıya çok değerli bir Oscar getirdi. Holllywood'daki yeni dönemi başlamıştı. Ardından hep aynı türde dramlar çevirdi: *Humoresque – Ölüm Melodisi; Possessed – Ümitsiz Aşk; Daisy Kenyon; Flamingo Road – Istırap Yolu; The Damned Don't Cry – Günah Kadını; Harriet Craig – Amansız Kadın; Sudden Fear – Çıldırtan Takip*... Ve bu filmlerde, adları John Garfield, Van Heflin, Dana Andrews, Henry Fonda, David Brian, Wendell Corey ya da Jack Palance olan sayısız erkekle üzücü ilişkiler yaşadı. Seyirci bu filmleri seviyordu, Leslie Halliwell'in deyişiyle "sevdikleri bir oyuncunun mink kürkler içinde ıstırap çekmesini izlemeye bayılıyorlardı." Ama eleştirmenler, hatta Akademi de seviyordu: bu dönemde *Possesed* ve *Sudden Fear*'la iki Oscar adaylığı daha kazandı. 1953 yılında MGM'den aldığı bir öneri onu son derece sevindirmiş olmalıydı. Arka kapısından çıktığı eski şirketine ön kapıdan girdi ve orda ilk renkli filmi olan müzikal dram *Torch Song – Yaralı Gönül*'ü çekti. 50 yaşındaydı, ama bu filmde uzun bacaklarını, incecik kalan bedenini ve dans yeteneğini bir kez daha kanıtladı. MGM'deki eski dostu dekoratör William Haines, onu bu filmde görünce şöyle diyecekti: "Bu kadar uzun bacakları MGM bile yaratamaz, ancak Tanrı yaratır!"

Crawford, sonra belki en iyi filmi olarak kalan western klasiği *Johnny Guitar*'ı çevirdi. Nicholas Ray'ın kült-filminde yine aynı kimlikteydi. Ama bu kimlik bu kez son derece romantik bir hikâyenin içine oya gibi işlenmişti. Araya giren yeni bir üç yıllık bir ayrılıktan sonra, bu kez artık her şey bitti derken, hayatında yeni bir dönem açıldı: Robert Alrich'in barok korku filmi *Whatever Happened to Baby Jane – Küçük Bebeğe Ne Oldu?*'da eski rakibesi Bette Davis'le ilk kez bir araya gelerek, yaşlı ve çıldırmanın eşiğindeki iki kız kardeşten birini, kurban olanını oynadı. Davis şöyle diyecekti: "Onunla geçirdiğim en iyi zaman, filmde onu merdivenlerden aşağı ittiğim andı!" Film öyle ilgi gördü ve öyle büyük iş yaptı ki, Crawford, tıpkı Davis gibi, ömrünün geri kalan süresinde, düzeyi gitgide düşen ve ucuzlayan korku filmlerinde oynamak zorunda kaldı. Yarım düzine kadar filmden sonra, o sırada beşinci kocası, Pepsi Cola yönetim kurulu başkanı Alfred Steele'le evlendi. Ve son filmlerinin başarısızlığından sonra sinemayı bırakarak, kendisini iş hayatına verdi. Ancak eşinin ölümüyle, o hayatını çok zengin, ama yine yalnız bir kadın olarak tamamladı.

Crawford, perdenin gelmiş-geçmiş en kararlı, hırslı, ne istediğini bilen kadınlarından biriydi. Ve istediğini hemen her zaman elde etti. Birçok düşük yapması nedeniyle çocuk sahibi olamayınca, birkaç evlat edindi. Dedikodu yazarı Hedda Hopper o yıllarda şöyle demişti: "Sevdiği adamı kaybedince, teselli olsun diye evlat ediniyor!" Bu çocuklardan biri, Christine Crawford, 1978'de annesinin aslında nasıl zalim ve kötü biri olduğunu anlattı, "Mommie Dearest" adlı kitabında... Crawford iyi ki ölmüştü, bu darbeyi hissetmedi. Hollywood üstelik bu kitabı film yaptı. Crawford'u da Faye Dunaway oynadı! Herhalde böylesine önemli bir yıldıza yapılacak şey değildi bu... Yine de insan *Johnny Guitar*'daki rakibesi, tanınmış aktris Mercedes MacCambridge'in şu sözlerine bakıyor da, acaba söylenenler doğru olabilir mi diye düşünüyor: "O kötü, zalim, güçlü, berbat bir kadındı!" Onu daha iyi tanımak için belki yine de kendi anılarını, 1962'de çıkan "Joan'ın Portresi"ni okumakta yarar olabilir.

BAŞLICA FİLMLERİ:

"Pretty Ladies" (1925 – ilk), "Paris" (25), "Rose Marie" (28), "Our Dancing Daughters" (28), "Our Modern Maidens" (29), "Untamed" (29), "Dance Fools Dance" (31), "Possessed" (31), "Grand Hotel" (32), "Rain – Yağmur" (32), "Dancing Lady" (33), "The Georgeous Hussy" (36), "Mannequin – Manken" (38), "The Women – Kadınlar" (39), "Strange Cargo" (40), "A Woman's Face – Bir Kadının Yüzü" (41), "Mildred Pierce – Ömre Bedel Kadın" (45), "Humoresque – Ölüm Melodisi" (46), "Possessed – Ümitsiz Aşk" (47), "Flamingo Road – Istırap Yolu" (49), "Harriet Craig – Amansız Kadın" (50), "Sudden Fear – Çıldırtan Takip" (52), "Torch Song – Yaralı Gönül" (53), "Johnny Guitar" (54), "The Female on the Beach – Sahildeki Kadın" (55), "Autumnn Leaves – Son Aşk" (56), "Whatever Happened to Baby Jane – Küçük Bebeğe Ne Oldu?" (62), "Strait Jacket – Deli Gömleği" (64), "Berserk" (67).

Jean Gabin
(1904-1976)

EYFEL KULESİ, Bordo şarapları ya da Edith Piaf kadar Fransız olan şeylerden biri, bir dönemde romantizmin simgesi olan ve Michèle Morgan'a, "T'as de beaux yeux, tu sais – Biliyor musun, güzel gözlerin var," dediğinde tüm Fransa'ya (tüm dünyaya) aşkın ne olduğunu duyumsatan adam, sonraki yılların ise unutulmaz huysuz yaşlısı...

Jean Gabin tam anlamıyla tiyatro âşığı bir ailede doğup büyüdü. Babası Joseph, annesi Hélène kabarelerde şarkı söyleyip dans ediyorlardı. Küçük Jean Alexis Moncorge, babası tarafından sahneye âdeta itildi. Ama inatçıydı, istemedi. Çeşitli işlerden sonra, babasıyla barıştı ve sahneye ilk adımlarını attı. Şarkı söylüyor, iyi de dans ediyordu. Paris müzikhollerinin kraliçesi, 'erkek avcısı' Mistinguett'in dikkatini çekmekte gecikmedi. Ve onun "La Revue de Mistinguett"inde sahneye çıktı. Yıl 1925'ti.

Tam bir sahne adamı olan ve operetlerde, rövülerde büyük başarı gösteren yakışıklı genç adam, sonunda sinemaya da geçti. İlk rolleri, sahnedekiler gibiydi. Özellikle *Zuzu*'da (1934) unutulmaz Josephine Baker'le müthiş bir ikili oluşturdular. Aynı yıl hayatına birden yönetmen Julien Duvivier girdi. Onun *Maria Chapdelaine*'den başlayarak *La Bandera; La Belle Equipe – Güzel Beraberlik; Pepé-le-Moko – Cezayir Batakhaneleri* gibi filmlerinde büyük başarı kazandı. Jean Renoir onu *Les Bas Fonds – Ayak Takımı Arasında; La Grande Illusion – Büyük Aldanış; La Bête Humaine – Hayvanlaşan İnsan* filmlerinde çok iyi kullandı. Ayrıca yine Fransız sinemasının büyüklerinden Jean Grémillon'la *La Gueule d'Amour – Aşk Seli* ve *Remorques – Çatanalar* ve nihayet, o yılların unutulmaz akımı Şiirsel Gerçekçilik'in önde gelen adı Marcel Carné ile de *Quai des Brumes – Sisler Rıhtımı* ve *Le Jour se Lève – Gün Doğuyor* adlı filmleri yaptı. Anılan tüm bu filmlerin, 30'lu yıllarda dünyanın en etkili sinemalarından biri olan Fransız sinemasının en önemli filmleri olduğu söylenmeli.

Jean Gabin, bu filmlerde dönemin genel havasına uygun bir kişilik geliştirdi. Dönem, hem büyük toplumsal ve evrensel umutlar, hem de onları yalanlayan ve ufukta korkunç bir savaşı haberleyen bir karamsarlık dönemiydi. Fransa'da Ulusal Cephe, faşizme karşı aydınların, demokratların ve solcuların iktidarını simgeliyor, ancak karanlık güçler pusuya yatmış bekliyordu: ülke ve de Avrupa çapında... Değerler sarsılıyordu, her şeye bir belirsizlik egemendi. Gabin, bu atmosfer içinde tüm bu çelişkileri içeren, özellikle de emekçi sınıfının bağrında olabileceği pek varsayılmayan insancıl dramlarda seyircinin karşısına çıktı. Gerçi filmlerindeki kişilerin sınıfsal konumları pek açık değildi, lumpenlik oldukça egemendi. Toplum-dışı kalmış, düzene karşı başkaldırmış âsiler, 'kötü çocuklar'dı bunlar... Kadınlardan, toplumdan ve düzenden sille üstüne sille yiyorlar ve bireysel çıkış yolları arıyorlardı. Bu filmlerin hemen hepsine belli bir karamsarlık, hatta nihilist bir yapı egemendi. Bu nedenledir ki bu filmler, Fransızların savaştan sonra 'film noir – kara film' diye adlandıracakları bir türün de haberciliğini yaptılar.

Bu filmlerde ölüm hep hazır ve nâzırdı, türlü-çeşitli suçlar, giderek cinayet hep pusuya yatmış bekliyordu. Jacques Siclier'nin dediği gibi "Jean Gabin'in çevresinde bir mutsuzluk mitolojisi oluşuyordu." Filmlerinin hemen hepsinin sonunda ölüyor, *Cezayir Batakhaneleri* ve *Gün Doğuyor*'un finalleri ise intiharla geliyordu. Yine de, tüm bu karamsarlık içinde Gabin, mavi gözleri, erkekçe tavırları ve direnme gücüyle daha çok bir eylem adamıydı. Senaryoları Henri Jeanson, Jacques Prevert, Charles Spaak gibi usta yazarların elinden çıkıyordu. Spaak, Gabin'i şöyle tanımlıyordu: "Rahat kavga eden, hiç şansı olmamışların temsilcisi, basit, ama temel şeyler için savaşan bir adam: özgürlük, aşk, dostluk." Gabin o yıllarda bir aktörden çok bir mitos'tu, André Bazin'e göre "savaş öncesi Fransız sinemasının ideal trajik kahramanı" idi. Jean Renoir şöyle diyordu: "Gabin'in verebileceği duyguların genişliği sonsuza uzanır, asıl sanatı bunların ancak özünü vermekle yetinmesidir." Ozan-yazar Prevert ise şöyle diyecekti: "O hayattaki gibi oynar/gizemli ve düşsel hayattaki gibi/o, kendi rolünü kamu önünde oynayan/bir insanın doğallığını taşır." Yine Prevert'e göre "o, sanki kraliçe Elizabeth döneminden gelen gerçek bir centilmenin güncel sinema çevrelerinde dolaşmasıdır."

Jean Gabin, Jean Renoir'ın Büyük Aldanış *filminde*

Savaşta Gabin, Vichy hükümeti ve onun sanat alanındaki işbirlikçileriyle zor günler geçirdi. Bunlardan biri, bir Fransız eleştirmeni, onun ve filmlerinin ağır bir eleştirisini yaptıktan sonra şöyle diyordu: "Gabin, bana göre insanoğlunu irade denen şeyden tümüyle yoksun, âdeta hayvan gibi gösteren o çirkin kuklaların başında geliyor." Sanatçı bunun üzerine ABD'ye gitti, orda çevirdiği ve pek başarılı olmayan iki filmden sonra, ülkesine dönerek Fransız deniz kuvvetlerine girdi ve bölüğünün en yaşlı çavuşu olarak savaşa katıldı. Savaştan sonra, sanki büyü bozulmuştu. Marlene Dietrich'le birlikte, olağanüstü bir çift oluşturarak ve büyük bir de aşk yaşayarak çevirdiği *Martin Roumagnac*'tan sonra, bir süre hiç film çekemedi. Marcel Carné'yle *Marie du Port – Liman Kızı* ya da Jean Renoir'la *French Can Can – Paris Eğleniyor* çevresinde yeniden bir araya gelişleri de işe yaramadı. Yeniden parlaması, farklı yönetmenlere bağlı olacaktı.

Jacques Becker'in kara filmi *Touchez pas au Grisbi – Haracıma Dokunmayın*, Gabin'e yeni bir yol açtı: polisiye filmlerde yaşlanmaya başlamış, sert, lafını sakınmayan, ama temelde iyi yürekli ve olumlu kişilikler. Max Ophuls'un *Le Plaisir – Zevk* filmindeki Normandiyalı köylü rolü öylesine etkileyici oldu ki, zaten tüm ömrü boyunca bir büyük çiftlik sahibi olarak yaşamak isteyen (ve sonunda bunu gerçekleştiren) Gabin'in bundan sonraki tiplemeleri arasında, zengin, hırslı ve öfkeli büyük toprak sahipleri özel bir yer tutmaya başladı. Gitgide genişleyen bedeni, iyice ağaran saçları, bol argolu, hatta küfürlü konuşmaları, özellikle kadın

düşmanı tavırları, artık gitgide tek boyutlulaşan kişiliklerinin değişmez özellikleriydi: komiser, haydut, soyguncu, yoksul köylü, çiftlik sahibi, ama hep öfkeli ve kararlı eylem adamları. Normandiya'daki koca çiftliği dillere destandı. Yüzlerce dönümlük bu araziyi komşularına karşı korumak için gösterdiği titizlik de... Birzamanların toplum-dışı kişiliği, şimdi tam anlamıyla düzenin parçası olmaya, üstelik düzeni silahlı adamlarla savunma konumuna gelmişti. Sanatı da, yaratıcı filmleri de sürekli küçümsüyor, örneğin dünyayı değiştiren 1968 olaylarının hemen ertesinde, General de Gaulle'ün Türkiye'ye yaptığı ziyareti eleştirerek şöyle diyordu: "Son filmimi vergilerimi verebilmek ve General'in Türkiye yolculuğunu ödemek için çeviriyorum. Zorunlu olmasam sinema yapmazdım."

Bu dönemde, Autant-Lara'nın *La Traversée de Paris – Paris'te Gece Yolculuğu* ve *En Cas de Malheur – Talihsiz Kız* (Brigitte Bardot ile bir araya gelmeleri olay olmuştu!) gibi birkaç gerçekten kaliteli filmde oynadı, "Suç ve Ceza" ya da "Sefiller" gibi dev romanların kahramanlarını veya Simenon kahramanı komiser Maigret'yi canlandırdı, genç kuşak aktörleriyle boy ölçüştü: Henri Verneuil'ün *Mélodie en Sous-Sol – Vurgun* ya da *Le Clan des Siciliens – Sicilyalılar Çetesi* filmlerinde Alain Delon, yine Verneuil'ün *Un Singe en Hiver – Kış Maymunu*'nda Jean-Paul Belmondo ile birlikte oynadı.

Ancak, 1950 başlarından 70 ortalarına dek kabaca çeyrek yüzyıla yayılan bu dönemde, Gabin gene de kendisini, başta pek iyi anlaştığı Gilles Grangier vb. ticari filmler yönetmenlerine teslim etti: Jean Paul le Chanois, Denys de la Patellière, Georges Lautner, vs. Yeni senaryocuları Michel Audiard ve Pascal Jardin'in, onun ağzına Fransız halkının bayıldığı tiradları, esprileri ve alayları yerleştirmekte güçlük çekmemeleri, bu filmleri en azından Fransa'da oldukça popüler kıldı. Gabin artık ulusal bir kurumdu ve vefalı seyircisi onu hep izliyordu. "Express" dergisinin o yıllardaki bir sayısında dediği gibi, "Sevimli olmak zahmetine katlanmasa da, sevilmeye devam ediyordu." Ama gerçek heyecan, gerçek duygular ve özgün bir yaratış, artık uzaklarda kalmıştı. Yine de, artık iyice yaşlanmış bir Gabin'in ömrünün son yıllarında kimi ilginç filmlerle karşımıza geldiği söylenebilir. Özellikle Pierre Granier-Deferre'in *La Horse – Aile Şerefi*, yine aynı yönetmenin Simenon uyarlaması ve Gabin'in Simone Signoret ile geç kalmış bir beraberliği çok etkileyici hale getirdiği *Le Chat – Kedi* ve son yıllarının en iyi rolü olarak hatırlanan Claude Bernard-Albert'in *L'Affaire Dominici – Dominici Davası*'ndaki yaşlı ve değerlerine sonuna dek sahip çıkan köy ağası rolü...

Jean Gabin, 46 yıllık bir kariyerde çevirdiği 97 filmle Fransız ulusal belleğinin ayrılmaz bir parçası artık... Kendisi şöyle demişti: "Hep ömür boyu çekileceğim büyük bir çiftlik hayal ettim. Sinema yorucu bir iş. Bir meslek bile değil, sadece bir iş." O bu 'işi' sonuna dek en iyi biçimde yaptı. Kendisi farkında olmasa da, büyük bir kişilikti. Jean Piverd şöyle demişti: "Çılgın biçimde gerçek olan bu kaba kişilik perdede gözükür gözükmez, bir atmosfer kurulur. Jean Gabin oynamaz: buna ihtiyacı yoktur. O sadece varolur, bu da yeter."

BAŞLICA FİLMLERİ:

"Chacun sa Chance" (1930 – ilk), "Mephisto" (31), "Zouzou" (34), "Maria Chapdelaine" (34), "Golgotha (35), "La Belle Equipe – Güzel Beraberlik"

(35), "Les Bas-Fonds – Ayak Takımı Arasında" (36), "Pepe-le-Moko – Cezayir Batakhaneleri" (37), "La Grande Illusion – Büyük Aldanış" (37), "Gueule d'Amour – Aşk Seli" (37), "Quai des Brumes – Sisler Rıhtımı" (38), "La Bete Humaine – Hayvanlaşan İnsan" (38), "Le Jour se Léve – Gün Doğuyor" (39), "Remorques – Çatanalar" (40), "Moontide" (42), "Martin Roumagnac" (46), "Marie du Port – Liman Kızı" (50), "Le Plaisir – Zevk" (51), "Touchez pas au Grisbi – Haracıma Dokunmayın" (54), "L'Air de Paris – Paris Havası" (54), "Napoléon" (55), "French Can Can – Paris Eğleniyor" (55), "La Traversee de Paris – Paris'te Gece Yolculuğu" (56), "Crime et Châtiment – Suç ve Ceza" (56), "Les Misérables – Sefiller" (58), "Maigret Tend un Piége – Maigret'nin Tuzağı" (58), "En Cas de Malheur – Talihsiz Kız" (58), "Le President – Başkan" (60), "Un Singe en Hiver – Kış Maymunu" (62), "Melodie en Sous – Sol Vurgun" (63), "Monsieur" (64), "Le Clan des Siciliens – Sicilyalılar Çetesi" (69), "La Horse – Aile Şerefi" (70), "Le Chat – Kedi" (71), "L'Affaire Dominici – Dominici Davası" (73), "Deux Hommes dans la Ville – Şehirde İki Adam" (74), "La Bonne Année – Yeni Yıl" (76).

Cary Grant

(1904-1986)

BEYAZPERDENİN tam ve gerçek centilmeni: hiçbir durumda ne saçı, ne elbisesinin ütüsü, ne yakışıklılığı, ne soğukkanlılığı bozulan, sanki gelmiş-geçmiş en rahat biçimde oynayan aktör. Ama, o rahatlığın ardında ne büyük bir profesyonellik gizli!...

Gerçek adıyla Archibald Alex Leach, İngiltere Bristol'da dünyaya geldi. 12 yaşındayken annesinin bir sinir krizi geçirerek hastaneye kalkması üzerine bir akrabanın yanında kaldı. Ertesi yıl da evden kaçarak bir tiyatro trupuna katıldı. Archie Leach, bu trupla ABD'ye gitti, ülkesine geri döndü, yeniden Amerika'ya gelişinde, özellikle sahne müzikallerinde başarı kazandı. Paramount'tan aldığı bir öneriyle, ismini bir günde Cary Grant'a çevirdi ve uzun süren (34 yıl) meslek yaşamına başladı.

Grant, birkaç küçük rolden sonra Marlene Dietrich'in *Sarışın Venüs* filminin baş aktörü olarak ciddi bir adım attığında, yıl 1932 idi. Hemen ardından sinemaya yeni geçen sarışın vamp Mae West'in bu yakışıklı, esmer, kibar tavırlı genci çok beğenmesi üzerine, onunla üst üste iki film yaptı: *She Done him Wrong* ve *I'm No Angel.* Mae West'in kendisine koşulsuz güvenmesi ve ona kimi önemli kapıları açması, Cary Grant'ı çok etkilemişti. Yıllar boyu West'le dost kaldığı gibi, kendisi de ünlü bir yıldız olduğunda Delmer Daves veya Richard Brooks gibi yönetmenlerin ilk filmlerinde oynamayı kabul edecek ve onlara destek elini uzatacaktı.

Grant, 1936'dan başlayarak asıl büyük rollerine erişti. George Cukor yönetiminde *Sylvia Scarlett*'de Katharine Hepburn'le oynaması önemliydi. Gerek Cukor, gerekse Katharine Hepburn sık sık bir araya geleceği ve mesleğine damgasını vuracak sanatçılar olacaktı: *Holiday – Tatil* ya da en ünlü filmlerinden olan *The Philadelphia Story – Philadelphia Hikâyesi*. Leo McCarey'in *The Awful Truth – Korkunç Gerçek*, Norman Z. McLeod'un *Topper*, Garson Kanin'in *My Favorite Wife – Gözde Karım*, Joseph L. Mankiewicz'in *The Talk of the Town – Şehirde Dedikodu* gibi filmleri, onun yeteneğini ortaya koyacaktı. Ama elbette Howard Hawks'ı unutmadan... Cary Grant, Hawks usta ile beş film yaptı. *Bringing Up Baby – Tehlikeli Bebek*'le başlayıp *His Girl Friday – Cuma Kızı* ve *Only Angels Have Wings – Melekler Kanatlı Olur*'dan geçerek *Monkey Business – Maymun Aklı* ile sona eren, hemen hepsi başyapıt düzeyinde, beş incelikli, zarif, sanki zaman-üstü komedi...

Cary Grant

Tüm bu filmlerde eşsiz, kendine özgü bir oyuncu kimliği ortaya çıkacaktı: nazik, zarif, kibar, esprili, yakışıklı ve saçı kadar neşesi de hiçbir durumda bozulmayan sosyete adamı... Bu kimliği öylesine sağlam biçimde kurdu ki, "Larousse Sinema Ansiklopedisi" şöyle yazdı: "Bir mitosa dönüşmüş tek hafif komedi oyuncusu." Sinema yazarı David Thompson ise daha kategorikti: "Sinema tarihinin en iyi ve en önemli oyuncusu." Çünkü Grant, perdede izlenmesi her zaman, en kötü filmde bile başlıbaşına zevk olan bir oyuncuydu. Richard Schickel bir aralar şöyle yazmıştı: "Bir Cary Grant filmindeki asıl dram, onun bilinen alaycı, zarif özgüvenini yitirip yitirmeyeceğidir." Bu hafif alaycı sözlerin ardında, aslında Grant'ın başarısının gizi yatıyor. Benzer gözüken rolleri hiçbir zaman tekrara ve tekdüzeliğe düşmeden veren, tür sinemasının kalıpları içinde bile kendisini öylesine yenileyebilen bir oyuncu azdı, hatta yoktu.

Elbette ki Grant'ın oyunculuğuna yapılan komplimanlar, onun kariyerinin tümü göz önüne alınarak yapılıyor. Çünkü onun Hawks, Cukor, McCarey veya Kanin komedilerinin yanı sıra, farklı filmlerde farklı kimlikleri de oldu. Kuşkusuz başta Alfred Hitchcock'unkiler olmak üzere... Grant, gerilim ustasıyla birlikte dört film çevirdi. İlki olan *Suspicion – Şüphe*'de, yukarda anlattığımız nedenlerle yeni evlendiği eşi Joan Fontaine'i büyüleyen bir koca, film boyunca kötü bir adam, giderek karısının olası katili olmak şüphesi altında kalıyordu. Filmin şaşırtıcı sonunun özellikle açığa kavuşturmadığı bu gizem, Grant'ın bir başka boyutunu ortaya koydu: zarafeti ve centilmenliği ardında potansiyel bir kötülük, giderek tehlike taşıyan çok daha yoğun ve karmaşık bir kişilik... Hitchcock, bu ikilemi, finale kadar sevdiği kadının yaşamına ilgisiz gözüken soğuk ve antipatik casus ro-

Cary Grant, George Cukor'un Philadelphia Hikâyesi'*nde James Stewart ve Katharine Hepburn'ün arasında*

lüyle *Notorious – Aşktan da Üstün*'de de sürdürdü. Birlikte son filmleri olan *North by Northwest – Gizli Teşkilat* ise Grant'a belki perdedeki en iyi, en tipik Hitchcock kahramanı sayılabilecek bir kişiyi canlandırma, içsel özelliklerini ve oyunculuğunu tüm nüanslarına dek ortaya koyma fırsatı getirdi. Grant bu filmde hem sosyete hem eylem adamı, hem pasif hem de aktif, hem kurban hem de cellat olan bir kimliği yaratmasını ve filme derin bir boyut kazandırmasını bildi. *Gizli Teşkilat*'ın Hitchock'un en iyi filmleri arasında sayılmasında Grant'ın oyununun da büyük payı vardı.

Cary Grant, *Gunga Din – Fedailer Alayı*'ndan *Pride and Passion – Gurur ve İhtiras*'a tarihten gelen macera filmlerinde, *Penny Serenade*'dan *None but the Lonely Heart – Yalnız Kalpler*'e katıksız melodramlarda, *The Bachelor and the Babysoxer – Zamane Kızı*'ndan *Mr. Blanding Builds his Dream House – Rüyalarımın Evi*'ne aile güldürülerinde oynadı. Hatta savaş filmi veya politik yaklaşımlı filmler de çevirdi. 1950'lerde, artık yarım yüzyılı devirmiş bir erkek olarak hâlâ cazip ve yakışıklıydı, bunu da *An Affair to Remember – Unutulmayan Aşk* veya *Indiscreet – Sonsuz Aşk* gibi filmlerde Deborah Kerr veya Ingrid Bergman gibi yıldızlara eşlik ederek kanıtladı. 50-60'lı yıllarda, Grace Kelly, Sophia Loren, Doris Day, Audrey Hepburn, Leslie Caron gibi efsane oyuncularla film çevirdi. Ama artık yaşlanmaya başladığını hissediyordu. 1966 yılında çevirdiği *Walk, don't Run* –

Tokyo Maceraları filminden sonra sinemayı bıraktığını açıkladı. 62 yaşındaydı, ama nerdeyse sette ölen Clark Gable, Tyrone Power, Gary Cooper gibi meslektaşlarının durumuna düşmek istemiyordu. Daha sonra tüm ABD'yi dolaşarak özellikle üniversite çevrelerinde mesleği ve filmleriyle ilişkili söyleşilere katıldı, sorulara yanıt verdi. İki kez aday gösterildiği halde ödül alamayan oyuncuya, Akademi 1969 yılında özel bir Oscar verdi. Biyografisi 1989'da Charles Higham ve Roy Moseley'in, 1991'de ise Nancy Nelson'un kitaplarında ele alınmıştı. Beş kez evlenip ayrılan sanatçının eşleri arasında hepsi de ünlü kadınlar olan Virginia Cherrill, Barbara Hutton, Betsy Drake ve Dyan Cannon da vardı.

Cary Grant, son derece alaycı, şakacı bir insandı. Şakaları kendi kendisini ve mesleğini de kapsamak üzere... Şöyle demişti: "Herkes bana ne kadar şahane bir hayatım olduğunu söylüyor, oysa baktığımda bol bol egoistlik ve de hazım sorunları görüyorum!" Meslekteki özlemi sorulduğunda da şöyle demişti: "Şu parlak, Technicolor müzikallerden birinde oynamak isterdim. Tercihan Rita Hayworth'la!"... (Oynadığı tek müzikal, besteci Cole Porter'i canlandırdığı ve sıradan bir film olan *Night and Day – Gece ve Gündüz*'dü).

Doris Day onun için şöyle demişti: "Tamamen kapalı, içine dönük ve özel hayatına çok düşkün birisi." David Niven için o, "Her şeyde kusursuzluk arayan bir insandı. Özellikle de en önem verdiği üç şeyde: mesleği, bedensel sağlığı ve de kadınlar"... "Aşk yapmanın en iyi egzersiz olduğunu düşünüyorum," diyen sanatçı, bir dönemde ajanına çekilen bir telgrafa bizzat verdiği esprili yanıtla da anılıyor. Telgraf: "How old Cary Grant?"/Yanıt: "Old Cary Grant fine. How you?!"...

BAŞLICA FİLMLERİ:

"This is the Night" (1932 – ilk), "The Devil and the Deep" (32), "Blonde Venus – Sarışın Venüs" (33), "She Done him Wrong" (33), "I"m No Angel – Ben Melek Değilim" (33), "Sylvia Scarlett" (35), "The Awful Truth – Korkunç Gerçek" (37), "Topper" (37), "Bringing Up Baby – Tehlikeli Bebek" (37), "Holiday – Tatil" (38), "Gunga Din – Fedailer Alayı" (39), "Only Angels have Wings – Melekler Kanatlı Olur" (39), "My Favorite Wife – Gözde Karım" (40), "His Girl Friday – Cuma Kızı" (40), "The Philadelphia Story – Philadelphia Hikâyesi" (40), "Penny Serenade – Serenad" (41), "Suspicion – Şüphe" (41), "Talk of the Town – Şehirde Dedikodu" (41), "Arsenic and Old Lace – Arsenik Kurbanları/Ahududu" (44), "Notorious – Aşktan da Üstün" (46), "Mr. Blanding Builds his Dream House – Rüyalarımın Evi" (48), "Monkey Business – Maymun Aklı" (52), "To Catch A Thief – Kelepçeli Âşık" (55), "An Affair to Remember – Unutulmayan Aşk" (57), "Indiscreet – Sonsuz Aşk" (58), "Houseboat – Dadının Şansı" (58), "North by Northwest – Gizli Teşkilat" (59), "Operation Petticoat – Donanmanın Melekleri" (59), "That Touch of Mink – Sıcak Eller" (62), "Charade – Öldüren Şüphe" (63).

Claudette Colbert
(1905-1996)

ADINA 'screwball comedy' denen o çılgın güldürülerin en iyi oyuncularından: birer yay gibi uzanan kaşlarının altındaki zeki gözleriyle dünyayı erkeklerle paylaşan, daha da ötesi onlara zehir eden erken-feminist kadınların başta geleni...

Hep düşünmüşümdür: günümüzün feminist hareketi, 1930-40'lardaki Amerikan komedisine ne çok şey borçlu diye... Büyük Bunalım içinde çırpınan bir toplumu eğlendirmek amacıyla yola çıkan bu güldürülerde, gerçek toplumsal sorunlar, örneğin işsizlik, yoksulluk, evsizlik veya kapitalist sömürü göz ardı edilirken, ana tema hep kadın-erkek ilişkileri olarak seçilir. Ve bu ilişkiler içinde kadınlar hemen hep güçlü, zeki, kişilikli, inatçı ve erkeğe meydan okuyan kimlikler olarak belirir. Bu komedilerin bir avuç oyuncusu, örneğin Carole Lombard, Barbara Stanwyck, Jean Arthur, Katharine Hepburn, Irene Dunne veya Rosalind Russell da bana hep feminizmin öncü kadınları olarak gözükmüştür.

Bunların arasında ve de başlarda Claudette Colbert gelir. Asıl adıyla Claudette Lily Chauchoin, Paris doğumlu bir Fransız kızı. Daha altı yaşında kendisini Amerika'da bulmuş, genç kızlığında tiyatro dekoratörlüğüne heves etmiş, 1923'te oyuncu olarak tiyatroya, 1927'de de sinemaya ilk adımlarını atmıştır. Ama asıl ünü sesli sinemayla, 1930'larla birlikte gelecektir. İlk dönemde her türlü rolde oynar, hatta Fransız kökeninden gelen hafif bir egzotizm ve şivesindeki bir-iki küçük özellik, örneğin Cecil B. de Mille'in filmlerinde ona erken başroller kazandırır. De Mille bir gün ona yaklaşarak, "Claudette, tarihin en günahkâr kadınını oynamak ister misin?" diye sorar. Böylece *The Sign of the Cross – Haçın İşareti*'nde Neron'un ihtiraslı ve kötü kalpli karısı Poppea'yı, daha sonra *Cleopatra*'da Mısır kraliçesini oynar. Ve her iki filmde de 'dişi eşek sütüyle' banyo yaparak seyircilerine göz ziyafeti çeker!... Bu 'ciddi' rollerde gösterdiği başarıyı, sonraları melodramlarda sürdürecektir: *Torch Singer; Imitation of Life – Zehirli Hayat; Maid of Salem – Salemli Kız; Sleep my Love – Katil Ruhlar*, vs.

Claudette Colbert

Ama Colbert'in asıl alanı güldürüdür. Zaten Cleopatra'yı oynarken bile koruduğu belli ölçüde 'müstehzi' ve mesafeli yorumu, onun incelikli Amerikan salon komedisinde bir yıldız olacağını haberlemektedir. Ve de öyle olur. Lubitsch'in *The Smiling Lieutenant – Gülümseyen Teğmen* ya da Elliott Nugent'in *Three Cornered Moon – Üç Köşeli Ay*'ı derken, Colbert de kendisini, tıpkı Clark Gable gibi başka bir şirketten 'ödünç alınarak' katıldığı *It Happened One Night – Bir Gecede Oldu* macerasının içinde bulur. Bu filmdeki başına-

buyruk, öfkeli, ama aslında duygusal zengin kızı rolü, yalnızca Amerikan güldürüsünde bir çığır açmakla kalmayacak, yıllar sonra Yeşilçam usulü güldürünün kadın kahramanlarına da tükenmeyen bir esin kaynağı oluşturacaktır. Colbert bu ilk önemli filmiyle Oscar'ını da alır ve rahat eder!...

Bundan sonra gerçekten parlak bir dönem gelir. Gregory LaCava'nın *Private Worlds – Özel Hayatlar* (ikinci Oscar adaylığı) ve *She Married her Boss*, Lubitsch'in *Blackbeard's Eighth Wife – Mavisakalın 8. Karısı*, George Cukor'un *Zaza*, Anatole Litvak'ın *Tovarich – Şahane Züğürtler*, Preston Sturges'in *Palm Beach Story* gibi filmlerinde Colbert'i izlemek, gerçek bir keyiftir: dönem için çekiciliğine, sürekli hazırcevaplığı, hınzırlığı, eksantrik buluşları ve cin bakışlarıyla bambaşka bir boyut katar. *Mavisakal*'ın başlangıcında, milyoner Gary Cooper'ı bir dükkânda, bir pijamanın altını-üstünü paylaşmaya ikna etme sahnesi, herhalde komedi antolojilerine girecek bir bölümdür. Bu filmlerde Colbert özellikle belli bir kişilikte başarı gösterir: eskiden soylu veya çok zengin olup şimdi yoksulluğun pençesine düşmüş aristokrat-milyoner kızı... *Mavisakalın 8. Karısı* ve özellikle *Şahane Züğürtler* bunun tipik örnekleridir. Bu yıllarda Colbert'i çok iyi kullanan bir yönetmen de Mitchell Leisen'dir: unutulmaz *Midnight – Geceyarısı* veya *No Time for Love – Aşka Vakit Yok* gibi sofistike komedilerde, ya da sanatçının gözde filmi olduğu bilinen *Arise My Love* gibi dramlarda...

Claudette Colbert, Ray Milland'la, en sevdiği filmi olduğunu söylediği Arise My Love*'da*

Colbert, 1940'larda anılan filmlerden başka, özellikle John Ford'un ilk renkli filmi olan *Drums Along the Mohawk – Vahşi Koşu*, John Cromwell'in savaş dönemi melodramı *Since You Went Away – Sen Gideli* (üçüncü ve son Oscar adaylığı), Chester Erskine'in taşra güldürüsü *The Egg and I – Yumurta ve Ben*'de oynar. 50'lerde yeni bir kuşağa seslenir artık: Jean Negulesco'nun *Three Came Home – Kahraman Kadın*'ı benim kuşağımın unutamadığı bir savaş dramıdır. 50'lerdeki birkaç filminde yine iyi oyunculuk örnekleri verdikten ve bir ara anavatanı Fransa'ya geçip iki filmde oynadıktan sonra, 1960'ta *Parrish* adlı son bir filmden sonra perdeyi bırakır. Ama sanattan kopmaz: 1980'lere dek tiyatro sahnesine çıkar, Rex Harrison'la oynar, 1987'de Ann-Margret'le çevirdiği bir TV filminde gençliğiyle herkesi şaşırtır. 1992'de nihayet 'resmen sanat hayatını kapatır' ve 91 yaşındaki ölümüne kadar çok canlı zekâsı ve güçlü belleğiyle hayata katılmayı sürdürür. O, adına Amerikan komedisi denen tür varoldukça hatırlanacak oyunculardan ve perdedeki güçlü, zeki ve kişilikli kadının öncülerinden biridir.

BAŞLICA FİLMLERİ:

"For the Love of Mike" (1928 – ilk), "The Smiling Lieutenant – Gülümseyen Teğmen" (31), "The Sign of the Cross – Haçın İşareti" (32), "Three Cornered Moon – Üç Köşeli Ay" (33), "It Happened One Night – Bir Gece-

de Oldu" (34), "Cleopatra" (34), "Imitation of Life – Zehirli Hayat" (34), "Private Worlds – Özel Hayatlar" (35), "Under Two Flags – İki Bayrak Altında" (36), "Tovarich – Şahane Züğürtler" (37), "Bluebeard's Eight Wife – Mavisakalın 8. Karısı" (38), "Midnight – Geceyarısı" (39), "Drums Along the Mohawk – Vahşi Koşu" (39), "Boom Town – Petrolcüler" (40), "Arise My Love" (40), "The Palm Beach Story" (42), "Since You Went Away – Sen Gideli" (44), "The Egg And I – Yumurta ve Ben" (47), "Sleep, my Love – Katil Ruhlar" (48), "Three Came Home – Kahraman Kadın" (50), "The Planter's Wife – Çiftçinin Karısı" (52), "Parrish" (60).

Henry Fonda
(1905-1982)

HEP APAÇIK duran ve yaşama sanki hayretle bakan gözlerin çocuksu bir anlam kattığı yüzüyle, hayatın ve dünyanın hep temiz kalmış yanını simgeleyen, hep ilke sahibi dürüst ve tutarlı bireyi oynayan, sanki sinemadaki vicdanımız...

Henry Fonda, 1500'lü yıllarda Hollanda'ya, sonra 17. yüzyılda ABD'ye göç etmiş bir İtalyan kökenli aileden geliyor. Üç çocuklu bir ailenin tek oğlu olarak dünyaya gelen sanatçı, gazetecilik okurken tiyatro sevdasına kapıldı. 1928'de University Players adlı topluluğa katıldı: James Stewart ve sonradan evleneceği Margaret Sullavan'la birlikte... Ertesi yıl, Broadway'de sahneye çıkıyordu. "The Farmer Takes a Wife – Çiftçi Evleniyor" adlı oyunun kazandığı başarı üzerine, aynı adlı filmde oynamak için Hollywood'a çağrıldı. Böylece 45 yıl boyunca 85 filme ulaşacak parlak bir kariyer başlamış oluyordu.

Fonda, ilk filmlerinden başlayarak şanslı bir oyuncu oldu. Henry Hathaway'la sinemanın ilk tümüyle renkli filmlerinden biri olan *The Trail of the Lonesome Pine*, William A. Seiter'in romantik güldürüsü *The Moon's Our Home*, Fritz Lang'ın görkemli suç ve sorumluluk melodramı *You Only Live Once – Günahsız Katiller*'de rol aldı. Sylvia Sidney, Barbara Stanwyck, Bette Davis, Claudette Colbert, eşlik ettiği parlak dönem starlarıydı. Bu kişilikli ve öfkeli kadınların yanında, kendine özgü sessizliği, her durumdaki sakinliği ve temiz yüzüyle ilginç bir denge ögesi oluşturuyordu. Henry King'in *Jesse James – Sevimli Haydut* filminde ve sonradan Fritz Lang'ın devam filmi *The Return of Frank James*'de Frank James'i, John Ford'un *My Darling Clementine – Kanun Harici*'sinde Wyatt Earp'ü canlandırıyor, *Young Mr. Lincoln*'da takma bir burunla başarılı bir Abraham Lincoln oluyor, *Alexander Graham Bell*'de telefonun kâşifini oynuyor, *Drums Along the Mohawk – Vahşi Koşu*'da Amerika'yı kuran öncülerin hikâyesine büyük bir sıcaklık getiriyordu. 85 filminin sadece onda birinde kötü adam oynayan Fonda, birbirinden dürüst, olumlu ve insancıl kişiliklerle sıradan Amerikalı'nın sanki vicdanı ve idealiydi. Sinemada sıradan Amerikalı'yı onun kadar iyi canlandırmış olan sadece Gary Cooper ve James Stewart'tan söz edilebilirdi. Ama Fonda'ın kişilikleri, sanki daha

bir idealize, daha yüceltilmiş kişiliklerdi. Seyirci onda olanı değil, olması gerekeni görüyordu sanki...

Fox şirketi, John Steinbeck'in ünlü romanı *Gazap Üzümleri*'ni filme alacağında, Fonda bu rolü umutsuzca istedi. Allahtan yazarın ve yönetmen John Ford'un seçimi de oydu. Yine de, kurnaz Daryl F. Zanuck'un önüne uzattığı yedi yıllık mukaveleyi imzalamak zorunda kaldı. Ford'un filmi, Fonda'ya tüm Büyük Bunalım döneminin ve o dönemde toplumca yaşananların simgesi olarak ortaya çıkan Tom Joad gibi görkemli bir kişilik fırsatı getiriyordu. Yazar Steinbeck şöyle diyordu: "Sırık gibi, kılçıklı, karanlık yüzlü bir genç adam, perdeden çıktı ve beni teslim aldı. Kendi hikâyeme yeniden inandım."

Fonda, özellikle Fox şirketiyle imzalamak zorunda kaldığı anlaşmanın kendisini sürüklediği filmleri hiç sevmedi. Oysa bu filmler arasında en azından iki, belki de üç başyapıt, *Gazap Üzümleri; The Oxbow Incident – Oxford Olayı* ve *Kanun Harici*, bir dizi de düzeyli eğlencelik vardı. Ayrıca RKO'da da en azından iki önemli Ford filminde oynamıştı: *The Fugitive – Kaçak* ve *Fort Apache – Kan Kalesi*. Yine de, anlaşmanın bitiminde Hollywood'a karşı öfke dolu olarak sinema başkentinden ayrıldı, Broadway'a döndü. Tam yedi yıl başarı üzerine başarı kazandı, "Salıncakta İki Kişi"den "Mr. Roberts"e, oynadığı her oyunu bir olay yaptı. Sonuncusunun sinemaya alınması gerektiğinde, başrol için kimse ondan başkasını düşünemedi. Sette artık yaşlanmış ve huysuzlaşmış bir John Ford'la kavgaları ayyuka çıktı. Zaten Ford da sağlık sorunları nedeniyle filmi yarıda bıraktı. Ama Fonda, sinemanın tadını bir kez almıştı, bir daha bırakmadı. Tolstoy'un *Savaş ve Barış*'ında beklenmedik kadar iyi bir Pierre oldu, TV'den gelen Sidney Lumet'in *12 Öfkeli Adam*'ında perdede özlenmiş kişiliğinin en parlak izdüşümlerinden birini verdi. *The Tin Star – Kanlı Vadi; Warlock – Korkunç Mücadele; How the West Was Won – Batının Fethi* gibi western'lerde, *Advise and Consent – Washington'da Fırtına; The Best Man – En İyi Adam* ya da *Fail Safe – Dönüşü Olmayan Nokta* gibi politik filmlerde (ve genelde hep başkan rolünde) oynadı. Alfred Hitchcock'la yaptığı tek film olan *The Wrong Man – Lekeli Adam*'da kişiliğinin bir başka yanını ortaya koydu: anlamadığı bir mekanizmayı çözmeye çalışan mâsum kurban rolünde, kimse Fonda kadar etkileyici olamazdı. Kişiliği o denli sağlam ve güvenilirdi ki, kendi kendisiyle alay etti: "Ben gerçekte Henry Fonda değilim. Kimse o denli ilke sahibi olamaz!" Leslie Halliwell ise onun tam bir çelişki olduğunu söylüyor: "Hem bir yıldız olması, hem de filmlerinde kendisini silmeye o denli dikkat etmesi, tam bir çelişkiydi." Fonda'nın geri dönüşünden sonra sinemaya olan düşkünlüğü şaşırtıcıydı. Hele belli bir yaştan sonra, hemen her gelen öneriye evet demeye başladı. Bu da onu 1960'ların ikinci yarısı ve tüm 1970'ler boyunca oldukça sıradan, hatta düzeysiz filmlerde oynamaya itti.

Henry Fonda, John Ford'un Gazap Üzümleri'*nde*

Henry Fonda, Oscar aldığı son filmi Altın Gölün Üstünde*'de Katharine Hepburn'le*

Polisiye, western, savaş filmi, kovboy güldürüsü, vs. 1969'da İtalyan ustası Sergio Leone'nin *Bir Zamanlar Batıda* filmi için önerdiği kiralık katil rolünü, sırf 'bunu da yapabilir miyim?' merakı içinde kabul etti ve ardından birkaç İtalyan usulü western'de daha oynadı. 1980 yılında Akademi'nin hiç Oscar almamış bu değerli oyuncuya bir özel ödül vermesi kimseyi şaşırtmadı. Ancak, ertesi yıl, en azından bir 10 yıldır önemsiz filmlerle uğraşan Fonda'ya harika bir rol fırsatı çıktı. Mark Rydell'in *On Golden Pond – Altın Gölün Üstünde* filminde Katharine Hepburn'le birlikte yaşlı, artık ölümün eşiğinde bir adamı oynadı ve sanki kendi ölümünün provasını yaptı. Kızı Jane Fonda'nın da katıldığı bu film, her izleyenin gözlerinden yaşlar getiriyordu. Nitekim Hepburn dördüncü, Fonda ise ilk Oscar'larını alıp gittiler. Sanatçı hastaydı, ödülünü kızı Jane eve getirdi. Henry Fonda da bu olaydan birkaç ay sonra hayata veda etti.

"Larousse-Dictionnaire du Cinema"da onu için şöyle deniyor: "Açık, saydam, cömert, bir tür demokratik idealin simgeselleşmesi, ama aynı zamanda kaçamak biçimde hesaplı veya sert, onun yüzü tam olarak insandı ve de bir aynaydı." Tam beş kez evlenen sanatçı, özyaşam öyküsünü 1981'de yayınladı. Adı ise çocukları ve torunlarıyla sürüyor: Peter Fonda, Jane Fonda ve Peter'ın kızı Bridget Fonda...

BAŞLICA FİLMLERİ:

"The Farmer takes A Wife" (1935 – ilk), "The Trail of the Lonesome Pine" (36), "The Moon's Our Home" (36), "You Only Live Once – Günahsız Katiller" (37), "Jezebel" (38), "Blockade" (38), "The Mad Miss Manton – Çılgın Kadın" (38), "Jesse James – Sevimli Haydut" (39), "Young Mr. Lincoln" (39), "Drums along the Mohawk – Vahşi Koşu" (39), "The Grapes of Wrath – Gazap Üzümleri" (40), "The Return of Frank James" (40), "The Lady Eve – Bayan Eve" (41), "Tales of Manhattan – Bir Frakın Romanı" (42), "The Ox- bow Incident – Ox-bow Olayı" (43), "My Darling Clementine – Kanun Harici" (46), "The Fugitive – Kaçak" (47), "Fort Apache – Kan Kalesi" (48), "Mister Roberts – Belalı Kaptan" (55), "The Wrong Man – Lekeli Adam" (56), "War and Peace – Savaş ve Barış" (56), "Twelwe Angry Men – 12 Öfkeli Adam" (57), "Stage Struck – Sahne Korkusu" (57), "Warlock – Korkunç Mücadele" (59), "Advise and Consent – Washington'da Fırtına" (61), "Fail Safe – Dönüşü Olmayan Nokta" (64), "Sex and the Single Girl – Seks ve Genç Kız" (64), "Madigan" (68), "The Boston Strangler – Boston Katili" (68), "Once Upon a Time in the West – Batıda Kan Var/Bir Zamanlar Batıda" (69), "Too Late the

Hero – Kahramanlar Alayı" (69), "The Serpent – Yılan" (72), "My Name is Nobody – Benim Adım Hiç Kimse" (73), "Fedora" (78), "Meteor" (79), "On Golden Pond – Altın Gölün Üstünde" (81).

Greta Garbo
(1905-1990)

YANLIŞLIKLA dünyaya inmiş, daha da büyük bir yanlışlıkla Hollywood'a düşmüş bir sfenks, star denen şeyi en iyi örnekleyen değil, sanki bizzat yaratmış olan efsane-kadın, güzelliği ve oyunu tartışmalı da olsa, 20. yüzyılın en ölümsüz sinema mitosu...

Ona yakıştırılmış lakapları şöyle bir anımsayalım: 'Düşlerin En İyi Yoldaşı', 'İskandinav Kayası', 'Fyord'ların Sfenksi', 'Alev Alev Yanan Buz', 'Tanrısal Kadın', 'Şiir, Şafak ve Müzik', 'Ateşli Saldırgan', 'Günahkâr Bâkire', 'Kuzeyli Su Perisi', 'Soğuktan Gelen Sfenks', 'Karizmatik Yalnızlığın Evrensel Simgesi', 'Baltık'ın Utangaç Güzeli', 'Hollywood'un İlk Hanımefendisi', 'Bir Milyon Dolarlık Azize', 'Kuzey Küre Gizemi', 'Buz Meşalesi', 'Istırabı Bilmeyen Mermer', 'Hayalet Kadın', 'Kadın Hamlet', 'Tragedyanın İnsanüstü Simgesi', 'Görkemli biçimde kadınsı, şaşırtıcı biçimde erkeksi', 'İnsanların çelişki ve isteklerini yansıtan berrak ayna'... Ve daha neler, neler... Tüm bunlar onun üzerine yazan tanınmış yazarların ve düşünürlerin yakıştırmaları... Yüzyılımızda hiçbir oyuncuya, hiçbir kadına bu denli çok ad ve sıfat yakıştırılmadı. Hiçbir oyuncu onun kadar efsane katına yükselmedi, gizemle sarmalanmadı, seyirciyi bu denli büyüleyemedi. Ve herkesin ona bir bakışı, onu bir yorumlayışı, herkesin kendi Garbo'su var kuşkusuz...

Greta Garbo

Yüzyıl başının hemen tüm oyuncuları gibi, onun da yaşamı bir Dickens romanını anımsatan bir yoksulluk içinde geçti. Gündelik işçi babası ve evlere dikişe giden anasının üç çocuğundan biri olan Greta Lovissa Gustaffson'un, sonradan söylediği gibi, "20 yaşına dek hiç bebeği olmadı." Bu çocukluk, kimi yazarlara göre onun sonraki yıllarındaki giderilemez mutsuzluğunun kaynağını oluşturur. İsveç'in soğuk gecelerinde geçen sıradan, sönük, pırıltısız bir çocukluk, 14 yaşında başladığı mankenlik, bir büyük mağaza adına şapka tanıtmak için verdiği pozlar... Ve hemen her kadın oyuncunun yaşamında varolan Pygmalion, ona ilk ününü kazandıracak olan büyük İsveçli yönetmen Mauritz Stiller... Tanıştıklarında, Finlandiya'da doğmuş bu Rus Yahudisi 40, Greta ise 17 yaşındaydı. Yıl 1923'tü. *Arne'nin Hazineleri; Erotikon* gibi önemli filmlerin yara-

tıcısı Stiller, ilk deneme filminden sonra şöyle dedi: "Hiçbir şey yapmasını bilmiyor. Bu çok iyi, böylece ona her şeyi ben öğretebileceğim." Birlikte yaptıkları *Gösta Berling Efsanesi*'nden sonra, Stiller, soyadını Garbo'ya çevirdiği genç kız için şöyle diyordu: "Bu adı unutmayın. Bu, yarının en büyük aktrisinin adı."

İkili, daha sonra o yıllarda çok güçlü bir sinema sanayiinin varolduğu Almanya'ya uzandılar. İlk projeleri, İstanbul'da çekilecek olan "Smolna'lı Odalık" adlı bir romandı. İki sanatçı bu film için İstanbul'a geldiler, Stiller küçük kamerasıyla filmler çekti. Garbo'yu Stiller'in kolunda Pera Palas'ta veya Boğaz kıyılarında hayal etmek ne hoş!... Ama bu proje gerçekleşmedi. Onun yerine Stiller, yıldızını G. W. Pabst'a 'ödünç verdi': *Neşesiz Sokak* filmi için... Bu film sırasında kameranın ardındaki Guido Seeber, genç yıldızın yakın planlarını ralanti (yavaşlatılmış) çekimlerde kullandı. Bu da perdede garip bir büyü yarattı ve Garbo efsanesinin ilk temellerini attı. Bu sırada bir mucize gerçekleşti: bizzat Almanya'da bulunan MGM'in büyük patronu Louis B. Mayer, filmini izlediği genç kızı Hollywood'a çağırdı. Yıl 1925'ti.

Garbo, Hollywood'da üst üste film çekmeye başladı. Hollywood'daki 24 filminin 10'u, sessiz sinema dönemine aittir. Bu filmlerde sanatçıyı Monta Bell, Fred Niblo, Edmund Goulding, Clarence Brown, Sidney Franklin gibi yönetmenler yönetecek, görüntü yönetmeni William Daniels genç kadının aslında köşeli ve sert hatlı yüzünü olağanüstü biçimde, sanki tanrısal bır ışık altında perdeye yansıtarak, o büyülü atmosferi ve gizemli güzelliği sağlayacaktı. Garbo, hemen tüm bu dönem filmlerinde gerçekle pek az ilişkisi olan egzotik kadınları, tarihten veya efsanelerden gelen gizem yüklü dişileri oynayacaktı: *The Torrent*'da sarışın bir İspanyol, *The Temptress*'da esmer bir Parisli, *Love*'da modern bir Anna Karenina, *Flesh and the Devil*'da bir Macar kontesi, *The Mysterious Lady*'da Rus casusu, *The Divine Woman*'da yeniden Parisli, *The Kiss*'de Lyonlu bir kadın olacaktı. Sesli filmlerinde de hemen hemen aynı şey... Hep zaman ve mekân içinde uzak, sanki ayakları artık varolmayan bir toprağa basan düş ve hayal kadınları... Onun tüm bu rollerde seyirci üzerindeki etkisi kolay anlatılamazdı. Bir yanıyla dünyamızdan uzak, ama öte yanıyla seyircinin, özellikle de kadınların hemen tanıdığı ve özdeşleştiği kişiliklerdi bunlar... Garbo onları oynamıyordu, onları yaşıyordu, o kişiliklerle kendi kimliğini, gizi henüz çözülmemiş bir büyüyle bağdaştırıyordu, kaynaştırıyordu. Sessiz sinemanın sonunda, o Hollywood'un ve MGM'in gerçek kraliçesi, ünü nerdeyse Chaplin'inkine erişmiş bir dünya yıldızıydı. Daha ikinci filminden sonra, yazar Robert Sherwood onun için 'sessiz dramların resmi dü prensesi' diyecekti. Bir kadın gazeteci, şu kehanette bulunacaktı: "Garbo yığınla büyüleyecek, ama bana öyle geliyor ki, o her zaman herkes için az-çok bir gize olarak kalacak." Bu arada, filmlerinin hiçbiri Stiller tarafından gerçekleştirilmed ilk filmlerde Stiller onu hazırladı, çalıştırdı, cesaret verdi. *The Temptress*'e birlik başladılar, ama 10 gün sonra 'stüdyonun şartlarına uymadığı için' Stiller işte atıldı, yerine Fred Niblo geldi. Stiller ise Paramount'ta Pola Negri ile iki film çevirdi, diğer ikisini sağlık sorunları nedeniyle yarıda bıraktı ve son çare olar döndüğü ülkesinde öldü (1928). Hollywood'da onca sevdiği ve sinemaya kazandırdığı kadınla tek bir film bile çeviremeyen bu çok yetenekli yönetmen öldüğünde, 45 yaşındaydı.

Greta Garbo Mata Hari'de *Ramon Novarro ile*

Garbo büyük bir darbe yemişti. Ama Hollywood'da kaldı. Kentin yapaylığına, gösteriş ve yaltaklanmaya dayalı ilişkilerine, şık, ama arkası boş cilasına alışamamıştı. Sosyal yaşama katılmıyor, yakın dostları olan bir avuç İsveçli'yle ya da tümüyle yalnız olmayı yeğliyordu. Gary Cooper'ın, Lubitsch veya Von Stroheim'ın filmlerini izlemek, yağmurda yakaları kalkık bir pardösüyle kılıksız bir halde sokağa fırlamak, alışkanlıkları arasındaydı. Bu arada, sessiz dönemdeki ideal partöneri John Gilbert'le olan aşk macerası da herkesin dilindeydi. Ve sonra birden sesli filmler geldi. Garbo'nun hafif kuzeyli aksanı ve 'derin, boğazdan gelen, kışkırtıcı kontralto sesi' nedeniyle bu dönemi nasıl atlatacağı belli değildi. İlk sesli filmi olan *Anna Christie*, Hollywood'un o döneme dek görebildiği en büyük kampanyalardan biriyle reklam edildi: *Garbo Talks – Garbo Konuşuyor*. Ama büyü devam ediyordu, seyirci konuşan Garbo'yu da bağrına basmıştı. Egzotizm ve gizem, bu dönemde de sürdü: *Mata Hari; Grand Hotel; Kraliçe Kristin; Boyalı Peçe; Anna Karenina; Kamelyalı Kadın; Kontes Walewska*, hep Garbo'nun kişiliğiyle takviye ettiği unutulmaz kadın kahramanlar ve onların hikâyelerini anlatan filmlerdi. Bu filmlerle birlikte başarısı ve ünü arttıkça, güzelliği ve kişiliği üzerinde öylesine konuşulan, yazılıp çizilen birer olaya dönüştükçe, yüzünün çizgileri ve oranları, filmleri ve oyunu üzerine incelemeler, kitaplar yazıldıkça, Garbo'nun basınla, halkla ve kamuoyuyla ilişkileri de o ölçüde gerginleşiyordu. İyi bir iş kadınıydı aslında: uzun ve yoksul çocukluk yıllarını unutmamıştı. Bu açıdan, çevresine olan soğuk

davranışlarına karşın, örneğin Louis B. Mayer'le ilişkilerini temelde hep iyi tutuyordu. Yine de ona kızdığı zamanlar oluyor, kalkıp 'canı sıkıldığı' veya 'vatanını özlediği' için İsveç'e gidiyor, filmlerinin sayısını giderek azaltıyordu. Özel yaşamını ise tümüyle kendisine saklıyordu: "Garbo için özel hayatım dediği şey, kıskançlıkla sakladığı sanki kutsal bir olay," diyordu, bir gazeteci...

O bir yanıyla bir düş ve gizem simgesiydi sanki... Ama öbür yanıyla, çevresinde yaratılan tüm bu gizem havasından sanki nefret eden, dürüst, temiz, açıkseçik bir Kuzeyli köylü kızıydı. Az konuşan, inanılmaz kaderiyle sanki dalga geçen, ayakları hep 'güzel kokuların ve sessizliklerin kaynağı' toprağa basan, gözleri hep çözümlenemez bir özlemle dolu bir genç kadın... Bir düşmanı onun için 'gizemi olmayan bir sfenks' diyordu. Ama öte yandan adına 'Garbomaniacs' denen hayranları için o, tanrısal nitelikleri olan, filmlerindeki en küçük jesti, bakışı ve davranışı derin anlamlar içeren çok özel bir kadındı. Ve bu tartışma yıllar boyu hep sürdü.

Öte yandan adı aşk maceralarına hep karıştı. Bir dönemde John Gilbert'ı sevmişti: hatta sesli filme geçilmesinden sonra tüm ününü birden yitiren genç adamı *Kraliçe Kristin* filmindeki partöneri olarak zorla kadroya aldıran oydu. (Bu çabası sonuç vermedi: Gilbert unutulmaya mahkûmdu). Sonraları adı Clark Gable, yönetmen Rouben Mamoulian ve orkestra şefi Leopold Stokowsky'yle anıldı. Stokowsky'yle ilk karşılaştıklarında (1936), ünlü müzikçi şöyle dedi: "Sizinle karşılaşmamız kaderde vardı. Tıpkı Wagner'le Cosima gibi." Tüm bunlara karşın, adının zaman zaman lezbiyen olarak anılmasını da önleyemedi: belki erkeklerden kaçması, belki iri el ve ayakları, belki de hep çok yakınında olmuş birkaç özel hanım arkadaşı nedeniyle... Ama bu konuda da gerçek hiç bilinemedi. Asla evlenmedi, çocuk sahibi de olmadı.

Sinemadan ve Hollywood'dan iyice soğuduğu, özellikle 30'ların sonunda iyice ortaya çıkmaya başladı. Birçok rolü geri çeviriyor, kameranın karşısına geçmek için daha çok nazlanıyordu. Canlandırdığı gizemli, uzak, egzotik kadınların ve o tarz öykülerin modası geçmişti, belki bunu en iyi o hissediyordu. Biraz da bu nedenle büyük komedi ustası Ernst Lubitsch'in çekeceği *Ninotchka – Gülmeyen Kadın*'a dört elle sarılmıştı: çünkü bu filmde hemen ilk kez canlı, neşeli ve çağdaş bir kadın kimliği çizecekti. Nitekim, 'Garbo gülüyor' sloganıyla tanıtılan film, tam bir başarı ve türünün katıksız bir başyapıtı oldu. Bundan iki yıl sonra, 'kadın yönetmeni' George Cukor'un yöneteceği *İki Yüzlü Kadın*'ı da kabul etti. İki farklı kimlikte seyirci karşısına çıkacak, rol gereği bol bol gülecek ve dans edecekti. Gizem çözülüyor, sfenksin buzları eriyor, Garbo modern yaşama katılıyordu. Bunları çok iyi yaptı da... Ancak film ilgi görmedi ve gişelerde yattı. Garbo dersini almıştı: artık bu işi bırakacaktı. Ve de öyle yaptı. Tam 36 yaşındaydı.

Tuhaftır, asıl efsane bununla bitmedi, nerdeyse yeniden başladı. Sinemayı bırakan, güncellikten uzak düşenler genelde hemen unutulduğu halde, Garbo hiç ve asla unutulmadı. Hep dönüş haberleri basına yansıdı, şu veya bu rol, filanca veya falanca film için adı edildi. Ama o hiç geriye dönmedi. New York'ta Central Park'a bakan dairesinde yaşayan, günden güne daha kılıksız ve bakımsız hale gelen, yalnızca alışveriş için sokağa çıkan, zaman zaman da yolculuk eden bu kadın, geri kalan hayatını sürekli bir takip altında geçirdi. Sonunda istediğini elde et-

mişti: ışıklardan ve manşetlerden uzak rahat yaşamak... Ancak kendini bilerek, isteyerek ve görülmemiş bir mutlulukla mahkûm ettiği bu sürgün hayatında, umduğu yalnızlık ve huzuru hiç gerçekleştiremedi. Dünyanın dört bir yanından gelen muhabirler ve fotoğrafçılar peşini hiç bırakmadılar. Onun yakaları kalkık bir pardösü, upuzun bir hırka, makyajsız bir suratla çekilmiş fotoğrafları, hep gazetelere konu oldu. O zalim paparazziler, bir zamanlar her özelliğiyle bilinen, tapılan yüzünün yıldan yıla çöküşünü, ilahi güzelliğinin yok oluşunu kameralarına saptamaktan çekinmediler. Genç kuşaklar için o garip ve yarı-kaçık bir yaşlı kadın, ismi şöyle bilinen, ama kendisi tanınmayan bir tozlu efsane idi. Ama Garbo efsanesi yine de sürdü ve yüzyılın mitolojisi içindeki yerini değiştirilemez biçimde aldı. Ve sanatçı, 85 yaşında hayata veda etti. Tam dört kez Oscar'a aday gösterildiği halde ödülü alamayan Garbo'ya 1954 yılında 'beyazperdede canlandırdığı unutulmaz kişilikler için' özel bir Oscar verildi. Ama onun ödülünü almaya gelmediğini söylemeye gerek yok!... Yaşam öyküsü ise 1954-94 arası yayınlanmış, John Bainbridge, Norman Zierold, Sven Broman, Hugo Vickers imzalı kitaplara konu oldu.

Hakkında neler demişlerdi?

"Kadın kılığında bir ceylan. Hollywood denen hayvanat bahçesinde kaderine rıza göstermiş, yaşıyor."– Claire Booth Luce – Büyükelçi.

"Şahane bir enstrüman."' – Rouben Mamoulian – Yönetmen.

"Garbo'nun kişiliği, uzun ve karanlık İsveç gecelerinin yağmurunu ve hüznünü yansıtıyor." – Lillian Gish – Oyuncu.

"Sarhoşken başka kadınlarda gördüğünüzü, ayıkken Garbo'da görürsünüz." – Kenneth Tynan – Yazar.

"Günahın erişemeyeceği, Meryem'vâri hâleli bir yaratık." – Peter Brook – Yönetmen.

"Garbo mu? Aslına bakarsanız kocaman ayaklı, can sıkıcı bir İsveç köylüsü!" – Don Herold – Gazeteci.

"Her erkeğin zararsız, düşsel metresi. Ve size öyle bir duygu verir ki, eğer hayal gücünüz günaha girmeye hazırsa, en azından zevki için kutlanmaya değer!" – Alistair Cooke – Yazar.

"Kimse perdede ondan daha soylu biçimde acı çekmemiştir." – I. Diamond – Yazar.

"O, kendisinden başka kimselerin duymadığı gizemli bir müzikle yürüyen bir kadındır." – Bir eleştirmen.

"Uzakta kaldığı zaman arttıkça, Garbo efsanesi de güçlendi." – David Niven – Oyuncu.

"Filmlerinden Garbo'yu çıkarın: geriye bir şey kalmaz!" – Richard Whitehall – Eleştirmen.

"Sinemaya şahane ve gizem yüklü bir 12 yıl verdi. Sonra da tam zamanında çekilmesini bildi." – Leslie Halliwell – Yazar.

"Benim sınırlı bir yeteneğim var. Her rolü oynamak iddiasında değilim." – Greta Garbo.

"Ben milyonlarca erkeğe vefasızlık eden bir kadınım." – Greta Garbo.

"Yalnız olmak istediğimi hiç söylemedim. Sadece yalnız bırakılmak istediğimi söyledim." – Greta Garbo.

"Perdede yeterince yüz canlandırdım sanıyorum." – Greta Garbo.

BAŞLICA FİLMLERİ:

"Peter the Tramp" (1922 – ilk), "The Atonement of Gösta Berling – Gösta Berling Efsanesi" (24), "Joyless Street – Neşesiz Sokak" (25), "The Torrent" (26), "The Temptress" (26), "Flesh and the Devil" (27), "Love" (27), "The Kiss" (29), "Anna Christie" (30), "Romance" (30), "Susan Lenox" (31), "Mata Hari" (31), "Grand Hotel" (32), "As You Desire Me" (32), "Queen Christina – Kraliçe Kristin" (33), "Anna Karenina" (35), "Camille – Kamelyalı Kadın" (36), "Conquest – Kontes Walewska/Umutsuz Aşk" (37), "Ninotchka – Gülmeyen Kadın" (39), "Two Faced Woman – İki Yüzlü Kadın" (41).

Katharine Hepburn

(1907-)

BEYAZPERDENİN öncü feministi: hep erkeklerle eşit, giderek üstün olmaya kalkışmış ve bunu her zaman da başarmış olan çağdaş kadın portresi ve, Oscar'larına bakılırsa, yüzyılın da en iyi oyuncusu...

Katharine Hepburn de, çok uzun zaman yaşamış bir insan ve oyuncu olarak, belleğimizde çok farklı çağrışımlar yapan o talihli oyunculardan biridir: tam 60 yıla uzanan bir kariyerin sonucu, gözümüzün önünde tek bir Hepburn değil, birçok Hepburn'ler canlanır... Hepsi de baş oyuncu dalında olmak üzere tam 12 kez Oscar'a aday olup bunlardan dördünü de kazanması, üstelik ilk Oscar'ıyla sonuncusu arasında nerdeyse 50 yıllık bir ara olması, onu gerçekten çok ayrı bir yere getirir. Bu yer, kuşkusuz her şeyiyle – fiziği, oyunculuğu, kişiliği, uzun yaşamı ve bunu değerlendirme yeteneği –çok ayrı, çok 'müstesna' bir yerdir. Ayrıca, en azından şu satırların yazıldığı sıralarda 92. yaşını süren oyuncunun, hâlâ zamana ve doğa yasalarına direnmesi de sözü edilmeye değer bir diğer özelliktir.

Hepburn, Connecticut eyaletinin New England yöresinde, varlıklı bir ailenin kızı olarak dünyaya geldi. Annesinin feminist fikirleri vardı ve küçük Katharine, ya da, yakınlarının dediği gibi Kate, daha üç-dört yaşlarında annesi tarafından düzenlenen gösterilerde rol aldı. Özel hocalar, pahalı okullar, Bryn Mawr kolejinde eğitim: hiçbir şey ondan esirgenmedi. 1928'te tüm okullarından mezun olduktan sonra, hemen kendisini tiyatroya attı. Klasik değilse de kendine göre bir güzelliği vardı: yuvarlaklardan çok köşelerden oluşan bir bedeni, kemikli bir yüzü, ilk eline geçirdiğini giyip çıkmış gibi bir giyinme tarzı... Hep zayıf, hatta çok zayıf oldu ve öyle kaldı. Robert Hopkins şöyle demişti: "Ona bir şapka fırlatsanız, mutlaka bir yerine takılır kalır!" Cecil Beaton onu şöyle tanımlamıştı: "Denizi ve rüzgârı anımsatan bir yüzü, bir oyuncak atınkilere benzeyen burun delikleri ve

her gün bir elmayı dişlediğine yemin edebileceğiniz dişleri var." Başka bir tanımlamaya göre o "Vakvak Kardeş'le bir Stradivarius kemanın karışımı idi!"... Yıllar önce, çocukluğumda okuduğum "Yıldız" dergilerinde eleştiri yazan rahmetli Vehbi Belgil'in şöyle bir şeyler dediğini de çok iyi hatırlıyorum: "İyi güzel de, bir deri bir kemik bu kadına filmlerde kim, niye âşık olur, bir türlü anlamıyorum!" Belki de sanatçının ilk gençliğindeki tiyatro patronları veya yönetmenleri de bunu anlamadılar ve Hepburn'ün ilk tiyatro deneyimleri fiyaskoyla sonuçlandı.

Yine de, Hollywood'un umutsuzca yeni yıldızlar aradığı 1930'ların başında, RKO şirketinin dikkatini çekmekte zorlanmadı. Şirket, hemen her yeni yıldıza uygulanan bir makyaj, gardrob ve reklam çabasıyla ona kimlik değiştirmek, onu 'kendi Garbo, Crawford veya Dietrich'i yapmak' niyetiyle yola çıktı. Ancak Hepburn, daha ilk filmi olan *A Bill of Divorcement – Bir Boşanma Faturası*'nda John Barrymore gibi efsane olmuş bir oyuncuya kafa tuttu, onun karşısında ezilmedi ve aynı zamanda tüm kariyeri boyunca yakın dostu ve en güvendiği yönetmen olarak kalacak olan George Cukor'u tanımış oldu. Daha üçüncü filmi olan *Morning Glory – Sabah Zaferi* ile de bir Oscar ödülü aldı. Yeni bir efsane ve önemli bir yıldız doğmuştu.

Katharine Hepburn 1930'larda

Bunu çoğu başarılı filmler izledi: *Little Women – Küçük Kadınlar; Spitfire – Aşk Kıvılcımı; Alice Adams; Sylvia Scarlett; Mary of Scotland – İskoç Kraliçesi Mary; Quality Street – Yarım Kalan Sevgi; Stage Door – Sahne Kapısı.* Bu filmler kabaca ikiye ayrılabilir: dönem gereği çekilen ve pembe dizi atmosferi taşıyan aşk filmleri. Ki bu filmlere bile Hepburn, karizması sayesinde büyük bir değer katıyordu. Ya da çok kişilikli öncü kadın portreleri çizen daha çağdaş filmler. Hepburn, bu tarz filmlerde, klasik 'glamour' ölçütlerine aykırı düşen sert fiziği ve güçlü oyunuyla, örneğin *Alice Adams*'daki yükselme hırsının pençesindeki taşralı kızı veya *Sylvia Scarlett*'te babasını kurtarmak için erkek kılığına giren bir genç kadını başarıyla oynuyordu. Ayrıca filmlerin dışında bol pantolonlar, rahat ayakkabılar ve gösterişsiz giysilerle dolaşmayı seven oyuncu, tüm yıldızların özel hayatlarında da filmlerindeki kadar bakımlı, hatta gizemli olmaya çalıştığı (ve örneğin Sunset Boulevard'da bir yavru kaplan gezdirdiği!) bir dönemde, herkesi şaşırtıyor, sinema dergileri "Oh, Kate, lütfen kendine gel!" diye başlıklar atıyor, çok-satan magazin dergilerine "Davranışlarınızla *Sabah Zaferi*'nin yıldızını böyle ucuzlatmaya hakkınız yok!" diye okur mektupları geliyordu. Onun yarattığı serbest fikirli ve serbest davranışlı kadın tipi, sanki perdenin dışında da davranışlara denetim getiren ve tüm Hollywood'u korkutmuş olan Hays denetim yasalarıyla temelden çelişki halindeydi.

Ama Hepburn, asla ödün vermedi. Ne o zamanlar, ne de daha sonra... Yıl-

lar boyu, erkeklere, kurallara ve topluma meydan okuyan kadın görüntüsünü hep korudu, setlerde yönetmenlere ne yapacaklarını öğreterek onları çılgına çevirdi, en ünlü döneminde 'sallapati' kılıklarla gezdi, evliliğe inanmadığını belirterek hiç evlenmedi. George Cukor bir gün onun için 'ukalalık kraliçesi' diyecekti. Kendisiyse şöyle dedi: "Çılgıncasına rahatsız edici biriyim ben... İnsanları yıllar boyu rahatsız edip durdum. Güçlü, belirli olan bir şey rahatsız edicidir. Ama sanırım o ölçüde de tahrik edici." Hollywood sonunda onun kişiliğine, iradesinin gücüne saygı duydu ve onu rahat bıraktı. Ömrünün geri kalan süresince Hollywood'dan hep saygı gördü, hâlâ da görüyor.

Hepburn, 1930'ların sonunda filmlerinin iş yapmaması ve bir kısım basın tarafından 'Box-office poison – Gişe zehiri' ilan edilmesi nedeniyle RKO'dan ve Hollywood'dan koptu. Oysa o filmlerin arasında iki katıksız başyapıt, Amerikan usulü güldürünün iki doruk noktası vardı: Howard Hawks yönetiminde Cary Grant'la birlikte çektiği *Bringing Up Baby – Tehlikeli Bebek* ve George Cukor yönetiminde yine Grant'la çektiği *Holiday – Tatil.* Kate, iki yıl boyunca Broadway'de *The Philadelphia Story* adlı oyunda büyük başarı kazandı. MGM oyunu filme almaya karar verdiğinde, karşısında Hepburn'ü buldu: akıllılık edip oyunun tüm haklarını satın almıştı!... Böylece film ancak kendisi başrolde oynarsa çekilebilecekti. Ve öyle de oldu. Hepburn, üç erkek arasında duraksayan zengin, şımarık, kaprisli ve çok zeki sosyete kadınında çok iyiydi: çünkü bu rol tam kendisiydi!... Cukor'un filminin başarısı, Hepburn'e yeniden ve bu kez ebediyen Hollywood kapılarını açmış oluyordu. Bu dönemin en önemli olaylarından biri, ilk kez *Yılın Kadını* filminde Spencer Tracy ile başlayan dostuğu oldu. Bu beraberlik, tam dokuz filmde sürecek ve Tracy'nin ölümüne dek süren emsalsiz bir aşka dönüşecekti. Kate entelektüel, idealist ve hırslıydı. Tracy ise alabildiğine doğal, sade, güçlü ve hoşgörülü. Birliktelikleri tam bir uyuma ulaşıyordu, seyirci nezdinde ve karşılıklı olarak birbirlerine verebildikleri açısından... Beyazperdede böylesine verimli bir sonuca ulaşmış bir gönül ilişkisi, sinema tarihinde azdır dense, yeridir.

1950'ler Kate'i biraz daha yaşlanmış, kurumuş ve zayıflamış olarak buldu. Parlaklığı solmuştu, cildi kırışmıştı. Ama tuhaftır, belki en unutulmaz filmleri bu dönemde geldi: sanki o olgun roller köşe başında, onun yeterince yaşlanmasını beklemişti. Utangaç, deneyimsiz, aşk konusunda beceriksiz, ama içinde alev alev bir ateş yanan, kafası kızdığında her şeyi yapabilecek yaşlı kız, bir ince saz görünümündeki bir çınar... *Yağmurcu* ya da bir *Ninotchka* çeşitlemesi olan *Zorlu Pilot* önemsenmese bile, John Huston başyapıtı *Afrika Kraliçesi*'nin yaşlı kızı Rose Sayer, bir oyuncuya hayat boyu bir kez gelen rollerdendi. Sonradan tam bir efsaneye dönüşen bu filmin çekimi üzerine Peter Viertel'in yazdığı kitap, "White Hunter, Black Heart – Kara Avcı, Beyaz Yürek", yıllar sonra Clint Eastwood tarafından filme çekildiğinde, Hepburn'ü Marisa Berenson oynadı. Ayrıca bizzat Hepburn de yıllar sonra (1987'de), bu çekim öyküsü üzerine anılarını yayınlamıştı. Filmin maceralı çekiminden sonra Bogart, Hepburn için şöyle diyecekti: "Karşısındakiyle bir mikrofona konuşur gibi konuşuyor. Davranış biçimleri ve içkinin kötülüğü üzerine bana nutuk çekti. Nasıl gözüktüğüne hiç aldırmıyor ve bir karakter oluşturmaya çalışmıyor, çünkü o zaten tam bir karakter!"...

Komedinin iki büyük adı: Cary Grant ve Katharine Hepburn, Howard Hawks'ın Tehlikeli Bebek *filminde*

Spencer Tracy ile birliktelikleri ise o yıllarda, özellikle Cukor imzalı *Adam's Rib – İki Ateş Arasında* veya *Pat ile Mike* gibi filmlerde zirvesine çıkarken, Hepburn ayrıca David Lean'in *Summertime – Venedik Tatili*, Joseph Mankiewicz'in *Suddenly Last Summer – Bir Yaz Macerası*, Sidney Lumet'nin *Long Day's Journey into the Night – Günden Geceye* gibi filmlerinde yaşlı kızdan anne-teyzeye doğru giden rollerde çok başarı kazanıyor, hemen her filminde yeniden Oscar adayı oluyordu. *Bir Yaz Macerası*'nın ünlü yazarı Tennessee Williams, onun üzerine şöyle diyecekti: "Diksiyonunun eşsiz güzelliği ve benzersiz berraklığıyla, yazılı metni olduğundan daha iyi gösteriyor ve konuştuğu her satırdaki anlamları ve anlam gölgelerini aydınlatan bir zekâsı ve duyarlılığı var." Ancak Hepburn hep alçakgönüllüydü: "Oyunculuk öyle önemli bir yetenek gerektirmiyor. Unutmayın ki Shirley Temple dört yaşında ünlü bir oyuncuydu!"

50'ler de gelip geçmişti. Kate, 60'larda perde serüvenlerini daha da azalttı, kendisini eski aşkı tiyatroya verdi. Ama sinema onu seviyordu, bırakmaya niyeti yoktu. *Günden Geceye* filminden sonra tam beş yıl Hollywood'u boşladı, ama döndüğünde art arda iki Oscar daha aldı: Stanley Kramer'ın ırk sorunlarına yumuşak ve güldürü çerçevesindeki yaklaşımı olan *Guess Who's Coming to Dinner – Beklenmeyen Misafir* (aynı zamanda Tracy ile son birlikteliğiydi bu) ve ertesi yıl (1968'de), Ortaçağ'daki İngiliz kraliçesi Eleanor of Aquitaine rolünü oynadığı *The Lion in Winter – Kış Aslanı* filmleriyle... Jean Anouilh'un vaktiyle bizde *Deli Saraylı* adıyla oynanıp çok sevilen oyunu *The Madwoman Of Chaillot – Çılgın*

Kadın'ın kahramanını da başarıyla oynadı. 70'lerde az sayıda, üstelik pek de düzeyli olmayan filmde ve birkaç TV yapımında gözüktü. 1981 yılında ise Mark Rydell'in ikna etmesiyle Henry ve Jane Fonda ile birlikte oynadığı *Altın Gölün Üstünde*, Fonda ile birlikte ona da bir Oscar getirdi. Kate, 75 yaşının eşiğinde artık bu ödülü beklemiyordu herhalde... Pek de aldırdığı söylenemezdi zaten... 80'leri birkaç TV filmiyle geçirdi: sürekli başının titremesine neden olan parkinson hastalığı belirtileri, artık perdede bile görülüyordu. Ama yaşlı dişi aslan, kolay kolay pes etmeyecekti: 1994 yılında Warren Beatty'nin ricasını kıramadı, *Love Affair* filminde Beatty'nin yaşlı teyzesi için son bir kez perdeye döndü. Bu soluk filmin tek ilginç bölümleri, onun gözüktüğü sahnelerdi. Ve sonra Kate, artık tümüyle yalnız yaşamak üzere köşesine çekildi.

Gerçekten de perdede bir başka Katharine Hepburn olmayacak kuşkusuz... 1991'de "Me – Ben" adıyla özyaşamını yazan sanatçı üzerine, ayrıca Garson Kanin'in "Tracy and Hepburn" ve de Charles Higham'ın "Kate" adlı kitapları var. Yakın dostu Kanin şöyle demişti: "Yıllar geçtikçe eski hayranlarını kaybetmiyor, tersine yenilerini kazanıyor." Kendisi ise şöyle diyor: "Şahane bir hayatım oldu. Kendimi pek özel biri saymıyorum, ama herkes öyle olduğumu söylüyor." Geçmişe bakınca, şöyle diyor sanatçı: "O zamanlar ne çok gülerdik!... Şimdi her şey tören gibi, neşesiz ve tatsız gözüküyor. İnsan gülmeli. Hiçbir mâtem sonsuza dek süremez." Özel hayatı için şöyle diyor: "Özel hayatım benimdir. Ve onu açıp açmayacağıma yalnız ben karar veririm." Ve yine şu sözler onun: "Eski bir anıt gibi saygı görüyorum. Ama hâlâ kendi kaderimin sahibi benim. İçinde bulunduğum tekne minik bir sandal olabilir, ama kürekler hâlâ bende"...

BAŞLICA FİLMLERİ:

"A Bill of Divorcement – Bir Boşanma Faturası" (1932 – ilk), "Morning Glory – Sabah Zaferi" (33), "Little Women – Küçük Kadınlar" (33), "Alice Adams" (35), "Sylvia Scarlett" (35), "Mary of Scotland – İskoç Kraliçesi Mary" (36), "Quality Street – Yarım Kalan Sevgi" (37), "Stage Door – Sahne Kapısı" (37), "Bringing up Baby – Tehlikeli Bebek" (38), "Holiday – Tatil" (38), "The Philadelphia Story – Philadelphia Story" (40), "Woman of the Year – Yılın Kadını" (42), "Keeper of the Flame" (42), "Dragon Seed – Canavar Tohumu" (44), "Undercurrent" (46), "State of the Union – Aday" (48), "Adam's Rib – İki Ateş Arasında" (49), "African Queen – Afrika Kraliçesi" (51), "Pat and Mike" (52), "Summertime – Venedik Tatili" (55), "The Rainmaker – Yağmurcu" (569, "Desk Set – Bürodaki Sevgili" (57), "Suddenly Last Summer – Bir Yaz Macerası" (59), "Long Day's Journey into the Night – Günden Geceye" (62), "Guess Who's Coming to Dinner – Beklenmeyen Misafir" (67), "The Lion in Winter – Kış Aslanı" (68), "The Madwoman of Chaillot – Çılgın Kadın" (69), "The Trojan Women" (71), "Rooster Cogburn" (75), "On Golden Pond – Altın Gölün Üstünde" (81), "The Ultimate Solution of Grace Quigley" (84), "Love Affair" (94).

Anna Magnani
(1907-1973)

BİR İTALYAN SPESİYALİTESİ, ancak bu ülkenin yetiştirebileceği türden bir sanatçı... Uzun kabare, tiyatro ve ucuz film yıllarından sonra, birden kendisini *Roma Açık Şehir*'de bulup Yeni-Gerçekçilikle özdeşleşen ölümsüz sanatçı...

Annesi İtalyan'dı, Fellini'nin kasabası Rimini'den... Babası ise Mısırlı. Ama anlaşılan evli değillerdi. Mısır'ın İskenderiye kentinde doğan sanatçı, beş yaşında Roma'ya geldi, büyükannesi tarafından büyütüldü, bir manastırda dinsel eğitim aldı. 16 yaşında diksiyon dersleri almaya, 17'sinde sahneye çıkmaya başladı. İlk çabaları, halkı eğlendiren popüler varyete tiyatrolarındaydı. Aynı zamanda gece kulüplerinde şarkı da söylüyordu. Bir süre sonra tiyatroyu daha ciddiye almaya başladı, hatta kendi adıyla bir trup kurdu. 1928'de ilk sinema rolünü aldı, ama asıl kariyeri 1934'ten sonra başladı. 1935'te yönetmen Goffredo Alessandro ile evlenmesi, sinemada önünü açtı. 1941'de Vittorio de Sica'nın *Teresa Venerdi* filminde kendi hayatına benzeyen bir rol canlandırdı: geçmişi karanlık bir şarkıcı... 1940'larda Aldo Fabrizi ile oluşturduğu ikili, birkaç popüler filmde oynadı. Roma'nın kurtulmasından önce tasarlanan ve kurtuluşla birlikte çekimi başlayan *Roma, Açık Şehir* filmi için yönetmen Roberto Rossellini, yine bu ikiliye başvurdu. Magnani, bu filmde sanki tüm yaşam deneylerini bir araya getirerek, unutulmaz bir kişilik çizdi: dul kalmış bir halk kadını, üstelik gebe, ama Nazilere karşı direnişte yer alıyor ve sonunda, Gestapo tarafından haince kurşunlanıyor. Onun koşarken vurulan ve yere yığılan görüntüsü, filmin dünya çapında uyandırdığı heyecanın önemli nedenlerinden biriydi. Ve sanatçı, oldukça ileri yaşta, bu filmle birden tanındı.

Magnani, Rossellini ile basının diline düşen bir gönül ilişkisini sürdürürken onca yoksulluk içinden fışkıran bu sinemanın birkaç filminde daha oynadı. Luigi Zampa, Alberto Lattuada, Mario Camerini gibi yönetmenlerin filmleri, onun güçlü Akdeniz kadını kişiliğini halka çok sevdirdi. Rossellini ile iki bölümlük *Amore – Aşk* filminde yeniden birlikte çalıştı, Jean Renoir'ın başyapıtlarından *La Carosse d'Or – Altın Araba*'da en iyi rollerinden birini buldu. Büyük usta Luchino Visconti, *Bellissima – Güzeller Güzeli* filminde, onu güçlü ve hırslı bir halk kadını olarak mükemmel biçimde kullandı, sonra da *Siamo Donne – Biz Kadınlar*'ın bir bölümünü ona adadı. Bu arada, Roberto Rossellini *Stromboli*'yi çekerken âşık olduğu Ingrid Bergman'la evlenerek Magnani'nin hayatından çıkarken, Magnani de *Stromboli*'ye nazire olarak William Dieterle yönetiminde çekilen *Vulcano*'da oynadı.

Anna Magnani ve Burt Lancaster

Anna Magnani, Stanley Kramer'ın Kasabanın Sırrı *filminde Anthony Quinn'le*

Film elbette bir *Stromboli* değildi, ama Magnani, Bergman'ı aratmayacak kadar iyiydi.

Mesleğinde bir tıkanma noktasına geldiği günlerde, ABD'den öneri aldı. Hayranı olan tiyatro yazarı Tennessee Williams, sırf onu düşünerek *The Rose Tattoo – Dövme Gül* adlı bir oyun yazmış, ne var ki Magnani, denk düşmediği için, bu oyunda rol alamamıştı. Ancak Hollywood, oyunun filme alınışında Williams'ın ısrarıyla yine ona başvurdu. Magnani, 46 yaşından sonra Hollywood'a ayak bastı ve Burt Lancaster'ın karşısında Serafina delle Rose adlı Sicilya kökenli kadını beklenen başarıyla oynadı: ölmüş kocasına ağıt yakarken onun vefasızlıklarını da bir bir öğrenen ve sonunda, bir kamyon şoföründe yeniden sevgiyi bulan bir Akdenizli... Başarı öylesine görkemliydi ki, film yedi dalda Oscar adayı oldu ve Magnani bir Oscar aldı. ABD'de çevirdiği George Cukor imzalı *Wild is the Wind – Vahşi Aşk* ya da Sidney Lumet imzalı ve yine Tennessee Williams uyarlaması *The Fugitive Kind* gibi filmlerde benzer kişilikleri oynadı. Sonra yeniden vatanına döndü, Camerini, Castellani, Monicelli gibi yönetmenlerin filmlerinde ilginç kişilikler canlandırdı.

Magnani'nin mesleğindeki son büyük sürpriz, daha yeni bir yönetmenden, Pier Paolo Pasolini'den geldi. Pasolini, ikinci filmi *Mamma Roma*'da Magnani'ye adanmış bir gerçekçi başyapıt ortaya koydu, Magnani'nin simgelediği tüm nitelikleri kendisinde toplamış bir anaç, acılı, ama güçlü kadın portresi sunarak...

Bu onun kariyerinin belki son doruk noktasıydı. Gerçi daha sonra Claude Autant-Lara veya Nanni Loy'un filmlerinde, Stanley Kramer'ın pek popüler olan *The Secret of Santa Vittoria – Kasabanın Sırrı* filminde gözüktü. Ama sonra köşesine çekildi. Fellini'nin *Roma*'sında şöyle bir gözüküp geçmesi, bir dönüş işareti miydi? Nitekim bu filmden sonra dört bölümlük bir TV dizisinde oynadı. Bu onun seyircisine son armağanıydı. Belki eski şöhreti yok gibi gözüküyordu, ama öldüğünde Roma'daki cenazesi inanılmaz biçimde kalabalık ve şaşırtıcı biçimde görkemli oldu. İtalyanlar, sanki savaştan çıktıkları o acılı günlerde kendilerine beyazperde aracılığıyla yeniden doğan bir ülkenin geleceğe ilişkin umutlarını sunan bu simge-kadını unutmamışlardı, anlaşılan da unutmayacaklar...

Magnani, sinemada güzelliğini değil, kişiliğini ve de hayat deneyimlerini kullanarak, ulusal özelliklerini kişisel bir tavırla birleştirek ünlü oldu. Andrew Sarris şöyle yazmıştı: "O dramatik bir sahneyi parça parça edebilir ve bir dakika sonra da şaşırtıcı bir komediye dönüştürebilir." Pauline Kael ise şöyle demişti: "O insancıl deneyimin cisimleşmesi ve tüm aktrislerin en gerçek olanıydı." Bilmem, bu sözlere herhangi bir şey eklemek gerekir mi?

BAŞLICA FİLMLERİ:

"Scampolo" (1928 – ilk), "La Cieca di Sorrento" (34), "Cavalleria" (36), "Teresa Venerdi" (41), "Campo di Fiori" (43), "L'Avventura di Annabella" (43), "La Vita e Bella" (44), "Roma, Citta Aperta – Roma, Açık Şehir" (45), "Il Bandito – Haydut" (46), "Un Uomo Ritorna – Bir Adam Dönüyor" (46), "Angelina Honorabile" (47), "Bellissima – Güzeller Güzeli" (51), "La Carrosse d'Or – Altın Araba" (53), "Siamo Donne – Biz Kadınlar" (53 – bir bölüm), "Questa e la Vita" (54), "The Rose Tattoo – Dövme Gül" (54), "Wild is the Wind – Vahşi Aşk" (57), "The Fugitive Kind" (60), "Larme di Gioia – Sevinç Gözyaşları" (60), "Mamma Roma" (62), "La Magot de Josefa" (63), "A l'Italiana" (65), "The Secret of Santa Vittoria – Kasabanın Sırrı" (69), "Roma" (72).

Laurence Olivier
(1907-1989)

BAŞKALARI DA VAR, ama oyunculukta 'sir' denince ilk akla gelen aktör, perdenin en unutulmaz Shakespeare kimliklerinin sahibi, oyunculukta tiyatro-sinema, küçük-büyük rol, star-karakter oyuncusu ayrımlarını silip atmış bir gösteri adamı...

Laurence Olivier, "Bir Aktörün İtirafları" adlı anılar kitabına şöyle başlar: "Kutsa beni, sevgili okurum. Çünkü ben günah işledim... Son günah çıkarmam yaklaşık elli yıl önceydi. İşte o zamandan beri işlediğim günahların dökümü"... Ve Olivier, hayatını, tiyatro ve sinema serüvenini anlatmaya koyulur. Böyle günahlar herkesin başına dedirtecek biçimde!...

Bir din adamının oğlu olan genç Laurence Kerr, daha lisedeyken rol aldığı bir "Jül Sezar" oyununda, zamanın büyük aktrisi Ellen Terry'nin dikkatini çeker: "Brutus'u oynayan küçük çocuk şimdiden bir oyuncu." 15 yaşında "Hırçın Kız"da oynar: Katharine rolünde!... Genç yaştaki yeteneği ve tiyatroya hevesi, onu 18 yaşında Birmingham Repertory tiyatrosuna katar ve üç yıl boyunca tiyatronun turnelerine katılır. 1929'da ilk kez Broadway'de oynar, ertesi yıl bir İngiliz filminde gözükür. New York'ta Noel Coward'ın *Private Lives*'ında oynarken fark edilir ve RKO'dan öneri alır. İki filmden sonra, MGM'de büyük Garbo'nun karşısında oynama fırsatını yakalar, *Kraliçe Kristin*'de... Ama birkaç gün sonra Garbo'nun isteği üzerine yollanır, yerini Garbo'nun büyük aşkı John Gilbert alır. Genç tiyatro dehâsı, Hollywood'dan ve entrikalarından tiksinmiş olarak İngiltere'ye geri dönecektir. Tiyatroda özellikle bir Shakespeare oyuncusu olarak sivrilir, 1935'te John Gielgud'la sahne paylaşır ve 1937'de ünlü Old Vic tiyatrosunda "V. Henry"yi oynar. Bu arada, sinemada da çalışmaya başlar: İngiliz sineması ona karşı Hollywood'dan daha naziktir!... Anthony Asquith'in *Moscow Nights – Moskova Geceleri*, Paul Czinner'in Shakespeare uyarlaması *As You Like It – Size Nasıl Geliyorsa Öyledir* (Orlando rolü), Tim Whelan'in *The Divorce of Lady X – Lady X'in Boşanması* gibi saygın filmlerde oynar. Bu arada *Fire over England – İngiltere Ateşler İçinde* filminde, dönemin genç ve çok güzel bir yıldızıyla tanışır: Vivien Leigh. Bu tam bir yıldırım aşkı olur. Olivier, ilk eşi Jill Desmond'dan ayrılır ve evlenirler. Sanatlarını artık birlikte uygulamaya koyulurlar.

Laurence Olivier, Hamlet *filminde*

Ancak Olivier'nin yeteneğiyle atbaşı giden yakışıklılığı, Atlantik ötesinde de dikkat çekmektedir. Samuel Goldwyn'in önerisiyle yeniden sinema başkentine döner, üst üste William Wyler'in *Wuthering Heights – Ölmeyen Aşk*'ında unutulmaz bir Heathcliff, Alfred Hitchcock'un *Rebecca*'sında ise yine unutulmaz bir Maxim de Winter olur. Olivier, artık bir Hollywood starıdır. Aynı dönemde, Vivien Leigh de *Rüzgâr Gibi Geçti*'nin baş rolünü kapmış ve ikili Hollywood'un başını döndürmüştür. Birlikte çevirdikleri *Lady Hamilton* filminde, Amiral Nelson ve Lady Hamilton gibi ölümsüz bir çifti oynar ve büyük başarı kazanırlar.

Savaşta orduda, kraliyet hava kuvvetlerinde görev alır Olivier... 1944'te Old Vic'in yöneticiliğine getirilir. Tiyatrocu yanı ağır basmıştır, artık İngiltere'yi pek kolay bırakamayacaktır. O da iki alanı birleştirme yoluna gider, ünlü Shakespeare uyarlamalarına başlar. Önce *V. Henry*'yi yönetir ve oynar. Başarı tamdır. Bir özel Oscar dahil... Dört yıl sonra, o görkemli *Hamlet* gelir. Venedik'te Altın Aslan

lan'ı, Hollywood'da en iyi film ve oyuncu Oscar'ları izler. Olivier, sinema tarihinde ilk kez Shakespeare'i böylesine popüler kılan, âdeta yeniden kitlelere ulaştıran ve tiyatro-sinema işbirliğinde yeni kapılar açan bir sanatçı olarak selamlanacaktır: günümüzde Kenneth Branagh'm selamlandığı gibi... Ardından bir *III. Richard* gelecektir: birçok kaynağa göre artık değiştirilemez, daha iyisi yapılamaz ve aşılamaz bir 3. Richard yorumu... Bundan da bir 10 yıl sonra, başkasının çektiği bir *Othello*'da yeniden bir Shakespeare kahramanı yaratmaya yönelecektir.

Ancak Olivier, yalnızca bir Shakespeare aktörü değildir, öyle anılmak istemez. Onun doyurulmaz bir oyuncu iştahı ve uzanabildiği her rolü denemeye yönelik bir merak duygusu vardır: "Hiçbir şey benim sınırlarımın dışında değildir. Yeter ki iyi para versinler!... Geri kalan zamanımda, önüme uzatılan her rolü denemeye hazır ve istekliyim." Böylece, o unutulmaz kompozisyonlar serisi başlar. William Wyler'ın *Carrie – Sefahat Kurbanı*'nda bir Theodore Dreiser kahramanını, *The Beggar's Opera – Dilenciler Operası*'nda Macheath'i, bizzat yönettiği *The Prince and the Show Girl – Uyuyan Prens*'te Marilyn Monroe'nun karşısında düşsel bir Balkan ülkesi prensini, Bernard Shaw uyarlaması *The Devil's Disciple – Şeytanın Talebesi*'nde general Burgoyne'u, Stanley Kubrick filmi *Spartacus*'de Romalı senatör Crassus'u, Tony Richardson filmi *The Entertainer – Sahte Tebessüm*'de yaşlı show-man Archie Rice'ı, *Bunny Lake is Missing – Küçük Kız Kayboldu*'da bir Scotland Yard detektifini, *Khartoum – Hartum*'da Afrikalı isyancı Mehdi'yi, *Nicholas and Alexandre*'da Rus kontu Witte'yi, *Lady Caroline Lamb*'da Wellington Dükünü, Joseph Mankiewicz filmi *Sleuth – Hafiye*'de çılgın bir polis romanları yazarını, John Schlesinger filmi *Marathon Man – Vahşi Koşu*'da psikopat bir eski Nazi suçlusunu canlandırır. Canlandırmanın ötesinde, tüm bu rollere az görülmüş bir röliyef katar: değişik fiziksel görünümlerden, çok farklı şivelere, bakışlarını bile değiştirerek yarattığı kompozisyon çabası içinde, sanki farklı hayatlara kanat açar. O gerçek, tam ve mükemmel bir aktördür, oyuncu doğmuştur ve değişik bir rol için sanki yapmayacağı yoktur... Tam sekiz kez Oscar adayı olması da bunun küçük bir kanıtı olsa gerektir.

Olivier, 1950 sonlarından başlayarak Amerikan ve İngiliz TV'leri için de çalışır. 70'lerde sinema çabalarını azaltır, daha çok TV yapımlarına ağırlık verir. (Ve bunun karşılığını da alır: tam beş Emmy ödülü!)... Sinemada o yıllarda oynadığı filmlerden *The Betsy*'deki rolü, Harold Robbins tarafından kendisi için yazılmıştır!... *The Boys from Brazil – Vahşetin Çocukları*'ndaki Nazi rolü ise kuşkusuz *Marathon Man*'in bir tür devamıdır. *Dracula*'dan *Clash of the Titans*'a, *A Little Romance*'den *Wagner*'e, *The Jazz Singer*'den *The Bounty*'ye çok değişik ve çoğu pek iyi olmayan son filmlerinde, çoğu zaman izlenmeye değer tek şey, onun kompozisyonlarıdır. Tony Richardson onun için şöyle demişti: "O, Fransızların ünlü sözcüğüyle bir 'cabotin'dir: bir oyuncu, bir gösteri sanatçısı, bir teşhirci, oynamak için yaşayıp ölen birisi." Eleştirmen Pauline Kael yıllar önce şöyle yazmıştı: "Tam Olivier'nin kusursuz biçimde oynadığı bir rolle karşılaşıp onu övmeye ve onu bu rolüyle hatırlamaya kendimizi hazırlarken, o bambaşka ve ilkini silen bir diğer rolle karşımıza geliyor ve bu hepsinden iyi dedirtiyor." Eleştirmen Richard Schickel ise onun önemsiz filmlerde küçük rolleri kabul edişiyle ilişkili eleştirilere şöyle yanıt vermiş: "Eğer en iyi kahramanlık, bir insanın mesleğini yorul-

Laurence Olivier, V. Henry *filminde*

madan ve sürekli uygulamasıysa, Olivier gerçekten çağdaş bir kahraman sayılabilir."

Laurence Olivier, Vivien Leigh'in ölümünden sonra (ki zaten sanatçının ölümünden önce ayrılmışlardı), yine meslekten bir seçim yapmış, aktris Joan Plowright'la evlenmiş ve ölümüne dek evli kalmıştı. Biyografisini 1982'de yayınlayan sanatçı üzerine, ayrıca Virginia Fairweather, John Cottrell ve Donald Spoto'nun da 1969-1992 arasında yayınlanmış biyografileri var. Oyunculuğu üzerine anlatılagelen en anlamlı anekdot ise şudur: *Marathon Man*'in çekimleri sırasında Dustin Hoffman, nefes nefese gözükeceği bir sahneyi çekeceği günlerde, sete gerçekten de koşup nefes nefese kalmış bir halde geliyormuş. Olivier bakmış, bakmış: "Kendini böyle yoracağına niye oynamayı denemiyorsun?" ("Why don't you just act?") demiş!...

BAŞLICA FİLMLERİ:

"Too Many Crooks" (1930 – ilk), "Friends and Lovers" (31), "Moscow Nights – Moskova Geceleri" (35), "As You Like It – Size Nasıl Geliyorsa Öyledir" (36), "Fire Over England – İngiltere Ateşler İçinde" (36), "The Divorce of Lady X – Lady X'in Boşanması" (38), "Wuthering Heights – Ölmeyen Aşk" (39), "Rebecca" (40), "Pride and Prejudice – Gurur ve Önyargı" (40), "Lady Hamilton" (41), "Henry V" (44), "Hamlet" (48), "Carrie – Se-

fahat Kurbanı" (52), "The Beggar's Opera – Dilenciler Operası" (52), "Richard III" (56), "The Prince and the Showgirl – Uyuyan Prens" (58), "The Devil's Disciple – Şeytanın Talebesi" (59), "Spartacus" (60), "The Entertainer – Sahte Tebessüm" (61), "Term of Trial – Çılgın İhtiras" (62), "Othello" (65), "Khartoum – Hartum" (66), "David Copperfield" (69), "Sleuth – Hafiye" (72), "Marathon Man – Vahşi Koşu" (76), "The Betsy – Betsy" (77), "The Boys from Brazil – Vahşetin Çocukları" (78), "Dracula" (79), "The Jazz Singer – Caz Şarkıcısı" (81), "The Bounty" (84).

Barbara Stanwyck

(1907-1990)

KOMEDİ, dram, melodram: hiç fark etmez... O her filmde evindeki gibi rahattır. Erkeklerle boy ölçüşen, erkeği hayatından bezdiren güçlü kadındır ve en genç yaşından en ileri yaşına, hep erkeklerin ve seyircinin dikkatini çekmiş, başını döndürmüş, feleğini şaşırtmıştır!...

Barbara Stanwyck, Hollywood ve de sinema tarihinin temel taşlarından biridir. İlk filmiyle sonuncusu arasında tam 57 yıl vardır!... Ama bizzat kendisi dememiş midir: "Birileri beni vurmak zorunda kalıncaya dek devam edeceğim," diye... Yine o demiş değil midir: "İsterseniz beni bir filmin son 15 dakikasına koyun... Önce ne olup bitmişse fark etmez, ben o son 15 dakikada yapacağımı yaparım," diye... Gerçi onu silah zoruyla perdeden uzaklaştırmamışlardır. Ama, özellikle başlarda ve sonlarda, bir filmin son 15 dakikasına koymaktan beter davranışlarla, kötü filmlerde kötü ve küçük rollerle karşılaşmıştır. Ama o, gerçek bir oyun canavarı olarak hiç vazgeçmemiş, hiç duraksamamış, hiç reddetmemiştir.

Stanwyck, beyazperdede kadına soyluluk, güç ve saygınlık kazandıran oyunculardan biridir, en başlarında gelenlerden... Ruby Stevens adıyla New York'un yoksul semti Brooklyn'de doğmuş olan sanatçı, öksüz olarak büyüdü, 13 yaşında bir büyük mağazada çalışmaya başladı. Sonra Ziegfeld Follies'e girerek koro kızı oldu. 1926 yılında 19 yaşında sahneye çıktı, oyunlarda rol aldı, özellikle "Burlesque" adlı oyunda dikkat çekti. Sessiz sinemanın son yıllarında birkaç film çevirdi, ama pek başarı kazanamadı. Sesli sinemanın hemen başında yönetmen Frank Capra ile tanışıp onunla birlikte çalışması, talihini değiştirdi. Capra'nın *Ladies of Leisure; Miracle Woman; Forbidden* ve özellikle *The Bitter Tea of General Yen* filmlerinde güçlü kadın kişilikleri çizdi. O yıllarda Warner Bros'da da birkaç yıl geçirdi ve özellikle William Wellman'ın kimi filmlerinde başarılı oldu: *Night Nurse – Gece Hemşiresi* ya da *So Big* gibi... Hemen tüm rolleri, ister hemşire olsun ister çiftçi, ister babasız anne ister gangster bebeği, hep aynı kararlı, sert ve güçlü kişiliğin izlerini taşırlar. O, sosyal sınıfların en altından gelen, kendi çabasıyla bir yerlere gelmeye çalışan veya gelmiş olup yerini korumaya kararlı küçük kadındır. Hırslı, iradeli ve yolun sonuna dek gitmeye hazır...

Stanwyck, en başarılı rollerine 1935' ten sonra kavuşacaktır. Yolu açan film, George Stevens'ın *Annie Oakley*'i olur: bu filmde kadın silahşör Annie Oakley'i, nerdeyse bir erkek kimliğini benimseyen bu Vahşi Batı kadınını ustalıkla oynar. Ama King Vidor'un görkemli melodramı *Stella Dallas*'daki, kızı için her şeyi yapan ve sonunda kendisini feda eden anne rolü, onun haşinliğinin altındaki yumuşaklığı, sert kabuğunun ardındaki kırılganlığı gösterir. Bu ikilem, hemen tüm önemli rollerinde varolacaktır. *The Mad Miss Manton – Çılgın Kadın*'da eksantrik bir mirasyedi, Cecil B. de Mille westerni *Union Pasific – Pasifik Ekspresi*'nde erkeklerle aşık atan altın kalpli bir kadın silahşör, *The Golden Boy – Altın Çocuk*'ta genç bir adamın yaşamını etkileyen güçlü bir kadın olur. Komediye yatkınlığı çoktur, bu nedenle Preston Sturges klasiği *Lady Eve – Bayan Eve*'de kancasını utangaç milyoner Henry Fonda'ya takar, Howard Hawks klasiği *Ball of Fire – Ateş Topu*'nda utangaç dilbilimci Gary Cooper'e âşık olup gangster sevgilisine kafa tutar, Frank Capra klasiği *Meet John Doe – Cihan Hâkimi*'nde ise yine halk adamı Gary Cooper'e sonunda doğru yolu gösteren kararlı bir gazeteci kızı oynar. Tüm bu klasikleşmiş filmlere Stanwyck'in katkısı büyüktür: özellikle çekici olmayan fiziğini, incecik bedeninin üzerindeki o garip, asla güzel olmayan, ama kendine özgü bir ışık saçan yüzünü, küçük gözlerini çok iyi kullanır. Kimi zaman az ve nerdeyse fısıltıyla konuşur. Kimi zaman ise, özellikle *Ateş Topu*'nda olduğu gibi, mitralyöz gibi fırlatır lafları... Her role uyum sağlar, setteki çalışması, enerjisi ve disiplini dillere destandır, o Hollywood'un gelmiş-geçmiş en profesyonel oyuncularından biridir.

1940'larda çok güzel birkaç rol daha bulur: Billy Wilder'in *Çifte Tazminat*'ındaki meşum kadın Phyllis Dietrichson rolü, beyazperdenin en unutulmaz vamp ve kötü kadın kişiliklerinden biridir. Stanwyck, bu filmde sarışın peruğu altında bir erkeği mahva yollayacak her şeyi simgeler: kışkırtıcı, baştan çıkarıcı, ölümcül ve önlenemez kaderdir o sanki... Ama hemen sonra cellat rolünden kurban rolüne geçer: Anatole Litvak'ın *Sorry, Wrong Number – Yanlış Numara*'sında, genç kocasının (Burt Lancaster) kiralık bir katil aracılığıyla ölüme mahkûm ettiği ve bunu öğrendiği halde bir şey yapamayan, yatağına mıhlanmış hasta, felçli bir kadındır... Eee, ne demişler, eden bulur!...

Stanwyck, daha birçok barok melodramda, bu cellat-kurban ikiliğini sürdürür: *The Strange Love of Martha Ivers – Martha Ivers'ın Garip Aşkı; The Two Mrs. Carrolls – Rakibeler; Thelma Jordon – Büyük Günah; No Man of her Own – Kader Yolcuları; The Lady Gambles – Tehlikeli Oyun; The Furies; Clash by Night – Bir Gece Macerası; Jeopardy; Executive Suite – İhtiras Halkası*, vs. Bu filmlerin bazılarında, ilerleyen yaşı nedeniyle kendisinden çok daha genç bir erkeğin veya bir rakibenin kurbanı olurken, kimilerinde yine ilerleyen yaşına karşın hiç azalmayan hırs ve tutkularıyla erkeklerin mahvına neden olur: *Blowing Wild – Müthiş Mücadele*'de Gary Cooper'le Anthony Quinn'i birbirine düşürmesi gibi... Yine 50'li yıllarda, daha önce pek az denediği bir türe, westerne ağırlık verecek ve *Cattle Queen of Montana; Maverick Queen; Forty Guns* gibi filmlerde veya 1965-68 arası çekeceği ve kendisine ABD'de yeniden büyük popülerlik kazandıran *The Big Valley* adlı TV dizisinde, yine western dekoru önünde güçlü, hatta silahlı kadınları oynamaya devam edecektir.

Barbara Stanwyck
Çifte Tazminat
filminde

Stanwyck, 60'larda sinemada pek az gözüktü, ağırlığı TV çalışmalarına verdi. Zaten diğer yıldızlardan çok daha önce TV'nin önemini kavrayıp ona ağırlık vermesi ilginçti. Sinemada Edward Dmytryk melodramı *Walk on the Wild Side – Vahşi Yol* ve korku filmi *The Night Walker* son filmleri oldu. Bu arada *Roustabout*'ta Elvis Presley'in annesini oynaması ilgiyle karşılandı. Sonra kendini TV'ye adadı ve en son 1983'te *Thorn Birds – Fırtına Kuşları* ve 1985-86'da *Dynasty-2* dizilerinde rol aldı. Tam dört kez aday olduğu halde alamadığı Oscar ödülünü, 1981'de bir özel ödül biçiminde kabul etti: "Üst düzeyde yaratıcılığı ve sinema sanatına eşsiz katkıları için." 1936'da film çevirirken tanışıp 1939'da evlendiği, Hollywood'un en yakışıklı erkeklerinden olan Robert Taylor'la 1952'ye dek evli kaldı ve yıllar sonra, ikisi de yaşlanmış halde *The Night Walker*'da birlikte oynadılar. Stanwyck, ayrıca alçakgönüllülüğüyle de anılmayı hak ediyor: "Kariyer sözcüğünü sevmiyorum. Bu bir işti ve sevdiğim işi yaparken üstüne para da almayı, bir ayrıcalık saydım!"...

BAŞLICA FİLMLERİ:

"Broadway Nights" (1927 – ilk), "Miracle Woman – Mucize Kadın" (31), "Night Nurse – Gece Hemşiresi" (31), "Forbidden – Yasak" (32), "The Bitter Tea of General Yen – General Yen" (33), "Gambling Lady – Kumarbaz Kadın" (34), "Annie Oakley" (35), "Stella Dallas" (37), "The Mad Miss Manton – Çılgın Kadın" (38), "Union Pasific – Pasifik Ekspresi" (39), "Golden Boy – Altın Çocuk" (39), "Remember the Night – Hatırlanacak Gece" (40), "The Lady Eve – Bayan Eve" (41), "Meet John Doe – Cihan Hâkimi" (41), "Ball of Fire – Ateş Topu" (41), "Double Indemnity – Çifte Tazminat" (44), "The Strange Love of Martha Ivers – Martha Ivers'ın Garip Aşkı" (46), "The Two Mrs. Carrolls – Rakibeler" (47), "Sorry, Wrong Number – Yanlış Numara" (48), "The Lady Gambles – Tehlikeli Oyun" (49), "Thelma Jordon – Büyük Günah" (50), "The Furies" (50), "Clash by Night – Bir Gece Macerası" (52), "Titanic" (53), "Blowing Wild – Müthiş Mücadele" (53), "Executive Suite – İhtiras Halkası" (54), "There's Always Tomorrow – Yarını Unutma" (56), "The Maverick Queen" (56), "Forty Guns" (57), "Walk on the Wild Side – Vahşi Yol" (62), "Roustabout" (64).

John Wayne
(1907-1979)

UPUZUN BOYU, mahçup bakışları ve yaşlandıkça Vahşi Batı'nın eski iyi günlerini hatırlatan hali-tavrıyla, sinemanın en tanınmış kovboyu, ünlü lakabıyla 'Perdenin Dükü', Amerikan değerlerinin mutlak savunucusu ve ömründe yalnızca bir savaşı, kansere karşı olanı kaybeden üstün adam...

John Wayne, asıl adıyla Marion Michael Morrison, Iowa eyaletinin Winterset kasabasında dünyaya geldi. Güney California üniversitesinde tanınmış bir beyz-

bolcu oldu ve 20 yaşından itibaren sinemada küçük roller almaya başladı. Figüranlık yaptığı ilk filmler, ünlü kovboy Tom Mix'in western'leriydi. Çok genç yaştan kendisini western'in kendine özgü dünyası içinde bulan genç adam, o yıllarda üst üste western'ler çeken kendi halinde bir yönetmenle, John Ford'la ahpap oldu. O ve kolej beyzbol takımından arkadaşı Wardell Bond (sonraki yıllarda Ward Bond), sonraları Ford'un değişmez oyuncuları olacaklardı.

Sesli sinemayla birlikte yine western'lerde çalışmaya başladı. Adını da ilk kez 1930'da çevirdiği *The Big Trail* filmi için değiştirdi. Ancak ilk yıllarda yaptığı, dönemin Buck Jones, Tim McCoy gibi yıldızlarının yanında küçük rollerdi. Ne yazık ki başarıya ulaşması kolay olmayacak ve tüm 1930'lu yılları, Republic, Universal, Monogram gibi küçük şirketlerde sayısız western çekerek geçirecekti. Ancak 1939 yılında, eski dostu John Ford'dan, yeni çekeceği 'yetişkin western' *Stagecoach – Cehennem Dönüşü/Posta Arabası*'ndaki Ringo Kid rolü için bir öneri aldı. Bu rolde büyük başarı kazandı ve deyim yerindeyse, bir gecede star oldu. Ama on yıl artı bir gece!...

Wayne bundan sonra hızla yükseldi. *The Spoilers* ve *Pittsburgh*'da Marlene Dietrich'e, *Reap the Wild Wind – Vahşi Rüzgârlar Önünde*'de Ray Milland ve Paulette Goddard'a, *Reunion in France*'da Joan Crawford'a, *A Lady Takes A Chance*'de Jean Arthur'a eşlik etti. 10 yıl boyunca ancak uzaktan gördüğü starlardı bunlar... Ama onu John Wayne yapan asıl roller, 1940'ların sonuna doğru geldi. 1945'te John Ford'un *They Were Expandable – Baskın* filmini, 1948'den itibaren yine Ford'la çektiği *Fort Apache – Kan Kalesi, Three Godfathers – Çöl Yavrusu, She Wore a Yellow Ribbon – Sarı Kurdelâlı Kız, Rio Grande – Aslanlar Diyarı* gibi filmler izledi. Bunlardan *Kan Kalesi, Sarı Kurdelâlı Kız* ve *Aslanlar Diyarı,* John Ford'un Amerikan süvari birliklerine adadığı bir üçleme biçiminde yorumlanır ve Wayne'in bu filmlere, özellikle yaşından büyük emekli süvari subayı Nathan Brittles'i oynadığı *Sarı Kurdelâlı Kız*'a katkısı çok büyüktür.

John Wayne, 1950'de çevirdiği *Aslanlar Diyarı*'nda ilk kez Maureen O'Hara'yla birlikte çalıştı. O'Hara'nın İrlanda kökenleri ve bunun getirdiği kimlikle, sakin ve kararlı John Wayne kişiliği mükemmel bir uyum sağladı. Öyle ki, Ford hemen ardından *The Quiet Man – Kadın Satılmaz*'da onları yeniden birleştirdi. John Ford'un çok önem verdiği, özyaşamsal ve duygusal bir projeydi bu ve bunu bilen Wayne de, filmin yıllar boyu çalıştığı Republic firmasınca yapılması için ağırlığını koydu. Tuhaftır, Republic'in o yıllarda nerdeyse kaza eseri yaptığı bir-iki film *(Kadın Satılmaz, Johnny Guitar),* bu küçük şirketin adını sinema tarihlerine geçiren sayılı filmlerden olacaktır. *Kadın Satılmaz* büyük başarı kazandı, Oscar'lara boğuldu. Wayne ve O'Hara, toplam yarım düzine filmde birlikte oldular.

1950'li yıllar, Wayne'in en parlak yıllarıydı. Art arda film çeviriyordu: savaş filmleri (*Sands of Ivo Jima – Ivo Jima Yanıyor; Flying Leathernecks – Guadalkanal Kahramanları; The Sea Chase – Casus Avı,* vs.), hava serüvenleri (*The High and the Mighty – Son Uçuş; Jet Pilot – Jet Pilotu,* vs.), ama özellikle western'ler: 1948'de *Red River – Kızıl Nehir*'de bir araya geldiği Howard Hawks'la *Rio Bravo; Hatari – Vahşi Avcı; El Dorado* ve *Rio Lobo* gibi unutulmaz filmler, Henry Hathaway'la *North to Alaska – Alaska Fedaileri; Circus World – Sirk Dünyası; The Sons of Katie Elder – Kötü Evlat* ya da *True Grit – İz Peşinde* gibi...

Ama illa da John Ford... Özellikle Ford'la birliktelikleri, sinema tarihine parlak sayfalar yazdırıyordu. *The Searchers – Çöl Aslanı*, ilk başlarda pek az kimse farkına vardıysa da sinema tarihinin en yoğun, en şiirsel, en incelikli western'iydi. Wayne bu filmdeki çölde bir intikam meleği gibi iz süren Ethan Edwards rolünü, Ulis'in serüvenine benzer bir serüvenin içindeki aynı ölçüde unutulmaz bir kişilik haline getiriyordu. Yine Ford'la *The Horse Soldiers – Süvariler; The Man who Shot Liberty Valence – Kahramanın Sonu; How the West Was Won – Batının Zaferi; Donovan's Reef – Çılgınlar Batakhanesi* gibi filmler çevirdi. *Kahramanın Sonu*, belki de John Ford'un western tarihine olduğu kadar, oyuncusu John Wayne'e de bir şapka çıkarmasıydı. Çünkü filmde James Stewart'ın oynadığı avukat, Washington'dan Batı'ya, ölmüş eski Vahşi Batı kahramanı Tom Doniphon'a saygı duruşunda bulunmak üzere geliyordu. Yani, bir anlamda, bu rolü oynayan John Wayne'e... Çünkü artık John Wayne de filmlerinin kahramanlarıyla özdeşleşmiş bir oyuncuydu. Yani, yine bu filmdeki ünlü deyiş gibi: "Eğer efsane gerçeği aşmışsa, biz de efsaneyi kullanalım!"...

Peki ama efsane neydi ve kökenleri nerdeydi? John Wayne, tüm Hollywood yıldızları içinde Amerikan değerlerine, ideallerine, yaşam biçimine koşulsuz olarak en çok sahip çıkan yıldız oldu. Bir gazeteci onun için "Amerikan bayrağındaki yıldızlara eklenen bir yıldız daha" diyordu. O, katıldığı bir Cumhuriyetçi parti kongresinde şöyle demişti: "Her gün ABD'de gözlerimi açmaktan dolayı gurur duyuyorum." O, ülkenin en sorunlu ve tereddütlü dönemlerinde bile Amerikan değerlerine nerdeyse körükörüne sarılmış, örneğin tüm aydınları ve Hollywood'un bir bölümünü isyan ettiren McCarthy soruşturmaları sırasında komisyonla rahatça işbirliği yaptığı gibi, yıllar sonra bile McCarthy'nin iyi ve ülkesine yararlı işler yaptığını söyleyebilmişti. Bir zamanlar pek moda olan bir araba çıkartmasında "God Loves John Wayne – Tanrı John Wayne'i Sever" yazıyordu. O Amerika'yı çok sevdi, onun dünya üzerindeki siyasal-ekonomik çıkarlarına gözü kapalı angaje oldu. 1960 yılında bizzat yönettiği *Alamo – Alamo Fedaileri* adlı film (bu onun çok eski bir projesiydi) Amerikan westerni içinde 'vatan uğruna ölenler' için yapılmış en görkemli ağıttı. Daha sonra, yine bizzat yönettiği *The Green Berets – Son Hücum*'da, ABD'nin o yıllarda ülke içinde bile çok eleştirilen Vietnam'daki varlığına tümüyle sahip çıktı. Bu koyu milliyetçi tavırları, özellikle orduda çok iyi yankı buluyor, örneğin 1971 yılında Amerikan Deniz Kuvvetleri, onu 'Amerikalı kavramını en iyi temsil eden kişi' seçerek bir onur madalyası veriyordu.

Ancak bu görüşlerinde son derece içtendi. Gençliğinde solculuğa oynayıp sonradan tutucu kesilenlerden hiç değildi: tüm yaşamı boyunca böyle düşünmüştü. Fikirlerini hiçbir çıkara veya partiye angaje olmadan içtenlikle savunmuş ve hep inandıklarını söylemişti. Bu açıdan, o belki kızılabilecek biriydi, ama bir nirengi noktası, bir işaret feneri, bir güvenilir ve içten muhafazakâr olduğu söylenebilirdi.

Oyunculuğu ise tartışmalıydı kuşkusuz... John Ford bile bir keresinde "Yeteneğini gerçek olarak gösterme fırsatını çok az bulan büyük bir oyuncu," demişken, bir başka kez, "O büyük bir aktör. Ama ne yazık ki oynamasını bilmiyor," demişti. Kendisi ise son derece alçakgönüllü kalmıştı: "Ben oynamıyorum, sadece olaylara tepki veriyorum." Bir diğer konuşmasında şöyle demişti: "Her fil-

John Wayne
İz Peşinde
filminde

mimde, karakter ne olursa olsun ben John Wayne'i oynuyorum. Ve hiç de fena olmuyor, öyle değil mi?" Ya da: "En iyi yönetmenlerle çalıştım. Ama hiç sanatsal bir sorunum olmadı. Örneğin John Ford... Bir kez olsun bana sanat/manat lafları etmedi." Yönetmen Howard Hawks'm onun üzerine görüşü ise şuydu: "Wayne'in hep hakkı yenmiştir. Genellikle düşünüldüğünden çok daha iyi bir oyuncudur. Bir filmi omuzları üzerinde taşımayı, sağlamlık ve dürüstük duygusu vermeyi, olayları inandırıcı kılmayı bilir. Bir sahneyi çekerken onu tedirgin eden bir şey varsa, mutlaka bir nedeni vardır. Belki size söylemez, ama sonunda haklı olduğunu anlarsınız."

Ve böylece koca John Wayne, Ford'un anılan 'Süvari Üçlemesi' kadar, Hawks'ın da *Rio Bravo/El Dorado/Rio Lobo* üçlemesinin temel direği oldu. O olmadan bu filmlerin başarısı da, onları birbirine bağlayan o gizemli bağ da varolmayacaktı veya aynı güçte olmayacaktı. Steve MacQueen bir gün şöyle demişti: "Gençlerle konuşurken, bana gerçek profesyonel kimdir diye soruyorlar. Ben de John Wayne'i örnek veriyorum."

Profesyonelliği yüzünden nerdeyse ölümüne dek çalıştı sanatçı... Daha 1963'te bedenine bulaşan kanserle amansız biçimde mücadele etti. Ve savaşı kaybetmesi, ancak 1979'da oldu. O zamana dek direndi: o tam bir profesyoneldi. 1960 sonları/70'lerde eski büyük ustalar ortadan yok olmaya başladığında, o western'in yeni meraklılarını buldu ve onlarla çahştı: Andrew V. McLaglen veya Burt Kennedy gibi yönetmenler... 1969'da Hathaway'la çevirdiği *True Grit – İz Peşinde*, ona geç kalmış bir Oscar getirdi. Son filmleri eski kimliğinin gölgesini oynadığı soluk western veya polisiye denemelerdi. Ama o yine de bu filmlerden örneğin Mark Rydell imzalı *Kovboylar*'ı veya Stuart Miller imzalı *Rooster Cogburn*'ü birer başarıya çevirmesini bildi. (Son filmde ilk kez Katharine Hepburn'le bir araya geldiler ve sanki *Afrika Kraliçesi*'nin western çeşitlemesini çevirdiler). 1976'da Don Siegel yönetiminde çektiği *The Shootist*, sanki bir ağıttı: western'e, eski silahşorlara, yaşlanan kovboylara, kendi efsanesine... Bu çok duygusal ve nostaljik filmden sonra, midesinin de alınmasıyla sinemayı bırakmak zorunda kaldı. Üç yıl sonra da hayattan ayrıldı.

John Wayne, özellikle bir dönemde kendisini western'le özdeşleştirenlere kızmış, *The Conqueror – Hakanlar Çarpışıyor*'dan (Cengiz Han rolü!) *The Barbarian and the Geisha – Japon Gülü*'ne (Japonya'daki ilk Amerikan elçisini oynadığı John Huston filmi) değişik kompozisyonlarda gözükmüştü. Ama onun adı en çok western türüyle birlikte anılacak. Şöyle dememiş miydi zaten: "Western'ler sinemacılık işinde, sanata her şeyden çok yakın olan türdür." Bu da, her söylediği gibi, kuşkusuz onun samimi inancıydı. Hakkında 1974 ve 1991'de yayınlanmış Maurice Zolotow ve Richard D. McGhee'nin biyografik kitapları var.

BAŞLICA FİLMLERİ:

"The Drop Kick" (1927 – ilk), "The Big Trail" (30), "The Life of Jimmy Dolan" (33), "Paradise Canyon" (35), "Conflict" (36), "Stagecoach – Cehennemden Dönüş/Posta Arabası" (39), "Dark Command – Yağma Günleri" (40), "The Long Voyage Home – Eve Dönüş" (40), "Seven Sinners – Yedi Günahkârlar" (40), "Reap the Wild Wind – Vahşi Rüzgârlar Önünde" (42),

"The Spoilers" (42), "Pittsburgh" (42), "Back to Bataan – Bataan'a Dönüş" (44), "They Were Expendable – Baskın" (45), "Angel and the Badman – Melek ve Kötü Adam" (47), "Fort Apache – Kan Kalesi" (48), "Red River – Kızıl Nehir" (48), "Three Godfathers – Çöl Yavrusu" (48), "She Wore a Yellow Ribbon – Sarı Kurdelalı Kız" (49), "Sands of Ivo Jima – Ivo Jima Yanıyor" (49), "Rio Grande – Aslanlar Diyarı" (50), "Flying Leathernecks – Guadalkanal Kahramanları" (51), "Big Jim McLain – Havai Casusu" (52), "The Quiet Man – Kadın Satılmaz" (52), "Hondo – Çöller Kasırgası" (53), "The High and the Mighty – Son Uçuş" (54), "The Sea Chase – Casus Avı" (55), "The Conqueror – Hakanlar Çarpışıyor" (55), "The Searchers – Çöl Aslanı" (56), "The Wings of Eagles – Kader Böyle İstedi" (57), "The Barbarian and the Geisha – Japon Gülü" (58), "Rio Bravo" (59), "North to Alaska – Alaska Fedaileri" (60), "The Alamo – Alamo Fedaileri" (60), "The Man who Shot Liberty Valence – Kahramanın Sonu" (62), "Hatari – Vahşi Avcı" (62), "Donovan's Reef – Çılgınlar Batakhanesi" (63), "McLintock – Altın Adam" (63), "Circus World – Sirk Dünyası" (64), "In Harm"s Way – Kötülük Yolları" (65), "The Sons of Katie Elder – Kötü Evlat" (65), "El Dorado" (67), "True Grit – İz Peşinde" (69), "Rio Lobo" (70), "Chisum – Ben İstersem Yaşarsın" (71), "Big Jake – Kin Tuzağı" (71), "The Cowboys – Kovboylar" (72), "Brannigan" (75), "Rooster Cogburn" (75), "The Shootist" (76).

Bette Davis
(1908-1989)

OYUNCULUĞA bir yaşam biçimi olarak asılan, tüm hayatını zirveye çıkmak ve orda kalmak için harcayan, belki gelmiş-geçmiş en güçlü ve kişilikli kadın oyuncu, tam 56 yıl sürmüş bir kariyerin ihtişamını yüklenmiş gerçek bir beyazperde idolü...

Şarkıcı Kim Carnes'in 1980'lerde üne kavuşturduğu "Bette Davis Eyes" adlı parçanın hızlı günlerinde, bir törende konuşan Bette Davis, "Gördüğünüz gibi, yalnız gözlerden ibaret değilim!" diyordu. Yıllar yılı onu sayısız filmde izlemiş sinema tutkunları için, bu uyarı hiç de gerekli değildi. Hollywood'un bu efsaneleşmiş oyuncusunun ardında, ünlü 'patlak' gözlerinin dışında çok şeyin bulunduğu biliniyordu: çelik gibi sert ve inatçı bir kişilik, korkunç bir oyun gücü, sinemaya az görülmüş tutkulu bir bağlılık ve işler her ters gittiğinde yeniden, sanki sıfırdan başlama gücü ve inadı...

Boston yöresinde, küçük bir sanayi kentinde, İngiliz-Gal kökenli bir baba ve Fransız kökenli bir anneden dünyaya gelen Ruth Elizabeth, genç yaşta tiyatroya heves etti. Adının Bette'ye dönüşmesi, bir söylentiye göre annesinin bir arkadaşının fikriydi ve bu ad, Balzac'ın ünlü romanı "Kuzen Bette"den alınmaydı... Bir süre sonra Broadway'e geçen sanatçı, tam 1930 yılında, sesli sinemanın ilk günlerinde Warner Bros'la bir anlaşma yaparak Hollywood'a geldi. Sinema başkenti-

nin gizli tarihine göre, kendisini karşılamakla yükümlü stüdyo görevlisi onu kaçırmıştı. Çünkü 'trenden inen ve artiste benzeyen kimse görmemişti!' Warner kardeşlerden birinin ise genç yıldız adayına, "Bak kızım, sende oyuncu olmak için ne 'glamour', ne de 'sex-appeal' var," dediği söylenir.

Ama Bette Davis'in amacı, bunlarsız da oyuncu, giderek yıldız olunabileceğini kanıtlamaktı. Tüm hayatınca bunun için uğraştı. 1931 yılında *Bad Sister*'le başladığı mesleğinde, kısa zamanda her türlü role gösterdiği inanılmaz uyumla dikkat çekmeye başladı. Etrafta güzel kızdan geçilmiyordu, ama oyunculuk denince akla gelen azdı. Bette, şansını o yönde deneyecekti.

The Man who Played God; Cabin in the Cotton, Spencer Tracy'nin karşısında oynadığı *Sing Sing'de 20.000 Yıl* gibi filmlerde, yavaş yavaş dikkat çekmeye başladı. Yine de Warner Bros onu nasıl, nerde kullanacağını tam olarak bilemiyor, küçük rollerde harcıyordu. İlk büyük başarısını, şirketin kendisini 'ödünç verdiği' RKO için çevirdiği Somerset Maugham uyarlaması *Of Human Boundage – Aşk Kölesi*'nde kazandı. Tıp öğrencisi bir genç adamın hayatını mahveden küçük, şırfıntı garson kızda gerçekten harikaydı. Ardından *Bordertown – Sınır Kasabası; Front Page Woman; Dangerous – Tehlikeli Kadın* gibi filmler geldi. *Tehlikeli Kadın* gibi önemsiz bir filmde, bir zamanlar başarılı olmuş, ama içki yüzünden mesleğinden uzaklaşmış bir oyuncuyu canlandırarak aldığı Oscar'ın, bir yıl önce gerçekten başarılı olduğu *Aşk Kölesi*'nde ödül alamamasını telafi için olduğu söylenir!... Aynı zamanda, Oscar heykelciğini görünce "Aaa, ne kadar Oscar amcama benziyor!" diyerek, Akademi ödüllerine sonradan asıl adı olacak kadar popüler olan bir isim bulduğu da söylenenler arasındadır. Ve bu söylenti, sanatçı tarafından da onaylanmıştır.

Oscar'la birlikte Davis'in hırsı ve beklentileri artıyor, ancak bunlara Warner Bros'tan beklediği karşılığı bulamadığı için, ünlü Davis-Warners savaşları başlıyordu. O yıllarda şirketlerinin üzerinde tam bir imparator gibi hüküm süren büyük sinema patronlarına karşı Bette Davis'in verdiği mücadele, hemen hemen tektir. Davis, kendisine önerilen senaryoları beğenmiyor, Jack Warner'e mektup üzerine mektup yazıyordu. Bununla yetinmeyerek, bir İtalyan yapımcısının önerisini kabul edip kocasıyla birlikte İngiltere'ye gidiyordu. Ancak Warner'ler kolay kolay boyun eğmeyeceklerdi. Açılan davayı, kontratın açık koşulları nedeniyle şirket kazanıyor ve Davis, kuzu kuzu yeniden Hollywood'a dönüyordu. Ancak 1930'ların sonunda, Warner Bros gibi bir şirkete karşı koyması, sinema ve de hukuk tarihine geçecekti. Davis, bundan sonra en parlak yıllarını yaşarken, senaryolarının seçimi konusunda da son sözü söyleyecek, bu da bir yazara şöyle dedirtecekti: "Warner kardeşler, şimdi artık dört kişi. Dördüncü de Bette Davis!"...

Davis, gücünü elbette büyük ölçüde de seyircisinden alıyordu. O yıllarda çevirdiği filmler, özellikle kadın seyirciden büyük ilgi görüyor ve hasılat rekorları kırıyordu. *The Petrified Forest – Taşlaşmış Orman* ya da *Marked Woman – Damgalı Kadın*'da Humphrey Bogart'la oynuyor, *Jezebel*'de ilkinden üç yıl sonra ikinci Oscar'ını alıyor, *The Sisters – Balo Gecesi; Dark Victory – Ölene Kadar; Juarez; The Old Maid – Yaşlı Kız; All This and Heaven Too – Cennette de Beraber; The Letter – Mektup; The Great Lie – Büyük Yalan; Now Voyager – Aşk Yolcuları* gibi görkemli kadın filmleri çeviriyordu. Odak noktasında bir kadının olduğu bu hi-

kâyelerde, Davis kılıktan kılığa giriyor, aynı filmin içinde bile fiziğini değiştiriyor, her şeye karşın hâlâ bir erkekler dünyası olan Hollywood'da kıran kırana bir savaş veriyor, filmlerinin öykülerinde toplumsal sınıfları hallaç pamuğu gibi atmakla kalmayıp, çirkinlikten güzelliğe ve zaaftan güce kayan ve ilişkilerinde son sözü söyleyen kadınlarla, kadın seyircinin gönlünü fethediyordu. Davis'in o yıllarda filmleriyle kadın davasına, kadın haklarına ve feminizme yaptığı hizmet, ayrı bir kitapta irdelense yeridir!...

Çok güzel olmayan fiziği de filmlerindeki kadınların değişken görünümü altında sanki kayboluyordu. Örneğin *The Private Lives of Elizabeth and Essex – Kraliçe Elizabeth* filminde ünlü İngiliz kraliçesini canlandırırken, gerçekten de tanınmazdı. "İlk filmimi projeksiyon odasında görünce, ağlayarak kaçtım," diyecek kadar başta kendisine güvensiz olan oyuncu, sanki oyun gücüyle Hollywood'dan intikam alıyordu. Güzel olmadan da star olunabileceğini, glamour'un her şey demek olmadığını ilk gösterenlerden biriydi. "Duştan çıktığında ıslak gözüken tek Hollywood yıldızı bendim," diyor ve ekliyordu: "Kimse neye benzediğimi bilmiyordu. Çünkü her filmimde başka türlü gözüküyordum." Gerçekten de, *Tehlikeli Kadın*'ın alkolik oyuncusu, *Ölüme Kadar*'ın ölüme mahkûm sosyete

All About Eve'de Garry Merrill'le birlikte

kadını, *Juarez*'in kraliçe Carlotta'sı, *Yaşlı Kız*'ın evde kalmış çirkin kızı veya *Kraliçe Elizabeth* arasında dağlar kadar fark vardı. Böylesine değişik görünümlü kompozisyonlara hep düşkün olan Hollywood'da, Bette çok tutuluyordu: 1938-42 arasında tam beş yıl üst üste Oscar'a aday gösterilecekti!... Bir yazar şöyle diyordu: "Lehine çalışan tek şey yeteneği." Patronlarına olduğu kadar oyuncu arkadaşlarına da zor anlar yaşatan sanatçı için, aktör Brian Aherne şöyle diyordu: "Mesleğinin zirvesindeki bu kadını kimsenin sevebileceğini sanmıyorum – belki annesinin dışında!" Sonraki yıllardaki eşi oyuncu Gary Merrill ise şöyle diyecekti: "Bette ne yapmayı seçmişse, en iyisini yapar. O, ya zirvede olacak, ya da o işi hiç yapmayacaktır."

Ve Hollywood hayretler içindeydi. Bu sıska, patlak mavi gözlü, koca ağızlı, kalçalarını sallayarak yürüyen kadın, aynı zamanda box-office kraliçesiydi. Halk filmlerine koşuyor ve çoğunda 'kötü' olan bu kadını izlemeye bayılıyordu. 1935 yılında bir sinema yazarı şöyle demişti: "2-3 yüzyıl önce yaşamış olsaydı, olasılıkla bir cadı olarak yakılırdı. O, çevresindekilere normal bir çıkış yolu bulamayan garip bir güç taşıdığı izlenimini veriyor." Arada *The Bride Came COD – Kaçak Gelin* veya *The Man who Came to Dinner – Akşam Yemeğine Gelen Adam* gibi komedilerde veya *Watch on the Rhine – Ren Bekçileri* veya *The Corn is Green – Ekinler Yeşerince* gibi toplumsal-ilerici öz taşıyan filmlerde de oynuyordu. Ama asıl alanı, kuşkusuz melodramdı. Sigarasını elinden düşürmeyen, bir aşk, bir tutku için her şeyi göze alan kararlı kadın imajı, belleklere yerleşiyordu. Bu tip rollerinden en güçlüsünü canlandırdığı Lillian Hellman uyarlaması *The Little Foxes – Öldürünceye Kadar*'da, kocası kalp krizi geçirirken ona ilacını vermeyerek ölmesine göz yuman kadın görüntüsü, tipik bir Bette Davis sahnesiydi. Ya da *Ölene Kadar*'da söylediği "Kendimi iyi hisediyorum, güçlüyüm ve hiçbir şey bana zarar veremez," sözleri de tipik bir Bette Davis diyalogu...

Davis'in parlak yılları, ilerleyen 1940'larla birlikte geride kalmaya başladı. Warner Bros'taki son filmleri oldukça kötüydü. Zaten Jack Warner de rivayete göre şöyle demişti: "Ne zaman Bette Davis Oscar adayı olsa, ben iki milyon dolar kaybediyorum!" Bu sözler bir kızgınlık anında söylenmiş olmalıydı, çünkü Davis, yedisi Warner filmlerinden olan tam 10 Oscar adaylığıyla şirkete çok para kazandırmıştı. Yine de 1949'da, yıldızın şirketle olan efsanevi beraberliği sona erdi. Ve Davis serbest kaldı. Aslında bu dönem de hiç fena başlamadı. 1950'de son dakikada rahatsızlanan Claudette Colbert'in yerini aldığı *All About Eve – Perde Açılıyor*'daki yaşlanan aktris Margot Channing rolü, sanki Bette'nin kendi hikâyesiydi. Bu film ona yeni bir Oscar adaylığı ve yeni bir koca (Gary Merrill) getirdi. Ama sonra yeniden iniş başladı. Kimilerini İngiltere'de yaptığı filmler, onun açık oyun gücüne karşın ses getirmedi.

1960'ların başında, Frank Capra ünlü filmi *Lady for a Day*'i yeniden çektiğinde, başrol Bette Davis'e verildi. Ama *A Pocketful of Miracles – Elmacı Kadın*'daki oyunu, kuşkular doğurdu: acaba Davis'in oyunu da mı artık eskimişti? Ama ardından Robert Aldrich'in ünlü gotik-barok karışımı korku filmi *Whatever Happened to Baby Jane – Küçük Bebeğe Ne Oldu?* geldi. Davis, bu filmde ezik ve edilgin kız kardeşi Joan Crawford'un canına okuyan keçileri kaçırmış eski çocuk yıldız rolüyle, seyirciye soğuk terler döktürdü. Ve ardından kaçınılmaz olarak bu

türde sayısız film geldi: *Hush Hush Sweet Charlotte – Sus Sevgilim; The Nanny – Korkunç Dadı; Madame Sin; Burnt Offerings – Gazap Tohumu,* vs. Bunların önemli bölümü TV yapımıydı. Ama Davis, arada Agatha Christie uyarlaması *Death on the Nile – Nil'de Ölüm* gibi filmlerdeki kompozisyonlarıyla, oyun gücünü gösteriyordu.

1980'lerde çok hastalandı, yüzü çöktü, inanılmaz bir fiziksel değişikliğe uğradı. Ama utanmadı, toplumdan kaçmadı, hatta film çevirmeyi sürdürdü. 1987'de İngiliz yönetmeni Lindsay Anderson, onu Lillian Gish, Ann Sothern,Vincent Price gibi eski kuşak sanatçılarla *The Whales of August* filminde bir araya getirdiğinde, Bette kendisinden 20 küsur yaş daha yaşlı olan Lillian Gish'den daha çökmüş duruyordu. Aynı yıl, Paris'e gelerek Legion d'Honneur'unu aldı ve San Sebastian şenliğinde son kez basının karşısına çıktı.

Bette Davis, hep sinema için yaşadı. İşsiz kaldığı 1950'lerde bir Los Angeles gazetesine ilan vererek iş aramıştı. Şöyle diyerek: "Üç çocuk anası, boşanmış, 30 yıllık meslek deneyimi bulunan oyuncu iş arıyor. Başvuru: Bette Davis. Gerekli referanslar verilir!" Bu olaydaki reklam dozu bir yana, sanatçının irade ve inadını gösteren ilginç bir örnek kuşkusuz... Dört kez evlenen sanatçı, Amerikan Film Institute'un Ömürboyu Başarı ödülünü alan ilk kadın oyuncu oldu. Özyaşamını 1962 ve 75'te yazdı, ayrıca onun üzerine Whitney Stone ve Barbara Leaming'in kitapları var.

BAŞLICA FİLMLERİ:

"Bad Sister" (1931 – ilk), "The Man who Played God" (32), "The Cabin in the Cotton" (32), "Jimmy the Gent" (34), "Fog Over Frisco" (34), "Of Human Bondage – Aşk Kölesi" (34), "Front Page Woman" (35), "Dangerous – Tehlikeli Kadın" (35), "The Petrified Forest – Taşlaşmış Orman" (36), "Marked Woman – Damgalı Kadın" (37), "It's Love I'm After – Aşk Peşinde" (37), "Jezebel" (38), "The Sisters – Balo Gecesi" (38), "Dark Victory – Ölene Kadar" (39), "Juarez" (39), "The Old Maid – Yaşlı Kız" (39), "The Private Lives of Elizabeth and Essex – Kraliçe Elizabeth" (39), "The Letter – Mektup" (40), "The Little Foxes – Öldürünceye Kadar" (41), "In This Our Life – Aşk Yarışı" (42), "Now Voyager – Aşk Yolcuları" (42), "Watch On the Rhine – Ren Bekçileri" (43), "Mr. Skeffington" (44), "The Corn is Green – Ekinler Yeşerince" (45), "All About Eve – Perde Açılıyor" (50), "The Star – Yıldız" (52), "The Virgin Queen – Kralsız Kraliçe" (55), "The Catered Affair – Düğün Evi" (56), "The Scapegoat – Suç Kimindir?" (59), "A Pocketful of Miracles – Elmacı Kadın" (61), "Whatever Happened to Baby Jane – Küçük Bebeğe Ne Oldu?" (62), "Hush Hush Sweet Charlotte – Sus Sevgilim" (64), "The Nanny – Korkunç Dadı" (65), "The Anniversary – Yıldönümü" (68), "Death on the Nile – Nil'de Ölüm" (78), "The Watcher in the Woods" (80), "The Whales of August – Ağustos Balinaları" (87).

Greer Garson
(1908-1996)

'GÖKYÜZÜNDEN daha çok yıldızı sinesinde barındıran' 1940'ların MGM – Metro Goldwyn Mayer stüdyolarında, en azından bir beş-altı yıl boyunca o görünmez kraliçelik tacını kimselere bırakmayan, perdede İngiliz soyluluğunu (kimilerine göre soğukluğunu!) bir sanat haline getirerek unutulmaz eşler, anneler ve sadık kadınlar yaratan oyuncu...

Greer Garson, Amerikan sinemasının belki de en parlak dönemi olan 1940'larda, bu sinemanın en önemli birkaç kadın oyuncusundan biri ve gerçekten de MGM'in taçsız kraliçesiydi. Bütün kaynaklar böyle yazıyor. Ve yalnızca 1940'larda bu şirkette, meslek hayatının sonundaki Greta Garbo, MGM ile anlaşması sona ermek üzere olan Joan Crawford, ama ayrıca Katharine Hepburn, Myrna Loy, Norma Shearer, Lana Turner, Rosalind Russell, Hedy Lamarr, Judy Garland, Ava Gardner gibi son derece yetenekli ve güzel yıldızlar vardı. Peki nasıl oluyor da kızıl saçlı, pek bir özel fiziği olmayan, hanım-hanımcık görünüşlü bu İngiliz kadını nerdeyse 10 yıl boyunca koskoca MGM'in kraliçelik tacını başında taşıyabiliyordu?

Greer Garson

Doğrusu bugün Greer Garson'ın filmlerini izleyince bunu anlamak pek kolay değil. Üstelik onun hakkında sivri dilli bir Pauline Kael'in, "Hollywood'un adı en zengin heceli felaketlerinden biri," ("One of the most richly syllabled queenly horrors of Hollywood") diye yazdığını düşünürsek!... Ama Greer Garson'ın başarısı ve kraliçeliği de bilinen bir gerçek... Bu şaşırtıcı başarıyı kavramaya çalışalım.

Garson önce vatanı İngiltere'de sahneye çıkan ve gelecek vaat eden bir yıldız adayıydı. İrlanda, County Down doğumlu sanatçı, başta kendini tümüyle tiyatroya adamış gözüküyordu. Tam üç yıl boyunca Londra'nın tiyatro semti West End'de sahneye çıktı, "Golden Arrow" adlı oyunda Laurence Olivier'nin karşısında oynadı. Ama aldığı tüm film önerilerini reddediyordu. Ne var ki MGM'in despot ve dâhi patronu büyük Louis B. Mayer onu sahnede izleyip de çevireceği *Goodbye Mr. Chips* adlı İngiliz roman uyarlaması için başrole isteyince, Garson hayır diyemedi. Ve bu filmdeki büyük başarısının ardından tası-tarağı toplayıp Hollywood'a gitti.

30 yaşından sonra gelen bu başarı, sinema başkentinde MGM'in yıldıza tam görünümüne uygun bir kimlik biçmesiyle sürdü: erdemli, güvenilir, her maceradan ve beladan sıyrılmasını ve ailesini de sıyırmasını bilen kusursuz eş ve anne,

kutsal ailenin ve ona dayalı bir toplumun temel direği. Garson'ın başarısında, belki de savaş içindeki bir dünyada geleneksel ve klasik değerlere ve kurumlara olan özlemin ve gereksinmenin yattığı da söylenebilir. *Pride and Prejudice – Gurur ve Önyargı*, görkemli bir Jane Austen uyarlamasıydı: perdede yazardan uyarlanan belki en başarılı yapım... Ve Greer Garson'ın Elizabeth'i kusursuzdu. Bunu izleyen parlak melodram *Blossoms in the Dust – Damga*, MGM'in bu yeni yükselen yıldızına adadığı ilk renkli filmiydi, aynı zamanda onu Walter Pidgeon'la ilk kez bir araya getiren... Uyum kusursuzdu, iki oyuncu tam sekiz kez birlikte oynadılar ve İngiliz kibarlığını, en dramatik olaylar karşısında bile korunan mizah duygusunu, aşk ve özverinin üste çıkmasıyla sonuçlanan öyküleri tüm dünyada milyonlarca seyirciye izlettiler.

Greer Garson Fedakâr Öğretmen'de Robert Ryan'la

Çiftin en ünlü filmleri, William Wyler'ın *Mrs. Miniver – Bayan Miniver*'ı oldu. Savaşan bir dünyada, savaş cehennemini gündelik yaşamlarında hisseden ve bombardımanlara bir evlat kurban eden bu İngiliz ailesinin öyküsü, içerdiği yapaylığa ve gerçek savaşa hemen hiç yer vermemesine karşın, tüm dünyada savaşa karşı çıkan en etkileyici Amerikan filmlerinden biri, belki de birincisi olarak selamlandı. Hollywood'un, MGM'in, William Wyler'ın ve stüdyoda yaratılmış bir Londra ve İngiliz taşrasının etkileri vardı bunda... Ama sonucun bir bölümü de Garson-Pidgeon çiftine ve ayrıca Teresa Wright, Helmut Dantine gibi oyunculara aitti. Filmin büyük başarısının, Amerikan kamuoyunun ABD'nin savaşa tümüyle angaje olması konusunda ikna edilmesinde büyük katkısı olduğu söylenir. Garson da tam yedi kez aday gösterileceği Oscar'larda ilk ve tek ödülünü bu filmle kazandı. Törende yaptığı ve neredeyse sekiz dakika süren konuşması herkesi öylesine bayılttı ki, hem o yıldan sonra konuşmalara sınır getirildi, hem de Garson bu olayla da sinema tarihlerine geçti!...

Walter Pidgeon'la birlikte hep saygın ve başarılı çiftleri oynadılar. *Madame Curie*'de ünlü Fransız bilim adamı ve eşini, *Mrs. Parkington*'da bir Louis Bromfield romanından yola çıkarak, üç kuşağa yayılan bir sınıf atlama olayının kahramanlarını canlandırdılar. Ama birlikteliklerinin *Julia Misbehaves; Scandal at Scourie* gibi son ürünleri veya *Bayan Miniver*'ın başarısını aynı kahramanların savaş sonrası öyküsünü anlatan *The Miniver Story – Savaştan Sonra*'da yenileme çabaları, başarılı olamadı.

Greer Garson, kuşkusuz başka oyuncularla da film yaptı. *Random Harvest – Unutulan Yıllar*, Yeşilçam'ın bile anlatmaya cesaret edemeyeceği bir üst üste bellek kaybı-hatırlama süreçleri öyküsünü, baş oyuncuları Garson ve Ronald Colman'ın sanki büyülü varlıkları ve Mervyn LeRoy'un olağanüstü yumuşak anlatımıyla seyirciye kabul ettirdi. Belki de o yıllar, savaş yılları, seyircinin böylesine duygusal öyküleri ve romantik filmleri koşulsuz kabul etmesinin temel nedeniy-

di. Gregory Peck'le *Valley of Decision – Karar Vadisi* (yine görkemli bir sınıf atlama öyküsü), savaştan yeni dönen Clark Gable ile *Adventure – Macera* (bu başarısız filmin afişlerinde "Gable döndü... Ve Garson ona el koydu" deniyordu!), Errol Flynn'le yıllar sonra bir TV dizisi olan çok tipik İngiliz öyküsü *That Forsyte Woman – Aşk Mücadelesi*, Garson'ın diğer anımsanan filmleri arasındadır. Bu filmlerde, Garson'ın 'hanımefendiliği'nin Clark Gable, Errol Flynn, Gregory Peck gibi perdede erkekliğin simgesi olan albenili yıldızlarla eşleştirilmesi de, çok iyi sonuç veren harika bir Hollywood buluşu sayılabilir.

Ama Greer Garson'ın kraliçeliğinin de sonu yaklaşıyordu. Savaş sonrasında yepyeni sinema anlayışları, yepyeni yüzler ortaya çıkıyordu. 1950'lerde artık o tahttan çoktan inmişti. Joseph Mankiewicz'in *Jül Sezar*'ında Calpurnia, *Sunrise at Campobello*'da Eleanor Roosewelt kompozisyonları, onun ne denli iyi bir oyuncu olduğunu yıllar sonra yeniden kanıtladı. *Strange Lady in Town*'la westerni, *Her Twelwe Men – Fedakâr Öğretmen*'le komediyi denedi. Ama 1955'ten sonra perdeden yavaş yavaş uzaklaştı, sadece üç-beş filmde daha gözüktü. Uzunca bir ayrılıktan sonra, 1978'de *Küçük Kadınlar*'ın TV uyarlamasındaki anne rolüyle dönüş yaptıysa da, bu uzun ömürlü olmadı.

Ve Greer Garson, Hollywood'un en parlak çağında, en büyük stüdyosunda, 10 yıla yakın kraliçelik tahtında oturmuş olan bu ilginç oyuncu, sinemadan çekildi, yıllar boyu Beverly Hills'deki malikânesinde dostları ve anıları arasında yaşadı. O soylu İngiliz tavırlarının ardındaki gerçek ve insancıl kimliğidir ki onu, daha güzel ve çekici, ama daha yapay ve hayattan kopuk oyuncuların hüküm sürdüğü bir kentte ve bir çağda böylesine zirveye çıkarmış ve kitlelerin gönlüne taşımış olmalıydı. Bir yazar onu 'Metro'nun Onurlandırılmış Annesi' diye tanımlamıştı. "New Yorker" dergisi ise şöyle yazdı: "İrlanda sevimliliği, doğal kızıl saçlı güzelliği ve tezgâhtar bir kızın gözleriyle görülmüş bir büyük Lady'yi yansıtma yeteneğinin karışımı, güçlü ve sağlıklı bir ideale gereksinme duyulan bir çağda onu karşı çıkılmaz bir star yapmıştı."

BAŞLICA FİLMLERİ:

"Goodbye Mr. Chips – Elveda Öğretmenim" (1939 – ilk), "Remember" (39), "Pride and Prejudice – Gurur ve Önyargı" (40), "Blossoms in the Dust – Damga" (40), "When Ladies Meet" (41), "Mrs. Miniver – Bayan Miniver" (42), "Random Harvest – Unutulan Yıllar" (42), "Madame Curie" (43), "Mrs. Parkington" (44), "The Valley of Decision – Karar Vadisi" (45), "Adventure" (45), "Desire Me" (47), "Julia Misbehaves" (48), "That Forsyte Woman – Aşk Mücadelesi" (49), "The Miniver Story – Savaştan Sonra" (50), "Law and the Lady" (51), "Scandal at Scourie" (52), "Julius Caesar" (53), "Her Twelwe Men – Fedakâr Öğretmen" (53), "Strange Lady in Town" (54), "Sunrise at Campobello" (60), "Pepe" (60), "The Singing Nun" (66), "The Happiest Millionaire" (67), "Little Women – Küçük Kadınlar" (TV – 78).

James Stewart
(1908-1997)

ZAYIF, UZUN BOYLU, sıkılgan tavırlı 'Mr. America', herkesin sevgilisi olan, hep iyi adam olan karizmatik oyuncu, bir western'de olduğu kadar bir Capra, Lubitsch veya Hitchcock filminde de evindeymiş gibi dolaşan eşsiz beyazperde kişiliği...

Öylesine sıradan bir adam görünüşü vardı ki... Tüm hayatını adadığı eşi Gloria şöyle demişti: "Kocam bir oyuncu olmak için fazla normal biri." Bu sıradanlık, upuzun bir boy, saf ve çocuksu bir yüz, sarsak bir yürüyüş ve sözcükleri arayıp duran ağır-aksak, nerdeyse kekeme bir konuşma tarzıyla desteklenince, ortaya Hollywood tarihinin sıradan, sokaktaki Amerikalı'yla en çok özdeşleşen starı çıkmıştı. Yarım yüzyıl boyunca rol aldığı tam 77 sinema filminde, başlıca özelliği seyircinin hemen özdeşleştiği ve onu izlerken âdeta rahatladığı bir kişiliği yaratmasıydı. Frank Capra'nın dediği gibi: "İyi aktörler vardır, kötü aktörler vardır. Ama en önemlisi, kitlelerin, perdede gözüktüğü anda inandığı ve ilgi duyduğu bir aktördür. Ve bu özelliğe sahip olan çok az sayıda oyuncudan biri de James Stewart'tır."

James Stewart

Yine kendisi anılarında, bir Avrupa yolculuğunda yanına gelip konuşan bir çiftin ona yıllar boyu kendilerine verdiği zevk ve heyecan için teşekkür ettiklerinde şöyle yanıt verdiğini anlatıyor: "Bu söylediğiniz zaten benim tüm amacımdı." Ve Stewart, mezartaşına 'İnsanlara keyifli anlar yaşattı' deyişinin yazılmasını istemişti...

Indiana eyaletinin Allegheny Mountains yöresinde, İskoç-İrlanda kökenli bir bir baba ve bir içsavaş kahramanı general kızı anneden dünyaya gelen James Stewart, kırsal kesim değerleri ve taşra yaşam biçimi içinde büyüdü. Yetişme tarzının özelliklerini hep taşıyacak ve o değerleri hep koruyacaktı: "Ben bir prezbiteryenim. İsa inancımı ve izci ilkelerimi hep korudum. Cumhuriyetçi olarak bilinirim. Muhafazakâr bir çevreden geliyorum ve hep bir muhafazakâr oldum." Princeton Üniversitesi'nin mimarlık bölümünden mezun olan 1908 doğumlu genç James, amatör çalışmalardan sonra aralarında Henry Fonda, Margaret Sullavan gibi geleceğin şöhretlerinin de bulunduğu The University Players topluluğuna girdi. New York'ta ilk tiyatro deneyimlerini yapan sanatçı, ekipte bulunan, sonraki yılların dedikodu yazarı Hedda Hopper'ın kendisini bir

MGM artist ajanına şiddetle tavsiye etmesi üzerine, MGM ile ilk filmini çevirdi: *Murder Man* (1935). Büyük Bunalım'ı yaşayan ve sinemanın başlıca kaçış alanı olduğu bir ülkede, Stewart art arda üçüncü, sonra ikinci adamları, saf, ama kimi zaman hinoğlu hin kişilikleri canlandırmaya koyuldu. Clarence Brown, Henry King, Sam Wood, George Stevens gibi ustalarla çalıştı. Özellikle King'in *Seventh Heaven – Yedinci Cennet* ve Stevens'ın *Vivacious Lady – Neşeli Kadın* filmlerinde dikkat çeken parlak bir genç oyuncuydu artık...

Ama ilk gerçek ününü, MGM'in onu 'ödünç verdiği' Columbia'da hemen hemen üst üste çevirdiği iki Frank Capra filmi *You Can't Take it With You – Para Beraber Gitmez* ve *Mr. Smith Goes to Washington – Bay Smith Washington'a Gidiyor*'la kazandı. İlkinde zengin babasının parasını biraz çılgın ve eksantrik bir ailenin kızıyla evlenmek için reddeden idealist genç adam, ikincisinde ise tüm bir Amerikan politik sistemini karşısına alan ve içinde barındırdığı yozlaşmaya savaş açan kırsal kesim idealisti rolüyle, bireye ve bireyin gücüne olan ezeli Amerikan inancını doğrulayan bir çaba gösterdi. Bay Smith rolüyle özdeşleşti ve ilk Oscar adaylığını kazandı.

Artık olgunluk ve başarı dönemi gelmişti. Marlene Dietrich'le oynadığı *Destry Rides Again* veya Ernst Lubitsch filmi *The Shop Around the Corner*, onun komedi alanındaki gücünün dışavurumu oldular. Hemen ardından da George Cukor klasiği *The Philadelphia Story – Philadelphia Hikâyesi* geldi. Gazeteci olarak girdiği zengin çevrede, şımarık ve kaprisli Katharine Hepburn'ü tavlayan ve nerdeyse ilk kocası, zarif, kibar ve güngörmüş Cary Grant'ın elinden alan, gecekondudan yetişmiş bıçkın ama yine de mahçup gazeteci rolünde gerçekten harikaydı. Nitekim, *Bay Smith Washington'a Gidiyor*'la bir yıl önce kaybettiği Oscar'ı da, *The Philadelphia Story* ile almayı başardı. Ayrıca dört kez daha Oscar'a aday olacaktı. Stewart hemen tüm bu filmlerde, büyük kentin, yüksek burjuvazinin veya siyasetin, demek ki daha gelişmiş, daha kurnaz, daha sofistike, daha kuralcı bir yaşam biçiminin içine düşen, derin ve kırsal Amerika'dan, gündelik hayat kavgasının içinden gelen bir genç adamın, her şeye karşın kendi değerlerini korumasını, giderek sonunda bu değerleri o daha kurnaz ve incelikli çevreye ya da sınıfa kabul ettirmesini temsil ediyordu. Ve böylece geniş kesimlerle hemen özdeşleşiyor ve filmin/hikâyenin en sempatik kişisi olmayı başarıyordu.

Stewart'ın perdedeki kişiliği, yeni açılımlarla sürdü. Savaştan sonra artık daha olgunlaşmış ve rollerine farklı boyutlar getiren bir Stewart vardı. İlk kez *The Rope – Ölüm Kararı* (1948) ile başlayan Hitchcock'la işbirliği, üç filmle daha sürecekti: *Rear Window – Arka Pencere; The Man who Knew Too Much – Çok Bilen Adam* ve *Vertigo – Ölüm Korkusu*. Özellikle sonuncusunda, aynı görünüme sahip iki kadın arasında son derece gizemli bir serüveni ve perdenin en büyük tutkularından birini yaşayan, yükseklik korkusuyla 'malul' özel detektif John Ferguson rolü, onun artık doruklarda gezinen yeteneğinin en görkemli göstergelerinden biri olacaktı. Stewart, popüler bir inandırıcılıkla sofistike bir karmaşıklığın kusursuz bireşimiydi artık... Bu ve *Bell, Book and Candle – Cazibeli Kadın* filmlerindeki rol arkadaşı Kim Novak, onun için şöyle diyecektir: "O benim için Amerika'nın temsil etmesini dilediğim her şeydi: gurur, dürüstlük ve güven."

Ama Stewart'ın oyunculuk yelpazesi öylesine genişti ki... 1946'da üçüncü ve

son kez buluştuğu Frank Capra ile, belki ikisinin de en önemli birkaç filminden biri olan *It's A Wonderful Life – Yaşamak Güzeldir/Şahane Hayat*'ta, perdenin en unutulmaz 'melek hikâyesi'ni yarattılar. Hayatından mutlu olmadığı için intiharın eşiğine gelen bir adama, gökten gelen bir meleğin o hayatın gerçek anlamını, eğer o olmasaydı hayatın birçok insan için nasıl çok daha tatsız ve mutsuz olacağını göstermesini anlatan bu 'mesel', sinemanın yaptığı en güzel filmlerden birine ve Capra'nın da gerçek başyapıtına dönüştü. 1950'lerde ise Stewart'ın ünlü western serisi başladı: özellikle Anthony Mann'la çevirdiği, o gergin, dolu, son derece iyi çalışılmış, müthiş bir mekân ve açıkhava duygusu içeren serüvenlerdeki kararlı ve kişilikli karakterler serisi... *Bend of the River – Fedailer Kervanı; The Naked Spur – İdam Mahkûmu; The Far Country – Alaska Fatihi; The Man from Laramie – İntikam Kanunu.* James Stewart'ın bu Mann başyapıtlarına olan katkısı da son derece önemli, giderek yaşamsaldı. Birlikte tam sekiz film yaptılar: en azından beşi klasik sayılan... Stewart, ilk filmleri *Winchester 73*'ten hemen sonra şöyle demişti: "Kendimi biraz daha sertleştirmem gerekiyordu. Western'lerde hem asıl oyunculuğumu koruyup, hem de bunu yapabileceğimi fark ettim."

James Stewart, bir Anthony Mann western'inde

Arada unutulmaz bir alkolik portesi çizdiği *Harvey*, bütün film boyunca bir palyaço maskesiyle oynadığı Cecil B. de Mille filmi *The Greatest Show on Earth – Harikalar Sirki*, gerçek ve Amerikan tarihine geçmiş sempatik kişilikleri canlandırdığı *The Glenn Miller Story – Unutulmaz Melodiler* veya *The Spirit of Saint Louis – Atlantik Fatihi* (havacı Lindbergh'i canlandırdığı Billy Wilder filmi), kimi John Ford westernleri (*Two Rode Together – Kanlı Mücadele; The Man who Shot Liberty Valence – Kahramanın Sonu* veya *Cheyenne Autumn – Baharda Hücum*), unutulmaz bir savcı rolünü yüklendiği Otto Preminger filmi *Anatomy of a Murder – Bir Cinayetin Anatomisi*...

Stewart, 1960'ları sayıları giderek azalan western ve komedi türü filmlerle geçirdi. Artık baba rolleri ona yakışıyordu: *Mr. Hobbs Takes a Vacation – Belalı Tatil; Take Her, She's Mine – Dertli Baba; Dear Brigitte – Sevgili Brigitte.* Western'lerde ise bir karış sakallı, huysuz, katı, ama altın yürekli kişiler canlandırıyordu. 1970'lerde sadece birkaç filmde rol aldı. 1981'de oynadığı *The Magic of Lassie* ile sinema yaşamını kapattı ve 80'ler boyunca birkaç TV filminde gözükmekle yetindi.

James Stewart, ikinci savaşa bizzat katılmış ve bombardıman pilotu olarak görev yapmış, ordudan binbaşı rütbesiyle terhis olmuştu. (Bu nedenle, *Stratejik Hava Komutanlığı* veya *Atlantik Fatihi* gibi filmlerdeki rolleri hiç yadırganmayacaktı). 1984'te özel bir Oscar'la ödüllendirildi. Yaşamı, "James Stewart" (1984) ve "J. S.: Leading Man" (94) adlı iki kitapta anlatıldı. Kendisi hakkında şöyle demişti:

"Ben oynamıyorum. Sadece tepki gösteriyorum." ("I don't act. I react.") Londra'da kraliyet ailesinden ödül aldığı bir törende prens Philip şöyle demişti: "James Stewart olduğunuz için teşekkürler." O kadar çok filmi var ve bunlar TV'lerde öylesine sık gösteriliyor ki, bir yazar şöyle diyor: "Geç saatlerde gösterilen filmleri sayesinde, o sayısız insanı Meksika yemeğinden daha çok uyanık tutuyor!"...

BAŞLICA FİLMLERİ:

"Murder Man" (1935 – ilk), "Wife versus Secretary" (36), "The Gorgeous Hussy" (36), "Seventh Heaven – Yedinci Cennet" (37), "Vivacous Lady – Neşeli Kadın" (38), "You Can't Take it With You – Para Beraber Gitmez" (38), "Mr. Smith Goes to Washington – Bay Smith Washington'a Gidiyor" (39), "Destry Rides Again" (40), "The Shop Around the Corner" (40), "The Philadelphia Story – Philadelphia Hikâyesi" (40), "It's A Wonderful Life – Yaşamak Güzeldir/Şahane Hayat" (46), "Call Northside 77 – Geciken Adalet" (47), "The Rope – Ölüm Kararı" (48), "The Stratton Story – Gençlik Mucizesi" (49), "Malaya" (50), "Winchester 73 – Korkunç İntikam" (50), "Broken Arrow – Kırık Ok" (50), "Harvey" (50), "Bend of the River – Fedailer Kervanı" (52), "The Naked Spur – İdam Mahkûmu" (53), "Thunder Bay – Fırtına Körfezi" (53), "The Glenn Miller Story – Unutulmaz Melodiler" (53), "Rear Window – Arka Pencere" (54), "The Far Country – Alaska Fatihi" (54), "The Man from Laramie – İntikam Kanunu" (55), "The Man who Knew Too Much – Çok Bilen Adam" (56), "Tpe Spirit of Saint – Louis – Atlantik Fatihi" (57), "Vertigo – Ölüm Korkusu" (58), "Bell, Book and Candle – Cazibeli Kadın" (58), "Anatomy of a Murder – Bir Cinayetin Anatomisi" (59), "Two Rode Together – Kanlı Mücadele" (61), "The Man who Shot Liberty Valence – Kahramanın Sonu" (62), "Mr. Hobbs Takes A Vacation – Belalı Tatil" (62), "Cheyenne Autumn – Baharda Hücum" (64), "Shenandoah – Şerefli Kahramanlar" (65), "The Fight of the Phoenix – Anka Kuşu" (65), "Bandolero" (68), "The Shootist" (76), "The Big Sleep – Büyük Uyku" (77), "Airport 77 – Kartal Battı" (77), "The Magic of Lassie" (78).

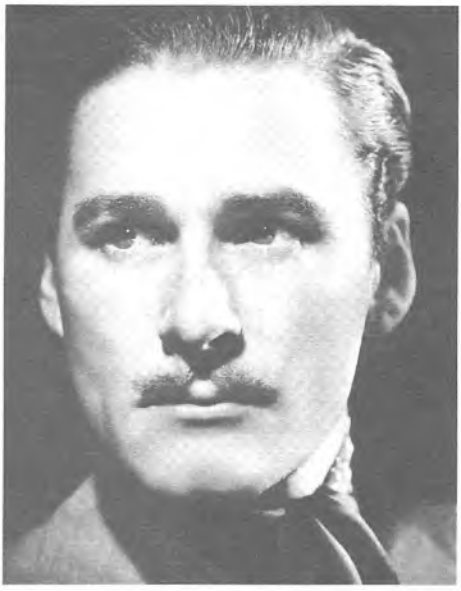
Errol Flynn

(1909-1959)

'KILIÇLI FİLMLER'İN en ölümsüz kahramanı, perdenin değişmez Robin Hood'u. hayatını bir kadeh şarap gibi sorumsuzca ve kaygısızca tüketen ve başarının doruğunda, kendi kendisini özenle, ısrarla yok edip bitiren gönüllü 'kader kurbanı'...

"Hayatımın bu yarısını gönlümün çektiği gibi yaşayacağım. Diğer yarısı ise

umurumda değil," demişti. Sanki bilerek söylemişti: tam elli yaşında öleceğini... Beyazperdede bıraktığı temel imaj, son derece cesur ve atılgan bir şövalye imajıdır. Ama bu parlak imajın ardında sayısız sorun, skandal, günah ve dram yatar. Bunları seyircisine yansıtmamıştır çoğu zaman, hep bir hedonist, zevk ve keyif ehli, iyi yaşam düşkünü olarak tanınmıştır: "Halk her zaman benim bir playboy olmamı bekledi. Dürüst bir adam da halkı düş kırıklığına uğratmaz, değil mi?" Kadınlar üzerine şöyle demişti: "Kadınlar beni bekâr bırakmak istemiyor, ben de kendimi evli bırakmaya niyetli değilim!" Şarkıcı-kovboy Gene Autry'nin görüşü ise şöyleydi: "Tanıdığım herkesten çok hayatını barda, mahkemede, yatakta veya gazete başlıklarında harcadı."

Errol Flynn

İşte bu ilginç kişilik, İngiliz Commonwealth'inin bir parçası olan Tasmanya'da, Avustralyalı bir anababadan doğdu. Babası seçkin bir bilim adamıydı: biyoloji ve zooloji uzmanı Prof. Theodore Thomson Flynn. O da hayatı boyunca babasına hayran olarak büyüdü, kişilik olarak çok benzeşmesine karşın, annesiyle arası hiç iyi olmadı. En iyi okullara gönderildi, ama hepsinden kovulmayı becerdi. Genç yaşta macera tutkusu ağır bastı, Sirocco adlı çarık-çürük bir gemiyle Yeni Gine'ye tam yedi aylık bir yolculuk yaptı. Bu serüven dolu tehlikeli yolculuğun öyküsünü sonraları "Beam Ends" adlı ilk kitabında anlattı.

Genç, uzun boylu ve gerçekten yakışıklı bu genç adam, yeni doğmakta olan Avustralya film sanayiniin bir yönetmeninin, Charles Chauvel'in dikkatini çekti ve Flynn, *In the Wake of Bounty* adlı bir filmde oynadı. Film önemsizdi, ama onda oyunculuğa karşı bir ilgi doğurmuştu. Ardından İngiltere'ye gitti, bir buçuk yıl bir özel okulda oyunculuk eğitimi aldı. Warner Bros'un bir ajanının gözüne çarpmasıyla birlikte, önce birkaç küçük filmde oynadı. Sonra Warner Bros'un iddialı ve gösterişli tarihsel filmi *Captain Blood*'da başrolü alması gecikmedi. Bu deneyimsiz ve ünsüz oyuncuya öyle bir filmde başrol verilmesi, gerçek bir kumardı. Ancak, Rafael Sabatini'den uyarlanan, Michael Curtiz'in yönettiği ve Errol'un yanıbaşında Warner'ın genç bir aktrisinin, Olivia de Havilland'ın boy gösterdiği film, herkese uğurlu gelecekti: Errol Flynn, bir anda yıldız oluyor, birçok filminde oynayacağı Curtiz'le iyi bir ahbaplık kuruyor, yine birçok kez – tam olarak sekiz filmde – birlikte oynayacağı De Havilland'la tanışıyordu. Filmin Hollywood'daki galası öyle parlak olmuştu ki... Galadan sonraki partide, sanatçının Hollywood'a gelir gelmez tanışıp evlendiği Fransız kökenli oyuncu Lili Damita, dostlarına yalvarıyordu: "Ne olur, ona ne kadar iyi olduğunu söylemeyin," diye... Çünkü ilk karısı, şöhretin ve başarının onu ne denli baştan çıkaracağını o zamandan görmüştü. Nitekim bir süre sonra yapacağı şeylerden biri, Damita'yı boşamak olacaktı.

Flynn'ın bundan sonraki filmleri, tarihin değişik dönemlerinde geçen macera kurdelalarıydı. *The Charge of the Light Brigade – Hafif Süvari Alayının Hücumu*

Kırım savaşında, *The Prince and the Pauper – Çalınan Taç* İngiliz tarihinde 6. Edward zamanında, *The Adventures of Robin Hood – Vatan Kurtaran Aslan,* Aslan Yürekli Richard İngiltere'sinde, *Santa Fe Trail – Santa Fe Yolu* ve *They Died with their Boots On – Sayılı Kahramanlar* Amerikan tarihi içinde geçiyorlardı. Errol Flynn, tüm bu filmlere yakışıklılığı, çevikliği, atletik yapısı, güleç yüzüyle eşsiz bir hava veriyordu. Kendisinden önce Douglas Fairbanks'ın oynadığı kimi rolleri alıyor, onlara çok daha çağdaş ve sevimli birer kimlik bağışlıyordu. Doğrusu onun *Vatan Kurtaran Aslan*'ını izledikten sonra, kendi türünde tam bir başyapıt olan bu filmden daha iyisini ve başrolde de Flynn'dan mükemmelini hayal etmek, nerdeyse olanaksız!...

Flynn, bu dönemde gerçekten çok büyük bir popülerliğe erişti. Jack Warner şöyle diyordu: "Dünyanın tüm Walter Mitty'leri için o, tüm serüven kahramanlarının tek bir şahane, hayvansı, seksi ambalajda sunulmasıydı." (Walter Mitty için bakınız: Danny Kaye maddesi.) Kendisinin görüşü şuydu: "Hayat denen kasvetli filmin içinde, ben renkli bir fragman sayılırım." Bu 'fragman', sayısız seyirciyi ve bir-iki kuşağı mutlu etmeye yetti. Bu filmlerdeki rol arkadaşı Olivia de Havilland, bu çocuksu serüvenlerden bıkmış ve Warner patronlarına kendisini daha 'ciddi' rollerde kullanmaları için yalvarmıştı. Ama De Havilland, uzun yıllar sonra, yerleşip yaşadığı Paris'te kuyruğa girip *Vatan Kurtaran Aslan*'ı izledikten sonra çok beğenmiş ve o yıllarda küçük gördüğü Errol Flynn'a bir mektup yazmış: "20 yıl sonra bir özür mektubu," diyor sanatçı. Ne yazık ki Flynn'ın alay

The Sea Hawk*'da Kaptan Geoffrey Thorpe rolünde*

edeceğini düşünerek, mektubu yırtıp atmış. Birkaç ay sonra ise Errol'un ölüm haberi gelmiş: "O mektubu yollamadığıma hep pişman oldum. Yaptığımız tüm o macera filmlerinin ne denli iyi olduğunu çok sonra kavramıştım. Ve ona, o filmlerin, o sahnelerin her birinden ne denli mutlu olduğumu yazmıştım."

Flynn, ünlü yıldızlarla da karşılıklı oynadı. *The Sisters – Balo Gecesi* ve de *The Private Lives of Elizabeth and Essex – Kraliçe Elizabeth*'te Bette Davis'le oynamış, ikinci filmde kraliçenin büyük aşkı Lord Essex'i canlandırmıştı. Davis şöyle demişti: "Temelde çok hoş bir adam ve de pek yeteneği olmadığının samimi olarak bilincinde." Yine o dönemdeki gözde partönerlerinden Ann Sheridan şöyle diyor: "Dünyanın en vahşi karakterlerinden biri. Ama garip ve sakin bir yanı da var. Kendisini tümüyle saklıyor. Onu tanıdığım tüm yıllar boyunca neyi sakladığını anlamayamadım ve anlayan çok kişi olduğunu da sanmıyorum." Olivia de Havilland'ın yargısı ise şöyleydi: "Çekici ve sanki manyetik bir adamdı. Ama bir ıstırabı vardı. Nedenini bilmiyorum." Olivia yıllar sonraki karşılaşmaları için de şunu söylüyor: "O kadar değişmişti ki... Gözlerinde keder vardı. Sanki ruhu gitmişti. Ve ölümü tam bir trajediydi."

Flynn, yönetmen olarak en çok Michael Curtiz ve Raoul Walsh'la çalıştı. *Dodge City – Kahramanlar Diyarı; Virginia City – Vatan Kahramanları; San Antonio – San Antonio Aslanı; Silver River – Gümüş Nehir* gibi western'ler, *The Dawn Patrol – Şafak Devriyesi; Dive Bomber – Bombardıman Uçağı; Desperate Journey – Ümitsiz Yolculuk; Edge of Darkness – Karanlık Günler; Objective Burma – Hedef Burma* gibi savaş filmleri çevirdi. Arada modern dramlarda da rol almadı değil... Ama seyirci onu hep çağın ötesinden gelen ve efsaneleşmiş kahramanlara kimliğini veren ezeli serüvenci olarak tanıdı, sevdi. Modern kimlikler altında sanki çok rahat değildi. *That Forsyte Woman – Aşk Mücadelesi* adlı kostümlü dramda bir araya geldiği Greer Garson, yıllar sonra şöyle demişti: "Hayatı iniş-çıkışlarla geçmiş ve kendisini çok erken ve çok fazla harap etmişti."

Flynn, gerçekten de daha 1940'lardan başlayarak, eski deyimiyle 'sefih' bir yaşam sürmeye ve yoğun biçimde içmeye koyuldu. Kadınların biri gelip diğeri gidiyor, kamuoyu önünde sırf eğlenmeye yönelik sorumsuz bir yaşam biçimi sergiliyor, muhafazakâr çevrelerce sürekli eleştiriliyordu. 1942'de reşit olmayan iki kızla yatması, aylar süren ve onu çok yıpratan bir hukuk olayına dönüştü. Ve ancak çok büyük bir para ödeyerek kurtuldu. Şu sözü belki de o zamanlarda söylemişti: "Hayatımın temel güçlüğü, kabaca, alışkanlıklarımla net gelirimi bağdaştırmak oldu!" Evlenip boşanıyor veya bir kadından öbürüne geçiyor, her biri de büyük para ve uzun davalara konu oluyordu. Eşlerinden Nora Eddington şöyle diyordu: "O hiçbir şeyden korkmaz. Hele bu meydan okuyan bir şeyse"... Özel yaşamındaki tüm kargaşaya rağmen, 1940'ları popülerliğinden bir şey yitirmeden atlattı. 1948'deki *The New Adventures of Don Juan – Don Juan'ın Maceraları*, hem ona çok yakışan bir film, hem de belki son iyi ve bütçesiyle ona uygun serüven filmi oldu. 1950'lerde daha alçakgönüllü western'lere ve bir bölümünü İtalya veya İngiltere'de çevirdiği tarihsel filmlere kaydı. Bu yıllar, artık onun düşüş yıllarıydı: sürekli içiyor, olay çıkarıyor, gazetelere manşet oluyordu. İngiliz yönetmen Herbert Wilcox şöyle demişti: "Hayatı dolu dolu yaşama arzusu, onun sanatçı yeteneğine açıkça meydan okuyor."

Flynn, o yıllarda perdede de yeni bir kimliğe büründü: çok gezip görmüş, her şeyden bıkmış, içkinin esiri orta yaşlı adam... Bu döneme girmeden önce, belki son eylem adamı rolünü, *İstanbul* adlı bir filmde oynadı: bilindiği kadarıyla hiç İstanbul'a gelmeden çekilmiş egzotik bir serüven filmi. Daha çok Nat King Cole'ün "When I Fall in Love" şarkısını söylemesiyle hatırlanan... Hemen sonra, Flynn artık yaşını kabul etmiş rollere döndü: *The Sun Also Rises – Güneş de Doğar* adlı ve dostu Ernest Hemingway'den uyarlanan filmde, kapıp koyvermiş alkolik mirasyedi Mike Campbell'i, *Too Much Too Soon*'da hayatı kendisininkine çok benzeyen ünlü oyuncu John Barrymore'u ve de Romain Gary'den uyarlanan *Roots of Heaven*'de yine benzer bir kimliği, alkolik İngiliz binbaşısı Forsythe'ı canlandırdı. Gariptir, bu rollerini, o bir zamanlar adı edilen yeteneksizliğini çok aşmış olarak, unutulmaz kompozisyonlara dönüştürdü. O aralar hayatının çoğunu geçirdiği teknesiyle kapağı attığı Küba'da son derece ucuz bir yapım olan *Cuban Rebel Girls*'ü çevirdi. Bunun son filmi olması, onun adına gerçek bir talihsizlikti. Ve Flynn, 50 gibi görece olarak erken bir yaşta, tümüyle iflas etmiş karaciğeri ve başka şeylerle ölüp gitti.

Errol Flynn, Leslie Halliwell'in dediği gibi, "Bir tek, üstelik de kısa bir hayatta birçok hayatı yaşamayı bilmişti." Çeyrek yüzyıllık sinema hayatında 60 kadar filmde oynayan sanatçı, hayatını ölümünden sonra yayınlanan "My Wicked, Wicked Ways" adlı kitapta anlatmıştı. Ayrıca Lionel Godfrey'in biyografisi var. Yine ölümünden yıllar sonra yayınlanan ve sansasyon yanı güçlü bir kitapta ise, onun eşcinsel geçmişinden ve Hollywood'un kimi ünlü erkek oyuncularıyla olan ilişkilerinden söz edildi. Bilinmez ki!...

BAŞLICA FİLMLERİ:

"In the Wake of the Bounty" (1933 – ilk), "Captain Blood – Kanlı Kaptan" (35), "The Charge of the Light Brigade – Hafif Süvari Alayının Hücumu" (36), "The Green Light – Yeşil Işık" (36), "The Adventures of Robin Hood – Vatan Kurtaran Aslan" (38), "The Sisters – Balo Gecesi" (38), "The Dawn Patrol – Şafak Devriyesi" (38), "The Private Lives of Elizabeth and Essex – Kraliçe Elizabeth" (39), "The Sea Hawk – Deniz Şahini" (40), "Santa Fe Trail – Santa Fe Yolu" (40), "They Died with their Boots On – Sayılı Kahramanlar" (41), "Desperate Journey – Ümitsiz Yolculuk" (42), "Gentleman Jim" (42), "Uncertain Glory – Şüpheli Zafer" (44), "Objective Burma – Hedef Burma" (44), "San Antonio – San Antonio Aslanı" (45), "Escape Me Never – Benden Kaçamazsın" (47), "The New Adventures of Don Juan – Don Juan'ın Maceraları" (48), "That Forsyte Woman – Aşk Mücadelesi" (49), "Kim – Hint Casusu" (51), "Mara Maru" (52), "Against All Flags – Denizler Hâkimi" (52), "King's Rhapsody" (56), "İstanbul" (57), "The Sun Also Rises – Güneş de Doğar" (58), "Roots of Heaven" (58).

James Mason
(1909-1984)

YAKIŞIKLI JÖNDEN olgun karakter oyuncusuna kimseyi incitmeden geçiş yapmış, elli yıl boyunca her türden kişiliğe girip çıkmış, ama en 'jön' döneminde bile hal ve tavrında hep bir tehdit ögesi, hep bir tehlike gölgesi sezdirmiş olan İngiliz oyun geleneğinin seçkin temsilcisi...

Hep düşünmüşümdür: oyunculuk bir İngiliz mesleği midir diye... Kuşkusuz şaka yollu bile olsa bunu düşünmek, dünyanın her yanındaki sayısız iyi oyuncuya bir hakaret olurdu. Ama sayısız iyi oyuncunun, sayısız starın İngiliz kökenli olduğu (ki bir bölümünü ben bu kitabı yazarken fark ettim) ve de Amerikan sinemasında karakter oyuncusu diye bellenen, her zaman güvenilen sayısız oyuncunun İngiliz tiyatro ve sinema ekolünden geldiği gerçeği de kolay yadsınamaz. Karakter oyuncusu diye adlandırılan türün gerçekten de İngiliz dilindeki bir diğer tanımı, güvenilir oyuncudur. En değişik, farklı ve güç kompozisyonların kendisine emanet edilebileceği, ne denli içinden çıkılmaz, kâğıt üzerinde belirlenmemiş bir rol olsa da onu ne yapıp edip kanlı-canlı, yaşar ve nefes alır hale getiren oyuncu... İngiliz sinemasi da bu alanda sayılamayacak kadar çok oyuncu yetiştirmiştir.

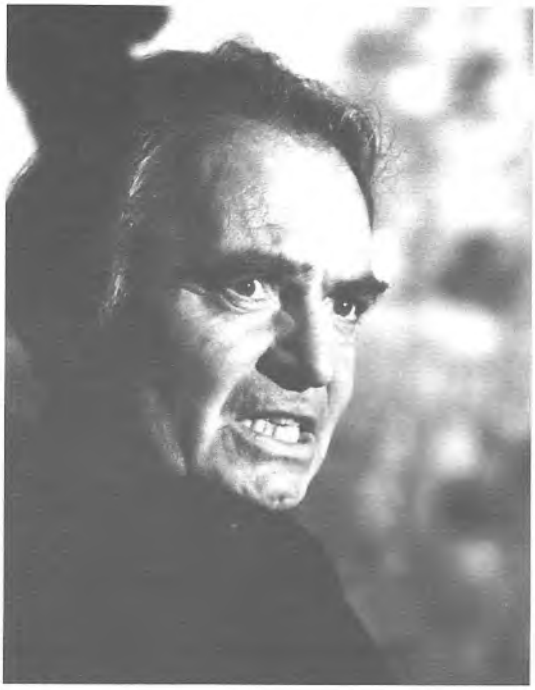

James Mason

James Mason, bu zincirin en sağlam halkalarından biridir. Zengin bir yün tüccarının oğlu olan sanatçı, Marlborough ve Cambridge gibi ünlü okullarda yetişti. Ama tuhaftır, genelde olanın tersine, tiyatroyla hiç ilgilenmedi. 1934 yılında yakışıklılığıyla etkilediği İngiliz sinemasının 'kral ailesi' Korda'ların iddialı yapımı *Don Juan'ın Özel Yaşamı*'nda rol aldı, ama bu macera, birkaç gün sonra Alexander Korda tarafından setten kovulmasıyla sonuçlandı. 30'larda, aralarında *İstanbul'un Sırrı* (!) da bulunan birçok filmde oynadıysa da, bir türlü kendisini gösteremedi. Yine de o dönem filmlerinden *Fire over England – İngiltere Ateşler İçinde; The High Command – Büyük Sır* ya da *I Met A Murderer* hatırlanabilir.

Mason'ın yıldızı, 1940'larla birlikte parlamaya başladı. A. J. Cronin uyarlaması *Hatter's Castle – Kâbus Şatosu*'ndan başlayıp *The Man in Grey*'den geçip *The Seventh Veil – Yedinci Tül* ya da *The Wicked Lady – Yılan Kadın* gibi filmlere uzanan bir seri içinde Mason, çokluk aristokrat veya burjuva, ama zalim ve kıyıcı kimlikler canlandırdı. O dönemin ünlü ve çok etkili Gainsborough şirketi yapımı

bu filmler, onu yalnızca İngiltere'de değil, tüm dünyada bir star yaptı. Bu İngiliz melodramları, sınıfsal konumları iyice belirleyerek ve erkekleri kadınlara üstün ve hâkim birer kaba yaratık gibi göstererek büyük ilgi topluyorlardı. Mason'ın *The Man in Gray*'de karısı olan Margaret Lockwood'a yaptığı maddi-manevi işkence, bir türü başlatacak kadar etkili olmuş sinemasal anlar içeriyordu. Ancak elbette ki oyuncuları bizim Yeşilçam geleneği kadar belli kalıplar içine almak eğiliminde olmayan İngiliz sinemasında, Mason olumlu kişilikler de oynadı: özellikle *Fanny by Gaslight – Yaralı Kuş; Odd Man Out – Ölümden de Kuvvetli* gibi dönemin yine çok popüler filmlerinde... Sonunda beklenen oldu ve Mason, Hollywood'da reddedilemeyecek bir davet aldı. Zaten İngiliz sinemasının dargörüşlülüğünden ve rollerinin yetersizliğinden yakınan, bu nedenle adı o yıllarda 'âsi'ye çıkmış oyuncu, bunu hemen kabul etti.

James Mason Sheila'nın Sonu filminde

Ancak Hollywood'da da işler hemen iyi gitmedi. Vincente Minnelli'nin *Madame Bovary*'sinde Gustave Flaubert'i canlandırmak, dâhi yönetmen Max Ophuls'un iki filminde, *Caught – Aşk ve Cürüm* ve *The Reckless Moment – Fedakâr Anne*'de oynamanın dışında, MGM'in melodramları, İngiltere'den pek farklı değildi: *East Side, West Side – Gönül Fırtınaları* ya da *One Way Street – Çıkmaz Sokak*... Ancak 1951'de rol aldığı *The Desert Fox – Çöl Tilkisi*'nde ikinci savaşın ünlü Alman mareşali Rommel'i canlandırması öylesine beğenildi ki, Mason nihayet istediği rolleri bulmaya başladı. Artık 'karakter aktörleri'nin bilinen yazgısını aşmış, klasik anlamda yakışıklı ve çekici olmamasına karşın, belli bir derinlik ve yorum gerektiren başroller elde etmeye başlamıştı.

Mason, bir söyleşide, "Her zaman Cary Grant, Humphrey Bogart veya Clark Gable gibi ünlü biri olmak istedim," demişti. Bogart bir yana, ama aslında Gable veya Grant'dan daha iyi oyuncu olduğu su götürmez. Mason, söz konusu oyuncuların veya başka starların çok dışında, daha yoğun, yüksek, soylu ve evrensel tutkuların, amaç ve ideallerin biraz gizemli, biraz efsanevi kişiliklerini, bu dünyanın basit, 'bayağı' ölçütleriyle sınırlı olmayan, sanki insanoğlunun 'ezeli ve ebedi' serüvenine tanıklık eden çağlar-üstü öykülerin kahramanlarını canlandırmada ustaydı. Sıradışı tutkular, kolay çözülmez ikilemler: Mason sanki hep bunlarla boğuştu durdu... Gizemli yazar-yönetmen Albert Levin'in ünlü ve çekici *Pandora*'sında, yeryüzünde âşık olduğu kadın için (ki o da Ava Gardner'di) ölümsüzlüğünü tehlikeye atan efsane kahramanı Uçan Hollandalı'yı, *Çöl Tilkisi* ve devamı *Çöl Fareleri*'nde yaklaşan felaketi ve Hitler'in deliliğini sezdiği halde, savaşmak ve kazanmak zorunda olan mareşal Rommel'i, Mankiewicz'in *Jül Sezar*'ında Shakespeare oyununun en karmaşık kişiliği olan Brutus'u, yine Mankiewicz'in *The*

Five Fingers – Ankara Casusu'nda bu kez casusluk tarihinin en ilginç kişiliklerinden, savaş sırasında Hitler'in Ankara'daki casusu Çiçero'yu canlandırmak, hep ona düştü. O sanki bir dönemde, sonraki yılların Dirk Bogarde ve Jeremy Irons'ının birleşmiş haliydi.

Ve bu roller hep sürdü. Günümüzden, çağdaş kimliklere büründüğü zaman bile... George Cukor, *A Star is Born – Bir Yıldız Doğuyor*'u görkemli bir melodram haline getirdiğinde, alkol tutkusu nedeniyle çöküşe giden ve sevdiği kadına verdiği zararı, kendi kendisini yok etmekle gidermeye kararlı eski aktör rolünde tek sözcükle olağanüstüydü. İlk Oscar adaylığını bu filmle aldı, ama tıpkı rol arkadaşı Judy Garland gibi onun da ödülü almayışı, büyük haksızlıktı.

Nicholas Ray'in *Bigger than Life – Tehlikeli Arzular*'ındaki tutkusu uyuşturucu (sinema tarihinde bu konuya yürekli biçimde değinen ilk filmlerden biri), Stanley Kubrick'in *Lolita*'sında ise 12 yaşlarında bir kız çocuğuydu. Ve Mason'ın bu filmde Nabokov kahramanı profesör Humbert'e getirdiği yorum, günümüzde Jeremy Irons'ın getirdiğinden daha az modern değildi.

Mason'ın oyunculuk tarihi, hep böyle rollerle doludur. *The Prisoner of Zenda – Zenda Mahkûmları*'ndaki kötü kalpli prens Rupert, *20.000 Leagues Under the Sea – Deniz Altında 20.000 Fersah*'taki Jules Verne kahramanı trajik kaptan Nemo, Robert Rossen'ın *Island in the Sun – Güneşteki Ada*'sında bir adada ilk kez zenci bir kadınla ilişki kuran beyaz adam, unutulmayacak rollerdi. Cary Grant, Clark Gable veya başka hangi star oyuncu, bu tür sorunlarla boğuştu? Kuşkusuz ki James Mason, andığımız sözlerinde kendisine haksızlık ediyordu!...

Sonraki yıllarda, *Prince Valiant – Kahraman Prens*'ten *Cengiz Han*'a, *Roma İmparatorluğunun Çöküşü*'nden *Mayerling*'e (imparator François Joseph rolü), tarihsel filmlerde unutulmaz kimlikler çizdi. Sidney Lumet'nin *The Deadly Affair – Öldüren Kim*'inden (yaşlı casus rolü) yine Lumet'nin Çehov uyarlaması *Martı*'sına, Joseph Conrad uyarlaması Richard Brooks filmi *Lord Jim*'den Sam Peckinpah'ın ünlü savaş filmi *Cross of Iron – Şeref Madalyası*'na, her rolünü ilginç hale getiriyordu. Elbette Hitchcock başyapıtı *North by Northwest – Gizli Teşkilat*'taki sofistike kötü adamı, *Bloodline – Mirasçılar*'daki sokak fahişelerine olan tutkusu nedeniyle seri cinayet işleyen saygın kişiyi veya *The Verdict – Hüküm*'deki yozlaşmış avukatı da unutmamak gerekir. Sonuncusu, James Mason'ın perdedeki son rollerinden biriydi ve bu filmden kazandığı üçüncü Oscar adaylığıyla, sonunda bu ödülü, yardımcı oyuncu dalında da olsa alacağını umuyordu. Ama Akademi ona Oscar vermemekte kararlıydı: kimi başka oyunculara da olduğu gibi... Ve favori gösterildiği halde, heykelciği kucaklayamadı.

James Mason, 75 yaşında, ardında 100 kadar film bırakarak öldü. Şüphe yok ki sayısız filmi ve unutulmaz rolleriyle hep anılacak ve saygı uyandıracak bir oyuncu. 1982 yılında özyaşam öyküsünü yayınlamıştı. Ayrıca hakkında yazılmış Sheridan Morley ve Diana de Rosso imzalı kitaplar var...

BAŞLICA FİLMLERİ:

"Late Extra" (1935 – ilk), "The Secret of Stamboul – İstanbul'un Sırrı" (36), "Fire over England – İngiltere Ateşler İçinde" (36), "The High Command Büyük Sır" (37), "Hatter's Castle – Kâbus Şatosu" (42), "The Night has

Eyes – Gecenin Gözleri Var" (42), "The Man in Grey" (43), "Fanny by Gaslight – Yaralı Kuş" (44), "The Seventh Veil – Yedinci Tül" (45), "The Wicked Lady – Yılan Kadın" (46), "Odd Man Out – Ölümden de Kuvvetli" (46), "Caught – Aşk ve Cürüm" (49), "Madame Bovary" (49), "Reckless Moment – Fedakâr Anne" (49), "Pandora and the Flying Dutchman – Pandora ve Uçan Holandalı" (51), "The Desert Fox – Çöl Tilkisi" (51), "Five Fingers – Ankara Casusu" (52), "The Prisoner of Zenda – Zenda Mahkûmları" (52), "Julius Caesar – Jül Sezar" (53), "Charade – Öldüren Şüphe" (53), "20.000 Leagues Under the Sea – Deniz Altında 20.000 Fersah" (54), "A Star is Born – Bir Yıldız Doğuyor" (54), "Bigger than Life – Tehlikeli Arzular" (56), "Island in the Sun – Güneşteki Ada" (57), "North by Northwest – Gizli Teşkilat" (59), "Lolita" (62), "The Fall of the Roman Empire – Roma İmparatorluğu'nun Çöküşü" (64), "The Pumpkin Eater" (64), "Lord Jim" (65), "Georgy Girl" (66), "The Deadly Affair – Öldüren Kim?" (67), "Mayerling" (68), "The Seagull – Martı" (69), "Mandingo" (75), "Autobiography of a Princess" (75), "Voyage of the Damned – Lanetliler Gemisi" (76), "Cross of Iron – Şeref Madalyası" (77), "Heaven Can Wait – Cennet Beklesin" (78), "The Boys from Brazil – Vahşetin Çocukları" (78), "The Passage – Geçit" (79), "Bloodline – Mirasçılar" (79), "The Verdict – Hüküm" (82), "The Shooting Party – Av Partisi" (84).

David Niven

(1909-1983)

İNGİLİZ USULÜ komedinin büyük ustası, sadece gözlerini iri iri açarak veya yeterince soğukkanlı kalmayı becererek perdede derin bir mizah duygusu yaratabilen, alabildiğine rahat, keyif düşkünü, zevkli ve ürkek centilmen...

David Niven, bu kitapta hemen ardından geldiği James Mason'la sanki benzer bir kaderi paylaşmıştı: aynı doğum, bir yıl farkla aynı ölüm tarihleri ve İngiltere'de başlayıp sonra Hollywood'da devam eden uzun ve dolu dolu yaşanmış bir meslek hayatı... Asıl adı James David Graham Niven'dı. Babası subaydı ve ilginçtir, Çanakkale savaşlarında can vermişti. Anılarında bununla bile alay ediyor: "Bizimkiler burdan öylesine büyük törenlerle ayrıldılar ki, bu arada Türkler de onlara zengin bir karşılama töreni hazırlamak için bol bol zaman buldular!" Anlaşamadığı üvey babası nedeniyle uzaklaştığı ailesinden ırak, yatılı, sonra askeri okullarda geçen yıllar, Malta'da bir süre askeri görevle bulunma... Ordudan ayrılış, Kanada'da birkaç yıllık bir maceralı hayattan sonra ver elini ABD ve Hollywood...

1930'ların ikinci yarısı, Hollywood'da İngiliz yazınının ve oyuncularının moda olduğu yıllardı. Samuel Goldwyn, bir artist ajanından genç adam için 'çok tipik İngiliz' notunu alınca, onunla uzun bir kontrat yapıyor ve kısalttığı adıyla

David Niven'ın sinema serüveni başlıyordu. Niven, klasik anlamda yakışıklı değildi. Şöyle diyor: "Sanki kalkan balığıyla, patlayacak kadar eşya doldurulmuş eski bir dolap karışımı bir suratım var. Hareket etmezse, ölü gibi duran bir surat!" Goldwyn, önce bu suratla ne yapacağını pek bilemedi, onu başka şirketlere kiraladı durdu. Bu arada çevirdiği sayısız film arasında *Dodsworth; The Prisoner of Zenda – Zenda Mahkûmları; Bluebeard's Eight Wife – Mavisakalın 8. Karısı; Wuthering Heights – Ölmeyen Aşk* gibileri vardı. *Mavisakalın 8. Karısı*'nın özel gösterisinden çıkarken, Charlie Chaplin'den şöyle bir uyarı alıyordu: "Çok iyi... Ama bir de, birçok aktörün yaptığı bir yanlışa düşmesen, başkaları konuşurken onları dinlemeyi de öğrensen!" Niven, bu uyarıyı ciddiye alıp hep uyguladığını söylüyor.

Başka bir anekdot da *Zenda Mahkûmları*'yla ilgili. Emektar John Cromwell'in yönettiği filmde, Niven rolüne mizahi bir çizgi eklemek istiyor, ancak yönetmenin sert tepkisiyle karşılaşıyordu. Ne var ki sahneyi rastlantı sonucu izleyen yapımcı David O'Selznick'in beğenerek oyununu onaylaması üzerine, rolü istediği gibi oynuyordu. Bu, bir anlamda Niven ekolünün başlangıcıydı: aslında daha ciddi oynanabilecek rollere belli bir rahatlık, gevşeklik, gülmece duygusu getirmek ve âdeta rolün ciddiliğiyle hafiften dalga geçmek... Bu üslubun yavaş yavaş tutmasıyla, *Bachelor Mother – Bekâr Anne* gibi klasik bir güldürüde Ginger Rogers'ın yanında parlıyor, *Eternally Yours – Ebediyen Seninim*'deki sihirbaz rolünde veya *Raffles*'da boş vakitlerinde hırsızlık yapan ünlü kriket oyuncusunda kendisini gösteriyordu.

Ancak tam bu sırada, araya savaş girdi. Niven çağrılmadığı halde Hollywood'u terk ederek ülkesine dönen ve savaşa katılan ilk oyuncu oldu: bu da gerçek centilmenliğin bir parçasıydı!... Dört yıl boyunca savaştı ve Normandiya çıkarmasında Paris'e giren ilk İngiliz askerlerinden biri oldu. Savaş dönüşü Hollywood'da karşılanması görkemliydi. Ancak Samuel Goldwyn yine onu abuksabuk filmlerde oynatmaya kalkışınca, o dönem için intihar sayılan bir şey yaptı: Goldwyn'i dava etti. O sıralarda, ülkesi İngiltere'de çevirdiği Michael Powell başyapıtı *A Matter of Life and Death – Bir Ölüm-Kalım Sorunu*'ndan başka ciddi bir filmde oynayamadı. Dava sürerken Hollywood'da sanki boykot edildi. Çok sevdiği eşi Primmie'yi Tyrone Power-Annabella çiftinin bir partisindeki inanılmaz bir kazada yitirmesi de bu kötü günlere tuz-biber ekti.

Niven'ı gerçek anlamda yeniden günışığına çıkaran film, Otto Preminger'in cinsellik güldürüsü *The Moon is Blue – Ay Mavidir* oldu. Preminger, o aralar tiyatro yapan ve sessiz sinemadan gelen yıldız Gloria Swanson'la birlikte 'Nina'yı oynayan oyuncuyu izleyince, yeni filmi için angaje etti. *Ay Mavidir*, içinde geçen 'metres', 'bâkire' gibi birkaç sözcük yüzünden sansürle ciddi biçimde takışınca, Niven da yeniden gündeme geldi. Birkaç rutin rolden sonra, Niven, çılgın yapımcı, o dönemde Elizabeth Taylor'ın kocası Mike Todd'un dev projesi *Seksen Günde Devri-âlem*'in başrolü, yani iddia üzerine dünyayı 80 günde dolaşan İngiliz centilmeni Phileas Fogg olarak seçildi. Ardından *The Little Hut – Küçük Kulübe; My Man Godfrey – Bulunmaz Uşak/Sevimli Erkeğim* (bu ünlü filmin yeni çevriminde vaktiyle William Powell'ın oynadığı rolü yüklendi), *Ask Any Girl – Kızlara Sor* gibi klas komedilerde oynadı.

David Niven
Lütfen Papatyaları Yemeyin *'de Doris Day'le*

Ama asıl sürprizi, Terence Rattigan'ın oyunundan uyarlanan *Separate Tables – Ayrı Masalar* filmindeki yaşlılık ve cinsellik kompleksleriyle kıvranan emekli albay rolüyle yaptı. Ve bir Oscar ödülü aldı. Anılarında bu ödülü ne denli istediğini açık kalplilikle anlatıyor. Elbette ödül çantada keklik değildi: zamanın ünlü eleştirmeni Bosley Crowther'ın "New York Times"daki olumsuz eleştirisinin yanı sıra, diğer adaylar da çok güçlüydü. Herkesin sevdiği Spencer Tracy, sinemanın yeni gözbebeği Paul Newman, Hollywood'un ırkçılık-karşıtı tutumunu kanıtlaması için rahatça ödül verebileceği yeni zenci aktör Sidney Poitier ve Yahudiliğiyle çok kapıyı açabileceği düşünülen Tony Curtis... "Niven İngiliz, daha geçen yıl bir İngiliz, Alec Guinness aldı, bu yıl vermezler," diyenler de vardı. Ama torbadan – daha doğrusu zarftan –Niven çıktı. Ve bu onu çok mutlu etti.

Oscar'dan sonra, artık bir yıldızdı. *The Guns of Navarone – Navaron'un Topları; 55 Days in Peking – Pekin'de 55 Gün; The Brain – Milyonluk Beyin* gibi pahalı üstün-yapımlarda oynuyor, komedi yeteneğini ise *Please Don't Eat the Daisies – Lütfen Papatyaları Yemeyin; The Best of Enemies – En İyi Düşman; The Pink Panther – Pembe Panter; The Bedtime Story – Yatak Hikâyesi; Prudence and the Pill – Bilmediğin Hapı Yutma* gibi filmlerde gösteriyordu. Doris Day, Shirley McLaine, Deborah Kerr, Claudia Cardinale gibi yıldızlarla ilginç ikililer oluşturuyor, Marlon Brando, Peter Sellers, Alberto Sordi gibi büyük oyuncularla aşık atıyordu. Oyunculuğuna hep alçakgönüllükle bakıyor ve şöyle diyordu: "Şık giyinip eğlendirici oyunlar oynamak için bir de üstüne büyük paralar almayı düşü-

nebiliyor musunuz?" Ya da: "Aktör olunur, çünkü insanlar sevilmek ister. Ben de sevilmekten hoşlanıyorum, ama bunun için fazla bir şey de yapmıyorum. Yaşıma göre elimden geleni sadece!" Kendisi için de şöyle diyordu: "O çok, çok kötü bir aktördür, ancak bu işi yapmayı delicesine sever!"

Belki de bu 'delicesine sevgi' onu biraz körleştirdiği için, 1970 ve 80'lerde hemen hemen önüne gelen filmde oynadı. Bunların çoğu, onun gerçek yeteneklerine yakışmayan sıradan komedi veya serüven filmleriydi. Ama yine o şöyle dememiş miydi: "Aktörler çekilmezler. Sadece gelen rol önerileri giderek azalır!" Nerdeyse ölümüne dek çalışmayı sürdürdü sanatçı... Anılarını iki kitapta toplamıştı, ayrıca hikâye kitapları da var. Hakkında ayrıca Sheridan Morley'nin bir yaşamöyküsü var.

Niven, anılarında öylesine çok komik olay ve anekdot anlatıyor ki!... Bogart ve eşi Lauren Bacall, Mike Todd ve Elizabeth Taylor, Sinatra ve çetesi, Kennedy'ler vs. hakkında... Annesinin, Mike Todd veya John Kennedy'nin ölümü gibi trajediler de var arada... Yine de kitapları sonuç olarak son derece iyimser. İşte birkaç anekdot: Bir aralar, Fred Astaire, Niven'ı telefonda işletmeye merak sarmış. Habire arayıp sesini değiştiriyor... Bir gün, bir telefon: "Günaydın, ben Los Angeles başpiskoposu." Ve Niven: "Günaydın, ben de manastır başrahibesi. Eee, bu akşam buluşup seks yapıyor muyuz?"... Karşısındakinin Niven'ı bir hayır işi için arayan gerçek başpiskopos olduğunu söylemeye gerek yok!... Alp dağlarının tepesinde *Pembe Panter*'in kayak sahneleri çekilirken, birden Niven, vücudunun en sıcak olması gereken yerinin tamamen hissiz olduğunu seziyor. "Donma dedikleri bu olsa gerek," diye bir telaşla fırlıyor, aşağıdaki otele gidiyor. Niven'ın orasında hâlâ his yok!... Biri 'hemen alkole batırmak gerek' diyor. Bir bardak viskiyle Niven tuvalete koşuyor. Tam donan yer tedavideyken, otelde kalan aşina bir yüz, zengin bir Milanolu içeri giriyor: "Bay Niven, ne yapıyorsunuz?" Yanıt: "Viski bardağına işemeyi pek severim de!"...

David Niven'ın filmlerinde aynısına değilse de benzerlerine tanık olduğumuz sahneler, esprilerdir bunlar... Beklenmedik durumlarda beklenmedik şeyler yapan ve bunların, olaylardan hiçbir şey anlamayan çevredekilerin Aristo mantığıyla yarattığı hazin (veya gülünç) çelişkiyi, tüm sorumluluğuyla yüklenen kişilerin öyküsü değil midir, güldürünün hası? David Niven, söz konusu anılarıyla kanıtlıyor ki, o, perdede canlandırdığı tipler genelde kendi kişiliğinden çok farklı olmayan şanslı aktörlerden biridir...

BAŞLICA FİLMLERİ:

"Barbary Coast" (1935 – ilk), "The Charge of the Light Brigade – Hafif Süvari Alayının Hücumu" (36), "Dodsworth" (36), "The Prisoner of Zenda – Zenda Mahkûmları" (37), "The Dawn Patrol – Şafak Devriyesi" (38), "Wuthering Heights – Ölmeyen Aşk" (39), "Bachelor Mother – Bekâr Anne" (39), "Raffles" (40), "A Matter of Life and Death – Bir Ölüm-Kalım Sorunu" (46), "The Bishop's Wife" (47), "The Toast of New Orleans – Amerika Yıldızı" (50), "Soldiers Three – Üç Arkadaştılar" (51), "The Moon is Blue – Ay Mavidir" (53), "Around the World in 80 Days – 80 Günde Devri-

âlem" (56), "The Little Hut – Küçük Kulübe" (57), "Bonjour Tristesse – Günaydın Hüzün" (58), "Separate Tables – Ayrı Masalar" (58), "The Guns of Navarone – Navaron'un Topları" (62), "The Best of Enemies – En İyi Düşman" (62), "55 Days at Peking – Pekin'de 55 Gün" (63), "The Pink Panther – Pembe Panter" (64), "Bedtime Story – Yatak Hikâyesi" (64), "Lady L" (66), "Casino Royale" (67), "Before Winter Comes – Kış Gelmeden" (68), "Murder by Death" (76), "Candleshoe" (77), "Death on the Nile – Nil'de Ölüm" (78), "Escape to Athena – Atina'ya Kaçış" (79), "The Sea Wolves – Deniz Kurtları" (80), "Curse of the Pink Panther – Pembe Panterin Laneti" (83).

Gene Kelly
(1912-1996)

BEYAZPERDENİN Fred Astaire'le birlikte en iyi iki dansöründen biri, dansa bir emekçi tavrı, bir proleter cinselliği getiren, kendi deyimiyle "dansın Marlon Brando'su"... Ve Minnelli-Donen'le başlayan modern müzikalin perdedeki gerçek starı...

Gene Kelly'nin adı hep dansla, güzellikle, estetik ve zarafetle birlikte anılacak. Öldüğü zaman yazdığımız gibi "Zarafet ölür mü? Bunca güzellik ve estetiği yaratan o beden, gerçekten yokluğa kavuşabilir mi? Düz bir zemin görür görmez yerinde duramaz olan o ayaklar ve her yağmurda sokağa fırlayıp sokak lambalarına sarılarak yapılan dans, tümüyle yok mu oldu?"

Dansı sinemada yüce bir sanat, başlıbaşına bir dil ve her şeyi anlatabilecek bir iletişim aracı haline Fred Astaire getirmişti. Astaire'le aralarında temel bir fark vardı kuşkusuz. Astaire son derece ince, zayıf yapısının ve karikatür gibi suratının da katkısıyla, sanki bir düşler âlemi mensubu, bu dünyadan değil de gökyüzünden gelen bir hayal-yaratık gibi gözükürdü. Dansları olağanüstüydü, ama kimse onu bir âşık, bir sevgili, tutkulu bir insan olarak düşünemez, bu yüzden Ginger Rogers veya diğer partönerleriyle olan aşk ilişkileri kimseyi kandırmazdı.

Gene Kelly'ninse ayakları yere basıyordu. Hem de nasıl!... O sağlam yapılı, hafif adaleli bedeniyle sanki bir emekçi gibiydi. Boşuna demiyor Leslie Halliwell: "O, tanrısal şölenleri, yüreğe dokunan bir proleter zarafetiyle bize sunardı," diye... Kelly aynı zamanda bir akrobattı, dansları Astaire'den teknik olarak daha üstün değilse de daha gösterişliydi ve modern baleye de klasik dans biçimleri kadar ilgi duyuyordu. Onun aynı zamanda müzikal filme belli bir cinsellik, hatta erotizm kattığı da söylenebilir. Kendisi de açıkça söylüyor: "Fred Astaire dans ettiği zaman aristokrasiyi temsil eder. Ben ise proletaryayı..."

Asıl adı Eugene Curran Kelly olan sanatçı, yıllar boyu dans dersleri aldı. Broadway'de yavaş yavaş yükseldi, 1940'ta "Pal Joey" müzikalinin başrolünü kaptı.

Ardından Hollywood ve MGM'le bir kontrat geldi. Ve hemen, Warner Bros'un unutulmaz müzikallerinin çılgın ve başdöndürücü koreografilerinden MGM'e gelen Busby Berkeley yönetiminde ve Judy Garland'ın karşısında başrol oynayarak sinemaya girdi, *For Me and My Gal – Her şey İkimiz İçin* adlı filmle... Hemen sonra yoğun bir aktörlük yaşamı, Kelly'yi sinemanın devleri arasına soktu.

İlk önemli filmleri arasında *Thousands Cheer – Alkış Tufanı; Cover Girl – Kapak Kızı* gibi harika müzikaller vardı. İlkinde MGM'in sayısız müzikal yıldızıyla, ikincisinde ise Columbia'nın yıldızlığa oynayan oyuncusu, aynı zamanda yetenekli bir dansçı olan Rita Hayworth'la birlikte oldu. Gözüktüğü sahnelere hemen büyük bir dinamizm katıyor, birkaç step adımıyla dansa giriyor ve sahneyi bir estetik şölenine çeviriyordu. Yine de kimi filmlerde çok ters rollere de düştü: örneğin Universal'de, dönemin ünlü şarkıcı yıldızı Deanna Durbin'le çevirdiği *Christmas Holiday*'de, Durbin'in, elini kana bulamaya hazır kriminel kocasını oynadı!... Ancak bu yol kazalarının dışında, özellikle MGM kendisini bir başka stüdyoya ödünç vermediği zaman, yeteneklerini çok iyi gösterebiliyordu.

Örneğin *Anchors Aweigh – Gönül Kimi Severse*'de Frank Sinatra ile birlikte unutulmaz bir ikili oluşturdu ve bu filmde, ünlü Mickey Mouse – Miki Fare ile yaptığı dans, sinemayla canlandırmanın ilk büyük buluşması sayıldı. (Yıllar sonra gelecek 'Roger Rabbit'in kulakları çınlasın!) *The Pirate – Kara Şeytan*'da Vincente Minnelli ile tanıştı ve bu sevimli tarihsel müzikalde Judy Garland'ın karşısında inanılmaz bir dinamizm gösterdi. *Paris'te Bir Amerikalı* ise Minnelli ile buluşmasını zirveye taşıyacaktı. Kelly bu filmde hem oyuncu, hem dansör, hem şarkıcı olarak büyük başarı gösteriyor, aynı zamanda filmin sonundaki 20 dakika süren ünlü bale bölümünün koreografisini de yüklenerek, bu alandaki eşsiz düzeyini kanıtlıyordu. Bu filmde Leslie Caron'la oluşturduğu çiftin inandırıcılığı da tartışılmaz.

Gene Kelly, d'Artagnan ve Lana Turner, Lady de Winter; Üç Silahşörler'de

Arada, George Sidney'in *Üç Silahşörler*'inde, inanılmaz bir dinamizm içinde bir d'Artagnan portresi çizdi: film sanki müziği ve dansları çıkarılmış bir müzikal gibi duruyordu. *Take me Out to the Ball Game – Gençlerin Sevgilisi*'nde yeniden Busby Berkeley yönetiminde hoş bir film yaptı, *Summer Stock – Şen Yıldızlar*'da üçüncü ve son kez Judy Garland'la çalıştı. Ama ön önemlisi, kuşkusuz yönetmen Stanley Donen'le birlikte çalışmaya başlaması oldu. Daha Broadway'den tanıdığı ve *Kapak Kızı*'ndan başlayarak kimi filmlerinde birlikte koreografi düzenledikleri Donen'le sıkı bir işbirliğine girdiler. MGM'in dâhi yapımcısı Arthur Freed, bu iki yaratıcıya tam özgürlük tanımıştı. Onlar da müzikal filmlerin sahneye bağımlılığını yok etmek, konuları gerçek yaşamdan seçmek, dekorları gerçek mekânlarda kurmak ve müzikal bölümleri asıl öykünün ayrılmaz bir

parçası olarak düşünmek gibi yeniliklere başvurdular. 1949'da birlikte yönettikleri ilk film olan *On the Town – Denizciler Geliyor*, bu açıdan harika bir yapımdı: New York'un kullanımı, espriler, şarkılar, her şey kusursuzdu.

Ama bu beraberliğin doruğu *Singing in the Rain – Yağmur Altında* oldu. Hollywood'un sessiz sinemadan sesliye geçişinde yaşanan sorunları anlatan bu film, her şeyiyle dört dörtlüktü. Donen-Kelly ikilisinin gerek filmin öykülü bölümlerine, gerekse dans-şarkı sahnelerine getirdiği yepyeni enerji ve zarafet anlayışı, inanılmaz boyutlardaydı. Ve Kelly bu filmden bir sahnede, 'yağmur altında' ünlü şarkısını söylerken, sanki ebedi bir gençliğin ve her koşulda neşeli ve mutlu olmaya yönelik bir çağdaş iyimserliğin de görkemli bir sinemasal karşılığını yaratmış oluyordu. Aynı zamanda, filmin son bölümlerinde en az kendisi kadar sahici ve erotik çağrışımlı bir kadın dansçıyla da ilk kez birlikte oluyordu: Cyd Charisse... *Denizciler Geliyor; Yağmur Altında* ve daha sonra yaptıkları *It's Always Fair Weather – Can Yoldaşları* sinema tarihlerine Gene Kelly'nin Stanley Donen'le ortaklaşa yönettiği filmler olarak geçti. Sonradan yolları ayrılacak ve her biri kendi başına yönetmenlik yapacaktı.

Gene Kelly, en ünlü filmi Yağmur Altında*'da Debbie Reynolds'la*

Kelly, daha sonra da başarılarını sürdürdü. *Brigadoon – Eğlenceler Beldesi*'nde yeniden Vincente Minnelli ve Cyd Charisse'le bir araya geldi. Kimi filmlerde ciddi, dramatik roller aldı: *The Devil Makes Three – Dikenli Gül; Crest of the Wave; Marjorie Morningstar – Seher Yıldızı*, vs. Daha sonra yönetmenliği denedi: 1956 yılında üç bölümlük bir bale filmini, *Invitation to the Dance – Dansa Davet*'i yönetmen ve oyuncu olarak gerçekleştirdi, son derece cüretli deneyler ve teknik araştırmalar içeren bu filmiyle ödüller aldı. Son büyük müzikali ise, George Cukor'un çok ilginç yapımı, bir tür müzikal *Yurttaş Kane* olan *Les Girls – Üç Dünya Güzeli* oldu. 1957'deki bu filmden sonra, Kelly eskisi gibi gibi gerçek anlamda müzikal yapmadı: bu türün ve bu türle birlikte bir çağın, bir zevk anlayışının sonu gelmiş, müzikalin birçok işlevini yeni medya alanı televizyon yüklenmeye başlamıştı.

Kelly, 1960'larda kimi ciddi filmlerde çok başarılı kompozisyonlar çizdi: örneğin *Inherit the Wind – Rüzgârın Mirası*'ndaki oyunu unutulamaz. Yalnızca yönettiği filmler oldu: *Gigot; A Guide for Married Men; Helly Dolly – Cici Kız; The Cheyenne Social Club* gibi... O yıllarda kimi müzikal-komedilerde konuk oyuncu olarak rol aldı: Jacques Demy'nin *Les Demoiselles de Rochefort – Tatlı Günler* müzikali ya da Lee J. Thompson'un *What A Way to Go* komedisi gibi... 1970'lerde ise sinemada (Minnelli'nin *Ziegfeld Follies* filminin bir sahnesi dışında) hiç birlikte oynayıp dans etmediği en büyük 'rakibi' Fred Astaire'le bir araya gelerek, müzikal filmleri yeniden anımsatan ve moda haline getiren *That's Entertainment – İşte Eğlence* adlı, MGM'in unutulmaz müzikallerinden derlenen iki

filmi sundular. Kelly, yine 70'lerde *Forty Carats – Kırk Kırat; Viva Knievel* gibi komedilerde, 80'lerde ise *Xanadu* veya *That's Dancing – İşte Dans* gibi modern müzikallerde konuk olarak gözükmeyi sürdürdü.

"New Yorker" dergisi onun için "gülümsemesi taşı bile eritebilirdi" diyor. Kendisi ise o parlak günleri şöyle anmıştı: "MGM'deki o günler harikaydı. Herkes işini severek yapıyordu, tam bir işbirliği vardı. Eğleniyorduk ve yaptığımızın iş olduğunu bile fark etmiyorduk." Kelly, Amerikan usulü eğlencenin, dans ve müzik dolu bir sinemanın en unutulmaz adlarından ve yaratıcılarından biriydi. 83 yaşında hayata veda etti... Ama 'filmler varoldukça', biz Kelly'yle dans denen güzelliğin doruklarını tanıyacak ve belki her yağmurda, onun gibi dans etmek içgüdüsünden hiç kurtulamayacağız.

BAŞLICA FİLMLERİ:

"For Me and My Gal – Her şey İkimiz İçin" (1942 – ilk), "Dubarry was A Lady – Madame Dubarry" (43), "Thousands Cheer – Alkış Tufanı" (43), "Cover Girl – Sana Tapıyorum/Kapak Kızı" (44), "Christmas Holiday" (44), "Anchors Aweigh – Gönül Kimi Severse" (45), "The Pirate – Kara Şeytan" (48), "The Three Musketeers – Üç Silahşörler" (48), "Take Me Out to the Ball Game – Gençlerin Sevgilisi" (49), "On the Town – Denizciler Geliyor" (49), "Summer Stock – Şen Yıldızlar" (50), "An American in Paris – Paris'te Bir Amerikalı" (51), "Singing in the Rain – Yağmur Altında" (52), "Brigadoon – Eğlenceler Beldesi" (54), "Deep in my Heart – Gönül Yolu" (54), "It's Always Fair Weather – Can Yoldaşları" (55), "Invitation to the Dance – Dansa Davet" (oyuncu-yönetmen – 56), "Les Girls – Üç Dünya Güzeli" (57), "Inherit the Wind – Rüzgârın Mirası" (60), "Let's Make Love – Gel Sevişelim" (60), "Gigot" (yalnız yönetmen – 62), "Les Demoiselles de Rochefort – Tatlı Günler" (67), "Hello Dolly – Cici Kız" (yalnız yönetmen – 69), "The Cheyenne Social Club" (yalnız yönetmen – 70), "Forty Carats – Kırk Kırat" (73), "That's Entertainment – İşte Eğlence" (74), "Xanadu" (80), "That's Dancing – İşte Dans" (85).

Danny Kaye
(1913-1987)

PERDEDE ADI konmamış bir Yahudi mizahının en güçlü temsilcisi, başkasının söylemesi olanaksız şarkıların, yapması olanaksız mimiklerin sahibi ve yüreği tüm dünya çocuklarının sevgisini alacak kadar geniş bir sanatçı...

Danny Kaye için ne söylenebilir? Ancak iyi şeyler... Bir dönemde çok, çok popüler olmuş, dünyanın en büyük komiği sayılmıştı. Sonradan komedyenliği tartışıldı, ama o bu kez bir karakter oyuncusu, kendisini UNICEF aracılığıyla dünya çocuklarına adamış bir hayır işleri takipçisi ve de yine hayır amacıyla ünlü

ve büyük senfonik orkestraları komedi egemenliğinde yöneterek dayanılmaz TV programları yapan bir müzik adamı olarak karşımıza geldi.

Asıl adıyla David Daniel Kaminski, New York'ta doğdu. (Kimi kaynaklar doğum yılını 1908 olarak veriyor, ama 1913 genelde kabul edilen tarih.) Çok genç yaştan (bir kaynağa göre 13 yaşından) itibaren, vodvil tiyatrolarında, gece kulüplerinde ve Yahudi şakaları yapan küçük tiyatrolarda çalıştı. 1937'den başlayarak, bir özel kuruluş adına 2 bobinlik kısa komediler çekti, ama pek başarı kazanamadı. 1939'da Broadway'da "Straw Hat Revue"da, ertesi yıl Kurt Weill'in "Lady in the Dark" müzikalinde başarılı oldu. Sonuncusunda, "Tchaikovsky" adlı bir şarkı söylüyordu: 40-45 saniyede tam 54 Rus bestecisinin birbirinden çetrefil adlarını art arda dizerek, inanılması güç bir komik etki yaratan bir şarkı... Bunu ve diğer şarkılarını, 1939'da Broadway'de tanışıp ömür boyu evli kaldığı Sylvia Fine yazacak ve Kaye bir aralar şöyle diyecekti: "Ben eşimin yarattığı bir sanatçıyım."

Danny Kaye
Beş Kuruş
Versene *filminde*

Danny Kaye'in bu başarıları, en çok, anlaşmalı ve çok popüler komiği Eddie Cantor'a yeni bir mirasçı arayan yapımcı Samuel Goldwyn'i ilgilendirdi. Goldwyn, ona film başına 150 bin dolar gibi o yıllar için çok iyi bir para önerdi. Ve Kaye, ilk filmi *Up in Arms*'la bir yıldız oldu. Ardından diğer ünlü ve artık klasik olmuş Danny Kaye filmleri geldi: *Wonder Man – Kahkahalar Tufanı; The Kid from Brooklyn – Renkli Sürprizler*, ABD'nin çok popüler yazarı James Thurber'ın hikâyelerinden uyarlanan *The Secret Life of Walter Mitty – Renkli Rüyalar.* Sonuncu filmde, sürekli hayal gören ve hayallerinde kendisini olmadık işler yapan olmadık kahramanlar olarak bulan kendi halindeki genç adam rolünde Kaye, gerçekten çok iyiydi. Birçok sinema yazarı, bu filmi onun en iyi filmi sayarlar. Ancak 1950'lerden sonra çekeceği Paramount yapımlarını çok daha iyi bulanlar da yok değil.

Bu ilk filmleri, Kaye'in perdedeki imajının temellerini atıyordu. Kaye, kendisini son derece karışık ve tehlikeli kişiler ve olaylarla dolu bir maceranın göbeğinde bulan dalgın, sarsak, kızıl saçlı bir sersemi oynuyordu. Ancak öylesine iyi kalpli ve sevimliydi ki, sonunda her şey onun istediği gibi gelişiyordu. Aynı zamanda çok iyi bir kulağı ve kendine özgü bir sesi olan Kaye, bu filmlerde şarkı da söylüyordu. Bunlar, sanatçının sonraları albümlerde topladığı kendine özgü müzik-mizah karışımı şeylerdi. Ve bazıları küçük çapta birer mizah başyapıtı bile sayılabilirdi. Kaye'e o döneminde hemen hep güzel yıldız Virginia Mayo'nun eşlik ettiğini de belirtelim.

Kaye, 1940'ların sonlarında, Howard Hawks'ın kendi filmi *Ball of Fire*'ın yeni

bir uyarlaması olarak çektiği *A Song is Born – Samba Kralı* ya da Gogol'un *Müfettiş*'inin serbest ve çok şeker bir uyarlaması olan *The Inspector General – Genel Müfettiş* gibi filmlerde oynadı. Savaş sonrasının en sevilen komedyeni idi o ve Bob Hope'un 1930 sonları-40 başlarındaki ilk filmlerinin boş bıraktığı yere, toplumu tüm kesimleriyle güldürmek ve rahatlatmak işlevine oynuyordu. 1950 başlarındaki filmleri *On the Riviera – Yeryüzünde Cennet* veya ünlü masalcıyı oynadığı *Hans Christian Andersen* yine beğenildi, ama çok güldürmedi.

Kaye, bundan sonra Paramount'a geçti, orda yazar-yönetmen ikilisi Melvin Frank-Norman Panama'yla verimli bir işbirliğine girdi. Yaptığı filmler, 1950'lerden sonra gelen yeni bir kuşağı da güldürüyor ve örneğin bu yıllarda bizde de çok popüler oluyordu. *Knock on Wood – Büyük Artist* ve *The Court Jester – Kralın Soytarısı*, birer kahkaha şöleniydi. Kaye, bu filmlerin bazılarında, örneğin *Büyük Artist* ve *On the Double – Sahte Ajan*'da, ilk filmlerindeki gibi komedinin çok klasik bir trüküne, iki ayrı, ama tıpatıp benzer kişilik ögesine geri döndü. Ve bunu çok iyi kullandı. Daha sonraysa, biraz duygusal yapımlara kaydı: *White Christmas – Eğlenceler Oteli; Me and the Colonel – Albay ve Ben; Merry Andrew – Sirk Kralı; Five Pennies – Beş Kuruş Versene.* Özellikle kornetçi Red Nichols'ı canlandırdığı sonuncusunda, artık komedi unsuru yok gibiydi. Danny Kaye, nerdeyse komedyenliğini unutmuş, kompozisyon oyunculuğuna soyunmuştu.

1960'larda artık beyazperdede pek işi kalmamıştı. Frank Tashlin yönetiminde yaptığı *The Man from the Diners' Club – Milyonerler Kulübü*, Tashlin'in komedi dehası sayesinde beklenmedik bir kıvılcım oldu. Ama Bryan Forbes'ın uzun ve hantal filmi *The Madwoman of Chaillot – Çılgın Kadın*'daki dramatik oyunu, eski komedi günlerini aratıyordu. Kaye, geri kalan zamanını UNICEF için çalışmak, TV showları çekmek ve hayır işlerine vakit ayırmakla geçirdi. Daha 1954 yılında "özel yetenekleri ve sinema sanayiiyle Amerikan halkına hizmetleri" nedeniyle bir özel Oscar almıştı. Sonraları da hayır işleri nedeniyle birçok kuruluştan ödül ve nişanlar aldı. Ve bir kalp ameliyatı geçirirken, hayata veda etti. Filmleri hâlâ ilgiyle izlenilen ve plakları hâlâ çok satan sanatçı, kuşkusuz komedi âleminin kendine özgü, eşsiz ve kişisel yıldızlarından biriydi. Hakkında Kurt Singer'ın yazdığı bir kitap var.

BAŞLICA FİLMLERİ:

"Dime a Dance" (1937 – kısa film – ilk), "Up in Arms" (44 – ilk uzun film), "Wonder Man – Kahkahalar Tufanı" (45), "The Kid from Brooklyn – Renkli Süprizler" (46), "The Secret Life of Walter Mitty – Rüyalar Peşinde" (47), "A Song is Born – Samba Kralı" (48), "The Inspector General – Genel Müfettiş" (49), "On the Riviera – Yeryüzünde Cennet" (51), "Hans Christian Andersen" (52), "Knock on Wood – Büyük Artist" (53), "White Christmas – Eğlenceler Oteli" (54), "The Court Jester – Kralın Soytarısı" (56), "Me and the Colonel – Albay ve Ben" (57), "The Five Pennies – Beş Kuruş Versene" (59), "On the Double – Sahte Ajan" (62), "The Man from the Diners' Club – Milyonerler Kulübü" (63), "The Madwoman of Chaillot – Çılgın Kadın" (69), "Peter Pan" (TV – 75).

Burt Lancaster
(1913-1994)

PERDEDE BİR ATLET olmakla gerçek bir oyuncu olmanın olağanüstü bireşimini yaşayan, gelmiş-geçmiş en geniş gülümsemeye sahip büyük aktör, bir sirk cambazı olarak başlayıp bir Visconti, Altman ve Malle oyuncusu olarak bitirmenin inanılmaz hikâyesi...

Burt Lancaster, New York'un Doğu Harlem semtinde doğup büyüdü. New York Üniversitesi'ne girdi, özellikle basketbolda çok başarılı oldu. Atletik yetenekleri öylesine büyüktü ki, küçüklükten arkadaşı, kısacık boylu ve dilsiz Nick Cravat'la birlikte bir sirke girip bir akrobat ikilisi oluşturdular. Lancaster, o yıllardaki olağanüstü yakışıklılığı nedeniyle kendisine sinemayı denemesini önerenlere yüz vermiyor, sanki yedinci sanata küçümseyerek bakıyordu. Ancak elini inciterek sirkten uzaklaşmak zorunda kalması, onu oyunculukta şansını aramaya itti.

Broadway'deki bir-iki oyunda dikkat çeken sanatçı, artist ajanı Harold Hecht'le dost oldu. Ve onun aracılığıyla Universal'in yeni kara-filmi *The Killers – Katiller*'de başrolü kaptı. Kısa bir Ernest Hemingway öyküsünden uyarlanan bu filmde, daha filmin başında ölen (öldürülen) ve film boyunca bir özel detektifin hakkındaki gizemi araştırdığı Swede adlı bir serüvenciyi oynuyordu. Alman kökenli yönetmen Robert Siodmak'ın dışavurumcu etkilerle donattığı bu film hemen ünlü oldu ve iki genç oyuncusunu, Burt Lancaster ve Ava Gardner'ı da bir anda yıldız yaptı. Lancaster, sonra bir süre yine aynı türden filmlerde benzer kimlikler canlandırdı: genç, yakışıklı, ama sorunlu, karanlık bir geçmişe sahip, bir arayış içinde, daha doğrusu bir yol ayrımında bulunan karmaşık kişilikler... Daha sinemada yepyeni bir aktör olmasına karşın aldığı, alabildiği bu roller şaşırtıcıydı. *Desert Fury – Gönül Fırtınası; Brute Force – Vahşi Kuvvet; I Walk Alone – Yalnız Gidenler; Sorry, Wrong Number – Yanlış Numara; Kiss the Blood off My Hands – Kanlı Eller; Criss Cross – Yanlış Seçim*... Lancaster çoğu zaman sorunlu, ama iyi yürekli adamı oynadığı bu filmlerde, kimi zaman sorunlu kötü adamı da oynadı: *Yanlış Numara*'da hasta karısını öldürten koca gibi...

Ancak Lancaster zeki bir oyuncuydu. Her zaman yeni şeyler denedi, tek bir tipin adamı olmaktan hep kaçındı. Anılan tüm filmlerin başarısına ve kendisinin de bu filmlerde, yaş sınırı tanımayan ve her türde kimliğe girip çıkan kompozisyon yeteneğine karşın, monotonlaşan bir beyazperde kişiliğinde çakılıp kaldığını fark etti. Harold Hecht'le bir şirket kurdu ve hemen tür değiştirdi: *The Flame and the Arrow – Aslanlar Kalesi* ve ardından gelen *The Crimson Pirate – Korsanlar Kralı; His Majesty O'Keefe – Adalar Kralı*, savaştan sonra hemen hemen unutulmuş gözüken kılıçlı filmlere bir dönüş ve bir zamanlar Douglas Fairbanks'in çevirdiğine benzer hikâyeler anlatan, alabildiğine şen, gamsız ve aksiyon yüklü renkli filmlerdi. Lancaster, kara-filmlerin siyah-beyazından renkliye geçerken, aynı zamanda büyük iş yapan bir türde de bedensel marifetlerini, sirk döneminden

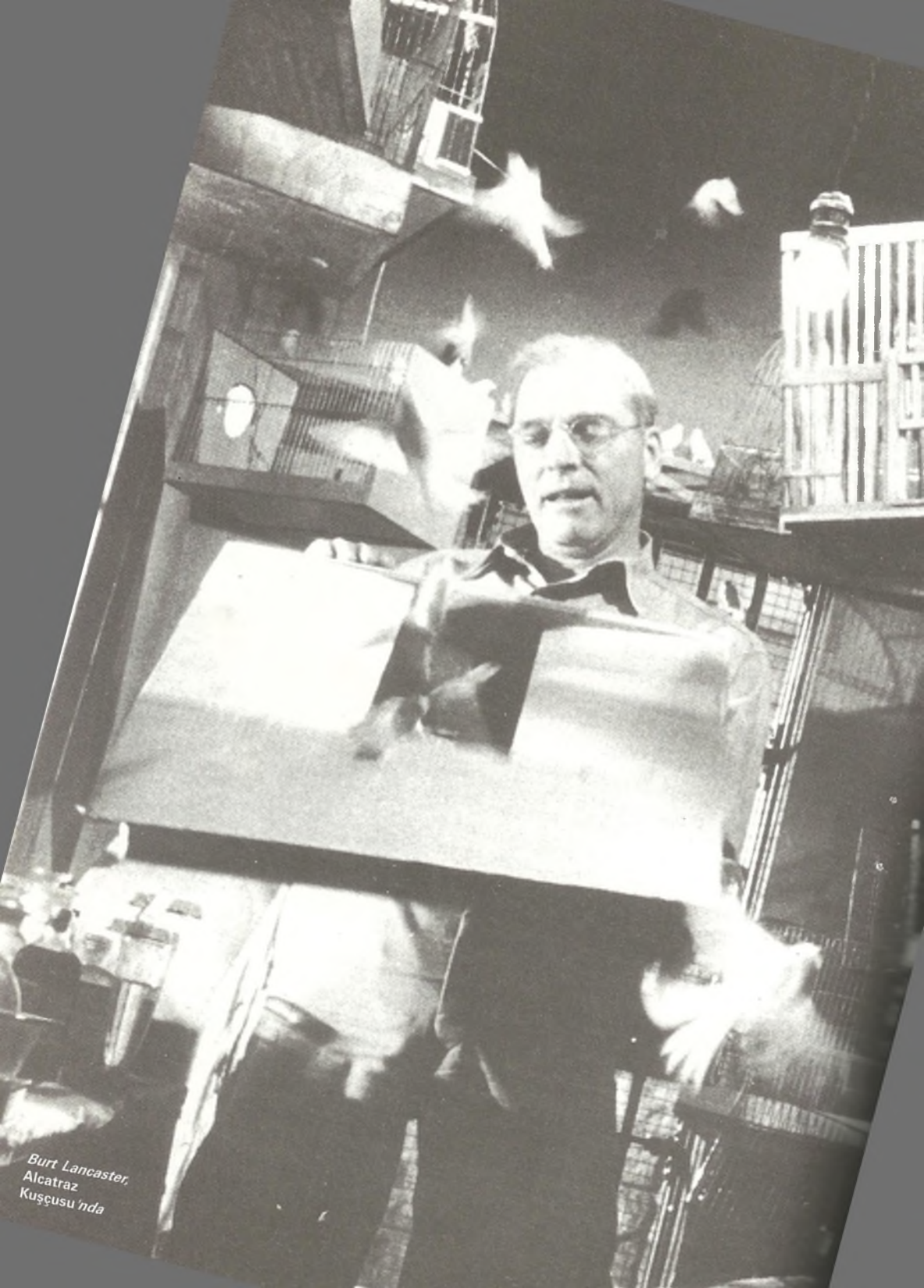
kalma inanılmaz akrobasi yeteneğini gösteriyordu. Bu filmlerde, kara-filmlerde yanına alamadığı eski dostu Nick Cravat da hep varolacak ve dövüş sahnelerine komedi unsuru katacaktı.

Ama Lancaster, hep değişimi seviyordu. Bu tür filmlerde kalsaydı, yeni bir Errol Flynn olması işten bile değildi!... Ama o hemen tarz değiştirdi: güçlü oyunlara ve romanlara dayanan yoğun dramlarda kompozisyon rolleri almaya başladı. *Come Back Little Sheba – Dön Bana; The Rose Tattoo – Kırmızı Gül/Dövme Gül; Separate Tables – Ayrı Masalar* gibi filmlerde, Shirley Booth, Anna Magnani veya Rita Hayworth gibi kendisinden yaşlı oyuncuların karşısında, yine yaşını büyülterek olgun ve sorunlu kocaları/erkekleri oynadı. Kendi şirketi adına ilk kez western türünü denedi: *Apache – Âsi Cengâver; Vera Cruz – İstiklâl Kahramanları; The Kentuckian – Kentaki Kahramanı*... Lancaster, filmden filme değişmek ve hep yeni, farklı, meydan okuyan şeyler denemek taraftarıydı. *From Here to Eternity – İnsanlar Yaşadıkça*'daki enerjik ve maço çavuş rolü belleklerden silinmedi ve Lancaster, ilk Oscar adaylığını da alarak saygınlığını artırdı. Bu filmdeki Deborah Kerr'le plajda sevişme sahnesi ise 1950'lerin erotik imajları arasında özel bir yer tuttu. *Trapez*'le yeniden sirke döndü, ama bu kez bir ayağı sakatlanmış eski bir trapezci olarak ve güzel Gina Lollobrigida'yı daha genç Tony Curtis'e kaptırmamaya çabalayarak... *Gunfight at OK Corrall – Vahşi Mücadele*'de Vahşi Batı kahramanı Wyatt Earp, *Sweet Smell of Success – Başarının Tadı*'nda polemikçi köşe yazarı J. J. Hunsecker, *Elmer Gantry – Şarlatan*'da 1920'lerin din tüccarı Elmer Gantry, *The Birdman of Alcatraz – Alkatraz Kuşçusu*'nda hapishanede kuş besleyerek bu alanda bir uzman olan gerçek mahpus Robert Stroud'ı görülmemiş başarılarla canlandırdı. *Elmer Gantry* ile bir Oscar, *Alcatraz Kuşçusu* ile yeni bir Oscar adaylığı kazandı.

Burt Lancaster, ilk filmi Katiller'*de Ava Gardner ile*

60'lar Lancaster'e yeni açılımlar getirdi. *Judgment at Nurmberg – Nürnberg Duruşmaları* gibi bir yakın-geçmiş filmi, *Seven Days in May – Mayıs'ta Yedi Gün* gibi bir siyasa-kurgu filmi, *The Train – Tren* ya da *Castle Keep – Tek Gözlü Kahraman* gibi ikinci savaş serüvenleri, *The Hallelujah Trail; The Professionals – Profesyoneller; The Scalphunters – Kafatası Avcıları* gibi western'ler arasında vakit bulup Avrupa'ya gitti, Luchino Visconti'nin *Leopar*'ında müthiş bir 19. yüzyıl soylusu, Salinas prensi Fabrizio oldu. İtalyan sinemasıyla ilişkisini hep sürdürecek, yeniden Visconti'yle birlikte *Conversation Piece – Aile Toplantısı* filminde çalışacağı gibi, Bertolucci'nin *1900*'ünde bir İtalyan köylüsünü ya da İtalya'da çekilen TV filmi *Moses – Hazret-i Musa*'da Musa'yı oynayacaktır. Bu arada

Burt Lancaster,
Alcatraz
Kuşçusu'nda

1967'de çektiği Frank Perry filmi *The Swimmer – Âşıklar/Yüzücü*, ABD'nin zengin bir yöresinde bir evden öbürüne, bir yüzme havuzundan diğerine geçip giderken ardında hep kırık kadın kalpleri bırakan gizemli 'yüzücü' rolüyle, kimilerine göre en kompleks ve unutulmaz beyazperde kişiliğini yaratacaktır.

Lancaster, 70'lerde artık iyice klasikleşmiş bir oyuncudur. Rol aldığı filmler önemsiz bile olsa, o kompozisyonlarını klasik, sağlam, güçlü, en kusursuz biçimde kurulmuş birer kale gibi yaratır. *Lawman – Kanun Adamı; Valdes is Coming – Valdez* ve *Ulzana's Raid – Ulzana*, birbirleriyle tematik bağlar içeren bir western üçlemesidir. Robert Altman'ın *Buffalo Bill and the Indians – Buffalo Bill* filmindeki kısa ama etkili rolünü, *The Island of Dr. Moreau*'daki gizemli doktor Moreau, Louis Malle'in ABD'de çektiği *Atlantic City*'deki, eski günleri özleyen yaşlı üçkâğıtçı gibi son başarılı rolleri izler. 80'lerde kimi önemsiz filmlerin yanı sıra, Bill Forsyth'ın *Local Hero – Yerel Kahraman*, Sam Peckinpah'ın *The Osterman Weekend* gibi filmlerinde ilginç roller alır. En son önemli rolünü ise 1989'un kültfilmi *Field of Dreams – Düşler Tarlası*'nda bulur. Ve ağır bir kalp kriziyle sinemayı tümüyle bıraktıktan dört yıl sonra, hayata veda eder.

Lancaster, çok özel bir fizikle çok özel bir oyunculuğu birleştirmiş, kolay unutulamayacak bir aktördür. Şöyle demiştir: "Hayatı bilginizin sınırları içinde ve olmak istediğiniz kişiliğin çerçevesinde yaşamanız gerekir." Actors' Studio'dan olmadığı halde oyununda sanki o yöntemden gelen bir yan bulunan Lancaster, her zaman neyi niçin yaptığını iyice bilmek istedi. Belki de biraz fazla... *Tren* filmindeki rol arkadaşı Jeanne Moreau şöyle diyor: "Bir sigara tablasını yerinden kaldırmadan, bu hareketin motivasyonu üzerinde yarım saat tartışabilir. Ve insanın içinden 'Kaldır şu tablayı ve de sus!' demek gelebilir!"...

BAŞLICA FİLMLERİ:

"The Killers – Katiller" (1946 – ilk), "Desert Fury – Gönül Fırtınası" (47), "I Walk Alone – Yalnız Gidenler" (47), "Brute Force – Vahşi Kuvvet" (47), "Sorry, Wrong Number – Yanlış Numara" (48), "Kiss the Blood Off my Hands – Kanlı Eller" (48), "All My Sons – Bütün Oğullarım" (48), "Criss Cross – Yanlış Seçim" (49), "Rope of Sand – Memnu Mıntaka" (49), "The Flame and the Arrow – Aslanlar Kalesi" (50), "The Crimson Pirate – Kahraman Korsan" (52), "Come Back, Little Sheba – Dön Bana" (53), "From Here to Eternity – İnsanlar Yaşadıkça" (53), "His Majesty O'Keefe – Adalar Kralı" (54), "Apache – Asi Cengâver" (54", "Vera Cruz – İstiklâl Kahramanları" (54), "The Rose Tattoo – Kırmızı Gül/Dövme Gül" (55), "Trapez" (56), "The Rainmaker – Yağmurcu" (57), "Gunfight at OK Corral – Vahşi Mücadele" (57), "Separate Tables – Ayrı Masalar" (58), "Run Silent, Run Deep – Sessiz ve Derinden Git" (58), "The Unforgiven– Affedilmeyen" (59), "Elmer Gantry – Şarlatan" (60), "Judgment in Nuremberg – Nürnberg Duruşmaları" (61), "Birdman of Alcatraz – Alkatraz Kuşçusu" (62), "The Leopard – Leopar" (63), "Seven Days in May – Mayısta Yedi Gün" (64), "The Train – Tren" (64), "The Professionals – Profesyoneller" (66), "The Swimmer – Âşıklar/Yüzücü" (67), "Airport – Havaalanı" (69), "Ulza-

na's Raid – Ulzana" (72), "Scorpio – Akrep" (73), "Conversation Piece/ Gruppo di Famiglia in un Interno – Aile Toplantısı" (75), "Buffalo Bill and the Indians – Buffalo Bill" (76), "1900" (76), "The Cassandra Crossing – Cassandra Geçidi" (77), "The Island of Dr. Moreau – Dr. Moreau'nun Adası" (77), "Atlantic City" (80), "Local Hero – Yerel Kahraman" (83), "The Osterman Weekend" (83), "Field of Dreams – Düşler Tarlası" (89), "Phantom of the Opera – Operada Hayalet" (TV – 90).

Vivien Leigh
(1913-1967)

HERKESİN, tüm Amerika'nın, nerdeyse tüm dünyanın nefesini tutup bir Scarlett O'Hara aradığı dönemde, birden sanki gökyüzünden inip gelen ve bir anda dünyanın en güzel ve en ünlü kadını olan oyuncu: zarif, çekici, tutkulu, ama aşırı duyarlı, kompleksli, kırılgan bir yaratık...

Vivien Leigh, Vivian Mary Hartley adıyla, İngiliz anne-babadan Hindistan'ın Darjeeling yöresinde dünyaya geldi. Ailece İngiltere'ye geldiklerinde, o yedi yaşındaydı. Önce dinsel eğitim aldı, sonra bir tiyatro okuluna girdi. O derece güzel ve canlıydı ki, sinemanın dikkatini çekmekte gecikmedi. Dönemin İngiliz sinemasının imparatoru Alexander Korda'nın *Things Are Looking Up* filminde oynadığında, yıl 1934'tü, Vivien ise 21 yaşındaydı. Korda ile beş yıllık bir anlaşma imzaladı ve art arda birkaç film çekti: pek önemli sayılamayacak... 1936'da *Fire over England – İngiltere Ateşler İçinde* adlı tarihsel bir filmde, dönemin parlak oyuncusu Laurence Olivier ile bir arada oynadılar. Leigh, genç adama hemen âşık oldu ve karşılık da buldu. Ancak ikisi de evliydiler, hikâye o zamanın basınına yıllar boyu konu sağlayacak biçimde sürdü ve ikisinin de eşlerinden ayrılmalarıyla, ancak 1940'ta evlenebildiler.

Vivien Leigh, *Dark Journey – Umutsuz Yolculuk; Storm in a Teacup – Bir Bardak Suda Fırtına* gibi kaliteli filmlerde oynarken, tiyatroyu da ihmal etmiyor, ikisi arasında mekik dokuyordu. 1937'de ünlü Old Vic tiyatrosuna katılmış ve Olivier ile sahnede de karşılıklı oynamaya başlamıştı. 1938'de MGM'in o yıllardaki bir numaralı jönü olan yakışıklı Robert Taylor'la *A Yank at Oxford – Oxford'da Bir Amerikalı* filminde oynayınca, ABD'de de belli ölçüde tanındı. Yine de, yapımcı David O'Selznick'in bir Scarlett O'Hara bulmak için umutsuzcasına çabaları sırasında, yapımcının aklına bile gelmedi. Ancak 1939'da, yakında evleneceği Laurence Olivier'yi Hollywood'da çevirdiği *Wuthering Heights* filmi sırasında ziyaret etmesi, her şeyi değiştirdi. Gözkamaştırıcı güzelliğiyle O'Selznick'i bir anda ikna etti: çekimine zaten başlanan ve acil olarak bir Scarlett arayan *Rüzgâr Gibi Geçti*'de, Güneyli dilberi bu çıtı-pıtı İngiliz oynayacaktı.

David O'Selznick, anılarını topladığı kitapta, onunla ilk karşılaştığı anı şöyle anlatıyor: "Kardeşim, Hollywood'un tanınmış artist ajanı Myron, Laurence Oli-

vier ve bayan Leigh'i bana tanıştırmadan önce, onunla hiç karşılaşmamıştım. *Rüzgâr Gibi Geçti*'nin Atlanta yangını sahnesi çekiliyordu ve alevler yüzüne vuruyordu. Myron bana: 'Sana Scarlett O'Hara'yı tanıştırmak istiyorum,' dedi. Bir baktım ve ona hak verdim: benim kafamdaki Scarlett de buydu. Daha sonra, George Cukor yönetiminde yaptığımız deneme çekimleri de çok olumlu sonuç verdi. Ancak o ilk tanışma anının bendeki etkisini hiç unutmayacağım."

Ve Vivien Leigh, Scarlett oldu... Tiyatro deneyimi ve oyunculuk yeteneği, kusursuz Oxford aksanı yerine güney ABD aksanını geçirmesine ve perdedeki en unutulmaz kadın kimliklerinden birini yaratmasına yeterli oldu. Başarısı gerçekten görkemliydi, ilk Amerikan filminde Oscar'ı alıp götürmesine de kimsenin itirazı olamazdı. Ama o, bu başarıdan sonra önüne açılan kırmızı halılardan yürümek ve Hollywood'da kalıp parlak bir kariyer sürmektense, yine yurduna, Londra'nın sanat ve arkadaş çevresine dönmekte duraksamadı. Ve *Rüzgâr Gibi Geçti*'ye rağmen, Hollywood'un kraliçesi veya kraliçelerinden biri olmayı reddetti.

Leigh, bundan sonra az film çevirdi. Bir yandan tiyatrodan kopamaması, öte yandan hep çok zayıf olan sağlığı, onun yoğun bir çekim temposuna girmesini engelledi. MGM'in Londra'da geçen ünlü melodramı *Waterloo Bridge – Waterloo Köprüsü* için kuşkusuz ideal bir oyuncuydu: yakışıklı Amerikalı sevgilisi Robert Taylor'ın savaşta 'kayıp' raporu gelince, ayakta kalmak için amansız bir savaşım veren, sonra fahişeliğe başlayan ve sevdiği adam çıkıp gelince ölümden başka seçenek bulamayan o küçük Londralı balerini başka kim öylesine canlandırabilirdi? Sonra, artık eşi olan Olivier'yle birlikte *That Hamilton Woman – Lady Hamilton*'da oynadılar ve söylenene göre Winston Churchill'in favori filmi olan bu yapımda, büyük ve yasak bir aşkın kahramanlarını, Amiral Nelson ve Lady Hamilton çiftini canlandırdılar.

Vivien Leigh

Sonra Leigh, sinemaya dört yıllık bir ara verdi. Genç yaşından beri çektiği tüberküloz hastalığı yine kötülemişti. 1945'te Bernard Shaw'dan alınmış ilginç bir *Sezar ve Kleopatra*'da Claude Rains'in karşısında Kleopatra, üç yıl sonra da Julien Duvivier'nin yorumuyla kırılgan bir *Anna Karenina* oldu. Yine üç yıllık bir ara ve bu kez, sahnede büyük başarıyla oynadığı *A Streetcar named Desire – İhtiras Tramvayı/Arzu Tramvayı* adlı Tennessee Williams oyunundaki Blanche Dubois karakteriyle perdeye dönüş yaptı. Elia Kazan'ın filminde, hayvansı bir Marlon Brando karşısında öylesine çaresiz, zavallı ve yürek burucuydu ki... *Rüzgâr Gibi Geçti*'den beri sadece 12 yıl geçmişti, ama küçük Vivien, Scarlett'in nefes kesici güzelliğinden Blanche Dubois'in yaşlı, çökmüş ihtiyar kızına geçebilmişti: sinema tarihinde beni en çok şaşırtan değişimlerden biri... Akademi de bu yeni rolün cazibesine da-

yanamadı ve ona bir ikinci Oscar verdi. Çevirdiği film sayısının görece azlığına karşın bu ödülü iki kez alabilmiş olması, gerçekten şaşırtıcıydı.

Vivien Leigh, bundan sonra ancak üç film daha çevirebildi. Terence Rattigan'ın oyunundan uyarlanan *The Deep Blue Sea*, Tennessee Williams'ın bir öyküsünden uyarlanan *The Roman Spring of Mrs. Stone – Roma'da Bahar* (bu filmde, işe yeni başlayan Warren Beatty'nin İtalyan jigolosu karşısında gerçekten iç burucuydu) ve Stanley Kramer'ın bol yıldızlı ve gösterişli gemi dramı *Ship of Fools – Çılgınlar Gemisi.* Ortalama beşer yıl arayla çevirdiği bu filmlerde öylesine iyiydi ki, onun daha çok film çevirmemesine üzülmemek elde değil. Ama daha sık film çevirmeye kalktığında, sinirleri elvermiyordu: örneğin 1954'te *Elephant Walk – İntikam Geçidi* filmi için Seylan adasına gidildiğinde, birkaç günlük çalışmadan sonra sinirleri iflas etmiş ve seti terk etmişti, yerine aceleyle Elizabeth Taylor getirilerek film tamamlanabilmişti.

Vivien Leigh, Warren Beatty'yle Roma'da Bahar'da

Çünkü Leigh, bir yerden sonra yalnız ciğerleriyle değil, sinirleriyle de boğuşmaya başladı. Ve bu savaştan ancak geçici zaferlerle çıktı. Belki bir zamanlar çok, çok güzel bir kadın olup, yaşlılığa görece olarak çabuk teslim olması onu mahvediyordu. Çünkü daha 1950'lerde, oval bir çehreyi iki zümrüt gözün süslediği yüzünde ve efsanevi güzelliğinde ciddi kayıplar başlamıştı. Masallara benzeyen bir aşk yaşadıkları eşi Laurence Olivier'nin onu sevmekten vazgeçmesi ve 1960'ta boşanmaları işleri düzeltmedi. Belki de küçük kadın, ünlü sevgilisinin, tiyatro, sinema ve özel yaşamındaki eşinin onu bırakmasını asla bağışlamamıştı. Bilinmez ki!...

Leigh, son filminden iki yıl sonra hayata veda etti. Ölümünün resmi nedeni veremdi. Ama o belki de çoktan ölmüştü: güzelliğini kaybettiğini anladığı gün veya Olivier onu terk ettiğinde... Hakkında Gwen Robyns, Anne Edwards ve Alexander Walker'ın kitapları var.

BAŞLICA FİLMLERİ:

"Things Are Looking Up" (1934 – ilk), "Gentlemen's Agreement" (35), "Fire over England – İngiltere Ateşler İçinde" (36), "Dark Journey – Umutsuz Yolculuk" (37), "Storm in a Teacup – Bir Bardak Suda Fırtına" (37), "A Yank at Oxford – Oxford'da Bir Amerikalı" (38), "Gone with the Wind – Rüzgâr Gibi Geçti" (39), "Waterloo Bridge – Waterloo Köprüsü" (40), "That Hamilton Woman – Lady Hamilton" (41), "Caesar and Cleopatra – Sezar ve Kleopatra" (45), "Anna Karenina" (48), "A Streetcar named Desire – İhtiras Tramvayı/Arzu Tramvayı" (51), "The Deep Blue Sea" (55), "The Roman Spring of Mrs. Stone – Roma'da Bahar" (61), "Ship of Fools – Çılgınlar Gemisi" (65).

Tyrone Power
(1913-1958)

HOLLYWOOD'UN bir dönemdeki en yakışıklısı, FOX şirketinin kralı ve Darryl F. Zanuck'un gözdesi, gülümseyişi, iyiliği ve dürüstlüğüyle, başta kadınlar tüm seyircisini kendisine âşık eden, sanki Oscar Wilde'ın 'Mutlu Prens'i...

Birkaç kuşak seyirci, herhalde Tyrone Power'ı hiç unutmadı, unutmayacak. Her şeyiyle sevilen bir star olmayı başarmıştı çünkü: fiziği, gülümseyişi, insanlara güven ve rahatlık telkin edişi, rolleri, perdedeki kişilikleri, savaşa katılıp yiğitçe savaşması, Hollywood ve sistemle yeterince mücadele edip kişiliğini ezdirmemesi ve başka şeyleriyle...

Yaklaşık iki yüzyıllık bir oyuncu geleneği olan bir aileden geliyordu. Büyükbüyük babası, 1. Tyrone Power, adını İrlanda kökenlerinden alan Dublinli bir oyuncuydu. Oğlu Harold, ünlü bir konser piyanisti olmuş ve ABD'ye gelmişti. Onun oğlu Frederic Tyrone Power 2, yine tiyatroyu seçerek Broadway'de isim yapmış, bir turnede karşılaştığı Indianalı Helen Emma Patia ile evlenmişti. Oğulları Tyrone, daha yedi yaşında sahneye çıkacaktı. Babası Shakespeare oyunlarıyla turnelere çıkar ve annesi de diksiyon dersleri verirken, genç Power da tiyatroda, sonra radyoda oyunculuk alanında ilerliyordu.

Bu arada baba Power Hollywood'dan öneri aldı. Ama daha ikinci filminde hastalandı ve kaldırıldığı hastanede, oğlunun kolları arasında öldü (1931). Aile bunun üzerine California'ya göç etti, genç Tyrone tiyatro ve stüdyoların arasında mekik dokumaya başladı. FOX'la yaptığı anlaşma sonucu, küçük roller aldı. İlk büyük şansını ona yönetmen Henry King verecek ve hazırlanan *Lloyds of London – Londra Postası* adlı tarihsel üstün-yapımda, Don Ameche'in oynayacağı kesinleşen başrolü genç oyuncuya aktaracaktı. King, baştan beri Power'a güvenen yönetmenlerin başında geliyordu. Birlikte tam 11 film yaptılar: *In Old Chicago – Şikago Yanıyor* ya da *King of the Khyber Rifles – Hayber Fedaileri* gibi dönem filmlerinden *The Black Swan – Kara Korsan* veya *Captain from Castile – Kılıçların Gölgesinde* gibi kılıçlı filmlere, *Jesse James – Sevimli Haydut* ya da *Untamed – Kamçılı Adam* gibi western'lere...

Tyrone Power

Ne var ki, başta King'in ısrarıyla da olsa Power'a şans tanıyan FOX şirketinin efsanevi patronu Darryl F. Zanuck da Power'a gönülden bağlanacak ve yıllar boyu onu en iyi ve gözde oyuncusu olarak koruyacaktı. Bir zamanlar "Variety" dergisine verdiği bir konuşmada "Belki sinema sanayiine en büyük katkım, yeni yetenekleri ortaya çıkarmam oldu," diyen, Victor Mature, Gregory Peck, Richard Widmark,

Cornel Wilde, Robert Wagner, Linda Darnell, Gene Tierney ve Marilyn Monroe gibi starların yaratıcısı Zanuck, Power'a da şans tanıyacaktı. Nasıl tanımasın ki, daha ilk önemli filminden sonra, "Variety" şöyle yazıyordu: "Çok yakışıklı görünüyor ve oyun yeteneği de var. Kadınlar herhalde onu bir yıldız yapacak." Nitekim kimi filmlerinde rol aldığı dönemin müzikal yıldızı Alice Faye de şöyle diyordu: "Hiç kuşku yok: gördüğüm en yakışıklı adamdı."

Tyrone Power, Jesse James'i canlandırdığı Sevimli Haydut'*ta*

Roller üst üste gelmeye başladı. *Alexander's Ragtime Band* gibi bir müzikal, *Marie Antoinette; Suez – Süveyş Fedaileri* gibi tarihsel yapımlar, *Rose of Washington Square* gibi modern filmler... Power hepsinde kusursuzdu. Ve son derece profesyoneldi: *Alexander's Ragtime Band* için kemanı tutmayı ve çalmayı haftalarca talim ediyordu. Tıpkı yıllar sonra piyanist Eddie Duchin'i canlandıracağı filmde piyano dersleri alması gibi... *Süveyş Fedaileri*'nde tanıdığı Fransız oyuncusu Annabella ile evlenecek ve uzun süren, ancak inişli-çıkışlı ve olaylı bir evlilik serüvenini başlatmış olacaktı.

Power, 1940'ları görkemli filmlerle karşıladı. 'Box-office' listesinin başında bulunduğu yıllardı bunlar... O, üst üste *Jesse James – Sevimli Haydut*'ta Jesse'yi canlandırıyor (ilk renkli filmi), *The Rains Came – Hint Rüyası* adlı Louis Bromfield uyarlaması görkemli ve egzotik melodramda bir Hintli racayı oynuyor, *Daytime Wife*'da komediyi, *Johnny Apollo*'da gangster filmini deniyor, *The Mark of Zorro – Zoro'nun İşareti*'nde, Rouben Mamoulian'ın yönetiminde sinema tarihinin en canlı ve düzeyli kılıçlı filmlerinden birini yaratıyordu. Ardından yine Mamoulian'la, vaktiyle Valentino'nun meşhur ettiği bir Blasco Ibanez öyküsünü filme aldı: *Blood and Sand – Kanlı Meydan.* Ve eşi Linda Darnell'le vamp kadın Rita Hayworth arasında duraksayan İspanyol matador rolüyle, hayranlarının kalbine bir kez daha yerleşti. Şunu söylemek gerekir ki, İrlanda kökenlerine karşın Power'ın esmer yakışıklılığı, onun Latin rollerinde de inandırıcı olmasını sağlamış ve oyuncu bu avantajını sonuna dek kullanmıştı. *This Above All – Önce Vatan* veya *Crash Dive – Denizaltı 104* gibi savaş filmleri, *The Black Swan – Kara Korsan* gibi bir korsan filmi klasiği, Power'ın başarılarını perçinliyordu.

Sonra savaş geldi. Aslında uçmayı bilmezken, yönetmen Henry King'le bir özel uçakta dekor bakmaya giden ve bu arada uçmaya merak sarıp ders alan Power, savaşın sonlarında Amerikan ordusunda pilot olarak görev yaptı, Pasifik üzerinde uçtu. Savaş sonrası, Somerset Maugham uyarlaması *The Razor's Edge – Şeytanın Kurbanları* gibi ciddi bir rolle yeniden sinemaya başladı. Ardından yine birkaç ciddi rol geldi. Ama onu macera filmlerinde görmek isteyen hayranları için, Henry King'le *Captain From Castile – Kılıçların Gölgesinde* ya da *Prince of Foxes – Devler Savaşı* gibi tarihsel filmlere döndü. Ancak 1950'lerden sonra yaptığı serüven, western veya casusluk türündeki filmlerde eski parlaklığını yakalaya-

madı. John Ford'un yönetiminde çevirdiği *The Long Gray Line – Unutulmaz Hatıralar*, aslında onun ne denli iyi bir oyuncu olduğunu anımsattı. Ardından George Sidney'in müzikal melodramı *The Eddie Duchin Story – Kırık Hayat* geldi. Tyrone, fizik olarak da çok benzediği 1920-30'ların talihsiz piyanistine büyük bir yaşarlık getirdi ve yine seyircisinin gönlündeki yerini aldı. Ernest Hemingway uyarlaması *The Sun Also Rises – Güneş de Doğar*, FOX için çevirdiği son film, kendisinin de sondan önceki filmi olacaktı. Billy Wilder'ın *Witness for the Prosecution – Beklenmeyen Şahit*'inde ise yine oyunuyla herkesi şaşırttı.

Tüm bu parlak yıllarda, Tyrone Power ilk aşkı tiyatroyu hiç unutmadı. En ünlü olduğu dönemlerde bile, Broadway'de veya taşrada sahneye çıktı. İlk eşi Annabella ile sahnede de birçok kez oynadılar. 1948'de onunla ayrılmasından bir yıl sonra evlendiği bir diğer oyuncu, Linda Christian, onun için oyunculuğu bıraktı. Ancak 1955'te ondan da ayrıldı ve bir üçüncü evlilik yaptı. 1958 yılında King Vidor'un üstün-yapımı *Solomon and Sheba*'da oynamak için anlaştı. Bu büyük bütçeli filmin kendisini eski günlerine döndüreceğine emindi. Ancak Madrid'de çekimlerin başlamasından birkaç gün sonra, George Sanders'le yaptığı bir düello sahnesinde çok yoruldu, seti bırakıp hastaneye gitti. Ve orda bir kalp kriziyle öldü. Babasının aynı biçimde ölmesinden tam 27 yıl sonra... Cenazesi inanılmaz bir görkemdeydi: Gregory Peck, James Stewart, Clifton Webb, Loretta Young, Henry King, Billy Wilder, George Sidney, Yul Brynner, Natalie Wood, Robert Wagner, Henry Fonda ve daha sayısız ünlü... Ölüm haberi, annesi Patia'dan gizlendi. Zaten o da birkaç ay sonra öldü. *Solomon and Sheba* ise Power'ın yerini alan Yul Brynner'le çekilip bitirildi. Yönetmen King Vidor'un şöyle söylediği yazılıdır: "Power'la bu harika bir film olacaktı. Onsuz bir şeye benzemedi."

Tyrone Power'ın mezarında Shakespeare'den alınan şu sözler yer alıyor: "Uyu, tatlı prens ve melekler sana son istirahatında şarkı söylesin." Power adı, sanırım kolay unutulmayacak. Bunda Linda Christian'dan olan iki kızının da katkıları var: Romina Power, annesiyle birlikte İtalya'da yaşamayı seçti, İtalyan filmlerinde oynadı, sonra şarkıcı Al Bano'yla hayatını birleştirerek müzik alanında kaldı. Diğer kızı Taryn ise oyunculuğu sürdürüyor. Son eşinden olan ve yüzünü bile görmediği oğluna ise, karısı Deborah, Tyrone Power IV adını verdi. Hakkında yazılan bir kitap, Dennis Belafonte-Alvin H. Marill ikilisini adını taşıyor. Filmleri üzerine şöyle demişti: "Seyircinin sabrını deneyen birçok korkunç film yaptığımı biliyorum." Ve oyunculuğu üzerine de şöyle: "Bir gün her şeyi güzel yüzüme borçlu olduğumu söyleyen o itlere göstereceğim. Bazen bir araba kazası geçirsem de suratım Eddie Constantine'e dönse diye içimden geçiriyorum!" Demek ki, güzellik de mutluluk getirmiyormuş!...

BAŞLICA FİLMLERİ:

"Tom Brown of Culver" (1932 – ilk), "Lloyds of London – Londra Postası" (37), "In Old Chicago – Şikago Yanıyor" (38), "Alexander's Ragtime Band" (38), "Marie Antoinette" (38), "Suez – Süveyş Fedaileri" (38), "Rose of Washington Square" (39), "Jesse James – Sevimli Haydut" (39), "The Rains Came

– Hint Rüyası" (39), "Johnny Apollo" (40), "The Mark of Zorro – Zoro'nun İşareti" (40), "Blood and Sand – Kanlı Meydan" (41), "This Above All – Önce Vatan" (42), "Son of Fury – Kamçılı Medeniyet" (42), "The Black Swan – Kara Korsan" (42), "Crash Dive – Denizaltı 104" (42), "The Razor's Edge – Şeytanın Kurbanları" (46), "Captain from Castile – Kılıçların Gölgesinde" (47), "Prince of Foxes – Devler Savaşı" (49), "The Black Rose – Gök Bayrak" (50), "Rawhide – Rawhide Geçidi" (51), "Diplomatic Courier" (52), "Mississippi Gambler – Sevimli Kumarbaz" (53), "The Long Gray Line – Unutulmaz Hatıralar" (54), "Untamed – Kamçılı Adam" (55), "The Eddie Duchin Story – Kırık Hayat" (56), "The Sun Also Rises – Güneş de Doğar" (57), "Witness for the Prosecution – Beklenmeyen Şahit" (57).

Alec Guinness

(1914-)

KOMEDİNİN LON CHANEY'İ: o kadar çok kimliğe ve surata büründü ki... *Kwai Köprüsü*'nün inatçı albayından *Star Wars* serisinin ermişi Obi-Wan Kenobi'ye... İngiliz sinemasının gerçek 'sir'i, oyunculuk mesleğinin doruklarından biri...

Alec Guinness de Cuffe, hayata bir reklam şirketinde teknisyen, sonra da tanıtım müdürü olarak başladı. 20'li yaşlarının başında oyunculukla ilgilendi, kendine özgü İngiliz oyuncusu Martita Hunt'ın kurslarına gitti, ünlü aktor John Gielgud'ın repertuar tiyatrosunda rol aldı, sonra da Old Vic'e girdi. Bir gece, Shakespeare'in "Kralların Gecesi" adlı oyununun galasında, sahnede öylesine komik bir kişilik canlandırdı ki, ertesi gün tüm Londra bundan söz ediyordu.

Dönemin genç ve yetenekli yönetmeni David Lean, çevireceği Charles Dickens uyarlaması *The Great Expectations – Büyük Umutlar*'da ona bir rol önerdi: Herbert Pockett rolü... Ve böylece Alec Guinness'in uzun ve verimli meslek yaşamı başlamış oluyordu. Ardından *Oliver Twist*'teki unutulmaz Fagin rolü geldi. 30'unu yeni aşmış bir genç adamın, elbette makyajın da katkısıyla, oynadığı bu zor rollerdeki başarısı, şaşırtıcıydı. O yıllarda filizlenen ünlü Ealing komedilerinin önde gelen yönetmenlerinden Robert Hamer, hazırladığı *Kind Hearts and Coronets* filmindeki aynı aileden sekiz kişiyi oynama görevini ona verdi. Böylece Alec Guinness, D'Ascoynes ailesinin hırslı bir mirasçı tarafından hepsi de değişik yöntemlerle öbür dünyaya yollanan tüm bireylerini oynadı: yaşlı albaydan tonton teyzeye!... Bu kara-komedi klasiğindeki başarısı gerçekten şaşırtıcıydı.

Ardından o ünlü Alec Guinness kompozisyonları geldi: *The Lavender Hill Mob – Altın Hırsızları*'ndaki soyguncu banka veznedarı, *The Man in the White Suit – Beyaz Elbiseli Adam*'daki eskimez kumaş kâşifi, *Father Brown – Detektif Papaz*'daki detektiflik yapan rahip, *The Ladykillers – Kadın Katilleri*'ndeki acımasız katil, vs. Tüm bu roller, makyajın yardımıyla bürünülen değişik kimliklere ve her

birinin içerdiği şok ögelerine dayanıyordu. Guiness, gerçek bir kompozisyon yaratmaktan çok, şaşırtıyor ve sanki bununla seyircisini etkiliyordu.

Ancak Guiness, bu kılık değiştirme ustalığının içerdiği tehlikenin farkına vardı. Özellikle Hollywood'dan öneri almaya başlayınca, suratını değiştirmeyi bir yana bırakıp, gerçek kompozisyonlar yaratmaya yöneldi. Bu da onun oyunculuğuna yeni boyutlar ekledi, giderek gerçek oyun gücünü ortaya çıkardı. Grace Kelly'nin veda filmi olan *The Swan – Prensesin Aşkı/Kuğu*'daki Macar veliahtı rolü oldukça lezzetliydi. Hemen ardından, David Lean'in büyük yapımı *Kwai Köprüsü*'ndeki albay Nicholson rolü geldi: Seylan'daki Japon esir kampında, Japon kamçısı altında bir köprü inşa eden, ama günü gelip de müttefikler o köprünün uçurulmasını istediğinde, kendi eserini yok etmeye karşı direnen kendine özgü savaş ve eylem adamı... Başarı tamdı ve Guiness, ikinci kez aday olduğu Oscar'ı alıp götürdü. Bundan iki yıl sonra da şövalye unvanı ve 'sir' payesiyle 'taltif edildi'.

Guiness, bundan sonra değişik filmlerde farklı roller aldı. Bette Davis'in karşısında oynadığı *The Scapegoat – Suç Kimindir?*'de yine tanınmaz haldeydi. *The Horse's Mouth – Zehirli Hayat* filmindeki bohem ressam rolünü hem yazdı, hem oynadı. Hollywood'daki başarısına ve çeşitli önerilere karşın, o da anavatanını

Alec Guiness, Oscar aldığı Kwai Köprüsü*'nde*

terk etmeyerek İngiltere'de kalan ve iki kıta arasında gidip gelen oyuncular kervanına katılmıştı. Graham Greene uyarlaması *Our Man in Havana – Havana'daki Adamımız*'daki görmüş-geçirmiş casus, David Lean'in *Arabistanlı Lawrence*'indeki kral Faysal, Anthony Mann'ın *Roma İmparatorluğunun Çöküşü*'ndeki soylu Romalı, yine Lean'in *Doktor Jivago*'sundaki Sovyet devrimi müfettişi, *Cromwell*'deki kral I. Charles ya da *Hitlerin Son Günleri*'ndeki Hitler kompozisyonları, tek sözcükle müthişti.

70'lerin ikinci yarısında, sinema etkinliğini üç-dört yılda bir filme dek azaltmışken, George Lucas'ın *Star Wars* serisi onun ününü tazeledi. Ve, Leonard Maltin'in dediği gibi "onu MTV kuşaklarına tanıttı ve video dükkânlarında adı bilinen tek 'sir' unvanlı sanatçı yaptı!" Bu serideki *Kuvvet*'in iyi kalpli ermiş koruyucusu olan mitolojik Obi-Wan Kenobi, filmlerdeki görece olarak küçük rolüne karşın, yeni kuşakları etkiledi, ona yeni hayranlar kazandırdı. Guiness, daha sonra David Lean'in son filmi olan *A Passage to India – Hindistan'a Bir Geçit*'te, son kez Oscar adayı olduğu *Little Dorritt*'te, Steven Soderbergh'in *Kafka*'sında oynadı, TV için John LeCarre kahramanı casus Smiley oldu, başka TV filmleri yaptı. Sinemada bilinen son rolü, *Mute Witness – Sessiz Tanık* (1995) filmindeki küçük kompozisyonu. Kendi isteğiyle, jenerikte adı bile kullanılmadan...

Guiness, şöyle diyor: "Belki en iyi performansımı savaşta verdim: bir 'subay ve centilmen' olmaya çalışarak!" Oyunculuk mesleği için yargısı şöyle: "Oyuncu olduğumu iddia etmekten başka ne yapabilirdim, bilmiyorum." Yine şu sözler onun: "Bir filmi bitirdiğimde hiç arkama bakmam, bir daha onu izlemem bile." Leslie Halliwell ise onu en çok "rollerindeki insancıllığı hüner ve maharet bataklığına çekmediği için" beğendiğini yazıyor.

BAŞLICA FİLMLERİ:

"Evensong" (1933 – ilk), "Great Expectations – Büyük Umutlar" (46), "Oliver Twist" (48), "Kind Hearts and Coronets – Kalpler ve Taçlar" (49), "The Mudlark – Küçük Serseri" (50), "The Lavender Hill Mob – Altın Hırsızları" (51), "The Man in the White Suite – Beyaz Elbiseli Adam" (51), "The Captain's Paradise – Cennette Bir Kaptan" (52), "Father Brown – Detektif Papaz" (54), "The Prisoner – Mahkûm" (55), "The Ladykillers – Kadın Katilleri" (55), "The Swan – Prensesin Aşkı/Kuğu" (56), "The Bridge on the River Kwai – Kwai Köprüsü" (57), "The Horse's Mouth – Zehirli Hayat" (58), "Our Man in Havana – Havana'daki Adamımız" (59), "Lawrence of Arabia – Arabistanlı Lawrence" (62), "The Fall of the Roman Empire – Roma İmparatorluğunun Çöküşü" (64), "Doctor Zhivago – Doktor Jivago" (66), "Hotel Paradiso – Cennet Oteli" (66), "The Comedians – Ölüm Oyuncuları" (67), "Cromwell" (69), "Hitler: The Last 10 Days – Hitler'in Son Günleri" (73), "Murder by Death" (76), "Star Wars – Yıldız Savaşları" (77), "The Empire Strikes Back – İmparator" (80), "A Passage to India – Hindistan'a Bir Geçit" (84), "Little Dorrit" (87), "Kafka" (91).

Ingrid Bergman
(1915-1982)

PERDENİN Greta Garbo'dan sonra ikinci Kuzeyli (İsveçli) ilahesi, bir dönemin en güzel kadını, *Kazablanka*'daki Ilsa Lund olarak hep görev aşkıyla Bogart'tan ayrılacak ve giderken yüreklerimize birkaç damla yaş akıtacak olan ölümsüz sanatçı...

Ingrid Bergman'ın Hollywood'da dorukta olduğu yıllarda, ben sinemaya yeni gitmeye başlamış, ilk filmlerini gören bir çocuktum. 40'lı yıllardı bunlar ve doğrusunu söylemek gerekirse, gördüğüm filmleri anlamak ve değerlendirmek için çok küçüktüm. Ama görsel olan belleğimize nasıl da gelip yerleşiyor!... Yıllar sonra, çok daha önemli olan birçok şeyi anımsamıyorum da, bir filmin bir sahnesi gözümün önünde canlanıveriyor. Sinemanın etki gücü mü, karanlık salonların büyüsü mü, benim sinemaya olan özel düşkünlüğüm mü? Tüm canlılığını koruyan bu görüntülerin arasında, bir dizi Bergman imajı da var. Sonraki yıllarda çeşitli fırsatlarda yeniden izleme olanağı, bu görüntüleri pekiştirdi kuşkusuz...

Ancak ben Ingrid Bergman'ı 'sinema aşklarım' arasına o ilk görüntülerle yerleştirdim. *Kazablanka*'da Humphrey Bogart'la yıllar sonra karşılaştıkları gün, bakışlarına, yüzüne, ellerine yansıyan şaşkınlığıyla, havaalanındaki ünlü 'veda' sahnesinde upuzun kirpiklerinin titreştiği yakın planlarıyla, *Saratoga Güzeli*'nde sırmalı, fırfırlı beyaz tafta giysileriyle ve en hoppa tavrıyla dolaşırken, *Aşktan da Üstün*'de Cary Grant'la üçlü bir sevişme sırasında ('üçüncü öge' bir telefondu ve bu sahne 'sinema tarihinin en uzun öpüşmesi' miydi?), *Jan Dark*'ta alevler ve duman, korku dolu yüzünü görüş alanımızdan gitgide ayırırken... Hepsi de etkili, ayrıntılı, incelikli, nüanslı ve dramatik kadın portreleriydi, Bergman hepsini yaşıyordu, o yaştaki sezgilerimle bile duyumsadığım gibi, bir has oyuncunun hepsine kendisinden bir parça eklediği kompozisyonlardı bunlar...

Ingrid Bergman 1946'da

Çok sonraları, bu sezginin doğru olduğunu öğrenecektim. Bergman gerçek bir profesyonel aktris, büyük bir oyuncu, kendi büyüklüğünü çevresine taşıyan bir star'dı. Ama öğreneceğim şeylerin arasında, Bergman'ın perdedeki rolleri kadar kendi kişisel yaşamının da ilginçliği vardı. Bergman, birçok star'ın veya oyuncunun tersine, hayatı rolleriyle sınırlı olan, perdede canlandırdığı kişiliklerin bin bir zenginliğini kendi yaşamına taşıyamayan biri değildi.

Bergman, 17 yaşında İsveç Kraliyet Tiyatrosu'na girdi ve birçok oyunda kendisini gösterdi. 1933'te Svenkskfilmindustri tarafından kontrat altına alındı ve ertesi yıldan başlayarak, film üstüne film çekmeye koyuldu. Beşinci filminin yıl-

dızı oydu. Ve bu ilk dönemde, özellikle deneyimli yönetmen Gustav Molander'in yönetimi altında *Bir Kadının Yüzü* ve *Intermezzo* filmleriyle, ülkesini aşıp Avrupa'ya, hatta ABD'ye uzanan bir ünün sahibi oldu.

"Bu kızda kışkırtıcı bir güzellik ve taptaze bir saflık var. Onu Hollywood'a istiyorum." Yapımcı David O'Selznick, bir yandan *Rüzgâr Gibi Geçti*'nin hazırlıklarıyla uğraşırken, öte yandan *Intermezzo*'sunu izlediği Bergman hakkında böyle diyordu. Selznick, New York'taki ajanı Kay Brown'u Stockholm'e göndererek, Bergman'ı Amerika'ya getirmeyi deniyordu. Brown bunu başaracak ve ömür boyu Bergman'ın en iyi dostlarından biri olarak kalacaktı. (20 yıl sonra onu *Anastasia* ile Hollywood'a geri getirecek olan, yine Kay Brown'du.)

Bergman'ın Hollywood'a gelişi çeşitli nedenlerden gecikiyor ve *Intermezzo* filminin Ingrid Bergman ve Leslie Howard'la yapılan yeniden çevrimi, ancak 1939'da gerçekleşebiliyordu. Evli bir adama âşık olan bir kadın piyanistin öyküsü, taşıdığı tüm romantizm içinde, o yılların Hollywood'unun kolay kabul edemeyeceği bir yasak aşk tema'sını işliyordu. "Bu serüvene pervasızca dalıyorsun. Bedelini ödemelisin. Ve bu sana sandığından çok daha pahalıya mal olacak/Her şeye hazırım." Filmin bu ünlü diyalogları anlamlıydı. Çünkü Bergman, birkaç yıl sonra kendisini tümüyle aynı durumda bulacaktı!... Film büyük başarı kazandı ve Bergman, bir Hollywood yıldızı oldu çıktı. David O'Selznick'in öngörüleri gerçek çıkmıştı.

Bu parlak başlangıca karşın, Selznick bir türlü Bergman'a iyi bir rol bulamıyordu. Beklerken, sanatçı ilk kez Broadway'de sahneye çıktı, Ferenç Molnar'ın "Liliom" oyununda büyük övgü aldı. Ardından gelen *Rage in Heaven – Cennette Öfke* veya *Adam Had Four Sons – Âdem'in Dört Oğlu Vardı* gibi filmler, Bergman'ın beklentilerini karşılamaktan uzaktı. *'Herald Tribune*" şöyle yazıyordu: "Eğer Hollywood bu yetenekli sanatçıya fırsat vermemekte direnirse, bu sinema başkenti için kara bir leke olacak." Bu arada Bergman'a *Dr. Jekyll and Mr. Hyde – İki Ruhlu Adam*'ın yeni çekilecek versiyonu için öneri getiriliyordu. Ancak Bergman uslu-akıllı kız rollerinden bıkmıştı. Ve dayattı: "Ben nişanlıyı değil, fahişeyi oynamak istiyorum!" Ve de oynadı. Nişanlı rolüyse Lana Turner'a gitti. Victor Fleming'in ilgi çekici filmi için "New York Times" şöyle yazdı: "Tüm oyunculardan yalnızca Ingrid Bergman bu işten namusuyla sıyrılıyor!"

Ve nihayet *Casablanca* geliyordu. Başlangıçta kimsenin inanmadığı, hiç sahnelenmemiş bir piyesten alınan, senaryosu tümüyle ortada olmayan, oyuncu kadrosunun her gün yeni baştan açıklandığı, sonunu (yönetmen dahil) kimsenin bilmediği bir serüven... Bergman'ın oynayacağı kadın için önce Ann Sheridan düşünülüyor (Ronald Reagan ve Dennis Morgan'la birlikte!), sonra kadının Avrupalı olması gerektiğine karar verilince, Hedy Lamarr'dan Michele Morgan'a Avrupa kökenli birçok sanatçı söz konusu oluyordu. Ancak Bergman'ın yükselen yıldızı, önce yönetmen ve yapımcının, sonra da tüm Warner Bros sorumlularının onda karar kılmasıyla sonuçlanıyor, bu da Bogart'ın seçimine giden yolu açıyordu. (Bakınız: Bogart bölümü). Filmin tümüyle Hollywood'da yapılan çekimleri sırasında, sanki büyülü bir şeyler oluyordu: öngörüleri aşan biçimde, Bogart'la Bergman arasında müthiş bir elektrik yaşanıyor, aşk sahnelerinde sanki kuşlar kanat çırpıyor, filmin her sahnesi Amerikan sinemasına özgü duyguların,

vatan sevgisi, aşk, özveri, soyluluk, iyiyle kötünün çarpışması vb. temaların gemi azıya aldığı birer antolojik bölüm haline geliyordu. Hele Bergman'm yakın planlarda ışıl ışıl yanan ve sanki dünyanın tüm duygularını yansıtan birer göle dönüşen gözleri...

Ingrid Bergman, Casablanca'da Humphrey Bogart ve Dooley Wilson ile...

Bergman, bu film biter bitmez, çok istediği bir rol olan *Çanlar Kimin İçin Çalıyor*'daki Maria rolüne girişti. Hemingway'in romanının filme alınacağı haberleri yayılır yayılmaz, bu rolü istemişti, ama Paramount rolü, kontratlı oyuncusu, Norveç kökenli balerin-oyuncu Vera Zorina'ya vermişti. Ancak çekimler ilerledikçe, Zorina'nın bu işi kıvıramayacağı anlaşılmış ve rol, altın bir tepsi içinde Bergman'ın önüne gelmişti. Bergman, Hollywood romantizminin Hemingway'in anlattığı İspanya iç savaşı gerçeğine üste çıktığı bu filmde, kısacık kestirdiği saçlarıyla rolüne eşsiz bir gerçeklik ve sıcaklık vermeyi başardı. Filmde Roberto'ya (tüm yakışıklılığında bir Gary Cooper) şu sözleri söylediği sahneyi kim unutabilir: "Ah, Roberto... Öpüşmeyi bilmiyorum, bağışla... Burunlar ne oluyor? Öpüşürken burunları nereye koyacağımı hiç bilemiyorum!"... Sahne, "New York Times"da ünlü eleştirmen Bosley Crowther'a şunları yazdırttı: "Genç bir kadının bu durumlarda ne duyumsadığını, nasıl davrandığını gerçekten incelemiş. Onu izlemek muazzam ve olağanüstü bir zevk."

Daha sonra, George Cukor yönetiminde Charles Boyer ile birlikte bir İngiliz filminin Amerikan çevrimi olan *Gaslight – Işıklar Sönerken*'de oynadı. Tam dönemin modasına göre, kocasının kendisini öldüreceği kuşkusuyla yaşayan bir kadının öyküsüydü bu... Ve Bergman, *Çanlar Kimin İçin Çalıyor*'la aday olup gerçekten hak ettiği ödülü, bu çok daha önemsiz filmle alıverdi. Ardından Bing Crosby'nin karşısında rahibe olduğu *The Bells of Saint Mary's* (Türkiye'de hıristiyanlık propagandası yapıyor diye hiçbir dönemde gösterilmeyen hoş bir film) ile tüm Amerika'nın gönlünü çeldikten, bir dönem filmi olan *Saratoga Trunk – Saratoga Güzeli*'nde yine Gary Cooper'ın karşısında çok güzel olmayı başardıktan sonra, sıra Hitchcock filmlerine geldi. Ünlü yönetmen, İsveçli oyuncunun kimilerine göre soğuk görünümü altında yatan yanardağı fark etmişti. Ona iki harika rol verdi: *Spellbound – Öldüren Hatıralar*'da potansiyel katil Gregory Peck'in gerçek kimliğini araştıran kadın doktor ve *Notorious – Aşktan da Üstün*'de FBI ve de sevdiği adam için bir Nazi lideriyle evlenerek casusluk yapmayı kabul eden kadın olarak... Tuhaftır, birer Hitchcock filmi olmalarına karşın, temelde birer aşk filmiydi bunlar... Ve Bergman, her ikisinde de aşkı için kendisini tehlikenin koynuna atan, 'kurdun inine giren' kadını oynuyordu.

Tüm bu büyük başarılardan sonra, görece bir düşkırıklıkları dönemi geldi.

Bergman, üst üste oynadığı üç iddialı filmde de aradığını bulamadı: *Arch of Triumph – Zafer Abidesi*; *Joan of Arc – Jan Dark* ve de son Hitchcock filmi olan *Under Capricorn*. Tekdüzeleşen bir aile yaşamından, yapay bir Hollywood'un galaları, ışıkları ve dedikodularından bıkma, yenilikler arama dönemi. Ve tam o sırada, bir küçük New York sinemasında ilk kez izlenen, bambaşka, yepyeni, gerçekliğin içinden kopup gelen şeyleri yalın bir dille anlatan filmler: *Roma Açık Şehir; Paisa.* Ve onların yönetmeni olan Roberto Rossellini'ye yazılan, Hollywood'un en ünlü yıldızının elinden çıkma şu satırlar: "Çok iyi İngilizce konuşan, Almancasını unutmamış, Fransızcası çok iyi anlaşılmayan ve İtalyanca olarak yalnızca 'Ti Amo' demesini bilen bir İsveç oyuncusuna gereksinmesiz varsa, gelip sizinle çalışmaya hazırım."

Stromboli adasının yakıcı güneşi altında yeni bir dönem ve yeni bir aşk başlıyordu, Ingrid Bergman için... Latin ateşiyle Kuzey içedönüklüğü beklenmedik (veya beklenebilir) biçimde uyum sağlıyor ve Bergman, her şeyi arkasında bırakarak riskli bir serüvene girişiyordu. Hollywood'un en ünlü yıldızının, İsveçli kocası doktor Lindstrom'u, yuvasını ve belki (Amerika kamuoyu açısından) daha da önemlisi, sinema başkentinin kendisine tüm verdiklerini bırakarak, kendisi de evli bir yabancıyla ilişkiye girmesi, derin Amerika'nın hazmedemeyeceği bir durumdu. Senatör Edwin Johnson, kürsüden şöyle diyordu: "Bu serbest aşk uygulayıcısı, Hollywood'un yozlaşmasının bu gönüllü havarisi, tez elden lanetlenmelidir. Umalım ki onun küllerinden daha iyi bir Hollywood doğsun!"... Bergman'ın kocasından, Rossellini'nin de karısından boşanarak evlenmeleri ve zaman içinde doğacak üç çocukları, durumun ahlaksal yanını zamanla düzeltecekti. Ama işin sanatsal yanı tartışmalı kalıyordu. Bergman'ın *Stromboli*'den başlayarak Rossellini'yle yaptığı, dönemin gerçek ve ciddi evrensel sorunlarını kadın-erkek ilişkileri çerçevesinde ele alan, hepsi siyah-beyaz, sert bir kamera çalışmasıyla çekilmiş bu ciddi, ağırbaşlı filmler, seyirciye bir türlü ulaşamıyor, ilgi görmüyordu. Bunlardan sözgelimi *İtalya'da Yolculuk* "Cahiers du Cinema" tarafından sinema tarihinin en iyi 10 filmi arasına alınsa bile, kitlelere ulaşmıyordu. Bunda bu filmleri çeşitli önyargılarla dağıtmaktan kaçınan Amerikan şirketlerinin tutumunun da payı vardı. Rossellini ile yaptığı filmlerin değerinin anlaşılması için bir 10 yıl daha geçmesi ve özellikle Yeni-Dalga'yı yaratan yönetmenlerin, sonra da Antonioni'nin bu filmlerden ne denli etkilendiklerinin ve Yeni-Dalga'nın Rossellini'ye ne denli borçlu olduğunun yazılıp çizilmesi gerekecekti. Ancak Rossellini dönemi, sonuç olarak Bergman'ın hayatında durgun, tartışmalı ve gölgeli bir dönemdir... Örneğin "Oggi" dergisinde eleştirmen Angelo Solmi, ünlü çifte yazdığı 'açık mektup'ta şöyle diyordu: "Yarım düzine film, olumsuz sonuçlarıyla, çiftin halk veya eleştirmenlerce kabul edilebilecek bir şey yaratma olanağı bulunmadığını yeterince göstermiştir."

Ve olan oldu, Deha ve Güzellik ayrıldılar. Başarısızlık, mutluluğa mal olmuştu. Eskiye dönüş kaçınılmazdı. Bergman, önce Fransa'ya geçerek Jean Renoir'ın hoppa ve hafif eğlenceliği *Elena et les Hommes – Elena ve Erkekler*'i çevirdi. Ardından tipik Hollywood tarzı bir film olan *Anastasia* geldi. Ustaca filme alınmış ortahalli bir piyesten fazlası olmayan film, yine de büyük başarı kazanacaktı. Çünkü kitlelerin zevkine uygundu ve Bergman artık iyice özlenen, istenen bir

oyuncuydu. *Anastasia* Bergman'a yeni bir Oscar dahil çok şey kazandıracak, sanki çevresinde bir isteri dalgası uyandıracaktı. Ardından kimilerinde eski yönetmenlerini veya rol arkadaşlarını bulduğu bir dizi uluslararası yapım geldi: hepsi Hollywood sermayesiyle kotarılmış, ama çoğu Avrupa'da çekilmiş hoş tür filmleri, düzeyli eğlencelikler... *Indiscreet – Sonsuz Aşk; The Inn of the Sixth Happiness – Sürgün Yolu; Aimez – Vous Brahms?/Goodbye Again – Brahms'ı Sever Misiniz?; The Visit – Ziyaret; The Yellow Rolls-Royce – Sarı Otomobil.* Bergman artık gitgide büyüyen kızları, zaman zaman sahneye çıkıp önemli oyunlarda oynaması, Avrupa jet-setinin gözde isimlerinden olması vb. nedenlerle hep göz önündeydi. Rossellini ile geçen karamsar ve başarısız yılların intikamını alıyordu sanki... Ancak kendisini o denli üzmüş olan ABD'ye gitmiyordu. Bu daha sonra, ancak *Cactus Flower – Kaktüs Çiçeği* adlı komediyi çekeceği zaman mümkün oldu (1969). Ve Bergman, 1949'da terk ettiği Hollywood'a tam 20 yıl sonra yeniden ayak bastı.

Bu 'uluslarası dönem', belki de Bergman'ın starlığını en iyi gösteren yıllardı. Çünkü ancak onun gibi bir oyuncu böylesine alçak düzeyde uçan filmlere ilgi sağlayabilir, daha da önemlisi, böyle filmlerden yara-bere almadan çıkabilirdi. Ve gençliğini uzun zaman korumakla birlikte (*Kaktüs Çiçeği*'nde genç görünümü şaşırtıcıydı), filmden filme değişen, olgunlaşan, yeni anlamlar ve zenginlikler kazanan yüzüyle, Bergman hâlâ kameranın yakın dostuydu. Sidney Lumet'in *Doğu Ekspresinde Cinayet* adlı star yüklü filminde büyük rol-küçük rol diye bir ayrım olmadığını kanıtlayacak ve bir yardımcı Oscar ödülüyle, heykelciklerinin sayısını üçleyecekti. Son Oscar adaylığını ise, aynı zamanda son büyük rolü olan ve ilk kez bir araya geldiği ünlü adaşı Ingmar Bergman'ın *Autumn Sonata – Güz Sonatı* filminde kazanacaktı. Liv Ullmann'ın hırslı ve sert kişilikli piyanist annesini oynayarak...

Ingrid Bergman 1966'da

Bergman'ın zamanı artık azalıyordu. Güzelliği sonunda pes etmiş, yüzünde derin çizgiler oluşmuştu. Daha kötüsü, kansere karşı savaşıyor ve kendisinden beklenebileceği üzere, kolay kolay boyun eğmiyordu. 70'lerin sonuna dek gerek sahnede, gerekse TV'de çalışacak, 80'lerde ise artık ölümün yaklaştığını bildiği halde, Golda Meir'in hayatını anlatan uzun bir TV dizisinde, yaşlanmış yüzünü İsrail'in ünlü politikacısına verecekti. Sanki ölümü yadsıyor ve itiyordu. Ama sinemanın bunca unutulmaz kişiliğini ölümsüzleştirmiş bir sanatçı için, zaten ölümden söz edilebilir mi?

Bergman'ın Dr. Lindstrom'dan olan kızı Pia Lindstrom, bir TV kişiliği. Rossellini'den olan çocuklarının en ünlüsü ise oyuncu Isabella Rossellini. Gerçekten de çok özel bir hayat yaşamış olan sanatçı şöyle demişti: "Hiçbir şeyden pişman değilim. Eğer insanlar ne der diye düşünseydim, yaşadıklarımın çoğunu yaşaya-

mazdım." Oyunculuk için şöyle bir sözü var: "Bir filmde ağlamanız önemli değil. Seyircinin sizin ağladığınızı düşünmesi önemli." Hayatını 1972'de yazdığı bir kitapla açıklamıştı. 1986'da çıkan çıkan Laurence Leamer imzalı biyografininse çok güzel bir adı var: "As Time Goes By"...

TÜM SİNEMA FİLMLERİ:

İsveç dönemi: "Munkbrogreven – Monk Bridge Kontu" (1934 – ilk), "Branningar – Sörf" (35), "Swedenhielms – Swedenhielm Ailesi" (35), "Valborgsmassoafton – Valpurgis Gecesi" (35), "Pa Solsidan – Güneşli Kaldırım" (36), "Intermezzo" (36), "En Kvinnas Ansikte – Bir Kadının Yüzü" (38), "En Enda Natt – Dört Arkadaş" (38), "Dollar" (38), "Die Vier Gesellen – Yalnız Bir Gece" (38), "Juninatten – Bir Haziran Gecesi" (40).

Hollywood dönemi: "Intermezzo" (Amerikan çevrimi – 39), "Rage in Heaven" (41), "Adam Had Four Sons" (41), "Dr. Jekyll and Mr. Hyde – İki Ruhlu Adam" (41), "Casablanca" (43), "For Whom the Bells Toll – Çanlar Kimin İçin Çalıyor" (43), "Gaslight – Işıklar Sönerken" (44), "The Bells of Saint Mary's" (45), "Spellbound – Öldüren Hatıralar" (45), "Saratoga Trunk – Saratoga Güzeli" (45), "Notorious – Aşktan da Üstün" (46), "Arch of Triumph – Zafer Abidesi" (48), "Joan of Arc – Jan Dark" (48), "Under Capricorn – Kapri Yıldızı" (49).

Rossellini dönemi: "Stromboli" (50), "Europa 51" (51), "Siamo Donne – Biz Kadınlar (bir bölüm – 53), "Viaggio in Italia – İtalya'da Yolculuk" (54), "Jeanne sur le Bucher – Jeanne d'Arc'ın Yakılması" (54), "Angst – Korku" (54).

Uluslararası dönem: "Elena et les Hommes – Elena ve Erkekler" (56), "Anastasia – Çarın Kızı" (56), "Indiscreet – Sonsuz Aşk" (58), "The Inn of the Sixth Happiness – Sürgün Yolu" (58), "Aimez – Vous Brahms?/Goodbye Again – Brahms'ı Sever Misiniz?" (61), "The Visit – Ziyaret" (64), "The Yellow Rolls-Royce –Sarı Otomobil" (64), "Stimulanta" (İsveç – bir bölüm – 67), "Cactus Flower – Kaktüs Çiçeği" (69), "A Walk in the Spring Rain – Bahar Yağmuru" (70), "Murder in the Orient Express – Doğu Ekspresinde Cinayet" (74), "A Matter of Time – Bir Zaman Sorunu" (76), "Autumn Sonata – Güz Sonatı" (78), "A Woman Called Golda" (TV serisi – 82).

Yul Brynner
(1915-1985)

YUL BRYNNER, ya da Moğolistan yaylalarından Hollywood'a düşen yıldız... Yıllar boyu kelliğin de bir cazibe unsuru olabileceğini kanıtlayan 'Kral ve Ben'in kralı ve dünya üzerinde sayısız erkeğe saçsız bir dünyanın mümkün olduğunu kanıtlayan adam...

Asıl adıyla Youl Bryner, sinema tarihinde kökeni en karışık ve gizemli olan oyunculardan biridir. En yaygın kanı, onun İsviçreli ve Moğol bir ana-babadan, Rusya'nın Sakalin adasında dünyaya geldiğidir. Kendi ifadesine göre, babası bir Moğol soylusudur ve asıl adı da, babası nedeniyle, Taidje Han Jr.'dır!... Biraz daha ciddi bir bilgi, Moğol kökenli İsviçreli bir babayla bir Romen çingenesi anneden Rusya'nın Vladivostok kentinde dünyaya geldiğidir. Bir başka söylenti de onun çocukluğunu Pekin'de geçirdiği yolundadır. Çok genç yaşta (14-15 yaşlarında) Paris'te geceleri kabarelerde, aralarında mutlaka "Occi Cornia" da bulunan Rus şarkıları söylemiştir!... Daha sonraları Sorbonne'da felsefe okurken, Paris'in ünlü Le Cirque d'Hiver – Kış Sirki'nde akrobatlık yapmış, ancak trapezden düşerek bu mesleği bırakmıştır. Genç Yul, daha sonra tiyatroya merak sararak ünlü tiyatro adamı Pitoeff'le çalışmış, Les Mathurins tiyatrosunda aktörlük ve teknik direktörlük yapmıştır. Ve sonra, ver elini fırsatlar ülkesi Amerika...

ABD genç adama uğurlu gelecektir. Tam 1941'de geldiği ülkenin savaşa girmesiyle, Brynner da kendisini Voice of America radyosunun Fransızca ve Rusça denizaşırı yayın yapan programlarında bulur. Savaştan sonra tiyatro ve TV çalışmaları derken, Broadway'e atlar, "Lute Song", "Dark Eyes" gibi oyunlardan sonra, yeni sahnelecek iddialı müzikal "Kral ve Ben" için egzotik ve yeni bir kişilik arayan yaratıcıları Richard Rodgers-Oscar Hammerstein tarafından izlenir. Ama sayısız genç adam arasından o seçilir: çünkü oyun için gereken tüm yeteneklere sahiptir. Oyunculuğu vardır, şarkı söyleyip dans edebilmektedir ve en önemlisi, son derece egzotik bir fiziği vardır. Sessiz sinemadan beri egzotik bir fiziğin Hollywood'da böylesine işe yaradığı pek görülmemiştir. Brynner, 1951 yılında açılan "The King And I" müzikalinde tam 4625 kere sahneye çıkar!... Dazlak kafalı, inatçı ve haşin, ama sonunda Deborah Kerr'in kusursuz biçimde canlandırdığı İngiliz mürebbiyenin değerlerine boyun eğmekten başka çare bulamayan geçen yüzyılın Siyam kralı, kibar emperyalizmin ve kılık değiştirmiş İngiliz ırkçılığının kendine özgü pembe gözlükleriyle görülmüş de olsa, hoş bir kültürler çatışması öyküsüdür ve doğrusu hikâyeye gerek sahnede, gerekse 1956'da filme alındığında beyazperdede Brynner'ın yaptığı katkı, her türlü övgünün ötesindedir. Böylece, 1949'da nerdeyse kaza eseri oynadığı bir ilk filmden sonraki bu ikinci filmiyle bir de Oscar ödülü alır.

Bu rolle son derece özdeşleşmiş olması ve tipi itibarıyla sınırlı kimliklere girebilmesi gibi dezavantajları aşarak, kısa zamanda gerçek bir sinema kişiliği olmayı başarır, Yul Brynner... Doğrusu Hollywood, her ülkeye, her kültüre, her ırka, tarihin istisnasız her dönemine rahatlıkla uzanan kaygısız ve kimi zaman dikkatsiz tavrıyla, Brynner için ideal bir mekândır. Böylece, Cecil B. de Mille'in ikinci *On Emir*'inde gösterişli bir firavun Ramses, Anatole Litvak'ın *Anastasia*'sında, yıllar sonra Hollywood'a parlak bir dönüş yapan Ingrid Bergman'ın karşısında inandı-

Yul Brynner
10 Emir *filminde*

rıcı bir general Bunin, Richard Brooks'un *Karamozov Kardeşler*'inde çok etkileyici bir Dimitri Karamozov, Anatole Litvak'ın ilginç yazar George Tabori'den uyarladığı *The Journey – Tehlikeli Yolculuk*'ta, *Kral ve Ben*'deki rol arkadaşı Deborah Kerr'in karşısında şaşırtıcı bir Rus generali olur. 1959'da *Solomon and Sheba – Hazreti Süleyman ve Saba Melikesi*'nde sette ölen Tyrone Power'ın yerini alması, nedense iyi karşılanmaz. Oysa elbette ki 'show devam etmeli'dir...

Brynner, 1960'larda daha az sayıda ilginç rol bulabilir. Bunların arasında John Sturges'in unutulmaz *The Magnificient Seven – Yedi Silahşörler; Invitation to A Gunfighter – Bir Silahşöre Davet; Return of the Seven – Yedi Silahşörün Dönüşü* gibi westernler, *Kings of the Sun – Güneşin Kralları; Flight from Ashiya – Asya'dan Kaçış; The Long Duel – Bitmeyen Dövüş* gibi egzotik serüvenler vardır. Arada Gogol'un *Taras Bulba*'sının yeni uyarlamasında, Taras rolünde tam beklendiği gibi bir oyun verir. 1970'lerde ise *The Madwoman of Chaillot – Çılgın Kadın; Neretva Savaşı; Le Serpent – Yılan* gibi bol yıldızlı uluslararası yapımlarda, *Indio Sabata* veya *Adios Sabata* gibi İtalyan western'lerinde boy gösterir. Son filmleri arasında sayılı ilginç olanları, şaşırtıcı Michael Crichton westerni *Westworld – Batı Dünyası* ve onun devam filmi olan *Futureworld – Geleceğin Dünyası*'ndaki robot-kovboy rolleridir. Bu filmlerde, mekanik hareketleri, cam gibi delici bakışları ve 'barbar' çekiciliğiyle, sanki kendi beyazperde kişiliğini de alaycı biçimde özetler gibidir.

Brynner, sonraları önerilen rollerin sıradanlığı karşısında sinemayı bırakır. Yeniden sahnede ve sonra TV için bir dizi filmde Siyam kralı olur: bu rol ömür boyu peşini bırakmaz gibidir... Sürekli ağzından düşürmediği sigarası yüzünden kansere yakalandığında, ibret olsun diye sigaranın zararlarını anlatan bir dizi tanıtıcı filmde oynar. Ancak bu filmler TV ekranlarına yansıdığında, o bu hastalıktan hayatını kaybetmiştir. Perdenin en kendine özgü karizmalarından birine sahip olmuştur Brynner ve bunda da görkemli çıplak kafasının önemli bir payı olmuştur. İlk filminde saçlı olan sanatçı, sonradan kimi filmlerinde de uygun peruklarla seyirci karşısına çıktığında yadırganmıştır: belki de dazlaklığına bizleri tümden alıştırdığı için... Brynner, ömür boyu kökenlerini hep bir gizem perdesi ardında saklamayı seçmiştir. "İnsanlar benim gerçek kimliğimi bilmiyor ve yakın zamanda öğrenecek de değiller," sözleri, onun bu tavrının bir yansımasıdır.

BAŞLICA FİLMLERİ:

"Port of New York – New York Limanı" (1949 – ilk), "The King and I – Kral ve Ben" (56), "The Ten Commandments – 10 Emir" (56), "Anastasia – Çarın Kızı" (56), "The Brothers Karamozov – Karamozov Kardeşler" (58), "The Journey – Tehlikeli Yolculuk" (58), "The Sound and the Fury – Ses ve Öfke" (59), "Solomon and Sheba – Hazret-i Süleyman ve Saba Melikesi" (59), "The Magnificient Seven – Yedi Silahşörler" (60), "Taras Bulba" (62), "Kings of the Sun – Güneşin Kralları" (63), "Invitation to a Gunfighter – Bir Silahşöre Davet" (64), "The Long Duel – Bitmeyen Dövüş" (67), "The Madwoman of Chaillot – Çılgın Kadın" (69), "The Light at the Edge of the World – Dünyanın Ucundaki Fener" (71), "Romance of a Horse Thief"

(71), "Catlow – Kanun Dışı Yaşayanlar" (72), "Fuzz – Büyük Kavga" (72), "Le Serpent – Yılan" (72), "Westworld – Batı Dünyası" (73), "Futureworld – Geleceğin Dünyası" (76).

Anthony Quinn
(1915-)

PERDENİN ZORBA'SI, bir tür ilkel toprak ve doğa adamının en görkemli sinemasal yansıması... Köylüden ihtilalciye, ressamdan büyücüye, boksörden boğa güreşçisine, gangsterden kovboya her rolü kendi kişiliğini katarak oynayabilen, aynı kolaylıkla Onassis, Notre Dame'ın kamburu, Gauguin, Papa veya Hazret-i Hamza olabilen ve 60 yıllık mesleğine 100 film sığdıran büyük oyuncu...

Meksika'da Chiuhaha kasabasında doğduğu kesin... Annesinin Meksikalı, babasının İrlandalı olduğu da... Ancak mesleklere gelince çelişkili bilgiler var.

Annesinin Pancho Villa'nın yanında savaşmış sert bir kadın, bir 'soldadera' olduğu söylenir. Babası ise bir söylentiye göre bir kameraman, bir diğerine göreyse mevsimlik işçi olarak işe başlayıp sonradan Hollywood'un ilk günlerinde bir hayvanat bahçesi kuran bir serüvencidir. Karmaşık kökenleri ve Latin/Anglo-Sakson karışımı kanı, onun ilerde hemen her ırktan ve kökenden kişilikleri rahatlıkla oynamasını sağlayacaktır. Quinn, gerçek ve eksiksiz bir dünya vatandaşıdır.

İlk gençliğinde boğa güreşine merak sarar, arenaya çıkar. Sonra 1936'da sinemaya adım atar. İlk filmlerindeki çok küçük rollerini, zaman içinde küçük rollere çevirir!... Ama bu Meksikalı, kızılderili veya gangster rolleri, ona şöhretin yolunu açacak gibi değildir. O yıllardaki asıl başarısı, 1936'da *The Plainsman – Ovalar Kaplanı*, iki yıl sonra *The Buccaneer – Korsan*, ertesi yıl da *Union Pasific – Pasifik Ekspresi* filmlerinde rol aldığı ünlü yönetmen Cecil B. de Mille'in evlat edindiği kızı Katharine de Mille'in kalbini çalarak onunla evlenmesidir. Ama bu bile, 1930'ların sonlarında Quinn'e beklediği ünü getirmeyecektir.

Anthony Quinn

Savaş yıllarında Paramount'tan ayrılıp Warner Bros ve FOX'la çalışır. Rollerinin önemi çok yavaş biçimde artmaktadır. Sert, giderek çirkin fiziğinin ardında saklı o müthiş dinamizmi henüz bilinmediği için, yönetmenler ona önemli rolleri layık görmezler. *Blood and Sand – Kanlı Meydan; They Died with their Boots On – Sayılı Kahramanlar; The Oxbow Incident – Oxbow Olayı; Buffalo Bill* gibi filmlerde hep asıl kahramanın yanıbaşındaki adam veya adamlardan biridir. *Sayılı Kahramanlar*'da

kızılderili şef Crazy Horse veya *Bataan'a Dönüş*'teki Filipinli savaşçı rollerine aynı inandırıcılığı katabilmektedir.

Sinemadan beklediğini bulamayan Quinn, Broadway'e yönelir, orda "İhtiras Tramvayı" oyununda Marlon Brando'nun yerini alarak eşit düzeyde başarı kazanır. 1951'de üç yıllık bir ayrılıktan sonra Hollywood'a döndüğünde şansı artmış gibidir. Robert Rossen'ın şaşırtıcı boğa güreşi filmi *The Brave Bulls – Kanlı Kılıç*'ta başarı kazanır. Hemen ardından, Meksika kökenlerini hatırlayan Elia Kazan tarafından *Viva Zapata*'da Marlon Brando/Zapata'nın kardeşini oynamak için seçilir. İki oyuncu da Oscar adayı olarak, Broadway'deki rekabetlerini sürdürürler. (Zaten sette de pek anlaşamadıkları hem Kazan'ın, hem de Brando'nun anılarında yazılıdır.) Bu ilk raundu Quinn kazanır, yardımcı oyuncu olarak heykelciği kucaklar. Dört yıl sonra da Minnelli'nin *Lust for Life – Ölmeyen İnsanlar*'ındaki Gauguin rolüyle ikinci yardımcı oyuncu Oscar'ını alacaktır. Ancak Brando, sonraları iki baş oyuncu Oscar'ıyla elbette bu yarışı önde bitirir.

İlk Oscar'ı Quinn'in şansını artırır. Art arda *Ride Waquero – İki Aşk Arasında; Blowing Wild – Müthiş Mücadele* gibi gösterişli western'lerde Robert Taylor, Ava Gardner, Gary Cooper, Barbara Stanwyck gibi starlarla ve eşit düzeyde rollerde oynar. Avrupa sinemasının ilgisini çeker, Fellini'nin ilk büyük filmi *La Strada – Sonsuz Sokaklar*'da nefes kesici bir Zampano olur: küçücük, bebek kadın Gelsomina'ya tutulan gezginci, dev gösteri adamı... İtalya'da çevrilen bir *Hun İmparatoru Attila*'da Attila olur, uluslararası yapım *Ulysses – Kral Ülis'in Maceraları*'nda ise kralın en yakın arkadaşı... Fransız yapımı bir *Notre Dame'ın Kamburu*'nda Gina Lollobrigida'nın oynadığı Esmeralda'ya vurulan kambur Quasimodo olur. Yeniden Hollywood'a dönüp *Lust for Life – Ölmeyen İnsanlar*'la ikinci Oscar'ını alır. O artık büyük bir yıldız ve uluslararası bir stardır...

Quinn bundan sonra, o ünlü etnik portreler galerisini açar. *Wild is the Wind – Vahşi Aşk*'ta Anna Magnani, *Hot Spell*'de Shirley Booth, *Black Orchid – Siyah Orkide*'de Sophia Loren'in karşısında hep İtalyan kökenlileri oynar. *Last Train from Gun Hill – Kan Davasının Sonu; Warlock – Korkunç Mücadele; Hellen in Pink Tights – Korkunç Kumpanya* gibi klasikleşen western'lerde, bu türün kalıplarını aşan incelikli kişilikler çizer. Kayınpederi De Mille'in hastalanması üzerine onun başladığı *The Buccaneer – Korsan* filmini (ikinci çevrim) yönetmen olarak tamamlar. (Bu alandaki tek denemesi.) 1960'larda, Nicholas Ray'in *The Savage Innocents – Vahşi Masumlar*'ında Eskimo olur!... *Arabistanlı Lawrence*'in Bedevi şeyhi, *Barabbas*'ın Barabbas'ı, *Zorba the Greek – Zorba*'nın Yunanlı ermiş Zorba'sı hep odur. Cacoyannis'in filminde bu ünlü Nikos Kazancakis kahramanına yaşam sevgisi, Akdeniz felsefesi, sirtaki adımları ve uzo tutkusuyla karışık müthiş bir canlılık getirir ve son Oscar adaylığını kazanır. Bu rol onun sağduyulu, ayakları yere basan, ama aynı ölçüde hülyalı ve duygusal toprak adamları kimliğinin zirvesidir. Artık daha öteye gitmesi nerdeyse olanaksızdır.

Nitekim gidemez de... Ama hep dener. Daha iyisini değilse de farklısını, özgün ve yeni olanını yapmak için uğraşır. *The Guns of Navarone – Navaron'un Topları; Lost Command – Zafer Yolları; The Twenty Fifth Hour – Yirmibeşinci Saat; The Rover – Maceralar Beldesi; The Magus – Büyücü; The Marseilles Contract – Ölüm Anlaşması* gibi uluslararası yapımlarda oynar. İsviçreli yazar Frederich

Anthony Quinn en ünlü rolü Zorba'da Alan Bates'le

Dürrenmatt'tan uyarlanan *The Visit – Ziyaret*'te (1963) eşlik ettiği Ingrid Bergman'ı beş yıl sonra *A Walk in the Spring Rain – Bahar Yağmuru*'nda yeniden bulur. Anna Magnani ile yeniden karşılaşması ise Stanley Kramer'ın *The Secret of Santa Vittoria – Kasabanın Sırrı*'nda gerçekleşir. *Baba*'nın açtığı furyada, *The Don is Dead – Baba Öldü*'de kendi Corleone'sini yaratırken, *The Shoes of the Fisherman*'da Papa, *The Message – Çağrı*'da Hazreti-i Muhammed'in dava ve inanç dostu Hamza, *The Greek Tycon – Akdenizli*'de armatör Onassis olur.

70'lerdeki filmleri gösterişli, ama koftur. 80'lerde ise hep eski başarılarını yineler gibidir: *Lion of the Desert – Çöl Aslanı, Çağrı*'nın başarısını yinelemek isteyen Mustafa Akkad'ın kotardığı bir İslam usulü üstün-yapım, *The Richest Man in the World*, yine Onassis'i oynadığı bir TV dizisidir. 90'lara ise *The Revenge – İntikam, Ghosts Can't Do It – Hayaletler Beceremez* gibi gerçek facialarla girer. Acaba en küçük bir seçme duygusu kalmamışçasına bunamış mıdır? Üç eşinden olan toplam sekiz çocuğuna bakmak için paraya bu derece gereksinmesi mi vardır? Yoksa hep hayalini kurduğu (ve sonunda gerçekleştiremediği) bir Picasso'nun hayatı projesi için sermaye mi toplamaya çalışmaktadır?

Ancak Quinn, tükenmiş değildir. Nitekim son yıllarda kimi genç ve özgün yönetmenlerin filmlerinde küçük, ama çarpıcı roller almayı ve bu filmlere değer katmayı sürdürür: Spike Lee'nin *Jungle Fever*, John McTiernan'ın *The Last Acti-*

on Hero – Son Muhteşem Kahraman, Alexander Rockwell'in *Somebody to Love – Sevecek Biri* ya da Alfonso Arau'nun *A Walk in the Clouds – Bulutlarda Yürüyüş* filmleri gibi... 1980'lerin ortalarında yeniden Broadway'e dönmüş ve yıllar sonra Zorba karakterini sahnede canlandırmıştır. Bir aralar plak dolduran ve "I Love You, You Love Me" adlı parçasını listelere sokan da odur. O, sinemadaki 60 yılı aşan çabasından henüz yorulmamış, enerjisini 85'e yaklaşan yaşına rağmen tüketmemiş bir sinema adamı, doğuştan bir oyuncu, mesleğini sonuna dek götürecek bir profesyoneldir. Bir zamanlar "benim sadece kızılderili oynayabileceğimi sanıyorlar," diye tepki gösteren genç ve öfkeli aktör, artık bir dünya oyuncusuna ve bir beyazperde efsanesine dönüşmüştür. Özyaşamını daha 1972'de, "The Original Sin – İlk Günah" adıyla yayınlayan Quinn'in günümüzde bu kitabı yeniden ele alıp birçok bölüm eklemesi gerekecektir!...

BAŞLICA FİLMLERİ:

"Parole" (1936 – ilk), "The Plainsman – Ovalar Kaplanı" (36), "Union Pasific – Pasifik Ekspresi" (39), "Blood and Sand – Kanlı Meydan" (41), "The Black Swan – Kara Korsan" (42), "The Ox-Bow Incident – Ox-Bow Olayı" (43), "Buffalo Bill" (44), "The Brave Bulls – Kanlı Kılıç" (51), "Viva Zapata" (52), "Ride Vaquero – İki Aşk Arasında" (53), "Blowing Wild – Müthiş Mücadele" (53), "La Strada – Sonsuz Sokaklar" (54), "Ulysses – Kral Ülis'in Maceraları" (55), "Lust for Life – Ölmeyen İnsanlar" (56), "The Hunchback of Notre Dame – Notre Dame'ın Kamburu" (56), "Wild is the Wind – Vahşi Aşk" (57), "Black Orchid – Siyah Orkide" (58), "Last Train from Gun Hill – Kan Davasının Sonu" (58), "Warlock – Korkunç Mücadele" (59), "Heller in Pink Tights – Korkunç Kumpanya" (60), "Savage Innocents – Vahşi Masumlar" (60), "The Guns of Navarone – Navaron'un Topları" (61), "Lawrence of Arabia – Arabistanlı Lawrence" (62), "Barabbas" (62), "Requiem for a Heavy Weight – Altın Eldiven" (63), "The Visit – Ziyaret" (63), "Zorba the Greek – Zorba" (64), "A High Wind in Jamaica – Cinayet Yolu" (65), "Lost Command – Zafer Yolları" (66), "The Happening – Âsiler Beldesi" (67), "The Twenty Fifth Hour – Yirmibeşinci Saat" (67), "The Rover – Maceralar Beldesi" (67), "The Secret of Santa Vittoria – Kasabanın Sırrı" (69), "A Walk in the Spring Rain – Bahar Yağmuru" (69), "The Marseilles Contract – Ölüm Anlaşması" (74), "The Don is Dead – Baba Öldü" (75), "The Message – Çağrı" (76), "The Children of Sanchez – Sançez'in Çocukları" (78), "The Greek Tycoon – Akdenizli" (78), "The Passage – Geçit" (79), "Lion of the Desert – Çöl Aslanı" (80), "The Con Artists – Blöf" (81), "Revenge – İntikam" (90), "Jungle Fever" (91), "Mobsters – Suç İmparatorluğu" (91), "The Last Action Hero – Son Muhteşem Kahraman" (93), "Somebody to Love – Sevecek Biri" (94), "A Walk in the Clouds – Bulutlarda Yürüyüş" (95), "The Seven Servants" (96).

Frank Sinatra
(1915-1998)

YÜZYILIN 'SESİ', Amerikan usülü hafif müziğin, ballad türünün ve çağlar-ötesi romantizmin kralı. Ama aynı zamanda, kendi ezik, çok yaşayıp çok görmüş, acılaşmış ama bir çocuk naifliğini korumuş kişiliğini ustaca perdeye taşıyan ve 'his way – kendi tarzında' yaşayan bir büyük aktör...

Frank Sinatra, New York'un Hoboken semtinde İtalyan kökenli itfaiyeci Marty Sinatra'yla iriyarı, kişilikli ve güçlü bir kadın olan Dolly Sinatra'nın çocuğu olarak, Francis Albert Sinatra adıyla doğdu. Zor bir doğumdan sonra ölü sanılıp bir kenara bırakılan bebeği, söylentiye göre büyükannesi soğuk suya tutarak hayata döndürdü. Böyle doğan çocukların sonradan güçlü ve çetin ceviz kişiliklere dönüştüğü söylenir. Sinatra bu kuralı doğruluyor olmalıdır.

Hobokenli küçük Sinatra, çelimsizliğine karşın annesinin şımarttığı, cebine bol para koyduğu, okul ve arkadaş düzeyinde savunduğu bir sokak çocuğu olarak büyüdü. Genç yaşta okulu bıraktı, çeşitli işlerde çalışmaya başladı. Dönemin idolü Bing Crosby'yi örnek alarak müziğe yönelmesi gecikmedi. The Hoboken Four adlı bir gruba girdi, sahneye çıktı. Bir gece, bir kulüpte dönemin ünlü trompet ustası Harry James onu fark etti: "Sahneye çıkıp birkaç notayı tamamladığında, karşımda geleceğin ünlü bir şarkıcısının bulunduğunu sezmiştim," dedi James... 1939'da Harry James, ertesi yıl da Tommy Dorsey orkestrasının solisti olarak çalışmaya başladı. İlk sükseli plaklarını da Dorsey'le doldurdu ve yavaş yavaş, savaş yıllarının en popüler genç şarkıcısı oldu. Annesinin etkisiyle, komşu kızı, yine İtalyan kökenli Nancy Barbato ile evlenip art arda iki çocuk yaparak bir aile kurdu. Ama, daha 1941 yılında bir plağıyla, ünlü "Billboard" dergisinin en iyi genç şarkıcı unvanını almasıyla başlayan hızlı yükselişi, genç adamın başını döndürmekte gecikmedi. Rock döneminin ve Elvis,The Beatles ve benzeri sanatçıların uyandırdığı kitlesel histeri olayının öncüsü, Sinatra ve onun konserleridir. Savaşı unutmak içgüdüsüyle çılgın gibi eğlenmeye çabalayan bir Amerika'da, Sinatra kısa zamanda bir müzik ve sahne fenomeni olarak zirveye çıkacak ve özellikle 1943'ten başlayarak sinemada da şansını arayacaktı.

Frank Sinatra

Sinatra, özellikle MGM ile anlaşma yaptıktan sonra bu şirkete çevirdiği müzikallerle sinemada ilerlemeye başladı. Aralarında *Anchors Aweigh – Gönül Kimi Severse; Till the Clouds Roll By – Bulutlar Geçinceye Kadar; Take me Out to the Ball Game – Gençlerin Sevgilisi* ve ünlü *On the Town – Denizciler Geliyor* da bulu-

nan bu filmlerde, sevimli, uçuk ve çocuksu bir kişilik çiziyor, çoğu zaman Gene Kelly'nin danslarına adım uyduruyor ve elbette filmin romantik şarkılarını söylüyordu. Öylesine inatçı ve azimli bir genç adamdı ki, hiçbir eğitimi olmamasına karşın kısa zamanda aldığı derslerle dansta da belli bir düzeye geliyor ve hatta işin ustası Gene Kelly'den bile kompliman alıyordu!... Şarkıları ise yine listelerde başa tırmanıyor, gitgide olgunlaşan sesiyle yalnız kalplerin, hep terk edilmişlerin, aşk acılarının ve bahar sevinçlerinin yansımasını milyonlara duyuruyordu.

10 yıllık bir yükseliş döneminden sonra, 1950 başlarında Sinatra'nın süksesi birden azaldı. Konserleri ilgi çekmez oldu, MGM ile olan anlaşması yenilenmedi, Hollywood'dan öneri gelmemeye başladı. Yıllarca genç kızların sevgilisi ve daha olgun kadınların düş nesnesi olan şarkıcıya ne olmuştu? Temelde şarkı ve oyun yeteneğinde bir düşüş yoktu. Ama belki özel hayatının karışıklığı bir neden sayılabilirdi. Tüm Amerika'da örnek diye gösterilen Sinatra ailesi dağılmış, Frankie, sayısız flörtünden sonra hep eninde sonunda eve, ailesine dönmesini beklemeye alışmış olan ve uğrunda "Nancy with a Laughing Face" adlı şarkıyı söylediği eşini, bu kez çok daha güçlü ve karşı konulmaz bir ilişki uğruna terk etmiş, hatta ondan resmen boşanmıştı. Çünkü Nancy'nin karşısında bu kez gerçekten de çok güzel bir kadın, Ava Gardner vardı. Hollywood'un seks tanrıçasıyla müziğin genç, çelimsiz, ama kendine son derece güven duyan kralı, tüm Amerika'yı birbirine katan bir aşk hikâyesi yaşadılar. 1948'deki ilk karşılaşmalarından başlayarak, Frankie güzelliğinin doruğundaki kadına tutuldu. Müzisyenlerden özellikle hoşlanan Ava (önceki kocası caz orkestrası sefi Artie Shaw'du) buna karşılık verdi. 1951'de evlendiler ve birkaç yıl çok mutlu bir birlikteliği sergilediler. Ancak bu nerdeyse Sinatra'mn mesleğine mal oluyordu. Her anlamda çöküş yaşayan ve teselliyi ancak Ava'nın kollarında bulan sanatçı, bir söylentiye göre yine Ava'nın inadı ve desteğiyle, Columbia'nın çevireceği *From Here to Eternity – İnsanlar Yaşadıkça* filmindeki er Maggio rolünü kaptı. Bu rolü umutsuzca istiyordu ve neler yapabileceğini göstermek için âdeta çırpınıyordu. Columbia'nın bir sorumlusunun o yıllarda şöyle dediği rivayet edilir: "Ava, Sinatra için koca bir Mafya örgütünün yapabileceğinden daha fazlasını yaptı."

Sinatra, kalabalık kadrolu filmin en unutulmaz rolünü çizmeyi ve bir yardımcı oyuncu Oscar'ını almayı başardı. Sanki yeniden doğmuştu, sanki tüm Amerika ve dünya onu yeniden hatırlamıştı. Güvenini kazanınca Ava'ya karşı sertleşmesi ve kabalaşması de kaçınılmazdı. Ünlü çift, 1957'de ayrıldılar. Sinatra artık oyuncu olarak da zirvedeydi. Kendi zayıf, çelimsiz, ama içten içe güçlü ve kararlı kişiliğini perdede kimi zaman harika biçimde canlandırıyor ve içburucu kompozisyonlar çiziyordu. *Suddenly*'nin suikastçısı, *Young at Heart – Alevli Kalpler*'in intihar eğilimli kırık müzisyeni, *Not as A Stranger – Bir Yabancı Gibi*'nin zayıf kişilikli doktoru, *The Tender Trap – Aşk Tuzağı*'nın müzmin bekârı, *Guys and Dolls – Gönül Yolu*'nun uçuk gangsteri, *The Man with the Golden Arm – Altın Kollu Adam*'ın eroin tutkunu cazcısı hep oydu. Artık 'The Voice – Ses' diye anılan sanatçı, oyuncu olarak da son derece saygın bir çaba sergiliyordu. 1950'leri kapatan hemen tüm filmleri en azından ilginçti: *Johnny Concho – Sahte Kahraman*, sondan bir önceki filminde geleceğin prensesi (ve hep çok iyi arkadaşı kalan) Grace Kelly'yi kollarında tuttuğu *High Society – Yüksek Sosyete*, ciddi bir rolde gözüktü-

Sinatra Alevli Kalpler *filminde*

ğü tarihsel serüven *The Pride and the Passion – Gurur ve İhtiras*, bir şarkıcı dramı olan ve ünlü "All the Way" şarkısını tanıtan *The Joker is Wild – Çılgın Şarkıcı*, 'klas' müzikal (ve *The Lady is a Tramp*'i ölmezleştiren) *Pal Joey – Bir Çapkının Maceraları*, içburucu aşk filmi *Kings Go Forth – Krallar Önde Gider*, en iyi rollerinden birini verdiği Vincente Minnelli başyapıtı *Some Came Running – Aşk Uğruna*, sondan bir önceki Frank Capra filmi olan *A Hole in the Head – Miami Macerası*, gösterişli müzikal *Can Can*...

Bu çabası, 60'lar boyu da sürdü. Son derece yoğun, karmaşık, giderek gizemli bir hayatın içinde, Sinatra sinemaya hep gereken yeri ayırdı. Özel hayatı kuşkusuz ki çok dikkat çekiyordu: sayısız kadınla birlikte oluyor, Lauren Bacall, Judy Garland, Marlene Dietrich, Elizabeth Taylor, Marilyn Monroe, Kim Novak vb. ile uzunlu-kısalı ilişkiler yaşıyordu. Genç oyuncu Mia Farrow'la evlenip kısa süre sonra ayrılıyor (1966-68), bu kısacık saçlı kadınla evliliği üzerine Ava, o dönemde yaşadığı Madrid'den şu alaycı yorumu yapıyordu: "Onun eninde sonunda bir oğlan çocuğuna düşeceğini hep tahmin etmiştim!"'... Adı sık sık, ilk gençliğinden beri önlenemez bir ilgi duyduğu Mafya örgütü ve ve onun karizmatik kimi babalarıyla birlikte anılıyor, özellikle Las Vegas'ın kurucusu Bugsy Siegel'le olan ilişkisi ve onun gibi kumar başkentinde kendi casino'suna sahip olma çabaları ayyuka çıkıyordu. Çünkü Sinatra için iktidar, her türlü biçimiyle iktidar, çekici,

giderek büyüleyiciydi. Onun hiçbir biçimine ve hiçbir alanına ilgisiz kalamıyordu. Elbette politik olanına da... Daha 1940'larda gencecik bir şarkıcı iken, başkan Roosewelt ve eşiyle tanışıp Beyaz Saray'da çay içtiğini hayatı boyunca unutmamıştı. 1959'da John F. Kennedy ile tanışıp dost oldu, onun seçim kampanyasına destek çıktı ve Beyaz Saray'a geçmesine katkıda bulundu. Kennedy'ye Mafya desteği sağladığından ona kadın bulduğuna dek o denli çok dedikodu çıktı ki, Kennedy'ler onu Beyaz Saray'a pek sokmamayı yeğlediler. Ama bu ara Jacqueline Kennedy ile işi pişirmeyi de ihmal etmedi!... Gitgide yükselen şarkıcılığı ve oyunculuğu, çeşitli hayır işlerine adadığı zamanı ve parası ile, o sanki bir iyilik meleği idi. Ama öte yüzüyle, kibirli, küstah, Mafya ile ilişkilerini ve Beyaz Saray'la yüzsüz içli-dışlılığını sergilemekten kaçınmayan bir adam, bir yazarın dediği gibi sanki Dr. Jekyll ve Mr. Hyde... Politik liderlere ve başkanlara yakınlığı hep sürecek, daha sonra Lyndon Johnson, Richard Nixon, Ronald ve Nancy Reagan'la da dost olacaktı. Nancy'nin onun için şöyle dediği bilinir: "Her şeyin gerisinde, sonuç olarak onun çok eski kafalı bir İtalyan erkeği olduğunu düşünüyorum." Sinatra, tüm bu ilişkileri sırasında, kuşkusuz bir zamanlar sahip olduğu isyancı, non-konformist, toplumsal çabalara ve liberal görüşlere dönük kişiliğinin yavaş yavaş sağa, tutuculuk ve konformizme kaymasını da önleyemedi...

60'lı yıllarda, Frankenheimer'in *The Manchurian Candidate – Casuslara Karşı*, Frank Sinatra'nın *None but the Brave* (kendi yönettiği tek film), Mark Robson'un *Von Ryan's Express – Fedailer Birliği* gibi filmlerinde oynadı. 1960'larda başlayan ve sayısız Les Vegas gecesine büyük neşe katan bir beraberlik, bir grup sanatçıyla (tam olarak Dean Martin, Sammy Davis Jr., Peter Lawford ve Joey Bishop) kurduğu 'rat pack' ekibi, birlikte bir avuç filmde de oynadılar: *Sergents Three; Ocean's Eleven – Soyguncular; Robin and the Seven Hoods – Yedi Tatlı Serseri*, vs. Ekibin kendi yarattıkları şakaları ünlüydü. Örneğin bir gösteride Sinatra içkiciliğiyle tanınan Dean Martin'e soruyordu: "Yolda giderken sık sık düşüyormuşsun, doğru mu?"/"Evet, ama şikâyet etmiyorum. Tek dinlenebildiğim zamanlar bunlar!" Ya da Martin'in şu esprisi: "Frankie öldüğünde sanırım pantolon fermuarını müzeye hediye edecekler!"... 60'lı yılların sonunda, birkaç filmde ilginç bir detektif kimliği yarattı: Tony Rome. 1955'lerde rock'n roll'ın çıkışıyla birlikte müthiş karşı olduğu yeni ve modern müzik akımlarıyla artık belli bir uyum içindeydi, hatta bir dönemde aleyhine ağzına geleni söylediği Elvis Presley'le birlikte sahneye çıktı, onun "Are You Lonesome Tonight" veya "Love me Tender" gibi klasiklerini yorumladı. Çünkü artık, rock'n roll veya başka bir şey, hiçbir müziğin ona dokunamayacağını, artık sesi, şarkıları ve yorumuyla klasik olmaya doğru gittiğini biliyordu. Nitekim 1960'larda en güzel şarkılarından kimilerini söyledi ve bu 10 yılı, kendi yaşam felsefesini en iyi anlatan bir şarkıyla, Claude François'nın bestesinden Paul Anka'nın düzenlemesiyle söylediği "My Way"yle kapattı.

Sinatra, en başarılı yılları sayılabilecek 60'lardan sonra, perdeyi kapatır gibi oldu. Tüm 70'ler boyunca hemen hiç film çevirmedi, Ancak müziğe yeniden döndü ve görkemli konserler verdi. 1976'da evlendiği Barbara Marx (Üç Ahpap Çavuşlar'dan Zeppo Marx'ın eski eşiydi), ona yıllar sonra beklediği özeni gösterdi, huzuru getirdi. Ertesi yıl çok sevgili annesi Dolly'yi bir uçak kazasında kaybet-

Frank Sinatra
Ava Gardner
ile birlikte

menin tesellisini ise bulamadı. 1980'de dönüş yapıp Faye Dunaway'le birlikte çevirdiği *The First Deadly Sin* adlı karanlık polisiye, ilgi görmedi. 80'lerde de ancak bir-iki film yaptı, Beyaz Saray'a ve Reagan'ların yakınına girip çıkması, çocuklarına destek olması (özellikle Nancy Sinatra'nın oyunculuk ve şarkıcılık çabalarına destek oldu) ve kimi son plakları ile kendisinden söz ettirdi. 40 yılı aşan bir oyunculuk yaşamında 55 film çeviren ve 50 yılı bulan bir şarkıcılık kariyerinde tam olarak 1414 stüdyo kaydı yapan Sinatra, 1990'larda son kayıtlarını, eski ve klasik parçalarını günümüzün ünlü şarkıcılarıyla birlikte yorumladığı ünlü "Duets" albümleriyle yaptı. Bu iki albümde ona 1990'lar müziğinin en popüler isimleri eşlik etti. Bunlardan örneğin Luther Vandross şöyle diyordu: "Tüm gençliğimde o benim için başarı ve saygınlığı temsil etti." U2 grubunun solisti Bono ise şöyle dedi: "Rock'n roll'cular Sinatra'yı sever, çünkü o bizim istediğimiz temel şeylere sahiptir: kabadayılık ve kişilik!" Onu 20. yüzyılın 100 sanatçısı arasında şarkıcılar bölümünün başına oturtan 8 Haziran 1998 tarihli TIME dergisi, şu şöyle diyordu: "O yaşadı, sevdi, kavga etti, üslubu vardı, cesareti vardı, hatta oyunculuğu vardı. Ama her şeyin ötesinde, o Amerikan pop'unu gerçek anlamıyla tanımladı." Yani, bir başka deyişle, kendisinin de çok iyi söylediği gibi, o her şeyi kendi yöntemleriyle yaptı: "I did it my way"...

Sinatra, Larry King'le yaptığı bir TV söyleşisinde şöyle demişti: "Annemin ruhuna yemin ederim, her sahneye çıkışımdan önce birkaç dakika korkudan titrerim. Sahneye adım attığınız andan itibaren her şeyi nasıl yapacağınızı çok iyi bilmelisiniz. Yoksa, elveda sahne." Oyunculuğu konusunda ise çok daha alçakgönüllü gözüküyor: "Eğer sözlerinizi adınız gibi ezberlemişseniz, işi sağlama bağladınız demektir. Biraz aklınız varsa, çok iyi becermemeniz için neden yok demektir!" Bu sözler yine de *İnsanlar Yaşadıkça* veya *Altın Kollu Adam*'daki başarısını açıklamaya pek yetmiyor.

Sinatra, 80. yaşını görkemli biçimde kutlamıştı. Tony Bennett, Bruce Springsteen, Bob Dylan gibi ünlü şarkıcılar onun şarkılarını söylemişler, sonra hep birlikte "Happy Birthday, Mr. Frank" denmiş ve Sinatra, mikrofonda artık iyice zayıflamış sesiyle bir-iki şarkı mırıldanmıştı. Güçsüzleşen bedeni, alkol, kadınlar, kavgalarla geçmiş bir yaşamın yükünü artık taşıyamıyor, belleğini yitirdiği, kimseleri tanımadığı söylentileri yayılıyor ve son iki yılında kamuoyundan kesinlikle saklanıyordu. Nihayet bir kalp krizine yenildi ve kaldırıldığı hastanede, son eşi Barbara'nın kollarında öldü. Marlon Brando onun için şöyle demişti: "Öldüğünde mutlaka cennete gidecek ve Hazret-i Allah'a onu niye kel bıraktığının hesabını soracak!" Bunu yapıp yapmadığını bilmiyoruz. "İnsan bir kere yaşar ve hayatı benim gibi yaşadığınızda, bu bol bol yeter," diyen sanatçı, kuşkusuz 20. yüzyılı yapan en unutulmaz kişiliklerden biri olarak anılacak. Onun yaşam hikâyesini anlatan birçok kitap var: 1962-86 arasında yayınlanmış Robin Douglas-Home, Earl Wilson, John Howlett, John Rockwell, Derek Jewell, Nancy Sinatra ve Kitty Kelley imzalı kitaplar...

BAŞLICA FİLMLERİ:

"Las Vegas Nights" (1941 – ilk), "Higher and Higher" (43), "Step Lively" (44), "Anchors Aweigh – Gönül Kimi Severse" (45), "It Happened in Bro-

oklyn" (46), "The Kissing Bandit – Haydut Aşkı" (47), "Take me Out to the Ball Game – Gençlerin Sevgilisi" (48), "On the Town – Denizciler Geliyor" (49), "Meet Danny Wilson – Bir Şarkıcı Doğuyor" (51), "From Here to Eternity – İnsanlar Yaşadıkça" (53), "Suddenly" (54), "Young at Heart – Alevli Kalpler" (54), "The Tender Trap – Aşk Tuzağı" (55), "The Man with the Golden Arm – Altın Kollu Adam" (56), "Johnny Concho – Sahte Kahraman" (56), "The Pride and the Passion – Gurur ve İhtiras" (56), "Guys and Dolls – Gönül Yolu" (56), "High Society – Yüksek Sosyete" (56), "Pal Joey – Bir Çapkının Maceraları" (57), "The Joker is Wild – Çılgın Şarkıcı" (57), "Kings Go Forth – Krallar Önde Gider" (58), "Some Came Running – Aşk Uğruna" (58), "A Hole in the Head – Miami Macerası" (59), "Can Can" (59), "Never So Few – Parlayan Süngüler" (59), "Ocean's Eleven – Soyguncular" (60), "The Manchurian Candidate – Casuslara Karşı" (62), "Four for Texas – Texas'a Dört Kişi" (63), "Come Blow Your Horn" (63), "Robin and the Seven Hoods – Yedi Tatlı Serseri" (64), "Von Ryan's Express – Fedailer Birliği" (65), "Assault on a Queen – Denizde Soygun" (66), "Tony Rome" (67), "The Detective – Vahşi Hakikat" (68), "Dirty Dingus Magee – Çıldırtan Takip" (70), "The First Deadly Sin" (80), "Cannonball Run 2" (84).

Olivia De Havilland

(1916-)

PERDENİN MELANIE HAMILTON'U, hep soylu, zarif, iyi yürekli, hep bir 'lady' kalmış sayılı yıldızlardan biri, ününün zirvesindeyken özel hayatını da yaşamak ve bunun için Hollywood hapishanesini terk etmek cesaretini göstermiş çağdaş bir kadın...

Olivia Mary de Havilland, İngiliz bir ana-babadan Tokyo'da dünyaya geldi. Babası Walter Augustus de Havilland, atalarının soyağacını birkaç yüzyıl öncesine dek sayabilen bir Cambridge mezunu İngilizce hocası, annesi Lillian Ruse ise Berkshire Royal Academy of Dramatic Reading'de eğitim görmüş sanatçı eğilimli bir kadındı. Lillian, kocasının iznini alamadığı için asla sahneye çıkamadı. Buna karşılık, sesi de olduğundan ev konserleri vermek imkânını buldu. Sonraları kendisini dramatik sanatlar, şarkı ve özellikle iyi konuşma dersleri vermeye adayan Lillian Rusell'ın, iki kardeşin oyuncu olmasındaki büyük etkisi tartışılmaz. Çünkü Olivia'nın bir yıl sonra dünyaya gelen kardeşi Joan de Havilland da, bilindiği gibi, Joan Fontaine adıyla ünlü bir oyuncu olacaktır. Bir Shakespeare hayranı olan anne Lillian, Olivia'nın adını bile "12. Gece" oyunundan seçmiş değil miydi?

1919 yılında Lillian, kızlarının Tokyo iklimine bağladığı zayıflık ve rahatsızlıklarını bahane ederek, onları aldı ve İngiltere'ye dönmek üzere vapura bindi. Ama gemi San Fransisco'da durduğunda, iki kız da gerçekten ateşli haldeydiler

ve doktor, denizaşırı bir yolculuğu tavsiye etmedi. Bunun üzerine, güçlü Lillian İngiltere'ye dönmekten vazgeçti, kızlarını alıp San Fransisco'nun yanıbaşındaki çok sevimli bulduğu Saratoga kasabasına yerleşti. Kader iki kız kardeşin birer star olması için ağlarını örmeye başlamıştı. Lillian, daha sonra Tokyo'ya dönüp eşinden boşandı ve sonraki yıllarda da, çevreden seçkin bir tüccar beyefendi olan George Milan Fontaine'le hayatını birleştirdi. İki kız kardeş, küçük yaştan itibaren kişilik farkları gösterdiler. Özellikle her zaman güçlü olan Olivia'ya karşı Joan'ın zayıflığı ve çelimsizliği, ailede hep "Olivia yapabilir, Joan yapamaz," formülünü yerleştirdi. İki kız kardeşin sonraları ayyuka çıkan ve bir dönem Hollywood'unda manşet olan anlaşmazlıklarının temeli, bunda yatsa gerektir.

Olivia de Havilland

Olivia, küçük yaştan itibaren İngilizce öğretmeni olmak hevesiyle yetişti. Gerçi okulda 'film oyunu'nun en başarılı olanlarındandı. Ama oyunculuğu ciddi bir kariyer olarak görmüyordu. Saratoga'nın yerel tiyatrosunda Shakespeare'in "Bir Yaz Gecesi Rüyası"nda Hermia rolünü alması, hayatını değiştirdi. 18 yaşındaki genç kız bu rolde öylesine başarılı oldu ki, prodüksiyonu bir prestij projesi olarak perdeye aktarmak isteyen Warner Bros ve filmin yönetmenliğini William Dieterle'nin asistanlığıyla yüklenen ünlü Alman tiyatro adamı Max Reinhardt, Olivia'nın bu rolde oynaması için ısrar ettiler. Jack Warner anılarında şöyle diyor: "İri kahverengi gözleri olan, bir Keane portresi gibi bir genç kız gördüm. Film başkentindeki birçok yorulmuş adaleyi yeniden gerginleştirecek taptaze bir güzellik. Sesi de kulağa müzik gibi geliyordu. Alçak tondan bir çello sesi sanki..." Ama bu beklenmedik başarının tek bir koşulu vardı: yedi yıllık bir oyunculuk kontratı... Olivia mecburen imzaladı. Ama hemen sonra da pişman oldu. Zaman, korkularındaki haklılığı ve 18 yaşında sezgilerinin ne denli doğru olduğunu gösterecekti. Bu arada, annesi ve hemen ardından benzer bir kariyer yapmak isteyen kardeşi Joan da, Hollywood'a gelip yerleşti. Baba Fontaine ise bu maceraya atılmak istemedi ve Lillian'a yeniden ayrılık yolları gözüktü.

Parlak bir filmle 18 yaşında sinemaya başlamak... Bu gerçekten büyük bir şanstı. Olivia bu şansı kendince iyi kullandı. Birkaç önemsiz filmden sonra, 1935'de *Captain Blood – Kanlı Kaptan* filminde yepyeni bir oyuncuya, Errol Flynn'e eşlik etti. Aralarında müthiş bir kıvılcım oluştu ve seyirciler bu ikiliye bayıldılar. Olivia da, Flynn'ın cazibesine kapıldı, ama o aralar onun Lili Damita ile evli olması yüzünden karşılık vermedi. Sonradan şöyle diyecekti: "İyi ki verme-

dim. Sanırım böyle bir ilişki, hayatımı mahvederdi." Flynn'le tam sekiz filmde birlikte oynadılar. Özellikle *The Adventures of Robin Hood – Vatan Kurtaran Aslan; Santa Fe Trail – Santa Fe Yolu; They Died with their Boots On – Sayılı Kahramanlar* (ki birlikteliklerinin sonuncusuydu), sinema tarihine geçen yapımlar olarak kaldı.

Ancak tüm bu ve benzeri filmler, genç oyuncuyu tatmin etmiyor, kendisini hep erkek oyuncunun yanında ve incir çekirdeğini doldurmaz bir öykü içinde ikinci plana itilmiş hissediyordu. O sıralar tüm Hollywood'un başlıca ilgi alanı olan *Rüzgâr Gibi Geçti* için tüm kadın oyuncular gözlerini Scarlett O'Hara'ya dikmişken, yaşına göre son derece olgun ve akıllı olan Olivia'nın gözü Melanie Hamilton'daydı: tüm öykü boyunca Scarlett'in tam zıddı, sevgi ve vefa dolu, iyilik perisi gibi bir kişilik çizen Melanie... Herkes gibi gözü Scarlett'de olan kardeşi Joan Fontaine'e bir aralar Melanie rolü önerilince, Joan filmin müstakbel yönetmeni olarak bilinen George Cukor'a, duraksamadan, bu rolün kardeşine çok daha iyi uyacağını söylemişti. Hakkı da vardı. Ama o zalim ve baskıcı kontratlar döneminde, Olivia'nın Jack Warner'ı bu David O'Selznick yapımı için ikna etmesi nerdeyse olanaksızdı. Bu ancak Warner'ın eşi ve Olivia'nın dostu Ann Warner sayesinde mümkün olabildi. Ve Olivia de Havilland, *Rüzgâr Gibi Geçti*'yle büyük başarı kazandı, Oscar adayı oldu ve gerçek oyunculuk yeteneğini ilk kez gösterebildi.

Ama bu bile yetmedi, Jack Warner'ı Olivia'nın ne denli iyi ve hırslı bir oyuncu olduğuna inandırmaya... Küçük roller birbirini izledi. Gerçi De Havilland her role belli bir seçkinlik ve açık bir zarafet getiriyor ve hangi hikâyede olursa olsun, onu izlemek hep zevkli oluyordu. Ama onun gönlünde gerçek oyunculuk ateşi yanıyordu. 1940 başlarındaki tek gerçek başarısı, Paramount'a 'ödünç verilerek' çevirdiği Mitchell Leisen yapımı *Hold Back the Dawn – Şafak Sökmesin*'de uluslararası çapkın Charles Boyer'ye gönlünü kaptıran saf ve altın yürekli öğretmen rolü oldu. Belki bir de *Bir Yaz Gecesi Rüyası*'ndaki oyun arkadaşı James Cagney'le birlikte çevirdiği dönem komedisi *The Strawberry Blonde – Çilek Güzeli*'nden ya da Bronte kardeşlerin hayatını canlandıran romantik *Devotion – Gönül Yaraları*'ndaki incelikli Charlotte Bronte kompozisyonundan söz edilebilir.

1943 yılı geldiğinde, Warner Bros'la kontratı nihayet bitmişti. Ve Olivia sonunda gelen özgürlüğüyle rahat bir nefes aldı. Ama Jack Warner öyle düşünmüyordu. Onun reddettiği beş-altı filmi ve bu yüzden şirkete verdiği zararı söz konusu ederek, bir altı ay daha kendisi için çalışması gerektiğini söyledi. Olivia reddetti. Konu mahkemeye gitti. Bu arada etkili ve nüfuzlu Warner, tüm yapımcılara gönderdiği ültimatom gibi bir bildiriyle, Olivia'nın disiplinsizliğini ve sisteme verdiği zararı anlattı. Bu, gayri resmi bir 'kara liste'ye alınma olayıydı. Nitekim, Olivia kısa zamanda Hollywood'da iş bulamaz hale geldi. O da bu zamanı (tam iki yıl) ilk kez evlenmek, bir çocuk doğurmak ve New York'ta tiyatro yapmakla geçerdi. Ancak, uzun hukuksal aşamalardan sonra, 1945 yılında yüksek mahkemenin kararı, Olivia'nın lehineydi. Hiçbir gerekçeyle, hiçbir yapımcı bir oyuncudan kontratının asıl süresini aşan bir çaba isteyemezdi. 'De Havilland kararı' diye anılan bu olay, Hollywood'da oyuncuların birer diktatör gibi davranan yapımcılara karşı kazandığı ilk önemli başarı sayıldı. Oliva yıllar önce Bette Davis'in açtı-

ğı yoldan gitmiş (bakınız: Bette Davis maddesi) ve ondan farklı olarak, davasını kazanmıştı. Yıllar sonra, Warner'dan öcünü ince biçimde alacaktı. 1974 yılında onu onore eden bir davet için çağrı aldığında, kalkıp gitti. Ve bir zamanların ünlü yapımcısı, Warner Bros şirketinin kayıtsız-şartsız hâkimi Jack L. Warner bir 'hayırseverlik ödülü' alırken şöyle dedi: "Hayırseverlik denen şeyin gerçekten de desteklenmesi gerektiğine inanıyorum. Hele Jack Warner'ın hayırseverliği, özellikle!"...

Bu davayı kazanmasıyla birlikte, Olivia'nın en parlak dönemi başladı. Rollerini istediği gibi seçiyor, ancak az sayıda parlak öneriye evet diyordu. *The Dark Mirror – Karanlık Ayna*'da biri iyi, öbürü kötü ikiz kardeş kişiliklerini ustalıkla oynadı. *To Each his Own – Günah Çocuğu* adlı görkemli Mitchell Leisen melodramında, bir kadını genç yaştan yaşlılığına çok başarılı biçimde canlandırdı ve bir Oscar aldı. 1946, gerçekten de onun yılıydı. Ertesi yıl, Anatole Litvak'ın *The Snake Pit – Talihsizler Yuvası* filmindeki akıl hastanesine düşmüş kadın rolü için, gerçek akıl hastalarıyla birlikte oldu ve bu roldeki başarısı, ona yeni bir Oscar adaylığı getirdi. İki yıllık bir aradan sonra çektiği, Henry James'in "Washington Square" romanından uyarlanan William Wyler filmi *The Heiress – Miras*, belki de en büyük başarısı oldu. Kusursuz bir 'kadın filmi' olan bu yapımda, babasının baskısı altında inleyen evde kalmış genç kız ve onun bir servet avcısı olan genç bir adama inanıp müthiş bir hayal kırıklığına uğraması anlatılıyordu.

Yıllar sonra, genç adam yeniden ona geri gönüp hayatına girmek istediğinde, bu kez intikam ve oyun sırası genç kadındaydı. Bu filmin finalinde o kararlı, gururlu, intikam düşüncesiyle alabildiğine mutlu yüzüyle görkemli merdivenleri çıkarken, dünyadaki tüm aldatılan kadınların toplu intikamını alıyordu sanki... Ve vefasız genç âşığı Montgomery Clift'e şöyle diyordu: "Evet, çok zalim olabilirim. Bu işi ustalarından öğrendim!"... Bu rol, De Havilland'a ikinci ve son Oscar'ını getirdi.

Olivia, zirveye çıkmıştı. Ama sanki orda kalmak istemedi. *Miras*'tan sonra her yeni filmini ortalama üçer yıl arayla çevirdi. Ve bu filmlerde de eski başarısını yakalayamadı. 1950'lerde *My Cousin Rachel – Kader Yolcuları; Not as A Stranger – Bir Yabancı Gibi; The Ambassador's Daughter – Paris Tatili* gibi az sayıda iyi filmde oynadı. 1960 ve 70'lerde ise sinema çalışmalarını daha da azalttı, aileye yönelik şiddeti ilk kez ciddi biçimde ele alan filmlerden olan *The Lady in a Cage – Kafesteki Kadın* ve yıllar sonra eski rakibesi Bette Davis'le yeniden bir araya geldiği barok korku filmi, Robert Aldrich imzalı *Hush, Hush... Sweet Charlotte – Sus Sevgilim*'den başka, konuk oyuncu konumunda kimi filmlerde ve kimi TV dizilerinde gözüktü: özellikle ünlü *Roots – Kökler* dizisinde... Ve 1982'deki son bir konuk oyunculuktan sonra, sanat çalışmalarına son verdi. İlk eşi Marcus Goodrich'ten boşandıktan sonra, bir Cannes festivalinde tanıştığı Paris Match dergisi yöneticisi Pierre Galante ile evlenerek Paris'e yerleşti ve uzun yıllar orda yaşadı. Kocasından ayrılmasına rağmen hâlâ Fransa'da yaşamayı da sürdürüyor. Hayatının özellikle bu dönemine ait anılarını "Every Frenchman Has One" adlı bir kitapta anlatan Olivia, Hollywood'da ününün ve mesleğinin tutsağı olmamış, en parlak döneminde bile özel hayatını ön plana almış bir yıldız olarak tanınıyor. Şöyle demişti: "Benim iki hayatım var ve bu meslekteki her kadının öyle olması gerek. Düşlere dayanan bir oyunculuk hayatına ihtiyacım var. Onsuz yaşayamazdım. Ama aynı zamanda, tümüyle özel bir yaşama, bir aile yaşamına da ihtiyacım var. İkisine da sahip olduğum için şanslıyım, ama başka türlü yapamazdım."

1970-80'leri çeşitli kentleri dolaşıp sanat ve sinema üzerine söyleşiler yaparak ve de, hemen her yeniden gösterime çıkışında, hayatta kalan tek sanatçısı olduğu *Rüzgâr Gibi Geçti*'nin galalarına katılarak geçiren Olivia de Havilland için bir dönemde Warner Bros'taki meslek arkadaşı ve kimi yakıştırmalara göre rakibesi Bette Davis şöyle demişti: "Olivia'ya gerçek bir hayranlığım var. O, çok güzel olmanın handikapını aşarak iyi bir aktris de olduğunu kanıtladı. Ve sanatçılara belli ölçüde özgürlük veren bir mücadeleyi kazandı. Bugün her oyuncunun ona minnet duyması gerekir."

BAŞLICA FİLMLERİ:

"A Midsummer Night's Dream – Bir Yaz Gecesi Rüyası" (1935 – ilk), Captain Blood – Kanlı Kaptan" (35),"Anthony Adverse" (36), "The Charge of the Light Brigade – Hafif Süvari Alayının Hücumu" (36), "It's Love I'm After – Aşk Peşinde" (37), "The Adventures of Robin Hood – Vatan Kurtaran Aslan" (38), "Dodge City – Aslanlar Şehri" (39), "Gone with the Wind –

Rüzgâr Gibi Geçti" (39), "Elizabeth and Essex – Kraliçe Elizabeth" (39), "Raffles" (40), "Santa Fe Trail – Santa Fe Yolu" (40), "Strawberry Blonde – Çilek Güzeli" (41), "Hold Back the Dawn – Şafak Sökmesin" (41), "They Died with their Boots On – Sayılı Kahramanlar" (41), "In This Our Life – Aşk Yarışı" (42), "Devotion – Gönül Yaraları" (46), "The Dark Mirror – Karanlık Ayna" (46), "To Each His Own – Günah Çocuğu" (46), "The Snake Pit – Talihsizler Yuvası" (47), "The Heiress – Miras" (49), "My Cousin Rachel – Kader Yolcuları" (52), "Not As A Stranger – Bir Yabancı Gibi" (55), "The Ambassador's Daughter – Paris Tatili" (56), "The Proud Rebel – Vadiler Aslanı" (58), "Libel – Ağır Suç" (60), "The Light in the Piazza – Aşk ve Tesadüf" (62), "Lady in A Cage – Kafesteki Kadın" (64), "Hush, Hush... Sweet Charlotte – Sus Sevgilim" (64), "The Fifth Musketeer – Dört Silahşörler" (77), "Airport 77 – Havaalanı 77" (77), "The Swarm" (78), "Roots – Kökler" (TV dizisi – 79).

Kirk Douglas

(1916-)

HOLLYWOOD'DA 'göçmenin başarısı'nın en canlı simgesi, tümüyle kendi kendisini yaratmış, yoksulluktan gelip starlığın tam ortasına oturmuş, her rolü aynı başarıyla oynamış bir büyük aktör, artık cinsi tükenen bir dinozor türünün unutulmaz örneği...

Kirk Douglas'ın asıl adının Issur Danielovitch olduğunu öğrenmek şaka gibi gözükebilir!... Bu adı sonradan Isidore Demsky'ye, daha sonra da, akıllı bir kararla bugünkü adına çevirdi. Rus Yahudisi bir aileden New York'un Amsterdam semtinde dünyaya gelen sanatçı, oyunculuğu, çevresindeki yoksulluktan bir çıkış gibi gördü. Üniversiteye ve bir dram okuluna girmesi, büyük çabaları sayesinde gerçekleşebildi. 1941'de Broadway'de bir oyunda rol aldı, ancak hemen ardından bahriyeli olarak savaşa katıldı. Döndüğünde, yeni yüzler arayan bir Hollywood'da şansını denemek istedi. Dram okulundan arkadaşı Lauren Bacall'ın tavsiyesiyle *The Strange Love of Martha Ivers – Martha Ivers'ın Garip Aşkı* filmi için denendi ve ilk filminde hemen hemen başrol oynadı. Tıpkı yakın dostu Burt Lancaster gibi, yepyeni bir Hollywood'da hemen başrollere tırmanan, bir anlamda talihli bir kuşağın temsilcilerinden oldu.

Douglas, önceleri 40'ların gözde türü kara-filmin kimi önemli örneklerinde oynadı: *Out of the Pas – Mazinin İçinden; I Walk Alone – Yalnız Gidenler*... Arada bir Sophocles-Eugene O'Neill uyarlaması *Mourning Becomes Electra – Elektra'ya Yas Yaraşır*, tipik bir Joseph Mankievicz sosyal komedisi, *A Letter to Three Wives – Üç Kadına Bir Mektup*. Ve bir Oscar adaylığı kazandığı ilgi çekici boks filmi The *Champion – Şampiyon*. Tüm bu filmlerde, Douglas yeni tip bir kahramanın ilginç portresini çiziyordu: güçlü, enerjik, alabildiğine hırslı, başarma

için her yola başvurmaya hazır, ama yaptığının bedelini de çoğu zaman ödemek zorunda kalan ve kendi kendisinin kurbanı olan genç adam. Yani tipik bir savaş sonrası karamsarlığı kahramanı... İşine öyle bir asılıyor ve yüklendiği her rolde, çok tipik ve belirgin fiziğine karşın öylesine farklı nüanslara kayabiliyordu ki, rolleri hızla çeşitlenmeye başladı: *Young Man with a Horn*'da erken yaşta ölen ünlü cazcı Bix Beiderbecke'yi oynadı, *The Glass Menagerie – Camdan Ev*'de bir Tennessee Williams kahramanına, Billy Wilder filmi *Ace in the Hole – Büyük Karnaval*'da yırtık ve fırsatçı bir medya mensubuna, William Wyler filmi *The Detective Story – Karakolda*'da yorgun, bıkkın bir karakol komiserine, Vincente Minnelli filmi *The Bad and the Beautiful – Çıplak Ruhlar'da* acımasız bir Hollywood yapımcısına hayat verdi. Arada westerne de rağbet ediyor, Howard Hawks filmi *The Big Sky – Yeşil Gözlü Esire,* King Vidor filmi *A Man Without A Star – Ovalar Kaplanı,* John Sturges filmi *Gunfight at OK Corral – Vahşi Mücadele*'de (Doc Holiday rolü) çok başarılı oluyordu. Kirk Douglas ismi artık bir marka, bir firmaydı. *The Juggler – Kahraman Hokkabaz'ı* çekmek için İsrail'e, *Ulysses – Kral Ülis'in Maceraları* için İtalya ve Yunanistan'a, *Town Without Pity – İnsafsız Şehir* için Almanya'ya, *Çıplak Ruhlar*'ın devam filmi *Two Weeks in Another Town – Roma'da İki Hafta* için Roma'ya gidiyor, kendi yapım şirketini kuruyor, ilgisini çeken senaryoları satın alıyordu. Vincente Minnelli ile ikinci buluşması olan *Lust for Life – Ölmeyen İnsanlar*'da kimilerine göre hayatının rolünü oynadı, ressam Van Gogh'u canlandırdı. Üç Oscar adaylığından ikisini bu Minnelli filmleriyle kazanacak, ama ödülü hiç kucaklayamayacaktı. İlk dönem filmlerinde çoğu zaman yakın dostu Burt Lancaster'la oynayacak, yönetmen John Frankenheimer şöyle diyecekti: "Aslında her zaman bir Burt Lancaster olmak istedi." Kendisi ise özellikle bu dönemi için şöyle demişti: "Çoğu zaman katıksız serserileri oynayarak kariyer yaptım."

Kirk Douglas

Douglas, 50'lerin sonlarında *The Vikings – Vikingler* veya *Last Train from Gun Hill – Kan Davasının Sonu* gibi popüler filmlerin yanı sıra, Stanley Kubrick yapımı *Paths of Glory – Zafer Yolları* ya da Bernard Shaw uyarlaması *The Devil's Disciple – Şeytanın Talebesi* gibi zor filmlerde de oynadı. 60'ları, yapımcılığını yüklendiği ilerici ve çağdaş bir mesaj içeren tarihsel yapım *Spartacus*'le karşıladı. Tarihin ilk isyancısı Spartaküs rolüne büyük bir başarıyla sarıldığı gibi, filmin yönetmenliğine, ağırlığını koyarak Stanley Kubrick'i getirtmesi de her şeyi değiştirdi. Douglas ayrıca bu filmde Hollywood'un 1950'lerdeki ünlü 'kara liste'sine girmiş olan tanınmış senaryo yazarı Dalton Trumbo'nun adını da yıllar sonra ilk kez açıkça kullanarak bir tabuyu yıktı. 60'larda *In Harm's Way – Kötülük Yolları;*

Kirk Douglas
Zafer Yolları
filminde

The Heroes of Telemark – Telemark Kahramanları; Is Paris Burning – Paris Yanıyor gibi popüler kitle filmlerinin yanı sıra, daha farklı yapımları da denedi: Robert Aldrich'in ensest imalı ilginç westerni *The Last Sunset – Gün Batarken,* David Miller'in (yine Dalton Trumbo'nun elinden çıkma) kişisel westerni *Lonely are the Brave – Yalnız ve Cesur,* John Frankenheimer'ın şaşırtıcı politik-kurgusu *Seven Mays in May – Mayıs'ta Yedi Gün,* Elia Kazan'ın özyaşamsal filmi *The Arrangement – Kader Değişmez...* O, her rolün altından kalkabilen, hiçbir filme hayır demeyen gerçek bir klasik dönem starı, sanki stüdyo döneminin modern zamanlara uzanmış bir devamıydı. 70'lerde etkinliğini oldukça azalttı: Mankiewicz'in özgün ve tuhaf westerni *There Was A Crooked Man – Cezanı Çekeceksin,* Jules Verne uyarlaması *The Light at the Edge of the World – Dünyanın Ucundaki Işık,* Brian de Palma fantezisi *The Fury – Gizli Kuvvet*'in dışında, TV yapımlarında rol aldı ve de iki film yönetti. İki iddiasız, sade, klasik dönemden izler taşıyan western: *Scalawag* ve *Posse...*

Douglas, 80 ve 90'larda etkinliğini iyice azalttı. 80'lerin başındaki *The Final Countdown – Son Hücum; The Man from Snowy River* ya da Burt Lancaster'la ileri yaşta, yedinci ve son kez bir araya geldikleri *Tough Guys*'dan sonra, sinemayı bıraktı. Sadece 90 başlarında birkaç filmde küçük rollerle dönüş yaptı. Nerden geldiğini hiç unutmamıştı ve alaycı biçimde şöyle demişti: "Çocuklarım asla be-

nim sahip olduğum avantaja sahip olamayacaklar. Ben, yoksulluktan gelmiştim!" Douglas, 1988'de özyaşamını, 1990'larda ise çok satan iki hikâye kitabı yayınladı.

Douglas, Hollywod'da hemen her konuda ön plana çıkan, sayısız ilerici davanın sözcülüğünü yüklenen aktif bir oyuncu ve toplumsal olaylara hep ilgi duyan bir star olarak kaldı. 1963'ten başlayarak ABD'nin kültür ve iyi niyet elçisi olarak görev aldı. Bu nedenlerle 1981'de ABD'nin en saygın ödülü sayılan ve Başkan'ların verdiği Özgürlük Nişanı'na layık görülmüştü. Ayrıca 1983'te Jefferson vatandaşlık ödülü, 1985'te Fransız Legion d'Honneur madalyası, 1987'de Amerikan Sinema Ödülü ve ertesi yıl Alman Altın Kamera nişanı aldı. 1996 yılında meslekteki başarıları nedeniyle özel bir Oscar ödülüne layık görüldü. Ancak törendeki gerçekten çökmüş ve yaşlanmış hali, hayranlarını üzdü. Zaten hemen sonra da bir kalp krizi geçirdi. Çocuklarından özellikle Michael Douglas, bu kitaba da giren çağın önemli bir oyuncusu, perdenin son starlarından biri. Kirk Douglas şöyle demişti: "Çocuklarımın beni geçmesinden ancak memnun olurum... Çünkü bu, bir ölümsüzlüğe ulaşma biçimidir."

BAŞLICA FİLMLERİ:

"The Strange Love of Martha Ivers – Martha Ivers'ın Garip Aşkı" (1946 – ilk), "Out of the Past – Mazinin İçinden" (47), "I Walk Alone – Yalnız Gidenler" (48), "My Dear Secretary – Sevgili Sekreterim" (48), "A Letter to Three Wives – Üç Kadına Bir Mektup" (48), "Champion – Şampiyon" (49), "Ace in the Hole/The Big Carnaval – Büyük Karnaval" (51), "Detective Story – Karakolda" (51), "The Big Trees – Büyük Ağaçlar" (52), "The Big Sky – Yeşil Gözlü Esire" (52), "The Bad and the Beautiful – Çıplak Ruhlar" (53), "The Story of Three Loves – Üç Aşkın Hikâyesi" (53), "Act of Love – Bir Aşk Böyle Bitti" (54), "20.000 Leagues Under the Sea – Denizler Altında 20.000 Fersah" (54), "Man Without A Star – Ovalar Kaplanı" (55), "Lust for Life – Ölmeyen İnsanlar" (56), "Gunfight at O.K. Corral – Vahşi Mücadele" (57), "Paths of Glory – Zafer Yolları" (58), "The Vikings – Vikingler" (58), "Last Train from Gun Hill – Kan Davasının Sonu" (59), "Strangers When we Meet – Gizli Münasebetler" (60), "Spartacus" (60), "The Last Sunset – Gün Batarken" (61), "Town Without Pity – İnsafsız Şehir" (61), "Lonely are the Brave – Yalnız ve Cesur" (62), "Two Weeks in Another Town – Roma'da İki Hafta" (62), "Seven Days in May – Mayıs'ta Yedi Gün" (64), "In Harm's Way – Kötülük Yolları" (65), "The War Wagon – Harp Vagonu" (67), "The Brotherhood – Kan Kardeşler" (68), "The Arrangement – Kader Değişmez" (69), "There Was a Crooked Man – Cezanı Çekeceksin" (70), "The Light at the Edge of the World – Dünyanın Ucundaki Fener" (71), "Posse" (aynı zamanda yönetti –75), "The Fury – Gizli Kuvvet" (78), "Saturn 3" (80), "Tough Guys" (86), "Oscar" (91).

Gregory Peck
(1916-)

KUSURSUZ BİR 'gri flanel kostüm' içindeki adam; temiz yüzlü ve sırım boylu, ama çoğu zaman iç çekişmelerini ve psikolojik karmaşıklığını saklayamadığı rollerde yoğunlaşan 'tedirgin yakışıklı', perdenin hep güven vermiş sempatik ölümsüzlerinden biri...

Gregory Peck, Eldred Gregory Peck adıyla California'da dünyaya geldi. Lise ve Berkeley üniversitesinde tıp öğrenciliğine başlangıç eğitiminden sonra, birden aktörlükle ilgilendi ve sonu belirsiz bir macera için New York'a geldi. Gerçekten çok yakışıklıydı ve Broadway'da, 1942'de, İngiliz yazarı Emlyn Williams'ın *The Morning Star* oyunuyla dikkat çekmesi gecikmedi. Sonra bir film önerisi aldı ve çoğu savaşa gitmiş erkek oyuncuların yokluğuyla kıvranan bir Hollywood'da (kendisi üniversitede incittiği omurga kemiği nedeniyle muaf sayılmıştı), birden parlama fırsatı buldu. Daha ikinci filmi olan A. J. Cronin uyarlaması *The Keys of the Kingdom – Cennetin Anahtarları*'ndaki kendisini Çin'de bulan bir 19. yüzyıl İskoç katolik rahibi rolüyle Oscar adayı oldu. Hemen ardından ilginç aile melodramı *Valley of Decision – Karar Vadisi,* Alfred Hitchcock'un sürekli karabasanlar gören, potansiyel katil bir doktoru canlandırdığı psikanalitik filmi *Spellbound – Öldüren Hatıralar,* sakin, pastoral bir kırsal kesim hikâyesinde bir aile babasını canlandırdığı *The Yearling – İki Yavru,* görkemli King Vidor melodramı *Duel in the Sun – Kanlı Aşk* gibi filmler geldi. Sonuncusunda, o gizli 'karanlık cazibe'sini kullanarak, perdedeki sayılı kötü adam rollerinden birini, şehvet ve kumar düşkünü 'günahkâr' bir çiftçi oğlunu canlandırdı ve özellikle finalde, Jennifer Jones'la ünlü ölümcül düelloları sahnesine büyük bir canlılık kazandırdı.

Peck'in şansı sürüyordu. Ernest Hemingway uyarlaması *The Macomber Affair – Kocamı Ben Öldürdüm* veya Dostoyevski uyarlaması *The Great Sinner – Büyük Günah* gibi filmlerde rollerine büyük röliyef katarken, *The Paradine Case – Celse Açılıyor*'da yeniden Hitchcock'la birlikte oldu, William Wellman'ın *Yellow Sky – Son Kurşun* veya Henry King'in *The Gunfighter – Silahşör* adlı westernlerinde veya yine Henry King'in *Twelwe O'Clock High – Vazife Uğruna* adlı savaş filmlerinde olağanüstü başarı gösterdi. Elia Kazan'ın ABD'deki Yahudi-karşıtı tavırlara dikkat çektiği polemik yüklü filmi *Gentlemen's Agreement – Namus Sözü*'ndeki oyunu da çok beğenildi. Bu yıllarda üst üste Oscar adaylıkları alıyordu: *Cennetin Anahtarları; İki Yavru; Namus Sözü* ve *Vazife Uğruna* filmleriyle... Birçok sinema tarihçisi, özellikle *Vazife Uğruna* ile bu ödülü kesinlikle hak ettiğini yazarlar. Ancak talih Peck'e çok sonra, 1960'larda gülecek ve heykelciği son adaylığıyla, 1963'te kucaklayabilecekti.

Peck'in başarısı, 1950'lerde de sürdü. *David and Bathsheba – Hazreti Davud'un Aşkı*'nda ünlü Musevi kralı, *Captain Horatio Hornblower – Korkusuz Kaptan*'da âşık bir kaptanı, *The Snows of Kilimanjaro – Kilimanjaro'nun Karları*'nda yeniden bir Ernest Hemingway kahramanı savaş muhabirini oynadı. Başından

Gregory Peck

beri Ingrid Bergman, Greer Garson, Jane Wyman, Jennifer Jones, Ava Gardner, Susan Hayward, Ann Blyth gibi Hollywood'un en ünlü ve en güzel kadınlarına ideal bir partöner olmuştu. 1953'te ise sinema başkentinde ilk filmini çeviren Avrupa kökenli yepeyni bir yıldıza, Audrey Hepburn'a destek oldu ve William Wyler'ın unutulmaz *Roman Holiday – Roma Tatili* filminde verdiği destekle, onun çok iyi bir oyun çıkarmasına ve ilk filmiyle Oscar heykelciğini almasına katkıda bulundu. 1950'lerde ayrıca *The Million Dollar Pound – Bir Milyonluk Çek* filminde bir Mark Twain, John Huston'un tartışmalı *Moby Dick*'inde bir Herman Melville kahramanını (beyaz balinanın peşindeki kaptan Ahab) canlandıracak, Nunnally Johnson'un *The Man in the Grey Flannel Suit – Roma'daki Sevgili*'sinde savaş anılarından kurtulamayan bir savaş-sonrası Madison Avenue yuppie'sini oynayacak, Vincente Minnelli'nin *Designing Woman – Aşk Arzuları*'nda ince komedi yeteneğini gösterecek, *The Bravados – Amansız Takip; The Big Country – Büyük Ülke* gibi düzeyli westernlerde, *Pork Chop Hill – Mücadele Tepesi; The Guns of Navarone – Navaron'un Topları* gibi savaş filmlerinde, sempatik ve karizmatik kişiliğini bu kitlesel filmlerin hizmetinde çok iyi kullanacaktı. Henry King'in *Beloved Infidel – Aldatan Sevgili*'sinde yazar Scott Fitzgerald'ı canlandırması da ilginçti.

1960'larda Peck daha olgunlaşan kişiliğini daha az sayıda, ama yine önemli filmlere verdi. Stanley Kramer'in *On the Beach – Kumsalda* adlı çok ilginç filminde, gelecekte bir atom savaşından çıkmış bir dünyada hayatta kalan sayılı insan-

lardan birini oynadı. Sonradan Martin Scorsese'in yeni yorumunu getirdiği Lee J. Thompson imzalı *Cape Fear – Korku Burnu* filminde psikopat bir Robert Mitchum'a karşı ailesini ve evini umutsuzca korumaya çalıştı. Robert Mulligan'ın çok satan bir romandan yola çıkarak çektiği ve tam ABD'de ırk olayları ayyuka çıkmışken, bu sorunlara son derece liberal bir bakış atan *To Kill A Mockinbird – Uğursuz Kuş* filminde bir zenciyi savunan Güneyli avukat rolüyle, belki kendisinin de beklemediği bir zamanda Oscar ödülüne kavuştu. Tuhaftır, bir zirve oluşturan bu ödülden sonra, kariyeri inişe geçecekti. 1960'larda en ilginçleri arasında Hitchcock'vari gerilim komedisi, Stanley Donen imzalı *Arabesque – Casuslar,* Robert Mulligan imzalı modern-psikolojik western *The Stalking Moon – Görünmeyen Düşman,* soyut John Sturges bilim-kurgusu *Marooned – Fezada Kaybolanlar,* görkemli John Frankenheimer kırsal kesim dramı *I Walk the Line – Sevgilimin Oyunu* da bulunan filmlerde oynadı. Özellikle, geç kalmış bir tutkuyu yaşayan ve çılgın bir genç kıza tutularak her şeyini mahva götüren orta yaşlı bir şerifi tüm umutsuzluğuyla oynadığı sonuncusu, benim için hem onun, hem de tüm 60-70'ler Amerikan sinemasının en güzel filmlerinden biridir.

Peck, 1970'lerde filmlerini açık biçimde azalttı. Yeni bir sinemada kendisini çeken pek bir şey bulamıyordu. Gerilim filmi *The Omen – Kehanet,* ünlü ikinci dünya savaşı generalini canlandırdığı *MacArthur,* siyasa-kurgu fantezisi *The Boys from Brazil – Vahşetin Çocukları,* bu yıllarındaki sayılı filmleri arasındadır. 80'lerde daha da az çalıştı, *The Blue and the Gray* adlı TV serisinde Abraham Lincoln'u canlandırdı, Luis Puenzo'nun Carlos Fuentes uyarlaması *Old Gringo*'da, Jane Fonda'nın yanında içburucu bir yaşlı serüvenci portresi çizdi. 1990'larda ise Norman Jewison'un *Other People's Money – Başkalarının Parası,* Martin Scorsese'in *Cape Fear – Korku Burnu* filmlerinde konuk oyuncu olarak bizlere oyun gücünü yeniden anımsattı. 1993 yılında Arthur Penn yönetiminde Lauren Bacall'la birlikte çevirdiği dokunaklı *The Portrait – Portre* adlı bir TV filmiyle de, görünürde oyunculuk yaşamını kapatmış oldu.

Gregory Peck, hiçbir zaman manşetlere çıkmamış özel yaşamıyla Hollywood'un en sade ve düzgün yaşayan starlarından biriydi. İki kez evlenmiş, beş çocuk sahibi olmuştu. Bunlardan Tony ve Cecilia Peck de sinemayı seçtiler. Birçok politik ve sosyal kampanyaya katılan ve liberal kanattan sayılan sanatçı, 1965'lerden itibaren Amerikan Ulusal Sanat Konseyi'nin ve Amerikan Kanser Kurumu'nun aktif üyesi olmuş, 1967-70 arası Amerikan Sinema Sanat ve Bilimleri Akademisi'nin başkanlığını yürütmüş, 1989'da Amerikan Film Enstitüsü'nün ve John F. Kennedy Merkezi'nin hayat boyu başarı ödüllerine layık görülmüştü. Sanatçı özyaşamını 1978 yılında "Bir Aktörün Yaşamı" adıyla yayınlamıştı. TV kanallarında sık sık gösterilen *Kanlı Aşk; Kilimanjaro'nun Karları; Roma Tatili* gibi çok popüler filmleri ve ne yazık ki pek az gösterilen diğerleri, ona ölümsüzlüğü çoktan sağlamış bulunuyor.

BAŞLICA FİLMLERİ:

"Days of Glory" (1943 – ilk), "The Keys to the Kingdom – Cennetin Anahtarları" (44), "The Valley of Decision – Karar Vadisi" (44), "Spellbound –

Öldüren Hatıralar" (45), "The Yearling – İki Yavru" (46), "Duel in the Sun – Kanlı Aşk" (46), "The Macomber Affair – Kocamı Ben Öldürdüm" (47), "Gentlemen's Agreement – Namus Sözü" (47), "The Paradine Case – Celse Açılıyor" (47), "The Great Sinner – Büyük Günah" (49), "Twelwe O'Clock High – Vazife Uğruna" (49), "The Gunfighter – Silahşör" (50), "Captain Horatio Hornblower – Korkusuz Kaptan" (51), "The World in his Arms – Dünyalar Hâkimi" (52), "The Snows of Kilimanjaro – Kilimanjaro'nun Karları" (52), "Roman Holiday – Roma Tatili" (53), "Night People – Gece Kuşları" (54), "The Man in the Gray Flannel Suit – Roma'daki Sevgili" (56), "Moby Dick" (56), "Designing Woman – Aşk Arzuları" (57), "The Bravados – Amansız Takip" (58), "The Big Country – Büyük Ülke" (58), "Pork Chop Hill – Mücadele Tepesi" (59), "On the Beach – Kumsalda" (59), "The Guns of Navarone – Navaron'un Topları" (61), "Cape Fear – Korku Burnu" (62), "To Kill A Mockinbird – Uğursuz Kuş" (63), "Behold A Pale Horse – İntikam Ateşi" (64), "Mirage – Öldüren Kim?" (65), "Arabesque – Casuslar" (66), "The Stalking Moon – Görünmeyen Düşman" (68), "Marooned – Fezada Kaybolanlar" (69), "I Walk the Line – Sevgilimin Oyunu" (70), "The Omen – Kehanet" (76), "MacArthur" (77), "The Boys from Brazil – Vahşetin Çocukları" (78), "The Sea Wolves – Deniz Kurtları" (80), "Old Gringo" (89), "Other People's Money – Başkalarının Parası" (91), "Cape Fear – Korku Burnu" (ikinci çevrim – 91), "The Portrait – Portre" (93).

Joan Fontaine

(1917-)

PERDENİN utangaç ve henüz tomurcuk halindeki gülü, birçok filmin ezeli bâkiresi, hep kendinden yaşlı erkeklere tutulan ve ıstırap çeken zayıf, ince, kırılgan, kibar ve soylu genç kız-kadın...

Benim kuşağım için Joan Fontaine unutulmaz bir ad ve yüzdür. Hollywood'un büyüsüyle sarmalanmış olarak gelir, 1940'ların klasik sineması içinde (ve çoğu zaman sonradan, 'ikinci vizyon' görülmüş filmlerde) kırılganlığı ve hassaslığıyla bir çocuğu bile koruma arzusuna ve himaye etme içgüdüsüne yönelten alabildiğine ince, zarif genç kızları oynar. Hafif çarpık gülümsemesi ve ince, kavisli kaşları, hep lehine çalışır. Sonuç, kaçınılmaz biçimde ona âşık olmaktır...

Olivia de Havilland'ın bir yıl sonra dünyaya gelmiş kardeşi Joan de Beauvoir de Havilland, annesiyle birlikte Tokyo'dan gelip (bakınız: Olivia de Havilland) küçük Saratoga kasabasına yerleştikten ve iyi bir eğitim aldıktan sonra, ablasının izin sürerek oyunculuk serüvenine atıldı ve onun gibi önce tiyatroda şansını denedi. İlk döneminde ismi Joan de Beauvoir idi. Sonradan bunu üvey babasının soyadını alarak Joan Fontaine'e dönüştürdü. İlk rolünü, tıpkı ablası gibi 1935'te

aldı. De Havilland'ın şansı, onu Hollywood'un en büyük şirketlerinden Warner Bros'a götürürken, Joan ikinci sınıf bir yapımevi olan RKO kontratıyla yetinmek zorunda kaldı. Bu şirkette, aralarında Katharine Hepburn filmi *Quality Street – Yarım Kalan Aşk* ve Fred Astaire müzikali *A Damsell in Distress – Dalgın Kadın* da bulunan bir düzine film yaptı. Ama, 1939 yılında gösterişli George Stevens üstün-yapımı *Gunga Din – Fedailer Alayı* ve MGM'in bol yıldızlı komedisi, George Cukor imzalı *The Women – Kadınlar*'daki başarısı, onun adını çok daha iyi duyurdu. Öyle ki, o yıl Hollywood'daki *Rüzgâr Gibi Geçti* için verilen kadınlar-arası savaşta, Fontaine de vardı. Bir aralar kendisine önerilen Melanie Hamilton rolünü, kız kardeşine verilmesini önererek reddetti. Ve hata ettiğini anlaması da gecikmedi.

Fontaine, asıl çıkışını 1940'tan itibaren ve iki Alfred Hitchcock filmi sayesinde yaptı. ABD'ye çalışmaya gelen İngiliz ustasının ilk projesi, efsanevi yapımcı David O'Selznick'in gözü gibi baktığı, Daphne du Maurier uyarlaması *Rebecca* için seçilen isim oydu. David O'Selznick anılarında bu seçimin ne denli zor olduğunu ve Rebecca'yı bulmanın onu nerdeyse Scarlett'i bulmak kadar uğraştırdığını anlatır. Aylar süren yazışma-çizişme, deney filmleri ve tartışmalardan sonra, Rebecca rolünü, rakibeleri Vivien Leigh, Anne Baxter, Margaret Sullavan, Anita Louise, Loretta Young ve de kız kardeş Olivia de Havilland'ı ekarte ederek, Joan Fontaine alır. Ünlü "Dün gece rüyamda yine Manderley'e gittiğimi gördüm," cümlesiyle açılan bu romantik ve vahşi kadın filmi, usta oyuncu Laurence Olivier'nin karşısında, eşi Maxime de Winter'le, onun ölmüş karısı Rebecca'nın hayaliyle ve kin yüklü kâhya kadın Mme. Danvers'le başa çıkmaya çalışan küçük kadın Mrs. de Winter rolünde Joan Fontaine'e yeni kapılar açar. Birçok dalda aday gösterilip iki dalda Oscar'ı alan filmde, ödülü hak ettiği halde alamayanlardan biri de Joan Fontaine'dir. Ama bunu unutmayan Akademi, ertesi yıl pek de önemli olmayan bir diğer Hitchcock filminde, *Suspicion – Şüphe*'deki şüphe içindeki eş rolüyle Fontaine'e değerli heykelciği uzatır.

Joan Fontaine, sonraları uzun süre Rebecca çeşitlemeleri oynamak zorunda kalır. Hep daha yaşlı, olgun ve gizemli bir erkeğin sevgisinden şüphe eden, onun ihanetine, hatta tehdidine uğrayan ve çıkış yolu arayan masum kadın rolü... *Şüphe*'de kendisinden büyük kocası Cary Grant'ın kendisini öldürmek arzusunda olduğu kâbusuyla yaşar... *The Constant Nymph – Aşk Senfonisi*'nde gizemli Charles Boyer'ye âşık Belçikalı bir çocuk-kadın, *Jane Eyre*'de görkemli bir Yorkshire malikânesinin sahibine (bu kez de Orson Welles) tutulan mürebbiye, ilk renkli filmi *Frenchman's Creek – Korsan Aşkı*'nda bir korsana gönlünü kaptıran soylu bir genç kadın olur. Hep olanaksız aşklar, özellikle kadın kahramanlarını ıstırapların en büyüğüne atan karşılıksız, tehlikeli, özveri isteyen bağlılıklar... Arada, Tyrone Power'la romantik savaş aşkı hikâyesi *This Above All – Önce Vatan* ya da komediye yatkınlığını gösteren *The Affairs of Susan – Susan'ın Aşkları* gibi filmler yapar. *Ivy – Zehirli Sarmaşık* ya da *Kiss the Blood off my Hands – Kanlı Eller* gibi psikolojk gerilim denemelerinden sonra, 1948 yılında Hollywood'daki Alman göçmeni Max Ophuls'un başyapıtı, Stefan Zweig uyarlaması *Letter to a Unknown Woman – Meçhul Bir Kadının Mektubu*'nda, perdedeki kimliğini doruklara çıkaracaktır. Bir zamanların Viyana'sında tüm ömrünü kendisi-

Joan Fontaine Şüphe filminde Cary Grant'la

ni sevmeyen hovarda bir erkeğe (Louis Jourdan) adayan küçük kadın, Fontaine karakterinin ölümsüzlüğe uzanışıdır.

Joan Fontaine, 50'lerde artık olgun kadın rollerine geçer. *Born to be Bad – Aşk Zehiri,* bu kez kötü kadın olduğu bir filmdir. *September Affair – Kapri Âşıkları* ("September Song" şarkısının ölümsüz kıldığı güzel bir aşk filmi), alkolik bir kadını oynadığı *Something to Live For – Sevişenlerin Dünyası,* yeniden renkli filme dönerek hâlâ çok güzel olduğunu kanıtladığı tarihsel serüven *Ivanhoe – Kara Şövalye,* klasik romanın uyarlamasında fettan bir ortaçağ dilberini oynadığı *Decameron Nights – Dekameron Geceleri,* son önemli filmleridir. Sonraları Bob Hope'a *(Casanova's Big Night – Kazanova'nın Maceraları)* ya da tenor Mario Lanza'ya *(Serenade – Aşk Serenadı)* replik verir, bir Fritz Lang klasiği olan *Beyond A Reasonable Doubt – Şüphenin Ötesinde*'ye oyun gücünü katar, arada Ida Lupino'nun *The Bigamist – İki Eşli Adam,* Robert Rossen'in *Island in the Sun – Güneşteki Ada* gibi ilginç filmlerinde gözükür. Kimi roman uyarlamalarında, asıl kahramanının sosyetik ve görmüş-geçirmiş yakın arkadaşını oynar: Françoise Sagan'dan uyarlanan *A Certain Smile – Acı Tebessüm* ya da Scott Fitzgerald'dan uyarlanan *Tender is the Night – Sonsuz Aşk* gibi... Bu arada, 'milli gelinimiz' olur: çünkü *Acı Tebesüm*'ün bir sahnesinde, o aralar Amerika'da bulunan jönümüz Muzaffer Tema'yla dans eder ve onun kollarında gözükür!... 1960 başlarında bıraktığı sinemaya, 1966 ve 79'da birer film için geçici dönüş yapar.

Joan Fontaine, zaman içinde Hollywood'un en aktif ve toplumsal kadınlarından biri olmuştur. Aralarında sinemayla ilişkili Brian Aherne, William Dozier, Collier Young da bulunan dört kocayla evlenip ayrılmış, pilot brövesi almış, ba-

lıkçılık, golf ve balonla gezi madalyaları kazanmış, Cordon Bleu derecesine yükselen bir aşçı ve diplomalı bir iç dekoratör olmuştur. Tüm bunlar hakkında alayla şöyle demiştir: "Benim gibi sürekli evlenip ayrılırsanız, herkesten hobi kapmanız doğaldır!"... Yaşamı da sinema kadar seven Fontaine'in 1960'lardan başlayarak sinemayı niye ikinci plana attığı anlaşılıyor. O, başrollerden yardımcı rollere düşmeye başladığında, birkaç denemeden sonra bu işi tam zamanında bırakmayı yeğlemiştir. Sanatçı anılarını 1978'de "No Bed of Roses" adlı bir kitapta toplamıştır.

Bir diğer ilginç konu da kuşkusuz Joan'la ablası Olivia'nın o yıllarda Hollywood'da çok mürekkep akıtan kavgaları. Bu kavgaların ne kadarı gerçektir, ne kadarı reklama yönelik uydurma? Bu hiçbir zaman tam olarak bilinmemiştir. Ancak, çocukluklarından başlayan bir çekişmenin hep sürdüğü de bir gerçektir. Hollywood'a aynı zamanda gelmişler, aynı zamanda yükselmişler, aynı roller için mücadele etmişler, Fontaine ilk kez bir Oscar alarak ablasına fark atmış, ama o da sonradan ödülü ikileyerek kardeşini geçmiştir. İlk dönemde Olivia'nın Joan'a yardım ettiği ve iyi roller almasını sağlamaya çalıştığı bilinir. Ancak sonraları, örneğin Olivia ilk evliliğini yaptığında, yazar olduğu, ama aynı zamanda çok zampara olduğu söylenen koca için Fontaine'in "Bu adamın bu denli çok kadını, ama sadece tek bir kitabı olması tuhaf değil mi?" diye konuşması bardağı taşırmış, Olivia kardeşiyle uzun zaman konuşmamıştır. 'Bu kitaba giren tek kız kardeş' sanatçılar olan Olivia de Havilland ve Joan Fontaine, kuşkusuz ki artık kavga etmiyorlar. Ama uzun yıllar süren çekişmeleri, sinemanın gizli tarihinin ilginç sayfalarından biri sayılsa gerektir.

BAŞLICA FİLMLERİ:

"No More Ladies" (1935 – ilk), "Quality Street – Yarım Kalan Sevgi" (37), "A Damsell in Distress – Dalgın Kadın" (38), "Gunga Din – Fedailer Alayı" (39), "The Women – Kadınlar" (39), "Rebecca" (40), "Suspicion – Şüphe" (41), "This Above All – Önce Vatan" (42), "The Constant Nymph – Aşk Senfonisi" (43), "Jane Eyre" (43), "Frenchman's Creek – Korsan Aşkı" (44), "Ivy – Zehirli Sarmaşık" (47), "The Emperor Waltz – Şahane Vals" (48), "Kiss the Blood off My Hands – Kanlı Eller" (48), "Letter from an Unknown Woman – Meçhul Bir Kadının Mektubu" (48), "Born to be Bad – Aşk Zehiri" (50), "September Affair – Kapri Âşıkları" (50), "Something to Live For – Sevişenlerin Dünyası" (52), "Ivanhoe – Kara Şövalye" (52), "Decameron Nights – Dekameron Geceleri" (53), "The Bigamist – İki Eşli Adam" (53), "Casanova's Big Night – Kazanova'nın Maceraları" (54), "Serenade – Aşk Serenadı" (56), "Beyond A Reasonable Doubt – Şüphenin Ötesinde" (56), "Island in the Sun – Güneşteki Ada" (56), "Until they Sail – Aşk Kurbanı" (57), "A Certain Smile – Acı Tebessüm" (58), "Tender is the Night – Sonsuz Aşk" (61), "Voyage to the Bottom of the Sea – Denizin Dibine Yolculuk" (61), "The Devil's Own" (66).

Dean Martin
(1917-1996)

CANCİĞER KARDEŞLERİN YARISI, tembel sesli 'crooner'ların en ünlülerinden; kolaya, zevke ve hazza dönük bir kimliği perdede canlandırırken, kendi kendisini oynamayı aşıp gerçek oyunculuğa ulaşan bir sempati ve epikürizm anıtı...

Dean Martin'in bu kitaba girmesi kimilerini şaşırtacaktır. Yalnız bizde değil Batı'da da, bu ünlü şarkıcının, Frank Sinatra çetesinin, diğer adıyla 'rat pack'ın tümüyle keyif ve hazza dönük bir yaşam sürmüş bu üyesinin oyunculuğu ciddiye alınır mı diyenler olacaktır. Onun perdede içki ve zevk tutsağı alkolikleri, sorumsuz ve yüzeysel kişilikleri canlandırması, çoğu zaman – örneğin Marilyn Monroe için de – yapılageldiği gibi, en basite indirgenerek 'kendi kendisini oynamak' diye yorumlanıp küçümsenecektir. Ama kendi adıma ve sanırım daha birçok sinema yazarının da görüşüne koşut biçimde, bu kendi kendini oynamak denen şeyin en zor oyun biçimlerinden biri olduğunu ve bu tarz oyuncuların hiç de hafife alınamayacak kişiler olduğunu düşünüyorum.

Asıl adıyla Dino Paul Crocetti, İtalyan kökenli bir aileden Ohio'da dünyaya geldi. Gençliğinde ne yaptığı pek bilinmiyor, ama sayısız işe girip çıktığı kesin: çelik fabrikalarında işçilik, kumarbazlık, bahisçilik... Hepsi de biraz şüpheli bu işlerden sonra, sanatçı komedi yeteneğini kullanarak, gece kulüplerinde showman'liğe başlıyor. 1946 yılında Atlantic City'deki bir gösteride, genç bir komedyenle, Jerry Lewis'le tanışıyor. Birbirlerinden hoşlanıyorlar, daha ötesi, iyi bir ekip oluşturacaklarına inanıyorlar. Ve ünlü beraberlik başlıyor: kulüplerde, gösterilerde, turnelerde... Dean Martin-Jerry Lewis ikilisinin başarısı, Hollywood'un dikkatini çekmekte gecikmiyor. Paramount'la bir kontrat yaparak, 1949-50 yıllarında, o dönemin mütevazı bir komedi kişiliği olan *My Friend Irma – Arkadaşım Irma*'nın iki filminde küçük roller alıyorlar: *My Friend Irma* ve *My Friend Irma Goes West*. Bu son derece önemsiz filmlerde asıl parsayı, yani asıl seyirci ilgisini toplayan, bizimkiler oluyor. 1951'deki *At War with the Army*'den başlayarak, ikili kendi filmlerini, yani başrollerde oldukları ve şarkılar, komedi unsurları ve espriler üzerinde belli hakları olan filmleri çekmeye başlıyorlar. Beraberlikleri 10 yıl ve tam 16 film boyunca sürecek ve bir beyazperde efsanesi doğacaktır.

Dean Martin

En iyilerinde Norman Taurog ve Frank Tashlin'in imzaları bulunan bu filmlerde, işbölümü hemen hep aynıydı. Genelde perdenin komedi klasiklerinden uyarla-

nan ve Jerry Lewis'in daha önceki filmlerde kadın oyuncuların oynadığı rolleri 'erkekleştirmesine' dayanan bu filmlerde, Dean Martin, kendine güvenen, soğukkanlı, hınzır ve çapkın kişiliği oynuyor, kadınların gönlünü çalıyor, romantik şarkılar söylüyordu. Ara yerdeyse Jerry Lewis, absürd'e varan komedi bölümleri yaratıyor, ortalığı birbirine katıyor, sürekli çam deviriyor ve her şeyi tahrip ederek geçip gidiyordu. Ülkemizde *Canciğer Kardeşler* adıyla tanınıp sevilen bu komedilerde asıl önemli olanın Lewis'in komedi dehası olduğu söylenip yazıldı. Bu açıdan, 1956 yılında ikili ayrılmaya karar verdiğinde, hemen herkes Lewis'in devam edeceğini, Martin'in ise en iyi olasılıkla gece kulüplerine döneceğini düşünüyordu.

Ancak öyle olmadı. Gerçi ikisi de ayrı yollarda işi sürdürdüler. Hatta Jerry Lewis, kendi yazıp yönettiği senaryolarla daha yaratıcı bir döneme bile girdi. Ancak Martin de beklenmedik bir başarı kazandı. Daha yalnız başına çevirdiği ikinci film olan Irwin Shaw uyarlaması ve Edward Dmytryk imzalı *The Young Lions – Genç Aslanlar*'da, hem de Marlon Brando ve Montgomery Clift gibi iki usta oyuncunun yanında hiç ezilmedi, hatta kendi kişiliğini ön plana bile taşımayı başardı. Ardından üst üste kimselerin beklemediği düzeyde sağlam ve etkili bir kariyer geldi. Vincente Minnelli'nin, "İnsanlar Yaşadıkça"nın yazarı James Jones'un bir romanından uyarladığı *Some Came Running – Aşk Uğruna*'daki kumarbaz rolü, Martin için ideal bir roldü. Ve Frank Sinatra ve Shirley MacLaine'le birlikte kusursuz bir performans verdi. Ardından gelen Howard Hawks'ın *Rio Bravo*'sundaki alkolik Borrachino rolü, perdedeki en önemli kompozisyonu olarak kalacaktı.

Martin, 1960'larda tüm popülerliğini sürdürdü. *Who Was that Lady – Sahte Ajan,* yine Minnelli imzalı *Bells Are Ringing – Telefon Çalıyor; All in a Night's Work – Çılgın Gece; Who's Been Sleeping in my Bed – Yatağımda Kim Uyuyor?* gibi komedilerde çok sempatikti. Arada, 60 başlarından itibaren birlikte oldukları ve başta Las Vegas otelleri, sayısız yerde show'a çıktıkları Frank Sinatra liderliğindeki 'rat pack' ekibiyle birlikte filmlerde rol aldı: *Ocean's Eleven – Soyguncular* ya da *Robin and the Seven Hoods – Yedi Tatlı Serseri.* Martin, kimi westernlerde de oynadı ve yine kendi kişiliğine benzer neşeli, eğlendirici, ama bunun ardında zayıf, kararsız, yanlışlığa eğilimli kişileri canlandırdı. Robert Aldrich'in *Four for Texas – Texas'a Dört Kişi,* Henry Hathaway'in *The Sons of Katie Elder – Kötü Evlat,* Michael Gordon'un *Texas Across the River – Her şey Aşk İçin,* yine Hathaway'in *Five Card Stud – Kumar ve Ölüm* filmleri gibi... Ünlü içkiciliği, kadın düşkünlüğü, Las Vegas otellerinde ve casinolarında geçen geceleri, sanki Hollywood'a bir film için geldiğinde arkada kalıyor ve Martin, işine dört elle sarılan ciddi, sorumlu bir oyuncu oluyordu. Gerçi oyunculuğunu ciddiye alıyor değildi: "Bana oyunculuğun zor olduğunu söyleyen bir aktör veya aktrise dayanamıyorum. Herhalde bunu söyleyenler, hayatları boyunca black-jack masası başında bütün gün ayakta kalmamış olanlardır!"

Ama o, bu hafif yaklaşıma karşın işi ciddiye alıyordu. Yoksa Billy Wilder'ın vahşi ve acımasız seks satiri *Kiss me Stupid – Öpsene Budala*'da tıpatıp kendisine benzeyen bir kişiliği, yolu yanlışlıkla bir kasabaya düşen Las Vegas yolundaki kumarbaz ve içkici ünlü şarkıcıyı öylesine parlak biçimde oynayabilir miydi? İçki onun için elbette çok önemliydi: "Ağzına içki koymayan biri olmayı hiç istemezdim. Düşünün, sabah kalkıyorsunuz ve bütün gün ne yapacağınızı, neler hisse-

'Canciğer Kardeşler' Martin ve Lewis, Carmen Miranda'yla birlikte CCK Perili Evde *filminde*

deceğinizi peşinen çok iyi biliyorsunuz!" O, hayatta sürpizleri seviyordu. Nitekim 60'ların sonlarında, James Bond modasının çılgınlığı içinde kendine özgü özel hafiye Matt Helm'in beyazperde serüvenlerini canlandırarak 'swinging sixties'e kendince katkıda bulundu, ve seyircileri oldukça eğlendirdi.

Dean Martin, 70 ve 80'lerde sinema çalışmalarını iyice azalttı. 1969'daki Arthur Hailey uyarlaması ünlü *Airport – Havaalanı* filminde yine çok sağlam bir kompozisyon çizdi. Ve bu onun son önemli filmi oldu. 70'lerde önemsiz birkaç filmde oynadı. 80'lerde ise yönetmen Hal Needham'ın ısrarıyla kalabalık kadrolu *Cannonball – Yolun Sonu* ve devam filmi *Cannonball 2*'de oynadı. Ve ardından oyunculuk perdesini kapattı. 1965-74 arası TV'de çok popüler bir Dean Martin Show'u sürdürmüş olan sanatçı, 1990'lara dek uzanan konser turnelerine çıkmış, özellikle 'rat pack'çiler ile sahneyi paylaşmıştı. Çıkmadığı bir turnede ise yerini Liza Minnelli almıştı. Bu konserlerin ses ve görüntü kayıtları şimdi çok aranıyor.

Martin ayrıca 1950'lerden itibaren plakları çok satan önemli bir şarkıcı ve sayısız altın plak sahibi bir *entertainer*'di. Özellikle belli kuşakların, onun "I'll Always Love You", "Sway", "Belle from Barcelona", "Mambo Italiano", "Kiss", "Inamorata", "Return to Me", "Everybody Loves Somebody" gibi şarkılarını unutması düşünülemez. Arthur Marx'ın o ve Jerry Lewis için yazdığı biyografi de bu son şarkının adını taşıyor. Ayrıca Nick Tosches'in Martin biyografisinin uzun, ama anlamlı bir adı var: *Dino: Living High in the Dirty Business of Dreams – Dino: Kirli Rüya İşinde Üst Düzeyde Yaşamak...* Üç evliliğinden ikincisinden olan oğlu, müzisyen ve aktör Dean Paul Martin'i 1987'de bir uçak kazasında yitirme-

si, Martin'in bozulan sağlığına daha da kötü etki yapmış ve onun son 10 yılını her şeyden uzak ve hep kötü sağlık haberleriyle geçirmesine yol açmıştı. Yönetmen Andrew V. McLaglen'in 'tanıdığım en bilinçli oyuncu' dediği sanatçı için, "Life" dergisi de bir kelime oyunuyla, 'şehvetli bakış' anlamına gelen 'leer' sözcüğünü 'Lear'in yerine koyarak şöyle demişti: *Kral Leer!...*

BAŞLICA FİLMLERİ:

Jerry Lewis'le birlikte:

"My Friend Irma – Arkadaşım Irma" (1949 – ilk), "That's My Boy – Cancigğer Kardeşler Futbolcu" (51), "Sailor Beware – CCK Şen Denizciler" (51), "Scared Stiff – CCK Perili Evde" (53), "Living it Up – Jerry Lewis Eğleniyor" (54), "Three Ring Circus – CCK Cambazhaneler Kralı" (54), "Artists and Models – Çılgın Modeller" (55), "Partners – CCK Çapkın Ortaklar" (569, "Hollywood or Bust – CCK Hollywood'da" (56).

Tek başına:

"The Young Lions – Genç Aslanlar" (58), "Some Came Running – Aşk Uğruna" (58), "Rio Bravo" (59), "Career – Dörtlü Mücadele" (59), "Who Was that Lady? – Sahte Ajan" (60), "All in a Night's Work – Çılgın Gece" (61), "Ada – Şöhret Kadını" (61), "Four for Texas – Texas'a Dört Kişi" (64), "Robin and the Seven Hoods – Yedi Tatlı Serseri" (64), "Kiss me Stupid – Öpsene Budala" (64), "The Sons of Katie Elder – Kötü Evlat" (65), "The Silencers – Korkusuz Ajan" (66), "Texas Across the River – Her şey Aşk İçin" (66), "Murderer's Row – Matt Helm İş Başında" (67), "Bandolero" (68), "Five Card Stud – Kumar ve Ölüm" (68), "Airport – Havaalanı" (69), "Showdown" (73), "Mr. Ricco" (75), "Cannonball Run – Yolun Sonu" (80).

Robert Mitchum

(1917-1997)

HOLLYWOOD'UN YARAMAZ, giderek âsi çocuğu, her zaman bir 'bad boy' olmuş ve öyle kalmış, yasa çizgisinin öte yanını, karakol ve hapishaneyi tanımış otantik bir kişilik, hep uykulu duran gözlerinin katkıda bulunduğu bir özel oyun tarzının sahibi...

Robert Mitchum'un hemen tüm büyük Hollywood starları gibi, şaşılacak kadar uzun (53 yıllık) bir meslek yaşamı olmuştu. ABD'nin büyük bunalımla kıvrandığı 1930'lu yıllarda ilk gençliğini yaşayan çocuk yaşta babasız kalmış Mitchum, 16 yaşında ilk kez 'serserilik'ten tutuklanarak bir hafta hapis yatmış, aralarında madencilik, boksörlük ve mevsimlik rençberlik de bulunan sayısız işe girip çıkmıştı. Ama 25'ine yaklaştığında ve eski bir sevgilisiyle evlenip bir çocuk sahibi olduğunda, artık durup oturma gereksinimi duymuş, birden oyunculuğu ciddiye

almış ve 1942 yılında Long Beach Theatre Guild adlı kuruluşa girip oyunculuk dersleri almıştı. Ertesi yıl da küçük filmlerde küçücük rollerle sinema oyunculuğuna başladı.

RKO adlı o yılların ünlü yapımcı şirketiyle olan anlaşması, ona sayısız küçük filmde önemsiz roller getirmişti: 20 kadar film!... İlk önemli rolünü 1945'te *The Story of G.I.*'la aldı. Aynı zamanda ilk ve de tek Oscar adaylığını da... O yıllarda ucuza çıktığı için küçük şirketlerin, bu arada RKO'nun da gözdesi olan kara-film türündeki kimi filmler, Mitchum kişiliğini yerleştirmeye başladı: upuzun boylu, yakışıklı, az konuşan, sert tavırlı, gözleri hep uykulu duran bir modern çağ kahramanı... Raoul Walsh imzalı *Pursued – Takip,* Edward Dmytryk imzalı *Crossfire – Çapraz Ateş,* Jacques Tourneur imzalı *Out of the Past – Mazinin İçinden,* Robert Wise imzalı *Blood on the Moon – Aydaki Kan,* Lewis Milestone imzalı *The Red Pony – Al Midilli,* Don Siegel imzalı *The Big Steal – Büyük Hırsızlık,* Robert Stevenson imzalı *My Forbidden Past – Yasak Mazi,* Josef Von Sternberg imzalı *Macao* (Jane Russell'la oluşturduğu inanılmaz ikiliyi birkaç filmde yineleyecekti), belirli bir Mitchum imajını artık yerleştirmişti. Açık maço tavırlarının ardında kendine özgü bir gizemi ve sanki derinlerde gizli bir sırrı olan bir erkekti o...

Robert Mitchum

Yine o yıllarda başı uyuşturucu merakı yüzünden polisle derde girecek, hatta 1948 yılında bir süre tutuklu kalacaktı. O yılların püriten Hollywood'unda bu belayı atlatıp mesleğini sürdürmesi, ancak açık yeteneği sayesinde mümkün olacaktı. 1950'ler boyunca yine önemli yönetmenlerle çalışacaktı: Otto Preminger'le *Angel Face – Muhteris Ruhlar* ve *The River of No Return – Dönüşü Olmayan Nehir* (filmin sonunda Marilyn'i sırtına vurup arabaya attığı sahne nasıl unutulabilirdi?), Nicholas Ray'le *The Lusty Men – Dehşet Meydanı,* William Wellman'la *Track of the Cat – Vahşi Kedi,* John Huston'la *Heaven Knows Mr. Allison – Beyaz Rahibe* gibi filmler çevirdi. Bu arada büyük oyuncu Charles Laughton'ın tek yönetmenlik denemesi olarak kalan, o kendine özgü garip ve şiirsel korku filmi *The Night of the Hunter – Caniler Gecesi*'nde bir elinde LOVE – Aşk, diğerinde HATE – Nefret yazılı olan kendine özgü şeytani bir karakteri başarıyla oynadı.

Mitchum'un özelliği, her türde rolde ve kişilikte rahat olmasıydı. Büyük bir oyuncu değildi (bir daha hiç Oscar'a aday olmadı), ama her türlü rolün altından kalkabilen tipik bir klasik dönem oyuncusuydu. Perdedeki kişiliklerine verdiği o her türlü durumdaki rahatlık, kaygısız ve umursamaz tavır, aslında kendi tavrıydı, hayat ve olaylar karşısındaki kendi tepkisiydi. Ama her iyi oyuncu gibi, bunu özel bir oyun biçimi olarak benimsetmeyi başarmıştı. Sayısız western, casusluk, macera filminin yanı sıra, tipik büyük kent öykülerinde de oynadı: Stanley Donen'in *The Grass is Greener – Komşunun Tavuğu,* Robert Wise'ın *Two on a Sea-*

saw – Salıncakta İki Kişi, Vincente Minnelli'nin *Home from the Hill – Günah Çocuğu* gibi... Zaman içinde giderek tam bir karakter oyuncusuna da dönüştü: Lee J. Thompson'un *Cape Fear – Korku Burnu* filmindeki kötü adamı, öykünün yıllar sonra Martin Scorsese çevrimindeki Robert de Niro'yu aratmayabilirdi. Ya da David Lean'in *Ryan's Daughter – İrlandalı Kız*'daki iktidarsız öğretmen, Joseph Losey'in *Secret Ceremony – Gizli Merasim*'indeki günahkâr koca veya Peter Yates'in *The Friends of Eddie Coyle*'undaki muhbirliğe soyunan eski gangster kompozisyonları anılabilir.

Mitchum, şarap gibi yaşlandıkça değerlenen oyunculardandı. 50-60 yaşlarını sürdürdüğü 1970-80'li yıllarda da aranan bir oyuncu olmasını bildi. Özellikle *The Way West – Batı Yolu; Eldorado; Five Card Stud – Kumar ve Ölüm* gibi klasik westernlerde oynadı. 1970'lerde *Farewell My Lovely – Elveda Güzelim* veya *The Big Sleep – Büyük Uyku* gibi klasik filmlere yol açmış Raymond Chandler hikâyelerinin yeniden çevrilmesi gündeme geldiğinde, ilerlemiş yaşına karşın klasik devrin arta kalan son erkek ve maço starı Mitchum'a başvuruldu. O da özellikle ilk filmde güçlü bir Philip Marlowe kişiliği çizebildi. O yıllarda Sidney Pollack'ın *The Yakuza – Yakuza* veya Elia Kazan'ın *The Last Tycoon* filmlerinde yine çok inandırıcı karakterler çizdi. 1980'lerde ise *Agency – Ajans; That Championship Season – Şampiyonların Mevsimi; The Ambassador – Elçi* ve özellikle Konchalovsky'nin *Maria's Lovers – Maria'nın Âşıkları* filmlerinde rol aldı. Yine 80'li yıllarda, daha önce iltifat etmediği TV çalışmalarına hayır demedi. Ünlü *Winds of War – Savaş Rüzgârları* dizisiyle ününü tazeledi. Tam 18 bölümlük bu dizideki yorucu çalışmayı niçin kabul ettiği sorulduğunda, şöyle demişti: "Tam bir yıl yemeklerimi güvence altına alıyor da ondan!"... TV'yi sevdi ve yine 80'li yıllarda *North and South* ve ilk dizinin devamı sayılan *War and Remembrance* adlı serilerde oynadı.

obert Mitchum ve
ne Russell
acao filminde

1990 yılında Cenevre film şenliğini izlerken, ona kaldığım otelde rastlamış ve çok heyecanlanmıştım. Bir TV filmi çeviriyordu. Yanına gidip konuşmuş ve bir röportaj rica etmiştim. Kabul etmedi, çekimlerden yeterince yorulduğunu söyledi. Bu unutulmaz starı görüşümü güzel bir anı olarak saklıyorum. Mitchum, 90'larda sinemaya küçük de olsa katkılarını sürdürdü. *Korku Burnu*'nun Scorsese çevriminde, *Backfire* adlı kötü bir komedide ve Jim Jarmusch filmi *Dead Man*'de oynadı, *Tombstone* adlı westerne anlatıcı olarak sesini verdi. Oğulları James (Jim) ve Christopher (Chris) de oyunculuğu seçmişlerdi.

Mitchum, sayısız filmiyle ve sürekli kendi kendisiyle alay etme yeteneğiyle, kolay unutulmayacak. Örneğin şöyle demişti: "Bunca yıl ayakta kaldım, çünkü ucuza çalışıyorum ve kimsenin fazla zamanını almıyorum." İlk filmleriyle şöyle alay ediyordu: "Altı yıl boyunca aynı kostümü ve aynı diyalogları korudum. Değişen sadece filmin adı ve kadın oyuncusuydu." Özellikleri neydi peki? Şöyle diyordu: "Benimle aynı kuşaktan aktörlerden tek farkım, benim hapiste daha çok kalmamdır." Ve kendisi hakkında söylenenlere yanıtı şuydu: "İçki, esrar, kadınlar... Hepsi doğru. Biraz da siz ekleyebilirsiniz." Genç oyuncuların kendisini niye çok sevdiğini de şöyle açıklıyordu: "Gençler bana bayılıyor. Bu koca aptal da başardıysa, biz haydi haydi başarırız diye düşünüyorlar!"

BAŞLICA FİLMLERİ:

"Hoppy Serves A Rit" (1943 – ilk), "The Human Comedy – İnsanlık Komedyası" (43), "Nevada" (44), "The Story of G.I. Joe" (45), "Undercurrent" (46), "The Locket" (46), "Pursued – Takip" (47), "Crossfire – Çapraz Ateş" (47), "Out of the Past – Mazinin İçinden" (47), "Blood on the Moon – Aydaki Kan" (48), "The Red Pony – Al Midilli" (48), "My Forbidden Past – Arka Kapı" (51), "The Racket – Gecelerin Cehennemi" (51), "Macao" (52), "The Lusty Men – Dehşet Meydanı" (52), "Angel Face – Muhteris Ruhlar" (53), "White Witch Doctor – Vahşilerin Pençesinde" (53), "Second Chance – Kaderin Pençesinde" (53), "River of No Return – Dönüşü Olmayan Nehir" (54), "Night of the Hunter – Caniler Avcısı" (55), "Bandido" (56), "Heaven Knows Mr. Allison – Beyaz Rahibe" (57), "Fire Down Below – Çıplak Ayaklı Dansöz" (57), "Home from the Hill – Günah Çocuğu" (60), "The Grass is Greener – Komşunun Tavuğu" (60), "The Sundowners – Günbatışı" (60), "Cape Fear – Korku Burnu" (62), "Two on a Seasaw – Salıncakta İki Kişi" (62), "Mr. Moses – Macera Adamı" (65), "El Dorado" (67), "Anzio – Büyük Çıkartma" (68), "Five Card Stud – Ölüm ve Kumar" (68), "The Secret Ceremony – Gizli Merasim" (68), "Ryan's Daughter – İrlandalı Kız" (71), "The Friends of Eddie Coyle" (73), "The Yakuza – Yakuza" (75), "Farewell my Lovely – Elveda Güzelim" (75), "Midway" (76), "Matilda" (78), "That Championship Season – Şampiyonların Mevsimi" (82), "Maria's Lovers – Maria'nın Âşıkları" (84), "Mr. North" (88), "Cape Fear – Korku Burnu" (ikinci çevrim – 91), "Dead Man" (96).

Susan Hayward
(1918-1975)

HOLLYWOOD rüyasının en güzel kadınlarından biri: minyon, kalkık burunlu, gerçek kızıl saçlı bir dilber... Ama, çok alçaklardan başlayıp sanki tırnaklarıyla kazıyarak geldiği yerde iyi bir aktris olmasını da bilen ve sorunlu, alkol veya şöhret tutsağı kadınları en iyi anlatan oyunculardan biri...

Susan Hayward

Susan Hayward, sinemada geldiği yere gerçekten de adım adım, dişiyle-tırnağıyla mücadele ederek gelen yıldızlardan biriydi. "Brooklyn doğmak için iyi bir yer. Ama bırakıp gitmek için çok daha iyi," diyen oyuncu, İrlanda-Fransız karışımı kökenleri olan emekçi Walter ve İsveç kökenleri olan Ellen Marrener'in üçüncü çocukları olarak ve Edythe Marrener adıyla doğdu. Ailesinde çok uzaklarda bir oyuncu vardı: baba tarafından büyükannesi Kate Harrigan... Yıllar sonra sinemaya geçip bu ismi almak istediğinde, bir şirket yöneticisi "bu bir burlesk oyuncusununkine benziyor" diyerek kabul etmediği için, Susan Hayward olacaktı.

Okuduğu Kız Ticaret Lisesi'nde oyunlara çıktı. 1936'da bir mendil atölyesine desen çiziyordu. Sonra, Broadway tiyatrolarında dans eden ablası Florence'in izinde, dans dersleri aldı, modellik yaptı. Bu alanda oldukça başarı kazandı. Bir dergide çıkan resimlerinin o sıralarda *Rüzgâr Gibi Geçti*'ye oyuncu bulmak için uğraşan George Cukor'un eline geçmesiyle birlikte, bir çağrı aldı: Scarlett rolü için test yapmak üzere California'ya bir gidiş-dönüş bileti. Edythe'in şansı açılmıştı.

Genç kız, 1937'de ayak bastığı Hollywood'da deneme filmini çekti. Ancak Scarlett rolünü alamadı. Yapımcı David O'Selznick bizzat ilgi gösterdiği genç kıza, dönüş biletiyle eve dönmesini ve biraz daha oyunculuk dersleri almasını öğütledi. Hayward'ın yanıtı şöyleydi: "O bileti yemek yemek için sattım bile!"... Bu arada Warner Bros'la bir anlaşma imzaladı, ismini değiştirdi ve 1938'den başlayarak küçük roller almaya başladı. Ama bu küçük rollerin ardı-arkası gelmiyordu. Ve çevirdiği filmler, hep asıl filmlerin yanında veya ikisi bir arada gösterilen 'double bill' denen şeylerdi. Öyle ki, alaycı Susan kendisi için "Tanrı'nın 'double bill' denen şeyin en aşağı bölümlerine armağanı" deyimini kullanmaya başladı. İlk önemli filmlerinden *Adam Had Four Sons*'ta, hep dostu kalan Ingrid Bergman'la oynadı ve o aralar bir dergiye verdiği konuşmada, "Bir gün mutlaka bir Oscar alacağım," dedi. Ve sözünü de tuttu. Art arda birçok filmde oynuyor, rolleri görece olarak daha önemli ve temelli olmaya başlıyordu. Bu arada Paramount'la bir anlaşma yaparak o şirkete geçti. Burada özellikle Cecil B. de Mille yapımı *Reap the Wild Wind – Vahşi Rüzgârlar Önünde* filmiyle sınırlı da olsa ilgi çekti. Sonra dönem gereği 'ödünç verildiği' United Artists, Republic gibi şirketlerde, *Jack London* (ünlü yazarın eşini oynadı), *The Fighting Seabees,* Eugene O'Neill uyarlaması *The Hairy Ape – Kıllı Maymun* gibi nispeten ilginç filmlerde oynamaya başladı. Ancak bu arada, oynamadığı filmler, daha doğrusu kaçırdığı roller oynadıklarından çok daha önemli olmaya başlıyordu. *Çanlar Kimin İçin Çalıyor*'da Ingrid Bergman'a, *No Time for Comedy*'de Claudette Colbert'e, *Dark Waters*'da Merle Oberon'a karşı yeniliyordu. Tıpkı sonraki yıllarda *Şeytanın Kurbanları*'nı Anne Baxter'e, *Kanlı Aşk*'ı Jennifer Jones'a, *Güneş de Doğar*'ı Ava Gardner'a, *Güney Pasifik*'i Mitzi Gaynor'a, *Aşk Mevsimi*'ni Anne Bancroft'a kap-

tıracağı gibi... Hayward, yıllar boyu her filmi, her rolü, her başarısı için gerçekten de savaşmak zorunda kalan ve tepeye çok zor çıkan bir yıldız olacaktı. Zaten o yıllarda üst üste film çevirmesine karşın niye bir türlü 'zirveye tırmanamadığı', yıldız olamadığı, kimi magazin dergilerince sorulan bir soru olmaya başlamıştı.

Hayward'ın şansı, yapımcı Walter Wanger'ın onunla uzun süreli bir anlaşma yapmasıyla değişmeye başladı. Aralarında, ilk kez alkolik bir kadın rolüyle Oscar'a aday olduğu *Smash Up – The Story of A Woman – Bir Kadının Hikâyesi* ve *Tulsa* da bulunan bir avuç filmde, Hayward sorunlarla boğuşan, küçücük yapısına karşın güçlü kadınları başarıyla oynadı. Son derece güzel ve fotojenik fiziği, öfkeli karakteri ve güçlü kişiliği, rollerine büyük bir etki gücü katıyordu. Hakkında bir kitap yazan Eduardo Moreno'nun dediği gibi, "onun Kadın Özgürlüğü Hareketi'ne gereksinmesi yoktu. O doğuştan özgür ruhlu bir kadındı." Bu arada, 1949 yılının ilgi çekici *My Foolish Heart – Meşum Hata* filminde, yine ezilen bir kadını oynadı ve çok güzel bir şarkının da popüler kıldığı bu filmle yeni bir Oscar adaylığı kazandı. Ama onu asıl şöhrete ulaştıran, Fox şirketiyle anlaşıp onun filmlerinde oynaması oldu. 1950'lerin Hollywood'unda özellikle kadın oyuncular dalında, etkisi ve ünü azalan birçok yıldızın boş bıraktığı alanda, 10 yıldır mesleğin içinde olan Hayward tüm avantajlarıyla gelip yerleşti. Ve, en azından Marilyn Monroe'nun yakında gelecek olan saltanatına dek, Fox'un isimsiz kraliçesi olarak film üstüne film çevirmeye başladı.

Hayward'ın bu dönemi, parlak ve popüler filmler dönemidir. *I'd Climb the Highest Mountain – Erdemin Yolları*'nda ilkeli bir rahibin karısını, *Rawhide – Rawhide Geçidi*'nde Vahşi Batı'da küçük yeğeniyle bir erkekler serüvenine karışan bir kadını, *David and Bathsheba – Hazret-i Davud'un Aşkı*'nda Davud'a yasak bir aşk yaşatan dostu Uriah'ın karısı Bathsheba'yı, *With a Song in my Heart – Kalbimin Şarkısı*'nda erken yaşta ölen şarkıcı Jane Froman'ı, *Kilimanjaro'nun Karları*'nda yazar Harry Street'i Afrika'nın göbeğinde iyileştirmeye çabalayan eşi Helen'i oynar. *The President's Lady*'de başkan Andrew Jackson'ın karısı, *Demetrius and the Gladiators – Kaplanların Pençesinde*'de kraliçe Messalina, *The Conqueror – Hakanlar Çarpışıyor*'da Timuçin'in sevgilisi Moğol kızı Bortai olur. *White Witch Doctor – Vahşilerin Pençesinde; Garden of Evil – Şeytanın Bahçeleri; Soldier of Fortune – Maceralar Beldesi* gibi egzotik serüvenlerde tehlikenin göbeğine atılan cesur kadınları oynar. Bu onun popülerlik dönemidir. En ünlü erkek oyuncularla oynamakta, box-office listelerinin üstlerinde gezinmekte, resimleri dergilerde çıkmakta, örneğin *Hazret-i Davud'un Aşkı*'ndaki çıplak banyo sahnesi sansasyon yaratmaktadır. Ama onun asıl içinde yanan ateş, iyi bir oyuncu olmak ve Oscar almak, henüz dağın ardında bir düştür.

Bu fırsat, alkolik şarkıcı Lilian Roth'un yaşam öyküsünü anlatan *I'll Cry Tomorrow – Yarın Ağlayacağım*'la gelir. Hayward, bu MGM yapımındaki rol için gerçekten dişini tırnağına takarak uğraşır ve rolü alır. Üstelik filmin daha gerçekçi durması için, şarkıları önceki filmlerindeki gibi başka şarkıcılardan play-back yaptırmaz, bizzat kendisi söyler. Başarısı gerçekten de görkemlidir. Ama Oscar o yıl büyük İtalyan oyuncusu Anna Magnani'ye gider. Cannes festivaline katılan ve aynı filmle en iyi oyuncu seçilen alaycı Susan, haberi evine vermek için çektiği telgrafı 'Susan Magnani' diye imzalar!... Bu olaya kırılmıştır, birçok öneriyi geri çevirir,

görece bir tembellik dönemine girer. Ancak üç yıl sonra, bir senaryo yeniden ilgisini çeker. Bu kez, işleyip işlemediği belli olmayan bir cinayetten hüküm giyen, hayatta kalmak için müthiş bir savaşım veren, ancak sonunda elektrikli sandalyeye oturmaktan kurtulamayan Barbara Graham'ın gerçek öyküsü anlatılmaktadır. *Yarın Ağlayacağım* gibi yeniden siyah-beyaza dönerek, Robert Wise'ın deneyimli yönetmenliğinde çekilen bu film, herkesi etkisi altına alır. Eleanor Roosevelt şöyle der: "Her bir dakikası ilgiyle izlenen ve başta Susan Hayward, herkes tarafından kusursuz biçimde oynanan bir film." Fransız yazarı Albert Camus de çok heyecanlanmıştır: "Tüm dünya bunu görmeli ve duymalı. İşte zamanımızın bir gerçeği ve onu bilmezlikten gelmemiz düşünülemez. Gün gelecek, bu tür belgeler bize tarih-öncesinden gibi gözükecek ve bugün nasıl eski çağlarda cadıların yakılmasını veya hırsızların elinin kesilmesini inanılmaz buluyorsak, bu filmde anlatılanlar da günün birinde inanılmaz duracak." "Variety" dergisi ise şöyle yazar: "Bu kompleks kişiliği Susan Hayward'dan başka canlandıracak oyuncu düşünmek bile zor. Bu film onu yeniden eleştirmenlerin ve seyircinin gözünde zirveye oturtacak." Ve Hayward, bu kez heykeli kucaklar. Yıllar önce söz verdiği gibi...

Susan Hayward, Robert Mitchum'la Vahşilerin Pençesinde *filminde*

Kimi yıldızların daha ilk-ikinci filmlerinde aldıkları bu ödülü bunca yıl sonra ve onca didinmeden sonra almak, Hayward için bir zirvedir. Ama birçok oyuncu

için olduğu gibi, sanki sonun başlangıcını haberleyen bir zirve... Sonraki filmleri asla bu düzeye ulaşamaz. Sanki onun da gücü tükenmiş gibidir: o en büyük ödülden sonra yeni ve parlak roller, iddialı senaryolar peşinde koşacak hali kalmamıştır. 1959-64 arası aktif sayılabilecek bir çaba gösterse de, filmleri pek yankı yapan cinsten olmayan tür filmleridir: melodramlar, serüvenler, komediler... 1967'de üç yıllık bir ayrılıktan sonra, Joseph Mankiewicz ustanın *The Honey Pot – Bal Kutusu* filmiyle dönüş yapar. Sansasyonel *Bebekler Vadisi*'ndeki küçük bir rolden sonra, birkaç TV yapımı çevirir, 1972'de *The Revengers – İntikamcılar* adlı westernle yeniden bir dönüş yapar. En son olarak aynı yıl, kendi hayatından esinlendiği söylenen *Say Goodbye Maggie Cole* adlı TV yapımında oynar.

O aralar, ilk rahatsızlık haberleri basına sızar. Sanatçının beyninde tümör vardır ve artık günleri sayılıdır. Hemen o sıralarda değil, ama daha sonra bir iddia ortaya atılır: sanatçının 1954 yılında *Hakanlar Çarpışıyor* filmini çevirdiği Nevada çöllerinde, tam o sırada yapılan bir atom bombası denemesinin çevreye saçmış olabileceği radyasyondan zehirlenme söz konusu olmasın? Filmin hemen tüm sanatçılarının (John Wayne, Dick Powell, Agnes Moorehead) sonraki yıllarda (kimi 60'lar, kimi 70'ler) benzer hastalıklardan ölmesi, sonraları bu soruyu ortaya atmış ve ciddi biçimde tartışma açmıştır. Ve bu konudaki gerçek hâlâ ortaya çıkmış değildir. Ama, ne olursa olsun, o Susan Hayward'dır. Bir zamanlarki büyük dostu Walter Wanger'ın deyişiyle 'kızıl saçlı bir Bette Davis', çeşitli Hollywood yakıştırmalarıyla 'sinemanın en iyi kadın boks partöneri', ya da 'perdenin bir numaralı dişi mazoşisti'. O elbette kolay kolay teslim olmaz. Nitekim birkaç ay ömrü var dedikleri Hayward, tam iki yıl hastalığıyla boğuşur. Ve 56 yaşında, gerçekten de yoksul Brooklyn'den gelip doruklara tırmanmış ve kaderini kendisi yaratmış bir unutulmaz kadın olarak, ölümsüzlüğe kavuşur. 1974 yılında yayınlanan bir biyografisi "Divine Bitch – İlahi Yosma" adını taşımaktadır!...

BAŞLICA FİLMLERİ:

"Girls on Probation" (1938 – ilk), "Beau Geste – Gönüllü Kahramanlar" (39), "Adam Had Four Sons" (41), "Reap the Wild Wind – Vahşi Rüzgârlar Önünde" (42), "Jack London" (43), "The Fighting Seabees" (44), "And Now Tomorrow – Yarın Bizimdir" (44), "The Hairy Ape – Kıllı Maymun" (44), "Smash Up – The Story of A Woman – Bir Kadının Hikâyesi" (47), "Tulsa" (49), "My Foolish Heart – Meşum Hata" (49), "House of Strangers – Günahkâr Kardeşler" (49), "I'd Climb the Highest Mountain – Erdemin Yolları" (50), "Rawhide – Rawhide Geçidi" (51), "David and Bathsheba – Hazret-i Davud'un Aşkı" (51), "With A Song in My Heart – Kalbimin Şarkısı" (52), "The Lusty Men – Dehşet Meydanı" (52), "The Snows of Kilimanjaro – Kilimanjaro'nun Karları" (52), "White Witch Doctor – Vahşilerin Pençesinde" (53), "Demetrius and the Gladiators – Kaplanların Pençesinde" (54), "Garden of Evil – Şeytanın Bahçeleri" (54), "Untamed – Kamçılı Adam" (55), "Soldier of Fortune – Maceralar Beldesi" (55), "The Conqueror – Hakanlar Çarpışıyor" (55), "I'll Cry Tomorrow – Yarın Ağlayacağım" (55), "I Want to Live – Yaşamak İstiyorum" (58), "Ada – Şöhret Kadını" (61), "Back Street –

Arka Sokak" (61), "Where Love has Gone – Aşk Nerede?" (64), "The Honey Pot – Bal Kutusu" (67), "Valley of the Dolls – Bebekler Vadisi" (67), "The Revengers – İntikamcılar" (72).

Rita Hayworth
(1918-1987)

KIZIL SAÇLILARIN EN ÜNLÜSÜ, perdenin Gilda'sı, bir dönemin seks anlayışını simgelemiş, bir çıplak omuz hareketini tüm bir strip-tease'in yerine geçirmiş, adını bir bombaya (gerçek bir atom bombasına) vermiş, bir prensle evlenip yeniden kürkçü dükkânına dönmüş gerçek bir madonna, seks kraliçesi olarak başlayıp iyi bir oyuncu olarak bitmiş bir yaşamın sahibesi...

Rita Hayworth

Sonradan ABD'ye yerleşen İspanyol dansörü Eduardo Cansino ve onun Ziegfeld Follies'deki partöneri Volga Hayworth'un kızları Margarita Carmen Cansino, daha 12 yaşında profesyonel olarak dans etmeye başladı. Meksika gece kulüplerinde sürekli sahneye çıkmaya başlayan oyuncu, bir Fox patronunun dikkatine çarparak, asıl adıyla küçük roller almaya koyuldu. Ama adamın Fox'tan ayrılmasıyla, Margarita'nın oyunculuk düşleri, küçük şirketlerin karanlık filmlerine kaldı. Tam bu sırada, bir Pygmalion öyküsünü andıran bir olay meydana geldi. 17 yaşındaki Margarita, 40 yaşlarındaki Ed Judson'u kendisine âşık etti ve evlendiler. Bir yıldız yaratarak onunla geçinme düşleri gören Judson için, bu genç kadın ideal bir malzemeydi. Onu tombul ve esmer bir dansözden ince, zarif, seksi bir kadına çevirmeyi başardı Judson... Onu zayıflattı, dar alnını saçlarını tek tek aldırtarak genişletti, saçını kızıla boyattı, ona giyim-kuşamı öğretti. Gerçi 1930 sonlarını yine önemsiz filmlerle geçirdi, yeni adıyla Rita Hayworth... Ama gitgide daha çok dikkat çekiyor ve rolleri büyüyordu. 1939'da Howard Hawks'ın *Only Angels have Wings – Melekler Kanatlı Olur* filminde, ertesi yıl *Music in my Heart – Kalbimdeki Müzik; Susan and God; The Lady in Question – Herkesin Kadını; Angels over Broadway – Broadway Melekleri* gibi çok daha önemli filmlerde oynamaya başladı. Kendisini başarıya kavuşturan Judson'dan 1942'de boşanacak ve adam, 'yatırımının karşılığı' olarak sanatçıdan 100.000 dolar tazminat isteğinde bulunacaktı!...

Hayworth, 1940 başlarında Hollywood'un en çekici ve güzel kadınlarından biriydi. Yeni başlayan Technicolor filmler modasıyla çevirdiği *Blood and Sand* –

Kanlı Meydan; My Gal Sal – Benim Hayatım; Cover Girl – Sana Tapıyorum/Kapak Kızı gibi filmlerde güzelliğini sergiliyor, kimi zaman (*Kanlı Meydan*'daki gibi) tam bir 'meşum kadın' oluyordu. Siyah-beyaz veya renkli müzikal filmlerde dans yeteneğini de gösteriyor, örneğin Ginger Rogers'dan yeni ayrılmış bir Fred Astaire'le çektiği *You'll Never Get Rich – Dans Aşkı* veya *You Were Never Lovelier – Çok Güzelsin* gibi filmlerde çok iyi dans ediyordu. Çok teknik sahibi bir dansçı değildi, bir Rogers, Eleanor Powell, hatta Vera-Ellen olmadığı kesindi. Ama müthiş bir dinamizmi ve kıvraklığı vardı ve teknik açıdan eksikliğini hissettirmeden Astaire'e eşlik edebiliyordu. Elbette bunda çalışmanın, alın terinin de büyük katkısı vardı: Astaire'le her bir film için günde sekiz saatten tam beş hafta çalışmışlardı!... Aynı biçimde, çeşitli açılardan kültleşen bir müzikal olan *Kapak Kızı*'nda Gene Kelly ile sağladığı uyum da mükemmeldi. *Tonight and Every Night – Bu Gece ve Her Gece, Down to Earth – İlahlar Sevişiyor* da hemen tüm cazibelerini Hayworth'a borçlu olan, renkli, parlak, ama boş küçük, alçakgönüllü müzikallerdi.

Ne tuhaftır ki Rita'ya asıl ünü, o yıllar için yeni ve çok çekici olan bu renkli filmlerden çok, siyah-beyaz bir filmle geldi. Charles Vidor'un yönettiği *Gilda – Şeytanın Kızı* seyirciyi allak-bullak etti ve Rita'yı bir anda tam bir süper-star haline getirdi. Birbirlerine karmaşık bir ilişkiyle bağlı iki adamın arasına giren geçmişi karanlık bir kadın, Gilda, perdenin en çekici, ama ölümcül dişilerinden biri oluyordu. Rita-Gilda, Maurice Bessy'nin deyimiyle 'bir erotik aksesuar müzesi' gibiydi bu filmde... Giysileri, tayyörleri, çıplak omuzlu tuvaletleri, uzun siyah eldivenleri, her şeyi ondan fışkıran cinselliğin altını çizmeye yarıyordu. Ama bu seks kraliçesi, aynı zamanda bir erkeği gerçekten sevebilen ve ona sığınma gereksinimi duyan gerçek bir kadın, duygusal bir yaratıktı. Bir cinsel nesne değil, gerçek bir kadındı, Gilda-Rita... Belki de seyirciyi böylesine etkilemesinin ardında yatan buydu.

Böylece eski dansöz Margarita Cansino, savaş sonrasının en ünlü 'pin-up' kızı oldu. Öyle ki, 1946'daki askeri denemeler sırasında Amerikalılar, Bikini adasında patlattıkları atom bombasına Gilda adını verdiler. 'Sex-appeal', cinsellik ve savaş, ilk kez böylesine garip bir bireşim yaratmaktaydı. Ve Rita, ideal bir erkek kurumu olan ordudan başlayarak, çağının erkek rüyalarına öncelikle giren kadını ve 20. yüzyılın popüler mitoslarının ayrılmaz bir parçası oluyordu artık...

Rita, Gilda'daki ünlü strip-tease'ine başlarken...

Tam o sırada, Rita Hayworth, Orson Welles'le tanıştı. Ve aşk başladı. 'Güzellik ve deha' bir araya gelmişti. Bir rivayete göre genç dâhi Welles, Rita'yı tavlayacağına yakın dostu Joseph Cotten'la 2000 dolarına bahse girmişti!... Sonuç, üç yıl süren bir beraberlik ve birlikte yaratılan bir polisiye başyapıttı: *The Lady from Shanghai – Şangaylı Kadın...* İkilinin Columbia şirketi ve onun hinoğlu hin patronu Harry Cohn için çevirdikleri bu filmin öyküsü, nerdeyse ayrı bir kitap oluşturacak kadar karışıktı. Ancak ne olursa olsun, sinema çok kendine özgü bir film ve Rita da yepyeni bir kimlik kazanmıştı. Çünkü Welles, onun dişiliğini hem kul-

lanmış hem de ona ihanet etmişti: uzun saçlarını kısacık kesip sarıya boyatarak, ona bir tür 'entel vamp' havası vererek, onu gerçek anlamda kötülüğü simgeleyen bir kadın gibi sunarak... Ama ayrılık kaçınılmazdı. Rita daha sonra, "Bir dâhiyle yaşamak gerçekten zormuş," diyecekti.

Rita, hemen ardından yeni bir *Carmen* uyarlaması çekti. Ama bu arada yeni bir erkekle tanıştı: artık içine girdiği jet sosyetede, İsmailiye mezhebinin vârisi, Ağa Han'ın oğlu Ali Han'la tanıştı ve 1949 yılında, tüm dünyanın konuştuğu bir evlilik yaparak sinemayı terk etti. Ardından üç yıl süren lüks ve ihtişam içindeki bir yaşam... Dünyanın en ünlü köşelerinde, en şık giysiler içinde, en parlak biçimde geçen günler... Ama yine boşanma kaçınılmazdı. Galiba Rita'nın söylediği doğruydu: "Tüm kocalarım Gilda ile evlendiklerini sandılar, ama ertesi sabah yatakta beni buldular!"... Yeniden kürkçü dükkânına, Hollywood'a ve Columbia'ya dönüş ve 1952'de *Affair in Trinidad – Macera Kadını* ile başlayan bir yeni dönem... Benim kuşağım, Rita'yı bu filmle tanımış, bu geç kalmış *Gilda* yeniden-çevriminden yine de oldukça tat almıştır: özellikle *Gilda*'nın şarkılarını aratmayan "Trinidad Lady" ve "I've Been Kissed Before"un da katkısıyla... Ardından yine sanatçının cazibesine dayalı *Salome* ve *Miss Sadie Thompson – Dişi Şeytan* gibi filmler geldi. İster İncil'den gelen bir kahramanı, isterse bir Somerset Maugham kişiliğini canlandırsın, Rita'nın artık iyice yaşanmışlığın izlerini taşıyan performanslarında, hep başkasının sesiyle söylediği şarkılarında ve kendi bedeniyle icra ettiği danslarında herhangi bir düzey düşüklüğü yoktu.

Yine de artık yorulmuştu sanatçı. Yeni bir evlilik yaptı, şarkıcı-oyuncu Dick Haymes'le... Ve bu kez sinemadan tam dört yıl uzak kaldı. Döndüğünde hâlâ güzeldi, ama biraz yıpranmış, yorulmuş bir güzellikti bu... O da *Fire Down Below – Çıplak Ayaklı Dansöz; Pal Joey – Bir Çapkının Maceraları; Separate Tables – Ayrı Masalar; They Came to Cordura – Kordura Kahramanları; The Story on Page One – Baş Sayfadaki Kadın* gibi filmlerde, oyunculuğunun artık güzelliğine baskın olduğu etkileyici kimlikler çizdi.

1960'lar Rita'nın son direniş yıllarıydı. Beşinci ve son eşi yapımcı James Hill'den 1961'de ayrıldıktan sonra, evlilik defterini kapattı. Sinema artık tek sığınağı olmuştu. *The Circus World – Sirk Dünyası*'nda taptaze bir Claudia Cardinale'nin annesi oldu, *The Money Trap – Para Tuzağı*'nda, *Gilda; Karmen'in Aşkları; Macera Kadını* gibi filmlerdeki değişmez partöneri Glenn Ford'la yıllar sonra bir araya gelmesi, sinemaseverlerin gözlerini yaşarttı. *The Rover – Maceralar Beldesi*'nde Anthony Quinn'in karşısında gizemli bir kadını oynadı. 1972'de Robert Mitchum'la oynadığı son bir filmden, *The Wrath of God*'dan sonra, sinemayı da bıraktı. O yıllarda artık yavaş yavaş tam bir çöküşün içine düşmeye başlamıştı. Tiyatro yapma deneyimi, sözlerini unutması yüzünden gerçekleşmedi. Yıpranan güzelliğinin yanı sıra, belleği de iyice zayıflamakta, hareketlerini denetleyemez olmaktaydı.

Hastalığı neden sonra anlaşıldı: çok iyi bilinmeyen bir 'yaşlanma hastalığı'ydı bu, adına Alzheimer denilen... Beş evliliğinden arta kalan iki kızı, Yasemin ve Rebecca onun hep iyi bir anne olduğunu söylemişlerdi (hayatının belki de en iyi rolüydü bu) ve yıllar boyu annelerine bir bebek gibi baktılar. 80'lerde Rita artık kendini herkesten saklayan bir canlı cenazeydi. Ve 70. yaşına bir yıl

kala, hayata veda etti. Ölümü tüm dünyada büyük yankı yaptı. "Liberation" gazetesi tam sayfa manşet çekti: 'A Star is Dead – Bir Yıldız Öldü' diyerek... Bir başka gazete 'siyah-beyazın son starı öldü' dedi. Ölümü, Alzheimer denen hastalık üzerinde ciddi bir ilginin uyanmasına ve tedavi yöntemlerinin araştırılmasına önayak olmuştu. Elbette filmler zamana direndikçe, Rita da hep 'Put the Blame on Mame' diyecek, uzun siyah eldivenlerini yavaş hareketlerle çıkaracak ve yaşamın temelini kadının oluşturduğu yolundaki inancımızı hep ve yeniden pekiştirecektir.

BAŞLICA FİLMLERİ:

Margarita Cansino adıyla: "Under the Pampas Moon" (1935 – ilk), *Rita Hayworth adıyla:* "The Shadow" (37), "Homicide Bureau" (38), "Only Angels Have Wings – Melekler Kanatlı Olur" (39), "Music in my Heart – Kalbimdeki Müzik" (40), "The Lady in Question – Herkesin Kadını" (40), "Angels over Broadway – Broadway Melekleri" (40), "The Strawberry Blonde – Çilek Güzeli" (41), "Blood and Sand – Kanlı Meydan" (41), "You'll Never Get Rich – Dans Aşkı" (41), "My Gal Sal – Benim Hayatım" (42), "You Were Never Lovelier – Çok Güzelsin" (42), "Cover Girl – Sana Tapıyorum/Kapak Kızı" (44), "Tonight and Every Night – Bu Gece ve Her Gece" (45), "Gilda – Şeytanın Kızı" (46), "Down to Earth – İlahlar Sevişiyor" (47), "The Lady from Shanghai – Şangaylı Kadın" (48), "The Loves of Carmen – Karmen'in Aşkları" (48), "Affair in Trinidad – Macera Kadını" (52), "Salome" (53), "Miss Sadie Thompson – Dişi Şeytan" (53), "Fire Down Below – Çıplak Ayaklı Dansöz" (57), "Pal Joey – Bir Çapkının Maceraları" (57), "Separate Tables – Ayrı Masalar" (58), "They Came to Cordura – Kordura Kahramanları" (59), "Circus World – Sirk Dünyası" (64), "The Money Trap – Para Tuzağı" (66), "The Rover – Maceralar Beldesi" (68), "The Road to Salina" (70), "The Wrath of God" (72).

William Holden

(1918-1981)

BEYAZPERDENİN en erkekçe yakışıklı aktörlerinden, 50'lerin seks ilahı: *Piknik*'te Kim Novak'ı kavrayıp dansa sürüklemesi nasıl unutulabilir? Ama sonu acıklı gelmiş, alkole ve bezginliğe teslim olmuş bir idol...

Asıl adıyla William Beedle Jr., kimyevi madde fabrikası sahibi hali-vakti yerinde bir aileden dünyaya geldi. California'nın Pasadena Junior College'ında okurken, okul tiyatrosunda sahneye çıktı. Paramount'un bir 'artist avcısı' tarafından keşfedilerek çok genç yaşta şirkete bağlandı ve iki filmde küçük roller aldı. 1939 yılında Clifford Odets'in popüler oyunu *Golden Boy – Altın Çocuk* filme alınacağında, başrol için denendi. Ve aralarında John Garfield'in de bulun-

duğu 65 aday arasından o seçildi. Yetenekli bir genç kemancıyken, sanatını boks yapmak için bırakan Joe Bonaparte rolünde çok başarılı olarak, deyim yerindeyse bir gecede üne kavuştu. Bu filmdeki deneyimsizliği nedeniyle bir hafta sonra kendisini kovmak isteyen Columbia patronu Harry Cohn'a karşı onu sonuna dek savunan, filmin yıldızı Barbara Stanwyck'e de ömür boyu minnettar kaldı.

Holden, 1940'ların ilk yarısında, ahlaklı, yakışıklı, iyi yürekli tipik Amerikan gençlerini oynadı, *Our Town – Bizim Şehir; Arizona; I Wanted Wings; Young and Willing* gibi filmlerde... Temiz yüzlü ve güven verici idi, ama pek heyecan vermiyordu. Savaşta teğmen rütbesiyle ordudaydı, savaş sonrası ise daha olgunlaşan fiziğiyle yeni rollere açıldı. Dört yıllık bir ayrılıktan sonra *Blaze of Noon*'la döndüğü perdede, üst üste *Dear Ruth; Rachel and the Stranger; Apartment for Peggy – Dar Yuva* gibi tür filmlerinde oynadı. 1949'da çevirdiği *The Dark Past – Karanlık Mazi,* ona ilk kez gerçek bir kompozisyon fırsatı getirdi: psikopat bir katil rolünde... Belki bu rolün getirdiği saygınlıkla, 1950 yılında Billy Wilder'ın ünlü *Sunset Boulevard – Sunset Bulvarı* için seçildi. Bu filmdeki bir sessiz sinema yıldızının jigolosu, tutsağı, giderek kurbanı olan genç ve parasız senaryo yazarı rolü, onun sinemadaki birkaç zirvesinden biridir.

Oscar adayı olduğu bu filmden sonra, Holden'ın şansı açıldı. George Cukor'un *Born Yesterday – Dünkü Çocuk* komedisinde Broderick Crawford ve Judy Holliday gibi iki müthiş oyuncunun karşısında çok iyiydi. Birkaç sıradan tür filminden sonra, yine Billy Wilder'la bir sahne oyunundan alınan *Stalag 17 – Casuslar Kampı* filminde buluştu. Ve bu kez, bir Alman esir kampında fırsatları kullanarak biraz para yapmaya çalışan ve belki de bir muhbir olan asker rolüyle Oscar ödülünü kucakladı. Bundan sonraki filmleri daha ilginçleşecekti. İncelikli ve seksi Otto Preminger güldürüsü *The Moon is Blue – Ay Mavidir,* düzeyli John Sturges westerni *Escape from Fort Bravo – Kahramanlar Geçidi,* Robert Wise'ın şaşırtıcı iş dünyası eleştirisi *Executive Suite – İhtiras Halkası,* Billy Wilder'ın sofistike güldürüsü *Sabrina,* George Seaton'ın içburucu dramı, Grace Kelly'ye Oscar kazandıran *The Country Girl – Taşra Kızı...* Hepsi de 50'lerin unutulmaz filmleri arasında sayılabilir.

1955'lerde ise daha da ünlü filmleri geldi. Henry King'in *Love is a Many -Splendored Thing – Aşk Güzel Şeydir*'inde tüm zamanların en ünlü romantik filmlerinden birine kişiliğini kattı. Joshua Logan'ın William Inge'in bir sahne oyunundan uyarladığı *Piknik* filmindeyse tipik Holden kişiliği vardı: bir kasabaya gelip taşralı kızların gönlünü çalan, yollara düşmüş avare, serüvenci ve çekici yabancı... Bu filmde gözleri kamaşmış bir Kim Novak'a "I gotta get somewhere in this world... I gotta.../Bu dünyada bir yerlere gitmeliyim... Mutlaka gitmeliyim," derken veya kasaba pikniğinde Kim Novak'ı belinden kavrayıp son derece seksi bir dansı uygularken, 50'li yılların kitle mitoslarından birini yaratıyordu. İşin tuhafı, tüm yakışıklılığına karşın utangaç bir adam olan Holden'ın bu sahneyi çevirmekten utanması ve ancak birkaç bardak viskiden sonra bunu becerebilmesiydi!...

1957'deki David Lean filmi *Kwai Köprüsü*'ndeki esir Amerikan subayı rolüyle Holden'ın ünü arttı. Bu filme hissedar olarak katılmış olması ise, onu artık

William Holden Casuslar Kampı *filminde*

ömrünün sonuna dek zengin etti. Ardından Carol Reed filmi *The Key – Anahtar,* John Ford westerni *The Horse Soldiers – Süvariler,* Richard Quine'in egzotik aşk öyküsü *The World of Suzie Wong – Aşk Dünyası* gibi popüler filmlerle 60'lı yıllara girdi. Ancak Holden, bu arada sinemaya karşı ilgisini sanki biraz yitirir gibi olmuştu. Kazandığı parayla İsviçre'de bir malikâne alarak çoğu zaman orda yaşamaya başladı. Kimi zaman film projeleri, kimi zaman ise kişisel olarak dünyayı gezmek, en ırak ülkeleri keşfetmek, asıl hayatını oluşturmaya başladı. Hatta Afrika'da, Mount Kenya Safari Club adlı kuruluşun ortağı oldu. Yine aynı yıllarda içkiye başlayarak zamanla sert bir içkici, giderek bir alkoliğe dönüşecekti. 60'lı yıllarda yine de kimi ilginç filmleri vardır: *The Counterfeit Traitor – Sahte Casus; The Lion – Aslan Pençesi* (tümüyle sevdiği Afrika'da çekilmiş bir doğa ve hayvan filmi), *Alvarez Kelly* ve özellikle 1969'da, yorgun, bezgin, intihar saplantılı bir eski vahşi batı silahşörünü oynadığı Sam Peckinpah başyapıtı *The Wild Bunch – Vahşi Belde.* Tüm bu filmlerde artık yaşlı, yorgun bir Holden vardı. Ve sanki rollerine eskisi kadar asılmıyor gibiydi. Sanki şu sözlerini doğruluyordu: "Ben bir fahişeyim, tüm oyuncular fahişedir. Bedenimizi en yüksek teklifi verene satarız!"

Yine de, 70'lerde bile ilginç roller almasını ve zaman zaman harika kompozisyonlar çıkarmasını bildi. *Wild Rovers – Vahşi Sürücüler; The Revengers – İntikam-*

cılar gibi westernler, *The Towering Inferno – Cehennem Kulesi; Ashanti; When Time Run Out – Zaman Durunca* gibi popüler filmlerin arasında, Clint Eastwood'un *Breezy*'sinde genç bir kıza âşık yaşlıca adam, Sidney Lumet'nin *Network – Şebeke*'sinde sisteme karşı isyan eden TV yapımcısı, Billy Wilder'ın *Fedora*'sında eski ve ünlü bir yıldızın yakın dostu ya da son filmi olan Blake Edwards'ın *S.O.B. – O'nun Çocuğu*'ndaki menajer rolleri unutulmaz. Ne var ki bu filmlerde, bilenler bilir, yüzü öylesine çökmüş, çizgileri öylesine bilenmiş olarak perdeye geldi ki, hayranları şaşırdılar. 60 yaş civarı gibi, hele bir Amerikan oyuncusu için çok ileri sayılmayacak bir yaşta, Holden bitmiş tükenmiş gibiydi. Pete Martin'in sözleri bu döneme ait olmalıdır: "Yüzüne baktığımızda sanki ABD haritası orda, o yüzde duruyor!"

Ve William Holden, yine içkisinin kurbanı oldu. Son filminden kısa bir süre sonra evinde ölü bulundu. İçkiliyken düşüp başını çarpmış ve uzun zaman kanayan yarası, onu ölüme yollamıştı. Bu bir dönemin yakışıklı oyuncusu, perdenin sayılı tek-eşlilerinden de biriydi: 1941'den 71'e, tam 30 yıl aynı kadınla, eski oyuncu Brenda Marshall'la evli kalmış, bir daha da evlenmemişti. Bob Thomas'ın biyografisi *Golden Boy,* onun görünürdeki rahathğı ve güveninin altındaki kendine güvensizliği, zaafları ve bunları içkiyle unutma çabasındaki hüznü anlatır.

BAŞLICA FİLMLERİ:

"Prison Farm" (1938 – ilk), "Golden Boy – Altın Çocuk" (39), "Our Town – Bizim Şehir" (40), "I Wanted Wings" (41), "Arizona" (40), "Blaze of Noon" (47), "Rachel and the Stranger" (48), "Apartment for Peggy – Dar Yuva" (48), "The Dark Past – Karanlık Mazi" (49), "Sunset Boulevard – Sunset Bulvarı" (50), "Born Yesterday – Dünkü Çocuk" (50), "Stalag 17 – Casuslar Kampı" (53), "The Moon is Blue – Ay Mavidir" (53), "Escape from Fort Bravo – Kahramanlar Geçidi" (53), "Executive Suite – İhtiras Halkası" (54), "Sabrina" (54), "The Country Girl – Taşra Kızı" (54), "The Bridges at Toko-Ri – Toko-Ri Köprüleri" (54), "Love is a Many-Splendored Thing – Aşk Güzel Şeydir" (55), "Picnic – Piknik" (55), "The Proud and Profane – Mağrur ve Sefil" (56), "The Bridge on the River Kwai – Kwai Köprüsü" (57), "The Key – Anahtar" (58), "The Horse Soldiers – Süvariler" (59), "The Counterfeit Traitor – Sahte Casus" (62), "The Lion – Aslan Pençesi" (62), "Alvarez Kelly" (66), "The Wild Bunch – Vahşi Belde" (69), "The Revengers – İntikamcılar" (72), "Breezy" (73), "The Towering Inferno – Cehennem Kulesi" (74), "Network – Şebeke" (76), "Ashanti" (78), "Damien: Omen 2 – İblis" (78), "Fedora" (78), "S.O.B. – O'nun Çocuğu" (81).

Jennifer Jones
(1919-)

'KANLI AŞK'IN VAHŞİ PEARL'Ü, *Aşk Güzel Şeydir*'in Han Suyin'i, esmer, gizemli, ateşli ve egzotik kadınların unutulmaz temsilcisi...

Jennifer Jones, Hollywood'un klasik (ya da parlak) döneminin unutulmaz kadın figürlerinden biridir. Son derece ilginç bir yaşamı olmuş ve bir Pygmalion hikâyesini en yoğun biçimde yaşamıştır. Trajik bir aşkın kahramanı ve bir ölümün nedenidir. Görece olarak az filmine karşın, sinemaseverlerin belleklerinde yerleşip kalmış bir yüzdür. Oyunu her zaman tartışma götürse de, o birçok açıdan klasik dönemin kendine özgü halesiyle çevrili yadsınamaz bir sinema ikonudur.

Phyllis Isley adıyla ikisi de vodvil sanatçısı olan bir ana-babadan Tulsa'da dünyaya gelen ve küçük yaşta ailesiyle birlikte sahneye çıkan sanatçı, New York Dramatic Arts okulunda eğitim alırken, genç aktör Robert Walker'la (1914-1951) tanıştı. 1939 yılında sevişerek evlendiler. Ve Jones, Republic şirketiyle bir kontrat yaparak eşiyle birlikte Hollywood'a geldi. Orda asıl adı Phyllis Isley'i kullanarak birkaç önemsiz filmde oynadı. Ve sonra, o beklenmedik karşılaşma gerçekleşti. Efsanevi yapımcı David O'Selznick genç kızı 'keşfetti'. Daha 1941 yılında yardımcısı Katharine Brown'a yazdığı bir 'memo'da (Selznick'in herkese yazıp yolladığı ve sonraları bir kitap halinde çıkan memorandum'ları) şöyle diyordu: "Bugün Phyllis Walker'la konuştum. Ve eğer hâlâ bilmiyorsanız öğrenin: bu kız beni gerçekten çok çekiyor." Selznick, sanatçıyı hemen kontratı altına aldı. Evli ve iki çocuklu bu kadın, onu kendi deyimiyle 'ambale etmişti'. Önce 'çok banal' bulduğu ismini Jennifer Jones'a çevirtti. Ona giyim-kuşam, makyaj dersleri aldırdı. İki yılı aşkın onu çeşitli haberler, dedikodular, çevrilmesi tasarlanan ama çevrilmeyen filmlerle ve kendi yöntemleri yönünde basında lanse etti. Ve sonra, Fox şirketine ödünç verdi. Jones, orda çevirdiği ilk önemli filmi *The Song of Bernadette*'teki Hazret-i Meryem'i gören (ve ünlü Lourdes mucizesini yaratan) Fransız köylü kızı rolüyle büyük başarı kazandı ve Oscar ödülünün sahibi oldu. Selznick'in yatırımı meyvelerini vermeye başlamıştı.

Jennifer Jones

Selznick, sonra genç kadını üst üste, savaş ve geride kalan aileler üzerine dokunaklı, duygusal bir film olan *Since You Went Away – Sen Gideli* ve geçmişini hatırlamayan bir genç kızın psikoloji yüklü hikâyesi

olan *Love Letters – Aşk Mektupları*'nda oynattı. Jones, bu iki filmle de Oscar adayı oldu. O artık Hollywood'un genç yıldızlarının en parlağı ve Selznick'in nerdeyse kişisel malıydı. Nitekim sonuncu filmden sonra, Robert Walker'la boşandılar. Zenginlik, genç aşka son vermiş ve güzelliği ele geçirmişti. Ve sonra Jones, yapımcının en büyük düşü olan yeni bir *Rüzgâr Gibi Geçti* yaratmak fikrinin uygulaması olan *Duel in the Sun – Kanlı Aşk* filmindeki rolüne başladı. Birkaç kez yönetmen değiştiren ve sonunda Selznick'in en azından filmin resmi yönetmeni King Vidor kadar sorumlu olduğu yapımda, Jones, kızılderili kanı taşıyan melez Pearl Chavez'i büyük bir başarıyla oynadı. Filmin içerdiği yüksek erotizm dozundan yapımcı-yönetmen kadar Jones da sorumluydu. Çekimi bir yıla yakın süren bu filmde Jennifer'in başına gelenleri, yine Selznick 1945 tarihli bir memo'sunda şöyle anlatmaktadır: "O bu filmi düzensiz aralıklarla bir yıla yakın sürede tamamladı. Hemen her sahnesinde vardı, konu nedeniyle bir aktrisin katlanabileceği ne varsa onlara katlandı, ata bindi, dağlara tırmandı, vs. Kızılderili makyajı için her sabah altıda kalkmak zorundaydı. Ve her akşam iki saatini de bu makyajı silmekle geçirdi. Demek ki aslında günde 15 saate yakın çalışmış oldu. Çok zor bir dansı hiç dans bilgisi olmadığı halde öğrendi, ama biz o sahneden vazgeçip ondan bambaşka bir dans öğrenmesini istedik. Üstelik boş zamanlarında gönüllü olarak hastabakıcılık da yaptı. Demek ki, Fox'un onu 'Cluny Brown'da oynatırken yormamasını istiyorum!" Bu sözler, hem bir film çekiminin zorluklarını, hem özellikle o filmde zavallı Jones'un çektiklerini, hem de ünlü yapımcının genç kadına ilgisini belirtmesi açısından son derece ilginçtir.

Jones, *Kanlı Aşk*'la da Oscar adayı olur. Ardından zarif Lubitsch filmi *Cluny Brown – Aşka Dönüş,* sinemanın gördüğü en absürd hikâyelerden birini anlatan gizemli ve soyut William Dieterle filmi *Portrait of Jennie – Hayal Kadın,* politik John Huston filmi *We Were Strangers* ve Vincente Minnelli'nin zarif, kişilikli ve zengin Gustave Flaubert uyarlaması *Madame Bovary* gelir. Bu arada, 1949 yılı gelip çatmıştır, çeşitli engeller aradan kalkmıştır ve Jennifer'le David nihayet resmi olarak evlenirler.

Öte yandan, hayatında belki tek sevdiği kadını unutamayan Robert Walker da kendi yolunda gitmektedir. Küçük yaştan beri, zor geçen çocukluğundan sürüp gelen anksiyete denen psikolojik rahatsızlığı çeken genç adam, üst üste sinir krizleri geçirmektedir. 1948'de biraz da eski eşine inat olsun diye John Ford'un kızı Barbara ile evlenir. Ama altı hafta sonra ayrılırlar. En önemli rolünü 1951'de Alfred Hitchcock'un en ünlü filmlerinden biri olan *Strangers on a Train – Trendeki Yabancılar*'da alır genç adam... Ve manyak bir katili başarıyla oynar. Ama sonraki filmi *My Son John*'u bitirmek üzereyken, sinir krizlerini yatıştırmak üzere verilen sedatif ilaçlardan çok aldığı için, ölü bulunur. Bir gençlik aşkının sonu, olabilecek en acı biçimde gelmiştir.

Jones ise filmlerini azaltarak da olsa sürdürür. William Wyler filmi ve Theodore Dreiser uyarlaması *Carrie – Sefahat Kurbanı,* gizemli Michael Powell filmi *Gone to Earth – Dişi Tilki,* çılgın King Vidor melodramı *Ruby Gentry – Kaza Kurşunu,* diğer başarılı filmleridir. İtalya'da bir Vittorio de Sica yapımı olan, ancak ABD'de vahşice kısaltılan *Stazione Termini – İstasyon*'da oynar, John Huston'un

Jennifer Jones Madame Bovary*'de Louis Jourdan'la*

kara film parodisi *Beat the Devil – Sarışın Şeytan*'a katılır. 1955'te Fox şirketi için çevirdiği *Love is a Many-Plendored Thing – Aşk Güzel Şeydir*'de farklı, daha olgun ve iyice egzotik bir kişiliği, Çinli yazar Han Suyin'i çizerek yine büyük başarı kazanır. Ve son Oscar adaylığını alır.

Bundan sonrası daha az önemlidir. Jones o aralar, daha çok Fox şirketinin kimi popüler filmlerinde oynar. *The Man in the Gray Flannel Suit – Roma'daki Sevgilim; The Barrets of Wimpole Street – Acı Aşk,* Scott Fitzgerald uyarlaması *Tender is the Night – Sonsuz Aşk* gibi filmlerde göz doldurur, ama oyun tarzının artık biraz demode kaçtığını söyleyenler belki haklıdırlar. Bu arada, eşiyle birlikte çevirdiği son film, Ernest Hemingway'in romanının gösterişli, ama kof bir uyarlaması olan *A Farewell to Arms – Silahlara Veda,* başarısızlığıyla Selznick'in uzun yapımcılık yaşamının son filmi olur. Selznick'in 1965'teki ölümünden sonra, Jones da sinemayı hemen hemen bırakacak, sonuncusu 1974 yapımı felaket filmi *The Towering Inferno – Cehennem Kulesi* olan sadece üç filmde oynayacaktır. 1971'de yeni bir evlilik yapar. Sonra, büyük servetiyle köşesine çekilip yaşamaya başlar. Bilinen son etkinliği, Pasadena'da son kocasının, sanayici Norton Simon'ın adını taşıyan özel bir müzenin yöneticiliğidir. İlk, büyük ve talihsiz aş-

kından olan oğlu Robert Walker Jr. ise şaşılacak kadar babasına benzemekte, o da aktörlük mesleğini sürdürmekte ve yine bilindiği kadarıyla, annesiyle pek görüşmemektedir.

BAŞLICA FİLMLERİ:

"Dick Tracy's G Men" (1939 – ilk), "The Song of Bernadette" (43), "Since You Went Away – Sen Gideli" (44), "Love Letters – Aşk Mektupları" (45), "Cluny Brown – Aşka Dönüş" (46), "Duel in the Sun – Kanlı Aşk" (46), "Portrait of Jennie – Hayal Kadın" (48), "We Were Strangers" (49), "Madame Bovary" (49), "Carrie – Sefahat Kurbanı" (51), "Gone to Earth – Dişi Tilki" (51), "Ruby Gentry – Kaza Kurşunu" (52), "Stazione Termini/ Indiscretion of An American Wife – İstasyon" (54), "Beat the Devil – Sarışın Şeytan" (54), "Love is a Many-Splendored Thing – Aşk Güzel Şeydir" (55), "The Man in the Gray Flannel Suit – Roma'daki Sevgili" (56), "The Barrets of Wimpole Street – Acı Aşk" (57), "A Farewell to Arms – Silahlara Veda" (58), "Tender is the Night – Sonsuz Aşk" (61), "The Idol" (66), "The Towering Inferno – Cehennem Kulesi" (74).

Alberto Sordi

(1919-)

ALBERTO SORDI, ya da İtalyan sinemasının İmparator'u... Bu lakabı kendi kendisine yakıştıran, ama hiç de muhalefetle karşılaşmayan sanatçı... Öyle ya, yıllar yılı küçük İtalyan'ı, o maço, ikiyüzlü, sefil, yükselme hırsına tutulmuş ve Akdenizli tembelliğiyle zedeli fırsatçı kişiliği bize onun kadar iyi tanıtan oldu mu?

Özellikle İtalyan sinemasını biraz yakından tanıyanlar, onun yıllar boyu temsil ettiği portrelerin zenginliği karşısında şaşırmış olabilirler. Altmış yıllık kariyerinde Sordi, kasaba playboylarını, kadınlardan korkan ezeli bekârları, ürkek kocaları, Mafya reislerini, hapishane kuşlarını, komiser, polis veya avukatları, doktor, eczacı veya manifaturacıları oynamıştır. Yalan-dolanın gözde olduğu, kaynağına bakılmaksızın para kazanmanın teşvik edildiği, iktidarın ancak para, mevki ve güzel kadına sahip olmakla kanıtlandığı bir ülkede, Sordi'nin hemen hep umutsuz biçimde orta-alt sınıftan olan kişileri, sanki istemeseler de aşağılık olmaya mahkûmdurlar. Ama bunun yanı sıra, yine aynı kişiler zaman zaman baskıya, buyurganlığa, kaba güce ve ilkel sömürüye karşı baş kaldırır ve kendilerinden beklenmedik bir onurlu silkinişle, belli bir soyluluk katına ulaşırlar.

Bir müzisyenle bir ilkokul öğretmeninin oğlu olan Sordi, çok genç yaştan itibaren gösteri dünyasının cazibesine kapıldı. 17 yaşında küçük komik numaralar yapıyordu. Bir yıl sonra, 1937'de bir Oliver Hardy'yi taklit yarışmasına katılarak birinci seçildi. Çeşitli popüler rövülerde sesi ve oyunuyla dikkat çekti. Aynı zamanda radyoda ve film seslendirmesinde de çalışıyordu. Daha 1938'den itibaren

sinemaya küçük rollerle girdi. 1942'de *I Tre Aquilotti* filminde ilk önemli rolünü aldı. 1947-48'lerde ilk gerçek ününü, bir dizi radyo komedisiyle yaptı. Yine o yıllarda Mario Mattoli, Mario Soldati, Alberto Lattuada, Renato Castellani gibi yönetmenlerin filmleriyle dikkat çekti. Özellikle 1948'de Castellani'nin *Sotto il Sole di Roma – Roma Güneşi Altında* filmi önemli sayılabilir.

Sordi'nin asıl şansı, 1952'de Fellini'nin de ilk önemli filmi sayılan *Lo Sceccio Bianco – Beyaz Şeyh*'de oynamasıyla geldi. Bu filmdeki üçkâğıtçı varyete artisti rolü, ona gelecekteki rollerinin anahtarını da getiriyordu. Ardından yine Fellini'nin *I Vitelloni – Aylaklar*, Steno'nun *Un Americano a Roma – Roma'da Bir Amerikalı*, Dino Risi'nin *Il Segno di Venere – Venüs'ün İşareti*, Mario Monicelli'nin *Un Eroe dei Nostri Tempi – Günümüzün Kahramanı*, Luigi Comencini'nin *La Bella di Roma – Roma Güzeli* gibi filmleri geldi. İtalyan sinemasının ve popüler İtalyan komedisinin ünlü yönetmenleri, onu kapışıyorlardı. Ve 50'lerin sonu/60'ların başında, artık oyunculuk yeteneğinin doruğundaki bir Sordi, en önemli filmlerini çekti: Francesco Rosi'nin *I Magliari*, Monicelli'nin *La Grande Guerra – Büyük Savaş*, Dino Risi'nin *Il Vedovo – Dul* ve *Una Vita Difficile – Zor Bir Hayat*, Comencini'nin *Tutti A Casa – Eve Dönüş* ve *Il Commissario – Komiser* gibi filmleri, Sordi'nin en başarılı yapımları arasında yer alır. Bu filmlerden özellikle *Büyük Savaş; Eve Dönüş* ve *Zor Bir Hayat*'ta onun canlandırdığı küçük adamın, hayatın ve savaşın zor koşulları karşısında isyan etmesi, haksızlıklara, aptallığa va küçük hesaplara karşı sesini çıkarması, onu tüm bir halkın sevgilisi konumuna getiren önemli bir tavır oluyordu. Bu arada uluslararası yapımlarda da oynamaya başladı. İtalya'da çevrilen *A Farewell to Arms – Silahlara Veda*'dan sonra İngiliz filmi *The Best of Enemies – En İyi Düşman*'da da savaşın iki yüzünü ortaya koyan bir komedide İtalyan cephesini temsil etti. Müttefiklerde ise 'temsilci' David Niven'di!...

Alberto Sordi

60'larda ayrıca Lattuada'nın *Mafioso*, De Sica'nın *Il Boom*, Ettore Scola'nın *Kahramanlarımız Afrika'da Gizemli Biçimde Kaybolan Arkadaşlarını Bulacaklar mı?* gibi filmlerde oynayan Sordi, öte yandan kendi filmlerini kendisi yönetmeye başladı. Şöyle diyordu: "Kendimi yalnızca bir aktörden çok, bir yaratıcı kabul ediyorum. Seyirciye ilk rollerimden itibaren kendi yarattığım bir kişiliği sundum. Şimdi de en azından kimi filmlerimi yönetmeye başlamam, doğal karşılanmalı." Böylece 1966'daki *Fumo di Londra – Londra Sisi*'nden başlayarak, aralarında *Amore Mio, Aiuta Mi – Sevgilim, Bana Yardım Et; Polvere di Stella – Yıldız Tozu; Io e Caterina – Katerina ve Ben; Il Viaggio con Papa – Ba-*

bamla Yolculuk da bulunan kimi filmler yönetti. Ancak bundan sonra da en önemli filmleri, tanınan yönetmenlerin imzaladığı yapıtlar olacaktı.

Sanatçı 70'lerde Luigi Magni'nin *Nell'anno del Signore – Tanrı'nın Yılı*, Comencini'nin *Lo Scopone Scientifico – Yaşlı Kadının Parası*, Scola'nın *Hayatımın En Güzel Gecesi*, Monicelli'nin *Un Borghese Piccolo, Piccolo – Küçük, Küçük Bir Burjuva*, Jean – Pierre Mocky'nin *Le Temoin – Tanık* gibi filmlerinde oynadı. Bir Dürrenmatt uyarlaması olan *Hayatımın En Güzel Gecesi*'nde bir şatoya yolu düşen ve burda gizemli ev sahiplerine tüm hayatının hesabını vermek zorunda kalan adam ya da *Küçük, Küçük bir Burjuva*'da oğlu gözlerinin önünde hiç uğruna ölüp giden ve bunun sorumlusunu arayıp bulamayan baba rollerinde, gerçekten de oyunculuk kumaşını gösteriyordu. Ayrıca, Scola-Monicelli-Risi'nin çeşitli bölümlerini yönettikleri skeçli film *I Nuovi Mostri – Yeni Canavarlar*'daki değişik kompozisyonları da unutulacak gibi değildi.

Sordi, 80 ve 90'larda da, daha az olmakla birlikte çalışmalarını sürdürdü. Ve Monicelli, Sergio Corbucci, Carlo Verdone gibi eski-yeni yönetmenler veya zaman zaman kendi yönetimi altında oynamaya devam etti. 1980-90'larda TV için de çalıştı ve *Nişanlılar; Cimri; Halk Adına* gibi uyarlamalarda rol aldı. Toplam 130'u aşkın film yapan Sordi, ileri yaşına rağmen az da olsa film veya TV dizilerinde oynuyor. Kendisi için yapılan toplu-gösterilere katılıyor ve genç kuşakların ilgisinden çok sevinçli gözüküyor. Bakalım, kendisini davet edip bir toplu-gösteriyle anmayı düşünen İstanbul festivaline katılma fırsatını da bulacak mı?

BAŞLICA FİLMLERİ:

"La Principessa Tarakanova" (1938 – ilk), "La Signorina" (42) "Il Delitto di Giovanni Episcopo – Giovanni Episcopo'nun Suçu" (47), "Sotto il Sole di Roma – Roma Güneşi Altında" (48), "Lo Sceccio Bianco – Beyaz Şeyh" (52), "I Vitelloni – Aylaklar" (52), "Il Seduttore – Zampara" (54), "Un Americano a Roma – Roma'da Bir Amerikalı" (54), "Il Segno di Venere – Venüs'ün İşareti" (55), "Un Eroe dei Nostri Tempi – Zamanımızın Kahramanı" (55), "La Bella di Roma – Roma Güzeli" (55), "A Farewell to Arms – Silahlara Veda" (57), "Il Marito – Koca" (58), "I Magliari" (59), "La Grande Guerra – Büyük Savaş" (59), "Il Vedovo – Dul" (59), "Tutti A Casa – Eve Dönüş" (60), "The Best of Enemies – En İyi Düşman" (60), "Una Vita Difficile – Zor Bir Hayat" (61), "Il Commissario – Komiser" (62), "Fumo di Londra – Londra Sisi" (66 – ayrıca yönetmen), "Amore Mia, Auita Mi – Sevgilim, Bana Yardım Et" (68 –ayrıca yönetmen), "Nell'anno del Signore – Tanrı'nın Yılı" (69), "Lo Scopone Scientifico – Yaşlı Kadının Parası" (72), "La Piu Bella Serata della Mia Vita – Hayatımın En Güzel Gecesi" (72), "Un Borghese Piccolo, Piccolo – Küçük, Küçük bir Burjuva" (77), "I Nuovi Mostri – Yeni Canavarlar" (77), "Le Temoin – Tanık" (79), "In Viaggio con Papa – Babamla Yolculuk" (82 – ayrıca yönetmen), "Troppo Forte – Fazla Güçlü" (86), "Vacanze di Natale – Noel Tatili" (91), "Nestore, l'Ultima Corsa" (94), vs.

Montgomery Clift
(1920-1966)

SİNEMANIN ERKEN DOĞMUŞ, çabuk ölmüş mahzun prensi, içburucu yakışıklılığının ardında kendince (veya o dönemin ahlakına göre) 'müthiş' bir sır saklayan ve bunun hayatını mahvetmesine izin veren talihsiz genç adam...

Judith Kass'ın kitabına bir önsöz yazan ağabeyi Brooks Clift şöyle diyor: "Her şeyden etkilenebilen biriydi o: sanki derisiz bir adam gibi!"... Clift, sinemanın bir tür âsi kahramanlara kavuştuğu ve bu kahramanların etkileri günümüze kadar gelen bir modernlik taşıdıkları 1950'lerin bu alandaki önde gelen üç isminden biriydi. Diğerleri Marlon Brando ve James Dean olmak üzere... Brando'nun vahşi ve haşin imajına karşın, James Dean savunmasız, masum bir bebek gibiydi. Her ikisinin de alt-orta sınıfları temsil etmelerine karşın, Clift daha üst sınıfların çocuğuydu. Yaptıkları üzerine düşünen adam, nerdeyse bir kadın duyarlılığına erişen çok kırılgan ve yaralanabilir biri... Eylemine balıklama dalmayan, uzun uzun tereddüt ettikten sonra girişebilen kahraman... Ki zaten en unutulmaz filmleri, bizzat 'bu tereddüdün romanı' olurdu: *İnsanlık Suçu*'nda Shelley Winters'ı öldürüp öldürmeyeceği, *İtiraf Ediyorum*'da rahiplik yeminine ters düşmeden cinayet suçlamasından kurtulup kurtulamayacağı, *Miras*'da Olivia de Havilland'ı tavlayıp tavlayamayacağı... *İnsanlar Yaşadıkça*'da ise kendisini bir insanın dayanma limitlerini aşan bir özdisipline maruz bıraktıktan sonra, bir tür vahşi isyan, sınırsız patlama süreci yaşar ve bunun sonucu olarak çavuş Fatso'yu bıçaklayarak öldürürdü. Clift, Judith Krass'ın dediği gibi, "Her şeyi yitiren yakışıklı yalnız adamın simgesi, çabalarının meyvesini almasına izin verilmeyen sakatlanmış kahramandı." Ve 1970'lerin Al Pacino, Jack Nicholson, Warren Beatty gibi beyazperde yıldızları, onun kimliğinin birer devamı ve çeşitlemesiydi.

Montgomery Clift

William Brooks ve Ethel 'Sunny' Clift'in oğulları Edward Montgomery Clift olarak Nebraska'nın Omaha kentinde doğdu. İkiz kız kardeşi Roberta birkaç saat önce, ağabeyi William Brooks ise 18 ay önce dünyaya gelmişlerdi. Çeşitli işlere girip çıkan babası, asıl servetini borsada yapmıştı. Aile çok iyi zamanlar görüp

yaşadı. Küçük Monty, 8 yaşındayken aileyle birlikte uzun bir Avrupa seyahati yaptı, tam 9 ay Fransa'da kaldı ve Fransızca öğrendi. Benzer bir yolculuğu 1930'da yinelediler. Ama aynı yıl, borsanın çöküşüyle başlayan Büyük Bunalım yıllarında, aile hemen tüm servetini yitirdi. Gerçi bunu çocuklara hissettirmemeye çalıştılar. Ama özellikle duyarlı Clift, gerek bundan, gerekse çocukluk yıllarını kökü-kökeni olmayan biçimde yolculuklarla geçirmekten ne denli etkilendiğini yıllar sonra açıkladı. Bir yazara göre, çocukluğu sanki unutmak istediği bir dönemdi ve sıra ona gelince, 'amnesia' geçirmiş gibi oluyordu. Belki bu nedenlerle, Clift küçük yaştan oyunculukla ilgilendi ve iyi bir eğitim yapmadı. Bu konuda şöyle demişti: "14 yaşından beri oyunculuktan başka hiçbir gerçek çabam ve eğitimim olmadı."

1930'larda ailesinin her birinin bir yana dağıldığı sırada, annesi Sunny, birhayli duraksamadan sonra, oğlunu 14 yaşlarında bir çocuğa gereksinme duyan bir oyun için tiyatroya yolladı. "Fly Away Home" büyük başarı kazandı. Ardından çeşitli oyunlar ve müzikaller geldi. Genç ve yakışıklı oyuncu, art arda başarı kazanan oyunlarda oynuyor ve tiyatro âleminin genç prensi oluyordu. Başarı kazanan bir oyunu Meksika, Acapulco'ya götürdüklerinde, ciddi biçimde hastalandı. Virütik bir dizanteri, onu çok zayıf düşürdü ve uçakla New York'a getirildi. İşte o sıralar ilk kez ağrı yatıştırıcı ilaçlar almaya başladı ve daha o yaşta bunlara alıştı. Doktoru Rex Kennamer yıllar sonra şöyle diyecekti: "Onun inanılmaz bir ilaç bilgisi var. Ve bunu bir tür hobby olarak sürekli geliştiriyor." O yıllarda Monty'nin cinsel eğilimleri de ortaya çıkmaya başladı. Biseksüel olduğu söylense de, bu eğilim, daha çok genç erkeklere yönelikti. Josh adı verilen ilk âşığını o yıllarda edindi. Bir aktör arkadaşına göre, Monty eşcinselliğinden hiç söz etmezdi. Öyle olmaktan değil, bunun bilinmesinden ürkerdi. Ayrıca çevresindeki kadınlara ilgi gösterir gibi yapmak bir başka derdiydi... Yaşamı boyunca, her şeyi kapıp koyverdiği son yıllara dek, Monty bu konuda yalan söyleyecek ve rol yapmak zorunda kalacaktı. Arada çok yakın olduğu kadın dostları da olacak, ama bunun cinselliğe kadar gittiğine değgin pek haber duyulmayacaktı.

O aralar sinemadan çeşitli öneriler gelmeye başladı. Ama genç adam hep duraksıyor, bu yeni alandan ürküyordu. Sonunda Howard Hawks'ın önerisini reddedemedi ve western klasiği *Red River – Kızıl Nehir*'de John Wayne'le oynadı. Ardından Fred Zinnemann'ın *The Search* ve George Seaton'un *The Big Lift – İşgal Ordusu* gibi iki savaş, daha doğrusu savaş-sonrası filmi geldi. Ve arada kuşkusuz, görkemli William Wyler klasiği *The Heiress – Miras*. Bu filmde servet avcısı Morris Townsend rolünde gerçekten etkileyiciydi. Ardından yine tiyatro ve İsrail'e kadar gittiği uzun bir yolculuk geldi. 1951'de ise hayatının unutulmaz rollerinden biri, George Stevens'in Theodore Dreiser uyarlaması *A Place in the Sun – İnsanlık Suçu*'ndaki George Eastman kişiliği için öneri aldı. Vaktiyle Hollywood'da iken Eisenstein'ın da filme almayı denediği bu parlak yükselme, sınıf atlama, suç ve vicdan azabı destanı, Clift'e ilk Oscar adaylığını aldığı unutulmaz bir rolü ve yıllar boyu en iyi dostlarından biri olacak Elizabeth Taylor'u kazandırdı. Ama, aynı biçimde, eriştiği ünü ve onun getirdiği sorunları unutmak için gitgide daha çok alkole ve ilaca sığınma alışkanlığını da... Efsane, kendi sonu ve çöküşüyle birlikte oluşuyordu.

Montgomery Clift ve Elizabeth Taylor İnsanlık Suçu*'nda*

Onunla birlikte film çeviren birçok kişi gibi, Elizabeth Taylor da genç adama âşık oldu. Ama ondaki gizi çözmesi gecikmedi. Yine de hep dost kaldılar. Taylor, Clift'i olduğu gibi kabul eden birkaç kişiden biriydi. Ve Clift onu hep kendi verdiği lakapla, Bessie Mae diye çağırdı. Paramount'un iki genci reklam için yeni romantik çift olarak tanıtma çabalarına ancak belli bir zaman direnebildiler. Sonra işler çığrından çıktı. Allahtan Taylor'un sık sık âşık olma ve evlenme huyu başlamıştı da, Clift bu rahatsız edici durumdan kendini kurtarabildi. Alfred Hitchcock'un *I Confess – İtiraf Ediyorum*'unda ikilem karşısındaki rahip, Fred Zinnemann'ın *From Here to Eternity – İnsanlar Yaşadıkça*'sında üç temel erkek karakterinden biri, içine dönük, çelimsiz, ama çelik gibi kişilikli er Prewitt, onun sonraki unutulmaz rolleri oldular. Sonuncusu sanatçıya yeni bir Oscar adaylığı getirdi. Ardından o yıllarda ABD'de büyük şöhreti olan Vittorio de Sica'yla bir film çevirmek için gittiği Roma'da, David O'Selznick'le sıkıcı bir evlilik yaşayan Jennifer Jones da geceyarısı genç adamın kapısını çalan kadınlardan biri oldu. Ama ondan yüz bulamayınca gerçeği öğrendi ve pek şaşırdı. Film, *Stazione Termini – İstasyon* ise Selznick'in elinde kuşa çevrilerek Clift'in kabullenmediği bir çalışma olarak kaldı.

Clift bundan sonra uzunca bir edilgenlik dönemine girdi. Yakın dostu oyuncu Kevin McCarthy ile birlikte çalışıyor (ikiliye 'âşıklar' yaftasını vuranlar da vardı) ve Tennessee Williams'ın "You Touched Me – Bana Dokundun" ya da Çehov'un "The Sea Gull – Martı" gibi oyunlarını sinemalaştırma projeleri hazırlı-

yorlardı. Ancak Monty'nin kamuya dönük kişiliği gitgide sertleşiyor, içmesi, sinirliliği, kavgaları sürekli manşetlere çıkıyordu. Bu arada sürekli rol reddediyordu. Zaten daha 1950'de Billy Wilder'ın başyapıtı *Sunset Bulvarı*'ndaki rolü anlamsız bir nedenle geri çevirmişti. Hem de son dakikada!... 1954-55'lerde ise reddettiği rollerin haddi-hesabı yoktu. *The Devil's Disciple; On the Waterfront; East of Eden; Moby Dick; Bus Stop*, bunların arasındaydı. Elbette bu Brando, James Dean, Don Murray gibi aynı kalibrede olan oyuncuların işine yarıyordu. Nihayet, Elizabeth Taylor'un da ısrarıyla, MGM'nin büyük bütçeli filmi, yeni bir *Rüzgâr Gibi Geçti* olacağı söylenen *Raintree County – Hayat Ağacı*'nda oynamayı kabul etti. O sırada İngiliz oyuncusu Michael Wilding'le evli olan ve evliliği de iyi gitmeyen Taylor'la yeniden bir araya geldiler. Filmin çekimlerinin ilerlediği sıralarda, 1956 Mayıs'ında bir akşam, Elizabeth Taylor'daki bir yemekten çıkan oldukça alkollü Clift, arabasıyla bir telefon direğine çarptı. Öylesine sıkışmıştı ki, öndeki arabayı kullanan Kevin McCarthy, Taylor'un evine gidip yardım istemek zorunda kaldı. Ve Liz, Michael, Rock Hudson ve başkaları, bir doktorla birlikte uzun uzun uğraştıktan sonra Monty'yi arabadan çıkardılar. Çenesi kırılmış, yüzünün sol yanı iyice çökmüş, iki ön dişi kırılmış ve kaburgaları zedelenmişti.

Monty haftalarca hastanede yattı. Acılarını unutmak için sürekli içiyordu. Sonunda çıktı ve filmi tamamladı, ama yüzü, yüzünün ifadesi değişmişti. Sanki birden yaşlanmış ve çökmüştü. Bu yüzden *Hayat Ağacı*'nı izleyenler, sanki iki farklı Monty'yi seyrederler. Film sırasında ancak ilaçlarla ayakta duran Monty, o sıralarda 200'e yakın değişik ilaç kullanıyordu! Üstüne üstlük içiyordu da... O aralar, bir dönemde rakip gösterildiği Marlon Brando ziyaretine geldi ve ona nasihatte bulundu. Hatta *Genç Aslanlar*'ı çevirirken onu alıp Alcoholics Anonymous adlı kuruluşa götürdü. Ama yapacak pek bir şey olmadığını anlamakta da gecikmedi. Monty'nin iradesi tümüyle çökmüş gibiydi.

Monty, Hollywood'daki kötü şöhreti nedeniyle *Tender is the Night; The Brothers Karamozov* gibi filmlerdeki rolleri kaçırdıktan sonra, Broadway döneminden dostu Elia Kazan'la Kazan'ın en kişisel filmlerinden biri olan *Wild River – Vahşi Nehir* ve ardından Joseph Mankiewicz filmi *Suddenly Last Summer – Bir Yaz Macerası*'nı çekti. Özellikle ikincisinde, yeniden Bessie Mae ve her zaman hayran olduğu Katharine Hepburn'le çalışmaktan duyduğu memnunluğa karşın, yönetmenle anlaşmazlığı ve kavgaları Hollywood tarihine geçti. Sonra, *Hayat Ağacı*'nın yönetmeni Edward Dmytryk'in hatırı için Irwin Shaw'un popüler romanı *The Young Lions – Genç Aslanlar*'da zor bir çekimden harika bir oyun vererek çıktı. Bu filmi çekerken tanıştığı Giles takma adlı Fransız sevgilisi, çok uzun bir süre için hayatından çıkmayacaktı. John Huston'la da iki önemli film çevirdi. Bunlardan *The Misfits – Uygunsuzlar*'da özellikle Marilyn Monroe ile çok iyi dost oldular. O aralar şöyle demişti: "Marilyn'le benzer sorunlarımız var. İkimiz de arıları çeken bal gibi insanları çekiyoruz. Ama yanlış tür insanları... Hep bizden bir şeyler isteyen ve tüm enerjimizi tüketen insanları... Yeniden kendimize gelmek için bir süre yalnız kalmamız gerekiyor." Marilyn ise şöyle diyecekti: "Ona bakınca hiç sahip olmadığım kardeşimi görüyor ve onu koruma ihtiyacı duyuyorum. Ona kapılarını açmayan insanlar, onun eşcinsel olduğunu söylüyor. Nerden biliyorlar?" Tanıtım ajanı John Springer, bu filmden sonra şöyle diyecekti: "Marilyn gibi

dünyanın en kırılgan insanı için bile, o koruma içgüdüsü veren biriydi. Ve ikisi birlikte sanki vahşi bir ormanda kaybolmuş iki çocuk gibiydiler."

Ardından gelen Stanley Kramer'ın *Judgment at Nuremberg – Nürnberg Duruşmaları*'ndaki Nazi kamplarında eziyet görmüş Yahudi rolünü büyük zorlukla, ancak Spencer Tracy'nin etkin desteğiyle tamamlayabildi. Ve son kez bir (yardımcı) Oscar adaylığı kazandı. John Huston'un her türlü riski göze alarak, 'ancak o oynayabilir' diye dayatmasıyla aldığı *Freud* filmindeki başrolünü sağ-salim tamamlaması da gerçekten olay oldu. Yeniden Elizabeth Taylor'un desteğiyle, yine John Huston'un çekeceği *Reflections in a Golden Eye – Pırıltılı Gözler*'deki gizli eşcinsel subay rolüne kendi kendisini hazırlarken, Avrupa'dan gelen bir öneriyle bir Fransız-Alman ortak-yapımında oynamak üzere Münih'e gitti. *The Defector – Hileli Tuzak* adlı bu filmin çekimi onu öylesine yormuştu ki, evine döndüğünde bitik gibiydi. Yüzünü bir ameliyatla eski haline döndürmek hayalleri güdüyordu. Ancak bir sabah yatağında ölü bulundu. Aldığı yüksek dozda ilaçlar, artık bedeninde hiç dayanma gücü bırakmamış ve uykusunda sönüp gitmişti.

Yapılan aileye mahsus cenaze törenine, annesi ve kardeşlerinin yanı sıra, Lauren Bacall, Nancy Walker, Jerome Robbins gibi yakın dostları ve Elizabeth Taylor, Myrna Loy, Richard Burton gibi ünlülerden gelen dev çelenkler katıldı. Sinemanın gördüğü en büyük yeteneklerden biri, kendi kendisini sanki öldürmeye çalışmış bir sanatçı, 46 yaşında bunu başarmıştı. Hakkında Robert LaGuardia, Patricia Bosworth ve Judith Kass'ın kitapları var.

BAŞLICA FİLMLERİ:

"Red River – Kızıl Nehir" (1948 – ilk), "The Search" (48), "The Heiress – Miras" (49), "The Big Lift – İşgal Ordusu" (50), "A Place in the Sun – İnsanlık Suçu" (51), "I Confess – İtiraf Ediyorum" (53), "From Here to Eternity – İnsanlar Yaşadıkça" (53), "Stazione Termini/Indiscretion of An American Wife – İstasyon" (54), "Raintree County – Hayat Ağacı" (57), "The Young Lions – Genç Aslanlar" (58), "Lonelyhearts – Yalnız Kalpler" (59), "Suddenly Last Summer – Bir Yaz Macerası" (59), "Wild River – Vahşi Nehir" (60), "The Misfits – Uygunsuzlar" (60), "Judgment at Nuremberg – Nürnberg Duruşmaları" (61), "Freud – Gizli Hakikatler" (63), "The Defector – Hileli Tuzak" (66).

Michèle Morgan

(1920-)

FRANSIZ SİNEMASININ büyük kadınlarından, Şiirsel-Gerçekçilik akımının ilham perisi; beresi, pardesüsü ve melankolisiyle Fransız usulü 'film-noir'ın başlıca kadın figürü... Ve Jean Gabin'in ünlü "T'as de beaux yeux, tu sais?" sözlerinin muhatabı...

Asıl adıyla Simone Roussel, Dieppe'te bakkal olan babasının ve kalbinin bir köşesinde hep sinema özlemi taşıyan annesinin teşvikiyle çok genç yaşta bir yarışmaya katıldı ve 'en fotojenik ikinci genç kız' seçildi. Dönemin sinema dergilerini yutarcasına okuyan genç kız için, en büyük düş sinemaydı. Bir tavsiye mektubu ve çok küçük rollerle işe başladı. Fransız sinemasının büyük 'yıldız avcısı' olarak tanınan yönetmen Marc Allegret, genç kızı fark ederek ona *Gribouille* adlı filmde başrol verdi. Dönemin büyük Fransız oyuncusu Raimu'nün yanı sıra... Ardından bu kez bir başka büyük oyuncuya, Charles Boyer'e eşlik ettiği *Orage – Fırtına* adlı film geldi.

Michèle Morgan ve Jean Marais

Ancak Michèle Morgan efsanesini yaratma onuru, yönetmen Marcel Carne-ozan Jacques Prevert ikilisine nasip olacaktı. Fransa'da Şiirsel-Gerçekçilik akımının başlama yıllarıydı ve ortalık, Prevert'in şiiriyle yazılmış lirik, karamsar, melankoli yüklü öykülere, küçük insanların hikâyesini anlatan ve geleceğin Hollywood kara-filminin temellerini atan keder yüklü yapımlara kalmıştı. Pierre Mac Orlan'ın güzel romanından uyarladıkları *Quai des Brumes – Sisler Rıhtımı,* akımın kilometre taşlarından biri olacaktı. Bu filmde, kaderinden kaçamayan küçük serseri Jean Gabin'e kederli bir liman-kentin sokaklarında gizemli bir genç kadın eşlik edecek, ama onu akibetinden kurtaramayacaktı. Açık renkli bir pardesü, âsi saçları örtemeyen simgesel bir bere, omuzlara atılmış bir atkı, yumuşak hareketlerle yürüyen zarif bir beden... Ama hepsinden önemlisi, o siyah-beyaz filmlerde bile mavisi belli olan, ipiri açılmış, hayata (ve ölüme) korkuyla bakan kocaman gözler... Ki Jean Gabin'e "T'as de beaux yeux, tu sais?/Güzel gözlerin var, biliyor musun?" dedirterek bir efsaneyi başlatacaktı.

Ardından pek önemli olmayan, üstelik savaş dolayısıyla gösterimi geciken birkaç film geldi. *Le Recif du Corail – Mercan Kayalığı; Les Musiciens du Ciel – Gökyüzü Müzikçileri; Untel Pere et Fils – Böyle Babaya Böyle Çocuk* gibi. Ama asıl Jean Gremillon'un *Remorques – Çatanalar* adlı filmidir ki, yeniden Gabin'le buluşan sanatçıya klasik bir kara-filmin eşsiz tadını getirdi. Bu arada, RKO'dan aldığı bir öneriyle ABD'ye gitti. Ancak dört yılda yaptığı beş film hiç de ses getirecek düzeyde değildi. Parisli bir direnişçiyi oynadığı *Joan of Paris – Parisli Kadın,* bir aralar Ilsa rolüne aday olduğu söylenen *Casablanca*'nın kadrosuyla (Bogart, Rains, Lorre, Greenstreet, vs.) çevrilen savaş filmi *Passage to Marseilles – Marsilya Geçidi,* bu dönemden en anılacak filmleri sayılabilir.

Savaşın sonuyla birlikte Morgan, belli bir düşkırıklığıyla kürkçü dükkânına döndü. ABD'deki ikametinin en önemli sonucu, ilk evliliğini bir Amerikalı ile, aktör William Marshall'la yapmış olmasıydı. Döner dönmez, Jean Delannoy'un André Gide uyarlaması *La Symphonie Pastorale – Pastoral Senfoni*'sinde kör bir genç kızı oynadı.Yönetmen Delannoy şöyle diyordu: "Bir körü oynamak için bu harika gözleri seçmek bana en iyi yol gözüktü!" Film büyük başarı kazandı ve Morgan'a ilk kez yapılan Cannes film şenliğinde en iyi oyuncu ödülü getirdi. Ama özel hayatına çeki-düzen vermek için bir süre sinemadan uzak kalacak, döndüğünde ise dışarda çalışmayı seçecekti: İngiltere'de Carol Reed polisiye klasiği *The Fallen Idol – Meşum Kadın,* İtalya'da Roma döneminde geçen tarihsel film *Fabiola – Aslanların Pençesinde.* Bu arada, bu filmde tanıştığı yakışıklı Henri Vidal'la büyük aşk yaşayacak ve Amerikalı eşinden boşanır boşanmaz onunla evlenecekti. Bu evlilik, Vidal'ın 1959'daki erken ölümüne dek sürecekti.

Morgan, 1950'lerde yoğun biçimde çalışmayı sürdürdü. *Marie Chapdelaine; L'Etrange Madame X – Esrarengiz Kadın; La Minute de Verite – İtiraf Dakikası* (bu filmde Gabin'le yeniden bir araya geldi, ama ikisi de artık o denli genç değillerdi), Gerard Philipe'le bir araya geldiği ve açık bir erotizm taşıyan *Les Orgueilleux – İhtiras Kadını,* Josephine'i oynadığı *Napoleon; Oasis – Vaha,* o yıllardaki en iyi filmi olan René Clair klasiği *Les Grandes Manoeuvres – Hileli Aşk...* Sonuncusunda, profesyonel kadın avcısı Gerard Philipe tarafından baştan çıkarılarak ihanete uğrayan erdemli kadın rolünde, yüreğe dokunan bir oyun verdi. Onun oyununu 'soğukluk'la suçlayan kimi yazarların en azından bu filmi görmesi gerekir diye düşünüyorum... Sonra kraliçeyi oynadığı *Marie Antoinette,* yeniden Hollywood'u denediği, ama yine başarılı olmayan *The Vintage – Bağbozumu,* Greta Garbo'nun bir zamanlarki rolünü yüklendiği uluslararası bir *Grand Hotel.* Ve polisiye türde alçakgönüllü, ama ilginç yapımlar: *Le Miroir a Deux Faces – İki Yüzlü Ayna* (ki yıllar sonra Barbra Streisand'in aynı adlı filmine esin kaynağı oldu), *Les Scelerats – Vicdansızlar; Le Crime ne Paie Pas – Suç Cezasız Kalmaz...* 60'larda çalışmalarını azaltan sanatçı, özellikle Chabrol'ün *Landru,* Mark Robson'un *Lost Command – Zafer Yolları,* Michel Deville'in *Benjamin – Masum Bir Gencin İtirafları* gibi filmlerinde olgun kadınları oynadı. Ve sinemayı pratikte bıraktı.

Morgan 70, 80 ve 90'larda çok az filmde gözüktü. 1975'te Claude Lelouch'un *Le Chat et la Souris – Kedi ile Fare*'si, Fransız sinemasının bu ünlü sanatçısına bir saygı duruşuydu. 1986'da yine Lelouch'un *Un Homme et Une Femme: 20 Ans Deja – Bir Kadın ve Bir Erkek: 20 Yıl Sonra*'sında gözüktü. 1990'da ise İtalyan yönetmeni Giuseppe Tornatore'nin *Stanno Tutti Bene – Herkesin Keyfi Yerinde*'sinde Marcello'nun eski aşkı oldu!... 1977'de "Avec ces yeux-la – Bu Gözlerle..." adıyla anılarını yayınladı, ertesi yıl kendisi için yazılmış "Tout pour le Tout" adlı bir metinle, 1982'de Colette'in *Cheri*'siyle sahneye çıktı. Fransızlar onu kolay kolay unutmuyor. 1997 yılında Cannes şenliği 50. yılını kutlarken, Morgan ilk şenlikte ödül kazanmış sanatçı olarak hatırlandı, onur konuğu olarak Cannes'a çağrıldı, medyada baş köşeyi işgal etti. Uzun yıllardır yönetmen Gerard Oury'nin eşi, sanatçı... Gözleri hâlâ güzel ve hâlâ soylu bir kadın... Ama artık geçmişe ait bir nesne ve bir ulusal Fransız hazinesi...

BAŞLICA FİLMLERİ:

"Mademoiselle Mozart" (1935 – ilk), "Gribouille" (37), "Orage – Fırtına" (38), "Quai des Brumes – Sisler Rıhtımı" (38), "Remorques – Çatanalar" (41), "Joan of Paris – Parisli Kadın" (42), "Passage to Marseilles – Marsilya Geçidi" (44), "La Symphonie Pastorale – Pastoral Senfoni" (46), "The Fallen Idol – Meşum Kadın" (48), "Fabiola – Aslanların Pençesinde" (48), "Maria Chapdelaine" (50), "L'Etrange Madame X – Esrarengiz Kadın" (51), "La Minute de Verite – İtiraf Dakikası" (52), "Destinees – Kader Böyle İstedi" (53), "Les Orgueilleux – İhtiras Kadını" (53), "Napoleon" (55), "Les Grandes Manoeuvres – Hileli Aşk" (55), "Marie – Antoinette" (56), "The Vintage – Bağbozumu" (57), "Le Miroir a Deux Faces – İki Yüzlü Ayna" (58), "Grand Hotel" (59), "Le Crime ne Paie Pas – Suç Cezasız Kalmaz" (62), "Landru" (63), "Lost Command – Zafer Yolları" (66), "Benjamin – Masum Bir Gencin İtirafları" (68), "Le Chat et la Souris – Kedi ile Fare" (75), "Stanno Tutti Bene – Herkesin Keyfi Yerinde" (90).

Lana Turner

(1920-1995)

SİNEMANIN 'SVETERLİ KIZI', Marilyn Monroe ve Sharon Stone'dan önceki en ünlü sarışını... Hep önde, hep manşetlerde, hep gözde olmuş güzel, çok güzel bir kadın, bir altın yürekli ve koruma içgüdüsü veren 'femme fatale'...

Lana Turner, Julia Jean Francis Turner adıyla Idaho'nun Wallace kasabasında doğdu. Babası kentten kente giderek sigortacılık yapan, ama işsiz kaldığında maden veya doklarda çalışmayı da göze alan Virgil Turner, annesi ise güzellik uzmanı Mildred'dı. Sürekli göç eden aile, sonunda California'ya gelip San Fransisco'da yerleşti. Ama Virgil orda bir gece, soygun amacıyla saldıranların kurbanı olarak öldü. Henüz 36 yaşındaydı. Annesi güzellik salonlarında çalışarak aileyi geçindirmeye çalıştı. Daha sonra Los Angeles'e geldiler ve küçük Julia, orda Hollywood High School'a gitmeye başladı.

Hikâye ünlüdür ve de gerçektir. Sadece yeri tartışmalıdır. 15 yaşındaki genç kız, bir gün okulun yakınlarındaki bir meşrubat lokalinde (Amerikan deyişiyle 'soda house'da) soğuk bir şey içerken, bir adam ona ilgi gösterir. "Hollywood Reporter" dergisinin muhabiridir bu ve genç kızın o yıllardaki tüm tanıyanlarca sözü edilen erken güzelliğinden etkilenmiştir. Muhabir onu birine yollar, o da yönetmen Mervyn Leroy'la bir randevu ayarlar.Ve böylece, Leroy'un onayıyla *They Won't Forge* adlı ilk filminde rol alır. Bu hikâyedeki yerin Schwabs'ın Top Hat Malt Shop adlı yeri mi, yoksa Top Café adlı yer mi olduğu tartışmalıdır. Ama Schwabs üste çıkmış ve sonradan yeri değişse de, lokalini uzun yıllar 'Lana Turner'ın keşfedildiği (yani sizin de keşfedilebileceğiniz) yer!' olarak pazarlamayı bil-

miştir. Olayla ilişkili ikinci efsane de Lana'nın keşfedildiğinde dar bir sveter (Amerikancasıyla 'sweater') giymekte oluşudur. Genç kız bu giysiyi filmlerinde de birkaç kez giymiş ve kayıtlara göre, ABD'de sveter modasını başlatmıştır. Bir yazar şöyle diyor: "O yıllarda Amerika'da birden daha çok koyun kırpılmaya başlandı. Çünkü yün sveterlere olan talep görülmemiş biçimde artmıştı!"... Lana'nın göğüslerini ortaya koyan ve ona 'the sweater girl' unvanını getiren sveterleri, aynı zamanda 1940-50'lerde göğüsleriyle 'temayüz eden' Jane Russell, Marilyn Monroe, Jayne Mansfield, Sophia Loren gibi yıldızların da yolunu açacaktır. Genç kadının adını Lana Turner'a dönüştüren Mervyn LeRoy ise, onunla uzun yıllar dost kalacak ve *Johnny Eager; The Homecoming; Latin Lovers* gibi ilginç filmlerini yönetecektir.

Lana Turner

Lana, MGM şirketinde şöhretin basamaklarını ağır, ama emin adımlarla çıkmaktadır. O yıllarda özellikle genç seyircinin gözdelerinden biridir. Ünlü yorumcu Walter Winchell onu 'Amerika's sweater girl swetheart – Amerika'nın sveter-kız sevgilisi' diye adlandırmakta, Mickey Rooney ondan 'Baby Glamour' diye söz etmekte, adına hayran dernekleri kurulmaktadır. 1939-40 yıllarında üst üste film çevirir. Bu filmlerle birlikte o da büyür ve olgunlaşır. İlk ciddi oyunculuk başarısını, 1941'de *Ziegfeld Girl*'le kazanır. Judy Garland ve Hedy Lamarr gibi iki genç, ama gelecekleri parlak oyuncuyla birlikte oynadığı bu filmde, bir rövü kızının acı kaderini çizer ve özellikle dramatik finalle yüreklere yerleşir. Zaten 1941 biraz da onun yılı olacak, *Dr. Jekyll and Mr. Hyde – İki Ruhlu Adam*'da nişanlıyı oynayacak, *Honky Tonk*'da ilk kez Clark Gable'la bir araya gelerek seyircinin bayıldığı bir ikili oluşturacaktır. ABD'de tüm basının ve komedi sanatçılarının dilindedir, hatta şöyle bir espri bile yaratılmıştır: polis tutuklanan zanlıya şöyle der: "Şu andan itibaren söyleyeceğiniz her şey size karşı olabilir."/"Lana Turner!"... Savaş sırasında resimleri asker duvar ve dolaplarını en çok süsleyen yıldızlardan, ünlü deyimiyle 'pin-up'lardan biri de (belki Betty Grable'den sonra ikincisi!) Lana Turner olur.

Lana her tür filmde ve her rolde perdeyi doldurmaktadır. Çok-satan romanlardan alınan *Marriage is a Private Affair* (yazar Gore Vidal'ın tüm Hollywood tarihindeki favori filmlerinden biri!) veya *Cass Timberlane* (*İki Ruhlu Adam*'dan sonra ikinci kez Spencer Tracy ile oynar), gösterişli epik serüven filmleri *(Green Dolphin Street – Yeşil Yunus Sokağı)*, gangster filmleri *(Johnny Eager – Gangsterin Hilesi)*, müzikaller *(Two Girls on Broadway; Dubarry was A Lady – Lady Dubarry; Mr. Imperium – Kral Eğleniyor)*... Clark Gable'la oluşturduğu ikili, *Honky*

Tonk'tan sonra *Somewere I'll Find You* ve daha sonra *Homecoming – Eve Dönüş*'te de çok başarılı olur. Kralın erkekçe kişiliği ve Turner'ın gitgide olgunlaşan kadınlığı, perdede eşsiz bir uyum yaratmaktadır ve bu uyum, dört filme hayat verir.

Ama Lana'nın gerçek bir oyuncu olarak kendini gösterdiği ilk önemli filmlerden biri, savaşın hemen bitiminde çekilen James M. Cain uyarlaması *The Postman Always Rings Twice – Postacı Kapıyı İki Kere Çalar*'dır. Birkaç kez sinemaya uyarlanan bu ünlü romanın Tay Garnett eliyle yapılan uyarlaması, Hollywood'da yapılan en iyisidir. Lana, bu kez beyazın egemen olduğu giysileri, şort-kıyafetleri (bunlar da bir anda moda olur!) ve ürkek kişiliğinin engelleyemediği hırsıyla, ideal bir kara-film kahramanı ve unutulmaz bir 'femme fatale' olur. Onun Cora Smith'i perdenin mitoslarından biridir artık... Bir diğer femme fatale'ı birkaç yıl sonra, bu kez tarihin ve serüven romanlarının derinlerinden gelen bir kişilikte bulacaktır: *Üç Silahşörler*'in Lady de Winter'ında... Bu filmde inanılmaz derecede güzel, ama yine inanılmaz biçimde hain ve kötüdür. Jenerikte adı en baştadır, filmdeki rolü olabileceği kadar uzatılmıştır ve sonunda, en küçük bir pişmanlık bile göstermeden cellada giden gerçek, onulmaz ve korkutucu bir kötü kadındır. Sonraki uyarlamalarda bu rolü yüklenen Faye Dunaway, Rebecca de Mornay gibi oyuncular, onun yanında nerdeyse iyilik meleği gibi kalırlar!...

Lana Turner, John Garfield'le Postacı Kapıyı İki Kere Çalar'*da*

Lana'nın süksesi 50'lerde de sürer. 1951'de Academy of Contemporary Arts adlı bir okulun çeşitli sanatçılara yaptırdığı bir ankette 'uluslararası sanatın tarihindeki en çekici kadın' seçilir. MGM ile yeni bir kontrat yapar, ama filmleri oyun gücünden çok, artık efsaneleşen güzelliğine imkân tanırlar. *The Merry Widow – Şen Dul; Latin Lovers – Alevli Âşıklar; The Flame and the Flesh – Aşk ve İhtiras; The Prodigal – Günahkâr Mabude; Diane – Kralın Sevgilisi* gibi filmlerde, Lana'dan başka seyredilecek şey bulmak zordur. Ama fırsat verildiğinde, iyi oyuncudur. 50'lerin ilk yarısındaki en iyi filmi olan Vincente Minnelli yönetimindeki Hollywood satiri *The Bad and the Beautiful – Çıplak Ruhlar*'daki hırslı aktris Georgia Lorrison rolüyle bunu kanıtlar. Ya da, MGM'den ayrıldıktan sonra Fox'a çektiği ve ilk kez bir Oscar adaylığı kazandığı ünlü *Peyton Place – Peyton Âşıkları*'daki anne rolüyle...

Hyde – İki Ruhlu Adam" (41), "Honky Tonk" (41), "Johnny Eager – Gangsterin Hilesi" (41), "Somewhere I'll Find You" (42), "Marriage is A Private Affair" (44), "The Postman Always Rings Twice – Postacı Kapıyı İki Kere Çalar" (45), "Green Dolphin Street – Yeşil Yunus Sokağı" (46), "Cass Timberlane" (47), "Homecoming – Eve Dönüş" (48), "The Three Musketeers – Üç Silahşörler" (48), "A Life of Her Own" (50), "The Merry Widow – Şen Dul" (52), "The Bad and the Beautiful – Çıplak Ruhlar" (52), "Latin Lovers – Alevli Âşıklar" (53), "The Flame and the Flesh – Aşk ve İhtiras" (54), "Betrayed – Casus Aşkı" (55), "The Prodigal – Günahkâr Mâbude" (55), "The Rains of Ranchipur – Hint Rüyası" (55), "The Sea Chase – Casus Avı" (55), "Peyton Place – Peyton Âşıkları" (57), "Imitation of Life – Zehirli Hayat" (59), "Portrait in Black – Karanlık Ruhlar" (60), "By Love Possesed – Aşkın Esiri" (61), "Bachelor in Paradise – Cennette Bir Bekâr" (62), "Madame X – Meçhul Kadın" (66), "The Big Cube – Sır Küpü" (69), "Bittersweet Love" (76).

Dirk Bogarde
(1921-1999)

İNGİLİZ sinemasının 'sir' unvanını en iyi hak etmiş oyuncularından, içedönük, gizemli, karmaşık, sıradışı özellikler taşıyan, günahın, yasak ve ölümcül arzuların pençesinde kıvranan erkek karakterinin modern sinemadaki ideal temsilcisi.

Dirk Bogarde'ın asıl adı Derek Jules Gaspard Ulric Niven van den Bogaerde idi!... Demek ki Danimarka kökenliydi. Babası İngiltere'ye gelip yerleşmiş ve Londra'nın "Times" adlı ünlü gazetesinde yazı işleri müdürlüğü ve sanat eleştirmenliği yapmıştı. Annesi ise bir dönemde tiyatroda sahneye çıkmıştı. Böylesine sanat dolu bir ortamdan gelip sanatçı olmaması, neredeyse olanaksızdı. Genç yaşta sahne tasarımı eğitimi aldı. Ama bir gözü de oyunculuktaydı. 1939'da ilk kez tiyatroda küçük bir rol aldı ve sinemada figüranlık yaptı. Ama araya savaş girdi. Genç adam, İngiliz ordusuyla Birmanya ve Java'da savaşa katıldı. Savaştan hemen sonra, tiyatroda ciddi olarak çalışmaya başladı ve Noel Coward gibi bir yazarın himayesini elde etti. Buna karşın, ilerlemesi ve ün yapması oldukça yavaş olacaktı.

Dirk Bogarde, son derece yakışıklı bir adamdı. Tiyatro yeteneği ve arzusu da bununla birleşince, önünde tüm yollar açıldı. Onu daha tiyatroda fark eden bir artist ajanı, Fox şirketinden bir öneri almasını sağladı: uzun süreli bir kontrat ve "promosyon" için bir yıldız adayıyla şirketin düzenleyeceği bir "medya için aşk" ilişkisi!... Genç bir oyuncu adayı daha ne ister? Ama o Dirk Bogarde'dı. Ömrü boyunca hep çok ilkeli ve seçici olacaktı. Amerikan şirketinin önerisini geri çevirdi, onun yerine İngiliz yapımevi Rank'la bir anlaşma yaptı. Ve 1947'den başlayarak filmlerde gözükmeye koyuldu.

Sinemada yükselmesi de kolay olmadı. Art arda oynadığı filmlerden hatırlanacak olanları, Somerset Maugham öykülerinden uyarlanan *Quartet*, Anthony Asquith veya Basil Dearden imzalı polisiyeler *The Woman in Question – Aranan*

Kadın veya *The Blue Lamp* idi. Ama 1953 yılında rol aldığı *Doctor in the House – Acemi Doktor,* büyük popülerlik kazandı. Doktor-hasta ilişkileriyle ve insanın sağlık konularındaki bilgisizliğiyle alay eden bu film ve onun kişileri, popüler bir seriye dönüştüler ve beklenmedik bir türle başarı kazanan Bogarde, toplam beş *Acemi Doktor* filminde gözüktü.

Ancak Bogarde'ın esmer yakışıklılığının ardında gizlenen oyun yeteneği ve kompleks kişiliklere getirmeyi başardığı boyutluluk, ticari veya kişisel yönetmenlerin dikkatini çekmekte de gecikmiyordu. Böylece, 1950'li yıllarda üst üste *Simba, The Sea Shall not Have Them,* A. J. Cronin uyarlaması *The Spanish Gardener – İspanyol Bahçıvanı, The Wind Can Not Read,* Charles Dickens uyarlaması *A Tale of Two Cities – İki Şehrin Hikâyesi* gibi popüler filmlerde oynadı. 1954'te, MacCarthy fırtınası nedeniyle ABD'de 'kara liste'ye alınmış ve Avrupa'ya göç etmek zorunda kalmış, kimselerin pek tanımadığı bir yönetmenin önerisini kabul ederek *The Sleeping Tiger – Uyuyan Kaplan* adlı polisiye melodromda baş rolü yüklenmişti. Film, küçük bir eleştirmen grubunun dışında pek kimsenin ilgisini çekmedi. Ama yönetmen, zamanla Bogarde'ın sinema yaşamında çok önemli bir işlev görecekti. Çünkü adı Joseph Losey'di.

Bogarde, 1960'larda Hollywood'da kısa bir ikamet yapıp *Song Without End – Sonsuz Şarkı*'da Franz Liszt'i, *The Angel Wore Red – Kızıl Melek*'te Ava Gardner'ın karşısında, İspanyol iç savaşının ortasındaki bir rahibi canlandırdıktan sonra, Basil Dearden'in *Victim – Kurban* adlı filminde, şantaj karşısında kalan ve boyun eğmektense haklarını arayan bir eşcinsel avukatı oynadı. Film, tanınmış bir yıldızın bir eşcinseli oynadığı ilk yapımdı ve hedefi, o yıllarda her koşulda eşcinsellere karşı olan İngiliz hukuk sistemiydi. Filmin yankıları büyük oldu ve bir süre sonra, hukuk sistemi gerçekten de değişti. Ardından Joseph Losey başyapıtı

Dirk Bogarde

The Servant – Genç Hizmetçiler / Uşak geldi. Bu şaşırtıcı filmde Bogarde, zayıf kişilikli efendisini tümüyle etkisi altına alan ve onu cinselliğin ve yozlaşmanın oyunlarına alet eden şeytansı bir kâhyayı oynuyordu. Oyunu görkemliydi, filmin ise yadsınamaz bir cazibesi vardı. Ardından yine Losey'le *King and Country – Kral ve Vatan İçin; Modesty Blaise – Dişi James Bond; Accident – Kaza Gecesi* gibi çok farklı ve hepsi değişik açılardan ilginç filmlerde çalıştı. Losey ve genelde yazar Harold Pinter'la işbirliği yaparak ortaya çıkardığı bu filmlerde, sanatçının yaratıcılarla birlik olarak verdiği oyun tarzı mükemmeldi. İçe dönük, ekonomik, giderek minimalist, ama alabildiğine etkili. Sanki oynanmayan, daha çok yaşanan kişilikler... "Larousse du Cinéma"da Michel Sineux şöyle yazıyor: "Özellikle *Kaza Gecesi*'nde, kişiliğinin karmaşıklığını, iki-yönlülüğünü, çelişkilerini canlandırmak ve de meramını konuşulanlardan çok konuşulup söylenmeyenlerle anlatan Harold Pinter'ın metninin boşluklarını doldurmak için, Bogarde, neredeyse kesin biredilginlik tavrı benimsiyor. Öylesine içe kaydırılmış bir oyun ki bu, Bogarde bizi oyuncunun yaratıcıyla seyirci arasında bir prizma, bir medyum olması gerektiğine inandırıyor. Bu artık bir 'saplantılı edilgenlik' haline getirilmiş bir oyun biçimi, kendi başına bir eserdir."

Bogarde, bu oyun tarzını başka önemli filmlerde de gösterdi. John Schlesinger'in *Darling (Genç Hizmetçiler* ve *Darling* için üst üste İngiliz Oscar'ları sayılan BFA'nın oyuncu ödülünü alacaktı), Jack Clayton'ın *Our Mother's House – Ana Evi,* John Frankenheimer'ın (o yıllarda ülkemizde çok sevilen) *The Fixer – Kiev'deki Adam,* George Cukor'un Lawrence Durrell uyarlaması *Justine – İkili Oyun* filmleri gibi... Ancak nedeni tam bilinmez Losey'le bağlarını koparırken başka büyük ustalara kapılarını açtı. Luchino Visconti ile işbirliği, *The Damned – Lanetliler* ve özellikle *Morte a Venezia – Venedik'te Ölüm* adlı iki başyapıta yol açtı. Thomas Mann uyarlaması olan sonuncusunda, vebanın pençesinde çöken bir Venedik'te rüya gibi güzel bir çocuğun hayaliyle kendi sonunu hazırlayan orkestra şefi Aschenbach rolü, sayısız incelikleriyle çağdaş oyunculuk sanatının bir doruğuydu. Böyle bir başyapıtla açılan 70'li yıllarda, Liliana Cavani'nin son derece tartışmalı *Portiere di Notte – Gece Bekçisi*'ndeki sadist ve seks saplantılı eski Nazi subayı rolü, ancak onun altından kalkabileceği zor bir kompozisyondu. Alain Resnais'nin *Providence*'ı çok daha hafif bir tonda olsa da ona görkemli bir oyun fırsatı getirdi. Benzer şeyler, büyük Alman sinemacısı R. W. Fassbinder'in son filmlerinden *Despair – Umutsuzluk* için de söylenebilir. Bogarde, bu tür rolleriyle sanki James Mason'ın sinemadaki mirasçısı oluyordu. Aynı yıllarda *The Serpent – Yılan; A Bridge too Far – Uzaktaki Köprü* gibi ticari kitle filmlerinde de oynadı.

Sonra 80'ler geldi. İngiliz hükümetinden değerli bir 'sir' unvanı alan Bogarde, artık yorulmuş gibiydi. İki TV yapımından sonra oyunculuğu bıraktı. Fransız Riviera'sındaki malikânesine çekildi ve ilk gençliğinin bir kenarda kalmış bir aşkına, yazı yazmaya yöneldi. 1977-94 arası, özyaşamıyla ilişkili tam dört kitap yayınladı. Ayrıca Margaret Hinxman'ın 1974'te yayınlanmış bir Bogarde biyografisi var.

Bogarde, konulu bir filme ancak 12 yıl sonra, 1990'da dönecek ve Fransız yönetmeni Bertrand Tavernier'nin bir baba-kızın yıllara yayılan ilişkisini anlattığı *Daddy Nostalgie*'de oynayacaktı. Jane Birkin'le başrolleri paylaştığı bu filmde öylesine iyi bir oyun veriyordu ki, sinemadan görece olarak erken kopuşuna üzül-

Dirk Bogarde, son filmi Daddy Nostalgie'*de Jane Birkin'le*

memek mümkün değildi. Nitekim onu görmek fırsatını bulduğum Cannes'daki basın toplantısında, tüm dünya gazetecileri ona büyük bir sevgi tezahüründe bulundular. Ama o bir İngiliz'di: alabildiğine ilke sahibi... Bu filmden sonra yeniden Cote d'Azur'deki villasına ve yazma etkinliğine döndü. Dünya sinemasının böylesine değiştiği ve Losey, Visconti, Fassbinder'in bırakınız ölmeyi, ama çoğu kimse tarafından bilinmediği veya hatırlanmadığı bir yeni çağda, onun yaptığı, belki de en akıllıcasıydı.

BAŞLICA FİLMLERİ:

"Esther Waters" (1947 – ilk), "Quartet" (48), "The Woman in Question – Aranan Kadın" (49), "The Blue Lamp" (50), "Doctor in the House – Acemi Doktor" (53, "Simba" (54), "The Sleeping Tiger – Uyuyan Kaplan" (54), "Doctor at Sea – Acemi Doktor Denizde" (55), "The Spanish Gardener – İspanyol Bahçıvanı" (56), "A Tale of Two Cities– İki Şehrin Hikâyesi" (58), "Song Without End – Sonsuz Şarkı" (60), "The Angel wore Red – Kızıl Melek" (60), "The Singer not the Song" (60), "Victim – Kurban" (61), "I Could go on Singing" (63), "The Servant – Genç Hizmetçiler/Uşak" (63), "King and Country – Kral ve Vatan İçin" (64), "Darling" (65), "Modesty Blaise – Dişi James Bond" (66), "Accident – Kaza Gecesi" (67), "Sebastian" (67), "The Fixer – Kiev'deki Adam" (68), "The Damned – Lanetliler" (69), "Justine – İkili Oyun" (69), "Morte a Venezia – Venedik'te Ölüm" (70), "The Serpent – Yılan" (72), "Portiere di Notte/The Night Porter – Gece Bekçisi" (74), "Despair – Umutsuzluk" (78), "Daddy Nostalgie/These Foolish Things" (90).

Yves Montand
(1921-1991)

FRANSA'NIN bir diğer ulusal hazinesi, bu ülkenin Cumhurbaşkanı yapmayı düşündüğü tek oyuncu; tam bir sahne adamı, büyük bir şarkıcı, ama, tıpkı Sinatra veya Martin gibi, kendisine yakın roller bulduğunda da yaman bir oyuncu...

Asıl adıyla Ivo Livi, köylü kökenli ve kesin biçimde anti-faşist bir İtalyan anababadan Monsumano, Alto kasabasında dünyaya geldi. Mussolini'nin parlak günlerinde ülkede solunan havayı zehirli bulan ailesi, Fransa'ya, Marsilya yöresine göç ettiler. Bir kaynağa göre, asıl amaçları ABD'ye gitmekti. Ama o sırada Amerikan vizelerinin dondurulmasıyla 'mecburen' Fransa'da kaldılar. Eğer Amerika yolu açılsaydı, kim bilir, belki de Montand, Amerikanlaşmış bir isimle Bing Crosby'vâri bir şarkıcı olur ve bambaşka bir yaşam sürerdi...

Küçük Ivi, Marsilya'da yoksulluk içinde büyüdü. Sayısız işe girip çıktı: otobüs şoför muavinliği, barmenlik, berber çıraklığı ve özellikle bir zeytinyağı fabrikasında uzun süre işçilik... Gençliğinde, 1930'larda büyüyen kuşaklar için tipik biçimde, belli bir Amerikan hayranlığıyla ABD'yi düşman belleyen bir sol angajman arasında kaldı. İlk hayranı olduğu filmler, başta westernler Amerikan filmleri, ilk müzik terbiyesi, 'bel canto'nun yanı sıra Amerikan şarkıları ve cazdı. Fransa'da 1936'da iktidara tırmanacak olan sosyalizm doğrultusunda sol fikirleri gitgide gelişirken, 1938'de ilk sahneye çıktığı Marsilya'nın Alcazar müzikholünde söylediği şarkılardan biri, Charles Hunel'in onun için bestelediği *Les Plaines de Far-West – Vahşi Batının Ovaları* idi. Sahnede ise, hayranı olduğu Fred Astaire'in adımlarını taklit etmeyi deniyordu.

Savaş sürerken, adını Fransızlaştıran genç Yves için Paris'e gelmek kaçınılmazdı. Önce küçük kabareler, sonra Bobino, derken Moulin-Rouge... Sonuncusunda bir akşam Edith Piaf'la karşılaştı. Piaf da henüz gençti, otuzunda bile değildi. Ama görmüş-geçirmiş, yaşamı tüm görkemi ve çirkefiyle tanımış, çoktan doruklara tırmanmış bir kadındı. Tüm Paris'in, bu arada Sartre, Cocteau, Carné gibi entelektüellerin hayran olduğu... Genç Montand ise, bir kaynağa göre "bir ilah kadar güzeldi... bir odaya girdiğinde sanki güneş girmiş gibi olurdu." Sonuç, tutkulu bir ilişki ve elbette mutsuz bir sona mahkûm bir büyük aşktı. Arada Piaf genç şarkıcıyı alabildiğine etkiledi, değiştirdi. Amerikan hayranı veya Trenet, Chevalier repertuarından gelen şarkılar yerine, ona 'tembel' sesine çok uyan tipik chanson'lar üretti veya önerdi. Sahnede ise rahatlığı ve kendine güveni telkin etti. 1944'te Piaf'ın Etoile'deki konserinde, Montand 'Amerika'dan gelen şarkıcı' diye tanıtıldı. Ertesi yıl ise tek başına sahneye çıktı ve iki ay kaldı. Ama Piaf'la ilişkisinin de sonu gelmişti.

Bundan sonra bir yıldızdı artık... Sahne ve tiyatroyu birlikte götürmeye çalışıyor ve örneğin Arthur Miller'ın "The Crucible – Cadı Kazanı"nda büyük başarı kazanıyordu. Sahnede ise Francis Lemarque, Jacques Prévert-Joseph Cosma (*Les Feuilles Mortes*'un yaratıcıları), Henri Crolla, Bob Castella, Philippe Gérard gibi

Yves Montand Gel Sevişelim *'de Marilyn Monroe'yla*

sanatçılarla işbirliği sayesinde repertuarı, sesi ve yorumu günde güne gelişiyor ve tam bir show-man oluyordu. Şarkıları, unutulmaz aşk baladları kadar, militan bir politik yaklaşımı, fanteziyi ve cumartesi geceleri Grands Boulevards'ı arşınlayan emekçinin türküsünü de içeriyordu. Paris'i çok iyi anlattığı gibi, Aragon veya Nâzım'ı da aynı biçimde iyi yorumluyordu. Sahnede gerçekten devleşiyor, gösterilerini çok titiz ve dakik biçimde hazırlıyor, şansa hiç yer bırakmıyordu. André Halimi'ye göre o "Fransız chanson'unun seyircisine en saygılı ve en yetenekli yorumcusu" idi. Belgesel ustası Chris Marker, yıllar sonra *Uzun Mesafe Şarkıcısının Yalnızlığı* filmiyle, sahne adamı Montand'ı çok iyi anlatacaktır.

Edith Piaf'la birlikte oynadığı önemsiz bir müzikal filmden sonra, Montand sinemayı da ciddiye almaya başladı. Marcel Carné'nin yönettiği *Les Portes de la Nuit – Gecenin Kapıları*'nda ilk kez önemli bir rol oynadı. Yakışıklı, kendinden emin, yarı-emekçi, yarı-bohem bu genç adamı sayısız rol bekliyordu. Ama ilk gerçek oyuncu sınavını, 1953'te usta Fransız sinemacısı Henri-Georges Clouzot'nun *Le Salaire de la Peur – Dehşet Yolcuları*'nda verdi. Ve bu unutulmaz gerilim filminde büyük başarı kazandı. Ardından çeşitli Avrupa yapımları geldi: *Napoléon; Les Heros sont Fatigués – Yorgun Kahramanlar,* Miller'ın piyesinin uyarlaması olan *Les Sorcières de Salem – Cadı Kazanı; La Loi – Âsi Kadın*... Yine o yıllarda Simone Signoret ile tanıştı. Fransız sinemasının yeni ve kendine özgü sarışını, bohemle entelektüel tavırları birleştiren Signoret, Saint-Germain café'lerinde

tanınmış aydınları çevresinde toplayan bir güzellik ve zekâ odağıydı. Büyük bir aşk yaşadılar ve 1951 yılında evlendiler. (Bu evlilik, Signoret'nin 1985'te ölümüne dek sürecektir.) Montand'ın proleter kökenleriyle Signoret'nin siyasal eğilimleri sonucu, ünlü çift sosyalizmin o yıllarda sayısız aydını çeken pırıltısına kapıldılar ve 'dava'ya kendilerini adadılar. Bu, oldukça uzun süren bir politik aydın önderliği çabasının da başlangıcı olacaktı. Signoret'nin bilgisi ve kültürüyle bu 'güneyli emekçi'yi eğittiği, ona sosyal davranışlarında olduğu kadar siyasal angajmanında da incelik ve tutarlılık dersleri verdiği hep söylenir.

Ancak Sovyetlerin 1956'daki Macaristan işgali, tam da o sıralarda Sovyetleri ziyaret eden çiftte soğuk duş etkisi yaptı. Giderek bu ziyareti Sovyet liderlerini şaşırtan ve kızdıran bir tür politik sorgulamaya dönüştürdü. 'Kuşku çağı' başlamıştı. Çok sonraları, 1968'deki Prag işgali, çiftin, birçok Avrupalı aydınla birlikte sosyalizmden iyice soğumalarına yol açtı. Onlar bu 'tanklı sosyalizm'i istemiyor ve kabul etmiyorlardı. Daha 1956'da başlayan bu yavaş ve kademeli dönüş, 'döneklik' suçlamasına en erken muhatap olan ünlüler arasında yer almalarına yol açtı. Ama onlar tınmadılar ve önceden ne denli sıcak sempatizan iseler, sonra da o denli sert muhalif oldular. Montand-Signoret çifti, direndiler, doğru bildiklerini savundular. Onlar, genelde apolitik kalmış Hollywood tarzı yıldızlık olayının Avrupalı bir çeşnisiydiler. Ve 'Moskova ile New York arasında' değişen, ama hep kendi doğru bildikleri yerde duran tipik bir Parisli aydın tavrı benimsediler.

Nitekim Moskova'dan yıllar sonra New York ve Hollywood geldi. Davet alan Montand, George Cukor yönetiminde Marilyn Monroe ile birlikte *Let's Make Love – Gel Sevişelim*'de oynadı. Gerçi Signoret de kocasını yalnız bırakmamıştı. Ama herkes Montand'la Marilyn arasında bir aşk yaşandığından emindi. Aralarında önlenemez bir karşılıklı çekicilik, ama öte yandan Simone'la Marilyn arasında da çok iyi bir dostluk oluşmuştu. Ancak bu Avrupalı anlamda gerçek kadın-erkek dostluğu, dedikodu başkentinde aynı temizlikte sürebilir miydi? Bu arada Montand Tony Richardson'un William Faulkner uyarlaması *Sanctuary – Lekeli Günler,* Anatole Litvak'ın Françoise Sagan uyarlaması *Aimez-Vous Brahms? – Brahms'ı Sever Misiniz?* ve uluslararası duygusal komedi *My Geisha – Geyşa Sevgilim*'de oynadıktan sonra, çok verimli sayılmayacak bu Amerikan macerasından bıktı ve ülkesine döndü. Bir 10 yıl sonra, bu kez Vincente Minnelli filmi *On A Clear Day you Can See Forever – Tatlım* için dönecek ve Barbra Streisand'le ilginç bir ikili oluşturacaktı.

Ama sinemada asıl ünü için, ülkesi onu bekliyordu. Alain Resnais'nin *La Guerre est Finie – Savaş Bitti,* Claude Lelouch'un *Vivre pour Vivre – Yaşamak İçin,* Philippe de Broca'nın *Le Diable par la Queue – Şeytanlık Zinciri* gibi birbirinden ilginç filmlerden sonra, Montand, 1960 sonlarında, Yunan kökenli yönetmen Costa-Gavras'la, *Compartiment Tueurs – Caniler Kompartımanı* adlı polisiye filmle başlamış olan işbirliklerini önemli siyasal türde politik filmlerle sürdü. Bunlardan ilki, Vassilikos'un romanından yola çıkan ve Yunanistan'da albaylar döneminin perde arkasına acımasız bir bakış atan ünlü *Z – Ölümsüz* filmiydi. Montand bu filmde, faşist kaba gücün öldürdüğü sol milletvekili Lambrakis'i oynadı ve uluslararası düzeyde övgü aldı. Ardından bu kez 'sol faşizm' denebilecek bir uygulamaya, Stalin döneminde Çekoslavakya'da kimi parti mensubu aydınla-

rın yargılanmalarına değinen Arthur London uyarlaması *L'Aveu – İtiraf*'ı çekti. Biri sağa, öteki sola vuran bu iki film de beklenen tepkileri çekmekte ve sayısız tartışma yaratmakta gecikmediler. Bir Latin Amerika ülkesinde (Uruguay'da) geçen olayları anlatan *Etat de Siège – Sıkı Yönetim*, iki sanatçının politik filmlerini bir üçleme olarak bütünledi. Ardından tipik Fransız usulü filmler için Claude Sautet ile buluştu: *César et Rosalie – Sen ve Ben; Vincent, François, Paul et les Autres – Sen, Ben ve Diğerleri* ve *Garson...* Ya da Alain Corneau ile çektiği polisiyeler (*Polis Piton 357; Tehdit* veya *Silahların Seçimi*), Jean-Pierre Melville filmi *Le Cercle Rouge – Kızıl Çember*, Joseph Losey filmi *Les Routes du Suds – Güney Yolları* veya Henri Verneuil filmi *I... comme Icare...* ya da *La Folie des Grandeurs – Büyük Soytarı; Le Sauvage – Vahşi Dilber; Le Grand Escrogriffe – Büyük Sahtekâr* gibi komediler, onun diğer başarılı filmleri arasında sayılabilir.

Yves Montand

Montand, 1980'lerin tam ortasında Claude Berri'nin Marcel Pagnol romanlarını yeniden gündeme getirdiği, birbirini tamamlayan iki film, *Jean de Florette* ve *Manon des Sources*'la yeniden hatırlandı. Zaten 80'li yıllarda sahneye de parlak bir dönüş yapacaktı. 1988'de ise eski hayranı yönetmen Jacques Demy, ona çok güzel bir armağan sundu: hayatına ve kişiliğine adanmış tüm bir film. Kendine özgü müzikal *26'sına Üç Yer...* Montand'ın süksesi artık tamdı. Ama hangi başarı tamdır ki!... O da Fransa'da artık tümüyle sağa kaymış, hatta bir seçim öncesinde sağın Başkan adayı olarak adından söz ettirecek kadar sağa kaymış bir sanatçı olarak, eski-yeni solculardan, giderek liberallerden az tepki almadı. Tıpkı öncül meslektaşı Jean Gabin gibi, o da yaşamının son döneminde iyice muhafazakâr, giderek tutucu olmasının ve statükoyu her şeyiyle onaylamasının belli tepkisini topladı.

Yine de, son filmi olarak kalan Jean-Jacques Beineix'in *I.P.5*'inin hemen ertesinde öldüğünde, Fransa'daki matem inanılmazdı. Ölümü ulusal bir olay sayıldı ve Fransızlar, sonuç olarak, kimi zaman yanlış, aşırı veya zıt buldukları inanç ve davranışlara saplansa da, hayatını gerçek bir insan gibi, tüm yanılgıları ve bağlanmaları ile bildiği gibi yaşayan, kişisel deneyimlerini kolektif bilince yansıtmayı bilmiş olan bu otantik ve eşsiz sanatçıyı layık olduğu biçimde uğurladılar. 1988'de Lincoln Center'de düzenlenen bir galayla Hollywood tarafından da onore edilen, aynı yıl, 67 yaşında, gencecik eşinden (Signoret'nin ölümünden sonra evlendiği Carole Amiel'den) ilk kez bir çocuk sahibi olan sanatçının adı, ne yazık ki ölümünden sonra da bir çocuk davasına karıştı. Ve ondan bir çocuğu olduğunu iddia eden bir kadın yüzünden, DNA testi yapılmak üzere, ölümünden yedi yıl sonra mezarı açıldı, kemikleri çıkarıldı. Şöhret denen şey, kimi zaman ölümden sonra bile insanı rahat bırakmıyordu!...

BAŞLICA FİLMLERİ:

"Etoile sans Lumière" (1946 – ilk), "Les Portes de la Nuit – Gecenin Kapıları" (46), "L'Idole" (48), "Le Salaire de la Peur – Dehşet Yolcuları" (53), "Napoleon" (55), "Les Héros sont Fatigués – Yorgun Kahramanlar" (55), "Les Sorcières de Salem – Cadı Kazanı" (57), "La Loi – Âsi Kadın" (58), "Let's Make Love – Gel Sevişelim" (60), "Sanctuary – Lekeli Günler" (60), "Aimez-Vous Brahms – Brahms'ı Sever Misiniz?" (61), "Paris Brule-t-il? – Paris Yanıyor" (66), "La Guerre est Finie – Savaş Bitti" (66), "Grand Prix – Ölümle Yarışanlar" (66), "Vivre pour Vivre – Yaşamak İçin" (67), "Z – Ölümsüz" (69), "Le Diable par la Queue – Şeytanlık Zinciri" (69), "L'Aveu – İtiraf" (70), "On a Clear Day you Can See Forever – Tatlım" (70), "Le Cercle Rouge – Kızıl Çember" (70), "La Folie des Grandeurs – Büyük Soyları" (71), "Cesar et Rosalie – Sen ve Ben" (72), "Etat de Siège – Sıkı Yönetim" (73), "Vincent, François, Paul et les Autres – Sen, Ben ve Diğerleri" (74), "Le Sauvage – Vahşi Dilber" (75), "Police Python 357" (76), "Le Grand Escrogriffe – Büyük Sahtekâr" (76), "La Menace – Tehdit" (77), "Le Chiox des Armes – Silahların Seçimi" (81), "Garçon" (83), "Jean de Florette" (86), "Manon des Sources" (86), "Trois Places pour le 26 – 26'sına Üç Yer" (88), "I.P.5" (91).

Simone Signoret

(1921-1985)

SARIŞIN KÜÇÜK YOSMALARDAN başlayıp *Thérèse Raquin* ve *Tepedeki Oda*'nın aldatılan kadınından geçerek *Madame Rosa*'ya ulaşan eşsiz bir kariyer boyunca, alabildiğine değişen fiziğinin merkezine hep o kederli gülümsemeyi yerleştiren, çağını her şeyiyle dolu dolu yaşamakla kalmayıp ona damgasını vurmuş bir kadın...

Simone Signoret, Simone Henriette Kaminker adıyla Almanya'da doğdu. Burjuva bir çevreden gelen sanatçı, İkinci dünya savaşında Fransa'nın işgali, sırasında, oldukça parlak geçen eğitimini bırakmaya ve iş aramaya zorlandı. Aynı zamanda, yarı-Musevi kökenlerini saklamak için adını da değiştirmek zorunda kaldı. 1941 yılında Saint-Germain'in ünlü Flore café'sinde bir grup sanatçıyla tanıştı: Octobre adlı bir grubun üyeleri olan gençler, yaşıtları Simone'u sinemaya yönelttiler. Anılarında şöyle diyor: "1941 yılı Mart ayında bir akşam, Café de Flore'un bir iskemlesinde sanki yeniden dünyaya geldim." Böylece, genç Simone, figüranlıkla da olsa stüdyoların yolunu öğrendi. İlk filmlerinden birinin genç yönetmeni Yves Allegret'yle sevişti. Evlendiler ve sanatçı, Catherine Allegret adlı, o da oyuncu olan tek çocuğuna kavuştu.

Bir bölümü Yves Allegret'nin olan filmlerde canlandırdığı güzel, boş kafalı, ge-

nelde yosma veya fahişe olan sarışınlar, Simone'un kariyerine pek bir şey kazandırmadı. Zamanla burjuva kadınlarını da oynamaya başladı. Allegret'nin *Dedée d'Anvers* ve *Manèges* filmlerinde, Max Ophuls'un *La Ronde – Aşk Zinciri*'nde ve İngiltere'de (üniversitede çok iyi İngilizce öğrenmişti) Charles Crichton yönetiminde çektiği *Against the Wind – Rüzgâra Karşı* adlı savaş dramında, ilgi çeker gibi oldu. Asıl çıkışını ise 1952'de Jacques Becker'in başyapıtı *Casque d'Or – Altın Başlık*'taki halk kızı Marie rolüyle kazandı. Otuz yaşına ve mesleğinde belirli bir yere gelmiş, ama gerçek anlamda yıldız olamamıştı. Ne var ki yine o dönemde kalbinin yıldızını bulmuştu. Yves Montand'la tanıştılar ve bir yıldırım aşkı sonucu, 1951 yılında evlendiler. Fransız sinemasının en ünlü ve en uzun süreli aşkıydı bu... Çünkü yalnızca sevgiye değil, kafa birliğine de dayanıyordu. Ve Simone'un ölümüne dek sürdü. Bir gazeteciye bu aşkı şöyle anlatacaktı: "Montand'ı seviyorum. Benden 10 yaş daha küçük... Gerçi aynı yaştayız, ama o ne de olsa bir erkek!"... Simone, evlendikten sonra hep, her yerde ve her zaman Montand'la birlikte oldu. Onu Moskova veya Hollywood'a kadar izledi. Kimi zaman kariyerini engellemek pahasına, ondan ve parçası oldukları aydın ve sanatçı çevresinden hiç ayrılmadı. Kişisel yaşamını her zaman mesleki yaşamının önüne koymuş bir kadındı o...

Simone Signoret ve Yves Montand

Mesleğiyse 1953'lerden başlayarak yükselmeye koyuldu. Marcel Carné'nin son dönem filmlerinin en iyisi olan *Thérèse Raquin,* Henri-Georges Clouzot'nun sinema tarihinin en ürkünç filmlerinden biri olan *Les Diaboliques – Şeytan Ruhlu İnsanlar* (bu filmde soğukkanlı, içe dönük ve hesaplı bir kötü kadını görkemli biçimde oynadı), Luis Bunuel filmi *La Mort en ce Jardin – Bu Bahçede Ölüm,* Yves Montand'la birlikte sahnede oynadıkları Arthur Miller oyununun uyarlaması *Les Sorcières de Salem – Cadı Kazanı,* art arda gelen başarılardı. Bunlara, 1957'de İngiltere'de Jack Clayton yönetiminde çevirdiği *Room at the Top – Tepedeki Oda*'daki genç bir erkeğe umutsuz bir aşkla her şeyini bağlayan ve ihanet karşısında ölümden başka seçeneği kalmayan ortayaşlı Alice Aisgill rolü gelip eklendi. Ve bu kompozisyonu ona hak edilmiş bir Oscar getirdi.

Simone Signoret, artık uluslararası bir yıldızdı. Kocasıyla sol davaya ve sosyalizme adanmış görüşleri, o yıllarda Sovyetler'in uluslararası plandaki çeşitli davranışları nedeniyle zayıflayacak ve yaşamı boyunca hep bir şeyler savunmuş ve

politikaya inanmış olan genç kadın, açıkça kamp değiştirecekti. (Bakınız: Yves Montand bölümü). Belki o yıllar, sinemaya olan bağlılığının politik angajmanların yerini daha güçlü biçimde tutmaya başladığı yıllar olacaktı. Üst üste film çeviriyordu: İtalya'da *Adoua et ses Compagnes – Kadın Dostlar,* İngiltere'de *Term of Trial – Çılgın İhtiras,* ABD'de *Ship of Fools – Çılgınlar Gemisi* (yeni bir Oscar adaylığı), *The Deadly Affair – Öldüren Kim* ve *The Seagull – Martı,* ülkesi Fransa'da *Compartiment Tueurs – Caniler Kompartımanı; L'Armée des Ombres – Gölgeler Ordusu; L'Aveu – İtiraf...* Montand'la birlikte oynadığı bir Costa-Gavras filmi olan sonuncusunda, Stalinizm'in en buyurgan dönemi altında inleyen bir Orta Avrupa ülkesindeki uydurma yargılanmaları ve aydın kıyımlarını sergilerken, sanki yıllarca inandığı bir davanın çöküşüne ve bir ideolojinin kendi kendisine ihanetine duyduğu hüzünle, yüzü ayrıca kararmış gibiydi.

Simone Signoret, Oscar kazandığı Tepedeki Oda *'da Laurence Harvey'le*

Signoret o yıllarda hızla değişmeye başladı. Şişmanlıyor, yüzü şişiyor, çizgileri derinleşiyor, eski güzelliğinden eser kalmıyordu. Elbette yaşı ilerliyordu, ama sanki o tanrısal güzellik biraz hızlı çöküyor gibiydi. Ancak o aldırmadı, hayatının hiçbir döneminde fiziğini sorun yapmadı, kendisini olduğu gibi göstermekten kaçınmadı. Yeter ki inandığı bir rol olsun... Joelle Montserrat şöyle diyor: "Artık kalınlaşan silueti perdede gözükür gözükmez, gözyaşlarının bastırır gibi olduğu sesi yükselir yükselmez, ağırlaşmış gözkapaklarının altındaki hâlâ canlı gözleri bize hep sakin ve açık kalpli kalmış bakışını iletir iletmez, sanatçıyla seyircisi arasında yine o sempati alış-verişi kuruluveriyor."

Fransızlar, sevgili Simone'larından hiç vazgeçmediler. Onu her döneminde ve her haliyle kabul ettiler, filmlerine gittiler, sözlerine ilgi gösterdiler. 1970'lerde azalan sinema verimi, yine de Roger Pigaut, Pierre Granier-Deferre, René Allio, Patrice Chéreau, Alain Cornau gibi yönetmenlerin filmleriyle sürdü. Georges Simenon uyarlaması *Le Chat – Kedi*'de ilk kez Jean Gabin'le oynadı. *La Veuve Couderc – Kaçak* ve *Les Granges Brulées – Ve Duvarlar Çatladı*'da Alain Delon'la ilginç bir ikili oluşturdu. *Police Python 357*'de yeniden Montand'la karşı karşıya geldi. Moshe Mizrahi'nin *La Vie Devant Soi – Onca Yoksulluk Varken*'inde ise yine mesleğinin başındaki tipik role döndü, bir fahişeyi oynadı. Ama bu kez, son derece yaşlanmış ve tüm ilgisini küçük bir Arap çocuğuna yöneltmiş bir Yahudi kadını söz konusuydu... Bu filmde öylesine dokunaklı ve öylesine sahici idi ki, seyircisinin yüreği bir kez daha titredi. Patrice Chéreau'nun *Judith Therpauve,*

meslektaşı Jeanne Moreau'nun yönettiği *L'Adolescente-Genç Kız,* yine Mizrahi'nin *Chère Inconnue – Sevgili Yabancı* ya da Pierre Granier-Deferre'in Simenon uyarlaması (ve Philippe Noiret'yle birlikte oynadığı) *L'Etoile du Nord – Kuzey Yıldızı,* son önemli filmleri oldu. Bu filmlerdeki iyice yaşlanmış kadının çok farklı kişiliklere getirdiği boyut ise ancak has bir oyuncunun yapabileceği türdendi.

Signoret, hayatı boyunca bir şeylere inandı, kendisini sanatsal, insancıl veya politik davalara adadı. Şaşılacak bir sosyal bilinci, bir kavga ve mücadele duygusu vardı. Genç yönetmenlere hep yardım etti: örneğin sinemaya geçen tiyatro dehası Chéreau'nun *Judith Therpauve* adlı basın özgürlüğüne adanmış filmi için beş kuruş almadı, sadece filmin olası kazancına küçük bir hisseyle ortak oldu. (Ve bu kazanç da asla gerçekleşmedi.)

Signoret, son yıllarında yazmaya çok vakit ayırır olmuştu. Bize de çevrilen *La Nostalgie n'est Plus ce que'elle Etait – Özlemin Eski Tadı Yok* ve *Le Lendemain, elle Etait Souriante – Ertesi Gün Gülümsüyordu* adlı anıları ve *Adieu Volodia – Elveda Volodia* adlı romanı var. Öldüğü gün, "Libération" gazetesi baş sayfasını tek bir sözcükle kapatmıştı: *Simone...*

BAŞLICA FİLMLERİ:

"Le Prince Charmant" (1941 – ilk), "Bolero" (42), "L'Ange de la Nuit – Gece Meleği" (44), "Macadam" (46), "Dedée d'Anvers" (48), "Against the Wind – Rüzgâra Karşı" (48), "Manèges" (50), "La Ronde – Aşk Zinciri" (50), "Casque d'Or – Altın Başlık" (52), "Thérèse Raquin" (53), "Les Diaboliques – Şeytan Ruhlu İnsanlar" (55), "La Mort en ce Jardin – Bu Bahçede Ölüm" (56), "Les Sorcières de Salem – Cadı Kazanı" (57), "Room at the Top – Tepedeki Oda" (58), "Les Mauvais Coups" (60), "Term of Trial – Çılgın İhtiras" (61), "Compartiment Tueurs – Caniler Kompartımanı" (65), "Ship of Fools – Çılgınlar Gemisi" (65), "Paris Brule-t-il? – Paris Yanıyor" (66), "The Deadly Affair – Öldüren Kim?" (67), "Games-Haris Kocanın Tuzağı" (67), "L'Armée des Ombres – Gölgeler Ordusu" (69), "L'Aveu – İtiraf" (70), "La Chat – Kedi" (71), "La Veuve Couderc – Kaçak" (71), "Rude Journée pour la Reine – Kraliçenin Zor Günü" (73), "Police Python 357" (76), "La Vie devant Soi – Onca Yoksulluk Varken" (77), "Judith Therpauve" (78), "L'Etoile du Nord – Kuzey Yıldızı" (82).

Ava Gardner

(1922-1990)

ÇOK SIK SÖYLENEGELDİĞİ GİBİ 'dünyanın en güzel hayvanı', sinemanın görüp görebileceği en güzel kadınlardan biri (kimilerine göre birincisi); hayatını dolu dolu yaşamış, California güneşi kadar Madrid gecelerinin ve Londra sisinin de tadını çıkarmış, ama bir tek şeyi, yaşlanmayı ve çirkinleşmeyi yenememiş efsane yaratığı Pandora...

'Pandora'nın kutusu' 20. yüzyılda, artık içinden her şeyin çıkabileceği sinema sanatının kendisi değil midir? Bu kutudan (kötülük, bayağılık, çirkinlik ve iğrençliklerin yanında) güzelliğin ta kendisi de çıkabilir: diğer bir deyişle, doğanın en güzel yaratışlarından biri olan kadın güzelliğinin tüm dünyadan, tüm ırklardan ve halklardan özenle seçilerek toplanmış örnekleri...

Ava Gardner

Bu kutu, 1950'lerin başında bir kez daha açılır. Ve içinden bu kez Pandora'nın kendisi çıkar!... Pandora adlı efsanevi adı ustalıkla taşıyan bir kadındır bu: Amerikan pasaportu sahibi, ama kim bilir, hangi söylencelerden, hangi uzak ülkelerden süzülüp, hangi sınırlardan geçip gelmiş... Pandora, 50'lerin tüm kendine saygılı Amerikan gezginleri (ve onların peşinden giden, kimi zaman da onlara öncülük eden Hollywood filmleri) gibi, Avrupa'yı, özellikle de İspanya'yı keşfeder... Sevilla çingeneleri ve boğa güreşlerinden önce keşfettiği, esmer, gizemli, hülyalı bakışlı bir adamdır. Bedeni dünya üzerinde, ama ruhu, aklı sanki hep uzaklarda... Nasıl olmasın ki, bu, efsanedeki 'Uçan Hollandalı'dır. Aslında bir 'ölü' olan, ama bedeni dünya üzerinde anlamsız, ıstıraplı bir varlığı sürüklemeye mahkûm edilmiş... Bir tek şey onu kurtarabilir: uğrunda ölmeyi göze alan bir kadın, yalan-dolansız gerçek bir aşk...

Ve güzelliğin ölümsüzlüğünü taşıyan Pandora, onu öylesine sever ki, bu özveriyi kabul eder. Efsane bir kez daha gerçekleşmiştir... 'Kartezyen' eleştirmenler, yazarlar ve bu öyküdeki büyüyü kavrayamayan kimi seyirciler ne denli burun kıvırsalar da, Albert Lewin'in, hayatta en çok Ömer Hayyam'dan etkilendiğini söyleyen bu gizemli yazar/yönetmenin *Pandora ve Uçan Hollandalı* adlı filmi, en azından Ava Gardner denen efsanevi yaratığın güzelliğini benzersiz biçimde kavramada ve onu 'ölümsüz aşk' motifini görselleştirmek için kullanmadaki başarısıyla, eşsiz bir filmdir.

Kuzey Carolina eyaletinin Smithfield kasabasında oldukça yoksul bir çiftçi ailesinin altı çocuğundan biri olarak dünyaya gelen Ava Gardner'ın zor koşullarda geçen bir çocukluktan sonra bir Hollywood tanrıçası haline gelmesi, zaten kendi başına bir öykü, bir çağdaş masaldır. Fotoğrafçı bir enişteninçektiği güzel bir genç kız resmi taa MGM'in yıldız bürosuna dek gelecek, New York'ta bir deneme filmi çekilecek ve genç kız, daha 19 yaşında, aslanlı şirketin yeni umutları arasına girecek... 21 yaşına geldiğinde, arkasında yedi film ve dönemin ünlü genç yıldızı Mickey Rooney'le bir evlilik vardır!... Ama asıl oyun daha başlamamıştır. Ava, umut vaat eden genç kızlıktan gerçek bir kadına ve sahici bir oyunculuğa dönüşümü, ancak 1946 yılında Ernest Hemingway uyarlaması *The Killers*

– *Katiller*'le bulur. Soğuk, gizemli, ama son derece çekici ve içi yanardağ gibi kaynayan tehlikeli güzelliği, onu, karşısındaki yepyeni oyuncu Burt Lancaster'la birlikte bir anda yıldız yapacaktır.

İlk başarının bir Hemingway öyküsüyle gelmesi, kaderin bir işareti olmalıdır. Çünkü sonraları da yazarla ve eseriyle sık sık buluşacak, daha da ötesi, kendi hayatı da tipik bir Hemingway kadın kahramanının hayatına dönüşecektir. Onun romanlarından alınan *The Snows of Kilimanjaro – Kilimanjaro'nun Karları* ya da *The Sun Also Rises – Güneş de Doğar*'daki rolleri, tipik Hemingway kişileridir: alabildiğine güzel, ama talihsiz, giderek trajik bir kaderin sahibi olan ve erkek kahramanlara, onların iç veya dış hesaplaşmalarına emsalsiz bir ayna tutan kadınlar... *Katiller*'den sonra MGM'de Clark Gable, Gregory Peack, Charles Laughton, James Mason gibi ünlü oyuncularla *The Hucksters; Singapore; The Bribe – İhtiras Kurbanları; The Great Sinner – Büyük Günahkâr; East Side, East Side – Gönül Fırtınaları* gibi büyük olmasa da ilginç olan filmlerde tutkulu, başarmaya kararlı, ama sonuç olarak sıradan kadınları oynar. *One Touch of Venüs – Modern Venüs*'de ise 'Venüs heykeli canlansaydı kim olurdu?' sorusunun kaçınılmaz karşılığını verir: elbette Ava Gardner!... *Show Boat – Eğlenceler Gemisi*'nde melez bir kadının tüm kederini seyirciye duyumsatır. İspanya ile ilk tanışmasını ise *Pandora ve Uçan Hollandalı* filmiyle yapacaktır. Bu filmde, yalnızca İspanya'nın güneşini değil, ateşli matadorlarını da ilk kez tanıyacak, Luis Miguel Dominguin'le, ardından Mario Cabre ilişkisi gazetelere manşet olacaktır. Ama, bu ülkenin kaderinde yer alması için daha birkaç yılın geçmesi gerekecektir.

Ava, 1950'lerde, boşandığı ikinci eşi Artie Shaw'dan sonra karşısına çıkan yapımcı Howard Hughes'un film önerisiyle karışık aşk önerilerini ve tek film için avans olarak sunduğu 250.000 dolarını elinin tersiyle ittikten sonra, sesine hayran olduğu Frank Sinatra ile görkemli bir aşk yaşayacaktır. İkisini de çok mutlu eden, ama aynı zamanda çok büyük acılar getiren bir aşk, bir tutku... Gazetenin birinin attığı başlıkla 'aşkı icat eden kadınla altın sesin evliliği', bir süre ikisini de çok mutlu edecektir. Ama ikisi de çetin ceviz olan kişilikler arasındaki sürtüşmeler ayyuka çıkacak, kavgaları tüm Hollywood'da duyulacak ve gazetelere haber olacaktır. Frankie, çok zor bir dönemini Ava sayesinde atlatır. Hatta Afrika'ya *Mogambo*'yu çekmek üzere harekete hazırlanan Ava'nın Columbia patronu Harry Cohn'u bizzat ziyaret ederek *İnsanlar Yaşadıkça*'daki Maggio rolü için ricacı olduğu yazılır. Gerçi daha sonra ayrılmışlardır. Ama birbirlerini hiç unutmadan... Ava Madrid'de hastalandığında, onu hastaneye kaldırtarak tüm masrafları ödeyen Frankie'dir. Ava ise o yıllarda resimlerini hayranlarına 'Ava Sinatra' diye imzalamaktadır. Hem de resmen çoktan ayrıldıkları halde... Zaten, Frankie'nin tersine, bir daha asla evlenmeyecektir.

Oyuncu olarak Ava'nın temel çelişkisi artık ortaya çıkmıştır: tipik bir Hollywood starı olarak kalmak, ünlü yıldızlarla *The Lone Star – Tek Yıldız; Ride Vaquero – İki Aşk Arasında; Knights of The Round Table – Kraliçenin Sevgilisi* (bir diğer efsane kadın, kraliçe Guinevere rolü), *Mogambo* (bu filmle ilk ve tek Oscar adaylığını almıştır), *The Little Hut – Küçük Kulübe* gibi gösterişli, ama kof tür filmlerinde oynamak... Ve de bu arada, bazen reklam temelli evlenip boşanmalarla sözümona özel hayatını yaşamak... Ya da, o düzenden kopup, Hollywood'dan ka-

Ava Gardner,
Katiller *'de*
Kitty rolünde

çıp Avrupa'da, özellikle de İspanya'da gerçek, etli-canlı, hayatını dosdoğru yaşayan insanlar arasında, gerçek bir kadın gibi, tutkulu aşklarla, içki, sigara ve flamenkoyla yüklü geceler geçirmek... Tıpkı bir Hemingway kahramanı gibi...

Ancak zeki Hollywood, bu çelişkiyi bile kavrarayak kendi çıkarına kullanacaktır: İspanya iç savaşında, Gregory Peck'in kollarında, yanıbaşlarında patlayan mermilerin sesi altında can veren 'erişilmez sevgili' ya da Tyrone Power'ın Madrid gecelerinde tanıdığı, sürekli neşesinin ardındaki umutsuzluğu içkiyle saklamaya çalışan kadın... Yani *Kilimanjaro'nun Karları* ve *Güneş de Doğar*'daki kişilikler... Aynı şeyi çok iyi kavrayan Joseph Mankiewicz de Ava'yı *Çıplak Ayaklı Kontes*'de Hollywood'a doğru yola çıkan, ama kendi kaderini sinema başkentinin yapay yaldızından uzakta arayan İspanyol çingenesi rolünde oynatacaktır. Kentten ırak bir yol kenarında, bir grup otantik çingenenin arasında dans ederken, aradığı erkeği bulur o: genç, yakışıklı, kibar bir kont... Ama tek bir eksiğiyle: savaş, erkeklik gücünü elinden almıştır... 'Dünyanın en güzel hayvanı', 'hayvan' yanını ikinci plana atıp duygusal, platonik bir aşkla yetinebilir mi? O etten-kemikten gerçek kadın, yapay gerçekler dünyasından kaçmak için cinsellikten de vazgeçmeyi göze alabilir mi? Kendisine müziğiyle birlikte diri erkekliğini de sunan çingenesinden uzaklaşabilir mi?

Ava da İspanya'sından vazgeçemedi. Kararı, *Çıplak Ayaklı Kontes*'inkiyle benzeşiyordu. Zaten biraz da aynı kişi değil miydiler? Hollywood'u boşladı, ancak çok ilginç kimi roller için döndü. George Cukor'un *Bhowani Junction– Hint Güneşi*'ndeki melez rolü (yine bir melez!) olağanüstüydü, en güzel rollerinden biri... Stanley Kramer'ın *On the Beach – Kumsalda*'sı da öyle... Arada *Çıplak Maya'da* Alba düşesini, *The Bible – Peygamberler Tarihi*'nde Sarah'yı, *Mayerling*'de Avusturya kraliçesi Elizabeth'i oynadı, *Pekin'de 55 Gün*'den başlayarak ve *Mayısta Yedi Gün* ve *Ateşli Geceler*'den geçerek *Deprem*'e ve *Kassandra Geçidi*'ne uzanan bir çizgide, popüler filmlerin artık yaşlanmış, ama hâlâ güzelliğini koruyan geçkin kahramanlarını canlandırdı. Hele *Deprem*'in finalinde, genç bir kadına âşık olan, ama son dakikada pişmanlık duyan kocası Charlton Heston'ın bile kanalizasyon sularında boğulmaktan kurtaramadığı aldatılan eş kimliğiyle hüzün vericiydi...

Özellikle 70'lerden sonra, ama daha 60'larda bile güzelliği bozulmaya yüz tutmuştu: sayısız içki, sigara ve eğlence gecelerinin kanıtı olarak, özellikle çehresi genişlemiş ve o eşsiz gözleri ve bakışı buğulanmıştı. Ama mihrap hâlâ yerliyerindeydi. 70'lerdeki o eski güzelliğin son kalıntılarını kullandığı kimi filmlerinden sonra, 1980 başlarında her şeyi bıraktı: Madrid'i, İspanya'yı, aşk maceralarını ve sinemayı... Artık bir star gibi değil, her şeyi yeterince görüp yaşamış bir kadın olarak köşesinde yaşamak istiyordu. 'Köşesi' ise yeni meskeni Londra ve Hyde Park'ın burnunun dibindeki Ennismore Garden's semtindeki dairesiydi.

Evinden çok az çıkıyordu. Ama Nisan 1989'da bir gece çıktığı kesinlikle biliniyor. Çünkü o gece, Frank Sinatra, Albert Hall'da bir konser veriyordu. Gözlerini kocaman siyah gözlüklerle, yüzünü bir şapkanın ince tülüyle saklamış bir kadın, son dakikada taksiyle geldi, gözlerden uzak koltuğuna oturdu. Sahneye çıkan Frankie ve onunla birlikte Liza ve Sammy'yi uzun uzun alkışladı. Evine döndüğünde, artık en büyük dostu olan köpeği Morgan'ı okşadı ve oldukça tereddüt

ettikten sonra, telefona sarıldı, otelde bir isim istedi. Ve karşısına çıkan erkeğe kendisini tanıtmadan, sadece şunu söyledi: "Sesin hâlâ olağünüstü, Frankie." Ve telefon kapandı.

Ava Gardner 67 yaşında zatürreeden öldü. Hayatını anlatacak iddialı bir kitap için malzeme toplama işiyle uğraşıyordu. Büyük dostu Hemingway şöyle demişti: "Ava en soylu anlamıyla kadındır. Tüm kaprisleriyle, sahici veya yapay iyiliğiyle, sapkınlıkları ve gizemiyle kadın... Ava öyle kadınlardandır ki, onları ya oldukları gibi kabul edersiniz, ya da yaşamınıza sokmazsınız." Son döneminde yıpranan güzelliğini kimselere göstermemesinin belki de başka bir anlamı vardı: yıllar yılı ona tapmış olan seyircisini üzmemek, onların en güzel anılarını hiçbir biçimde bozmamak... Derin Amerika'da doğup büyüyen, ama asıl hayat derslerini ve asıl mutluluğu yaşlı Avrupa gecelerinde bulan Ava, aynı zamanda kuşkusuz ki Hemingway, Huston, La Pasionaria, Picasso gibi art arda ölerek 20. yüzyıl İspanya mitolojisini de bir anlamda yaralayan kişiliklerden biriydi.

BAŞLICA FİLMLERİ:

"H.M. Pulham Esq." (1941 – ilk), "Lost Angel – Gaip Melek" (43), "The Killers – Katiller" (46), "Singapore" (47), "One Touch of Venus – Modern Venüs" (48), "The Bribe – İhtiras Kurbanları" (49), "The Great Sinner – Büyük Günahkâr" (49), "My Forbidden Past – Arka Kapı" (50), "Show Boat – Eğlenceler Gemisi" (51), "Pandora and the Flying Dutchman – Pandora ve Uçan Hollandalı" (51), "Lone Star – Tek Yıldız" (52), "The Snows of Kilimanjaro – Kilimanjaro'nun Karları" (52), "Ride Vaquero – İki Aşk Arasında" (52), "Mogambo" (53), "Knights of the Round Table – Kraliçenin Sevgilisi" (54), "The Barefoot Contessa – Çıplak Ayaklı Kontes" (54), "Bhowani Junction – Hint Güneşi" (56), "The Little Hut – Küçük Kulübe" (57), "The Sun also Rises – Güneş de Doğar" (57), "The Naked Maja – Çıplak Maya" (59), "On the Beach – Kumsalda" (59), "55 Days in Peking – Pekin'de 55 Gün" (63), "Seven Days in May – Mayısta Yedi Gün" (64), "The Night of the Iguana – Ateşli Geceler" (64), "Mayerling" (68), "Earthquake – Deprem" (74), "The Blue Bird – Mavi Kuş" (76), "The Cassandra Crosing – Kassandra Geçidi" (77) "City on Fire – Yangın" (80,) "Priest of Love" (81).

Judy Garland
(1922-1969)

'GÖKKUŞAĞININ ÖTESİNDE BİR YERDE, mavi kuşların uçuştuğu yerde'... Belki Judy Garland o bilinmeyen huzur ve mutluluk ülkesini keşfetmiştir... Yıllar boyu perdede hep genç, mutlu ve neşeli genç kızı oynamanın bedelini özel hayatını yoğun bir dram olarak yaşayarak ödeyen bu emsalsiz kadın, sanırım o gizemli ülkeyi çoktan hak etti...

Judy Garland, ikisi de vodvil sanatçısı olan bir ana-babadan Frances Gumm

adıyla dünyaya geldi. Daha üç yaşında sahneye çıktı ve beş yaşına geldiğinde ülkeyi dolaşmaya başladı. İki kız kardeşiyle oluşturduğu *Gumm Sisters Kiddie Act*, sahnede ve kimi kısa filmlerde gözüktü. Daha o zamandan ona 'büyük sesli küçük kız' adını takmışlardı. Sonraları adını Judy Garland'a çevirdi. Ablalarından birinin evlenip işi bırakmasıyla, kardeşler üçlüsü dağıldı. Ve her biri kendi yoluna gitti.

Judy Garland, Mickey Rooney ile Bahar Çiçekleri *filminde*

Ama annesi, kızlarının en yeteneklisi olan küçük Judy'yi bırakacak değildi. Hırslı bir kadındı ve kendi gerçekleşmeyen hayallerini onda gerçekleştirmekte kararlıydı. Judy yıllar sonra onun için, "Batının Kötü Cadısı'nın gerçek hayat şubesi!" diyecekti. 13 yaşında, bir şans sonucu bizzat MGM'in büyük patronu Louis B. Mayer tarafından dinlendi. Mayer öylesine etkilenmişti ki, test filan yaptırmadan onu kontratla bağladı. Judy'nin yükselişi, ama aynı zamanda mahvı başlamıştı. Önce, bir diğer genç yıldız adayı olan Deanna Durbin'le birlikte bir kısa film çevirdi. MGM, Durbin'le ilgilenmedi ve onu Universal'e kaptırdı. (Sonradan pişman olacaktı, çünkü Durbin de Universal'e çok iyi para kazandıracaktı.) Garland ise hemen konulu filmlere ve özellikle müzikallere geçiş yaptı. *Broadway Melody of 1938* adlı kalabalık kadrolu bir filmde, şirketin yıldızı Clark Gable'ın bir resmine bakarak söylediği "You Made me Love You, Dear Mr. Gable" şarkısı öylesine etkileyiciydi ki, antolojilere geçti. Ardından dönemin çocuk yıldızı Mickey Rooney'le olan beraberliği geldi. *Thoroughbreds Don't Cry* filminden başlayarak tam dokuz kez birlikte oldular. Ünlü Andy Hardy serisinin kimi filmlerine ve *Babes in Arms – Bahar Çiçekleri; Strike Up the Band; Thousands Cheers – Alkış Tufanı* gibi müzikallere hayat verdiler. Garland'ı şirketinde en çok emek verdiği yıldızların başında sayan Mayer, o yıllarda şöyle diyecekti: "Şu kızı görüyor musunuz? Şirkete ilk geldiğinde kambur sanırdınız. Bakın ben onu neye çevirdim!"...

Garland'ın 30'ları kapatan en ünlü filmiyse *The Wizard of Oz – Billur Köşk/ Oz Büyücüsü* oldu. Klasik bir masalın Victor Fleming eliyle yapılmış bu görkemli uyarlaması, bugün daha çok 'kitsch' diye anılsa da, 60 yıldır azalmayan bir ilgiyle izlenen bir klasiğe yol açtı. Sayısız serüvenden sonra mutluluğun yanıbaşında, 'arka bahçesinde' olduğunu anlayan küçük Dorothy rolünde Garland eşsizdi. Bu rol için Shirley Temple'ı isteyen, ancak Fox'tan alamayan MGM, başarıdan sonra keyifle ellerini ovuşturuyordu: yıllar sürecek bir gelir makinesi kazanmışlardı. Önceleri filmden çıkarılması bile düşünülen, ama sonra bir Oscar alarak ölümsüzleşen *Over the Rainbow – Gökkuşağının Ötesinde* parçası ise yıllar boyu Judy'nin simgesi olarak kaldı. O yıl (1939'da) Judy'ye ayrıca 'beyazperdenin genç bir sanatçısının sıradışı performansı' nedeniyle özel bir Oscar da verildi.

Garland, büyük yeteneklerini ve para getirme olanaklarını anlayan şirketin

Judy Garland, Oz Büyücüsü'*nde*

elinde durmaksızın çalışmak zorunda kalıyordu. Daha çocuk yaştan kilo alma sorunları olan Judy, şirketin doktorları tarafından zorunlu perhize tabi tutuluyor ve ilaç alıyordu. Ama bu dur-durak bilmez tempoya sinirleri dayanacak gibi değildi. Annesi ise yanında olacağı yerde şirketin adamı gibi davranıyordu. Judy bunu hiç unutmadı. Yıllar sonra şöyle diyecekti: "Tüm zamanların en güçlü sahne âmiri gibiydi. Kendimi iyi hissetmiyor ve devam edecek gücü bulamıyorsam, şöyle bağırıyordu: 'Şu sahneyi bitir, yoksa seni yatağa bağlarım!'"... O da devam etti. Ama sürekli alınan ilaçlar ve haplarla... Uyku için haplar, enerji için haplar, formda kalmak için haplar... Judy'nin bedeni daha küçük yaştan itibaren bir hap deposuna dönmüştü. 40'larda yine küçük kızı oynadığı filmler, ama onun yanında artık genç kadınlığa adım attığı filmler geldi. *For Me and My Gal – Her şey İkimiz İçin,* ona ilk genç kız rolünü verirken, Gene Kelly'yi de kitlelere tanıtıyordu.

Sonra hayatına yönetmen Vincente Minnelli giriyor, onunla en güzel filmlerinden olan *Meet Me in Saint -Louis – Missouri Şarkısı*'nı, ilk dramatik oyununu verdiği *The Clock – Saat*'ı, skeçli filmlerin en parlaklarından *Ziegfeld Follies*'i çeviriyordu. Yine Minnelli yönetiminde yeniden Gene Kelly'yle bir araya geldiği *The Pirate – Kara Şeytan* müthiş dinamizmiyle seyircileri şaşırtıyor, Charles Walters yönetiminde ilk kez Fred Astaire'le bir araya geldiği *Easter Parade – Eğlenceler Perisi* bir müzikal klasiğine dönüşüyordu. Tüm 40'lar boyunca içten içe sorunlu, giderek sinirleri ve bedeni zayıflayan, ama bunu kesinlikle belli etmeyen, sanki acılarını hep gülücükler ardında saklayan, MGM müzikallerinin yıldızı gamsız ve mutlu bir Judy Garland vardı. Birçok filminin yapımcısı Joe Pasternak şöyle diyecekti: "O bir melektir. Ama sivri mahmuzları olan bir melek!"...

Beş eşinden ikisini de bu yıllarda denedi. Orkestra şefi David Rose'la evlendiğinde çok gençti ve sürekli ruh doktoruna gitmeye başlamıştı. Bunu annesinden kurtulmak için yaptığını söyleyenler oldu!... Sonra Minnelli ile evlendiler. Ve 1946'da Liza Minnelli doğdu. Ama 40'larm sonuna doğru Judy'nin bedeni de, sinirleri de iflas etti. Gitgide şişmanlıyor ve setlerde hep olay çıkarıyordu. *In the Good Old Sumertime – Yeni Sevdalar* ve *Summer Stock – Şen Yıldızlar* filmlerinde kilo sorunları apaçık belliydi. Birçok filme planlandığı hale başlanamadı, roller başkasına verildi. En son, iddialı müzikal *Annie, Get Your Gun – Zafer Mükâfatı*'nda oynayacaktı, ama rol Betty Hutton'a verildi. Ve MGM, yıllar yılı ona yuvalık etmiş, her şeyini kazandığı MGM, 1950 yılında anlaşmasını iptal etti. Düşüş başlamıştı.

Garland, Minnelli'den de ayrıldı ve daha sonra, menajer Sid Luft'la evlendi. Dört yıl boyunca gazeteler yine ondan söz ettiler. Ama filmleri değil, sinir krizleri, iptal edilen kontratları, çıkardığı olaylar, evlenme ve boşanma haberleri ve en önemlisi, uydurma olmayan gerçek intihar girişimleri ile... Judy, 'muhteris' bir annenin, baskıcı bir stüdyo sisteminin ve kendi zayıf kişiliğinin kurbanı idi. Bu arada tek tesellisi, şarkıcılığının hatırlanması ve ön plana çıkması oldu. Sid Luft'un çabalarıyla Londra Palladium'da düzenlenen konserler, show-business tarihinde bir olay sayılır. Judy, tüm çektiklerini şarkılara döküyor, yaşamış, hayatı tanımış, çile çekmiş ve ne badirelerden geçip gelmiş olgun bir kadını yaşıyor, şarkılarına oyun gücünü katıyor ve sanki hayatını canlandırıyordu. Görülmemiş ilgi, New York'un Palace Theatre'ında tam beş aylık bir konser dizisiyle sürdü. Bu başarı ve yine Sid Luft'un çabaları, ona George Cukor'un yeni (ve üçüncü) yorumunu getireceği *A Star is Born – Bir Yıldız Doğuyor*'un başrolünü kazandırdı. Filmde yarattığı, biraz da kendi kişiliğiydi. James Mason'la birlikte harika birer oyun çıkardılar ve Oscar adayı oldular. İkisinin de o yıl ödülü alamaması, bence Oscar tarihinin en utanç verici olaylarından biriydi.

Judy Garland bir konserde Dean Martin ve Frank Sinatra'nın arasında

Belki olası bir Oscar, Judy'nin biraz kendini toplamasına yardım edebilirdi. Ama Hollywood, bir zamanki harika çocuğuna bunu çok gördü. (Ödül yeni ve parlayan yıldız Grace Kelly'ye gitti.) Judy'nin üzüntüleri, krizleri, bunalımları devam etti. Sid Luft'tan da gürültülü biçimde ayrıldı. 1960'larda yeniden denedi: Palladium'da kızı Liza Minnelli'nin de katıldığı konserler, *Judgment at Nuremberg – Nürnberg Duruşmaları*'nda Nazilerin elinden kurtulmuş ev kadını rolü... İyice şişmanlamış ve çirkinleşmişti: ama ne denli patetikti, ne denli iyi oyuncuydu!... Ve bir Oscar adaylığı daha aldı, ama Akademi yine vermedi!... John Cassavetes'in *A Child is Waiting – Bekleyen Çocuk*'unda 'mongolyen' çocukları tedavi eden bir hemşireyi, Ronald Neame'in *I Could go on Singing*'inde kendi yaşamına benzeyen bir şarkıcı hayatını oynadı. Bu son filmi olarak kalacaktı. Yeni filmlerin, örneğin *Bebekler Vadisi*'nin haberleri duyuldu, ama rolleri alamadı. Üst üste kendisinden daha genç iki adamla, Mark Herron ve Mickey Deans'le evlendi. Herhalde yaklaşan sonunu seziyor ve son bir umutsuzukla bir erkeğe, tercihen genç ve güçlü bir erkeğe sarılıyordu. Bir aralar şöyle demişti: "Eğer söylendiği kadar efsaneysem, niye hep yalnız kalıyorum?"... Hikâyesi tıpkı Edith Piaf veya Marilyn Monroe'nunkine benzemeye başlamıştı. Sonu da öyle oldu... Ve son kocası onu bir sabah banyoda ölü buldu. Resmi rapor, 'kaza eseri alınmış aşırı haplar' idi. Ama çok kişi, bu ölümün daha 1940'ların Hollywood'unda, MGM denen dev şirketin setlerinde başladığına ve çok yavaş gelişmiş, çok uzun da sürmüş olsa, ilk zehirin 30 yıl önce alındığına inanıyor. Leonard Maltin'in dediği gibi: "Hollywood star sisteminin kurbanları var mıdır, bilmiyorum. Ama eğer varsa, en iyi örnek kuşkusuz Judy Garland'dır."

Garland'ın Mel Tormé, David Shipman, John Ericke tarafından yazılmış biyografileri var. *Billur Köşk*, dünya TV'lerinde en sık gösterilen filmlerin başında geliyor. *Bir Yıldız Doğuyor*'un ise 1980'lerde restorasyonu yapıldı ve kesilmiş kimi sahneler eklenerek, film üç saatlik asıl uzunluğuna kavuşturuldu. Ama Judy'nin asıl mirası, belki da hâlâ çok satan plakları, CD'lere aktarılan eski şarkıları. O, kişisel acılarını bir tür yüzyılın kolektif ıstırabına dönüştürerek, şarkıları en iyi söyleyen ve tanınmış besteleri en kişisel biçimde yorumlayan seslerin başında geliyor.

BAŞLICA FİLMLERİ:

"The Meglin Kiddie Revue" (1929 – ilk kısa film), "Pigskin Parade" (36 – ilk uzun film), "Broadway Melody of 1938" (37), "The Wizard of Oz – Billur Köşk/Oz Büyücüsü" (39), "Babes in Arms – Bahar Çiçekleri" (39), "Strike Up the Band" (40), "Ziegfeld Girl" (41), "Life Begins for Andy Hardy" (41), "For Me and My Gal – Her şey İkimiz İçin" (42), "Thousands Cheer – Alkış Tufanı" (43), "Girl Crazy" (43), "Meet Me in Saint-Louis – Missouri Şarkısı" (44), "The Clock – Saat" (45), "The Harvey Girls – İlk Vals" (46), "Ziegfeld Follies" (46), "The Pirate – Kara Şeytan" (48), "Easter Parade – Eğlenceler Perisi" (48), "In the Good Old Summertime – Yeni Sevdalar" (49), "Summer Stock – Şen Yıldızlar" (50), "A Star is Born – Bir Yıldız Doğuyor" (54), "Judgment at Nuremberg – Nürnberg Duruşmaları" (61), "A Child is Waiting – Bekleyen Çocuk" (62), "I Could Go On Singing" (63).

Gérard Philipe
(1922-1959)

BİR ÖLÜM MELEĞİNİN çok genç yaşta ziyaret ettiği oyuncu, beyazperdeye güzel başını ve dalgın siluetini ebediyen armağan etmiş talihsiz prens... Fransızların James Dean'i... Şu farkla ki, hızlı motor, süratli araba ve başdöndürücü yaşam yerine tiyatronun, sanatın ve kültürün güzelliklerini geçirmiş olarak...

Gérard Philipe Cannes kentinde doğdu. Babası bir otel kâtibiydi. Tıp öğrenimine heveslenen genç adam, birden aktörlükte karar kıldı. İlk rolü, Casino de Nice'de sahnelenen bir André Roussin komedisindeydi. Biraz burundan gelen konuşması, başta engel gibi gözüktü. Ama genç adamın öylesine güzel bir yüzü, dayanılmaz bir çekiciliği, içten gelen bir kibarlığı ve tiyatroya öylesine merakı vardı ki... Tüm engeller aşıldı. Paris'e giden genç Gérard, Giradoux, Sauvajon, Merimée gibi yazarların oyunlarında gözüktü. Ama asıl ününü yaptığı oyun, Albert Camus'nün *Caligula*'sıydı. Uzun yıllar önce bizde de, devlet konservatuarından yeni mezun olmuş bir oyuncuyu (adı Kartal Tibet'ti) üne kavuşturan bu oyun, Philipe'e tüm kapıları açtı.

Sinema onu keşfetmekte gecikmedi. Yıldız avcısı Marc Allegret'nin bir filmiyle sinemaya adımlarını attı. İlk birkaç filminde pek özel bir şey yapamadı. Ancak dördüncü filmi olan Dostoyevski uyarlaması bir *Budala*, ona büyük şans getirdi. Sonraki yılların sinemacısı Jacques Doniol-Valcroze şöyle yazacaktı: "Bir yanda o, öte yanda, Edwige Feuillère dahil tüm ötekiler var. Küçük bir çaba, bir hareket, bir bakış... Ve o 'budala'nın ta kendisi... Umalım ki Fransız sineması böyle bir yeteneğe yazık etmesin!" Ardından onu savaş-sonrası genç kuşakların sevgilisi, giderek simgesi haline getiren ünlü rolü geldi: genç yaşta ölen parlak yazar Raymond Radiguet'nin özyaşamsal romanından uyarlanan *Le Diable au Corps – İçimizdeki Şeytan*... Savaşta kocası cepheye giden kendisinden büyük bir kadınla ilk aşkını yaşayan genç bir çocuğun içburucu öyküsünü anlatan bu film, gerek Gérard'a, gerekse Micheline Presle'e eşsiz bir ün getirdi.

Gérard Philipe

Philipe'in unutulmaz rolleri sürdü. Yves Allegret filmi *Une Si Jolie Petite Plage – Küçük, Güzel bir Sahil,* Christian-Jaque filmi, Stendhal uyarlaması *La Chartreuse de Parme – Parma Manastırı,* René Clair filmi, Goethe (Faust) uyarlaması *La Beauté du Diable – Şeytanın Güzelliği,* Max Ophuls filmi *La Ronde – Aşk Zinciri,* onu gitgide daha popüler kılıyordu. Ama asıl kitle ilgisi, 1952'deki Christian-Jaque imzalı *Fanfan-la-Tulip – Kahraman Âşık*'la geldi.

Bu tarihsel serüvende, en güzel halindeki bir Gina Lollobrigida'nın karşısında, Philipe en azından *Üç Silahşörler*'in Amerikan versiyonundaki Gene Kelly kadar sempatik, atletik ve alaycıydı. (Zaten 1954'te çevireceği *Si Versailles m'était Conté – Versailles'ın Dili Olsaydı* adlı tarihsel filmde d'Artagnan'ı oynayacaktı.) Philipe'in tüm dünyada (bu arada bizde) asıl ününü yapan, bu Christian-Jaque fantezisi oldu denebilir.

Fransız sinemasının unutulmaz bir çifti: Gérard Philipe ve Michèle Morgan

Ama aynı yıllarda Philipe tiyatroyu da boşlamadı. Asıl başarılı dönemi, ünlü tiyatro adamı Jean Vilar'ı tanımasıyla başladı. 1950 yılında bir akşam, genç Gérard, Vilar'ın "4. Henry"yi oynadığı Atelier tiyatrosundan içeri girdi. Vilar sonradan şöyle diyecekti: "İçeri Le Cid girdi sandım!" Nitekim ertesi yaz Avignon'da Vilar'ın yönetmenliğiyle ilk oyunu, Corneille'in "Le Cid"i oldu. Bu işbirliği sekiz yıl sürdü: sanatçının ölümüne dek... Ve Philipe her yaz Avignon'da, değişik oyunların farklı mizansenleriyle, tiyatroseverlerin karşısına çıktı, Lorenzaccio, Hombourg prensi, Octave, Perdican, 2. Richard veya Ruy Blas oldu. Hemen hep Vilar'ın, kimi zaman bizzat kendisinin sahnelemesiyle... O, öncelikle bir tiyatro canavarıydı ve hep öyle kaldı. "Tiyatro her şeyden önce insanı bilinçlendirmelidir," diyen Philipe'le seyircisi arasında, bir rock starınmkine benzemeyen bir yoğun alış-veriş oluşmuştu: gürültü, çığlık, aşırı hayranlık gösterileri veya kolektif histeri yoktu, ama bir tür 'tutkulu kardeşlik', aynı güzellikleri paylaşmaktan gelen bir duygu nakli vardı. O yılları yaşayanlar, bunu hiç unutmadılar ve Avignon onlar için hep biraz da Gérard Philipe'in mekânı olarak kaldı.

Sinema ise sürüyordu. René Clair'le işbirliği, *Les Belles de la Nuit – Gecenin Güzelleri* ve *Les Grandes Maneouvres – Hileli Aşk* gibi iki başyapıta yol açtı. Özellikle ikinci filmde, Michèle Morgan'ı haince baştan çıkarıp ölüme yollayan kadın avcısı, duygusuz garnizon subayı rolünde son derece etkileyiciydi. Ve filmin sonunda, aşkın ve ihanetin bedelini ödeyen, yalnızca kadın olmuyordu. René Clair, bu arada şöyle diyordu: "Onu at sırtında gören bir binicilik ustası bana şöyle dedi: 'O öyle iyi bir aktör ki, atı bile iyi bir binici olduğuna inandırıyor!'"... Yine Michèle Morgan'la çevirdiği *Les Orgueilleux – İhtiras Kadını,* dönemi için cüretkâr sahneler içeren bir 'aşk ve vazife' hikâyesiydi. René Clément'ın *Monsieur Ripois* filminde, yine bir kadın avcısının yüreğe dokunan acıklı öyküsündeki kahramanı canlandırdı. Tüm bu rollerin kaçınılmaz kıldığı bir kahraman, yine Stendhal'in *Kırmızı ve Siyah*'ında olgun Mme de Rénal'in âşığı olan Julien Sorel rolü

de elbette tam ona göreydi. Ünlü *Les Aventures de Till l'Espiègle*'in çekiminde kendi kendisini yönetmeyi denedi ama çok başarılı olamadı. *Pot-Bouille*'daki Octave Mouret, *Montparnasse 19 – Montparnasse Âşıkları*'daki ressam Modigliani ya da *Les Liaisons Dangeureuses – Tehlikeli İlişkiler*'deki sefih ve günahkâr Valmont rolleri, onun oyunculuk yeteneğinin farklı yüzlerini gösteren oyunculuk harikalarıdır. Özellikle sonuncusunda, yönetmen Roger Vadim'in bu melek yüzlü oyuncuyu, edebiyat tarihinde sefahat, baştan çıkarma ve kadınları birer nesne gibi kullanıp atma huyu üzerine yazılmış en keskin roman olan bu yapıttaki melek yüzlü şeytan olarak kullanması, kuşkusuz dâhiyane bir buluştur. Ve Philipe'in oyunu, diyelim ki yakın tarihli Stephen Frears uyarlamasındaki John Malkovich kompozisyonundan daha yoğun ve nüanslıdır.

Ve işte hemen hepsi bu kadar... Son filmi olarak kalan Luis Bunuel yapımı *La Fièvre Monte a El Pao*'nun çekimlerinde hastalanan sanatçı, gitgide ağırlaştı. Ve bir kalp kriziyle hayata veda etti. 37. yaş gününe çok az zaman kalmıştı. Genç yaşta ölümü, onu özellikle Fransızlar nezdinde bir efsane haline getirdi. Sayısız incelemenin ve kitabın yanı sıra, 1960'larda adına pul çıkarıldı. Jean Cocteau, ölümünden sonra şöyle demişti: "Manevi servetini hiç saymadan harcadı ve yüreğini, iflasına dek çevresine dağıttı."

BAŞLICA FİLMLERİ:

"Les Petites du Quai aux Fleurs" (1944 – ilk), "L'Idiot – Budala" (46), "Le Diable au Corps – İçimizdeki Şeytan" (46), "La Chartreuse de Parme – Parma Manastırı" (48), "La Beauté du Diable – Şeytanın Güzelliği" (50), "La Ronde – Aşk Zinciri" (50), "Fanfan la Tulipe – Kahraman Âşık" (52), "Les Belles de Nuit – Gecenin Güzelleri" (52), "Les Orgueilleux – İhtiras Kadını" (53), "Monsieur Ripois/Knave of Hearts" (54), "Le Rouge et le Noir – Kırmızı ve Siyah" (54), "Les Grandes Manoeuvres – Hileli Aşk" (55), "Les Aventures de Till l'Espiègle" (56), "Pot – Bouille" (57), "Montparnasse 19 – Montparnasse Âşıkları" (58), "Le Joueur – Kumarbaz" (58), "Les Liaisons Dangeureuses – Tehlikeli İlişkiler" (59), "La Fièvre Monte a El Pao" (60).

Marcello Mastroianni

(1923-1996)

İTALYAN SİNEMASININ maçoluğundan uluslararası bir kariyerin doruklarına tırmanan, elli yılı aşkın bir meslek hayatında yalnızca ülkesinin değil, tüm Akdeniz'in en sevilen, en popüler erkek oyuncusu olmayı ve çağdaş Avrupalı erkeğin tüm duygu, korku, kompleks ve bunalımlarının sergilemesini yapmayı başaran sinema kişiliği...

Marcello Mastroianni, Fontana Liri kasabasında, köy kökenli yoksul bir anababadan doğdu. Kardeşi Ruggero ile birlikte (sonraki yılların ünlü kurgucusu) Roma'ya gelerek üniversiteye girdi. Kimi kaynaklar, onun daha 1938'den itibaren

bir avuç filmde figüran olarak gözüktüğünü yazıyor. Savaş sırasında Almanlar onu teknik ressam olarak kullandılar. Sonra bir toplama kampına gönderildi, ordan kaçarak savaşın sonunu Venedik'te bekledi. *"Büyük babamın ve babamın marangoz dükkânını hatırlıyorum: babam bir sandalye yapıyor ve ağaç kokusunu çok iyi hatırlıyorum. Almanların üniformasını hatırlıyorum. Halkın hareketini hatırlıyorum. H. G. Wells'i, Simenon'u, Ray Bradbury'yi hatırlıyorum. Domenica delle Coriere'nin renkli ilüstrasyonlarını veya 'Flash Gordon' çizgi-romanını hatırlıyorum. Felllini'nin bana Snaporaz diye seslenişini hatırlıyorum. İlk kamp kurmamı hatırlıyorum.*

"Çehov'u, özellikle de 'Üç Kız Kardeş'de 'piyu, piyu, piyu' diye seslenen teğmen Solenyi'yi hatırlıyorum. İlk kez dağları ve karlı tepeleri görüşümü ve duyduğum heyecanı hatırlıyorum. 'Stardust' şarkısını hatırlıyorum: savaştan önceydi ve çiçekli bir giysisi olan bir kızla dans ediyordum." (İtalik bölümler, Mastroianni'nin ölümünden önce bizzat yazdığı bir yazıdan alınmadır.)

Savaştan sonra Roma'da kâtiplik yaptı. Ama girdiği kurum, ünlü İngiliz film şirketi Eagle-Lion'un İtalya şubesiydi!... 1947'de *Sefiller*'in bir İtalyan versiyonunda ciddi bir rol alarak sinemaya girdi. Ertesi yıl, Luchino Visconti'nin tiyatro trupuna katıldı ve Vittorio Gassmann, Gabriele Ferzetti gibi genç aktörlerle (hepsi ünlü olacaktı) Shakespeare, Tennessee Williams gibi yazarları oynadı. O aralar sinemada da sürekli olarak çalışmaya koyuldu. Steno, Mario Monicelli, Gentilomo, Emmer, Risi, Camerini, Gallone, Blasetti gibi yönetmenlerin sayısız filminde oynadı. Biz onu özellikle 1950 başlarında, Sophia Loren'in ilk filmleri olan kimi popüler komedilerde son derece yakışıklı, ama sıradan bir oyuncu olarak tanıdık: *Kötü Bir Kadın; Fırıncının Karısı; Kadın Olmanın Şansı...* Oysa o yıllarda Visconti'yle birlikte tiyatroda çok daha ciddi şeyler yapıyor, Goldoni, Çehov, Arthur Miller oynuyor, rahat, gevşek, sanki bir metni okumaktan çok konuşan oyunculuğu onu sinemada da daha iyi günlere hazırlıyordu. İlk dönemindeki en önemli filmi ise Carlo Lizzani'nin *Fakir Âşıkların Romanı* sayılabilirdi.

Mastroianni'ye ilk gerçek şansını da Visconti verdi: Dostoyevski uyarlaması *Le Notti Bianche – Beyaz Geceler*'deki gece düşçüsü emekçi rolü, ona çok iyi uyuyordu. Yıl 1957 idi ve Mastroianni'nin büyük çıkışı başlamıştı. Ardından Steno-Monicelli ikilisinin *I Soliti Ignoti – Toto Gangster*'indeki küçük hırsız ve Mauro Bolognini'nin *Il Bell'Antonio – Acı Aşk*'ındaki 'iktidarsız maço' rolleri geldi. Mastroianni'nin sonraki yıllarda hızlandıracağı tipik İtalyan erkeğinin cinsel gücüyle ve gülünç maçoluğuyla alay etme çabası, bu filmle başlamıştı.

Ama asıl önemli olan, Fellini'yle işbirliğiydi. İlk kez *La Dolce Vita – Tatlı Hayat*'ta, 1960'ların çılgın Roma'sında hayatına bir anlam arayan gazeteci rolüyle, Fellini'nin perdedeki psişik ikizi olma işlevine başladı. Bu film onu bir anda uluslararası bir star yaptı. Artık sadece İtalya'nın değil, tüm dünyanın gözünde iyi ve kötü yanları, erdem ve kusurlarıyla çağdaş ve kentli İtalyan erkeğiydi. Antonioni'nin *La Notte – Gece,* Malle'ın *Vie Privée – Özel Hayat,* Fellini'nin *Otto e Mezzo – Sekiz Buçuk*'unda (en ünlü rollerinden biri) bu kimliği pekiştirdi. Pietro Germi'nin *Divorzio all'Italiana – İtalyan Usulü Boşanma,* Vittorio de Sica'nın *Ieri, Oggi, Domani – Dün, Bugün, Yarın* veya *Matrimonio all'Italiana – İtalyan Usulü Evlilik,* John Boorman'ın *Leo the Last – Sonuncu Leo* ya da Ettore Scola'nın

Marcello: En ünlü filmlerinden biri olan Sekiz Buçuk*'ta*

Dramma della Gelosia – Kıskançlık Dramı gibi filmlerinde parlak komedi rolleri aldı. Bu tür rollerde de çok başarılı oluyor ve İtalyan usulü komedinin o görkemli yıllarında, her ülkeden, her uygarlıktan seyirciyle buluşuyordu. İlk Oscar adaylığını *İtalyan Usulü Boşanma* için kazandı. (Sonraki yıllarda *Özel bir Gün* ve *Siyah Gözler*'le de aday olacaktı.) Aynı film ve *Dün, Bugün, Yarın*'la BFA-İngiliz Film Akademisi'nin oyuncu ödüllerini aldı. *Kıskançlık Dramı* ile de Cannes'da en iyi oyuncu seçildi. (Tam 17 yıl sonra *Siyah Gözler*'le Cannes'da ikinci ödülünü alacaktı.) "Şarlo'nun komik filmlerini hatırlıyorum. *Kardeşim Ruggero'yu hatırlıyorum. Çiçero'nun İsa'dan 106 yıl önce, benim köyüme iki adım mesafede, Arpino'da doğduğunu hatırlıyorum. Büyükbabam bundan çok gurur duyardı: 'Vitam Regit Fortuna, non Sapienta,' derdi, Çiçero'nun ağzından... Ve eklerdi:* 'Evet ya, hayatı taşıyan şanstır, ermişlik değil.'"

Mastroianni'nin çalışma hevesi sonsuz, yönetmenlerin ona ilgisi büyüktü. "Sadece film çekerken gerçekten varoluyorum," diyen o değil miydi? Bu yüzden, 60-70'li yıllarda sürekli çalıştı. Elio Petri'nin *Onuncu Kurban* ya da Jacques Demy'nin *Kocam Hamile*'sinde bilim-kurgu ya da bilimsel fanteziyi, De Sica'nın *Gli Amanti/A Place for Lovers – Tehlikeli Arzular* veya *I Girasoli/Sunflower – Güneş Çiçekleri*'nde melodramı denedi. Monicelli'nin *Casanova 70,* Marco Ferreri'nin *Liza – Çılgın Fahişe* veya *Ne Touche pas A La Femme Blanche – Beyaz Kadına Dokunma*'sında klasik maçoluğa saldırısını sürdürdü. Visconti'nin *Lo Straniero – Yabancı*'sında bir Albert Camus, Liliana Cavani'nin *La Pelle – Deri*'sinde bir Curzio Malaparte, Marco Bellocchio'nun *Enrico IV*'sinde bir Pirandello kah-

ramanını oynadı. Birçok yönetmen onun kişiliğinden yararlanırken, o da onların en gizli yeteneklerini sergilemelerine aracı oldu: Ferreri hiçbir zaman *La Grande Bouffe – Büyük Tıkınma*'daki kadar yıkıcı, Dino Risi hiçbir zaman *La Moglie del Prete – Papazın Karısı*'ndaki kadar alaycı, Polanksi hiçbir zaman *Che/What – Ne?*'deki kadar neşeli, Ettore Scola hiçbir zaman *C'eramavo Tanti Amati – Birbirimizi Ne Kadar Sevmiştik; Una Giornata Speciale – Özel Bir Gün; La Terrazza – Teras* ya da *La Nuit de Varennes – Varennes Gecesi*'ndeki kadar hüzünlü olmamıştı, olmayacaktı.

İtalyan sinemasının unutulmaz çifti Marcello ve Sophia Güneş Çiçeği*'nde*

Yeni ve başka yönetmenler de onda esinlerini buldular. Taviani kardeşlerin *Allonsanfan,* Yves Robert'in *Salut l'Artiste – Selam Sanatçı,* Lina Wertmüller'in *Blood Feud – Kan Davası,* Theo Angelopoulos'un *Arıcı* veya *Leyleğin Geciken Adımı,* ondan büyük ölçüde yararlandı. Fellini hep ona döndü: *La Citta delle Donne – Kadınlar Kenti; Ginger ve Fred* ve *Intervista* için... Sonuncusunda, tam 26 yıl sonra *Tatlı Hayat*'daki partöneri Anita Ekberg'le bir araya gelmeleri gözleri yaşarttı: ikisi de iyice yaşlanmış, çökmüştü. Ama sinema mitolojisi ayaktaydı ve o taze, genç görüntüleri hep öyle kalacaktı. Scola'nın gözde oyuncusu olmayı da sürdürdü: *Splendor; Che ora E – Saat Kaç?; Kaptan Fracasse'ın Yolculuğu...* Nikita-Mikhalkov *Siyah Gözler*'ini sanki onun için çekti. Tıpkı Pal Sandor'un *Miss Arizona,* Giuseppe Tornatore'nin *Herkesin Keyfi Yerinde,* Robert Altman'ın *Pret-a-Porter – Hazır Giyim,* Raoul Ruiz'in *Üç Hayat ve Bir Ölüm* filmleri gibi... "Yağmur kokulu bir yaz gecesini hatırlıyorum. Ulis'in serüvenlerini hatırlıyorum: 'O çok yönlü dehası olan adam'... Uzun dilli Cassius Clay, diğer adıyla Muhammed Ali'nin New York'ta Frazier'ye karşı maçını hatırlıyorum. Mimari resim hocam Ridolfi'nin o güzel beyaz başını hatırlıyorum. Kızım Barbara'nın ilk resimlerini hatırlıyorum. Tiber nehrini altından bir yol geçirerek yükseltme projemi hatırlıyorum... Greta Garbo'nun ayakkabılarıma bakarak: 'Italian shoes?' deyişini hatırlıyorum. İlk sigaramı hatırlıyorum: aklımda kaldığı kadarıyla mısırdan yapılmıştı!... Dayım Umberto'nun ellerini hatırlıyorum: kerpeten gibi güçlü heykeltıraş elleri."...

Ve Mastroianni hepimizin, tüm sinemaseverlerin gözü önünde yaşlandı. Bedeni ağırlaştı, yüzünün çizgileri birer nehre dönüştü. 1950'de evlendiği kadınla, eski oyuncu Flora Carabella ile hep evli kalan, ama Sophia Loren'den Faye Dunaway'e ve Catherine Deneuve'e sinemanın en güzel kadınlarıyla saklamadığı aşklar yaşayan o güzel adam nerdeydi? Onun içinde saklı güzelliği en son fark eden, Portekizli usta Manoel de Oliveira oldu. Ve ona *Dünyanın Başlangıcına Yolculuk* adlı filmde başrolü verdi. Ölümün gölgesi sanki yüzünde okunuyordu, bu filmde... Bu da filmi daha trajik ve daha anlamlı kılıyordu.

"Hayat bana cömert davrandı. Çok alçakgönüllü bir aileden geliyorum. Babam banyo tamircisiydi. Bense tam istediğim mesleği yapıyorum." Mutluluğunu bu sözlerle açıklamıştı oyuncu... Bir onur Oscar'ı almak için ABD'ye giden Fellini'ye refakat etmiş ve onun aldığı ödüle ne denli sevindiğini açıklamıştı. Onlar bir büyük aile ve insanlara mutluluk dağıtan bir gruptu. Fellini ve eşi Giulietta Masina'dan sonra, ailenin bir önemli bireyi daha göçmüş oldu. Ölümü de onun aslında ne kadar sevildiğini gösterdi. Tüm İtalya, tüm sinema dünyası üzüldü ve yas tuttu. Akdenizli genç adam, tüm dünyanın sevgilisi olmayı başarmıştı. "2000 yılında dünyamıza neler olacağını, ne halde olacağımızı görmek için duyduğum isteği hatırlıyorum... Ve bu istek yaşlı bir fil gibi hâlâ burda duruyor. Hatırlıyorum. Evet, çünkü, hatırlıyorum, öylesine meraklı idim ki... Evet, sapanımla kertenkele avına çıkışımızı hatırlıyorum. İlk aşk gecemi hatırlıyorum. Hatırlıyorum, evet, çok iyi hatırlıyorum."...

BAŞLICA FİLMLERİ:

"I Miserabili – Sefiller" (1947 – ilk), "Sensualita" (52), "Tempi Nostri – Bizim Zamanımız" (54), "Cronache di Poveri Amanti – Fakir Âşıkların Romanı" (54), "La Bella Mugnaia – Fırıncının Karısı" (55), "Le Notti Bianche – Beyaz Geceler" (57), "I Soliti Inoti – Toto Gangster" (58), "La Loi – Âsi Kadın" (59), "La Dolce Vita – Tatlı Hayat" (60), "Il Bell'Antonio – Acı Aşk" (60), "La Notte – Gece" (61), "Divorzio all'Italiana – İtalyan Usulü Boşanma" (61), "La Vie Privée – Özel Hayat" (62), "Otto e Mezzo – Sekiz Buçuk" (63), "Ieri, Oggi, Domani – Dün, Bugün, Yarın" (63), "Matrimonio all'Italiana – İtalyan Usulü Evlilik" (64), "Casanova 70" (65), "La Decima Vittima – Onuncu Kurban" (65), "Questi Fantasmi – İtalyan Usulü Hayalet" (67), "Lo Straniero – Yabancı" (67), "Gli Amanti/A Place for Lovers – Tehlikeli Arzular" (68), "I Girasoli/Sunflower – Güneş Çiçekleri" (69), "Leo the Last" (70), "Dramma della Gelosia – Kıskançlık Dramı" (70), "La Moglie del Prete – Papazın Karısı" (71), "Ça n'Arrive qu"aux Autres – Acı Günler" (71), "Liza – Çılgın Fahişe" (72), "La Grande Bouffe – Büyük Tıkınma" (73), "Allonsanfan" (74), "C'Eravamo Tanti Amati – Birbirimizi Ne Kadar Sevmiştik" (75), "Salut l'Artiste – Selam Sanatçı" (76), "Una Giornata Speciale – Özel Bir Gün" (77), "Fatto di Sangue fra Due Uomini per Causa di una Vedova/Blood Feud – Kan Davası" (79), "La Citta delle Donne – Kadınlar Kenti" (80), "La Terrazza – Teras" (80), "La Pelle – Deri" (81), "La Nuit de Varennes – Varennes Gecesi" (82), "Enrico IV" (84), "Macccheroni" (84), "Ginger e Fred" (85), "L'Apiculteur/The Beekeeper – Arıcı" (86), "Intervista – Görüşme" (87), "Oci Ciornie – Siyah Gözler" (87), "Miss Arizona" (88), "Splendor" (89), "Stanno Tutti Bene – Herkesin Keyfi Yerinde" (90), "Le Pas Suspendu de la Cigogne – Leyleğin Geciken Adımı" (91), "Used People" (92), "Pret-a-Porter – Hazır Giyim" (94), "Al dila delle Nuole – Bulutların Ötesinde" (95), "Les Cent et Une Nuits – 101 Gece" (95), "Trois Amours et une Seule Mort – Üç Aşk ve Bir Ölüm" (96), "Voyage au Debut du Monde – Dünyanın Başlangıcına Yolculuk" (97).

Melina Mercouri
(1923-1994)

YUNANİSTAN'IN uluslararası sinemaya en büyük armağanı, her şeyiyle Yunanlı, giderek Akdenizli olan bir kadın: fiziği, tutkuları, angajmanları, aşkları ve nefretleriyle... Ve de oyunculuktan gelip bakanlık koltuğuna yükselmiş çok az sayıda kişiden biri...

Uluslararası sinema kaynakları Melina Mercouri'ye çok yer ayırmıyor, onu çok ciddiye almıyorlar. Kuşkusuz ki birkaç iyi filminden, *Pazarları Asla* ve *Topkapı*'dan söz ediliyor, Papandreu hükümetinde kültür bakanlığına yükseldiği belirtiliyor. Ama işte o kadar... Ancak Mercouri'nin kişiliği, özgünlüğü ve öneminin biz Türkler tarafından daha iyi anlaşabileceğini sanıyorum. Çünkü onun kişiliğinin ve serüveninin ana hatları, bize başkalarından çok daha yakın duruyor.

Mercouri, hep politikayla ilgilenmiş, tanınan bir ailede dünyaya geldi. Babası bir zamanlar bakan ve Atina milletvekili olmuştu. Genç yaşta ve babasının muhalefetine karşın oyunculuka ilgilendi, Atina'daki Ulusal Tiyatro'da tanındı ve sivrildi. Ülkesinin ünlü sinemacısı Michael Cacoyannis'in *Stella* filmindeki rolüyle birden ülke ve dünya çapında ün yaptığında, 32 yaşındaydı. Bu filmdeki trajik bir kaderin kurbanı olan altın kalpli bar şarkıcısı rolünde, yıllar süren tiyatro oyunculuğunun ve dışavurumcu kişiliğinin tüm ögeleri belirgindi. Görece olarak geç gelen bir ünü, bundan sonra temel olarak aynı kişilikte rollerle sürdürecekti.

Melina Mercouri

Ardından MacCarthy döneminde ülkesini terk ederek Fransa'da yaşayan Amerikalı yönetmen Jules Dassin'le işbirliği geldi. Nikos Kazancakis'in Türklere pek sempatiyle baktığı söylenemeyecek olan romanı *Celui qui Doit Mourir – Ölmesi Gereken Adam,* 1920'lerin karışık ortamında geçen dinsel bir alegoriydi. Mercouri'nin cinsel imalarla yüklü ateşli ve taşkın kişiliği, o yıllarda geleneksel soğukluğu içinde İngiliz sinemasının bile dikkatini çekti ve Joseph Losey'in hakkı yenmiş filmlerinden *The Gypsy and the Gentleman – Kanlı Çingene*'de oynadı. Sonra yine Dassin'le işbirliği sürdü. *La Loi – Âsi Kadın*'dan sonra, birlikte en ünlü filmlerini çektiler. Mercouri'nin altın kalpli bir Pireli fahişeyi, bizzat Dassin'in günümüz Yunanlısında antik çağdan ne kaldığını araştıran alabildiğine saf bir Amerikalı'yı oynadığı ünlü *Never on Sunday – Pazarları Asla.* Mercouri'nin 'pazarları asla' müşte-

ri kabul etmeyen fahişesi büyük ilgi topladı. Yönetmen ise açık Yunan hayranlığına karşın, bu filmde eski, antik Yunan'ı günümüzdeki Yunanistan'la karıştıran saf Batılı rolüyle, kendi kendisi dahil çok kimseye alaycı bir bakış atıyordu. Mercouri, Cannes'da en iyi oyuncu seçildi ve Oscar adayı oldu. Ayrıca bu filmde kalın, boğuk, erkeksi sesiyle söylediği şarkılarla, önünde bir şarkıcılık kariyeri de açılıyordu.

Mercouri bundan sonra sinemayı sürdürdü. İtalya, Fransa, İngiltere'de filmler çekiyor, *Il Guidizio Universale; The Victors – Zaferin Bedeli; Les Pianos Mécaniques – Mekanik Piyanolar* gibi uluslararası projelerde rol alıyor, ama eninde-sonunda hep Dassin'e dönüyordu. Zaten 1966 yılında evlendiler ve sanatçının ölümüne dek evli kaldılar. 1962'de klasik bir Yunan trajedisini çağdaşlaştırmak için yaptıkları *Phaedra – Fedra* başarısız sayıldı. Ancak 1963'te Türkiye'ye gelip Eric Ambler'in "Gün Işığı" adlı romanının filmini çektiklerinde, ortalık ayağa kalktı. Adı *Ölmesi Gereken Adam*'la Türk düşmanına çıkmış olan (bu unvanı ne rahat dağıtırız!) Mercouri, *Topkapı*'nın çekimlerinde Türkler'e ve Türkiye'ye olan hayranlığını gösterdi: bizim gibi gönlünün çektiğince dolaştı, Boğaz'ı gezdi, rakı içti, tavla oynadı, yağlı güreş izledi. Zaten filmde canlandırdığı karakter de bunları yapıyor ve yardakçılarıyla birlikte, Topkapı sarayının ünlü bir mücevherli hançerini çalmaya savaşıyordu. *Topkapı* adıyla gösterilen film, tüm dünyada büyük ilgi topladı. Ve sarayımızın adını herkese öğretti. Melina, yanındaki Maximilan Schell, Peter Ustinov, Robert Morley gibi oyuncularla birlikte kalbimizi kazanmış, 'ömür billah bacımız olmuştu!'...

Melina, ülkemizde çevirdiği Topkapı'*da Maximilian Schell'le*

Melina'nın sinema serüveni *A Man Could get Killed – Bekleyen Ölüm*, Marguerite Duras'nın çok güzel senaryosuna dayalı *10.30 PM Summer – Bir Yaz Gecesi On Buçukta* gibi filmlerle sürerken, Yunanistan'da darbe oldu, askerler iktidara geldiler. Bu, sol eğilimli sanatçı ve dostları için sürgün hayatı demekti. 'Devlet düşmanı' ilan edilen ve pasaportuna el konulan Melina da ülkesinden ayrıldı, Avrupa'da ve zaman zaman, özellikle yazları Türkiye'nin Ege kıyılarında yaşadı. Ancak bu dönem, belki en hareketli dönemi oldu: Albaylar Cuntası'na karşı dışardan yürütülen muhalefetin ve onları yıkma eyleminin kilit taşlarından ve bu konudaki uluslararası kampanyanın gönüllü emekçilerinden biri oldu. Mercouri, Moustaki, Mouskouri, Costa-Gavras, Vassilikos, Xenakis gibi dışarda yaşayan başarılı olmuş Yunanlı sanatçılar, bu dönemde örnek bir mücadele verdiler ve şarkıları, romanları, filmleri, oyunlarıyla demokrasinin mucidi olan bir ülkedeki utanç verici diktatörlüğü yıkmaya çabaladılar. 1974'te Albaylar'ın sonu gelince, Mercouri büyük umutlarla yurduna döndü ve hemen politikaya atıldı. Ama ilk seçimlerde, umduğunun tersine, parlamentoya giremedi. Bu ancak 1977 seçimlerinde mümkün olacak ve Mercouri, *Pazarları Asla*'nın mahallesi Pire'den sosya-

list milletvekili olarak mecliste yerini alacaktı. Politik kariyeri nedeniyle tüm 70'ler boyunca sadece birkaç filmde rol alma imkânı buldu: *Gaily Gaily,* Romain Gary'nin romanından Dassin'in uyarladığı *La Promesse de l'Aube – Şafakta Verilmiş Sözüm Vardı; Nasty Habits; A Dream of Passion...* Tıpkı Medea gibi çocuklarını öldürmüş bir kadının sahnede Medea'yı oynayan bir oyuncuyla giriştiği garip ilişkinin öyküsü olan ve oldukça kötü karşılanan 1978 tarihli bu son film, Mercouri'nin de son sinema rolü oldu.

Mercouri, 1981'de partisinin kültür bakanlığına atandı. Özellikle Yunan sinemasına onun döneminde büyük devlet desteği sağlandı, genç yönetmenlere tüm kapılar açıldı. Geride bıraktığı mesleğine elinden gelen yardımı yapan sanatçının artık uluslararası düzeyde büyük bir saygınlığı vardı. Yine de, Atina belediye başkanlığı için giriştiği mücadeleyi yitirdi. O arada kansere yakalandı. Sık sık ölüm haberleri yayılıyor, ama o hep direniyordu. Nihayet 1994'te, Yunanistan'ın yeniden demokrasiye dönüşünün 20. yıldönümünde, Melina öldü. Ve ülkesinin ulusal bir hazinesi olarak görkemli törenlerle gömüldü. 1971'de sürgünde yazdığı anıları "I Was Born Greek – Ben Yunanlı Doğmuşum" başlığını taşıyordu.

BAŞLICA FİLMLERİ:

"Stella" (1955 – ilk), "Celui qui Doit Mourir – Ölmesi Gereken Adam" (57), "The Gypsy and the Gentleman – Kanlı Çingene" (58), "La Loi – Âsi Kadın" (59), "Never on Sunday – Pazarları Asla" (60), "Il Guidizio Universale" (61), "Phaedra" (62), "The Victors – Zaferin Bedeli" (63), "Topkapı" (64), "Les Pianos Mécaniques – Mekanik Piyanolar" (65), "10.30 PM Summer – Bir Yaz Gecesi 10 Buçukta" (66), "Gaily Gaily" (69), "La Promesse de l'Aube – Şafakta Verilmiş Sözüm Vardı" (70), "Once is not Enough" (75), "Nasty Habits" (76), "A Dream of Passion" (78).

Marlon Brando

(1924-)

BİRÇOK KİŞİYE GÖRE YÜZYILIN OYUNCUSU, Method yönteminin canlı ve en iyi kanıtı... Stanley Kowalski, Terry Malloy, Napoleon, Don Corleone, Dr. Moreau gibi kahramanlardan geçerek ve yarım yüzyılı geride bırakarak günümüze ulaşan kişiliği, adına oyunculuk denen mesleğin medâr-ı iftiharı sayılıyor...

Marlon Brando, bir satıcının ve bir yerel tiyatro aktrisinin oğlu olarak Omaha'da doğdu. Sorunlu bir gençliği ve okul çağı oldu: öyle ki, ilk dönem filmlerinde canlandırdığı sorunlu, bunalımlı insanlar, doğrudan doğruya kendi özyaşamından çıkıp perdeye adım atmış sanılabilirdi. Babasıyla hiçbir zaman anlaşamadı. Anılarında şöyle diyordu: "Onunla aynı adı taşıyordum, ama yaptığım herhangi bir şey onu ne memnun eder, ne de ilgisini çekerdi. Hiçbir şeyi doğru

yapmadığımı söylemekten zevk alırdı." Buna karşılık annesi Dorothy hep büyük aşkı olarak kaldı: "Annem dünyadaki bütün şarkıları bilirdi. Bana öğrettiği binlerce şarkının müziğini ve sözlerini hâlâ hatırlıyorum." Aynı biçimde, ablaları Jocelyn ve Frances'i de her zaman çok sevdi.

Birkaç lise değiştirdi, Minnesota askeri akademisinden kovuldu. Sonra aklına oyunculuk düştü, New York'ta bir oyunculuk atölyesinde bir yıl çalıştı ve 1944 yılında "Annemi Hatırlıyorum" adlı tanınmış oyundaki Nels rolüyle Broadway'e adımlarını attı. Sonra art arda oyunlarda gözükmeye ve kendine bir isim yapmaya koyuldu. 1947'de Tennessee Williams'ın "Arzu Tramvayı" oyunundaki haşin, kaba, küfredip duran, sarhoş ve cahil, ama son derece erkeksi Stanley Kowalski kişiliğine öyle bir inanılırlık getirdi ki, tüm tiyatro camiası onu konuşmaya başladı. Ama bu rolü alması kolay olmadı. Birçok kişi, oyun için fazla genç olduğunu düşünüyordu. Bu ancak yazarın onu bir okuma provası sırasında görüp beğenmesiyle gerçekleşti. Williams, o yıllarda yazdığı ve yakın zamanda ortaya çıkan bir mektubunda şöyle diyordu: "Brando'nun kişiliğinde bir Stanley Kowalski'nin çıkıp gelmesinin bizim için ne büyük bir şans olduğunu anlatamam. Oyunculuktaki yeteneklerinin dışında da çok duyarlı, en az Burt Lancaster kadar da fiziksel çekiciliği var." Yine o aralarda, ilk oyun öğretmeni Stella Adler'in yanı sıra, Elia Kazan'ın Lee Strasberg'le kurduğu Actors's Studio'ya inanıp tüm gücünü koyan ve Method adı verilen bu yöntemin ilk uygulayıcılarından olmakla kalmayıp, oluşmasına da katkıda bulunan bir sanatçı oldu. Kazan yıllar sonra şöyle diyecekti: "Burjuva ahlakına ve aşırı düzenli bir yaşama karşı derin bir başkaldırı içindeydi."

Marlon Brando

Brando, 1950'de çarpıcı kişiliğini sinemaya taşıdı. Fred Zinnemann'ın *The Men – Erkekler* filminde, savaşta sakat kalarak hayata küsmüş bir gaziyi oynadı. Bir aylık bir hastane deneyimiyle büyük etki gücü kazanan oyunu, büyük övgü aldı. Ardından Broadway'daki hocası ve ustası Elia Kazan'ın *Arzu Tramvayı*'nda oynadı. Başarısı görkemliydi, ama Oscar'a aday olduğu halde alamadı. Başarısının çeşitli sonuçları arasında, bir zamanlar kovulduğu akademiden bir mektup aldığını ve kendisini geri çağırdıklarını hatırlıyor. Ama elbette köprülerin altından çok sular akmıştı ve Brando'nun asker olmaya hiç niyeti yoktu.

O aralar, dört yıl üst üste Oscar adaylığını sürdürecekti: *Viva Zapata*'da bir Meksikalıdan daha çok Meksikalı gözüken Zapata, *Julius Ceasar*'da modernleştirilmiş bir Marcus Antonius, *Rıhtımlar Üzerinde*'de New York dok işçisi Terry Malloy rolleriyle... Tüm bu filmlerdeki oyunculuğu öylesine görkemliydi ki, fil-

min baş köşesine geçip oturuyordu sanki... Gözüktüğü sahnelerde diğer oyuncuları siliyor ve tüm dikkatleri topluyordu. Tüm 50'ler boyunca sinemaya, Hollywood mesleğine ve aktörlük sanatına en çok etki yapan oyuncu oldu. Rex Reed onun için, "Ağzında ıslak tuvalet kâğıdı var gibi konuşuyor," diyordu. Buna rağmen, Shakespeare'den uyarlanan *Jül Sezar*'daki Marcus Antonius'un ünlü tiradını bir görsel-işitsel şölen haline getirdi. *The Wild One – Vahşi Hücum* filmindeki motosikletli, blucinli ve deri montlu genç, öfkeli âsi tipinde dönemin tüm gençleri kendilerini buldular, yaşlı kuşaklara, düzene, yerleşik değerlere karşı öfkelerinin türküsünü duydular. 1950'lerin James Dean'le birlikte en önemli gençlik idolü oldu. O James Dean ki, birbirlerini tanımışlar, sevmişler, dost olmuşlardı. Ve Brando şöyle diyecekti: "*Devlerin Aşkı*'nı çevirdiği günlerde, artık beni taklit etmekten vazgeçmişti. Güvensizliği yine sürüyordu, ama artık kendisi olmuştu. Bence çok büyük bir oyuncu olabilirdi. Ama işte öyle olmadı ve öldü, kendi efsanesinin içine sonsuza dek gömüldü."

Brando ise kendi efsanesini kurmaya başladı. Gerçi, "Oyunculuk boş ve yararsız bir meslektir," diyordu. "Oyuncu, kendisinden söz etmediğiniz takdirde sizi dinlemeyen kişidir," veya "Ünlü bir oyuncu olduğunuzda size politika, astronomi, arkeoloji veya doğum kontrolü üzerine de sorular sormaya başlıyorlar," diyerek alay ediyordu. Ama sanki oyunculuğuyla nefes alıyor ve dünyayı hayran bırakıyordu. Sayısız genç insan onu örnek alıyor, 'beat kuşağı'nın idolü oluyor, non-konformizmin, dünyayı değiştirme isteğinin ve farklı değerlerin öncülüğünü yapıyordu. Gerçi onu toplumsal bir tehlike ve yıkıcı bir kişilik olarak görenler de yok değildi. Ama aynı kişiler, rock'n roll'dan zenci haklarına, 1950-60'ların tüm farklı ve yenileyici şeylerine de karşı çıkacak değil miydiler?

Brando Rıhtımlar Üzerinde'*de*

50'lerin ikinci yarısında başarısı sürdü. Ama ilk beş yıl kadar değil... İlk kez şarkı söylemeyi denediği (bunun için ders almıştı) Mankiewicz müzikali *Guys and Dolls – Gönül Yolu*, bir Alman subayını ustalıkla oynadığı Irwin Shaw uyarlaması savaş filmi *The Young Lions – Genç Aslanlar* iyi filmlerdi. Ama *The Teahouse of the August Moon – Çayhane; Sayanora*, bir diğer Tennessee Williams uyarlaması *The Fugitive Kind – Kaçak* veya ilk ve son kez yönetmenliği denediği barok, çılgın ve uzun *One Eyed Jacks – Aşk ve İntikam* adlı western için iyi film demek kolay değildi. 1960'larda da kariyeri çok iyi gitmedi. Bir zamanlar Clark Gable'ı üne kavuşturan *Mutiny on the Bounty – Denizde İsyan* filminin yeni çevriminde, şirkete kan kusturdu, filmin çekimleri onun yüzünden uzadı (gerçi anılarında bunu kabul etmiyor), yönetmen Carol Reed işi bıraktı, yerine Lewis Milestone

geldi. Film, özellikle Brando'nun ölçüsüz davranışları, senaryoyla sürekli takışması, kendi rolünü nerdeyse kendisi yönetmeye kalkması gibi nedenlerle uzadı, maliyeti arttı, sonunda da gişelerde iki seksen yattı. Brando efsanesi nerdeyse geriye tepmeye başlamıştı. Peter Manso'nun tanımı o günlerde gerçekleşmeye başlamış olmalıydı: "Bir zamanların o güzel, seçkin oyuncusu, artık kendi kendisinden nefret eden kılıksız birine dönüşmüş bulunuyor ve geride bir insanlık enkazının izini bırakıyor." Brando ise bu filmin çekimlerinden çok mutlu olduğunu söylüyor: "Film süresince Tahiti'de geçirdiğim zaman, hayatımın en güzel günleridir."

Gerçekten de Brando, hem Tahiti'ye, hem de aşk yaşadığı ve evlenip bir çocuk sahibi olduğu adalı Tarita'nın kişiliğinde yerli halka vurulmuştu. Zaten hep farklı ırklara ve halklara ilgi duyan bir yapısı vardı: "Amerika'da bizim de paryalarımız olagelmiştir: kızılderililer, siyahlar, homoseksüeller... Kim bilir, bundan sonra kimler bu muameleden nasibini alacak." Yine şu sözler onundu: "Felsefi açıdan kendimi kızılderililere yakın hissediyordum. Yahudiler gözümü açan insanlar oldular, bilgi ve öğrenmeye saygı duymayı onlardan öğrendim. Siyahlardan da aynı şekilde birçok şey aldım. Ama sanırım, yaşayış biçimi bakımından üzerimde en çok etkisi olan insanlar Polinezyalılar." Oyunlarında zencilere yeterince rol vermediği için Tennnessee Williams'a bile ırkçı diye bakan Brando, hep farklı ırktan kadınlara ilgi duyacak, Hint kökenli oyuncu Anna Kashfi ve Polinezyalı Tarita, hayatının iki büyük aşkı olarak kalacaktır. Ayrıca kendisini kızılderililerin bir halk ve bir kültür olarak ABD'de varolma davalarına adayacaktır. Bu arada Mankiewicz'in politik dramı *The Ugly American – Çirkin Amerikalı; The Saboteur/Morituri* veya *Appaloosa – Batıda Vuruşanlar* gibi serüvenler, *Bedtime Story – Yatak Hikâyesi* veya Chaplin'in son filmi olan *Hong Konglu Kontes* gibi komedilerde pek başarılı olmayacaktır. 1960'lardaki sayılı iyi filmleri arasında, Arthur Penn'in Lillian Hellman'dan uyarladığı ırkçılık-karşıtı *The Chase – Kaçaklar* (bu filmde, bir star için görülmemiş biçimde iyi bir dayak yiyecektir!) ve de John Huston'un aykırı filmi, bir Carson McCullers uyarlaması olan *Reflections in a Golden Eye – Pırıltılı Gözler* (bu filmde de eşcinsel bir subayı oynayacaktır) sayılabilir. 60'ların sonuna doğru ise *Candy; Ertesi Günün Gecesi; Gece Gelen Adam* gibi filmleriyle, gerçekten de uçurumun diplerine iner. Brando efsanesi artık geçmişin malı olmuş gibidir.

Ama Brando, sayısız fırsatta görüldüğü gibi, bir atımlık barutu olanlardan değildi. Tam bitti, tükendi denirken, hep sanki küllerinden doğmayı ve yeni bir döneme girmeyi başardı. Bu dönemin startını da Coppola'nın ünlü *Baba*'sı verdi. Gerçi bu filmdeki Vito Corleone rolü için deneme filmi çekmek zorunda kaldı: ünlü bir oyuncu için ne aşağılama!... Ama sonuç parlaktı, rolü kaptı, tipini, kimliğini değiştirdi, birden bir – hatta iki – kuşak atladı. Ve filmin efsanevi başarısında büyük etken olarak, bir ikinci Oscar ödülü aldı. Ama ödülünü almaya gitmedi, yerine bir kızılderili kadını yolladı. "1960'ların sonu-70'lerin başında ABD'de kızılderililerin medeni hakları hareketi yayılırken, ben de onları her yönden – mânen, vicdanen, parasal olarak – destekledim," diyen sanatçı, törene niye gitmediğini de şöyle açıklıyor: "60 yıldır kızılderilileri sistemli biçimde kötü tanıtan ve yerden yere vuran bir endüstriyi pohpohlamak ve bu kutlamaya katılmak, ba-

na çok komik göründü." Brando, ilkini kaybettiği, ikincisini de almadığı Oscar heykelciklerine sahip olmadığını yazıyor. Buna aldırdığı da yok!... Ama eyleminin kızılderili hakları için savaşımda önemli bir etki yaptığı su götürmez.

Başarı başarıyı çağırır. Böylece, artık o gönül avcısı kimliğinden çıkıp rol gereği – aslında gerçek hayatta da – yaşlanmayı ve şişmanlamayı kabul eden Brando'nun önünde yeni bir dönem açılmış oldu. Bertolucci'nin *Paris'te Son Tango*'sundaki genç bir kızla sürekli seks yapan ölüm saplantılı orta yaşlı adam rolü, onu yeni açılan hoşgörü ve cinsel özgürlük döneminin de simgelerinden biri haline getirdi. Bu tartışmalı filmde tüm yüzü ve bedeniyle oynuyor, bir sahnede poposunu bile göstermekten çekinmiyordu!... Gerçi filmin İtalya'dan ABD'ye her yerde başı denetimle belaya girdi, ülkemizde vaktiyle kuşa çevrilerek gösterilebildi. Ama yankıları ve etkisi büyük oldu. Bertolucci ise onun için şöyle diyecekti: "İnsan olarak bir melek, oyuncu olarak bir canavar!"...

Marlon Brando ve Maria Schneider, Paris'te Son Tango'da

Brando efsanesi, daha sonra *The Missouri Breaks – Bozgun* adlı çok tartışmalı Arthur Penn westerniyle sürdü. Ama Brando artık sinemayı pek takmıyordu. "Oyunculuk sinirsel bir dürtünün dışavurumudur. Bir avarelik yaşamıdır. Ve oyunculuğu bırakmak, olgunluk belirtisidir," diyen sanatçı, artık Tahiti yakınında satın aldığı küçük adada, kendi hayatını Hollywood'dan, ışıklardan ve medyadan uzak yaşamak istiyordu: "Kendimi bir ilgi odağı haline getirmek ve kamuoyu önünde sürekli soyunmak arzusunda değilim," diyordu. Ne var ki zaman zaman oyunculuğa dönmek gereksinimi duyuyordu. *Superman*'daki 10 dakikalık rolü için muazzam bir para istedi... Ve aldı! Böylece artık önemli filmlerde (kimi zaman kalite, kimi zaman bütçe olarak önemli) kısa konuk oyunculuklar kabul etmeye başladı. *Kökler* TV dizisi, *Apocalypse Now – Kıyamet; The Formula – Formül; A Dry White Season – Kuru, Beyaz Bir Mevsim; The Freshman – Akıl Hocası; Christopher Columbus – The Discovery – Keşif*... 1978'den başlayarak hemen tüm rolleri artık baş değil, yardımcı rollerdi. Ama o bu rollerde bile tüm filmi 'çalıyor' ve ilgiyi topluyordu. Özellikle *Kıyamet* ve yeniden (yardımcı dalda) Oscar adayı olduğu *Kuru Beyaz Bir Mevsim* gibi... Oyunculuğu öylesine efsaneleşmişti ki, yapımcılar ona bu roller için büyük paralar ödüyordu. Ayrıca kamuoyu ilgisinden özel yaşamıyla da uzak kalamıyordu. 90'ların ortasında, Anna Kashfi'den olan oğlu Christian, kız kardeşi Cheyenne'e (bir kızılderili adı) hamileliği sırasında kötü davranan erkek arkadaşını öldürmek suçuyla tutuklanıyor, Cheyenne ise intihara kalkışıyor-

du. Tüm bu olaylar da, çocukları için acı çeken soylu baba görüntüsüyle, onu sürekli gündemde tutuyordu.

Brando'nun oyunculuğu sürüyor. Hatta 90'ların son yarısında yeniden başrollere de döndü: *Don Juan de Marco* veya *Doktor Moreau'nun Adası* gibi filmlerle... Bana sorarsanız, hiç de başarılı olamadı. Ama efsane, öyle veya böyle, ayakta duruyor. "Kendi adıma bir mağara adamı, bir neolitik çağ insanı olmayı yeğlerdim," diyen sanatçı, kuşkusuz hayatını bildiği gibi, dilediği gibi yaşadı, kendi değerlerini yarattı, kimi zaman kabul ettirdi. Gerçi onu sınırsız bir gururun ve temelsiz bir kendini beğenmişliğin kalesi gibi görenler de var: "Benim kuşağımdan hiçbir aktörün ondan fazla doğal yeteneği yoktu. Ama hiçbiri de entelektüel sahtekârlığı daha gülünç ukalalık düzeyine götürmedi." – Truman Capote...

"Çok fazla başarı, çok fazla başarısızlık kadar insanı mahva götürebilir," diyecek kadar akıllı olan Brando, yine de oyunu kendi kurallarıyla oynadı. Ve bu kurallar, onun hemen herkesçe olasılıkla sinema tarihinin en iyi oyuncusu olarak kabul edilmesine yeterli oldu. Onu 'yüzyılın oyuncusu' seçen TIME dergisi şöyle diyordu: "Bir devrime katılmayı reddetmiş olsa da, Brando onun simgesi olmayı sürdürüyor. Gölgesi Amerika'daki her oyunculuk sınıfına, gördüğümüz her filme, karşılaştığımız her TV show'una yansıyor. Onun verdiği örneğe, tüm De Niro'lar, Pacino'lar ve evet, Johnny Depp'ler veya Leonardo Di Caprio'lar inançlarını bağladılar. Brando tarihteki rolüne karşı çıkmış olabilir, onu dönüştürmüş de olabilir, ama sonunda ondan kaçmamadığı kesin."...

FİLMLERİ:

"The Men – Erkekler" (1950 – ilk), "A Streetcar named Desire – İhtiras Tramvayı/Arzu Tramvayı" (51), "Viva Zapata" (52), "Julius Caesar – Jül Sezar" (53), "The Wild One – Vahşi Hücum" (53), "On the Waterfront – Rıhtımlar Üzerinde" (54), "Desirée – Napolyon'un Sevgilisi" (54), "Guys and Dolls – Gönül Yolu" (55), "The Teahouse of the August Moon – Çayhane" (56), "Sayonara" (57), "The Young Lions – Genç Aslanlar" (58), "The Fugitive Kind – Kaçak" (60), "One Eyed Jacks – Aşk ve İntikam" (60 – ayrıca yönetti), "Mutiny on the Bounty – Denizde İsyan" (62), "The Ugly American – Çirkin Amerikalı" (63), "Bedtime Story – Yatak Hikâyesi" (64), "The Saboteur – Morituri" (65), "The Chase – Kaçaklar" (66), "The Appaloosa – Batıda Vuruşanlar" (66), "The Countess from Hong Kong – Hong Konglu Kontes" (67), "Reflections in a Golden Eye – Pırıltılı Gözler" (67), "Candy" (68), "The Night of the Following Day – Ertesi Günün Gecesi" (68), "Queimada – İsyan" (70), "The Nightcomers – Gece Gelen Adam" (71), "The Godfather – Baba" (72), "Last Tango in Paris – Paris'te Son Tango" (73), "The Missouri Breaks – Bozgun" (76), "Superman" (78), "Roots: the New Generation – Kökler" (79 – TV), "Apocalypse Now – Kıyamet" (79), "The Formula – Formül" (80), "A Dry White Season – Kuru Beyaz Bir Mevsim" (89), "The Freshman – Akıl Hocası" (90), "Christopher Colombus: The Discovery – Keşif" (92), "Don Juan de Marco" (95), "The Island of Dr. Moreau – Dr. Moreau'nun Adası" (96), "The Brave" (97).

Doris Day
(1924-)

HERKESİN FAVORİ OYUNCUSU, çilli sarışınlığını sanki zaman-ötesi bir gençliğin imajı haline getirmiş olan ve ne olursa olsun, her durumda bir bâkire olarak kalmasını bilen bülbül sesli şarkıcı-oyuncu...

Doris Day'in popülerliği şaşırtıcıdır. 30 yıldır sinemadan uzaktır, olası bir 'come back'i asla düşünmemiş ve kabul etmemiştir. Ama filmleri hep gösterilir, adı hep anılır, birçok ülkede hâlâ fan-club'leri vardır. O sanki zaman içinde donup kalmış bir gençlik, neşe, enerji ve cinsellikten sıyrılmış sevgili prototipidir.

Asıl adıyla Doris von Kappelhof, Cincinatti'de doğdu. İlk eğilimi danstı ve bu alanda, aldığı derslerle ilerlemeye başlamıştı. Ancak bir araba kazası, 13 yaşında onu danstan uzaklaştırdı. Onun yerine şarkıcılığı koydu ve sesini terbiye etti. 1940'ların başlarında, süregelen dünya savaşını büyük orkestraların ve dansın büyük yer tuttuğu bir eğlence hayatıyla unutmayı deneyen bir Amerika'da, genç Doris Day, Bob Crosby ve Les Brown orkestralarıyla çalıştı, Brown'ın büyük orkestrasıyla birçok plak yaptığı gibi, radyo programlarına çıktı ve kısa müzikal filmler çekti. Ama asıl sinema kariyeri 1948'de başladı. Warner Bros'la bir anlaşma yaptı ve *Romance on the High Seas – Havana'da Bayram*'da son dakikada Betty Hutton'ın yerine başrolü alarak, oyunculuğa başladı.

Doris Day

Day, Warner Bros döneminde, MGM'in büyük müzikalleriyle aşık atamayacak, alçakgönüllü, ama çoğu zaman son derece sevimli müzikal filmlerde kişiliğini ve oyunculuğunu geliştirdi. Çok güzel değil, ama çok sevimliydi. Kısa saçları, çilli bir yüzü, billur gibi bir sesi vardı. Çok rahat ve sıradan görünümlüydü: ideal komşu kızı!... O dönem filmleri için bu kadarı fazlasıyla yeterliydi. Böylece Day, *My Dream is Yours – Rüyalarımın Kızı*'ndan *Tea for Two – Melekler Resmigeçidi*'ne, *Lullaby of Broadway – Broadway Şarkısı*'ndan *On Moonlight Bay – Mehtap Koyu*'na, *April in Paris – Paris'te Bahar*'dan *Calamity Jane – Silahşörler Kraliçesi*'ne çeşitli filmlerde başarı kazandı. Birçok filmde unutulmaz parçalar söylüyordu. Çok sempatik western müzikali, Vahşi Batı'nın ünlü kadın silahşörü Calamity Jane'i oynadığı *Silahşörler Kraliçesi*'nde söylediği "Secret Love" ise, Oscar ödülü de alarak o kuşaklar için ölmezleşiyordu. Arada, stüdyo sisteminin gereği, kimi dramatik rollere de çıktı: ünlü cazcı Bix Biederbecke'nin hayatından esinlenmiş olan *Young Man with A Horn*, bir Klu-Klux-Klan öyküsü olan *Storm Warning – Fırtına İşareti*...1955 yılında ise iki filmde oyun gücüyle büyük başarı kazandı: Frank Sinatra'yla oynadığı ve ölüm

Doris Day, Rock Hudson'la Yastık Sohbeti'nde

saplantılı melankolik bir müzisyene yeniden yaşama arzusu veren bir genç kızı canlandırdığı *Young at Heart – Alevli Kalpler* ve James Cagney'in karşısında bir dönemin ünlü, ama talihsiz şarkıcısı Ruth Etting'i oynadığı *Love Me or Leave Me – Öldüren Aşk*. Küçük çilli sarışın, iyi bir oyuncu da olmuştu.

Doğallıkla ardından dramatik roller geldi. Alfred Hitchcock, kendisinin çok sevdiği 'soğuk sarışın' tipine uymamasına rağmen, Day'i *Çok Bilen Adam*'ın ikinci çevrimi için seçti. Çünkü bu filmdeki kadın kahramanın seksi olması değil, annelik duygusu vermesi gerekliydi. Nitekim Day, kaçırılmış çocuğunu arayan ve ona ancak filmde söylediği ünlü ve Oscar'lı "Que Sera Sera" şarkısıyla ulaşabilen anneyi çok iyi canlandırdı. *Julie*'de ise kocasının öldürmek istediği sevimli bir zevce rolüyle, sanki 1940'ların aile-içi melodramlarını hatırlattı. (Aynı kişiliği, 1960'daki *Midnight Lace – Sisli Geceler*'de de yineleyecekti.) Ama müzikali de tümüyle bırakmadı. Stanley Donen filmi *The Pyjama Game – Pijamalı Güzeller*, kariyerinin doruklarından biri oldu.

Day sonra hafif güldürülere kaydı. Önceleri ünlü ve yaşça daha büyük erkek oyuncularla bir-iki film yaptı: Clark Gable'le *Teacher's Pet – Öğretmenin Sevgilisi*, Richard Widmark'la *Tunnel of Love – Aşk Tüneli*. Ama bu alandaki asıl büyük çıkışını, aslında daha alçakgönüllü gözüken bir filmle, *Pillow Talk – Yastık Sohbeti*'yle yaptı. Bu filmde, o yılların seks objesi diye bakılan oyuncusu Rock Hudson'la aynı telefonu paylaşan daire komşusu ve düşmanlıkla başlayıp aşka kayan bir ilişkinin

kadın kahramanıydı. Film büyük başarı kazandı, hatta beklenmedik biçimde Day'e bir Oscar adaylığı bile getirdi. Ve bu önünde yeni bir dönem açtı. Hemen hepsini Ross Hunter'ın yapımcılığı altında yeni şirketi Universal'de çevireceği, bir bölümünde Rock Hudson'la oynayacağı cinsellik soslu salon komedileri... Dünyayı sarsacak bir 'cinsel devrim'den 10 yıl önce, Hollywood'un izin verdiği ölçüde seksiydi, bu filmler... Yatıp kalkmak, cinsel ilişki, hep arka planda da olsa söz konusu oluyor, ama Day asla açık biçimde yatağa girmiyordu: evlenene dek elbette!... Böylece adı ezeli bâkireye çıktı, erkeklere direniş gücü ve yöntemleri üzerine espriler yapıldı, hatta sinema okullarında tezler yazıldı!... Dönem koşulları, toplum ahlakının yapısı ve sanatçının kişiliği, sinemada kendine özgü bir kimlik yaratmıştı. Groucho Marx'ın esprisini hatırlamanın sırasıdır: "Öyle uzun zamandır ortalardayım ki, Doris Day'in bâkire olmadan öncesini bile hatırlıyorum!"...

Doris Day, bu tür filmlerini sürdürdü: Rock Hudson'la *Lover, Come Back – Aşka Davet* ve *Send me no Flowers – Bana Çiçek Yollama*, David Niven'le *Lütfen Papatyaları Yemeyin*, Cary Grant'la *That Touch of Mink – Sıcak Eller*, James Garner'la *The Thrill of it All* ve *Move Over Darling – Çifte Nikâh*, Rod Taylor'la *Do Not Disturb – Beni Rahatsız Etme*, Richard Harris'le *Caprice – Son Oyun*, vs. Rock Hudson'la aynı yaşta sayılırlardı (Rock bir yaş küçüktü). Ama onu David Niven ve Cary Grant gibi daha yaşlı oyuncularla oynatmak fikri, daha sonra çok daha genç oyuncularla oynatmak uygulamasına dönüştü. Sanki yaşlandıkça taze kana ihtiyaç duyuyordu!... Ama hep genç kız-kadın rolleri alıyor ve hâlâ inandırıcı olabiliyordu. Yine de yaş bir sorun olmaya başlamıştı. Yapımcı Joe Pasternak şöyle diyecekti: "Yaşlanmadığına inanıyor. Bana bir kez görüntü yönetmeninin yaşlandığından söz etti. Onu kovmamızı istiyordu!"

Ama Doris Day de yaşlandığını kabul etmek zorunda kaldı. Son birkaç filmi, *Josie'nin Öyküsü; Işıklar Söndüğünde Neredeydin?* vs. öylesine başarısız oldu ki... Sanatçı, 1968'de sinemayı bırakarak TV'ye yöneldi. Ve 1968-73 arasında "Doris Day Show" adlı bir program yaptı. Sinemaya asla dönmedi. Ama, bir 10 yıl sonra, yeniden TV'ye çıktı ve 1985-86'da "Doris Day and Friends" adlı bir show'u sürdürdü. Sonra kamera ışıklarından kesinlikle uzaklaştı. 1975 yılında anılarını yayınlamıştı. Bu kitaptan da anlaşıldı ki, hayatı hep filmleri gibi geçmemiş, çeşitli sıkıntılı dönemleri olmuştu. Kitaba göre, 13 yaşında bir yıl hastanede kalmış, 16'sında evini terk etmiş, 17 yaşında kendi deyimiyle 'psikopat bir müzisyen'le evlenmiş, 22 yaşında yeniden mutsuz bir beraberlik yaşamıştı. Menajeri olan Marty Melcher'le üçüncü evliliği, görünürde ve 17 yıl boyunca iyi gitmiş, ama adamın 1968'deki ölümünden sonra Doris, dehşet içinde 20 milyon dolarlık tüm birikimini çar-çur ettiğini ve onu beş parasız bıraktığını öğrenmişti. Olay davalara yol açmış ve Doris, TV show'unu hiç istemediği halde, para kazanmak için kabul etmişti. Görüldüğü gibi, kaygısız bâkirenin aslında zor ve sorunlu bir yaşamı olmuş, özellikle erkeklerden çok çekmişti. O erkekler, filmlerindeki Rock Hudson, Cary Grant veya James Garner gibi nazik ve sofistike değillerdi, ona iyi davranmamışlar ve hayatını zehir etmişlerdi. Ama bizler, onun ünlü komedilerini izlerken hep gülecek ve ardında yatan gerçek dramları bilmemeyi yeğleyeceğiz.

BAŞLICA FİLMLERİ:

"Romance on the High Seas – Havana'da Bayram" (1948 – ilk), "My Dream is Yours – Rüyalarımın Kızı" (49), "Young Man with a Horn" (50), "Tea for Two – Melekler Resmi Geçidi" (50), "West Point Story" (50), "Storm Warning – Fırtına İşareti" (50), "Lullaby of Broadway – Broadway Şarkısı" (51), "On Moonlight Bay – Mehtap Koyu" (51), "April in Paris – Paris'te Bahar" (52), "Calamity Jane – Silahşörler Kraliçesi" (53), "Lucky Me – Talih Rövüsü" (54), "Young at Heart – Alevli Kalpler" (55), "Love Me or Leave Me – Öldüren Aşk" (55), "The Man who Knew too Much – Çok Bilen Adam" (65), "Julie" (56), "The Pajama Game – Pijamalı Güzeller" (57), "Teacher's Pet – Öğretmenin Sevgilisi" (58), "Pillow Talk – Yastık Sohbeti" (59), "Please Don't Eat the Daisies – Lütfen Papatyaları Yemeyin" (60), "Midnight Lace – Sisli Geceler" (60), "Lover Come Back – Aşka Davet" (62), "That Touch of Mink – Sıcak Eller" (62), "Jumbo" (62), "Move Over Darling – Çifte Nikâh" (63), "Send Me no Flowers – Bana Çiçek Gönderme" (64), "Do Not Disturb – Beni Rahatsız Etme" (65), "Caprice – Son Oyun" (67), "The Ballad of Josie – Josie'nin Türküsü" ("68), "Where Were You when the Lights Went Off? – Işıklar Söndüğünde Neredeydin?" (68).

Charlton Heston

(1924-)

PERDENİN BEN HUR'U, Musa'sı, *Maymunlar Cehennemi*'nin kayıp astronotu... Hollywood denen genelde kültürsüz kasabada, tarihsel-dinsel rollerin ve kimliklerin komplekssiz sahibi... Ama, aynı zamanda, iyi bir aktör, kusursuz bir vatandaş, sosyal yanı güçlü bir yurttaş...

Charles Carter adıyla Evanston'da doğan sanatçı, Northwestern üniversitesinde drama ve diksiyon dersleri aldı. İlk kez orda, 1943 yılında çekilen 16 mm'lik bir *Peer Gynt* filminde bu kahramanı oynadı. Sonra Chicago radyosunda çalıştı, savaşın son üç yılında hava kuvvetlerinde görev yaptı. Savaştan sonra Katharine Cornell'in trupuna girdi ve özellikle Shakespeare'in "Antony ve Cleopatra"sında büyük başarı kazandı. Sonra TV'de tiyatro programlarında gözüktü, "Julius Caesar"da Marcus Antonius, "Wuthering Heights"da Heathcliff, "Hırçın Kız"da Petruchio rollerini oynadı, 1949'daysa amatör bir topluluğun *Julius Ceasar*'ı filme alması sırasında yeniden Marcus Antonius'u yüklendi.

Uzun boylu, sert çeneli, irade ve erdem akan bir yüz sahibi bu genç adamın Hollywood'un dikkatini çekmemesi düşünülemezdi. Böylece o da 1940 sonları/50'lerde Hollywood'a taze kan getiren ve aralarında Burt Lancaster, Kirk Douglas, Marlon Brando, Montgomery Clift gibi adların bulunduğu oyuncular kervanına katıldı. İlk rolleri, bir kara-film örneği olan *Dark City – Karanlık Şehir* ve

görkemli King Vidor melodramı *Ruby Gentry – Kaza Kurşunu*'ndaydı. Ama daha 1952 yılında çevirdiği *The President's Lady – Sonsuz Aşk*, ona sanki geleceğini gösterir gibiydi: bu filmde ilk kez ünlü birini, başkan Andrew Jackson'ı canlandırıyordu. Ardından her türde filmler geldi. Cecil B. de Mille'in *The Greatest Show on Earth – Harikalar Sirki*, western türünde *Pony Express; Arrowhead* veya *The Far Horizons – Uzak Ufuklar*, dram türünde *Bad for Each Other* ya da *Lucy Gallant – Talih Kuşu*, egzotik orman serüvenlerinde *The Naked Jungle – Çıplak Vadiler Kraliçesi* veya *Secret of the Incas – İnkaların Sırrı*.

Charlton Heston
Ben Hur *rolünde*

Heston'ın talihi, 1956'da Cecil B. de Mille'in görkemli epiği *10 Emir*'deki Hazret-i Musa rolü için onu seçmesiyle başladı. Gülünç olmadan, öylesine bir tarih ve din kahramanını oynamak... Bunu başarmıştı. Ama yıllar sonra şunu o da eklemeden yapamadı: "Musa'dan sonra yaşamak zormuş!"... Ardından, sıradan, çağdaş kişiliklerle tarihsel kişiliklerin birbirini izlediği sayısız film geldi. Orson Welles'in *The Touch of Evil – Bitmeyen Balayı*'sındaki polis şefini, biraz da Welles'e o zor döneminde destek olmak için kabul ederken, yine De Mille'in başlayıp Anthony Quinn'in bitirdiği *The Buccaneer – Korsan*'da yeniden Andrew Jackson, William Wyler'ın gösterişli *Ben Hur*'unda ise Ben Hur oldu. Oscar'lara boğulan bu filmden bir heykelcik de ona düştü. Oysa hiçbir zaman önemli ve iddialı bir oyuncu değildi. Ancak, kimi zaman dendiği gibi, "tam gereken zamanda gereken yerde olmayı başarmıştı."

Ardından yine bu tür roller geldi: Anthony Mann'ın *El Cid*'indeki tarih-edebiyat kahramanı, elbette oydu. George Stevens'ın *Dünyanın En Büyük Hikâyesi*'nde Vaftizci Yahya, Carol Reed'in *The Agony and the Ectasy – Acı ve İlham*'nda ise Michelangelo – Mikelanj oldu... Elbette *Hartum*'daki general Gordon, *Julius Caesar*'daki Marcus Antonius, *Antony ve Cleopatra*'daki yine Marcus Antonius (bu iki gençlik aşkını sonunda profesyonel olarak filme aktarabilmiş ve hatta ikincisini bizzat yönetmişti), *Üç Silahşörler*'de kardinal Richelieu rollerini de unutmamalı. Şöyle demişti: "Tarihte ölümünden yüzyıllarca sonra bile hatırlanacak kadar önemli bir yer tutmuş birini canlandırmakta özel bir heyecan var." Şöyle eklemişti: "İki De Mille filmiyle iyi bir kariyer yapamazsanız, hiç yapamazsınız." *El Cid*'le geçen uzun aylardan sonra ise şöyle konuşmuştu: "Tüm bir kışı bir zırhın içinde geçirdikten sonra, kolayca eğilip bükülebilen bir elbise giymenin zevkini anlayamazsınız!" Ve yine şu sözler ona aitti: "Üç başkan, üç aziz ve iki dehayı oynadım. Tüm bunlar bir kişilik sorunu doğurmazsa, hiçbir şey doğurmaz demektir!"... Onu gerçekten de en çok, başta dediğimiz gibi çekincesiz ve komplekssiz sıvandığı ve sonunda hakkından geldiği bu tarihsel kimlikleriyle hatırlayacağız.

Ne var ki Heston gerçek oyunculuk kumaşı taşıyan bir aktördü. Demek ki, başka rolleri de unutulamaz. Örneğin Franklin Schaffner'ın aykırı tarihsel epiği *The War Lord – Harp İlahı*'nda oynamasının ödülünü, yine Schaffner'ın yönettiği Pierre Boule uyarlaması ünlü bilim-kurgu fantezisi *Maymunlar Cehennemi*'nin başrolünü oynayarak aldı. Ve muazzam bir başarıya erişerek, bir seriye dönüşen filmin ilk devam filminde de oynadı. İki kişisel western, Sam Peckinpah'ın *Major Dundee – Kahraman Binbaşı* ve Tom Gries'ın *Will Penny*, bilim-kurgunun çok moda olduğu yıllarda *Maymunlar Cehennemi*'nin dışında Boris Sagal'ın *The Omega Man – Tek Adam* ya da Richard Fleischer'in *Soylent Green – Açlık*, felaket filmleri modasının başladığı 70'lerde *Skyjacked – Hava Korsanı; Earthquake – Deprem; Airport 75; Gray Lady Down* ya da *Call from Space* gibi filmlere destek oldu ve başrollerini oynadı. Arada kuşkusuz Nicholas Ray'in *Pekin'de 55 Gün*'ünden Ralph Nelson'un *Counterpoint – Esirler Kampı*'na, başka önemli filmler de var.

Heston, 1980'lerde sinema çalışmalarını azalttı. Şöyle demişti: "Kusursuz bir performans verdiğinize inandığınız an, artık çıkıp gidebilirsiniz." Onunsa bu tür performansları çoktu. 1982'de *Mother Lode* adlı westernle, övülen bir yönetmenlik çabası gerçekleştirdi: ikinci ve son yönetmenliği... Ve oğlu Fraser Heston'ın yönettiği kimi filmlerde oynadı. Ama oyunculuğunu tümüyle bırakmadı. Günü-

Charlton Heston (solda) Rex Harrison'la Acı ve İlham *filminde*

müze dek gelen çabaları hep sürüyor: *Wayne's World-2; Tombstone; True Lies – Gerçek Yalanlar; In the Mouth of Madness – Çılgınlığın Pençesinde; Alaska; Hamlet...* Kenneth Branagh'ın dört saatlik yorumunda, sarayda temsil veren oyuncu gibi küçük bir rolü kabul ederek, hem Shakespeare'e ezeli saygısını, hem de oyunculukta küçük-büyük rol ayrımı olmadığını gösterdi. Şöyle demişti: "Büyük roller hep Shakespeare rolleridir."

Sanatçı, ayrıca Hollywood'un en etkin kişiliklerinden biri: tam altı kez Oyuncular Birliği'nin başkanı seçildi, AFI – Amerikan Film Enstitüsü başkanlığı yaptı, politikada hep görüş belirtti. Bu görüşler, özellikle son dönemde gitgide daha muhafazakâr hale geliyor!... Heston, Oyuncular Birliği'nde ilerici kanadın temsilcisi Ed Asner'le sık sık polemiğe girişmişti. Son dönemde ise başkan Clinton'a muhalefetiyle ve onun sözgelimi eşcinsellere veya zencilere tanıdığı hakları eleştirmesiyle kendini gösteriyor. Demek ki, sürekli tarihsel kişilikleri oynamak, bu değerli aktöre belki de fazlasıyla geçmişin mutlu günlerinin gölgesine sığınmak huyunu getirdi!... 1977 yılında Oscar törenleri sırasında, toplumsal hayır işlerine büyük katkısı nedeniyle 'Jean Hersholt hayırseverlik özel ödülü'nü alan sanatçı, 1956-78 arasında tuttuğu günceyi "The Actor's Life – Oyuncunun Hayatı" adıyla yayınlamıştı.

BAŞLICA FİLMLERİ:

"Peer Gynt" (1942 – 16mm'lik amatör – ilk), "Dark City – Karanlık Şehir" (50 – ilk profesyonel film), "The Greatest Show on Earth – Harikalar Sirki" (52), "Ruby Gentry – Kaza Kurşunu" (52), "The President's Lady – Sonsuz Aşk" (53), " Pony Express" (53), "The Naked Jungle – Çıplak Vadiler Kraliçesi" (54), "Secret of the Incas – İnkaların Sırrı" (54), "Lucy Gallant – Talih Kuşu" (55), "The Ten Commandments – 10 Emir" (56), "Touch of Evil – Bitmeyen Balayı" (58), "The Big Country – Büyük Ülke" (58), "Ben Hur" (59), "El Cid" (61), "55 Days in Peking – Pekin'de 55 Gün" (63), "Major Dundee – Kahraman Binbaşı" (65), "The Agony and the Ecstasy – Acı ve İlham" (65), "The Ward Lord – Harp İlahı" (65), "Khartoum – Hartum" (66), "Counterpoint – Esirler Kampı" (67), "Planet of the Apes – Maymunlar Cehennemi" (67), "Will Penny" (68), "Beneath the Planet of the Apes – Maymunlar Cehenneminin Ötesinde" (69), "The Omega Man – Tek Adam" (71), "Antony and Cleopatre" (71 – aynı zamanda yönetti), "Soylent Green – Açlık" (73), "Earthquake – Deprem" (73), "The Three Muskeeters – Üç Silahşörler" (74), "The Last Hard Men – Seni Gömmeye Geldim" (76), "Midway" (76), "The Mountain Man – Dağ Adamı" (80), "Mother Lode" (82 – aynı zamanda yönetti), "Call from Space – Uzayın Çağrısı" (89), "Tombstone" (94), "True Lies – Gerçek Yalanlar" (94), "In the Mouth of Madness – Çılgınlığın Pençesinde" (95), "Alaska" (96), "Hamlet" (96).

lou – Kanunsuz Silahşör'le gelecekti. Bu filmde bir değil iki rolü birden vardı: sarhoş, işi bitik bir eski silahşörle, onun madeni bir takma burunla dolaşan kötülük timsali ikizi!... Marvin iki rolde de harikaydı. Ve şaşırtıcı biçimde, bu filmle bir Oscar ödülü almayı başardı. O güne dek hep biraz küçümsenmiş, nerdeyse itilip kakılmış bir 'kötü adam' için iyi bir başarıydı doğrusu...

Lee Marvin bundan sonra bir dizi seçkin rol buldu kendisine... *Profesyoneller*'in bıkkın vahşi batı kahramanlarından biri veya *The Dirty Dozen – 12 Kahraman Haydut*'un lideri oydu. 1967-68'lerde dostlukla bağlandığı İngiliz yönetmeni John Boorman'ın iki önemli filminde oynadı. *Point Blank – Dönüşü Olmayan Nokta*, Marvin'in bir fikrinden yola çıkarak çekilmişti. Marvin, bu çağdaş ve stilize polisiyede intikamını yavaş yavaş, ama en şiddet yüklü biçimde alan soğukkanlı bir katille, sanki modern sinemanın aykırı kahramanlarından birini yaratıyordu. Filmin bir kült-filme dönüşmesinde onun da katkısı büyüktür. Sonra da *Hell in the Pasific – Cehennemde İki Adam*'da, büyük Japon oyuncusu Toshiro Mifune ile görkemli bir iki kişilik gösteri sundular. Bir oyunculuk gösterisi... 60'ları kapayan filmiyse, hiç beklenmedik biçimde "I Was Born Under a Wandering Star" ve başka şarkıları söylediği *Paint Your Wagon – İki Serseri* adlı Joshua Logan müzikaliydi. Ve Marvin, bu belki en zor işin altından da yüzünün akıyla kalkıyordu!...

Lee Marvin, (solda) Robert Shaw'la birlikte Çığ Ekspresi *filminde*

1970'lerde de iyi roller buldu. Ama artık daha çok gösterişli, parlak aksiyon filmlerinin güvenceli oyuncusuydu. *Monte Walsh – Kahramanın Sonu; Emperor of the North Pole – Ölüm Treni; Shout at the Devil – Cehennemde Randevu; The Great Scout and Cathouse Thursday – Muhteşem Vurguncu* gibi değişik türde westernlerde veya *Prime Cut – Eve Gelen Yabancı; The Spikes Gang – Demir Mızraklılar* gibi soygun filmlerinde oynadı. Arada, John Frankenheimer'ın Eugene O'Neill uyarlaması *The Iceman Cometh* ya da Samuel Fuller'ın savaş anılarına dayandırdığı özyaşamsal filmi *The Big Red One – Ölüme Koşanlar* gibi ticari sinemanın dışında kişisel filmlere de katılıyor ve oyunculuğunu gösteriyordu.

80'lerde artık biraz yorgundu. Özellikle altı yıl birlikte yaşadığı bir kadının, Michelle Triola'nın, ayrıldıktan sonra birlikte geçen yılları için ondan ciddi bir tazminat isteyerek açtığı dava, 1979'dan itibaren yıllarca sürdü ve Amerikan kadın derneklerin de katkısıyla, kamuoyu tarafından yakından izlenen bir hukuk mücadelesine dönüştü. Triola, davasını kısmen kazandı ve Amerikan hukukuna bu konularda temel bir içtihat getirdi. Tüm bu olaydan yorulan Marvin, teselliyi içkide ve son birkaç filminde aradı. Michael Apted'in *Gorky Park*'ı 80'lerdeki tek ciddi çabası sayılabilir. *Avalanche Express – Çığ Ekspresi; Death Hunt – Ölüm Avı; Delta Force* ve *12 Kahraman Haydut*'un yıllar sonra TV için yapılan bir yeniden çevrimi, onun son sinemasal etkinlikleri olarak kalacaktır. Sanatçı bir kalp krizi sonucu hayata veda etti.

Marvin, son derece kendine özgü bir oyuncu ve handikaplarını avantaj haline getirmeyi başarmış farklı bir stardı. 1957-59 arası yaptığı *M. Squad* adlı TV dizisiyle de büyük ilgi toplamıştı. Oyunculuğunda modern ve günümüzden bir şeyler vardı ve bu, sanırım onun filmlerinin her zaman aynı zevkle izlenmesini sağlayacak.

BAŞLICA FİLMLERİ:

"You're in the Navy Now" (1951 – ilk), "The Big Heat – Ölüm Korkusu" (53), "The Wild One – Vahşi Hücum" (54), "The Caine Mutiny – Gemide İsyan" (54), "Bad Day at Black Rock – Zafer Madalyası" (55), "Seven Men from Now – Yedi Kişi Ölecek" (57), "Attack! – Hücum!" (57), "Raintree County – Hayat Ağacı" (57), "The Man who Shot Liberty Valance – Kahramanın Sonu" (62), "Donovan's Reef – Çılgınlar Batakhanesi" (63), "The Killers – Ölüm Saçanlar/Katiller" (64), "Cat Ballou – Kanunsuz Silahşör" (65), "Ship of Fools – Çılgınlar Gemisi" (65), "The Professionals – Profesyoneller" (66), "The Dirty Dozen – 12 Kahraman Haydut" (67), "Point Blank – Dönüşü Olmayan Nokta" (67), "Hell in the Pasific – Cehennemde İki Adam" (68), "Paint your Wagon – İki Kabadayı" (69), "Monte Walsh – Kahramanın Sonu" (70), "Prime Cut – Eve Gelen Yabancı" (72), "Emperor of the North Pole – Ölüm Treni" (73), "Shout at the Devil – Cehennemde Randevu" (76), "The Big Red One – Ölüme Koşanlar" (79), "Avalanche Express – Çığ Ekspresi" (79), "Death Hunt – Ölüm Avı" (81), "Gorky Park" (83), "Delta Force" (86).

Sidney Poitier
(1924-)

AMERİKAN SİNEMASININ ilk zenci starı, Hollywood'da siyah aktörlerin de star olabileceğini gösteren ve birçok oyuncunun yolunu açan yakışıklı, yetenekli ve ırkının sorumluluğunu büyük bir olgunlukla taşımış kült oyuncu...

Evet, Sidney Poitier... Bugün bakınca kolay gözüküyor. Ama zencilerin sadece uşak, hizmetçi, pek akıllı olmayan pitoresk bir azınlık veya, en iyi ihtimalde, caz yapan müziksever bir ırk gibi gösterildiği, yazılı olmayan kurallarla yönetilen bir Hollywood'da, bir zenciyi baş köşeye geçiren, baş oyuncu, star, Oscar adayı, sonra Oscar sahibi yapan bir zihniyete ilk kapıları açan, daha doğrusu bu kapıları ilk kez zorlayan oyuncu... Gerçi o olmasa başkası olacaktı: tarihin akışı bu yöndeydi. Ama talih bu onuru ve bu tacı ona nasip etti. Ve ardından Richard Roundtree'den Richard Pryor'a, Harry Belafonte'den Ossie Davis'e, Eddie Murphy'den Denzel Washington'a başkaları geldi.

Hayat hikâyesi de nerdeyse 'Tom Amcanın Kulübesi' gibiydi!... Miami'de doğmuş, Bahama adalarında domates toplayan mevsimlik işçilerin yanında büyümüş, 13 yaşında okuldan kaçmış, sayısız işe girip çıkmış, askerlik görevinden sonra American Negro Theater adlı gruba katılmıştı. 1946'da Broadway'de tümü zenci oyuncularla bir "Lysistrata", ardından "Anna Lucasta" ile dikkat çeken sanatçı, ilk kez 1950 yılında, Joseph Mankiewicz'in zamanı için çok ilerici, ırkçılık-karşıtı polemikçi filmi *No Way Out – Can Düşmanı* ile perdeye geçti. Bu filmde, genç ırkçı Richard Widmark'la sonunda karşılıklı anlayışa varan mücadelesi, o dönem için önemli bir yaklaşımdı.

Poitier, ardından Güney Afrika'daki sömürü ve baskı rejimine değinen *Cry, the Beloved Country – Ağla, Sevgili Vatanım* filminde oynadı. Richard Brooks'un okullardaki gençlerin isyanına değinen *Blackboard Jungle – Karatahta Ormanı*'ndaki âsi liseli (liseliyi oynadığında 30'unu aşmıştı!... Ama genç gösteriyordu) ve Martin Ritt'in *Edge of the City – Kenar Mahalle*'sindeki iyi kalpli dok işçisi rolleri, onun adını iyice duyurdu. Richard Brooks'un kıymeti bilinmemiş *Something of Value – İnsan Avcıları* filminde, insancıl mesajını bu kez Mau-Mau'ların isyanıyla sarsılan Afrika'ya götürüyor ve tarafları barışa çağırıyordu. Poitier, sanki aktörlüğünün yanı sıra tam bir barış elçisiydi. Irk çatışmalarının doruğa çıktığı 1950-60'ların Amerika'sında buna ihtiyaç olmadığı da pek söylenemezdi.

Sanatçı, 1958'de ırkçılık-karşıtı sinemanın başyapıtlarından Stanley Kramer imzalı *The Defiant Ones – Kader Bağlayınca*'da, beyaz mahkûm Tony Curtis'le birlikte elleri birbirine kelepçeli olarak hapisten kaçan ve düşmanlıkla örülü bir uzun serüvenden sonra dostluğu ve anlayışı keşfeden zenci mahkûmu oynadı. Ve Oscar adayı oldu. Bir zenci oyuncunun ilk kez ana oyuncu dalında gelen adaylığı!... Görkemli bir *Porgy and Bess* uyarlaması, ırk ve mesken sorunlarına değinen *A Raisin in the Sun – Güneşte Bir Leke*, bir caz müzisyenini oynadığı *Paris Blues – Paris Melodileri* gibi filmlerden sonra, *Lilies in the Field – Çayır Zam-*

Seni Kurtaracağım *filminde Sidney Poitier*

bakları filminde, bir grup Alman hemşiresinin bir kilise yapmasına yardım eden New Mexicolu işçi rolüyle, Oscar'ı kucakladı. Film pek önemli değildi, unutulup gitti. Ama Poitier'nin, bir zenci oyuncunun ilk kez başrol Oscar'ını alması unutulmadı. Tersine, Hollywood bu dersi bundan sonra çok iyi hatırlayacaktı. Ve 1963 yılında gelen bu Oscar, ABD'deki ırksal olaylarda bir aşama oluşturacaktı.

Poitier, *The Bedford Incident – Bedford Olayı* (siyah olmasının hiçbir önem taşımadığı bu film, kimilerine göre bu açıdan önemlidir), *A Patch of Blue – Sevgili Arkadaşım*; *The Slender Thread – Seni Kurtaracağım* gibi ilgi çekici filmlerde oynarken, 1967 yılı geldi. O yıl, Poitier'nin yılı olacaktı. Art arda üç önemli ve unutulmaz filmde oynadı: *In the Heat of the Night – Gecenin Sıcağında*'da derin Amerika'da bir soruşturmaya girişen siyahi detektif Virgil Tibbs'i oynadı. Bir polisiye gerilimde ilk kez bir siyah oyuncu ana ve asıl kahraman oluyor ve üstelik ABD'nin güney yörelerinde, beyazları istediği gibi sorguya çekiyordu!... Filmin başarısı, iki devam filminin gelmesini sağladı. Stanley Kramer yapımı *Guess Who's Coming to Dinner – Beklenmeyen Misafir*, Amerikan orta-sınıflarının ırk sorunları karşısındaki tavrını sınayan hoş bir duygusal komediydi. Gerçi filmin asıl yıldızları Spencer Tracy-Katharine Hepburn ikilisiydi. Poitier resmen ikinci plandaydı. Ama ne gam!... Bu film de içeriği, özü ve sempatikliğiyle ABD'de ırksal önyargıların aşılmasında belli bir işlev gördü. Ve nihayet, eğitim sorunları

üzerine *To Sir with Love – Sevgili Öğretmenim*'de, Londra'de belalı bir sınıfa disiplin getirmeye savaşan zenci öğretmeni oynadı. Konusunu biraz sulandırsa da, bu güzel ve duygusal film çok sevildi, uzun zaman unutulmadı.

Poitier, 70'li yıllarda yönetmenliğe merak sardı. Önce kendi filmlerini, sonra kendi oynamadığı filmleri yönetti. *Buck and the Preacher – Kızgın ve Sakin; A Warm December – Ilık Bir Kış Günü; Let's Do it Again – Yeniden Başlayalım; Stir Crazy; Hanky Panky* gibi filmleri, farklı başarı düzeyleri getirdiler. Poitier, 78'lerden 88'lere bir 10 yıl kadar aktörlüğü pek önemsemedi, yönetmenliğe ağırlık verdi. Ama o tarihten başlayarak yeniden oyunculuğa döndü. *Little Nikita; Shoot to Kill; Sneakers – Şifreciler; The Jackal – Çakal*, son yıllarda oynadığı başlıca filmler... 1943'ten beri eski oyuncu Joanna Shimkus'la evli olan sanatçı, 1980 yılında özyaşamını yazmış, 1992'de ise Amerikan Film Enstitüsü'nün Ömür Boyu Başarı ödülüne layık görülen ilk zenci sanatçı olmuştu. ABD zencileri, sanırım ki onun davalarına nerdeyse Martin Luther King kadar hizmet ettiğinin bilincindeler...

BAŞLICA FİLMLERİ:

"No Way Out – Can Düşmanı" (1950 – ilk), "Cry, the Beloved Country – Ağla, Sevgili Vatanım" (52), "The Blackboard Jungle – Karatahta Ormanı" (55), "Edge of the City – Kenar Mahalle" (57), "Something of Value – İnsan Avcıları" (57), "Band of Angels – Melekler Alayı" (57), "The Defiant Ones – Kader Bağlayınca" (58), "Porgy and Bess" (59), "A Raisin in the Sun – Güneşteki Leke" (61), "Paris Blues – Paris Melodileri" (61), "Lilies of the Field – Çayır Zambakları" (63), "The Long Ships – Uzun Gemiler" (64), "The Bedford Incident – Bedford Olayı" (65), "A Patch of Blue – Sevgili Arkadaşım" (65), "The Slender Threat – Seni Kurtaracağım" (65), "In the Heat of the Night – Gecenin Sıcağında" (67), "To Sir with Love – Sevgili Öğretmenim" (67), "Guess Who's Coming to Dinner – Beklenmeyen Misafir" (67), "They Call me Mr. Tibbs – Komiser Tibbs" (70), "The Organization – Korkunç Teşkilat" (71), "Buck and the Preacher – Kızgın ve Sakin" (72 – ayrıca yönetti), "A Warm December – Ilık Bir Kış Günü" (73 – ayrıca yönetti), "Stir Crazy" (80 – sadece yönetti), "Hanky Panky" (82 – sadece yönetti), "Little Nikita" (88), "Ghost Dad – Babanın Hayaleti" (90 – sadece yönetti), "Sneakers – Şifreciler" (92), "The Jackal – Çakal" (97).

Richard Burton

(1925-1984)

BAŞARI, MUTLULUK, para ve ölümsüzlük için ruhunu şeytana değil, ama bir kadına satan oyuncu, bu açıdan sanki Faust'un çok farklı, kendine özgü, çağdaş bir yorumunun canlı timsali... Ve adı, iyisi ve kötüsüyle artık hep Elizabeth Taylor'la birlikte anılacak beyazperde idolü...

Richard Burton, son derece yakışıklı bir adam, tam yedi kez Oscar adayı olmuş yetenekli bir oyuncu, bir tiyatro ve Shakespeare ustası idi. Ama 40 yaşına çok az kala Elizabeth Taylor'la tanıştı. Ve yaşamının ondan sonraki dönemini, hatta ölümünün hazırlanış biçimini, onunla ilişkisi yönlendirdi. Bu, belki de bir kadınla bir erkeğin en azından sinema tarihleri açısından en ilginç ilişkisiydi.

Sanatçı, Richard Walter Jenkins adıyla, Güney Galler yöresinde bir madenci ailesinin on üç çocuğundan on ikincisi olarak dünyaya geldi. Elbette çok yoksul bir çocukluk geçirdi ve kökenlerini hiç unutmadı. Lisedeki öğretmeni Philip Burton sayesinde Oxford'a bir burs kazandı. Ve ona minnetinden soyadını Burton'a çevirdi. Daha üniversiteye girmeden Liverpool'da bir oyunda sahneye çıktı. Oxford'da diksiyon dersleri aldı, 1944-47 arası kraliyet hava kuvvetlerinde görev yaptı. 1948'de tiyatroya başladı ve aynı yıl, bir İngiliz filminde ilk rolünü aldı. Bu filmde karşılaştığı İskoç oyuncusu Sybil Williams'la evlendi.

Burton, 1940 sonlarında sahneyle sinema arasında mekik dokumaya başladı. İngiltere'de oynadığı filmler pek önemli değildi. Sahnede ise gitgide devleşiyor ve önemli bir Shakespeare aktörü olarak sivriliyordu. Christopher Fry'ın *The Lady's Not for Burning* oyununu önce Londra'da, sonra Broadway'de oynadı. Ve hemen Amerikalı sinemacılardan öneriler aldı. Bunlardan birini değerlendirmesi zaman alacak ve ancak 1952'de, İngiliz romancısı Daphne du Maurier'nin Hollywood'da filme alınan romanı *My Cousin Rachel – Kader Yolcuları*'nda seyirci karşısına gelecekti. İlk önemli filmiyle Oscar'a aday gösterildi. Bu, tam yedi adaylığının ilkiydi.

Geniş perde, renkli filmler, kitle yapımları gibi yeniliklerle TV'ye karşı mücadele vermekte olan Amerikan sinemasında, yeni yüzlere özellikle gereksinme duyulduğu bir dönemdi. Burton da bir yandan Old Vic'te Shakespeare oynar, eşsiz bir 'Hamlet' olur ve Edinburgh festivalinde seyirciyi büyülerken, öte yandan Hollywood'un önerilerini değerlendirmeye koyuldu. Fox'un ilk Cinemascope filmi olarak hazırlanan tarihsel epik *The Robe – Zincirli Köle*'deki başrol, sonunda onun üzerine kaldı. Yakışıklı fiziği, kusursuz diksiyonu, etkileyici bakışlarıyla Burton, Hollywood'da kısa zamanda her rolün altından kalkabilecek bir oyuncu olarak tanındı. Tarihteki eylem adamlarını, önemli işler yapmış ve bunu hep belli bir düşünceye, felsefeye ve etiğe dayandırmış kişileri oynamaya başladı. Gerçekten de yıllar boyu, Büyük İskender'den Marcus Antonius'a, Beckett'ten 8. Henry'ye, *Hırçın Kız*'ın kahramanı Petronius'den Doktor Faust'a, Mareşal Tito'dan Troçki'ye, Wagner'den *Mavi Sakal*'a canlandıracağı kişilikler öylesine zengindi ki... Tüm bu gerçek dehaları, efsane veya edebiyat kişiliklerini, kimi zaman oldukça başarısız sayılabilecek filmlerde oynarken, Burton onlara insan gerçeği denen şeyi vermeyi başarıyordu. Gerçi hep biraz Shakespeare oyuncusu kalıyordu belki... Belki Marcus Antonius veya Troçki'ye hep, bir nebze de olsa Hamlet ekliyordu. Ama zaten tarihin veya söylencelerin tüm büyük kahramanlarında birbirine benzer noktalar yok mudur ve tiyatronun/yazının en ünlü kahramanları, daha özelde Shakespeare kişilikleri, daha da özelde Hamlet, insanlığın hiç değişmeyen kimi temel tavır ve davranışlarını işledikleri için böylesine ölümsüz değil midirler? Galli madenci çocuğu, belki de bunu çok iyi biliyordu.

Burton, bu kişiliklere gerçekten de çağdaş bir yorum getirdi. Mankiewicz'in

Richard Burton, Virna Lisi'yle Mavi Sakal'da

Kleopatra'sına yıllar sonra bakıldığında, onun Marcus Antonius'u hâlâ ayakta durur. *1000 Günlük Mutluluk*'da çizdiği 8. Henry portresi, bu rolü ölümsüzleştirmiş olan Charles Laughton'ınkine taban tabana zıt, ama son derece ilginçtir. Losey'in tartışmalı *Meksika'daki Cinayet*'inde yarattığı Troçki portresi, filmin istenmiş mesafeliliği içinde pırıl pırıl duran bir oyunculuk gösterisidir. *Mavi Sakal* veya *Hammersmith is Out – Fahişenin İki Yüzü* gibi yanlış filmlerde belli ölçüde gülünç olsa da, kimi tarihsel yapımlardaki Rommel veya Tito tiplemeleri son derece ilginçtir. Ayrıca Nicholas Ray'in *Acı Zafer*, John Osborne'un ünlü oyunundan alınmış Tony Richardson filmi *Öfke*, Tennessee Williams'dan uyarlanmış filmlerinden *Ateşli Geceler*'deki alkolik rahip veya *Boom – Aşkı Arayan Kadın*'daki 'ölüm meleği' rolleri de unutulmaz. Bunlara elbette Edward Albee'den uyarlanan *Kim Korkar Hain Kurttan?*'daki alkolik koca veya Graham Greene'den uyarlanan *Ölüm Oyuncuları*'ndaki eksantrik aktör kişilikleri de katılabilir.

Burton'un tüm meslek yaşamındaki oyunlarına kuşbakışı yaptığımız bu yaklaşım, onun belki de en önemli rolünü ele almazsak, eksik kalır. Bu da, kuşkusuz, *Cleopatra*'nın setinde başlayan ve tüm yaşamlarına yayılan Elizabeth Taylor'la büyük aşkıdır. Sinema tarihinin en dedikodulu, olaylı ve aksamalarla dolu çevrimlerinden biri olan bu filmde, Taylor aslında Peter Finch ve Stephen Boyd'la oynayacaktı. Çekimler Eylül 1960'ta bu kadroyla başlamış ve sürmüştü. Ancak Taylor'un bir virüsle yatağa düşmesi, çekimi uzun süre erteletince, başka anlaşmaları olan iki oyuncu da çekip gitti. Ve yerlerine Rex Harrison ve Richard Burton geldi. Kadere inanmaz mısınız?

İkisi de evli olan iki oyuncu, 1961 Mart'ında yeniden başlayan çekimlerde, nerdeyse ilk günden başlayarak birbirlerinden hoşlandılar ve yakınlaştılar. Aşkları ilk günden itibaren manşetleri işgal etmeye ve gazeteci ordularını sete koşturmaya başladı. Filmin maliyeti öylesine büyümüştü ki, Fox şirketi patronu Darryl F. Zanuck, bu promosyondan çok hoşlanmaya başlamıştı: "Bu ilişkiyi firmamız adına çok yapıcı buluyorum!" Yine de *Cleopatra* o zamanın parasıyla 40 milyon

doları bulan maliyetini çıkaramadı ve Fox şirketini nerdeyse iflasın eşiğine sürükledi. Filmin ve Taylor-Burton aşkının ayyuka çıktığı günlerde, Burton deneyimli Laurence Olivier'den bir telgraf aldı: "Sevgili çocuk... Kararını ver. Büyük bir aktör mü olacaksın, yoksa hep ağızlarda olan bir isim mi?" Burton'ın yanıtı kısaydı: "İkisi birden!"... O aralar Elizabeth Taylor'un eşi olan şarkıcı Eddie Fisher ise basına Burton için şöyle diyecekti: "Kim o küstah, kendini beğenmiş palyaçoyu ciddiye alır?"... Bu arada, eşlerinden ayrılan çift, Mart 1964'te evlendiler.

Ancak medyanın ilgisi, evlilikten sonra da sürdü. Burton'un New York'ta 'Hamlet'i oynaması, Broadway tarihinde hiç görülmemiş kalabalıkları tiyatroya getiriyor, Richard karısına çok pahalı mücevherler, paha biçilmez taşlar armağan ediyordu: 300.000 dolarlık Krupp elmasına, 100.000 dolarlık 'La Peregrina' incisine ek olarak, 1969'da hediye ettiği bir buçuk milyon dolarlık tek taş yüzük gibi... Ünlü çift, düzinelerle bavul, sayısız hizmetçi, çocuk ve hayvanlarıyla birlikte bir kıtadan öbürüne, bir kentten diğerine gidiyorlar, her yolculukları, her yapıp ettikleri olay oluyordu. Bir 10 yıl boyunca kuşkusuz medyanın en gözde çifti ve dedikodu basınının değişmez malzemesi olarak kaldılar.

Sinema tarihinin belki en ünlü çifti: Richard Burton ve Elizabeth Taylor

Ya sinema? Ünlü çift, öncelikle birlikte çalıştılar. Tam dokuz sinema, bir TV filmi çektiler. Bunlardan sadece *Kim Korkar Hain Kurttan?* ve *Hırçın Kız* gerçekten başarılı oldu. *The V.I.P.'s – Aşk Mücadelesi; The Sandpiper – Ümitsiz Aşk* ve *The Comedians – Ölüm Oyuncuları* orta karar filmler sayılabilirdi. Ama *Boom – Aşkı Arayan Kadın; Dr. Faustus; Under Milk Wood*, en hafif sözcüğüyle ukala, seyirciye üstten bakan ve eleştirmenleri de tatmin etmeyen yapımlardı. *Fahişenin İki Yüzü* veya TV yapımları *Divorce His/Divorce Hers – Boşanma*, tam bir fiyasko sayılabilirdi. Ne olursa olsun, film başına asgari birer milyon dolar alıyorlardı: bu paraya ihtiyaçları vardı!... Burton, bu dönemde Elizabeth'siz de çalıştı. *The Night of the Iguana – Ateşli Geceler; The Spy Who Came in from the Cold – Utanç Duvarında Casusluk; Staircase – Merdiven; Anne of the Thousand Days – 1000 Günlük Mutluluk; The Assasination of Trotsky – Meksika'daki Cinayet* gibi filmler yaptı.Ve Oscar adaylıklarını art arda yığmaya devam ekti. Tuhaftır, Akademi onu sık sık aday göstermesine rağmen, değerli heykelciği asla vermedi. Belki sürekli gazetelere yansıyan ve onu manşetlerin adamı yapan özel hayatı, bu konuda bilinçli veya bilinçsiz bir engel oluşturuyordu. Şöyle diyecekti: "Bir aktör, bir erkekten daha azıdır. Oysa bir aktris, bir kadından daha fazlası!" Belki yine Elizabeth'e yönelik bir komplimandı bu...

Beraberlikleri 12 yıl boyunca çok mürekkep akıttı. İki kez ayrılıp iki kez yeniden bir araya geldiler. İki resmi nikâhları var, birbirleriyle... Ancak 1974'te, ilk evlenmelerinden 10 yıl sonra, bu iş tümüyle sona erdi. İsviçre'de boşandılar. Elizabeth Taylor'un avukatı, Burton'ın içki merakından da söz edecekti. Ve bizzat Elizabeth hâkime, "Onunla hayat imkânsız hale geldi," diyecekti. Elbette 20. yüzyılın en çok konuşulan çifti olmanın bedelini, özellikle Burton bir anlamda pahalı ödemişti. Alabileceği birçok iyi rolü alamamış, oyunculuğunu geliştirememiş, tiyatroyu boşlamış, öyle bir hayatı sürmek ve o pahalı hediyeleri alabilmek için – açıkça belirttiği gibi – birçok kötü filmde oynamayı kabul etmişti. Onun özellikle 70'lerde çektiği filmler üzerine, tanınmış eleştirmen Roger Ebert şöyle diyecekti: "Onun oyunculuk kariyerinin üzüntü verici çöküşünü izlemenin artık hiçbir yeniliği yok." Kendisi de gitgide artan içki tutkusu üzerine şöyle diyordu: "Alkolikleri oynadığım zaman içki içmemek zorundayım, çünkü sarhoş olduğumda bir sarhoşu oynamayı beceremiyorum!"...

Merdiven'de yaşlı bir eşcinsel, *Villain – Serseri*'de yine eşcinsel bir psikopat, *Klansman – Maceralar Adamı*'nda bir Klu-Klux-Klan lideri, iki duygusal filmde, *The Brief Encounter – Kısa Beraberlik* ve *The Voyage – Yolculuk*'ta Sophia Loren'den alınan destek... *Equus – Küheylân*'ın sinemalaştırılmasında, ona son Oscar adaylığını getiren parlak bir kompozisyon... Ve son sinema filmi olarak kalan Michael Radford'un *1984*'ünde etkileyici bir kişilik... İşte Burton'ın sinema serüveninin son önemli halkaları... Hakkında iki biyografi kitabı bulunan, Elizabeth Taylor'la ilişkisini 1966'da kısa bir metin halinde yazan sanatçı, çocukluğunun yalnız ve yoksul günlerini unutmamış ve şöyle demişti: "Sabahları gidecek bir işim olması için bazen en saçma işleri bile yapmayı kabul ettim." O belki de hep ürken, hep korkak bir çocuktu. Belki Elizabeth Taylor'da yalnızca aşkı değil, hep gündemde kalma ve manşetlerde olma güvencesini bulmuştu. Belki de seçimlerini yapmış, sonra pişman olmuş, ancak geriye dönüşü bulamamıştı. O, bir

kadına adanmış bir hayatın ve bir büyük aşk uğruna cömertçe harcanmış yeteneklerin en canlı simgesi olarak kalacak.

BAŞLICA FİLMLERİ:

"The Last Days of Dolwin" (1949 – ilk), "The Woman with No Name" (50), "My Cousin Rachel – Kader Yolcuları" (52), "The Desert Rats – Çöl Fareleri" (53), "The Robe – Zincirli Köle" (53), "Prince of Players – Kumarbazlar Prensi" (55), "The Rains of Ranchipur – Hint Rüyası" (55), "Alexander the Great – Büyük İskender" (56), "Bitter Victory – Acı Zafer" (57), "Look Back in Anger – Öfke" (59), "Ice Palace – Buz Sarayı" (60), "Cleopatra" (63), "The V.I.P.'s – Aşk Mücadelesi" (63), "Becket" (64), "The Night of the Iguana – Ateşli Geceler" (64), "The Sandpiper – Ümitsiz Aşk" (65), "The Spy who Came in from the Cold – Utanç Duvarında Casusluk" (65), "Who"s Afraid of Virgina Woolf? – Kim Korkar Hain Kurttan?" (66), "The Taming of the Shrew – Hırçın Kız" (67), "Doctor Faustus" (67), "The Comedians – Ölüm Oyuncuları" (67), "Boom – Aşkı Arayan Kadın" (68), "Where Eagles Dare – Kartal Yuvası" (69), "Staircase – Merdiven" (69), "Anne of the Thousand Days – 1000 Günlük Mutluluk" (69), "Villain – Serseri" (71), "Bluebeard – Mavi Sakal" (72), "The Assassination of Trotsky – Meksika'daki Cinayet" (72), "The Voyage – Yolculuk" (74), "Exorcist 2: The Heretic – Şeytan-2" (77), "Equus – Küheylân" (77), "The Medusa Touch – Meduza" (78), "The Wild Geese – Vahşi Kazlar" (78), "Wagner" (83), "1984" (84).

Rock Hudson
(1925-1985)

AMERİKAN SİNEMASININ, oyunculuğu yavaş yavaş, adım adım öğrenen çamyarması yakışıklısı... Ama, onun da ötesinde, AIDS'ten ölen ve bunu, buna neden olan özel hayatını, yani eşcinselliğini kamuoyu önünde açıklama cesaretini gösteren (ve böylece AIDS'e karşı savaşımda tarihsel bir işlev gören) ilk ünlü kişilik...

Rock Hudson, Hollywood efsanesinin veya Amerikan rüyasının tipik bir örneği, çok ünlü bir star olmasına karşın, genelde insanda bir gerçeklik duygusu uyandırmayan, sistemin imal ettiği ve özelliklerini önce yaratıp sonra besleyerek sürdürdüğü tipik oyunculardan biriydi. En azından bana hep öyle gözüktü. En parlak döneminde bile onun, diyelim ki 1950'lerin ünlü dergisi "Yelpaze"de elle çizilmiş abartılı yakışıklılardan pek farkı yok gibi gelirdi. Bu onun yakışıklı olmasından gelmiyordu sadece (Ne yakışıklılar gördük perdede!)... Ama, ilerleyen yaşına karşın, bu yakışıklılığı hiç bozulmuyor, kirli, terlemiş, tıraşı uzamış gözüktüğü sahnelerde bile hep şık, zarif, iki dirhem bir çekirdek gibi durmayı başarıyordu. Tuhaftır, bu izlenimi ancak hayatının sonunda silebildi. Çağımızın en tatsız

gerçeklerinden biri olan AIDS'e tutulduğunu açıkça ilan ederek, ününü AIDS'in içerdiği ve o yıllarda bugünkü kadar bilinmeyen ölümcül tehlikeye dünya kamuoyunun dikkatini çekmek için kullanarak ve de hastalığın getirdiği kaçınılmaz fiziksel çöküşü, son dönemindeki resimlerinde açıkça taşıyarak... Rock Hudson, birçok kişinin gözünde bir Hollywood mâmulu, bir kalıp olmasının ötesinde gerçek bir insan olma yetisini ancak hastalığı ve ölümü pahasına kazandı desek... Bilmem ki insafsızlık etmiş olur muyuz?

Bir oto tamircisiyle bir santral memuresi olan ana-babası, o sekiz yaşındayken boşanmışlardı: tipik bir Amerikan hikâyesi... Asıl adı Roy Harold Scherer olan oyuncu, liseden sonra savaşa katıldı, deniz uçaklarının tamirciliğinde bulundu. Sivil hayata dönüşünde, postacılık, tamircilik, kamyon şoförlüğü gibi işler yaptı. Upuzun boyu ve çarpıcı bir yakışıklılığı vardı. Bunun üzerine artist olmaya karar verdi. Ajanı becerikli biriydi, ona Universal'den bir ön anlaşma sağladı. Şirket ona uzun bir eğitim dönemi yaşattı: konuşma, diksiyon, oyun, giyim-kuşam dersleri aldı, dişleri düzeltildi, birkaç dans adımı atıp şarkı söyleme yetenekleri denendi. O, gerçekten de hiçbir oyunculuk deneyimi olmadan, âdeta Hollywood'a gökten zembille inmişti ve onu imal edip kusursuz bir 'mamul' olarak seyirciye sunmak, stüdyonun işiydi...

İlk dönemi bir tür eğitimdi. Adını daha erkeksi olsun diye 'Rock – kaya'ya çevirdiler!... Sayısız filmde küçük roller aldı. Özellikle Anthony Mann'in *Winchester 73 – Korkunç İntikam* veya *Bend of the River – Fedailer Kervanı* filmlerinde çok şey öğrendi. O yıllarda o denli yeteneksizdi ki, ilk filmi *The Fighter Squadron*'daki bir cümlelik sahneyi ancak 38 çekimden sonra başardığı veya sette yürümesini şaşırmaması için işaretler konduğu anlatılır!... Ama öğrendi. Hırslı ve zekiydi, yeteneğinin yerine gözlem gücünü ve yükselme arzusunu koyuyordu.Yine de ilk döneminde, şirketin hemen aynı dönemde yatırım yaptığı bir diğer yakışıklının, Tony Curtis'in gölgesinde kalacaktı. 1952'de Sidney Salkow'un yönettiği *Scarlet Angel – Kızıl Melek*'te başrolleri güzel yıldız Yvonne de Carlo ile paylaşıyordu: ilk başrolü!... Aynı yıl *Has Anybody Seen my Gal – Sonradan Görmeler* adlı sempatik güldürüsünde oynadığı Douglas Sirk, ertesi yıl çekeceği, sinemanın sevilen bir hikâyesinin yeni çevrimi olan *The Magnificient Obsession – Mukaddes Istırap* için Jane Wyman'ın karşısında oynamak üzere genç oyuncuyu önerdi. Hudson, istemeden bir kaza sonucu kör bıraktığı genç kadını tedavi için operatör-doktor olan bir playboy (!) rolü için aslında fazla gençti. Ama seyirci öyle düşünmedi ve film, görülmemiş bir başarı kazandı. Bir yıldız daha doğmuştu.

Melodram ustası Douglas Sirk, o dönemde oyuncunun fetiş-yönetmeni olmuştu. Hudson ilk kez anlamsız macera filmlerinden sıyrılıp, özellikle kadınların gönlüne kurulduğu parlak Sirk melodramlarında oynuyordu: *Captain Lightfoot – Kahramanlar Beldesi; All that Heaven Allows – Her Şey Senin İçin; Written on the Wind – Aşk Rüzgârları; Battle Hymn – Savaş Şarkısı; The Tarnished Angels – Şafak Bekçileri*... Hudson bir yandan serüven filmlerini sürdürüyor, bir yandan başka yönetmenlerle de dramlar çeviriyordu: *One Desire – Tek Arzum; Never Say Goodbye – Anne Sevgisi; Twilight for the Gods; A Farewell to Arms – Silahlara Veda.* Bu arada kimi başka şirketlerde de en önemli filmlerini çeviriyordu: Warner Bros'a 'ödünç verilmesi', belki hayatının rolü olan George Stevens filmi *Giant* –

Hudson, Dorothy Malone'yle Aşk Rüzgârları'*nda*

Devlerin Aşkı'nda tek Oscar adaylığını getirdi ona... Bu filmde Elizabeth Taylor ve James Dean'le iyi dost oldular. Dean onun için 'şu kocaman iriyarı Rock Hudson' diyecekti. Liz Taylor ise yıllar sonra AIDS olduğu açıklandığında, ona büyük moral destek verecekti. Yine 50'li yıllarda, Richard Brooks'un *Something of Value – İnsan Avcıları*, Henry King'in *This Earth is Mine – Bu Toprak Benimdir* gibi filmlerinde oynayacaktı. O yıllar en parlak yıllarıydı: iki kez en fazla hasılat getiren oyuncular listesinin başında yer alıyor, 1958'de "Look" dergisince yılın oyuncusu seçiliyordu.

Hudson'un hiçbir zaman oyunculukta iddiası olmadı. 1980'lerde şöyle diyecekti: "Oyunculuk hakkında veya herhangi bir şey hakkında bir felsefem yok. Sadece bu işi yaptım. Üzerinde pek düşünmeden... Ve 35 yıl sonra bunu rahatlıkla söyleyebilirim." Ayrıca şöyle demişti: "Bana kaybedenleri önermeyin. Kaybeden birine benziyor muyum?" Gerçekten de çoğu zaman kazananları oynadı. 60'larda başarısı sürdü. 1959'da Doris Day'le çevirdiği *Yastık Sohbeti* ikisine de öylesine uğur getirmişti ki, Hudson da o yıllarda özellikle komedilerde oynadı: *Come September – Sonbahar Hatıraları; Lover Come Back – Aşka Davet; Send Me no Flowers – Bana Çiçek Gönderme; Strange Bedfellows – Garip Yatak Arkadaşları; Blindfold – Kapalı Gözler...*

Bunlardan ikisinde yine Doris Day'le beraberdi. Doris şöyle demişti: "Ben ona Ernie diyorum.Çünkü hiç de 'kaya'ya benzemiyor!"... Diğer filmlerinde Gina Lollobrigida veya Claudia Cardinale ile oynamış, *Garip Yatak Arkadaşları*'ndaki partöneri Gina onunla filmin dışında da yatağa girmek isteyip yüz bula-

mayınca, bunda bir gariplik sezmişti. Gina yıllar sonra gerçeği öğrendiğinde şaşıracaktı!... Yine bir komedi olan *A Very Special Favor – Müstesna Aşk*'ın bir sahnesinde komedi unsurunu, Rock'ın eşcinsel sanılması oluşturuyordu. Bu sahne de yıllar sonra izlendiğinde herhalde başka bir komik anlam kazanacaktı!... Komedideki başarısı üzerine, türün ustası Howard Hawks da *Man's Favorite Sport – Acemi Balıkçı* filmi için onu angaje etmişti. O yıllarda ayrıca Robert Aldrich'in *The Last Sunset – Güneş Batarken* adlı westerni veya John Frankenheimer'ın *Seconds – Saniyeler* adlı gerilimi için yine akla gelen isim oldu.

Rock Hudson, 70'lerde çok daha az çalıştı. Andrew V. McLaglen, Blake Edwards, Roger Vadim, Ralph Nelson imzalı birkaç ilgi çekici filmin yanı sıra, daha çok TV'ye ağırlık verdi. 1971-75 arası, TRT günlerinde bizde de çok sevilen *McMillan ve Karısı*, 1976'da *McMillan*, 1978'de *Tekerlekler*, 1982'de *The Devlin Connection*'de oynadı, 1984-85'lerde *Hanedan*'a konuk oldu. Daha *McMillan* dizisinde, ama özellikle *Hanedan* döneminde fiziğindeki çöküş açıkça belliydi: yaşının çok ötesinde yorgun ve bitkin gözüküyordu. Amerikan ve dünya kamuoyu an-

1960'ların iki güzel insanı, Rock Hudson ve Claudia Cardinale Kapalı Gözler *filminde*

cak 1985'te gerçeği öğrendi. Hem de bizzat onun ağzından: sanatçı eşcinseldi ve hastalığı eski bir erkek arkadaşından kapmıştı.Yapılacak bir şey yoktu, Hudson gözler önünde eridi, birkaç ay sonra iyice çökmüş olarak öldü. Henüz 60 yaşındaydı.

Sanatçı, ölümüne dek basının yanına sokulmasına, o halde resimlerinin çekilmesine izin verdi. Çünkü bunun bu korkunç hastalıkla mücadelede ne denli etkili olacağını biliyordu. Haklı çıktı, onun ölümü AIDS'in her yerde çok daha ciddiye alınmasına yol açtı. Bu, bir zamanların erkeklik timsali jönünün sıradışı kaderiydi. Hudson, yaşamında düşleyemeyeceği bir toplumsal simgeselliğe kavuşmuş, 20 yıldır dünyayı esir almış bir cinsel devrimin, kayıtsız bir zevk ve ten düşkünlüğünün, denetimsiz ve sınırsız bir seks yaşamının sonunu haberleyen bir belayla özdeşleşmişti. Artık, en azından uzun bir dönem için, adı cinsel devrimin sonu ve püritanizme dönüşle birlikte anılacaktı.

Ama elbette onun hayatının ölümünden sonra didik didik edilmesi de kaçınılmazdı. 1950'lerde Universal'de birlikte film yaptıkları oyuncu George Nader'le büyük aşk yaşadıkları, belki James Dean'le ilişki kurduğu, sayısız âşıkları yazılıp çizildi. Bir ara evlenmiş ve üç yıl sonra ayrılmıştı: bunun şirketin ayarladığı bir reklam evliliği olduğu da kanıtlandı. Hatta genç bir yönetmen, onun evinde arkadaşlarıyla eğlenirken çektiği 'home movie'leri eline geçirdi ve bundan bir film yaptı. (Bu film, geçen yılların birinde Berlin şenliğinde gösterildi) Evet, sanatçı, kendi erkeklik ve maçoluk efsanesini yerle bir etme ve hep bir eşcinsel olarak anılma pahasına, en mahrem, en gizli yanlarını sergilemişti. Bunun özel bir cesaret örneği olduğu açık değil mi?

BAŞLICA FİLMLERİ:

"Fighter Squadron" (1948 – ilk), "Winchester 73 – Korkunç İntikam" (50), "The Desert Hawk – Çöl Şahini" (50), "Bend of the River – Fedailer Kervanı" (52), "Scarlet Angel – Kızıl Melek" (52), "Gun Fury" (53), "Seminole" (53), "Taza, Son of Cochise" (53), "The Magnificent Obsession – Mukaddes Istırap" (54), "All That Heaven Allows – Her Şey Senin İçin" (55), "Never Say Goodbye – Anne Sevgisi" (56), "Giant – Devlerin Aşkı" (56), "Battle Hymn – Savaş Şarkısı" (56), "Written on the Wind – Aşk Rüzgârları" (56), "Something of Value – İnsan Avcıları" (57), "The Tarnished Angels – Şafak Bekçileri" (57), "A Farewell to Arms – Silahlara Veda" (57), "This Earth is Mine – Bu Toprak Benim" (59), "Pillow Talk – Yastık Sohbeti" (59), "The Last Sunset – Güneş Batarken" (61), "Come September – Sonbahar Hatıraları" (61), "Lover Come Back – Aşka Davet" (61), "Man's Favorite Sport – Acemi Balıkçı" (64), "Send Me no Flowers – Bana Çiçek Gönderme" (64), "Blindfold – Kapalı Gözler" (66), "Seconds – Saniyeler" (66), "Tobruk" (67), "Ice Station Zebra – Kutup Harekâtı" (68), "Darling Lili" (69), "Pretty Maids All in a Row – Mutluluk Okulu" (71), "Embryo – Cenin" (76), "Avalanche – Çığ" (78), "The Martian Chronicles – Dünyaya İhtar" (80), "The Ambassador – Elçi" (84).

Jack Lemmon
(1925-)

ÇAĞDAŞ SANAYİ toplumlarının ve modern büyük kentlerin yaşamının içerdiği bin bir tuzaktan kaçmaya çabalarken, hemen hepsine düşen nörotik kentli; yaşamın bin bir cilvesiyle, kadınlarla, seksle ve başka şeylerle savaşmaktan yorgun düşmüş küçük burjuva...

Jack Lemmon, gerçekten de bir modern zamanlar komedyenidir. Harold Lloyd'un türlü-çeşitli makinelerle, Charlot'nun düzeni simgeleyen polislerle, Buster Keaton'ın yaşamın ve sanayiin mekanizmalarıyla başının sürekli derde girdiği eski komedilerin yerine, bireyin tüm toplumla, modern değerlerle ve çağdaş yaşam biçimleriyle başının derde girmesini bize anlatır. Ve öylesine iyi anlatır ki, *Garsonyer*'den *Karınızı Nasıl Öldürürsünüz?*'e, *Sokak Kızı Irma*'dan *İkinci Caddenin Mahkûmu*'na, *Garip bir Çift*'ten *İki Taşralı*'ya hemen tüm filmleri, onun temsil ettiği sıradan, küçük adamın çağdaş serüveni üzerine sonuç olarak görkemli, zengin ve ayrıntılı bir panorama oluştururlar. Yalnızca Jack Lemmon filmlerini izleyerek, büyük kent Amerikalısı'nın, giderek tüm sanayi toplumları insanının 1950'lerden 90'lara dek uzanan hikâyesini öğrenmek nerdeyse kabildir!...

Jack Lemmon, Shirley MacLaine'le Garsonyer *filminde*

Sanatçı, John Uhler Lemmon III adıyla ABD'nin kalburüstü kesimlerinin kenti Boston'da doğdu. Babası bir kurabiye şirketinin genel müdürüydü. İyi okullarda ve sonra Harvard'da okudu, ilk oyunculuk merakını da bu sırada edindi. Deniz kuvvetlerinde asteğmen olarak askerliğini yaptıktan sonra, bir New York lokalinde piyano çaldı, radyoda, tiyatroda ve sonra TV'de roller aldı. Broadway'de sahneye çıktıktan sonra Columbia'dan bir öneri aldı ve üst üste o yılların parlak komedi yıldızı, erken ölümüyle yerini boş bırakan emsalsiz Judy Holliday'in iki filminde oynadı: *It Should Happen to You – Şöhret Delisi* ve *Phffft – Alevli Halka.* Ardından *Three for the Show – Rövüler Kraliçesi* veya *My Sister Eileen – Kız Kardeşim Eileen* gibi müzikaller geldi. Ve beşinci filmi olan John Ford yapımı *Mr. Roberts – Belalı Kaptan* adlı askerlik güldürüsünde, Henry Fonda, James Cagney, William Powell gibi 'babaların' yanında ezilmediği gibi, tersine bir yardımcı oyuncu Oscar'ı aldı. Başarının yolu açılmıştı.

Lemmon, *Fire Down Below – Çıplak Ayaklı Dansöz; Bell, Book and Candle – Cazibeli Kadın; It Happened to Jane – Jane'in Macerası* gibi filmlerde Rita Hayworth, Kim Novak, Doris Day gibi yıldızlara değişik uyum düzeyinde eşlik ettik-

ten sonra, bu kez karşısında Marilyn Monroe ve Tony Curtis'i buldu. Ünlü *Bazıları Sıcak Sever*, ona kariyerinin en parlak rollerinden birini, müthiş bir 'kadın portresi' (!) çizme fırsatını ve en önemlisi, Billy Wilder'ın dostluk ve güvenini kazandırdı. Bu işbirliği ona çok yarar getirecekti. Bu filmle ilk başrol Oscar adaylığını kazanacaktı, aynı zamanda... (Diğer adaylıkları *Garsonyer; Gül ve Şarap; Save the Tiger; Dünyanın Kaderi; Tribute* ve *Kayıp* filmleriyle gelecek ve Lemmon, bunların arasında en önemsizi olan *Save the Tiger*'la aslında ikinci, ama ilk ve tek başrol Oscar'ını alacaktı).

Jack Lemmon

Lemmon çok geniş bir yetenek yelpazesine sahipti. Çok küçük jestler, kendine özgü mimikler, parçalanmış bir konuşma biçimiyle çok komik olabildiği gibi, ciddi rollerde de başarılı olabiliyordu. Wilder'la ikinci işbirliği *The Apartment – Garsonyer*'deki dairesini patronunun seks maceraları için onun emrine vermek zorunda kalan büyük şirketin küçük görevlisi rolü, dram mıydı, komedi mi? Lemmon, ikisini de özgün biçimde harman edebiliyordu. Blake Edwards'ın *The Days of Wine and Roses – Gül ve Şarap*'ındaki alkolik, James Bridges'in *The China Syndrome – Dünyanın Kaderi*'ndeki nükleer tehlikeye karşı savaşan uzman, Costa-Gavras'ın *Missing – Kayıp*'ındaki bir Latin Amerika ülkesinde kayıplara karışan genç oğlunu arayan baba rolleri, kuşkusuz ki açıkça dramatik rollerdi. Lemmonvâri bir güldürünün gölgesinden tümüyle sıyrılmış, farklı ögelerle kompoze edilmiş özgün, etkileyici beyazperde kişilikleri...

Ama bence Lemmon'ın en önemli yanlarından biri, kimi küçük filmlere bile oyunuyla önem kazandırabilmesiydi. Elbette ki Billy Wilder filmi *Irma la Douce – Sokak Kızı Irma*'da Shirley MacLaine, Blake Edwards filmi *The Great Race – Büyük Yarış*'ta Tony Curtis ve Natalie Wood, Richard Quine filmi *How To Murder Your Wife – Karınızı Nasıl Öldürürsünüz?*'de Virna Lisi ile oluşturduğu beraberlik ve bu çok iyi senaryolara ve pahalı prodüksiyonlara dayalı filmlerdeki başarısı da önemliydi. Ama Lemmon olmasaydı, örneğin *Luvvv – Evlenmek İstiyorum; The Out-of-Towners – İki Taşralı; The War Between Men and Women – Kadın-Erkek Savaşı; The Prisoner of the Second Avenue – İkinci Caddenin Mahkûmu* gibi filmler başarılı olabilir miydi? Lemmon, kimileri çağdaş New York paranoyasını yakalamakta çok usta yazar Neil Simon'ın elinden çıkmış metinlere dayalı bu filmlerde, büyük kentin çeşitli kıskaçları arasında ezilen çağdaş bireyi büyük bir ustalıkla oynadı. Ve o sorunları bize benimsetti.

Kuşkusuz en iyi hâmisi Billy Wilder olarak kalacaktı. Onun *The Fortune Cookie – Büyük Tasarı* filminde ilk kez Walter Matthau ile oluşturdukları ikili, öylesine başarılı olacaktı ki, günümüze dek sürecekti. Ünlü iki oyuncu, Wilder'la *(The*

Front Page – Baş Sayfa; Buddy Buddy) veya Wilder'sız *(The Odd Couple – Garip Bir Çift; Grumpy Old Men – İki Hınzır Adam; Out to Sea,* vs) oldukça sık bir araya gelecekler ve komedi yeteneklerini göstereceklerdi. Lemmon ayrıca Wilder'ın *Avanti – Dokunma Gıdıklanırım* filminde de en iyi oyunlarından birini verecekti. Avrupalı yönetmenler de sanatçıya ilgi göstereceklerdi: çifte Cannes ödülünün ortaya koyduğu gibi, eski kıta da onu seviyordu. Costa-Gavras'in Şili olayları üzerine siyasal polemiği *Missing – Kayıp*, Ettore Scola'nın *Maccharoni* gibi filmlerinin gösterdiği gibi... Öte yandan, Lemmon bir kereliğine yönetmenliği denediğinde, yaşlı bir adamın öyküsünü anlatacak ve *Kotch* adlı bu filmde başrolü elbette Walter Matthau'ya verecekti.

Lemmon'ın başarısı 80'lerde sürdü, 90'larda da sürüyor. Blake Edwards, pratikte kendi aile yaşamını anlatan filmi *That's Life – İşte Hayat*'ta başrolü ona vermişti. Özellikle 90'larda önemli filmlerde küçük, ama son derece etkili karakter rolleri alıyor: Oliver Stone'un *JFK*, Robert Altman'ın *Short Cuts – Sosyeteden İnsan Manzaraları*, James Foley'in *Glengarry Glen Ross – Amerikalılar* filmleri ona çok şey borçlu... Ve yine 1990'larda eski dostu Walter Matthau ile bir araya gelmekten pek hoşlanır oldu: *Grumpy Old Men – İki Hınzır Adam; Grumpier Old Men – Daha Hınzır İki Adam; Out to Sea; The Odd Couple-2...* 1988 yılında AFI'nin ömürboyu başarı madalyasını alan sanatçı, 1996 yılında da Berlin şenliğinden aynı ödülü almak için gelip uluslararası basının karşısına çıktığında, son derece zinde ve sağlıklı gözükmüştü. Hakkında Don Widener ve Joe Baltake'in kitapları bulunan üç çeyrek asırlık sanatçı, hâlâ yorulmuşa benzemiyor...

BAŞLICA FİLMLERİ:

"It Should Happen to You – Şöhret Delisi" (1953 – ilk), "Three for the Show – Rövüler Kraliçesi" (53), "My Sister Eileen – Kız Kardeşim Eileen" (55), "Mister Roberts – Belalı Kaptan" (55), "Fire Down Below – Çıplak Ayaklı Dansöz" (57), "Operation Mad Ball – Aşk ve Vazife" (57), "Bell, Book and Candle – Cazibeli Kadın" (58), "Some Like It Hot – Bazıları Sıcak Sever" (59), "The Apartment – Garsonyer" (60), "Days of Wine and Roses – Şarap ve Gül" (62), "Irma La Douce – Sokak Kızı Irma" (63), "Good Neighbor Sam – İyi Komşu" (64), "How To Murder Your Wife? – Karınızı Nasıl Öldürürsünüz?" (65), "The Great Race – Büyük Yarış" (65), "The Fortune Cookie – Büyük Tasarı" (66), "Luvvv – Evlenmek İstiyorum" (67), "The Odd Couple – Garip Bir Çift" (68), "The April Fools – Bana Sevdiğini Söyle" (69), "The Out-of-Towners – İki Taşralı" (69), "Avanti – Dokunma Gıdıklanırım" (72), "Save the Tiger" (73), "The Front Page – Baş Sayfa" (74), "The Prisoner of the Second Avenue – İkinci Caddenin Mahkûmu" (75), "The China Syndrome – Dünyanın Kaderi" (79), "Missing – Kayıp" (82), "That's Life! – İşte Hayat" (86), "Dad" (89), "JFK" (91), "Glengarry Glen Ross – Amerikalılar" (92), "Short Cuts – Sosyeteden İnsan Manzaraları" (93), "Grumpy Old Men – İki Hınzır Adam" (93), "Grumpier Old Men – Daha Hınzır İki Adam" (95), "Getting Away with Murder – Sevimli Katil" (96), "The Odd Couple-2 – Garip Bir Çift-2" (98).

Paul Newman
(1925-)

MARLON BRANDO'YA benzemesinin ve aynı dönemde çıkmasının bedelini önce ağır ödeyen, ama sonra kendi ününü, kişiliğini ve kariyerini koza gibi ören oyuncu, Hollywood'un en 'derin mavi' gözlerinin ardında bilinçli, bilgili, toplumsal kişilik sahibi süper-star...

Paul Newman, tam da 'melting pot' Amerika'nın bir simgesi olabilir: Alman Yahudisi kökenli bir babayla Macar kökenli katolik bir annenin oğlu olarak Cleveland'da doğmuştur. Babası spor malzemeleri satan bir dükkânın sahibiydi. İkinci dünya savaşında deniz kuvvetlerinde görev alıp Pasifik savaşlarına katılan sanatçı, sonra Ohio'da Kenyon College'a girdi. Ama orda ekonomi yerine dramanın çekiciliğini keşfetti. Bu işi gerçekten ciddiye aldığını fark edince, Yale drama okulunda, sonra da New York'ta Actors' Studio'da eğitim gördü. Ve o da, Brando veya James Dean gibi Lee Strasberg-Elia Kazan'ın ünlü okullarının bir ürünü olarak ortaya çıktı. Niçin oyunculuğu seçtiğini yıllar sonra şöyle açıklayacaktı: "Bu seçim içsel bir dürtüden çok, babamın spor malzemesi ticaretinden kaçma arzumdan kaynaklandı!"

Paul Newman

Broadway'de ilk başrolü, William Inge'in "Picnic" adlı oyunundaydı. (Ancak oyun filme alındığında, adı duyulmamış Newman yerine William Holden seçildi.) Oyuncu gerçekten de çok yakışıklıydı: açık ve tertemiz ifadeli bir yüzü, masmavi gözleri, tam bir Yunan profili veren düz bir burnu, kıvırcık saçları vardı: tam eski, antik bronz heykellerdeki gibi... Belki bu yüzden, ilk filmi olan *The Silver Chalice – Gümüş Kupa*'da kendisini, havari Lukas tarafından İsa'nın son yemeğindeki kupayı bulması için serbest bırakılan bir Romalı köle rolünde buldu!... Film, gerçekten kötüydü, ama Newman startını almıştı. Hemen ardından, aslında James Dean için düşünülmüş bir rolü, Robert Wise'ın *Somebody Up There Likes Me – Yukarda Biri* filmindeki boksör Rocky Graziano'yu canlandırdı. Ve çok beğenildi.

O günlerin büyük yıldızı Marlon Brando'ya benzerliği, ilk yıllarında Newman için bir handikap oluşturdu. Oynayabileceği kimi roller hep Brando'ya gidiyordu. Birkaç sıradan tür filminden sonra, Newman art arda kendisini önemli uyarlamaların veya iddialı filmlerin kahramanı olarak buldu. Arthur Penn'in aykırı westerni *The Left Handed Gun – Solak Silahşör*'de, Billy-the-Kid efsanesine yepyeni bir bakış getirdi. Sayısız westernin bu genç ölen kahramanı, Penn'in filminde tüm zaafları, hatta eşcinselliğiyle gerçek boyutları içinde sunulan bir kahraman oluyor ve westerne yeni kapılar açıyordu. Newman'ın 'method' temelli oyu-

nu da buna büyük katkıda bulunuyordu. Ardından Martin Ritt'in William Faulkner uyarlaması *The Long Hot Summer – Aşk Mevsimi* filmi geldi: Cannes şenliğinde oyuncu ödülü. Tam o sırada Newman, ilk karısından boşanarak, *Aşk Mevsimi*'nde birlikte oynadığı, ama aslında 1953'ten beri tanıdığı Joanne Woodward'la evlenecekti. Bu evlilik, o gün bugündür sürüyor ve Hollywood'un en sağlıklı ve sağlam evliliği olarak biliniyor.

Newman, 1950'lerin sonlarında, Richard Brooks'un Tennessee Williams uyarlaması *Kızgın Damdaki Kedi*'sinde Elizabeth Taylor'un eşcinsel eğilimli silik ve zayıf kocası rolüyle ilk kez Oscar'a aday gösterildi. Yine o yıllarda Vincent Sherman'ın *The Young Philadelphians – Cemiyet Kurbanı,* Mark Robson'un *From the Terrace – Aşk Bahçeleri* gibi çok-satan roman uyarlamalarında, daha modern ve günümüzden karakterlerde de başarı sağladı. Filmlerin çok iyi olmamasına rağmen... Klasik yakışıklılığı, artık gitgide olgunlaşan bir oyun gücü ve iyi bir rol seçimiyle güçleniyor, hatta kimi rollerde yakışıklı olmanın handikapını bile aşıyordu. Şöyle diyecekti: "Oyunculuk, başka insanların kişiliklerini ve kendi deneyimlerinizden bir bölümünü özümseyerek kaynaştırma sanatıdır."

Newman, 1960'larda da çok başarılı oldu. Martin Ritt'le işbirliği sürdü: *Paris Blues – Paris Melodileri*'nde yolu Paris'e düşmüş bir Amerikalı cazcıyı, *Hemingway's Adventures as a Young Man – Genç Hemingway*'da Ernest Hemingway'in gençliğini, *Hud – Çılgınların Günahı*'nda babasıyla sorunları olan bir oğlu canlandırdı. Altı dalda Oscar adayı olan film, Newman'a değil, ama rol arkadaşları Patricia Neal ve Melvyn Douglas'a heykelciği kazandırdı. Yine Ritt'le *Rashomon*'un bir uyarlaması olan *Outrage – Haydut* veya kişilikli western *Hombre – Âsi Kabadayı*'da birlikte çalıştı. Robert Rossen'in *The Hustler – Bilardocu* filminde yıllarca unutulmayan bir 'yalnız bilardo oyuncusu' portresi çizdi. Richard Brooks-Tennessee Williams ikilisiyle yeniden *The Sweet Bird of Youth – Yaralı Kadın*'da bir araya geldi. Mark Robson'un *The Prize – Mükâfat,* Stuart Rosenberg'in *Cool Hand Luke – Parmaklıklar Arkasında* ve özellikle bu 10 yılı kapayan George Roy Hill filmi *Butch Cassidy and the Sundance Kid – Sonsuz Ölüm,* unutulmaz filmleri arasında yer alır. Özellikle, kuşkusuz 60'ların en iyi Amerikan filmleri arasında sayılabilecek olan ve sanki 68 olaylarının ruhunu taşıyan bir özgürlük, şiir ve isyan duygusu içeren *Sonsuz Ölüm* unutulamaz. Bu film, Newman'ın kendisinden bir kuşak daha genç bir oyuncuyla, Robert Redford'la çok uyum sağladığı bir filmdir ve ikili yeniden birlikte olacaklardır.

Ancak yine 60'lar boyunca Newman'ın yanlış seçimleri de olacaktır. *Exodus; Harper; Lady L* gibi filmlerin ona pek katkısı olmaz. Hatta tek Alfred Hitchcock filmi *Torn Curtain – Esrar Perdesi* de belki yanlış bir seçimdir, çünkü Newman, açık ve berrak kişiliğiyle ideal bir Hitchcock kahramanı olmaktan uzaktır... Yine 60'ların sonunda ilk kez yönetmenliği deneyecek ve eşi Joanne Woodward'ı başrolde oynattığı *Rachel, Rachel – Yasak Aşk* filmini çekecektir. Yönetmenliği 70-80'lerde de sürer, *Sometimes A Great Notion; The Effects of Gamma Rays on Man-in-the Moon Marigolds; Harry and Son; The Glass Menagerie – Camdan Ev* filmleriyle 1987'ye dek uzanır. Bu filmlerin hemen tümünün bir kadın kişilik etrafında dönen tipik kadın hikâyeleri anlatması ilginçtir: Newman, kendisinden beklenebilecek 'maço' filmler yerine, hemen hep sevgili Joanne'ma adanmış filmler yap-

Paul Newmann, Katharine Ross ve Robert Redford Butch Cassidy and Sundance Kid*'de*

mayı seçmiş ve bunlardan *Sometimes a Great Notion* ve *Harry and Son*'ın dışındakilerde rol bile almamıştır.

Newman 70'lerde çabalarını kişisel ve zor filmlerle, görkemli Hollywood yapımları (örneğin felaket filmleri) arasında böldü. İlk türde, iki Stuart Rosenberg filmi, cesur toplumsal eleştiri *WUSA – Bugünün Adamı* ve modern western denemesi *Pocket Money – Cep Harçlığı*, başrolünü oynadığı John Huston anti-westerni *Judge Roy Bean – Yargıç Roy Bean*, yine anti-western diye nitelendirilebilecek Robert Altman filmi *Buffalo Bill and the Indians – Buffalo Bill*, iki George Roy Hill filmi vardı: *The Sting – Belalılar* ve *Slap Shot*. İlkinde Newman, yeniden Redford'la buluştu ve film yine büyük ilgi gördü, hasılat yaptı. İkincisi ise, o günün koşullarına göre, Hollywood'un ilk kez bol küfür edilmesine izin verdiği komedilerden biriydi. Ve filmden sonra Newman şöyle dedi: "Bu filmden beri daha küfürlü konuşuyorum. Geçen gün masada kızıma 'şu s..tirici tuzluğu ver,' dedim

ve kendim de şaşırıp kaldım!"... Evet, filmlerde ilk kez küfür edildiği, 'damn' veya 'fuck' sözcüklerinin ilk kez duyulduğu 70'ler... Ya da, sinemasal küfrün nostaljisi!...

Ama aynı Newman, pahalı üstün-yapımlarda oynuyordu. *The Towering Inferno – Cehennem Kulesi* ya da *When Time Run Out – Zaman Durunca* gibi... Bu filmlerden kazandığı büyük paraları, 70 sonları-80 başlarında *Newman's Own* adını taşıyan spaghetti ve salata soslarına ve özel gevrek mısıra yatıracak ve büyük bir ticari başarı kazanacaktı. Ancak 1978 yılından sonra, parasını yatıracak başka bir alan bulacaktı. O yıl, oğlu Scott Newman'ın aşırı dozda uyuşturucu alarak öldüğü yıldı. (Bu olaydan tam altı yıl sonra çekeceği *Harry and Son*'da da bir bakıma oğluyla ilişkisini anlatacaktı.) Bu aile faciasından sonra, Newman ve eşi oğullarının adını taşıyan bir uyuşturucuya karşı mücadele merkezi açacaklar ve orda, genç insanların tedavi ve bakımını yükleneceklerdi. 80'ler ise Newman'ı daha az film çekerken buldu. Ama o yıllarda da hayatında önemli şeyler olacaktı. Sinemanın en iyi yaşlanan erkeklerinden biriydi, ama yine de yaşlanıyordu. Artık gençlerin mavi gözlü idolü değildi. O da yaşına göre rollere kaydı. Robert Altman'ın soyut bilim-kurgusu *Quintet – Beşli Oyun*, Sidney Pollack'ın medya ahlakı eleştirisi *Absence of Malice – Yanlış Karar*, Sidney Lumet'nin hukuk filmi *The Verdict – Hüküm*, çürümüş bir politikacıyı oynadığı Ron Shelton filmi *Blaze* gibi...

Bu arada, iki Oscar adaylığı daha kazandı. Böylece toplam altı adaylığı olmuştu: *Kızgın Damdaki Kedi; Bilardocu; Çılgınların Günahı; Parmaklıklar Arkasında; Yanlış Karar* ve de *Hüküm* filmleriyle... Ama hiçbirinde ödülü alamamıştı. 1985'te Akademi ona 'kişisel dürüstlüğü ve mesleğine olan bağlılığı' nedenleriyle, ünlü özel Oscar'larından birini verdi. Ama asıl ödülü ertesi yıl alacaktı: Martin Scorsese'in yıllar sonra *Bilardocu*'nun devamı olarak çevirdiği *The Color of Money – Paranın Rengi*, bu yedinci adaylığında ona heykelciği getirdi. İnadıyla birleşen yeteneği, sonunda onu da çoktan hak ettiği bir Oscar'lı oyuncu titrine kavuşturmuştu.

Newman 90'larda da çalışmayı sürdürüyor. Ama artık sadece çok beğendiği projelerde oynuyor. James Ivory'nin *Bay ve Bayan Bridges*'i onun yeniden eşiyle birlikte rol almasını sağladı. Coen kardeşlerin *Bir Şirket Komedisi*'nde görkemli bir karakter rolü oynarken, Robert Benton'un *Nobody's Fool – Yaşamın İçinden*'i onun üzerine inşa edilmiş bir projeydi. Sanatçı 1998'de *Twilight – Günbatımı* adlı bir polisiyeyle hayranlarının karşısına çıktı. Ama sinemanın dışında da hâlâ çok etkin. Sidney Poitier, Barbra Streisand ve başkalarıyla birlikte kurdukları First Artists şirketi, film yapımını sürdürüyor. Araba yarışlarına ve dolayısıyla yarış arabalarına olan merakı da çok iyi biliniyor. Eşiyle birlikte sürekli olarak politikayla ilgilenen ve birçok liberal davanın sözcülüğünü yüklenen Newman, 1978 yılında başkan Jimmy Carter tarafından Birleşmiş Milletler'deki Nükleer Silahsızlanma konferansına delege olarak atanmıştı. Sayısız hayır ve sosyal yardım işine de koşuyor, ünlü çift... Ve bunun için, Newman'n adını verdiği sos işinin büyük gelirini kullanıyorlar. Çünkü Newman şöyle düşünüyor: "Bir Oyuncular Birliği kartınız var diye yurttaşlıktan çıkmış sayılmazsınız ki!" Newman'ın 1975'te Charles Hamblett tarafından yazılan bir biyografisi var.

BAŞLICA FİLMLERİ:

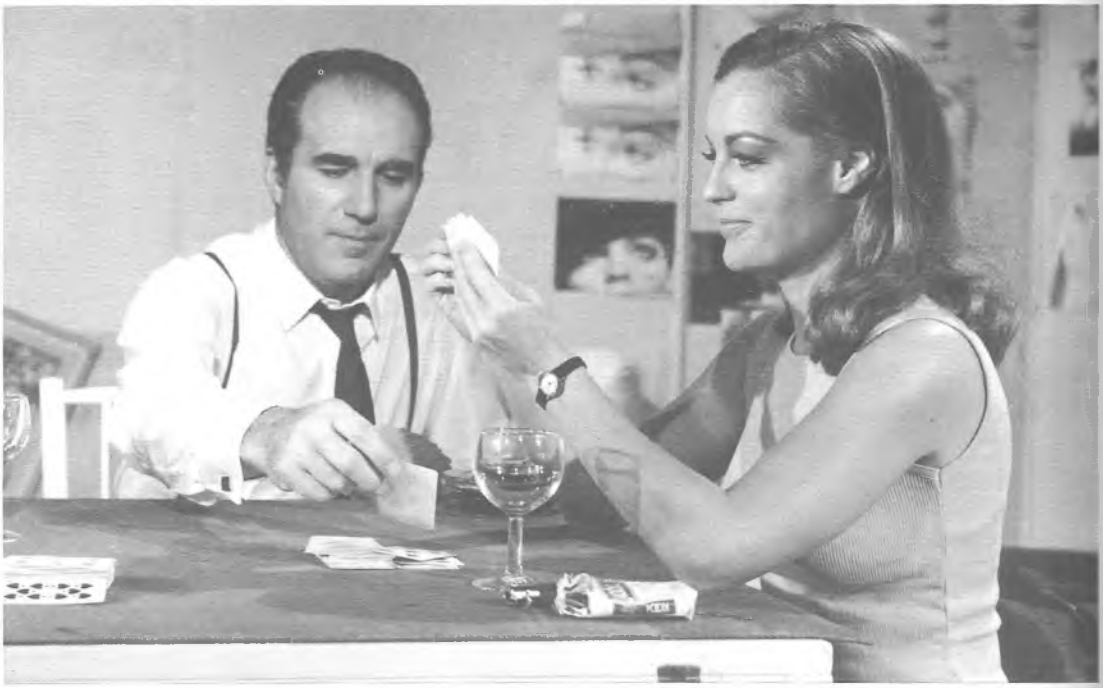
"The Silver Chalice – Gümüş Kupa" (1954 – ilk), "Somebody Up There Likes Me – Yukarda Biri" (56), "Until They Sail – Aşk Kurbanları" (57), "The Long Hot Summer – Aşk Mevsimi" (58), "The Left – Handed Gun – Solak Silahşör" (58), "Cat On a Hot Tin Roof – Kızgın Damdaki Kedi" (58), "The Young Philadelphians – Cemiyet Kurbanı" (59), "From the Terrace – Aşk Bahçeleri" (60), "Exodus" (60), "The Hustler – Bilardocu" (61), "Paris Blues – Paris Melodileri" (61), "Sweet Bird of Youth – Yaralı Kadın" (62), "Hud – Çılgınların Günahı" (63), "The Prize – Makâfat" (63), "The Outrage – Haydut" (64), "Torn Curtain – Esrar Perdesi" (66), "Harper" (66), "Hombre – Âsi Kabadayı" (67), "Cool Hand Luke – Parmaklıklar Arkasında" (67), "Rachel, Rachel – Yasak Aşk" (68 – sadece yönetti), "Winning – Kazanmak Arzusu" (69), "Butch Cassidy and the Sundance Kid" (69), "W.U.S.A. – Bugünün Adamı" (70), "Pocket Money – Cep Harçlığı" (72), "Judge Roy Bean – Yargıç Roy Bean" (72), "The Sting – Belalılar" (73), "The Towering Inferno – Cehennem Kulesi" (74), "Buffalo Bill and the Indians – Buffalo Bill" (76), "Fort Apache, the Bronx – Son Adam" (80), "Absence of Malice – Yanlış Karar" (82), "The Verdict – Hüküm" (82), "Harry and Son – Baba ve Oğul" (84 – aynı zamanda yönetti), "The Color of Money – Paranın Rengi" (86), "Blaze" (89), "Mr. and Mrs. Bridge – Bay ve Bayan Bridge" (90), "The Hudsocker Proxy – Bir Şirket Komedisi" (94), "Nobody's Fool – Yaşamın İçinden" (94), "Twilight – Alacakaranlık" (98), "Message in A Bottle – Aşk Mektubu" (99).

Michel Piccoli

(1925-)

AGNÈS VARDA'NIN SİNEMANIN 100. yıldönümünde çektiği *101 Gece*'de 'Bay Sinema' rolünü ona vermesi şaşırtıcı değil: Avrupa sineması içinde – belki daha genç bir kuşaktan Gérard Depardieu dışında – sinema ve oyunculuk sanatını onun kadar temsil edebilecek kim var?

Michel Piccoli, İtalyan kökenli müzisyen bir ana-babadan Paris'te dünyaya geldi, Jacques Daniel Michel Piccoli adıyla... İlk gençliğinde işgali yaşadı ve o günler onu her zaman için ilerici, giderek solcu yaptı. Liseden sonra tiyatroya eğilim gösterdi. Ama daha çok ilerici davalar uğruna kullanılan bir tiyatroya: Babylone işçi tiyatrosunun kurucuları arasında yer aldı, ama bu emekçi tiyatrosu, onun Strindberg, Beckett, Dubillard, Ionesco gibi çağdaş ustaları oynamasını engellemedi. Sonraları da ya 'avant-garde', ya da kültürel truplarda oynadı: Jean-Louis Barrault veya T.N.P. tiyatroları gibi... 1948'de ilk kez yönetmen Louis Daquin'in gözüne çarptı ve onun *Le Point du Jour* adlı tanınmış filmiyle sinemaya

Piccoli, Romy Schneider'le Mado *'da*

geçti. O günden günümüze 130'u aşkın filmle, sinemanın demirbaşları arasında yer alacaktır.

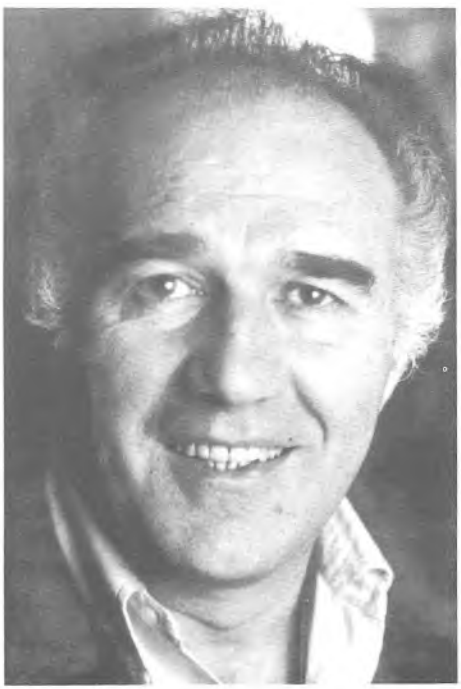
Ama bu kolay olmadı. Başarı hemen gelmedi. Piccoli uzun yıllar Jean Paul leChanois, Jean Delannoy, Henry Aisner gibi önemsiz yönetmenlerin filmlerinde gözüktü. Arada ilginç, hatta büyük yönetmenlerle önemli filmlerde rol aldığı da oluyordu: Jean Renoir'ın *French Can Can – Paris Eğleniyor*, Luis Bunuel'in *La Mort en ce Jardin – Bu Bahçede Ölüm*, René Clair'in *Les Grandes Manoeuvres – Hileli Aşk* filmleri gibi... Ama bu filmlerdeki rolleri de ön plana çıkmasını sağlayacak gibi değildi.

Piccoli'nin şansı, 60'lardan sonra açıldı. 1963 yılında Jean-Pierre Melville'in *Le Doulos*, Jean-Luc Godard'ın *Le Mepris – Nefret* ve René Clément'ın *Le Jour et l'Heure – Gün ve Saat* filmlerinde oynadı. 40'ına yaklaştığı günlerde, ince ve uzun silueti, açık alnı, son derece anlamlı, âdeta insanı sorgulayan gözleri ve kendine özgü oyun tarzıyla, her role sanki aslında olmayan anlamlar katıyor, kişiliklerini zenginleştiriyordu. Sanki hep 40 yaşlarında olmuş, sanki o gençlik rollerinden geriye bir şey kalmamıştı. O başından beri olgun ve gizem taşıyan kahramanları oynamaya yazgılıydı sanki... Ve arkası geldi. 60-70'ler boyunca Luis Bunuel'in *Bir Oda Hizmetçisinin Anıları; Gündüz Güzeli; Samanyolu; Burjuvazinin Gizli Çekiciliği* ve de ustanın son filmlerinden olan *Özgürlüğün Hayaleti*'nde oynadı. O, tipik ve kusursuz kibar burjuva görünümünün altında günaha, sefahata, şehvete düşkün kişileri canlandırmada idealdi. Yani ideal bir Luis Bunuel oyuncusu...

Ancak başka yönetmenler de onda aradıklarını buldular. Costa-Gavras ilk

filmlerinde ona başvurdu: *Caniler Kompartımanı* ve *Un Homme de Trop – 13. Adam*... Claude Chabrol da öyle: *La Décade Prodigieuse – Harika Bir 10 Gün* veya *Les Noces Rouges – Kanlı Âşıklar*. Alain Resnais'yle *La Guerre est Finie – Savaş Bitti*'de, Jacques Demy'yle *Les Demoiselles de Rochefort – Tatlı Günler*'de (bu filmde kendi sesiyle şarkı bile söyledi!), Alfred Hitchcock'la *Topaz*'da çalıştı. Ama 1970'lerden başlayarak, mesleğinde en önemli rolü oynayacak iki yönetmen, Marco Ferreri ve Claude Sautet olacaktı. Ferreri ile ilk kez *Dillinger Öldü*'de bir araya geldiler. Bu şaşırtıcı kara-filmin antipatik kahramanına gerekli soğukluğu, mesafeyi ve derinliği verdi Piccoli... Ferreri'nin filmlerinde sempatik olunamayacağını, ama iyi bir oyuncunun sempatik gözükmeye ihtiyacı olmadığını biliyordu. Böylece, *Liza – Çılgın Fahişe; Büyük Tıkınma; Son Kadın; Beyaz Kadına Dokunma; Y'a Bon les Blancs* gibi Ferreri filmlerinde hep vardı Piccoli... *Büyük Tıkınma*'da yiyip içmekten patlayan ve paçalarından pislikleri akarak ölen bir oburu canlandırdığında, kibar bir hanım seyircinin galada ona yaklaşarak "Bay Piccoli, sizin gibi zarif bir adam bize nasıl bunu yapabildi?" dediği anlatılır!...

Claude Sautet de hep küçük-büyük burjuvaları anlatan filmlerinde bu sınıflar için Piccoli'den iyi temsilci bulamazdı. Böylece *Hayat Bağları; Sen, Ben ve Diğerleri; Mado* gibi filmlere katıldı Piccoli... Ama sürekli rollerini değiştiriyor, belli bir etiketin altına girmemeye çalışıyor, hep farklı kimlikler ve riskli filmler arıyordu: "Hep aynı şeyi yapmaya başlarsak, tehlikelidir. Elbette ki ben çelişkilerin adamıyım. Ve de hep göz önündeyim. Ne yapalım?" Bu arayışları yüzünden, 1970'lerde kimi zor filmlere yapımcı olarak da katılmaya başladı. "Mesleğimiz tümüyle politikaya ve ekonomiye bağlı. Kimileri küçük dünyalarına çekilmiş, en egoist biçimde yaşıyorlar. Ben öyle yapamam. Ben katılmak istiyorum." Böylece Claude Faraldo, Peter Fleischmann, Jacques Rouffio, Francis Girod, Luciano Tovoli gibi genç yönetmenlerin filmlerine veya Bertrand Tavernier'nin *Des Enfants Gatés – Şımarık Çocuklar*'ına para yatırdı. Kimi zaman kazandı, kim zaman kaybetti. Ama o memnundu. Bir eleştirmen şöyle diyecekti: "O sinemada eşsiz bir yere sahip, çünkü varını-yoğunu hep tehlikeye atmakta duraksamıyor."

Michel Piccoli

Piccoli, 1965'te Fransız TV'si için Molière'den uyarlanan oyunda Don Juan oldu. Bu rolü uzun zaman unutulmadı. Zaten sinemada star olduğu yıllarda tiyatrodan uzak kalmak onu üzmüştü. Şöyle diyordu: "Tiyatro yapamadığımda kendimi biraz sakat gibi hissediyorum. Sanki egzersiz yapamayan bir sporcu gibiyim. Oyuncu tam özgürlüğe ancak tiyatroda kavuşabilir. Ve ben bu özgürlüğü arıyorum." Bu nedenle, her fırsat bulduğunda tiyatroya çıktı. 1980'lerde Peter Brook yönetiminde oynadığı *Vişne Bahçesi* veya Patrice Chéreau yönetiminde Koltès, Schnitzler, Marivaux'yu oynaması büyük sükse olmuştu.

Ama sinema çabaları da yoğun biçimde sürüyordu. 1970'lerde *La Femme en Bleu – Mavili Kadın; Themroc; Le Trio Infernal – Cehennem Üçlüsü; Todo Modo; Şeker* gibi filmlerde oynadı. 80'lerde ise Louis Malle'ın ABD'de çektiği *Atlantic City* ve Fransa'da çektiği *Mayıs'ta Milou* filmlerinde gözüktü. Marco Bellocchio'nun *Boşluğa Atlayış* filmiyle Cannes 1980'de en iyi oyuncu seçildi. Yves Boisset'nin *Suikast; Casus, Ayağa Kalk* veya *Tehlikenin Bedeli* gibi siyasal filmlerinde, Claude Lelouch'un *Yaşasın Hayat* ve *Partir, Revenir – Gitmek ve Geri Dönmek*'inde, Liliana Cavani'nin *Kapının Öte Yanında*'sında oynadı.

Ama gencecik yönetmenlerin çabalarını da desteklemekten geri durmuyordu. Böylece, Jacques Doillon, Denys Granier-Deferre, Leo Carax, Luc Blondy, Marco Pico gibi yönetmenlerle çalıştı. Arada Ettore Scola'nın *Varennes Gecesi*, Jacques Rouffio'nun *Sans-Souci Yolcusu*, Jacques Rivette'in *La Belle Noiseuse – Ressam ve Modeli*, Agnès Varda'nın *101 Gece* filmlerine de katıldı. Özellikle *Ressam ve Modeli* gibi aslı dört saat süren bir filmi, kabaca bir resmin yapılış öyküsünü izlettirmek için, ancak onun gibi bir oyuncunun – elbette yönetmeninkiyle birleşen ve uyuşan – dehası gerekliydi. Mısırlı yönetmen Yusuf Şahin'in *Elveda Bonaparte*'ında Napoléon'la Mısır'a gelmiş antik eser ve güzel delikanlılar tutkunu tekbacaklı general Cafarelli rolünde de harikaydı. Şahin'i 1990'lardaki *Göçmen* filminde de bulacaktı.

Piccoli, tam bir sanatçı kişiliği, Fransız tiyatro ve sinemasının vazgeçemediği bir oyuncu... Şöyle demişti: "Benim şansım, çok farklı gözüken dünyalara girebilmek, değişik sırlara ortak olabilmek." Oyunculuğun bundan güzel bir tanımlaması olabilir mi? Agnès Varda şöyle demişti: "O harika bir komedyendir, çünkü sade olduğu ve tam gerektiği gibi konuştuğundan, mesleğini gizli tutmayı becerir." Bir dönemde ünlü şarkıcı Juliette Gréco ile evli olan Piccoli, Jane Birkin, Sandrine Bonnaire gibi oyuncuları da sinemaya başlangıç dönemlerinde desteklemişti. Sanatçı meslek anılarının en çarpıcı olanlarını 1976'da yayınladığı "Egoist Diyaloglar" kitabında anlattı. Yine onun dediği gibi, "Bir oyuncu, çalıştığı sürece, içine girilmez, bilinmez ve anlaşılmaz olanı açığa çıkarmaya çalışır." O hâlâ buna çalışıyor.

BAŞLICA FİLMLERİ:

"Le Point du Jour" (1949 – ilk), "Destinées – Kader Böyle İstedi" (53), "French Can Can – Paris Eğleniyor" (55), "Les Grandes Manoeuvres – Hileli Aşk" (55), "La Mort en ce Jardin – Bu Bahçede Ölüm" (56), "Les Sorcières de Salem – Cadı Kazanı" (56), "Le Doulos" (63), "Le Mépris – Nefret" (63), "Le Journal d'une Femme de Chambre – Bir Oda Hizmetçisinin Anıları" (64), "Compartiments Tueurs – Caniler Kompartımanı" (65), "Paris Brule-t- il? – Paris Yanıyor" (66), "La Curée – Oyun Bitti" (66), "La Guerre est Finie – Savaş Bitti" (66), "Les Demoiselles de Rochefort – Tatlı Günler" (67), "Belle de Jour – Gündüz Güzeli" (67), "Benjamin – Masum Bir Gencin İtirafları" (68), "Dillinger e Morto – Dillinger Öldü" (68), "La Voie Lactée – Samanyolu" (69), "Les Choses de la Vie – Hayat Bağları" (69), "Le Charme Discret de la Bourgoisie – Burjuvazinin Gizli Çekiciliği" (72), "Liza – Çılgın Fahişe" (72), "Themroc" (73), "Les Noces Rouges –

Kanlı Âşıklar" (73), "La Grande Bouffe – Büyük Tıkınma" (73), "L'Attentat – Suikast" (73), "Le Fantome de la Liberté – Özgürlüğün Hayaleti" (74), "Vincent, François, Paul et les Autres – Sen, Ben ve Diğerleri" (75), "La Dernière Femme – Son Kadın" (76), "Mado" (76), "L'Etat Sauvage – Vahşi Belde" (78), "Le Sucre – Şeker" (78), "Le Saut dans le Vide – Boşluğa Atlayış" (80), "Atlantic City" (80), "La Passante de Sans-Souci – Sans-Souci Yolcusu" (82), "La Nuit de Varennes – Varennes Gecesi" (82), "Oltre la Porta – Kapının Ötesinde" (82), "Une Chambre en Ville – Kentte Bir Oda" (82), "Success is the Best Revenge – Başarı En İyi İntikamdır" (84), "Peril en la Demeure – Evdeki Tehlike" (85), "Adieu Bonaparte – Elveda Bonaparte" (85), "Le Paltoquet – Hırbo" (86), "Mauvais Sang – Kötü Kan" (86), "Milou en Mai – Mayıs'ta Milou" (89), "La Belle Noiseuse – Ressam ve Modeli" (91), "I Ladri di Bambini – Çocuk Hırsızları" (92), "Le Souper" (93), "Les Cent-et-une Nuits – 101 Gece" (95), "Compagna di Viaggio – Yol Arkadaşı" (95), "L'Emigré – Göçmen" (95), "Tykho Moon" (97).

Peter Sellers
(1925-1980)

PERDENİN UNUTULMAZ Pembe Panter'i, yani o serinin sakarlık kralı, beceriksizliğiyle tüm dünyayı kırıp dökebilecek müfettiş Clouseau'su... Ama, aynı zamanda, başta Stanley Kubrick, sayısız hayranı bulunan özgün bir komedi dehası, ancak o dehayı başarı, ün ve para uğruna biraz ziyan etmiş bir kişilik...

Peter Sellers

Peter Sellers, bir sahne komedyeni çiftin çocukları olarak İngiltere'nin Southsea yöresinde doğdu ve çok genç yaşta kendisini sahnede ve müzikhollerde buldu. Daha 13 yaşında bir komedi yarışmasında birinci geldi. 17'sinde RFA – Kraliyet Hava Kuvvetleri'ne girdi ve bir kamp animatörü olarak çalıştı. Sonra BBC radyosunun popüler komedi yayını The Groon Show'da çalıştı, özellikle ünlü komik Spike Milligan'a eşlik etti. Sesini olduğu kadar yüzünü de çok iyi kullanan, kendine özü mimikleri geliştiren, bir makyaj ve kılık değiştirme ustası olarak kendini yetiştiren Sellers, 1950'lerin başlarında o yıllarda popüler olan komedi short'ları çekti. Bu kısa filmlerden sonra, 1951'de ilk uzun filmiyle İngiliz sinemasına adım atmış oldu.

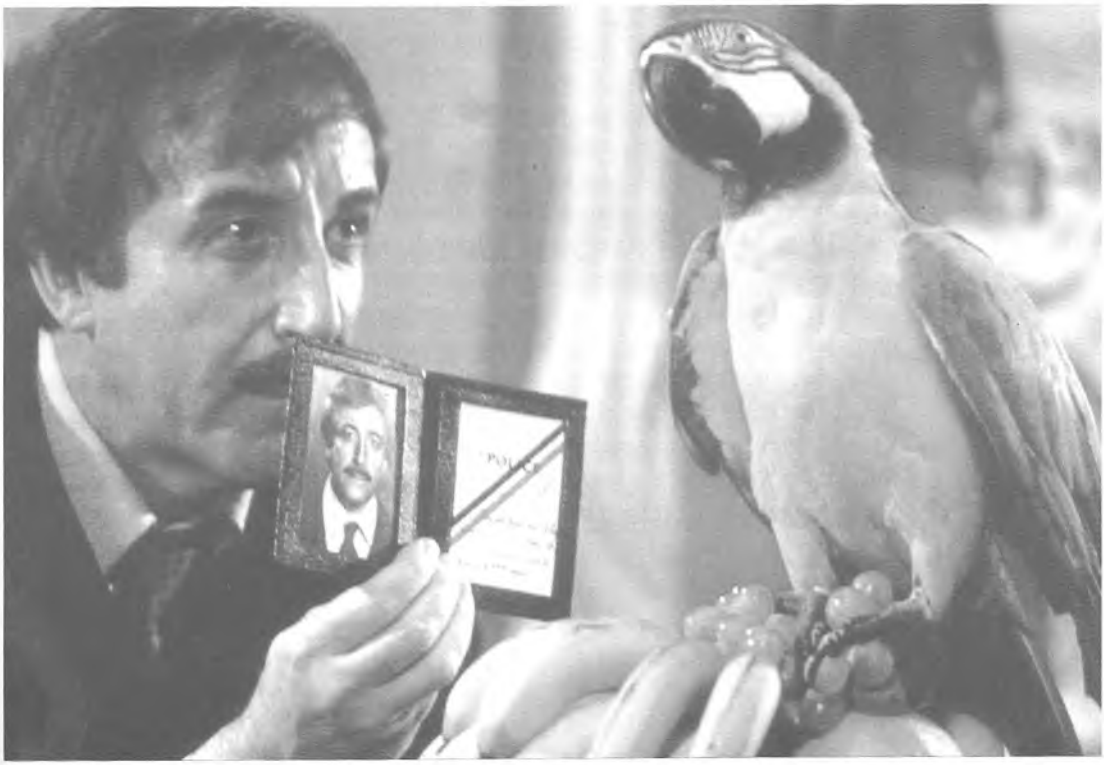
Sellers ilk başarılarını *The Ladykillers – Kadın Katilleri; The Smallest Show on Earth – Dünyanın En Küçük Gösterisi; The Naked Truth – Çıplak Gerçek* gibi ko-

medi klasiklerinde kazandı. Sonuncu filmde birkaç kılığa birden giriyordu: o yıllarda İngiliz sinemasında yaygın olan bir yöntem!... *Tom Thumb – Parmak Çocuk*'ta sonradan ün yapan kendine özgü İngiliz komiği Terry-Thomas'la ilginç bir ikili oluşturdular. *The Mouse that Roared – Kükreyen Fare*'de çok-kimlikli oyun tarzını sürdürdü Sellers ve bu sevimli siyasal güldürüde, tam üç ayrı kişiliği oynadı. İlk kez ABD'de dikkat çekmesini sağlayan bu filmden sonra, art arda *I'm All Right, Jack; The Battle of the Sexes – Kadın-Erkek Savaşı,* Sophia Loren'in karşısında oynadığı Bernard Shaw uyarlaması *The Millionairess – Milyoner Kadın* gibi filmler geldi.

Ve sonra Stanley Kubrick, çekeceği Vladimir Nabokov uyarlaması için Peter Sellers'ı istedi. *Lolita*'da Humbert Humbert'in sekse ve küçük kızlara düşkün arkadaşını oynayacaktı. Söylenene göre yönetmen Sellers'ın yeteneğinden öylesine memnun kalmıştı ki, onun sahnelerini biraz çoğaltmıştı. Nitekim bu ilgi, Kubrick'in sonraki filmi *Doktor Garipaşk* için de onu seçmesiyle sürdü. Bu filmde, eski gelenekler uyarınca Sellers tam üç rolü birden yüklenmişti: sümsük ABD başkanı, eline çabuk bir İngiliz askeri ve çılgın bir Alman bilimadamı!... Sellers bu üç kimliğin de altından başarıyla kalkarak, filmin Kubrick'in sineması ve modern politik hiciv tarihindeki özel yerine büyük katkıda bulundu. Bu rolüyle ilk Oscar adaylığını da kazanacaktı.

Her oyuncunun mesleğinde çok önem taşıyan bir yıl vardır: tüm hayatın akışı içinde bir dönüm noktası... Peter Sellers için de bu 1963 yılıydı. Çünkü *Doktor Garipaşk*'ın yanı sıra, bir film daha çevirdi. Blake Edwards yönetiminde *The Pink Panther – Pembe Panter.* Blake Edwards'ın Maurice Richlin'le kafa kafaya vererek yarattığı ve sinemanın geçmiş beceriksizlerinden, biraz da Jacques Tati'nin *Bay Hulot*'sundan yararlanan bu kişilik, bir tür modern anti-detektif sayılabilirdi. Clouseau'nun kişiliğinde, sinemanın geleneksel beceriksiz komiklerinin mirası daha çağdaş bir sosa bürünüyor, inanılmaz bir yıkıcılıkla birlikte absürde varan bu beceriksizlik, ayrıca Fransızlara tipik Anglo-sakson bir bakışı, sinemanın yeni merak sardığı Uzak-doğu sporlarını ve hınzır, cilalı ve akıcı bir mizahı içeriyordu. Ve bu başarıda Peter Sellers'ın, kimliğini bir duvar gibi tüm taşlarını koyarak örmesi de elbette önemliydi.

Sellers, sonraları aynı kişiliği beş filmde daha sürdürdü. (Sonuncusu, onun [erken] ölümünden sonra yönetmenin eski filmlerinin kullanılmayan çekimlerinden oluşturduğu bir kolajdı.) Ancak, bu devam bölümleri daha sonra gelecekti. İlk *Pembe Panter*'in büyük başarı kazanmasına karşın, ne Edwards, ne Sellers, ne de şirket hemen devam filmi yapmayı düşünmediler. Gerçi ertesi yıl çekilen *A Shot in the Dark – Karanlıkta Bir Çığlık* da gayri resmi bir Clouseau serüveniydi. Ama adında 'pembe panter' bulunan başka filmler, ancak 12 yıl sonra, 1975'ten sonra çekilmeye başlandı. Yapımcıların ve Edwards'ın bu kahramanın nasıl bir altın madeni olduğunu anlamaları için 12 yıl gerekliydi!... Bu arada Sellers, Atlantik'in iki yanında hızlı bir tempoyla çalışıyordu. 40 yaşından sonra gelen bu başarıdan olabildiğince yararlanmak ve ünün getirdiği her şeyden keyif almak istiyordu. O yıllarda evlendiği ve 1964-68 arası evli kaldığı İsveçli güzel Britt Ekland şöyle diyecekti: "İngiliz Kraliyet ailesine hoş görünmek için kendine reva gördüğü küçültücü şeyler karşısında, öfkeden yerimde duramazdım!"

Peter Sellers, Pembe Panter'in Dönüşü'*nde Komiser Clouseau rolünde*

Sellers, bu yüzden sinemada da yeterince seçici olamadı ve birçok önemsiz, hatta apaçık kötü filmde oynadı. *What's New Pussycat – Evlenmekten Korkuyorum,* bir James Bond hicvi olan *Casino Royale; The Bobo – Bir Gecelik Aşk; I Love You, Alice B. Toklas – Seni Seviyorum,* 1960 sonlarının ruhuna belli ölçüde uygun filmlerdi: 68 ruhu, yerleşik değerlere başkaldırı, 'swinging London' filan... Ama *The World of Henry Orient*'tan *Woman Times Seven*'e, *After the Fox – Sevimli Mahkûm*'dan *Where Does it Hurt – Çılgınlar Kliniği*'ne, o filmlerin bir bölümünde hiç oynamasa daha iyi olurdu!... Elbette bir daha Stanley Kubrick gibi bir yönetmen bulması kolay değildi.

Ama karşısına iyi bir fırsat çıktı mı, onu sonuna dek değerlendiriyordu. Blake Edwards'ın 1968 yılındaki başyapıtı *The Party – Tatlı Budala,* ona görkemli bir kompozisyon fırsatı getirdi. Yanlışlıkla davet edildiği tipik bir Hollywood partisini paniğe ve kargaşaya boğan Hintli figüran Bakshi rolü, gerçekten çok hoştu. 1970'lerin ilk yarısında yine dehasına pek uymayan rollerde kendini harcamaya başladı. Sükseli bir oyundan uyarlanan *Çorbamdaki Kız* veya yeniden birçok kişiliği canlandırma yöntemine dönüş yaptığı *Soft Beds, Hard Battles – Savaşı Kadınlar Kazanır,* bunların en iyisiydi. Öylesine değişik rollere çıkıyordu ki, sanki kendi kimliğini yitiriyordu. Şöyle demişti: "Maskenin arkasında ben vardım, ama o beni plastik ameliyatla yok ettim!" Ya da "Eğer bana kendi kendimi oynamamı söylerseniz, bunu başaramam. Çünkü ne veya kim olduğumu bilmiyorum." Eleştirmen John Simon, kötü filmlerinden birini izledikten sonra şöyle diyecekti: "Sellers öy-

lesine usta bir taklitçi ki, insan onun taklit listesine bir zamanların gerçek Peter Sellers'ını katmaması karşısında üzüntü duyuyor!"... Birçok kez birlikte çalıştığı yapımcı Charles Feldman'ın görüşü ise şöyleydi: "Onunla bir film yapmanın tek yolu, filmi yapmayı, yazmayı, yönetmeyi ve oynamayı ona bırakmak!"...

Allahtan 1975'lerden başlayarak yeniden *Pembe Panter* serisi geldi. Ve Sellers'a eski deyimiyle 'iade-i itibar' etti. Bu filmlerin yeni kuşaklarca da çok iyi karşılanması, biraz solmuş olan Sellers efsanesini yeniden parlatır gibi oldu. Bu arada 1979 yılında, ABD'ye yerleşmiş Polonyalı yazar Jerzy Kosinski'nin *Being There – Merhaba Dünya* romanından yapılan uyarlamada, cahil, gerizekâlı, yıllar yılı evinden çıkmamış bahçıvan Chauncey Gardener'ı, dışarı kafasını uzatır uzatmaz etrafı tarafından bir ermiş diye karşılanan bu saf adamı canlandırma fırsatını buldu. Oyunu gerçekten görkemliydi ve yıllar sonra, ikinci Oscar adaylığını kazandı. Bence bu ödülü mutlaka alması da gerekiyordu. Ama olmadı. Sellers'a büyük bir başarı kazandıran, saygınlık getiren ve eleştirmenler kadar seyircinin de çok sevdiği bu filmin ona açtığı kapılar çoktu. Ne yazık ki vakti olmadı. Ve bu başarıdan bir yıl kadar sonra, bir kalp kriziyle hayata veda etti. Sadece 54 yaşındaydı.

BAŞLICA FİLMLERİ:

"Penny Points to Paradise" (1951 – ilk), "The Lady Killers – Kadın Katilleri" (55), "The Smallest Show on Earth – Dünyanın En Küçük Gösterisi" (57), "Tom Thumb – Parmak Çocuk" (58), "The Mouse that Roared – Kükreyen Fare" (59), "The Battle of the Sexes – Kadın-Erkek Savaşı" (60), "The Millionairess – Milyoner Kadın" (61), "Lolita" (62), "Waltz of the Toreadors – Toreadorların Valsi" (62), "The Pink Panther – Pembe Panter" (63), "Dr. Strangelove – Dr. Garipaşk" (63), "A Shot in the Dark – Karanlıkta Bir Çığlık" (64), "What's New Pussycat – Evlenmekten Korkuyorum" (65), "The Wrong Box – Yanlış Sandık" (66), "After the Fox – Sevimli Mahkûm" (66), "Casino Royale" (67), "The Bobo – Bir Gecelik Aşk" (67), "The Party – Tatlı Budala" (68), "I Love You, Alice B. Toklas – Seni Seviyorum" (68), "The Magic Christian – Para Babası" (69), "There's A Girl in my Soup – Çorbamdaki Kız" (70), "The Return of the Pink Panter – Pembe Panter'in Dönüşü" (75), "The Pink Panther Strikes Again – PP Coşuyor" (77), "Revenge of the Pink Panther – PP'in İntikamı" (78), "Being There – Merhaba Dünya" (79).

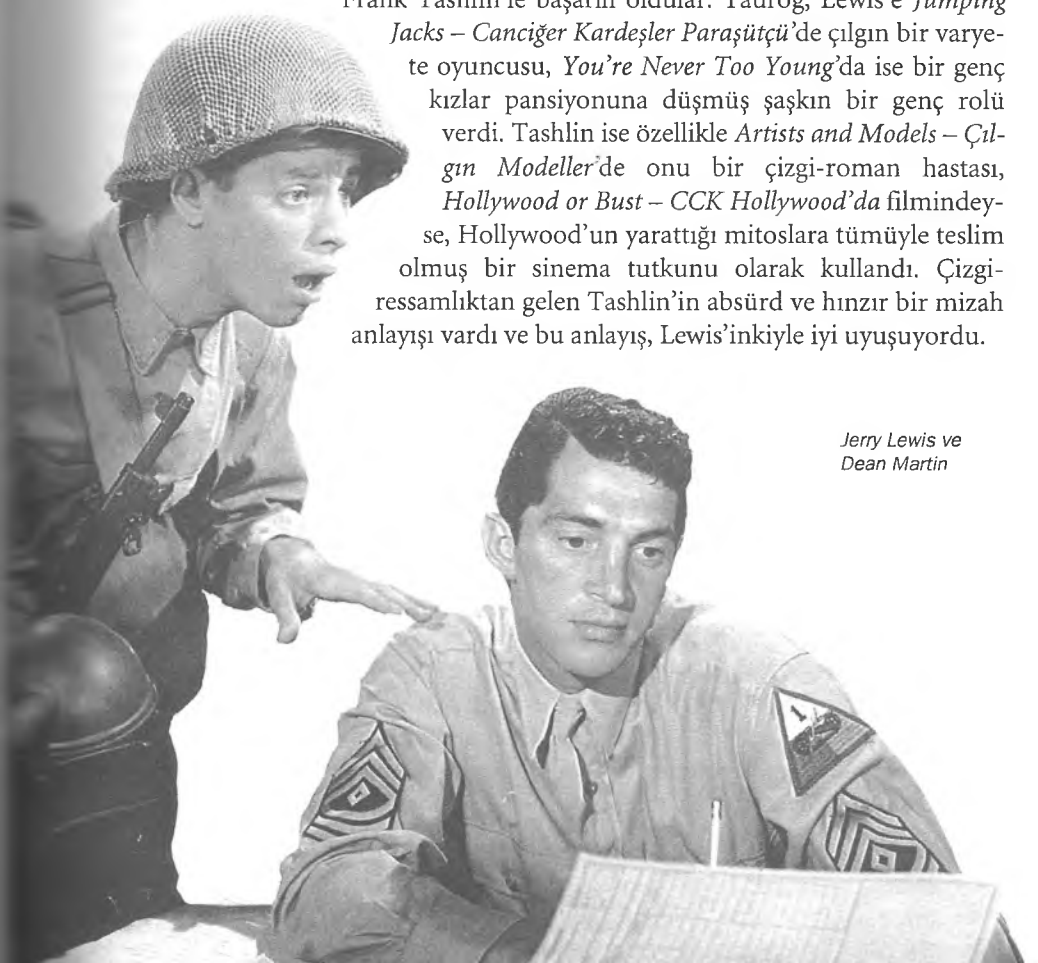
Jerry Lewis
(1926-)

FRANSIZLARA GÖRE YÜZYILIN Chaplin'den sonraki en büyük komiği... Amerikalılara (ve de Leslie Halliwell gibi İngilizlere) göre, sulu-zırtlak bir komedyen!... Gerçek, hep olduğu gibi, bu iki zıt ucun arasında bir yerde: kuşku yok ki 20. yüzyılın en yaratıcı komik dehalarından biri...

Yahudi kökenli komedyenler olan ailesinden herhalde genetik olarak komediyi alan, asıl adıyla Joseph Levitch, ana-babasının hep turnede olması nedeniyle akrabalarının yanında büyüdü. Beş yaşından itibaren onlara katılmaya ve bir şarkı numarası geliştirmeye koyuldu. Okulu terk ederek çeşitli işlere girip çıktı.18 yaşına geldiğinde, ünlü şarkıcıları play-back yaparak taklit eden bir numaranın sahibiydi. Aynı yıl evlenip çoluk-çocuğa karıştığından, aileyi geçindirmek için sahneye çıkmaya başladı.

Lewis ülkenin kulüplerini dolaşırken, Atlantic City'deki bir sahnede – kimilerine göre kaza eseri – Dean Martin adında ve kendisinden dokuz yaş büyük bir şarkıcıyla başbaşa kalması, ikilinin birlikteliğine giden yolu açtı. Büyük uyum sağladılar ve çeşitli kulüplerde, sonra radyo ve ABD'de yeni başlayan TV'de çalıştılar. O yılları yaşayanların anlattığına göre, sahnede müthiştiler. Yepyeni ve son derece dinamik bir güldürü anlayışı getirmişlerdi ve anında patlayan esprileriyle, ortalığı kasıp kavuruyorlardı. Ve sinema onların, özellikle de Jerry Lewis'in güldürü yeteneğini, komik anlayışını ve gag'larını ancak kısıtlı biçimde peliküle kaydedebilirdi.

Yine de sinemaya geçmeleri kaçınılmazdı. 1949'da *My Friend Irma – Arkadaşım Irma*'daki konuk oyunculuklarından başlayarak, Dean Martin'le birlikte 1956'ya dek sürecek ve 16 filme ulaşacak işbirlikleri başlamış oldu. Bu dönem filmleri, ülkemizde genelde Canciğer Kardeşler adıyla, ya da yalnızca Jerry Lewis'in adıyla tanıtıldı. İkili, yönetmen olarak en çok Norman Taurog ve özellikle Frank Tashlin'le başarılı oldular. Taurog, Lewis'e *Jumping Jacks – Canciğer Kardeşler Paraşütçü*'de çılgın bir varyete oyuncusu, *You're Never Too Young*'da ise bir genç kızlar pansiyonuna düşmüş şaşkın bir genç rolü verdi. Tashlin ise özellikle *Artists and Models – Çılgın Modeller*'de onu bir çizgi-roman hastası, *Hollywood or Bust – CCK Hollywood'da* filmindeyse, Hollywood'un yarattığı mitoslara tümüyle teslim olmuş bir sinema tutkunu olarak kullandı. Çizgi-ressamlıktan gelen Tashlin'in absürd ve hınzır bir mizah anlayışı vardı ve bu anlayış, Lewis'inkiyle iyi uyuşuyordu.

Jerry Lewis ve Dean Martin

Ancak sonunda ayrılık geldi. Lewis, tek başına ilk filmi olan *The Delicate Delinquent – Jerry Lewis Yaman Hafiye*'de yine oldukça başarılıydı. Sonra yine Frank Tashlin'i yönetmen olarak seçti ve onunla art arda yarım düzine film çevirdi. *Rock-a-bye Baby – Üç Bebekli Gelin*'de Jerry, kusursuz bir 'anne' olmanın zorluğunu yaşıyor, *The Geisha Boy – JL Kore'de* filminde uzak-doğu kültürüyle tanışıyor, *Cinderfalla – JL Külkedisi*'nde külkedisi hikâyesini günümüzde yaşayarak, çirkin bir salaktan yakışıklı bir prense dönüşüyordu. *It's Only Money – JL Para Budalası; Who's Minding the Store – JL Aptal Tezgâhtar; The Disorderly Orderly – JL Gönüllü Doktor* gibi filmlerinde de kimi en iyi gag'ları vardı.

Jerry Lewis'in bir film pozu...

Ancak Jerry artık yalnız çalışmak ve bir filmin tüm sorumluluğunu yüklenmek istiyordu. Tam 1960 yılında, filmlerinin çok iyi iş yaptığı bir dönemde, yaklaşan Noel tatili için ortada bir proje olmayınca, Lewis bir ay içinde ilk filmini yazıp oynadı ve yönetti. *The Bellboy – JL Asansörcü*, alışılmış türde bir komedi değildi. Daha çok bir dizi görsel gag'ın art arda sıralandığı bir skeçler dizisiydi. Ne var ki gag'ların hemen hepsi çok komik ve filmin görselliği üstün düzeydeydi. Film böylece, sesli sinemayla bir hikâyenin ön plana çıkmasından önceki klasik dönem komedisine çok yaklaşıyordu. Bu ilk deneyimin başarısından sonra, Lewis geri kalan hemen tüm filmlerini kendisi yönetti. *The Ladies Man – JL Kadınlar Arasında*, kadınlar pansiyonuna düşen sıkılgan bir bekârın öyküsünü, hemen hemen tek, ama çok büyük bir dekorda anlatan, mizansen açısından en iyi filmlerinden biriydi. *The Errand Boy – JL Sinema Budalası*, beceriksiz bir genç adamın bir stüdyonun kulislerinde yol açtığı kargaşayı, *The Nutty Professor – Aşk Hocası* ise ünlü "Dr. Jekyll ve Bay Hyde" romanından yola çıkarak, sihirli bir formülle birden yakışıklı bir adama dönüşen kendi halinde bir öğretmenin hikâyesini anlatıyordu. Bu film, hep diri kalan mizah duygusu, görsel gag'ları ve absürde varan frenetik oyun tarzıyla kimilerine göre sanatçının başyapıtı olarak kaldı. *The Family Jewels – JL Yedi Yüzlü Adam*'da ise bir dönemin Alec Guiness, Peter Sellers gibi İngiliz oyuncularına özenerek, bir ailenin tam yedi ayrı bireyini tek başına oynadı!...

Bu parlak dönemden sonra Paramount'u bırakıp Columbia'ya geçen sanatçı *Three on a Couch – Divanda Üç Kişi; The Big Mouth – Geveze Hafiye; Which Way to the Front* gibi son filmlerinin eski işi yapmaması üzerine, başkalarının filmlerinde aktörlüğü denedi. Ancak *Boeing Boeing* veya *Don't Raise the Bridge, Lower the River – Jerry Gider Tersine* gibi bu filmler de başarılı olmadı. Ama Fransa'da eleştirmenlerin ona hayranlığıyla başlayan ilgi, seyirci düzeyinde de sürüyordu orda hâlâ büyük bir stardı. 1971'de Paris'e gelişi ve Olympia'da bir 'one man show' yapışı, 16 gösteriye ulaşan parlak bir başarı oldu. 1972'de çevirdiği ve kendisi için çok önem taşıdığı bilinen kişisel filmi, Nazi Almanya'sında yaşayan bir palyaço üzerine *The Day the Clown Cried – Palyaçonun Ağladığı Gün* asla göste-

me çıkmadı. Ve Lewis, 70'lerde sinemayı tümüyle bıraktı. Aslında bunda mesleki açıdan kısır bir dönem geçirmesinden çok, sağlık sorunları rol oynamıştı. Ağrılarını dindirmek için aldığı ilaçların tutkunu olmuştu, ayrıca ciddi kalp sorunları ve de azgın bir ülseri vardı. Ama hepsini yendi. Kalbiyle ilişkili sorunlarını yenmesinde, bizim de kamuoyu olarak tanıdığımız bir ismin, Turgut Özal ve Zeki Müren'in doktorları Michael DeBakey'in büyük katkısı olmuştu.

Ve Lewis 80'lerde yeniden döndü. *Hardly Working – JL İş Başında*, Fransa'da hayranlıkla karşılandı, ama ABD'de yine ilgi görmedi. Martin Scorsese'in *King of Comedy – Komedi Kralı*'ndaki oyunu ise her yerde övüldü. Lewis sonra *Smorgasbord-Cracking-Up*'da ABD'nin psikanaliz tutkusunu hicvetti. 1983'teki bu son yönemenliğinden sonra, artık yalnızca oyunculuk yaptı. *Slapstick of Another Kind*, sanatını özümlediği ilginç bir yapımdı. Fransa'da oynadığı iki filmden sonra, Emir Kusturica'nın *Arizona Dream – Amerikan Rüyası* ve Peter Chelsom'un *Funny Bones – Komedyen*'inde oldukça başarılıydı. 1996'da ise Eddie Murpy'nin kendi filminden yaptığı yeni *The Nutty Professor*'da danışmanlık yaptı.

Lewis'in komiği, kuşkusuz üzerinde durulması gereken bir komik. Tıpkı Chaplin gibi duyguyu ve duygusallığı dışlamayan, bir yerlerde hep hümanist bir mesaj vermek isteyen, ama gerek oyuncu, gerek yazar-yönetmen olarak asıl amacı komedinin sınırlarını genişletmek ve yeni gülme biçimleri bulmak olan bir anlayış bu... Lewis kuşkusuz son derece özgün ve yaratıcı bir sanatçı, bir döneminde, yine Chaplin gibi, tam bir komple sanatçı. Dean Martin şöyle dememiş miydi: "Bir yerde kendi kendisine 'Ben Chaplin gibi bir dehayım,' dedi. Ve o andan itibaren kimseyi dinlemez oldu. Her şeyi o biliyordu." Altı çocuk babası sanatçının 1982'de yazdığı bir anı kitabı var. Ve günümüzün popüler oyuncusu Jim Carrey de, şüphe yok ki onun direkt ve en iyi mirasçısı. Şimdilik kişisel yaratıcı yanı o denli gelişmiş olmasa da...

BAŞLICA FİLMLERİ:

Dean Martin'le olanlar için bakınız: Dean Martin. Tek başına: "The Delicate Delinquent – Jerry Lewis Yaman Hafiye (57), "The Sad Sack – Tembel Er" (57), "Rock-a-bye Baby – Üç Bebekli Gelin" (58), "The Geisha Boy – JL Kore'de" (58), "Don't Give up the Ship – Gemimi Terk Etmem" (59), "Visit to a Small Planet – JL Uzay Fatihi" (60), "The Bellboy – JL Asansörcü" (60 – ayrıca yönetti), "Cinderfalla – JL Külkedisi" (60), "The Ladies' Man – JL Kadınlar Arasında" (61 – ayrıca yönetti), "I's Only Money – JL Para Budalası" (62), "The Nutty Professor – Aşk Hocası" (63 – ayrıca yönetti), "Who's Minding the Store – JL Aptal Tezgâhtar" (63), "The Disorderly Orderly – JL Gönüllü Doktor" (64), "The Family Jewels – JL Yedi Yüzlü Adam" (65 – ayrıca yönetti), "Three on a Couch – Divanda Üç Kişi" (66 – ayrıca yönetti), "The Big Mouth – Geveze Hafiye" (67 – ayrıca yönetti), "One More Time – Tuz, Biber ve Elmas" (70 – yalnızca yönetti), "Hardly Working – JL İş Başında" (81 – ayrıca yönetti), "The King of Comedy – Komedi Kralı" (83), "Slapstick of Another Kind" (84), "Arizona Dream – Amerika Rüyası" (93), "Funny Bones – Komedyen" (95).

Marilyn Monroe
(1926-1962)

HOLLYWOOD, şöhrete hevesli bir genç kızdan bir sarışın bebek yarattı. Ona ün, şan, para ve starlık payesi verdi. Ama aynı zamanda bir ruh verdiğini unuttu. Ve o sarışın bebek, bir ruh, bir kimlik, bir kişilik sahibi olduğunu kanıtlamaya öylesine uğraştı ki... Hollywood o bebeği kırıp atmaktan başka çare bulamadı...

Evet, Marilyn... Zamana en dayanıksız sanat sanılan sinemanın kırılgan, yok olmaya mahkûm, renklerinin solması önlenemeyen peliküllerinin yarattığı ve orda da kalacağı sanılan bu figür, nasıl oluyor da hâlâ yaşıyor? Yaşamak bir yana, alt-kültür düzeyinde sayılan yığınsal beğenilerden en aydınca, 'entelektüel' kafa yormalara kadar, çağımızın bunca farklı kültür katmanlarında birden nasıl var olabiliyor? Evet, insanlık idoller, 'kültler' yaratıp onlara tapınmaya hep meraklı olagelmiştir. (Tek-Tanrılı dinler öncesinden kalma alışkanlıkların bir devamı olmalı.) Çağımızın idollerinin de, belki rock müziği yanında 20. yüzyıl kültürünün en iyi özümleyicisi, giderek biçimleyicisi olduğu kuşku götürmeyen sinemadan çıkması şaşırtıcı mı?

Marilyn de, tüm sinema idolleri gibi, sıradanlığı en ileri düzeyine götürmekle hiç kimselere benzememenin garip ve anlatılmaz dengesini bulmuş bir kişilikti. Başlarda, Hollywood'da 'yükselmek' isteyen sayısız yıldızcıktan biriydi ve bunun için gereken her şeyi yapmaya, her yatağa girmeye razıydı. Görünüşü, fiziği, cazibesi, beden ölçüleri, o yıllarda stüdyoların kapısında bekleyen sayısız Amerikan fıstığından pek de farklı değildi. Ama o, tüm bu sıradanlıkları aşarak başka olmasını, doruklara yükselmesini bildi. Bu kadarla da kalmadı. Tam bir 20. yüzyıl mitosu katına da yükseldi. Kuşkusuz kendisi bunu hiç bilmeyecek. Çünkü çağımızda efsane katına yükselmek, başka şeyler arasında görecelikle erken ölümü de şart koşuyor. Kitlesel hayranlıkların, giderek tapınmaların doruklarında, hemen ancak artık öteki dünyaya göçmüş kişilikler, yıldızlar, prensesler veya şarkıcılar dolaşabiliyor. Eee, her şeyin bir bedeli olmalı, değil mi?

Marilyn: Neşeli olduğu anlar da oluyordu...

Marilyn'in sıradanlıktan efsaneye dönüşümü, kuşkusuz Umberto Eco'nun *Kazablanka* filmi için belirttiğine benzer biçimde, kişiliğinde birden çok mitosu toplamış olmasından kayaklanıyor. O, bir yandan hep erkeklere, onların korumasına muhtaç olan 'kuşbeyinli sarışın'dı. (Ah, o kuşbeyinli sarışınlar erkekler için ne denli çekicidir, bunu kadınlar hiçbir zaman anlayamaz!) Ama öte yandan yine o, bu statüden asla memnun olmayan, giderek bunu mutsuzluğunun kaynağı olarak gören bir kişilikti.

Görünümüyle ve onun ilham ettikleriyle onun derin kişiliği öylesine bir uyumsuzluk, giderek çatışma içindeydi. Bunun için, sürekli kendisini kanıtlama, giderek aşma peşinde olacak, entelektüel kişilerle ilişkiye girecek, 'Amerika'nın beyni', yazar Arthur Miller'la evlenmeye dek gidecekti. Belli bir noktadan sonra yıldızlığı ve onun getirdiği her şeyi reddedecek ve kameraya, medyaya, kitleye dönük bir yaşam yerine mahremiyeti ve yalnızlığı yeğleyecekti. Olasılıkla söylenenler doğruydu: Başkan Kennedy'nin metresi olmuş, kimi başka ünlülerle de yatağa girmişti. Ya sonra? Bunlar onun ün kazanmak, nüfuz sahibi olmak için giriştiği ilişkiler değildi. Hep süregelen kendine güvensizliğini, insanlar ve yaşam karşısındaki giderilemez korkusunu biraz unutmak, ayaklarını yere daha sağlam basmak için kurduğu ilişkilerdi...

Kendisine yüklenmek istenen – başta aptal sarışın rolleri ve onun gerçek yaşamdaki karşılığı olmak üzere – her şeyden nefret etmiş ve onca yapaylık arasında biraz gerçek yaşam, biraz içtenlik aramış bir kadındı o... Herkesin tırmanmayı düşlediği dorukların anlamsızlığını anlayan ne ilk, ne de son sanatçıydı... Ne var ki onun bu denli bilinçli olmasını, el yordamıyla da olsa starlığın, ünün ve popülerliğin kimi gizlerini en çıplak haliyle görüp göstermesini yadırgadı, giderek mahkûm etti Hollywood... Onu yalnızlığa, mutsuzluğa, dolayısıyla ölüme yargıladı. Marilyn, yazgının, yani sinemanın kendisine yüklemek istediği bir rolü oynamadı. Ve sonunda o role isyan etti. Onun öyküsü, yüzyılımızdaki medya starlarının sahip olduğu en acıklı öykülerden biridir. Gerçek bir tragedyaya en çok yaklaşanlardan biri... Ve kitleler, kimi konularda yanılsalar da, kamu önünde yaşanan özel yaşamlardaki trajiği hiç kaçırmazlar. Marilyn'in de bu trajedi yüküyle bir efsaneye dönüşmesi kaçınılmazdı. Ve öyle de oldu.

Sinema kenti Los Angeles'te doğdu Marilyn... Norma Jean Mortenson adıyla... Annesi Gladys Pearl Baker, bir kurgucuydu. Ama ailesinde ve kendi yaşamında delilik ve intihar girişimleri vardı. Babası ise gelip-geçici biri, gezegen bir fırıncıydı ve söylenene göre Norma Jean daha üç yaşındayken, bir motosiklet kazasında ölmüştü. Annesi sık sık akıl hastanesinde tedaviye gidiyor, Norma Jean de evden eve giderek değişik ailelerin yanında kalıyordu. Küçük yaştan itibaren bakımsızlık, küçümseme, hatta tecavüzü tanıdığı biliniyor... Dokuz yaşında bir öksüzler yurdunda kaldı, 16 yaşında okuldan kaçarak 21 yaşındaki bir uçak işçisiyle evlendi. Bir yıl sonra intihara kalkıştı, ama kurtarıldı. 1944'te bir savunma tesisinde çalışırken, bir ordu fotoğrafçısı resimlerini çekti. Bunlar G.I.'lar arasında büyük popülerlik kazandı. Bir artist ajanına kayıt yaptı, saçını koyu renkten sarışına çevirdi ve 1946'da, ilk evliliğini geride bırakmış, iş arayan bir artist adayı olarak, Hollywood'un kapısını çaldı.

Fox'la yaptığı ilk anlaşma ona çok küçük rollerden başka bir şey getirmedi. O işsizlik döneminde, ünlü çıplak resimlerini çektirdi: çapkın bir erkekler takvimi için!... Resimlerden sadece 50 dolar almıştı, oysa şirket 750.000 dolarlık bir kâr gerçekleştirdi!... Sonra 1950 yılı geldi. Yeni adıyla Marilyn Monroe, art arda iki filmde yine küçük, ama anlamlı roller aldı: John Huston'un *The Asphalt Jungle – Elmas Hırsızları* ve Joseph Mankiewicz'in *All About Eve – Perde Açılıyor.* İlkinde 'baba' Louis Calhern'in kuşbeyinli metresi, ikincisinde yaşlanan yıldız Bette Davis'in gelecekteki olası rakibesi, yine kuşbeyinli yıldız adayı rolleriyle, sanki klasik

Marilyn imajının ilk temelleri atılmıştı. Yine küçük roller, arada Fritz Lang'ın *Clash by Night – Bir Gece Macerası* veya Howard Hawks'ın *Monkey Business – Maymun Aklı.*

İlk başrolü, Henry Hathaway'in *Niagara*'sıyla geldi. Gerçek anlamda antipatik olduğu ilk ve son filmdi bu, aynı zamanda... Ama Niagara şelalesi dekoru önünde, daracık kırmızı giysisiyle dans ederken ve "Kiss" şarkısını söylerken, dünyanın tüm erkekleri nefeslerini tuttular. Ardından onu Fox'un en büyük starı yapan, eleştirmenler kadar seyircinin de bayıldığı filmler: Hawks'ın *Erkekler Sarışınları Sever,* Jean Negulesco'nun *Milyoner Avcıları,* Otto Preminger'in *Dönüşü Olmayan Nehir,* Billy Wilder'ın *Yaz Bekârı*... Marilyn nihayet şöhretin doruğundaydı. Gerçi oyunculuğu öğrenmesi kolay olmuyordu. Preminger şöyle diyor: "Onu yönetmek Lassie'yi yönetmek gibiydi. Kullanılabilecek bir tek sahne elde etmek için her sahneyi 14 kez çekmek zorundaydınız!" Jean Negulesco şöyle demişti: "Her erkeğin karısını bir kerelik aldatmak isteyeceği sarışını simgeliyordu." Onu iki kez yöneten Billy Wilder ise şöyle diyecekti: "Onun kadar tümüyle sıradan biriyle çalışmamıştım. Ama, aynı zamanda, perdede onun kadar tümüyle şahane gözüken birini de tanımadım. Ki buna Garbo da dahildir."

O aralar Amerika'nın spordaki gururu, ulusal kahraman, beyzbolcu Joe di Maggio ile evleniyordu. Ancak dokuz ay sonra boşanacaklardı. Aynı yıl, yazar Arthur Miller'la tanıştı ve 1956'da evlendiler. Marilyn bu kez aradığını bulmuş gibiydi. Güzellik ve deha yeniden bir araya geliyordu: Rita Hayworth ve Orson Welles hikâyesinde olduğu gibi... Bu kez, biraz daha uzun sürecekti: 1961 yılına kadar...

Arada Marilyn, kışkırtıcı çekiciliğine eklediği gitgide olgunlaşan oyunu, çocuk-kadın kimliğini yeni açılımlarla zenginleştiren rolleri, dans ve şarkı yeteneğiyle (bayağı iyi bir şarkıcıydı), o yılların en gözde oyuncusu oluyordu. 1950'ler cinsellliğini onun kadar temsil edebilecek sanatçı yoktur. Sürekli taklitleri çıkıyordu: Jayne Mansfield, Mamie Van Doren, Sheree North... Ama o tek ve eşsizdi. Billy Wilder'ın *Yaz Bekârı*'nda filme nerdeyse kaza eseri giren bir sahne, bir New York kaldırımında alttan gelen bir hava cereyanı ile havalanan etekleri, tüm bir dönemin simgesi olup çıkacaktı. Belki de, kadın cinselliğinin ve hoppalıkla karışık bir yaşama sevincinin de ölümsüz simgelerinden biri... Joshua Logan'ın *Bus Stop – Otobüs Durağı,* Laurence Olivier'nin *The Prince and the Showgirl – Uyuyan Prens*'i tam ona göre ölçülüp biçilmiş rollerdi. Logan şöyle diyecekti: "Tanıdığım tüm oyuncular arasında dehaya yaklaşanı." Olivier onu 'profesyonel bir amatör' olarak niteledikten sonra, şöyle diyecekti: "Kitle ilgisi ve onu ayakta tutmak için gereken her şey, hayat için hiç güvenilmez bir araçtır ve o, bu açıdan, hiç kimsenin kaldıramayacağı kadar sömürülüyordu."

Marilyn ise bu rollerden memnun kalmıyor, basın toplantılarında 'ciddi' rollere, örneğin *Karamozov Kardeşler*'deki Gruşenka'ya olan özlemini belirtiyordu. Hollywood o aralar çekilen filmdeki bu rolü Maria Schell yerine Marilyn'e verse... Kim bilir, belki çok daha iyi olurdu. Ama onu bu anlamda kimse ciddiye almıyordu ki... O şöyle diyordu: "Bir seks sembolü, bir şeydir. Ben bir şey olmak istemiyorum." Yine o şöyle demişti: "Açık biçimde söylemek gerekirse, herkes beni temeli olmayan bir görkemli heykel gibi görüyor. Bense o temelleri oluştur-

maya çalışıyorum." Ya da: "Tam hedefi vuracağımı hissettiğimde, oyunculuk bana çok zevk veriyor. Kendimi insan olarak kanıtlamanın tek yolu, aktris olarak kanıtlamak sanıyorum."

Yine Billy Wilder'la çevirdiği *Some Like It Hot – Bazıları Sıcak Sever,* büyük bir sükseydi. Marilyn, bir kez daha kuşbeyinli sarışın rolüyle harikalar yaratmıştı. Ama çoğu kimse onu bu rollerle özdeşleştiriyor, kimi eleştirmenler dahil çok kişi, kuşbeyinli sarışını oynamak için kuşbeyinli bir sarışın olmanın yetmeyeceğini, bunun gerçek bir oyuncu yeteneği gerektirdiğini düşünemiyordu. Bu da Marilyn'i kahrediyordu. George Cukor'un *Let's Make Love – Gel Sevişelim*'inde unutulmaz "My Heart Belongs to Daddy" şarkısını bir tür 'kuşbeyinli sarışınların manifestosu' haline getirdi ve unutulmaz, antolojik bir bölüm yarattı. Bu filmde tanıdığı Yves Montand-Simone Signoret çiftiyle yakın ve içten bir dostluk kurdu. Sonra da, eşi Arthur Miller'ın senaryosunu kendisi için yazdığı *The Misfits – Uygunsuzlar*'ın çekimleri başladı.

Marilyn Monroe (solda) Jane Russel ile birlikte Erkekler Sarışın Sever *filminde*

Bu çekimler, beklenenin de ötesinde olaylı geçti. Marilyn'in sinirlerinin zayıflığı, ilaçlara bağımlılığı biliniyordu. Ama bu kadarı değil... Çekimler sık sık aksadı, sanatçı sette bayıldı, gecikmeler oldu. Psikanalisti artık her gün yanıbaşındaydı. Film güç-bela bitti. Galadan bir hafta önce, Marilyn Arthur Miller'dan boşandı. Bir süre sonra yeni filmi *Something's Gotta Give* için George Cukor yönetiminde Rock Hudson'la bir araya geldi. Ama bu filmde olaylar ayyuka çıktı. Artık sete hep geç geliyor, sözlerini hatırlamıyor, çekimleri hoşgörünün ötesinde aksatıyordu. Fox şirketi, bunun üzerine anlaşmasını iptal etti, çekimler durdu. Bir ay sonra, hizmetçisi onu yatağında çıplak ve ölü olarak buldu. Başucunda boşalmış ilaç şişeleri vardı. Ölümü bir 'overdose'a bağlandı. Ama tam olarak adı konmadı. Çok kişi hâlâ bunun bir intihar olduğuna inanıyor.

Marilyn, görece olarak kısa sinema yaşamına ve genç sayılabilecek bir yaşta ölümüne karşın, hakkında en çok konuşulan, yazılan, spekülasyon yapılan sinema sanatçısı oldu. Bir modern zamanlar Valentino'su, hatta onun da ötesinde... Ölümüne neden olarak, ilişkileri açığa çıkan John ve Robert Kennedy kardeşlerin, CIA ve FBI'ın, hatta yabancı devletlerin katkıları öne sürüldü. 20'yi aşkın biyografisi yazıldı, birçok belgesel ve kimi dramatik filmler onu ve ölümündeki gizi araştırdı. İyi bir oyuncu olduğu belki ölümünden sonra daha iyi anlaşılmıştı.

Ama o, artık oyuncu ve de star statülerini aşarak, tam bir efsaneye dönüştü. Pete Martin şöyle demişti: "O korku içinde doğmuştu. Bu korkuyu asla yenemedi. Ve sonunda bu korku onu öldürdü."

Belki de onu en iyi tanıyan ve anlayan erkek olan (ve onun üzerine bir kitap değil, ama bir oyun yazan) Arthur Miller şöyle diyecekti: "Eğer o basit biri olsaydı, yardım etmek kolaylaşırdı. Biraz daha şanslı olsaydı, bu işten daha kolay sıyrılabilirdi." Ama Marilyn ne o denli basit, ne de özellikle şanslıydı. Ve hayatını kaybetti. Ama 20. yüzyıl da, çekiciliği gizemiyle orantılı bir büyük efsane kazandı. 21. yüzyıla da kalacağı ve de 'starlar varoldukça' hep varolacağı kesin bir efsane...

BAŞLICA FİLMLERİ:

"Scudda Hoo, Scudda Hay" (1948 – ilk), "Love Happy – Üç Ahpap Çavuşlar Elmas Peşinde" (50), "The Asphalt Jungle – Elmas Hırsızları" (50), "All About Eve – Perde Açılıyor" (50), "Love Nest" (51), "Clash by Night – Bir Gece Macerası" (52), "O'Henry's Full House – Son Yaprak" (52), "Monkey Business – Maymun Aklı" (52), "Don't Bother to Knock" (52), "Niagara" (52), "Gentlemen Prefer Blondes – Erkekler Sarışınları Sever" (53), "How To Marry A Millionaire – Milyoner Avcıları" (53), "River of No Return – Dönüşü Olmayan Nehir" (54), "There's No Business Like Show Business – Sahne Âşıkları" (54), "The Seven – Year Itch – Yaz Bekârı" (55), "Bus Stop – Otobüs Durağı" (56), "The Prince and the Showgirl – Uyuyan Prens" (57), "Some Like It Hot – Bazıları Sıcak Sever" (59), "Let's Make Love – Gel Sevişelim" (60), "The Misfits – Uygunsuzlar" (61).

Jeanne Moreau

(1928-)

FRANSIZ SİNEMASININ belki en ünlü kadın oyuncusu – en azından Catherine Deneuve'den önce – ve dişiliğinden zekâsına, kırılganlığından küstahlığına, çağın – yalnızca Fransız olmayan –kadınlık anlayışını en iyi simgeleyen oyunculardan biri. Ve, Leonard Maltin'in deyimiyle 'düşünen adamın Brigitte Bardot'su!'...

Jeanne Moreau, kendisini sinemaya bile bırakmayan bir babaya karşın, sanata düşkün olarak büyüdü. Çok genç yaşta dans ve müzik eğitimi almak istiyordu. Ama sonra oyunculuğu seçti. 16 yaşında Konservatuar'ın kapısından içeri girdi: serbest dinleyici olarak... İlk hayranı olduğu oyuncu Maria Casarès'di ve küçük Jeanne, ilerde büyük rolleri düşlüyordu.

19 yaşında, ilk kez sahneye çıktı: Avignon festivalinde ve Maurice Clavel'in "La Terrasse de Midi" oyununda... 1948'de, 20 yaşında, üç önemli olay birden oldu yaşamında... Yönetmen Jean-Louis Richard'la evlendi, Comédie Française'e kabul edildi ve ilk filmini çevirdi. Comédie Française'de Jean Meyer'in öğrencisi olacak ve tam 28 oyunda sahneye çıkacaktı. Tam olgunlaştığı sırada, ona kurumun

asıl kadrosuna girmek, yani Fransızların deyimiyle 'sociétaire olmak' imkânı tanındı: çok kişinin peşinde olduğu gerçek bir onur!... Ama bunu reddetti: 40 yaşına kadar burda kalıp maaşlı memur-oyuncu olmak, ona göre değildi!... Ve T.N.P. tiyatrosuna girip Gérard Philipe'le birlikte oynadı, Shaw, Cocteau, Tennessee Williams gibi daha modern yazarlara kişiliğini verdi, özellikle ilginç bir *Kızgın Damdaki Kedi* oldu.

Sinemada işler pek iyi gitmedi. Bir 10 yıla yakın süre önemsiz filmlerde harcandı. Gerçi *Meurtres – Cinayetler*'de Fernandel, Jacques Becker imzalı *Haracıma Dokunmayın*'da Jean Gabin karşısında oynamak veya bir erken dönem *Kraliçe Margot*'sunda şaşırtıcı bir erotizm sergilemek de ilginç işlerdi. Ama Jeanne'ı doyurmuyordu.

1957'de bir mucize oldu. Burjuva çevrelerden gelen yönetmen Louis Malle, genç kadına ilk filmlerinin baş kadınlığını emanet etti: *L'Ascenseur pour L'Echafaud – İdam Sehpası* ve *Les Amants – Âşıklar*. İlkinde Fransız usulü bir kara-filmde, Miles Davis müziği eşliğinde kaldırımlar boyunca yürümesi, sanki ufuktaki Yeni-Dalga'yı ve onun filmlerinin içereceği modern oyun biçimini haberleyen bir olaydı. *Âşıklar*'da ise o döneme dek az görülmüş (bugün içinse aşılmış) bir erotizm içeren bir 'yasak ilişki'nin kahramanıydı. Yeni bir kadın tipi doğmuştu sanki: bir tür yeni sinemasal erotizmin kahramanı ve klasik dramatik oyunun dışına çıkan, sanki hep olayları biraz geriden izleyen farklı bir oyun tarzıyla, Jeanne Moreau... Leonard Maltin'in ona, aynı dönemde parlayan Bardot'ya kıyasla 'düşünen adamın Bardot'su' demesi boşuna değil... Çünkü Moreau, baştan beri aydınlara seslendi, onlara seslenen filmlerin oyuncusu oldu, seyirciyle arasına hep belli bir mesafe, sanki belli bir gizem koydu. Bu onu belki

Jeanne Moreau ve Gérard Philipe Tehlikeli İlişkiler'de

Bardot kadar popüler olmaktan uzaklaştırdı, ama çok daha kalıcı ve temelli bir oyuncu olmasına katkıda bulundu.

Ardından 60'ların yeni Avrupa sinemasının baş kadın oyuncularından biri olmasına yol açan öneriler ve başarılar geldi. Her yönetmen onu istiyordu: Roger Vadim'le *Tehlikeli İlişkiler*, Peter Brook'la *Moderato Cantabile*, Antonioni ile *Gece*, Jacques Demy'yle *Melekler Körfezi*, Luis Bunuel'le *Bir Oda Hizmetçisinin Anıları*'nı, Joseph Losey'le *Eva – Aldatan Kadın*'ı çevirdi. Sonuncusunda, tipik Jeanne Moreau idi: çekici, gizli bir erotizm taşıyan, ama soğuk, mesafeli ve erkeğin mahvına neden olmaya hazır, hatta istekli bir modern ve entelektüel vamp... Zavallı Stanley Baker'ın (filmin baş oyuncusu) yapabileceği pek fazla şey yoktu!... Louis Malle onu yeniden kullandı: *Le Feu Follet* ve ilk kez Brigitte Bardot ile bir araya geldikleri eğlenceli ve şık *Viva Maria*. Bu filmde birlikte oynamaları gerçek bir olay oldu: popülerliğin simgesi Bardot ile 'entellerin gözdesi' Moreau, beklenenin tersine çok iyi anlaşıp eğlendiler, seyirci de filme bayıldı.

Ama o yıllardaki asıl gözde yönetmenleri, Orson Welles ve François Truffaut olacaktı. Welles'le ilk kez Franz Kafka uyarlaması *Dava*'da çalıştılar. Dâhi yönetmen çok memnun kalmıştı, bu deneyim üç kez daha yinelendi: *Falstaff/Chimes at Midnight; The Immortal Story* ve *Dead Reckoning*... Truffaut ise *Jules ve Jim*'de belki onu en tipik rolünde kullandı: hayatı bir oyun gibi algılayan, iki erkekle birlikte pekâlâ mutlu olabilecek, burjuva ahlakına kendince tekme atmış özgür ve serbest kadın... Ama bu gamsız halinin trajik bir sonu da engellemediği... Bu filmdeki tazeliği, gülümseyişi, "Le Tourbillon" adlı şarkıyı söyleyişi (sonraki yıllarda albüm de yapacaktı), çağdaş sinemanın en unutulmaz görüntüleri arasında yer alır. Truffaut, onu 'entel' roller arasından çekip alarak gerçek, etli-canlı, sıcak ve duygusal bir kadın portresi vermeyi başarmıştı. *Siyah Gelinlik*'te unutulmaz bir Truffaut-Moreau işbirliği sayılabilir. Yine 60'larda Frankenheimer'ın *Tren*, Tony Richardson'ın *Mademoiselle*, Gordon Flemyng'in (Bernard Shaw uyarlaması) *Büyük Catherine* ya da William A. Fraker'ın *Monte Walsh – Kahramanın Sonu* gibi filmlerinde de oynadı: tıpkı Signoret gibi, İngilizcesi çok iyiydi.

1970'lerle birlikte 40'ını aşan Moreau, ustalıkla karakter rollerine kaymasını bildi. Yaşlılığını kompleks konusu yapmıyor, günden gün çöken fiziğini yeni roller için kullanıyordu.Yine tıpkı Signoret gibi... Böylece, küçük-büyük rol demeden önemli filmlerde oynadı. Paul Mazursky'den Elia Kazan'a (sanatçının son filmi olan *The Last Tycoon*'da oynadı), Marguerite Duras'tan Pierre Granier-Deferre'e, Philippe de Broca'dan Roger Pigaut'ya, Bertrand Blier'den André Techiné'ye, eski-yeni yönetmenlerle yeni serüvenlere atıldı. Joseph Losey'le *M. Klein – Kaderi Arayan Adam* ve *La Truite – Alabalık*'ta yeniden birlikte çalıştı. 80'lerde yeni arayışlar sürdü: Fassbinder'in vasiyet-filmi *Querelle*'de görmüş-geçirmiş bir yosmayı oynayan ve filmin kahramanı Brad Davis'e, "Eşcinsellik veya karşıcinsellik yoktur. Sadece cinsel veya cinsellik-dışı olmak vardır," diyen oydu... Yine o yıllarda Michel Deville'den Jean-Pierre Mocky'ye farklı yönetmenlerle çalışan, 1975-76'larda, 50'sine yaklaştığı günlerde, üst üste *Lumière – Işık* ve *L'Adolescente – Genç Kız* filmleriyle yönetmenlik deneyimine atılan oydu.

Moreau, bunca etkinliğine karşın, kişisel özgürlüğüne ve özel yaşamına düşkün bir sanatçıydı. Dönem dönem her şeye ara verip çok farklı bir şeyler dene-

Moreau ve Mastroianni, Antonioni'nin Gece *'sinde*

yen ve uzun süre gözlerden, aktüaliteden uzak kalmayı göze alan... Şöyle demişti: "Esas olan film çevirmek değil, yaşamaktır." Yine şu sözler onundu: "Bir oyuncu bazen içgüdüsüyle hareket eder. İyi şeyler yapar, daha az iyi şeyler yapar. Riske atılır, kumar oynar. Başka türlüsü olmaz." Ve ilerleyen yaşı üzerine de şöyle demişti: "Bir aktris yaşlandıkça iyi roller azalır, önemli kompozisyon fırsatları azalır. Buna alışmak gerek. Ama bu yaşamı engellememeli. İnsan hayata karşı tüm merakını korumalı, farklı dünyalara açılmalı, seyahat etmeli, yeni ufuklara bakmalı." Moreau da örneğin 1980'lerde bunu bol bol yaptı: Londra'da Sartre'ın "Gizli Oturum"unda oynadı, Amerikalı yönetmen William Friedkin'le evlenip ayrıldı, Chicago'da Tennessee Wiliams'ın "The Night of the Iguana" oyununun rezalet diye nitelenen, ama yine de çok seyirci toplayan bir sahnelemesinde oynadı. Japonya'ya gitti, şiirlere dayalı şarkılardan plak yaptı, Bouffes-du-Nord tiyatrosunda Hermann Broch'un "Hizmetçi Zerline'in Öyküsü" adlı tek kişilik oyununda sahneye çıktı, sessiz film yıldızı Lillian Gish üzerine bir belgesel çevirdi.

Ve hayat 1990'larda da sürdü, sürüyor... Jeanne Moreau, 90'larda Luc Besson'un *Nikita*'sından Theo Angelopoulos'un *Leyleğin Geciken Adımı*'na, Laurent Heynemann'ın *Denizde Yürüyen Yaşlı Kadın*'ından Agnès Varda'nın *101 Gece*'sine, Wim Wenders'ın *Dünyanın Sonuna Kadar*'ından Antonioni'nin *Bulutların Ötesinde*'sine, Vincent Ward'ın *İnsan Yüreğinin Haritası*'ndan Peter Handke'nin *Yokluk*'una, yine en ilginç filmlerde oynuyor. Cannes festivallerinde sunuculuktan jüri başkanlığına hep ortalarda... Ve yine Leonard Maltin'in dediği gibi "dünya çapında kadınlığı yansıtmada onun bir eşi yok"...

BAŞLICA FİLMLERİ:

"Dernier Amour – Son Aşk" (1948 – ilk), "Touchez pas au Grisbi – Haracıma Dokunmayın" (54), "La Reine Margot – Kraliçe Margot" (54), "Ascen-

seur pour l'Echafaud – İdam Sehpası" (57), "Les Amants – Âşıklar" (58), "Les Liaisons Dangereuses – Tehlikeli İlişkiler" (59), "Moderato Cantabile" (60), "Five Branded Women – Beş Damgalı Kadın" (60), "La Notte – Gece" (61), "Jules et Jim – Unutulmayan Sevgili" (61), "La Baie des Anges – Melekler Körfezi" (62), "Eva – Aldatan Kadın" (62), "Le Procès – Dava" (62), "Le Feu Follet" (63), "The Victors – Zaferin Bedeli" (63), "Le Journal d'une Femme de Chambre – Bir Oda Hizmetçisinin Anıları" (64), "The Train – Tren" (64), "The Yellow Rolls-Royce – Sarı Otomobil" (64), "Mata Hari" (65), "Viva Maria" (65), "Falstaff/Chimes at Midnight" (66), "Mademoiselle" (66), "La Mariée était en Noir – Siyah Gelinlik" (68), "Catherine the Great – Büyük Katerina" (68), "Monte Walsh – Kahramanın Sonu" (70), "Chère Louise – Sevgili Louise" (72), "Les Valseuses" (74), "Lumière – Işık" (76 – ayrıca yönetti), "M. Klein – Kaderi Arayan Adam" (76), "The Last Tycoon" (76), "Querelle" (82), "La Truite – Alabalık" (82), "Le Paltoquet – Hırbo" (86), "Nikita" (90), "Le Pas Suspendu de la Cigogne – Leyleğin Geciken Adımı" (91), "Until the End of the World – Dünyanın Sonuna Kadar" (92), "The Map of the Human Heart – İnsan Yüreğinin Haritası" (92), "La Vieille qui Marchait dans la Mer – Denizde Yürüyen Yaşlı Kadın" (92), "The Summer House" (93), "Al di la delle Nuole – Bulutların Ötesinde" (96), "Ever After – Sonsuza Dek" (98).

Shirley Temple

(1928-)

BEYAZPERDENİN gelmiş-geçmiş en ünlü çocuk oyuncusu, 'şirley' adını tüm dünyaya bir kurum, bir ideal, bir neşe aracı olarak yayan ve tüm bir toplumun Büyük Bunalım'ı atlatmasına yardım eden sanatçı. Aynı zamanda, baştan sona ve günümüze dek, hikâyesine hiçbir olumsuzluğun gölgesi düşmeyen tam bir mutluluk ve iyimserlik anıtı...

Evet, Shirley Temple hayatın her şeyi verdiği o sayılı talihli insanlardan... Doruklara çıktı, hem de çocuk yaşında... Ama bunun bedelini ödemedi, o aralar veya sonradan mutsuz olmadı, dengesini yitirmedi, şöhret başını döndürmedi... Bu kitaba giren birçok yıldızın hayatını karartan çeşitli mutsuzluklar, onu etkilemedi. Onun talih yıldızı, gökyüzünde hep aynı ışıkla parladı durdu.

Shirley Temple, bir banka veznedarının kızı olarak California, Santa Monica'da doğdu. Üç yaşındayken dans dersleri almaya başladı ve sınıftaki arkadaşları arasından, o yıllarda ün yapan filmlerin kimi sahnelerinin taklidine dayanan ve *Baby Burlesks* adı verilen kısa filmlerde gözükmesi için seçildi. Bu filmlerden birinde Shirley, bir Marlene Dietrich taklidi yapyordu!... Dört yaşında uzun filmlerde de küçük roller almaya başladı. İlk kez 1934 yılında *Stand Up and Cheer* adlı bir müzikalde yaptığı 'Baby Take a Bow' adlı şarkı-dans numarasıyla büyük ilgi

çekti. Fox şirketi küçük kızın büyük yeteneğini keşfetmişti. Onunla uzun vadeli bir anlaşma yaptılar. Shirley, 1934 yılı içinde aralarında *Bright Eyes; Little Miss Marker; Now and Forever* da bulunan tam dokuz filmde gözüktü. Ve o yıl, 'beyazperde eğlencesine bulunduğu büyük katkıların ödülü olarak' özel bir Oscar'a layık görüldü.

Ardından onun için ısmarlama yapılan bir seri film geldi. Genelde bunlar çocuk edebiyatının uluslararası tanınmış yapıtları veya daha önce çocuk yıldızların oynadığı filmlerin yeni çevrimleriydi. *The Little Colonel – Küçük Albay; Our Little Girl – Küçük Kızımız; Curly Top; Captain January – Yüzbaşı January; Poor Little Rich Girl – Zavallı Zengin Kız; Dimples – Gamzeli Kız; Heidi; Rebecca of Sunnybook Farm – Çiftlik Kızı; Little Miss Broadway – Broadwayli Kız; The Little Princess – Küçük Prenses* gibi filmlerin başlıca atraksiyonu Shirley'di: bukleleri, fıldır fıldır gözleri, gamzeleri, büyümüş de küçülmüş oyun tarzıyla Shirley... İnanılmaz bir yeteneği, görülmemiş bir enerjisi ve perdeden âdeta salona bulaşan bir neşesi vardı. 1930'larda ABD'yi sarsan ve etkileri 10 yıla yakın süren ünlü Büyük Bunalım'ın köşeye sıkıştırdığı Amerikan ailesi, onun filmlerine bayılıyordu. Her yaşa sesleniyor, küçükleri eğlendirirken büyükleri hayran bırakıyordu. Dans, şarkı, taklit, güldürme ve ağlatma yetenekleri sonsuzdu. O her evin küçük kızı, her küçük kızın model aldığı ve her annenin sahip olmak istediği çocuktu. Popülerliği inanılmaz boyutlardaydı. O yıllarda yıldız kaynayan Hollywood'da, en azından 1935-38 arası, filmleri en çok para getiren oyuncu oldu. Şirkete bir servet kazandırdı ve ailesini de zengin etti.

Shirley Temple

Ama gerçekten akıllı bir kızdı. Sonraki yıllarda şöyle demişti: "Noel Baba'ya inanmaktan çok küçükken vazgeçtim. Annem beni bir büyük mağazadaki Noel Baba'ya götürdü, ama adam beni görünce imza istedi!"... Bu durumda diğer çocukların inandığı masallara elbette inanamazdı. Ama erken gelen ün, para ve toplum ilgisi onu şımartmadı. Birçok erken şöhretin tersine, kimliğini, ailesine ve kendisine olan inancını yitirmedi. Demek ki son derece dengeli ve aile ilişkileri son derece sağlamdı. 1938-39 yıllarındaki filmleri, küçük Shirley'nin son büyük başarıları oldu. 1939'da MGM onu *The Wizard of Oz* için isteyince, Fox'un patronu Darryl F. Zanuck en verimli oyuncusunu vermek istemedi. Ancak Judy Garland'la çevrilen filmin büyük başarısı üzerine, o da kendi yıldızına benzer bir film, *The Blue Bird – Mavi Kuş*'u çevirtti.

Ama bir başka sorun çıktı ortaya... Shirley büyüyordu. Kaçınılmaz olarak ve en doğal biçimde... 1940'lardan itibaren, artık ilk çocukluk dönemini geride bı-

rakan Shirley, genç kız rollerine çıkmaya başladı. Bu rollerde de çok iyiydi, güzelliği bozulmamış, oyun gücü deneyim kazanmıştı. Bir zamanların gamzeli küçük kızı, çekici bir genç kıza dönüşüyor, *Since You Went Away – Sen Gideli; I'll Be Seing You – Hoşçakal Sevgilim; Honeymoon – Balayı; The Bachelor and the Bobby-Soxer – Zamane Kızı* gibi filmlerde çok başarılı oluyor, hatta John Ford'un *Fort Apache – Kan Kalesi* filminde, yeni evlendiği dönemin yakışıklı jönü John Agar'la birlikte seyircinin karşısına çıkıyordu.

Shirley büyüyor: Joseph Cotten'la Sen Gideli *filminde*

Ama seyirci bu genç kızı kabul etmedi. Yıllarca çocukluğunu izlediği, âdeta taptığı bu oyuncunun yeni halini kabullenemedi. Elizabeth Taylor, Natalie Wood gibi yıldızların tersine, Temple'ı bir türlü genç kız olarak görmeye alışamadı. Çünkü onu çok sevmiş, ona ve onun çocuk imajına aşırı bağlanmıştı. Temple, 1949'da çevirdiği son filmlerden sonra sinemayı da, John Agar'ı da bıraktı. Belki ikincisi kendisine ilkini hatırlattığı için... 1950 sonları ve 60'larda TV'de yapmayı denediği talk-show'lar da başarılı olmadı. O aralar politikaya atıldı, senatör seçilmeyi denedi, ama başaramadı. 1968'de Başkan Nixon bu eski starı Birleşmiş Milletler'de ABD temsilciliğine atadı. 1974-76 arası Afrika'da ABD'nin Gana büyükelçisi oldu. O yıl Birleşmiş Milletler'de ABD protokol şefliğine, 1989'daysa Başkan Bush tarafından Çekoslavakya büyükelçiliğine atandı. 1950'den beri ikinci eşi Charles Black'la evli olan bir dönemin bu unutulmaz yıldızı, 1988 yılında anılarını yazmıştı: "Child Star – Çocuk Yıldız" adıyla... Öylesine bir ünden şimdiki sade, sinema-dışı ve başarılı meslek ve aile hayatına ustalıkla geçen yıldızın en büyük performansı da bu sayılsa gerektir...

BAŞLICA FİLMLERİ:

"The Red Hair Alibi" (1932 – ilk), "Carolina" (34), "Mandalay" (34), "Stand Up and Cheer" (34), "Little Miss Marker" (34), "The Little Colonel – Küçük Albay" (35), "Our Little Girl – Küçük Kızımız" (35), "Curly Top" (35), "The Littlest Rebel – Küçük Âsi" (35), "Captain January – Yüzbaşı January" (37),"Poor Little Rich Girl – Zavallı Zengin Kız" (37), "Dimples – Gamzeli Kız" (37), "Stowaway – Sevimli Kaçak" (36), "Heidi" (37), "Rebecca of Sunnybrook Farm – Çiftlik Kızı" (38), "Little Miss Broadway – Broadwayli Kız" (38), "The Little Princess – Küçük Prenses" (39), "Susannah of the Mounties – Dağların Kızı" (39), "The Blue Bird – Mavi Kuş" (40), "Miss Annie Rooney" (42), "Since You Went Away – Sen Gideli" (44), "I'll Be Seing You – Hoşçakal Sevgilim" (45), "Honeymoon – Balayı" (46), "The Bachelor and the Bobby – Soxer – Zamane Kızı" (47), "Fort Apache – Kan Kalesi" (48), "Mr. Belvedere Goes to College" (49), "A Kiss for Corliss" (49).

Audrey Hepburn
(1929-1993)

BEYAZPERDENİN iri gözlü ceylanı, sinemanın en zarif kadını, hep bir çocuk kalmış, her zaman koruma içgüdüsü uyandırmış, sanki hiç yaşlanmamış ve yaşlanmayacak olan prenses – 'Roma Tatili'ninki...

Audrey Hepburn, Danimarkalı aristokrat bir anne ve İngiliz-İrlandalı karışımı banker bir babadan Belçika'da dünyaya geldi. Bu denli karışık kökenleri, onun hem fiziğini, hem kişiliğini, hem de bir anlamda geleceğini belirlemiş olmalıydı: oyunculuğundan, sonraki yıllarının B. M. UNICEF çalışmalarına, kendisini hep dünyaya, kamuoyuna, insanlara ve özellikle çocuklara adamış değil miydi? Ailesinin ayrılmasından sonra, bir yatılı okula gönderildi, ama annesiyle Hollanda'da tatildeyken ülke Naziler tarafından işgal edildi. Genç kız, savaş yıllarını Nazi işgalindeki kasabada okula gitmek ve özel bale dersleri almakla geçirdi. Savaştan hemen sonra Londra'ya gitti: bale için bir burs bulmuştu. Öylesine ince, kırılgan, sanki şeffaf gibi bir hali vardı ki, zarafetle ilişkili her şey ona uyuyordu: bale başta... Ama son derece fotojenik olduğunu keşfeden bir ajan, onu fotomodelliğe ve modelliğe itti. 1950'lerin başında, karakter oyuncusu Felix Aylmer'in oyunculuk kurslarına devam etti. Ve İngiliz filmlerinde küçük roller almaya başladı.

Sonra, *Nous Irons a Monte Carlo – Monte Carlo Yolcuları* adlı bir Fransız filminde oynarken, Fransız Riviera'sında yazar Colette'le tanıştı. Colette öyle etkilenmişti ki, Broadway'de yakında başlayacak olan *Gigi* adlı oyununda başrolü alması için ısrar etti. Henüz çocukluktan kadınlığa geçişini yaşar gibi gözüken, haylaz oğlan çocuğu kılıklı, ama öte yandan son derece zarif ve güzel Audrey, bu rol için idealdi. Nitekim tüm eleştirmenler ve seyirci de böyle düşündü, oyun büyük bir başarıya dönüştü. Ve ardından Hollywood geldi. Hem de, daha ilk filminde başrol: William Wyler'ın *Roma Tatili*'nde, protokolden nefret eden ve kaçamakları sırasında Amerikalı bir gazeteciyle tanışarak Roma dekoru önünde büyük bir aşk yaşayan Avrupalı bir prensesin öyküsü... Yani, günümüzde bile hâlâ geçerli olan bir öykü...

Audrey Hepburn

Audrey bu role tek sözcükle hayat verdi. Gregory Peck'in karşısındaki oyunu eşsizdi. Ve ilk filmiyle Oscar'ı kucaklayan talihli oyuncular arasına katıldı. (Deneyimli Peck, kendi Oscar'ını daha bir 10 yıl bekleyecekti!) Marilyn Monroe ve Brigitte Bardot'ların çağında, onlara hiç benzemeyen, düz göğüslü, klasik anlamda cinsel çekiciliği olmayan bir genç kadın, Hollywood'un yeni gözdesi oluyordu.

Hepburn Savaş ve Barış*'da Henry Fonda ile*

O, yeni çocuk-kadındı. Cinselliğini ve cinsiyetini bir madalya gibi taşımayan, seksapelini daha derin bir yerlerde saklayan modern ve çocuksu kadın... Hep bu bu rolü geliştirdi. Ama nerdeyse sonsuza dek... Billy Wilder'ın *Sabrina*'smda iki kardeş, iki olgun erkek, Humphrey Bogart ve William Holden arasında kalan 'aşçının kızı' idi, Yine Wilder'ın *Öğleden Sonra Aşk*'ında bu kez Amerikalı milyarder Gary Cooper'e geç kalmış bir aşkı keşfettiren Parisli küçük kız... Onu yaşından büyük erkeklerle eşleştirmek, sanki o yılların cinsellik anlayışının bir yansımasıydı. Ya da, kendileri de yaşlı yönetmenlerin gizli tercihi veya o ezeli ve ebedi erkek düşü. Bilinmez ki!... Nitekim önemli filmlerinden *My Fair Lady*'de de, kendisinden çok yaşlı Prof. Higgins'e (Rex Harrison) sonunda âşık olan sokak kızı Eliza Doolittle'ı canlandırdı.

Audrey, *Funny Face – Şahane Macera*'da yine babası yaşındaki Fred Astaire'e âşık oldu. Ama bu parlak Stanley Donen komedisinde, hem fantezi yeteneğini,

hem de bir ölçüde şarkı ve dans yeteneklerini ortaya çıkardı. King Vidor'un ilgi çekici *Savaş ve Barış* uyarlamasında, çevresindeki savaşa ve kargaşaya çocuk gözleriyle bakan Natasha için ondan iyi bir oyuncu düşünülebilir miydi? Fred Zinnemann'ın *The Nun's Story – İnsanlık Uğruna*'sında, insanlara yardım için özveride bulunarak Afrika'ya, Kongo'ya giden Belçikalı genç bir rahibeyi, John Huston'ın *Affedilmeyen*'inde kızılderili-beyaz melezi bir kızı, Blake Edwards'ın *Breakfast at Tiffany's – Çılgınlar Kraliçesi*'nde aşkla para arasında seçim yapamayan Truman Capote kahramanı Holly Golightly'yi oynadı. Tüm bu unutulmaz filmlerdeki unutulmaz rolleri, onu, zamanının en karizmatik, en sempatik ve de en iyi oyuncularından biri yapıyordu. Bir 10 yıl boyunca perdenin sayılı kraliçelerinden biri oydu. Filmlerinde giydiği ve çoğu Givenchy imzalı kıyafetleri onun kadar iyi taşıyan manken de bulunamazdı.

William Wyler'ın bir tür lezbiyen ilişkiyi anlattığı *The Children's Hour – Tehlikeli Fısıltı,* 60'ların modası, op-art etkili gerilim filminde yine yaşlı bir partönere, Cary Grant'a eşlik ettiği Stanley Donen filmi *Charade – Öldüren Şüphe,* son önemli filmleri arasında sayılabilir. Buna karşılık, George Cukor'un *My Fair Lady*'sindeki oyunu biraz tartışıldı. Rolü sahnede oynayan Julie Andrews'un yerine o seçilmişti. Ama galiba Andrews'u sahnede izleyenler kaçınılmaz olarak kıyaslama yaptılar ve aynı zamanda iyi bir şarkıcı olan Andrews'u üstün buldular. Nitekim Audrey, şarkı sahnelerinde duble edildi. İlginç bir Wyler komedisi *(Hırsız Âşıklar),* modern bir Donen yol komedi-dramı *(Yolda İki Kişi)* ve kendisine *Sabrina; İnsanlık Uğruna; Çılgınlar Kraliçesi*'nden sonra son ve beşinci Oscar adaylığını getiren, tehdit altındaki kör bir kızı oynadığı *Karanlığa Kadar Bekle* filmlerinden sonra, Audrey bir süre perdeyi bıraktı. Üst üste çalışmaktan yorulmuş olmalıydı. Bu arada 1954'ten beri evli olduğu oyuncu-yönetmen Mel Ferrer'den de 1968'de ayrıldı. Sinema-dışı işlerle, özellikle dünya çocuklarının sorunlarıyla ilgilenme olayı o yıllarda başlamış ve Audrey, BM tarafından çocukların örgütü UNICEF'de etkin bir göreve getirilmişti. Bu çabalarını ölümüne dek sürdürecekti.

Audrey sinemaya ancak zaman zaman döndü. 1976'da, ünlü efsane kahramanı Robin Hood ve sevgilisi Marian'a 20 yıl sonra neler olurdu sorusuna yanıt getirmeye çalışan Richard Lester fantezisi *Robin ve Marian*'da, Sean Connery'yle oynadı. Artık 50'sine yaklaşıyordu: yüzü yaşlanmış, çizgileri derinleşmişti. Ama o çocuk ifadesi hâlâ yerli-yerindeydi. 1981'de Peter Bogdanovich güldürüsü *They All Laughed,* 1989'da ise Steven Spielberg'ün en kişisel filmlerinden biri olan *Daima*'da (melek rolünde!) dönüş yaptı. Ve sonra sinemayı tümüyle bıraktı. Üçüncü Dünya çocuklarına yardım etkinliklerini ön plana aldı. Türkiye'ye de bu çabaları sırasında geldi, Ankara'da özel bir geceye katıldı, TRT'nin bir programında Haldun Dormen'in konuğu oldu. 1992'de Somalili çocuklara yardım için Afrika'ya gitti. Aynı yıl, bir belkemik kanseri teşhisiyle hastaneye yattı. 1993 Oscar'larında, ona hayırsever katkıları için bir Jean Hersholt ödülü verildiğinde, o aramızdan ayrılmıştı. Ödülü, Mel Ferrer'den olan oğlu Sean Ferrer aldı. Ölümü uluslarası bir üzüntü uyandırdı. Ephraim Katz'ın dediği gibi "O, modası hiç geçmeyecek bir üslup, zarafet, onur ve yardımseverlik ikonuydu." Hakkında Sheridan Morley, Robyn Karney ve Alexander Walker'ın biyografileri var.

BAŞLICA FİLMLERİ:

"One Wild Oat" (1951 – ilk), "Nous Irons a Monte Carlo – Monte Carlo Yolcuları" (52), "Roman Holiday – Roma Tatili" (53), "Sabrina" (54), "War and Peace – Savaş ve Barış" (56), "Funny Face – Şahane Macera" (57), "Love in the Afternoon – Öğleden Sonra Aşk" (57), "The Nun's Story – İnsanlık Uğruna" (59), "The Unforgiven – Affedilmeyen" (60), "Breakfast at Tiffany's – Çılgınlar Kraliçesi" (61), "The Children's Hour – Tehlikeli Fısıltı" (62), "Charade – Öldüren Şüphe" (63), "My Fair Lady – Benim Tatlı Meleğim" (64), "How To Steal A Million – Hırsız Âşıklar" (66), "Two for the Road – Yolda İki Kişi" (66), "Wait Until Dark – Karanlığa Kadar Bekle" (67), "Robin and Marian" (76), "Bloodline – Kan Bağları" (79), "They All Laughed" (81), "Always – Daima" (89).

Grace Kelly
(1929-1982)

HEP FİLMLERDE beyaz atlı prensi bekleyip sonunda kavuşan ve tahta çıkan oyunculardan farklı olarak, gerçek hayatta bir prens bulan ve gerçek bir prensese dönüşen oyuncu... Perdenin en 'soğuk sarışını', Hitchcock'un en gözde oyuncusu ve 20. yüzyılın 'talihsiz prensesler' kategorisinin en ölümsüz örneği...

Grace Kelly'nin filmleri bir düzineyi bile bulmuyordu: topu topu 11 film... Ama bu filmlerin düzeyi ve unutulmazlık niteliği bir yana, kendi hikâyesi belki tüm bu filmlerde anlatılanlardan daha ilginçti. O, gerçekten de bu yüzyılın en 'müstesna' kaderlerinden birine sahip oldu ve peri masalına hep düşkün olmuş kitlelere unutulmaz bir öykü armağan ederek öldü.

Philadelphia'nın tanınan bir ailesinde dünyaya gelmişti: babası bir aralar dünya kürek şampiyonu olmuş zengin sanayici Jack Kelly, annesi ise onunla evlenip 'evinin kadını' olmuş eski bir modeldi. Amcası, popüler oyun yazarı George Kelly idi. Belki bu nedenle, Grace Kelly daha 10 yaşlarındayken bir oyunda rol aldı. Yüksek eğitimini Philadelphia'da yaptı, sonra New York'a gelerek American Academy of Dramatic Arts'ta oyunculuk dersleri aldı. Bir yandan da modellik yapıyor ve çeşitli oyunlar için başvuruyordu. Ama tek bulabildiği, sigara reklamlarında modellik işi olmuştu. Sonunda tanınmış oyuncu Raymond Massey'nin başrolünü oynadığı *The Father – Baba* adlı bir oyundaki rolüyle dikkatleri çekti. Ve Hollywod'dan bir öneri alarak, Henry Hathaway'in *Fourteen Hours – 14. Saat* adlı filminde önemlice bir rol kaptı.

Grace Kelly, sarışın, soğuk, mesafeli bir güzelliğe sahipti. Ama bu buzdağı görümünü altında, kaynayan bir ateşin varlığını da sezdiriyordu. Gerçekten çok güzel bir kadındı ve son derece iyi resim veriyordu. İkinci filmi olan Fred Zinnemann'ın *High Noon – Kahraman Şerif*'inde Gary Cooper'ın yeni evlendiği eşi ba-

yan Quaker rolünde seyirciyi çok etkiledi: kocasının hayatını kurtarmak için direnen, ama onun sahip olduğu ilkeleri ve bu ilkelerin onun için önemini ancak filmin sonunda kavrayan seven ve bencil eş olarak... Ardından John Ford filmi *Mogambo*'da Clark Gable'ı Ava Gardner'in elinden alan 'kibar kadın' rolü geldi. Esmer ve sarışın güzellerin perdedeki rekabeti nefes kesiciydi. Akademi de etkilenmiş olmalı ki, bu önemsiz filmden iki oyuncuyu da Oscar adayı yaptı: Ava'nınki başrol, Grace'inki yardımcı olmak üzere... Güzel sarışının oyun yeteneği de vardı.

Sonra, Alfred Hitchcock Grace Kelly'yi keşfetti. Her zaman soğuk sarışın görünümlü kadınları tercih etmiş ve bu tipin Madeleine Carroll, Kim Novak, Eva Marie Saint, Tippi Hedren gibi en klas örneklerini bulup çıkarmış olan Hitchcock için, Grace Kelly ideal bir aktristi. Onun cazibesine kapıldı yönetmen ve art arda üç filminin kadın kahramanı olarak onu seçti. (Geçmişte üç filmde birden oynattığı tek kadın oyuncu, Ingrid Bergman'dı.) Önce *Dial M for Murder – Cinayet Var*'da, kocası tarafından haince bir tuzakla öldürülmek istenen, ama katilini öldürerek tuzağı tersine çeviren talihsiz eşi oynadı. Ardından *Rear Window – Arka Pencere* geldi. Filmin önemine ve üstün niteliklerine karşın, Grace Kelly'nin rolü dekoratifti: bu tam anlamıyla James Stewart'ın filmiydi. Daha sonra da Hitchcock'un en 'hafif' filmlerinden biri olan hırsız kaçıp-kovalamacası *To Catch a Thief – Kelepçeli Âşık*'da Cary Grant'la birlikte oynadı. Bu filmde birbirinden güzel giysilerle, şık mayolarla gözüküyor ve rolü Cary Grant'le eşit düzeyde seyrediyordu.

Kelly, Hitchock'un filmleriyle büyük popülerlik kazandı. Ama Oscar adaylığı değil... Çünkü, çok iyi bilinir, Hollywood gerilim ustasının filmlerini hep birer eğlencelik olarak kabul etmiş, ne onu, ne filmlerini (*Rebecca* dışında), ne de oyuncularını Oscar ödülleri için hiçbir zaman ciddiye almamıştı. Ama Grace Kelly, arada bir başka filmden Oscar almayı başardı. Yazar-yönetmen George Seaton'un, 'comeback' yapmaya hazırlanan alkolik bir eski oyuncunun öyküsünü anlattığı *Country Girl – Taşra Kızı* filmindeki rolüyle... Filmin başrolü, aslında alkolik oyuncuyu canlandıran Bing Crosby'de gözüküyordu. Gerçi o da çok iyi bir oyunla Oscar adayı oldu. Ama Kelly, pasif gözüken rolüne, kocası için çok şeye katlanmış 'taşra kızı'na büyük bir canlılık getirdi ve Oscar'ı aldı. Ancak bu konuda ben de birçok sinema tarihçisi gibi düşünüyor ve o yıl ödüllerin *Bir Yıldız Doğuyor*'la Judy Garland ve James Mason'ın hakkı olduğunu savunuyorum.

Grace Kelly

Kelly, *Kelepçeli Âşık*'ın Riviera'da, Monte Carlo'daki çekimlerinde hayatını değiştirecek tanışmayı yaptı. Bir davette Monaco prensi Rainier'yle tanıştı. Ame-

Arka Pencere'*de James Stewart ve Grace Kelly*

rikalı sosyetik oyuncuyla Avrupa'nın gerçek 'mavi kan' sahibi prensi, çok iyi anlaştılar. Hollywood gibi bir yerde bile adı aşk maceralarına pek karışmamış kibar oyuncu Grace, şakaklarına kır düşmüş bu orta yaşlı, zarif ve klas adama âşık olmuştu: hangi kadın bir prens karşısında ilgisiz kalabilir? İlişkileri sürdü. Bu arada Grace, Hollywood'a dönerek MGM ile anlaşması gereği filmlerini sürdürdü. Macar yazarı Ferenç Molnar'ın eski bir oyunundan çekilen *The Swan*'da, bir prensle evlenerek prenses olmak üzere olan bir kadını oynuyordu!... Sanat hayatın nerdeyse önüne geçiyor, ona yol gösteriyordu. Ve film de bizde, şimdi kimi TV kanallarının yakıştırdığı *Kuğu* değil, *Prensesin Aşkı* adıyla oynadı. Ardından ünlü Charles Walters müzikali *High Society – Yüksek Sosyete* geldi. Kelly, Philadelphialı, etrafı erkeklerle çevrili genç ve güzel sosyetik kadında, sanki evindeymiş gibi rahattı... Ve bu filmde Bing Crosby ile birlikte ünlü "True Love" şarkısını söyledi.

Ama Hollywood günleri bitmişti. Bu film onun veda filmi oldu. Zaten şöyle dememiş miydi: "Hollywood'dan nefret ettim. Orası insafsız bir kent. Dünyada o kadar çok insanın sinir krizi geçirdiği, o denli çok alkolik, nörotik ve o kadar mutsuzluk barındıran başka bir yer olamaz." Grace Kelly ve Prens Rainier, 1956 yılında görkemli bir törenle evlendiler. Törende, bunu çekip son filmlerinin önünde tanıtım olarak kullanmak isteyen MGM'in kameraları da vardı!... Hep soyluların öykülerini ödünç alagelmiş Hollywood, bu kez bir mensubunu soylulara gelin vermişti!... Olay çok mürekkep akıttı, çok adı edildi. Grace Kelly'nin resimleri artık posterleri değil, prensliğin pullarını süsler oldu. Kelly eski dostlarını unutmadı ve Monte Carlo partilerinde Frank Sinatra, Cary Grant, Ava Gard-

ner, Alfred Hitchcock ve başka ünlüler sık sık boy gösterdiler. İki kızı, Caroline ve Stephanie, hep basının ilgisiyle büyüdüler. Sık sık Grace'in dönüş haberleri yayıldı, hatta filan veya falan filmden söz edildi. Ama o sarayını terk etmedi. Sadece hayır işlerine, örneğin çocuklara yardıma yönelik kimi belgeselleri sundu veya seslendirdi. Bu onun görüntü sanatlarıyla son ilişkisiydi.

Ne yazık ki peri masalı böyle bitmedi. 1982 yılında Monaco prensesi Grace, kızı Stephanie'in kullandığı belirtilen bir arabayla korkunç bir kazanın kurbanı oldu. Araba, Cote d'Azur sahillerinde yüz metreyi aşkın bir uçurumdan düşerek alev aldı. Grace Kelly hemen öldü, kızının ise burnu bile kanamadı: kaderin cilvesi... Bu kazanın oluş biçimi ve nedenleri hep bir parça gizemli kaldı, hiçbir zaman tam olarak ortaya çıkmadı. Ve Grace Kelly, tüm genç kızların hayali olan Hollywood'u başka bir hayalin, bir beyaz atlı prens düşünün gerçekleşmesi uğruna tam zirvedeyken bırakıp giden bu güzel kadın, 52 yaşında, henüz güzelliğini büyük ölçüde korurken ölmenin kaçınılmaz sonucuyla, bir 20. yüzyıl efsanesi oldu. Eşi Prens Rainier onun anısına sadık kaldı, bir daha evlenmedi. 1983'te çekilen bir TV dizisinde onu Cheryl Ladd canlandırdı. Ve Grace'in yaşamı, 1976 ve 94'te yayınlanan Gwen Robyns ve Robert Lacey'in kitaplarına konu oldu.

FİLMLERİ:

"Fourteen Hours – 4. Saat" (1951 – ilk), "High Noon – Kahraman Şerif" (52), "Mogambo" (53), "Dial M for Murder – Cinayet Var" (54), "Rear Window – Arka Pencere" (54), "The Country Girl – Taşra Kızı" (54), "Green Fire – Yeşil Alev" (54), "The Bridges at Toko – Ri-Toko-Ri Köprüleri" (54), "To Catch A Thief – Kelepçeli Âşık" (55), "The Swan – Prensesin Aşkı" (56), "High Society – Yüksek Sosyete"(56).

Sean Connery
(1930-)

PERDENİN GERÇEK Bond'u, kadın, alkol, macera ve yaşam tutkularını şık bir mendil gibi cebinde taşıyan maço erkek tipinin simgesi. Ama, yaşlandıkça da şarap gibi iyi eskiyen ve kelleştikten sonra cazibesi azalacağı yerde nerdeyse çoğalan star, tüm yaşlanan erkeklerin en büyük tesellisi!...

James Bond'un beyazperdedeki imajı açık ve kesindir. "My Name is Bond... James Bond" diye altı sözcükle başlamıştır bu imaj ve yıllar boyu onu pençesinde tutmuştur. Connery istediği kadar "Bu aşağılık Bond'dan hep nefret ettim. Onu öldürmek isterdim!" desin... Unutkan sinemada bile onun Bond'luğu ve Bond'ların en iyisi olduğu hiç unutulmamıştır. Çünkü, filmlerin birinin adını biraz değiştirerek, 'Bond is Forever – Bond ölümsüzdür!'... Ama o, bu imajı temelde korusa da, onun kısıtlı alanından kurtulup hemen her rolü oynayan tam, gerçek ve katıksız bir aktör olmayı da başarmıştır. Bu çift-yanlılık, onun kimliğinin en ilginç bölümü olsa gerektir.

Sean Connery Dr. No'da James Bond rolünde

Asıl adıyla Thomas Connery, İskoçya'da kamyon şöförü bir babayla ev işlerine giden bir annenin çocukları olarak doğdu. 15 yaşında okulu bırakıp İngiliz deniz kuvvetlerine katıldı. Sonraları duvarcılıktan cankurtaranlığa, tabut imalatçılığından sütçülüğe çeşitli işlere girip çıktı. 'Vücut çalıştı' ve bu sayede 1950 yılındaki dünya erkek güzeli yarışmasında İskoçya'yı temsil etti. 20 yaşındaydı. Connery, bu proleter geçmişini hiç unutmayacak ve hiçbir zaman ne oldum delisi olmayacaktı. Yıllar sonra, ilk James Bond filmlerinin yönetmeni Terence Young şöyle diyecekti: "O, benim tanıdığım başarıdan şımarmamış tek sinema yıldızı – belki Lassie'nin dışında!"...

Connery, yine o yıllarda oyunculukla ilgilendi. *South Pasific* müzikalinin Londra temsillerinde küçük bir rol aldı. 1954'lerden itibaren gözünü sinemaya da dikti ve küçük rollerle işe başladı. 1957 yılında Londra'da *Another Time, Another Place* adlı bir film çevirecek olan Lana Turner, genç adamla tanışınca etkilendi: kim bilir o yıllarda ne denli yakışıklı olmalıydı!... Ve ona filmde önemli bir rol sağladı. Yine de kariyeri pek sağlam bir yönde gelişmiyor, daha çok TV yapımlarındaki rollerle tanınmaya başlıyordu.

Ama şans ona bir kez daha güldü. Ian Fleming'in James Bond karakteri üzerine kurulu romanlarını filme çekmeye hazırlanan yapımcı Harry Saltzman, onun belli bir kibarlıkla cilalanmış erkekçe sex-appeal'ine iyi teşhis koydu ve tam da böyle bir çekicilik sahibi olması gereken Bond rolünü ona verdi. *Doctor No* büyük bir sükseydi. Soğuk savaşın tüm hızıyla devam ettiği günlerde, iki blok arasındaki sürtüş-

melerde cazibesi, yeteneği, gözünü kırpmazlığı, gelişmiş araç ve gereçleri, son model silahları ve kadınlardan içkiye, döğüş tekniklerinden ölümcül zehirlere her alandaki bilgisiyle önemli bir işlev gören, 'majestelerinin hizmetinde' ve 'öldürme izni' sahibi ajan 007, ideal bir film kahramanı olup çıkmıştı. Bikinisiyle denizden çıkan Ursula Andress'e sarıldığı sahnelerde ise, 60'ların cinselliğinde yeni bir sayfa açılmış oluyordu.

James Bond filmleri sürdü. Bir bölümü İstanbul'da çekilen (ama o zaman ilk film, en azından bizde daha gösterime çıkmamıştı ve İstanbul'da kimse Bond'u rahatsız etmedi!) *From Russia with Love – Rusya'dan Sevgilerle*'nin ardından, en gösterişli Bond'lar arasında sayılan *Goldfinger – Altın Parmak* ve de *Thunderball – Fırtına Harekâtı* geldi. Bond efsanesi, çokluk sosyalist bloktan, ara yerde iki bloku da dize getirip kendi egemenliğini ilan etmek isteyen tehlikeli ve psikopat 'kötü'lerden, her filmde gelip yenileri eklenen silah ve araç-gereçten ve yine her filmde değişen güzel 'Bond kızları'ndan oluşan bir mitoloji yaratmıştı. Filmlerin hemen başında ölen yazar Ian Fleming, bu başarının keyfine varamayacaktı. Ama Bond filmleri, belli bir politik konjonktürden destek alan ve tam çağlarının korku, kaygı ve gelişimlerini yansıtan birer görkemli eğlencelik halinde çevrilip duruyordu.

Bu filmlerdeki değişmeyen sayılı ögelerden biri olan Connery ise sıkılmaya başlamıştı. Zaten arada, hatta ilk iki filmden hemen sonra, başka roller de almıştı – Bond filmleri için aldığı paranın yarısına... Çünkü tehlikeyi hemen sezmiş ve kariyerini Bond'a teslim etmek istememişti. Böylece *Woman of Straw – Esrarengiz Dilber*'den Alfred Hitchcock filmi *Marnie – Hırsız Kız*'a ve modern Irvin Kershner komedisi *A Fine Madness – Çılgın Adam*'a dek, farklı filmlerde farklı kimlikler canlandırmaya çalıştı. Başardı da... Ama seyirci illa da Bond'u istiyordu. Böylece Connery, aralıklarla da olsa Bond'a döndü: *You Only Live Twice – İnsan İki Kere Yaşar; Diamonds are Forever – Ölümsüz Elmaslar*... 1971'deki sonuncusundan sonra, Connery Bond'luğa vedasını açıkladı. Harry Saltzman ise yeni Bond'lar aramaya koyuldu: önce, bir film için, George Lazenby. Sonra da Roger Moore...

Connery ise kurtulmuştu: her filmde gitgide artan saçmalıklardan ve dünyayı kurtaran tek adam olmanın gülünçlüğünden... Böylece, Sidney Lumet'nin "*The Anderson Tapes*'inden *The Hill – Tepe*'sine ve *The Offence – Suç*'undan *Doğu Ekspresinde Cinayet*'ine, gözde bir oyuncusu oldu. John Huston'ın *Kral Olacak Adam*'ı, John Milius'un *Rüzgârın Sesi*, Richard Lester'in *Robin and Marian*'ı gibi filmlerde ilginç kompozisyonlar çizdi: Amerika başkanından Hindistan'daki İngiliz serüvencisine, saplantılı bir komiserden Robin Hood'un yaşlılığına... Dönemin gözde türü bilim-kurgularda oynadı: John Boorman'ın *Zardoz*'undan Ronald Neame'in *Meteor*'una, Peter Hyams'ın *Outland*'inden Terry Giliam'ın *Time Bandits*'ine... (Sonuncusunda mitolojik kral Agamemnon'u oynuyordu!) Ama Bond saplantısı onu bırakmıyordu. 1983'te, biraz, çok yüksek bir ücretin hatırına, biraz da hâlâ yapıp yapamayacağını görmek için, tam 12 yıl sonra bir kez daha Bond'luğu kabul etti. Ve *Never Say Never Again – İnsan Gibi Yaşa*'da biraz yaşlanmış, ama becerisi ve mizah duygusu yerli-yerinde bir James Bond oldu. 'Rakibi' Roger Moore'a hâlâ fark atabildiğini gösterdikten sonra da, Bond giysilerini bir daha giymemek üzere gardrobuna kaldırdı.

Indiana Jones – Son Macera'*da Harrison Ford ile*

80'ler gelip çatmış ve Connery 50'sini devirmişti. Kariyeri bir-iki yıl duraksar gibi oldu: 84-85 yıllarında... İlkinde oynadığı *Highlander – İskoçyalı* filmi (yıllar sonra ikincisinde de oynayacaktı), onu yeniden üne kavuşturacak değildi. Ancak 1986'da Umberto Eco'nun ünlü *Gülün Adı* romanı filme alınacağında, yönetmen Jean-Jacques Annaud'nun aklına romandaki Ortaçağ Sherlock Holmes'u rahip rolü için ondan başkası gelmedi. Connery sonra art arda rollerini sürdürdü. Brian de Palma'nın *Dokunulmazlar*'ındaki yaşlı detektif rolü, ona bir (yardımcı oyuncu) Oscar ödülü getirdi. James Bond, nihayet iyi bir oyuncu olduğunu kanıtlamıştı. *Presidio*'dan *Indiana Jones: Son Macera*'ya (Indiana-Harrison Ford'un oğlu kadar çılgın babasını oynuyordu), *Kızıl Ekim*'den *Rus Evi*'ne, çeşitli filmlerdeki olgun erkek rolleriyle gördüğü ilgi gitgide artıyordu. Sanki seçkin bir şarap gibi, İskoçyalı Connery yaşlandıkça beğeniliyordu. Bu beğenilme yalnızca oyunculuk düzeyinde de değildi. Kadın dergileri, 1980-90'lardaki soruşturmalarında onu hep dünyanın en seksi erkekleri listesine alıyorlardı, hatta o listelerde başa güreşiyordu.

Connery, artık 60'lı yaşlarını sürdürdüğü 90'larda da popüler... *Robin Hood – Hırsızlar Prensi*'nde Aslan Yürekli Rişar'ı oynadı, *Medicine Man – Doğadaki Umut*'ta doğada insanı iyileştirecek otlar aradı, *Rising Sun – Yükselen Güneş*'ta Japon Mafya'sına karşı savaştı... *First Knight – İlk Şövalye*'de efsanevi kral Arthur oldu, *Just Cause – Gizli Gerçek*'te Latin Amerika'daki yoz hukukun peşine düştü. O, sinemada yaşlanan oyunculara da yer, rol ve başarı imkânı olduğunun canlı göstergesi... Ve sanki daha uzun yıllar perdeyi bırakacak gibi gözükmüyor. Yaşamı 1993'te yayınlanmış John Parker ve Andrew Yule'un kitaplarına konu olmuştu.

BAŞLICA FİLMLERİ:

"No Road Back" (1955 – ilk), "Hell Drivers – Cehennem Sürücüleri" (57), "Another Time, Another Place – Ölmeyen Aşk" (57), "The Longest Day – En Uzun Gün" (62), "Doctor No" (62), "From Russia with Love – Rusya'dan Sevgilerle" (63), "Woman of Straw – Esrarengiz Dilber" (64), "Marnie – Hırsız Kız" (64), "Goldfinger – Altın Parmak" (64), "The Hill – Tepe" (65), "Thunderball – Yıldırım Harekâtı" (65), "A Fine Madness – Çılgın Adam" (66), "Shalako" (68), "Diamonds Are Forever – Ölümsüz Elmaslar" (71), "The Offence – Suç" (72), "Zardoz" (74), "Murder on the Orient Express – Doğu Ekspresinde Cinayet" (74), "The Wind and the Lion – Rüzgârın Sesi" (75), "The Man Who Would be King – Kral Olacak Adam" (76), "Robin and Marian" (76), "Meteor" (79), "Time Bandits – Zaman Haydutları" (81), "Five Days One Summer – Geçen Yaz Beş Gün" (82), "Never Say Never Again – İnsan Gibi Yaşa" (83), "Highlander – İskoçyalı" (85), "The Name of the Rose – Gülün Adı" (86), "The Untouchables – Dokunulmazlar" (87), "Indiana Jones and the Last Crusade – Indiana Jones: Son Macera" (89), "The Hunt for the Red October – Kızıl Ekim" (90), "The Russia House – Rus Evi" (90), "Robin Hood: Prince of Thieves – Robin Hood-Hırsızlar Prensi" (91), "Medicine Man – Doğadaki Umut" (92), "Rising Sun – Yükselen Güneş" (93), "Dragonheart – Ejderyürek" (95 – sadece sesi), "First Knight – İlk Şövalye" (95), "Just Cause – Gizli Gerçek" (95), "The Rock – Kaya" (96), "The Avengers – Tatlı Sert" (98), "Entrapment – Kurda Tuzak" (99), "Playing by Heart" (99), "Finding Forrester" (99).

Clint Eastwood

(1930-)

İTALYAN WESTERNİNİN dünyaya armağan ettiği Amerikan oyuncusu: uzun, sessiz, pasaklı, keskin nişancı, ölümcül... ve de seksi. 60'ların kovboyu, 70'lerin kent detektifi 'kirli Harry', 80'ler ve sonrasının ise kişilikli yaratıcısı: yönetmen-yapımcı-oyuncu olarak...

Clint Eastwood, önsözünde anlatmıştım, benim 100 Yılın 100 Yönetmeni kitabıma da almak istediğim bir sanatçıydı: artık 20'ye yaklaşan ve başarı düzeyi gitgide artan yönetmenlik çabasıyla... Ama bu mümkün olmadı. Onu oyuncular arasına elbette ve duraksamasız aldım. Çünkü, yönetmenliği gitgide ön plana çıksa ve göz doldursa da, o bizim için, sinemaseverler için, öncelikle bir oyuncuydu: adı çeşitli açılardan sinema tarihinin kimi önemli yönetmenleri, akımları ve filmleriyle ayrılmaz biçimde bağlanmış...

Asıl adıyla Clinton Eastwood, San Fransisco'da doğdu. Ama çocukluğu orda geçmedi. Çünkü babası, o Büyük Bunalım yıllarında otoyollarda dolaşıp benzin-

siz kalan arabalara benzin sağlayan bir gezginci satıcıydı. Eastwood bir okulda asla bir sömestrden fazla okumadı, ordan oraya savruldu. Liseden sonra ağaç kesici, çelik işçisi ve pompacı olarak çalıştı, bu arada 1950-54 arası orduda askerlik yaptı.

Eastwood, 1955'lerde Hollywood'a geldi. Upuzun ve çok yakışıklıydı: ama öyleleri o kadar çoktu ki... Tek yapabildiği, TV'lerde o yıllarda gözde olan western dizilerinden birine, *Rawhide*'e kapağı atabilmek ve tam sekiz yıl, yorulmadan, bu dizide oynamak oldu. Ancak bu dizideki rolü, İtalya'da Amerikan tarzı westernler yapmak ve çok sevdiği bu türü bir anlamda yenilemek isteyen yönetmen Sergio Leone'nin gözüne çarpmıştı. Leone onu İtalya'ya çağırdı. Clint kabul etti: Hollywood'da kaybedecek hiçbir şeyi yoktu. Ve orda, Vahşi Batı'ya benzetilmiş İtalyan setlerinde art arda üç film çekti. Ünlü Leone üçlemesi: *Bir Avuç Dolar; Birkaç Dolar İçin* ve *İyi, Kötü ve Çirkin*. İlki beklenmedik bir başarı kazanınca, diğer iki film için yeniden İtalya'ya gitmekte duraksamamıştı.

Filmler, ilkinden başlayarak büyük ilgi gördü: önce Avrupa'da, sonra da ABD'de... Sinema tarihinin en ilginç 'kültür yolculuğu' hikâyelerinden biri olan Leone westernleri, Eastwood'a yıllardır bulamadığı ünü getirmişti. Tüm bu filmlerde oynadığı 'adı olmayan adam' kimliği, geniş kenarlı sombrero şapkası, eski püskü pelerini, sıkılı duran dişleri, günlerdir tıraş görmemiş yüzüyle, bir tür tek kişilik adalet veya bireysel hukuk dağıtıcısı yalnız kovboy kimliğiydi. Kendi ahlak yasaları olan bir silah ve kaba güç adamı. Ama o yasalara, kendi yasalarına ve kendi koyduğu kurallara saygılı... Bu filmlerde Eastwood'un kimliğinin hep biraz mesafeli olması, o klasik western kahramanına belli ölçüde alayla yaklaşması, kimsenin dikkatini çekmemişti. En azından, bu filmleri büyük bir ilgiyle izleyip bağrına basan seyircinin... Eastwood kürkçü dükkânına dönüşünde, artık Hollywod'da bir altın madeni olduğu anlaşılan türü yenilemek için yapılan westernlerde ilk akla gelen oyunculardan biri olacaktı. Talihin cilvesi!...

Ama *Hang Them High – Onları Yükseğe As*'tan sonra, Eastwood westerne değişik biçimlerde yaklaştı. Örneğin *Paint Your Wagon – İki Kabadayı* bir 'western müzikali', Don Siegel yönetiminde çektiği filmlerden Shirley MacLaine'le oynadığı *Two Mules for Sister Sara – El Torida* bir western komedisi, *The Beguiled – Kadın Affetmez* ise bir western melodramıydı. Ama oyuncu daha sonra polisiye filmleri tercih etti. Yönetmen Don Siegel, o yıllarda onun gözde yönetmeni ve çok şey öğreneceği ustasıydı: hem oyuncu olarak, hem de gelecekteki yönetmenlik çabası için... Siegel onu *Dirty Harry – Kirli Harry* filmi için seçti. Bu filmdeki kimliği, görünürde Leone westernlerinden farklıydı, ama o kadar da değil... Harry bu kez büyük kentte, elbette daha çok konuşan, belli bir sistem, düzen ve meslek kuralları bütünü içinde çalışan, ama sonuç olarak yine de kendi yasalarını uygulayan, kaba güce dayalı bir adalet anlayışının izini süren, hem polis hem de yargıç bir kimliği temsil ediyordu. İntikam duygusu hep vardı, ama kişisel olmaktan çok toplum adına... Sanki büyük kent cangılının eski Vahşi Batı'dan pek farkı olmadığına ve sonuç olarak eski silahşörlerin günümüzün polislerine (ya da haydutlarına) dönüştüğüne değgin bir genel kanı uyarınca...

Eastwood bu rolde çok başarılı oldu. Ve *Kirli Harry* dört filmde daha perdeye geldi. Siegel şöyle diyecekti: "Kendi imajının ne denli iyi olduğunu bu kadar bi-

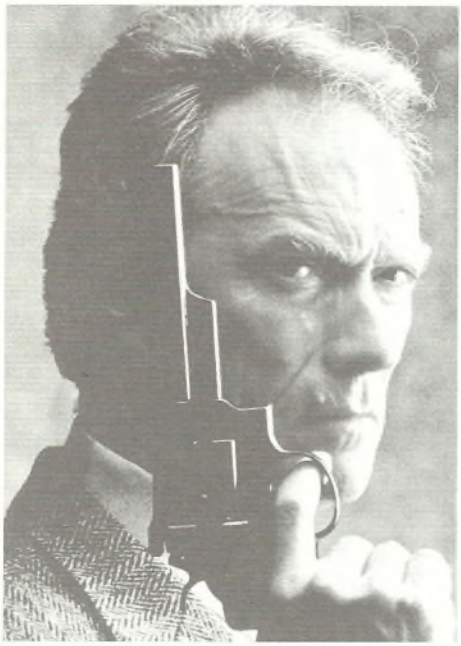

Clint Eastwood, Birkaç Dolar İçin *filminde*

meyen bir adamla hiç çalışmadım!" Ama Eastwood'un bunca yıldan sonra gönlünde çok farklı şeyler yatıyordu. Bunların başında da yönetmenlik geliyordu. Don Siegel'in teşviki, yönlendirmesi ve süpervize etmesiyle, 1971'de ilk yönetmenlik denemesini yaptı, *Play Misty for me – Ölümün Sesi* adlı gerilim filmiyle... Bundan sonra, kendisi oynamayıp William Holden'ı yöneteceği aşk filmi *Breezy*'den sonra, ilke olarak hep kendi oynadığı filmlerin yönetmeni olacaktı. Ve *High Plains Drifter*'den *The Outlaw Josey Wales*'e westernler, *The Gauntlet – Kanun Yolunda*'dan *Bronco Billy*'ye yol filmleri, *The Rookie – Çaylak*'tan *A Perfect World – Kusursuz Dünya*'ya polisiyeler yönetti. Ama değişik filmler yönetirken, yıllardır kendisine sadık olan seyirciden de kopmamaya çalıştı. Şöyle demişti: "Ortada bir çizgi tutturmak ve ondan iki yana da çok açılmamak istiyorum. Eğer bütün gün ağır işte çalışarak zor bir gün geçirmiş olan bir adam akşam sinemaya gidip iyi bir dövüş izlemek istiyorsa, ona da saygı duymak gerekir."

Eastwood'un yönetmenliği önceleri pek ciddiye alınmadı. Ancak sanatçı, temelde Amerikan sinemasının tür ayrımı içinde kalarak da olsa, her filmine kendine özgü bir dünya görüşü, başarılı bir dekupajın sağladığı klasik bir anlatım ritmi ve giderek kişisel temalar yerleştirmeyi başardı. Bir müzik ve caz hastası olması, filmlerinin müziğine özel bir ilgi göstermesine neden olduğu gibi, ilerki yıllar-

da caza dönük filmlere de yol açtı: 1988'de yönettiği *Bird* caz tarihinin en büyüklerinden Charlie Parker'a adanmış bir hüzünlü şarkıydı. Eastwood'un cazın özüne inen bir ustalıkla yaklaştığı ve kendisi oynamadan sadece yönettiği... Aynı biçimde ve aynı yıl, büyük cazcı Thelonius Monk üzerine bir belgeseli de finanse itti.

Clint Eastwood

Ama oyunculuğu sürüyordu. 1970'lerde *The Enforcer – Affetmeyen Adam*'dan *Escape From Alcatraz – Alcatraz'dan Kaçış*'a, 80'lerde ise *Pale Rider*'dan *Pinc Cadillac*'a birçok filme sert, az konuşan eylem adamı kimliğini kattı. 80'lerde yaptığı bir düzine filmin üçte birine yönetmen olarak da imza attı. 90'larda ise başarıları daha da büyüktü. Yönetmenliği de, oyunculuğu da artık doruklardaydı. Şöyle diyordu: "Bir filmle bağım, oyunculuk veya yönetmenlikten de öte. Film yaratmanın her aşamasını seviyorum ve sanırım ki hayatım boyunca bunu yapacağım." Yine o şöyle demişti: "Film olayına entelektüel biçimde yaklaşmaya çalışıyorum. Bir konunun bana ne verdiğine, hangi duygularımı harekete getirdiğine bakıyorum. Eğer öyle yapmazsanız, işin çekirdeğini dışarda bırakmış olursunuz."

Klasik bir Hollywood anlatımının en önemli ve özel ögelerini miras almış gibi gözüken oyuncu, *White Hunter, Black Heart – Beyaz Avcı, Kara Yürek* filminde *Afrika Kraliçesi* filminin çekim öyküsünü anlattı ve bizzat yönetmen John Huston'ı canlandırdı. Ardından gelen *Unforgiven – Affedilmeyen*'de, klasik westernin tüm ögelerini görkemli bir hüzün türküsü, sanki western türüne geç kalmış bir ağıt içinde birleştirdi ve hem yönetmen, hem de oyuncu olarak Oscar'a aday olmayı başardı. Ödülü yönetmen olarak alacak, film de yılın en iyi filmi seçilecekti. Ardından gelen *In the Line of Fire – Ateş Altında* adlı Wolfgang Petersen filminde eski bir CIA polisini oynarken, rolü gereği piyanoda caz çaldı: çalan bizzat kendisiydi!... Yönetmenliğe döndüğünde, *A Perfect Wold – Kusursuz Dünya*'da Kevin Costner'ın oyunculuğunu ön plana çıkarma pahasına duygusal bir kaçış öyküsüne, *The Bridges of Madison County – Yasak İlişki*'de ise tam anlamıyla bir aşk filmine imza atacaktı. *Absolute Power – Mutlak Güç*'te şaşırtıcı bir siyasal melodram, *Midnight in the Garden of Good and Evil – İyi ile Kötünün Bahçesinde Geceyarısı* filmindeyse, bir polisiye kalıpları içinde kendine özgü bir karakter irdelemesi ortaya koyacaktı. Sonuncu filmin ses bandında bizzat bir şarkı da söyleyerek!... Eastwood'un yönetmen, oyuncu, hatta müzik adamı olarak sürprizlerinin sonu gelmemişti!...

Eastwood, başarısı üzerine şöyle demişti: "Eğer başardıysam, bunu gelişmiş bir içgüdüye ve biraz da şansa borçluyum." Daha 1980 yılında New York Modern Sanat Müzesi'nde filmlerinin toplu-gösterisi yapılan, 1985'te Fransız Sinemateği'nde yapılan benzer bir gösterinin ardından Fransızlardan Légion d'Honneur alan Eastwood, 1986-88 arası da California'nın Carmel kasabasında

belediye başkanlığı yapmış ve bu yöreye ilgisini hep sürdürmüştü. Maggie Johnson, oyuncu Sandra Locke ve oyuncu Frances Fisher'la evlenip ayrılan Eastwood, 1996'dan beri Tina Ruiz'le birlikte yaşıyor. Kızı Allyson Eastwood da oyunculuğu seçti. Belki 1960'lardaki yakışıklılığına sahip değil artık... Ama Ephraim Katz'ın dediği gibi ,"O yaşlanmanın yalnızca kabul edilebilir bir şey olduğunu değil, aynı zamanda çok çekici bir şey olduğunu da gösterdi." Sanatçı üzerine 1977'de Patrick Agan'ın, 1983'te Gerald Cole ve Peter Williams'ın, 1992'de (ve "Sexual Cowboy: Cinsel Kovboy" adıyla!) Douglas Thompson'un, 1993'te ise Paul Smith'in kitapları yayınlanmış bulunuyor.

BAŞLICA FİLMLERİ:

Sadece oyuncu olarak: "Revenge of the Creature" (1955 – ilk), "Lady Godiva" (55), "Never Say Goodbye – Anne Sevgisi" (56), "Lafayette Escadrille" (58), "A Fistful of Dollars – Bir Avuç Dolar" (64), "For a Few Dollars More – Birkaç Dolar İçin" (65), "The Good, the Bad and the Ugly – İyi, Kötü ve Çirkin" (66), "Hang'em High – Onları Yükseğe As" (68), "Coogan's Bluff" (68), "Where Eagles Dare – Kartal Yuvası" (69), "Paint Your Wagon – İki Kabadayı" (69), "Two Mules for Sister Sara – El Torida" (70), "The Beguiled – Kadın Affetmez" (71), "Dirty Harry – Kirli Harry" (71), "Joe Kidd" (72), "Magnum Force – Silahın Gücü" (73), "The Enforcer – Affetmeyen Adam" (76), "Escape from Alcatraz – Alcatraz'dan Kaçış" (79), "Firefox" (82), "Honky Tonk Man" (82), "Sudden Impact" (83), "Pale Rider – Beyaz Atlı" (85), "Pink Cadillac" (89), "In the Line of Fire – Ateş Hattında" (93).

Yönetmen-oyuncu olarak: "Play Misty for Me – Ölümün Sesi" (1971 – ilk), "Breezy" (73 – sadece yönetti), "High Plains Drifter" (73), "The Eiger Sanction – Zirvede Ölüm" (75), "The Outlaw Josey Wales" (76), "The Gauntlet – Kanun Yolunda" (77), "Bronco Billy" (80), "Heartbreak Ridge" (86), "Bird" (88 – sadece yönetti), "The Rookie – Çaylak" (91), "White Hunter, Black Heart – Beyaz Avcı, Kara Yürek" (90), "Unforgiven – Affedilmeyen" (92), "A Perfect World – Kusursuz Dünya" (93), "The Bridges of Madison County – Yasak İlişki" (95), "Absolute Power – Mutlak Güç" (97), "Midnight in the Garden of Good and Evil – İyi ile Kötünün Bahçesinde Geceyarısı" (97 – sadece yönetti), "True Crime – Gerçek Suç" (98)

Steve McQueen
(1930-1980)

SİNEMANIN EN TATLI SERSERİSİ, tam bir sevimli bıçkın... Yokluktan gelip 60-70'lerin sinemasına 'kibar soyguncu' veya 'Bullitt' olarak damgasını vurduktan sonra, sessizce ve erkenden aramızdan ayrılan ve bıraktığı boşluk hâlâ dolmamış olan gönüller hırsızı...

Steve McQueen, Terrence Steven McQueen adıyla doğdu. Bir pilot olan çapkın babası, onu terk edip gitmişti. Çocukluğunu California, Chino'daki bir gençlik ıslahevinde geçirdi. Sonra özgürlüğe koştu: yıllarca denizci, petrol çıkarma işçisi, denizden enkaz toplayıcı, fuar çığırtkanı gibi şık işlerde çalıştı!... 1947'de deniz kuvvetlerine katıldı ve üç yıl sonra çıktı. Yeniden çeşitli işler geldi: barmenlik, satıcılık, dok işçiliği, TV tamirciliği... 1952'de New York'taki bir tiyatro kursuna katıldı ve Uta Hagen'den ders aldı. Sonra bir tiyatronun kadrosuna girdi. Bu arada ünlü Actors' Studio'da da şöyle bir boy göstermeyi ihmal etmedi.

McQueen, sonunda bir gün, yedek oyuncusu olduğu *A Hatful of Rain* adlı oyunda asıl oyuncu Ben Gazzara'nın yerini almak fırsatını yakaladı. Dikkati çekmesi ve sinema başkentinden öneri alması gecikmedi. Ertesi yıl, *Somebody Up There Likes Me – Yukarda Biri* adlı filmde gözüktü. Baş oyuncu Paul Newman'dı. *The Blob* adlı gençler arasında küçük çapta bir kült-filme dönüşen bir bilimkurgu ve 1958-60 arası oynadığı *Wanted: Dead or Alive* adlı bir TV dizisi, onu belli ölçüde popüler kıldı. Bu arada sinemada da *Never so Few – Parlayan Süngüler, The Magnificient Seven – Yedi Silahşörler, The War Lover – Korkunç Pilot* gibi filmlerde oynuyor ve gitgide o görkemli perde sempatisini seyiciye kabul ettirmeye başlıyordu.

Ama asıl çıkışını John Sturges'in savaş serüveni *The Great Escape – Büyük Firar*'la yaptı. Bir kuşağın unutamadığı filmlerden biriydi bu: savaşta bir Alman toplama kampındaki bir avuç savaş esirinin inanılmaz kaçma öyküsü anlatılıyordu. Kaçış motosikletle oluyor ve gerçek hayatta da tam bir yarış hastası olan ve araba, yarış arabası, motosiklet, her şeyi çok iyi kullanan McQueen, tüm sahneleri dublörsüz, bizzat gerçekleştiriyordu. Tabii sigortacıların çok para kazandığını söylemeye gerek yok!... Bu filmle birlikte, sonradan çıkan o ünlü 'cool' deyiminin çok iyi anlattığı kişiliği beliriyordu: o gerçekten de alabildiğine 'cool' bir oyuncuydu. Her zaman, her koşulda sakin, istifini bozmayan, hayata ve sorunlarına rahatlıkla dalan, öte yandan hiçbir zaman gerçek bir kompozisyon yaratmaya çalışmayan, sadece kendisi olarak varolan ve seyirci için de bunun yeterli olduğu karizmatik kişiliklerden, hadi adını koyalım, starlardan biriydi o... Biraz yavaş çıktığı ün merdivenlerinin tepesine bir star olarak ulaştı o... Ve uzunca zaman da kaldı.

McQueen 'genç ve güzel' günlerinde...

Arada, o aslında derin ve hüzün içeren kişiliğini gösteren acılı filmlerde, duygusal öykülerde oynadı: *Soldier in the Rain; Love with a Proper Stranger – Aradığım Aşk; Baby, the Rain Must Fall – Kaderin Oyunu.* Tuesday Weld, Natalie Wood, Lee Remick gibi dönemin genç ve gözde oyuncularıyla unutulmaz ikililer oluşturuyordu. Norman Jewison'ın *The Cincinnati Kid – Kumarbazlar Kralı*'nda 'supercool' bir kumarbazı oynadı. *Nevada Smith – Nevada Katilleri*'yle westerni denedi, Robert Wise'ın *The Sand Pebbles – Kızıl Çin'de 44 Gün* adlı uzun serüven filmiyse,

Steve McQueen ve Natalie Wood Aradığım Aşk *filminde*

hemen tümüyle onun sırtında duruyordu. Bu pek önemli olmayan filmdeki çabasıyla tek Oscar adaylığını da aldı.

60'ların ikinci yarısındaki en parlak yıldızlardan biriydi o... Peter Yates'in çok sevilen filmi *Bullitt,* büyük popülerliğini iki şeyden alıyordu: dönemi için yeni olan arabalı takip sahneleri ve Steve McQueen'in varlığı... Bu yeni moda polisiye öyküde, o da çağına çok uygun bir müfettişi oynuyordu. Bir tür *Kirli Harry-Eastwood,* ama son derece yumuşatılmış ve kendine özgü bir karizmayla donatılmış biçimde... Karşısında güzel Jacqueline Bisset vardı. Yine Jewison'un *The Thomas Crown Affair – Kibar Soyguncu*'sunda ise ilk kez çok zengindi. Ama bu onun müthiş bir soygun planı yapmasını engellemiyordu: işin zevki için!... Bu kez de yanına Faye Dunaway'i almıştı. *Le Mans – Büyük Yarış*'ta, o ünlü yarış tutkusuna geri döner ve tüm yarış sahnelerini bizzat çekerken, çok daha özel ve kişisel filmlerde de oynamaktan geri durmuyordu: Mark Rydell'in William Faulkner uyarlaması *The Reivers – Zaferin Bedeli,* Sam Peckinpah'ın en hüzünlü filmlerinden *Junior Bonner – Vahşi Sürücü,* yine çok hoş bir Peckinpah filmi olan *The Getaway – Sonsuz Firar.* Sonuncu filmde *Love Story – Aşk Hikâyesi* filmiyle birden dünyanın sevgilisi olan Ali McGraw'la oynayıp büyük bir aşk yaşıyor ve iki sanatçı evleniyorlardı. Ali sonraları şöyle diyecekti: "Steve'in bir özelliği, birlikte olduğu kadınların güçlü olmasına karşı nefretidir." Yine o sıralarda *Papillon – Kelebek*'teki *Kelebek – Henri Charrière* rolü, *The Towering Inferno – Cehennem Kulesi*'ndeki varlığı da dikkatleri çekti.

Ama o Steve McQueen'di. Yani tam bir 'anti-star'... Starlığın gerektirdiği hemen hiçbir şeyi yapmazken, birden çekip gitmesi ve kayıplara karışmasıyla da ünlüydü. Şöyle diyordu: "Starlık, özgürlük demek olmalıdır. Tek önemli olan eşitlik budur." Ayrıca şu sözler de onundu: "Zihnimin derinliğinde, oyunculuğun yetişkin işi olduğunu pek düşünemiyorum!" Evet, McQueen de bu yetişkin işi olmayan uğraştan bıkmıştı. Çekip gitti. İki yıl sonra ortaya çıktığında tanınmaz haldeydi: oldukça kilo almış ve koskoca bir sakal bırakmıştı. Bu halde, tümüyle sistemdışı bir projeye daldı ve Ibsen'in *Bir Halk Düşmanı* adlı ünlü oyununa para yatırdı: başrolü kendisinin oynadığı bir film yaparak...

Sonra yine yok oldu. Bu kez tam dört yıl için!... 1980 yılında döndüğünde biraz unutulmuş gibiydi. Art arda iki film yaptı: *Tom Horn* adlı bir klasik tarzda western ve de *The Hunter – Avcı* adlı bir modern av hikâyesi... Ne var ki bu filmler, belli bir düzeyde olmakla birlikte seyirciden ilgi görmediler: çok uzun zamandır uzaklardaydı!... Aynı yıl, gazetelerde kanser olduğu üzerine haberler çıktı. Ajanı yadsıdı, ama olay gerçekti. Kimi doktorlar bu akciğer kanserini günde iki paket içtiği sigaradan çok, yıllarını verdiği yarış ve yarış arabalarına bağladılar: arabalardaki izolasyon yastıkları asbestten yapılmaydı ve bu madde, uzun vadede kanser yapıyordu!... Hollywood ve ABD medyasından uzak kalmak için seçtiği Meksika'daki modern bir klinikte geçirdiği bir operasyon sırasında, bu kez kalbi iflas etti. Ve çıkıp gelen bir kalp kriziyle hayattan ayrıldı. 50 yaşındaydı.

McQueen, 'cool' görünümü ardında mutlaka belli rahatsızlıkları olan bir oyuncuydu. Çok zor geçen gençlik yılları, çok geç gelen şöhret, onu rahatlatan şeyler olmamıştı. İlk eşi, sonradan ünlü yazar Alvin Toffer'le evlenen eski oyuncu Neile Adams, yayınladığı bir kitapta onun nasıl kendine eziyet etmekten hoşlanan, intihar eğilimli, çılgın öfkelere kapılan, kısacası hep güvensizlik içinde yaşayan biri olduğunu anlatıyor. Nitekim gözde yönetmenlerinden Norman Jewison da şöyle demişti: "Şunu açıkça söyleyebilirim: Steve McQueen çalıştığım tüm oyuncular içinde en zor ve en sorunlu olanıydı." Kendisinin kimi sözleri ise şöyleydi: "Bu işten biraz şeker kapıp bir hırsız gibi kaçmak niyetindeyim. Elimde bir martini bardağıyla ölmek istemiyorum." Ya da, "Bir aktör, bir düzine insan tarafından manipüle edilen bir kukladır. Araba yarışçılığı ise onurlu bir iştir. Ama ikisinde de aynı şeye, kesin bir konsantrasyona ihtiyaç vardır. İnsan kendi içine dalıp bir avuç kırık camla dışarı çıkmasını bilmelidir." Büyük aşkı Ali MacGraw ise ölümünden sonra şöyle konuşacaktı: "Onun yaşamında en önemli şey, o kutsadığı kişisel özel hayatıydı. Maruz kaldığı saldırıya karşı koyacak güçte değildi. Bu da onu seven bizleri çıldırtıyordu. Ölümünden sonra, ölüm yatağındaki resimlerini basan bir dergiye hâlâ büyük öfke besliyorum."

Steve McQueen öldüğünde, başucunda hastalığından hemen önce evlendiği üçüncü eşi, model Barbara Minty vardı. Bir de, son saatlerinde görmek istediği tanınmış vaiz Billy Graham... Ama sanatçının ölümün eşiğindeki bu kişisel seçimi ve inanca sığınma arzusu, aynı Graham'ın bunu basında gürültülü biçimde reklam etmesiyle bozuldu. İnanç konusunda bile kişisel seçimini saklayamamıştı. Hakkında 1974'te yayınlanmış Malachy McCoy ve 1984'te yayınlanmış Casey St. Charnez imzalı biyografiler var.

BAŞLICA FİLMLERİ:

"Somebody Up There Likes Me – Yukarda Biri" (1956 – ilk), "Never Love A Stranger" (58), "The Blob" (58), "Never So Few – Parıldayan Süngüler" (59), "The Great Saint – Louis Bank Robbery" (59), "The Magnificient Seven – Yedi Silahşörler" (60), "The Honeymoon Machine" (61), "Hell is for Heroes – Kahramanlar Cehennemi" (61), "The War Lover – Korkunç Pilot" (62), "The Great Escape – Büyük Firar" (63), "Love with A Proper Stranger – Aradığım Aşk" (63), "Soldier in the Rain" (63), "Baby the Rain Must Fall – Kaderin Oyunu" (65), "The Cincinnati Kid – Kumarbazlar Kralı" (65), "Nevada Smith – Nevada Katilleri" (66), "The Sand Pebbles – Kızıl Çin'de 44 Gün" (66), "The Thomas Crown Affair – Kibar Soyguncu" (68), "Bullitt – Gangsterin Kaderi" (68), "The Reivers – Zaferin Bedeli" (70), "Le Mans – Büyük Yarış" (71), "Junior Bonner – Vahşi Sürücü" (72), "The Getaway – Sonsuz Firar" (72), "Papillon – Kelebek" (73), "The Towering Inferno – Cehennem Kulesi" (74), "An Enemy of the People – Bir Halk Düşmanı" (76), "Tom Horn" (80), "The Hunter – Avcı" (80).

James Dean
(1931-1955)

HERKESİN FAVORİ GENÇ ADAMI, 20. yüzyıl Amerikan ikonlarının en genci,en etkilisi ve en uzun ömürlüsü... Perdede sadece üç film boyunca kendi kendisini yaşamış, gönüllere yerleşmiş ve sonra, erkenden ölen bir melek gibi çekip gitmiş birisi... Ama, hep bilinir, melekler ölmez ki...

James Dean, sinema tarihinde tektir. Belki 20. yüzyıl tarihinde de... Hiçkimse onun kadar az çabayla bu denli büyük bir üne sığınmamıştır, hiçbir star onun kadar kitleleri hep süren bir matemin içine atmamıştır. Hiçbir oyuncu onun kadar tüm bir kuşağın sözcülüğünü yüklenmemiş ve sonra, zaman-ötesi bir ölümsüzlüğe kavuşmamıştır. O çağımızın ikinci Valentino'sudur: ama artık gelişmiş bir medyanın, yaygın bir teknolojinin ve daha oturmuş bir tapınma kültünün nesnesi olarak...

Ölümsüz James Dean

James Dean, bir idol, bir kült, bir ikon ya da bir tanrı – ne derseniz deyin – olmanın bedelini çok ağır ödemiştir: daha 24 yaşında ölmek suretiyle... Bu bedel elbette ağırdır. Ama o kadar genç ölmeseydi bu denli ünlü olur muydu? Ayrıca ölümü o seçmemiştir kuşkusuz... Bu kimi ayrıksı yazgıların (eski deyimiyle 'istisnai kaderlerin') koza gibi ördüğü farklı

yaşamlardan biridir. Her şey gelip onun bir efsaneye dönüşmesine yardımcı olmuştur sanki: kimliği, kişiliği, çok özel fiziği, meleksi güzelliği, perdede sadece üç filmde de olsa hepsi unutulmaz rolleri... Ölümü, ölüm biçimi, ölüm – sonrasında oluşan kolektif – dünya çapında kolektif-büyük hüzün ve yarım yüzyıldır süregelen ve sanırım gelecek yüzyıla da naklolacak bir efsane... İşte James Dean...

Bir diş teknisyeninin oğlu olan James Byron Dean, Indiana'nın Marino kasabasında dünyaya geldi. Beş yaşında ailesiyle birlikte Los Angeles'a geldi. Ancak orda annesini kaybetti ve dokuz yaşındayken akrabalarının Iowa'daki çiftliğine gitti. O çiftlik, onun ilk gençliğinin beşiği olacaktı. Lise eğitimini bitirdikten sonra California'ya dönüş yaptı. Santa Monica'daki bir okula gitti, sonra ünlü UCLA-California, Los Angeles Üniversitesi'ne girdi. Oyunculuk, kafasının gerisindeki bir hayaldi. Ama deneyimli oyuncu James Whitmore'la tanışıp onun tiyatro trupuna katılınca, bu hayal gerçeğe dönüşmeye başladı. Bu arada kimi TV reklamlarına da çıkıyor ve birkaç filmde çok küçük roller alıyordu.

Sonra New York'a geldi. Tiyatro çevresine 'takılıyor', bir fırsat bekliyordu. Bu arada bir işe girdi. Actor's Studio'nun ününü işitince, o da dinleyici olarak kimi derslere katıldı. Broadway'de birkaç küçük rolden sonra şansı açıldı ve Fransız yazarı André Gide'in "L'Immoraliste" ('Töretanımaz') adlı ünlü romanından alınan bir uyarlamada başrolü üstlendi. Bu rol onun kişiliğinin bir açılımı gibiydi: katı ilkeleri olan genç bir adamın bir değişim geçirerek kendisini hayatın zevklerine, yaşamın nimetlerine bırakması ve bu yolla özgürleşerek mutluluğa kavuşmasının alaylı öyküsüydü bu... Ve Dean'i bir anda ünlü kılmaya yetti.

Bu oyundaki başarısı, Warner Bros'ta bir deneme filmine ve hemen anlaşma yapılmasına yol açtı. Ve artık küçük rollerle değil, birden gelen bir başrolle sürdü olay: Elia Kazan'ın John Steinbeck'in çok-satan romanından uyarlayacağı *East of Eden – Cennet Yolu*'ndaki Cal rolü için seçildi. Steinbeck'in İncil'den (Kabil ve Habil öyküsünden) çağrışımlar taşıyan yapıtında, babası tarafından sevilmek için her şeyi yapan, ama 'kötü çocuk' diye nitelendiğinden dolayı bunu başaramayan, yıllar önce çekip gitmiş ve şimdi bir kerhane patroniçesi olmuş annesinden de yüz bulamayan Cal rolü, tam James Dean'e göreydi: sevgiye ve sevilmeye aç, sorunlu bir genç adam... Ama sevgi öylesine Kaf dağının ardında ki... Kazan şöyle diyecekti: "Hep kederli ve asık yüzlüydü. Sanki her an ağlamaya başlayacağını bekliyordunuz." Ama filmde bol bol ağladı: annesinin pezevenkleri tarafından evden kovulurken, babası kardeşini ona tercih ettiğini açıkça gösterirken, ölüm döşeğindeki babasının başucundayken...

Hemen ardından Nicholas Ray'in *Rebel Without a Cause – Âsi Gençlik*'i geldi. Yine ana-babasıyla anlaşamayan, sevgiyi genç bir kızda ve nerdeyse ona âşık gencecik bir çocukta bulan, yalnız, uyumsuz ve düşlere sığınmış bir kişilik... Aslında iyi niyetli, sevgiye ve anlaşmaya hazır, ama hep yanlış anlaşılmalar, diyalog eksikliği, kuşak farklılıkları, sistemleşmiş düşünce ve nasırlaşmış yürekler yüzünden bunu başaramayan Jim... Kendisine Judy ve Platon'dan oluşan bir 'alternatif aile' kuran, çevresindeki gençlerin pisipisine ölümüne tanık olan, o bir tutam sevgiyi bile bulamayan yüreği yaralı genç adam... Bu filmde ailesine, "You're tearing me apart – Beni parça parça ediyorsunuz," diye haykırışındaki keder unutulabilir mi?

James Dean, Elizabeth Taylor'la son filmi Devlerin Aşkı*'nda*

Ve bu filmle birlikte, James Dean'in kültleşme olayı başlıyordu. O artık savaş-sonrası Amerikan (giderek dünya) gençliğinin, başta aile, tüm kurumlarla, devlet, polis, eğitim ve düzenle olan onulmaz çelişkilerinin, çare bulunmaz aykırılıklarının bir simgesiydi. O yalnız, mutsuz, dikbaşlı ve isyancıydı. Ama bu, o denli radikal bir isyan değildi. Biraz sevgi, biraz anlayışla işler çözümlenebilirdi sanki... Ama toplum ve düzen buna imkân tanımıyor, bunu bile çok görüyordu.

Art arda çıkan bu iki filmin etkisi büyük oldu. Dean, ilkiyle bir Oscar adaylığı kazandı. Ama asıl önemli olan, tüm bir genç kuşağın onda kendisini bulmasıydı. Bir yıllık bir süre içinde bir büyük yıldız, dahası bir büyük toplumsal simge ve bir idol doğmuştu. Hemen ardından George Stevens'ın iddialı, epik filmi *Giant – Devlerin Aşkı*'ndaki Jett Rink rolü geldi. Bu artık Dean'in bizzat kendisi olabilecek bir isyancı genç adamın perdeye taşınması değil, dört başı mamur bir karakter rolüydü. Aslında yine o âsi genç kimliğiyle bağlantılı, serseri ve yoksul taşralı Jett'in arazisinde petrol bulduktan sonra bir mülti-milyonere dönüşmesi anlatılıyordu. Ama tüm bunlar, elbette Jett'i mutlu etmeye yetmiyordu. Çünkü gençlik aşkı Leslie'yi (en güzel halindeki Elizabeth Taylor), yıllar önce zengin arazi ve sığır sahibi Bick Benedict (Rock Hudson) elinden almıştı. Petrolle birlikte yalnız Jett değil, tüm Texas zengin olmuştu. Ama, iyi bilindiği gibi, para mutluluk getirmeye yetmez!...

Kader, Dean'in bu filmi tamamlamasını istedi. Ve hemen ardından, onun canını aldı. O dönemin tüm âsi gençleri ve onları canlandıran oyuncular gibi, James de araba ve sürat meraklısıydı. (Gençlerin özdeşleşme olayı için bir başka neden!) Ve kullandığı son model Porsche'siyle Salinas'da katılacağı bir araba yarışına giderken, nasıl olduğu kesin olarak aydınlanamayan bir kazada, karşıdan gelen bir başka otomobille çarpıştı. Diğer sürücü ölmedi, ama Dean kaza yerinde hayatını kaybetti.

Haber öylesine çabuk yayıldı ki... Yeni kavuştukları idollerinin ölümü, milyonlarca genci yıktı. Bir bölümü ise daha mistik bir tavra girdiler: buna inanmayı reddettiler. Her geçen günle birlikte Dean'in ünü ve erken ölümünün yankıları arttı. Hayranları, yönetmen George Stevens'ı filmde onun oynadığı tek bir kareyi bile kesmemesi konusunda tehdit ettiler. Stevens de tek bir kare kesmedi: filmin toplam uzunluğu 200 dakikayı buluyordu!... Ama Dean, Jett Rink rolüyle yeniden Oscar'a aday oldu. Öldükten sonra aday gösterilen ilk yıldızdı!...

Ve bu ölümle birlikte, sinema ve 20. yüzyıl bir efsane kazandı. Çok güzel bir çiçek erkenden solmuş, bir melek ölmüş, bir resim yere düşüp kırılmış, bir ikon çatlamıştı. Sayısız kuşak onu hep o hüzünlü yakışıklılığı, dağyeşili gözleri, sevgi dilenen yavru kedi gibi bakışları, sözcükleri yutarak, sanki bir metni değil, bir iç söyleşiyi yansıtır gibi konuşması ve başka şeyleriyle hatırlayacak. Melek yüzlü İtalyan oyuncusu Pier Angeli'ye karşı umarsız sevgisi, kızın 'mama'sının izin vermemesi yüzünden Dean'i bırakarak Vic Damone adlı temiz aile çocuğu, üstelik İtalyan kökenli bir şarkıcıyla evlenmesi anlatılacak. (Ama Angeli de iflah olmadı, genç sayılacak bir yaşta öldü.) Dean'in hakkındaki söylentiler, karmaşık cinselliği, ilk döneminde erkek yapımcı veya menajerlere jigololuk yaptığı vb. dedikodular hep varolacak. Belki o melek imajını kirletmek için kasten çıkarılan, belki de o kompleks karakterin gerçek nitelikleri olan şeyler bunlar... Artık bilinmez ki...

Ama efsane hep sürecek. 1978'de New York'ta bir sinema 'Üç Âsiler' diye bir program yaparak, Marlon Brando, Montgomery Clift ve James Dean'in filmlerini sunmuş ve filmler aylarca afişte kalmıştı. Gerçekten de onlar, 1950'lerin üç büyük âsisi idiler. Ve sayısız kuşağın gözünde hâlâ ölümsüz genç âsiler olarak kaldılar. Dean için birçok kitap da yazıldı: 1956'dan başlayarak William Bast, David Dalton, John Howlett, Roy Schatt ve Paul Alexander'ın kitapları... Sonuncusunun adını vermek istiyorum, çünkü çok güzel: *Boulevard of Broken Dreams – Kırık Düşler Bulvarı.* Ayrıca Robert Altman'ın bir oyundan uyarladığı *Come Back to the Five and Dime, Jimmy Dean* filmi ve sayısız belgesel var. Bunlardan James Bridges'ın filminin adı, oyuncunun ölüm tarihi: *30 Eylül, 1955.*

FİLMLERİ:

"Has Anybody Seen My Gal – Sonradan Görmeler" (1951 – ilk), "Sailor Beware – Canciğer Kardeşler Şen Denizciler" (51), "Fixed Bayonets" (52), "Trouble Along the Way" (53), "East of Eden – Cennet Yolu" (55), "Rebel Without A Cause – Âsi Gençlik" (55), "Giant – Devlerin Aşkı" (56).

Gene Hackman
(1931-)

KUŞKUSUZ Kİ çağın en büyük aktörlerinden biri... Ama, asıl şaşırtıcısı, bu sıradan görünümlü adamın hep karakter rollerine mahkûm bir fiziği ve sınırlı bir karizması var sanılırken, zirveye giden yolu yeteneğin taşlarıyla birer birer, yavaş yavaş, sabırla örmüş olması ve nerdeyse starlığa hemen tümüyle oyunculuğu sayesinde ulaşmış olması...

Eleştirmen David Denby şöyle demiş: "Son çeyrek yüzyılın en iyi Amerikan oyuncusu." Elbette oyuncusu bol bir sinemada böyle kesin saptamalar yapmak tehlikeli... Ama sonuç olarak, belleğimizde Gene Hackman'la ilişkili öyle çok sinemasal anı ve gözümüzün önüne gelen öyle çok karakter var ki...

Eugene Alden Hackman, California'nın San Bernardino kasabasında doğdu. Babası bir seyahat acentesinde çalışıyordu. 16 yaşında okulu bırakarak Deniz Kuvvetleri'ne girdi (bir kuşağın Amerikan oyuncuları için ne ortak bir yazgı!) Üç yıllık hizmetten sonra New York'a geldi ve işten işe savruldu. Sonra ticari çizime ilgi duydu, gazetecilik ve TV yapımcılığını denedi ve ülkeyi gezip durdu. Sonunda, 30'lu yaşlarının başında, aktörlükle ilgilenmek aklına geldi. Pasadena Playhouse adlı bir oyunculuk okuluna katıldı. Bir söylenti, aynı sınıfta okudukları Dustin Hoffman'la birlikte 'en umut vermeyen öğrenciler' seçilmiş oldukları!...

Hackman, 1964 yılında Broadway'de Sandy Dennis'le birlikte "Any Wednesday" adlı bir oyunda ilk kez gerçekten ilgi çekti. Aynı yıl, Robert Rossen'ın *Lilith* adlı filminde kısa, ama etkili bir rolü yüklendi. Filmin starı Warren Beatty, üç yıl sonra Arthur Penn'in *Bonnie and Clyde* filminde oynarken onu hatırladı ve Bonnie'nin ağabeyi Buck rolü için istedi. Bu rol ona ilk (yardımcı) Oscar adaylığını getirecekti. İki yıl sonra çevirdiği ve yaşlı, değerli oyuncu Melvyn Douglas'la birlikte oynadığı *I Never Sang for my Father – Babam ve Ben* filminden yeni bir Oscar adaylığı alacaktı.

Bu iki adaylıktan sonra, Hackman artık ciddiye alınan bir oyuncuydu. Ama henüz bir star değildi. Demek ki sonraki rolleri, genelde filmlerde baş oyuncunun hemen ardından gelen karakter rolleri olacaktı. *Marooned – Fezada Kayboلanlar; The Hunting Part – Av Partisi* gibi... Ancak John Frankenheimer'ın *The French Connection – Kanunun Kuvveti* filmi her şeyi değiştirdi. Bu filmde, Avrupa kökenli eroinin peşine düşen ve kendi yöntemleriyle işi çözümlemeyi başaran

Gene Hackman, Anne Wedgeworth'la Korkuluk *filminde*

sert ve ödünsüz polis komiseri Popeye Doyle rolü, ona bir Oscar ve büyük başarı getirdi. Yıllar sonra şöyle diyecekti: "İnsanlar beni hâlâ Popeye diye çağırıyor. Ama *Kanunun Kuvveti* 15 yıl önceydi. Artık yeni bir başarıya ve yeni bir takma ada ihtiyacım var." Ancak bunlar da gelecekti.

Hackman artık bir stardı. *Prime Cut – Eve Gelen Yabancı*'daki rolü Lee Marvin'le eş düzeydeydi. Öncü felaket filmi *Poseidon Macerası*'ndaki kalabalık kadronun içinde en çok sivrilen oydu. 1973 yılında Jerry Schatzberg'in *The Scarecrow – Korkuluk* filminde, Al Pacino'yla birlikte dolaşan avare bir adamı, son derece sevimli bir serseriyi oynadı. Bir yıl sonra, Francis Ford Coppola filmi *The Conversation – Konuşma* ise kariyerinin bir diğer zirvesi oldu. Bir devlet örgütü için çalışan ve sadece yaptığı işle ilgilenen çok iyi bir teknisyenin, bilinçlenerek yaptığı işin içeriğini ve nelere alet olduğunu kavramasını özenli ve Kafkavari biçimde anlatan bu film, sanatçıya büyük saygınlık getirdi. Sıradan, küçük adam tiplemesi doruklardaydı: oynadığı kişilik buruşuk pardesüsü, yuvarlak kenarlı modası geçmiş gözlükleri, sarkık bıyıklarıyla alabildiğine sıradan, yalnız ve kederliydi. İnsanların büyük çoğunluğunun olduğu gibi... Bu iki filmi üst üste iki yıl Cannes'da en iyi film seçildiler. Amerikan sinemasının parlak bir dönemi ve Hackman'ın da büyük çıkış yıllarıydı.

1974'te Mel Brooks'un *Genç Frankenstein*'ında kimliğinin bilinmeyen bir yönünü, komedi ve fantezi yeteneğini ortaya koydu. Aynı kimliği, *Supermen* ve sonra *Supermen 2*'de görmelere seza bir kötü adam, Lex Luthor karikatürüyle sürdürecekti. Hatta yıllar sonra *All Night Long – Gece Boyunca* adlı hakkı yenmiş bir komedi ve daha yakın zamanda, Mike Nichols'ın *Kuş Kafesi*'nde finalde kadın kılığına girmek zorunda kalan tutucu senatör rolüyle de komedi yanını ortaya koyacaktı. Ama Hackman aslında dramatik rollerin adamıydı. *French Connection-2*'de yine Popeye Doyle kimliğini yüklenecek, Richard Brooks'un *Bite the Bullet,* Arthur Penn'in *Night Moves – Gece Kımıltıları,* Stanley Donen'in *Lucky Lady – Belalı Sevgili,* Stanley Kramer'ın *The Domino Principle – Ölüm Kumarı* vb. filmlerde değişik kimlikleri ustalıkla oynayacak ve 70'leri parlak biçimde bitirecekti.

Hackman 1978'den sonra birkaç yıl sinemaya ara verdi. Üst üste çok çalıştığını düşünüyordu, biraz yaşamak istedi. Ama öneriler yağıyordu. 80'lerde *Supermen-2* için önerilen çok yüksek para için döndü. Ardından Warren Beatty'nin *Reds – Kızıllar,* Roger Spottiswoode'un *Under Fire – Ateş Altında,* Jerry Schatzberg'in *Misunderstood* filmlerinde oynadı. 1987'deki Roger Donaldson filmi *No Way Out – Çıkış Yok,* ona belki de yeni kapılar açtı. Çünkü bu filmdeki seks düşkünü ve tümüyle yozlaşmış senatör rolü, onun saygın görünüşlü, ikiyüzlü kötüleri de ne denli iyi oynayabileceğinin kanıtıydı. Ve sonraki yıllarda bu deneyimi çok iyi kullandı: Clint Eastwood'un *Unforgiven – Affedilmeyen*'inden (bir ikinci Oscar: en iyi yardımcı oyuncu olarak) Michael Apted'ın *Extreme Measures – Dehşet Sınırı*'na, Sam Raimi'nin *The Quick and the Dead – Hızlı ve Ölü*'sünden yine Clint Eastwood'un *Absolute Power – Mutlak Güç*'üne dek... O, her gerçek oyuncu gibi, iyi-kötü ayrımı yapmadan, hatta artık sıradan adamları aşarak yoğun, karakterinde birçok çelişkili çizgi bulunan karmaşık kişileri oynamakta daha bir ustalık kazanmıştı.

Hackman'ın kuşkusuz başka anımsanan rolleri de var. Kalabalık kadrolu film-

İki ayrı kuşak: Gene Hackman ve Tom Cruise Şirket'te

lerde oynadığında bile ön plana çıkıyor o: Woody Allen'ın *Bir Başka Kadın*'ından Mike Nichols'ın *Yaşamın Kıyısından Kartpostallar*'ına, Lawrence Kasdan'ın *Wyatt Earp*'ünden Sidney Pollack'ın *The Firm – Şirket*'ine dek... Alan Parker'ın *Mississippi Yanıyor* filminde, ırkçılık olaylarını araştıran polis müfettişi rolünü de unutmaksızın... Ki bu filmle Berlin şenliğinde bir oyuncu ödülü ve ayrıca bir diğer Oscar adaylığı kazanmıştı. 1990 yılında geçirdiği bir kalp krizinin peşinden gelen bir rahatsızlığa karşın, Hackman sinemayı bırakacak gibi gözükmüyor. Birkaç kez ayrılmasına ve hep bu kararda olduğunu söylemesine karşın...

BAŞLICA FİLMLERİ:

"Mad Dog Call" (1961 – ilk), "Lilith" (64), "Hawaii" (66), "Bonnie and Clyde" (67), "Downhill Racer – Büyük Şampiyon" (69), "I Never Sang for my Father – Babam ve Ben" (69), "The Gypsy Moths – Cesur Paraşütçüler" (69), "Marooned – Fezada Kaybolanlar" (70), "The Hunting Party – Av Partisi" (71), "The French Connection – Kanunun Kuvveti" (71), "Prime Cut – Eve Gelen Yabancı" (72), "The Poseidon Adventure – Poseidon Macerası" (72), "Scarecrow – Korkuluk" (73), "The Conversation – Konuşma" (74), "Young Frankenstein – Genç Frankenstein" (74), "French Connection-2 – Kanunun Kuvveti-2" (75), "Night Moves – Gece Kımıltıları" (76), "The Domino Principle – Ölüm Kumarı" (77), "Superman" (78), "Superman-2"

(80), "Reds – Kızıllar" (81), "Under Fire – Ateş Altında" (83), "Hoosiers – Kazanmak Arzusu" (86), "No Way Out – Çıkış Yok" (87), "Another Woman – Bir Başka Kadın" (88), "Mississippi Burning – Mississippi Yanıyor" (88), "Loose Cannons – Üşütük Polisler" (90), "Narrow Margin – Doruktaki Kadın" (90), "Postcards from the Edge – Yaşamın Kıyısından Kartpostallar" (90), "Unforgiven – Affedilmeyen" (92), "The Firm – Şirket" (93), "Wyatt Earp" (94), "Get Shorty – Tut Şu Bücürü" (95), "The Quick and the Dead – Çabuk ve Ölü" (95), "The Birdcage – Kuş Kafesi" (96), "Extreme Measures – Dehşet Sınırı" (96), "Absolute Power – Mutlak Güç" (97), "Twilight – Alacakaranlık" (98), "Enemy of the State – Devlet Düşmanı" (98).

Philippe Noiret
(1931-)

ÖYLESİNE TEMBELMİŞ Kİ, hiçbir iş yapmamak için aktör olmuş!... Nitekim perdede hep iri cüssesiyle orantılı olarak hantal, enerjik olmayan, 'ağırkanlı' kişilikleri oynar. Ama, tembelliği bir sanat, yavaşlığı bir erdem, o rahat oyun tarzını da büyük aktörlük düzeyine çıkardığı kuşku götürmez...

Philippe Noiret

Noiret de Fransızlar'ın anti-starıdır: hiçbir biçimde böylesine ün yapacağı ilk bakışta akla gelmeyecek bir oyuncu... Ancak Fransız sinemasının klasik starlardan çok anti-star görünüşlü kişilere hep rağbet ettiği de unutulmamalı: Jean Gabin'den Gérard Depardieu'ye, Fernandel'den Michel Simon'a, Jean-Paul Belmondo'dan Michel Piccoli'ye ve Michel Serrault'dan Jean Rochefort'a bunun sayısız örneği bilinir.

Noiret de tepeye birden çıkmış değildir, yükselmesi zaman almıştır. Eğitimi çok aksak geçmiş ve okullara duyduğu antipati nedeniyle hemen hiçbir diplomaya sahip olamamıştır. Ama daha 19 yaşında Roger Blin'in tiyatrosu Centre Dramatique de l'Ouest – Batı Dram Sanatı Merkezi'nde sahneye çıkmış, 1953'te Jean Vilar'ın T.N.P. tiyatrosuna girerek tam yedi yıl burda kalmıştır. Arada *Le Cid; Lorenzaccio; Don Juan* oyunlarında sivrilerek... Burda tanıştığı, kendisinden dört yaş büyük Jean-Pierre Darras'la birlikte hem aynı sahneyi paylaşmışlar, hem de çeşitli kabarelerde skeçler oynayarak para kazanmaya başlamışlardır. Darras-Cosmos ikilisinin yazdığı *Les Béhohènes* adlı bir oyunda Noiret, aynı oyun içinde, bir öğretmen, bir meyve yetiştiricisi, Pitagor, Jupiter, bir şövalye, 14. Louis, Benjamin Franklin, bir komiser, 1920'lerden bir centilmen ve de Napoléon oluyordu!... Noiret'nin o kendine özgü mesafeli gülmece duygusunu,

kompozisyon yeteneğini ve rahat oyun biçimini bu yıllarda edindiği düşünülebilir.

1956'da ilk sinema rolünü, Agnès Varda'nın kısa filmi *Kısa Nokta*'da Silvia Monfort'la birlikte oynayan Noiret, bir ikinci film için tam dört yıl bekledi. Bir 'artist suratı'na sahip olmadığı için elbette!... L'Atelier tiyatrosunda Françoise Sagan'ın *Chateau en Suède – İsveç'teki Şato* oyununda oynarken, sinemada da Louis Malle'in Raymond Queneau uyarlaması çılgın komedisi *Zazie Metro*'da filminde oynadı: bir travesti rolünde!... Ve arkası geldi. 1962'de Georges Franju'nun *Thérèse Desqueyroux* filmindeki sıkıcı, sıradan koca rolüyle Venedik film şenliğinde en iyi oyuncu seçilmesi, nihayet onun ciddi bir aktör olduğunu kanıtlamıştı. Daha sonra uluslararası bir kariyere başladı ve Anatole Litvak'ın *Generallerin Gecesi*'nden George Cukor'un *Justine – İkili Oyun*'una, Alfred Hitchcock'un *Topaz*'ından Francesco Rosi'nin *Üç Kardeş*'ine kadar değişik ülkelerden uluslararası yapımlarda oynadı.

Noiret, Jean-Claude Brialy'yle Yargıç ve Katil *filminde*

Ama öylesine Fransız'dı ki... Zaten tüm bu filmlerde de tipik Fransız kişilikleri oynuyordu, ama kendi ülkesinin filmlerinde klişelerin dışına çıkarak oyun yelpazesini daha rahat genişletebiliyordu. 1968'de Yves Robert'in *Alexandre le Bienheureux – Âsi Kılıbık*'ında tembelliğe övgü düzen bir kişiliği canlandırdı. Ve bu filmle çok popüler oldu. 1970'lerde art arda film çevirdi. Bertrand Tavernier, artık gözde yönetmeniydi. Onunla birlikte çevirdiği filmlerden *Saint Paul Saatçisi*'nde oğlunun niye bir katil olduğunu anlamaya çalışan babayı, *Bayram Başlasın*'da gerçekçi ve güvenini yitirmiş bir taht veliahtını, *Yargıç ve Katil*'de karşısındaki suçluyu anlamaya çalışan bir yargıcı, Jim Thompson uyarlaması *Coup de Torchon*'da Afrika'da kendisini Tanrı yerine koyan bir sömürgeciyi, *Aslolan Hayattır*'daysa ilk savaşta cephedeki kayıpları araştırmakla yükümlü subay Della Plana'yı oynadı: hepsi de unutulmaz roller...

Ama fantezi yanı da güçlüydü. Philippe de Broca'nın *Tendre Poulet* ve de *Jüpiter'in Kalçasını Çaldılar* filmlerinde Annie Girardot'yla birlikte oynadılar: o bir Yunanca öğretmeni, Girardot ise bir kadın komiserdi!... İlk filmde tanışıp sevişttiler ve evlendiler. İkincisinde ise balayı için gittikleri Yunanistan'da başlarına gelmedik kalmadı!... Marco Ferreri'nin *Büyük Tıkınma*'sında yiyip içmekten çatlayarak ölen burjuvalardan biriydi ve bu yolda Marcello'yu yalnız bırakmaya niyeti yoktu!... Zaten İtalyan yönetmenleriyle çok iyi anlaşıyordu: Mario Monicelli'nin *Sevgili Dostlarım*'ında çılgın serüvenlere atılan 40'ındaki beş arkadaştan biri, yine Monicelli'nin *İnşallah Kız Olur*'unda Toskanalı eski bir ailedeki kadın egemenliğine karşı çıkmaya savaşan bir aile reisiydi!... Claude Zidi'nin *Les Ripo-*

ux – Avantacılar'ında tümüyle yozlaşmış bir komiserdi. Ve bunu bir hayat felsefesi biçimine dönüştürmüştü!...

Noiret tüm rollerin adamıydı. 1970'lerde Robert Enrico'nun *Le Vieux Fusil – Savaş Kurbanları*'nda, ailesi Naziler tarafından katledilen kendi halinde bir doktorun nasıl bir intikamcıya dönüşebildiğini, Amerikan filmlerindeki şiddete hiç başvurmadan perdeye yansıttı. Pierre Granier-Deferre'in *Pencerede Bir Kadın*'ında ikinci savaş altındaki Yunanistan'da Romy Schneider'e âşık diplomat rolü veya Yves Boisset'nin *Aşktan Kaçanlar*'ında İrlanda dekoru önündeki sırlarını açığa vuran yabancılardan biri olarak da çok iyiydi. 80'lerde *Bir Haftalık Tatil; Birgit Haas'ı Öldürmeli; Saganne Kalesi* gibi filmlerde de boyutlu kompozisyonlar çizdi. Yine o yıllarda Tavernier'nin *Ölümü Beklerken* veya *Geceyarısı Sularında,* Claude Chabrol'ün *Maskeler,* Granier-Deferre'in *Kuzey Yıldızı,* Ettore Scola'nın *Aile* gibi filmlerinin yıldızı veya Franco Zeffirelli'nin *Toscanini*'si de oydu. Ama o yıllarda en çok Giuseppe Tornatore'nin tüm dünyada ilgi gören *Cennet Sineması* filmindeki yaşlı projeksiyoncu rolüyle ününü tazeledi ve kendisini genç kuşağa da tanıttı.

Noiret 90'larda da yoğun biçimde çalıştı. Francesco Rosi'nin *Palermo'yu Unutmak,* Claude Berri'nin *Uranus,* Patrice Leconte'un *Tango,* Michel Blanc'ın *Büyük Yorgunluk,* yine Tavernier'nin *D'Artagnan'ın Kızı* gibi filmleri derken, 1994'te bir sürpriz film, Michael Radford'un *Postacı*'sı ona yeniden hayranlık kazandırdı. Büyük ozan Pablo Neruda'yı oynadığı bu filmde duble edilmiş oyununa karşın (ama *Cennet Sineması*'nda da öyleydi), büyük övgü aldı. Bir Fransız eleştirmeni şöyle diyor: "O hemen hemen en iyi Fransız oyuncusudur. Aynı anda hem ağlatıp hem güldürebilen, 'can-can' dansı yapıp kırk yıllık şarkıcı gibi 'chanson'ları art arda dizebilen, Racine veya Ionesco oynayabilen, eski kuşak oyuncuları gibi aynı incelikle kaba veya süzme olabilen bir tek o vardır."

BAŞLICA FİLMLERİ:

"Gigi" (1948 – ilk), "La Pointe Courte – Kısa Nokta" (56 – kısa film), "Zazie dans le Métro – Zazie Metro'da" (60), "Thérèse Desqueyroux" (62), "Lady L." (66), "The Night of the Generals – Generallerin Gecesi" (67), "Alexandre le Bienheureux – Âsi Kılıbık" (68), "Justine – İkili Oyun" (69), "Topaz" (69), "Murphy's War – Tek Kişilik Ordu" (71), "L'Attentat – Suikast" (72), "Le Serpent – Yılan" (73), "La Grande Bouffe – Büyük Tıkınma" (73), "L'Horloger de Saint-Paul – Saint-Paul Saatçisi" (74), "Que la Fete Commence – Bayram Başlasın" (75), "Le Vieux Fusil – Savaş Kurbanları" (75), "Amici Miei – Sevgili Dostlarım" (75), "Une Femme A Sa Fenetre – Pencerede Bir Kadın" (76), "Le Juge et l'Assassin – Yargıç ve Katil" (76), "Le Desert des Tartares – Tatar Çölü" (76), "Un Taxi Mauve – Aşktan Kaçanlar/Mor Taksi" (77), "La Mort en Direct – Ölümü Beklerken" (79), "I Tre Fratelli – Üç Kardeş" (81), "Coup de Torchon" (81), "L'Etoile du Nord – Kuzey Yıldızı" (82), "Fort Saganne – Saganne Kalesi" (84), "Les Ripoux – Avantacılar" (84), "Round Midnight – Geceyarısı Sularında" (86), "Masques – Maskeler" (87), "La Famiglia – Aile" (87), "Nouvo Cinema Paradiso –

Cennet Sineması" (88), "La Vie... et Rien d'Autre – Aslolan Hayattır" (89), "Dimenticare Palermo – Palermo'yu Unutmak" (90), "Uranus" (91), "J'embrasse Pas – Öpüşmek Yok" (92), "Tango" (93), "Grosse Fatigue – Büyük Yorgunluk" (94), "La Fille de d'Artagnan – D'Artagnan'ın Kızı" (94), "Il Postino – Postacı" (94), "Le Soleil – Güneş" (97), "Le Bossu – Kambur" (98).

Monica Vitti

(1931-)

ANTONIONI'NİN filmleriyle birlikte, çağımızın sanayi toplumlarının burjuva kadınının ideal temsilcisi olan ve onun sıkıntısını, bunalımını, bir erkekler, iş, para ve başarı dünyasında kendi çıkış yolunu arayışını yüreklerimize işleyen oyuncu...

Evet, kimi oyuncular kimi yönetmenlerle var olmuşlardır ve artık hep onunla birlikte anımsanacaklardır: Marlene Dietrich'in Josef von Sternberg, John Wayne'in John Ford, Peter Sellers'ın Blake Edwards, Hanna Schygulla'nın Fassbinder'le birlikte anılmaya mahkûm olmaları gibi... Kuşkusuz ki onların sanatı, o yönetmenlerin dışında veya o yönetmenlerden ayrıldıktan sonra da sürmüştür. Yoksa bu denli önemli ve kalıcı olmazlardı. Ama onlara beyazperdedeki kimliklerinin özünü o yönetmenler vermiş ve onları belleğimizdeki kişiliklerin aura'sıyla onlar sarmalamıştır denebilir...

Asıl adıyla Maria Luisa Ceciarelli, (kimi yerlerde 1933 olarak geçen doğum tarihine karşın) 1931 yılında Roma'da doğdu. 15 yaşından itibaren tiyatroya ilgi duydu ve 'reviste da camera – oda rövüleri' denen alçakgönüllü sahne güldürülerinde gözükmeye başladı. Sonra Roma'da Dramatik Sanatlar Ulusal Akademisi adlı okulda oyunculuk eğitimi gördü. 1953'te mezun olur olmaz sahneye çıktı. İlk sinema rolunü ise 1955 yılında *Ridere, Ridere – Gülmek, Gülmek* adlı bir filmde oynadı.

Aslında bu filmin de haberlediği gibi, Vitti parlak bir komedi oyuncusuydu. Komediye doğal bir yeteneği ve bu konuda büyük hevesi vardı. Ancak kader onun yolunu farklı çizmişti. 1950'lerin sonunda Michelangelo Antonioni adlı zayıf, pek rahat konuşamayan, ama tiyatro ve sinema konusunda son derece heyecanlı bir genç yönetmenle tanıştı. Antonioni onu o yıllarda sahnelediği kimi oyunlarda oynattı. Aralarında hem duygusal, hem de sanatsal bir işbirliği başlamıştı.

Antonioni, 1960 yılında ilk gerçekten önemli filmi *Macera*'yı çekeceğinde, başrolü Vitti'ye verdi. Filmde zengin, burjuva çevrelerden gelen Claudia'yı oynayacaktı. Bir tekne gezisinde, yakın arkadaşı Anna bir adaya çıkıp kaybolunca, Claudia, Anna'nın nişanlısı Sandro ile birlikte onu arıyor ve bu arada iki genç birbirlerine âşık oluyorlardı. Ancak asıl önemli olan entrika değildi: nitekim Anna bulunamıyor ve ona ne olduğu da ortaya çıkmıyordu. Asıl önemli olan, insan

Monica Vitti, Stanley Baker'le Tabancalı Kız*'da*

ilişkileri, doğayla uyumsuzluk, insanın insanla, toplumla ve çevreyle yok olup gitmiş uyumunun ve barışının sorgulanmasıydı. Ve Monica Vitti, bir Yunan büstünü anımsatan çizgileri, anlamlı yüzünü bir taç gibi çevreleyen sarışın saçları, dalgın bakışları, hep bir şeyler arar ifadesi taşıyan açık renk gözleriyle, ideal bir Antonioni kahramanı olup çıkmıştı. Sürekli kendisini, etrafındakiler ve erkeklerle olan ilişkilerini sorgulayan, tüketim ve hoşgörü toplumunun görece değerlerinin kofluğunun bilincinde olan ve yaşamına bir yön, bir anlam arayıp duran, o yüksek sınıfın umarsız, güzel ve zavallı kadınlarını...

Bu tip roller sürdü. *Gece*'de gerçi ikincil bir roldeydi, asıl sorunsal evliliklerini sorgulayan Marcello Mastroianni ve Jeanne Moreau arasında yaşanıyordu. Ama o yine aynı kimlikte bir kadını ustaca canlandırdı. *Eclisse – Batan Güneş'te*, sevgilisiyle bozuşan bir çevirmendi ve genç ve ateşli borsa 'yuppie'si Alain Delon'la, borsa oyunları fonu önünde umutsuz bir ilişki yaşıyordu. *Kızıl Çöl* ise tam onun filmiydi. Bu filmde, modern sanayinin çirkin, giderek yaşanmaz kıldığı bir büyük kent fonu önünde, çağdaş kadının yalnız insanlarla veya toplumla değil, çevreyle de olan uyumsuzluğunu ve çevre sorunlarının hayatımızdaki yaşamsal önemini vurguluyordu. Bu dört film de, çağdaş burjuva toplumlarındaki aydın sorunlarının, iletişimsizliğin ve bireysel çaresizliğin dramıydı. Ve tüm dünyada düşünen bir seyirci üzerindeki büyük etkilerinin bir bölümü de, perdede bu dramın sözcüsü veya simgesi olan Vitti'ye aitti.

Ama sonra Antonioni'yle ilişkisi bitti. Hem özel hayatlarında, hem de meslek-lerinde... Gerçi yıllar sonra yine onun *Oberwald Esrarı* adlı TV filminde rol alacaktı. Ama artık onun hayatının kadını ve filmlerinin baş esin kaynağı değildi. Ancak Vitti, bundan bir anlamda yararlandı: içinde daha baştan beri varolan o komedi ve fantezi yeteneğini ortaya koymak için... *Kızıl Çöl*'den hemen sonra sarıldığı filmler, *Sarışın Bebekler* veya *Bekâret Kemeri* adlarını taşıyordu!... Ama arada gerçekten ilginç roller de buldu. Örneğin Joseph Losey'in *Modesty Blaise – Dişi James Bond*'unda bir çizgi-romandan esinlenmiş, hemen hiçbir psikolojik boyutu olmayan bir kadın kahramanı (yani Antonioni'nin tam zıddı bir kişiliği!) ustalıkla oynadı. Bu onun ilk İngilizce çektiği filmdi, aynı zamanda... Ardından Mario Monicelli'nin *Tabancalı Kız* (bizim bir zamanların *Güllü* serisinin atası!), Ettore Scola'nın *Kıskançlık Dramı*, Steno'nun *Amori Miei – Aşklarım* gibi filmleri geldi. Bunalımlı sosyete kadını, artık bol bol gülen ve güldüren bir halk kızıydı!...

Vitti, tamperamanı kendisine pek benzeyen Alberto Sordi'yle de iyi bir çift oluşturdu: birlikte Sordi'nin yönettiği *Sevgilim, Bana Yardım Et; Yıldız Tozu; Benim Bildiğimi Bildiğini Biliyorum!* gibi filmlerde oynadılar. Bu arada Luis Bunuel'in *Özgürlüğün Hayaleti*'nden Macar ustası Miclos Jansco'nun *Barışçı Kadın*'ına, André Cayatte'ın *Devlet Sırrı*'ndan Michael Ritchie'nin *An Almost Perfect Affair*'ine, farklı uluslardan çok değişik yönetmenlerin filmlerinde ciddi kompozisyonlar da yüklendi. 1980'li yıllarda Roberto Russo adlı genç bir yönetmeni teşvik etti, onun *Flirt* ve *Francesca ve Ben* filmlerinde hem oynadı, hem senaryosunu yazdı. 1989'da *Gizli Skandal* filmiyle ilk kez yönetmenliği de denedi.

Vitti'nin son yıllarda pek sesi çıkmıyor. 70'ine merdiven dayayan sanatçı, artık daha çok adına verilen ödüller veya yapılan toplu-gösteriler için festivallere gidiyor. İtalyan sinemasında özelikle 1960'larda oynadığı rol ve Antonioni'ye verdiği esin ise hiç unutulmayacak.

BAŞLICA FİLMLERİ:

"Ridere, Ridere, Ridere – Gülmek, Gülmek, Gülmek" (1955 – ilk), "L'Avventura – Macera" (60), "La Notte – Gece" (61), "L'Eclisse – Batan Güneş" (62), "Chateau en Suède – İsveç'teki Şato" (63), "Alta Infidelta – Yüksek İhanet" (64), "Il Deserto Rosso – Kızıl Çöl" (64), "Le Bambole – Sarışın Bebekler" (65), "Modesty Blaise – Dişi James Bond" (66), "La Cintura di Castita/The Chastitiy Belt – Bekâret Kemeri" (68), "La Ragazza con la Pistola – Tabancalı Kadın" (68), "Amore Mio, Aiutami – Sevgilim, Bana Yardım Et" (69), "Dramma della Gelosia – Kıskançlık Dramı" (70), "La Pacifista – Barışçı Kadın" (71), "Teresa la Ladra – Hırsız Kadın" (72), "La Tosca" (73), "La Raison d'Etat – Devlet Sırrı" (78), "Amori Miei – Aşklarım" (78), "An Almost Perfect Affair" (79), "Il Mistero di Oberwald – Oberwald Esrarı" (80), "Il Tango della Gelosia – Kıskançlık Tangosu" (81), "Flirt" (83), "Trenta Minuti d'amore – Yarım Saatlik Aşk" (83), "Scandalo Secreto – Gizli Skandal" (89 – ayrıca yönetti).

Peter O'Toole
(1932-)

PERDENİN ARABİSTANLI LAWRENCE'I, bir dönemde güneş gibi sarışın başıyla ve parmak ısırtan yeteneğiyle zirveye yükselen, ama içki nedeniyle aşağılara yuvarlanması gecikmeyen biraz ziyan olmuş büyük oyuncu...

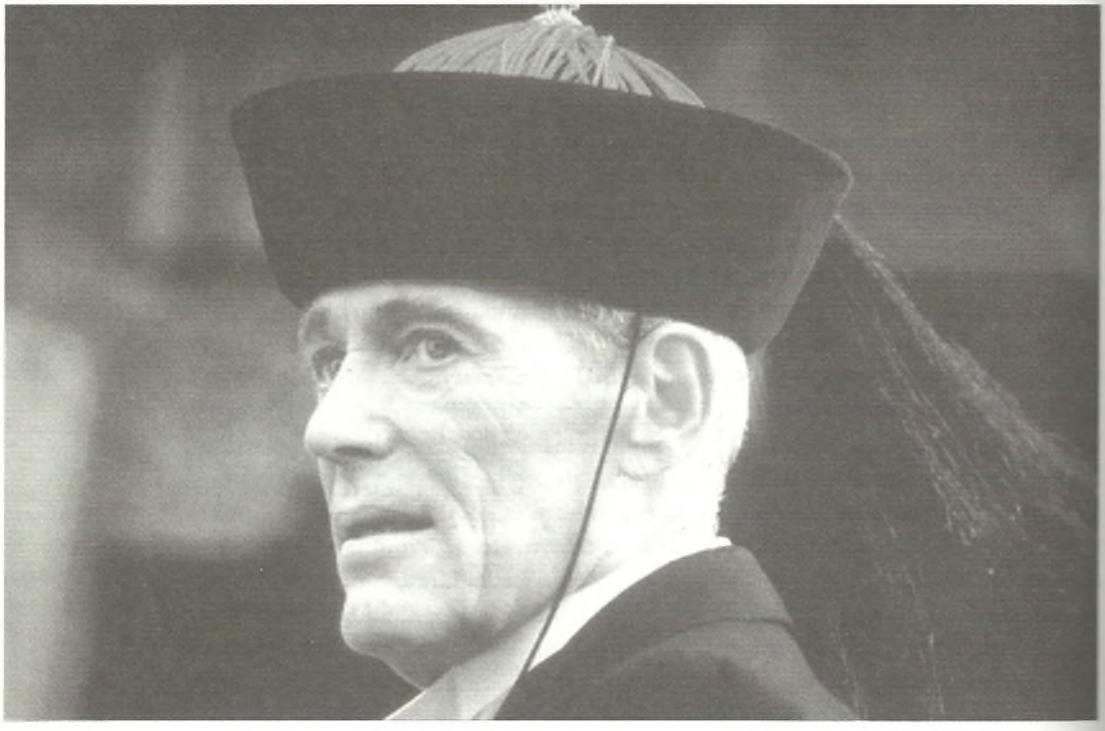
İrlanda'nın Connemara yöresinde at yarışlarında, 'bahsi-müşterek'ler düzenleyen bir adamın oğlu olarak dünyaya geldi. 14 yaşında okulu bırakarak bir gazeteye girdi, küçük işlerden başlayarak röportaj yazarlığına yükseldi. Leeds'de geçen gençliği, sonunda Leeds tiyatrosunda aktörlükle sonuçlandı. İki yıllık askerliğinden sonra, Londra'da Royal Academy of Dramatic Arts'da okudu. 1955 yılında ünlü Old Vic tiyatrosuna girdi ve üç yıl kaldı. 1960'ta Nicholas Ray'in *Vahşi Masumlar* filmiyle sinemaya adımlarını attı.

O Toole'un tipik İngiliz bir sarışınlığı, delici mavi gözleri, anlamlı bir yüzü vardı. Bu nedenle, sanki gözlerini ötelere, uzaklara dikmiş hayal adamı, 'vizyoner' rolleri için biçilmiş kaftandı. 1962'de David Lean'in ünlü filmi *Arabistanlı Lawrence*'de başrol, yani Lawrence rolü için seçildi. Aslında bu da başlıbaşına bir hikâyeydi. Yapımcı Sam Spiegel, Marlon Brando veya Anthony Perkins'i istiyordu. Ama bu, yönetmen David Lean'in yıllar sonra alayla söylediği gibi "*Arabistanlı Lawrence* veya *Arabistanlı Sapık* demek olacaktı!"... Sonra devreye rolü isteyen Montgomery Clift girdi. Ama onu sarışın bir İngiliz olarak kimse göremedi. David Lean'in favorisiyse değerli oyuncu, o yıllarda 'Free Cinema' hareketiyle parlamış olan Albert Finney'di. Ama o da tiyatro çalışmalarını bahane ederek, çölde sekiz ay sürecek bir çalışmaya katılamayacağını bildirdi.

Peter O'Toole, Arabistanlı Lawrence *rolünde*

İş, yapımcı Spiegel'e kalmıştı. O da sürekli film ve tiyatro izlemeye koyuldu. Sonunda *The Day they Robbed the Bank of England* filminde karşısına çıkan sarışın genç adamı gözü tuttu. Genç adam, üzerinde beyaz bir Arap giysisiyle yönetmenin karşısına çıktı.Ve karar kesinleşti. Öylesine pahalı bir film için, bu elbette bir kumardı. Ama kumar kazanıldı, O'Toole filmin başarısında büyük pay sahibi oldu, bir Oscar adaylığı kazandı ve bir anda yıldız oldu. Lawrence rolü ona ün getirmişti, ama ömür boyu bu rolün ağırlığından da kurtulamayacaktı. O'Toole yıllar sonra, en zor şeyin filmin çekildiği Ürdün ve Güney Tunus çöllerinin o inanılmaz sıcağından çok, sürekli deve üzerinde kalmak olduğunu söylemişti. Geceleri, Lawrence'in yakın dostu Şerif Ali rolünü oynayan Ömer Şerif'le birlikte çadırlarının önünde whisky içerek, inanılmaz biçimde yıldızlı çöl gecelerini seyrediyor ve ikisi de birer yeni

O'Toole Son İmparator*'da*

1992'deki *The Seventh Coin*'dan beri pek sesi çıkmıyor. 1980-90'larda TV için de çalıştığını ve kimi ilginç filmler yaptığını söylemek gerekir: Jodie Foster'le oynadığı *Svengali* (83) veya *The Dark Angel* (92) gibi... 1983'te Michael Freedland'in hakkında bir biyografi yazdığı sanatçı, 1993'te anılarının ilk cildi olarak sunduğu bir kitap yayınlamış ve çok iyi eleştiriler almıştı: "Loitering with Intent"... "Benim için hayat ya bir uyanış, ya da bir düğün olagelmiştir," diyen bu kendine özgü, ilginç sanatçı, belki sinemada tam layık olduğu yere gelemedi. Ama sinemaseverlerin unutamayacağı en azından yarım düzine porte çizdiği de yadsınamaz.

BAŞLICA FİLMLERİ:

"Savage Innocents – Vahşi Masumlar" (1959 – ilk), "Lawrence of Arabia – Arabistanlı Lawrence" (62), "Becket" (64), "Lord Jim" (65), "How To Steal A Million – Hırsız Âşıklar" (66),"The Night of the Generals – Generallerin Gecesi" (66), "The Bible – Peygamberler Tarihi" (66), "The Lion in Winter – Kış Aslanı" (68), "Goodbye Mr. Chips – Elveda Öğretmenim" (69), "Murphy's War – Tek Kişilik Ordu" (70), "The Ruling Class" (71), "Man of la Mancha – Mançalı Adam" (72), "Man Friday" (75), "Caligula" (77), "The Stunt Man – Ecelle Yarış" (80), "My Favorite Year – Hayatımın En Güzel Yılı" (82), "Superman-3" (83), "Supergirl" (84), "Creator" (84), "The Last Emperor – Son İmparator" (87), "High Spirits" (88), "King Ralph" (91), "Rebecca's Daughters – Rebecca'nın Kızları" (91). "Fairytale: A True Story" (98).

birçok filmindeki rolleri ilk kategoriye, *Amerikan Başkanı*'ndan *Kusursuz Cinayet*'e diğerleri de ikinci kategoriye ait sayılabilir. *Wall Street*'teki acımasız borsacı rolüyle Oscar kazanması ise başta kendisi çok kişi için sürprizdi. Gerçek anlamda oyunculuğu henüz yeni sayılırdı. Üstelik babası Kirk, yıllar boyu aday olduğu halde ödülü alamamıştı. Ancak dönem değişmişti. Ve Hollywood'da yapımcılığıyla büyük saygı uyandıran oğul Douglas'ın ilk önemli kompozisyonuyla ödülü alması, artık kimse için sürpriz sayılmamalıydı. Çünkü canlandırdığı kişilik, son derece günümüzden ve son derece etkiliydi.

Douglas'ın rolleri sürdü. *Black Rain – Kara Yağmur; Shining Through – Karanlığın Ötesi* gibi popüler tür filmlerinde oynadı. Danny DeVito'nun *Güllerin Savaşı*'nda yeniden Kathleen Turner'la buluştu ve bu kara komedide oyunculuğunun bilinmeyen yanlarını da gösterdi. 1992'de Paul Verhoeven yönetiminde çevirdiği *Temel İçgüdü* ise Sharon Stone'u birde üne kavuştururken, onun için de çok laf edilmesine neden oldu. Çünkü filmde canlandırdığı, ateşli, biseksüel ve tehlikeli sarışın zanlının cazibesine kapılan polis rolünü, bir anlamda özel hayatında yinelemeye kalkmış ve adı art arda çeşitli seks skandallarına karışmıştı. Hatta gazetelerde onun aşırı seks isteğinden kurtulmak için hastaneye yatarak tedavi gördüğü bile yazıldı!... Allahtan Amerikan başkanı değildi! (Gerçi o aralar *Amerikan Başkanı* adlı bir filmde başı seks değil ama duygusal ilişkileri yüzünden derde giren bir başkanı oynayacaktı.) Yine de aile hayatı sarsıldı ve 20 yıllık eşi Diandra Luker'den ayrılmak zorunda kaldı. O aralar şöyle diyecekti: "Varsayılan seks bağımlılığım üzerine magazin gazeteleri neler yazmadılar!... Palavra, bunların hepsi palavra... Yani, asla bir aziz olduğumu söylemedim. Ama lütfen, beni biraz rahat bırakın!"

Ama basın onu rahat bıraksa bile, öyle bir imaj edinmişti ki, sinema bırakmadı. Nitekim *Taciz* filminde bu kez Demi Moore'un kancayı taktığı ve cinsel tacizde bulunduğu bir şirket çalışanını oynadı. Sharon Stone, Demi Moore gibi günün en seksi yıldızlarının bu adamda ne bulduğunu anlamak ise seyirciye kalıyordu!... Son yıllarda *Hayalet ve Karanlık; Oyun* gibi filmlerde başarısını sürdüren oyuncu-yapımcı Douglas, en son bir Alfred Hitchcock filminin, *Cinayet Var!*'ın yeni çevrimi olan *Kusursuz Cinayet*'le karşımıza geliyor. Ve yine çeşitli dolaplar çeviren bir yuppie olarak nefretimizi gıdıklıyor. Kimi rolleriyle tüm sempatimizi, kimileriyle ise tüm nefretimizi korkusuzca çağıran bu oyuncunun cesareti ve kendine güveni ise, onun karizmasının ve başarısının belki asıl gizi...

Babası yakın yıllarda onun için şöyle demişti: "Benim aksime, ekmeğini kazanmak çabası olmadı. Ama sıkı çalıştı ve başkalarına yardım etmeyi de hiç unutmadı." Michael'ın kendisi ise şöyle diyor: "Bazı oyuncular, senaryoyu ellerine aldıklarında sadece kendi rollerini okurlar. Bense filmin tümüyle ilgilenirim. Çünkü sinemayı gerçekten severim ve bilirim ki, ancak filmin tümü iyiyse, oyuncunun çabası da değer kazanır." Hollywood'da çeşitli kazıklar yediğini ve zamanı geldikçe bunların intikamını aldığını söyleyen Michael şöyle diyor: "İntikam çok iyi bir itici güçtür. Eğer yönlendirebilirseniz, çok da sağlıklıdır." Aktör üzerine yazılmış Alan Lawson ve John Parker'ın biyografileri var. İkincisinin adı ilginç: "Acting by Instinct – Dürtüyle Oynamak!..."

oyuncu olarak, ertesi günkü sahnelerini prova ediyorlardı. Yine de, Mısırlı oyuncu yıllar sonra onun için şöyle dedi: "Tam abartmalı oyun tarzının prototipi!"

O'Toole bundan sonra da ünlü tarihsel kişilikleri canlandırdı. *Becket* ve daha sonra *Kış Aslanı* filmlerinde aynı kralı, 2. Henry'yi oynadı ve her iki kompozisyonu için de Oscar adayı oldu. Oscar tarihinde aynı kişiliği canlandırarak iki kez aday olan herhalde başka kimse yoktur!... Richard Brooks'un Joseph Conrad uyarlaması *Lord Jim*'de de Jim oydu. John Huston'ın *Peygamberler Tarihi*'nde bir melek, *Büyük Katerina*'da kraliçenin yakın dostu bir subay, *Mançalı Adam*'da Don Kişot, *Man Friday*'da Robinson Crusoe, *Caligula*'da Caligula, *Son İmparator*'da imparator Pu Yi'nin İngiliz öğretmeni ve danışmanı rollerine büründü.

1960'lar O'Toole'un en parlak yıllarıydı. William Wyler'ın *Hırsız Âşıklar*'ında Cary Grant'vâri bir komedi rolünde parladı, *Goodbye Mr. Chips – Elveda Öğretmenim*'de gözler yaşartan bir yaşlı hoca kimliğine büründü, *Generallerin Gecesi* veya *Casino Royale* gibi uluslararası yapımlarda rol aldı. Ama daha o yıllardan başlayarak ciddi bir içki problemi ortaya çıktı. Şöyle diyordu: "Işığa ve havaya tahammül edemem. Bana göre cennet, dumanlı bir odadan diğerine gidip gelmektir!" Ya da şöyle diyordu: "Ayıklığı çok sıkıcı buluyorum. Düşünün: ne yaptığınızı görüyorsunuz!"

İçki tutkusu, 1970'ler boyu kariyerine oldukça zarar verecekti. Oysa bu 10 yıla iyi başlamıştı: Peter Yates'in *Murphy's War – Tek Kişilik Ordu* ve özellikle Peter Medak'ın *The Ruling Class* adlı politik taşlamasındaki kendisini Tanrı sanan soylu rolünde çok iyiydi. (Bu sonuncu film zamanında küçük görülse de, bugün bir kült-film statüsüne erişmiş sayılıyor.) Ama sonra işler bozuldu. Filmlerinin araları açılıyor ve rolleri önemsizleşiyordu. *Foxtrot; Zulu Dawn; Caligula* vb. filmlerde niçin rol aldığını ise kimse anlayamadı.

Ancak 1980'lerde aktör yeniden toparlandı. *The Stunt Man – Ecelle Yarış* adlı filmde oynadığı şeytani yönetmen Eli Cross rolüyle genel bir hayranlık uyandırdı ve yeni bir Oscar adaylığı kazandı. Bu rolü oynarken David Lean'i örnek aldığını söylemişti, şakayla karışık!... Ardından gelen *My Favorite Year – Hayatımın En Güzel Yılı,* ona Errol Flynn'vâri kılıçlı filmler starı Alan Swann rolünü getirdi. Bu son iki filmle birer Oscar adaylığı daha aldı. Adaylıklarının sayısı, böylece yediyi bulmuştu: *Arabistanlı Lawrence, Becket, Kış Aslanı, Elveda Öğretmenim, The Ruling Class, Ecelle Yarış* ve *Hayatımın En Güzel Yılı* filmleriyle... Ama ödülü bir türlü ona vermediler. Sanki her yıl Akademinin adaylar listesinde dekoratif bir öge, boşluk dolduran bir isimdi. Tıpkı James Mason ve Richard Burton gibi, O'Toole da İngiliz sinemasının Oscar alamayan ustalarından biri olarak kaldı.

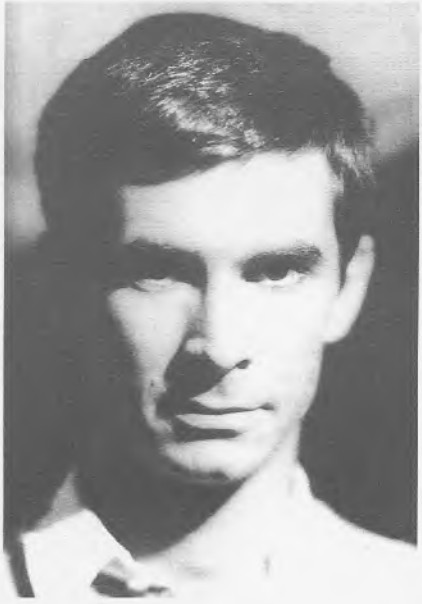
1980'lerde çok değişik yönetmenlerin farklı projelerinde rol alarak, bir anlamda yeni bir sinemayı destekledi. Bunların arasında, Ivan Passer'm *Creator,* Neil Jordan'ın *High Spirits,* Otakar Votocek'in *Wings of Fame,* Alexander Jodorovsky'nin *The Rainbow Thief* gibi özgün filmleri vardı. Bertolucci'nin *Son İmparator*'u o yıllarda geniş kitleye ulaşan sayılı filmlerinden sayılabilir.

O'Toole, arada tiyatroya hep dönüyordu. Galiba tiyatro asıl aşkı olarak kaldı, sinemayı daha çok ün, para ve belli bir egonun tatmini için kullandı. Ama bu onun çok büyük bir aktör olduğu gerçeğini elbette değiştirmez. 1990'larda *King Ralph; Isabelle Eberhardt; Rebecca's Daughters* gibi filmlerde oynayan sanatçının,

Anthony Perkins
(1932-1992)

BİR ZAMANLARIN KIRILGAN, duyarlı, nörotik genç adamı, Hitchcock'la birlikte Norman Bates olma şansına – veya felaketine – uğradı ve bir daha hiçbir zaman o kimlikten kurtulamadı. Öylesine sevimli bir yüzün cinayet, *Sapık*, psikopat ve de AIDS gibi sözcüklerle birlikte anılması ne acı!...

Babası da oyuncuydu: tiyatro ve sinema oyuncusu Osgood Perkins (1891-1937). 15 yaşlarında tiyatroların turnelerine katılmaya başladı. Daha 21 yaşında *Aktris* adlı filmde Jean Simmons'ın yanı sıra önemli rollerden birini oynayarak sinemaya geçti. Daha sonra Broadway'de ve kimi TV dramalarında gözüktü ve yeniden perdeye dönerek, William Wyler'ın barışçıl westerni *Kan Dökmeyeceksin*'de Gary Cooper'ın oğlu oldu. Bu, o yıllarda ünlü ve yaşlı oyuncuların oğulları olarak gözükeceği bir dizi filmden ilkiydi. Bunların arasında beyzbol oyuncusu Jimmy Piersall'ın hayatından esinlenen *Fear Strikes Out – Yenilen Korku*'da Karl Malden'in, Eugene O'Neill'den uyarlanan *Karağaçlar Altında Arzu*'da Burl Ives'ın, Marguerite Duras'dan uyarlanan *The Sea Wall – Okyanusa Karşı*'da Jo Van Fleet'in oğlu rolleri vardı. Tüm bu filmlerde ve başkalarında, kuşak çatışmaları yaşayan, ana-babasına çeşitli nedenlerle karşı çıkan, sinirli, sorunlu genç adamları büyük bir ustalıkla oynadı. Sanki sakin ve sempatik görünümünün altında fırtınalar esiyor ve o bunları perdedeki kimliklerine yansıtıyordu.

Anthony Perkins

Aslında biraz da öyleydi. Perkins eşcinseldi. Ve bir süre sonra, Hollywood'da bu tarz bir hayatı sürdürmenin zorluklarını bilerek, Avrupa'ya gitti, Paris'e yerleşti. Ve hayatını istediği gibi yaşamaya başladı. Ama daha öncesinde, *The Tin Star – Kanlı Vadi, On the Beach – Kumsalda, Tall Story* gibi düzeyli filmlerde ve de Alfred Hitchcock'un *Psycho*'sunda oynadı. Bu filmde, perdedeki oluşmuş kimliğine son derece denk düşen, ama onu alıp çok daha ötelere, korkunun ve dehşetin sınırlarına götüren bir kişilik çiziyordu. Karanlık bir motelde, gizemli annesiyle başbaşa yaşayan ve çözümleyemediği cinsel ve ruhsal sorunlarla dehşet yüklü cinayetler işleyen Norman Bates kimliği öylesine şoke ediciydi ki, film tam bir başarı kazandı. Ve yıllarca birçok kuşağın belleğinden ya da bilinç altından çıkmadı. Elbette ki Perkins de bundan payını alacak ve bu tiple ölümsüzleşmenin safası kadar cefasını da yaşayacaktı.

Avrupa'ya geldiğinde, üst üste uluslarası yapımlarda rol aldı. Hollywood sinemasının o yıllarda dışarıya açılması ve Avrupa'yla ortak-yapımların artması işine gelmişti. Anatole Litvak'ın *Brahms'ı Sever misiniz?* adlı Sagan uyarlamasında olgun yaştaki çift Ingrid Bergman ve Yves Montand'ın arasına girip kadının başını

Anthony Perkins Sophia Loren'le Gecelerin Kadını *filminde*

döndüren rahat tavırlı ve melek yüzlü genç adam oydu. Olgun kadınlarla sevişen genç adam rolü de o aralar spesiyaliteleri arasına girmişti: yine Litvak'ın *Five Miles to Midnight – Gecelerin Kadını*'nda Sophia Loren'i (ki onu zaten daha önce de *Kara Ağaçlar Altında Arzu*'da kollarına almıştı) veya Jules Dassin'in *Fedra*'sında Melina Mercouri'yi 'teselli etti!'... Arada Orson Welles'in *Dava*'sında şaşılacak kadar iyi bir Bay K oldu ve etrafına örülen bürokrasi, anlayışsızlık, giderek tehdit ve baskı duvarlarına karşı iri gözlerini şaşkınlıkla açtı!... Arada *Une Ravissante Idiote – Sevimli Budala*'da Brigitte Bardot'yla sevişmeyi, Chabrol'un *Le Scandale – Öldüren Şampanya*'smda Hitchcock'u düşündüren 'diyabolik' bir kişilik çizmeyi de unutmadı. 60'larda Paris'te geçirdiği yıllar, herhalde hayatının en güzel yılları olmalıydı!...

70'lerde ise Perkins yeniden Hollywood'a döndü. Mike Nichols'ın *Catch 22 – Neşeli Savaş* adlı absürd savaş filminde veya Stuart Rosenberg'in *W.U.S.A. – Bu-*

günün Adamı adlı toplumsal taşlamasında ilginç roller onu bekliyordu. Gerçi Avrupa'yı da tümüyle boşlamadı, arada dönüp Nicholas Gessner'in *Kapının Arkasında Biri Var* veya Chabrol'ün *Harika Bir 10 Gün* gibi filmlerinde oynamayı ihmal etmedi. Hollywood'da ise artık bir star değildi. *Yargıç Roy Bean* ya da *Doğu Ekspresinde Cinayet* filmlerinde kalabalık kadronun bir parçasıydı sadece... Ya da *Remember my Name; Winter Kills* veya *Double Negative* gibi daha bağımsız yapımlarda şansını arayan bir eski şöhret...

Perkins de 80'lerin başında yeniden Norman Bates'e sığındı. 1983'te *Sapık-2*'de oynadı. 1986'da ise *Sapık-3*'te hem oynadı, hem de bu filmi yönetti. Yıllar boyu sevmediğini ve kaderi üzerinde etkili olmasına kızdığını belirttiği Norman Bates kimliğine sonunda kendi isteğiyle dönüş yapmıştı. Arada Ken Russell'ın *Tutku Suçları*'nda yine Bates kimliğine çok benzeyen bir psikopat katili oynadı. 1988'deki bir başka yönetmenlik denemesi olan *Lucky Stiff,* yamyamlık üzerine bir kara komedi denemesiydi!... Son bir-iki filmi yine cinayet filmleriydi ve öyle kötüydüler ki, doğru-dürüst dağıtıma bile girmediler. Ve Anthony Perkins, 1973 yılında fotoğrafçı Berinthia Benson'la evlenerek 'normal' bir hayatı denemesine rağmen, herhalde eski yaşam tarzının uzantısı sonucu, 1992 yılında AIDS'ten öldü. Ölümünden bir yıl önce çıkan Laura Kay Palmer imzalı biyografi, baba-oğul Perkins'leri anlatıyor: "Osgood and Anthony Perkins."

Anthony Perkins, beyazperdede belki de bir rolün esir aldığı ve tüm yaşamını etkilediği oyuncuların en parlak örneği olarak anılacak. Ona ün getiren Norman Bates, bir anlamda da yetenekli oyuncunun yaşamını sanki rehin aldı. Bu ilginç örnek, sanırım hep hatırlanacak...

BAŞLICA FİLMLERİ:

"The Actress" (1953 – ilk), "Friendly Persuasion – Kan Dökmeyeceksin" (56), "Fear Strikes Out – Yenilen Korku" (57), "The Tin Star – Kanlı Vadi" (57), "Desire Under the Elms – Karaağaçlar Altında Arzu" (58), "The Sea Wall/This Angry Age – Okyanusa Karşı" (58), "The Matchmaker – Çöpçatan" (58), "On the Beach – Kumsalda" (59), "Psycho – Sapık" (60), "Aimez-Vous Brahms – Brahms'ı Sever misiniz?" (61), "Le Procès – Dava" (62), "Five Miles to Midnight – Gecelerin Kadını" (62), "Une Ravissante Idiote – Sevimli Budala" (64), "Le Scandale/The Champagne Murders – Öldüren Şampanya" (67), "Pretty Poison – Tatlı Zehir" (68), "Catch 22 – Neşeli Savaş" (70), "W.U.S.A. – Bugünün Adamı" (70), "Quelqu'un Derrière la Porte – Kapının Arkasında Biri Var" (71), "The Life and Times of Judge Roy Bean – Yargıç Roy Bean" (72), "The Last of Sheila" (73), "Murder in the Orient Express – Doğu Ekspresinde Cinayet" (74), "Mahogany" (75), "Remember My Name" (78), "Winter Kills" (79), "Psycho-2 – Sapık-2" (83), "Crimes of Passion – Tutku Suçları" (84), "Psycho-3 – Sapık-3" (86 – ayrıca yönetti), "Lucky Stiff" (88 – sadece yönetti), "Edge of Sanity" (89).

Elizabeth Taylor

(1932-)

PERDENİN en güzel menekşe gözlerinin sahibesi, belki gerçekten de Hollywood'un son starı... Ondan sonra kimse öyle bakışlarını, her yaşta korunmaya muhtaç küçük kız tavırlarını, flört, evlenme ve boşanmalarını, hastalık ve ölümden dönmelerini, kılıklarını ve kılıksızlığını, Oscar'larını ve Oscar alamayışlarını böylesine olay haline getirmeyi başaramadı. 20. yüzyılı biraz da onun haberleriyle geçirdik!...

Hakkında bir kitap yazan Jerry Vermilye/Mark Ricci ikilisi kesin tavırlıdır: Marilyn Monroe, ölümünden bunca yıl sonra, nasıl hâlâ Hollywood'un en üstün sarışın tanrıçası kalıyorsa, Elizabeth de onun esmer karşılığıdır!... Gerçi bu sözlerin yazılmasından sonra da çok zaman geçti. Artık Hollywood'da yeni esmer ve sarışın kraliçeler, kitlelerin gönlünde yeni ilah ve ilaheler var. Ama köşesine çekilmiş de olsa, Elizabeth Taylor'ın bu yüzyılın tüm ikinci yarısına vurduğu damga unutulabilir mi?

Gerçi yaşlığında da güzelliğini belli ölçüde korudu. Ama bir zamanlar gerçekten çok, çok güzeldi. O menekşe gözler, sekiz kocayı, sayısız âşığı veya hayranı, ama aynı zamanda tüm dünya seyircisini büyüledi. Ama kendisi hakkında acımasız konuşuyor. Güzellik deyince Ava Gardner'ı düşündüğünü belirtiyor ve şöyle diyor: "Bakışlarım konusunda kompleksim yok, ama bacaklarım çok kısa, kollarım çok kalın, gıgım fazla dolgun, el ve ayaklarım büyük, kilom da olması gerekenden fazla!" Ne buyrulur?

Elizabeth Rosemond Taylor adıyla Amerikalı bir ana-babadan Londra'da dünyaya geldi. Annesi Sara Taylor, Sara Sothern adıyla tiyatroda oynamış, Broadway'da sahneye çıkarken tanınmış bir sanat koleksiyoncusunun yeğeni olan Francis Taylor'la tanışıp evlenmişti. İlk çocukları Howard'ı, üç yıl sonra Elizabeth izlemişti. Elizabeth, ilk okul yıllarını Londra'da geçirdi. Ve dans dersleri aldı. 1939 yılında Avrupa'nın savaşa girmek üzere olduğunu fark eden aile, California'ya göç etti. Baba bir sanat galerisi yönetmeye koyuldu, çocuklar ise Los Angeles'te okula gitmeye başladı.

Daha yedi yaşında çok güzel bir çocuktu. David O'Selznick onu *Rüzgâr Gibi Geçti*'de, Scarlett rolü için değil (!) ama Scarlett'le Rhett'in attan düşüp ölen küçük kızları için istedi. Ama baba izin vermedi. Sonra 1942'de ilk filmini çevirdi. Ancak filmin yapımcısı Universal şirketi küçük kızda 'istikbal görmediği' için, kızına hep destek olan anne, bu kez MGM'i denedi. *Lassie Come Home – Yuvaya Dönüş* adlı köpek filminde Lassie'yi çok seven İngiliz kızı rolü için seçildi. Ardından *Jane Eyre*'de Jane'in çocukluk arkadaşı, derken *National Velvet – Büyük Yarış*'taki at delisi küçük kız rolü geldi. Bu filmdeki büyük başarısıyla birlikte, MGM ona uzun vadeli bir kontrat imzalattı. *Cleopatra*'ya dek sürecek bir kontrat... Güzelliğiyle o yaşta bile başları döndüren küçük kız, artık MGM'de, Louis B. Mayer'in özel ve kişisel denetimiyle büyüyecek, eğitimini ve yıldızlığını gerekli

aşamalardan geçerek tamamlayacak, flörtlerinden giysilerine, basına beyanatlarından aile ilişkilerine hemen her şey MGM tarafından yürütülecekti. Taylor sonraki yıllarda Mayer'den 'bir canavar' diye söz edecekti!...

Annesi ve Mayer'in dikkati altında, küçük kız Amerikan usulü erken flörtlere yer vermeyen bir hayat sürüyor, 14 yaşında iken "Nibbles ve Ben" adlı bir çocuk kitabı yazıyor ve bunda hayvanlara olan sevgisini işliyordu. Nitekim Lassie'yle ikinci beraberliği olan *Courage of Lassie* de büyük başarı kazandı. *Cynthia; Life with Father – Baba Evinde Hayat; Julia Misbehaves – Aşksız Yıllar* gibi birkaç filmden sonra, *Küçük Kadınlar*'la yeniden çok başarılı oldu. Bunu izleyen *Conspirator – Suikastçılar* filminde ise ilk kez artık büyüdüğünü gösteren bir rol, aynı soyadını taşımakla birlikte akrabalığı olmayan Robert Taylor'ın karısını oynadı. Yıl 1950 idi.

50'li yıllar, Elizabeth Taylor'ın kadınlığa adım attığı yıllardı. Birçok çocuk yıldızın kariyerini yıkan o zor geçiş dönemini başarıyla geçiştirdi. Birden güzel bir çocuk yıldızdan çok güzel bir genç kadına dönüşmüştü. *The Big Hangover – Aşk Sarhoşu; Love is Better than Ever* gibi filmler, onun bu yeni keşfedilen kadınlığı üzerinde duran önemsiz yapımlardı. Ancak Vincente Minnelli'nin ünlü *Gelinin Babası* filminde, yine seyircinin yüreğini ısıtan bir genç kız portresi çizdi. 16 yaşında ailesi ve bay Mayer'in izniyle ilk kez 'date'iyle çıkmış, 17'sinde ise, aralarında ünlü yapımcı Howard Hughes'un veya beyzbol yıldızı Glenn Davis'in de bulunduğu çıktığı erkekler listesi, uzar gider olmuştu. Tam 18 yaşındayken, bir yıldırım aşkı sonucu Hilton otellerinin sahibi Conrad Hilton'un oğlu yakışıklı Nick Hilton'la evlenmişti. Ama bu gençlik aşkı, sadece sekiz ay sürdü. Ne var ki MGM, benzer bir genç evlilik olayını işleyen *Gelinin Babası*'nı tam Liz Taylor'un gerçek düğünüyle eş zamanda gösterime çıkardı. Başarı müthişti. Ardından devamı geldi: *Father's Little Dividend – Temel Taşı.*

Elizabeth Taylor

Ama Paramount'a 'ödünç gidip' George Stevens'ın *A Place in the Sun – İnsanlık Suçu*'nda oynayınca, her şey değişti. Bu filmde artık yalnızca çok güzel bir menekşe gözlü kız değil, iyi bir oyuncuydu. Montgomery Clift'le umutsuz aşkı kitlelere gözyaşı döktürdü. Nitekim Liz de bu yakışıklı ve içine kapalı genç adama âşık olmaktan kurtulamadı. Ama onun erkekler dünyasını tercih ettiğini öğrendiğinde de yıkılmadı, Clift'le hep iyi dost olarak kaldılar. Filmin yönetmeni George Stevens şöyle diyecekti: "Müthiş bir güzelliği vardı, ama ona güvenmiyordu. O bir olgu olarak ordaydı. Nerdeyse bir handikaptı sanki ve kimsenin güzelliğinden etkilenmesini istemiyordu. Sadece 18 yaşındaydı, ama şimdiden bir büyük aktris olduğu belliydi."

Liz, Cleopatra rolünde

Sonra Liz, MGM'deki parlak, cilalı, ama boş filmlerdeki dekoratif rollerine döndü. Bunlardan *Ivanhoe – Kara Şövalye*'deki Yahudi kızı Rebecca rolünde nefes kesecek kadar güzeldi. Ve Walter Scott uyarlaması bu tarihsel film klasiğine büyük bir etki gücü katıyordu. Bu filmin İngiltere'deki çekimleri sırasında aktör Michael Wilding'le tanıştı. Nerdeyse 20 yaş büyüğü olan bu adama âşık oldu: hayatı boyunca daha büyük erkeklere ilgi duyacaktı. Evlendiler. Bu evlilik beş yıl sürecek ve Liz'in iki oğlu Michael ve Christopher'e hayat verecekti. Liz ise MGM'de *Rapsodi; Beau Brummel – Çapkın Prens* gibi cilalı filmlerde oynayacak, Seylan adasına gidip filmi yarıda bırakan Vivien Leigh'in yerine *Elephant Walk – İntikam Geçidi*'ni bitirecek, Scott Fitzgerald'dan uyarlanan *The Last Time I Saw Paris – Son Hatıra* filmine bir keder boyutu katacaktı. Güzelliğinin doruğunda olduğu yıllardı onlar...

Ancak, tuhaftır, tüm hayatını adadığı, onu büyütüp yetiştiren MGM'in dışında çevirdiği filmler, asıl önemli yapımları olacaktı. Bu kez Warner Bros'a konuk olarak gitti ve yine George Stevens'le birlikte *Giant – Devlerin Aşkı*'nda, bir kadını tüm bir ömre yayılan serüveni içinde, beş ayrı yaş döneminde canlandıran bir rol oynadı. Stevens şöyle diyecekti: "Bir büyükanne dahil beş ayrı yaşı oynuyor ve tüm film onun üzerinde dönüyor. Öylesine bir güzelliğin bunu yapması zordu. Ona çok ağır bir yük yükledik. Ama başardı." Kırık ruhları anlamada usta olan Liz, bu filmde de James Dean ve de Rock Hudson'la çok iyi dost olacak ve öyle kalacaktı.

Film çeşitli ödüller ve Oscar adaylıkları alırken (Liz'e henüz adaylık filan yoktu!), o, yılın bir diğer filmi olan ve Oscar'larda en iyi film seçilen *80 Günde Devriâlem* filminin ünlü yapımcısı Mike Todd'la tanışıyordu. Michael Wilding'den boşanır boşanmaz da onunla evleniyordu. Bu evlilik dolayısıyla, Liz, kocasının dini olan Museviliğe geçecek ve onun ölümünden sonra da bu dinde kalacaktı: filmlerinin yıllar boyu Arap ülkelerinde boykot edilmesi pahasına... Todd yine ondan çok büyüktü: tam 25 yıl!... Çok zengindi, çok kibardı. Liz hediyelere, mücevherlere, malikânelere, yatlara boğuluyordu. Bu arada, *Raintree County – Yağmur Ağacı* adlı aslında pek matah olmayan Edward Dmytryk filmiyle ilk kez Oscar'a aday gösterildi. Tam dört yıl üst üste aday olacaktı: *Yağmur Ağacı*'yla başlayıp *Kızgın Damdaki Kedi* ve *Bir Yaz Macerası*'ndan geçerek *Vizonlu Venüs*'e ulaşan biçimde... Ve en önemsizi olan sonuncusuyla ödülü kucaklayarak...

Mike Todd'dan da bir çocuk (Elizabeth Frances Todd) sahibi olan Liz için

Elizabeth Taylor, ikinci Oscar'ını aldığı Kim Korkar Hain Kurttan?*'da George Segal ve Richard Burton'la*

Sonra, Richard Burton dönemi geldi. İlişkileri bomba gibi patladı ve herkes Roma'ya, setlere koştu. Eddie Fisher New York'tan arıyor, ama Liz'e erişemiyordu. Sonunda her şeyin doğru olduğu anlaşıldığında, Eddie mahkemeye başvurdu: boşanmak için Liz'in filmden aldığı paranın yarısını isteyerek!... Boşandılar, film bitti, ama Liz-Burton aşkı sürüp gitti. 1964 yılında Montreal'de evlendiler: Burton orada "Hamlet"i oynuyordu. Böylece yüzyılın basını en çok meşgul eden evliliklerinden biri başlamış oluyordu. Yoksulluktan gelip büyük paralar kazanan Galli aktör, Liz'e eski kocalarından aşağı kalmayan görkemli armağanlar, tüm dünyada sözü edilen mücevherler alıyordu. Yaptıkları her şey olay oluyordu. 1973'te ayrıldılar, ama yeniden evlendiler. Ancak 1974 yılında her şeyin sonu geldi. Birliktelikleri 12 yıl sürmüş, sinemaya da bundan tam dokuz film miras kalmıştı. Bunlardan yalnızca *Kim Korkar Hain Kurttan?* tam bir başarı olmuş ve bu filmde canlandırdığı, evliliği tam çıkmazdaki orta yaşlı Martha rolü, ona bu kez gerçekten hak edilmiş bir ikinci Oscar getirmişti. Ama, belki *Hırçın Kız* ve *Ölüm Oyuncuları*'nın dışında, diğer filmler oldukça başarısız, hatta birkaçı açıkça birer fiyaskoydu. Tennessee Williams'ın tiyatro oyuncusu Tallullah Bankhead için yazdığı *Boom – Aşkı Arayan Kadın,* Truvalı Helen'i oynadığı *Dr. Faust* gibi filmler hep tartışmalıdır.

Ancak Liz büyük bir oyuncuydu. Bir evliliğin, uzun ve sorunlu bir evliliğin bile yıkamayacağı bir kariyeri vardı. 1972'de 40 yaşına bastığında şöyle demişti:

"Hep daha büyük olmak istemişimdir. 40 yaşına gelmek harika bir duygu!" Hâlâ koruduğu güzelliğiyle yine önemli filmlerde başarılı roller bulmasını bildi. John Huston'ın *Pırıltılı Gözler,* Joseph Losey'in *Gizli Merasim,* lezbiyen bir ilişkiyi ima ettiği Brian G. Hutton'un *Zee and Co – Gizli İlişkiler,* iyice yaşlanmış haliyle gözükmeyi kabul ettiği *Ash Wednesday – Unutulan Hatıralar* gibi... Ama rolleri gitgide azaldı, filmlerinin düzeyi düştü. 70'lerde ayrıca *The Blue Bird – Mavi Kuş; A Little Night Music – Küçük Bir Gece Müziği* gibi filmlerde gözüktü. 1980 yılında Agatha Christie uyarlaması *Aynadaki Çatlak*'ta oynadığında, "Sunday Times" gazetesi şöyle yazıyordu: "Küçük tekerlekler üzerinde Ana Kraliçe'nin bir kopyası gibi dolaştırılan bir firavun mumyası sanki!" Basın, bir zamanlarki gözdesi ve malzemesi Liz'e pek kibar davranmıyordu.

80'lerde sadece yarım düzine TV yapımında oynadı. 1994'te ise *The Flintsones – Taş Devri*'ndeki kaynana rolüyle hoş bir dönüş yaptı. Ama artık sinema hemen hemen bitmişti. 1980'lerden bu yana, yıllarını yeni hastalıklar, yeni kocalar ve hayır işleriyle geçiriyor. Sağlığı hep kötü, hep sorunları, ağrıları ve şikâyetleri var. Sık sık hastaneye kaldırılıyor, ama bir süre sonra yine oldukça sağlam olarak çıkıyor. Eski senatör John Warner ve eski inşaat işçisi Larry Fortensky, son eşleri. Larry ile evlendiğinde 60 yaşına giriyordu ve nikâh şahidi, yakın dostu olan Michael Jackson'dı. Ama 1995'te ondan da ayrıldı. Sonra yeni sevgilileri de oldu. Ama artık evlenmek için daha dikkatli davranıyor.

Hayır işlerine, özellikle AIDS'le savaşa büyük katkıları var. Bunun için ABD ve Avrupa'da geceler düzenliyor, örneğin birkaç yıldır Cannes şenliğine denk getirilen gecelerde evsahipliği yapıyor ve büyük paralar topluyor. 1998'de bu işe Sharon Stone'u da dahil etti, birlikte çalıştılar. İstanbul'a da bu hayır işleri çerçevesinde gelmiş ve Çeçen çocuklarına yardım gecesine katılmıştı. Bu çabaları nedeniyle Elizabeth Taylor, 1993 yılı Oscar törenlerinde Jean Hersholt yardımseverlik özel ödülünü aldı. Aynı yıl, Amerikan Film Enstitüsü de ona bir Yaşam Boyu Başarı ödülü verdi. En son, 1998 sonlarında, *The Wizard of Oz* filminin bir devamı olacağı söylenen *Somewhere* adlı bir yapımla perdeye döneceği söylendi. 70'ine merdiven dayadığı günlerde, bakalım bunu başarabilecek mi?

BAŞLICA FİLMLERİ:

"There's One Born Every Minute" (1942 – ilk), "Lassie Come Home – Yuvaya Dönüş" (43), "Jane Eyre" (43), "National Velvet – Büyük Yarış" (44), "Cynthia" (47), "Life With Father – Baba Evinde Hayat" (47), "Julia Misbehaves – Aşksız Yıllar" (48), "Little Women – Küçük Kadınlar" (49), "The Big Hangover – Aşk Sarhoşu" (49), "Father of the Bride – Gelinin Babası" (50), "Father's Little Dividend – Temel Taşı" (51), "A Place in the Sun – İnsanlık Suçu" (51), "Ivanhoe – Kara Şövalye" (52), "Rhapsody – Rapsodi" (54), "Elephant Walk – İntikam Geçidi" (54), "Beau Brummel – Çapkın Prens" (54), "The Last Time I Saw Paris – Son Hatıra" (55), "Giant – Devlerin Aşkı" (56), "Raintree County – Yağmur Ağacı" (57), "Cat On a Hot Tin Roof – Kızgın Damdaki Kedi" (58), "Suddenly Last Summer – Bir Yaz Macerası" (59), "Butterfield 8 – Vizonlu Venüs" (60), "Cleopatra" (62), "The VIP's – Aşk Mücadelesi" (63), "The Sandpiper – Umutsuz Aşk" (65), "Who's Afraid

of Virginia Woolf – Kim Korkar Hain Kurttan?" (66), "The Taming of the Shrew – Hırçın Kız" (67), "The Comedians – Ölüm Oyuncuları" (67), "Reflections in a Golden Eye – Pırıltılı Gözler" (67), "Boom – Aşkı Arayan Kadın" (68), "Secret Ceremony – Gizli Merasim" (68), "The Only Game in Town – Kadın ve Kumar" (69), "Night Watch – Bir Gece Vakti" (73), "Ash Wednesday – Unutulan Hatıralar" (73), "The Blue Bird – Mavi Kuş" (76), "The Mirror Crack'd – Aynadaki Çatlak" (80), "Malice in Wonderland" (84 – TV), "Poker Alice" (87 – TV), "The Flintstones – Taş Devri" (94).

Jean-Paul Belmondo
(1933-)

FRANSIZLARIN SEVGİLİ 'BEBEL'İ, yumruk yemiş çocuk suratıyla Yeni Dalga'nın ideal oyuncusunu simgeleyen, ama gitgide, popülerliğin dayanılmaz güvencesine sığınarak imajının içini boşaltan ve sonunda akrobatik eğlenceliklerle yetinir olan bir aktör... Ama, kimileri için her zaman *Serseri Âşıklar*'ın marjinalliğini taşıyan...

Heykeltıraş bir baba ve ressam bir anneden dünyaya geldi, Paris yakınlarında... Çeşitli okullara girip çıktı, genç yaşta boksörlüğü denedi. En büyük özelliklerinden birini oluşturan kırık burnu, boks sayesinde o biçimi alacaktı!... 1950'den itibaren Fransa'yı dolaşan amatör bir trupa girdi. Ertesi yıl konservatuara başladı. 1956'da çıkarken, jürideki eleştirmen Jean-Jacques Gautier şöyle dedi: "Bay Belmondo, o serseri suratıyla tiyatroda asla başarılı olamayacak."

Belmondo kızmıştı. Tiyatroya artık küçük rollerle değil, ilerde başrollerde geri döneceğine yemin etti. 1954'te oynadığı bir kısa filmden sonra, 1957'de yeni yetenekler avcısı Marc Allegret'nin *Sois Belle et Tais-Toi – Uslu Bir Kız ol... Ve Konuşma* filmiyle oyunculuğa başladı. Aynı filmde ün yapmayı bekleyen bir başka genç adam daha vardı: Alain Delon!... Marcel Carné'nin *Les Tricheurs – Hilekârlar*, Claude Chabrol'ün *A Double Tour – Tehlikeli Rabıtalar*, Claude Sautet'nin *Classe Tous Risques* filmlerinden sonra, bir yıl önce tanıştığı ve 500 frank karşılığında onun bir odada çektiği *Charlotte et son Jules – Charlotte ve Erkeği* adlı bir kısa filminde oynadığı hevesli bir eleştirmenin, Jean-Luc Godard'ın ilk uzun filminde oynamayı kabul etti. Hemen hemen birkaç yemek parasına!... İşte *Serseri Âşıklar* böyle doğdu.

Bu filmle birlikte Yeni-Dalga gerçek anlamda doğmuştu: bir filmin içeriği, özü ve kahramanlarının kimliğinden yapım koşulları, bütçesi, tekniği ve mekânlarına dek her şey yeni baştan ele alınıyor ve eski sistemden yeni bir sisteme geçiliyordu. Elbette bu yeni sinemanın yeni fetiş-oyuncuları olacaktı. İşte Belmondo onlardan biri, hatta birincisiydi. Hiçbir biçimde yakışıklı olmayan yüzü, kalın dudakları, boksör burnu, çalı süpürgesi saçlarıyla sanki Jerry Lewis'i andırıyordu!... Ama ilk yıllarında öylesine bir başarı kazanacaktı ki, bu fiziğe rağmen Jean Gabin'in en doğal mirasçısı sayılacak, Michel Simon'un yeteneğini aldığı söylenecek, hatta kimilerince Humphrey Bogart, James Cagney veya James Dean'le kıyaslanacaktı!...

O da işe nerdeyse zirveden başlamıştı: *Yurttaş Kane*'le Orson Welles'in yaptığı gibi... Zamanla aşağı inmesi kaçınılmazdı. Ama ilk zamanlarda değil... Çünkü öylesine bir tazelik ve özgünlük imajı yaratmıştı ki, en büyük ustalar peşindeydi. Böylece Peter Brook'un *Moderato Cantabile*'sinden Mauro Bolognini'nin *La Viaccia – Toy Bir Delikanlı*'sına, Vittorio de Sica'nın *La Ciociara – İki Kadın*'ından Jean Becker'in *Un Nommé la Rocca – Parmaklıklar Arkasında*'sına, birbirinden iyi filmlerde oynadı. Jean-Pierre Melville onu çok sevdi ve art arda üç filminde oynattı: *Leon Morin, Rahip; Le Doulos* ve *Ferchaux'ların Büyüğü*. Godard'la da filmlerini üçleyecekti: *Kadın Kadındır* ve en özgün filmlerinden birinde en özgün kişiliklerinden birini çizdiği *Çılgın Pierrot*... Tüm bu filmlerde başlıca özelliği rahatlığıydı. En dramatik, hatta trajik rollere bile komedilerdeki rahatlığıyla yaklaşıyor, içtenlik ve kendine güveni temsil ediyor, hatta belli bir romantizme bile yelken açıyordu. Fiziğini avantaj ve dezavantajlarıyla onun kadar iyi kullanan oyuncu azdır.

Jean-Paul Belmondo

1962 yılında oynadığı yarım düzine filmden biri de fantezi ustası Philippe de Broca'nın *Cartouche – Sevimli Haydut* adlı serüveni oldu. Fransız devrimi öncesinde geçen bu filmde Belmondo, kralın adamlarıyla oyuncak asker gibi oynayan ve mizahla aksiyonu atbaşı götüren bir maceracıyı canlandırdı, kılıç düellolarından vakit bulduğunda da, yine mesleğinin başındaki güzel Claudia Cardinale'ye kur yaptı. Filmin süksesi büyük oldu: tüm dünyada ve de bizde... Belmondo, perdedeki asıl popüler kimliğini bulmuştu. Arada yukarda saydığımız yaratıcı-yönetmenlerle çalışmayı sürdürdüyse de, asıl imajının bu olduğunu ve asıl popülerliğin bu tür filmlerde olduğunu sezmişti. De Broca'yla 1964'te türün başyapıtlarından sayılan *Rio Macerası*'nda yeniden buluşmakla kalmadı, o tarihten başlayarak bu tür filmlerin yönetmenleriyle çalışmayı tercih etti: Henri Verneuil, Edouard Molinaro, Jacques Deray, Georges Lautner, onun gelecekteki gözde yönetmenleri olacaktı.

1960'ların ikinci yarısını iki türlü filmi dengede tutarak götürdü. *Güneşte Yüz Bin Dolar; Çin Macerası; Tatlı Serseri; Çılgın İhtiras; Büyük Reis; Borsalino* gibi filmlerle büyük kitleleri salonlara çekiyor, ama arada Louis Malle'ın *Hırsız*, François Truffaut'nun *La Sirène du Mississippi – Evlenmekten Korkmuyorum* gibi sıradışı filmlerde de rol alıyordu. 70'lerde ise denge tümüyle ticari filmler lehine bozuldu. Tam 1970 yılında, hep rakip gösterildiği Alain Delon'la bir araya gelerek Jacques Deray yönetiminde çevirdikleri dönem gangsterlik fantezisi *Borsalino* büyük bir başarı oldu ve sevimliliğiyle sanki eleştirmenlerle seyirciyi kaynaştırdı. Daha sonra çevirdiği Jean-Paul Rappeneau'nun *Kahraman Âşıklar*, Claude Chabrol'ün *Çirkinleri Severim*, Jose Giovanni'nin *La Scoumoune*, Philippe de Broca'nın *Şahane Serseri* gibi filmleri de aslında tür sinemasının kabul edilebilir örnekleriydi. Hatta 1974 yılında Alain Resnais'nin *Stavisky* filmini de bizzat finanse

etti. Ama bu filmin gişelerde iki seksen yatması, belki onun için son deneyim oldu.

Ve Belmondo, baştan beri bir tür övgü nedeni yaptığı sportmenliğini ve atletik yeteneklerini oyunculuğunun âdeta önüne koyarak, kimi filmlerde uzun bölümler işgal eden ve bizzat bir helikopterden sarktığı, bir dama iniş yaptığı, duvarlara tırmanıp çatılardan atladığı bölümleri seyircinin gözüne sokarak, bir başka anlayışa kaydı. Adları örneğin *Hırsızlar; Şehrin Üstündeki Korku; Bitmeyen Kin; Hayvan; Çapkın Polis; Profesyonel* veya *Mağlup Edilmeyen* olan filmlerde, o artık akrobasiyi yeğleyen bir oyuncu, gözlerimizin önünde yaşlandığı ölçüde rolleri istenmemiş bir hazinlik kazanan bir stardı. Ama bu, 1980'leri de tümüyle bu tür filmlerle geçirmesine engel olmayacaktı. Çoğunluğu Verneuil, Lautner, Deray veya Zidi gibi ticari yönetmenlerin elinden çıkan ve genelde Ennio Morricone'nin de uygun bir besteyle katkıda bulunduğu bu filmler (*Profesyonel* veya *Mağlup Edilmeyen*'in en güzel yanları müzikleriydi!), yine iş yapıyordu. Ama aktörün eski saygınlığı kalmamıştı.

Belmondo bu açıdan ciddi biçimde eleştirildiği 1980'li yıllarda, "Le Nouvel Observateur" dergisine şöyle demişti: "Bana yalnız başyapıtlar çevirmiş bir aktör göstersenize!... Öyle olmasını beklerseniz, bir odada beklerken yaşlanabilirsiniz. Ya da James Dean olmanız gerekir: üç film yapar ve ölürsünüz... Bana *Sisler Rıhtımı* veya *Pépé-le-Moko*'nun senaryosu ayarında bir şeyler getirin, hemen çekeyim!" Oyuncu, biraz da Jean Gabin'in ününü yapan o unutulmaz filmlere özlemini açıklıyor ve artık öyle senaryolar olmadığını belirtiyordu. Ama eleştirilere

Belmondo, Claudia Cardinale ile La Scoumoune *filminde*

karşı tümüyle duyarsız kalamadı. 1987'de "Kean" adlı (ve bizde Cihan Ünal'ın oynadığı) bir oyunda sahneye çıkarak büyük başarı kazandı. Tiyatroya başrollerde dönme sözü gerçekleşmişti. Ama tam 30 yıl sonra!... 1990'da ise yine sahnede, Robert Hossein yönetiminde müthiş bir Cyrano de Bergerac oldu.

Belmondo, bir İtalyan eleştirmeni tarafından 'çirkinlikteki güzellik' diye nitelenmiş, bir Fransız yazarı ise "Doğru veya yanlış, o Fransa'yı temsil ediyor," diye yazmıştı. Onun her zaman tam anlamıyla Fransız olduğu ve Gabin, Simon, Fernandel'in bir devamı olduğu gerçek. Ve kimse onun 1960'ların başındaki popülaritesine pek yaklaşamaz. Sanatçı 1963 yılında bir biyografi denemesi yayınlamıştı. 90'larda ise Agnès Varda'nın *101 Gece*, Claude Lelouch'un *Sefiller*'i gibi az sayıda filmle aktörlüğünü sürdürüyor.

BAŞLICA FİLMLERİ:

"Sois Belle et Tais-toi" (1957 – ilk), "Les Tricheurs" (58),"A Double Tour – Tehlikeli Rabıtalar" (60), "A Bout de Souffle – Serseri Âşıklar" (60), "Moderato Cantabile" (60), "La Ciociara – İki Kadın" (60),"Leon Morin, Pretre – Leon Morin, Rahip" (61), "La Viaccia – Toy Bir Delikanlı" (61), "Une Femme est une Femme – Kadın Kadındır" (61), "Un Nommé la Rocca – Parmaklıklar Arkasında" (61), "Cartouche – Sevimli Haydut" (62), "L'Homme de Rio – Rio Macerası" (63), "Week-end a Zuydcoote – Dunkirk Kahramanları" (64), "Pierrot le Fou – Çılgın Pierrot" (65), "Les Tribulations d'un Chinois en Chine – Çin Macerası" (65), "Tendre Voyou – Tatlı Serseri" (66), "Le Voleur – Hırsız" (67), "Ho! – Sonsuz İhtiras" (68), "Le Cerveau – Büyük Reis" (69), "La Sirène du Mississippi – Evlenmekten Korkmuyorum" (69), "Borsalino" (70), "Les Mariés de l'An 2 – Kahraman Âşıklar" (70), "Le Casse – Hırsızlar" (70), "Docteur Popaul – Çirkinleri Severim" (70), "Le Magnifique – Şahane Serseri" (73), "Stavisky" (74),"Peur sur la Ville – Şehrin Üstündeki Korku" (75), "Le Corps de mon Ennemi – Bitmeyen Kin" (76), "L'Animal – Hayvan" (77), "Flic ou Voyou – Çapkın Polis" (79), "Le Professionel – Profesyonel" (81), "Le Marginal – Mağlup Edilmeyen" (83), "Hold-up – Soygun" (85), "Les Cent-et-une Nuits – 101 Gece" (95), "Les Misérables – Sefiller" (95). "Une Chance sur Deux/Half A Chance – Yarım Şans" (1998).

Kim Novak

(1933-)

TAM 'made-in-Hollywood' sarışın bebek... Ama birçoğu onda sadece yapaylık görse de, bence perdenin en duyarlı ve çekici oyuncularından, insanın hep, aynen *Vertigo*'daki James Stewart gibi, kollarına alıp bir yandan türlü-çeşitli kötülüklerden korumayı, öte yandan güzel başının içindeki gizemi çözmeyi arzu ettiği enigmatik sarışın...

Evet, Kim Novak üzerinde de 'ittifak yoktur'. Hem de hiç!... Leslie Halliwell şöyle yazar: "Yapay biçimde ortaya atılmış sarışın star... Elinden geldiği kadar denemesine karşın, doğal bir oyun vermeyi asla beceremedi." Leonard Maltin çok daha anlayışlıdır: "Sarışın, çekici Hollywood tanrıçası... İlk başarısını fiziğine borçludur, ancak zamanla yetenekli, hatta kimi filmlerinde birinci sınıf bir oyuncuya dönüşmüştür." Sevgili Erman Şener yıllardır birçok kez onun Columbia tarafından, yaşlanan Rita Hayworth'un yerine ortaya çıkarıldığını yazmaktan yorulmamıştır. Ama örneğin François Truffaut, Alfred Hitchcock'la konuşmalarından oluşan ünlü kitabında yönetmene şöyle der: "Birçok konuşmanızda Kim Novak'tan yakındığınızı biliyorum. Ama ben onu bu filmde kusursuz buluyorum. Role çok iyi uyuyordu, özellikle pasif ve hayvani yanıyla..."

Kim Novak

Kuşkusuz ki ben de Truffaut gibi düşünüyorum. Zaten, doğrudur, bu filmi sevip başucu filmlerinden biri yapan herkesin Kim Novak'ı da çok sevdiğine tanık oldum. Ve tersi de doğruydu. Demek ki bu, sonuç olarak, kişisel bir şey. Ve benim bu kitaba bayan Novak'ı almama karşı çıkacak olanlar da, bunu böyle kabul etsinler lütfen!...

Slav kökenli bir demiryolu işçisinin kızı olan sanatçı, Chicago'da Marilyn Pauline Novak adıyla dünyaya geldi. Genç yaştan itibaren çalışmak zorunda kaldı: bir otelde asansörcülük, büyük mağazalarda satılıcık, buzdolabı reklamı için ülkeyi dolaşmak ve 'Miss Deep-freeze' adıyla bu işi uzun zaman sürdürmek... 1954'te Jane Russel'ın başrolünde oynadığı *The French Line – Paris Çılgınları* adlı filmdeki küçük bir rolle sinemaya başladı. Bu RKO yapımı filmde onu asıl fark eden ise, Columbia'nın patronu Harry Cohn oldu. Genç kızı anlaşmayla şirkete bağladı ve kişisel ilgisi altında onu yavaş yavaş yıldızlığa hazırladı. Doğrudur, zihninin gerisinde onu artık yaşlanmakta olan yıldızları Rita Hayworth'un yerine getirme tasarısı da vardı. Ancak Novak, aynı yöntemlerle tanıtılsa da, bir süre sonra Hayworth gibi eski, klasik Hollywood'un bir diğer starı değil, değişen, yeni bir sinemanın çok farklı yıldızı olmayı başaracaktı. Bir diğer kaynak ise Cohn'un onu daha çok yeni bir Marilyn olarak lanse etme isteğinde olduğunu yazıyor.

Novak, *Pushover – Sarışın Yosma; Phffft! – Alevli Halka* gibi filmlerde Fred MacMurray, Jack Lemmon gibi yıldızların yanında ilk oyunculuk deneyimlerini kazandı. Ama daha ilk filmlerinden itibaren seyircinin ona ilgisi şaşırtıcıydı. Klasik sayılacak bir güzelliği ve ayakları yerde, bir nebze bayağı, ama dayanılmaz bir cinsel çekiciliği vardı. Birkaç filmden sonra, birden çok daha önemli filmler geldi. Joshua Logan'ın *Piknik*'inde yalnızca kasabaya gelmiş yabancı William Holden'ın değil, herkesin, hepimizin kalbini çaldı: öylesine çekiciydi. Hele o dans

sahnesinde... Ardından Otto Preminger'in *Altın Kollu Adam*'ında hiç beklenmedik düzeyde güçlü bir dramatik performans sergiledi. Onun bunlar ve kimi başka rollerdeki oyunculuk başarısını tümüyle göz ardı edenler, bence onun güzelliğine önyargıyla yaklaşan ve böylesine güzel, ama eğitimsiz bir kadının asla iyi oyun veremeyeceğine peşin olarak inanmış olanlardı.

Novak, daha sonra Tyrone Power'ın karşısında rol kestiği müzikal melodram *Kırık Hayat*, eski bir film oyuncusunu oldukça başarıyla oynadığı *Jeanne Eagels – Artist Hayatı*, ikinci kez Frank Sinatra'yla birlikte olduğu *Pal Joey – Bir Çapkının Maceraları* gibi seyircinin bayıldığı filmlerde oynadı. Sonuncusunda, rakibesi olduğu söylenen Rita Hayworth'la karşılıklı oynamaları ve Frank Sinatra'yı paylaşamamaları çok hoştu. Hayworth, oyuncu olarak bu filmde Novak'ı yendi: yıllar ona gerçekten de büyük deneyim kazandırmıştı. Ama Novak elbette çok daha genç ve güzeldi!...

Aynı yıl, Hitchcock'un *Vertigo – Ölüm Korkusu* filmi için seçildi. Bu filmde iki kişiliği birden canlandıracaktı: sarışın, kibar, gizemli Madeleine ve esmer, bayağı, ürkek Judy... Novak kendisinden beklenmedik bir başarıyla bu çifte rolü çok iyi oynadı. Gerçi yönetmenle setteki takışmaları aldı, yürüdü. Tüm sorun, oyunculuğundan asla emin olmayan Novak'ın (bu açıdan Marilyn gibiydi) yönetmenden destek beklemesi ve ona oyunu hakkında sorular sormasıydı. Hitchcock ise böyle şeyleri sevmezdi: o 'method' tarzı oyun beklemiyordu kimseden... Hitchcock, sonradan yaptığı konuşmalarda Novak'tan hep küçümsemeyle söz etti. Herhalde onu yeni bir Grace Kelly olarak görmek istemiş, ama olmamış-

Novak, Ölüm Korkusu'nda James Stewart'la

tı. Yine Truffaut, aynı kitapta Novak'ın oyunu üzerine yönetmene şöyle der: "Sizi temin ederim ki *Vertigo*'yu seven herkes, Kim Novak'ı da seviyor. Onun kadar canlı bir erotizm taşıyan bir Amerikalı oyuncuya sık rastlanmıyor."

Novak daha sonra *Middle of the Night – Gece Yarısı* veya *Strangers When we Meet – Gizli Münasebetler* gibi melodramatik filmlerde, Fredric March veya Kirk Douglas gibi kendisinden yaşlı erkekleri baştan çıkardı. Buna karşılık, ince komedilerin ustası Richard Quine'in *Bell, Book and Candle – Cazibeli Kadın* filminde fantezi yanını gösterdi ve bir cadı oldu!... Kancasını taktığı kişi de *Vertigo*'daki partöneri James Stewart'tı. Daha ilk filmlerinden *Alevli Halka*'da yönetmeni olan Richard Quine, onu *Cazibeli Kadın* ve daha sonra *Belalı Evsahibi* adlı komedilerde de yönetmişti. Quine, daha ilk anda genç kadına âşık olmuştu. İlişkileri uzun zaman sürdü. Yönetmen şöyle demişti: "Onun çekiciliği, oturma odasında bir hanımefendi, yatak odasında ise bir fahişe olacağı duygusundan kaynaklanıyor!"

Novak, 60'lı yıllarda Somerset Maugham'ın ünlü romanının üçüncü uyarlaması olan *Of Human Boundage – Aşk Kölesi*, en iyi oyunlarından birini verdiği keskin Billy Wilder satiri *Kiss Me, Stupid – Öp Beni Budala*, Robert Aldrich melodramı *The Legend of Lylah Clare – Lylah Clare Efsanesi* gibi ilginç filmlerde oynadı. Ancak filmlerinin sayısı azalmıştı. Oyunculuğuna karşı her zaman varolan güvensizliği, onun rollerini de kısıtlıyor ve kimi önerileri geri çeviriyordu. O yıllarda İngiltere'de *The Amoruous Adventures of Moll Flanders – Düşkün Kadın* filmini çekerken, rol arkadaşı olan İngiliz aktörü Richard Johnson'la seviştiler ve evlendiler. Ama çok sürmedi.

70'li yıllarda daha da az çalıştı. Aralarında *The Great Bank Robbery – Papazın Hilesi; The White Buffalo – Azgın Boğa; Just A Jigolo* da bulunan bir avuç film... Ancak 1976'da bir veterinerle yaptığı bir evlilik, ona yeni bir dünyanın kapılarını açtı: hayvanlar dünyasının... Kendisini evine ve hayvanların dünyasına adayarak, sinemayı hemen hemen bıraktı: üç-dört yılda bir film... Oregon'daki çiftliğinde at yetiştirmek veya lamaları çoğaltmak, ona çok daha cazip geliyordu. 1980'lerde TV için de çalıştı. Alfred Hitchcock'un TV filmlerinin yeniden seyirciye sunulmasında görev almak, kaderin cilvesi, Hitchcock'un sevmediği bu oyuncuya nasip oldu!... Bir sezon ünlü *Şahin Tepesi* dizisinde rol aldı. 1990'larda *The Children* ve Mike Figgis filmi *Liebestraum*'da ilginç karakter rolleri aldı, ama pek kimse fark etmedi.

Kim Novak, 1998 yılında *Vertigo*'nun 40. yılı dolayısıyla yapılan özel gösteriye katılmak üzere Berlin şenliğine geldi. Ve bir Yaşam Boyu Başarı ödülü aldı. 65 yaşındaydı, ama şaşılacak kadar genç ve güzeldi. Belki sinemadan ve Hitchcock vb. yönetmenlerin verdiği stress'den uzak kalmak, ona yaramıştı. Üzerinde anlaşma olmasa da, o sanırım perdenin en güzel kadınlarından ve birkaç rolüyle de olsa hatırlanacak oyuncularından biri ve 50'lerin bir diğer ikonu olarak kalacak.

BAŞLICA FİLMLERİ:

"The French Line – Paris Çılgınları" (1953–ilk), "Pushover – Sarışın Yosma" (54), "Phfffft – Alevli Halka" (54), "Picnic – Piknik" (55), "The Man with the Golden Arm – Altın Kollu Adam" (56), "The Eddy Duchin Story –

Kırık Hayat" (56), "Jeanne Eagles – Artist Hayatı" (57), "Pal Joey – Bir Çapkının Maceraları" (58), "Vertigo – Ölüm Korkusu" (58), "Bell, Book and Candle – Cazibeli Kadın" (58), "Middle of the Night – Gece Yarısı" (59), "Strangers When we Meet – Gizli Münasebetler" (60), "Pepe" (60), "The Notorious Landlady – Belalı Evsahibi" (62), "Of Human Boundage – Aşk Kölesi" (64), "Kiss Me Stupid – Öpsene Budala" (64), "The Amorous Adventures of Moll Flanders – Düşkün Kadın" (65), "The Legend of Lylah Clare – Lylah Clare Efsanesi" (68), "The White Buffalo – Azgın Boğa" (77), "Just A Jigolo" (79), "The Mirror Crack'd – Aynadaki Çatlak" (80), "The Children" (90), "Liebestraum" (91).

Brigitte Bardot

(1934-)

BEYAZPERDENİN en ölümsüz çocuk-kadını, cinselliği masum bir oyun, çağdaş bir uğraş, soylu bir çaba olarak hayatlarımıza sokmuş, 'cinsel devrim' denen olayın tohumlarını atmış ve bir oyuncudan, bir stardan da öte, bir 20. yüzyıl fenomeni olmuş bir kadın...

Tuhaftır, Brigitte Bardot önemiyle orantılı bir unutulmazlığa kavuşamadı. Genç kuşaklar için o adı şöyle bilinen, ama gerçekten tanınmayan ve tanınması için de bir istek duyulmayan bir isim... Çünkü, oynamış olduğu rol temelde sinemasal ve sanatsal değildi, filmleri pek bugünlere kalmadı, üstelik yaşlandı, çirkinleşti ve de sevimsiz davranışların (örneğin tipik Fransız ırkçılığının) kaba bir dışavurum aracı haline geldi. Ama biz onu yine de çok başka şeyler için hatırlayacağız...

Paris doğumluydu ve bir sanayicinin kızıydı. Yani tam bir burjuva dilberi... O yüzden de, ilk filmleriyle ve getirdiği ahlak devrimiyle şimşekleri çektiğinde, bu yanı hatırlatıldı: yani burjuva bir aileden gelen bir genç kız burjuva değerlerini nasıl böyle ayaklar altına alır diyerek... Bu 'sınıfsal ihanet' bir süre belli bir çevre tarafından bağışlanmadı. Ama Brigitte'in öyle düşüncelerle ilgisi, o taraklarda bezi yoktu.

Brigitte Bardot

Daha 15 yaşında ELLE dergisinde kapak kızı oldu: yeni ve genç güzelliğin temsilcisi olarak... Ardından sayısız dergide resimleri yayınlandı. O zamanlar Marc Allegret'nin asistanlığını yapan genç bir sinemacı adayı, Roger Vadim, genç kızdaki güzelliği keşfetmişti. De-

yim yerindeyse onu tavladı ve 1952 yılında, Brigitte henüz 18'indeyken evlendiler. Hemen o yıl bir filmde gözüktü, ama ikinci filmi *Manina*'nın yıldızıydı.

Kusursuz bir vücudu, gamsız bir hali, komplekssiz bir kendini ve güzelliklerini sergileme tavrı vardı. O, beyazperdenin gerçek Lolita'sıydı: çok genç yaştan erkekler üzerindeki etki gücünü fark etmiş, bunu pek önemsememiş, cinselliği henüz kurtulamadığı oyuncaklarından biri, doğal ve utanmasız yapılan ve yapılması gereken bir olay olarak kabul eden... Yüzyıllardan süzülüp gelmiş 'cinsellik = günah' düşüncesiyle şartlanmış Batı (ve de Doğu) toplumlarında, şoke edici bir eşitlik... Ama sanırım çok da ihtiyaç duyulan, beklenen ve toplumsal gidişin zaten artık kaçınılmaz kıldığı bir tavır... 1970'lerdeki cinsel devrim olayıyla gelip dünyanın gündemine yerleşecek ve 1980'lerdeki AIDS belasına kadar etkisini sürdürecek...

İşte Brigitte bu gidişin öncülerinden ve hazırlayıcılarından biri oldu. Çok bilinçli olarak değil elbette... Belki Vadim çıkmasaydı, bu kimliği gecikebilir, hatta belki hiç varolmayabilirdi de... Bu da bir başka Pygmalion hikâyesiydi: Vadim onu aldı, yetiştirdi, birçok şeyi öğretti. Ve aralarında *Act of Love – Bir Aşk Böyle Bitti; Doctor at Sea – Acemi Doktor Denizde; Les Grandes Manoeuvres – Hileli Aşk; Helen of Troy – Güzel Helen* gibi ilgi çekici Fransız, İngiliz ve Amerikan filmleri de bulunan bir avuç filmin üne kavuşturamadığı bu çocuk-kadını, *Ve Allah Kadını Yarattı* filmiyle bir anda yıldız yaptı.

Film, Saint-Tropez görüntüleri önünde (Bardot sonradan burasını sığınağı olarak seçecekti), genç ve delişmen bir kızın erkeklerle oyuncak gibi oynayışının öyküsüydü. 'Moralitesi olmayan' gençlik, ana temaydı. Bardot, yaşlı Curd Jurgens'i de, genç Jean-Louis Trintignant'ı da aynı sorumsuzluk ve kaygısızlıkla baştan çıkarıyordu. Seks bir oyun, baştan çıkarma bir egzersiz, cinsellik fonda batan güneş kadar doğal bir şeydi. Roger Vadim şöyle diyordu: "İlk kez beyazperdede bir kadın cinsel alanda tümüyle özgür olarak gösteriliyor, çıplaklığa ve ten zevklerine hep bağlı olarak sunulan bir suçluluk duygusundan etkilenmiyordu." Filmin etkisi büyük oldu. Hem Fransa'da, hem tüm dünyada... Yeni-Dalga'nın olduğu kadar, sonraki yılların hoşgörü toplumlarının da habercilerindendi bu film... Ephraim Katz, o yıllara dek sadece sanat sinemalarının sınırlı çerçevesinde gösterilebilen Fransız filmlerinin, bu filmden ve Bardot'dan sonra normal dağıtıma girdiğini yazıyor. Hemen takılan lakapla BB, Fransa'nın 1950-60'lardaki en büyük keşfi, en sağlam ihraç maddesiydi.

Bardot'nun sonraki filmleri bu imajı sürdürdü. Büyük bir rahatlıkla taşıdığı çıplaklığı veya yarı-çıplaklığıyla, önemsiz komedilerin, anlamsız dramların ilgi odağıydı o... Vadim'den boşanıp oyuncu Jacques Charrier'yle, ondan da boşanıp mülti-milyarder Gunther Sachs'la evleniyor, Fransa'nın en yakışıklı erkekleriyle birlikte oluyor, hayatını filmlerindeki gibi (veya tersi) yaşıyordu.

Her şeyi büyük bir doğallıkla yapıyordu. Oyunculuğunun da başlıca özelliği buydu: doğal olmak... İyi yönetmenlerin elinde en hatırlanan kompozisyonlarını çizdi: Claude Autant-Lara'nın *En Cas de Malheur – Talihsiz Kız* (Jean Gabin'le beyazperdedeki birlikteliği sansasyon yaratmıştı), Julien Duvivier'nin *La Femme et le Pantin – Kadın ve Kuklası*, en dramatik oyununu verdiği ve aşk için katil olan bir kadını oynadığı Henri-Georges Clouzot'nun *La Vérité – Hakikat*, Louis

Bardot ilk ününü yapan Ve Allah Kadını Yarattı*'da Jean-Louis Trintignant'la*

Malle'in onun ve de tüm starların dramını işlediği *Vie Privée – Özel Hayat*, yine Malle'in onu dönemin başka açılardan idolü Jeanne Moreau ile bir araya getirdiği *Viva Maria*. Ve en nihayet, en üst düzeydeki saygınlık işareti, Yeni-Dalga'nın simge-yönetmeni Jean-Luc Godard'ın Alberto Moravia'dan uyarladığı, özgür tempolu, sinema, yaratış ve cinsellik üzerine filmi *Le Mépris – Küçümseme* (bizde *Nefret* adıyla oynamıştı).

Ama tuhaftır, Bardot'nun tüm dünyada en ilgi gören filmleri, bunlardan çok, onun şen-şakrak ve şuh gözüktüğü ve gitgide olgunlaşan dişiliğini sergilediği o hafif filmlerdi. Michel Boisrond, Roger Vadim, Christian-Jaque, Edouard Molinaro, Jean Aurel gibi daha önemsiz yönetmenlerin elinden çıkma, kimileri düzeyli eğlencelikler: *Parisli Kız; Mehtap Kuyumcuları; Babet Harbe Gidiyor; Benimle Dans Eder misiniz?; Dolu Dizgin; Sensiz Yaşayamam; Şahane Budala; Kadınlar*, vs. Ama büyü, en azından 60'larda, şaşılacak kadar iyi işliyordu. Bardot o filmlere özel bir çekicilik kazandırıyordu. Yukardaki filmleri bizim kuşaklardan kim özlemle anımsamaz? *Babet Harbe Gidiyor*, delişmen Bardot'nun milli ve hamasi değerlere bir jesti sayılıyor, *Benimle Dans Eder misiniz?*, hem de Fransızcası *Voulez-Vous Danser Avec Moi?* biçiminde tüm dünya gençlerinin diline düşüyor, hatta *Sevgili Brigitte* adlı Amerikan filminde Bardot, James Stewart'ın reisi olduğu tipik bir Amerikan ailesini Paris'te ağırlıyordu!... Gerçekten Fransa'nın ulusal sta-

rıydı artık... TIME dergisi onun için 'Fransa'nın en âşıkane ihraç maddesi' diyordu...

Ama yıllar geçti. 1970'ler geldiğinde, Bardot eski cazibesinin kalmadığını gördü. Filmleri de eskisi kadar iş yapmıyordu. Gerçi Michel Deville'in *L'Ours et la Poupée – Beni Seveceksin* veya Robert Enrico'nun *Boulevard du Rhum – Yasak Yol* gibi filmleri, ona güzel ve değişik roller armağan etmeye devam ettiler. Ancak 1973 yılı geldiğinde, Bardot her şeyi bırakarak çekilmeye karar verdi. Bir kadın Don Juan'ı oynadığı Roger Vadim filmi *Don Juan 73* (çoktan ayrılmalarına rağmen, Vadim hep gözde yönetmeni kalmış ve sonuna dek onunla film çevirmeyi sürdürmüştü) ve Nina Companeez'in *Colinot Trousse-Chemise*'inden sonra, Bardot perdeyi bıraktı. Onunki, belki Greta Garbo'nunkinden sonra en bilinçli ve zamanında gelmiş bir ayrılma kararıydı. Şöyle demişti: "20 yıl boyunca bir hayvan gibi izlendim, kovalandım, sıkıştırıldım. Kendimi balkondan atmamış olmamın tek nedeni, cesedimin de hemen fotoğrafçılara malzeme olacağını bilmemdi." Zaten oyunculuğu konusunda da hiç hayale kapılmamıştı: "Kötü bir oyuncu olarak işe başladım. Ve hep öyle kaldım!". Bardot, Saint-Tropez'deki mâlikanesine çekildi. Ve kendisini erkeklerin yerini alan yeni aşkına, hayvanlara adadı.

Ve aradan çeyrek yüzyıldan fazla geçti. Bardot asla dönmedi. Yaşlanan yüzünü, Garbo'nun tersine insanlardan saklamadı. 1976'da kurduğu kimsesiz hayvanları koruma vakfı için hep çaba harcadı. 1987'de tüm mücevherlerini sattı, bunun için... Ve tam 500.000 dolar topladı. 1985 yılında Fransız Légion d'Honneur nişanını aldı. Son yıllarda daha çok ırkçı beyanlarıyla, özellikle kurban âdeti nedeniyle Fransa'daki müslümanlara karşı çıkışlarıyla adı duyuluyor. Hakkında sayısız inceleme ve kitap yazıldı. Ama ona en çok onur vereni, olasılıkla Simone de Beauvoir'ın 1960'ta yayınlanan kitabı olmalı: "Brigitte Bardot ve Lolita Sendromu"...

BAŞLICA FİLMLERİ:

"Le Trou Normand" (1952 – ilk), "Act of Love – Bir Aşk Böyle Bitti" (54), "Doctor at Sea – Acemi Doktor Denizde" (55), "Les Grandes Manoeuvres – Hileli Aşk" (55), "Et Dieu Créa la Femme – Ve Allah Kadını Yarattı" (56), "Une Parisienne – Parisli Kız" (57), "Les Bijoutiers du Clair de Lune – Mehtap Kuyumcuları" (58), "En Cas de Malheur – Talihsiz Kız" (58), "La Femme et le Pantin – Kadın ve Kuklası" (59), "Babette s'en va-t-en Guerre – Babet Harbe Gidiyor" (59), "Voulez-vous Danser avec Moi – Benimle Dans Eder misiniz?" (59), "La Vérité – Hakikat" (60), "La Bride sur le Cou – Dolu Dizgin" (61), "La Vie Privée – Özel Hayat" (62), "Le Repos du Guerrier – Sensiz Yaşayamam" (62), "Le Mépris – Nefret" (63), "Une Ravissante Idiote – Sevimli Budala" (64), "Dear Brigitte – Sevgili Brigitte" (65), "Viva Maria" (65), "A Coeur Joie – Tatlı Başlangıç" (67), "Shalako" (68), "Histoires Extraordinaires – Şeytanın Kurbanları" (68), "Les Femmes – Kadınlar" (69), "L"Ours et la Poupée – Beni Seveceksin" (70), "Boulevard du Rhum – Yasak Yol" (71), "Les Petroleuses – Petrolcüler" (71), "Don Juan 73" (73),"Colinot Trousse – Chemise" (73).

Sophia Loren
(1934-)

İTALYAN KADININ, giderek kadınlığın yüz akı, Akdenizli dişilerin en yakıcısı, inanılmaz orantılar içeren vücudunu, yüzünü ve göğüslerini sıcak, içten ve yetenekli bir oyuncunun zırhıyla da donatan ve üstelik "gördüğünüz her şeyi spagetti'ye borçluyum!" diyebilecek kadar da esprili bir kadın, gerçek bir 'La Mamma'...

Sophia Loren, ABD'ye ve Hollywood'a 1950'lerde çıkarma yapmış Avrupalı kadınların en ünlüsüdür. Hollywood'un gerek çekim mekânları, gerek seyirci, gerekse oyuncu olarak kabuğunu kırıp dışa açıldığı o yılların bir yan ürünüdür sanki... Sofia Scicolone adıyla Roma'da yoksul bir çevrede dünyaya gelmiştir. Annesi başarıya erişememiş bir oyuncu olup, kızının babasıyla evlenme imkânı bulamamıştır. Napoli'de büyüyen ve çocukluğunda (inanmak zor ama!) sıskalığı nedeniyle 'stechetto – sopa' diye çağrılan Sophia, daha 14 yaşında, hep katılacağı güzellik yarışmalarından ilkinde 'deniz güzeli' seçildi. Kendi başarısızlığını kızını meşhur ederek gidermek isteyen annesi, onu kaptığı gibi Roma'ya götürdü. Orda, art arda yarışmalar ve filmlerde küçük roller başladı. Bunların arasında 'zarafet güzeli' seçildiği İtalya güzeli yarışması, belki en önemlisiydi. Carlo Ponti'ye yine bu yarışmalardan birinde rastladı: adam ünlü bir yapımcıydı, Sophia'dan 24 yaş büyük, 20 santim kadar da kısaydı!... Ondaki yeteneği sezdi ve ona sinemada ciddi bir fırsat yaratmaya çabaladı.

İlk filmindeki adı Sophia Scicolone, sonra Sophia Lazzaro oldu. 1952'den itibaren Loren soyadını seçti. 1953'te gösterişli bir *Aida* uyarlamasında, tüm bedeni koyu bir renge boyandı ve başrolü oynadı: ünlü soprano Renata Tebaldi'nin sesiyle!... 1954'teyse Vittorio de Sica'nın *Napoli Altını*'nın yanı sıra *Attila* gibi tarihsel bir filmde ve birkaç Toto güldürüsünde oynayarak iyice popüler oldu. Artık İtalya çapında tanınan bir yıldızdı. Sonra bir dizi popüler komedide oynadı, kimileri Marcello Mastroianni adlı genç bir aktörle: *Kötü Bir Kadın; Venüs'ün İşareti; Fırıncının Karısı; Ekmek, Aşk* ve... Ayrıca *Nehir Kadını* filminde bacaklarını göstererek şaşırtıcı güzelliğini sergilemesi, tüm dünyada büyük ilgi yarattı. Sophia'nın artık Hollywood'un da dikkatini çekmemesi olanaksızdı.

Nitekim ilk ABD-İtalyan ortak-yapımlarında gözükmeye başladı sanatçı... Ve art arda *Boy on A Dolphin – Altın Heykel; Legend of the Lost – Kayıp Efsane; The Pride and the Passion – Gurur ve İhtiras* gibi filmlerde, kendisini Alan Ladd, John

Sophia Loren 1970'lerde

Wayne, Cary Grant, Frank Sinatra gibi efsanelerin kolları arasında buldu. Napoli'nin küçük 'sopa kız'ı için iyi bir gelişme!... *Altın Heykel* filminde Ege güneşi altında denizden giysileri üzerine yapışmış, yarı çıplak halde çıktığı sahneler sansasyon yarattı. Filmdeki partöneri Alan Ladd şöyle demişti: "Onunla çalışmak, bir karpuz bombardımanına uğramak gibi bir his!"... Sanatçının gerçekten de uzun bir boyu, iri bir yapısı, çok gelişmiş bir anatomisi vardı. Ağzı inanılmayacak kadar büyük, badem gözleri birer bağımsız göldü. Muhteşem boynu, çukur çenesi ve gür saçlarıyla Akdeniz kadınının simgesiydi. Rex Reed şöyle demişti: "Güzelliğin tüm doğal yanlışları, onda bir araya gelerek şahane bir kaza yaratmış!"... Ancak bu özellikleri, İtalya'daki ilk döneminde biraz kaba ve ilkel duruyordu. Cilaya, inceltilmeye, 'sofistikasyona' gereksinme vardı.

Bunu da Carlo Ponti ile birlikte Hollywood tamamladı. 1957'de, sorunlu bir evlilikten sonunda kurtulan Ponti ile evlendiler. Onları uzaktan gören, tipik bir Mafya babası ile sevgilisi sanırdı!... Her filminde güzelliği de, oyunculuğu da iyiye giden ve o yıllarda rakibesi sayılan Gina Lollobrigida ile aralarındaki farkı, özellikle oyunculuk açısından gitgide açan Loren, *Kara Ağaçlar Altında Arzu; Anahtar; Dadının Şansı; Siyah Orkide; O Biçim Kadın; Korkunç Kumpanya* gibi aslında çok önemli sayılmayacak filmleri varlığıyla kurtarıyor, *Macera Böyle Başladı*'da, çocukluğunu geçirdiği Napoli'de 'kral' Clark Gable'ı (film icabı) tavlıyor, *Siyah Orkide*'yle Venedik şenliğinde ödül bile alıyordu. O artık İtalya'nın uluslararası plandaki baş temsilcisi ve Mafya'dan pizzaya uzanan bir kütürün en büyük propaganda aracıydı. Çağdaş kadının seksapelini temsil ediyor, ama alayla şöyle diyebiliyordu: "Seksapel dediğiniz şeyin yüzde ellisi insanın gerçekten sahip olduğu, diğer yüzde ellisi de herkesin sahip olduğunuzu sandığı şeydir." Hemen dikkat çeken gelişmiş anatomisini ise alayla şöyle anlatıyordu: "Bir törene katıldığımda veya bir lokantaya girdiğimde, dümdüz yürürüm ve bu ebediyete kadar sürer. Sonra oturduğumda tamamdır. Ama sonra yeniden bir kestirme çıkış düşünmeye başlarım!"...

1960 yılında Ponti'yle birlikte İtalya'ya döndü. Vatanını özlemişti. Bu dönüş onun için hayırlı oldu. Çünkü mesleğinin en parlak dönemini ülkesinde yaşayacaktı. Vittorio de Sica'nın yönetmenliğiyle çevirdiği ve bir Alberto Moravia romanından uyarlanan *La Ciociara – İki Kadın* filminde, İkinci dünya savaşında gencecik kızıyla birlikte Almanların zulmünden kaçan bir anneyi oynadı. Oyunu öylesine etkileyiciydi ki, Akademi bir kuralı bozdu ve film İtalyanca olduğu halde ona bir Oscar verdi: oyuncuların yalnızca İngilizce olan filmlerden ödülü alabildiğine değgin hep uygulanagelmiş ve o günden sonra da bir daha bozulmamış bir kural... Bu gerçekten tam zirveydi artık... Bundan sonra yine De Sica yönetiminde Jean-Paul Sartre uyarlaması *Altona Mahkûmları; Dün, Bugün ve Yarın; İtalyan Usulü Evlilik* gibi filmler çekti. Son ikisinde yeniden o ilk gençlik yıllarının partöneriyle, Marcello Mastroianni'yle buluştu. Tam ve tipik İtalyan kadınının çeşitli yüzlerini canlandırıyordu, bu filmlerde... Çokluk yetiştiği yörelere benzeyen yoksul çevrelerin güzel, ama bakımsız, sağduyulu kadınını, eş, metres veya anneyi... Ama gerektiğinde sosyetik çevrelerin kadınlarını, yüksek burjuvaları da çok iyi canlandırıyordu. Ara yerde Hollywood'a dönerek veya dönmeden, Avrupa'da çekilen üstün-yapımlarda rol alıyordu: *El Sid; Roma İmparatorluğunun Çöküşü;*

Sophia Loren, Roma İmparatorluğu'nun Çöküşü *filminde, Marcus Aurelius'u oynayan Alec Guinnes'in kızı rolünde*

Londra Yanıyor; Lady L; Casuslar... Ya da ülkesinde ünlü yönetmenlerle çektiği tipik İtalyan filmleri: *Bir Masal Gibi; Güneş Çiçekleri; Papazın Karısı...*

Loren'in filmleri biraz azalmakla birlikte 1970'li yıllarda da sürdü. Mario Monicelli'nin *Mortadella*, De Sica'nın *Yolculuk*, André Cayatte'ın *Hüküm* gibi filmlerinde oynadı. Charles Chaplin'in son filmi *Hong Konglu Kontes* veya Dulcinea'yı oynadığı Arthur Hiller filmi *Mançalı Adam*, beklenenin tersine başarılı olmadılarsa, bunda suç elbette Loren'de değildi. Ama iyi bir konu ve hikâye bulduğunda yine harikaydı: Ettore Scola'nın başyapıtı *Özel Bir Gün*'de olduğu gibi... Burda, Mussollini'nin en hızlı günlerinde, Roma'daki bir binada eşcinsel bir spikerle başbaşa faşizmin getirdiği mutsuzluğu paylaşan ev kadını rolünde kendisini aşıyordu. Mastroianni ile beraberliği ona hep uğur getirmiş ve iki sanatçı, tam 13 filmde birlikte oynayarak kırılması zor bir rekor oluşturmuşlardı. Ama *Cassandra Geçidi* veya *Ateşin Gücü* gibi birkaç uluslararası ve kalabalık kadrolu filmdeki dekoratif rollerinden sonra, Loren 1980'lerle birlikte perdeyi bıraktı. Bir 10 yıl sinemanın semtine bile uğramayacaktı.

Loren ve Ponti, 80'lerde ABD'ye yerleştiler. İtalya onları az üzmemişti: boşanmanın varolmadığı bu toplumda, Ponti boşanmış sayılmadığı için evlilikleri onaylanmamış ve yapımcı, iki-eşlilikten takibata uğramıştı. 1962'de evlilikleri yasal olarak iptal edilmiş, ancak dört yıl sonra yeniden yasallaşabilmişti. Bu dört yıl boyunca, ünlü çift Fransız vatandaşlığına geçerek birlikte yaşamayı sürdürebilmişlerdi. Loren, 80'lerde ABD'de yalnızca TV için çalıştı. *Aurora; Courage*, Mario Puzo uyarlaması bir tür 'ana' olan *The Fortunate Pilgrim* ve *İki Kadın*'ın bir TV uyarlamasını çevirdi. Yaşam hikâyesini ve ayrıca İtalyan yemekleri üzerine tarifler içeren birkaç kitap yazdı. Ama sinemayı özlemiş olmalıydı. 1990'larda aniden dönüş yaptı. Robert Altman'ın *Hazır Giyim* veya Jack Lemmon-Walter Matthau ikilisiyle birlikte *Daha Hınzır İki Adam* gibi filmlerde rol aldı. Özellikle uzun bir ayrılıktan sonra, tam 13. kez Marcello ile bir araya geldiği *Hazır Giyim*'de, ona *Dün, Bugün ve Yarın*'daki ünlü strip-tease sahnesini yıllar sonra tekrarladığı sahnede, ikisi de pek ömürdü!... 1991'de tüm kariyeri için bir Yaşam Boyu Başarı özel Oscar'ı alan Loren, oğulları Carlo ve Eduardo Ponti ve torunlarıyla birlikte yaşayan bir büyükanne... Ama hâlâ güzel ve artık dünyanın en güzel büyükannesi yakıştırması, çoktan Marlene Dietrich'ten çıkıp onun eline geçti!... Sanatçı, 1998 Ağustos'unda kalp krizi yakıştırmasıyla New York'ta hastaneye kaldırıldı, ama iyileşerek çıktı. Ve 1999'da yeniden setlere döndüğü haberi geldi.

BAŞLICA FİLMLERİ:

"Cuori sul Mare" (1950 – ilk), "Quo Vadis?" (51), "Aida" (53), "Attila" (54), "L'Oro di Napoli – Napoli Altını" (54), "La Donne del Fiume – Nehir Kadını" (55), "Il Segno di Venere – Venüs'ün İşareti" (55), "Boy on A Dolphin – Altın Heykel" (57), "The Pride and the Passion – Gurur ve İhtiras" (57), "Legend of the Lost – Kayıp Efsane" (57), "Desire Under the Elms – Kara Ağaçlar Altında Arzu" (58), "The Key – Anahtar" (58), "Houseboat – Dadının Şansı" (58), "The Black Orchid – Kara Orkide" (59), "That Kind of Woman – O Biçim Kadın" (59), "Heller in Pink Tights –

Korkunç Kumpanya" (59), "It Started in Naples – Macera Böyle Başladı" (60), "The Millionairess – Milyoner Kadın" (60), "La Ciociara/Two Women – İki Kadın" (60), "El Cid" (61), "Boccaccio 70" (61), "Five Miles to Midnight – Gecelerin Kadını" (62), "The Condemned of Altona – Altona Mahkûmları" (62), "Ieri, Oggi, Domani – Dün, Bugün, Yarın" (63), "The Fall of the Roman Empire – Roma İmparatorluğunun Çöküşü" (64), "Matrimonio all'Italiana – İtalyan Usulü Evlilik" (64), "Operation Crossbow – Londra Yanıyor" (65), "Lady L" (65), "Arabesque – Casuslar" (66), "A Countess from Hong Kong – Hong Konglu Kontes" (67), "C'Era Una Volta/More than A Miracle – Bir Masal Gibi" (67), "I Girasoli/Sunflower – Güneş Çiçekleri" (69), "La Moglia del Prete – Papazın Karısı" (70), "Mortadella" (71), "Man of La Mancha – Mançalı Adam" (72), "Il Viaggio/The Voyage – Yolculuk" (74), "Le Verdict – Hüküm" (75), "Cassandra Crossing – Cassandra Geçidi" (77), "Una Giornata Speciale – Özel Bir Gün" (77), "Fatto di Sangue.../Blood Feud – Kan Davası" (79), "Firepower – Ateşin Gücü" (79), "Pret-a-Porter – Hazır Giyim" (94), "Grumpier Old Men – Daha Hınzır İki Adam" (95), "Sun" (97).

Shirley MacLaine

(1934-)

PERDENİN ÇİLLİ SURATLI, delişmen, uzun bacaklı, fantezi yanı güçlü çocuksu genç kızı, yaşlansa da hep öyle kaldı... Her an ağlayacakmış gibi duran yüzüyle bizleri hem ağlattı, hem güldürdü. Şimdiyse filmlerinden çok mistik arayışlarıyla gündemde sanki...

Shirley MacLaine, Shirley MacLean Beaty adıyla dünyaya geldi. Aktör Warren Beatty'nin ablası olan sanatçı, böylece Beatty'yle birlikte bu kitaba giren tek biri kız-öbürü erkek kardeşleri oluşturuyorlar. İki yaşından başlayarak dans dersleri aldı, dört yaşında seyirci önüne çıktı. Okul çağı boyunca küçük tiyatro trupların-da roller aldı ve 16 yaşından itibaren, yazları New York'ta tiyatro ve dans topluluklarının kapılarını aşındırmaya başladı. Liseden sonra Broadway'de çeşitli müzikallerde 'koro kızı' olarak çalıştı. Asıl başarısı ise tam bir Hollywood filmi gibi geldi: *The Pajama Game* müzikalinde Carol Haney'in dublörüydü ve bir akşam, Carol bacağını incitip sahneye çıkamayınca, Shirley onun yerini aldı. Seyircilerin arasında tanınmış yapımcı Hal Wallis de vardı. Gerisi malum!...

İlk filmi, bir Hitchcock klasiği oldu: *The Trouble with Harry – Harry'nin Derdi.* Daha bu filmde gösterdiği ve gerektiğinde dramatik ögelerle de desteklenen komedi ve fantezi yeteneği şaşırtıcıydı. Ardından Frank Tashlin yönetiminde Dean Martin-Jerry Lewis ikilisiyle oynadığı *Artists and Models – Çılgın Modeller; 80 Günde Devriâlem; Çöpçatan; Career – Dörtlü Mücadele* gibi filmler geldi. Vincente Minnelli onu Frank Sinatra ve Dean Martin'le birlikte *Some Came Running –*

Aşk Uğruna adlı modern melodramında saf, ama altın kalpli bir fahişe olarak başarıyla kullandı. *Ask Any Girl – Kızlara Sor; Can Can; All in A Night's Work – Çılgın Gece* gibi komedi ve müzikaller, MacLaine'in tüm yeteneklerini çok iyi ortaya koyan yapımlardı. *Can Can*'da asıl işi olan dans yeteneğini gösterme fırsatı çıkmıştı. Ve *Aşk Uğruna* ona ilk Oscar adaylığını getirdi.

Shirley MacLaine

Ama daha iyisi vardı sırada... MacLaine, komedinin büyük ustası Billy Wilder'la karşılaştı. İkisi arasındaki uyum tamdı. Wilder, Jack Lemmon'la sağladığı uyuma MacLaine'i de kattı. Ve ortaya *Garsonyer* gibi bir başyapıt çıktı. Bu filmde, şirketin zengin patronuyla yoksul ama gönlü zengin memuru arasında kalan 'kariyer yapmaya çalışan' genç kız rolünü ondan iyi kim oynayabilirdi, bilinmez... Bir Oscar adaylığı daha aldı, bu filmle... Arada *İki Aşk Salıncakta İki Kişi; Tehlikeli Fısıltı; Geyşa Sevgilim; Sarı Otomobil* gibi yüzeysel filmlerden sonra, yeniden Wilder ve Lemmon'la bir araya geldi. Ve *Sokak Kızı Irma*'daki altın kalpli fahişe rolüyle bir Oscar adaylığı daha kazandı. Alayla şöyle diyordu: "O kadar çok fahişe rolü oynadım ki, artık bana ödeme yapmaları gerektiğinde herkes parayı şifonyerin üstüne bırakıp gidiyor!"

Gambit – Harika Hırsız; Sweet Charity; El Torida gibi komedi ağırlıklı değişik filmlerden sonra, 70'lerde Shirley sinemayı biraz boşladı. O aralar toplumsal-siyasal yaşamda daha ciddi roller oynamaya heveslenmişti. 1968'de Demokrat Parti'nin California'daki kongresine Robert Kennedy tarafından seçilen bir delege olarak katılmış, sonra 1972'lerde McGovern'ın adaylığı için çalışmıştı. Aynı yıllarda sayısız dünya yolculuklarına çıkmış, 1971-72'deki popüler TV show'unda da dünyayı dolaşan bir foto muhabirini oynamıştı. Bu arada yazarlığa da heves etmiş ve tam 1970'de ilk anılar kitabı olan "Don't Fall off the Mountain"ı yayınlamıştı. 1973 yılında Çin'i gezmiş, izlenimlerini bir kitapta ve bir belgeselde anlatmıştı. 1976'da ise bir tek kişilik show'la Broadway'de sahneye çıkmıştı.

Ama çok-yönlü ve çok-meraklı bayan MacLaine, dönüp dolaşıp oyunculuğa geliyordu: asıl işi buydu... 1970'lerdeki filmleri, *Desperate Characters* veya *The Possession of Joel Delaney – Sapık Ruhlar* ilgi görmezken, 70'lerin ikinci yarısında MacLaine yeniden 'yırttı'. Herbert Ross filmi *The Turning Point*, onu diğer oyuncuları Anne Bancroft ve Mikhail Barışnikov'la birlikte Oscar adayı yaptı. Ardından kısa zamanda bir kült-film olan *Being There – Merhaba Dünya*'da Peter Sellers'e eşlik eden rolü geldi. Gerçi sonraları yine birkaç önemsiz filmle yetinmek zorunda kalmadı değil... Çünkü yaşlanıyordu. Ve onun gibi, görünürde tüm kariyerini genç, hatta çocuksu görünümüne, bir tür fantezi yüklü çocuk-

kadın kimliğine, enerji ve dinamizm deposu olmaya bağlamış bir kişilik için, bu bağışlanamaz bir olaydı.

Ancak Shirley, böyle düşünenleri yanılttı. 1983 yılında, artık yaşlılığı da iyice kabul etmiş biçimde, kızının (Debra Winger) yaşamına çeki-düzen vermeye kalkışan, ama onun ölüme mahkûm olduğunu anlayınca her şeyi yeni baştan ele alan 'mütehakkim' anneyi oynadı. Ve bu kez, *Terms of Endearment – Sevgi Sözcükleri* adlı bu filmle aldığı beşinci adaylığında, Oscar'ına kavuştu: filmin toplam beş Oscar'ından biri onunkiydi. Artık yaşlı kadın, anne rollerini de kabullenebilir, filmlerinin arasını açabilirdi: sık sık film çevirmesi gerekmiyordu, yapacak işi çoktu. Nitekim o günden beri az sayıda filmde oynadı. Kimileri gerçekten ilginçti: John Schlesinger'in *Madame Sousatzka*, Herbert Ross'un *Çelik Manolyalar*, Mike Nichols'ın *Yaşamın Kıyısından Kartpostallar* gibi... Kimi filmleriyse daha az ses getiriyordu: 90'lardaki *Used People – Yorgun İnsanlar*, *Wrestling Ernest Hemingway – Ernest Hemingway'le Güreştim*, *Sevgi Sözcükleri*'ndeki kişiliğini yeniden günışığına çıkardığı *The Evening Star – Akşam Yıldızı*. Ama onun asıl yaşamı artık kameranın önünde değil, ardındaydı. Şöyle demişti: "Eninde sonunda çok iyi bir oyuncuya dönüşeceğimi biliyordum, çünkü benim için kameranın ötesindeki yaşam, önündekinden çok daha önemli."

Böylece Shirley, kendisini kameranın ötesindeki, hatta bildiğimiz hayatın ötesindeki hayata adadı. Yani, mistik arayışlara, spiritüalizme, reenkarnasyona ve başka şeylere... "Out on A Limb" adlı kitabı, insanın birkaç kez dünyaya geldiğini kanıtlamaya çalışıyordu: sanatçı, birkaç kez doğduğunu ve her seferinde kızı Sachi

Shirley MacLaine, Sevgi Sözcükleri'nde Debra Winger ve Jack Nicholson ile

Parker'ın annesi olduğunu düşünüyordu!... Adı New Age mistikliği ile birlikte anılan MacLaine, hayatımıza anlam bulmak için insanın kendi kendisine dönmesi ve kendi gerçeğini araması üzerinde duruyor. Çeşitli Doğu ve Batı mistisizm kaynaklarından beslenen bu görüşleri anlattığı kitapları da çok satıyor: bizde bile... Asıl mutluluğu ileri yaşında, bir Hollywood starı olmanın ötesinde, hayatın derin anlamı ve ölümün kesin son olmadığı düşüncelerini geliştirmekte bulan bu kendine özgü oyuncu, ülkemize de geldi ve kitaplarını tanıttı. Bu konularda bir TV dizisi ve bir video-kaset yaptı. Artık hangi yanıyla daha ilginç olduğu tartışılabilir. Ama söz konusu bir insan, tüm karmaşıklığı içinde bir insan olduğuna göre, bu iki yanını birbirinden ayırmak mümkün mü?

BAŞLICA FİLMLERİ:

"The Trouble with Harry – Harry'nin Derdi" (1955 – ilk), "Artists and Models – Çılgın Modeller" (56), "Around the World in Eighty Days – 80 Günde Devrialem" (56), "The Matchmaker – Çöpçatan" (58), "Some Came Running – Aşk Uğruna" (58), "Ask Any Girl – Kızlara Sor" (59), "Career – Dörtlü Mücadele" (59), "Can Can" (59), "The Apartment – Garsonyer" (60), "All in a Night's Work – Çılgın Gece" (61), "My Geisha – Geyşa Sevgilim" (62), "The Children's Hour – Tehlikeli Fısıltı" (62), "Two for the Seasaw – Salıncakta İki Kişi" (63), "Irma la Douce – Sokak Kızı Irma" (63), "The Yellow Rolls-Royce – Sarı Otomobil" (64), "Gambit – Harika Hırsız" (66), "Sweet Charity – Tatlı Charity" (68), "Two Mules for Sister Sara – El Torida" (69), "The Possesion of Joel Delaney – Sapık Ruhlar" (72), "The Turning Point" (77), "Being There – Merhaba Dünya" (79), "Loving Couples – Sevişen Çiftler" (80), "Terms of Endearment – Sevgi Sözcükleri" (83), "Madame Sousatzka" (88), "Steel Magnolias – Çelik Manolyalar" (89), "Postcards from the Edge – Hayatın Kıyısından Kartpostallar" (90), "Used People – Yorgun İnsanlar" (92), "Wrestling Ernest Hemingway – Ernest Hemingway'le Güreştim" (93), "Guarding Tess" (94), "Evening Star – Akşam Yıldızı" (96), "Bruno" (99).

Julie Andrews
(1935-)

SEN PERDENİN MARY POPPINS'İ, Von Trapp ailesinin dadısı, güzel sesli, güzel huylu ezeli bâkiresi olarak şöhret yap... Sonra gel, Blake Edwards'ın *Victor-Victoria* skandalına karış, üstelik *O'nun Çocuğu* filminde de göğüslerini fora et... Olacak şey mi?

Julie Andrews perdenin en iyi oyuncularından biri olmayabilir. 'Şarkı söyleyen rahibe' imajına alerjik olanlar veya onun kariyerini her zaman yeterince güçlü biçimde sürdüremediğini söyleyenler de çıkabilir. Ama bu kadının perdede,

en azından iki ayrı dönemde, birbirine 180 derece zıt iki kimliğe sahip olabildiği ve üstelik her ikisiyle de alay edebilecek bir zekâya sahip olduğu düşünülürse, hiç de küçümsenmeyecek bir kişilik olduğu da kesinleşir.

Julia Elizabeth Wells adıyla doğan İngiliz kökenli oyuncu, ikisi de sahne sanatçıları olan ana-babası nedeniyle, daha 12 yaşında Londra'da "Starlight Revue" adlı bir müzikalde sahneye çıktı. Sonra "The Boy Friend" adlı bir müzikalde başarı kazandı ve onunla birlikte Broadway'e gitti. 1956'dan itibaren Broadway tarihinin en büyük başarılarından birini kazanan Alan Jay Lerner-Frederic Loewe müzikali "My Fair Lady"deki Eliza Doolittle rolüyle tanındı. Bu rolü birkaç yıl üst üste oynamak zorunda kaldı: New York, Londra ve kimi başka büyük şehirlerde... Ancak oyun Hollywood tarafından filme alındığında, Warner Bros hiç sinema deneyimi olmayan oyuncu yerine Audrey Hepburn'ü yeğledi. Bu, sinema tarihinde hâlâ en büyük 'casting' yanlışlarından biri sayılmaktadır.

My Fair Lady'yi Audrey'e kaptıran Julie Andrews, intikamını hemen, aynı yıl aldı. Walt Disney'in *Mary Poppins* adlı filminde başrol oynadı ve bu ilk filmiyle Oscar aldı. Ödül töreninde, *My Fair Lady*'deki rolü ona vermeyerek dolaylı biçimde *Mary Poppins*'e, dolayısıyla Oscar'ına yol açan Warner Bros patronunu anmayı ihmal etmedi: "Bu başarıyı mümkün kılan herkese, özellikle de Jack Warner'a teşekkür ederim!"... Ertesi yıl ise sinema tarihinin en çok kâr getirmiş müzikali olan, Robert Wise'ın ünlü Rodgers-Hammerstein sahne oyunu uyarlaması *The Sound of Music – Neşeli Günler*'de, yedi çocuklu Von Trapp ailesine dadılığa gelen rahibe Maria'yı oynadı. Ve yeniden Oscar'a aday gösterildi. Art arda bu iki müthiş başarı, yıllar boyu dünya sinemalarında ve sonra TV'de hep gösterilen bu iki ölümsüz film, onun sinema tarihine geçmesine yetmişti bile... TIME dergisi o yıllarda şöyle yazıyordu: "O herkesin oğlan kılıklı kız tenis partöneridir. O hepimizin kızı, kız kardeşi, annesidir... O kardaki Noel hediyesi, bir ateşbaşı yoldaşı, geçit törenlerinin gülen palyaçosu, soğuk bir kış gecesinde şiir okunacak kızdır!"...

Andrews 1960'larda tiyatroda ün yaptığı sıralarda

Andrews, art arda farklı kimlikler denediği filmlerde de oynadı: Arthur Hiller'ın *The Americanization of Emily,* Alfred Hitchcock'un *The Torn Curtain – Esrar Perdesi,* George Roy Hill'in *Hawaii*... Ancak, ilk iki filminde yarattığı imaj son derece dayanıklı çıkmıştı. Seyircinin artık onu beyazlığın ve temizliğin simgesi olan, billur sesiyle şarkılar da söyleyen bir ezeli bâkire kimliğinin dışında kabul edebilmesi nerdeyse olanaksızdı. Gerçi elinden geleni yapıyordu. Hatta bir aralar 'Mary Poppins is a Junkie – M. P. bir keş!' yazılı rozetlerle dolaştığı bile görülmüştü!... Bir yönetmen onun için "sustalı çakıyla dolaşan bir hemşire" derken, yazar Moss Hart şöyle diyordu: "Öylesine güçlü bir İngiliz kişiliği var ki, insan, bunlar Hindistan'ı nasıl kaybettiler, şaşıyor!"... Yine George Roy Hill'le

Thoroughly Modern Millie veya yine Robert Wise'la *Star* (ünlü sahne sanatçısı Gertrude Lawrence'in yaşam öyküsü) filmlerinde oynadı. İkisi de türlerinin son derece düzeyli örnekleri olmalarına karşın, bu filmler iş yapmadı. Seyirci, Andrews'un yerleşik imajına biraz da olsa sırt dönmesini olumlu karşılamamıştı.

Julie Andrews
Neşeli Günler'*de*

Andrews, 1969 yılında yönetmen Blake Edwards'la evlendi. Bu onun kariyerinde bir dönüm noktası oluşturacaktı. Tam 1970 yılında onun *Darling Lili – Sevgili Lili* adlı filminde rol aldı. Ardından *The Tamarind Seed – Ateşle Oynayan Adam* geldi. Bu filmlerde Andrews, sahte saflığının ve saman alevi gibi parlayan saldırgan dişiliğinin renklendirdiği tipik burjuva kadınlarını oynuyordu. Son iki filmin görece başarısızığı üzerine, bir süre perdeyi bıraktı. Beş yıl sonra döndüğünde, yine Edwards'ın *10 – On* adlı ünlü filminde oynadı. Gerçi filmin asıl yıldızı Bo Derek'ti ve Andrews, Derek'in cazibesiyle şaşkına dönen Dudley Moore'un eşi olarak, görecelikle pasif bir roldeydi. Ama filmin büyük başarısı, onu yeniden gündeme getirdi. Ve yeni bir döneme başladı.

Bu dönemde birbirinden renkli kompozisyonlar çizecek ve sanki o *Neşeli Günler* dönemindeki imajının geride kalan son kırıntılarını da yok edecekti. *S.O.B. – O'nun Çocuğu* adlı filmde, çevirdiği filmin beğenilmemesi karşısında, onun dağıtıma çıkması için günün talepleri doğrultusunda seks bölümleri ekleyerek filmini erotik bir yapıma dönüştüren bir yönetmenin yıldızını oynadı. Ve bu alaycı filmin sonundaki görkemli bir dans sahnesinde, sutyenini atarak göğüslerini gösterdi!... Gerçi sahne son derece estetikti ve çıplaklığı sadece birkaç saniye sürüyordu. Ama bu kadarı yetmişti: rahibe-dadı Maria'nın ve iyilik timsali Mary Poppins'in de zamana uyup çıplak gözükmesiyle, artık çağımızın nasıl bir çağ olduğu daha iyi anlaşılıyordu!...

Ama Andrews'un, eşi Edwards yönetimindeki sürprizleri bitmemişti. *Victor-Victoria* adlı ünlü filmde, 1930'ların çılgın Paris'inde ilgi görmek için 'kadın olmuş bir erkek' pozuna giren bir kadın şarkıcıyı oynadı. Normal bir kadına gösterilmeyen ilgi, bu sahte 'dönme'ye gösteriliyor ve o da şöhret basamaklarının tepesine çıkıyordu. Cinselliğin, en aşırı ve sıradışı alanlarıyla birlikte, artık yaşamımızın temel yönlendiricisi olduğu bir dönemin bu alaycı filmi, Andrews'a yeni hayranlar ve de tam 17 yıl sonra yeni bir Oscar adaylığı getirdi.

Andrews daha sonra, yine Edwards'ın bir Truffaut filmi uyarlaması *Kadınları*

Seven Adam ve son derece özyaşyamsal ve içten filmi *That's Life – İşte Hayat*'ta oynadı. Bu filmde bencil ve evhamlı bir kocanın, Jack Lemmon'ın anlayışlı, sevecen eşi rolünde müthişti. Ölümcül hastalığını son güne dek kocasından saklayan bir eş... Andrei Konchalovsky'nin *Tek Kişilik Düet*'inde, yine ölümcül bir hastalığa yenilen bir kadını oynadı. 1990'larda ise bir TV söyleşi programı, bir konser turu ve 1993'te yeniden Broadway'e dönerek Stephen Sondheim rövüsü *Putting It Together*'de oynama gibi etkinlikler arasında, sadece bir tek film çevirebildi: vaktiyle bizde de sevilen François Billetdoux oyunu "Çin Çin"den uyarlanan Gene Saks komedisi *A Fine Romance*. Marcello Mastroianni ile birlikte oynadığı bu pek parlak olmayan salon komedisi, onun şimdilik son filmi olarak gözüküyor.

BAŞLICA FİLMLERİ:

"Mary Poppins" (1964 – ilk), "The Americanization of Emily – Emily'nin Amerikanlaştırılması" (64), "The Sound of Music – Neşeli Günler" (65), "Torn Curtain – Esrar Perdesi" (66), "Hawaii" (66), "Thoroughly Modern Millie – Komik Kız" (67), "Star! – Yıldız" (68), "Darling Lili – Sevgili Lili" (70), "The Tamarind Seed – Ateşle Oynayan Adam" (74), "Ten – On" (79), "Little Miss Marker" (80), "S.O.B. – O'nun Çocuğu" (81), "Victor/Victoria" (82), "The Man who Loved Women – Kadınları Seven Adam" (83), "That's Life! – İşte Hayat" (86), "Duet for One – Tek Kişilik Düet" (86), "A Fine Romance" (92).

Alain Delon

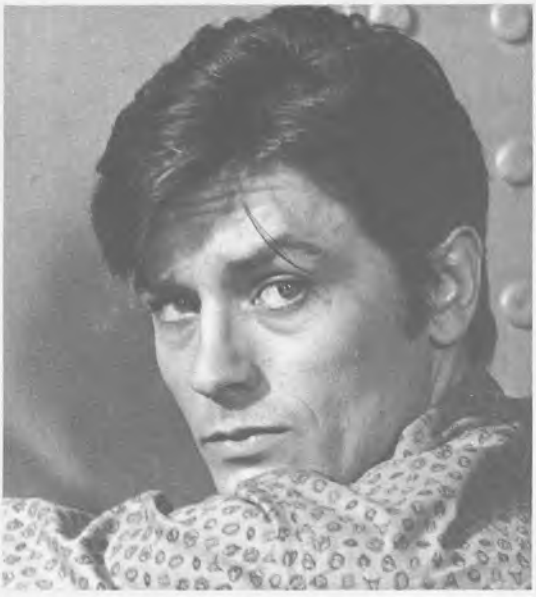
(1935-)

YALNIZ FRANSIZ DEĞİL, belki dünya sinemasının gelmiş-geçmiş en güzel erkeği, en 'parlak çocuğu'. Kadife bakışları, çıkık elmacık kemikleri, kusursuz ağzı, alaycı gülüşü, âsi saçlarıyla birkaç kuşak boyu kadınlara iç geçirtmiş baştan çıkarıcı...

Kavgalı bir evlilik yapıp sonradan ayrılan bir ailenin sorunlu büyüyen çocuğu Alain, çeşitli Katolik okullarında okudu, ama hepsinden kovulmayı başardı. Kasap çıraklığı yaparken, 17 yaşında askerlik için başvurdu, o zamanlar Hindiçini'de (sonraki Vietnam) savaşan orduya girdi, Dien-bien-phu'nun kuşatılmasına katıldı. 21 yaşında döndüğünde, işsiz-güçsüz bir genç adamdı. Öylesine yakışıklıydı ki, herkes ona sinemayı tavsiye ediyordu. Bir Cannes şenliğine katıldı, aynı anda Fransa ve ABD'den öneri aldı. Kendi yurdunu tercih etti ve Yves Allegret'nin *Kadın İşe Karışırsa* filmiyle sinemaya adım attı. Yıl 1957 idi.

Fransız sinemasının taze kana gereksinme duyduğu bir dönemdi. Hemen tüm ünlü oyuncular yaşlanmışlardı. Eşsiz Gérard Philipe ise 1959'da ölüp gidecekti. Delon, biraz sonra gelecek Yeni-Dalga'nın genç yıldızlarına öncülük etti.

Adları *Christine; Faibles Femmes – Üç Sevgili, Plein Soleil – Kızgın Güneş* olan filmlerde, zamanın gençliğini müthiş etkiledi. Örneğin *Üç Sevgili* o yıl Yeni Melek sinemasında oynadığında, İstanbul'un tüm genç kızları birer Delon hayranı kesilmişlerdi!... Filmler önemsizdi, ama yeni oyuncunun karizması yadsınamazdı. *Christine*'i çevirirken tanıştığı Alman yıldızı Romy Schneider'le dillere düşen bir aşk hikâyesi yaşayacaktı. Asla evlenmediler, ama ilişki uzun zaman sürdü. Sonradan bittiğinde, bunun Romy üzerinde yıkıcı etkileri olacaktı.

Alain Delon

Ancak Delon'un karizması usta yönetmenleri de etkiliyordu. Hiçbir oyunculuk eğitimi görmemiş olan genç adam, içgüdüsüyle doğru oyunu veriyor, belki belli bir çekingenlikten gelen mesafeli, biraz soğuk oyunu ise modern bir oyun anlayışına garip biçimde denk düşüyordu. Böylece *Kızgın Güneş*'in René Clément'ından sonra, diğer ustalar da sıraya girdi: Luchino Visconti, onun delikanlı güzelliğine ilgisiz kalamadı ve *Düşman Kardeşler* adlı başyapıtında, ona en güzel birkaç rolünden birini verdi: yüz güzelliği, aynı zamanda melek gibi bir ruh güzelliğini de yansıtan, kalabalık bir göçmen ailesinin temel direği olarak özveriye atılmaya hazır Rocco... Yani bir tür modern Hazret-i Yusuf... Ardından Antonioni'nin onu Monica Vitti'nin karşısında bir borsa yuppie'si olarak oynattığı *Batan Güneş*, yine Clément'ın çok sevimli tarihsel fantezisi *Quelle Joie de Vivre – Yaşamak Ne Güzel*, bir diğer Visconti başyapıtı, Salinas kontunun yeğeni Tancredi'yi oynadığı *Leopar* geldi. Delon artık Avrupa'nın en gözde genç aktörüydü. Serserilik günleri geride kalmıştı. Visconti'yle olan büyük dostluğu, onun ilk ve son kez tiyatro yapmasını da sağladı: Paris'te Romy Schneider'le birlikte Ortaçağ yazarı John Ford'un *Dommage que'elle soit une Putain – Bir Fahişe Olması Ne Yazık!* adlı oyununda oynadılar.

Ama tüm bunlar Delon'a yetmiyordu. O yalnızca Romy'yi değil tüm kadınları, yalnızca ustaların prestij filmlerini değil, kitlenin kendisine tapacağı çok popüler filmleri de istiyordu. İnanılmaz bir başarı hırsı, görülmemiş bir sevilme açlığı vardı. Belki sevgisiz geçen çocukluk yıllarının bir sonucuydu bu... Ayrıca sinemada yalnızca oyuncu olmak değil, film yapımının her aşamasını denetim altında tutan çok daha yetkili biri olmak istiyordu. Kısacası, her alanda iktidar istiyordu. 1962'de kendi yapımevini kurdu. İlerde yapımcılık ve yönetmenliği de deneyecekti. Ama ilk zamanlarda, önem verdiği filmlere mali destek sağlamakla yetindi.

60'larda son derece etkindi. Ve artık Amerikan piyasasına da açılmıştı. Tüm genç yıldızlar gibi o da, en azından bir kez, Jean Gabin'le karşı karşıya gelmeliydi. *Mélodie en sous-sol – Vurgun*, daha sonraysa *Sicilyalılar Çetesi* ve de *Şehirde İki Adam* büyük başarı kazandı. Fransızlar eski ve yeni idollerinin birlikteliğine

her zaman önem vermişler ve Gabin'i Delon'un yanı sıra, Belmondo veya Bardot'yla da eşleştirmişlerdi. *Büyük Aşklar; Kara Lale* gibi tarihsel filmlerde oynuyor, ilkinin bir skecinde ilk ve son kez Brigitte Bardot'yla beraberliği olay sayılıyordu. René Clément'ın *The Love Cage – Aşk Kafesi*'nde Jane Fonda, Anthony Asquith'in *Sarı Otomobil*'inde Shirley MacLaine, Ralph Nelson'ın *Once A Thief – Doğru Yoldan Ayrılanlar*'ında Ann-Margret, Mark Robson'ın *Zafer Yolları*'nda Anthony Quinn ve Claudia Cardinale, Robert Enrico'nun *Macera Peşinde*'sinde Lino Ventura, Jean Herman'ın *Elveda Dostum*'unda Charles Bronson, Jack Cardiff'in *Motosikletli Kız*'ında şarkıcı Marianne Faithfull'la birlikte oynuyor, bu aşk veya dostluk öyküleri büyük ilgi görüyordu. 1965-66 yıllarını ABD'de geçirecek, ancak Hollywood onun Latin cazibesini kullanmakta yetersiz kalacaktı.

Delon, yavaş yavaş dönemin ilgi gören türü olan polisiyeye kayıyor ve bu Fransız usülü polisiyelerde, yakışıklı, ama soğuk, yalnız ve mutsuz adam kimliğini eldiven gibi kişiliğine geçiriyordu. Özellikle türün ustası Jean-Pierre Melville ona harika roller verdi. *Le Samourai – Kiralık Katil*, meslek hayatının en güzel rollerinden birini getirdi ona... Filmin jeneriklerinde şu sözler yazılıydı: "Bir samuray'ın yalnızlığından daha büyük bir yalnızlık yoktur... Belki ormandaki kaplanın yalnızlığı dışında"... Delon, o yalnızlığı ve o yasadışı ormandaki yalnız si-

Delon Zafer Yolları'nda Anthony Quinn ve Claudia Cardinale ile

lahşor kişiliğini çok iyi verdi. Melville'le *Kızıl Çember* ve *Gecelerin Adamı* filmlerinde de birlikte çalıştılar. Jacques Deray'ın *La Piscine – Sen Benimsin* filmiyse Amerikan tarzı bir kara-film ve yıllar sonra Romy Schneider'le yeniden birlikte olduğu en önemli filmlerinden biriydi.

70'lerdeki çabaları karışıktı. *Borsalino; Kızıl Güneş; Flic Story – Öldürmek Hırsı* gibi kaliteli eğlencelikler çevirdi. Büyük oyuncu Simone Signoret ile ilk kez *La Veuve Couderc – Kaçak* adlı Georges Simenon uyarlamasında bir araya geldiler. Başarı büyük olunca, *Les Granges Brulées – Ve Duvarlar Çatladı* adlı serüvende yeniden buluştular... Arada kişisel filmlere dönüyordu: Joseph Losey'in *Meksika'da Cinayet*'inde Leon Troçki'yi öldüren Ramon Mercader'i tüm karmaşıklığı içinde canlandırdı ve bir kez daha, özel hayatında artık ayrıldığı Romy Schneider'le birlikte oynadı. Alain Jessua'nın modern korku filmi *Traitement de Choc – Şok*, yeniden Losey'le birlikte çalıştığı unutulmaz *M. Klein – Kaderi Arayan Adam* da anılmalı.

Alain Delon 1970'lerde

Ancak o yıllarda, Delon'un ne pahasına olsa olsun kitle ilgisini arayan popülist türde filmleri ağır basmaya başladı. Art arda tam beş filminin adında aynı sözcüğün, Fransızca'da 'polis'in argo karşılığı olan 'flic' sözcüğünün geçmesi bir raslantı olamazdı!... Bu hırsız-polis ve gangster öyküleri, onun kariyerine bir şey ekleyecek filmler değildi. Ama o ısrarla bunları çekmeye koyuldu: *Şehirde İki Adam; Les Seins de Glace – Buzdan Göğüsler; La Race des Seigneurs – Gölgedeki Aşk; Borsalino Çetesi; Çingene; Comme un Boomerang – Geri Tepen Silah; Gang; Mort d'un Pourri – Aranan Hedef; Üç Adam Ölecek*, vs. 1960 sonlarında Fransa'da patlak veren bir skandala, Yugoslav kökenli bir bodyguard'ının ölü bulunması nedeniyle, o zamanlar evli olduğu oyuncu Nathalie Delon'la birlikte o da karıştı. Hatta bir ara eşcinsellik imâları olduğunda, bu maço oyuncu, kendisini savunmaya geçeceği yerde, büyük bir cesaretle şunu söyledi: "Kiminle yatmak istediğim, benim işimdir. İstersem bir keçiyle bile yatağa girebilirim!" Tuhaftır, o zamanlar çok konuşulan bu skandal, onun kariyerine hiçbir zarar vermedi. Seyirci filmlerinde Mafya ile bunca içli-dışlı olan birinin özel hayatında da öyle olmasını normal karşılamıştı!...

80'lerde *Airport 80; Le Toubib – Doktor; Le Choc – Şok* gibi aynı türde filmlerin arasına, Delon'un kendi kendisini yönettiği filmler de katıldı: *Pour la Peau d'un Flic – Bir Polisin Hayatı* ya da *Le Battant*. Ama bu filmlerin ötekilerden pek bir farkı yoktu. Arada yine şaşırtıyor ve çok farklı filmlerde gözükebiliyordu: Alman yönetmeni Volker Schloendorff'un Marcel Proust uyarlaması *Swann'ın Aşkı*'ndaki Charlus rolü ya da Bertrand Blier'nin *Notre Histoire – Ayrı Odalar*'ındaki kişiliği. Bu sonuncu filmdeki alışılmadık kompozisyonu, ona bir César ödülü de getirdi. 80 sonları ve 90'larda film çalışmalarını iyiden iyiye azalttı. Rol

aldığı José Pinheiro veya Jacques Deray filmleri, eski başarıları getirecek gibi değildi. Yine de, 90'lı yıllarda Gilles Béhat'nın *Dancing Machine* veya Jean-Luc Godard'ın *Yeni-Dalga* gibi sürprizleri de olmuyor değil...

Delon, iyi yaşlanıyor. Yüzündeki çizgilere ve sertleşen hatlarına karşın, hâlâ yakışıklı bir erkek... Hollywood'da olsaydı, o hâlâ sık sık başrollere çıkar olurdu. Hayatı dolu dolu yaşayan ve biraz Sinatra gibi, yasa-yasadışı çizgisinin iki yanında da kendisine gezinti alanları bulan sanatçı, şöyle diyor: "Bir aktörün diğerlerinden farklı biri olduğunu düşünenler yanılıyor. Bir aktör, insanlarla, toplumla hep ilişki halinde kalmalı. En önemlisi budur." O, insanlarla da, kadınlarla da hep ilişkide kaldı. Nathalie Delon'dan olan oğlu Anthony Delon da yakışıklı ve o da oyuncu oldu. Ayrıca çok ileri yaşta yeniden baba oldu ve çocuklarını sevmek zevkini tattı. 1980 sonlarında plak da dolduran Delon, daha bir süre Fransız medyasının vazgeçemeyeceği parlaklıkta bir isim olmayı sürdürecek.

BAŞLICA FİLMLERİ:

"Quand La Femme s'en Mele – Kadın İşe Karışırsa" (1957 – ilk), "Christine" (58), "Faibles Femmes – Üç Sevgili" (59), "Plein Soleil – Kızgın Güneş" (60), "Rocco et ses Frères – Düşman Kardeşler" (60),"Quelle Joie de Vivre – Yaşamak Ne Güzel" (61), "L'Eclisse – Batan Güneş" (62), "Il Gattopardo – Leopar" (63), "Melodie en Sous-sol – Vurgun" (63), "La Tulipe Noire – Kara Lale" (64), "The Love Cage – Aşk Kafesi" (64), "The Yellow Rolls-Royce – Sarı Otomobil" (64), "Once A Thief – Doğru Yoldan Ayrılanlar" (65), "Texas Across the River – Her Şey Aşk İçin" (66), "The Lost Command – Zafer Yolları" (66), "Les Aventuriers – Macera Peşinde" (67), "Le Samourai – Kiralık Katil" (67), "Diaboliquement Votre – Şeytan Ruhlu Kadın" (67), "The Girl on a Motorcycle – Motosikletli Kız" (68), "Adieu l'Ami – Elveda Dostum" (68), "La Piscine – Sen Benimsin" (69), "Le Clan des Siciliens – Sicilyalılar Çetesi" (69), "Jeff – Aşksız Hayat Olmaz" (69),"Borsalino" (70), "Le Cercle Rouge – Kızıl Çember" (70), "The Red Sun – Kırmızı Güneş" (71), "La Veuve Couderc – Kaçak" (71), "The Assassination of Trotsky – Meksika'daki Cinayet" (72), "Un Flic – Gecelerin Adamı" (72), "Scorpio – Akrep" (73), "Traitement de Choc – Şok" (73), "Deux Hommes dans la Ville – Şehirde İki Adam" (73), "La Race des Seigneurs – Gölgedeki Aşk" (74), "Les Seins de Glace – Buzdan Göğüsler" (74), "Borsalino et Co. – Borsalino Çetesi" (74), "Flic Story – Öldürmek Hırsı" (75), "Le Gitan – Çingene" (75), "Monsieur Klein – Kaderi Arayan Adam" (76), "Comme un Boomerang – Geri Tepen Silah" (76), "Le Gang – Gang" (77), "Mort d'un Pourri – Aranan Hedef" (77), "Le Toubib – Doktor" (79), "Trois Hommes a Abattre – Üç Kişi Ölecek" (80), "Un Amour de Swann – Swann'ın Aşkı" (84), "Notre Histoire – Ayrı Odalar" (84), "Le Passage – Geçit" (86), "Dancing Machine" (90), "Nouvelle Vague – Yeni Dalga" (90), "Les Cent-et-une Nuits – 101 Gece" (95), "Le Jour et la Nuit – Gece ve Gündüz" (97). "Une Chance sur Deux/ Half A Chance – Yarım Şans" (98).

Glenda Jackson
(1936-)

İNGİLİZ SİNEMASININ acı tebessümlü mutsuz kadını, özellikle Ken Russell filmlerinin – ve de başkalarının – güçlü ve bağımsız kişiliği... Bağımsızlık duygusunu, günün birinde politika uğruna sinemayı elinin tersiyle iterek ve bakanlığa dek yükselen bir kariyeri seçerek de gösteren...

Glenda Jackson, Cheshire yöresinin Birkenhead kasabasında doğdu. Bir tuğla duvar örücüsünün kızıydı. Daha 16 yaşında amatör bir tiyatroya katılmak üzere okulu bıraktı. Bir 10 yıl kadar, repertuar tiyatrolarıyla garsonluk, telefon memureliği, eczacı kalfalığı gibi meslekleri bir arada yürüttü. 1963 yılında Lindsay Anderson'ın ünlü *Sporcunun Hayatı* filminde küçük bir rol aldı. Ama asıl başarısı tiyatroyla gelecekti. 1964'te, Peter Brook'tan kendi tiyatro trupu "Theatre of Cruelty – Zalimlik Tiyatrosu"na katılması için davet aldı. Sonra, vaktiyle bizde de büyük ilgi gören Peter Brook'un "Marat/Sade" oyunundaki Charlotte Corday rolüyle, birden dikkatleri üzerine çekti. Oyun önce Londra, sonra New York'ta büyük ilgi gördü. Sonra filme alınınca, Jackson yine aynı rolü oynadı. Şöyle diyecekti: "Oyuncu olmak için büyük bir tutkum yoktu. Ancak bir eczanede ömür tüketmekten daha iyi bir iş olduğu da kesindi!"

Glenda Jackson, Oliver Reed'le Âşık Kadınlar'*da*

Jackson, sonra kendisini yoğun bir öneri yağmuru altında buldu. Birkaç filmden sonra, BBC için yapageldiği kısa filmlerden ilk kez uzun filmlere geçmekte olan Ken Russell'ın İngiliz yazarı D. H. Lawrence'dan uyarladığı *Women in Love – Âşık Kadınlar*'daki Gudrun Brangwen rolünü üstlendi.

1920'lerde ilk cinsel deneyimlerini yaşayan ve erkeklerle ilişkilerinde özgürlük ve bağımsızlık kazanmayı deneyen iki kadının serüveni, Russell'ın çarpıcı görselliği, cinselliğe zamanı için cesur yaklaşımı ve içerdiği lirizmle herkesi şaşırttı. Şaşıranlar arasında, Hollywood'da Akademi üyeleri de vardı: Glenda Jackson, hemen hemen ilk önemli filmiyle bir Oscar ödülü aldı. Hemen ardından gelen bir diğer Ken Russell filmi, ünlü *The Music Lovers – Yalnız Kalpler*, Jackson'a yine aykırı bir kadın kimliği getirdi: eşcinsel besteci Çaykovski'yi gerçekten seven, ama onun ilgisizliğiyle akıl hastanesine düşerek orda canveren eşi Antonina Milyukova'yı oynadı. Başarı yine tamdı ve Jackson, 70 başlarının, özellikle aydınlar nezdinde en parlak kadın yıldızıydı.

Ardından John Schlesinger'in benzer türdeki *Sunday, Bloody Sunday – Allahın Belası Bir Pazar*'ı geldi. Jackson bu kez, sevdiği delikanlıyı olgun bir erkekle

Jackson Allahın Belası Bir Pazar*'da Peter Finch (sol başta) ve Murray Head'le*

(kendisinin değil, delikanlının sevgilisi olan bir erkekle!) paylaşmak zorunda kalan bir kadını oynuyordu. Bu rolüyle bir Oscar adaylığı kazandı. İngiliz sinemasının o yıllarda patlak veren 'cinsel devrim' etkisi altında anlattığı bu öyküler, sinema için oldukça yeniydi. Jackson ise modern, ama dişi kadınlığı ve yepyeni duyguları ifade etmedeki yeteneğiyle, bu filmler için ideal kadındı. *Mary, Queen of Scots*'da İskoç kraliçesi Mary'yi oynayan Vanessa Redgrave'in karşısında, mağrur ve zalim bir kraliçe Elizabeth'ti: Bette Davis'in ünlü kompozisyonunu unutturacak kadar!... Michael Apted'in *Triple Echo – Üçlü Oyun*'unda ise, savaş içinde sevdiği bir askeri ordudan kaçmaya teşvik eden ve onu kız kardeşi kılığına sokan bir kadını oynadı. Hep aşırı, yoğun, bir hastalık gibi yaşanan umutsuz aşklar, cinsel sapmaları bir tutkunun ayrılmaz parçası haline getiren öyküler... Jackson'la sinema sanki beklediği yeni, gözüpek ve cesur kadın kimliğini bulmuştu.

Jackson, 1972'de aslında pek önemli olmayan bir evlilik güldürüsüyle, Melvin Frank komedisi *A Touch of Class – Yastık Kavgası*'yla bir Oscar daha kazandı. Üç yıl içinde ikisini kazandığı üç Oscar adaylığı, onu artık çağın en önemli oyuncularından biri haline getirmişti: belki de yeni bir Katharine Hepburn!... Ancak Hepburn kadar sinemaya tutkunluğu, inadı ve bağlılığı yoktu. Arada kimi ünlü kişilikleri oynadı: *Bequest to the Nation*'da Lady Hamilton, *Hedda*'da ünlü Ibsen kahramanı Hedda Gabbler, *Incredible Sarah*'da efsanevi oyuncu Sarah Bernhardt oldu. Ve Hedda rolüyle yeni bir Oscar adaylığı daha aldı. Jean Genet uyarlaması *Maids – Hizmetçiler* ve romantik Joseph Losey filmi *Romantik Bir İngiliz Kadını*, en iyi filmleri arasında sayılabilir. Ancak daha sonra aynı başarıyı sürdüremedi. Art arda oynadığı *Nasty Habits; The Class of Miss MacMichael; Stevie*, saygın, düzeyli, ama pek albenisi olmayan filmlerdi. 1980 yılında *Hopsotch* adlı komedide Walter Matthau'nun karşısında bir kadın milletvekilini oynadı. Matthau şöyle diyecekti: "O bir rüya gemisi, profesyonelliğin doruğu, şahane bir aktris."

Jackson, 80'lerde oyunculuğa karşı ilgisini yavaş yavaş yitirdi. Pek anlaşılmamış Robert Altman güldürüsü *Health*, talihsiz oyuncu Patricia Neal'in çocuk felcine karşı verdiği savaşımı anlatan TV yapımı *The Patricia Neal Story*, Rebecca West romanından yapılan ilginç uyarlama *Askerin Dönüşü*, yine ilgi çekici bir uyarlama olan John Irwin filmi *Turtle Diary – Kaplumbağa Güncesi*, son iyi filmleri arasındaydı. Yıllar sonra yeniden Ken Russell'la bir araya gelerek *Salome's Last Dance – Salome'nin Son Dansı*'nı çevirdiler: bu Oscar Wilde uyarlaması da, kimi yandaşlar edinmesine karşılık ne Jackson'a, ne de Russell'a eski başarılarını getiremedi.

Bir dönemde evli kaldığı Roy Hodge şöyle demişti: "Politikaya atılsa başbakan olurdu. Cinayete atılsa da Karındeşen Jack!"... Allahtan Jackson politikayı seçti. İşçi Partisi'ne girerek çalışmaya başladı ve 1992'de seçilerek parlamentoya girmesi üzerine, sinemayı tümüyle bıraktığını açıkladı. İnsanlara bir şeyler verebilmek için daha iyi bir yol bulmuştu. Yeni işinde, 1997 yılında bakan olacak kadar inat ve başarı gösterdi. Belki politikanın sinema yapmanın bir başka yüzü olduğunu keşfetmişti. Tıpkı Shirley Temple, Ronald Reagan veya Melina Mercouri gibi!...

BAŞLICA FİLMLERİ:

"This Sporting Life – Sporcunun Hayatı" (1963 – ilk), "Marat/Sade" (66), "Negatives" (68), "Women in Love – Âşık Kadınlar" (69), "The Music Lovers – Yalnız Kalpler" (70), "Sunday, Bloody Sunday – Allahın Belası Bir Pazar" (71), "Mary Queen of Scots – İskoç Kraliçesi Mary" (71), "A Touch of Class – Yastık Kavgası" (72), "The Triple Echo – Üçlü Oyun" (72), "A Bequest to the Nation" (73), "The Maids – Hizmetçiler" (73), "The Romantic English Woman – Romantik Bir İngiliz Kadını" (75), "Hedda" (76)," The Incredible Sarah" (76), "Nasty Habits" (76), "Stevie" (78), "Health" (80), "Hopsotch" (80), "Return of the Soldier – Askerin Dönüşü" (82), "Turtle Diary – Kaplumbağa Güncesi" (85), "Salome's Last Dance – Salome'nin Son Dansı" (88), "Rainbow – Gökkuşağı" (89), "Doombeach" (90).

Warren Beatty

(1937-)

MARLON BRANDO-sonrası dönemin en yakışıklılarından, uzun süre nerdeyse yalnızca jigolo rollerine mahkûm olacak kadar çekici kalan, ama sonraki yılların gitgide olgunlaşan ve iyi oyunculuğa geçen star-yönetmen-yapımcı figürü, Clyde Barrow'dan Mickey One'a, Dick Tracy'den Bugsy'ye tam 40 yılı kapsayan bir efsane...

Warren Beatty, Shirley MacLaine'in üç yaş küçük kardeşidir. Ancak soyadları ayrı olduğu gibi, Hollywood'da da nedense pek birlikte anılmamışlardır. Sinema başkentinin görebildiği en güzel erkeklerden biri olan Beatty, fiziksel avantajları-

nı çok iyi kullanarak, yine Hollywood'un gördüğü en ünlü kadın avcılarından biri olmuştur. Bir yerde alaylı biçimde şöyle deniyor: "Eğer perdedeki oyunculuğu, efsaneleşen libidosunun düzeyine yaklaşabilseydi, sinema tarihinin en önemli starı olurdu!" Ama en önemlisi olmadıysa da gerçek bir star ve Hollywood denen efsanenin önemli taşlarından biri olduğu da kesindir.

Warren Beatty

Beatty, çok küçük yaştan oyuncu olmak istedi ve tiyatro deneyimleri yaşadı. Annesinin o ve Shirley'nin birlikte oynadığı küçük oyunlar yazıp yönettiği söylenir. Sonra Stella Adler'le birlikte oyunculuk çalıştı. Birkaç sahne ve TV deneyiminden sonra, gerçek bir star keşfedicisi olan Elia Kazan, popüler tiyatro yazarı William Inge'in bir yapıtından yola çıkan *Splendor in the Grass – Aşk Bahçesi* filmi için onu seçti. Bu filmde, Büyük Bunalım yıllarının güney ABD yörelerinde, taraflardan birini – Natalie Wood'un oynadığı genç kızı – sonunda akıl hastanesine düşüren trajik bir aşkın kahramanı olan genç adam rolünde, gerçekten içburucu bir oyun verdi. Ardından yaşlanmış bir Vivien Leigh'in karşısında mağrur bir İtalyan jigolosunu oynadığı Tennessee Williams uyarlaması *The Roman Spring of Mrs. Stone – Roma'da Bahar* geldi. Sorunlu bir ailenin genç oğlunu oynadığı John Frankenheimer filmi *All Fall Down – Sarsılan Temel*, bir akıl kliniğinde tedavi ettiği hastasına tutulan bir genç doktoru oynadığı şiiir yüklü Robert Rossen filmi *Lilith*, modern Arthur Penn melodramı *Mickey One*, art arda oynadığı önemli filmlerdi.

Beatty, James Dean, Marlon Brando ve Montgomey Clift'lerin açtığı yoldan giden parlak bir genç yıldızdı artık... Genç ve erkekçe güzelliği, belli bir romantik tavrı da içeriyor ve ayrıca, belli ölçüde adı anılan aktörlerin mimiklerini kopya etmeye dayansa da, kendi kişisel oyun tarzı gitgide güçleniyordu. Zirveye çıkması ise yine bir Arthur Penn filmi, *Bonnie ve Clyde*'la olacaktı. Bu filmdeki Büyük Bunalım döneminin yarattığı genç ve sorumsuz soyguncu Clyde Barrow tipi, onun da katkısıyla büyük başarı kazandı ve film, 60 sonlarının en tipik ve simgesel sinema eserlerinden birine, sanki o dönem gençliğinin isyancı ve düzenkarşıtı bir anlam bulduğu bir manifestoya dönüştü. Bu filmi aynı zamanda parasıyla da destekleyen Beatty, bir de Oscar adaylığıyla başarısını perçinledi.

Elizabeth Taylor'la oynadığı George Stevens filmi *Kadın ve Kumar*, Julie Christie'ye eşlik ettiği Robert Altman anti-westerni *McCabe and Miller*, bir ABD başkan adayının gizemli ölümünü araştıran bir müfettişi oynadığı Alan Pakula filmi *The Parallax View*, diğer başarılı filmleri oldu. Arada sırf eğlencelik kabilin-

Beatty, Susannah York'la Kaleidoscope filminde

den kimi filmlere de yeteneğini ve parasını yatırdı. 1975 yılında yapımcılığını yüklendiği Hal Ashby filmi *Shampoo – Sosyete Kuaförü*'nde kadın delisi çılgın bir kuaförü oynadı. Ve bu film de tam bir başarıya dönüştü. Ona yeni bir Oscar adaylığı getiren...

Beatty, üst üste film çevirmektense, ara vermeyi ve ancak gerçekten ilgi duyduğu projelere zaman ayırmayı yeğliyordu. Geri kalan zamanını, iyi projeleri araştırmak kadar kadınlara da ayırıyordu. Söylenenlere göre, Hollywood'un en amansız Don Juan'larmdan biriydi. Yatağından geçmeyen ünlü ve güzel kadın vardı. Ama azdı!... Leslie Caron şöyle diyordu: "İlginç bir psikolojisi var. Sadece Oscar almış veya aday olmuş yıldızlar onu tatmin ediyor. Ona yaklaşan herkesi hırpalama eğilimi var. Yara-bere almadan onunla ilişkinizi bitiremezsiniz." Ünlü seksi yıldız Joan Collins ise daha açık sözlüydü: "O doymaz biri... Bir günde iki, üç, dört, hatta beş kez seks, onun için anormal değil. Aynı zamanda kadınlardan gelen telefonlara da yanıt vermek kaydıyla!"...

Ama özel hayatı ne olursa olsun, tam bir sinema canavarıydı. Aktörlükle yetinmiyor, tüm sorumluluğunu aldığı, yapıp yönettiği filmleri özlüyordu. 1978'de arzusunu ilk kez gerçekleştirdi. Fantastik bir aşk hikâyesini anlatan ve adını aynen aldığı Ernst Lubitsch filminden çok, *Here Comes Mr. Jordan* adlı klasik güldürünün bir yeniden çevrimi olan *Heaven Can Wait – Cennet Beklesin*, Beatty'ye dört önemli dalda dört Oscar adaylığı birden getirdi. Ayrıca film seyirci tarafından da çok sevildi.

Bundan üç yıl sonra, 1981'de Beatty başarısını perçinledi. Sovyet devrimine tanık olan Amerikalı gazeteci John Reed'in anılarına dayanarak bu olayı anlatan filmi *Reds – Kızıllar*, ona yine tam dört dalda Oscar adaylığı getirdi. Üç saatlik bu görkemli epik, daha ikinci denemesinde ona bir yönetmenlik heykelciği kazandırdı. Beatty, tam amacına ulaşmış ve her şeyinden sorumlu olduğu bir filmle büyük başarı kazanmıştı. Ancak, tam altı yıl bekledikten sonra çektiği ilk film, yakın dostu Elaine May'in yazıp yönettiği *Ishtar*, kadrodaki Beatty, Dustin Hoffman ve Isabelle Adjani'ye karşın, görkemli bir fiyasko oldu.

Ama Beatty yılmadı. Üç yıl bekledi ve sonra, ünlü çizgi-romanın bir uyarlaması olan *Dick Tracy*'yle döndü. Yönetip yapımcılığını yüklendiği ve başrolünü oynadığı bu film, büyük bir ticari başarı kazandı. Eleştiriler ise farklıydı. "Variety" 'büyük bir hayal kırıklığı' derken, Vincent Canby şöyle diyordu: "Sinemasal hayal gücü ve zekâda büyük bir atılım," Doğrusu biz de sinemada çizgi-roman anlayışını o güne dek en iyi kuran ve hâlâ da bu alanda en iyilerden sayılan bu filmi beğenenler arasındaydık. Hemen ardından ise *Bugsy* geldi. Las Vegas'ı Las Vegas yapan ünlü gangsterin öyküsü, Beatty'nin yapımcılığı ve Barry Levinson'ın yönetmenliğiyle çekildi. Ve çok başarılı oldu. Beatty ise oyuncu olarak tam beşinci Oscar adaylığını kazandı.

Beatty, daha önce de dediğimiz gibi, filmlerinin arasına hep uzun süreler koyuyor. *Bugsy*'den üç yıl sonra, bir Leo McCarey klasiğinin yeniden çevrimi olan *Love Affair – Aşk Hikâyesi*'nde oynadı. *Bugsy*'de tanıştığı ve yıllar süren uzun Don Juan'lık serüveninden sonra evlenip hayatının kadını yaptığı Annette Bening'le birlikte... Hayrettir, bu uslanmaz kadın avcısı hâlâ aynı evliliği sürdürüyor. Ve 90'lı yılların sonunda, yeniden yoğun biçimde sinemaya dönmüş bulunuyor: oynayıp yönettiği *Bullworth* ve hemen ardından *Town and Country* ile... Artık yaşlanan eski Don Juan'ın sinemada sanırım daha yapacağı şeyler var. Belki politikada da... Çünkü Beatty her zaman liberal davaları ve adayları desteklemiş ve bu amaçla çeşitli kampanyalarda görev almış ateşli bir siyaset meraklısı...

FİLMLERİ:

"Splendor in the Grass – Aşk Bahçesi" (1961 – ilk), "The Roman Spring of Mrs. Stone – Roma'da Bahar" (61), "All Fall Down – Sarsılan Temel" (62), "Lilith" (65), "Mickey One" (65), "Promise her Anything" (66), "Kaleidoscope" (66), "Bonnie and Clyde – Bonnie ve Clyde" (67), "The Only Game in Town – Kadın ve Kumar" (69),"McCabe and Mrs. Miller" (71), "Dollars – Büyük Soygun" (72), "The Parallax View" (74), "Shampoo – Sosyete Kuaförü" (75), "The Fortune" (75), "Heaven Can Wait – Cennet Beklesin" (78 – ayrıca yönetti), "Reds – Kızıllar" (81 – ayrıca yönetti), "Ishtar" (87), "Dick Tracy" (90 – ayrıca yönetti), "Bugsy" (91 – ayrıca yönetti), "Love Affair – Aşk Hikâyesi" (94), "Bullworth" (98 – ayrıca yönetti), "Town and Country" (99).

Jane Fonda
(1937-)

SİNEMANIN en çağdaş kadın imajı veren sanatçılarından biri... Ünlü bir oyuncu soyadı taşıdığı için, önce babasının şımarık kızı, sonra Roger Vadim'in cinselliği öğrettiği Amerikan bebeği, daha sonra bilinçli, sorumlu, ilerici çağdaş kadın... Ve, en son gelinen nokta, günümüzün bir medya imparatonun eşi, yani bir imparatoriçe olarak sırça köşke kapanış...

Jane Fonda'nın yaşamında, gerçekten de bu dört (hatta beş) temel dönem açık olarak gözlemlenebilir. Henry Fonda'nın kızı olarak tüm çocukluğu güneşli California'da ve stüdyoların yakınında geçti. Sonra, babalarının sinemadan uzak kalıp kendini tiyatroya adadığı bir dönemde, Jane ve kardeşi Peter Fonda, New York'a gelip Greeenwich'de bir akraba evinde kaldılar. Jane okul çağında hep temsillere çıkardı. Hatta 1954 yılında babasıyla birlikte bir okul temsili olarak sahnelenen "The Country Girl – Taşra Kızı"nda oynadı. Sonra Vassar üniversitesine gitti. Ama birden canı sıkıldı ve kapağı Paris'e atarak sanatla uğraştı. New York'a döndüğünde, kendisine yeni bir iş bulmuştu: modellik... Çeşitli dergilerde kapak kızı oldu.

Jane, 1958'de Lee Strasberg'le tanışarak ünlü Actors' Studio'nun yolunu tuttu. Ve tam 1960 yılında Broadway'e ayak bastı. Aynı yıl bir film önerisini değerlendirerek sinemaya da başlamış oldu. İlk dönemi, 1960'ların ilk beş yılına yayılır. Fonda bu dönemde en çok romantik güldürülerde oynadı: *Period of Adjustment – Karakolda Buluşalım; In the Cool of the Day – Güzel ve Şehvetli; Sunday in New York – New York'ta Bir Pazar...* Ama dramlarda da gözüktü: *The Chapman Report – Şehvetli Kadınlar*'daki frijid burjuva kadını veya *Walk on the Wild Side – Vahşi Yol*'daki fahişe rolleri gibi... Bu arada Fransız sinemasından aldığı önerileri de değerlendirerek, Alain Delon'la birlikte René Clément'ın ilginç polisiye filmi *The Love Cage – Aşk Kafesi* veya Roger Vadim'in *La Ronde – Aşk Zinciri* filmlerinde oynadı.

Sonuncu film, Fonda'nın hayatını değiştirdi. Çok iyi bir film olduğu için değil... Sadece Vadim'le tanışma fırsatını getirdiği için... Vadim, Brigitte Bardot'yu birden yıldız yapan, arkasından Anette Stroyberg'le 'meşgul olarak' onu da üne kavuşturan Fransız yönetmeni diye tanınıyordu. Jane Fonda adlı bu Amerikan bebeği de onun cazibesine dayanamadı. 1965 yılında evlendiler. Vadim, Fonda'ya da klasik Fransız reçetesini uyguladı. Onu somurtuk bâkire rollerinden canlı, enerjik bir dişiye dönüştürdü. Birlikte dört film yaptılar: *Aşk Zinciri*'nden sonra bir Emile Zola hikâyesinden uyarlanan *La Curée – Oyun Bitti*, skeçli bir film olan *Histoires Extraordinaires – Şeytanın Kurbanları*'nın bir bölümü (Vadim'in bu bölümdeki 'buluşu', Jane'i kardeşi Henry'yle birlikte iki âşık olarak sunmaktı!) ve de bir çizgi-roman kahramanını şık, cilalı, akıcı, son derece estetik, yeterince erotik, ama biraz kof bir filme dönüştüren uzay serüveni *Barbarella*... Yine de Fonda'nın bu filmdeki upuzun sarı saçları, madeni kostümü,

kasıklarına kadar çıplak bacakları, siyah çizmeleri ve elinden eksik etmediği lazer silahıyla, 1960'ların unutulmaz pop-ikonlarından birine dönüştüğü akıldan çıkarılmamalı.

Fonda, o yıllarda ABD'yi de tümüyle boşlamadı: Elliott Silverstein'in Lee Marvin'e Oscar kazandıran filmi *Cat Ballou – Kanunsuz Silahşör*, Arthur Penn'in Lillian Hellman uyarlaması ırkçılık-karşıtı melodramı *The Chase – Kaçaklar*, Otto Preminger'in erotik melodramı *Hurry Sundown – Korkunç İtiraf*, Sidney Pollack'ın Büyük Bunalım yıllarının acı eleştirisini içeren başyapıtı *Atları da Vururlar*... Ancak 1960 sonlarında aşk ve ardından evlilik bitti. Jane kürkçü dükkânına döndü. Yeni sevgilisi, genç siyasal militan ve eylemci Tom Hayden'dı. 1973'te evlendiler ve tam 16 yıl evli kaldılar!... Jane de birden erotik dişi kimliğinden çıkıp sosyal konulara ve ilerici davalara ilgi duyan bilinçli bir kadına dönüştü. Bir dizi 'anti-establishment/düzen-karşıtı' konuda hep eylemcilerin yanında yer alıyor, gösterilere katılıyordu: Kara Panterler, Native Americans (yani kızılderililer), savaşa gitmek istemiyenler... Aktör Donald Sutherland'la birlikte savaş-karşıtı bir örgüt kurdu, askeri kampları dolaşarak Pentagon ve siyaseti aleyhinde atıp tutmaya başladılar. Jane, Kuzey Vietnam'ı ziyarete gitti, bunu da ilerici görüntü yönetmeni Haskell Wexler'le birlikte bir filme dönüştürdüler: *Introduction to the Enemy*. O aralar ABD'de bu ünlü yıldız 'Hanoi Jane' diye anılıyordu!... 1970'lerin ilk beş yılında, Jane kariyeri için çok az şey yaptı. Ama şanslıydı: bu dönemin belki tek iyi filmi olan *Klute – Fahişe*, ona bir Oscar ödülü getirdi. Üstelik ardından en koyu politik dönemine girmesi de, bu dönemdeki çabalarını daha önemli kıldı.

Jane Fonda 'Barbarella' rolünde

Fonda, 70'lerin ikinci yarısında politik etkinliklerini azalttı ve yeniden sinemaya döndü. Ama rol aldığı filmler yine belli ilerici mesajlar taşıyan yapımlardı: Fred Zinnemann'ın *Julia*'sında, yazar Lillian Hellman'ın anılarından derlenmiş bu anti-faşist filmde, bizzat yazarı oynadı. Ve bir Oscar adaylığı kazandı. Ertesi yıl, Hal Ashby'nin ciddi bir Vietnam eleştirisi içeren *Coming Home – Eve Dönüş*'ünde yeniden aday oldu ve bu kez kazandı: bu ikinci Oscar ödülüydü. Artık Hollywood göklerinin en parlak yıldızlarından biriydi. Art arda *Comes a Horseman – Eve Gelen Atlı; California Suite; The Electric Horseman – Elektrik Atlı; The China Syndrome – Dünyanın Kaderi* gibi filmlerle 1970'leri tamamladı.

80'lerde çok daha az aktifti. Kendi yapımevini kurmuş ve ancak çok seçici davranarak, özenle saptadığı filmlerde oynamaya başlamıştı: *9 to 5 – Dokuzdan Beşe; Rollover*... 1981 yılında, iyice hasta olan babasıyla birlikte ilk kez bir filmde bir araya geldiler: *On Golden Pond– Altın Gölün Üstünde*... Bu filmde küçük bir rolde oynamayı, elbette babasının ve Katharine Hepburn'ün hatırına kabul etmişti. Hiçbir zaman çok iyi anlaşamadığı söylenen babasıyla dost olmak için bu son fırsatıydı, bunu hissetmişti. Nitekim iki büyük oyuncu birer Oscar aldılar, Jane ise bir yardımcı oyuncu adaylığı... Henry Fonda'ya aldığı ödülü hasta yata-

Jane Fonda ve James Caan, Eve Gelen Atlı'*da*

ğında götürüp veren Jane olmuştu. Ardından, tüm 80'ler boyunca, az sayıda film geldi: *Agnes of God*, son bir Oscar adaylığı aldığı *The Morning After – Ertesi Gün; Old Gringo* ve de 'ümmi' (yani okuma-yazma bilmeyen) bir adamı oynayan Robert de Niro'nun karşısında rol aldığı *Stanley ve Iris.*

1990'da oynadığı bu son filmin onun gerçekten de son filmi olacağını kim tahmin edebilirdi? Fonda, 80'ler boyunca kendisini sinemadan çok başka bir alana adadı: o yıllarda özellikle gözde olan 'fitness – beden sağlığı' konusunda yazdığı kitaplar ve bunları canlandıran video-kasetler... Fonda'dan genç, güzel ve ince kalmanın reçetesini almak isteyen kadınlar, bu ürünleri kapıştılar ve Fonda bunlardan inanılmaz bir servet yaptı. 1982 yılında bu paranın bir bölümünü eşinin California senatörü seçilmesi için harcadı, ama başarılı olamadı. 1988 yılında katıldığı bir TV programında ise 1970'lerdeki kuzey Vietnam ziyareti ve Vietkong yandaşı tavrı için, özellikle o savaşta ölenlerin ailelerinden resmen özür diledi.

Sonra yeni bir dönem açıldı, sanatçının yaşamında... 1991 yılında CNN'in ve Turner şirketlerinin sahibi Ted Turner'la evlendi. Evlendiği günlerde, artık oyunculuğu bıraktığını açıkladı. Ve o günden beri de sözünü tuttu. Hayattan beklenebilecek her şeyi almış olan Fonda, artık evinin (ya da sayısız malikânelerinin!) kadını olmayı seçmiş ve sinemayı belki de tam zamanında (50 yaşını geçtiği günlerde ve henüz belleklerde yaşlanmamış, genç ve güzel bir görüntüsü varken) bırakmıştı. Zaten şöyle demiş değil miydi: "Bir sinema yıldızı olmak, hiçbir zaman gerçek bir amaç olamaz!" Yeni rolünü de doğrusu iyi oynadı. Yazık ki o tüm

roller için bir Oscar olanağı yok!... Onun özel hayatında yaşadığı dönemler ise, 20. yüzyılın toplumsal tarihiyle son derece bağlantılı olarak, genç kadını bir tür simge-kişi haline getirdi bile... Bilinen kaynaklara göre çocuğu olmayan Jane'in aile soyadını sinemada artık yeğeni Bridget Fonda sürdürecek...

BAŞLICA FİLMLERİ:

"Tall Story" (1960 – ilk), "Walk on the Wild Side – Vahşi Yol" (61), "Period of Adjustment – Karakolda Buluşalım" (62), "Sunday in New York – New York"ta Bir Pazar" (63), "La Ronde – Aşk Zinciri" (64), "The Love Cage/Joy House – Aşk Kafesi" (65), "Cat Ballou – Kanunsuz Silahşör" (65), "The Chase – Kaçaklar" (66), "La Curée – Oyun Bitti" (66), "Hurry Sundown – Korkunç İtiraf" (67), "Barefoot in the Park – Çıplak Ayak" (67), "Barbarella" (68), "They Shoot Horses, Don't They? – Atları da Vururlar" (69), "Klute – Fahişe" (71), "Tout Va Bien – Her Şey Yolunda" (72), "A Doll's House – Bebek Evi" (74), "Julia" (77), "Coming Home – Eve Dönüş" (78), "Comes A Horseman – Eve Gelen Atlı" (79), "The China Syndrome – Dünyanın Kaderi" (80), "The Electric Horseman – Elektrik Atlı" (80), "9 to 5 – Dokuzdan Beşe" (81), "On Golden Pond – Altın Gölün Üstünde" (81), "Rollover" (81), "Agnes of God" (85), "The Morning After – Ertesi Sabah" (86), "Old Gringo" (89), "Stanley and Iris – Stanley ve Iris" (90).

Dustin Hoffman

(1937-)

BİR YILDIZ olmak için akla gelen tüm özelliklerin tersine sahip olarak bir süperstar olmayı başarmış Hollywoodlu: ufacık-tefecik, hep bir suç işlemiş çocuk ya da yetişkinliğe ulaşamamış mahçup yeni-yetme suratıyla en zor kişiliklerin, en belalı kompozisyonların altından kalkan, 'anti-star' deyiminin âdeta canlı örneği...

Dustin Hoffman'ın yıllardır süregelen şaşılacak popülaritesi, ayrıca irdelenmeyi gerektiren özel bir durum olabilir. İlk filmini çevirdiğinden 30 küsur yıl sonra, artık uzun ömürlü starlara pek yüz vermeyen bir sinema dünyasında hâlâ, hatta daha çok popüler olması tuhaf değil midir? Gerçi şöyle demiştir: "Bu kadar hızlı yaşlanmamdan memnun değilim. Ama iyi yaşlanmaktan memnunum." Oysa, iyi bilinir, çocuk-bebek yüzlü kişiler 'iyi yaşlanmazlar': Jackie Coogan veya Mickey Rooney'i hatırlayınız... Ama Hoffman, zaten 30 yaşındayken 17 yaşında bir liseliyi oynamayı başardığı gibi, yaşlanmayı da sempatisinin, karizmasının ve oyun gücünün daha zirvelerine ulaşmak için bir tramplen olarak kullanmaktadır sanki...

Stüdyolarda set düzenlemelerinde de çalışan bir mobilya tasarımcısı ve sinema hastası bir kadının oğluydu Dustin Hoffman... Annesinin adını gençliğinde hayran olduğu eski oyuncu Dustin Farnum'u düşünerek verdiği söylenir!... Los

Dustin Hoffman Aşk Mevsimi'*nde Katharine Ross ile*

Angeles doğumlu Hoffman, Santa Monica College'da müzik eğitimi gördü. Amacı iyi bir piyanist olmaktı. Ama birden vazgeçti ve kendisini Pasadena Playhouse'da buldu. 19 yaşında sahneye adımlarını attı. Sonra New York'a gitti ve rol bulmayı beklerken, hastanelerde (özellikle bir akıl hastalıkları kliniğinde) çalışmak sorunda kaldı. Bu zor dönemde en yakın dostu, birlikte Lee Strasberg'in kurslarını izledikleri Gene Hackman'dı. Hoffman, Broadway'de çok yavaş yükselebildi. 1965'te 'Broadway-dışı' oyunlar arasında ödül dağıtan Obie Award'larında en iyi oyuncu seçildi. Daha sonra başrolünde oynadığı "Eh?" adlı bir İngiliz komedisinde kendisini izleyen yönetmen Mike Nichols'ın bastırmasıyla, *The Graduate – Aşk Mevsimi* adlı iddialı filmin başrolü için seçildi.

Hoffman aslında rol için yaşlıydı: tam 30 yaşındaydı. Oysa film annesinin en iyi arkadaşı tarafından baştan çıkarılan bir yeni-yetmenin hikâyesiydi. Ancak Hoffman, her yaşta her yaşı oynayabilirdi!... Bu filmde de sarsak tavırları, şaşkın ördek hali, çok genç görünümü ve inanılmaz yeteneğiyle, Mrs. Robinson/Anne Bancroft'un kancasını taktığı temiz aile çocuğunu başarıyla oynadı. Filmin cinselliğe açık bakışı ve ince alaycılığıyla 1960 sonlarına cuk oturan yapısı içinde Hoffman da üne kavuştu.

Hoffman, daha sonra John Schlesinger'in unutulmaz filmi *Geceyarısı Kovboyu*'nda sokak söğüşçüsü, veremli Ratzo Rizzo rolünde yine harikalar yarattı: bir

diğer Oscar adaylığı... Arthur Penn'in *Küçük Dev Adam*'ında ise ABD'nin nerdeyse tüm tarihine tanıklık etmiş 120 yaşındaki bir adamı (ve elbette tüm gençlik yıllarını) oynadı!... Dedik ya, yaş, kişilik, kimlik, hatta cinsiyet sınırlamaları bile yoktu onun için... (Yıllar sonra *Tootsie*'de kadın kılığına girecekti.) *John and Mary – İki Sevgili* veya *Kellerman Kimdir?* gibi daha çok genç yönetmenlere destek olmak için kabul ettiği filmlerden sonra, Sam Peckinpah ustanın ünlü *Straw Dogs – Köpekler* filminde şaşırtıcı bir rol oynadı: kendi halinde, sakin ve ürkek bir öğretmen... Ama bir grup serseri genç karısının ırzına geçtiklerinde çılgına dönen ve bir kişisel adalet mekanizmasına, bir ölüm makinesine dönüşen bir antikahraman... Yani tam Hoffman'a göre bir rol...

Hoffman'ın değişik beyazperde kimlikleri 70'lerde de sürdü. İtalyan güldürü ustası Pietro Germi'nin ne yazık ki en iyi filmlerinden olmayan *Alfredo, Alfredo – Çapkın Damat* için İtalya'ya gitti. Hapishane anılarını yazarak zengin olan Fransız 'kader kurbanı' Henri Charrière'in yaşam öyküsü *Kelebek*'in sinemalaştırılmasında, yazarın en yakın hapishane arkadaşını oynadı. *Lenny* adlı filmde, ABD'nin kendine özgü ünlü show adamı, zamanında sayısız tabuyu yıkmış olan Lennry Bruce'u canlandırdı ve bu rolle yeni bir Oscar adaylığı aldı. Başkan Nixon'ın sonunu getiren Watergate olayını ortaya çıkaran iki gazetecinin öyküsünü işleyen *Başkanın Tüm Adamları*'nda bu gazetecilerden Carl Bernstein'i canlandırdı. Yine Schlesinger'le çalıştığı *Marathon Man – Vahşi Koşu*'da bir raslantı sonucu eski Naziler'le karşı karşıya gelen kendi halindeki adamı oynadı. Ve Laurence Olivier ile aralarındaki o ünlü diyalog, bu filmde meydana geldi. Hani, Hoffman nefes nefese olması gereken bir sahnede öyle gözükmek için gerçekten koşmuş da, Olivier, "Niye sadece oynamayı denemiyorsun?" demiş... Aynı olayın bir başka çeşitlemesi, Hoffman'ın uykusuz gözükmesi gereken bir sahne için birkaç gece gerçekten de uyku uyumadan sete geldiğidir!... Bu da belki, duyguları göstermek için onları olabildiğince içselleştirmek ve nerdeyse etindekanında duyumsamak ilkesini getiren 'Method' yönteminin bir uygulaması veya uzantısı olsa gerektir!...

Hoffman, ikinci Oscar'ını Tom Cruise'la oynadığı Yağmur Adam'*la almıştı*

Hoffman, 70 sonlarında pek ilgi görmeyen *Straight Time; Agatha* gibi filmlerden sonra, boşanmış bir babanın küçük oğluyla ve de hayatla başa çıkmasını anlatan *Kramer Kramer'e Karşı* filmiyle yeniden büyük başarı kazandı. Bu film, boşanmanın iyice yaygınlaştığı ve milyonlarca Amerikalı'mn (veya dünyalının) küçük yavrularına hem ana, hem baba rolünü üstlenmek zorunda kaldıkları bir zamana denk gelmişti. Oyuncunun oyunu da harikaydı. Ve sonunda bu kez Oscar'ını alıp götürdü. 80'lere Sidney Pollack yönetimindeki *Tootsie*'yle girdi. İş bulmak için kadın kılığına girmek zorunda kalan başarısız aktör kompozisyonu, bir diğer *Bazıları Sıcak Sever*'e değil, ama çağdaş Amerika'da iş, başarı ve cinsiyet

Hoffman Zoraki Kahraman *filminde*

ayrımı gibi konularda eşsiz bir taşlamaya dönüşüyordu. Ve Hoffman yeniden Oscar adayı oluyordu.

Her büyük oyuncunun yaşamında en az bir kez gelen bir durağanlık dönemi, o sırada gelip Hoffman'ı buldu. Arthur Miller'ın ünlü oyunu *Bir Satıcının Ölümü*'ne hep büyük ilgi duymuş olan sanatçı, hayatının birkaç yılını bu oyunu sinemaya uyarlamak için harcadı. Venedik festivalinde dünya prömiyeri yapılan film, Avrupa'da belli bir ilgiyle karşılandı. ABD'de ise ancak TV'ye gelebildi. Ardından gelen görkemli fiyasko *Ishtar*, bu zor dönemi daha da ağırlaştırdı. Bu oldukça kötü yıllardan sonra, işi bitti denilen Hoffman, kurtuluşu Barry Levinson'ın *Yağmur Adam*'ında buldu. Tom Cruise'un 'otistik ağabeyi' olarak hafıza kaydı: belki yıllar önce bir akıl kliniğinde çalışırken edindiği gözlemler ona yardımcı olmuştu. Bir yeni Oscar aldı bu filmle... Ve birden günün en popüler oyuncularından biri oldu. Hâlâ da öyle...

Hoffman, son 10 yılda çok çalıştı. *Family Business – Aile Bağları*'nda Sean Connery'nin oğlu oldu. (Oysa aralarında sadece yedi yaş fark vardı!) *Dick Tracy*'de Mumbles ve *Hook*'ta kaptan Hook olarak tanınmaz kılıklara girdi: sanki sinemanın yeni 1000 yüzlü adamı oydu!... Robert Benton'ın *Billy Bathgate*, Stephen Frears'in *Hero – Zoraki Kahraman*, Barry Levinson'ın *Sleepers – Kardeş Gibiydiler*, Costa-Gavras'ın *Mad City – Çılgın Şehir* gibi filmlerinin başlıca kozu onun oyunuydu. 1997 yazında ülkemize gelerek Ege sahillerini dolaşan ve hali

ve basınla inanılmaz sıcaklıkta bir ilişki kuran Hoffman'ı ayrıca bağrımıza bastık: artık hemşerimizdi!... Sanatçı şöyle demişti: "İyi bir eleştiri, infazın bir süre daha ertelenmesidir..." Hoffman'ın durumunda infaz galiba ebediyen ertelenecek!...

BAŞLICA FİLMLERİ:

"The Tiger Makes Out" (1967 – ilk), "The Graduate – Aşk Mevsimi" (67), "Midnight Cowboy – Geceyarısı Kovboyu" (69), "John and Mary – İki Sevgili" (69), "Little Big Man – Küçük Dev Adam" (70), "Straw Dogs – Köpekler" (71), "Alfredo, Alfredo – Çapkın Damat" (72), "Papillon – Kelebek" (73), "Lenny" (74), "All the President's Men – Başkanın Tüm Adamları" (76), "Marathon Man – Vahşi Koşu" (76), "Agatha" (79), "Kramer versus Kramer – Kramer Kramer'e Karşı" (79), "Tootsie" (82), "Death of a Salesman – Satıcının Ölümü" (85), "Ishtar" (87), "Rain Man – Yağmur Adam" (88), "Family Business – Aile Bağları" (89), "Dick Tracy" (90), "Billy Bathgate" (91), "Hook – Kanca" (91), "Hero – Zoraki Kahraman" (92), "Outbreak – Tehdit" (95), "American Buffalo" (96), "Sleepers – Kardeş Gibiydiler" (96), "Mad City – Çılgın Şehir" (97), "Sphere – Küre" (98), "Joan of Arc" (99).

Anthony Hopkins
(1937-)

SANKİ TIRNAKLARIYLA KAZIYARAK, oldukça güç tırmandığı zirveye ileri yaşında nihayet yerleşen İngiliz karakter oyuncusu... Ve bunu ancak tüyler ürpertici bir manyağın, 'yamyam katil' Hannibal Lecter'ın yardımıyla başarması daha da ilginç değil mi?

Güney Galler yöresinin Port Talbot kasabasında emekçi bir ailede dünyaya gelen Anthony Hopkins, klasik eğitim sistemine pek uyum sağlayamadı. Askerliğinden sonra oyunculukta karar kıldı ve Cardiff College of Drama'da eğitim gördü. Ordan Londra'daki Royal Academy of Dramatic Arts'a geçti. 1960'ta ilk kez sahneye adımını attı. 1964'te ise Londra sahnelerine çıkmaya başladı. Küçük rollerle başladıysa da kısa zamanda yetenekli bir aktör olarak tanındı. Ve o yılların sonunda, sinemada da ilk önemli karakter rollerini almaya başladı: *Kış Aslanı*'nda Aslan Yürekli Richard, Tony Richardson'ın *Hamlet*'inde ise Claudius oldu.

Hopkins gerçekten de çalışkan bir oyuncuydu. 1970'ler boyunca National Theatre'da özellikle Shakespeare'de ve klasiklerde sivrilen bir oyuncu olmayı bilirken, birçok sinema ve ayrıca TV yapımı filmde rol aldı. 1974'te "Küheylan" oyununun temsili için ABD'ye geldi ve aldığı öneriler üzerine yerleşerek, 10 yıl boyunca bu ülkede yaşadı. Rol aldığı filmler arasında ünlü siyaset adamı Lloyd George'u oynadığı *Genç Winston*, Torvald Helmer'ı oynadığı *Bebek Evi; Juggernaut – Dehşet Gemisi; Audrey Rose; Uzaktaki Köprü*, ilk kez gerçekten ürkünç bir kişiliği, kuklasının etkisi altına girmiş bir vantrloğu oynadığı Richard Attenborough filmi *Magic* de vardı. O yıllarda rol aldığı TV dizilerinde ise ünlü kişilikleri

Anthony Hopkins (solda) Oscar aldığı Kuzuların Sessizliği *'nde*

oynadı: *Notre Dame'ın Kamburu*'nda Quasimodo, *Lindbergh Olayı*'nda Bruno Hauptmann, *The Bunker*'da Adolf Hitler, *Victory at Entebbe*'de İsrail başbakanı İzak Rabin... Bu roller belki onu Amerikan ve İngiliz halkı nezdinde popüler kılıyordu. Ama sinemada ölümsüz kılmaya yetmediği açıktı.

1980'lerde daha iyi roller geldi. David Lynch'in *Fil Adam*'ındaki anlayışlı, insancıl doktor, aynı öykünün üçüncü çevrimi olan Roger Donaldson filmi *The Bounty*'daki kaptan Bligh (filmin eleştirilmesine karşın kimi yazarlar, onun oyununun, eski çevrimlerdeki Charles Laughton ve Trewor Howard'ınkilerden bile daha iyi olduğunu yazdılar!), çok hoş bir oyundan alınan David Jones filmi *84 Charing Cross Road*'daki Londralı yaşlı kitapçı, Michael Cimino'nun bir William Wyler klasiğini yeniden uyarladığı *Tehlikeli Saatler*'deki ailesini bir grup haydutan korumaya çalışan baba rolleri, yeterince farklılık ve insancıl boyut zenginliği içeriyordu. Ama o büyük ün, o her şeyi değiştirecek rol henüz yoktu.

O da 1991 yılında geldi. Jonathan Demme'in filme aldığı Thomas Harris çoksatan gerilimi *Kuzuların Sessizliği*'ndeki yamyam-katil, insan hayal gücünün yazıya döktüğü en korkunç ve kıyıcı, ama aynı zamanda zeki ve kültürlü katillerden biri, belki de birincisi olan Hannibal Lecter rolü için akıllara gelen adların başında, bu yetenekli oyuncu vardı. "Sight and Sound" dergisinin 'karanlık bir başyapıt' dediği film, sinema tarihinde görülmemiş bir başarı elde etti: dört ana dalda birden (film, yönetmen, baş kadın ve erkek oyuncular) Oscar ödülünü ku-

cakladı. Bu ödüllerin belki en hak edilmişi, Hopkins'inkiydi. Canlandırdığı ürkünç katil rolü, eğer daha genç olsaydı, onun tüm kariyerini olumsuz yönde etkileyebilirdi. Leonard Maltin'in dediği gibi "Hopkins'in bu rolü, Anthony Perkins'in Norman Bates'i oynadığından çok daha ileri yaşta ele geçirmesi, onun için bir talih olmuştu..."

Ve böylece, bir yıldız doğmuş oldu. Yalnızca ürkünç katil kişiliklerinde değil, hemen her tür rolde oynayabilen ve en kompleks kimlikleri bile inandırıcı biçimde canlandırabilen bir büyük oyuncu vardı artık... Gerçi şöyle diyecekti: "Canavarları iyi oynayabilirim. Onları anlıyorum. Deli insanları anlıyorum. O karanlık dünyalarda, nasıl bir şeyin tık ettiğini ve insanın çıldırdığını anlayabilirim." Ama yine de yalnızca bu tür rollere kalmadı. İki James Ivory filminde son derece farklı kimlikler canlandırdı: *Howards' End*'de yüreği nasır tutmuş bir iş adamını, *Günden Kalanlar*'da ise ömrünün belki tek aşkına kalbini açmasını bilemeyen orta yaşlı kâhyayı oynadı. Bir fiyasko sayılan bir *Dava* uyarlamasından yara-bere almadan sıyrılabilen tek oyuncu oldu. *Freejack; Bram Stoker's Dracula* (vampir avcısı doktor Van Helsing rolü), *Legends of the Fall – İhtiras Rüzgârları* (baba rolü) gibi popüler filmlerde de oynadı: hem uzun çaba yıllarının biraz da maddi meyvelerini toplamak, hem de genç kuşaklar nezdinde de popüler olmak için... Eski dostu Richard Attenborough'un iki filminde çalıştı: *Chaplin*'de bir editör, *Gölge Topraklarda* ise bir İngiliz akademisyeni oldu... Gerçi biraz da alaylı biçimde şöyle demişti: "Her şeyin merkezi olmaktan, büyük rolleri almaktan hoşlanıyorum. Sadece saygın olmak bana yetmiyor!" Yine de kimi filmlerde göreceklikle küçük, ama yoğun rolleri de reddetmiyor.

Ve bu çağdaş efsane sürüyor. Artık 'sir' de olan Antohny Hopkins, film üstüne film çekiyor. Ve bize her filmde, her rolünde, insan denen karmaşık ve gizemli yaratığın ruhsal dehlizlerine doğru yeni kapılar açıyor, yeni ve bilinmeyen insanlık özelliklerini, davranışlarını, zihin yapılarını ve düşünce zenginliklerini sergiliyor. *Nixon*'da bu sıradan gözüken ABD başkanını nerdeyse trajik bir figüre dönüştürdü. *Surviving Picasso*'da bu ünlü ressamı tüm bencilliğiyle karşımıza getirdi. *Amistad*'da mahkeme önündeki özgürlük ve onur savunması, ancak Marlon Brando'nun *Kuru, Beyaz Bir Mevsim*'indeki ünlü tiradıyla kıyaslanabilirdi. *Zorro'nun Maskesi*'nde ise yine o sevdiği kötü adam rollerine döndü. Sesini kullanmadaki yeteneği yüzünden Kubrick'in *Spartacus* filminin yıllar sonraki yeniden kurgulanmasında filme eklenen bir bölümde, sir Laurence Olivier'nin kayıtlarda silinen sesini o yeniden hayata geçirdi. Biri Los Angeles, öbürü Londra'da iki evi olan ve ikinci eşi ve çocuklarıya mutlu, ama herhalde çok hareketli bir yaşam süren Hopkins, kuşkusuz tüm sinema tarihinin en önemli oyunculuk devlerinden biri...

BAŞLICA FİLMLERİ:

"The White Bus" (1967 – orta metraj – ilk), "The Lion in Winter – Kış Aslanı" (1968 – ilk uzun film), "Hamlet" (69), "When Eight Bells Toll – Gemi Soyguncuları" (71), "Young Winston – Genç Winston" (72), "A Doll's House – Bebek Evi" (73), "Juggernaut – Dehşet Gemisi" (74), "Audrey Rose" (77), "Magic" (78), "The Elephant Man – Fil Adam" (80), "The Bounty – Denizde İsyan" (84), "84 Charing Cross Road" (87), "Desperate Hours – Tehlikeli Sa-

atler" (90), "The Silence of the Lambs – Kuzuların Sessizliği" (91), "Freejack" (92), "Howards' End" (92), "Bram Stoker's Dracula – Drakula" (92), "The Remains of the Day – Günden Kalanlar" (93), "Shadowlands – Gölge Topraklarda" (93), "Legends of the Fall – İhtiras Rüzgârları" (94), "Welcome to Welville – Welville'e Hoş Geldiniz" (94), "Nixon" (95), "August" (96 – sadece yönetti), "Surviving Picasso – Picasso'yla Yaşamak" (96), "Amistad" (97), "The Edge – İhanet" (97), "The Mask of Zorro – Zorro Maskeli Kahraman" (98), "Meet Joe Black" (98), "İnstinct – İçgüdü" (99) "Titus Andronicus" (99).

Jack Nicholson
(1937-)

ÜÇ KURUŞLUK ROLLERLE yıllarca boğuştuktan sonra süper-starlığa terfi eden ve bir daha da o zirveden inmeyen karizmatik oyuncu, şeytansı gülüşünü, TIME'ın deyişiyle 'köpekbalığı sırıtışı'nı bir cazibe ögesi haline getiren aykırı, isyankâr, şüpheli, küstah, küfürbaz ve içkici, ama yine de dayanılmaz erkek prototipi...

Gerçekten iyi oyunculukla (üç Oscar ödülü) karizmatik star kimliğini kendisinde en iyi birleştiren yıldızların başında gelir, Jack Nicholson... Birçok filminde ondan nefret eder, giderek ürker ve korkarsınız. Ama bu, o film içinde veya genel kariyerinde onu sevmenize ve ondan etkilenmenize de engel olmaz. O başlıbaşına bir gizem ve bir büyüdür: hakkında ayrıca kitaplar yazılması gereken (ve zaten de yazılan)...

New Jersey doğumlu sanatçı, alkolik babasının çekip gitmesi üzerine bir güzellik salonu işleten annesi tarafından büyütüldü. Çok genç yaşta kız kardeşini görmek için California'ya yaptığı bir gezide sinemayla ilgilendi. MGM'in çizgi-film bölümünde ofis görevlisi olarak çalıştı, sonra The Players Ring Theatre adlı bir grupla tiyatro deneyimleri yaptı. Çok yakışıklı ve çekici bir gençti, önünde tüm yollar açılıyordu. Bu açıdan sahnede ve kimi TV pembe-dizilerinde rol bulması zor olmadı. 1958 yılında, ünlü ucuz filmler kralı yönetmen-yapımcı Roger Corman'la karşılaştı. Onun önerisiyle *The Cry Baby Killer* adlı ucuz bir gerilimde başrol yüklendi. Sonra Corman'ın koruyuculuğu altında birçok küçük filmde oynadı, kimilerine yazar olarak katıldı. Özellikle Corman atölyesinden Monte Hellman'ın yazıp yönettiği filmlerde, sinemanın çeşitli aşamalarını tanıdı. Zaman zaman TV ekranlarımıza gelen *The Little Shop of Horrors – Küçük Korku Dükkânı*, Peter Lorre'un oğlu olarak gözüktüğü *The Raven – Kuzgun*, Boris Karloff'la birlikte oynadığı *The Terror – Dehşet* gibi filmler anımsanabilir. Bu arada Corman'ın o yıllarda yaygın olan LSD adlı uyuşturucu kullanımı üzerine *The Trip – Yolculuk* adlı filminin senaryosunu yazdığı gibi, yine 1968 gençliğinin favori filmlerinden olan *Head* adlı filme de yazar ve oyuncu olarak katıldı.

Tüm bu çabaları, Nicholson'a alttan alta yayılan küçük çapta bir ün kazandırıyordu: özellikle genç kuşaklara seslenen marjinal, bağımsız ve kuraldışı bir sinemanın kahramanlarından biriydi o... Ama bu, kitlenin onu tanıması anlamı-

na gelmiyordu. 1969 yılında oyuncu-yazar Dennis Hopper *Easy Rider* adlı tam o dönem gençliğinin anatomisini ortaya koyacak ünlü filmini çekmeye hazırlandığında, filmdeki kendine özgü alkolik avukat rolü, son dakikada deneyimli oyuncu Rip Torn'dan alınıp Jack Nicholson'a verildi. Filmin tümü içinde görecelikle kısa bir roldü. Ama sonuç gerçekten etkileyiciydi. Nicholson Oscar adayı oldu ve birden belli bir üne ulaştı.

Arkası hemen geldi. Yeni doğan bir sinemanın farklı ve her biri çağın nabzını tutmaya çalışan yönetmenleri, bu yeni oyuncu tipine dört elle sarıldılar. Bob Rafelson'ın *Five Easy Pieces*'inde kızgın ve mutsuz bir eski müzikçiyi oynadı. Komedi ağırlıklı oyunu sanki tümüyle doğaçlama gibiydi, yazılı metinden çok, bir karakterin yorumlanmasına ve özgür bir oyun tarzına dayanıyordu. Hele o ünlü 'tavuklu sandviç' tiradı!... Bu filmle yeni bir Oscar adaylığı geldi. Mike Nichols'ın *The Carnal Knowledge – İlk Defa*'sında gençliğinden olgın yaşına canlandırdığı cinsellik düşkünü bir politikacıyı, yine Rafelson'ın *The King of Marvin Gardens*'ında yıllar sonra kardeşiyle buluşarak aile anılarını deşen geveze bir radyo yapımcısını oynadı. Bu filmlerde, sürekli konuşarak kendini dışavuran kimlikler canlandırıyor ve sanki yeni bir tür dışavurumcu oyun biçimi yaratıyordu. Bu arada, *Drive He Said* adlı bir filmi yazıp yönetmek imkânını da buldu.

Jack Nicholson 1989

Nicholson, bu belli kimliğin sınırlarına hapsolmayacak kadar değişik yüzleri olan bir aktördü. Bunu da kısa zamanda kanıtladı. Hal Ashby'nin *The Last Detail – Son Ayrıntı*'sı çok tipik bir Nicholson filmiydi: bir suçtan dolayı hapis cezasını çekmek üzere ilgililere teslim edilmesi gereken genç bir askeri götüren iki kaşarlanmış onbaşıdan birini oynadı. Öylesine inandırıcıydı ki, bir Oscar adaylığı daha aldı. Ardından unutulmaz rolleri geldi: Polanski'nin *Çin Mahallesi* başyapıtındaki San Fransiscolu polis müfettişi Jake Gittes, Avrupa'ya giderek rol aldığı Antonioni başyapıtı *Profession Reporter – Yolcu*'daki kimliğini değiştirmeye çalışan TV muhabiri David Locke, ilk kez şarkı söylediği Ken Russell rock-müzikali *Tommy*... Ve derken, Milos Forman başyapıtı *Guguk Kuşu*'ndaki âsi akıl hastası, aslında klasik anlamda deli olmaktan çok, dünyaya kendi gözlükleriyle bakan Patrick McMurphy kompozisyonları geldi. Hele yıllar boyu belleğe çakılan ve tüm zamanların unutulmazları arasında yer alan o sonuncusu... Tüm bu filmlerdeki değişik yüzleri şaşırtıcıydı. Örneğin *Çin Mahallesi* veya *Guguk Kuşu*'nda el hareketleri veya mimiklerle destekli konuşmaları öne çıkıyor, *Yolcu*'da ise Antonioni'vâri bir sessizlik içinde, sanki yalnızca fiziksel varlığıyla oynuyordu. *Çin Mahallesi* ve *Guguk Kuşu*'yla aldığı Oscar adaylıklarından sonuncusunu, ilk kez ödüle çevirebildi.

Arthur Penn'in *The Missouri Breaks – Bozgun* filmi gerçek bir bozgun sayılırken, kimileri bu anti-western'de Nicholson'la Brando'nun karşılıklı ve âdeta özgürce tuluat yapmalarına bayıldılar!... Elia Kazan'ın *The Last Tycoon* ya da Warren Beatty'nin *Reds – Kızıllar* filmlerindeki küçük rolleri kabul etmekten de kaçınmadı: *Kızıllar*'da canlandırdığı ünlü oyun yazarı Eugene O'Neill rolü, ona bir yardımcı oyuncu Oscar adaylığı bile getirdi. Arada *Going South*'da yeniden yönetmenlik egosunu tatmin etti: bu kez kendi kendisini yöneterek... Ama Stanley Kubrick'in *The Shining*'indeki iki saat boyunca delirmenin değişik kademelerini yaşayan aile babası veya Bob Rafelson'ın *Postacı Kapıyı İki Kez Çalar*'ın yeni çevrimindeki tutkunun cinayete yönelttiği serseri rolleri, kariyerinin kilometre taşları oldu. Sonuncusunda gösterdiği, çekiciliğinin altında belli bir tehdit ve tehlike taşıyan erkek kimliğine sık sık geri dönecekti: John Huston'ın Mafya parodisi *Prizzi'nin Onuru* ya da şeytan üzerine modern fantezi *Eastwick Cadıları* gibi filmlerle... *Prizzi'nin Onuru*'nu çekerken iyi dost oldukları yaşlı yönetmen John Huston şöyle diyecekti: "İyi resimden anlayacak bir gözü ve iyi müzikten anlayacak bir kulağı var. Üstelik içki masası muhabbeti de harika!"...

Nicholson Kurt *filminde*

Nicholson, 80'lerde sinema etkinliğini bir ölçüde azalttı. Ama seçerek aldığı rollerin her biri ona yine ilgi ve sükse getiriyordu. Tony Richardson'ın sınır dramı *The Border – Sınır* yeniden küçük-büyük rol ayrımı yapmadan oynamayı kabul ettiği ve Shirley MacLaine'in eski sevgilisi bir astronot kimliğiyle bu kez yardımcı dalda ikinci Oscar'ını aldığı *Sevgi Sözcükleri*, sofistike Mike Nichols komedisi *Heartburn*, tam bir berduşu oynadığı Hector Babenco filmi *Ironweed – Sonsuz Matem*, yine küçük bir rolle (kötü ve şeytansı Joker!) nerdeyse tüm filme damgasını vurduğu *Batman*... *Heartburn* ve *Sonsuz Matem*'de Meryl Streep'le iyi bir ikili oluşturuyorlar, ikincisinde ikisi birden Oscar adayı oluyorlardı. *Batman*'de ise ancak kâr üzerinden bir yüzdeyle filme katılmayı kabul ediyor, böylece servetine servet ekliyordu. O işsiz ünsüz, ucuz filmlerde itilip-kakılma dönemi çok gerilerde kalmıştı.

Nicholson, 90'lara şimdilik son yönetmenlik deneyimiyle girdi. Ve *Çin Mahallesi*'nin detektifi Jake Gittes'in yeni serüvenlerini anlattı: *The Two Jakes*. Film beklendiği ölçüde başarılı olmadı ve görünürde sanatçının yönetmenlik deneyimlerine noktayı koydu. Eski dostu Bob Rafelson'la yeniden çalıştılar, ama ne *Man Trouble – Kadın İstemese de*, ne de *Blood and Wine – Kan ve Şarap* yeterince ikna edici olamadı. Danny deVito'nun *Hoffa*'sında inanılmaz bir suratla (özellikle yepyeni bir burnu vardı!) ABD işçi hareketinin efsanevi lideri Hoffa'yı, Rob Reiner'ın askeri hukuk dramı *Birkaç İyi Adam*'da sağcı bir askeri subayı canlandırdı. Yine gözde yönetmenlerinden Mike Nic-

hols'ın *Wolf – Kurt*'unda ise, bir kurt köpeği tarafından ısırıldıktan sonra giderek kurt-adama dönüşen bir yayıncıyı oynadı. Rick Baker'ın makyaj efektleriyle oynadığı son filmdeki başarısı, bir sürpriz değildi (kim ondan daha iyi kurt adam olabilirdi!), ama yine de etkileyiciydi.

Nicholson'ın perdedeki başarıları hâlâ da sürüyor. Kimi genç oyuncu veya yönetmenleri desteklemeyi seviyor: bu nedenle Sean Penn'in *The Crossing Guard – Tehlikeli Bekleyiş*'inde başrolü almayı kabul etti. *The Evening Star – Akşam Yıldızı*'nda o eski astronot rolüne (hani Shirley MacLaine'in sevgilisi olan!) döndü, *Mars Saldırıyor!*'da ise tam bir Amerikan başkanı karikatürü çizdi: tüm o başkanlı filmlerle ve onlardaki ciddi başkanlarla iyiden iyiye dalgasını geçen... Sonra yine eski dostlarından James L. Brooks'un *As Good as It Gets – Benden Bu Kadar*'ında hırçın, huysuz ve sevimsiz yazar Melvin Udall rolüyle şaşırtıcı bir başarı kazandı: bir Oscar ödülü daha... Bu üçüncü Oscar'la birlikte Nicholson, çağımızın en çok Oscar almış erkek oyuncusu unvanını eline geçirmiş ve Brando'ya bile fark atmış bulunuyor!... Artık o, biten 20. yüzyılın en etkili ve uzun ömürlü sinemasal ikonlarından ve mesleğinin en büyük devlerinden biri. Ve enerjisi de tükeneceğe benzemiyor: kim bilir daha ne şeytanlıklar düşünüyor, bizim için!... Hakkında John Parker, Donald Shepherd ve Patrick McGilligan'ın biyografileri bulunan sanatçı, sadece 1962-67 arasında aktris Sandra Knight'la evli kalmış, hayatının uzun yıllarını bir diğer aktrisle, Anjelica Huston'la paylaşmıştı. 1999'da Altın Küre ödüllerinde bir Yaşam Boyu Başarı Ödülü aldı.

BAŞLICA FİLMLERİ:

"The Cry Baby Killer" (1958 – ilk), "The Little Shop of Horrors – Küçük Korku Dükkânı" (61), "The Raven – Kuzgun" (62), "The Terror – Dehşet" (62), "The Shooting" (66), "The Trip – Yolculuk" (67), "Head" (68), "Easy Rider" (69), "Five Easy Pieces" (70), "Drive He Said" (71 – sadece yönetti), "Carnal Knowledge – İlk Defa" (71), "The King of Marvin Gardens" (72), "The Last Detail – Son Ayrıntı" (73), "Chinatown – Çin Mahallesi" (74), "Tommy" (75), "Profession: Reporter/The Passenger – Yolcu" (75), "The Fortune" (75), "One Flew over the Cockoo's Nest – Guguk Kuşu" (75), "The Missouri Breaks – Bozgun" (76), "Goin' South" (78 – ayrıca yönetti), "The Shining" (80), "The Postman Always Rings Twice – Postacı Kapıyı İki Kere Çalar" (81), "Reds – Kızıllar" (81), "The Border – Sınır" (81), "Terms of Endearment – Sevgi Sözcükleri" (83), "Prizzi's Honor – Prizzi'nin Onuru" (85), "Heartburn" (86), "The Witches of Eastwick – Eastwick Cadıları" (87), "Ironweed – Sonsuz Matem" (87), "Batman" (89), "The Two Jakes – Detektif" (90 – ayrıca yönetti), "Man Trouble – Kadın İstemese de" (92), "A Few Good Men – Birkaç İyi Adam" (92), "Hoffa" (92), "Wolf – Kurt" (94), "The Crossing Guard – Tehlikeli Bekleyiş" (95), "The Evening Star – Akşam Yıldızı" (96), "Mars Attacks! – Mars Saldırıyor!" (96), "Blood and Wine – Kan ve Şarap" (97), "As Good as It Gets – Benden Bu Kadar!" (98), "As I Lay Dying" (98).

Robert Redford

(1937-)

GERÇEK BİR 'HEARTBREAKER', birinci sınıf bir gönüller avcısı... Perdenin en sarışın erkek starı, erkekliğini maçoluğa vardırmadan, hep bir soyluluk, zarafet ve sanki Fitzgerald'ın 'muhteşem Gatsby'sini andırır bir kalenderlikle taşımış bir gerçek star ve de dünyanın sorunlarına ilgi duyan sorumlu bir çağdaş insan...

Charles Robert Redford Jr. adıyla, ilerde star olacağı yerin burnunun dibinde Santa Monica'da doğan sanatçı, bir muhasebecinin oğluydu. Colorado üniversitesi için bir burs kazandı: iyi basketbol oynaması nedeniyle!... Ama 20 yaşında eğitimi yarıda bırakıp Paris'e giti: ressam olmak için!... Dönüşündeyse aktörlüğü kafasına koymuştu. Amerika'nın ünlü Academy of Dramatic Arts okuluna girdi ve 1959'da Broadway'e adımını attı. 60'ların başında birçok TV yapımında rol aldı. 1962 yılında Neil Simon'un "Çıplak Ayak" oyununun ilk sahnelenmesinde başrollerden birini alarak tiyatroda star olmaya doğru giderken, sinemada da *War Hunt* adlı savaş-karşıtı bir filmle beyazperdede gözüktü.

Redford'un ilk dönemi, gitgide daha önemli olan rollerde yakışıklı, güleryüzlü, güvenilir ve alabildiğine dekoratif bir eleman olarak yükselme dönemidir. Ancak, yakışıklı olması sanki aleyhine çalışıyordu: görünüşü nerdeyse kusursuzdu, fiziksel bir tuhaflığı, sanki özelliği yoktu. Bu da onu hep ikincil rollere mahkûm edecek gibiydi: *Inside Dasy Clover – Papatya Yoncası, The Chase – Kaçaklar, This Property is Condemned – Lanetli Kadın* gibi filmlerde, Redford hep ikinci plandaydı. Şöyle diyecektir: "Bütün hayatım boyunca bir tür suçluluk duygusu taşıdım, çünkü görünüşümle gerçek iç dünyam arasında hep büyük fark vardı." Yakışıklılığının iyi oyunculuğu ve bilinçli aktörlüğü dışlamadığı, ancak zamanla anlaşılacaktı. Bu yolda ilk önemli adımlardan biri, sonunda filme alınması kararlaştırılan *Çıplak Ayak*'la geldi ve Redford bu filmde Jane Fonda'yla parlak bir ikili oluşturdu. Hemen ardından George Roy Hill'in klasik (ama dönemi için modern) westerni *Butch Cassidy and the Sundance Kid – Sonsuz Ölüm* geldi. İki Vahşi Batı kanun kaçağının öyküsünü, tam 68 ruhu taşıyan bir büyük özgürlük ve başkaldırı destanına dönüştüren bu filmde, Redford bir başka büyük oyuncuyla, Paul Newman'la unutulmaz bir ikili oluşturdu. Oynadığı Sundance Kid kişiliğine gerçekten de güneşi anımsatan bir sarışın çekicilik kazandıracak ve filmin başarısından sonra, uğurlu saydığı bu adla ilişkisini hep koruyacaktı.

Redford, baş starı olduğu *Downhill Racer – Büyük Şampiyon, Tell Them Willie Boy is Here – Ya Sen, Ya Ben, The Hot Rock – Belalı Elmas, The Candidate – Aday* gibi filmlerle box-office'ini pekiştirdi. *The Sting – Belalılar* ise yine George Roy Hill yönetiminde Paul Newman'la bir araya geldiği ve *Sonsuz Ölüm*'ün başarısını yinelemeye çalışan bir yapımdı. Bu sevimli soygun komedisi, en iyi film dahil birkaç Oscar ödülü kazandı ve Redford'a da bir adaylık getirdi. Sanki Redford bir kuşak büyüğü olan Newman'a biraz fark atmaya başlamış gibiydi: özellikle kadınların gözdesi olma ve bunun gişeye yansıması açılarından... Zaten Holly-

wood'da çok kişi onları hep kıyaslayacak ve Redford'dan 'yeni Newman' olarak söz edilecekti.

Sidney Pollack'la çalışması ise sinema tarihinin en verimli işbirliklerinden birine yol açacaktı: birlikte yarım düzineyi aşkın önemli film yapacaklardı. *Jeremiah Johnson* adlı, insanın doğayla ilişkisini görkemli biçimde irdeleyen yalın ve farklı westernde Redford en iyi rollerinden birini buldu. Ardından gelen *The Way We Were – Bulunduğumuz Yol,* yakın Amerikan tarihinin aydınlar çerçevesinden verilen bir özetiydi sanki... Farklı kimlikte, ama temelde liberal ve özgürlükçü düşüncelerde birleşen iki insanın (diğeri Barbra Streisand'di) 30'lardan 50'lere uzanan aşk hikâyesi... Bu film, Redford'un gerek özel hayatında, gerekse perdede hep ve en iyi biçimde temsil edeceği liberal ve çağdaş Amerikalı portresinin de bir izdüşümüydü. Redford bu imajı hep korudu: *Aday*'dan *Başkanın Tüm Adamları*'na, *Akbabanın Üç Günü*'nden *Elektrik Atlı*'ya ve kendi yönettiği filmlerde *Sıradan İnsanlar*'dan *Şike*'ye hep ABD'nin aydınlık yüzü olarak kaldı. Sanki sarışın başı, bu ülkenin kimi yönleriyle karanlık geçmişi ve bugününe bir ışık düşürmeye savaşıyordu.

Jack Clayton'ın Scott Fitzgerald uyarlaması *The Great Gatsby – Muhteşem Gatsby*'sinin aynı adlı çok-yönlü kahramanına bir film çerçevesinde getirilebilecek derinliği getirdikten ve Pollack'ın *Akbabanın Üç Günü*'nde ABD'deki devlet örgütlerinin, FBI ve CIA'nin ürkünç yüzlerini sergiledikten sonra, Redford, Alan Pakula'nın *Başkanın Tüm Adamları*'nda Watergate skandalını açığa çıkaran gazetecilerden Bob Woodward'ı oynadı: diğerini oynayan Dustin Hoffman'ın yanı sıra... Yapımcılığına da katıldığı bu film, sanki onun siyasal görüşlerinin de billurlaşması gibiydi. *Brubaker*'de hiç ötekilere benzemeyen bir hapishane yöneticisini oynadı: insancıl ve liberal!... Ve nihayet, bir aile bireyleri arasındaki kopmayı anlatan yalın ve etkili *Sıradan İnsanlar*'la yönetmenlik hevesini giderdi. Rol almadan yönettiği bu film, ona bir yönetmenlik Oscar'ı getirdi. Sanki Hollywood sevdiği, ama oyunculuğunu Oscar'lık bulmadığı bir sanatçıyı bu yolla destekler gibiydi!... Nitekim oyuncu olarak hiç Oscar alamayacaktı. Ama zaten iddialı da değildi. Şöyle diyecekti: "Oyunculuk denen şeyin büyük bölümü, etrafına dikkat etmektir."

Robert Redford

Bu ödülden sonra, Redford dört yıl sinemaya ara verdi. Utah yöresinde büyük bir arazi almış ve bir çiftlik sarayı inşa etmişti. Şöyle diyecekti: "Başkalarının psikanalisti var. Benimse Utah çiftliğim!" Yine şu sözler onundu: "Sık sık bu fare yarışını bırakıp Utah'a dönmeyi ve orayı genişletmeyi hayal ediyorum." Aynı yıllarda Sundance Institute adlı kurumu finanse etti: genç sinemacıları ve bağımsız sinemayı teşvik etmek için... Buna bağlı olarak bir de Sundance bağımsız sinema

Robert Redford Belalılar*'da dolandırıcı Johnny Hooker rolünde, ganimeti ortağı R. Earl Jones ile paylaşıyor*

şenliğini başlattı. Ki bugün, bu şenlik, yalnız ABD içinde değil, dünya çapında bağımsız sinemanın yaşam alanlarından biri ve belki en önemlisi sayılıyor.

Ancak 1984'te işbaşı yaptı. Barry Levinson'ın *The Natural* filminde bir beyzbolcunun yaşamını oynadı. Sidney Pollack'ın *Out of Africa – Benim Afrikam*'ında, Meryl Streep'in canlandırdığı kadın yazar Karen Blixen'in o biraz düş ürünü gibi duran romantik, serüvenci ve yakışıklı avcı sevgilisi oydu. Artık ancak zaman zaman oynuyor, vaktinin çoğunu siyasetle, çevre sorunlarıyla, çiftliğiyle ve Sundance olayını tanıtmakla geçiriyordu. İkinci yönetmenlik deneyimini *The Milagro Beanfield War* adlı toprak ve kapitalizm üzerine sanki Latin duyarlıklı bir toplumsal güldürüyle, üçüncüsünü *A River Runs Through It – Bizi Ayıran Nehir* adlı bir roman uyarlamasıyla yaptı. Oyunculuğa uzunca bir ayrılıktan sonra, 1990 yılında, yine bir Sidney Pollack filmi olan *Havana* ile döndü. Bu biraz eski usül, ama düzeyli ve romantik devrim-içinde-aşk kurdelası, ne yazık ki beklenen ilgiyi görmedi. Redford artık yaşlanmaya mı başlamıştı?

1990'lardan beri oldukça az çalışıyor Redford. Ama sinemadan tümüyle kopmuyor. *Sneakers – Şifreciler* ve *Indecent Proposal – Ahlaksız Teklif* gibi filmler, o ünlü Redford cazibesinin hâlâ geçerli olduğunu gösterdiler. *Quiz Show – Şike,* yine oynamadan sadece yönettiği bir film olarak, toplumsal eleştiri yanının gücüyle büyük ilgi gördü. *Up Close and Personal – Çok Yakın ve Çok Özel* de öyle... 1998 yılındaki yeni ve şimdilik son yönetmenliğindeyse, geleneği bozdu, ilk kez başrolü de yüklendi: *Atlara Fısıldayan Adam.* Artık ancak yılda-iki yılda bir oynayıp kimi zaman yönettiği filmler kadar, Sundance'deki dünya çapında ilgi gören bağımsız sinema şenliğiyle ve kendisini adadığı çevre ve kültür sorunlarıyla da anılan Redford, kuşkusuz ki starlığı iyi vatandaş olmakla bağdaştırmada eşi-benzeri olmayan ilginç bir kişilik... Hakkında 1977'de yayınlanan Donald A. Reed'in biyografisi var.

BAŞLICA FİLMLERİ:

"War Hunt" (1962 – ilk), "Inside Daisy Clover – Papatya Yoncası" (65), "The Chase – Kaçaklar" (66), "This Property is Condemned – Lanetli Kadın" (66), "Barefoot in the Park – Çıplak Ayak" (67), "Tell Them Willie Boy is Here – Ya Sen, Ya Ben" (69), "Butch Cassidy and the Sundance Kid – Sonsuz Ölüm" (69), "Downhill Racer – Büyük Şampiyon" (69), "The Hot Rock – Belalı Elmas" (72), "Jeremiah Johnson" (72), "The Candidate – Aday" (72), "The Way We Were – Bulunduğumuz Yol" (73), "The Sting – Belalılar" (73), "The Great Gatsby – Muhteşem Gatsby" (74), "The Great Waldo Pepper – Büyük Waldo Pepper" (75), "Three Days of the Condor – Akbabanın Üç Günü" (75), "All the President's Men – Başkanın Tüm Adamları" (76), "The Electric Horseman – Elektrik Atlı" (79), "Brubaker" (80), "Ordinary People – Sıradan İnsanlar" (80 – sadece yönetti), "The Natural" (84), "Out of Africa – Benim Afrikam" (85), "Legal Eagles – Yasal Kartallar" (86), "Havana" (90), "Indecent Proposal – Ahlaksız Teklif" (92), "A River Runs Through It – Bizi Ayıran Nehir" (92 – sadece yönetti), "Quiz Show – Şike" (94 – sadece yönetti), "Up Close and Personal – Çok Yakın ve Çok Özel" (96), "The Horse Whisperer – Atlara Fısıldayan Adam" (98 – ayrıca yönetti), "The Spy Game" (99).

Vanessa Redgrave
(1937-)

İNGİLİZ tiyatro ve sinemasının göğüs kabartıcı bir oyuncu ailesinin orta kuşak bireyi, hep sıradışı, non-konformist, hep bir şeyleri değiştirmek isteyen akıllı, bilinçli çağdaş kadını simgelemiş ve oyun yeteneği kadar ilerici davalara sahip çıkışıyla da ünlenmiş ayrıksı bir kişilik...

Redgrave'ler gerçekten de aileden oyuncuydular. Roy Redgrave ünlü bir İngiliz sahne oyuncusuydu: 1872-1922 arasında yaşamış ve Avustralya'da yapılan ilk sessiz filmlerde rol almış... Oğlu Michael Redgrave, 1959 yılında 'sir' unvanını almış yine çok değerli bir tiyatro ve sinema oyuncusuydu. 1908'de doğmuş, 1936'dan başlayarak sayısız filmde önemli roller üstlenmişti. *Bir Kadın Kayboldu; Yıldızlar Bakarken,* Oscar adayı olduğu *Elektra'ya Yas Yaraşır,* Cannes 1951'de ödül aldığı *The Browning Version – Yaralı Gönüller; Dürüst Olmanın Önemi; 1984; İnsafsız Zaman; Uzun Mesafe Koşucusunun Yalnızlığı; Tepe* ya da *25. Saat* gibi filmlerle anımsanan ve 1985'te ölen...

Sir Redgrave'in iki kızı Vanessa ve Lynn Redgrave de oyunculuğu seçtiler. Bu bir aile geleneğiydi. Lynn (1943-) belli bir fantezi yeteneği gösterdi ve 1963'teki *Tom Jones*'dan 1996'daki *Shine*'a uzanan az sayıda filme ilginç boyutlar kazandırdı. Ama ailenin asıl 'kutsal canavarı' Vanessa olacaktı. Londra doğumlu sanatçı, Londra'daki Müzik ve Drama okulunda eğitim gördü. 1958 yılında *A Touch of the Sun* adlı oyundaki başarısıyla dikkat çekti. Hemen ardından bir filmde rol aldı. Ama kariyerinin gerçek anlamda başlaması ancak 1960'larla birlikte gelecekti.

Redgrave, 1959 yılında Stratford-Upon-Avon Theatre'a girdi ve kısa zamanda Shakespeare rollerinde sivrildi. Bu arada çalıştığı yönetmenler arasında Tony Richardson da vardı. İngiliz 'özgür sinema' hareketinin önde gelen yönetmeniyle 1962 yılında evlendiler. Bu evlilik beş yıl sürecek ve Vanessa'nın sinema dünyasına adım atmasına da yardımı dokunacaktı. 1966 yılı,Vanessa açısından yaşamsal bir yıldı. Art arda bir avuç önemli filmde oynayarak tüm dikkatleri çekti. Karel Reisz'ın *Morgan*'ında bohem bir kocanın garip aşkının hedefi olan burjuva kadınını çok iyi oynadı. Ve Cannes'da ödül aldığı gibi, bir Oscar adaylığı da kazandı. Ardından Tony Richardson'ın *The Sailor from Gibraltar – Cebellütarıklı Denizci* ve Antonioni'nin *Blow-up – Cinayeti Gördüm* filmleri geldi. Sonuncusundaki iki-yönlü entelektüel ve soğuk, ama içi içine sığmayan burjuva kızı rolü tam ona göreydi.

Redgrave, artık o yılların gözde kenti 'swinging London'ın en moda sanatçılarından biriydi; tiyatroda, sinemada, toplumsal yaşamda... *Camelot* adlı müzikalde hoş bir Guinevere oldu. Richardson'un *Hafif Süvari Alayının Hücumu* için Türkiye'ye geldi ve bu 'erkekler filmi'nde yine unutulmaz bir oyun verdi. "Özgür Sinema" akımının önde gelen yönetmenlerinin de gözdesiydi artık... Yeniden Karel Reisz'la bir araya gelmeleri, efsanevi Rus balerini Isadora Duncan'ın yaşamını anlatan gizemli bir film yarattı. Ve *Isadora* adlı bu filmle Vanessa yeniden Oscar adaylığı kazandı. *Martı*'da unutulmaz bir Nina oldu. Şöyle diyordu: "Ken-

Vanessa Redgrave

dimi rollerime bir âşığa verir gibi veriyorum." O yılların gözde İtalyan yönetmeni Elio Petri'nin *A Quiet Place in the Country – Çılgın Ruhlar* filminde İtalyan oyuncusu Franco Nero'yla çalıştı. Kendisine sonradan oyuncu olacak iki kız veren Tony Richardson'dan ayrıldığı yıllardı. Nero'yla büyük bir aşk yaşadı ve bir oğul sahibi oldu. Bunun sonucu, bir süre İtalya'da yaşaması ve pek önemli olmayan İtalyan filmlerinde rol almasıydı. Ama bunun Redgrave için önemi yoktu. Çünkü o yaşamı sanatın önüne koymuş kadınlardandı.

Ve böylece 70'li yıllar gelip çattı. Redgrave ülkesine döndü: İtalya tatili bitmişti. Michael Cacoyannis'in *Truvalı Kadınlar*'ında Andromak'ı oynadı. Ken Russell'ın tartışmalı *Şeytanlar*'ında baş rahibe Meleklerin Jeanne'ıydı. *İskoç Kraliçesi Mary*'de Mary oldu ve yeniden bir Oscar adaylığı kazandı. Çok iyi bir oyuncuydu, ama yeteneğine göre rol bulmakta zorlanıyor, her öneriyi de kabul etmiyordu. 70'lerde Sidney Lumet'nin Agatha Christie uyarlaması *Doğu Ekspresinde Cinayet*'inde veya Herbert Ross'un Şerlok Holmes'le doktor Freud'u karşılaştıran fantezisi *The Seven per Cent Solution*'da bir Holmes kahramanı olan 'zambaklı kadın Lola'yı oynarken, Michael Apted'ın *Agatha*'sında bizzat Agatha Christie'yi canlandırdı.

Ancak az sayılabilecek 1970'li filmleri arasında, yine de en güzel rolunü buldu: Fred Zinnemann'ın *Julia*'sında, Alman faşizmine karşı savaşırken bu uğurda hayatını veren ilerici Julia'da öylesine içburucuydu ki, Akademi bu kez Oscar'ını

(yardımcı oyuncu dalında da olsa) ondan esirgeyemedi. Ödül töreninde heykelciğini alırken yaptığı konuşma ise halâ hatırlanıyor: Yahudi lobisinin öylesine egemen olduğu bir ülkede, o yıllarda tüm gücüyle Filistinlilerin yanında yer alan ve İsrail'e karşı Arapları savunan Redgrave, İsrail'i ve siyonistleri eleştirdi ve ortalığı birbirine kattı. Sözünü zaten hiçbir zaman sakınmamış ve örneğin ABD için şöyle demişti: "Amerika küçük bir azınlığın çıkarı için gangsterliğin egemen olduğu bir ülkedir!" Kısa zaman sonra bu kez Nazi toplama kamplarında kalmış bir Yahudi kadınını canlandırdığı *Playing for Time – Orkestra* adlı bir TV yapımında rol alması, tüm Yahudileri mutlu etti. Ama o sadece doğru bildiğini yapıyor ve her durumda ezilmiş ve hakkı yenmiş gördüklerine, ırk ayrımı yapmaksızın sahip çıkıyordu. Yine şu söz onundu: "Tutkulu açıklamalara önlenemez bir eğilimim var!"...

Vanessa Redgrave Wetherby *filminde*

Bu tutumu yüzünden yine de çok rol kaçırdı. John Schlesinger'in *Yanks* ya da James Ivory'nin *Bostonlular* gibi düzeyli filmlerde oynadı, ikincisiyle bir Oscar adaylığı daha aldı. *Wagner* adlı filmde Cosima Wagner'i canlandırdı, büyük usta Joseph Losey'in vasiyet-filmi olarak kalan *Steamers*'da buhar banyosu içinde içini döken bir burjuva kadını oldu. Çeşitli TV yapımlarının yanı sıra, ünlü yazar David Hare'in ilginç yönetmenlik denenmesi *Wetherby*, Stephen Frears'ın çarpıcı Joe Orton yaşamöyküsü *Prick Up Your Ears* gibi filmler, 80'lerdeki sayılı çabaları arasında sayılabilir.

Ama Vanessa dayanıklıydı. 90'larda sanki yeni bir kariyere başladı. Değişik bir rol için İtalya'dan Arjantin'e çeşitli ülkelere giderken, örneğin James Ivory ile yeni buluşması *Howards End*'deki aynı adlı malikânenin soylu sahibesi ya da *Ruhlar Evi*'ndeki etkili kompozisyonuyla yine ilgi çekmeyi başardı. Ivory'nin filmiyle yeni bir Oscar adaylığı da elde etti. Son yıllarda ise öylesine farklı rollerde karşımıza geliyor ki... Virginia Woolf uyarlaması *Mrs. Dalloway*'da bu zor kimliği başka kim canlandırabilirdi? Ama onu aynı biçimde *Görevimiz Tehlike* ya da *Derin Darbe* gibi son derece popüler filmlerde ilginç yaşlı kadın portreleri canlandırırken görmek de mümkün...

Vanessa Redgrave hep bir radikaldi ve hep öyle kaldı. Rollerini seçmesi bile sanki bir siyaset sonucuydu: "Rollerimi büyük bir özenle seçiyorum. Böylece kariyerim sona erdiğinde, yakın tarihimizi baskı açısından tümüyle kapsamış olacağım." Burjuva kökenlerinden ve İngiliz usulü bir soğuk ve yansız kalma tavrından sıyrılarak, sürekli solcu ve radikal davalara sahip çıkması ilginç bir özellikti. Ne yazık ki, temel amacı 'kapitalizmin yıkılması ve İngiliz monarşik sisteminin yok edilmesi' olan Devrimci İşçi Partisi'nden çeşitli kez aday olduğu halde, seçimleri kazanıp parlamentoya giremedi. Ve kraliyet rejimi kurtuldu!... 1984 yılında Boston Senfoni Orkestrası ile birlikte müzik eşliğinde "Kral Oidipus"u okuyacağı bir gösterinin iptal edilmesi üzerine, koca orkestra aleyhine dava aç-

tı!... Her açıdan öfkeli, ilkeli ve kararlı bir kadın: tüm o kırılganlığı altında şaşılacak bir güce sahip olan... 1991'de özyaşam öyküsünü yazan sanatçının adı, kızları, günümüzün iki değerli oyuncusu Natasha ve Joely Richardson aracılığıyla geleceğe de kalacak...

BAŞLICA FİLMLERİ:

"Behind the Mask" (1958 – ilk), "Morgan" (66), "Sailor from Gibraltar" (66), "A Man for All Seasons – Her Devrin Adamı" (66), "Blow Up – Cinayeti Gördüm" (66), "Camelot" (67), "The Charge of the Light Brigade – Hafif Süvari Alayının Hücumu" (68), "Isadora" (68), "A Quiet Place in the Country – Çılgın Ruhlar" (68), "The Seagull – Martı" (69), "The Trojan Women – Truvalı Kadınlar" (71), "The Devils – Şeytanlar" (71), "Mary Queen of Scots – İskoç Kraliçesi Mary" (72), "Murder in the Orient Express – Doğu Ekspresinde Cinayet" (74), "Julia" (77), "Agatha" (79), "Yanks" (79), "Bear Island – Vahşetin Ötesi" (79), "Playing for Time – Orkestra" (81), "The Bostonians – Bostonlular" (84), "Steaming" (85), "Wetherby" (86), "Prick Up Your Ears" (87), "The Ballad of Sad Café – Küskün Kahvenin Türküsü" (91), "Howards' End" (91), "The House of the Spirits – Ruhlar Evi" (94), "Little Odessa – Küçük Odessa" (94), "A Month by the Lake – Gölde Bir Ay" (95), "Looking for Richard – Kral Richard'ın Peşinde" (96), "Mission: Impossible – Görevimiz Tehlike" (96), "Smilla's Sense of Snow – Smilla ve Karlar" (97), "Mrs. Dalloway" (97), "Deep Impact – Derin Darbe" (98), "Mirka" (99), "Cradle will Rock" (99), "Uninvited" (99).

Romy Schneider

(1938-1982)

ŞEKERLİ-ŞURUPLU *Sissi* dizisinden gelip büyük rollerin kadını, Avusturya'dan gelip tüm dünyanın ve Alain Delon'un kalbinden geçerek tüm bir kuşağın sevgilisi olan, ancak kimi rollerindeki trajik akibetten kaçınamayan kadın: özlem, ama hep biraz da acıyla andığımız...

Romy Schneider de perdenin o bebek yüzlü, çocuk görünümlü, ama gitgide ve biraz da kendi kendilerinin heykeltıraşı olarak, gerçek ve mükemmel bir kadına dönüşen yıldızlarından... Oyuncu bir aileden Rosemarie Magdalena Albach adıyla dünyaya geldi. Annesi Magda Schneider (1909-) ünlü bir yıldızdı: 1940'larda parlamış ve sonra Romy'nin babası aktör Wolf Albach-Retty ile evlenerek ileri yaşlara dek karakter rolleri almıştı. Ailede çağrıldığı isimle Romy, daha 15 yaşında *Beyaz Leylaklar* adlı Alman filminde ilk rolünü aldı. Bundan sonraki yedi yıl boyunca o yılların popüler, ama dünyaya açılamayan Alman sinemasının genç ve parlak yıldızı olacak ve özellikle Avusturya-Macaristan imparatorluğunun talihsiz ve güzel prensesi, sonraki yıllarda imparatoriçesi Sissi'nin hayatını

birkaç film (tam olarak üç film) boyunca canlandıracaktı: anarşist bir deli tarafından trajik biçimde öldürülmesine dek olan günlerini... O yıllarda, bir kısmında annesiyle birlikte oynadığı ve Sissi'nin yanı sıra Victoria, Katia gibi soylu kişilikleri canlandırdığı filmleri, Hans Deppe, Kurt Hoffmann, Harald Braun, E. Marischka, Josef von Baky vb. Alman yönetmenleri tarafından yönetiliyordu. Ve "Sissi" serisi ve temsil ettiği, krallık çağı Avrupa'sına belli bir özlemle desteklenmiş soylu aşk öyküleri, Avrupa'da da ilgi görüyor, hatta bu filmler bize dek ulaşıyordu. Alman yönetmeni Helmut Kautner'in *Monp'tit – Sensiz Yaşayamam*'ı, hem onun artık büyüdüğünü göstermesi, hem de daha düzeyli olmasıyla diğerlerinden ayrılır.

1950 sonlarında, artık 20 yaşına gelmiş olan Romy, önemsiz bir Fransız filmi olan *Christine*'de oynadı. Karşısında yine yükselen bir yıldız, Alain Delon vardı. Bu hemen hemen ilk bakışta aşktı. Güzel ve masum Alman kızıyla yakışıklı ve bıçkın Fransız genci, sinemanın en güzel ve karışık aşk hikâyelerinden birini yaşadılar. İkisi birlikte olgunlaştılar, birlikte en büyük ustalarla çalışıp en güzel rollerini buldular. Ancak kişilik farkları öylesine büyüktü ki, bu aşkın mutlu sonuca ulaşması için hemen hemen hiç şans yoktu. Nitekim de öyle oldu. Darılıp barışmalarla geçen, yıllar sürmüş uzun ve olaylı bir beraberliğin sonunda tümüyle ayrıldılar.

Romy, Almanya'da Curt Jurgens'le birlikte son bir soylu aşk hikâyesi olan *Katia – Çarın Sevgilisi*'nde oynadıktan sonra, Alain Delon'un peşinden Fransa'ya

Romy Schneider, Yves Montand'la Sen ve Ben *filminde*

geldi. Bir aşk öyküsü, ona yeni bir vatan ve yeni bir kültür getirecek ve Romy bundan sonraki tüm yaşamını Fransa'da, bir Fransız oyuncusuna dönüşmüş olarak geçirecekti. Luchino Visconti'nin *Boccacio 70*'teki skecinde oynarken, aynı Visconti onları Paris'te birlikte sahneye çıkaracak ve kendi yönettiği ortaçağ piyesi *Bir Fahişe Olması Ne Yazık!*'ta oynatacaktı. Ardından uluslararası yapımlar gelecekti: Orson Welles'in kalabalık kadrolu *Dava*'sında Leni olacak, Carl Foreman'ın *The Victors – Zaferin Bedeli*'nden sonra davetli olarak Hollywood'a gidecek ve *Kardinal, İyi Komşu Sam* gibi filmlerde oynayacaktı. Hollywood tıpkı aynı yıllarda Catherine Deneuve için olduğu gibi, bu Avrupalı oyuncunun da kıymetini bilmeyecek ve ona layık roller veremeyecekti. Romy de yeniden Avrupa'ya dönecekti.

Romy Schneider

Kariyeri farklı yönetmenlerle sürüyor, Romy sanki her biriyle 'profesyonel anlamda' bir aşk ilişkisi yaşıyordu. Yönetmenlerinden o denli etkilenen ve rollerini o denli benimseyen oyuncular herhalde azdır. Canlandırdığı kişiliklere sanki tam varlığını veriyor ve gitgide daha göz dolduran kadın kimlikleri çizmeye başlıyordu. Jules Dassin'in *Bir Yaz Gecesi 10 Buçukta,* Terence Young'ın *Triple Cross – Üçlü Oyun* gibi filmlerinden sonra, Jacques Deray'nin Amerikan tarzı kara filmi *La Piscine – Sen Benimsin*'de yeniden Alain Delon'la bir araya geliyor ve filmin aşk sahnelerinin inandırıcılığı ve yoğunluğu kimseyi şaşırtmıyordu.

Romy'nin 1970'lerdeki en büyük şansı, Claude Sautet'yle karşılaşması oldu. Sautet, o özellikle Fransız burjuva erkekler dünyasını anlatan filmlerinde ona kimi zaman küçük, ama her zaman duruma hâkim, durumu denetleyen önemli kadın rolleri verdi: *Hayat Bağları*'ndan *César et Rosalie – Sen ve Ben*'e, *Mado*'dan *Basit Bir Hikaye*'ye... Romy için şöyle diyecekti usta yönetmen: "O her şeyi sıradanlıktan çıkarmasını biliyor." Arada Joseph Losey'in *Meksika'daki Cinayet*'inde yeniden Delon'la birlikte oldular. Ama artık ayrılmışlardı ve filmin aşk sahneleri belki de özü kadar soğuktu... Romy evlenmişti: bu kez tutku değil, mantık ilişkisi olmasına dikkat ettiği bir evlilik... Bir rolden öbürüne koşuyor, belki biraz da o kahredici gençlik aşkını unutmaya çalışıyordu. Visconti'yle *Ludwig* (Sissi rolünü bir film için yeniden bulacaktı: ama bu kez daha dramatik bir yapı içinde), Pierre Granier-Deferre'le *Le Train – Lekeli Güneş,* Francis Girod'yla *Le Trio Infernal – Cehennem Üçlüsü* gibi filmler yapacaktı. Andrzej Zulawski'nin *Önemli Olan Sevmek* filminde aşkı bir hastalık, bir ölümcül tutku gibi yaşayacak, ama sevdiği adamı yok oluştan kurtaramayacaktı.

O yıllarda canlandırdığı tutkulu, ama hep kötü, hatta trajik bir yazgının elinde kurban olan kadınlar, zengin bir portreler galerisi oluştururlar. Sanki sevgi yüzünden hep kurban olmaya, hep acı çekmeye, hatta yok olmaya mahkûmdu o... *Lekeli Güneş*'te olduğu gibi, Robert Enrico'nun *Savaş Kurbanları* ya da yine Granier-Deferre'in *Pencerede Bir Kadın*'ında Alman faşizminin kurbanı olacaktı.

Claude Chabrol'un *Masum Kirli Eller* adlı polisiyesi, Costa-Gavras'ın *Clair de Femme – Kadın Işığı* adlı aşk filmi, Claude Miller'in *Garde-a-Vue – Korkunç Şüphe* adlı burjuva dramı filmlerindeki trajik, gizemli, sevecen, kimi zaman nefretle yoğrulmuş kadın rolleri unutulmazdı. Yeni eşi ve çocuklarıyla görünüşte sakin ve mutlu bir yaşam sürer gibiydi. Ancak kader yine onu bulmuştu. Küçük oğlu inanılmaz bir kazada, evin bahçesinin madeni parmaklıklarından atlarken düşüp vücuduna bir maden parçasının saplanmasıyla ölecekti. Romy, eşi ve kızının şefkatine sığınıyor, ama bu olayı unutamıyor ve yavaş yavaş ilaçlara, yatıştırıcılara dadanıyordu. Bu yüzden son rollerinde artık yüzü daha bir trajik ve mutsuzluk çığlığı sanki daha keskindi.

Nitekim o dönem filmlerinde bu açıkça görülür. Bertrand Tavernier'nin *La Mort en Direct – Ölümü Beklerken* filmi, ona en güzel rollerinden birini getirdi. Gelecekteki çok medyatik bir çağda (yani aslında tam günümüzde), ekranın artık her şeyi verdiği seyirciye yeni duygular, yeni ürpertiler bulmak için umutsuzcasına arayışlara girdiği ve biraz daha 'rating' için, ölüme mahkûm bir kadının son günlerini onunla birlikte tüm dünyaya da ulaştırmayı denediği bir hikâye... Ve bunu kabul etmeyerek, tek başına ölmek üzere kaçmaktan başka çaresi kalmayan bir kadın... Sanki günümüz medyasının arsızlığına, zulmüne ve bayağılığına vurulmuş bir tokat... Ve bu kehânet içeren hikâye içinde, Romy'nin gerçekten ıstırap ve kederle dolu yüzü, alabildiğine boşalmış gözleri...

La Banquière – Kadın Banker ve *Fantasma d'Amore – Aşk Hayaleti*'nde yine biraz neşelenen Romy, sonra *La Passante du Sans-Souci – Sans-Souci Yolcusu* adlı bir film çevirdi. Jacques Rouffio'nun filmi, tam ona göre bir hikâyeydi: Romy, iki ayrı döneme yayılan bir olaylar zinciri içinde yine rejimin, savaşın ve kötülüklerin kurbanı olan bir kadını oynadı. Bunun son filmi olacağını kim bilebilirdi? Yıldız, ılık bir Mayıs gecesi, evinde tek başınayken, kimilerine göre bir kalp krizi, ama daha yaygın bir söylentiye göre aldığı yüksek miktarda ilaç yüzünden yatağında öldü. Henüz 44 yaşındaydı. Ama yüzünde bir ülkeden diğerine, bir erkekten öbürüne, bir filmden ötekine yapılmış uzun ve zahmetli yolculukların izi vardı sanki... Yüzü, o güzel yüzü vaktinden önce yıpranmış bir ruhun dışavurumunu taşıyor gibiydi. Fransızlar ona gerçekten görkemli bir cenaze töreni yaptılar. Kökenleri ne olursa olsun, artık o onlardan biriydi. Cenazeye katılan sayısız ünlü arasında Alain Delon da vardı.

BAŞLICA FİLMLERİ:

"Wenn der Weisse Flieder wieder Blüht – Beyaz Leylaklar" (1953 – ilk), "Sissi" (56), "Monp'ti – Sensiz Yaşayamam" (58), "Scampolo" (58), "Christine" (58), "Kati – Çarın Sevgilisi" (60), "Boccaccio 70" (62), "Le Combat dans l'Île – Adadaki Savaş" (62), "Le Procès – Dava" (62), "The Victors – Zaferin Bedeli" (63), "The Cardinal – Kardinal" (63), "Good Neighbor Sam – İyi Komşu Sam" (64), "10.30 P.M. Summer – Bir Yaz Gecesi On Buçukta" (66), "La Piscine – Sen Benimsin" (68), "Les Choses de la Vie – Hayat Bağları" (70), "Max et les Ferrailleurs – Şeref Yolu" (71), "The Assassination de Trotsky – Meksika'daki Cinayet" (72), "César et Rosalie – Sen ve Ben" (72), "Ludwig" (73), "Le Train – Lekeli Güneş" (73), "Le Trio Infernal – Cehennem Üçlüsü" (74),

"L'Important c'est d'Aimer – Önemli Olan Sevmek" (75), "Les Innocents aux Mains Sales – Masum Kirli Eller" (75), "Le Vieux Fusil – Savaş Kurbanları" (75), "Une Femme a Sa Fenetre – Pencerede Bir Kadın" (76), "Mado" (76), "Une Histoire Simple – Basit Bir Öykü" (78), "Clair de Femme – Kadın Işığı" (79), "La Mort en Direct – Ölümü Beklerken" (80), "La Banquière – Kadın Banker" (80), "Garde-a-Vue – Korkunç Şüphe" (81), "La Passante du Sans-Souci – Sans-Souci Yolcusu" (82).

Jean Seberg
(1938-1979)

IOWALI, DÜNYAYI görmemiş küçük taşra kızının Françoise Sagan, Jean-Luc Godard, Romain Gary ve Carlos Fuentes'le nasıl bir ilişkisi olabilirdi? İşte bunun yanıtını bildiğiniz zaman, zaten sinemanın mitos yanının özünü, giderek insan kaderi denen şeyin de en ilginç örneklerinden birini kavramış olursunuz...

Iowa'nın Marshalltown'ındaki küçük Jean Seberg, nasıl olduğu bilinmez şekilde, küçük yaştan beri oyunculukla ilgiliydi. Kasabada bunu geliştirecek olanak yok gibiydi. O da belki pusuya yatmış, talihin akışını bekliyordu. Bu akış onu ABD çapında bir reklam kampanyasıyla karşı karşıya getirdi. Becerikli ve reklam düşkünü yönetmen Otto Preminger, Bernard Shaw'un oyunu *Saint Joan – Jan Dark*'ı filme alacaktı ve yepyeni bir yıldız arıyordu. Kampanya tüm ülkeyi ve binlerce genç kızı – bir söylentiye göre tam 18 bin genç kız denenmişti! – kapsıyordu. Ama talih, sonunda küçük Jean'e güldü: seçilen oydu. Gerçi film tam bir fiyasko oldu. Ama doğrusu bunda onun pek kabahati yoktu. Üstüne düşeni yapmış ve Shaw'un tarihsel bir mitosa çağdaş temalar yükleyen oyununa, 17 yaşından zor beklenecek bir modern yaklaşım getirmişti.

Jean Seberg

Bu kısa saçlı, oğlan çocuğu tavırlı yeni oyuncuyu kolay bırakmadı Preminger... Hemen ardından yine bir uyarlama, Françoise Sagan'ın *Bonjour Tristesse – Günaydın Hüzün* adlı o yıllarda çok satan romanının uyarlaması geldi. Seberg, hayatı Riviera'da lüks malikânelerde geçen ve babasına aşırı düşkünlüğüyle onun yeni evlendiği kadının, yani üvey annesinin hayatını zehir eden genç kız rolunü başarıyla oynadı: David Niven, Deborah Kerr gibi oyuncuların yanında ezilmeden... Ama bu iki filmden sonra ortada belli bir başarı yoktu ve parlak biçimde başlayan kariyeri söner gibiydi.

Ancak yardımına uzak bir ülke, Fransa koştu. Bu iki filmde ona hayran olan Fransız yönetmeni Jean-Luc Godard, yeni çevireceği ve bir Amerikan romanın-

dan uyarlanan filmi *A Bout de Souflle – Serseri Âşıklar* için taptaze yüzlü bir Amerikalı genç kız arıyordu: Champs-Elysées'de gazete satacak, Belmondo'nun intihar eğilimli, matrak ve çılgın dünyasına girecek ve çağın genç, marjinal ve mutsuz insanını temsil edecek... Seberg bu tanımlamalara tam olarak uyuyordu. Film, bilindiği üzere büyük bir başarı oldu, Yeni-Dalga akımının manifesto-filmi ve sinemayı değiştiren temel bir yapıt olarak karşılandı. Seberg bu filmle bile ölümsüz olmayı hak etmişti.

Amerikalı küçük taşra kızı, artık Fransa'yı, Paris'i, Avrupa kültürünü keşfetmişti. Ama Amerikan sineması da onu yeniden hatırlamıştı. Böylece zamanını Fransa ile ABD arasında bölerek kimi zaman ilginç, kim zaman da sıradan filmlerde gözükmeye başladı. *Les Grandes Personnes – Büyük İnsanlar; In the French Style – Fransa'da Aşk; Moment to Moment – Korkulu Dakikalar.* Bu arada ilginç yazar-yönetmen Robert Rossen'in *Lilith* adlı filminde çok genç ve doktoruna âşık olan akıl hastası rolü, belki tüm bu döneminin en başarılı kompozisyonuydu. Sonradan kimileri bu rolün aslında onun gerçek kişiliğini en iyi yansıtan rol olduğunu söyleyeceklerdi. ABD'de *A Fine Madness – Çılgın Adam; Paint Your Wagon – İki Kabadayı; Airport – Havaalanı; Macho Callahan* gibi filmlerde Warren Beatty, Sean Connery, Lee Marvin, Clint Eastwood, Dean Martin, Burt Lancaster gibi en ünlü oyuncularla oynuyor, saf ve temiz güzelliği, hüzünlü bakışları ve taptaze kişiliğiyle her rolü dolduruyordu.

Fransa'daki yönetmenler de onu seviyordu. Claude Chabrol'la iki kez çalıştı: *La Ligne de Démarcation – Sınır Çizgisi* ve *La Route de Corinthe – Korent Yolu.* Ancak Fransız erkekleri de onu seviyor ve Seberg art arda evlilikler yapıyordu. Ne yazık ki kocalarının bir bölümü yetenksiz ve onu kullanmak isteyen yönetmen adaylarıydı. Böylece, François Moreuil veya Denis Berry'nin bugün hatırlanmayan filmlerinde oynadı. İkisinin arasına ise asıl önemli iki aşkı sıkıştırdı: romancı Romain Gary ile tanışıp seviştiler ve evlendiler. Bu evlilik 1962'den 1970'e kadar sürdü. Ve Jean'in kariyerini ve kişiliğini derinden etkiledi. Çok ilginç bir kişilik olan ve ayrıca Emile Ajar takma adıyla da çok popüler olan romanlar yazan Gary (ki bunlardan biri, filme de alınan ünlü La *Vie devant Soi – Onca Yoksulluk Varken* idi), Seberg sayesinde yönetmenliğe de başladı. Kendi romanından uyarlanan *Kuşlar Peru'ya Ölmeye Gider* veya *Kill! Kill! Kill!* gibi filmlerde Seberg'i yönetti.

Yine bu evlilik sırasında Seberg, Meksika'daki bir yılbaşı partisinde Meksikalı ünlü yazar Carlos Fuentes'le tanıştı. Aralarında sadece iki ay süren, ama yoğun ve özellikle yazarı etkileyen bir ilişki yaşandı. Fuentes yıllar sonra, Seberg'in trajik ölümünün ardından bu ilişkiyi romanlaştırdı: "Diana ya da Yalnız Avlanan Tanrıça" adıyla... Roman boyunca Jean'den Diana takma adıyla söz ediyordu. Ancak hayatlarına karışan tüm diğer ünlü kişilikler, gerçek kimlikleriyle verilmişti. Şöyle diyordu yazar: "Diana öyleydi işte: teninin eşsiz pürüzsüzlüğü herkesi şaşırtırdı, ama her şeyden çok kendisini şaşırtırdı, kendi aldığı zevk ise tenini şaşırtırdı... yumuşacık, ıtırlı, arzulandığı için şaşkın... Kendisini sevmiyor muydu, kendisini hak etmediğini mi hissediyordu? Kendi teninin içinde neden rahat değildi? Neden?"...

Fuentes'in sorduğu bu soruları Seberg'le karşılaşan herkes soruyordu. Belki

Jean Seberg, Jean-Paul Belmondo'yla Serseri Âşıklar'*da*

kendisi bile... Bu görünürdeki parlak Amerikan usulü başarı öyküsü, gitgide drama ve mutsuzluğa kayıyordu. Romain Gary onun için bir şeyler yapamayacağını anladığında, ayrıldılar. Ama o yıllarda hiç olmazsa kariyeri iyi gidiyordu. 1970'lerle birlikte o da sarsılmaya başladı. Tüm 70'li yılları hiçbiri pek önemli olmayan yarım düzine kadar filmle geçirmek durumunda kaldı. Üçüncü eşi Dennis Berry'yle 1972-78 arası evli kaldılar. 1979 Mayıs ayında ise Cezayirli Ahmed Hasni adlı bir adamla evlendi. Bu evlilikten tam üç ay bir hafta sonra, bir ıssız sokaktaki arabasının içinde aşırı uyuşturucudan ölmüş olarak bulundu. Bunun bir intihar olduğu da hemen hemen kesindi. Sanatçı henüz 41 yaşındaydı.

Carlos Fuentes şöyle anlatıyor: "Diana Soren öldü. Paris'in dar sokaklarından birinde, bir Renault içinde çürümüş olarak bulundu. İki haftadır oradaymış... Meksika işi bir pelerine sarınmışmış... Santiago'da benimle birlikteyken satın aldığı giysi miydi acaba? Gazetede çıkan habere bakılırsa yanında boş bir maden suyu şişesi, bir de intihar mektubu varmış. İki hafta boyunca ölümle başbaşa kilitli kaldığı çıkmaz sokağı mikroplardan arındırmak için, sağlık ekiplerini çağırmak zorunda kalmış, Paris polisi... Bedeninden arta kalanlar sigara yanıklarıyla kaplıymış. Gene de merak ettim: acaba sonunda ölüme vardığında, kendi teni içinde rahata kavuşmuş muydu?"

Jean Seberg'in trajik öyküsünün nedenleri, yalnızca bir kişisel mutsuzluk sorunu değildi. Siyasal açıdan aktif bir yaşamı olan genç kadın, özellikle Siyah Panter-

ler'in davasına ilgi duymuş, bu nedenle tutucu Amerikan basınınca kınandığı gibi, resmi örgütlerin de tâkibine uğramıştı. Bu arada sinir krizleri geçirmeye başlamasına ek olarak bir de çocuk düşürmüş ve sağlığı gitgide bozulmuştu. Ölümünün arkasında Amerikan gizli örgütleri mi vardı? Fuentes kitabını şöyle bitiriyor: "FBI, Diana'ya ölümünden sonra saygı gösterdi. 1970'te ona kasıtlı olarak iftira attıklarını, olayın COINTELPRO adlı bir karşı-istihbarat programının bir parçası olduğunu itiraf ettiler. Kurumun o sıradaki yöneticisi J. Edgar Hoover planı onaylamıştı. Diana Soren, harcanmaya uygun biri olduğu için yok edilmişti. 1980'de işbaşında olan yönetici William H. Webster, FBI'ın 'halkın sevmediği davalar'ı destekleyenlere karşı aşağılayıcı bilgi yaydığı dönemlerin sona erdiğini açıkladı. "Karalama ve iftira artık bizim işimiz değildir," dedi. "Bundan böyle yalnızca suç unsuru içeren davranışlarla ilgileniyoruz."

Evet, Jean Seberg böylece, başta kendisi birçok kişi ve kurumun kurbanı olarak, sinema tarihinde garip bir yazgıya sahip oldu. Tüm bu yazdıklarımdan anlaşılmıştır: o bu kitaba gerçek oyunculuğu ve canlandırdığı rollerin belleklerimizde bıraktığı izlerin derinliğinden çok, alabildiğine ayrıksı, hazin, giderek trajik yazgısı nedeniyle girmiş bir sanatçıdır. Bir oyuncudan çok bir efsanedir ve bu açıdan James Dean veya Marilyn'lerin çizgisini izler. Belki, bu anlamda, benzer durumlara sahip oldukları halde sonuç olarak sözünü edemediğimiz Louise Brooks'dan Jean Harlow'a, Francis Farmer'den Pier Angeli'ye, Jeanne Eagels'den Maria Montez'e tüm o talihsiz yıldızların da bir anlamda temsilcisi olarak... Sözü yine Fuentes'in coşkulu ve romantik kalemine bırakalım: "Adı efsanelerin çok-anlamlılığını hatırlatıyordu. Gece tanrıçası, gökteki ay gibi değişken, bir gün dolunay, ertesi gün solmaya başlayan, daha sonraki gün gökyüzündeki gümüş bir tırnak... ve birkaç hafta içinde ölüm... Diana, avcı tanrıça, Zeus'ün kızı, Apollo'nun ikiz kardeşi, dağ perilerinin her gittiği yerde izledikleri bir bâkire, ama aynı zamanda Efes tapınağında bin memeli bir anne... Diana, yol kavşaklarındaki kız: Times meydanının, Picadilly'nin, Champs-Elysées'nin kavşaklarında tapınılan Diana..."

BAŞLICA FİLMLERİ:

"Saint Joan – Jan Dark" (1957 – ilk), "Bonjour Tristesse – Günaydın Hüzün" (58), "The Mouse that Roared – Kükreyen Fare" (59), "A Bout de Souffle – Serseri Âşıklar" (59), "Let no man Write my Epitaph" (60), "Le Recréation – Teneffüs" (61), "In the French Style – Fransa'da Aşk" (63), "Lilith" (64), "Moment to Moment – Korkulu Dakikalar" (66), "A Fine Madness – Çılgın Adam" (66), "La Ligne de Démarcation – Sınır Çizgisi" (66), "La Route de Corinth – Korent Yolu" (67), "Les Oiseaux Vont Mourir au Pérou – Kuşlar Peru'ya Ölmeye Gider" (68), "Pendulum – Suçlu Kim?" (69), "Paint your Wagon – İki Kabadayı" (69), "Airport – Havaalanı" (70), "Macho Callahan" (70), "L'Attentat – Suikast" (72), "Le Chat et la Souris – Kedi ve Fare" (74), "Die Wildente – Yaban Ördeği" (76).

Natalie Wood
(1938-1981)

HATIRASI YİNE 'elde var hüzün' olan bir sanatçı... Parlak bir çocuk yıldız, genç kızlığa geçişini hepimizin gözü önünde yaşayan ve *Batı Yakasının Hikâyesi*'ndeki Maria'yla o duygusal, kırılgan, aşka ve güvene aç genç kız kimliğini ölümsüzleştiren bu unutulmaz kadının da, erken yaşta ölerek anılarına bunca keder katması şart mıydı?

Evet, bir rastlantı sonucu aynı yılda, 1938'de doğmuş ve hemen aynı yıllarda, erken denecek bir yaşta ve de trajik biçimde ölmüş üç kadın sanatçı, bu kitapta art arda düşerler: Romy Schneider ve Jean Seberg'den sonra Natalie Wood... Wood, yaşamı boyu hep o genç kız çıtı-pıtılığını korumuş, uzatmalı yakışıklı sevgilisi Robert Wagner'la aşkını çağın büyük aşk hikâyelerinden birine dönüştürmüş, sayısız rolüyle gönlümüzü çelmiştir. Ama insanın kaderi veya yazgısı denen şeyin de ünle, parayla, sevgiyle ilişkisi olmayan ayrı, bağımsız ve çoğu zaman zalim bir kurum olduğunu da bize anımsatmıştır.

Rus kökenli bir mimarla Fransız kökenli bir balerinin kızları Natasha Gurdin, San Fransisco'da dünyaya geldi. Daha beş yaşında iken *Happy Land* adlı bir filmde gözüktü. Filmin yönetmeni Irving Pichel'in gözü bu yetenekli çocuğu öyle tutmuştu ki, üç yıl sonra çevirdiği *Tomorrow is Forever* filminde Orson Welles ve Claudette Colbert'in kızları olarak onu istedi. Bu, onun çocuk yıldızlığa adım atışıydı. Üst üste unutulmaz filmlerde rol aldı: *The Ghost and Mrs. Muir; Driftwood,* Noel babaya inanmayan inatçı bir çocuğu oynadığı *34. Caddeki Mucize*... Ve yavaş yavaş, filmden filme seyircinin gözleri önünde büyüdü: *Chicken Every Sunday,The Green Promise, No Sad Songs for Me, Our Very Own – Sen de Bizdensin, The Jackpot – Büyük İkramiye, The Blue Veil – Mavi Peçeli Kadın, The Star – Yıldız, The Silver Chalice – Gümüş Kupa*... Birçok çocuk yıldızın tersine, çocukluktan genç kızlığa geçiş denen o zor dönemi çok iyi atlattı ve siyah saçları, iri gözleri, son derece tatlı gülümseyişiyle kalplerdeki yerini korudu, hatta yeni fetihler yaptı.

1955'li yıllar, artık tam bir genç kız olan Natalie'ye güzel roller getirdi. *Âsi Gençlik*'te tam yaşının rolünü buldu: âsi Jim'in sevgilisi 16 yaşındaki Judy... James Dean'le oluşturdukları çift, o kuşakların unutamadıkları bir sinema aşkının

Natalie Wood

Natalie Wood, Warren Beatty'yle Aşk Bahçesi*'nin galasında*

simgesi, efsaneleşen bir ikiliydi. Aynı yıl, John Ford başyapıtı *The Searchers – Çöl Aslanı*'nda John Wayne'in peşine düştüğü, kızılderililer tarafından kaçırılmış küçük kız da oydu. *The Burning Hills – Alevli Tepeler* ve *The Girl he Left Behind – Beni Bekleyeceksin*'de dönemin jönü Tab Hunter'la hoş bir ikili oluşturdu. *Kral-lar Önde Gider*'de kendisini gerçekten seven Frank Sinatra'ya değil, havai kelebek Tony Curtis'e âşık olarak hepimizi üzdü!... *Marjorie Morningstar – Seher Yıldı-zı*'nda zor bir kompozisyonun altından başarıyla kalktı. 1961'de ise en önemli iki rolünü arka arkaya oynadı: Elia Kazan'ın *Splendor in the Grass – Aşk Bahçesi*'nde kasaba delikanlısı Warren Beatty'ye duyduğu aşk ve istekle aklını yitirirken, sayı-sız hassas ruhu ağlattı. *Batı Yakasının Hikâyesi*'nde ise tüm o çağdaş Romeo-Jülyet dramının odak noktası Maria-Jülyet'ti. Richard Beymer "Maria" şarkısını ona söyledi, finalde kan davasının kurbanı olan Tony-Romeo'nun cesedinin üze-rine kapanıp ağlamak ve "Somewhere" diyerek ona cennette buluşma vaadinde bulunmak ise Natalie'ye düştü. Wood, 60 başlarının görkemli bir yıldızıydı. *Batı Yakasının Hikâyesi* için istediği paranın çok bulunması üzerine United Artists'in ondan vazgeçip başkasını aradığı, ama bulamadığı için anlaşmak zorunda kaldığı anlatılır: 60'ların Hollywood'unda Maria'yı onun gibi oynayacak başka oyuncu gerçekten de yoktu...

1960 yılında *All the Fine Young Cannibals – Korkunç İhtiras* filminde döne-min yakışıklı oyuncusu Robert Wagner'la birlikte oynadı. Oysa Wagner onun gönlünü çoktan çalmıştı bile: 1957 yılında evlenmişler, büyük bir mutluluğu ser-

gilemişler, ancak 1963'te gürültülü biçimde ayrılmışlardı. Ne var ki Wagner, Natalie'nin hayatının aşkı olarak kalacaktı. 1972 yılında tekrar evlenecekler ve bu evlilik, Natalie'nin talihsiz ölümüne dek sürecekti. Bu arada Natalie *Gypsy – Striptiz Kraliçesi*'nde ABD'nin ilk strip-tease'cisi ünlü Gypsy Rose Lee'yi canlandırıyor, *Love with a Proper Stranger – Aradığım Aşk*'ta Steve MacQueen, *Inside Daisy Clover – Papatya Yoncası*'nda Robert Redford'la ilginç ikililer oluşturuyor, *Sex and the Single Girl – Seks ve Genç Kız* ve *Bob, Carol, Ted ve Alice* gibi komedilerde, dünyayı etkisi altına almak üzere olan 'cinsel devrim' çerçevesinde modern ve erken-feminist kadın kimlikleri canlandırıyordu. Tüm bu rolleriyle üç kez Oscar'a aday olacaktı: *Âsi Gençlik; Aşk Bahçesi* ve *Aradığım Aşk* filmleriyle... Ne var ki çok içten ve sıcak oyun tarzını beğenmeyenler de vardı. Öylesine ki, Harvard Lampoon adlı üniversite dergisi, o yıllarda başlattığı 'yılın en kötü oyuncusu' ödülüne onun adını verdi: Natalie Wood ödülü!...

Wood, 1970'lerde yavaşladı. Belki çok erken başlamış ve çeyrek yüzyılı aşmış bir oyunculuk yaşamından, setlerde geçmiş bir çocukluk ve genç kızlıktan sonra, sinemadan biraz yorulmuştu. 70'lerde *Peeper – Röntgenci; Meteor; The Last Married Couple in America* gibi filmler yaptı. Televizyona daha çok ilgi duyar gibiydi: bir *Kızgın Damdaki Kedi* uyarlamasında Robert Wagner ve Laurence Olivier'nin yanı sıra Elizabeth Taylor'ın, bir *İnsanlar Yaşadıkça* uyarlamasında Deborah Kerr'in ünlü rollerini yineledi. 1981 yılında *Brainstorm – Beyin Fırtınası* adlı bir bilim-kurgusal fantezide rol aldı. Ancak filmin çekimleri henüz bitmeden, bir akşamüstü Robert Wagner'la birlikte bulunduğu yattan düşerek kayboldu. Cesedi ertesi sabah sahile vurdu. Bu garip ölümün esrarı asla anlaşılmadı: kaza mıydı, intihar mı? Yoksa onu denize birisi mi itmişti? Tam gerçek ortaya çıkmadı. *Beyin Fırtınası* onsuz tamamlanıp ancak iki yıl sonra ve biraz eksik bir halde gösterime sunuldu. Kız kardeşi, oyuncu Lana Wood, Natalie üzerine yazdığı bir kitapta onun hep mutlu görüntüsünün ardında ne denli yalnız, ürkek ve mutsuz biri olduğunu açığa vuruyordu. Gerçek yaşamı dışa verdiği görüntüden temelde farklı olan ünlülerden sadece bir diğeriydi o...

BAŞLICA FİLMLERİ:

"Happy Land" (1943 – ilk), "Tomorrow is Forever" (45), "Miracle on the 34th Street – 34. Caddedeki Mucize" (47), "The Ghost and Mrs. Muir" (47), "Chicken Every Sunday" (49), "No Sad Songs for Me" (50), "Our Very Own – Sen de Bizdensin" (50), "The Jackpot – Büyük İkramiye" (50), "The Blue Veil – Mavi Peçeli Kadın" (51), "The Star – Yıldız" (53), "Rebel Without A Cause – Âsi Gençlik" (55), "The Searchers – Çöl Aslanı" (56), "The Burning Hills – Alevli Tepeler" (56), "Marjorie Morningstar – Seher Yıldızı" (58), "Kings Go Forth – Krallar Önde Gider" (58), "Cash McCall" (60), "All the Fine Young Cannibals – Korkunç İhtiras" (60), "Splendor in the Grass – Aşk Bahçesi" (61), "West Side Story – Batı Yakasının Hikâyesi" (61), "Gypsy – Striptiz Kraliçesi" (62), "Love with a Proper Stranger – Aradığım Aşk" (63), "Sex and the Single Girl – Seks ve Genç Kız" (64), "The Great Race – Büyük Yarış" (65), "Inside Daisy Clover – Papatya Yoncası"

(66), "This Property is Condemned – Lanetli Kadın" (66), "Penelope" (66), "Bob, Carol, Ted and Alice" (69), "Peeper – Röntgenci" (76), "Meteor" (78), "The Last Married Couple in America" (79), "Willie and Phil" (80), "Brainstorm – Beyin Fırtınası" (83).

Al Pacino

(1940-)

BRANDO ekolünden gelip çağdaş sinemaya damga vuran oyunculardan: İtalyan kökenlerini yadsımayan bir esmer yakışıklı, maçolukla ezilmişlik arasında ince bir denge kurmuş, perdeyi ve varolduğu sahneleri tümüyle işgal eden yoğun, güçlü, enerjik, dramatik Hollywood starı... 'Babanın oğlu', 'eşcinsel polis', 'yaralı yüz', 'kör zampara', 'şeytanın avukatı'... ve diğerleri...

Pacino, Alfredo Pacino adıyla Sicilya kökenli bir aileden New York'un yoksul yöresi Bronx'da dünyaya geldi. Babası o iki yaşındayken çekip gitmişti. Annesi ve ailenin yaşlıları tarafından büyütüldü. Manhattan'ın High School of Performing Arts'ında okudu, ama 17 yaşındayken bırakarak tam bir maceracı yaşamına başladı: teslimatçı, kapıcı, yer gösterici gibi işlere girip çıktı. Sonunda biriktirdiği parayla Herbert Berghof oyunculuk okuluna girdi. Burdaki öğretmenleri arasında, büyük oyuncu Charles Laughton da vardı. Arada Broadway-dışı oyunlarda küçük roller alan Pacino, mükemmelliyetçi yapısı içinde oyunculuğunun daha geliştirilmeye muhtaç olduğunu anlıyordu. Bunun üzerine Actors' Studio'ya girdi ve Lee Strasberg'in öğrencisi oldu. Oyununun temelini oluşturan Method yöntemini burda edinecek ve Brando'ların, Clift'lerin, Dean'lerin ardından gidecekti.

1966 yılında Broadway-dışı oyunlara verilen Obie ödüllerinde *The Indian Wants the Bronx* adlı oyundaki alkolik rolüyle ödül aldı. Üç yıl sonra da *Does A Tiger Wear A Necktie?* adlı oyunla Tony ödülüne sıra geldi. Aynı yıl, *Me Natalie* filmindeki küçük bir rolle sinemaya adım attı. İki yıl perdeden uzak kalacak, ancak 1971'de Jerry Schatzberg'in *The Panic in Needle Park – Esrar Bitti* filmindeki uyuşturucu tutkunu genç adam rolü için onu seçmesiyle, şansı birden dönecekti. Bu roldeki başarısı nedeniyle Coppola'nın iddialı projesi *Baba*'daki Don Vito'nun oğlu genç Michael Corleone rolü için seçildi. Başarısı gerçekten görkemliydi. Ve bu ikinci rolüyle bir (yardımcı) Oscar adaylığı kazandı. Pacino efsanesi başlamıştı.

Üst üste önemli roller buldu sanatçı... Yine Schatzberg'in bizde pek tanınmayan *Korkuluk* filminde Gene Hackman'ın yanında unutulmaz bir yol serserisi oldu. *Baba-2* çevrildiğinde, Don Corleone ilk filmde öldüğünden, bu ikinci bölümün başrolünü yüklendi. İlk filmindeki kişiliğini daha geliştirerek daha boyutlu hale getirmişti. Aynı rolle bu kez en iyi oyuncu Oscar'ına aday gösterildi. Sidney Lumet'nin ünlü "büyük kent üçlemesi"nin ilk iki filminde oynadı: *Serpico*'da ödünsüz suç avcısı bir polisi, *Köpeklerin Günü*'ndeyse erkek arkadaşını tedavi ettirebilmek için banka soymaya kalkan eşcinsel bir serseriyi oynadı. Sidney Pol-

Al Pacino,
Korkuluk
filminde

lack'ın değeri bilinmemiş *Bobby Deerfield*'inde bir araba yarışçısı, Norman Jewison'ın *Ve Herkese Adalet*'inde idealist bir avukattı. *Serpico; Köpeklerin Günü; Ve Herkese Adalet* ona üst üste Oscar adaylıkları getiriyor, ama ödülü bir türlü alamıyordu.

Pacino, 1980'leri de yılda en çok bir film, kimi zaman iki yılda bir film temposuyla karşıladı. Rollerini dikkatle seçiyor ve ancak aklının yattığı rolleri kabul ediyordu. 1982-84 arasında Actors' Studio'nun yöneticiliğini yüklenirken, sırayla William Friedkin'in *Cruising – Devriye*'sinde eşcinsel eğilimlerine yenilen bir polisi, Arthur Hiller'ın *Yazar!... Yazar!*'ında başı hem sahnede, hem evde derde girmiş bir yazarı, Brian de Palma'nın klasik Howard Hawks filminin yeniden çevrili olan *Scarface – Yaralı Yüz*'ünde ise Kübalı bir gangsteri oynadı. Ufak tefek yapısı ve yaşlandıkça sıradanlaşan fiziği, aslında insanı hemen etkileyecek gibi değildi. Ama içinde gerçek bir oyunculuk ateşi vardı ve aylar boyu çalışarak hazırlandığı her role eldiven gibi uyuyor, gözlerinden mimiklerine, jestlerinden aksanına her şeyini o role göre ayarlıyordu. Eğer modern oyunculuk diye bir şey varsa, herhalde onun önde gelen ustalarından biri olmalıydı.

Al Pacino Devriye *filminde*

1986'daki Hugh Hudson filmi *Revolution*'un başarısızlığı üzerine, Pacino bir süre için perdeyi terk etti. Her büyük yıldızın en azından bir kez içine düştüğü meslek bunalımı onu da gelip bulmuştu. Eski aşkı tiyatroya geri döndü ve *The Local Stigmatic* adlı bir İngiliz oyununa oyuncu ve yapımcı olarak katıldı. Dönüşü 1989'daki *Aşk Denizi* filmiyle gerçekleşti. Yine ayrıksı, çapraşık bir modern kimliği canlandırdı: alkolik, aşırı duyarlı ve sorunlu bir polis... Ardından *Baba-3*'te bu kez artık yaşlanmaya başlamış ve imparatorluğunun son kırıntılarını korumaya çalışan bir Michael Corleone idi. Michelle Pfeiffer'le oynadığı *Frankie and Johnny*, duygusallığı ağır basan bir filmdi. Yine De Palma'yla çalıştığı *Carlito'nun Yolu* ise *Yaralı Yüz*'deki şiddeti birkaç katma çıkaran parlak, üslupçu ve gösterişli bir polisiye, bir tür başyapıt... Artık perdenin en büyüklerindendi: her rolü ilgi çeken, tartışmalar yaratan, genç oyuncuların başlı başına bir ekol olarak görüp kendilerine örnek aldıkları... Ama *Dick Tracy*'de inanılmaz bir makyajla tanınmaz hale geldiği Big Boy Caprice rolüne de hayır demedi: çünkü ilk kez içindeki fantezi ve komik yanı göstermek imkânını bulacaktı!... Ödülü de yeni bir Oscar adaylığı oldu.

1991 yılında, İtalyan sinemacısı Dino Risi'nin ünlü bir filminin yeniden çevrimi olan *Kadın Kokusu,* ona nihayet beklenen Oscar'ını getirdi. Bu filmdeki kör kadın avcısı rolü gerçekten müthişti: kadınları kokularından ayırt eden, her şeyi görüp tanımış, yaşamış ve tatmış eski subay rolü... Oscar'ı hak edilmişti doğrusu... *Glengarry Glen Ross – Amerikalılar* veya *Two Bits* gibi filmlerin küçük rolle-

rine de hayır demedi: gerçek oyuncu için büyük-küçük rol ayrımı olmadığını iyi biliyordu... *Amerikalılar*'la üçüncü kez yardımcı oyuncu dalında Oscar adayı oldu. Michael Mann'ın *Heat – Büyük Hesaplaşması*'nda De Niro ile anlaşarak öngörülen rolleri tersine çevirdiler: haydut rolunü De Niro'ya bırakıp polis rolünü kendisi yüklendi. Sonuç elbette muhteşemdi... .

Ve Pacino'nun başarısı sürüyor. *City Hall – Başkan* veya *The Devil's Advocate – Şeytanın Avukatı* gibi aslında hiç de önemli olmayan filmleri kişisel karizmasıyla büyük başarılara dönüştürebiliyor. İçindeki Shakespeare ve tiyatro aşkını *Looking for Richard – Kral Richard'ın Peşinde* gibi özgün ve nerdeyse deneysel bir filmle ortaya dökebiliyor. *Donnie Brasco* gibi aykırı ve farklı bir gangster filmi belki onun hatırına yapılabiliyor. Ve sanatçı sürekli yeni ve önemli projeler peşinde koşuyor. Ancak tüm başarılarına karşın, hemen her rolünde gözlerinden yansıyan ve belki de ona asıl çekiciliğini veren hüzün azalmıyor.

FİLMLERİ:

"Me Natalie – Ben, Natalie" (1969 – ilk), "The Panic in Needle Park – Esrar Bitti" (71), "The Godfather – Baba" (72), "Scarecrow – Korkuluk" (73), "Serpico" (73), "The Godfather Part II – Baba 2" (74), "Dog Day Afternoon – Köpeklerin Günü" (75), "Bobby Deerfield" (77), "... And Justice for All – Ve Herkese Adalet" (79), "Cruising – Devriye" (80), "Author! Author! – Yazar! Yazar!" (82), "Scarface – Yaralı Yüz" (83), "Revolution – Devrim Günleri" (86), "Sea of Love – Aşk Denizi" (89), "Dick Tracy" (90), "The Godfather Part III – Baba 3" (90), "Frankie and Johnny" (91), "Glengarry Glen Ross – Amerikalılar" (92), "Scent of A Woman – Kadın Kokusu" (92), "Carlito's Way – Carlito'nun Yolu" (93), "Heat – Büyük Hesaplaşma" (95), "Two Bits" (95), "City Hall – Başkan" (96), "Looking for Richard – Kral Richard'ın Peşinde" (96), "The Devil's Advocate – Şeytanın Avukatı" (97), "Donnie Brasco" (97), "Any Given Sunday" (98), "Marjorie Morningstar" (99).

Faye Dunaway
(1941-)

PERDENİN 'grande dame'larından: tam bir 68 kızı olarak *Bonnie ve Clyde*'la başlayan kariyerinde Milady'den Laura Mars'a sayısız unutulmaz kadın kişiliği canlandıran, feminist, güçlü, pervasız, ama öte yandan aşırı duyarlı, nörotik, bunalımlı ve kırılgan da olan star...

Bir subay kızı olan Faye Dunaway, ABD'nin ve Avrupa'nın çeşitli okullarında eğitim gördü. Florida'da ve Boston'da üniversite eğitimini aldı. Sonra oyunculuğun peşine düşerek New York'a geldi. 1962 yılında Lincoln Center'ın repertuar tiyatrosuna girdi ve "Her Devrin Adamı", "Düşüşten Sonra" (Arthur Miller'ın

Marilyn Monroe için yazdığı oyun) gibi oyunlarda oynadı. *Hogan's Goat* adlı bir oyundaki başarısı, ona Hollywood'un kapılarını açtı. Ve Elliott Silverstein'in *The Happening – Âsiler Beldesi* filminde Anthony Quinn'in yanında rol alarak sinemaya başladı.

Faye Dunaway ilk ününü yapan Bonnie ve Clyde*'da*

Dunaway, farklı ve modern kadın oyuncuların eski tarz yıldızların yerini almaya başladığı 1960'larda, sanki eski günlerden gelen bir star gibiydi: sarışın, yeşil gözlü, sakin, mesafeli ve gururlu tavırlı, kendinden emin ve tek sözcükle güzeldi. Sanki 'glamour' sözcüğünü yeniden yaratır gibiydi. Başarıya ulaşması sanki kaçınılmazdı. Hele bu özelliklerini yeteneğiyle ve oyun gücüyle destekledikten sonra... *Hurry Sondown – Korkunç İtiraf*'tan hemen sonra, Arthur Penn'in (ki fetiş yönetmenlerinden biri olacaktı) 1930'ların ünlü soyguncu çifti Bonnie Parker ve Clyde Barrow'un öyküsünü anlatan "Bonnie ve Clyde" filminde Bonnie'yi oynamak için seçildi. Modern kadın görünümü, o sözünü ettiğimiz biraz eski usül çekiciliği sayesinde, kolayca 30'larm kimliğine bürünüverdi. Ve film Dunaway'i birden ünlü kıldı. Bir Oscar adaylığıyla birlikte... Elinde silahı dolaşır, banka soyar ve adam vururken cazibesini hiç yitirmemesi ve her anında çekici kalmayı bilmesi, dikkatlerden kaçmamıştı.

Bunu izleyen rolleri hep ilginçti. Norman Jewison'ın *The Thomas Crown Affair – Kibar Soyguncu*'sunda Steve McQueen'in başının belası olan kanun kadını, Vittorio de Sica'nın *A Place for Lovers – Tehlikeli Arzular*'ında Marcello Mastroianni'yle yasak bir aşk yaşayan ölüme mahkûm sosyete kadını, Elia Kazan'ın *The Arrangement – Kader Değişmez*'inde Kirk Douglas'ın evlilik-dışı ilişkisiydi. Bu arada kendisi de Mastroianni ile İtalya güneşi altında evlilik-dışı bir ilişki yaşayacaktı. Jerry Schatzberg'in *Puzzle of a Downfall Child* filminde bir modelin yaşamını oynadı. Arthur Penn'in *Küçük Dev Adam*'ında ise Dustin Hoffman'ın sevgilisi oldu.

1970'ler ona parlak roller getirmeye devam etti. *Küçük Dev Adam*'dan sonra üst üste iki alışılmamış western'de daha oynadı: *Doc – Çirkin Kahraman* ve *Oklahoma Crude – Kara Altın*. Güzelliği, bu 19. yüzyıl kadınlarına da kusursuz biçimde uyuyordu. Sonra kimi Avrupa yapımlarını denedi: René Clément'ın *La Maison sous les Arbres – Sisli Günler*'inde çocuğu kaçırılan bir anneyi, *Üç Silahşörler*'in iki film halinde ve İngiliz Richard Lester'ın yönetiminde yapılan yeniden çevriminde ise güzel ve hain soylu Lady de Winter, ya da kısaca Milady'yi oynadı. Oyunu, rolün klasik sahibesi Lana Turner'la modern sahibesi Rebecca de Mornay arasında bir yerlerdeydi: hiç de aşağılarda olmayan bir yer...

Ama asıl Hollywood'daki filmleri ona başarı getirecekti. Roman Polanski'nin

kara-film başyapıtı *Çin Mahallesi*'nde, babasını oynayan John Huston tarafından iğfal edilmiş ve dengesini biraz yitirmiş alımlı genç kadın oydu... Bu önemli filmin çekiminde, sette Polanski'yle kavgaları ayyuka çıktı. Ancak film çok başarı kazandı ve Dunaway'e yeni bir Oscar adaylığı getirdi. Ünlü felaket filmi *Cehennem Kulesi*'nde sonda asansörle alevlerin içine, ölüme kayan görüntüsü, sanki bir düş gibiydi ve filmin en duygusal anını oluşturdu. Sidney Pollack'ın *Akbabanın Üç Günü*'nde Robert Redford'un anlayışlı sevgilisini oynadı. Stuart Rosenberg'in uluslararası yapımı *Lanetliler Gemisi*'nde ismi parlak bir kadronun en başına yazılıyor ve bu filmde, bir gemide ölümlerine koşan Yahudi yolculardan birini ustalıkla oynuyordu. Sidney Lumet'in *Network – Şebeke*'siyse ona belki en güzel rolünü getirdi: alabildiğine hırslı, âdeta makineleşmiş bir TV yapımcısı... Bu amansız medya eleştirisiyle yeniden Oscar adayı oldu. Ve bu kez ödülü aldı.

Telepatik bir gücü olan bir moda fotoğrafçısını oynadığı *Laura Mars'ın Gözleri* ve şampiyonun karısını oynadığı Franco Zeffirelli melodramı *Şampiyon*, düzeyli değilse de popüler filmler oldular. Ardında tüm bu filmlerin başarısıyla 1980'lere giren Dunaway'i acı sürprizler bekliyordu. 80'li yıllarda hiç de parlak sayılmayacak filmlerde rol almak zorunda kaldı. Frank Sinatra'nın bir kerelik dö-

Faye Dunaway
Laura Mars'ın
Gözleri'*nde*

nüş filmi *İlk Ölümcül Günah*, itici bir Joan Crawford portresi çizdiği *Sevgili Annem*, birer fiyasko olan *Wicked Lady – Yılan Kadın* veya *Supergirl* gibi filmlerde ne aradığı sorulabilirdi. Ama o zaten bunu fark ederek şöyle dememiş miydi: "Günümüzde bir yıldızın mesleğinin her yanını bizzat düşünmesi gerekiyor. Bunu eskiden yapan stüdyo sistemi yok olduğundan beri." Dunaway belli ki her zaman iyi düşünemiyor veya hep yerinde kararlar veremiyordu. Yine de kimi ilginç roller buldu kendisine: Barbet Schroeder'in *Bar Kelebeği*'nde bohem yazar Charles Bukowski'nin en az onun kadar kılıksız, pis ve pejmürde sevgilisini oynadı: her zaman güzel ve bakımlı kalmış bir yıldız için ne radikal bir değişim!... Andrew Birkin'in *Burning Secret – Ateşli Sır* veya Volker Schlondorff'un *The Handmaid's Tale* gibi filmleri de yeterince ilginçti.

Ve böylece 90'lı yıllar geldi. Kimi önemsiz filmlerden sonra, büyük Dunaway yine formda olarak döndü: Emir Kusturica'nın *Amerikan Rüyası*'ndaki rolü ondan başka kim oynayabilirdi? Gus van Sant'in *Even the Cowgirls get the Blues* ya da Marlon Brando'nun yanında alabildiğine boşanmış bir oyun verdiği *Don Juan de Marco* gibi filmler, onun yaşlandığını, ama oyunculuğunun yerli-yerinde olduğunu gösterdiler. Ve Lady Dunaway, hâlâ ve oldukça yoğun biçimde çalışmayı sürdürüyor. Artık elbette *Bonnie ve Clyde*'ların, *Chinatown*'ların dönemine dönmesi ve o parlaklığı yakalayabilmesi olanaksız. Ama 'olgun kadın'lığı kabul edince de, en azından *Olgun Kadına Övgü* (son filminin adı) gibi filmlerde rol bulması olanaksız hale gelmiyor. 1986'da yayınlanmış ve Alan Hunter imzalı bir biyografisi var.

BAŞLICA FİLMLERİ:

"The Happening – Âsiler Beldesi" (1967 – ilk), "Hurry Sundown – Korkunç İtiraf" (67), "Bonnie and Clyde – Bonnie ve Clyde" (67), "The Thomas Crown Affair – Kibar Soyguncu" (68), "A Place for Lovers – Tehlikeli Arzular" (69), "The Arrangement – Kader Değişmez" (69), "Little Big Man – Küçük Dev Adam" (70), "Doc – Çirkin Kahraman" (71), "La Maison sous les Arbres/ The Deadly Trap – Sisli Günler" (71), "Oklahoma Crude – Kara Altın" (73), "The Three Musketeers – Üç Silahşörler" (73), "Chinatown – Çin Mahallesi" (74), "The Four Musketeers – Dört Silahşörler" (74), "The Towering Inferno – Cehennem Kulesi" (74), "Three Days of the Condor – Akbabanın Üç Günü" (75), "Voyage of the Damned – Lanetliler Gemisi" (76), "Network – Şebeke" (76), "The Eyes of Laura Mars – Laura Mars'ın Gözleri" (78), "The Champ – Şampiyon" (79), "Mommie Dearest – Sevgili Annem" (81), "Evita" (83 – TV dizisi), "The Wicked Lady – Yılan Kadın" (83), "Barfly – Bar Kelebeği" (87), "Burning Secret – Ateşli Sır" (88), "Midnight Crossing – Gece Yolculuğu" (88), "The Handmaid's Tale" (89), "Christopher Colombus – Kristof Kolomb" (91), "Arizona Dream – Amerikan Rüyası" (92), "Even Cowgirls get the Blues" (94), "Don Juan de Marco" (95), "The Chamber" (96), "In Praise of Older Women – Olgun Kadına Övgü" (97), "Joan of Arc" (99).

Harrison Ford
(1942-)

ÇAĞIN en büyük serüvencisi o: Han Solo, arkeolog-maceraperest Indiana Jones, CIA ajanı Jack Ryan... ve de ABD'nin yumruklarını konuşturmasını da bilen başkanı... Kısacası, güçlü ABD'nin ve Hollywod'un üstün-adam mitosunun oldukça yumuşatılmış çağdaş biçimi...

Karıştırmamak gerek: sinema tarihinde iki Harrison Ford var... İlki, 1892-1957 arasında yaşamış ve asıl ününü sessiz sinemada yapmış yakışıklı bir baş oyuncu. Ne var ki 1932 yılında işi bıraktığı için, sonraki kuşaklar onu tanıyamamış... Bizim Ford'umuz ise Chicago'da İrlandalı bir babayla Rus Yahudisi bir anneden dünyaya gelmiş bir çağdaş kahraman... Bu tipik orta sınıf Amerikalılar çevresinde Ford'u oyunculuğa yönelten acaba ne? Belki öncelikle kan çekimi: çünkü büyük-babası bir vodvil komedyeni, babası ise TV reklamcılığının ABD'deki öncülerinden biri sayılıyor. Ford ise ilk etkilendiği filmin Walt Disney'in *Bambi*'si olduğunu anımsıyor...

Harrison Ford, perdede ölümsüzleştirdiği Indiana Jones rolünde

Harrison, liseden sonra Wisconsin'de Ripon College'a gitmiş, ama iyi bir öğrenci olmadığı için bitirmeden okuldan atılmış... O aralar, biraz da inanılmaz çekingenliğini yenmek için, tiyatroya merak sararak önce kolejde sahneye çıkmış, sonra bir trupla birlikte yaz turnelerine katılmış ve yönünü Hollywood'a çevirmiş... O zamanki sevgilisi Mary'yle birlikte bir Volkswagen'e atlayıp ver elini California dediklerini hatırlıyor!... Orda, önce Mary'yle evleniyorlar, sonra da Columbia, daha sonra Universal'da küçük rollerle işe başlıyor. Sayısız kovboy filminde ve "Gunsmoke", "The Virginian", "Ironside" gibi TV western serilerinde rol alıyor. Ancak işler öyle yavaş gelişiyor ki, bir ara umutsuzluğa kapılıyor ve evinin mobilyalarını parasızlıktan bizzat yaparken iyice beceri kazandığı işi, marangozluğu asıl meslek olarak yapmaya başlıyor!... Bu arada, ünlü müzikçi Sergio Mendes'in stüdyosunun tüm ahşap işlerini yapmak da ona düşüyor! Müşterileri arasında bulunan artist ajanı Fred Ross sayesinde adı-sanı duyulmamış bir yönetmenle, George Lucas'la tanışıyor ve onun çekeceği, 1950'lerin gençliğine ve müziğine nostaljik bir bakış olan *American Graffiti*'deki rollerden birini alıyor. Batıda dendiği gibi "The rest is history!"...

Gerçi 'history' öyle bir gecede oluşmuyor. Bu filmden sonraki üç yıl, Ford ancak birkaç rol bulabiliyor. Bunlardan en önemlisi, Coppola'nın *The Conversation – Konuşma* adlı ünlü filminde... Ancak yine George Lucas ünlü *Star Wars* serisi-

ne başladığında, filmin başrollerinden Han Solo için sıraya giren düzinelerle genç adamın arasında o da var. Elbette kolay olmuyor rolü kapması... O da zaten pek umut bağlamış değil. Öyle ki, filmin oyuncularına "audition" yapılırken, o artık Coppola'nın eline geçmiş olan eski Goldwyn stüdyolarına bir ahşap kapı yapmakla meşgul!...

Ancak rekabet kızıştığında, işi bir haftalığına bırakıyor. Ve birden Han Solo rolü için seçildiğini öğreniyor!... Elinde bulunan iş, oyuncu Sally Kellerman'ın ahşap kapıları, artık asla Ford tarafından yapılmayacaktır!... *Star Wars* Mayıs 1977'de gösterime girip birkaç haftada yalnız o ayın, o yılın veya on yılın değil, tüm sinema tarihinin en çok para getiren filmlerinin başına geçip oturduğunda ve filmin sinemada yeni bir çığır açan önemi anlaşılır gibi olduğunda, yıllardır meçhul bir isim ve yüz olan Harrison Ford da birden türlü-çeşitli oyuncaklara, gadget'lere ve oyunlara çizgilerini veren ülkenin en tanınmış yüzlerinden biri haline gelecektir. Ford, 15 yıllık aktörlük ve 10 yıllık sinema çabalarının ilk kez meyvesini verdiğini görmenin keyfini çıkarmaktadır. Ama o acı günleri ve onların getirdiği mutsuzluk ve kırıklığı hiç unutmayacak, hele o marangozluk dönemini hep acıyla karışık bir alayla anacaktır.

Ford, *Star Wars*'la devam filmi *The Empire Strikes Back – İmparator* arasında geçen üç yılda, yarım düzine kadar filmde oynar. Ancak ya filmler iyi değildir, ya da iyi filmlerdeki rolleri önemli değildir. Böylece *The Heroes – Kahramanlar*'dan *Hanover Street*'e, *The Frisco Kid*'den *Apocalypse Now – Kıyamet*'e, bir türlü star statüsüne ulaşamaz. Özel hayatı da çatırdamaktadır: iki çocuğuna karşın Mary'den ayrılır, Coppola'nın asistanı Melissa Mathison'la ikinci evliliğini yapar. Sonra *İmparator* gelir ve onu yeniden güncel kılar. Film daha yoğun ve insan ilişkileri açısından daha olgun bir hikâyeye sahiptir. Ve bu kez Irvin Kershner yönetmektedir. Başarısı ilk filmden de büyük olur. Ve Ford'u artık kesinlikle bir star haline getirir.

Spielberg'le işbirliği ve Indiana Jones serisi de efsaneye göre bir rastlantı sonucu ortaya çıkar. 1977'de *Star Wars*'un galasından ürküp oyuncularıyla birlikte Hawaii'ye tatile kaçan George Lucas ve *Tehlikeli İlişkiler*'den sonra dinlenmek üzere orda bulunan Steven Spielberg, gelecekteki filmleri üzerine söyleşirken, Spielberg ezelden beri bir serüvenci arkeologun başrolünde gözükeceği ve eski seriyaller esprisinde akacak bir üçlemeden söz eder. Lucas fikri çok iyi bulur, yeşil ışık yakar. Böylece, *İmparator*'dan hemen sonra bu yeni çağ kahramanı doğar, *Raiders of the Lost Ark – Kutsal Hazine Avcıları* filmiyle... Ancak bu rol bile Ford'a gökten düşmez. İlk aday, TV'deki popüler *Magnum* serisinin kahramanı Tom Selleck'tir. Ancak CBS izin vermez: serinin aksamasını istemezler... Böylece şans Ford'a güler. Kaynaklar onun bu role nasıl asıldığını, tüm tehlikeli sahneleri dublörsüz çekmekten o ünlü kamçısını kullanmak için özel ders almaya, her ayrıntıyı nasıl en iyi biçimde yapmaya çalıştığını anlatırlar. Ama, kuşkusuz, aktörün kendi içsel ve özel nitelikleri, bu başarıya en büyük katkıda bulunmuştur. O en dramatik anlara bile katmayı bildiği mizah duygusu, o aksiyonla komediyi karıştırma yeteneği, o çocuk gibi hayretle bakan gözleri ve her koşula dayanıklı yakışıklılığı... Ve kuşkusuz eşsiz ve perdeden hemen yansıyan karizması... Onu şimdiden Clark Gable, John Wayne ya da Humphrey Bogart'la kıyaslayanlar vardır.

Harrison Ford, Melanie Griffith'le Çalışan Kız'da

Ridley Scott'ın *Blade Runner*'ındaki Rick Deckard rolü, öncekilerden temelde farklıdır: daha karanlık, daha karmaşık, daha futurist... Ancak zamanında anlaşılmayan ve para kazanmayan bu filmin sonradan bir kült-filme dönüşmesinde Ford'un da katkısı vardır kuşkusuz... Ne var ki büyük kitle yine aynı ve kolayca tanıdığı kahramanları istemektedir. Böylece, serinin üçüncü filmi *Jedi'nin Dönüşü*'nde yeniden Han Solo olur: "Bu üç filmi yaptığıma memnunum. Ama artık yapmayacağıma daha da memnunum." Ardından yeni Indiana Jones'lar gelir: *Kamçılı Adam* ve beş yıl sonra da *Indiana Jones – Son Macera.* Bu son derece popüler ve son derece sevimli seri de, tıpkı *Star Wars* gibi bir üçlemeye dönüştükten sonra (şimdilik) sona erecektir.

Bundan sonra Harrison Ford'un oyunculuk dönemi başlar. Önemli yönetmenlerin filmlerinde, yalnızca filmleri çok iş yapan bir box-office yıldızı değil, filmden filme değişik kimlikleri canlandıran iyi bir oyuncu olmaya doğru gider. Avustralyalı yönetmen Peter Weir'ın iki filminde art arda sağlam kompozisyonlar çizer: *Witness – Tanık* ve *The Mosquito Coast...* Roman Polanski'nin *Frantic – Çılgın*'ı onu son derece inanılır bir kişilikle karşımıza getirir: kaldıkları otelde karısı birden gizemli biçimde kaybolan ve onu bulmaya çalışan bir doktor... Mike Nichols'ın *Çalışan Kız*'ındaysa ilk kez açık biçimde komediyi – hafif salon komedisi türünü – dener ve kadın çalışanlarının paylaşamadığı yakışıklı iş adamını ustalıkla oynar...

1990'lı yıllarda rolleri daha da çeşitlenecekttir. Alan J. Pakula'nın *Presumed Innocent – Şüphe Altında*'sında cinayetle suçlanan bir savcıyı, Mike Nichols'ın *Regarding Henry – Kendini Arayan Adam*'ında ise bir soygun girişiminde beyni zedelenen ve tüm yaşamına yeniden başlamak zorunda kalan başarılı bir avukatı oynar. Bunlar onun artık Indiana Jones kimliğinden tümüyle kurtulmak için yaptığı, günümüzden ve gerçekçi öykülerdir. Ama macera filmlerini de savsaklamaz: bir diğer Avustralyalı yönetmen olan Phillip Noyce'un *Patriot Games – Tehlikeli Oyunlar*'ında eski CIA ajanı Jack Ryan'ı oynar ve bu filmin başarısı üzerine, yine Noyce'un yönettiği *Clear and Present Danger – Açık Tehlike*'de o kahramana geri döner. Andrew Davis'in *Kaçak* filminde eski TV dizisinin polisten kaçan kahramanı Dr. Kimble'ı oynar ve bu filmin büyük başarısında oldukça söz sahibi olur. Sidney Pollack'ın Billy Wilder klasiği *Sabrina*'dan yaptığı yeni uyarlamada Humphrey Bogart'ın rolünü üslenir. *Air Force One*'da teröristlere karşı yumruklarıyla savaşan ABD başkanını oynar. Bir yapımcı bu seçimi şöyle açıklar: "Herhangi bir seyircinin, hele kadınların, Indiana Jones kimliği taşıyan bir ABD başkanına direnmesi mümkün olabilir mi?" Ama işin tuhafı, kadınların bayıldığı bir aktör olmasına rağmen, erkek seyirci de bu uzun boylu, insancıl, star olduğu kadar iyi oyuncu ve güven verici adamı sevmektedir. 1997 yılında *Yıldız Savaşları* üçlemesinin, ilk filmin 20. yılında yeniden gösterime çıkması, onu yeni kuşaklara da Han Solo olarak tanıtır. Son dönemde komedi ve macera filmlerini nerdeyse düzenli biçimde sıraya koymuş gibidir: kimi maceralardan sonra yeniden *Çalışan Kız* ya da *Sabrina*'ların dünyasına döner ve *Altı Gün Yedi Gece*'de Anne Heche'le birlikte sanki *Afrika Kraliçesi*'nin yeni versiyonu olan bir serüven yaşar...

Harrison Ford, Indiana Jones'un gençlik serüvenlerini anlatan ve kimi sahneleri ülkemizde çekilen *The Young Indiana Jones* filmlerinin bir bölümüne konuk oyuncu olarak katılmış, ayrıca geçen yıllarda eşiyle birlikte İstanbul'a gelerek birkaç gün geçirmiştir. Onun zamanımızın en önemli starlarından biri olduğu kuşkusuzdur. Artık hafiften yaşlanma belirtileri gösterse de, bu önemli değildir. Çünkü yalnız fiziğiyle ayakta kalacak ve ömür boyu serüvencileri oynamak zorunda olan bir aktör olmadığını kanıtlayalı çok olmuştur.

BAŞLICA FİLMLERİ:

"Dead Heat on A Merry – Go-Round" (1966 – ilk), "American Graffiti" (73), "The Conversation – Konuşma" (74), "Star Wars – Yıldız Savaşları" (77), "Heroes – Kahramanlar" (77), "Hanover Street" (79), "The Empire Strikes Back – İmparator" (80), "Raiders of the Lost Ark – Kutsal Hazine Avcıları" (82), "Blade Runner – Bıçak Sırtı" (82), "Return of the Jedi – Jedi'nin Dönüşü" (83), "Indiana Jones and the Temple of Doom – Kamçılı Adam" (84), "Witness – Tanık" (85), "The Mosquito Coast" (86), "Frantic – Çılgın" (88), "Working Girl – Çalışan Kız" (88), "Indiana Jones and the Last Crusade – Indiana Jones/Son Macera" (89), "Presumed Innocent – Şüphe Altında" (90), "Regarding Henry – Kendini Arayan Adam" (91), "Patriot Games – Tehlikeli Oyunlar" (92), "The Fugitive – Kaçak" (93), "Clear and Present Danger – Açık Tehlike" (94), "Sabrina" (95), "Air Force One" (97), "Six Days, Seven Nights – Altı Gün, Yedi Gece" (98), "Random Hearts – Gerçeğin Peşinde" (99).

Robert De Niro
(1943-)

GÜNÜMÜZÜN yeni bin yüzlü adamı: beyazperdede her biri farklı sayısız kimliği canlandırmada yalnız yüzünü değil, yapısını da değiştirmenin örneğini veren adam. (Özellikle *Kızgın Boğa* için 20 kilo alıp sonra vererek!) Çağın en büyük kompozisyon oyuncusu ve eğer, en azından Nicholson ve Pacino olmasaydı, belki de kesinlikle günümüzün en büyük aktörü...

De Niro, bir Paul Newman veya Robert Redford gibi 'derin Amerika'nın otantik değerlerini değil, göçmenlerden oluşan karışık ve karmaşık bir Amerika'da egemen olan kargaşa, anarşi ve değerler erozyonunu simgeler. Onun Amerika'sı hiçbir biçimde ideallerin Amerika'sı değildir. Ama kuşkusuz diğerlerininkinden daha gerçek ve daha inandırıcı bir Amerika'dır. De Niro'nun genelde kendi psikozlarıyla baş edemeyen ayrıksı ve marjinal kişileri, bir araya gelip şahane bir portreler galerisi ortaya koyarlar. Bireyi ve bireyciliği baş tacı etmiş bir toplumda düzensizlikten ortaya çıkan düzen ve aşırı bireyciliğin oluşturduğu, ama sonuç olarak şaşılacak kadar sıradan bir toplum yapısına ulaşan kendine özgü sosyoloji, sanki onun filmlerinin genel havasını oluşturur. De Niro'nun filmlerine bakarak çağdaş Amerika üzerine hayaller kurmak belki zordur. Ama onu daha iyi kavramak sanırım ki olasıdır.

Robert De Niro

Büyük-büyük babası bir İtalyan göçmeni olan sanatçının babası İtalyan-İrlanda kanı taşıyan bir ressamdı. Annesi ise derin Amerika'dan gelen bir başka resim meraklısı... Oğullarının sanatçı olması herhalde kaçınılmazdı. Ancak küçük Robert, daha çok genç yaştan bu sanatın oyunculuk olacağına karar vermiş gözüktü. 16 yaşından başlayarak çeşitli oyunculuk atölyelerine katıldı: Dramatic Workshop, Stella Adler, Luther James Studio... Ve sonunda, ancak yetenekli öğrencilerin kabul edildiği Lee Strasberg'in artık efsane olmuş Actors' Studio'su... Ama Broadway'e adım atmak zordu. O da 'off-Broadway' oyunlarda ilk deneyimlerini edinmeye başladı. Filmde onu görmek zor ama, kendi ifadesine göre Fransız yönetmeni Jean-Pierre Melville'in New York'ta çevirdiği *Manhattan'da Üç Oda* filminde ilk minik rolünü oynamıştı. Ancak gerçek anlamda sinemaya başlaması, Brian de Palma sayesinde oldu. Ve 1968'lerden başlayarak onun üç küçük bütçeli filminde rol aldı: *Greetings; The Wedding Party* ve *Hi Mom!*

De Niro, 1973 yılında, sonradan kayıplara karışan John Hancock adlı bir yönetmenin *Bang the Drum Slowly* adlı filminde ölüme mahkûm bir beyzbol oyun-

cusunu oynadı. Oyunu çok iyiydi. Ama film sinemalara gelmedi bile... Martin Scorsese'le karşılaşması ise hayatının belki en önemli olayını oluşturacaktı. Bu kendisi gibi 'Italo-American' sanatçı, onunla aynı duyarlılıkları paylaşıyor, sinemaya aynı çerçeveden bakıyordu. Birçok şeyleri birbirine çok yakındı. Böylece, ideal bir yönetmen-oyuncu işbirliği doğdu ve şimdilik (1998 sonlarına dek) sekiz filmle sürdü. Bunun ilk ürünü, *Mean Streets* oldu. Filmde Tony'nin barını mekân tutmuş dört Italo-American'dan biri De Niro, diğeriyse Harvey Keitel'di. İki oyuncu da Scorsese'in gözdeleri olacaklar, sonraları De Niro öne geçerken, Keitel biraz unutulacaktı. Ancak Harvey Keitel, 1990'larda tüm ihtişamıyla yeniden ortaya çıkacak ve benzersiz bir karakter oyuncusu olarak ün yapacaktı. De Niro ile Keitel'in kıyaslanmaları ise hiç bitmeyecekti!...

Mean Streets'ten hemen sonra, De Niro asıl ününü yapacak filmde oynadı. Bu, Francis Coppola'nın *Baba-2*'siydi. Filmde, Michael Corleone'nin (Al Pacino) geçmişi anımsadığı 'flash-back' bölümlerinde genç Vito Corleone'yi, yani ilk filmdeki Marlon Brando'nun gençliğini oynadı. Ve genç oyuncu, bir yardımcı oyuncu olarak ilk Oscar'ını aldı. Ardından onun meslek yaşamının en uğurlu yılı sayılabilecek olan 1976 geldi. O yıl art arda üç çağdaş klasiğe damgasını vuracaktı. Martin Scorsese filmi *Taksi Şöförü*'ndeki New York gece yaşamının deliliğe doğru ittiği psikopat taksi şoförü rolü, ona ilk kez baş oyuncu dalında bir Oscar adaylığı getirdi. De Niro'nun o dönemdeki en unutulmaz rolüydü bu... Ardından Elia Kazan'ın yarım kalmış bir Scott Fitzgerald romanından uyarladığı *The Last Tycoon*'da karizmatik yapımcı Monroe Stahr rolünü, sonra da Avrupa'ya giderek çevirdiği Bertolucci başyapıtı *1900*'de paranın ve iktidarın yozlaştırdığı büyük arazi sahibini oynadı. Bu rollerle artık kesin bir dönemeç alıyordu: filmden filme değişebilen, bu açıdan klasik anlamda star sayılmayacak, ama kesinlikle çağının en güçlü oyuncularından biri...

Scorsese'in *New York, New York*'unda Liza Minnelli'nin karşısında nefis bir caz müzisyeni portresi çizerken, yine ustanın *Kızgın Boğa*'sındaki boksör Jake la Motta rolü için 20 kilo alıp sonra vermesi, çağdaş oyunculukta bir doruk sayıldı. O güne dek kimse bir rol için fiziğiyle, kilolarıyla bu denli oynamaya cesaret edememişti. De Niro, duyguları bizzat benliğinde yaşamak ve canlandırılan kişiyi içselleştirmek ilkelerine dayalı Method'u olabildiğince ileri uçlara götürüyordu. Şöyle diyecekti: "Benim çalışma yöntemimde, anarşiyle disiplin belli oranda birbirine karışır." Michael Cimino'nun *The Deer Hunter – Avcı*'sında ise Ukrayna kökenli bir Pennsylvanialı çelik işçisi oldu. Ve yakın arkadaşları Christopher Walken ve John Savage'la birlikte Vietnam cehennemini yaşadı, hatta sevgili dostunu kurtarmak için oraya gönüllü olarak geri döndü. Bu film ona bir Oscar adaylığı daha getirdi. Ama heykeli *Kızgın Boğa*'yla alacaktı. Ve belki en parlak dönemi olan ve iki Oscar'la süslenen 70'lerin ikinci yarısı, böylece sona erecekti. O yıllarda hızla artan ünü nedeniyle medyanın büyük ilgisiyle karşılaşan sanatçı, şöyle yakınacaktı: "İlk başarılarımdan sonra sayısız röportaja yanıtlar verdim. Sonra düşündüm: nerde, hangi okullarda okuduğum, hobilerim ve başka şeyler insanları niye ilgilendirsin ki? Bunların benim kafamla, yeteneğimle yaptığım aktörlük çabasıyla ne ilişkisi var?"...

80'lerde de yoğun biçimde çalıştı sanatçı... Scorsese yönetiminde Jerry Le-

Robert De Niro,
Kızgın Boğa *filminde*

wis'le çevirdiği *Komedi Kralı*'nda sanki rollerini değiş-tokuş ettiler: o matrak ve kıpır kıpır bir kişiliği, taşkın Rupert Pupkin'i, Lewis ise asık suratlı, bıkkın bir TV yıldızını canlandırdı!... *True Cofessions – Gerçek İtiraflar; Falling in Love – Geç Kalan Sevgi; The Mission – Görev* gibi orta halli filmler arasında, örneğin Sergio Leone'nin Amerika'ya görkemli ve sanki bir opera estetiğiyle bakışı olan *Bir Zamanlar Amerika'da* filminde, bir gangsterin uzun yıllara yayılan yaşamını ustalıkla oynadı. O aralar bile nispeten küçük rolleri kabul ediyor ve sanki gerçek oyunculuğun rolün uzunluğu-kısalığıyla ilişkisi olmadığını kanıtlamaya çalışıyordu: Alan Parker'in *Angel Heart – Şeytan Çıkmazı*'ndaki Louis Cyphre – Mefisto rolü, Brian de Palma'nın *Dokunulmazlar*'daki Al Capone'si ya da Terry Gilliam'ın *Brazil*'ine katkısı unutulabilir mi? Hatta *Dear America* adlı bir belgesele sadece sesini vermeyi bile kabul etti. 80'lerin sonlarındaki *Midnight Run – Geceyarısı Av; Jacknife; We're No Angels* gibi filmleri ise doğrusu kariyerinin en yüksek noktaları sayılamaz. Ancak Robin Williams'la birlikte rol aldığı ve yıllar sonra bitkisel uykusundan uyanan bir hastayı canlandırdığı Penny Marshall filmi *Uyanışlar*, ona bir başka Oscar adaylığı getirecekti.

Robert De Niro

90'larda, görece olarak ilerleyen yaşına karşın şaşılacak bir ritimle çalışan bir De Niro görüntüsü var. Sanki kompozisyonlarını sonsuza dek çeşitlendirmek isteyen, küçük-büyük demeden ilgisini çeken her kimliğe uzanan ve şaşırtıcı bir enerji sergileyen bir De Niro, tam bir oyunculuk canavarı, bir kompozisyon dehâsı... Scorsese'in *Sıkı Dostlar*'ında yeniden o çok iyi başardığı acımasız gangster kompozisyonlarına döndü. Hep Scorsese'le çevirdiği *Korku Burnu* veya *Casino*'da bu tipin çeşitlemelerini getirdi: ilkinde manyak ve sadist katil, eski polis Max Cady (yeni bir Oscar adaylığı), ikincisinde yasadışılığı yükselmek için kullanan beceriksiz, ama şanslı bir küçük (sonradan büyük) üçkağıtçı... *Backdraft – Alev Kapanı; Mad Dog and Glory – Hediyelik Kadın; Night and the City – Gece ve Şehir; This Boy's Life – Bu Çocuğun Hayatı* gibi filmlerin ona çok şey kazandırdığı söylenemez. Ama o her zaman izlemeye değer oyunuyla bu sıradan filmlere çok şey kattı. *A Bronx Tale – Günaha Davet*'le ilk yönetmenlik deneyimini gerçekleştirdi. Ve anlatılan dönem ve mekânı, yani 1960'ların yoksul Bronx semtini çok iyi tanıdığı için, tam bir gerçeklik duygusuna ulaşmasını bildi. *Frankenstein*'da tüm zamanların en ünlü canavarını oynamak, belki onun için bir kapristi. Ama doğrusu oldukça ürkünç olmayı becerdi!... *Heat – Büyük Hesaplaşma*'da Al Pacino ile beraberliği sansasyon yarattı. Birlikte gözüktükleri tek (ve oldukça uzun) bölümde, nefes kesici bir gösteri sergilediler. *Marvin'in Odası; Sleepers – Kardeş Gibiydiler; Cop Land – Güçlüler Bölgesi* gibi filmlerde yine başrolde değildi, ama filme katkısı büyüktü.

Ve serüven sürüyor. De Niro, *The Great Expectations – Büyük Umutlar*'dan *Wag the Dog – Başkanın Adamları*'na birçok önemli filme katılıyor. Quentin Tarantino'nun *Jackie Brown*'undaki pasif gözüken kompozisyonunun aslında ne büyük bir oyunculuk gösterisi olduğunu anımsatmaya, bilmem gerek var mı?

O sanki hâlâ oyunculuğa, yeni kimlikler yaratmaya aç bir canavar gibi, ilgi alanı içindeki her role saldırıyor ve kendisini tüm varlığıyla o rol için harcıyor. Ama tuhaftır, bunca enerji harcaması onu veya hevesini tüketmişe benzemiyor. Demek ki daha uzun yıllar bir De Niro mucizesine tanık olmayı sürdüreceğiz.

Tribeca Films adıyla kendi yapımevini kuran oyuncu, 1975-78 arası siyahi aktris Diahanne Abbot'la evliydi. 1998 yılı içinde adı Fransa'da patlak veren bir kiralık kızlar skandalına karıştı ve De Niro, otelinden alınarak savcılık tarafından sorgulandı. Bu olaya çok kızan sanatçı da Fransa'yı protesto etti ve sahip olduğu Légion d'Honneur'u geri verdi. Eee, ünlü olmak kolay mı?

BAŞLICA FİLMLERİ:

"Trois Chambres a Manhattan – Manhattan'da Üç Oda" (1965 – ilk), "Greetings" (68), "Hi Mom!" (70), "Bloody Mama" (70), "Born to Win" (71), "Bang the Drum Slowly" (73), "Mean Streets" (73), "The Godfather Part II – Baba 2" (74), "Taxi Driver – Taksi Şoförü" (76), "The Last Tycoon" (76), "1900" (76), "New York, New York" (77), "The Deer Hunter – Avcı" (78), "Raging Bull – Kızgın Boğa" (80), "True Confessions – Gerçek İtiraflar" (81), "King of Comedy – Komedi Kralı" (83), "Once Upon a Time in America – Bir Zamanlar Amerika'da" (84), "Brazil" (85), "The Mission – Görev" (86), "Angel Heart – Şeytan Çıkmazı" (87),"The Untouchables – Dokunulmazlar" (87), "Midnight Run – Geceyarısı Av" (88), "Jacknife" (89), "Awakenings – Uyanışlar" (90), "Goodfellas – Sıkı Dostlar" (90), "Stanley and Iris" (90), "Backdraft – Alev Kapanı" (91), "Cape Fear – Korku Burnu" (91), "Mistress – Metres" (92), "This Boy's Life – Bu Çocuğun Hayatı" (92), "A Bronx Tale – Günaha Davet" (93 – ayrıca yönetti), "Mad Dog and Glory – Hediyelik Kadın" (93), "Mary Shelley's Frankenstein – Frankenstein" (94), "Casino" (95), "Heat – Büyük Hesaplaşma" (95), "Marvin's Room – Marvin'in Odası" (96), "Sleepers – Kardeş Gibiydiler" (96), "Cop Land – Güçlüler Bölgesi" (97), "Wag the Dog – Başkanın Adamları" (97), "Great Expectations – Büyük Umutlar" (97), "Jackie Brown" (98), "Ronin" (98), "Flawless" (99), "Analyze This – Anlat Bakalım" (99).

Catherine Deneuve

(1943-)

FRANSIZ SİNEMASININ en ünlü kadın oyuncusu, tam Hitchcock'un seveceği türden soğuk, sofistike, mesafeli, ama için için yanan sarışın âfet kişiliği... (Birlikte film yapmamış olmaları ne yazık!) Özel hayatına ve kendi kendine olan saygısı, belki uluslararası starlığın önündeki tek engel olan büyük çağdaş sinema starı...

Catherine Deneuve Liza *filminde*

Catherine Deneuve, her şeyiyle Fransızlığı ve Avrupalılığı temsil eder. Fiziği, evlilik ve ahlak sorunlarına bakışı, özel hayatına düşkünlüğü, kültürü ve zarafetiyle... O yüzden, Fransızların ulusal simgesi olan ve halk dilinde Marianne denen kadın figürü bir zamanlar Brigitte Bardot'nun fiziğine bürünürken, 1985'te alınan bir kararla Deneuve'ün verdiği esine sığınmışır: yenisi çıkıncaya dek, tüm Marianne büstleri ve portreleri birer Deneuve'dür. O, yeni dünyada da eskisindeki kadar hayranlık uyandırmıştır. Ancak Amerika, onun kişiliğini sinemada iyi yansıtamamış ve onu daha çok bir TV kişiliği olarak izlemeye mahkûm olmuştur: Chanel parfümlerinin tanıtıcısı olarak... Yine de Amerika bile, onu kullanamasa da onun starlığına iman etmiş gözükür.

Özellikle seslendirme alanında uzman olan sahne komedyeni Maurice Dorléac'la tiyatro oyuncusu Renée Simonot'nun dört güzel kızından biriydi, asıl adıyla Catherine Dorléac... Daha 13 yaşında annesinin adıyla *Kolejliler* adlı bir filmde rol almış, ama arkası gelmemişti. Ablası Françoise Dorléac, daha önce davranıp *Gigi* oyununda çok başarılı olmuş ve sonra sinemaya geçmişti. 1959'da *Kapılar Çarpıyor* adlı bir filmle yeniden perdeye döndü: Françoise'ın kız kardeşi olarak ve Deneuve soyadıyla... O aralar tanıştığı Roger Vadim, ona da yardım elini uzattı: birçok genç kıza olduğu gibi... Genç kız kumral saçlarını sarıya boyattı (hep öyle kalacaktı), Vadim'le birlikte yaşamaya başladı ve onun bir Marquis de Sade uyarlaması olan kışkırtıcı *Le Vice et la Vertu – Kardeş Kanı* filminde rol aldı. Bu arada Vadim'den 'evlilik dışı' bir de oğlu oldu. Ne var ki bu kez Vadim yeni oyuncusunu şöhrete ulaştırmayı başaramayacaktı. Şöhret, bir yıl sonra Jacques Demy'nin 'çılgın' projesi, tümüyle şarkılı bir film olan *Cherbourg Şemsiyeleri* ile geldi. Ve Deneuve, dünyanın en güzel şemsiye satıcısı olarak bu filmdeki incecik, saydam, âdeta düş gibi genç kız kişiliğiyle bir kuşağın idolleri arasına giriverdi. Hem de konuşmaların yerini Fransızca şarkıların aldığı bu filmi tüm dünyada (ABD ve Türkiye'de bile) seyirciye kabul ettirerek...

Arkası geldi. Kimi önemsiz filmlerin arasında, Catherine, *Repulsion – Tiksinti/Reddediş*'te bir Roman Polanski kahramanı oldu: Londra'daki küçük dairesinde, erotik düşlerin ve korkunç karabasanların etkisiyle yavaş yavaş dengesini yitiren ve cinayete kayan genç kız portresi... Deneuve'un o zamana dek yarattığı 'cici kız' imajını kökünden sarsan bir oyunculuk başarısı... Jean-Paul Rappeneau'nun *Şato Hayatı*, Agnès Varda'nın *Yaratıklar* gibi filmlerindeki çok farklı rollerden sonra, Deneuve yeniden Demy'ye ve müzikale dönecek ve yeniden kız kardeşiyle birlikte oynayacaktı: *Les Demoiselles de Rochefort – Tatlı Günler*. Bu

arada iki büyük yönetmen onu keşfedecekti: Luis Bunuel'le önce Joseph Kessel uyarlaması *Gündüz Güzeli*'ni, sonra da *Tristana – Seni Sevmeyeceğim*'i çevirecekti. Özelikle *Gündüz Güzeli,* onun beyazperde imajını iyice pekiştirecekti: iyi eğitim görmüş, kibar ve soğuk burjuva kızı görünümü altında, içinde fırtınalar kopan ve düşlerini tatmin için gündüzleri randevuevine bile gidebilecek cesarette bir kadın... Arada benzer bir kimliğin çeşitlemelerini veren *Benjamin – Masum Bir Gencin İtirafları; Manon 70; Mayerling* gibi daha az önemli filmlerle ve *The April Fools – Bana Sevdiğini Söyle* ile başlayan anlamsız bir Hollywood macerasıyla...

Onu keşfeden ikinci usta, François Truffaut oldu. William Irish'in gizem dolu bir romanından uyarlanan *La Sirène du Mississippi – Evlenmekten Korkmuyorum*'da Deneuve, Jean-Paul Belmondo'nun karşısında kusursuz bir 'meşum kadın' portresi çizdi: Hitchcock'un çok seveceği (ve galiba da sevdiği) türden... Truffaut'yla bu filmden 10 yıl sonra yeniden bir araya gelecek ve *Son Metro* filminde canlandırdığı, Nazi işgali altındaki Paris'te tiyatro yapmaya devam eden Marion Steiner rolüyle bir Cesar ödülü alacaktı. Ancak bu iki Truffaut başyapıtı arasında, Deneuve oldukça sık çalıştı. Yeniden Jacques Demy'yle bir araya gelmeleri, ünlü bir Charles Perrault masalının estetik uyarlaması olan *Eşek Derisi* ya da son derece hafif bir komedi olan *Kocam Hamile* ile sonuçlandı. Marco Ferreri ona ilgi duydu ve *Liza – Çılgın Fahişe*'de tasması bile tamam bir köpek oldu: bir erkeğin köpeği!... Yine Ferreri'yle *Beyaz Kadına Dokunma*'da oynadı. Kadın yönetmen Nadine Trintignant'ın aile dramı *Acı Günler,* Jean-Pierre Melville'in Fransız usulü polisiyesi *Un Flic – Gecelerin Adamı... Le Sauvage – Vahşi Dilber; Zig Zag, Si C'était a Refaire – Yeniden Başlamak; L'Argent des Autres – Başkalarının Parası* gibi tipik Fransız filmlerinin yanı sıra, yine ABD'de Robert Aldrich imzalı *Hustle* ya da Dick Richards imzalı *March or Die – Çöl Kahramanları* gibi filmler çevirdi.

Catherine Deneuve

1970'lerin başında, kader onu ünlü İtalyan oyuncu Marcello Mastroianni ile karşılaştırdı ve anılan filmlerin birkaçında birlikte oynadılar. Bu da bir aşk ilişkisine yol açtı. Ancak Marcello evliydi. Catherine'in ise böyle şeylere aldırdığı yoktu. Böylece bir 'babasız' çocuk daha dünyaya getirdi. Bu sevimli kız, ilerki yılların oyuncusu Chiara Mastroianni olacaktı. Marcello ile oluşturduğu başarılı çift ise sinema tarihine birkaç güzel film bıraktı.Vadim ve Mastroianni ile ünlü ilişkileri arasında, tek resmi evliliğini İngiliz fotoğrafçısı David Bailey'le yapacak, ancak bu evlilik uzun sürmeyecekti.

Deneuve, 1980'li yıllarda Claude Berri'nin *Sizi Seviyorum,* Alain Corneau'nun *Silahların Seçimi* ve *Saganne Kalesi,* André Techiné'nin *Amerika Oteli* ve *Cinayet Yeri,* Philippe de Broca'nın *Afrikalı* gibi filmlerinde oynadı. Tony Scott'un şoke

edici filmi *Açlık*'taki vampir rolü ve erotik sahneleri oldukça şaşırtıcıydı. O yıllarda daha az film çevirdiği bir gerçektir. Ancak film çevirmese de ünü ve etkisi garip biçimde bozulmadan ve azalmadan devam ediyordu. Örneğin ABD'de Chanel parfümleri için gözüktüğü TV reklamları inanılmaz bir ilgi gördü. O da 1986'dan başlayarak kendi adıyla bir parfüm çıkardı. Şöyle diyordu: "Kendi özel hayatımı da yaşamak istiyorum. Kimse için ilginç olmayan, ama benim için çok önemli özel hayatımı... Bu meslek insanın konforu değil, ama içinde ıstırabın da payı bulunan bir dengeyi bulmak için kendisini koruması gereken bir meslek." Oyuncunun kırılganlığını ise şu sözlerle açıklıyordu: "Bazen bir rol çok kişisel bir şeye dokunabilir. O zaman durum korkunçtur: olayların tam ortasına dalayım derken, insan kendi yüreğine dalar. Ve kendisini tümüyle silahsız ve zayıf hisseder. En küçük bir darbeyle de çöker gider." Bu 'sanatçının kamera karşısındaki korkusu' saptamasına ve görece olarak tembellik ettiği 80'li yıllardaki filmografisine karşın, sanatçı 1987'de Fransa'nın en sevilen oyuncusu seçiliyordu. Ve tüm dünyada da Fransız güzelliği ve zarafeti denince o akla geliyordu. Yine de, belki yaşın getirdiği bir hoşgörüsüzlük de eski efsanevi hoşgörüsünün yerini aldı. Örneğin Deneuve adını taşıyan bir lezbiyen dergiye tahammül edemedi ve dava açarak adını değiştirtti!...

Ve Deneuve, 50'li yaşlarını sürdürdüğü 90'larda da hâlâ güzel olmayı başardı. Üstelik 50 yaşında çevirdiği *Indochine*'le Amerika'yı fethedip ömründe ilk kez Oscar adayı olmayı da başararak!... Bu filmin kazandığı başarı üzerine, Bunuel'in *Gündüz Güzeli* başyapıtı ABD'de ilk kez gösterime çıkabildi: çevrilmesinden 28 yıl sonra!... Deneuve ise daha da az, ama hep etkili olmayı bildiği filmlerde rol alıyor: Techiné'nin *Sevdiğim Mevsim,* Manoel de Oliveira'nın *Saklı Hayat,* yine Techiné'nin *Hırsızlar* gibi... Ve örneğin *Hırsızlar*'da bu yaştan sonra gencecik bir kıza âşık bir lezbiyen olmayı göze alarak!...

O kuşkusuz yürekli bir kadın... Güzelliğinin hemen yanına çağdaşlığı, kültürü ve cesareti koyan gerçek bir star, ama daha da önemlisi gerçek bir insan!... François Truffaut'nun onun için söylediklerini analım: "O tam anlamıyla bir rüya oyuncusudur. Başka sözcük bulamıyorum!... Çünkü o çifte kişilik, o çifte kimlik izlenimi, başka oyuncuda bulunmaz. Catherine perdeye çifte bir yaşam yansıtır: görünürdeki yaşam ve gizli yaşam." Alman hükümetinden 1997 Berlin festivali sırasında aldığı Ömür Boyu Başarı ödülü töreninde Harald Schmidt şöyle demişti: "Ciddi ve 'cool' Fransız sarışını." Kimileri de onu "cool zarafetin kişiselleşmiş hali" diye tanımlıyor. Kendisiyse şöyle diyor: "Ben gerçek bir Fransızım. Yaşadığım yer Paris'tir. Belki biraz çekingenim, ama insanlara karşı sevgi doluyum." Birkaç filmdeki partöneri Gérard Depardieu ise onun yürekliliğinin altını çizen şu alaycı sözleri etmişti: "O benim olmak istediğim erkektir!"...

BAŞLICA FİLMLERİ:

"Les Collegiennes – Kolejliler" (1956 – ilk), "Les Portes Claquent – Kapılar Çarpıyor" (60), "Le Vice et la Vertu – Kardeş Kanı" (63), "Les Parapluies de Cherbourg – Cherbourg Şemsiyeleri" (64), "Repulsion – Tiksinti/ Reddediş" (65), "La Vie de Chateau – Şato Hayatı" (66), "Les Créatures –

Yaratıklar" (66), "Les Demoiselles de Rochefort – Tatlı Günler" (67), "Belle de Jour – Gündüz Güzeli" (67), "Benjamin – Masum Bir Gencin İtirafları" (68), "Manon 70" (68), "Mayerling" (68), "The April Fools – Bana Sevdiğini Söyle" (69), "La Sirène du Mississippi – Evlenmekten Korkmuyorum" (69), "Tristana – Seni Sevmeyeceğim" (70), "Peau d'Ane – Eşek Derisi" (71), "Ça n'Arrive qu'aux Autres – Acı Günler" (71), "Liza – Çılgın Fahişe" (72), "Un Flic – Gecelerin Adamı" (72), "L'Agression – Karanlıkta Tecavüz" (75), "Le Sauvage – Vahşi Dilber" (75), "Zig Zag" (75), "Hustle" (75), "Si c'était a Refaire – Yeniden Başlamak" (76), "March or Die – Çöl Kahramanları" (77), "Le Dernier Metro – Son Metro" (80), "Le Choix des Armes – Silahların Seçimi" (81), "Hotel des Ameriques – Amerika Oteli" (81), "Le Choc – Şok" (82), "The Hunger – Açlık" (83), "Fort Saganne – Saganne Kalesi" (84), "Paroles et Musique – Söz ve Müzik" (84), "Le Lieu du Crime – Cinayet Yeri" (86), "Drole d'endroit pour une Rencontre – Karşılaşmak İçin Garip Bir Yer" (88), "Indochine – Hindiçini" (92), "La Reine Blanche – Beyaz Kraliçe" (92), "Ma Saison Preferée – Sevdiğim Mevsim" (93), "Les Cent-et-une Nuits – 101 Gece" (95), "Il Convento – Saklı Hayat" (95),"Voleurs – Hırsızlar" (96), "Généalogies d'un Crime" (97), "Place Vendome" (98), "Pola X" (99), "Belle Maman" (99), "Le Temps Retrouvé" (99), "Le Vent de la Nuit" (99).

Hanna Schygulla

(1943-)

ALMAN SİNEMASININ çağımızdaki en önemli kadın oyuncusu, Fassbinder'in özel yaşamının ve filmlerinin başlıca kadın figürü... O Lili Marleen, Effi Briest, Maria Braun, Petra von Kant... Sanki o olmasa yeni-Alman sineması olmazdı... hissini uyandıracak kadar etkili olmuş bir kadın...

Hanna, savaş sürerken Polonya'nın Katowice kentinde doğdu. Kent Alman işgali altındaydı ve ünlü Auschwitz toplama kampı çok yakındaydı. Doğumuna yardım eden doktorun aynı zamanda kamptaki insanlar üzerinde deneyler yapan bir Nazi olduğunu öğrendiğinde, annesi şaşırmış kalmıştı. Sanatçı şöyle diyor: "Doğumum bile zamanımızı damgalayan o olayın gölgesi altında olmuştu. Auschwitz'i herkes unutsa bile benim unutmam mümkün değil."

Savaştan sonra aile Almanya'ya yerleşti. Münih Üniversitesi'nde dil ve edebiyat öğreniminden sonra, sanatçı oyunculuk derslerine devam etmeye başladı. Ve orda Rainer Werner Fassbinder adlı genç ve umut dolu bir oyuncu-yönetmenle tanıştı. İki yıl sonra Fassbinder kendi 'underground' tiyatro grubunu kurduğunda (Munich Avant-garde Action Theater, daha sonra Antiteater), kurstaki genç kızı hatırladı. Ve ona rol önerdi. Bu sarışın, "ay yüzlü", derin yeşil göller gibi gözlere sahip genç kadının yeteneğini sezmişti. Eşcinsel olmasına karşın kadınlar tarafından derin biçimde etkilenen ve o yıllarda şarkıcı-oyuncu Ingrid Caven'le ev-

li olan Fassbinder, Hanna ile de gerçek bir dostluk kuracak ve gelecekte sayısız kez birlikte çalışacaklardı. Ancak o yıllarda başarı, Kaf dağının ardındaydı. Öylesine parasızdılar ki, zaman zaman yiyecek çalarak yaşıyorlardı. Ve bu küçük soygunlarda, Hanna melek yüzüyle hep eylemi gerçekleştiren kişi oluyordu. Şöyle diyor: "O dönemde her şeye karşıydık. Bunların başında da tüketim toplumu geliyordu. Beş kuruşumuz yoktu ve ancak sanat yaparak, bir şeyler yaratarak ayakta kalabileceğimizi biliyorduk. Sefalet insanları yaratıcı kılar."

Fassbinder hem yazar, hem yönetmen, hem de oyuncuydu. Schygulla onun birçok oyununda rol aldı. Ve sanatçı sinemaya geçip ilk filmlerini yönetmeye koyulduğunda da Hanna'yı yanıbaşında buldu. İlk rolünü deneysel filmler ustası Jean-Marie Straub'un bir kısa filminde aldıktan sonra, *Aşk Ölümden Soğuktur*'dan başlayarak Fassbinder'in hemen tüm ilk dönem filmlerinin baş oyuncusu oldu. Onun sarışın ve gizemli güzelliği, mesafeli, Brecht'çi ögeler taşıyan modern oyun biçimi, Fassbinder'in klasik türleri alıp ters-yüz eden ve özellikle melodram türüne yeni ve modern bir yaklaşım gerçekleştiren sineması için biçilmiş kaftandı. Fassbinder'in esin perisi oluyor ve birbirlerini karşılıklı etkiliyorlardı. Bu yeni Pygmalion hikâyesinden ikisi de kazançlı çıkacaktı. Hanna, sanatçının yönettiği 40 filmin 20'sinde rol alacaktı. *Katzelmacher; Dört Mevsim Satıcısı; Petra von Kant'ın Acı Gözyaşları; Effi Briest* gibi filmlerde tipik, ama hepsi farklı nüanslarda dolaşan Fassbinder kahramanlarına hayat verdi. O yılları için şöyle diyor: "Bir arka avlu meleği, kenar mahalle Marilyn'i, bir 'no man's land' uyurgezeri gibiydim!"

Schygulla bir Fassbinder filminde: Effi Briest

Schygulla, baştan beri diğer önemli Alman yönetmenleriyle de çalıştı. Peter Fleischmann'ın *Bavyera'dan Av Sahneleri,* Volker Schlöndorff'un *Baal,* Peter Lilienthal'ın *Jakob von Gunten,* Reinhard Hauff'un *Mathias Kneissl* veya *Denizdeki Ev,* Wim Wenders'in *Yanlış Hareket* filmlerinde oynadı. Ancak 1979-80'lerde yeniden Fassbinder'le bir araya gelerek yaptıkları iki film, ikisine de son derece uğurlu geldi. Önce *Bir Evliliğin Öyküsü,* ardından *Lili Marleen...* Bu filmler, Fassbinder'in (Schygulla'nın oynamadığı) *Lola* ile tamamlayacağı bir üçlemenin ilk iki halkasıydı: bir kadın kimliği aracılığıyla Almanya'nın yakın tarihine bir göz atma deneyimi... 1940'lardan 1960'lara dek uzanan bir zaman dilimi içinde ülkenin savaş-öncesi, savaş ve savaş-sonrasının panoraması epiğinde, Schygulla yönetmenin topluma tuttuğu ideal bir ayna oluyor ve onun kişilikleri aracılığıyla çeşitli politik, toplumsal ve ekonomik sorunlar gündeme geliyordu.

Özellikle *Bir Evliliğin Öyküsü*'nün ABD dahil tüm dünyada kazandığı başarı ve Maria

Braun kimliğiyle o filme bulunduğu katkı, Schygulla'ya sayısız öneri getirdi. O da – özellikle Fassbinder'in 1982'deki beklenmeyen ölümünden sonra – çeşitli ustalarla çalıştı: yeniden Schlöndorff'la *Die Falschung/Circle of Deceit,* Ettore Scola ile *Varennes Gecesi,* Jean-Luc Godard'la *Passion – Tutku,* Carlos Saura ile *Antonieta,* Margarethe von Trotta ile *Heller Wahn,* Marco Ferreri ile *Piera'nın Öyküsü* ve *Gelecek Kadındır,* Andrzej Wajda ile *Almanya'da Bir Aşk,* Pal Sandor'la *Miss Arizona...* 1980'lerde Hanna Schygulla Avrupa sinemasının önde gelen yıldızlarındandı ve hemen tüm filmleri büyük ilgi gören bir eski kıta starıydı.

Hanna Sychygulla Bir Evliliğin Öyküsü*'nde*

1990'larda ise sinemayla ilişkileri azaldı. Artık 50'li yaşlarını sürmeye başlamıştı: bir kadın oyuncu için en tehlikeli yıllar... Kenneth Branagh'ın *Yeniden Ölmek*'inde ağır bir makyaj altında ilginç bir kompozisyon çizdi. Amos Gitai, Janusz Kijowski gibi genç yönetmenlerin filmlerinde oynadı, hatta Türkiye'ye gelerek Erden Kıral'ın *Mavi Sürgün*'ünde, Cevat Şakir'in Bodrum sürgününe gelirken trende görüp ilgi duyduğu bir Ermeni tiyatrocuyu oynadı.Ve başka filmlerde de ilgi çekici portreler çizmeyi sürdürdü. Rolün küçüğü-büyüğü olmadığını ona bir usta, Fassbinder öğretmişti çünkü...

Ancak Schygulla, son yıllarda kendisine başka bir etkinlik buldu. Tek kişilik gösterilere çıkıyor ve şarkı söylüyor. Aslında pek sesi olmayan, hatta *Lili Marleen* filminde Lale Andersen ve Marlene Dietrich'in üne kavuşturdukları o güzelim şarkıyı sanki özellikle deforme ederek söyleyen Schygulla, artık asıl işini şarkı yorumu olarak seçti. Tüm dünyayı dolaştı ve bu arada ülkemize de gelerek bir resital verdi. Doğrusu sahnede etkileyici, giderek görkemliydi. Bir buçuk saat boyunca, Jean-Jacques Gaultier'nin şarap kırmızısı giysisi içinde aşkı, kederi, sömürüyü, kadın-erkek ilişkilerini anlatıyordu. Şöyle diyordu: "25 yıllık oyunculuktan sonra, artık yeni bir şeyler yapmak istedim. Ve sonunda sesimi kullanmaya karar verdim. Çünkü ses zamanla daha ilginçleşiyor. Gerçi yüz de zamanla ilginçleşiyor, ama bu değişim her zaman insanın istediği ya da başkalarının hoşlanacağı yönde olmayabiliyor."

Ve Schygulla artık sesine sığınıyor. Besteci Jean-Marie Sena ile iki yıl çalışmış. Başta Fassbinder'in tiyatro metinleri (onu hiç unutacağa benzemiyor), Peter Handke, Jean-Claude Carrière, Witold Gombrowicz, Heiner Müller'in metinlerini söylüyor. Hayatını artık Berlin ve Paris arasında geçiren sanatçı, konserlerine istek üzerine Edith Piaf ve Marlene Dietrich'in şarkılarını da katıyor. Özellikle de *Lili Marleen*'i. Ve açıkça itiraf ediyor: "Fassbinder'in ölümünden beri kuşkusuz ki hayat sürüyor. Ama benim hayatımda büyük bir boşluk oluştu.Ve dolacağı da yok..."

BAŞLICA FİLMLERİ:

"Der Brautiqam, die Komödiantin und der Zuhalter – Nişanlı, Komedyen ve Pezevenk" (1968 – kısa film – ilk), "Liebe ist Kalter als der Tod – Aşk Ölümden Soğuktur" (69), "Katzelmacher" (69), "Baal" (70), "Warnung vor Einer Heiligen Nutte – Kutsal Fahişeden Sakın" (71), "Der Handler der Vier Jahrzeiten – Dört Mevsim Satıcısı" (73), "Die Bitteren Tränen der Petra von Kant – Petra von Kant'ın Acı Gözyaşları" (73), "Effi Briest" (74), "Falsche Bewegung – Yanlış Hareket" (74), "Die Ehe der Maria Braun – Bir Evliliğin Öyküsü" (79), "Die Dritte Generation – Üçüncü Kuşak" (79), "Berlin Alexanderplatz" (79 – TV dizisi), "Lili Marleen" (80), "Die Falschung/ Circle of Deceit" (81), "Passion – Tutku" (82), "La Nuit de Varennes – Varennes Gecesi" (82), "La Storia di Piera – Piera'nın Öyküsü" (82), "Antonieta" (82), "Heller Wahn/ Sheer Madness" (82), "Ein Liebe in Deutschland – Almanya'da Bir Aşk" (83), "Il Futuro e Donna – Gelecek Kadındır" (84), "Forever Lulu" (87), "Miss Arizona" (88), "Dead Again – Yeniden Ölmek" (91), "Mavi Sürgün" (93), "Aux Petits Bonheurs" (94), "Cent-et-une Nuits – 101 Gece" (95), "La Nina de Tus Ojos – Hayallerimin Kadını" (99).

Michael Douglas

(1944-)

BABA-OĞULDAN babasının ününe yaklaşan, hatta nerdeyse geçen tek örnek... Tam bir çağdaş 'yuppie': yakışıklı, kibar görünüşlü, yeterince (belki biraz fazla) seks saplantılı; başarısının ardında sorunlu kişilikleri çok iyi canlandıran ve belki kendisi de öyle olan bir modern zamanlar starı...

Bir dönemde zengin ve ünlü babanın şımarık oğluydu Michael Douglas: her türlü uyuşturucuyu denediğini en son (1998'lerde) bizzat babası söyledi. Sonra bunalımlar geçti ve parlak bir yapımcı oldu. Nerdeyse oyun diye başladığı aktörlüğünde böylesine başarılı olacağını ise kimse kestiremiyordu. Ama o bugün, yapımcılığının çok ötesinde, perdenin önüne, Hollywood'un dünyaya dönük cephesine kurulmuş bir büyük star...

Büyük oyuncu Kirk Douglas'la eşi İngiliz oyuncusu Diana Dill'in çocukları olarak New Jersey'de dünyaya gelen Michael, hemen tüm gençliğini babasının gölgesinde geçirdi. Michael beş yaşındayen ana-baba ayrıldılar ve Michael, küçük kardeşi Joel'le birlikte Connecticut'ta annelerinin yanına gittiler. Ancak Jill bir süre sonra evlendi. Michael, annesinin yanında geçen yıllarında, babasını en çok TV'de gösterilen filmlerinden izlediğini söylüyor: *Deniz Altında 20.000 Fersah* veya *Ölmeyen İnsanlar* gibi... Daha sonra bir süre babayla yaşadılar. O yıllardan ise en çok baba Douglas'ın kitle karşısındaki davranışlarından etilenmiş: "Babamın kalabalık karşısındaki tutumunu yakından izlemiştim. Hemen bir star tavır-

larına giriyordu. Kendi gibi ünlülerle birlikte olduğunda ise, normale dönüyor ve sıradan bir insan gibi davranıyordu. Ondan star olmanın ve star gibi davranmanın gizlerini aldım denebilir."

Michael Douglas

Connecticut'taki Choate lisesini bitirdikten sonra California Üniversitesi'nde dram sanatları okuyan Michael, sonra yeniden Doğu kıyısına döndü ve New York'ta American Place Theater'da aktörlük eğitimini sürdürdü. 1960'larda babasının kimi filmlerinde yönetmen asistanlığı yaparak sinemayı öğrenirken, bir avuç filmde küçük roller aldı. O aşamada babasının ünü kendisine pek yardımcı olmamıştı. Gerçekten de ilk ve asıl ününü sinemada değil, bir TV dizisinde kazanacaktı: Karl Malden'le birlikte oynadıkları ve 1972-77 arası süren ünlü *San Fransisco Sokakları* ile... Dizinin her bölümü kendi içinde küçük bir film gibiydi ve Hollywood'un sonradan merak saracağı iki kahramanlı polisiye filmlerin birçok ögesi, bu seriden geliyordu. Douglas 1977'de seriyi bıraktığında yerine geçen bebek yüzlü Richard Hatch, aynı popülerliği sağlayamadı. Ve dizi bitti.

Diziyi çektiği yıllarda Michael'ın asıl ilgisini çeken iş, yapımcılıktı. Daha 31 yaşındayken haklarını elinde bulundurduğu Ken Kesey'in "Guguk Kuşu" romanını parlak bir filme dönüştürdü. Milos Forman'ın yönettiği film, tam beş Oscar ödülü aldı. Bunlardan biri de, en iyi film seçildiğinden yapımcıları Michael Douglas ve ortağı Saul Zaentz'in eline geçti. Film, bilindiği gibi baş oyuncusu Jack Nicholson'a da ödülü getirdi. Ancak bu filmin baba-oğul Douglas'lar arasında varolduğu hep söylenen gerginliği sona erdirdiği pek savunulamazdı. Çünkü filmdeki Randle McMurphy rolünü baba Douglas'ın yıllardır istediği biliniyordu (Bu rolü sahnede başarıyla oynamıştı). Ama Michael, bir yapımcı olarak oturup düşünmüş ve role en uygun kişiyi seçmişti. Babası olmasa da... Kirk Douglas'ın bundan gocunduğu ve Michael'ı yıllarca bağışlamadığı söylenir. Buna karşılık, Michael bu filmde hiç bilinmeyen bir aktöre, Danny DeVito'ya ilk şansını vermişti. Çünkü iki oyuncu ilk gençlik yıllarında, Michael New York'ta tiyatroda şansını ararken aynı odayı paylaşmışlardı. Bu dostluk, ilerki yıllarda da sürdü ve Douglas, DeVito'ya *Amazon'da Fırtına* ve *Nil'in İncisi* filmlerinde rol sağladığı gibi, DeVito da sonradan yönettiği *Güllerin Savaşı* filminde Douglas'a başrol verdi.

Douglas'ın yapımcılığı, seçkin filmlerle günümüze dek sürdü. 1979 yılında *Dünyanın Kaderi* filminde oyunculukla yapımcılığı birlikte yüklendi sanatçı... Ve bir nükleer sızıntı tehlikesini işleyen film, kimi zaman güncelliğe eğilen Amerikan filmlerinin sahip oldukları o büyük şanslardan birine sahip oldu: tam gösterime çıktığı günlerde ABD'deki Three Mile Island denen yerde gerçekten de nükleer kaçak yapan bir santral, filme ilgiyi, dolayısıyla filmin gişe şansını çok artırdı. Douglas'ın yapımcılığı ise *Amazon'da Fırtına/Nil'in İncisi* ikilisi, *The Flatli-*

birçok filmindeki rolleri ilk kategoriye, *Amerikan Başkanı*'ndan *Kusursuz Cinayet*'e diğerleri de ikinci kategoriye ait sayılabilir. *Wall Street*'teki acımasız borsacı rolüyle Oscar kazanması ise başta kendisi çok kişi için sürprizdi. Gerçek anlamda oyunculuğu henüz yeni sayılırdı. Üstelik babası Kirk, yıllar boyu aday olduğu halde ödülü alamamıştı. Ancak dönem değişmişti. Ve Hollywood'da yapımcılığıyla büyük saygı uyandıran oğul Douglas'ın ilk önemli kompozisyonuyla ödülü alması, artık kimse için sürpriz sayılmamalıydı. Çünkü canlandırdığı kişilik, son derece günümüzden ve son derece etkiliydi.

Douglas'ın rolleri sürdü. *Black Rain – Kara Yağmur; Shining Through – Karanlığın Ötesi* gibi popüler tür filmlerinde oynadı. Danny DeVito'nun *Güllerin Savaşı*'nda yeniden Kathleen Turner'la buluştu ve bu kara komedide oyunculuğunun bilinmeyen yanlarını da gösterdi. 1992'de Paul Verhoeven yönetiminde çevirdiği *Temel İçgüdü* ise Sharon Stone'u birde üne kavuştururken, onun için de çok laf edilmesine neden oldu. Çünkü filmde canlandırdığı, ateşli, biseksüel ve tehlikeli sarışın zanlının cazibesine kapılan polis rolünü, bir anlamda özel hayatında yinelemeye kalkmış ve adı art arda çeşitli seks skandallarına karışmıştı. Hatta gazetelerde onun aşırı seks isteğinden kurtulmak için hastaneye yatarak tedavi gördüğü bile yazıldı!... Allahtan Amerikan başkanı değildi! (Gerçi o aralar *Amerikan Başkanı* adlı bir filmde başı seks değil ama duygusal ilişkileri yüzünden derde giren bir başkanı oynayacaktı.) Yine de aile hayatı sarsıldı ve 20 yıllık eşi Diandra Luker'den ayrılmak zorunda kaldı. O aralar şöyle diyecekti: "Varsayılan seks bağımlılığım üzerine magazin gazeteleri neler yazmadılar!... Palavra, bunların hepsi palavra... Yani, asla bir aziz olduğumu söylemedim. Ama lütfen, beni biraz rahat bırakın!"

Ama basın onu rahat bıraksa bile, öyle bir imaj edinmişti ki, sinema bırakmadı. Nitekim *Taciz* filminde bu kez Demi Moore'un kancayı taktığı ve cinsel tacizde bulunduğu bir şirket çalışanını oynadı. Sharon Stone, Demi Moore gibi günün en seksi yıldızlarının bu adamda ne bulduğunu anlamak ise seyirciye kalıyordu!... Son yıllarda *Hayalet ve Karanlık; Oyun* gibi filmlerde başarısını sürdüren oyuncu-yapımcı Douglas, en son bir Alfred Hitchcock filminin, *Cinayet Var!*'ın yeni çevrimi olan *Kusursuz Cinayet*'le karşımıza geliyor. Ve yine çeşitli dolaplar çeviren bir yuppie olarak nefretimizi gıdıklıyor. Kimi rolleriyle tüm sempatimizi, kimileriyle ise tüm nefretimizi korkusuzca çağıran bu oyuncunun cesareti ve kendine güveni ise, onun karizmasının ve başarısının belki asıl gizi...

Babası yakın yıllarda onun için şöyle demişti: "Benim aksime, ekmeğini kazanmak çabası olmadı. Ama sıkı çalıştı ve başkalarına yardım etmeyi de hiç unutmadı." Michael'ın kendisi ise şöyle diyor: "Bazı oyuncular, senaryoyu ellerine aldıklarında sadece kendi rollerini okurlar. Bense filmin tümüyle ilgilenirim. Çünkü sinemayı gerçekten severim ve bilirim ki, ancak filmin tümü iyiyse, oyuncunun çabası da değer kazanır." Hollywood'da çeşitli kazıklar yediğini ve zamanı geldikçe bunların intikamını aldığını söyleyen Michael şöyle diyor: "İntikam çok iyi bir itici güçtür. Eğer yönlendirebilirseniz, çok da sağlıklıdır." Aktör üzerine yazılmış Alan Lawson ve John Parker'ın biyografileri var. İkincisinin adı ilginç: "Acting by Instinct – Dürtüyle Oynamak!..."

Michael Douglas, Sharon Stone'la Temel İçgüdü'de

ners – Çizgi Ötesi; Hayalet ve Karanlık; Yağmurcu gibi bir bölümünde bizzat oyuncu olarak da göründüğü filmlerle süregeldi. Ancak, bir kez daha anacağımız *Amazon'da Fırtına* ve *Nil'in İncisi*'nde Douglas, Kathleen Turner'la oluşturduğu ikilinin başarısıyla, belki ilk kez popüler bir sinema oyuncusu olarak ne denli avantajlı olduğunu fark etti. Babasına benzeyen bir yüzü, onun gibi çukur ve sempatik bir çenesi, aslan yelesi saçları, keskin ve kararlı bir bakışı ve yadsınamaz bir karizması vardı. Üstelik başta çok iddialı olmasa da, filmden filme oyunculuğu da gelişiyordu.

Bu açıdan, 1987 yılı onun için bir anahtar yıl sayılabilir. O yıl oynadığı iki filmden biri olan *Öldüren Cazibe*'de evlilik-dışı bir ilişki yaşayan ve sonradan kadının (kusursuz Glenn Close) dengesiz, giderek saldırgan kişiliği nedeniyle yalnız evliliği değil, hayatı da tehlikeye giren koca rolünde kitleleri, özellikle de kadın seyircileri etkiledi. Bu tipik AIDS-sonrası ahlak dramının yanı sıra, Oliver Stone'un *Wall Street – Borsa* filminde hırslı ve gözükara bir yuppie'yi, Gordon Gekko'yu oynadı. Filmdeki ünlü cümlesi "greed is good – hırs iyidir", tüm çağdaş yuppie'lerin başuçlarına asmaları gereken türde bir modern zamanlar ilkesiydi!...

Bu iki rol, Douglas'ın gelecekteki oyunculuğunun iki ana yönelişini de belirleyecekti: bir yandan modern yaşamın ve onun kadın, aile, toplum kuralları, mesleki başarı gibi etkenleri altında ezilen modern kentsoylu erkek kimliği... Öte yandan iradeli, güçlü, tepeye zor gelmiş, ama geldiği yerde tutunmaya kararlı otoriter erkek kimliği. Ki *Temel İçgüdü*'den *Falling Down*'a, *Taciz*'den *Oyun*'a

BAŞLICA FİLMLERİ (OYUNCU OLARAK):

"Hail Hero!" (1969 – ilk), "Summertree" (71), "Napoleon and Samantha" (72), "Coma – Koma" (78), "The China Syndrome – Dünyanın Kaderi" (79), "Running" (79), "The Star Chamber – Cinayet Çemberi" (83), "Romancing the Stone – Amazon'da Fırtına" (84), "A Chorus Line" (85), "Jewel of the Nile – Nil'in İncisi" (85), "Fatal Attraction – Öldüren Cazibe" (87), "Wall Street – Borsa" (87), "Black Rain – Kara Yağmur" (89), "The War of the Roses – Güllerin Savaşı" (89), "Shining Through – Karanlığın Ötesi" (92), "Basic Instinct – Temel İçgüdü" (92), "Falling Down – Sonun Başlangıcı" (93), "Disclosure – Taciz" (94), "The American President – Amerikan Başkanı" (95), "The Ghost and the Darkness – Hayalet ve Karanlık" (96), "The Game – Oyun" (97), "A Perfect Murder – Kusursuz Cinayet" (98), "Still Life" (99).

Susan Sarandon

(1946-)

SİNEMANIN SON DÖNEM Bette Davis'i, yaşlandıkça oyuncu olarak değeri artan, en güzel rollerine 40'ından sonra, Oscar'ına ise 50 yaşında kavuşan, zamana meydan okuyan günümüzün iyi oyuncusu – starı...

Susan Sarandon, Susan Abigail Tomalin adıyla New York'ta dünyaya geldi. Babası Phillip Tomalin, bir büyük orkestra şarkıcısıydı. Sonraki yıllardaysa reklamcılık yapmıştı. Ailenin tam dokuz çocuğu oldu: Susan en büyükleriydi!... Genç kızlığında, tam bir eylemciydi: Vietnam-karşıtı gösterilere katılmış ve bir aralar tutuklanmıştı!... Ancak daha sonra Washington'a geçtiklerinde, genç kız ailesinin de isteğiyle Catholic University of America'ya girerek, burda dram sanatları eğitimi almaya başladı. Sınıfındaki genç aktör Chris Sarandon'la büyük bir aşk yaşadılar ve 1967 yılında evlendiler. Ancak Susan boşandıktan sonra da soyadını değiştirmedi ve sinema tarihine Sarandon olarak geçti. Kocası da belli bir yere gelecek, ama eşi kadar ün yapamayacaktı.

Susan klasik anlamda değilse de oldukça güzel bir kadındı. Kocaman gözleri (kimi ukalalar buna 'patlak göz' diyeceklerdi!), kızıl saçları ve bulaşıcı bir tebessümü vardı. Bir manken ajansı için modellik yaptığı günlerde, eşiyle birlikte bir oyuncu seçimine gitti. Ve hemen *Joe – Tatmin Olmayanlar* filmi için bir öneri aldı. Bunu izleyen yıllarda, Sarandon sürekli olarak sinema, tiyatro ya da TV için çalıştı. Bu dönem filmleri arasında en önemlileri, Jack Lemmon-Walter Matthau ikilisiyle birlikte oynadığı Billy Wilder filmi *Baş Sayfa* ve Robert Redford'a eşlik ettiği havacılık serüveni *Büyük Waldo Pepper*'dır. 1975 yılında rol aldığı, Londra'da başarı kazanmış garip ve modern bir müzikalden perdeye aktarılan *The Rocky Horror Picture Show* ise Susan'ın tüm 70'li yıllar filmleri içinde belki en

önemli olanıdır. Bu alabildiğine 'uçuk' filmde, hemen yalnızca bir slip ve sutyenle dolaşan genç sanatçı, filmin zaman içinde tam anlamıyla bir kült-film, dünyanın tüm önemli kentlerinde, geceyarısı seanslarında yıllardır bıkmadan gösterilen bir simgesel yapım olmasıyla birlikte, sayısız sinemaseverin belleğine de kazınmış oldu. Hem de filmde o garip "Touch me, touch me, I wanna be dirty!" şarkısını söyleyerek!...

1970'lerin ikinci yarısında Sarandon birkaç iyi rol daha buldu: Louis Malle'ın *Pretty Baby – Güzel Bebek*'inde 12 yaşlarındaki Brooke Shields'in annesi olan bir New Orleans genelevi çalışanını, *Dragonfly/One Summer Love* adlı melodramda akıl hastanesinden çıkan bir adamın ondan da çılgın olan karısını, *King of the Gypsies – Çingeneler Kralı*'nda bir çingene kabilesi mensubunu oynadı. Onu çok tutan Malle, yine ABD'de çektiği nostaljik *Atlantic City* için yeniden çağırdı. Bu filmdeki taşralı bir krupiye kız olarak gösterdiği başarı, ona ilk Oscar adaylığını getirdi. Bu arada Chris Sarandon'la 12 yıllık bir evlilikten sonra boşandılar ve sanatçı, Louis Malle'le yaşamaya başladı. Bundan sonra aşk hayatında hep olabildiğince özgür davranacaktı: Malle'den sonra adı 14 yaş küçüğü olan oyuncu Sean Penn'le, sonra İtalyan yönetmeni Franco Amurri ile anılacak, Amurri'den Eva adlı bir kız çocuğu doğuracaktı.

Susan Sarandon

Sarandon'un özel hayatındaki bu kimliği sanki filmlerine de yansır gibiydi. 1980'lerde, yani 40'lı yaşlarında en başarılı rollerini bulurken, perdede de kışkırtıcı kadın kimlikleri canlandırıp kendisinden genç erkeklerle çılgın aşklar yaşamaya koyuldu. *Loving Couples*'da serbest birer aşk hayatı yaşamaya karar veren iki çiftten birisinin kadınını, *The Hunger – Açlık*'ta Catherine Deneuve'le lezbiyen bir ilişkiye giren görmüş-geçirmiş bir vampiri oynadı. *Tempest – Fırtına*'da Shakespeare'in ünlü oyununun içine bol cinsellik katılmış çok serbest bir uyarlamasında rol aldı. 1987 yılında şeytani bir Jack Nicholson'a dersini veren üç güzelden biri oydu: Cher ve Michelle Pfeiffer'ın yanı sıra... Ertesi yıl, *Bull Durham – Boğa Takımı*'nda genç beyzbolculara kancayı takmış orta yaşlı bir kadını oynadı. Ve filmin iki starı Kevin Costner ve Tim Robbins'i baştan çıkardı... Hollywood'da vaktiyle o yaşta kadınlara asla layık görülmeyen bir rol... Ve gerçekle de bağlantılı, çünkü bunlardan kendisinden 12 yaş küçük Tim Robbins'i gerçekten baştan çıkaracak ve iki sanatçı, resmen evlenmeseler de o günden beri birlikte yaşayacaklardı. Jack ve Miles adlı iki oğlan çocuğuna sahip olarak... Belki de her şeyin gizi Sarandon'un yaşama rahat ve güvenli bakışından kaynaklanıyordu: "Sözcükleri severim. Yumrukları değil... Sokaklarda yatan insanları görünce uyanan öfkeme inanırım. Dürüstlüğe inanırım. İyi bir zaman geçirmeye, iyi yemeğe inanırım. Ve de sekse inanırım."

Susan Sarandon, Michael Madsen'le Thelma ve Louise*'de*

The January Man; Kuru Beyaz Bir Mevsim; Viking Erik gibi filmlerle 1980'leri kapayan Sarandon'ı 90'lı yıllarda böylesine başarıların beklediğine kim inanırdı? *White Palace – Tutku Çemberi*'nde yine kendisinden çok daha genç James Spader'la yoğun bir aşk yaşadı. Ridley Scott'un *Thelma ve Louise*'inde ise Geena Davis'le birlikte erkek-merkek boş verip çılgın bir serüvene ve peşlerine bir polis ordusu takarak, doğanın derinliklerine kaçtılar. Bu çağdaş 'feminist' film başyapıtı, ona, Davis'le birlikte bir diğer Oscar adaylığı getirdi. 45 yaşında kazandığı bu başarıyla da doğrusu iftihar etti. Şöyle diyordu: "Başarılı olmak zor değil. İnsan kalmak daha zor." O başarısına karşın insan da kalıyor, ilerici davalar ve insancıl sorunlar için sürekli ağırlığını koyuyordu. Bu konuda Tim Robbins'le aynı görüşleri paylaşıyorlar ve Hollywood'un liberal kanadının ağır toplarını oluşturuyorlardı: bir tür günün Humphrey Bogart-Lauren Bacall'ı...

Sarandon, yine iyi roller bulmayı sürdürdü. *The Player – Oyuncu*'da gözüktü, kocasının ilk yönetmenlik denemesi *Bob Roberts*'a katıldı, *Lorenzo'nun Yağı* ve John Grisham uyarlaması *The Client – Müşteri* ile iki Oscar adaylığı daha aldı. Böylece art arda 1991, 92 ve 94'te aday gösterilmiş, ama kazanamamış oluyordu. Acaba o da Hollywood'un sevip takdir ettiği, ama ödülü asla vermediği ünlülerden biri olmaya mı mahkûmdu? Acaba liberal görüşleri kimi çevreleri rahatsız mı ediyordu? Tam bu soruların sorulmaya başladığı sıralarda, Sarandon eşi Tim Robbins'in yönettiği *Dead Man Walking – Ölüm Yolunda* filminde, idama mahkûm câni Sean Penn'i doğru yola getirmeye ve hiç olmazsa 'ruhunu kurtarmaya' çabalayan rahibe Helen Prejean rolüyle, bir adaylık daha aldı. Oyunu gerçekten de görkemliydi: bir polisiye filme ilk kez sokulan rahibe motifine büyük

bir ağırlık veriyor ve filmi sürüklüyordu. Karşısında eski sevgilisi Sean Penn'in olması da ayrıca ilginçti (ki o da son derece iyi oynuyordu). Ve bu kez Oscar'ı aldı. Tam 50 yaşının içindeydi...

Sarandon böylece 40'lı ve 50'li yaşları 20-30'lu yaşlarından çok daha parlak geçen oyunculara nadir bir örnek oluşturuyor: tüm kadınlar için cesaret verici bir olay değil mi? Oscar'ından sonra (birçok yıldızın başına geldiği gibi) bir süre dinlenen ve iki yıldan çok stüdyoların semtine bile uğramayan yıldız, 1998'le birlike yeniden hareketlendi. Ve üst üste üç film çevirdi. Bakalım birçok kişinin (bu arada benim) büyük oyuncu Bette Davis'in çağdaş bir örneği saydığım bu star, sinemada onun kadar uzun ömürlü ve son gününe dek oyunculuğa asılan inatçı bir kadın olacak mı?

BAŞLICA FİLMLERİ:

"Joe – Tatmin Olmayanlar" (1970 – ilk), "Mortadella" (71), "The Front Page – Baş Sayfa" (74), "The Great Waldo Pepper – Büyük Waldo Pepper" (75), "The Rocky Horror Picture Show" (75), "Dragonfly/One Summer Love" (76), "The Other Side of Midnight – Geceyarısının Ötesi" (77), "Pretty Baby – Güzel Bebek" (78), "King of the Gypsies – Çingeneler Kralı" (78), "Atlantic City" (80), "Tempest – Fırtına" (82), "The Hunger – Açlık" (83), "The Witches of Eastwick – Eastwick Cadıları" (87), "Bull Durham – Boğa Takımı" (88), "The January Man" (89), "A Dry White Season – Kuru Beyaz Bir Mevsim" (89), "Erik the Viking – Viking Eric" (89), "White Palace – Tutku Çemberi" (90), "Thelma and Louise" (91), "The Player – Oyuncu" (92), "Lorenzo's Oil – Lorenzo'nun Yağı" (92), "The Client – Müşteri" (94), "Little Women – Küçük Kadınlar" (94), "Dead Man Walking – Ölüm Yolunda" (95), "Safe Passage – Duygu Geçidi" (95), "Twilight – Alacakaranlık" (98), "Illuminata" (98), "Good Night Moon" (98), "StepMom – Omuz Omuza" (98), Cradle will Rock" (99), "Anywhere but Here" (99).

Sylvester Stallone

(1946-)

EN POPÜLER OLDUĞU İSİMLE 'İtalyan aygırı'; çeşitli fiziksel handikaplarını aşarak 1980-90'ların mega-starı haline dönüşen ve *Rocky* ve *Rambo* dizileriyle çağın süper-adamı haline gelen oyuncu...

Sylvester Stallone de kuşkusuz sinemanın yarattığı en kendine özgü kişiliklerden biri... Hep uykulu gibi duran gözleri, boksör suratı, kekeler gibi konuşması, aslında birer handikap sayılan şeyler... Perdede yarattığı Rocky ve Rambo kimliklerinin çok kısa sürede denetimden çıkarak, en hafif sözcüğüyle faşizan filmlere, kaba güce övgüye dönüşmesi de doğrusu onu yüceltmiyor... Ama adamımızın karizması, özellikle genç kuşaklar üzerindeki etkisi ve ayrıca yazar-yönetmen

olarak da yeteneği yadsınabilir mi? Özellikle tümüyle kendi yarattığı Rocky kimliğinin, en azından ilk filmde, *Rocky*'deki inandırıcılığı, hatta bu filmin Frank Capra gibi dev bir yönetmene, "Bu filmi ben yapmış olmayı isterdim," dedirtmesi de unutulabilir mi?

İtalyan kökenli kuaför Frank Stallone ile 'koro kızı' Jacqueline'in büyük oğulları, New York'ta dünyaya geldi. Kentin Queens yöresinin en yoksul semti olan Hell's Kitchen'da büyüdü. İki yaşından beş yaşına dek bir kadının yanında, yalnız bir çocukluk geçirdi: çok meşgul olan ailesini ancak hafta sonlarında görebiliyordu. Sonra aile Maryland'e göç etti: baba orda bir dizi güzellik salonu açmıştı. Evlilikleri bozulunca, Stallone annesinin ve onun, bir pizzacı olan yeni kocasının yanına, Philadelphia'ya gitti. Tüm bunlar okul hayatına da yansıdı: küçük Sly, 10 yılda tam 14 okul değiştirdi!... Sonunda, 15 yaşından itibaren, sorunlu gençler için bir özel okul olan Devereaux Manor'da eğitimini sürdürdü. En başarılı olduğu alan spordu: her türüyle... Mezun olduğunda en iyi yapabildiği şeyler, spor ve kültür-fizikle, kadın saçlarıydı!... O arada İsviçre'deki Amerikan Üniversitesi için bir burs kazandı. Ve İsviçre'ye gidip kız sınıflarına beden eğitimi hocalığı yaparken, dram sanatları okudu. Okulda rol aldığı *Satıcının Ölümü* oyunundaki başarısı, ona kesin kararını verdirdi: oyuncu olacaktı...

Sylvester Stallone, Talia Shire'la Rocky filminde

ABD'ye dönüşünde, bu kez Miami üniversitesinde drama okudu. Ancak hocaları ona hiç de cesaret vermediler. Mezun olmasına az kala, bırakıp New York'a gitti ve tiyatroda çalışmayı denedi. O aralar kendisini astrolojiye vermiş olan annesi, ona bir kehanette bulunmuş ve aynen kutsal kitaplardaki gibi, önce yedi yıllık bir zorluk dönemi, ardından yedi yıllık bir başarı dönemi haberlemişti. Böylece Stallone rahattı: başarı için yedi yılı vardı!... Yine de çeşitli senaryolar yazmaya, kendince projeler oluşturmaya koyuldu. Arada hayatını kazanmak için garip işlere girip çıktı: pizzacı, yer gösterici, kitabevinde hırsızlara karşı koruma ya da hayvanat bahçesinde vahşi hayvanların kafeslerini temizleme görevlisi gibi!... Sinemaya girişi ise bir porno-filmle olacaktı. Adı onun ün kazanmasından sonra *The Italian Stallion – İtalyan Aygırı*'na çevrilecek ve aktörü bir hayli üzecek olan... Yine o yıl, Broadway dışında sahnelenen *Score* adlı bir 'çıplak tiyatro' oyununda rol alacaktı. Gerçekten de o uzun cimnastik ve kültür-fizik yıllarıyla kazandığı görkemli vücudu, ilk yıllarındaki başlıca malzemesiydi.

Woody Allen'ın *Bananas – Muz Cumhuriyeti*'ndeki minik ve *The Lords of Flatbush* adlı gangster filmindeki daha önemli bir rolden sonra, Stallone Hollywood'u ciddiye almaya başladı. Art arda *İkinci Caddenin Mahkûmu; Elveda Güzelim; Capone; Death Race 2000 – Ölüm Yarışı* gibi filmlerde oynuyordu. Ancak tüm bunlar, ona istediğini getirmekten uzaktı. Bu arada, boks meraklısı Stallone, Muhammed Ali'yle adı-sanı bilinmeyen Chuck Wepner adlı bir boksörün karşı-

laşmalarını izledi. Ve Wepner'ın Ali karşısında tam 15 raund dayanmasına hayran oldu. Burdan yola çıkarak, Rocky Balboa adlı bir boksörün hikâyesini yazdı. Ve şirket şirket dolaşarak, bunu satmayı denedi. Hikâye ilginçti, ancak Stallone'nin bir koşulu vardı: başrolde de kendisi oynamak istiyordu. Oysa yapımcılar bu rolde başka aktörleri, örneğin *Love Story*'yle yıldızı yükseklerde uçan Ryan O'Neal'ı görmek istiyorlardı. Ancak Stallone de bu konuda nuh diyor, peygamber demiyordu!...

Sonunda dediğini yaptı. Filmi Irwin Winkler ve Robert Chartoff'un yapımcılar grubuna yüksek olmayan bir paraya sattı. Ancak iki koşulla: kendisi başrolü oynayacak ve kârdan önemli bir pay alacaktı. John Avildsen'in yönettiği film, inanılmaz bir başarı kazandı: tam 8 Oscar adaylığı... Ki bunların arasında Stallone'ye iki adaylık düşmüştü: senaryo yazarı ve oyuncu olarak... Gerçi Oscar sadece en iyi film, yönetmen ve kurgu dallarında geldi. Ama başarı görkemliydi. Sadece ABD'de 225 milyon dolar toplayan film, 1976 yılının en büyük sürpriziydi. Stallone sonunda başarmıştı: gerçekten de sinemaya adım atmasından hemen hemen yedi yıl sonra!...

Ve yedi yıllık bolluk dönemi sürdü, hâlâ da sürüyor!... Norman Jewison'ın *F.I.S.T. – Kamyoncu* filmiyle yaşamının en politik filmini ve *Paradise Alley – Cennet Yolu*'yla ilk yönetmenlik deneyimini gerçekleştiren Stallone, daha sonra gelen *Rocky-2; Rocky-3; Rocky-4* filmlerini bizzat yazıp yönetti. Sonuncusu olan *Rocky-5*'i ise sadece yazdı, yönetimini yeniden John Avildsen'e bıraktı. Yönetmenliği özellikle başarılı değildi. Ama Hollywood ortalamasının altında da kalmıyordu. Sinema üzerine kafa yorduğu ve görünürdeki adale yığınının ötesinde belli bir zekâsı ve duyarlılığı olduğu kesindi. Sıradan, basit, düşüş dönemine girmiş bir küçük boksörün dokunaklı öyküsü olarak başlayan ve belli bir masumiyet duygusu içeren *Rocky* serisi, giderek büyük boyutlar aldı. Özellikle bir Rus boksörle karşılaşmasının anlatıldığı *Rocky-4*, artık histeri boyutlarına varan ve Amerikan milliyetçiliğini kışkırtmada inanılmaz bir şiddet gösteren aşırı bir yapımdı. *Rocky* ve ardından gelen *Rambo* serileri, kuşkusuz bir yandan dünyada yükselen milliyetçilik akımlarına, öte yandan ABD'de gitgide ivme kazanan tutuculuğa ışık tutuyor, hem onları destekliyor, hem de onlardan etkileniyordu. Arada Stallone, *Nighthawks – Gece Şahini; Escape to Victory – Zafere Kaçış; Rhinestone – Zirvede* gibi başka yönetmenlerin filmlerinde de rol alıyordu.

Sylvester Stallone, Rambo-3*'te*

Kanada'da Ted Kotcheff yönetiminde çektiği *First Blood – İlk Kan*, perdeye Rocky'nin yanı sıra yeni bir kimlik armağan etti: eski Vietnam gazisi, etrafındaki

haksızlıklara isyan eden ve kişisel adaletini gerçekleştiren John Rambo... Film büyük iş yaptı, ama sinemaya ciddi olarak bakanları da tedirgin etti. "Variety" bile şöyle yazıyordu: "Toplumsal açıdan sorumsuz bir film... Etrafta bunca deli varken, bir de onlara örnek alabilecekleri bir kahraman sunmak!"... Ancak yapımcılar elbette eleştirmenleri ve toplumbilimcileri dinlemezlerdi. Böylece *Rambo* da bir seriye dönüştü: *Rambo: First Blood-2; Rambo-3*... Alabildiğine becerikli, gözüpek, kıyıcı bir üstün-adam olarak Rambo'nun Vietnam'dan Afganistan'a değişik ülkelerde tek kişilik bir ordu gibi yaptıkları, tam anlamıyla ABD'nin dünya jandarmalığı görevine yakışan ve son derece sağcı, gerici, giderek faşizan bir tavır içeren bir zihniyetin yansımasıydı. Arada *Rocky* serisi de sürüyor ve arkadaşlarının dediği gibi Sly, tüm masum görünüşü ardında son derece sağcı ve tutucu bu filmlerle, Ronald Reagan Amerika'sının Hollywood'daki başlıca sözcüsü haline geliyordu.

Stallone bu filmlerle başlıbaşına bir ekol, bir yatırım alanı, bir siyasal-ideolojik mekanizma haline gelmişti. Ayı zamanda, filmleri üzerinde tüm denetime sahip görkemli bir sinema ilahı... 1990'ların başında, belki biraz bu imajı yıkmak için komedilerde rol aldı: *Oscar – Kızıma Dokunma; Dur!... Yoksa Annem Ateş Edecek* gibi... Ama yeniden ticari başarıyı dönüş, macera filmleriyle geldi: *Tango ve Cash; Cliffhanger – Dağcı; Demolition Man – Cezalandırıcı; The Specialist – Uzman; Judge Dredd – Yargıç; Daylight – Gün Işığı*... O artık serüven filmlerinin, aksiyon sinemasının baş yıldızlarından biriydi: sadece ismi bile seyirciyi çeken, ama ayrıca artık senaryolarına katılmasa bile her filmini titizlikle hazırlayan, senaryo ve yönetim üzerinde son söz sahibi olan... Oysa özel hayatında filmlerinden çok farklıydı: sanat eserleri toplayan, Rodin, Botero, Monet, Chagall, Dali ve Andy Warhol yapıtlarını alan, boş zamanlarında gerçek-üstücü tablolar yapan... Ayrıca hayır işlerine bol vakit ayırıyordu. 1985 yılında, kendisine iki çocuk veren ilk eşi Sasha Czack'tan ayrılmış, Danimarkalı dilber Brigitte Nielsen'le gürültülü bir evlilik yapmış (Nielsen onu aldattığını açıkça söylemişti) ve 1988'de boşanmıştı. Bu iki heykel vücudun evlilikleri, magazin basınına az malzeme olmadı!... En son, yine iki çocuk sahibi olduğu model Jennifer Flavin'le evlendi: günümüz Hollywood'u için alçakgönüllü bir ilişkiler toplamı!...

Ancak Stallone'nin asıl özlemi, belki de gerçekten iyi bir aktör olmak... Gerçi oyunculuğu hâlâ kabul görmüyor ve ABD'de 'stand-up' komedyenlerin en çok alay ettiği Hollywood şöhreti olarak biliniyor. Ama oyunculuğu olmasa, bunca yıl zirvede kalabilir miydi? Üstelik kendi kendisiyle alay edecek kadar da açık görüşlü: "Klasik anlamda yakışıklı değilim, biliyorum. Gözlerim yana sarkıyor, ağzım kanca gibi, dişlerim pek muntazam değil, sesim ise bir Mafya cenazesindeki tabut taşıyıcılar gibi çıkıyor!... Ama yine de bütün bunların toplamı o kadar fena değil!"... En son *Copland – Güçlüler Bölgesi* filminde şişman ve işi bitmiş bir polisi oynamak için özellikle kilo aldığı ve seyirci karşısına pasif bir rolde ve şekilsiz bir vücutla çıkmayı kabullendiği biliniyor. Öte yandan, bir *Rocky-6* çevirmek üzere olduğu haberi de bununla çelişiyor kuşkusuz... Anlaşılan süper-star Stallone, ticari başarı ve box-office kaygıları ile gerçek bir sanatçı ve iyi filmler yapan bir yazar-yönetmen-oyuncu olma isteği arasındaki çelişkiyi, ömrünün sonuna dek yaşayacak...

BAŞLICA FİLMLERİ:

"Bananas – Muz Cumhuriyeti" (1971 – ilk), "The Lords of Flatbush" (74), "Capone" (75), "Death Race 2000 – Ölüm Yarışı" (75), "Rocky" (76), "F.I.S.T. – Kamyoncu" (78), "Paradise Alley – Cennet Yolu" (78 – ayrıca yönetti), "Rocky-2" (79 – ayrıca yönetti), "Nighthawks – Gece Şahini" (81), "Escape to Victory – Zafere Kaçış" (81), "Rocky-3" (82 – ayrıca yönetti), "First Blood – İlk Kan" (82), "Staying Alive – Yaşıyorum" (83 – sadece yönetti), "Rhinestone – Zirvede" (84), "Rambo: First Blood Part II – Rambo-2" (85), "Rocky-4" (85 – ayrıca yönetti), "Cobra – Kobra" (86), "Over the Top – Kartal" (87), "Rambo-3" (88), "Tango and Cash – Tango ve Cash" (89), "Rocky-5" (90), "Oscar – Kızıma Dokunma" (91), "Stop!... Or My Mom will Shoot – Dur!... Yoksa Annem Ateş Edecek" (92), "Cliffhanger – Dağcı" (93), "Demolition Man – Cezalandırıcı" (93), "The Specialist – Uzman" (94), "Assassins – Suikastçılar" (95), "Judge Dredd – Yargıç" (95), "Daylight – Gün Işığı" (96), "Copland – Güçlüler Bölgesi" (97), "Detox" (98).

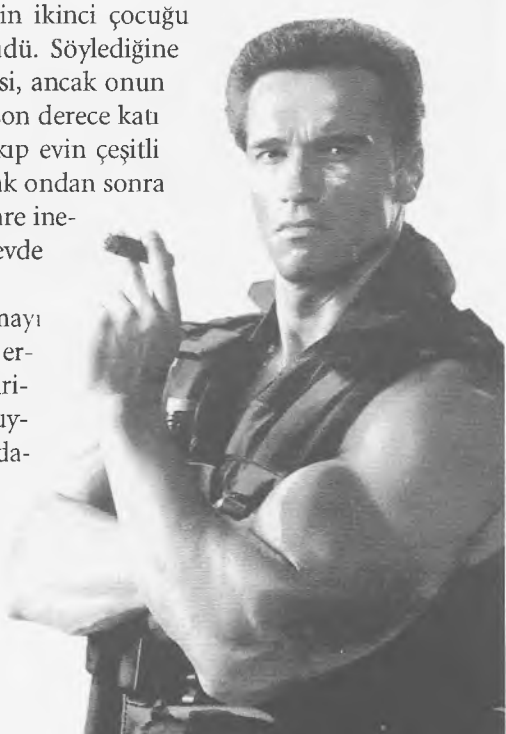
Arnold Schwarzenegger

(1947-)

EĞER HALA BİR 'Amerikan rüyası'ndan söz edilebilirse, işte canlı kanıtı: tam bir yoksulluk içinde geçen bir çocukluktan sonra 20 yaşında geldiği ABD'de, önce bir milyoner, sonra bir sinema yıldızı, en son da bir mega-star olan Avusturyalı vücutçunun hikâyesi... Ya da, gülmesini de bilen ve beyni de olan görkemli adale yığınının inanılmaz ve ibretlik öyküsü...

Avusturya'nın Graz kentindeki polis komiserininin ikinci çocuğu Arnold, savaş sonrasının yoksul koşulları içinde büyüdü. Söylediğine göre evlerine ilk akarsu, buzdolabı ve telefonun gelmesi, ancak onun 14-15 yaşlarından sonra olmuştu. Ailesi sevecen, ama son derece katı bir disiplin sahibiydi. Kardeşiyle birlikte saat 6'da kalkıp evin çeşitli işlerini görüyor, sonra yarım saat egzersiz yapıyor, ancak ondan sonra kahvaltı sofrasına oturabiliyorlardı. Ancak pazarları şehre inebiliyor, o zaman da o gün yaptıklarını sayfalarca ödevde anlatmak zorunda kalıyorlardı.

Arnold, bu kısırdöngüden çıkış için bedenini kullanmayı küçük yaştan itibaren düşündü. Daha 15 yaşında dünya erkek güzeli olmaya karar vermişti, bu hayal rüyalarına giriyordu. Futbol, cimnastik ve ağırlık kaldırma, merak duyduğu başlıca sporlardı. 18 yaşında orduya yazıldı. Ama daha ordudayken genç Avrupa erkek güzeli yarışmasına girerek birinci oldu. Bir yıl sonra askerlik bitince, tüm yarışmalara katılmaya ve ödül üstüne ödül almaya başladı: Mr. Europe, Avrupa'nın En İyi Vücu-

Arnold Schwarzenegger

du, Uluslararası Ağırlık Kaldırma birincisi, Dünya Erkek Güzeli, vs. 1968 yılında ABD'de yapılacak olan dünya güzellik yarışması için geldiğinde, basında "Avusturya meşesi" olarak tanıtıldı!... Bu yarışmada ikinci olmasını hayatının en büyük üzüntülerinden biri sayar. Ama yeniden tahta oturacak ve sonraki yıllarda tam beş kez Mr. Universe seçildiği gibi, yedi kez de Mr. Olympia olacaktır. 1980'de bu tür yarışmaları tümüyle bırakır, çünkü başkalarına da fırsat verme gereğine inanmıştır!... Tüm bu yarışmalardan ve de 'body-building' üzerine Franco Columbo ile ortaklaşa çıkardığı kitap ve kasetlerden gelen gelen büyük paraları, emlak işine yatırmaya başlar. Aynı yıllarda Wisconsin üniversitesinde ekonomi okuyacak ve daha 20'li yılları bitmeden, bir mülti-milyoner olarak ortaya çıkacaktır. Çocukluk düşlerinin önemli bölümü, bu fırsatlar ülkesinde gerçekleşmiştir.

Arnold, daha 1970 yılında ilk filminde oynar: *Herkül New York'ta* adlı bir fantezi... Üç yıl sonra Robert Altman'ın *The Long Goodbye* filminde gözükür. 1976'da ise ilgi çekici Bob Rafelson filmi *Stay Hungry* ile Altın Küre ödüllerinde umut verici yeni aktör ödülü bile alır!... Ama asıl ününü, 1977'de kendisi ve de vücut yapma üzerine alaycı bir belgesel olan *The Pumping Iron* filmiyle kazanır. O yıllarda Los Angeles'de görkemli bir malikânesi ve altında Mercedes arabası vardır. Aralıklarla gözüktüğü sinema filmleri ise ona gelecekte hayallerinin ötesinde bir dünya açacaktır. Ancak bu da kolay olmaz. 70 sonları/80 başlarında iyi bir rol bekler durur. Ancak 1982'lerde birden moda olan tarihsel fantezi türü, ona şans kapılarını açar. Robert E. Howard'un çizgi-romanlarından uyarlanan *Conan* filminde bu ilk çağ kahramanını görkemli biçimde canlandırır. Adaleleri ve gücü perdede o dönemde moda olan mitolojik kahramanlar için biçilmiş kaftandır. Ardından ikinci *Conan* filmi gelir. Tam o sırada, James Cameron adlı yeni duyulmaya başlamış bir yönetmen, çekeceği uzay ve zaman içinde yolculuk fantezisi için yapılı bir oyuncu aramaktadır. Elbette Arnold'dan iyisi yoktur. Ancak Arnold, filmdeki olumlu kahraman yerine filme adını veren yarı-robot, ürkünç, tepkisiz ve duygusuz katili oynamayı seçer. Sezgileri ona seyirciyi hangi rolün etkileyeceğini çok iyi haber vermiştir. Böylece *The Terminator – Yokedici* filmi doğar. Bu görecelikle alçakgönüllü filmin içerdiği yoğun gerilim, aşırı şiddet ve tüm bunları örten parlak sinemasal cila son derece etkili olur. Sanki yeni bir tür doğmuş ve ilk başyapıtlarından birini vermiştir.

Arnold artık tam bir stardır. *Komando; Kızıl Sonya; Red Heat – Kızıl Alev/ Danko; Koşan Adam* gibi aslında sıradan filmler, sanki onun için yapılmıştır ve onun güçlü omuzları üzerinde durmaktadır. *Predator – Av*'da bu kez türün bir başka ustası, John McTiernan yönetiminde gerçekten ürkünç ve soyut bir dehşet filmine büyük katkıda bulunur. Arada, biraz da benzer alanlarda at oynattığı bir anlamda 'rakibi' Sylvester Stallone'ye yol gösterir biçimde, komediyi dener: *Twins – İkizler; Anaokulu Polisi...* Hatta *Junior – Ufaklık*'ta perdedeki imajıyla gerçekten de 180 derece ters düşen bir role bile soyunur: gebe kalan bir erkeği oynayarak!... Herhalde bu artık kıyamet alameti olmalıdır!... Öte yandan oyuncu komediye şaşırtıcı bir yatkınlık gösterir. Sınırlı oyunculuğu, ifadesiz suratı, kendine özgü bir aksanla söylediği Amerikan argosu cümleleri, sanki yeni bir komedi tarzı yaratmış gibidir ve bu özellikler yalnızca komedi filmlerinde değil, aksiyonlarda da onun kişiliğinin ayrılmaz parçası olmuştur.

Ama asıl alanı kuşkusuz ki maceradır, aksiyondur, bilim-kurgusal fantezidir.

Paul Verhoeven filmi *Total Recall – Geçmişe Dönüş,* ona parlak bir rol getirir: zihni boşaltılarak anıları silinmiş bir adamın Merih'e yolculuk yaparak geçmişini araması hikâyesi... Bu filmdeki Doug Quaid, hemen tüm Schwarzenegger kahramanları gibi geçmiş edebiyat ve sinema kişilikleriyle temel bağlarını koparmış bir yeni-zaman kahramanıdır. Yeniden James Cameron'la buluşarak yaptığı *Terminator-2* ise sinema tarihinin o dönemdeki en pahalı yapımı ve görsel-efektlerin doruğa ulaştığı bir tür teknolojik film başyapıtıdır. Arnold yine bir robot-adamı, moda deyimiyle bir siborg'u oynar. Bu madeni bakışlı, mekanik hareketli adama ikinci kez büyük bir etki gücü katar. 100 milyon dolarlık filmin büyük kâra geç-

Arnold Schwarzenegger, İkizler'de Danny DeVito ile

mesinde de katkısı olur kuşkusuz... Ve o filmle birlikte, film başına ücreti artık 20 milyon dolar civarında dolaşmaya başlayan bir mega-star olur çıkar.

Son filmleri hep birer büyük gösteri, görkemli box-office rekorları denemesidir. *Son Muhteşem Kahraman; Gerçek Yalanlar; Silici*... Ve inanılmaz bir kötü adamı, 'Mr. Freese'i oynadığı *Batman ve Robin*... 1983 yılında Amerikan vatandaşlığına geçerek yaşadığı Amerikan rüyasını son aşamasına eriştiren Arnold, toplumda artık her açıdan yükselen ve örnek gösterilen bir sanatçıdır. Başkan John Kennedy ve kardeşlerinin yeğeni olan güzel Maria Shriver'le Robert Kennedy Tenis Turnuvası'nda tanışmışlar ve 1977'den 86'ya kadar geçen sürede flört etmeyi sürdürmüşlerdir: herhalde tam Avusturya geleneklerine göre!... Sonunda utangaç Arnold, Maria'ya evlenme teklif etmeyi başarabilmiş ve o yıl evlenmişlerdir. Sonra da tam dört çocuk sahibi olmuşlardır. Ancak Demokratlardan gelin almasına karşın, Arnold hep koyu bir Cumhuriyetçi olarak kalmıştır. George Bush'un başkanlığı döneminde ise başkanın Spor ve Beden Eğitimi danışma kurulunun başına getirilmiştir. Sanatçı ayrıca yönetmenliğe de ilgi duymakta ve kablolu TV için şimdiden iki deneme yapmış bulunmaktadır. Yakında sinemada da yönetmenlik koltuğuna oturması kimseyi şaşırtmayacaktır.

Arnold S., vücutçuluğun nerelere dek uzanabileceğini gösteren ilginç bir örnektir. Şöyle demiştir: "Bedenim benim için kahvaltı, öğle yemeği veya akşam yemeği gibidir. Üzerinde düşünmem, sadece alırım." Yazar Phyllis Diller alaylı biçimde şöyle demişti: "O kadar çok adalesi var ki, parmaklarını oynatmak için randevu alması gerekiyor!"... 1986 yılında "Bir Vücutçunun Eğitimi" adıyla biyografisini yayınlayan sanatçının ayrıca "Modern Vücutçuluk Ansiklopedisi" adlı bir yayını daha var. *I am A Legend* ya da *Maymunlar Cehennemi* gibi klasik filmlerin yeniden çevrimi için adı geçen Schwarzenegger, 1998 yılını sakin biçimde geçirmiş bulunuyor. Yıl içinde, özellikle kimi hayır işlerinde ve 'yerel vahşi yaşamı koruma' programlarında aktif biçimde çalışan annesi Aurelia'yı 76 yaşında kaybetmesi asıl acısını oluşturdu. Anne Schwarzenegger, oğullarının peşi sıra ABD'ye gelmeyi kabul etmeyen ve Graz'da ölen babanın yanına gömüldü. Arnold'un ise yakında yeni sürprizlerle sinemaya döneceğine kuşku yok...

FİLMLERİ:

"Hercules in New York – Herkül New York'ta" (1970 – ilk), "The Long Goodbye – Uzun Elveda" (73), "Stay Hungry" (76), "Pumping Iron" (77), "The Villain" (79), "Conan the Barbarian – Conan" (82), "Conan the Destroyer – Conan Dönüyor" (84), "Terminator – Yokedici" (84), "Commando – Komando" (85), "The Red Sonja – Kızıl Sonya" (85), "Raw Deal – Koruyucu" (86), "Predator – Av" (87), "The Running Man – Koşan Adam" (87), "Red Heat – Kızıl Alev/Danko" (88), "Twins – İkizler" (88), "Total Recall – Geçmişe Dönüş" (89), "Kindergarten Cop – Anaokulu Polisi" (90), "Terminator 2: The Judgment Day – Terminator 2 /Mahşer Günü" (91), "The Last Action Hero – Son Muhteşem Kahraman" (93), "Junior – Ufaklık" (94), "True Lies – Gerçek Yalanlar" (94), "Eiraser – Silici" (96), "Jingle All the Way" (96), "Batman and Robin – Batman ve Robin" (97), "End of Days" (99).

Gérard Depardieu (sağda) Jeremy Irons'la birlikte Demir Maskeli Adam*'da*

Depardieu efsanesi, 90'larda da sürdü, sürüyor. Daha şişmanlayan ve artık gerçekten devleşen bedeninin tek rakibi, yine gitgide büyüyen yeteneği... Jean-Paul Rappeneau'nun *Cyrano de Bergerac*'ı, bu ünlü Edmond Rostand kahramanının artık 'daha iyisi olmaz' yorumu kabul edildi. Depardieu, o âşık ve şair şövalyeye, çirkinliğinin arkasında engin bir ruh taşıyan bu tiyatro kahramanına inanılmaz çağdaş boyutlar getirdi. Claude Berri ile *Uranus* ve *Germinal*'de, Bertrand Blier'yle *Sağolasın Yaşam*'da buluştu. Alain Corneau'nun *Dünyanın Tüm Sabahları*'nda inanılmaz bir 17. yüzyıl viyolacısı Marin Marais kompozisyonu çizdi. Gérard Lauzier, Yves Angelo, François Dupeyron gibi yeni veya marjinal yönetmenlere yardımda bulunmaya devam etti. Yeni Dünya'daki süksesi, onu ABD'de çevrilen filmlere yöneltti: Peter Weir'in *Yeşil Kart,* Kristof Kolomb'u canlandırdığı *1492 – Cennetin Keşfi,* Fransa'daki aynı adlı filmin Amerikan çevrimi *Kahraman Babam,* Whoopi Goldberg'le oynadığı *Bogus – Hayal Arkadaşım*... Maurice Pialat'yla yeniden bir araya geldi: *Le Garçu.* Kimi iddialı yapımlarda başrolün dışındaki rollere de hayır demedi: Kenneth Branagh'ın *Hamlet*'inde Reynaldo, Randall Wallace'in *Demir Maskeli Adam*'ında 'etek düşkünü' Portos oldu.

Depardieu, ilk gençliğinde polisle tanışmıştı. 1998 yılı içinde de sarhoş motosiklet sürerken yaptığı bir kaza nedeniyle, yeniden polis karşısına çıktı. Bu olay onu etkilemişti. Şöyle diyordu: "Polisle ve yargıçlarla karşılaşmak, hayal gücünüzü geliştirmek için ideal bir yoldur. Birkaç saniye içinde bir yeni kimliği yetenek ve duyguyla canlandırmanız gerekir!". "New York Times"ın "Onun beyazperdede iyi yapamayacağı şey yok," diye övgü yağdırdığı bu kendine özgü kişilik, bu modern çağlar mega-starı, her şeye karşın Hollywood tarzı bir star değil, Avrupa usulü kendine özgü bir sinema devi olmayı sürdürüyor. *Son Metro* ve *Cyrano* için birer César ödülü, *Cyrano* için bir Cannes ödülü ve Oscar adaylığı, *Polis* için

Gérard Depardieu
(1948-)

FRANSIZ SİNEMASININ günümüzdeki Jean Gabin'i, iri-yarı yapısı, biçimsiz gövdesi, hamurdan yapılmış gibi duran suratıyla her rolü oynayabilecek emsalsiz oyuncu... Ama, belki de en çok, Danton, Cyrano, Rodin gibi efsanelere verdiği çağdaş kimliklerle anımsanacak...

O, günümüz Fransız sinemasının olmazsa olmazıdır: 30 yılda 80'den fazla film... Yazar John Updike şöyle demişti: "Galiba içinde Gérard Depardieu olmayan bir Fransız filmi görmeden öleceğim!"... O, her filmiyle kalıptan kalıba, şekilden şekile girerken, bunun temel nedenini şöyle açıklamıştı: "Benim imajım yok. Tek önemli olan, o rolde o anda yaşamaktır. Bir aktörün bir imajı olması gerekmez. Hatta olmaması gerekir. Eğer olursa, o imajın temsilcisi olmakla yetinmek zorundadır..."

Chateauroux doğumlu Gérard, son derece sorunlu bir çocukluk geçirdi. Küçük yaşta ıslahevine, ordan cezaevine düştü. Bir cezaevi psikanalisti, ona tedavi olarak oyunculuk mesleğini önerdi. Bu öğüt kulağında kalmış olmalıydı. Çok çeşitli işlere girip çıktı, ilk gençliğinde kimi utanç verici, yasadışı ilişkilere girdi. Sonunda bir oyunculuk kursuna yazıldı. Ve önüne gelen tiyatro metinlerinde, düşlerini ve karabasanlarını dolduran onca farklı ve değişik kimliği, dünya, hayat ve insan üzerine aklından geçen, ama asla ifade edemediği düşünceleri buldu. Ve oyunculuğa dört elle sarıldı. Artık perdenin en tutkulu, en yorulmak bilmez, en iştahlı ve oyun oynamayı sanki hayatın yerine koyan aktörlerinden biri olacaktı.

Gérard Depardieu

Ama önce tiyatro geldi. Jean-Laurent Cochet ile çalıştı, 1965'lerden başlayarak çeşitli TV yapımlarına katıldı, Romain Bouteille'in Café de la Gare kabare tiyatrosunda rol aldı. 1965'te sinemada da ilk adımlarını attı: Roger Leenhardt'ın bir kısa filminde oynadı. Agnès Varda ile başladığı bir film ise yarıda kaldı. 1972 yılında tiyatro yönetmeni Claude Régy ile işbirliğine girişti ve aralarında Nathalie Sarraute, Peter Handke gibi marjinal isimler de bulunan çağdaş yazarların oyunlarında çok başarı kazandı. Bu dönem, 1972'den 77'ye dek sürecekti. Ancak Gérard, çok ünlü olduktan sonra bile tiyatroya hep döndü. 1984'te *Tartuffe*'ü oynayacak ve bu oyunu bizzat filme alacaktı. 1986'da şarkıcı Barbara ile *Lily Passion*'da sahneye çıkacaktı. Ancak yine 1974'lerden başlayarak, o artık bir sinema oyuncusuydu.

1970'lerin başında, aralarında Michel Audiard, Jacques Deray, Pierre Tcher-

nia, José Giovanni, René Allio da bulunan yönetmenlerin filmlerinde oynadı. Ama hep ikincil rollerde... Ona ilk gerçek şansını verenler, aynı yıl içinde, çok farklı iki yönetmen olacaktı: gerçek-üstücü tonlar taşıyan filmlerinde çağdaş cinselliğin amansız eleştirmeni Bertrand Blier'nin *Les Valseuses* ('valsçiler', ama Fransız argosunda 'erkeğin torbaları!') ve de modern, edebi ve soyut bir sinemanın yazar-yönetmeni Marguerite Duras'ın *Nathalie Granger* filmleri... Özellikle *Les Valseuses*'de Patrick Dewaere ve Miou-Miou ile oluşturduğu üçlü ve filmin taze, gözüpek ve çılgın havası, Fransa'da inanılmaz bir ilgi gördü: tam altı milyon seyirci!... Ve ardından o görkemli Depardieu serüveni başladı. Art arda Claude Sautet *(Sen, Ben ve Diğerleri)*, Claude Goretta *(Pas Si Méchant que Ça)*, Barbet Schroeder *(Metres)*, Bertolucci *(1900)*, Marco Ferreri *(Son Kadın; Maymun Düşü)*, Andre Téchiné *(Barocco – Şebeke)*, Claude Miller *(Ona Sevdiğimi Söyleyin)*, Peter Handke *(Solak Kadın)* gibi yönetmenlerle çalıştı. Yeniden Duras'a *(Kamyon)* ve Blier'ye döndü *(Soğuk Büfe* ve *Mendillerinizi Hazırlayın)*... Özellikle Blier'nin filmlerinde (ama aslında tüm filmlerinde) gözükür gözükmez sanki fiziksel varlığıyla perdeye egemen olan ve ancak ondan sonra kompozisyonunu geliştiren, son derece farklı ve aykırı özelliklerini (bu arada ters cinsel davranışlarını) seyirciye tepkisizce kabul ettirebilen ve o aykırı hikâyeleri kitlelere ulaştıran bir oyuncuydu... 1970'lerde Fransa'daki o hareketli, deneyci, kıpır kıpır sinema içinde o yeniliklerin, cüretin, riskli girişimlerin baş oyuncularından biriydi. Ve de Duras, Ferreri (sonraki yıllarda da Resnais ya da Pialat) gibi 'zor' sayılan ve seyirciye ulaşmakta hep zorlanan yaratıcılara, kişiliği ve adıyla büyük destek sağlıyordu.

Depardieu, 1980'lerde umut veren genç oyunculuktan Fransa'nın bir numaralı aktörlüğüne terfi etti. Bu yükseliş, elbette ağır bir bedel karşılığı olacaktı: çoğu özenle seçilse de, sürekli çalışmayı gerektiren aralıksız bir program, üst üste oynanan zor roller, özel yaşamı nerdeyse yok eden bir özveri... O, Fransızların ünlü deyimiyle, artık bir 'kutsal canavar'dı ve kutsallığını da, canavarlığını da korumak için çok çalışması gerekiyordu. İçgüdüsel oyun yeteneğine büyük bir özen, sabır ve çabayla rollerine hazırlanma özelliği de katılıyordu. Böylece 80'lerde, Alain Resnais'nin *Amerika'daki Amcam* ve *I Want to go Home*, François Truffaut'nun *Son Metro* ve *Komşu Kadın*, Maurice Pialat'nın *Loulou; Polis* ve *Şeytanın Güneşi Altında*, Claude Berri'nin *Sizi Seviyorum* ve Marcel Pagnol uyarlaması *Jean de Florette* gibi kaliteli filmlerde oynadı. Andrzej Wajda'nın *Danton*'unda bu coşkun devrimcinin kişiliğini âdeta kendi kişiliğiyle bütünleştirdi. Alain Corneau'nun *Saganne Kalesi*'nde büyük sahrada kaybolmuş bir Fransız subayını oynadı. Daniel Vigne'in *Martin Guerre'in Dönüşü*'nde özellikle ABD seyircisi tarafından çok sevilen bir rol canlandırdı. (Sonradan *Yıllar Sonra* filminde Richard Gere tarafından yeniden yorumlanan...) Bruno Nuytten'in *Camille Claudel*'inde iri elli, korkunç yetenekli heykeltıraş Rodin'i oynadı. Arada, bu zor rollerden nefes almak ve adına popülerlik denen o büyülü alandan pek uzaklaşmamak için, Fransız seyircisinin bayıldığı komedilerde de gözüktü: Claude Zidi'nin *Gırgır Hafiye* veya *İki*, Francis Veber'in *Keçi* veya *Kaçaklar* filmleri gibi... Ayrıca ilk aşkı Blier'yle çalışmayı da ihmal etmiyordu: bir eşcinsel hırsızı oynadığı *Gece Kılığı* veya güzeller güzeli karısını şişman ve çirkin bir sekreter için bırakan şaşkın bir erkeği oynadığı *Senin İçin Fazla Güzel* gibi...

de bir Venedik şenliği ödülü var. Özel hayatı üzerinde tam bir gizlilik uyguluyor: basın, ailesini bile, ancak oğlu Guillaume Depardieu'nün bir aralar esrar çekmesi, sonra da babasının izinden giderek oyuncu olmasıyla öğrendi. (Baba-oğul *Dünyanın Tüm Sabahları*'nda birlikte oynadılar.) "Kendime hiç bakmam. Eğer her an kendime baksaydım, asla kendimi gösteremezdim," diyen bu aslında utangaç oyuncu, belki gerçekten de o gençlik öğüdüne uyarak, kendi kendisini tedavi için aktör oldu. Sinemaseverler için ne şans, değil mi?

BAŞLICA FİLMLERİ:

"Le Beatnik et le Minet" (1965 – kısa film – ilk), "Deux Hommes dans la Ville – Şehirde İki Adam" (73), "Nathalie Granger" (73), "Les Valseuses" (74), "Stavisky" (74), "Vincent, François, Paul et les Autres – Sen, Ben ve Diğerleri" (74), "Maitresse – Metres" (75), "1900" (76), "La Dernière Femme – Son Kadın" (76), "Barocco – Şebeke" (76), "Violanta" (77), "Le Camion – Kamyon" (77), "Dites-lui que je l'Aime – Ona Sevdiğimi Söyleyin" (77), "Reve de Singe – Maymun Düşü" (78), "Préparez vos Mouchoirs – Mendillerinizi Hazırlayın" (78), "Les Chiens – Köpekler" (79), "Buffet Froid – Soğuk Büfe" (79), "Loulou" (80), "Mon Oncle d'Amérique – Amerika'daki Amcam" (80), "Le Dernièr Metro – Son Metro" (80), "Inspecteur la Bavure – Gırgır Hafiye" (80), "La Femme d'a Coté – Komşu Kadın" (81), "La Chèvre – Keçi" (81), "Le Retour de Martin Guerre – Martin Guerre'in Dönüşü" (82), "Le Grand Frère – Büyük Kardeş" (82), "Danton" (83), "Fort Saganne – Saganne Kalesi" (84), "Le Tartuffe" (84 – ayrıca yönetti), "Police – Polis" (85), "Jean de Florette" (86), "Tenue de Soirée – Gece Kılığı" (86), "Sous le Soleil de Satan – Şeytanın Güneşi Altında" (87), "Camille Claudel" (88), "Trop Belle pour Toi – Senin İçin Fazla Güzel" (89), "Cyrano de Bergerac" (90), "Green Card – Yeşil Kart" (90), "Uranus" (90), "Merci la Vie – Sağolasın Yaşam" (91), "Mon Père, ce Héros – Kahraman Babam" (91), "Tous les Matins du Monde – Dünyanın Tüm Sabahları" (91), "1492, Conquest of Paradise – 1492/Kristof Kolomb" (92), "Germinal" (93), "Le Colonel Chabert – Albay Chabert" (94), "Elisa" (95), "Les Anges Gardiens – Koruyucu Melekler" (95), "Le Garçu" (96), "Hamlet" (96), "Bogus – Hayal Arkadaşım" (96), "The Secret Agent – Gizli Ajan" (97), "The Man in the Iron Mask – Demir Maskeli Adam" (98), "Mirka" (99), "Asterix and Obelix" (99).

Jeremy Irons
(1948-)

JAMES MASON ve Dirk Bogarde tarzı oyuncuların sonuncusu: yani 'günah' denen şeye hep teslim olan, hep bir şeylerin, çoğu zaman da denetleyemediği cinsel arzularının – eski deyimiyle şehvetin – kurbanı olan modern günahkâr tipi; ıstırap çeken ve bizi de kendisiyle birlikte ruh fırtınalarına atan çağdaş toplum kahramanı...

İngiliz oyuncusu, Lanky yöresinde Wight adasında dünyaya geldi. Babası bir muhasebeciydi. Küçük Jeremy, çocukluktan itibaren hayvanlara büyük ilgi duydu ve hep bir veteriner olmak istedi. Ancak okulun giriş sınavlarında başarılı olamadı. Çünkü o aralar sahneye çıkmıştı ve kafası bir rolle çok meşguldü. Bunun üzerine tiyatroyu seçti ve ünlü Bristol Old Vic tiyatrosunda pratik eğitimini geliştirdi. Sonra trupun kadrosuna girdi ve kapağı Londra'ya attı.Ve bahçıvanlık, fayans döşemeciliği gibi işlerle gündelik ekmeğini çıkarırken, iyi roller beklemeye koyuldu. İlk başarısını ise sonradan sinemaya da aktarılan *Godspell* adlı müzikalde, Vaftizci Yahya rolüyle aldı...

Jeremy Irons

Irons sinemaya tam 1980 yılında, demek ki 32 yaşında başladı. Görece olarak geç... Ama *Nijinsky*'yle yaptığı başlangıçtan hemen sonra, Karel Reisz'ın modern sinemanın başyapıtlarından olan John Fowles romanı uyarlaması *Fransız Teğmenin Kadını* filmiyle birden parladı. Birbirine girmiş iki hikâye içinde, bir yandan 1860 yıllarında nişanlısını ve sosyal yaşamını bir Fransız denizcisinin metresi için terk eden bir centilmeni, öte yandan bu rolü oynayan modern bir aktörü canlandırırken, yine iki rol birden oynayan Meryl Streep'e eşsiz bir partöner oluşturdu.Ve filmin büyülü – ya da büyüleyici – atmosferine katkıda bulundu. Sanki bu filmle bir yıldız doğmuştu.

Irons, mesafeli yakışıklılığı, gizem içeren cazibesi ve hep bir şeyler saklarmış gibi duran karanlık yanıyla bunalımlı, sorunlu, potansiyel suçlu çağdaş kahramanlar için biçilmiş kaftandı. Bir kuşak önce dünyaya gelseydi, herhalde Fassbinder, Visconti, Losey gibi yönetmenler için ideal bir oyuncu olurdu. (Ama o işi bir ölçüde Dirk Bogarde yapmıştı.) Aynı yıl, TV serisi *Brideshead Revisited*'de Charles Ryder rolüyle, özellikle Evelyn Waugh'un bu ünlü romanını iyi bilen İngilizce konuşulan ülkelerde büyük başarı kazandı. Ardından Jerzy Skolimowsky'nin *Moonlighting – Kaçak İşçiler*'inde Polonyalı göçmen ve David Jones'un Harold Pinter uyarlaması *Betrayal – İhanet*'inde bir yayıncının karısının âşığı oldu. Avustralya'da çekilen Ibsen uyarlaması *Yaban Ördeği*'nde oynadı. Volker Schlöndorff'un Marcel Proust uyarlaması *Swann'ın Aşkı*'nda, kibar 19. yüzyıl Yahudi mondeni, Roland Joffé'nin Cannes Altın Palmiye ödüllü *The Mission – Görev*'inde ise, 18. yüzyıl Latin Amerika'sında İspanyolların yaptığı korkunç katliama karşı çıkmaya çabalayan bir din adamını oynadı. Ürkek bakışları, derin hüznü, saklı çekiciliğiyle, her rolde başarı kazanan ve yavaş yavaş, özellikle kadınların gözdesi olan bir stara dönüşüyordu.

Sonraki rolleri daha da iyiydi. David Cronenberg'in *Dead Ringers – Ölü İkizler*'inde, psikopat operatör ikiz kardeşler rolüyle şaşırtıcı derecede tedirgin ediciydi. Ve bir New York eleştirmenler ödülü aldı. Barbet Schroeder'in *Talihin Dö-*

Jeremy Irons Lolita'da Dominique Swaim'le

nüşü'nde ise karısını öldüren soylu Claus von Bulow rolüyle çok beğenildi ve bir Oscar heykelciğiyle ödüllendirildi. 1990'lı yıllarda bunalımlı tipler galerisini geliştirdi. Steven Soderbergh'in *Kafka*'sında, bir siyah-beyaz estetik içinde *Dava; Şato* ya da *Değişim*'in yazarını kim daha iyi canlandırabilirdi? Louis Malle'ın *Damage – Ölesiye*'sinde oğlunun kız arkadaşına âşık olarak tüm dengeleri yıkan bir adamı oynadı. Ve Juliette Binoche'la akla gelen ve gelmeyen her yerde sevişti!... Stephen Gyllenhaal'ın *Waterland – Su Şehri*'nde resmi tarihle kişisel tarihini karıştıran ve öğrencilere kendi gençliğini anlatan bir öğretmeni, yine David Cronenberg'in *M. Butterfly*'ında ise yıllar boyu metresi olan Çinli opera şarkıcısının aslında bir erkek olduğunu neden sonra öğrenen Fransız diplomatını oynadı!... Isabel Allende'nin Bille Auguste tarafından rezil edilen yapıtı *Ruhların Evi*'nde faşizmin içyüzünü neden sonra anlayan toprak sahibi Esteban Trueba'yı oynadı. Belki tek başarısızlığı buydu: ama o filmde de iyi olma imkânı yoktu ki...

Ve Irons'ın aykırı, yaralı ve ikilemli erkek portreleri sürüyor... *Zor Ölüm-3* filmindeki kötü adamı, elbette sadece bir egzersizdi onun için... Biraz para kazanmak ya da popüler sinemaya bir kereliğine geçmek için verilmiş bir küçük ödün!... Ama, belki asla çok büyük kitle filmi olmayacak kişisel yapıtlardaki kompleks karakterler dendi mi, artık o bir uzman... Bernardo Bertolucci'nin *Çalınan Güzellik* filminde, Liv Tyler'ın saf güzelliğinde bir anlık bir avunma bulan ölmekte olan sanatçı... Ya da Adrian Lyne'ın yeni *Lolita*'sında, bir çocuk-kadının masum kışkırtıcılığıyla tüm dengesi sarsılan, taze güzellik âşığı Prof. Humbert Humbert de, elbette o... Başka kim olabilirdi ki? Öylesine zor roller adamı ki, en son *Demir Maskeli Adam* filminde bile, ona üç silahşörlerden Aramis rolü çıkageldi: Lady de Winter'ın eski kocası olarak ona hem büyük bir kin,

hem de hâlâ müthiş bir tutku besleyen, Alexandre Dumas'nın romandaki en kapalı, en gizemli, en içedönük kişisi...

Irons, önce oyuncu Julie Hallam'la, daha sonra da yine oyuncu Sinead Cusack'la evlenmişti. İkincisi 1978'den beri sürüyor ve iki sanatçı, *Çalınan Güzellik*'te birlikte oynama fırsatını buldular. Kadınların onu sevdiği kadar, onun da kadınları – güzel olanlarını – sevdiği söyleniyor. Ama bu, evliliğini 20 yıldır bozamadı. Sanatçı bir aralar şöyle demişti: "Aktörler çoğu zaman çocuk gibi davranırlar ve sonunda çocuk muamelesi görürler. Bense yetişkin olmak istiyorum." Baştan beri, ona öylesine sorunlu yetişkin kimlikleri yüklendi ki, artık hâlâ yetişkin olmayı isteyip istemediği rahatça sorulabilir!...

FİLMLERİ:

"Nijinsky" (1980 – ilk), "The French Lieutenant's Woman – Fransız Teğmenin Kadını" (81), "Brideshead Revisited" (81 – TV dizisi), "Moonlighting – Kaçak İşçiler" (82), "Betrayal – İhanet" (83), "The Wild Duck – Yaban Ördeği" (83), "Un Amour de Swann – Swann'ın Aşkı" (84), "The Mission – Görev" (86), "Dead Ringers – Ölü İkizler" (88), "A Chorus of Disapproval" (89), "Reverseal of Fortune – Talihin Dönüşü" (90), "Kafka" (91), "Damage – Ölesiye" (92), "Waterland – Su Şehri" (92), "The House of the Spirits – Ruhların Evi" (93), "M. Butterfly" (93), "The Lion King – Aslan Kral" (94 – sadece sesini verdi), "Die Hard with a Vengeance – Zor Ölüm-3" (95), "Stealing Beauty – Çalınan Güzellik" (96), "Lolita" (97), "The Man in the Iron Mask – Demir Maskeli Adam" (98).

Richard Gere

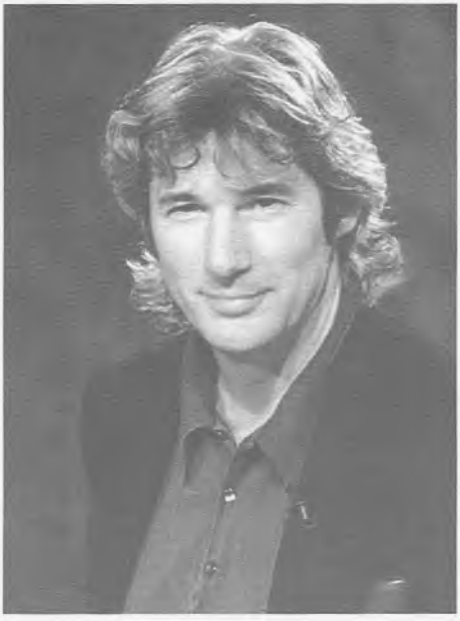
(1949-)

ŞARAP GİBİ zamanla daha lezzetli hale gelen ve olgunluğunda gençliğinden daha çekici olan star; kent hikâyelerinin erkeksi, ama duyarlı, genelde soylu amaçlara yönelik kahramanı... *Özel Bir Kadın*'da tüm kadınlara özel olduklarını düşündürürken, Dalay Lama davası ve Budizm inancına adanmış yaşamıyla da dikkatleri çeken...

Richard Gere, Amerikan sinemasına 1970'lerin ortalarında giriş yapan bir kuşağın en önde gelen star oyuncusudur. Ünü 1970 sonları/80 başlarında çığ gibi arttıktan sonra bir düşüşe girmiş, tam 1990 yılında *Özel Bir Kadın*'la yeniden zirveye oturmuştur. Sonra biraz inişli-çıkışlı filmleri olmuşsa da, yüzyılın sonlarına yaklaştığımız günlerde artık şu kesindir: o bir stardır ve hep öyle kalacaktır...

Çiftçiyken yaşlandıkça sigortacılığa kayan Homer Gere'le Doris Gere'in beş oğlundan ikincisi, Philadelphia'da dünyaya geldi. Lisede jimnastik ve müzikte çok iyiydi, trompet çalmayı da gitgide geliştiriyordu. Massachusetts üniversitesine spor yoluyla bir burs kazandı. Ama iki yıl sonra bıraktı ve müzisyen olmaya karar verdi. Çeşitli enstrümanlar çalıyordu ve böylece, country'den blues'a, blu-

egrass'dan rock'a değişik topluluklarla çalıştı. Kırsal Vermont kasabasında müzikle geçen bir süreden sonra, bu kez oyunculuk heveslerinin ağır bastığını gördü ve New York'a geldi.

Richard Gere

Genç Richard, New England yöresinde çeşitli tiyatrolarda çalıştı, Cape Cod'dan Seattle'a yerel tiyatrolarda boy gösterdi. *Grease* oyununda Danny Zukko'nun dublörü olarak Broadway'e adım attı, ertesi yılın Londra prodüksiyonunda Danny Zukko oydu. Aynı yıllarda sinemaya da adım attı: ilk filmini çevirdiğinde yıl 1975'ti. Üçüncü filmi olan Richard Brooks'un yazıp yönettiği *Bay Goodbar'ın Peşinde,* onun ilk yıllarındaki yakışıklılığını yansıtıyordu: erkekleri sadece cinsel birer araç gibi gören çılgın ve limitsiz seks delisi öğretmen Diane Keaton'ın bir gece bir bardan alıp götürdüğü ve ölümcül bir maceraya dönüşen tehlikeli bir genç adam... Cinsel devrimin bu etkili eleştirisinde, Gere'in kendisi tam bir seks objesiydi sanki...

Çok farklı birkaç filmde farklı ve inandırıcı kimlikler çizdi: Terrence Malick'in kült-filmi, görsel ve estetik bir dünyanın harika anlatımı *Days of Heaven – O Güzel Günler,* John Schlesinger'in savaşta İngiltere'deki Amerikalılar'ın öyküsünü anlattığı içten ve duyarlı *Yanks – Yankiler.* Sonraki filmi ise sanki *Bay Goodbar'ın Peşinde*'nin bıraktığı yerden alıyordu: Paul Schrader'in *Amerikan Jigolosu*'nda Gere, vicdanı sadece para olan bir jigoloyu oynadı. Modern çağların cinsellik açısından bu yeniden irdelenmesinde, 'yeni-sağcı' yazar-yönetmenin elinde yeniden kusursuz bir cinsel nesne olmuştu Gere... Bu rolü, önerilen bir milyon dolara karşın reddeden 'superman' Christopher Reeve'in yerine almıştı. Ama, aynı biçimde, *Days of Heaven; American Gigolo* ve bir sonraki filmi *Subay ve Centilmen*'deki rollerinin hepsinin, dönemin gözde aktörü John Travolta için yazıldığı ve Travolta'nın hepsini sırayla reddederek kendisine kapıları açtığı da söylenecekti.

Gere, 1980'lerde yeniden Broadway'e döndü ve bir eşcinselin ikinci dünya savaşında bir Alman esir kampında çektiklerini anlatan *Bent* adlı bir oyunda oynadı. (Bu oyun yıllar sonra – Richard Gere'siz – filme alınacaktı: 1998 İstanbul festivalinde izlediğimiz etkili bir film.) 1982'deki perdeye dönüş filmi *Subay ve Centilmen,* gerçekten de Gere'i bir star yaptı. Bu tümüyle 'maço' filmde, alabildiğine sert bir eğitimde ıstırap çekerken teselliyi kendisine 'pilot koca' arayan yerel bir dilberde bulan halk çocuğu Zack Mayo rolü, onun için altın bir roldü. Sertliği altında yumuşaklık içeren bir erkek tipiydi onunki... Şöyle dememiş miydi: "Her fırsat bulduğumda içimi döker ve ağlarım!"... Gerçi film ondan çok partönerlerine şans getirdi: Debra Winger Oscar adayı oldu. Louis Gossett Jr. ise heykelciği kucakladı. Ancak Gere'in zaten Oscar'da ve gerçek anlamda oyunculukta gözü, o taraklarda bezi yoktu. Hiç Oscar adayı bile olmayacaktı, o oyuncudan çok perdeyi kişiliği ve varlığıyla dolduran bir stardı, bir idoldü. Oscar'a pek ihtiyacı yoktu.

Bu yeni zirveden sonra, yine kararsızlık günleri başladı. Coppola'nın *Cotton Club*'ında trompet çalma yeteneğini kullanabilen müzik adamı rolünde çok iyiydi. Ne yazık ki bu aslında düzeyli film, ticari açıdan tam bir fiyasko oldu. Ardından gelen *King David; Power; Miles from Home* gibi filmler doğru-dürüst dağıtıma bile girmediler. Ancak Gere'in bunlara pek aldırdığı da söylenemez. Çünkü, daha 1978 yılında Nepal'e giderek bir Tibet sığınma kampını ziyaret etmiş ve gördüklerinden çok etkilenmişti. *Subay ve Centilmen*'i çevirdiği sıralarda, artık yüreği yepyeni bir inançla, Uzakdoğu dini Budizmle doluydu ve açıkça Budist olduğunu söylemişti. Dalay Lama ile tanışıyor, Tibet Budizminin Kızıl Çin'le başı belada ve sürgünde olan liderine derin ve içten bir hayranlık ve dostlukla bağlanıyordu. Bu arada, 1988 yılında müzikçi Philip Glass'la birlikte New York'un göbeğindeki Greenwich Village'da Tibet Evi adlı kuruluşu kurdu. Ayrıca bir Gere Vakfı'nın da kurucusu. Vakıf, yalnızca Dalay Lama ve davası için maddi-manevi destek toplamakla kalmıyor, Orta ve Latin Amerika'nın Nikaragua, Salvador, Honduras gibi sorunlu ülkelerine ve onların talihsiz göçmenlerine yardım şansı arıyor. Gere, bunlar için Amerikan kongresine dek uzanan kişisel girişimlerde bulunuyor.

Sinemaya dönüşü ise 1990 yılında iki başarılı filmle gerçekleşti. Mike Figgis'in parlak politik gerilimi *Internal Affairs – Gizli İlişkiler*'de ilk kez gerçek anlamda

Richard Gere Amerikan Jigolosu'nda Lauren Hutton ile

kötü bir adam oldu ve seyircisini de buna inandırmayı başardı. Ardından gelen Garry Marshall'ın *Pretty Woman – Özel Bir Kadın*'ı müthiş bir gişe başarısı oldu. İşkolik zenginle bir gece için sokaktan topladığı yosmanın aşkla biten hikâyeleri, çağdaş seyircinin modern peri masallarına ne denli gereksinimi olduğunu kanıtlarken, Gere'in şakaklarına kır düşmüş olgun yakışıklısı, kadınların gönlünü çaldı. Tıpkı Julia Roberts'ın da aynı filmle yıldız olması ve tüm erkek kalplerini çalması gibi... Gere, ne yazık ki bu zirveden sonra, bir süre yeniden çok iyi seçimler yapamadı. Kötü bir Hitchcock taklidi olan *Final Analysis – Gerçeği Arayış*, hemen sadece Richard Gere-Kim Basinger'ın oluşturduğu çiftin elektriğiyle ilginçti. Yine Mike Figgis'in yönettiği *Bay Jones*'da bir manik-depressif adamı, Jon Amiel'in *Sommersby – Yıllar Sonra*'sında ise amnezyak (belleğini yitirmiş) birini oynadı. Belki bu zihinsel handikaplı rolleri, Gere'in sınırlı oyun yeteneğinden fazlasını ummak oluyordu. Ancak bu yarım-başarı veya fiyaskolar bile onun imajını ve starlığını gerçek anlamda zedelemedi. Akira Kurosawa'nın savaş-karşıtı filmi *Ağustos'ta Rapsodi*'de küçük bir rolü kabul etmesi ise, hem Kurosawa'ya olan hayranlığına, hem de yeni dini Budizmin etkisine bağlandı.

Ve Gere efsanesi sürüyor. Son filmleri de tartışıldı ve hiçbiri tam anlamıyla başarılı sayılmadı. Claude Sautet'nin unutulmaz filmi *Hayat Bağları*'nın gereksiz bir yeniden çevrimi olan *Intersection – Kesişme,* duygusal-tarihsel şövalye filmi *İlk Şövalye,* ona pek bir şeyler getirmedi. İlgi gören bir kitaptan alınan ve AIDS'e karşı bir çığlık olan *Ve Orkestra Çalıyordu,* ancak filmde AIDS'ten ölen bir koreografı oynayan Gere'in katkısıyla tamamlanabildi. *Primal Fear – İlk Korku* ise son yıllardaki en iyi filmi sayılabilecek bir hukuksal gerilimdi. Frederic Forsyth romanı uyarlaması *Çakal*'ın eleştirilmesine karşın tüm ülkelerde (bu arada bizde) gördüğü büyük ilgi, Bruce Willis kadar Richard Gere'in de varlığından kaynaklanıyordu. *Kızıl Köşe* ise belki onun Dalay Lama ve Budizm hayranlığının dengesiz kıldığı, biraz aşırı bir Kızıl Çin ve Mao düşmanlığı içeriyordu.

Richard Gere, *Özel Bir Kadın*'la başlayan popülerlik günlerinde, 1990'ların süper-modeli Cindy Crawford'la evlenerek bu popülerliği sağlamlaştırdı. İkili uzun süre tüm dünyada magazin basmının baş malzemesi haline geldiler. Ve kuşkusuz haklarında yazılıp çizilmedik kalmadı. Ünlü çift de sonunda "The Times" gazetesine tam sayfa bir ilan verdiler. Rivayete göre tam 17.500 İngiliz pound'una mal olan bu ilanda, özetle şöyle deniyordu: "Biz karşı-cinsel ve tekeşliyiz ve birbirimize verdiğimiz bağlılık yeminini son derece ciddiye alıyoruz." Yine de, 1991'deki evlilikleri 1995 yılında sona erdi. Gere, şimdilerde aktris Carey Lowell'le, yaşıyor. Ve yine daha çok toplumsal-siyasal etkinliklerle geçen bir 1998 yılından sonra, *Özel Bir Kadın*'daki rol arkadaşı Julia Roberts'la yeniden kamera karşısına geçti ve *Runaway Bride – Kaçak Gelin*'i çevirdi.

FİLMLERİ:

"Report to the Commisioner" (1975 – ilk), "Baby Blue Marine" (76), "Looking for Mr. Goodbar – Bay Goodbar'ın Peşinde" (77), "Days of Heaven – O Güzel Günler" (78), "Bloodbrothers – Kan Kardeşler" (78), "Yanks –

Yankiler" (79), "American Gigolo – Amerikan Jigolosu" (80), "An Officer and A Gentleman – Subay ve Centilmen" (82), "Breathless – Nefes Nefese" (83), "Honorary Consul" (83), "The Cotton Club" (84), "King David – Hazret-i Davud" (85), "Power" (86), "No Mercy – Acımak Yok" (86), "Miles from Home – Evden Uzakta" (88), "Internal Affairs – Gizli İlişkiler" (90), "Pretty Woman – Özel Bir Kadın" (90), "Rhapsody in August – Ağustosta Rapsodi" (92), "Final Analysis – Gerçeği Arayış" (92), "Sommersby – Yıllar Sonra" (92), "Mr. Jones – Bay Jones" (93), "And the Band Played On – Ve Orkestra Çalıyordu" (93), "Intersection – Kesişme" (94), "First Knight – İlk Şövalye" (95), "Primal Fear – İlk Korku" (96), "The Jackal – Çakal" (97), "Red Corner – Kızıl Köşe" (98), "The Runaway Bride – Kaçak Gelin" (99).

Meryl Streep

(1949-)

1980'LER Amerikan sinemasının en yetenekli oyuncusu, Robert de Niro'nun dişi karşılığı... Her rolü oynayabilecek ve oynayan, her kimliğin altına girebilecek bir büyük sanatçı... Belki tek kusuru biraz fazla 'mükemmel' olması olan...

Mary Louise Streep adıyla New Jersey'de doğdu. 12 yaşından başlayarak opera şarkıcılığı eğitimi gördü. Ancak liseyle birlikte oyunculuğa ilgisi ortaya çıktı ve okul temsillerinde rol almaya başladı. Sonra Vassar üniversitesinde okudu, Darmouth'da bir sömestr sahne kostümleri ve oyun yazarhğı üzerinde çalıştı, sonra Yale Drama Okulu'nu bitirdi. Yale repertuar tiyatrosunda çeşitli roller oynadıktan sonra, New York'a geldi. Burda Public Theatre'da oynadı ve Tennessee Williams'ın *27 Wagons Full of Cotton* oyunuyla bir Tony ödülü adaylığı kazandı. 1976 yılında New York Shakespeare Festival'e katıldı.

Tiyatro yaşamında toplam 40 kadar rolü üstlendiği yazılı...

Tüm bu uzun tiyatro deneyimlerinden sonra, Meryl artık sinema için hazırdı. *Julia* filminde pek fark edilmeyen bir rolle sinemaya adım attığında, 28 yaşındaydı. İkinci filmi *Avcı*'daki doyurucu kompozisyonuyla bir yardımcı oyuncu Oscar adaylığı kazandı. Bu, oldukça kabarık bir liste oluşturan Oscar adaylıklarının ilkiydi. Aynı yıl rol aldığı ünlü TV dizisi *Holocaust – Soykırım* ona bir Emmy ödülü getirdi. Ardından Woody Allen'ın *Manhattan*'ındaki entel New Yorklu rolü geldi. Robert Benton'ın *Kramer Kramer'e Karşı*'sındaki Dustin Hoffman'ın eski eşi rolü ise ikisine de uğurlu geldi, Hoffman en iyi erkek, Streep en iyi yardımcı kadın oyuncu Oscar'larını aldılar. Meryl Streep efsanesi başlamıştı.

Meryl'in 70 sonlarında mesleğindeki çıkışı, özel hayatında mutlulukla koşut gitmedi. *Avcı*'da birlikte oynadıkları kendine özgü oyuncu John Cazale'la olan beraberliği, Cazale'ın 1978'de, kansere yenik düşerek ölümüyle dramatik biçimde sonuçlandı. Sanatçının belki de o yıllarda inanılmaz biçimde mesleğine sarılarak üst üste film çevirmesi, bu olayı unutma içgüdüsüyle açıklanabilir. Her film-

de, ağır bir makyajla yüzünü değiştirme yoluna gitmeden, yine de bambaşka olmayı başarıyordu: saçının uzunluk veya rengini, yüz makyajını, göz rengini, lehçe ve şivesini role göre ayarlıyor ve sanki bir bukalemun gibi kimlikten kimliğe ulaşıyordu. 1980'lerin en heyecan verici oyuncusuydu o... Leonard Maltin, 1990'ların ortasında daha da kesin konuşuyor: "O bugün tartışmasız biçimde Amerikan sinemasında çalışan en yetenekli aktristir." Karel Reisz'ın *Fransız Teğmenin Kadını* filminde, iki ayrı dönemden iki kadını birden oynadı: biri, 1860'ların İngiltere'sinde adı çapkın bir Fransız denizcinin metresine çıkmış bir halk kadını, ötekiyse o rolü bir filmde oynayan günümüzden bir oyuncu... İki rol arasındaki değişimi görkemli, aynı filmde bizlere sunduğu iki farklı karakterin ortak noktalarını sezdirebilmesi ise olağanüstüydü.

Meryl Streep

Streep, ikinci Oscar'ını (ilk başrol Oscar'ı) 1982'deki *Sophie'nin Seçimi* ile aldı. William Styron'ın romanından Alan Pakula'nın uyarladığı bu filmde, sanatçı ikinci savaşta bir toplama kampında kalan ve Naziler'in iki çocuğundan birini elinden almaya karar verdikleri bir kadını anlatıyordu: kadın hangi çocuğunu ölüme göndereceğini bizzat kendisi seçecekti!... Streep, bu dramatik role de şaşırtıcı bir gerçeklik getirdi. Sophie'nin savaştaki haliyle yıllar sonra, yerleştiği ABD'deki hali, hem aynı kadın, hem de sanki temelden farklı biriydi. Ve Oscar'ı almaması sanki olanaksızdı!... 80'ler boyu değişik rolleri ve Oscar adaylıkları sürdü: *Still of the Night – Gece*'de tam Hitchcock'vâri bir hikâyede sanki tipik bir Hitchcock kahramanı oldu: sarışın, soğuk ve gizemli... *Silkwood*'da bir nükleer santralde radyasyon tehdidi altındaki bir işçiyi, *Plenty – Bolluk*'ta savaş sonrasındaki nörotik bir sosyete kadınını, *A Cry in the Dark – Karanlıkta Bir Çığlık*'ta çocuklarını öldürmekle suçlanan bir anneyi oynadı. Son iki filmdeki kadınlar, sanki farklı oyuncuların oynadığı kadınlardı: görünüşlerinden konuşmalarına öylesine değişiktiler... *Geç Kalan Sevgi*'de modern bir *Brief Encounter* uyarlamasında (*Avcı*'dan sonra) yeniden Robert de Niro ile karşılaştı.

1985 yılında Sidney Pollack'ın *Benim Afrikam*'ında Danimarkalı kadın yazar Karen Blixen oldu. O yıllarda çok da güzel bir kadındı ve rollerinin bazıları romantik ve duygusal ağırlıklıydı. Jack Nicholson'la oynadıkları *Heartburn*'de öyleydi: romantik bir güldürü... Ama hemen ardından *Sonsuz Matem*'de yine Nicholson'la iki avâre berduşu oynadılar: Meryl'in pejmürde, kılıksız, içkiden burnu kızarmış, alabildiğine pasaklı hali görülmeye değerdi!... Bu arada, her tür rolü oynayabileceğini gösterme çabası içinde komedileri de denedi: *She-Devil – Dişi Şeytan* ya da oyun gücünü çağdaş özef efektlere biraz feda ettiği *Ölüm Kadına Yaraşır!*... Arada Bille August'ün *Ruhların Evi*'nde belki ilk kez gerçekten başarısız oldu: hanımlara karşı hep kibar olmaya çalışan ben bile "... Latin Amerikalı

bir hanımefendiden çok, bir Alman köylü kadınını anımsatan Meryl Streep" diye yazmıştım!... Ama böyle bir kariyere bu kadarı çok mu?

Ne var ki aslında yalnız bu filmle değil, kimi başka bazı rolleriyle de eleştiri almıştı Streep... Amerikan sinemasının bir numaralı kadın oyuncusu olması, elbette tepki ve düşmanlık çekecekti, nitekim de çekti. Kimi eleştirmenler, onun iddialı oyun tekniğinin sadeliği ve doğallığı yok ettiğini yazdılar. Belki bir dönemde aşırı övülmesinin kaçınılmaz tepkileriydi bunlar... Yönetmen Sidney Pollack şöyle demişti: "Evet, onun için bir tehlike var: öylesine kusursuz ki, bu kimileri için sıkıcı olmak anlamına geliyor."

Kendisi ise şöyle demişti: "Her şey geçer, oyun kalır." Nitekim onun sayısız oyunu ve kompozisyonu kalacak geleceğe... O da bu rolleri sonsuza dek çoğaltmaya niyetli gözüküyor. 45'inden sonra ilk kez bir aksiyon filminde oynadı ve *Vahşi Nehir*'in kim sahnelerinde, hızla akan bir ırmakta, dublörsüz olmadık şeyler yaptı. *Before and After – İlk Günah; Marvin'in Odası* gibi aile filmlerinde çok sağlam kişilikler canlandırırken, Clint Eastwood'un yönettiği *Yasak İlişki*'de yeniden aşk filmlerine döndü ve bir ileri yaş tutkusunu – Eastwood'la birlikte – çok iyi çizdiler. Son filmi *One True Thing,* 1998 sonlarında dünyada gösterime çıkarken, hazırlandığı Wes Craven filmi *50 Violins*'in keman çalma sahnelerine inatla sarıldı ve böylece, bunu yapmadığı için rolü kaybeden Madonna'nın elinden bu ilginç rolü kapmış oldu.

Meryl Streep, bugüne dek tam 10 kez Oscar'a aday gösterilmiş bulunuyor. Bunlar, sırayla *Avcı; Kramer Kramer'e Karşı* (aldı), *Fransız Teğmenin Kadını; Sop-*

Meryl Streep, Yaşamın Kıyısından Kartpostallar*'da Shirley MacLaine'in kızı rolünde oynamıştı*

hie'nin Seçimi (aldı), *Silkwood; Benim Afrikam; Sonsuz Matem; Karanlıkta Bir Çığlık; Yaşamın Kıyısından Kartpostallar* ve *Yasak İlişki*. Böylece, yine tam 10 Oscar adaylığıyla bu alanda bir rekor sahibi sayılan Bette Davis'i en azından egale etmiş oluyor. Üstelik daha adaylık olasılığı da var!... Eşi Don Gummer ve dört çocuğuyla birlikte mutlu yaşıyor sanatçı ve tam bir aile kadını imajı veriyor. Zaten şöyle demişti: "Eğer kendi ütünü kendin yapıyorsan, şımarmaya vaktin olmaz!" O çağımızın gerçek bir oyun canavarı. Hakkında yazılmış bir kitap var: 1988 tarihli Eugene E. Pfaff ve Mark Emerson imzalı...

FİLMLERİ:

"Julia" (1977 – ilk), "The Deer Hunter – Avcı" (78), "Holocaust" (78 – TV dizisi), "Manhattan" (79), "The Seduction of Joe Tynan" (79), "Kramer versus Kramer – Kramer Kramer'e Karşı" (79), "The French Lieutenant's Woman – Fransız Teğmenin Kadını" (81), "Sophie's Choice – Sophie'nin Seçimi" (82), "Still of the Night – Gece" (82), "Silkwood" (83), "Falling in Love – Geç Kalan Sevgi" (84), "Plenty – Bolluk" (85), "Heartburn" (86), "Out of Africa – Benim Afrikam" (86), "Ironweed – Sonsuz Matem" (87), "A Cry in the Dark – Karanlıkta Bir Çığlık" (88), "She-Devil – Dişi Şeytan" (89), "Postcards from the Edge – Yaşamın Kıyısından Kartpostallar" (90), "Defending your Life" (91), "Death Becomes Her – Ölüm Kadına Yaraşır" (92), "The House of the Spirits – Ruhların Evi" (94), "The River Wild – Vahşi Nehir" (94), "Before and After – İlk Günah" (95), "The Bridges of Madison County – Yasak İlişki" (95), "Marvin's Room – Marvin'in Odası" (96), "First Do No Harm – Önce Zarar Verme!" (97), "One True Thing" (98), "Dancing at Lughnasa" (98), "Music of the Heart" (99).

Sigourney Weaver

(1949-)

ADI HEMEN AKLA *Yaratık* serisinin yaratıklarıyla savaşmaktan yorulmayan kadın astronot Ripley'i getiriyor. Ama Sigourney'in tek savaştığı canavar o değil... Bu uzun boylu, çekici, sanki cinsiyetsiz bir güzelliği olan kadın, hemen tüm filmlerinde, bir şeylere karşı savaşan çağdaş, inatçı, gururlu ve kişilikli kadını canlandırıyor. Kentte, köyde, ormanda, vahşi doğanın ortasında veya uzayda: o hep belli bir mücadelenin kazanmaya mahkûm kahramanı sanki...

Amerikan televizyonculuğunun ilk büyük isimlerinden, NBC'nin başkanlığına dek yükselen Sylvester Weaver'la aktris Elizabeth Inglis'in kızları olarak, Susan Weaver adıyla New York'ta dünyaya geldi. Çok iyi bir eğitim gördü: Stanford üniversitesi, Yale School of Drama... Amcası da döneminin tanınmış sahne ve sinema oyuncusu Doodles Weaver'dı. Onun da katkısıyla tiyatroya geçti ve uzun süre Broadway-dışı oyunlarda rol aldı. Bu arada ismini değiştirmiş, söylen-

Sigourney Weaver, Mel Gibson'la Tehlikeli Yıl *filminde*

tiye göre Scott Fitzgerald'ın "The Great Gatsby" romanından esinlenerek çok özgün bulduğu Sigourney adını almıştı. (Erkek kardeşi ise ünlü bir Roma imparatorunun adını taşıyordu: Trajan!)... İlk filmini çevirdiğinde 28 yaşındaydı. Sonradan şöyle diyecekti: "İş, evlilik veya aile, her şeyde biraz geç açıldım!"...

Ama sinemada 'açılışı' geç olmakla birlikte güç olmadı. İlk filmi, Woody Allen başyapıtı *Manhattan*'dı. Ardından bir film için İsrail'e gitti. Üçüncü filmi ise Ridley Scott'ın uzayda geçen ürkünç bilim-kurgusal masalı *Alien – Yaratık*'tı. Bu filmde canavara karşı savaşan yedi astronotun arasındaki iki kadından biriydi. Ama sonunda tek hayatta kalanı ve canavarı yenmeyi başaranı... Bilim-kurguyla dehşet türünü ustaca harman eden ve zaman içinde tam bir kült-filme dönüşen *Yaratık*, Sigourney Weaver'ın kırılganlığı ardında gerçek bir güç ve irade içeren kişiliğiyle, bir tür feminist söyleme de ulaşıyordu. Weaver, Canavar'la başa çıkan Güzel rolünde gerçekten etkileyiciydi. Ama tüm kariyerinin Ripley'in gölgesi altında kalacağını bilse, acaba o denli mutlu olur muydu dersiniz?

Weaver, daha sonra Peter Yates'in *Eyewitness – Tanık* ve Peter Weir'ın *The Year of Living Dangerously – Tehlikeli Yıl* filmlerinde benzer bir kimliği canlandırdı: olayların izindeki bir kadın gazeteci... Onun özgür ve güçlü kadın kimliğiyle çok iyi bağdaşan bir rol... William Hurt ve Mel Gibson gibi iki oyuncuyla uyumu da çok iyiydi. Ancak görece olarak küçük bir rolde, Bill Murray'ın delişmen sevgilisi rolünde gözüktüğü *Hayalet Avcıları* filmi, onu bu iki filmden çok daha popüler kıldı: ticari sinemanın yadsınamaz gerçekleri!... Bu filmde gösterdiği komedi yeteneği, ona ilerde bu tür rollerin kapısını açacaktı: *Bir ya da İki Kadın; Hayalet Av-*

Sigourney Weaver Yaratık-3'te

cıları-2; Çalışan Kız; Bir Günlük Cumhurbaşkanı... Weaver, bu tür rollere, hep dönmek zorunda kalacağı kasvetli ve karanlık Ripley kimliğini biraz unutmak ve kişiliğinin farklı yanını göstermek için sanki özel bir istekle sarılıyordu.

Fransa'da da çok popüler olan yıldızın Fransa macerası, ne yazık ki ona uğur getirmedi. *Martin Guerre'in Dönüşü*'yle ABD'de çok popüler olan yönetmen Daniel Vigne'in hatırına Gérard Depardieu ile birlikte çevirdiği *Bir ya da İki Kadın,* bir fiyasko sayıldı. Fransız yönetmeni Bob Swaim'in *Yarımay Sokağı* da öyle... Ve Weaver, yeniden tipik Hollywood sinemasının koruyucu kanatları altına döndü. Yani, *Yaratık-2*... Bu kez James Cameron'ın yönettiği, belki daha ürkünç, ama ilkindekinin şiirine ulaşamayan bir deneme söz konusuydu. Weaver ise bu ikinci bölümle ilk Oscar adaylığını aldı: Ripley sonunda ona uğur getirmeye başlıyor ve bu ürkünç filmlerde, iğrenç canavarlarla boğuşmasının manevi ödülünü de almaya başlıyordu.

Ardından yine iyi filmler geldi. Michael Apted'in *Sisteki Goriller*'inde, goril uzmanı kadın bilimci Dian Fossey'i oynadı. Ve yeni bir Oscar adaylığı daha aldı. Hemen ardından, bu kez Mike Nichols'ın dayanılmaz kent ve 'yuppie' güldürüsü *Çalışan Kız*'da Harrison Ford'a el koymaya çalışan kadın patronu oynadı. Ve bununla da bir yardımcı oyuncu Oscar adaylığı aldı. İşin tuhafı, iki adaylığı da aynı yılda, 1989'da gerçekleşti. Aday listesinde hem başrol, hem de yardımcı rol için adaylık, Hollywood tarihinde hemen ilk kez oluyordu. Ve herkes Weaver'ın iki daldan birinde heykele ulaşacağına kesin diye bakıyordu. Ama olmadı, Weaver ödül almadı.

Sanatçı o dönemden beri aralıklı olarak çalışıyor. Hep erkek rollerinin egemen olduğu çağdaş sinemada, ona uygun roller her zaman çıkmıyor. Zaten alayla şöyle diyor: "Galiba Meryl Streep'in reddettiği rollerle yetinmek zorundayım!" Böylece, *Hayalet Avcıları-2* veya *Yaratık-3*'e dönüş yapmaktan başka çare bulamadı, bir dönemde... David Fincher'ın yönettiği *Yaratık-3* için saçlarını kazıttı ve hemen tüm filmde dazlak kafası ve aynı pis giysileriyle oynadı. Daha sonra *1492 – Kristof Kolomb*'da Gérard Depardieu'nün karşısında İspanya kraliçesi Isabella, *Dave – Bir Günlük Cumhurbaşkanı*'nda ise kocasının yerine gelen benzeri Kevin Kline'a âşık olmaktan kurtulamayan bir 'first lady' oynadı.

Weaver, *Copycat – Kopya Cinayetler*'de gerilim türünü denedikten sonra, asla beklenmeyen bir film yaptı: *Yaratık-4*. Beklenmeyen, çünkü Ripley üçüncü filmin sonunda kendisini karnındaki 'çocuk-canavar'la birlikte bir ateş denizine atarak ölüyordu!... Ama ticari kaygılar her şeyi çözümler: bu kez de bilim yardıma yetişti ve bir DNA numarasıyla, Weaver yeniden dönmek zorunda kaldı. Ve Jean-Pierre Jeunet'nin kişisel özellikler kattığı bu son bölümde, bir kez daha Ripley oldu. Arada Roman Polanski'nin *Ölüm ve Genç Kız*, Ang Lee'nin *Buz Fırtınası* gibi prestij filmleriyle, bizlere her zaman çok iyi bir aktris ve iyi roller bekleyen bir oyuncu olduğunu hatırlatarak... Belki Meryl Streep, bu aralar olduğu gibi biraz daha tembellik eder de, Sigourney'i daha sık görmek imkânımız olur!... Uzun zamandır Jim Simpson'la evli olan sanatçının Charlotte adlı bir kızı var.

FİLMLERİ:

"Annie Hall" (1977 – ilk), "Madman" (78), "Alien – Yaratık" (79), "Eyewitness – Tanık" (81), "The Year of Living Dangerously – Tehlikeli Yıl" (83), "Deal of the Century" (83), "Ghostbusters – Hayalet Avcıları" (84), "Une Femme ou Deux – Bir ya da İki Kadın" (85), "Half Moon Street – Yarımay Sokağı" (86), "Aliens – Yaratık-2" (86), "Gorillas in the Mist – Sisteki Goriller" (88), "Working Girl – Çalışan Kız" (88), "Ghostbusters-2 – Hayalet Avcıları-2" (89), "Alien 3 – Yaratık-3" (92), "1492-Conquest of Paradise – 1492/ Kristof Kolomb" (92), "Dave – Bir Günlük Cumhurbaşkanı" (93), "Death and the Maiden – Ölüm ve Genç Kız" (94), "Copycat – Kopya Cinayetler" (95), "Jeffrey" (95), "Alien 4: The Resurrection – Yaratık-4: Diriliş" (97), "Ice Storm – Buz Fırtınası" (97), "A Map of the World" (99).

Robin Williams

(1952-)

BİRÇOK KİŞİYE göre "çağımızın en komik adamı". Ama bu onun gerçek oyunculuk yeteneklerini göz ardı etmek olur: *Günaydın Vietnam*'dan *Ölü Ozanlar Derneği*'ne, *Balıkçı Kral*'dan *Can Dostum*'a kadar sayısız film o olmasa ne denli öksüz kalırdı!... Demek ki bu çılgın, taşkın, dışavurumcu ve abartılı adam iyi ki var!...

Robin Williams gerçekten de komedi ustaları arasında farklı ve ayrıksı bir yerde duruyor. Kökenleri, başlangıcı ve genel imajıyla, tam bir güldürü ustası, bir profesyonel komedi sanatçısı... Yani Jerry Lewis'le Jim Carrey arasında bir yerlerde, o eşsiz komedi dehâları zincirinin bir halkası. Ama aslında komedi olmayan filmlerde de öylesine başarılı performansları var ki, bu (Oscar adaylıkları ve ödülünü saymasak bile) onu ayrıca bir karakter-kompozisyon aktörü, kısaca dört başı mâmur bir oyuncu haline getiriyor: Lewis veya Carrey'inkinden farklı bir konum!...

Chicagolu sanatçı, Detroit'taki Ford Motor Company'nin müdürlerinden birinin tek oğlu olarak dünyaya geldi. Komediye yatkınlığı, çok genç yaştan itibaren Batı yakasındaki kulüplerde 'stand-up' komedyen olarak çalışmasına yol açtı. Sonra New York'ta ünlü oyuncu John Houseman'ın kurslarına devam etti. 70'li yıllarda Amerikan TV'sinin gözde komedi programlarından *Happy Days* için ilginç bir kişilik geliştirdi: uzaydan gelen, mekanik hareketli, garip şiveli Mork... Bu kimliğin kazandığı başarı üzerine, yepyeni bir TV dizisi başlattı: vaktiyle bizde de gösterilen *Mork and Mindy*. O aralar şöyle diyordu: "Her akşam kulüplerde daha has güldürü yapacağım diye kıçımın terlemesi mi, yoksa akşam saat 8'de ekrana gelip çocukları eğlendirmek mi? Siz seçin!"... 1977'de sahnedeki performanslarından oluşan bir filmle sinemaya adım attı, ama sonra üç yıl öneri gelmedi. Robert Altman'ın çok sevilen çizgi-romandan uyarladığı *Popeye*'de eşsiz bir Temel Reis oldu: bir çizgi-roman kahramanını, hem de öylesi gerçek-üstücü çizgilerle belirlenmiş birini sinemada canlandırmak, ancak onun yapabileceği bir işti. Ne var ki filmin görece başarısızlığı, kariyerinin hemen yükselmesine yardım etmedi.

1980'lerdeki ilk filmleri, onun yeteneğini iyi kullanamayan sıradan yapımlardı. Sadece, aslında dramatik bir rol sayılabilecek olan George Roy Hill'in John Irving'in romanından uyarladığı *The World According to Garp*'taki çabasından ve de Paul Mazursky'nin *Moscow on the Hudson*'undaki inanılmaz aksanlı Rus karakterinden söz edilebilir. Asıl başarısı ise 1987'de, Barry Levinson'un *Good Morning Vietnam*'ıyla geldi. Bu filmdeki Vietnam'a yollanmış çılgın, geveze ve tüm insancıl değerlere saygısız disk-jokey Adrian Cronauer rolü, tam ona göreydi. Bu rolle ilk gerçek ününü ve ilk Oscar adaylığını kazandı, bir de Altın Küre ödülü aldı.

Williams daha sonra az, ama öz çalıştı. Terry Gilliam'ın dev boyutlu pikaresk komedisi *Baron Munchausen'in Serüvenleri*'nde küçük, ama çok hoş bir portre çizdi. Peter Weir'ın çok sevilmiş *Ölü Ozanlar Derneği*'nde öğrencilerine şiir yoluyla hayatın gerçek anlamını öğrenen hoca olarak, özellikle genç kuşakların gönlünü çaldı. Bu gerçekten unutulmaz rolle de ikinci bir Oscar adaylığı kazandı. Artık sonsuz komedi yeteneğini, film ve hikâye gerektirdiğinde denetim altına almayı, taşkın kişiliğini gerekirse sınırlara sokmayı ve ne pahasına olursa olsun güldürmek yerine farklı, değişik, çarpıcı karakterler yaratmayı öğrenmişti ve sevmişti. Bu da onu çağın en büyük oyuncularından biri yapacaktı. Oyunu üzerine söylediği, belki bir yaşam felsefesi olarak da alınabilir: "Bize çok az çılgınlık verilmiş. Bari onu da kaybetmeyelim!"

Elbette Roger Donaldson'ın *Cadillac Man*'inin başarısı tartışılabilirdi. Ancak Williams, elinden geleni yapmış ve yine çok iyi bir kompozisyon çizmişti: Tim

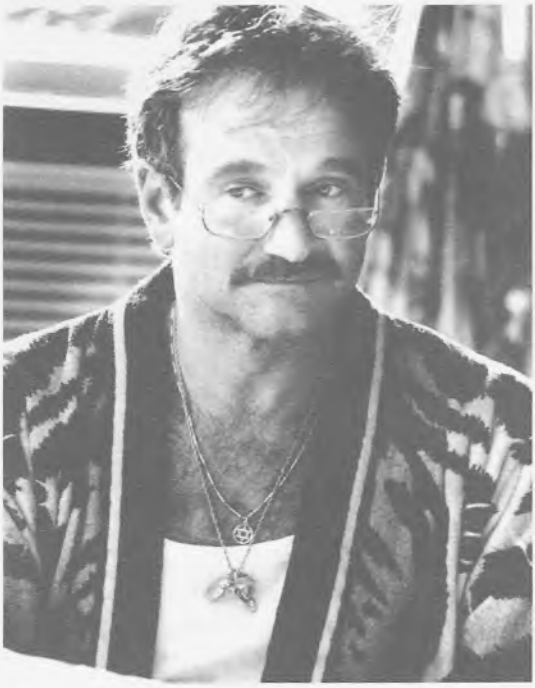
Robin Williams, Robert De Niro'yla Uyanışlar'*da*

Robbins'le gerekli uyumu da sağlayarak... *Dead Again – Yeniden Ölmek* veya *Shakes the Clown* gibi filmlerde, jenerikte adı bile geçmeden, küçük kompozisyonlar çizmeye de hayır dememişti: her gerçek oyuncu gibi, iyi bir rol için her türlü meydan okumaya da, özveriye de açıktı... Terry Gilliam'ın *Balıkçı Kral*'ında, sevgilisi yanıbaşında öldürüldükten sonra dengesini yitirerek sokaklara düşüp serseri olan bir ortaçağ tarihi profesörünü, onun gibi kim canlandırabilirdi? Bu filmle bir kez daha Oscar adayı oldu, ama yine alamadı. Akademi galiba onu popüler komedyen kimliğiyle görmeye devam ediyordu.

Williams, Steven Spielberg'ün *Hook* filminde büyümüş bir Peter Pan oldu. Fikir parlaktı, ama film değil... Dolayısıyla onun çabası da gölgelendi. O aralar kimi filmlere sesini verdi ve bunun da ne önemli bir iş olduğunu gösterdi. Walt Disney'in *Aladdin*'inde Deha'yı konuşan oydu ve filmin büyük başarısında tartışılmaz bir rolü vardı. Ardından *Son Yağmur Ormanı* filminde de konuştu.

Ve sonra yeniden kanlı-canlı rollere döndü. Barry Levinson'la çevirdiği *Toys – Oyuncaklar,* aslında onun yeteneklerinin özel-efektler altında kaldığı bir film oldu. Ancak *Mrs. Doudbtfire – Müthiş Dadı*'ya diyecek yoktu. Kadın kılığına girmiş erkek gibi çok eski dönemlerden beri güldüren ve örneğin *Bazıları Sıcak Sever* ya da *Tootsie* gibi filmlerde çok iyi kullanılmış bir motif, onun sayesinde yeni açılımlar kazanıyor ve bu aslında çok parlak olmayan bu Chris Colombus güldürüsünü tam bir gülme makinesi haline getiriyordu. *Being Human; Jumanji* gibi filmleri beklenen yankıyı yapmazken, Mike Nichols'ın *Kuş Kafesi*'nde yeniden sağlam reçetelere döndü, yıllar önce çok iş yapmış bir Fransız oyunu ve ondan alınan *Çılgınlar Kulübü* filminde büyük İtalyan oyuncusu Ugo Tognazzi'nin oynadığı 'gay' bir çiftin erkeği rolüyle, seyirciyi gerçekten de iki saat boyu mutlu et-

ti. Kenneth Branagh'ın *Hamlet*'inde (Osric rolü) ya da Christopher Hampton'un *Gizli Ajan*'ında (jenerikte adı geçmeyen bir 'konuk oyunculuk') küçük roller almakta yine duraksamıyordu. Arada Coppola'nın *Jack*'ında çok çabuk gelişmiş bir çocuğu ya da Ivan Reitman'ın *Babalar Günü*'nde, 16 yaşındaki kaçak bir gencin kendi çocuğu olup olmadığını anlamaya çalışan babayı ustaca oynadı. Klasik bir Walt Disney komedisinin yeniden çevrimi olan *Flubber – Dalgın Profesör*'de yine izlenmeye değerdi.

Robin Williams

Ve talih Williams'a sonunda tam olarak güldü. Gus van Sant'in *Good Will Hunting – Can Dostum* filmindeki son Oscar adaylığı, bu kez heykele dönüşüverdi. Genç Will Hunting'i içine yuvarlandığı isyan ve uyumsuzluk uçurumundan çıkararak ona hayatın gerçek anlamını ve yeteneklerinin kapsamını öğreten ruh doktoru rolünde gerçekten dayanılmazdı. Gerçi aldığı Oscar bir yardımcı rol içindi. Ama ne fark eder? O oyunculuk kumaşını nihayet tam anlamıya göstermiş ve bu saygın ödülle de mühürlemişti.

Robin Williams, hayatının belki en zor dönemini 1980'lerin başında geçirmiş, aktör John Belushi'yle birlikte bir süre kokain kullanmıştı. O yıllarda kendisini gece kulüpleri, TV ve sinema arasında paylaştıran aktör, 'enerji toplamak için' bu yola başvurmuştu. Ancak olay, 1982'de John Belushi'nin bilinen ölümüyle sonuçlanınca, bir skandal patlak vermişti. Williams şöyle diyecekti: "Kokain, Tanrı'nın size kendi yöntemiyle 'fazla para kazanıyorsun' deme biçimidir!" 1986'da ise eski bir hanım arkadaşı kendisine zona hastalığı aşıladığını söyleyerek dava açacaktı!... Williams, o yıllardaki eşi Valerie Velardi'den tam üç çocuk sahibi olacak, daha sonra ise eşinden boşanarak çocuklarının dadısı Marsha Graces'le evlenecekti. *Müthiş Dadı* filmini karısının yapımcılığı altında çevirecekti: böylece eve bol para girmiş oluyordu!...

Ve serüven sürüyor.Williams artık Hollywood'un en çok çalışan aktörlerinden biri. Daha 1980 sonlarında TV'ye de ağırlık veriyor ve çeşitli show'lara çıkıyordu: o yıllardan kalma iki Emmy ödülü de var. Ama artık sinemaya ağırlık veriyor. Sosyal etkinliklere de katılıyor ve örneğin her yıl evsizlere yardım için yapılan 'Comic Relief' gecelerini yönetiyor. Ve sayısız film projesi var. Dünyanın güldürerek tedavi eden ilk doktorunun serüveni olan *Patch Adams*'tan sonra, sırada bakın neler var: bir kazada öldükten sonra eşini arayan bir adamın öyküsü olan *What Drams May Come,* Nazi Almanya'sında küçük bir kızı kurtarmaya çalışan bir adamı ele alan *Jakob the Liar,* bir gelecek üstüne gerilim filmi olan *Rim* ya da 1880'lerde Hawaii'de bir koloniye iman aşılayan Belçikalı bir papazın gerçek öyküsü olan *Damien of Molokai*... Bakalım, hangisi daha önce önümüze gelecek?

BAŞLICA FİLMLERİ:

"Can I Do It... Till I Need Glasses" (1977 – ilk), "Popeye" (80), "The World According to Garp – Garp'ın Dünyası" (82), "Moscow on the Hudson" (84), "Good Morning Vietnam – Günaydın Vietnam" (87), "Dead Poets Society – Ölü Ozanlar Derneği" (89), "Cadillac Man" (90), "Dead Again – Yeniden Ölmek" (91), "The Fisher King – Balıkçı Kral" (91), "Hook" (91), "Toys – Oyuncaklar" (92), "Mrs. Doubtfire – Müthiş Dadı" (93), "Being Human" (94), "Jumanji" (95), "The Birdcage – Kuş Kafesi" (96), "Hamlet" (96), "Jack" (96), "Father's Day – Babalar Günü" (97), "Flubber – Dalgın Profesör" (98), "Good Will Hunting – Can Dostum" (98), "Patch Adams" (98), "What Dreams May Come – Aşkın Gücü" (98), "Jacob the Liar" (99).

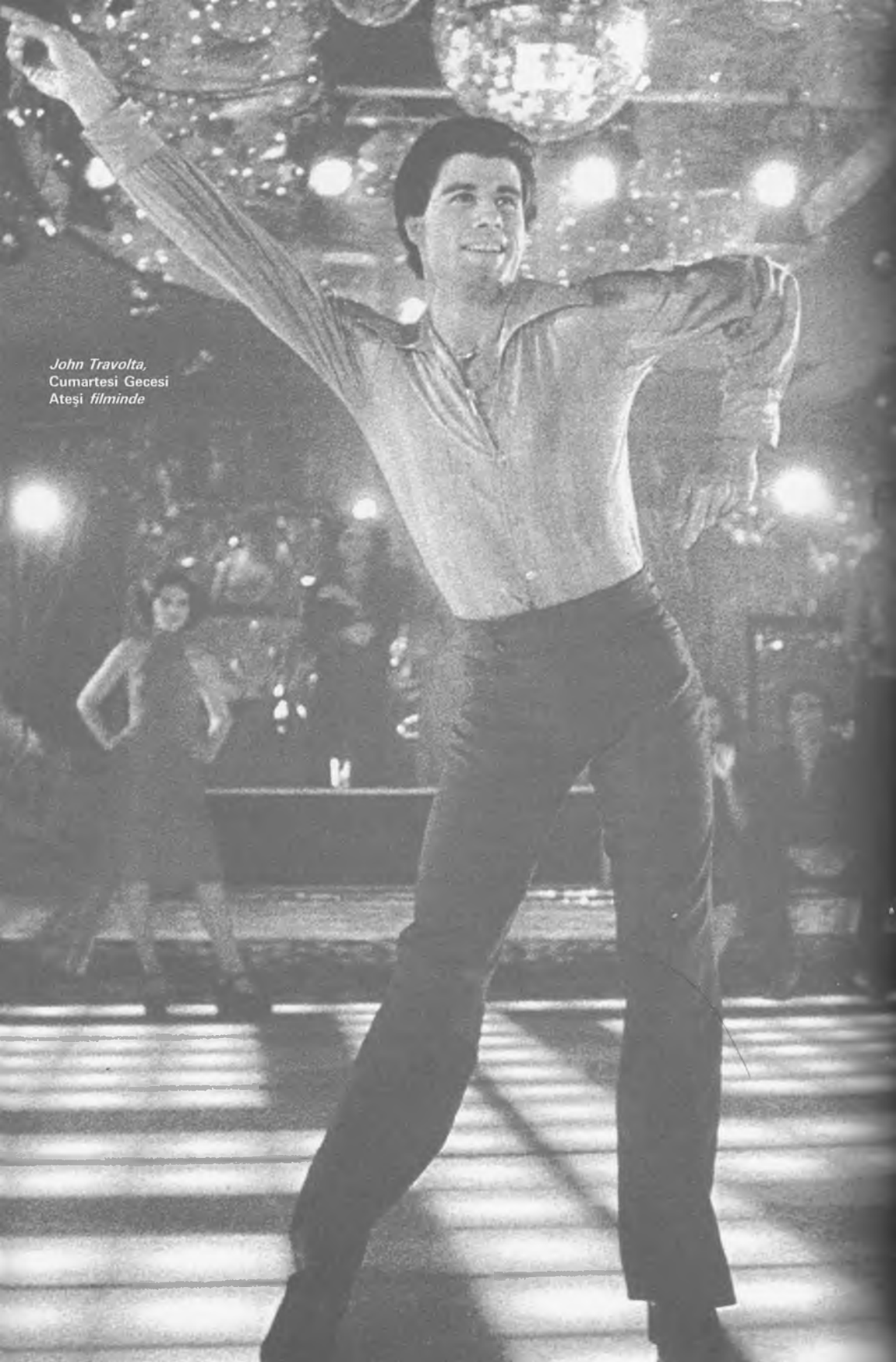
John Travolta

(1954-)

BİR DÖNEMİN (1970 sonlarının) en seksi erkeği, kalça kıvırmalarını müstehcenlik sınırından döndüren "cumartesi gecesi idolü"... Ve 1990'lar sonrasının artık olgun yakışıklısı, güvenilir oyuncusu... Ama aslında, belki o hiç değişmedi: sadece o genç adamın, o seksi serserinin, o diskotek 'punk'ının büyümüş halini oynuyor!...

John Travolta, İtalyan-İrlanda kökenli bir ana-babadan New Jersey'nin Englewood kasabasında doğdu. 16 yaşında okulu bıraktı, çeşitli işlere girip çıktı. New Jersey'de ilk kez sahneye çıktı ve bu işi ciddiye alınca, oyunculuk ve dans dersleri almaya koyuldu. Sonra yeniden tiyatro, arada reklam filmleri, TV'de küçük roller... Broadway'de *Grease*'in ve bir dönemin ünlü şarkıcıları The Andrews Sisters'in *Over Here* adlı müzikallerinin kadrosunda yer aldı. 1975'te TV dizisi *Welcome Back, Kotter*'da Vinnie Barbaro rolüyle oldukça popülerlik kazandı. Ve sinemadan öneriler almaya başladı. Aynı yıl adım attığı sinemada, Brian de Palma'nın korku filmi *Carrie*'de ilk kez dikkat çekti. Ve hemen ardından *Cumartesi Gecesi Ateşi* geldi.

John Badham'ın müzikal filmi, New York'un yoksul Brooklyn semtinde emekçi sınıflardan ve çoğu İtalyan kökenli gençlerin hafta sonu kendilerini dans, müzik ve flörtle avutmalarını anlatıyordu. Bir eleştirmenin "üslupçu bir çağdaş antropoloji irdelemesi ve Amerika'nın karanlıkta kalmış yörelerine bir büyük kent safarisi" diye nitelediği film, zamanına öylesine cuk oturdu ki, mesajı, oyuncuları, müziği ve danslarıyla birden sanki 1977'li yılların simgesi olup çıktı. İncecik vücudunu sımsıkı saran daracık giysileri, kıvırcık saçlarının çerçevelediği sempatik yüzü, aydınlık gözleri, çukur çenesi ve tüm bunlara eklenen cinselliği vurgulanmış danslarıyla, Travolta birden gençliğin yeni gözdesi olup çıktı. Gözleri için şöyle diyecekti: "En önemli özelliğim, bakışlarımın saydamlığıdır. Bir şe-

John Travolta,
Cumartesi Gecesi
Ateşi *filminde*

yi düşünmem yeterli: hemen gözlerimden belli olur." Dansları ise aslında sanatsal değildi: hiçbir zaman bir Gene Kelly olamayacaktı. Ama yeterince hareketli, seksi ve enerjikti. Tekniğinin eksikliğini gençliği ve dinamizmiyle kapatmaya çalışıyordu. Filmdeki Tony Manero rolü onu popüler kılmakla kalmadı, bir Oscar adaylığı bile getirdi. Hemen ardından gelen gençlik müzikali *Grease* ise efsaneyi bütünledi. Travolta bu kez de Danny Zukko rolünde, bu nostaljik müzikalin başlıca atraksiyonlarından birini oluşturuyor ve dans ettiği kadar, şarkı da söyleyebildiğini gösteriyordu.

1978'de ulaşılan, hem de oldukça çabuk ve kolay ulaşılan bu zirve, bundan sonrası için ancak düşüşü getirebilirdi. Nitekim öyle oldu. Hep aynı tür filmler yapamayacağına göre, biraz değişik bir şeyler denendiğinde, Travolta efsanesi balon gibi sönmeye başladı. *Moment to Moment* gerçekten kötüydü. Arada oynadığı, aslında yeterince ilginç, hatta başarılı filmler olan James Bridges'in *Şehir Kovboyu* veya Brian de Palma'nın *Patlama* gibi filmleri de umulan ilgiyi görmedi. Travolta bir süre setlerden uzak kaldı, TV için çalıştı, plak doldurdu. Sonra yeniden müzikal denemeleriyle döndü. Sylvester Stallone'nin yönettiği *Staying Alive – Yaşıyorum,* sanki bir *Rocky* filmini umutsuzca müzikalleştirme çabasıydı!... *Grease*'deki partöneri Olivia Newton-John'la yeniden bir araya geldiği *Two of a Kind* ise yine umutsuzca zarif ve hafif olmaya çalışan bir duygusal komedi... Ardından yine başarısız birkaç film daha... Ve Travolta kendisini yeniden sürgüne yolladı.

Dört yıl uzak kaldığı sinemaya, ancak 1989'da döndü. *The Experts* doğrudan videocu dükkânlarına gittiyse de, hemen ardından çevirdiği *Bak Şu Konuşana* filmindeki konuşkan ve sempatik taksi şöförü James Ubriacco rolü, ona beklenmedik bir çıkış sağladı. Biraz kilo almış, yüzü ve bedeni dolgunlaşmış, eski 'fidan gibi' gençliği artık kalmamıştı. Travolta olgunluk çağına girmişti. O ilk gençlik günleri artık bir düştü. Ama, garip biçimde, bu 'eski yakışıklı' hali sinemaseverlere çekici gelmeye ve ona yeni ufuklar açmaya başladı. Filmin başarısı bir seriye yol açtı ve ardından iki film daha çekildi. Ama Travolta'ya gerçek anlamda bir 'rönesans' getiren film, elbette ki Quentin Tarantino'nun *Pulp Fiction – Ucuz Roman*'ı oldu. Bu filmdeki acımasız, ama geveze kiralık katil Vincent Vega rolünü, Tarantino'nun o bitmek-tükenmek bilmeyen gangster felsefesi kırıntılarını ustaca benimseyerek, büyük bir başarıyla oynadı. Ve yıllar sonra yeni bir Oscar adaylığı aldı. Travolta artık gerçek bir stardı: starlığı her an bozulup değişebilecek fiziksel özelliklere, gençliğin uçucu çekiciliğine bağlı olmayan, gücü, inadı ve kompozisyon yeteneğiyle kendisini kabul ettiren...

Pulp Fiction'la gelen zirve, hâlâ onun mekânı... Elbette artık rollerini daha iyi seçiyor, geçmişteki yanlışlarını yinelememeye çalışıyor. *Pulp Fiction*'dan sonra bir süre, bizzat Tarantino onun rol seçimlerine yardımcı olmuş, akıl vermişti. Çünkü geçmişte sanatçının reddettiği roller arasında, *Days of Heaven; American Gigolo; Subay ve Centilmen; Arthur; Splash* gibi hepsi çok başarı kazanmış ve Richard Gere, Dudley Moore, Tom Hanks gibi oyunculara yeni kapılar açmış filmler vardı. Şöyle diyor sanatçı: "Evet, doğru... Bir zamanlar mesleğime diğer oyunculardan daha az ilgi gösterdiğim doğru. Yanlış seçimler yaptığım da." Yine de mesleğindeki büyük iniş-çıkışlardan söz edilmesinden hoşlanmıyor: "Niye hep benim dönüş yapmamdan söz ediliyor? Eğer dönüşse, bunu çeşitli kereler yaptım.

John Travolta 1990'larda

Ama herhangi bir oyuncudan farklı değil bu: hepsinin başarılı olan veya olmayan filmleri var."

Ve ünlü oyuncu James Cagney'in öğüdünü anlatıyor. Bir zamanlar, Travolta gencecik bir aktörken, ona fikir danışmış. Deneyimli oyuncu şöyle demiş: "Bir şeyi unutma: sana ihtiyaçları vardır. Sensiz sadece boş bir perde vardır ellerinde... Fırsatı yakaladığında ortaya çık, doğru bildiğini yap ve ona yapış. Etrafındaki tüm palyaçolara kulak verirsen, işin biter!"

Travolta bu öğüdü tutmuşa benziyor. Artık perdede sadece kendi kendisi olmaya çalışıyor ve bununla da çok başarılı oluyor. *Pulp Fiction*'dan beri *Tut Şu Bücürü; Kırık Ok; Beyaz Adamın Öfkesi; Mucize* gibi filmlerinin çok önemli veya başarılı olduğu söylenemez. Ama Travolta yılmıyor. *Mucize*'de bir yıldırımla birden bir dâhiye dönüşen kendi halindeki çiftçi veya *Michael*'daki modern melek gibi rollerin aslında içerdiği gülünçlüğü de takmıyor. Çünkü, sırası gelince ve her şey cuk oturduğunda, biliyor ki o rolünün tam hakkını verecektir. Nitekim John Woo'nun *Face/Off – Yüzyüze*'sinde Nicolas Cage, Costa-Gavras'ın *Çılgın Şehir*'inde Dustin Hoffman gibi çağın en büyük iki oyuncusuyla, onlardan hiç de aşağı kalmayan boy ölçüşmesi, gerçekten de görülmeye değerdi. Ya da Nick Cassavetes'in *O Çok Sevimli*'sinde, sanki doğaçlama sınırlarında dolaşan ve Tarantino filmlerini hatırlatan görkemli kompozisyonu... Ve rol seçerken temel ölçütünü şöyle açıklıyor: "Yalnızca para için hiç rol kabul etmedim ve etmem. Projeye inanmam gerek öncelikle."

Ve Travolta olayı sürüyor. Mike Nichos'ın *Primary Colors – Kirli Yarış*'ında şaşılacak bir Clinton-benzeri politikacı rolü çizen sanatçı, film üstüne film çeviriyor. *The Thin Red Line* ve *A Civil Action*'ı beklerken, *The General's Daughter* da sırada... O artık oldukça göbeklenmiş, yüzünde çizgiler belirmiş haliyle *Cumartesi Gecesi Ateşi*'nin gençlik idolünden son derece uzakta... Ama çok daha güvenceli bir koltuğa, gerçek oyunculuk koltuğuna oturmuş bulunuyor. Yakınlarının bir zamanlar "mülti-milyarder hayatı yaşayan bir milyoner" diye tanımladıkları oyuncu, artık her lükse sahip olabilir: birkaç Rolls-Royce'u, kendi kullandığı Gulfstream tipi özel uçağı, Maine'deki görkemli malikânesi, artık onun için sorun değil... O, Amerikan rüyasını gerçekleştirdi: hem de tek bir yaşam içinde birkaç kez...

Sanatçı, özel yaşamında bir aralar aktris Diana Hyland'le birlikteydi. Sonra, *The Experts* filminde karşılıklı oynadıkları güzel aktris Kelly Preston'la evlendi, ondan bir oğlu var. Şöyle diyor: "Eski usul bir romantik değilim. Aşka ve de evliliğe inanırım, ama aynı insanla olmayabilir!" Sanatçı uzunca bir dönemdir, Hollywood'da etkili olan ve örneğin Tom Cruise-Nicole Kidman ikilisinin de inandığı bir mezhebin, 'Scientology' adı verilen inancın müritleri arasında bulunuyor. Mesleğinde ve özel hayatında her şeyin kötü gittiği yıllarda sarılmış bu inanca... Ve öyle huzur bulmuş. Şöyle diyor: "Bir inanç sistemi, eğer Scientology gibiyse, insana büyük ölçüde yardım eder. Onunla rahatlar ve olgunlaşırsınız."

BAŞLICA FİLMLERİ:

"The Devil's Rain" (1975 – ilk), "Carrie – Günah Tohumu" (76), "Saturday Night Fever – Cumartesi Gecesi Ateşi" (77),"Grease" (78), "Urban Cowboy – Şehir Kovboyu" (80), "Blow Out – Patlama" (81), "Staying Alive – Yaşıyorum" (83), "Perfect" (85), "Look Who's Talking – Bak Şu Konuşana" (89), "The Experts" (89), "Look Who's Talking Now – Bak Şimdi Konuşana" (93), "Pulp Fiction – Ucuz Roman" (94), "Get Shorty – Tut Şu Bücürü" (95), "Broken Arrow – Kırık Ok" (95), "Phenomenon – Mucize" (96), "White Man's Burden – Beyaz Adamın Öfkesi" (96), "Michael" (96), "Face-Off – Yüzyüze" (97), "Mad City – Çılgın Şehir" (97), "She's So Lovely – O Çok Sevimli" (97), "Primary Colors – Kirli Yarış" (98), "The Thin Red Line – İnce Kırmızı Hat" (98), "A Civil Action – Dava" (99), "The General's Daughter – Generalin Kızı" (99).

Isabelle Adjani

(1955-)

CEZAYİR KÖKENLERİNİN aslında Türklere indiği söylenip yazılıyor. Demek ki "o da bizden"... Ama, bu aidiyet sorununun ötesinde, az sayılabilecek filmiyle de olsa çağımızın taçsız kraliçelerinden ve Fransız sinemasının son büyük kadın starı...

Isabelle Adjani, örneğin Ephraim Katz'ın güvenilir sözlüğüne göre "Türk kökenli bir Cezayirli babadan ve Alman bir anadan doğmuş." Türk gazetecilerinin bunca yıldır bunun üzerine gidip sanatçının gerçek kökenlerini soruşturmamış olmaları ne tuhaf... O, çok özel fiziğiyle, yine çok özel özgün kadın imajı ve pervasız davranışlarıyla, her zaman iyi seçilmiş başarılı filmlerle olmasa da çağımıza damga vurmuş bir sanatçı. Bir kişilik olmayı aşıp bir üslup, bir tarz, bir özel kimlik yaratabilmiş...

Isabelle Yasmine (Yasemin) Adjani, Paris doğumlu. 12 yaşında okuduğu Courbevoie lisesinde metin okuma birincisi seçiliyor ve 14 yaşında, tatilde bulunduğu sırada *Le Petit Bougnat* adlı ilk filminde oynuyor. Yine lisede okurken, iki yıl sonra, bu kez kadın yönetmen Nina Companeez'in *Faustine ve Güzel Yaz* filminde oynuyor. Ancak daha hâlâ oyuncu olmaya karar vermiş değil: bir psikoloji diplomasını hayal ediyor!... Ancak güzelliği ve yeteneği öylesine açık ki, TV'den öneri alıp *Flamanların Sırrı* adlı bir dizi çeviriyor, sonra Robert Hossein'in dikkatine çarparak, onunla *Bernarda Alba'nın Evi*'nde rol alıyor. Oyun tam bir zafere dönüşüyor ve Adjani, varolan tüm kuralları aşarak, ünlü Comédie Française'den öneri alıyor: gelenekler uyarınca, ulusal dramatik sanatlar konservatuarından mezun olmadığı halde... Ve kabul ederek, bu Fransızlar için kutsal kuruma giriyor.

Isabelle Adjani

Isabelle, Comédie'nin çatısı altında Molière, Montherlant ve Giraudoux oynuyor. Özellikle Giraudoux'nun *Ondine*'indeki başarısı, hâlâ hatırlanıyor. Bunun üzerine kurum ona en azından 20 yılı kapsayan bir anlaşma öneriyor. Ama o kabul etmiyor: "20 yıl aynı kuruma ait olmak düşüncesi bile beni ürpertti." Ve Claude Pinoteau'nun kuşak çatışması filmi *Tokat*'ta oynuyor: unutulmaz oyuncu Lino Ventura'nın kızı olarak... Çok beğenilen film, bir Louis Delluc, Isabelle ise yeni yeteneklere verilen Suzanne Bianchetti ödülü alıyor. Sinema kariyeri artık gerçek anlamda başlamıştır.

Comédie Française'den istifa eden Adjani, François Truffaut'nun *Adèle H.* filminde, Victor Hugo'nun kızını canlandırıyor: bir İngiliz subayına âşık olarak onun peşinden her yere giden ve sonunda çıldıran Adèle Hugo... Bu filmdeki rolü öylesine etkili oluyor ki, birçok uluslarasası ödülün yanı sıra bir Oscar adaylığı kazanıyor. O, birçok eleştirmene göre Fransız sinemasına Jeanne Moreau'dan beri gelen en büyük yetenektir. Güzelliği, gizemi, kökenleri, aşkları ve tutkuları gitgide daha çok merak edilir oluyor ve sanatçının üzerinde yaratılan gizem dalgası, giderek bir sağlıksız iftira ve dedikodu kampanyasına dönüşüyor.

Adjani o aralar Avrupa'nın en çok ilgi çeken yeni yıldızıdır. Art arda Roman Polanski'nin *Kiracı,* André Techiné'nin *Şebeke,* Jacques Rouffio'nun *Violette et François* filmlerinde oynuyor. Sonra Hollywood'a giderek Walter Hill'in *Sürücü*

filminde rol alıyor: "Amerikalıların çalışma koşulları bizden çok daha sakindi. Yeteneğe mutlaka histerinin de eklenmesi gerekmiyordu. Sanki daha teknisyen, daha güvenliydiler. Ve o sükûnet bana da etki yaptı." Ancak film bir başarı olmaktan uzaktır: Adjani ve Hollywood hiçbir zaman iyi dost olamayacaklardır!...

Isabelle Adjani, Vincent Perez'le Kraliçe Margot'*da*

Adjani'nin hızlı başlamış kariyeri, 1970'lerin sonunda bir boşluğa düşer gibi oldu. Rol aldığı Werner Herzog'un *Nosferatu*, André Techiné'nin *Bronte Kardeşler* (Emily'yi oynamıştı) gibi düzeyli filmler, seyirciden, hatta eleştirmenlerden gerekli ilgiyi görmüyor ve Adjani bu filmleri savunma zorunluğunu hissettiği için, hem sinirleri yıpranıyor, hem de medyayla arası bozuluyordu. Bu arada özel hayatını da hiç ihmal etmiyordu: ne de olsa bir Fransız kadınıydı!... André Techiné filmlerinin görüntü yönetmeni Bruno Nuytten, sette onu ideal biçimde aydınlatmak için verdiği savaşımın karşılığını, sanatçının kalbini kazanarak alıyordu: birlikte yaşıyorlar ve Isabelle, Barnabé adlı ilk oğluna kavuşuyordu.

1980 başlarında sinemaya dönüşü muhteşem olacaktı. Andrzej Zulawski'nin *Possession* ve James Ivory'nin *Quartet – Çalınan Hayat* filmleri, birlikte Fransa adına Cannes'a katılıyorlar ve Isabelle festivalde tam bir kraliçe gibi karşılanıyordu. En iyi oyuncu ödülünü almaması da artık olanaksızdı. O işsizlik döneminde uzun uzun düşündüğünü ve artık rolleri üzerinde daha etkili olmaya karar verdiğini, kimi kitapların ve senaryoların peşine düşeceğini söylüyordu. Bu sözünü de kısmen gerçekleştirecekti. *Possession*'la gelen bir César en iyi oyuncu ödülü de bu mutlu tabloyu tamamlıyordu. O artık Fransızların deyişiyle yeni Diva idi.

Carlos Saura'nın *Antonieta*'sı aktrise beklediğini getirmezken, Jean Becker'in gerilim romanları yazarı Sébastian Japrisot'dan uyarladığı *Öldüren Yaz* çok beğenildi. Canlandırdığı cinayet eğilimli genç kadın tipi, çağın nevrozlu, dengesiz, günü gününe yaşayan kadınına çok uygundu. Geniş bir seyici ilgisi ve bir César ödülü daha geldi, bu filmle... Arada tiyatroya döndü, Strindberg'in *Mademoiselle Julie*'sini oynadı. Serge Gainsbourg'la birlikte plak doldurdu. Ancak Fransız sinemasının yeni yönetmenleri ısrarla onu istiyordu: Claude Miller'in *Mortelle Randonnée* ve Luc Besson'un *Subway* filmlerinde de çok başarılı oldu.

İşte o sıralarda, bir yıldız olmanın nimetlerinin yanı sıra külfetlerini de tatmak fırsatı buldu. Ünlü sanatçıya, kaynağı belirsiz dedikodularla AIDS hastalığı yakıştırılıyor, evinden çıkmadığı, hatta ölüm halinde olduğu söyleniyordu. Ancak bir TV kanalında saat sekiz haberlerine çıkarak bunun yalan olduğunu kanıt-

ladı ve ortalığı yatıştırdı. Ardından yeniden Hollywood'a giderek *Ishtar* adlı filmde oynaması ise belki hayatının en büyük hatasıydı. Elaine May'in kâğıt üzerinde hoş gözüken senaryosu, bu büyük bütçeli filmin, Dustin Hoffman ve Warren Beatty gibi yıldızlara karşın bir fiyasko olmasını önleyemedi. Kazadan yara alanlar arasında kuşkusuz ki Adjani de vardı.

Adjani ertesi yıl kurtuluşu, haklarını satın aldığı "Camille Claudel" romanını kendi yapımcılığıyla filme çekmekte buldu. Bruno Nuytten'in bu kez yönetmenliğini yüklendiği filmde, ünlü yontucu Auguste Rodin'in eşi, kendisi de ünlü bir heykeltıraş olan, ancak zaman içinde dengesini yitiren Camille'i oynadı. Gerek film, gerekse Isabelle'in tüm ruhunu ve varlığını koyduğu kompozisyonu çok beğenildi. Üçüncü bir César ve ikinci bir Oscar adaylığı aldı. Bu başarılı yıllarda, kendisini çeşitli siyasal, toplumsal ve mesleki sorunlara adamak için de zaman bulacaktı: bir yandan babasının anavatanı Cezayir'e giderek başkan Chadli'nin ülkenin demokratikleşmesi kampanyasına destek verecek, öte yandan ırkçılık-karşıtı eylemlere katılacaktı. Sinemada ise filmlere kredi veren 'avance sur recettes' komisyonunun başkanlığını kabul edecekti.

Ve yine özel hayatı üste çıktı. Çünkü hayatında yeni bir aşk vardı: ünlü İngiliz oyuncusu Daniel Day-Lewis... Birlikte yaşamaya başladılar ve Isabelle ortalardan kayboldu. Ancak üç yıl sonra, Cannes festivalinin kapanış filmi olarak seçilen *Toxic Affair* adlı sıradan bir komediyle dönüş yaptı. Film kötüydü, ama o öylesine sempatikti ve seyircisi öylesine özlemişti ki... Ardından yine bir zirve geldi: Patrice Chéreau'nun *Kraliçe Margot*'su... Fransız tarihinin hayatı ensest, tutku, cinayet ve kıyımla örülü bu gizemli kadın figürü, onun kendi gizemi içine yeniden hayat buldu. Margot sanki Isabelle'in kendisiydi. Dördüncü bir César daha aldı. Ama ödül törenine katılamadı: çünkü Day-Lewis'in çocuğuna hamileliği ilerlemişti. İkinci oğlu Gabriel-Kane, New York'ta doğdu. Ama iki sanatçı ayrılmaya karar vermişlerdi bile...

Isabelle, o günden beri sadece Clouzot'nun *Les Diaboliques – Şeytan Ruhlu İnsanlar* başyapıtının yeni Amerikan çevrimi olan Jeremiah Chechik'in *Diabolique – Şeytanca*'sında oynadı. Sharon Stone'la birlikte ilginç bir ikili oluşturdular. Stone'un soğuk ve ürkünç cazibesi karşısında, Adjani'nin daha sıcak, insancıl ve kurban olmaya hazır kişiliği daha iyi meydana çıktı. 1996 yılında Christian Dior'un 50. yılı için New York'taki törene katılan Adjani, bu ünlü modaevinin resmi temsilciliğini yüklendi. 1997 yılında Cannes şenliğinde jüri başkanlığı yaptığında, çarpıcı giysileri kurumun yeni modacısı John Galliano'nun imzasını taşıyordu. Ve Adjani, katılan filmlerin sanatçılarından daha çok sükse yapıyordu.

Ve Adjani yine projelerle dolup taşıyor. Gérard Depardieu ile birlikte *Passionément* adlı tutku filmi, kral 8. Henry'nin talihsiz eşi Ann Boleyn'i oynama projesi, çok-satan yazar Paolo Coelho'nun bir romanı, gelecekteki tasarıları arasında... Ve onu bunlardan ancak bir şey uzaklaştırabilir: kalbine girebilecek yeni bir erkek ve her zaman sanatın önünde gelen yaşamdaki yeni bir aşk...

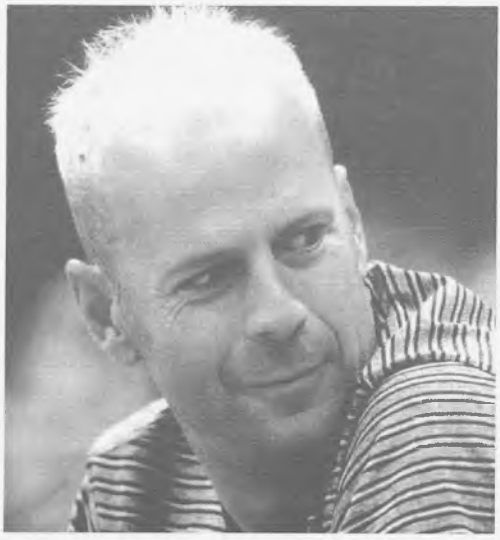
BAŞLICA FİLMLERİ:

"Le Petit Bougnat" (1969 – ilk), "Faustine et le Bel Eté – Faustine ve Güzel Yaz" (91), "La Gifle – Tokat" (74), "L'Histoire d'Adèle H. – Adèle H'ın Hi-

kâyesi" (75), "Le Locataire – Kiracı" (76), "Barocco – Şebeke" (76), "Violette et François" (77), "The Driver – Sürücü" (78), "Nosferatu, Phantom der Nacht – Nosferatu" (79), "Les Soeurs Bronté – Bronte Kardeşler" (79), "Possession" (81), "Quartet – Çalınan Hayat" (81), "Tout Feu Tout Flamme" (82), "Antonieta" (82), "L'Eté Meurtrier – Öldüren Yaz" (83), "Mortelle Randonnée" (83), "Subway – Metro" (85), "Ishtar" (87), "Camille Claudel" (88), "Toxic Affair" (93), "La Reine Margot – Kraliçe Margot" (94), "Diabolique – Şeytanca" (96).

Bruce Willis
(1955-)

TELEVİZYONDA büyük ün yapıp bunu sinemaya da taşıyan ve sürdüren, bilinen tek örnek... *Mavi Ay*'ın esprili detektifi David Addison'u hemen aynı özelliklerle sinemada da yaratan ve tam üç *Zor Ölüm* filmi boyunca koruyan, 'dünyayı kurtaran adam' kategorisinden rollerine son yıllarda gerçek bir oyunculuk yeteneği de katan mega-star... Eğer günün birinde bir Oscar adaylığı alır, hele ödülü de kazanırsa, belki son meydan savaşını da kazanmış olacak!...

Bruce Willis

Bruce Willis, babası David Willis'in askeri görevle bulunduğu Almanya'da bir askeri üste dünyaya geldi. Annesi Marlene'in dört çocuğunun en büyüğüydü. Baba 1957'de görevini bitirdi ve aile ABD'ye döndü. Babanın asıl işi kaynakçılıktı. New Jersey'de Carneys Point denen yere yerleştiler. Bruce yerel lisede okudu ve tiyatroya merak sardı. Konuşmasında küçük yaştan beri bir bozukluk vardı, ama şunu fark etmişti: ne zaman kalabalık önünde bir şeyler okusa veya söylese, dili hemen düzeliyordu!...

Bruce önce babası gibi bir emekçi hayatına niyetlendi. Bir nükleer santralde gece bekçiliği yaptı Ancak yakın bir arkadaşının iş kazası sonucu ölümü, fikrini değiştirdi. Montclair State College'a giderek okulun ünlü drama bölümünde derslere başladı. Ama burayı bitirecek sabrı yoktu: New York'a geldi ve tiyatroda iş aramaya koyuldu. Arada barmenlik yaptı. Oyunculuk derslerini sürdürüyor ve sürekli rol peşinde koşuyordu. Allahtan iş bulduğu yer, Cafe Central adlı tiyatrocuların geldiği bir bardı. Sonunda Broadway dışı tiyatrolarda roller kaptı. Asıl şansını ise Sam Shepard'ın *Aşk Delisi* oyununda Will Patton'un yerini aldığında buldu. TV'nin popüler dizisi *Miami Vice*'ın yapımcılarından birinin gözüne çarptı ve bir bölümde rol aldı. Ancak bunun sağladığı iş, Lewis jean'lerinin reklamı oldu!...

1980'den başlayarak kimi filmlerde figürasyon düzeyinde küçük roller aldı. 1985 yılında ise Susan Seidelman'ın *Desperately Seeking Susan* filmi için başvurdu. Ama olmadı. Tam yeniden Los Angeles'ten New York'a dönmek üzereyken, ABC'nin yeni TV dizisi *Moonlighting* için yapılan testlere katıldı. Tam 3000 aday arasında o da yer aldı. Ve sonunda, yapımcı Glenn Gordon Caron'un seçimi oldu. Bu dizide, güzel ve soğuk sarışın Maddie Hayes'e (Cybil Shepherd) eşlik eden, onunla bir türlü yatakta sonuçlanamayan bitmez-tükenmez bir flört yaşayan, arada gerilimden ve şiddetten çok espriye dayalı kimi serüvenleri çözümleyen ve tüm bunları yaparken, ağzından bir silah gibi kullandığı espri ve şakaları eksik etmeyen detektif David Addison rolü, onu tüm ülkede, giderek tüm dünyada (bu arada, biraz gecikmeyle de olsa bizde) ünlü kıldı.

Mavi Ay dizisi 1985-89 arası sürdü ve hep iyi rating aldı. İki oyuncuya da sinemanın kapıları açılmıştı. Ancak ikisi de başlarda bunu çok iyi kullanamadılar. Ne var ki Bruce sonradan başarıyı yakaladı, ama güzel Cybil, sinemada asla küçük ekrandaki ününe erişemeyecekti... Ayrıca ekrandaki uyumlarına karşın, ekran-dışındaki kavgaları medyaya bol malzeme oluyordu. Willis, önce art arda iki Blake Edwards komedisinde oynamak gibi bir şans yakaladı: *Blind Date – Kör Talih* ve *Sunset – Günbatımı.* Aslında ikisi de iyi filmlerdi: ilki tam Edwards'vâri bir farstı ve Bruce'un karşısında Kim Basinger vardı. İkincisiyse 1920'lerin Hollywood'unda geçen bir 'katil kim?' öyküsüydü ve Bruce, doğrusu zamanın ünlü kovboy filmleri aktörü Tom Mix olarak pek inandırıcı değildi!...

Tam TV'den gelip sinema dünyasında şöhret arayan (ve bulamayan) oyuncu konumuna düşmüşken, bir mucize oldu. Büyük bütçeli şiddet ve aksiyon filmi *Die Hard – Zor Ölüm*'ün baş oyunculuğuna seçildi. John McTiernan'ın yönettiği, dev bir binayı basan bir avuç kanlı teröristle mücadele etmek zorunda kalan polisin öyküsü, görkemli bir aksiyondu. Ve Willis, bu filmdeki John McLane rolünü, sanki *Mavi Ay*'daki kişiliğinin bir yeni uzantısı olarak yorumladı. Böylece perdede benzer roller oynayan Charles Bronson, Clint Eastwood, Arnold Schwarzenegger veya Sylvester Stallone gibi starlara bir tür alternatif getiriyordu: esprileri ve konuşması, eylemi ve silahı kadar aktif olan, bir tür düşünen (ve de gülen!) eylem adamı... Ne var ki bu kimliğin özellikleri, kısa zamanda, yukarda saydığım oyuncular dahil aksiyon sinemasının birçok ismi tarafından taklit edilecek, hatta Quentin Tarantino, esprinin yerine uzun konuşmaları ve felsefe kırıntılarını koyan yeni tür anti-kahramanlar yaratacaktı. Tüm bunlara Bruce Willis'in katkısını ise sinema tarihi bir yerlerde kaydetmelidir sanıyorum!...

Bu arada özel hayatında önemli bir gelişme olmuş, ilk kez 1987 yılında tanıştığı oyuncu Demi Moore'la evlenmişlerdi. İkisi de yükseliş döneminde olan iki oyuncu, Las Vegas'ta görkemli ve alabildiğine medyatik bir törenle dünyaevine girdiler. Yıllar boyu basının ve medyanın en çok ilgisini çeken çiftlerin başında geleceklerdi. Demi Moore, filmlerinden çok modern ve bağımsız kadın görünümüye dikkatleri ve yıldırımları çeker ve örneğin gebeliğinin son haliyle çıplak poz verirken, ikilinin adı çeşitli dedikodulara karışacak, ancak evliliklerini sürdürmeyi başaracaklardı. Bu arada Rumer, Scout ve Tallulah adlı üç çocuk sahibi olarak...

1990'lı yıllar, başta Willis'e hiç de uğur getirmedi. Üst üste oynadığı filmler fiyasko düzeyindeydi: *Bonfire of the Vanities – Şenlik Ateşi; Mortal Thoughts –*

Bruce Willis Pulp Fiction*'da Maria de Medeiros'la*

Ölümcül Düşünceler, hikâyesini bizzat Willis'in yazdığı *Hudson Hawk...* Ardından gelen *Billy Bathgate* veya *Ölüm Kadına Yaraşır* kuşkusuz daha iyiydi, ama Willis'in rolleri sembolikti. Robert Altman'ın *Oyuncu*'sunda kendi beyazperde kimliğiyle dalga geçen küçük rolü veya üst üste *Nobody's Fool – Yaşamın İçinden; North; Pulp Fiction – Ucuz Roman* gibi filmlerde oynadığı görecelikle yan roller, onun hesabına bir başarıydı ve oyunculuk kumaşının sağlamlığını göstermeye başlıyordu. Ama gerçek bir box-office başarısı ortalarda yoktu. Belki bu nedenle, *Zor Ölüm* serisine iki kez daha dönüş yaptı. Renny Harlin'in yönettiği ikinci bölüm, yine çok sürükleyiciydi. Ama film boyunca tam 264 kişinin ölümü (ve kahramanımızın burnunun kanamaması!) ile artık karikatür düzeyine erişiyordu. Ardından gelen ve yeniden John McTiernan'ın yönettiği üçüncü ve şimdilik sonuncu bölüm ise, belki mesafeliliği ve alayıyla en iyisi sayılabilirdi.

Ancak 1995'lerin ikinci yarısı, Bruce Willis için tam anlamıyla zafer yılları oldu. Oysa zaten pek yakışıklı sayılmayacak, ama sempatisiyle durumu kurtaran oyuncu, bu yıllarda bir şeyden çok çekti: gitgide yitirdiği saçlarından, kelleşen kafasından... Ancak özel hayatında bunu açıklıkla kabul edip kafasını kazıttığı halde, filmlerinde özel peruklar ve göze batmayan rötuşlarla durumu idare edecekti. Ama filmleri şanslı gitmeye başlamıştı. Terry Gilliam'ın *12 Maymun*'u tam ona göreydi: zekice, derin bir alay boyutu olan bir futurist masal... Walter Hill'in *Last Man Standing – Son Adam*'ı yine alaycı bir açıkhava serüveniydi. "Avrupa sinemasının en pahalı filmi", Luc Besson imzalı *Beşinci Güç* ise şaşırtıcı ve kimi zaman yorucu futuristik vizyonuna denge olarak yine Willis'in sempatik, insancıl ve mizahla donanmış oyununu alıyordu. Willis'in artık iyice gelişmiş kimliği ve

filmden filme buna kattığı nüanslar, birçok pahalı filmin, hatta en kötü olanlarının bile kurtarıcısı olmayı başarıyordu.

Ve böylece *Çakal*'daki çakal oldu (saçlarını sarıya boyayıp birçok sahnede farklı kimliklere bürünerek!), *Şifre Merkür*'de ise klasik, ama inandırıcı bir politik gerilimde ABD hükümetine kafa tuttu. *Armageddon* gerçekten kötüydü ve bu kez dünyayı kurtarmaya kalkışan Willis filmi bile kurtaramıyordu. (Kendi zehirzemberek eleştirimden değil, ama Roger Ebert'den alıntı yapmak istiyorum: "İçeri girmek için ne vermiş olursanız olun, dışarı çıkmak için daha fazlasını vermeye değer!") Ancak Willis elbette pes etmeyecekti: bunu öğrenmek için yeterince kötü filmde oynama şansı olmuştu! Şöyle demiş değil miydi: "Hakkınızda yazabilecekleri dört temel öykü vardır: ortaya çıkarsınız, zirveye yürürsünüz, takılıp düşersiniz... ve yeniden dönüş yaparsınız!"... Sanatçı sürekli çalışmayı sürdürüyor. *Şampiyonların Kahvaltısı*'nda çok farklı bir kimlikle karşımıza geliyor. Denzel Washington'la karşılıklı oynadıkları *Against All Enemies* ve belki *Zor Ölüm*'ün yeni bir bölümü, bekleyen projeler arasında...

Willis'in özel hayatı ise 1998 yılı içinde büyük gürültü kopardı. Sanatçı çift, daha geçen yıl evliliklerinin bozulduğunu yazan gazeteleri dava etmiş ve üstelik kazanmışlardı. Ancak son dönemde Demi Moore'un onu Leonardo DiCaprio (ve başkaları) ile aldattığı tüm basında yazıldı. Eh, elbette Willis'in de eli armut toplamıyordu!... Bir ara şöyle demişti: "Bizimkisi herkesinki gibi bir evlilik. İyi ve kötü anları var. Hep bakım isteyen bir bahçe gibi. Ve evimizdeyken iki ünlü değil, sıradan bir karı-kocayız. Ev işlerini yapar, bulaşığı yıkar, köpeği temizleriz." Ama anlaşılan köpeği temizlemek de bu evliliği kurtaramadı. Ve ünlü çift, 1998 yazında ayrılacaklarını açıkladılar. Ancak hemen sonra yine yalanladılar... Bakalım gelecek, bu medyatik ikiliye neler getirecek!...

Hollywood'un sürekli ilgi odağı olan çift, aynı zamanda Sylvester Stallone, Arnold Schwarzenegger gibi oyuncularla birlikte, ABD'de başlayıp dünyaya yayılan (ve yakında bize de geleceği açıklanan) Hollywood Planet lokanta zincirinin de sahipleri. Willis, aynı zamanda sesini çok iyi kullanmasıyla da tanınıyor. O hem bir şarkıcı: ciddi rock konserleri veren, plak dolduran... Hem de *Bak Şu Konuşana* serisinde doğmamış ve sonraki minik bebeği konuşan!... .

BAŞLICA FİLMLERİ:

"The First Deadly Sin" (1980 – ilk), "Blind Date – Kör Talih" (87), "Sunset – Günbatımı" (88), "Die Hard – Zor Ölüm" (88), "Die Hard 2 – Zor Ölüm-2" (90), "Bonfire of the Vanities – Şenlik Ateşi" (90), "Mortal Thoughts – Ölümcül Düşünceler" (91), "Billy Bathgate" (91), "Death Becomes Her – Ölüm Kadına Yaraşır" (92), "The Player – Oyuncu" (92), "Color of Night – Gecenin Rengi" (94), "Nobody's Fool – Yaşamın İçinden" (94), "North" (94), "Pulp Fiction – Ucuz Roman" (94), "12 Monkeys – 12 Maymun" (95), "Die Hard with A Vengeance – Zor Ölüm-3: Zekâ Öcünü Alıyor" (95), "Last Man Standing – Son Adam" (96), "The Fifth Element – Beşinci Güç" (97), "The Jackal – Çakal" (97), "Mercury Rising – Şifre Merkür" (98), "Armageddon" (98), "Breakfast of Champions" (98), "Against All Enemies" (99), "The Story of Us" (99), "The Sixth Sense – Altıncı His" (99).

Mel Gibson
(1956-)

ESMER-MAVİ GÖZLÜ erkek bireşimine hangi kadın kalbi dayanabilmiştir? Mel Gibson'da bireşim çoktur: yakışıklı maço imajıyla ağzından espri eksik olmayan büyük kent hergelesi kimliği de onda çok iyi kaynaşmıştır. Çeşitli soruşturmalarda "dünyanın en çekici erkeği" seçilen bu mega-starın aynı zamanda *Cesur Yürek* gibi bir filmi yönetebilmiş olması ayrı bir bireşim, hatta bir mucize değil mi?

Mel Gibson, çok kimse tarafından Avustralyalı olarak bilinir. Bu tümüyle doğru değildir. Büyükannesi ABD'ye yerleşmiş Avustralyalı bir opera şarkıcısıydı. Mel ise New York eyaletinin Peekshill kasabasında dünyaya geldi. İrlanda kökenli bir demiryolu işçisinin tam 11 çocuğundan biriydi: altıncısı!... Mel 12 yaşındayken, babası işinden aldığı emeklilik tazminatıyla annesinin ülkesi Avustralya'ya göç etti: özellikle büyük oğullarını Vietnam faciasından uzak tutmak için... Mel liseden sonra Sydney üniversitesine bağlı bir okulda dramatik sanatlar eğitimi aldı. Daha öğrenciyken, *Summer City* adlı bir filmde oynadı. Üç yıl sonra ise *Tim* adlı daha önemli bir filmde gerizekâlı bir genç adamı oynayarak, Avustralya'da Oscar'a eşit bir ödül aldı. Bu rolü, genç yönetmen George Miller'ın gözüne çarptı. Ve onu *Mad Max* adlı futurist bir fantezi için başrole seçti. Kaba güce teslim olmuş geleceğin dünyasında, motorlu bir ekibin düzenin son kırıntılarıyla çatışmasını anlatan filmde Gibson, deri giysileri, rüzgârda uçuşan uzun saçları, delici bakışlarıyla vahşi bir dünyanın etkileyici rüyalar, daha doğrusu karabasanlar prensi gibiydi. Bu ve başarısı üzerine ardından gelen ikinci film, onu birden tüm dünyanın dikkatine sundu.

Mel Gibson

Bir diğer Avustralyalı yönetmen, Peter Weir, bu yeni doğan yıldıza daha ciddi roller getirdi. *Gallipolu – Gelibolu* adlı filmde Mel, taa Avustralya'dan kalkarak çok uzaklara, Çanakkale boğazına gelen ve burda kendilerini beklenmedik bir fırtına ve Mustafa Kemal güçlerinin inanılmaz savunması karşısında bularak pıtrak gibi dökülen Anzaklardan birini oynadı. Yine Weir'ın *Tehlikeli Yıl*'ında ise kendisini Endonezya'daki kanlı olaylara karışmış bir Avustralyalı gazeteci olarak buldu ve Sigourney Weaver'le birlikte zor anlar yaşadı. ABD'de çektiği üçüncü bir *Mad Max*'te bu kez Tina Turner'la oynadıktan sonra, artık bu seriyi kapattı. Onu bundan sonra uluslararası bir kariyer bekliyordu.

Ünlü *Mutiny on the Bounty* filminin üçüncü çevrimi olan *The Bounty*'de, Gibson vaktiyle Clark Gable ve Marlon Brando'nun oynadıkları rolü yüklendi: iyi bir işaret!... Mark Rydell yönetiminde *Nehir* ve Avustralyalı kadın yönetmen Gillian Armstrong yönetiminde *Mrs. Soffel* gibi düzeyli filmler çekti. Ama bunların hiçbiri onu bir star yapacak gibi değildi. Sonra, Richard Donner'in *Lethal Weapon – Cehennem Silahı* filmi geldi. Bu filmde, eşini kazada yitirdikten sonra intihar eğilimli biri olmuş, gözünü daldan budaktan sakınmayan, en zor anlarda bile esprisini patlatan, sanki macera filmlerinin Cary Grant'ı sayılabilecek komiser Marvin Riggs rolü, yanıbaşındaki 'marsık' Roger Murtaugh, yani Danny Glover'le birlikte onu da meşhur etti. İki zıt kahramanın birlikte dünyaya nizam verdiği çağdaş Amerikan polisiyelerinin bu ünlü ve en tipik örneği, Gibson'ın yıldızlığına giden basamaklardaki en büyük adımdı. Ve büyük ticari başarısı üzerine sanatçı iki devam filmi daha çekecek, uzun süre sonra bir dördüncüsüne de evet demekten kaçınamayacaktı.

Ancak Gibson, sadece Marvin Riggs kalıbına ve *Cehennem Silahı* esprisine indirgenecek bir oyuncu değildi. Avustralya'nun uçsuz-bucaksız bozkırlarında ve insan ilişkileri henüz sıcak olan toplumunda gençliğini geçirmiş olan sanatçı, yeni katıldığı Amerikan toplumu ve Hollywood değerleri içinde aykırı kalan ve kendi kurallarını koyan bir özel hayat ve de kariyer sürmeye başladı. Örneğin evlilik konusunu ele alalım: herkesin sürekli evlenip boşandığı ve kaçamaklar yaşadığı bir çevrede, tüm kadınların gözdesi Gibson, Robyn Moore'la evliliğini yıllardır sürdürüyor ve tam altı çocuğun babası oluyordu!...

Aynı biçimde, sinemada da hep beklenmeyeni yaptı, hâlâ da yapıyor. *Teldeki Kuş; Air America* gibi popüler filmlerden sonra, Franco Zeffirelli'nin *Hamlet*'ini kendi yapımevi Icon Productions adına çekti ve beklenmedik derecede başarılı bir Hamlet oldu. Mel Gibson'ın Hamlet olmasından alay veya küçümseme nedenleri çıkarmak isteyenlerin hevesleri kursaklarında kaldı. Ardından *Cehennem Silahı-2* veya *Daima Genç* gibi popüler filmlerden sonra, *Yüzü Olmayan Adam*'la yönetmenliği denedi. Hem kendi kendisini yönetmek gibi belalı bir işe sıvanmıştı, hem de, yaralı yüzüyle herkesin ürktüğü ve genç öğrencisiyle olan dostluk ilişkisi yüzünden iftiraya uğrayan bir öğretmenin hikâyesi gibi çetrefil bir konuyu anlatıyordu. Sonuç ise oldukça başarılıydı.

Ve Gibson, her dokunduğunu altın yapmayı sürdürüyor. *Maverick* adlı kovboy filmi parodisi, dayanılmaz bölümler içeren tam bir gişe başarısı oldu. Ardından iddialı *Cesur Yürek* geldi. Gibson bu filme her şeyini koydu: yüreğini, parasını, oyununu, ömrünün bir bölümünü... Hem yapımcılığını, hem yönetmenliğini, hem de baş oyunculuğunu yüklendiği film, doğrusu aşırı iddialı bir projeydi. Ama Gibson, bu eski çağların savaş, özgürlük ve aşk destanına inanılmaz bir sıcaklık vermeyi başardı. Eski usül savaşların gerçek yüzünü veren titiz ve akılcı yönetimi kadar, İskoç özgürlük savaşçısı William Wallace'e verdiği kimlik de övgüye değerdi. Filmi her ülkede hasılat rekorları kırdığı gibi, tam 10 dalda Oscar adayı oldu. Gibson'ın payına da biri en iyi film, öbürü en iyi yönetmen olarak iki heykel düştü.

Casper ya da *Babalar Günü* gibi filmlerdeki küçük konuklukları veya *Pocahontas*'a sesini vermesi gibi hoşlukların yanında, Gibson artık güvenilir bir fir-

Mel Gibson, Cehennem Silahı'*nda Danny Glover ile*

ma-isim. *Ransom – Fidye; Komplo Teorisi* gibi filmlerde yine biraz kendi kendisi olan, ama yeni nüanslar getiren sempatik, geveze, biraz fıttırık aksiyon filmleri kahramanlarını oynamayı sürdürüyor. Ve her filmi çok iyi iş yapıyor. Örneğin *Komplo Teorisi*'ndeki her olay için bir komplo teorisi üreten taksi şoförü Jerry Fletcher rolü, bir deyişe göre "tam da sinirli 1990'lara göre bir kahraman!"... Şakacılığını rollerinin dışında da sürdüren Gibson, konuşmalarda iş mesleğine ve filmlerine geldiğinde birden son derece ciddileşebiliyor. Mesleği konusunda söyleşirken "sanki dinsel bir adanmışlık duygusu veriyor!"...

Bu kent yakışıklısı, bu sözü de silah gibi kullanan serüven adamı, hiç niyeti olmadığı halde *Cehennem Silahı*'nın dördüncü bölümüne evet dedi: söylenene göre, tam 40 milyon dolar karşılığında!... Ve bu paraya rağmen, filmi büyük kâra geçen bir 'hit' oldu. Gibson'ı şimdi yeni roller bekliyor. *Parker* adlı polisiye, François Truffaut'nun *Fahrenheit 451*'inin yeni çevrimi gibi tasarılar... Ama olasılıkla onu en çok heyecanlandıran, 1998 sonlarında gelen yedinci çocuğu!... Çünkü o Avustralya'daki uçsuz-bucaksız çiftliğindeki aile yaşamını, Hollywood'un tüm cilâsına yeğliyor. Ve her şeyden önce bir aile adamı, bir koca, bir baba olarak kalmayı önemsiyor.

BAŞLICA FİLMLERİ:

"Summer City" (1977 – ilk), "Tim" (79), "Mad Max" (79), "Mad Max 2: The Road Warrior – Çılgın Max-2" (81), "Gallipoli – Gelibolu" (81), "The Year of Living Dangerously – Tehlike Yılı" (83), "The River – Nehir" (84),

"The Bounty" (84), "Mad Max 3: Beyond Thunderdome – Mad Max-3" (85), "Lethal Weapon – Cehennem Silahı" (87), "Tequila Sunrise" (88), "Lethal Weapon 2 – Cehennem Silahı-2" (89), "Hamlet" (90), "Bird on a Wire – Teldeki Kuş" (90), "Air America" (90), "Lethal Weapon 3 – Cehennem Silahı-3" (92), "Forever Young – Daima Genç" (92), "The Man without A Face – Yüzü Olmayan Adam" (93 – ayrıca yönetti), "Maverick" (94), "Braveheart – Cesur Yürek" (95 – ayrıca yönetti), "Ransom – Fidye" (96), "Conspiracy Theory – Komplo Teorisi" (97), "Lethal Weapon-4 – Cehennem Silahı-4" (98), "Parker" (98), "The Million Dollar Hotel" (99). "Payback – Gününü Göreceksin" (99).

Tom Hanks

(1956-)

BU YÜZÜNDE ve tavırlarında hâlâ kolejli halini koruyan sıradan görünümlü, kıvırcık saçlı Amerikalı, aptallığın moda, gözde ve zirvede olduğu bir çağın yepyeni kahramanına, Forrest Gump'a kimliğini vererek 'gumpisme'in kurucusu oldu!... Ama o, aynı ölçüde *Big*'in büyümemiş kişisi, *Philadelphia*'nın AIDS'den ölen avukatı, er Ryan'ın peşindeki yüzbaşı John Miller... Kısacası çağdaş kimliklerimizin en iyi taşıyıcılarından biri...

Tom Hanks, dağılmış bir ailenin çocuğu olarak yetişti: ana-babası o beş yaşındayken ayrıldılar. California doğumlu Tom, gezgin bir aşçı olan babayla kaldı. Yarım düzine kadar okul değiştirdikten sonra, Oakland'a yerleştiler ve Tom, lise çağında oyunculuğa karşı ilgi duydu. O yaştan sinirli bir genç olan Tom, sinirsel enerjisini okuldaki oyunlara kanalize ederek boşalıyordu. Bu onun aktörlüğünün en itici gücünü oluşturacaktı. Daha sonra gittiği Chabot College, oyunculuğa eğilimini pekiştirdi. Özellikle bir Eugene O'Neill oyunu olan "The Iceman Cometh"in okuldaki temsilini izledikten sonra ne denli etkilendiğini ve kesin oyuncu olmaya karar verdiğini anlatır.

Hanks, sonra Sacramento'daki California State University'ye gitti. Çehov'un "Vişne Bahçesi"ndeki oyunu, ona Ohio'da yapılan Büyük Göller Shakespeare Festivali'ne katılma imkânı getirdi. Ve "Hırçın Kız"da mükemmel bir Grumio oldu. Okulu bırakarak trupa katıldı ve üç yıl üst üste Shakespeare oyunlarında rol aldı. Sonra New York'a geçti. Ve rol peşinde koşmaya başladı. 1980'de ise *He Knows You're Alone* adlı bir filmde gözüktü. Asıl şansı, "Bosom Bodies" adlı bir TV komedi dizisiyle geldi. İki yıl süren bu başarılı dizi, onu özellikle genç seyirciye tanıttı. Ardından *Taxi; Aşk Gemisi; Aile Bağları; Happy Days* gibi diğer popüler diziler geldi. Ve sonra Ron Howard'ın *Splash* filminde beklenmedik bir başrol... Daryl Hannah'nın oynadığı bir denizkızına âşık olan bir adamın öyküsü... Hanks'in yıllar boyu TV'de geliştirdiği komedi yetenekleri çok yerli-yerindeydi ve bu filmi bir gişe başarısı haline getirdi.

Bu çıkıştan sonra, Hanks rollerini doğrusu pek iyi seçemedi. *Bachelor Party; Volunteers; The Money Pit* hemen unutulan filmlerdi. Penny Marshall'ın 1988'deki filmi *Big – Büyük* ise ona yeniden tüm kapıları açtı. Bu filmdeki bedeni gelişmiş, ama aklı hâlâ çocuk kalmış genç adam rolü, dayanılmaz derecede sevimliydi. Sanki *Forrest Gump*'ın bir alıştırması olan bu rolle, ilk kez bir Oscar adaylığı da aldı.

Tom Hanks

Punchline'da kendikendini yiyen bir 'stand up' komiği oynadı. *Turner and Hooch*'da ise Amerikan polisiyelerini bir güzel hicvetti: yanındaki 'zıt karakterde' arkadaşı bir köpekti!... *Joe Versus theVolcano – Volkana Karşı* ve hemen ardından gelen *Bonfire of the Vanities – Şenlik Ateşi*, onu hiçbir yere götürecek gibi değildi. Gerçekten de günümüz sinemasında yeni bir aktörün, mesleğini eski dönemdeki gibi tam bir güvence altında tutması, hep iyi senaryolar ve iyi roller bulması, olanaksız denecek kadar güçtü. Tom Hanks de kısa, ama inişli-çıkışlı kariyerinde bunun deneyimini çok iyi yaşadı.

Allahtan 1993'ten itibaren iyi hikâyeler, iyi senaryolar ve iyi roller gelmeye başladı. *A League of Their Own – Kızlar Sahada*, aslında bir kadın filmiydi, ama Tom Hanks'in tüm hikâyenin odak noktası olduğu da gözden kaçmıyordu. *Sleepless in Seattle – Sevginin Bağladıkları*, kahramanlarının tüm film boyunca karşılaşmadıkları alışılmadık bir aşk öyküsüydü. Sinema olarak çok başarılı değil, ama özellikle romantiklere seslenen bir kitle filmi... Ve hemen ardından, Jonathan Demme'in *Philadelphia*'sı geldi. Beyazperdede AIDS olayına ve bundan en büyük zararı gören eşcinsellere ilk kez marjinal sinema sınırlarını aşan bir büyük Hollywood yapımı çerçevesinde eğilme çabası... Demme'in bu alanda ödün vermeyen özenli, duyarlı ve içten tutumu... Ve Tom Hanks'in ilk kez bir eşcinseli oynayan star kişiliğine ek olarak, ölümcül hastalığın çeşitli evrelerini ustalıkla veren son derece denetimli oyunu... Ardından kaçınılmaz başarı, bir Oscar ödülü...

Hanks'in bu ödülü alırken yaptığı konuşma, Oscar tarihinin en dokunaklı, en hüzünlü konuşması sayılıyor. O yıl (1993 yılı), aralarında Hollywood'un kimi ünlü adlarının da bulunduğu sayısız ünlü-ünsüz kurbanı anmak için özel bir anlam kazanan ve herkesin göğsünde AIDS'le mücadeleyi temsil eden bir kırmızı kurdela parçası taşıdığı bu törende, Hanks bir ara şöyle demişti: "Bu filmdeki çabamı daha da güzelleştiren bir şey var: cennetin yollarını dolduran o melekler kalabalığı... Onların bazılarını tanıyoruz... Ve bu salondaki kırmızı kurdelalardan her biri, onların bin tanesini temsil ediyor." Ve elbette dakikalarca alkışlanmıştı.

Sanatçının başarısı sürdü. Hemen ardından gelen Robert Zemeckis'in *Forrest Gump*'ında, Amerikan yakın tarihini kat'eden, tümüyle aptal, hatta gerizekâlı Forrest'i oynadı. Ama gerizekâlı olması, kimi olağanüstü raslantıların da etkisiyle, onun birçok önemli kişiyi (örneğin tüm Amerikan başkanlarını ya da Elvis ve-

Tom Hanks
Er Ryan'ı
Kurtarmak*'ta*
Matt Damon'la

ya John Lennon'ı) bizzat tanımasını, kimi fikirleriyle ciddiye alınmasını, giderek son derece zengin olup bir insanın isteyebileceği her şeye erişmesini engellemiyordu. Forrest Gump, Jerzy Kozinski-Hal Ashby-Peter Sellers'ın ortak yaratışları Chance Gardener'in çağdaş bir uzantısıydı ve özellikleri, yüzyıl sonlarının kolektif çılgınlığına çok iyi denk düşüyor, hatta filmden sonra aptalların yükseliş olasılığına dayalı 'gumpisme' felsefesinin atılan temellerinden bile söz ediliyordu!... Yüzündeki saf ifadeyle bu olağanüstü zor rolü baştan sona ayakta tutan Hanks de bir ikinci Oscar alıyordu. Oscar tarihinde Spencer Tracy'den sonra iki yıl üst üste ödülü alan ikinci erkek oyuncu olarak...

Hanks, daha sonra Ron Howard'ın *Apollo 13*'ünde yine ilginç bir rol çizdi: astronot Jim Lowell'ı oynadı.Ve yeni bir Oscar adaylığı daha aldı.

Sonra uzun zamandır gönlünde yatan bir işi gerçekleştirdi: senaryosunu da yazdığı *That Thing You Do*'yu yönetmen olarak çekti. Jonathan Demme'in de yüreklendirmesiyle giriştiği bu filmde, Pennsylvania'nın küçük bir kasabasındaki The Wonders adlı bir rock grubunun öyküsünü anlatıyordu. Film, doğrusu pek ses getirmedi. Ama anlaşılan hiç de kötü bir başlangıç değil...

1997 yılı içinde TV'ye ağırlık veren ve art arda birisini yönettiği iki TV filminde oynayan Hanks, sinemaya dönüşünde, Mike Nichols'ın *Kirli Yarış*'ında başkan Clinton-benzeri bir rolü istediği halde alamadı: Steven Spielberg'e söz vermişti ve bir yıla yakın zamanını, onun *Er Ryan'ı Kurtarmak* filmine adadı. Bu filmde, kendisini Normandiya çıkarması cehennemi ve onu izleyen savaşın içinde bulan yüzbaşı John Miller rolü, ona kesinlikle bir Oscar adaylığı daha getirecek. Bu beşinci adaylığından bir üçüncü Oscar çıkar mı? Onu da zaman gösterecek. Hanks ise art arda projelerle yüklü: *Sevginin Bağladıkları*'na benzer bir romantik hikâye olan *You've Got Mail*'de yine Meg Ryan'la bir araya geldi. Daha sonra, ilkinde olduğu gibi ikinci *Oyuncak Hikâyesi*'ne de sesini verecek, Martin Scorsese'in çekeceği bir biyografide Dean Martin'i canlandıracak, *The Passion of Richard Nixon*'da başkan Nixon olacak, belki Forrest Gump'ın yeni serüvenlerini canlandıracak... Vs, vs...

Hanks, aktris Samantha Lewes'le evlenip ayrıldıktan sonra, yine oyuncu olan Rita Wilson'la sakin bir evliliği sürdürüyor. O, kuşkusuz ki bir dönemin Gary Cooper, Cary Grant, Spencer Tracy gibi büyüklerinin kumaşından... Ama bana kalırsa en çok Henry Fonda ve James Stewart'ı anımsatıyor. Onların sıradanlığına, gündelik adam görüntüsüne, yumuşak ve rahatlatıcı oyun tarzına sahip. Ve sanırım kuşağının en yetenekli oyuncusu olarak, daha çok ileri gidecek...

BAŞLICA FİLMLERİ:

"He Knows You're Alone" (1980 – ilk), "Splash!" (84), "The Money Pit" (86), "Dragnet" (87), "Punchline" (88), "Big – Büyük" (88), "Turner and Hooch" (89), "Joe versus the Volcano – Volkana Karşı" (90), "The Bonfire of the Vanities – Şenlik Ateşi" (90), "A League of Their Own – Kızlar Sahada" (92), "Philadelphia" (93), "Sleepless in Seattle – Sevginin Bağladıkları" (93), "Forrest Gump" (94), "Apollo 13" (95), "That Thing You Do" (96 – ayrıca yönetti), "Saving Private Ryan – Er Ryan'ı Kurtarmak" (98), "You've Got Mail – Mesajınız Var" (98), "Dino" (99).

Jodie Foster
(1962-)

DAHA 13 YAŞINDA bir yıldız olup Oscar'a aday gösterilen, 30'una gelmeden iki Oscar ödülünü cebe atan, filmlerini seçmedeki dikkati kadar yönetmenliğe sıvanmadaki inadıyla da dikkat çeken, her konuda özgür, bağımsız ve cesur, babasını açıklamak zahmetine girmediği bir çocuk yapmakta sakınca görmeyen, çağımızın harika çocuğu, iyi oyuncusu, üstün zekâlı starı...

Hep Sharon Stone'un zekâsından ve yüksek IQ'sundan söz edilir! Ama bence Jodie Foster'in zekâ düzeyi mutlaka ondan yüksektir!... Hollywood tarihinin gördüğü en akıllı ve kişilikli sanatçılardan biri izlenimi bırakmıştır: belki modern bir Bette Davis... Fransızca eğitimi ve kültürü almıştır: belki bu nedenle, kırk yıllık Hollywood'a yeni âdetler getirmiş, örneğin Catherine Deneuve gibi babasız bir çocuk dünyaya getirmeye girişmiştir. Üstelik Deneuve evlenmemiş olsa da çocuklarının babalarını açıklamıştı. Jodie ise bunun hiçbir önemi olmadığını söylüyor!...

Onun bir sinema canavarı olacağı küçük yaştan belli olmuştu. Alicia Christian Foster adıyla emlakçı Lucian ve reklamcı Evelyn Foster'ın dört çocuğundan biri olarak Los Angeles'da doğan Jodie, daha üç yaşında okumaya başlamış, aynı yıl Disney'in bir TV filminde rol almıştı. Sekiz yaşına geldiğinde, tüm ülke onu Disney'in TV filmlerinden ve sayısı 40'ı bulan TV reklam kampanyalarından tanıyordu. Babası dört çocuğu annenin başına bırakıp gitmişti ve Evelyn, reklamcılık işini bırakıp kendisini yetenekli kızının ve kardeşlerinin okul ve iş hayatına adamıştı. Kardeşi Buddy'yle birlikte TV'ye çıkıyorlardı ve Jodie, tek başına tüm aileyi geçindirecek kadar para kazanıyordu. 1972 yılında Disney firması onu ilk sinema filminde oynattı: *Napoleon and Samantha.* Ardından *Tom Sawyer; Alice Artık Burada Oturmuyor; Echoes of A Summer* gibi filmler geldi.

Foster, Martin Scorsese'den *Taksi Şoförü* için öneri aldığında, 12 yaşına karşın ardında oldukça deneyimi olan bir genç oyuncuydu. Bu filmde uyuşturucu yüzünden bedenini satan çocuk fahişe Iris'i oynuyor ve Robert de Niro'nun oynadığı psikopat şoförün çıldırarak, tüm o New York kaldırımlarını dolduran pisliği temizlemeye girişmesinin temel nedenini oluşturuyordu. Foster, daha 13 yaşında bu rolüyle bir yardımcı oyuncu Oscar adaylığı kazandı. Harika çocuk, artık büyük oynamaya başlamıştı. Aynı yıl, Alan Parker'ın şaşırtıcı müzikali, tüm büyükleri çocukların oynadığı *Bugsy Malone* filminde de ağzı bol laf yapan gece kulübü kraliçesi Miss Tallulah'ı oynadı. Ardından gelen filmler pek önemli değildi. Ancak küçük Jodie, eğitimine ara vermeye niyetli de değildi. Los Angeles'ın tanınmış Lycée Français'sini birincilikle bitirdi, mezuniyet konuşmasını da kusursuz bir Fransızca'yla yaptı. Arada sık sık yolculuğa çıkıyor, Avrupa'ya gidiyordu. 1977 yılında Fransa'da çektiği *Moi, Fleur Bleue* filminde Fransızca konuştu. O arada Kanada veya İtalya'da da birer film çevirdi. Yine o yıllarda *Paper Moon* adlı bir TV dizisinde oynamak için de vakit ayırabildi.

Jodie Foster, ilk ününü yaptığı Taksi Şöförü *filminin setinde, Robert De Niro ve Martin Scorcese ile birlikte*

Foster, 1980 yılında seçkin Yale Üniversitesi'ne girdi. Seçtiği alan, edebiyattı. Oyunculuğu asla eğitim konusu olarak seçmemişti: o doğuştan oyuncuydu. Üniversitede iken de ilgi çekiyordu, ancak sinema etkinliklerini azaltmıştı ve pek ortalarda gözükmek istemiyordu. Ne var ki kader buna olanak vermedi. 1981 yılında, başkan Ronald Reagan'a yapılan bir suikast girişiminin faili olarak yakalanan akli dengesi bozuk John Hinckley, genç sanatçıya *Taksi Şoförü*'nden beri âşık olduğunu ve bu işe onun ilgisini çekmek için giriştiğini açıkladı. Herkes olayın üzerine atladı ve Foster, hiç istemediği halde manşetlere çıktı. Aktris neden sonra sessizliğini bozdu ve aylık "Esquire" dergisinde "Why Me?" adlı bir yazı yayımladı. Sonradan bunun hayatının en zor dönemi olduğunu ve hem Hinckley'den korkusunun, hem medyada tatsız şekilde manşete çıkışının kendisine ne zor günler geçirttiğini açıklayacaktı.

Foster 1985 yılında Yale'den başarıyla mezun oldu. Ancak sinema hayatı bir kısır noktaya gelmişti. Tony Richardson yönetiminde çektiği John Irving uyarlaması *Hotel New Hampshire* ilginçti. Ama *Mesmerized; Siesta; Stealing Home* vb. filmler için aynı şey söylenemezdi. 1988 yılında, Jonathan Kaplan'ın *Accused – Sanık* filmi her şeyi değiştirdi. Bu filmde tecavüze uğrayan ve Amerikan hukuk sistemi içinde beklediği adaleti bulamayan genç kadın rolü, ona bir Oscar getirdi. Ardından kaç zamandır yapmak istediği şeyi yaptı, *Little Man Tate – Küçük Adam* filminde hem oynadı, hem de filmi yönetti. Filmin hikâyesi sanki kendi

çocukluğuydu: bir dâhi olan ve ailesinin bu durumda ne yapacağını şaşırdığı bir küçük adamın öyküsü... Foster konuya yabancı değildi, filmi özenle yönetti ve hatırı sayılır bir yönetmenlik başarısı kazandı.

Hemen arkasından *Kuzuların Sessizliği* geldi. Jonathan Demme'in filmi, Thomas Harris'in çok-satan gerilim romanından alınmıştı ve genç FBI kadın ajanı Clarice Starling'in, bir seri cinayet katilini bulmak için, hapiste cezasını çeken korkunç 'yamyam-katil' Hannibal Lecter'la işbirliği yapmasını anlatıyordu. Foster'ın oyunu çok iyiydi, ama yeni bir Oscar alacak kadar mı? Film, Hollywood tarihinde görülmemiş bir başarı kazandı, dört ana dalda birden (film, yönetmen, baş oyuncular) Oscar'ı aldı. Foster ve Hopkins heykellerini karşılıklı kucakladılar.

Jodie Foster

Foster daha sonra, biraz tembel bir tempoyla çalıştı. Dennis Hopper filmi *Backtrack*'i daha önce (1989'da) çevirmişti, film ancak *Kuzuların Sessizliği*'nin başarısından sonra gösterime çıkabildi. Woody Allen'ın *Gölgeler ve Sis*'inde ise konuk oyuncuydu. Richard Gere'le çevirdiği *Sommersby – Yıllar Sonra,* Mel Gibson'la çevirdiği *Maverick,* orta karar filmlerdi. Ormanda büyümüş ve konuşmayı bilmeyen bir bir kızı oynadığı *Nell*'de ise çok iyiydi: sanki yeni bir dil icat etmişti. Bu film ona yeni bir Oscar adaylığı getirdi. Ardından, bu kez kendisi oynamadan yeni bir yönetmenlik deneyimi gerçekleştirdi: *Home for the Holidays – Yılbaşı Tatili* hiç de fena bir güldürü değildi.

Ve Jodie, üç yıl kadar perdede gözükmedi. Dönüş filmi *Contact – Mesaj* oldu. Bu mistik filmdeki Tanrı'ya inanmayan, ama uzayda hayat olduğuna yemin edebilecek kadın astronot kimliğinde yine çok iyiydi. Ancak biraz yaşlanmış ve yüzünde ilk çizgiler belirmişti. *Mesaj*'dan sonra yine ortalardan kayboldu. Ama amaçsız biçimde değil: bu kez kendisini yeni bir role, anneliğe hazırlıyordu. Doğacak çocuğunun babası belli değildi, Jodie'nin de açıklamaya hiç niyeti yoktu. Erkeklerle ilişkileri zaten pek basına yansımamış, hatta lezbiyen olduğu üzerine sık sık dedikodular çıkarılmıştı. Acaba bu dâhi kadının cinselliğinde farklılık mı vardı? Şöyle demişti, bu konularda: "Kadınların cinselliğine inanıyorum. Bir kadının cinselliğini hissetmesi ve cinsel hayata başlaması olağanüstü bir olay. Birçok kadın seksten ve cinsel hayatından söz etmeyi istemiyor. Benim ise normal bir cinsel yaşamım var. Ve filmlerimde kuşağımın kadınlarını daha iyi yansıtmayı umuyorum."

Öte yandan Foster dedikodulara asla kulak asmadı, kimi söylentileri ne onayladı, ne yalanladı. Bu kez de adını Charles Foster koyduğu oğlunun babasını açıklamak niyetinde olmadığını belli etti. Özel hayatını ünü yüzünden istediği gibi yaşayamadığını düşünüyor ve şöyle diyordu: "İstediğimi yapamıyor, örneğin

ortalığa çıkamıyorum. Ama perdede istediğim her kişiliğe girebilirim, yaşayamadığım hayatları yaşayabilirim."

Foster, bir süredir yine setlerden uzak kaldı. Ama en azından yarım düzine tasarı üzerinde çalışıyor. *Flora Plum* adlı senaryoyu yönetip oynayacak. Ayrıca Margaret Atwood'un romanı *Alias Grace* de en yakın gözüken projeleri arasında.

BAŞLICA FİLMLERİ:

"Napoleon and Samantha" (1972 – ilk), "Tom Sawyer" (73), "Alice Doesn't Live Here Anymore – Alice Artık Burada Oturmuyor" (75), "Taxi Driver – Taksi Şoförü" (76), "Bugsy Malone" (76), "Candleshoe" (78), "The Hotel New Hampshire" (84), "Le Sang des Autres – Başkalarının Kanı" (84), "Siesta" (87), "The Accused – Sanık" (88), "The Silence of the Lambs – Kuzuların Sessizliği" (91), "Little Man Tate – Küçük Adam" (91 – ayrıca yönetti), "Backtrack" (92), "Shadows and Fog – Gölgeler ve Sis" (92), "Sommersby – Yıllar Sonra" (93), "Maverick" (94), "Nell" (94), "Home for the Holidays – Yılbaşı Tatili" (95 – sadece yönetti), "Contact – Mesaj" (97), "Flora Plum" (99), "Anna and the King" (99).

Brad Pitt

(1963-)

TAM 1990'LAR yakışıklısı: sarışın, sırım gibi, dayanılmaz bir tebessümü ve altın sarısı saçları olan... Ama bu kadın avcısı, aynı zamanda bilinçli bir aktör, özellikle zor, farklı ve yakışıklılığını kullanamayacağı rollerin peşinde koşan bir iyi sinema tutkunu...

Brad Pitt bu kitapta biraz da tüm bir kuşağı temsil ediyor: Tom Cruise (1962-) ve Keanu Reeves (1964-) gibi oyuncuların kuşağını... Ve kitaba girmek için en azından Tom Cruise'la göğüs göğüse çarpışıyor ve ancak son saniyede kazanıyor!... Tom Cruise da önemli bir aktör, bir star... Ancak Brad Pitt son yıllardaki çıkışları, farklı rollerdeki oyunu ve genel anlamdaki kişiliğiyle, 'son tahlilde' bana daha ilginç gözüküyor. Bilmem yanılıyor muyum?

Oklahoma'nın Shawnee yöresinde doğan sanatçı, bir taşımacılık firması yöneticisinin oğluydu. Brad ve biri kız iki kardeşi, küçük yaştan itibaren iyi okuyan, pazarları kiliseye giden, ailelerine saygılı tipik birer 'derin Amerika' genci olarak yetiştirildiler. Liseden sonra Brad, Missouri'deki Columbia üniversitesine giderek gazetecilik ve grafik eğitimi gördü. Ama mezuniyetine az kala, her şeyini küçük spor arabasına atarak Hollywood yolunu tuttu. Çok yakışıklıydı ve kızlardan bunu duymaktan usanmış olmalıydı. Ama bu komplimanlar, ona olasılıkla 'artist' olabileceğini de telkin etmişti. Ne var ki ailesine gerçeği söyleyemedi: Pasadena kolejinde sanat okuyacağını söylemeyi daha uygun gördü.

İlk rolü, *Dallas* TV dizisinde Priscilla Presley'in boy-friend'i olmaktı.

Sonra sinemada küçük roller geldi: *Cutting Class; Happy Together, Across the Tracks – Kenar Mahalle...* Ancak bu filmlerdeki başarısından çok, kadın kalplerini tavlamadaki başarısı daha ön plandaydı: zenci güzel Robin Givens'ten sonra yıldız adayı Jill Schoelen, ordan da yepyeni ve parlak oyuncu Juliette Lewis, art arda yaptığı fetihler olacaktı. Lewis'le flörte başladıklarında, genç kız sadece 16 yaşındaydı üstelik!... Brad şöyle diyordu: "Bende kalp hikâyelerinin bini bir para!"

Brad Pitt

Özel hayatının dışında perdeden kadınları fethetmesi ise, ancak Ridley Scott'un *Thelma ve Louise* filminden sonra mümkün olacaktı. Bu filmde, Geena Davis'e ilk kez cinsel zevki ve orgazmı tattıran, ama sonunda tüm parasını alıp kaçan yol serserisi rolünde ilk kez dikkatleri çekti. Bu tipik Amerikan yakışıklısı, aynı zamanda oyuncu yeteneğine de sahipti ve Hollywood, bunu fark etmekte gecikmeyecekti.

The Favor; Johnny Suede gibi filmlerin ardından, ilginç canlandırma sineması örneği *Cool World – Yalan Dünya* geldi. Brad bu filmin sayılı gerçek insanlarından biriydi: bir polis... Ve filmin fantezi dünyasında çok iyi yol alıyordu. Robert Redford'un yönettiği *Bizi Ayıran Nehir*'de, bir vaizin iki oğlundan birini oynadı. Dominic Sena'nın kült-filmi *Kalifornia*'da ise psikopat bir genç adamı canlandırıyordu. Rolündeki başarısı şaşırtıcıydı: sevgilisi Juliette Lewis'le birlikte, ürkünç bir çağdaş Bonnie ve Clyde oluşturdular ve seyircinin yüreğini ağzına getirdiler. Tony Scott'un *True Romance – Çılgın Romantik*'inde konuk oyuncu olarak gözüktükten sonra, *Legends of the Fall – İhtiras Rüzgârları*'nda Anthony Hopkins'le karşılıklı etkileyici bir baba-oğul oldular. Pitt, bir TV dizisi havasındaki bu filmden de yeni hayranlar kazanarak çıkmayı bildi.

Pitt, artık genç kızların gözdesi ve çağdaş sinemanın genç idollerinden birisiydi. "People" dergisi geleneksel "En Seksi Erkek" soruşturmasında onu birincilik tahtına oturtuyor, her yerde fan kulüpleri kuruluyordu. Ona yapılabilecek en güzel komplimanlardan birini, şarkıcı Melissa Etheridge yapmıştı: "Bir gece bizler, yani bir grup lezbiyen oturuyorduk ve basketbol oynayan bir grup genç adamı seyrediyorduk. İçlerinden biri de Brad Pitt'ti. Ve hepimiz şunda anlaştık: o bizim alışkanlıklarımızı kökünden değiştirebilirdi!"

Ama lezbiyenleri kışkırtacak kadar yakışıklı olmak bile Brad Pitt'i ilgilendirmiyordu. O farklı rollerin, bir meydan okuma oluşturacak kimliklerin peşindeydi. Bu yüzden, art arda farklı, şaşırtıcı, giderek irkiltici filmlerde oynamaktan çekinmedi: yerleşik ününü ve genç kızlar nezdindeki süksesini tehlikeye atabilecek roller... Neil Jordan'ın Anne Rice'ın kültleşmiş romanından uyarladığı *Vampirle Görüşme*'de, baş vampir Lestat'ın (ki bir başka yakışıklı, Tom Cruise oynuyordu) baştan çıkardığı Louis'yi oynadı: bu eşcinsellik duygusuyla örülü garip ve ürkünç hikâye boyunca, insancıl niteliklerini koruyan tek vampir!... Ardından gelen Terry Gilliam'ın *12 Maymun*'unda, tüm dünya nüfusunu yok eden bir salgın

hastalık sonucu yeraltında yaşamaya mahkûm edilmiş insanların arasındaki aklını yitirmiş bir genç adamı oynuyor ve film boyunca seyircisinin karşısına nerdeyse tanınmaz bir görünümde çıkarak, hemen yalnızca oyunculuğuna sığınıyordu. Ve ilk kez oyunculuk başarısı resmi bir onaya kavuşuyor ve Pitt, bir Oscar adaylığı kazanıyordu.

Bu çabası, David Fincher'ın yine kültleşen filmi *Seven – Yedi* ile sürdü. Bu iç kaldırıcı, kasvetli, karanlık bir atmosferle yüklü çağdaş kara-film başyapıtında Pitt, zenci Morgan Freeman'la birlikte bir dizi mantıksız ve korkunç cinayetin çözümünü arayan ve gerçeğe adım adım yaklaşan bir genç polisi oynadı. Yine o klasik güzelliğini ikinci plana atmış, 'glamour' içermeyen bir rolde yeteneğine güvenmişti. Ve sonuç yine mükemmeldi.

Pitt, sonra Barry Levinson'ın kalabalık kadrolu *Sleepers – Kardeş Gibiydiler*'inde oynadı. Alan J. Pakula'nın *The Devil's Own – Sessiz Düşman*'da karizmatik bir IRA teröristini canlandırdı ve Harrison Ford'la başbaşa bir oyun verdi. Daha sonra Jean-Jacques Annaud'nun tartışmalı *Tibet'te Yedi Yıl*'ını çevirdi. Ve günümüzün gözde, âdeta 'moda' inancı Budizm ve Dalay Lama kişiliğine bu iddialı yaklaşım için de, yaşamının (yedi değilse de) en azından bir yılını verdi. Film belki çok iyi değildi, ama onun oynadığı Avusturyalı seyyah ve araştırmacı Heinrich Harrar, Alman aksanından farklı fiziğine ve oyununa dek kusursuzdu: belki de perdedeki en iyi rolü... Artık film başına en azından 10 milyon dolar alan Pitt, en son *Meet Joe Black*'te karşımıza geldi.

Pitt, görüldüğü gibi fiziğini kullanmak istemiyor, kullanmıyor, hatta nerdeyse ona karşı mücadele veriyor: onu ikinci plana atıp aktörlüğüyle, oyun gücüyle

Brad Pitt, Tibet'te Yedi Yıl'*da*

ayakta kalmak için... Onun kadar yakışıklı bir oyuncu için bundan güzel bir referans olabilir mi? Son iki-iki buçuk yılını *Yedi*'deki oyun arkadaşı Gwyneth Paltrow'la geçiren sanatçı, en son ondan da ayrıldı. Tam evlilik lafları edilirken gelen bu ayrılık kararı, hayranlarını şaşırttı. Ama Pitt sanki daha işin başında: fethedeceği çok kalp ve oynayacağı çok rol var... O geleceğin en parlak yıldızlarından biri... ve umarım ki beni yanıltmaz!...

FİLMLERİ:

"The Dark Side of the Sun" (1988 – ilk), "Cutting Class" (89), "Happy Together" (89), "Across the Tracks – Kenar Mahalle" (91), "Thelma and Louise" (91), "The Favor" (91), "Johnny Suede" (91), "A River Runs Through It – Bizi Ayıran Nehir" (92), "Kalifornia" (93), "True Romance – Çılgın Romantik" (93), "Legends of the Fall – İhtiras Rüzgârları" (94), "Interview with the Vampyre – Vampirle Görüşme" (94), "Seven – Yedi" (95), "12 Monkeys – 12 Maymun" (95), "Sleepers – Kardeş Gibiydiler" (96), "The Devil's Own – Sessiz Düşman" (97), "Seven Years in Tibet – Tibet'te Yedi Yıl" (97), "Meet Joe Black" (98), "Marching to Valhalla" (99), "The Fight Club – Dövüş Kulübü" (99), "Waking up in Reno" (99).

Nicolas Cage

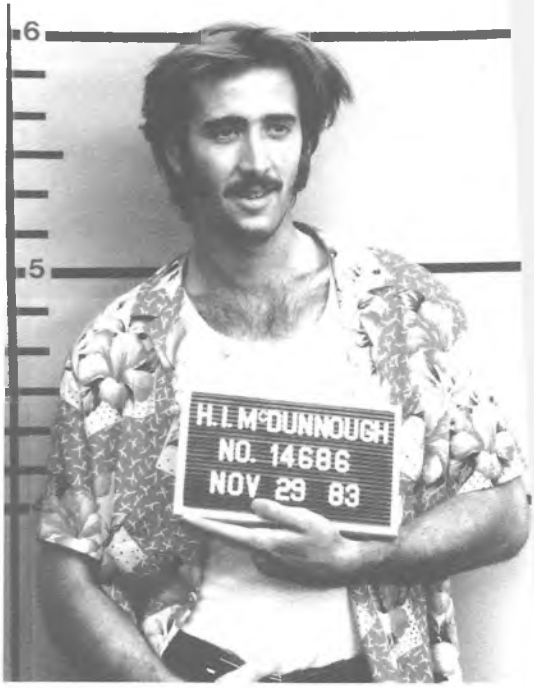
(1964-)

ROLLERİNİ sanki frenetik bir halde, düş görür gibi, varlığını tümüyle bağlayarak, klasik deyimiyle (ama burda bu deyimin de ötesi) yaşayarak oynayan çağın en büyük oyuncularından, Coppola adını bir yana bırakıp kendi kişiliğiyle zirveye çıkmayı deneyen ve başaran oyuncu, Sailor Ripley, Michael, Ben Sanderson ya da Castor Troy kişiliklerinin unutulmaz canlandırıcısı... (Roller hangi filmlerdeydi? Yazıda belirlenecek!)

Nicolas Cage, Nicolas Coppola adıyla Los Angeles'te, edebiyat öğretmeni August Coppola ve dansçı-koreograf Joy Vogelsang'in oğlu olarak dünyaya geldi. Çocukluğu, annesinin uzun süren sinir krizleriyle hüzünlü biçimde geçti. İki erkek kardeşiyle birlikte babalarından ilk sinema, sanat ve edebiyat sevgilerini aldılar. Babası, yönetmen Francis Ford Coppola'nın kardeşiydi ve çocuklar sık sık bu ünlü amcayı ziyarete giderlerdi. Nicolas 15 yaşında San Fransisco'daki bir yaz kursunda oyunculuk dersleri aldı. Sonra liseden ayrılarak oyunculuk serüvenine atıldı. 1980-1981 yıllarında, kendisine TV dizisi *The Best of Times*'da iş bulmuştu. Ve daha 20 yaşında bile değildi.

1980'lerin başlarında Nicolas, Hollywood'da iş arayan genç bir oyuncu adayıydı. 1982'deki ilk filmi *Fast Times at Ridgemont High* yapımını Nicolas Coppola adıyla çevirmişti. 1983'lerden itibaren çekeceği filmlerde ise Nicolas Cage adını kullanacaktı. Bu isim, pek sevdiği çizgi-romanlardan birinin kahramanı olan Luke Cage'den aklına gelmişti!... Başrolünde oynadığı *Valley Girl* önemsizdi.

Ama üçüncü filmi, ünlü akrabasının çektiği *Rumble Fish – Siyam Balığı,* Cage'e ilk dikkat çeken rolünü getirdi. Coppola'nın hemen öncesindeki *Outsiders – Sokaktakiler*'le üst üste çektiği bu film de, öteki gibi çağdaş gençliğe ve onun davranış biçimlerine dışavurumcu bir üslup ve varoluşçu bir gözle bakan çarpıcı bir yapımdı. Ve Mickey Rourke, Matt Dillon, Vincent Spano, Larry Fishbourne için yaptığını Cage için de yaptı: onu dikkatlere sundu.

Nicolas Cage

Cage'in upuzun boyu, Robert Mitchum'dan beri sinemanın en uykulu gözleri olan koyu yeşil gözleri vardı. Klasik anlamda yakışıklı sayılmazdı. Ancak az görülmüş bir oyunculuk hırsı vardı ve sinemada bir yerlere geleceğine daha genç yaştan inanmıştı. Sonra yine kimi Coppola filmleri geldi: *The Cotton Club,* Cage'e pek bir şans vermedi. *Peggy Sue Evlendi* ise 'geleceğe dönüş' serisine benzeyen bir hikâye içinde Cage'e Kathleen Turner'ın gençlik aşkı ve 20 yıllık kocası olarak iki ayrı rol getirdi. Sonuç ikisi açısından da çok iyiydi. Ancak Nicolas Cage'e o yıllarda asıl uğur getiren film, Alan Parker'ın *Birdy*'si oldu. İtalyan kökenli Al Columbato, filmde Vietnam savaşına katılmış ve ciddi bir ruhsal dengesizlikle dönmüş Birdy'nin (Matthew Modine) okul ve savaş arkadaşıydı. Ve arkadaşının yattığı akıl kliniğine onu iyileştirme umuduyla çağrılıyordu. Bu dokunaklı arkadaşlık, sevgi ve ruh yalnızlığı filminde, iki genç oyuncu da çok iyi oynadılar ve sinemaya gerçek adımlarını attılar.

Cage'in oyun tarzı ve rollerine asılma olayı yavaş yavaş beliriyor ve onu zor roller için aranan biri haline getiriyordu. Oyuncu, Cher'in araya girmesiyle, onun başrolde oynadığı Norman Jewison filmi *Moonstruck – Ay Çarpması*'ndaki kalp hırsızı Ronny Cammameri rolünü aldı ve çok başarılı oldu. Coen kardeşlerin en komik filmi sayılabilecek olan *Arizona Junior*'da çocuk sahibi olamayan ve karısıyla birlikte bir bebek kaçıran saf, giderek hafif gerizekâlı eski bir suçluyu canlandırıyordu. Ve oyunu, filmin boşanmış komedi havasıyla son derece denk düşüyordu. Arada oyunculuk tutkusuna kitaplara geçen örnekler veriyordu sanatçı: *Racing with the Moon*'da bir sahne için kolunu gerçekten bıçakla yarıyor, *Birdy*'de iki dişini çektiriyor, *Vampire's Kiss*'in bir sahnesinde bir hamamböceğini kameranın önünde canlı canlı yutuveriyordu!... Kimi 'mektepli' eski oyuncuları herhalde çıldırtacak yöntemler!...

İlginç yönetmen David Lynch, en ilginç filmlerinden *Vahşi Duygular*'daki yine hafiften gerizekâlı Sailor Ripley için ona başvurdu: kimi rollerinden sonra, bu kimlikle sanki özdeşleşmişti!... Sonuç harikaydı: bu özgün filme ancak o inandırıcılık getirebilirdi. Arada önemsiz filmlerde de oynamasına karşın, iyi roller buluyordu: Andrew Bergman'ın *Vegas'ta Balayı*'sında, sevdiği kadını azılı bir ku-

marbaza kaptıran umutsuz serseri ya da John Dahl'ın *Red Rock West*'inde rastlantı sonucu bir başkasının kimliğine bürünüp garip bir macera yaşayan işsiz-güçsüz Michael oydu. *Guarding Tess*'de Shirley MacLaine'le, *Size de Çıkabilir*'de Bridget Fonda ile sevimli birer ikili oluşturdu ve bu filmlerin popülaritesinde büyük etken oldu. Barbet Schroeder'in bir Henry Hathaway klasiği olan *Kiss of Death*'in yeni çevriminde ise, vaktiyle Richard Widmark'ın üne kavuşturduğu (ya da onu üne kavuşturan) bir psikopat rolünde, asıl filmi ve kompozisyonu unutturamadı.

Belki de Cage'e uğurlu gelen bir şehir, Las Vegas'tı. Oraya – en azından adında Vegas sözünü taşıyan – bir ikinci filmle döndü, Mike Figgis'in küçük bütçeli, bağımsız yapımı *Elveda Las Vegas*'ta kaybedecek hiçbir şeyi kalmamış ve içkiye sığınmış bir 'loser'ı, Ben Sanderson'u oynadı. Bu filmin içerdiği rol imkânını sezmiş ve o yıllardaki fiyatı olan 4 milyon dolar yerine sadece 250.000 dolar karşılığı oynamayı kabul etmişti. Küçük bir fahişeyle (Elisabeth Shue) bir şeyler paylaşan ve kurtuluşu belki de bu alabildiğine sıradan ilişkiyle gelecek olan Ben... Rolü öylesine etkileyiciydi ki, bu işten bir Oscar'la çıktı. Kendine özgü yoğun, dramatik, sanki bir saplantıyı veya bir tutkuyu veren oyun tarzı nihayet anlaşılmış ve onaylanmıştı. Doğrusu hiç de kolay olmamıştı bu...

Ve bu filmle ve Oscar'la birlikte, Cage'in Hollywood'daki statüsü değişti. O artık 'A sınıfı' bir aktördü. Bir stardı. Bu değişim belki de sinemaseverler için o kadar hayırlı olmadı: bağımsız sinema, zor ve kompleks roller, o kendine özgü küçük filmler sanki geride kalmıştı. Cage art arda üç büyük ve gösterişli filmde oynadı: Michael Bay'in gürültülü ve sürükleyici *Kaya*'sında FBI kimya uzmanı Stanley Goodspeed, Simon West'in *Con Air*'inde bir uçaktaki azılı katillere karşı duran zoraki kahraman Cameron Poe oldu. Bu filmler, onu artık çok popüler bir oyuncu, bir star haline getirmiş ve çok da iyi para kazanmıştı. John Woo'nun *Face/Off – Yüzyüze*'si ise, sanki iki ayrı Nicolas Cage'i bir ölçüde birleştirdi. Film yine gösterişli, özellikle finale doğru abartılı bir serüven filmiydi. Ama büyük bölümünde, kimliklerini değişen iki adamın hikâyesi gibi ilginç bir fikre dayanıyor ve Travolta'yla birlikte, azılı katil Castor Troy'u canlandıran Cage'in oyunundan da büyük destek alıyordu...

Cage en son *Melekler Şehri* adlı bir filmde 'ölüm meleği', bir diğer adıyla Azrail olarak karşımıza geldi. Bir kadına âşık oldu ve melekliğinden vazgeçerek, dünyaya, aramıza indi. Melek Seth rolünde Cage yine büyüleyici denecek kadar iyiydi ve bu aptalca filmin belki seyre değer tek ögesiydi. Azrail'i bile sempatik, hatta âşık olunacak biri gibi göstermek, ancak onun yapabileceği şeydi!... Sanatçı daha sonra Brian de Palma'nın *Yılan Gözler*'inde oynadı. Ardından *8 mm* ve Martin Scorsese'in yönettiği *Bringing Out the Dead* filmleri geldi. Ayrıca yeni *Superman*'da superman olacağı bildirilmişti, ama bu proje sürekli ertelendi. Cage'in artık bu rolü istemediği ve anlaşmayı iptal etmek için birkaç milyon dolar ödemeye hazır olduğu söyleniyor!...

Cage, hep hüzünlü ve rüyada yaşayan bir tip izlenimi bırakıyor. Ve insanların gelip kendisine 'biraz gülümser misiniz?' demesinden hiç hoşlanmıyor. "Kendimi çok iyi hissediyorum. Hayatımın çok iyi bir dönemindeyim. İnsanlar benim kederli göründüğümü düşündüklerinde yanılıyorlar," diyor. Birden kazanmaya

Nicholas Cage
Melekler Şehri'*nde*

başladığı serveti özellikle emlaka, yeni ve görkemli malikânelere yatırıyor. Ayrıca Avrupa yarış arabalarını ve çok şık giyinmeyi seviyor. Bir zamanlar flört ettiği Patrica Arquette'le sekiz yıl sonra yeniden bir araya geldiler ve 1995 yılında evlendiler. İki ünlü sanatçının önceki evliliklerinden birer oğulları var. Şimdi çok mutlu gözüküyor ve ilk kez bir filmde birlikte oynamayı tasarlıyorlar. Herhalde Francis Coppola da adını taşımadan zirveye uzanan yeğeniyle gerçekten iftihar ediyor!...

BAŞLICA FİLMLERİ:

"Fast Times at Ridgemont High" (1982 – ilk), "Rumble Fish – Siyam Balığı" (83), "Birdy" (84), "The Cotton Club" (84), "Peggy Sue Got Married – Peggy Sue Evlendi" (86), "Moonstruck – Ay Çarpması" (87), "Raising Arizona – Arizona Junior" (87), "Vampire's Kiss – Vampir Öpücüğü" (89), "Firebirds – Ateş Kuşları" (90), "Wild at Heart – Vahşi Duygular" (90), "Honeymoon in Vegas – Vegas'ta Balayı" (92), "Deadfall" (93), "Red Rock West" (93), "It Could Happen to You – Size da Çıkabilir" (94), "Kiss of Death – Ölüm Öpücüğü" ('95), "Leaving Las Vegas – Elveda Las Vegas" (95), "The Rock – Kaya" (96), "Con Air" (97), "Face/Off – Yüzyüze" (97), "City of Angels – Melekler Şehri" (98), "Snake Eyes – Yılan Gözler" (98), "8 mm." (98), "Bringing Out the Dead" (99).

Julia Roberts
(1967-)

SİNEMANIN EN son Külkedisi, uzun ve zarif bacakları üzerinde ceylan gibi seken, kocaman ağzı, sonsuz gülümseyişi ve dağınık uzun saçları gibi şeyleri yeni 'glamour' ölçüleri olarak kabul ettiren, gerçekten de 'özel bir kadın'...

Julia Roberts, böylece bu kitabı kapayan oyuncu olma durumunda kalır. O gerçekten de 1990'ların sinemaya armağan ettiği ve starlığı kesin olan hemen tek kadın yıldızdır. Ötekiler henüz tam anlamıyla star olmamışlardır ve başarıları olasılıkla 20. yüzyılda perçinlenecektir. Julia ise, gelecek yüzyılı bilmem ama, bu yüzyılda yapacağını yapmış, gönüllerimizi fethetmeyi başarmıştır.

Atlanta yöresinin küçük banliyö kasabası Smryna'da doğan sanatçının babası Walter Roberts, bir zamanlar satıcıydı, ancak sonradan oyunculuk merakı ağır basmış ve drama öğretmenliğinde karar kılmıştı. Annesi Betty ise sekreterlikten gelmişti. İkisinin de sanata düşkünlüğü vardı ve sonunda Atlanta'da bir 'Actors and Writers Workshop – Aktör ve Yazar Atölyesi' kurdular. Ağabeyi Eric Roberts 1956 doğumluydu ve daha beş yaşından itibaren sahneye çıkmıştı. Neden sonra gelip aralarına karışan Julia, bu mutluluğa tam olarak tanık olamadı. Dört yaşındayken ana-babası ayrıldı. Çok sevdiği babası, o dokuz yaşındayken kanserden öldü. Julia sonradan şöyle diyecekti: "Hayat üzerine tüm düşüncelerim onun ölümüyle değişti." Ve Julia, oyunculuğu pek aklına getirmeden, bir veteriner olma hayaliyle büyüdü.

Ancak liseden sonra düşüncesi değişti. Ve New York'ta oyunculuk yapan ablası Lisa'nın yanına gitti. Bir model acentasından aldığı işlerle birkaç oyunculuk kursuna katıldı, ama hiçbiri devamlı olmadı. Şöyle diyecekti: "Gerçek anlamda oyunculuk okuluna gitmedim. Birkaç sınıfa katıldım, ama benim istediğimi verebilene rastlamadım." Sinema dünyasında kendine yavaş yavaş isim yapan ağabeyi Eric'ın yardımıyla bir filmde oynadı, ne var ki film rafa kalktı ve ancak iki yıl sonra gösterildi. Arada Julia, *Crime Story* adlı TV dizisinin bir bölümünde rol aldı.

1988, onun ilk atılım yılıydı. Üst üste *Satisfaction* ve *Mystic Pizza* filmlerinde oynadı. İkinci filmdeki küçük bir kasabanın pizzacısında çalışan Portekiz kökenli garson rolü, tüm dikkatleri bu uzun boylu, dalgalı saçlı, koca ağızlı ve eşsiz tebessümlü oyuncuya çekti. Ardından gelen *Çelik Manolyalar*'daki mutsuz ev kadını rolü, daha da öteye geçerek ona bir yardımcı oyuncu Oscar adaylığı kazandırdı. Roberts birden parlamış ve geleceğin en umut veren yıldızlarından biri olmuştu.

Ama asıl başarı ertesi yıl geldi. *Pretty Woman* ilk yazıldığında, oldukça kasvetli ve kederli bir hikâyeydi. Sonra yapımcılar değişti ve yeni sahipler olan Disney firması yetkilileri, çok daha iyimser bir romantik komedi, bir tür modern Külkedisi masalı yapmaya karar verdiler. Olgun yaştaki yuppie olarak mesleğinde zor bir dönem geçiren Richard Gere, Beverly Hills kaldırımları yosması Vivian Ward olarak ise yeni parlayan Roberts seçildi. Elbette kolay olmadı bu: modern sine-

mada iyi bir rol için artık oyuncular nerdeyse birbirini paralıyordu!... Nitekim Julia rolü kapmak için "köpek gibi peşinde koştuğunu" söyler. Gary Marshall'ın filmi, elbette tümüyle bir kumardı: seyirci bu modern masalı yutacak, oyuncularla gönül bağı kurabilecek miydi? Ama zaten her başarılı film, hatta sanat yapıtı bir kumar değil midir? Kumar tuttu, *Pretty Woman – Özel Bir Kadın*'ın başarısı görkemli oldu ve ayrıca Roberts bir diğer Oscar adaylığı kazandı. Tam iki yılda zirveye çıkmayı başarmıştı.

Julia Roberts

Sonraki iki filmi de iyiydi: Joel Schumacher'in ölüm saplantılı bir gençlik grubu üzerine modern gerilimi *Flatliners – Çizgi Ötesi* ve Joseph Ruben'in evlilik melodramı *Yatağımdaki Düşman.* Ancak iki film de *Özel Bir Kadın*'ın başarısından uzak kaldı. Sonraki filmlerde durum vahimleşti: yine Joel Schumacher yönetiminde çektiği *Genç Ölmek,* eli-yüzü düzgün bir melodram olmasına karşın hiç tutulmadı. Steven Spielberg'ün *Hook* filmi ise yönetmenin tüm kariyerindeki sayılı hatalardan biri olup çıktı. O dönemde Julia, özel hayatında da fırtınalı ilişkiler yaşıyordu. *Çizgi Ötesi*'ndeki rol arkadaşı Kiefer Sutherland ile evliliklerine birkaç gün kala ayrıldılar. Nedeni, Kiefer'in bitmeyen çapkınlıklarıydı. Ve kalbi kırık Julia, Kiefer'in yakın arkadaşı, yakışıklı oyuncu Jason Patrick'te teselli aradı.

Gerek özel, gerekse mesleki yaşamında üst üste gelen aksilikler onu öylesine yıpratmıştı ki, uzun bir süre medyadan ve setlerden kaçtı. Ama basın peşini bırakmıyor ve her dakika adı birisiyle birlikte anılıyordu. O aralar şöyle demişti: "Gönül hayatım üzerine en ilginç olanı şu ki, bunun için evden ayrılmama gerek yok. Tek yaptığım gazeteleri okumak: Richard Gere'le evleniyorum, Daniel Day-Lewis'le çıkıyorum, John Kennedy Jr.'la gönül eğlendiriyorum, hatta Robert de Niro'yla bile flört ediyorum!"... İki yıl süren bu dönemde setlere sadece Robert Altman'ın *Oyuncu* filmindeki konuk oyunculuğu için döndü.

Ve 1993 yılı gelip çattı. Roberts yeniden kalabalığa karışıyor, sinema dünyasını, medyayı ve seyirciyi göğüslemeye hazırlanıyordu. Alan Pakula'nın John Grisham uyarlaması *Pelikan Dosyası* büyük bir film olmayabilirdi. Ama yeterince gerilim içeriyordu ve üstelik biraz olgunlaşmış bir Julia'yı peşinde bir kiralık katil olan kurban rolünde izlemek, gerçekten nefes kesiciydi. Aynı günlerde, hiç de yakışıklı sayılamayacak olan, hatta iyiden iyiye çirkin şarkıcı-besteci, boş zamanlarında oyuncu Lyle Lovett'le flört ediyordu, hatta bu ilişki evlilikle sonuçlandı. Yakıştırma hazırdı: Güzel Kuğunun Çirkin Ördeği ya da Güzel ile Canavar... Ama basında Canavar diye anılmak Lovett'in canına tak demiş olmalı ki, iki yıl sonra evlilikleri bitti. Ancak iyi dost kaldılar.

Roberts sonra art arda film çevirdi. Nick Nolte'yle oynadığı *I Love Trouble* –

Julia Roberts
Çizgi Ötesi'*nde*

Belayı Severim, sevimli bir gazetecilik güldürüsüydü. Robert Altman'ın *Hazır Giyim*'i ise öylesine kalabalıktı ki, ona rastlamak nerdeyse şans işiydi!... *Something to Talk About – Aşk ve Yalanlar,* pek önemli olmayan duygusal bir aile filmiydi. Ancak Woody Allen'in *Herkes Seni Seviyorum Der*'inde Woody'nin büyük aşkı olarak gerçekten çok sevimliydi. Üstelik şarkı da söylüyordu!... Bu filmdeki görece olarak küçük rolü, ona moral verdi ve saygınlık getirdi.

Sonra bir ara İngiltere dönemi geldi. Bu ülkede üst üste iki film çevirdi. İkisi de önemli yönetmenlerle... Stephen Frears'in modern bir "Dr. Jekyll ve bay Hyde" uyarlaması olan ve bu kez doktorun hizmetçisine ağırlık veren *Mary Reilly*'si, son derece düzeyli ve cesur bir edebiyat uyarlaması olmasına karşın seyirciyi hiç açmadı ve ABD'de doğru-dürüst gösterime bile çıkmadı. Neil Jordan'ın özgürlük destanı *Michael Collins*'teyse nispeten küçük bir rolü vardı ve bu da bir kitle filmi değildi. Roberts'ın süper-starlığı bu denli çabuk mu bitecekti? Hiçbir film onun adıyla iyi çalışmayacak ve erkek oyunculardaki gibi onun adıyla yola çıkan proje olmayacak mıydı?

Yanıtları 1997 yılı içinde geldi. Bunca iniş-çıkıştan sonra, Roberts yeni bir çıkışı hak etmiş olmalıydı. *En İyi Arkadaşım Evleniyor* adlı alçakgönüllü komedi, beklenmedik bir iş yaptı ve onu yeniden zirveye yöneltti. Ardından Richard Donner yönetiminde Mel Gibson'la birlikte oynadığı *Komplo Teorisi*'nin büyük başarısı geldi. Artık film başına 10 milyon dolar alıyordu: özellikle erkek megastarların yanında çok büyük para değil... Ama o artık gerçekten yerini bulmuş

ve özgüvenini kazanmış bir star... Ve sayısız proje arasında seçmeye çalışıyor. George Cukor klasiği *Kadınlar*'ın yeni çevrimi, Hitchcock klasiği *Kelepçeli Âşık*'ın yeni çevrimi, deniz serüveni *From Alice to Ocean*... Tüm bu projeleri beklerken birden sanatçının asıl ününü yaptığı romantik film projeleri öne çıktı. Ve Roberts art arda çevirdiği *Notting Hill* ve *The Runaway Bride*'la gerçek anlamda ününü tazeledi ve yeniden zirveye yükseldi.

FİLMLERİ:

"Satisfaction" (1988 – ilk), "Mystic Pizza" (88), "Blood Red" (89), "Steel Magnolias – Çelik Manolyalar" (89), "Pretty Woman – Özel Bir Kadın" (90), "Flatliners – Ölüm Çizgisi" (90), "Sleeping with the Enemy – Yatağımdaki Düşman" (91), "Dying Young – Genç Ölmek" (91), "Hook" (91), "The Player – Oyuncu" (92), "The Pelican Brief – Pelikan Dosyası" (93), "I Love Trouble – Belayı Severim" (94), "Pret-a-Porter – Hazır Giyim" (94), "Something To Talk About – Aşk ve Yalanlar" (95), "Everyone Says I Love You – Herkes Seni Seviyorum Der" (96), "Mary Reilly" (96), "Michael Collins" (96), "Conspiracy Theory – Komplo Teorisi" (97), "My Best Friend's Wedding – En İyi Arkadaşım Evleniyor" (97), "StepMom – Omuz Omuza" (98), "Notting Hill – Aşk Engel Tanımaz" (99), "The Runaway Bride – Kaçak Gelin" (99).

Alfabetik Oyuncular Dizini

ADJANI, Isabelle, 523
ANDREWS, Julie, 416
ARLETTY, 73
ASTAIRE, Fred, 79

BARDOT, Brigitte, 405
BARRYMORE, John, 17
BEATTY, Warren, 426
BELMONDO, Jean-Paul, 398
BERGMAN, Ingrid, 199
BOGARDE, Dirk, 268
BOGART, Humphrey, 83
BRANDO, Marlon, 298
BRYNNER, Yul, 204
BURTON, Richard, 316

CAGE, Nicolas, 544
CAGNEY, James, 87
CHANEY, Lon, 22
CHAPLIN, Charlie, 38
CHEVALIER, Maurice, 34
CLIFT, Montgomery, 257
COLBERT, Claudette, 128
CONNERY, Sean, 361
COOPER, Gary, 98
CRAWFORD, Joan, 117
CROSBY, Bing, 109

DAVIS, Bette, 157
DAY, Doris, 304
DE HAVILLAND, Olivia, 217
DE NIRO, Robert, 473
DEAN, James, 373
DELON, Alain, 419
DENEUVE, Catherine, 477
DEPARDIEU, Gérard, 499
DIETRICH, Marlene, 101
DOUGLAS, Kirk, 222
DOUGLAS, Michael, 484
DUNAWAY, Faye, 465

EASTWOOD, Clint, 365

FAIRBANKS, Douglas, 24
FERNANDEL, 112
FLYNN, Errol, 168
FONDA, Henry, 130
FONDA, Jane, 430
FONTAINE, Joan, 229
FORD, Harrison, 469
FOSTER, Jodie, 538

GABIN, Jean, 121
GABLE, Clark, 105
GARBO, Greta, 133
GARDNER, Ava, 279
GARLAND, Judy, 284
GARSON, Greer, 162
GERE, Richard, 505
GIBSON, Mel, 531

GISH, Lillian, 71
GRANT, Cary, 124
GUINESS, Alec, 196

HACKMAN, Gene, 377
HANKS, Tom, 534
HARDY, Oliver, 45
HAYWARD, Susan, 239
HAYWORTH, Rita, 244
HEPBURN, Audrey, 355
HEPBURN, Katharine, 138
HESTON, Charlton, 307
HOFFMAN, Dustin, 433
HOLDEN, William, 247
HOPE, Bob, 114
HOPKINS, Anthony, 437
HUDSON, Rock, 321

IRONS, Jeremy, 502

JACKSON, Glenda, 424
JANNINGS, Emil, 20
JONES, Jennifer, 251

KARLOFF, Boris, 31
KAYE, Danny, 183
KEATON, Buster, 62
KELLY, Gene, 180
KELLY, Grace, 358

LANCASTER, Burt, 186
LAUGHTON, Charles, 90
LAUREL, Stan, 45
LEIGH, Vivien, 190
LEMMON, Jack, 326
LEWIS, Jerry, 340
LLOYD, Harold, 56
LOREN, Sophia, 409

MAGNANI, Anna, 143
MARTIN, Dean, 233
MARVIN, Lee, 311
MARX, Chico, 27
MARX, Groucho, 27
MARX, Harpo, 27
MASON, James, 173
MASTROIANNI, Marcello, 291
MCLAINE, Shirley, 413
MCQUEEN, Steve, 369
MERCOURI, Melina, 296
MITCHUM, Robert, 236
MONROE, Marilyn, 344
MONTAND, Yves, 272
MOREAU, Jeanne, 348
MORGAN, Michèle, 261

NEWMAN, Paul, 329
NICHOLSON, Jack, 440
NIVEN, David, 176
NOIRET, Philippe, 380
NOVAK, Kim, 401

O'TOOLE, Peter, 386
OLIVIER, Laurence, 145

PACINO, Al, 462
PECK, Gregory, 226
PERKINS, Anthony, 389
PHILIPE, Gérard, 289
PICCOLI, Michel, 333
PITT, Brad, 541
POITIER, Sidney, 314
POWELL, William, 50
POWER, Tyrone, 193

QUINN, Anthony, 207

RAINS, Claude, 42
REDFORD, Robert, 444
REDGRAVE, Vanessa, 448
ROBERTS, Julia, 548
ROBINSON G., Edward, 59

SARANDON, Susan, 488
SCHNEIDER, Romy, 451
SCHWARZENEGGER, Arnold, 495
SCHYGULLA, Hanna, 481
SEBERG, Jean, 455
SELLERS, Peter, 337
SIGNORET, Simone, 276
SIMON, Michel, 64
SINATRA, Frank, 211
SORDI, Alberto, 254
STALLONE, Sylvester, 491
STANWYCK, Barbara, 149
STEWART, James, 165
STREEP, Meryl, 509

TAYLOR, Elizabeth, 392
TEMPLE, Shirley, 352
TOTO, 76
TRACY, Spencer, 93
TRAVOLTA, John, 519
TURNER, Lana, 264

VALENTINO, Rudolph, 67
VITTI, Monica, 383

WAYNE, John, 152
WEAVER, Sigourney, 512
WEST, Mae, 53
WILLIAMS, Robin, 515
WILLIS, Bruce, 527
WOOD, Natalie, 459

Kaynakça

Adriano Apra-Patrizia Pistagnesi, *Comedy, Italian Style 1950-1980,* ERI, Edizioni Rai, Torino, 1986

Jeanine Basinger, *The American Cinema: 100 Years of Film Making,* Rizzoli, New York, 1994

André Bazin-Eric Rohmer, *Charlie Chaplin,* Çeviren: İlkay Kurdak, AFA Yayınları, İstanbul, 1989

Dennis Belafonte-Alvin H. Marill, *The Films of Tyrone Power,* Citadel Press, New Jersey, 1979

Ronald Bergan, *The United-Artists Story,* Crown Publishers, Inc., New York, 1986

Daniel Blum, *A Pictorial History of the Silent Screen,* Spring Books, London, 1973

Daniel Blum-John Kobal, *A Pictorial History of the Talkies,* Optimum Books, New York, 1982

Richard Bojarsky-Kenneth Beale, *Boris Karloff,* Citadell Press, New Jersey, 1975

Marlon Brando, *Annemin Öğrettiği Şarkılar* (Robert Linsey ile), Çeviren: Gürol Koca, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1995

Edouard Brasey, *Charlie Chaplin,* Solar, Paris, 1989

Marcel Carné, *La Vie a Belles Dents,* Editions Jean Vuarnet, Paris, 1979

Sol Chaneles-Albert Wolsky, *The Movie Makers,* Octopus Books, London, 1974

David Chierichetti-Mitchell Leisen, *Hollywood Director,* Photo-Ventures, Los Angeles, 1993

Minty Clinch, *James Cagney,* Proteus Books, London, 1982

Donald Deschner, *The Films of Spencer Tracy,* Citadel Press, New Jersey, 1979

Donald Deschner, *The Films of Cary Grant,* Citadel Press, New Jersey, 1973

Marlene Dietrich's ABC, Andrew Velez Books, New York, 1984

Homer Dickens, *The Films of Gary Cooper,* Citadel Press, New Jersey, 1991

Homer Dickens, *Marlene Dietrich,* Henri Vernier, Paris, 1974

Atilla Dorsay, *Yönetmenler, Filmler, Ülkeler – 1 ve 2,* Varlık Yayınları, İstanbul, 1988

Atilla Dorsay, *O İsimler, O Yüzler,* Varlık Yayınları, İstanbul, 1991

Atilla Dorsay, *100 Yılın 100 Yönetmeni,* Remzi Kitabevi, İstanbul, 1997

Atilla Dorsay, *100 Yılın 100 Filmi,* Remzi Kitabevi, İstanbul, 1997

Atilla Dorsay, *Hayatımızı Değiştiren Filmler, 1985-95,* Remzi Kitabevi, İstanbul, 1998

John Douglas Eames, *The Paramount Story,* Octopus Books, 1985

John Douglas Eames, *The MGM Story,* 1976

Gaby Essoe, *The Films of Clark Gable,* Citadel Press, New Jersey, 1970

Allan Eyles, *John Wayne,* Henri Vernier, Paris, 1989

Carlos Fuentes, *Diana, Yalnız Avlanan Tanrıça,* Çeviren: Pınar Kür, Can Yayınları, İstanbul, 1996

Richard Griffith-Arthur Mayer, *The Movies,* Spring Books, London, 1971

Leslie Halliwell-John Walker, *Filmgoer's Companion,* HarperCollins, London, 1995

Leslie Halliwell-John Walker, *Film Guide,* HarperCollins, London, 1995

Robert A. Harris-Michael S. Lasky, *The Films of Alfred Hitchcock,* Citadel Press, New Jersey, 1976

Stephen Harvey, *Fred Astaire,* Pyramid Pub., New York, 1975

Charles Higham, *Olivia and Joan – A Biography of Olivia de Havilland and Joan Fontaine*, New English Library, London, 1984
Clive Hirschhorn, *The Universal Story*, Octopus Books, London, 1983
Clive Hirschhorn, *The Warner Bros Story*, Octopus Books, London, 1986
Clive Hirschhorn, *The Columbia Story*, Crown Pub. Inc., New York, 1989
Richard B. Jewell-Vernon Harbin, *The RKO Story*, Octopus Books, 1982
Garson Kanin, *Tracy and Hepburn*, Bantam Books, New York, 1971
Judith M. Kass, *The Films of Montgomery Clift*, Citadel Press, New Jersey, 1979
Ephraim Katz, *The Film Encyclopedia*, HarperPerennial, New York, 1998
Larousse – Dictionnaire du Cinéma, Larousse, Paris, 1995
Eric Leguèibe, *Cinéguide*, Omnibus, Paris, 1994
Robin Livio, *Greta Garbo*, Collection Etoiles, Paris, 1972
Ann Lloyd-Graham Fuller, *The Illustrated Who's Who in Cinema*, Orbis Publishing, London, 1986
Leonard Maltin, *Movie Encyclopedia*, Dutton, New York, 1994
Leonard Maltin, *Movie and Video Guide*, Signet, London, 1998
John McCarty, *The Films of John Huston*, Citadel Press, New Jersey, 1987
Don MacPherson-Louise Brody, *Leading Ladies*, Octopus Books, London, *1988*
Pierre Maillot, *Le Cinéma Français*, MA Editions, Paris, 1988
Alvin H. Marill, *The Films of Edward G. Robinson*, Citadel Press, New York, 1990
Frank Miller, *As Time Goes By – 'Casablanca' – 50. Anniversary Commemorative*, Turner Publishing, Atlanta, 1992
Jean-Claude Missiaen-Jacques Siclier, *Jean Gabin*, Henri Vernier, Paris, 1977
Joe Morella-Edward Z. Epstein, *Judy Garland*, Citadel Press/Edition Française: Henri Vernier – Paris, 1977
Edouardo Moreno, *The Films of Susan Hayward*, Citadel Press, New Jersey, 1979
Robin Morgan-George Perry, *The 1000 Makers of Cinema*, Thames and Hudson,London, 1997
Pola Negri, *Mémoires d'une Star*, Editions Robert Laffont, Paris, 1970
David Niven, *Décrocher La Lune*, Editions Robert Laffont, Paris, 1971
Laurence Olivier, *Confessions of an Actor*, Coronet Books, London, 1983
David O'Selznick, *Cinéma – Mémos*, Ramsay, Paris, 1984
Paris-Match: Arletty sayısı, 6 Ağustos 1992
Paris-Match: Ava Gardner sayısı, 8 Şubat 1990
Paris-Match: Frank Sinatra sayısı, 28 Mayıs 1998
Jeremy Pascall, *50 Years of the Movies*, Exeter Books, New York, 1983/Batsford, London, 1996
Première, Spécial Cannes 1989: Lawrence d'Arabie, No 2902, 1989
David Quinlan, *Quinlan's Film Stars*
Lawrence J. Quirk, *The Films of Joan Crawford*, Citadel Press, New Jersey, 1968
Lawrence J. Quirk, *The Films of Ingrid Bergman*, Citadel Press, New Jersey, 1984
Hal Roach, *Homage*, Berlin Festivali Yayını, Berlin, 1992
David Robinson, *Hollywood in the Twenties*, A. Zwemmen Ltd., London, 1968
André Sallée, *Les Acteurs Français*, Bordas, Paris, 1988
Casey St. Charnez, *The Films of Steve McQueen*, Citadel Press, New Jersey, 1984
TIME dergisi, '100 Artists and Entertainers of the Century', 8 Haziran 1998
TIME dergisi, Frank Sinatra, 20 Mayıs 1998

TIME OUT, Film Guide, Longman, London, 1994

Tony Thomas, *The Complete Films of Henry Fonda,* Citadel Press, New Jersey, 1983

Tony Thomas, *The Films and Career of James Stewart,* Citadel Press, New Jersey, 1990

Tony Thomas, *The Films of Olivia de Havilland,* Citadel Press, New Jersey, 1969

Tony Thomas-Aubrey Solo, *A Pictorial History of the Films of 20. Century Fox,* Citadel Press, 1979

Tony Thomas-Rudy Behlmer-Clifford McCarthy, *The Films of Errol Flynn,* Citadel Press, New Jersey, 1969

François Truffaut, *Le Cinéma selon Hitchcock,* Editions Robert Laffont, Paris, 1966

Lou Valentino, *The Films of Lana Turner,* Citadel Press, New Jersey, 1976

Jerry Vermyle, *Bette Davis,* Star Books, London, 1974

Jerry Vermyle, *The Films of Laurence Olivier,* Citadel Press, New Jersey, 1992

Jerry Vermyle-Mark Ricci, *The Films of Elizabeth Taylor,* Citadel Press, New Jersey, 1989

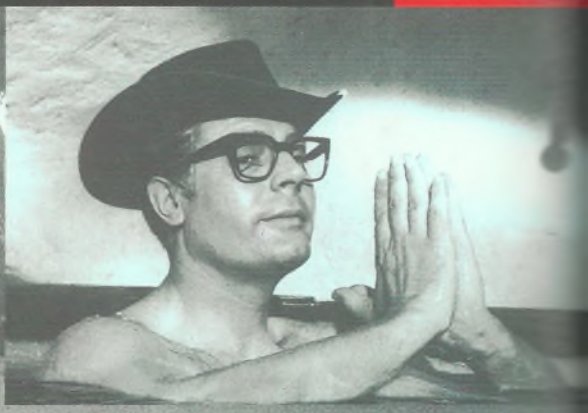

Atillâ Dorsay'ın, sinemanın 100. yılı için hazırladığı dizinin son kitabı...

Ünleri ve efsanelerinin ötesinde, kusurları ve zaafları, mutlulukları ve kederleri ile bir yüzyıla damgalarını vurmuş sinema oyuncuları...

ISBN 975-14-0690-0